

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Stanford University Libraries

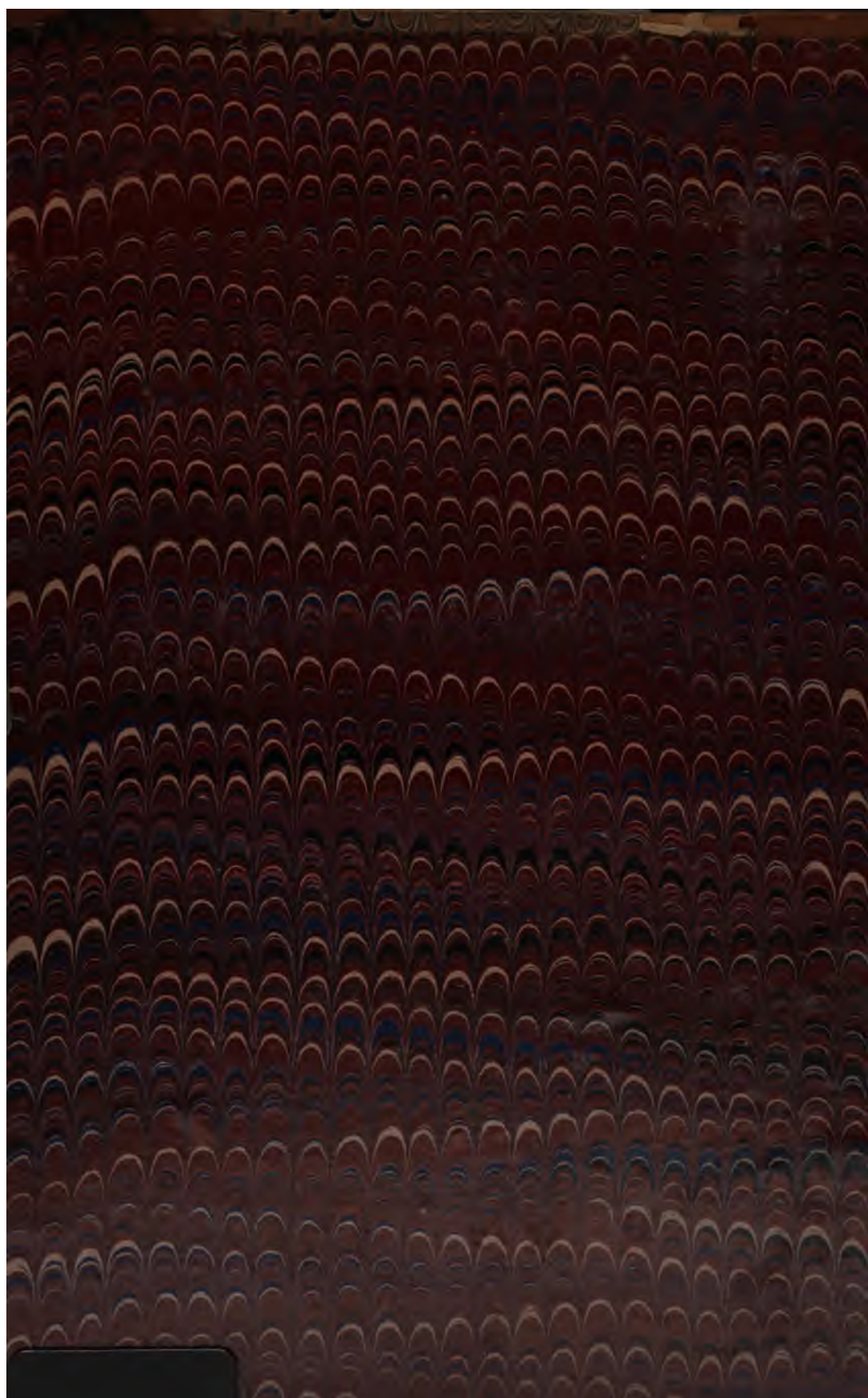

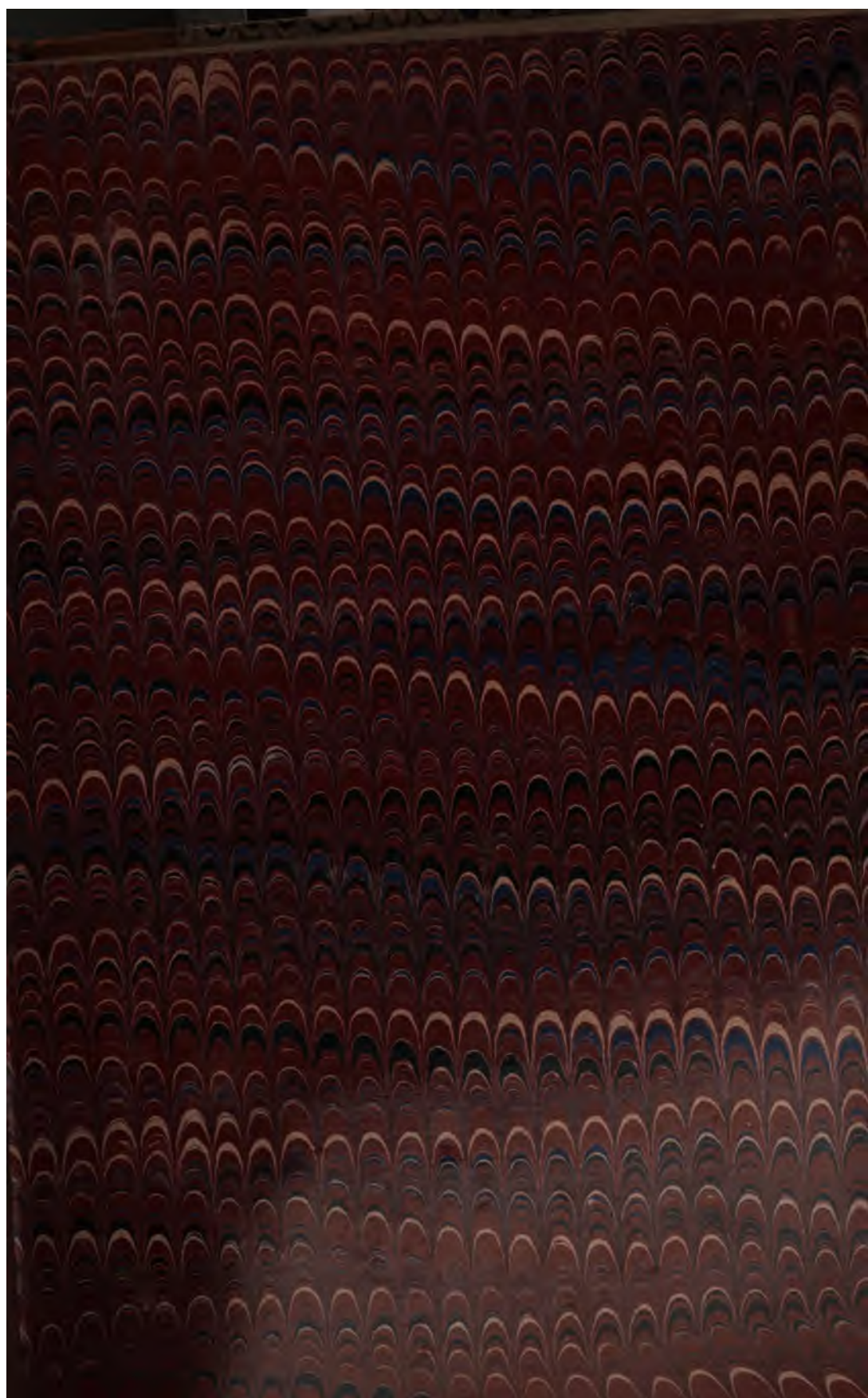
3 6105 026 534 011

LIBRARY OF THE
Leland Stanford Junior University

NOT TO BE TAKEN OUT OF THE LIBRARY

T15
K27

110
K 27

475

K 27

—

GRAMMATICI LATINI

EX RECENSIONE

HENRICI KEILII.

SVPPLEMENTVM

CONTINENS

ANECDOTA HELVETICA

EX RECENSIONE

HERMANNI HAGENI

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

A. MDCCCLXX

ANECDOTA HELVETICA

QVAE AD

GRAMMATICAM LATINAM SPECTANT

EX BIBLIOTHECIS

TURICENSI EINSIDLENSI BERNENSI

COLLECTA EDIDIT

HERMANNVS HAGEN

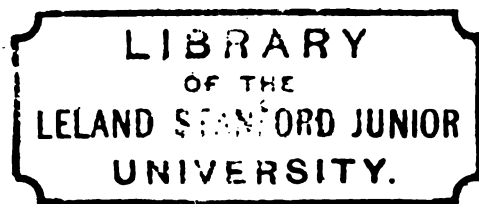

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

A. MDCCCLXX

S

A 6449

IN

HENRICI KEILII

HONOREM

In hoc anecdotorum Helueticorum ad artem grammaticam spectantium uolumine conficiendo, quod grammaticorum Latinorum editioni nouae quasi supplementum adici uoluit Teubneri amicorumque doctorum prudentia, duplicem rationem secutus sum, ut et colligerem exciperemue, quae hactenus incognita in bibliothecis Helueticis Turicensi Einsidlensi Bernensi latuerant, et, si quid ad eos libros, qui iam extant in noua Henrici Keilii editione ad codicum fidem recogniti, illustrandos uideretur ex iisdem fontibus deriuari posse, quam accuratissime congererem. Itaque, ne proteruo pede incurrerem in alienos labores nondum ad finem perductos, omnia ea scripta consulto praetermisi, quae, quod est uiri doctissimi nouae editionis auctoris atque auspicii consilium, proximis haud dubie uoluminibus luce donabuntur, quorum in numero orthographi praesertim et rei metricae scriptores erunt. Sed praecipuam operam in eo collocaui, ut primam operum, quotquot inuestigare potui, medio aeuo scriptorum notitiam praeberem, alia integra, ut erant, alia ex parte describerem uel summatim percurrerem.

Quibus si, quia intra Heluetae fines inueneram, anecdotorum Helueticorum nomen indidi, non uereor, ne, qui ceteris bibliothecis eius generis scriptorum seruatricibus uel Parisinae uel Monacensi uel Leidensi uel cuilibet alii praesunt, si forte eadem uel his similia in suis quoque codicibus inueniri uideant, ereptum sibi nomen ipsis potius debitum querantur. Quis enim Crameri anecdota Oxoniensia uel Parisina Parisinorum tantummodo uel Oxoniensium librorum auctoritate et beneficio ad nostram aetatem peruenisse contendat? Quamquam anecdotorum Helueticorum nomen ob hanc maxime causam amplexus sum, quoniam, cum ne una quidem pagina Helueticorum librorum auctoritate careat, tum longe maxima libri pars, quatenus peregrinorum a uiris doctis commemoratorum notitia mihi patebat, a nostris solis repetenda est. Immo in eo potius reprehendar, quod non

ceterarum quoque Helvetiae urbium bibliothecas adii, Sangallensem dico, Basileensem, Geneuensem: nam illius claustrum, cui Angelorum Mons nomen est, Frowino duce saeculo duodecimo conditi, cum Galli Morelii Einsidlensis schedas bibliographicas liberaliter concessas perscrutans non nisi unum librum inuenissem extremo medii aevi fine perscriptum (plut. VI, 27: liber grammaticalis Georius dictus saec. XV), meo iure nullam rationem habui. Sed haec postero fortassis tempore, cum non uiuere solum, sed peregrinari quoque litterarum causa per nummos licuerit, expediri poterunt. Ceterum libri Sangallensis prae ceteris maxime memorabilis, quo Dosithei Magistri praecepta continentur, hoc ipso anno princeps quae uocatur editio Keilio auctore Halis prodit.

Nec fieri omnino poterat, ut ea ipsa, quae ex tribus, quas nominavi, bibliothecis collegeram, omnia publici iuris facerem, cum accrescente in dies apographorum excerptorumque cumulo, ne fasciculorum spatium a bibliopola liberalissimo concessum longius excederem, nonnulla prorsus relinquenda essent, multa artioribus finibus constringenda uel tenuissimis lineamentis adumbranda. Itaque, quo longius in opere conficiendo et expoliendo progrediebar, eo plus a pristino consilio alias commentationes non tam a codicum hactenus incognitorum uel neglectorum auctoritate profectas, quam ad emendanda grammaticorum olim editorum scripta institutas, quae ueterum studiis grammaticis explicandis inseruirent, interponendi uel corollariorum instar subiiciendi recedebam, quia ne Cledonianis quidem, quae promiseram, studiis locus relinquebatur. Ferebat enim animus, emendationes Cledonii gramm. Lat. uol. V p. 681 seq. propositas causis rationibusque firmare, quod ipsum in praesens differendum fuit. Item omnia illa praetermittenda esse ratus sum, quae inde a duodecimo saeculo usque ad medii aevi finem grammatici excogitauerunt, quibus non pauci libri cum alii tum Bernenses repleti sunt, non quo inutilia ista esse arbitrarer, quippe quae ad illorum temporum sentiendi et dicendi morem illustrandum satis multum conferre confiderem, sed quia de his Carolus Thurotus Parisinis ceterarumque Galliae bibliothecarum libris perquisitis optime meritis plurimos illarum litterarum fontes iam retexit. Praeterea de medii aevi studiis grammaticis quae-renti ea potissimum auctorum scripta maximi momenti esse uidebantur, quibus ueterum grammaticorum praecepta aut repetita aut expressa erant, id quod de extremorum saeculorum scriptoribus nequaquam praedicari potest, cum excepto Vergilio Marone eiusque

asseclis ceteros saeculorum octauī noni decimi auctores grammaticos ex antiquorum fontibus licentius quam cautius hausisse pateat. Sed ut ne hoc quidem scriptorum genus plane abesset a nostro opusculo, librum Turicensem C 58 (275) Eduardo Woelfffino auctore describentes tertiam fere partem operis a Petro Riga de praeteritorum formis scripti excerptimus.

Iam quod alia scripta integra in hunc librum recepi, aliorum singulos locos excerpti, praeter causam supra dictam, qua inter certos me fines continere cogebar, eo ducebar consilio, ut, quid unumquodque utilitatis habere uideretur, pro uirili parte examinato relinquere, quaecunque in tritioribus, quam quae ferri typisque mandari possent, rebus argumentisque uersarentur. Cuius generis si in iis quoque, quae produxi, nonnulla inueniri iudicentur, ea, ubi opusculorum, de quibus agebatur, conspectum uniuersum proponi certis de causis e re fore uidebatur, facili animo ceteris immisceri patiebar. Excerpti autem ex artibus hactenus incognitis, quae ob rerum utilitatem uafraeque exponendi prolixitatem integrae exhiberi non poterant, omnes illos locos, quibus ad maiorem sese cuiusque scriptoris ingenium doctrinam extulerat aut ueterum praecepta minus diuulgata referendo aut singularibus poetarum aliorumque exemplis rem illustrando. Itaque, ut uno exemplo hac re defungar, cum Clementis qui uocatur Scoti artem codicis Bernensis 123 f. 1 seq., quam integram edere minus utile uidebatur, tali consilio percurrerem, Probi nonnulla atque Sergii aliorumque auctorum aliqua hactenus incognita collegi uirorum doctorum attentione non indigna. E contra commenta in Donatum Einsidlensia tria ideo ad codicis fidem integra expressi, ut uno exemplo insigni atque luculento proposito totum illud Remigianum explicandi genus illustrarem.

Sed ne hanc quidem operam, quotiens singula perscrutantem laetiorum fructuum spes initio suscepta fallebat, penitus me perdidisse ducebam, propterea quod, qui labor utique serius ocus subeundus erat, ut, si quid inde ad augendam litterarum scientiam peti posset, diligenter uideres, hoc me defunctum esse non sine quadam animi laetitia sentiebam. Est sane permagna artium illa aetate scriptarum pars ita comparata, ut ex earum cognitione plus taedii concoquas, quam laetitiae percipias, sed insunt passim, quae tollere uelis melioris notae frustula, quamquam multum abest, ut iuuenili illo quidem, sed excusando Angeli Maii amore, quo futilem Vergilii Maronis artem auct. Vatic. tom. V praef. p. VI amplexus est, omnia prosequenda

esse censeam. Nam neque Vergiliis in hoc libro locus patebat, nisi Maii editionem multis numeris emendari supplerique posse uidissem, neque Bonifacios edidimus. Quae cum ita sint, non curo istorum subsannationem, qui, si hunc librum omissis praefationis anfractibus otiose perlustrantes nonnulla, quibus artium elementa parum docte traduntur, forte fortuna euoluerint, haec iamiam pueris sibi nota fuisse oblique perstringentes naso hanc operam suspendisse satis habituri sint. Neque enim, cum hunc laborem subibam, ea ducebar opinione, quasi nouam quandam ista litteris, quae ad antiquitatem spectant, lucem antea neque uisam neque auditam essent adlatura, sed id egi, ut medii aevi studia grammatica quam certissimis plurimisque librorum manuscriptorum uestigiis innixus qualia fuissent demonstrarem, quae si ueterum, quorum notitia ad nos peruenit, scriptorum artes non tam superasse, quam ex his ipsis magnam partem fluxisse, nonnulla crasso filo pinguique Minerva absoluisse uidebuntur, illorum ingenii uitium est, nos certe, quid in posterum de his iudicandum sit, euicimus. Sed si insuper uideas, ipsam nostram earum rerum scientiam talibus quaestionibus rite institutis reuera locupletari, quoniam medii aevi magistros ex iis quoque fontibus, qui maliuola temporis rapacitate iam praecclusi sunt atque obruti, multa hausisse certissime demonstrari potest, iam quid esse dicam, cur hunc laborem a me susceptum quisquam uel grauetur inique uel maligne irrideat?

Sed insunt huic libro nonnulla, quae, quia iam erant nota, num iure anecdotorum uolumini inseruerim, merito quaeri posse uideo. Quorum orthographias Bernenses primam et tertiam iam edendas curaueram, cum in Thuroti librum, in quo ista proposita sunt, incidi; neque tamen omisi, quod Thuroti librum parum diuulgatum esse sciebam et quia codicibus Bernensibus suam manere proprietatem uidebam, praesertim cum adiectis glossarii magni excerptis totam rem melius illustrari posse animaduertissem. Differentiae autem sermonis quamquam maximam partem collectionibus a Gothofredo Areualo Handio editis continentur, ob insignem ordinis inparilitatem uerborumque singulorum dissonantiam et noua aliqua additamenta hactenus incognita, quo rectius, qualis fuisset omnium harum collectionum fons communis, perspici posset, has quoque recipiendas esse ratus sum.

Quae uero mihi praefanda fuerant, ea in tres partes diuisi, quarum illa, quae medium locum obtinet, ipsius libri singuli tractatus examinantur, quatenus pro rerum nouitate mearumque uirium paucitate tali consilio satis fieri posse uidebatur. Primae parti librorum

manuscriptorum, quotquot Bernae, in Heremo sacra, Turici adseruata grammaticum prae se ferunt argumentum, descriptionem delegaui additis, ut incidebam in res hactenus incognitas, suis cuiusque opusculi excerptis. Iam tertio loco non tam librorum, quam auctorum habito respectu ea collegi, quae certis certorum auctorum nominibus insignia occurrebant aut plane non cognita adhuc aut iusto minoris habita uel parum accurate descripta. Quo factum est, ut, quamquam non pauca insunt inedita, huic certe parti supplementorum magis, quam anecdotorum nomen conueniret. Quem quidem supplendi laborem eo minus respuebam, postquam totum hunc librum pro grammaticorum Latinorum a Putschio Keilioque editorum supplemento et posse haberi et habitum iri uidebam.

Sed haec omnia summopere dubito num feliciter occipi riteque peragi potuerint, nisi uirorum optimorum, qui Heluetiorum bibliothecis praesunt, Cornarii Turicensis, Patris Galli Morelii Einsidlensis, Caroli Ludouici de Steigero Bernensis beniuolentia adfabilitasque uias mihi ad illos thesauros patefecisset. Atque Gallus Morelius meus, 'iam senior, sed cruda uiro uiridisque senectus', non solum, cum duobus abhinc annis per triduum monasterii Einsidlensis bibliothecam perscrutarer, summo me fouit amore effusaque prosecutus est librorum subministrandorum liberalitate, sed, postquam breue illud temporis spatium intra claustrum atque adeo 'clausurae' moenia consumptum operis suscepti longitudinem minime aequare uisum est, benigne satis amplam librorum manuscriptorum inpressorumque copiam in hanc ciuium Bernensium sedem misit eadem semper usus, ut inter amicos, si amicum appellare fas est uirum humana nos generatione antecedentem, iucundissima animi suauitate. Proinde, si largior per hos annos peruenit peruenietque etiam ad uiros doctos armarii Sancti Meinradi notitia, en illum uirum uenerabilem habeto auctorem!

Sed longe maxima libri pars in codicum Bernensium memoria praedicanda uersatur. Qua in re si Sinnerum catalogi ante hos centum annos confectorem ducem secutus forem, res quin minus prospere processura fuerit, nullus dubito, propterea quod ad nouum catalogum conficiendum singulis ex ordine libris deinceps euolutis multa inuenta sunt, quae illum prorsus fugerant, qui ne singularum quidem schedarum; quarum magna copia est, ullam omnino mentionem fecisset. Quae neque retexissem neque iuste percensere atque pertractare potuissem, nisi Steigerus uir nobilis atque comis singulari erga me

usus observantia et officiositate remotis, quotquot obstabant, adeundi difficultatibus amplissimum, in quo laetus exspatiarer, studiorum campum mihi ostendisset. Atque horum officiorum pia memoria in hoc libro ipso collocata est.

Iam ex uirorum doctorum numero Woelfflinus amicus de codicibus Turicensibus C 37 et 58 accurate mihi respondit, Buechelerus alterius codicis, qui Sedulium continet, adhibendi nullo meo rogatu copiam fecit, Keilius aliquot librorum rarissimorum notitiam subministravit, Vsenerus denique de rebus orthographicis quaerentem benigne adiuuit transmissa, quam olim accurate fecerat, codicis Bernensis 16 lemmatorum orthographicorum ad orthographiam Bernensem primam pertinentium collectione. Sed iis quoque uiris, qui auctoritate atque hortatu, dum his incumbebam, fortiter me sustentarunt, summas ago gratias. Inter quos Henricus Keilius uir amicissimus, cum haec ob eximiam uenerationem sibi data dicataque perleget, si neque temere neque frustra hunc laborem susceptum esse iudicabit, uoti compos ero.

Dabam Bernae a. d. XVIII Kal. Sept. anni CIOIOCCCLXX.

P R A E F A T I O.

P A R S I.

DE BIBLIOTHECARVM BERNENSIS EINSIDLENSIS TVRICENSIS
LIBRIS GRAMMATICIS.

ACCEDVNT EX EISDEM EXCERPTA.

A.

DE LIBRIS BERNENSIBVS.

1) Cod. Bern. 207.

Cod. Bern. nr. 207 saec. IX—X formae maximae et oblongae continet folia centum et nonaginta septem (CXCIV habet uetus paginatio, in qua duo folia, quae nunc sunt II et III, numeris 264 et 257 insignita erant), paucis exceptis eadem omnia, ut uidentur, manu conscripta.

Quae f. 1^a scripta olim fuerint, minus liquet, quia paene omnia putredine deleta sunt: sed in altera paginae parte litterae:

AVCT · MIHI · AE · QVAT

forma maiuscula scriptae apparent, in altera: LITTERAE LITTERATVRA LITTERATVS LITTERATE. Litterae sunt quas doceo. Litteratura ipsa quae doceo. Litteratus quem docuero. Litterate qui docte tractauerit . . . . informo . . . . et nonnulla alia, quae iam legi nequeunt.

F. 1^b litteris maiusculis libri index proponitur in hunc modum:

AVETORV	DONATI
EVRAVI	ASPERI
ADFIGE	PRISCIANI
RENOMI	SERGII
NAHO	PROBI
RVM	
HVIE	ISIDORI
LIBELLO	SOPHI
QVEMNI	BEDAE
MIOSIDORE	PETRIQ.
CONPEGI	MARTIS
	ERVLI

Quorum quae in sinistra parte leguntur, hexametri dactylici esse videntur neque non alterius lateris pars superior: cetera nomina octonario trochaico comprehendere diceres, si illud 'que' deesset. Nam pedestri sermone illa nomina enumerari ideo minus credas, quia non eodem ordine in ipso libro scripta sunt. Versus ipsos male compositos esse non est quod moneam.

F. 2 et f. 3, quae ad deperditam codicis partem pertinuisse numeri 264 et 257 antiquitus additi coarguunt, diuersum omnino a reliquo libri habitu grammatico argumentum prae se ferunt; nam f. 2^a de loquela digitorum agitur mutilato ab initio tractatu sic:

leua digitum inflectens in medium palmae artum infligit, cum dicis duo, secundum a minimo flexum ibidem inpones — f. 2^b med.: eundem pene numeri figurandi quem scribendi alphabeti ordinem sequentes hoc modo.

Secuntur diuersa alphabeta, unum Graecum suprascriptis ubique numeris Romanis, alterum Hebraicum suprascriptis litterarum nominibus, alia deinde tria uel quattuor Gothica ad secretam scribendi rationem adcommodata, quas runas uocant, quibus subiuncta sunt litterarum nomina mystice sonantia haec:

ach. berc. chen. dei. egch. fego. gobo. haorl. ish. kalod. loto. man. net. os. per. quella. ret. sinl. ti. ur. uch. uir. ear.

Postremo f. 2^b loco aliud alphabetum scriptum est, quod Aethico philosopho cosmographo tribuit Hrabanus Maurus, ita ut post signum quodlibet litterae cuiusque nomen scriptum sit, quae quidem litterarum nomina ita se habent:

alamoi. becac. caiti. delfoi. efoti. foiti. garpoi. hirconi. intolat. k.... lethmi. malathi. nabeleth. oithi. pithirin. quorizeth. rchoniti. s..... tothimos. uzaict. ethmi. yofiti. zothichin. *)

Atque huius alphabeti signis usus est scriptor f. 81^b ad artis alius cuius titulum conficiendum. **)

*) Similia et signa et nomina habes in Hrabani Mauri Abbatis Fuldensis libello, qui est 'de inuentione linguarum et notis antiquis', cf. Goldasti Alamannicarum rerum tom. II p. 92 (a. 1606).

**) Notis secretis iam antiquos Romanos usos esse ex celeberrimis illis Suetonii locis cognoscitur, quibus de Caesaris (cap. LVI) et Augusti (cap. LXXXVIII) more egit, cf. Gell. XVII 9. Hinc explicatur, quod in cod. Einsidlensi 326, qui notas Papianas continet, INCIPIVNT NOTAE IVLII CAESARIS suprascriptum est. Quamquam hoc ipsum Mommsenus aliter interpretatus est, qui IVLII CAESARIS ex notis I. C. (iuris civilis) male intellectis fictum esse diceret, Gramm. Lat. IV p. 315. Certe Hrabanus Maurus de ipso Iulio Caesare cogitavit, cum l. l. p. 92 propositis aliquot notis haec subiungebat: 'Istiusmodi genus descriptionis «Notae Caesaris» appellatur, quod cum litteris, quae antiqua manus appellatur, perficitur' etc. Neque tamen notarum specimina quae ad unam omnes inter Papianas, quas uocant, leguntur ex ipso cod. Einsidlensi petiuit, sed ex libro uel Parisino (cf. Mommsen. l. l. p. 315) uel eius simillimo, quod conlatis inter se notis singulis certissime euincitur.

Per medii uero aevi tempora nouam quandam sententias suas operiendi uiam ingressi coenobiorum incolae litterarum alphabeto ita utebantur, ut consonantium ui

F. 3^a parte superiori quaedam de declinationum agnitione scripta sunt: Quas priscianus bene commemorat: Quarta declinatio. Que est agnitio quarte declinationis, cuius genetivus singularis et nominativus et accusativus et vocativus plurales in us pro ð desinunt — quinta declinatio quot litteras termina.

Reliqua paginae pars aliis alphabetis secretis repleta est, sed recentiori ista manu saec. X utique scripta esse videntur.

F. 3^b cycli paschalis descriptio habetur:

IN xpī NOMINE INCIĪ CŲCLUS PASCHALIS XVIII | SCĪ APUD
BIRBINIAM IN SINODO NICENA · TEMPORIS; | estque exordium
huius supterscripti cycli dCCLXXVIII anno|rii anni sunt.

Post tabulam, qua indictionum et epactarum fit mentio, sequitur eius expositio: INCIPIUNT dē titulis pascalis aegyptiorum in. Si uis nosse quotus annus sit ab incarnatione domini nostri ihū xpī — de INDICCIÓN. Si uis scire quota sit indictio sume annos ab incarnatione domini his semper adde III regulares quotus inueneris partire per XV.

In summo eius paginae margine manu recentiore saec. X Optatiani Porphyrii quattuor uersus: Ardua componunt felices carmina museꝯ etc. scripti sunt.

Sequentis folii 4, quod antiquam paginationem sequentes secundi nomine significari maluimus, pars reuersa titulum continet praeclara quadam pingendi arte exornatum: in nomine dei sanctissimi incipit ars Donati grammatici urbis Romae —, ita, ut subter singulis uerbis uulgaribus litteris compositis idem scriptum sit litteris Gothicis secretis illis, quas f. 2^b alphabetum Hebraicum excipere diximus.

Itaque f. 2^b — 17^a continentur Donati scripta, ars prima, de litteris etc., de barbarismo, omissa arte maiore de octo partibus orationis, quae quidem ipsa infra f. 101^a seq. legitur.

integra remanente uocales expellerentur earumque in locum quae deinceps secuntur consonantes succederent. Hunc igitur scribendi morem, cuius auctorem Sanctum Bonifacium archiepiscopum fuisse Hrabanus Maurus narrat l. l. p. 93, in duobus codicibus Helueticis deprehendi, quorum alter est Einsidlensis 302 saec. X scriptus, qui cum alia, tum Boetii philosophiae consolationem continet glossis Germanicis manu antiqua in istum modum passim suprascriptis, ut: assuefaciunt] gfvufnabnt = geვენnant; conquaesta est] chlbgptb = chlagota, aliaque id genus plurima; alter est Turicensis C 58 (275) saec. XII scriptus, de quo infra accuratius dicturi sumus: in eius igitur p. 288 margine inferiori haec extare carmina αλνιγματωδην Eduardus Wölflinus docuit:

LVX.

Fklkb sxm splks 1 sxm cxm splf crfbtb
Sxm dfckfs qxknqxf sxm qxknqxf dfcfmq; xpebtb
Soluere qui poterit, soluat et eius erit.

In altera uero marginis parte iidem uersus lepidissimi ita scripti sunt:

Filia sum solis, sed sum cum sole creata
Sum quinquaginta, sum quinque decemque uocata
Sum decies quinque, sum quinque.)

Discrepant autem ista Donati opuscula ab editis saepenumero: iam in fine tractatus de nomine similia leguntur atque illa, quae p. 356 Keilius ex codice Monacensi edidit, in hunc modum concepta: 1 singulari om. 2 prima quae ae litteris terminatur ut hæc musa 3 secunda quae i littera terminatur ut hic magister huius magistri et est producta. Tertia quae is terminatur ut hic sacerdos huius sacerdotis et est correpta. Quarta quae us uel u terminatur ut hic uersus huius uersus. hoc cornu huius cornu et est producta. Quinta quae ei terminatur ut hic dies huius diei et est semper producta.

Deinde f. 7^a — 7^b post tractatum de uerbo: 'passiui commune et deponens' p. 362, 13 haec inserta sunt a vulgari Donati forma quam maxime aliena:

DE VERBIS IMPERSONALIBVS.

Impersonalia uerba quae sunt? Vt sedetur curritur. A quibusdam et declinari uerbum impersonale potest ut sedeo sedes sedet curro curris currit certo certas certat. Est aliud genus impersonalis uerbi, ex quo personale fieri non potest, ut tedet piget pudet libet. Non facit enim, tedeo tedes tedet. Item impersonalia uerba sunt quae non habent certam personam sed adiectis pronomini-bus ad personam adcomodantur. Dicimus enim libet mihi libet tibi libet illi.

Declinatio uerbi ex quo impersonale fieri non potest. Modo indicatiuo tempore praesenti pudet me te illum, pudet nos uos illos. Preterito imperfecto pudebat me te illum etc. — f. 7^b med. praesentis temporis pudere, praeterito puduisse.

Declinatio impersonalis uerbi de quo personale fieri non potest. Modo indicatiuo tempore praesenti itur a me a te ab illo. Itur a nobis a uobis ab illis etc. — eodem modo tempore futuro cum itum erit a me a te ab illo, cum itum erit a nobis a uobis ab illis. Hec uerba tribus casibus seruiunt, accusatiuo ut pudet me te illum, ablatiui ut itur a me a te ab illo, datiuo ut libet mihi tibi sibi illi.

Sequitur f. 10^b post artem minorem ea pars artis maioris, qua agitur de littera etc., sed omissa sunt, quae de uoce leguntur p. 367, 5—7.

F. 11^a post uerba: 'syllaba apud metricos semipes nominatur' p. 369, 15 haec inserta sunt sermone continuato:

Accedunt unicuique syllabae tenor spiritus tempus et numerus litterarum. Tenor acutus grauis uel circumflexus in dictione certus absque ea incertus non potest tamen sine eo. Spiritus asper uel lenis. Tempus unum uel duo uel etiam a (*leg. ut*) quibusdam placet unum semis et duo semis et tria. Tamen in metro necesse est unamquamque syllabam uel unius uel duorum accipi temporum, breuem unius, longam uero duorum. Numerus litterarum quia ab una incipiens non plus quam ad sex litteras procedere || f. 11^b || syllaba potest in latino sermone ut a ab ars mars stans stirps. Habet etiam unaquaeque syllaba altitudinem latitudinem et longitudinem. Altitudinem in tenore, crassitudinem uel latitudinem in spiritu, longitudinem in tempore.

Sequitur tractatus: DE FINALIBVS SILLABIS, hic quoque a Donati libris alienus, quem sub Seruii nomine olim edidit editor Basileensis a. 1528 (cf. Keil. p. XLV uol. IV) quemque inde repetiit Putschius p. 1799—1810.

Quam libelli Seruiani de finalibus formam a uulgari, quam subinde expressit Putschius p. 1810—1816 Keiliusque repetiuit p. 449, maxime abhorrentem, quamquam codices Palatinus 1753 et Valentianus M. 6. 10 atque ex parte Sangermanensis 1150 exhibent (cf. Keil l. l.), tamen Keilius in noua editione neglegendam esse putauit. Ego, quae inde in cod. Bernensi extant, ad Putschii editionem conlata proponenda esse statui, ut haec quoque ad ueteris codicis manuscripti fidem emendatiora exhiberentur.

Seruii igitur tractatus inde a f. 11^b usque ad f. 12^b legitur ab extremo mutilus: 'A terminatus nominatibus — De uerbo. In omnibus modis', p. 1803 med. — p. 1807, 1 P.

p. 1803, 7. A terminatus nominatibus singularis breuis est ut musa. E finitus 30 i terminatus 31 o terminatus in nominatiuo 32 tantum om. 35 quae in genitiuo a littera corripuntur 36 breuis est ut annibal annibalis. In his quae 38 equidem longus est auctoritate 39 nam om. iuuenalis con-
ducit comites sellamque ceruical amicus. El terminatus breuis est ut mel fel. Il terminatus corripitur ut uigil 43 tantum om. tonaquil 44 longus est ul terminatus 45 terminatum breuis, corr. breue est ut templum 47 repperire

p. 1804. ut titan. Latino uero nomen inueniri non potest in hac sillaba. En terminatus 2 in aliis autem generibus quae non sicut neutra declinantur (in marg. apud latinos longus est signo omissionis adposito) et in grecis ut siren lien exceptis his pecten flamen pollen fidicen rien tibicen cornicen tubicen. On finitus 5 ut memnon ciron 7 ut mar nar far licet in his longus sit quae a in genitiuo ante ultimam 9 producant 10 ut coclear sublegar. iuuenalis tyrsuque tenens et sublegar accusatiui. Er finitus 13 uero om. 14 breuis est ut doctor autor (sic) et in grecis licet hector. Vr terminatus corripitur ut murmur semur ebur 18 tunc tantum corripitur 20 ut arcas arcados 21 ancises 22 fuerit 23 producantur, corr. producitur ut dies si tertiae fuerit tunc longus est 25 ut clades pubes nubes uulpes labes || f. 12^a || clabes uel cum crescens e productum ante ultimam sillabam habuerit

ut quies 28 t in i mutet (t eras., suprascr. lif) uel breuem habuerit ^{ut} seges segetis corripitur exceptis 30 ceres res pes spes et quae ab ipsis figurantur 32 bipes tripes et aliquo ex poli sillabis ut uaries paries abies. Is finitus docilis agilis facillis 34 glis uis lis. Os terminatus 35 genitiuus diptongos terminatur ut delos andros delo. In latinis 37 breuis est 38 sillabam o non habuerit 39 genitiuus effertur ossis exceptis uos compos et impos flos mos producantur monosillabum ac per hoc adiaforos est sicut et cetera. US finitus 40 ut doctus locus lectus 41 crescentia horrescentia u productum 42 ante nouissimam sillabam ut uirtus uirtutis mus salus 44 et in uno indeclinabile pus unde Vergilius ait limsoque palus obducatur pascua iunco (Verg. Ecl. I 48). T terminatum 46 tantum ut alec alii alex quia longum est 48 declinatione dubitatur lac quidam enim hoc lacte declinant in Plauto (platone) positum est et Probus confitetur se in Varrone (uarone) de lingua latina legisse lact (de Probo cf. catholica p. 7, 5 K).

p. 1805. De genitiuo casu. Genitiuus 5 in grecis uero 6 corripitur om. 8 de datiuo om. Datiuus singularis in latinis nominibus semper longus est ut pompeio comiti. in grecis tunc corripitur 12 de accusatiuo om. 15 ut doctum molem in grecis autem tunc tantum 16 uel on tunc fuerit 18

de uocatione *om.* 19 in omnibus latinis nominibus uel in grecis 21 ut nauta tabula musa in masculinis grecis longus est 22 E uocationis terminatus 24 ut dide 25 terminatur ut phoebos phoebe. I uocationis terminatus in latino longus est ut 27 ut nai ambrosi. O uocationis terminatus 28 brevis est 29 longus est ut dido erato. V uocationis 28 (f. 12^b) regulam 35 de ablatiuo singulari *om.* 37 absque cum e terminatur 38 quae tertiae fuerint declinationis ut a pariete 41 de nominatiuo et uocatione plurali *om.* 45 masculinum uel femininum 46 fluctus clades musae curae. Cum neutri generis fuerint breues sunt ut moenia. In grecis uero as uel a terminati fuerint corripuntur ut hii rectores o rectores. haec poemata o poemata aliter.

p. 1806, 4 de genitiuo plurali *om.* 5 in latinis *om.* 6 ut rectorum doctorum. In grecis longus est si tamen graecae sunt declinationes ut pilenon. 10 de datiuo et ablatiuo plurali *om.* 11 cum is terminatur longi sunt ut his doctis cum bus ut his et ab his agilibus et si greca sit declinatio datiuus in terminatus corripitur ut arcasin (*optime*: ut Arcadibus *Putschius*!) 16 alioquin — Musis *om.* 17 de accusatiuo plurali *om.* 21 et feminini ut doctos musas cum generis neutri brevis est 22 in grecis si -as fuerit 24 singulari uenerit os finitus 25 ut arcados arcadus alias productiones mutantur ut musas. De pronomine. Nominatiuus singularis in omnibus corripitur pronomi- nibus exceptis duobus 34 i uel e ut mei uel meae 35 singulariter semper productus est 37 his *om.* sibi aut cum pronomen c littera termi- natur uocalis statim subsequitur. tantum hic communis est sillaba. nam hoc hunc alia ratio est. O finitum quodcumque inueneris adiaforos est hoc est communis absque datiuo et ablatiuo casu. Accusatiuus singularis 39 ut illum illam exceptis me te se. 44 terminata 45 pluralis semper corripitur ut illorum ipsorum 46 si bus fuerint terminati breues sunt ut quibus et a quibus. si is producuntur ut illis et ab illis. De uerbo. In omnibus modis.

Tali igitur Donato usus est Iulianus grammaticus, cum artem suam scribebat, cf. Iuliani excerpta Gramm. Lat. uol. V p. 320 K. Neque igitur iam opus est, ut illud, quo Keilius confugerat praef. ad Iulian. p. 315, amplectamur, Iulianum Donati nomine Victorinum de finalibus explicasse. Haec enim non ex alio quodam Victorini libro Iulianum petiisse, sed ex aliquo Donati ipsius codice libri Bernensis consimili forma praeclare confirmatur. Atque id ita se habere inde quoque uides, quod, quae Iulianum p. 320 K. in eam partem commentatum esse cernimus, in artigraphi Iuliano similis codice Bernensi, eodem ipso libro 207, p. 18^b seq. ita scripta sunt, ut cum isto Donati additamento Bernensi ad uerbum paene conspirent, cf. infra partis tertiae cap. VII.

Inde a f. 13^a Donati ars uulgaris continuatur ab initio mutila: incipit enim a uerbis: 'productam uocalem habebunt' p. 371, 10 K., ut si, quae ex tractatu de finalibus relictas sunt, consideres, duo fere folia intercideris suspiceris: et reuera hodie f. 12 et f. 13 medio ternionis loco posita sunt, cum alias quaterniones iusti habeantur, ut uerum nos coniecisse pateat, quae quidem duo folia antiquo iam tempore periisse inde efficitur, quod uetusta illa paginatio ad saeculum decimum quartum aut quintum referenda lacunam omnino neglexit. Reliqua usque ad finem barbarismi f. 17^a cum editis plene consentiunt.

Sequitur f. 17^a — f. 18^b: it̃ de PARTBUS ORATIONIS IN BREUE collectum ars quaedam anonyma crassi fili rerumque omnino tritissimarum, ita conparata, ut uniuscuiusque orationis partis exemplo proposito aliquot quaestiones ad singulas partes pertinentes peragantur, cuius hoc est specimen:

Codex quae pars orationis est? Nomen est. Vnde (f. 17^b) hoc scis? Quia res nota est et per casus inflectitur. Cuius qualitatis nomen est? Appellatiuae etc. Quomodo? Quia multi codices sunt. Corporalis qualitas est aut incorporealis? Corporalis. Quomodo? Quia uidetur et tangitur. Generale nomen est aut speciale? Speciale. Principale aut ex arte descendens? Principale quia aliunde non trahit originem ut mons fons. Diriuatur aut diminuitur? Et diriuatur et diminuitur: sic dicitur codicellarius et codicellus. Recipit conparationem? Non. Quare? Quia nec qualitatem animi nec quantitatem corporis illum habere (*suppleas dixi, uel simile quid*). Cuius generis nomen est? Masculini. Qui numerus? Singularis. Quomodo? Quia unum codicem dixi. Quae figura? Simplex. Quomodo? Co nihil est, dex similiter. Qui casus? Nominatiuus et uocatiuus. Declina ipsud nomen. Nominatiuo hic codex genetiui huius codicis etc. — ab hoc codice. Quotae declinationis nomen est? Tertiae. Vnde hoc scis? Quia (qui) genitiuus singularis is terminatur. Correptum aut productum? Correptum. Ablatiuus singularis qua littera terminatur? E. Correptum aut productum? Correptum. Quomodo? Quia genitiuus singularis is terminatur et est tertiae declinationis nomen, ideo ablatiuus singularis e terminetur correptum. Quotae formae nomen est? Pentaptotae (pentabtote). Quomodo? Nominatiuus et uocatiuus faciunt unam formam et alii siuguli singulas. Qui pes est? Spondeus. Quomodo? Ex duabus longis: co auctoritate longum est, dex finalium ratione longum est. Qualis accentus? Acutus. Vbi habet accentum? Paenultimo loco, sic et cetera nomina per proprietatis generum querebis et declinabis. DE PRONOMINE. Ego quae pars orationis est etc.

Eodem fere modo ceterae quoque partes pertractantur; proponuntur uocabula: lego foris legens porro extra — p. 15^b sic et ceteras prae-positiones perquirebis cuius casus sint, si accusatiui, si ablatiui, si utriusque. Cetera desunt.

Sequitur f. 18^b INCIPIVNT PARTES MAIORES DONATI. Partes orationis quot sunt? Octo. Quae? Nomen pronomen etc. — f. 77^a Ex tribus et duobus ionicis. Da eius exemplum. Bona iustis sua semper deus || f. 77^b || affert. Item bona iustis deus affert commentum in Donati artem minorem, de litteris etc., de barbarismo etc. Iuliani Toletani, ut uidetur, grammatici siue illius simillimi, de quo infra seorsim agere institui.

Haec excipit f. 77^b — 80^b Seruii centimetrum, cui is titulus praescriptus est: INCĒ MARTIJ eruli grāmatici, quo deleto manus recentior centimetrum Seruii honorati grāmatici superscripsit. Martis istius Eruli nomen nouum sane atque inauditum, quod et in libri catalogo f. 1^b legitur, inde effectum est, quod Marii Seruii nomen litteris maiusculis neglegenter scriptum erat hunc fere in modum: MARIISERUII, quo facto non mirum est, illud

MARTIS ERULI

hinc natum esse.*) Desunt centimetri initium p. 456, 3—10 atque finis p. 467, 18—19.

Eius centimetri scripturae discrepantiam qui exhibuit Philol. tom. III p. 373 sq. W. T. Streuberus Basileensis, recte uidit, Putschium, cum in praef. 'ex libris Bongarsii plurimis locis auctam et restitutam' de centum metris artem se edere profiteretur, reuera Bongarsii libris atque ipso hoc codice 207 usum esse. Id uero non animaduertit, multa insuper, quae hodie iam non nisi ex editionibus quae uocantur principibus innotuerunt, quas Putschium in auxilium uocasse consentaneum est, ibidem reperiri scripta. Dolendum igitur, quod Keilius nescio qua causa ductus Streuberi conlationem adnotationi suae criticae non inseruit, aut certe quae grauiora uidebantur, excerpserit, quamquam eius mentionem fecerat p. XLVI. Quapropter, cum Streuberi quoque conlatio ob breuem quandam eius codicis consuetudinem atque usum aliquot uitiis laboret, grauiora inde denuo cum Keilii editione conlata excerpam:

p. 457, 2 metrorum genera digessi = § Putschius (P) 3 quo metrum nascatur, metrum in ras.: quo metrum noscatur P 4 quam sutilitatis, leg. subtilitatis 6 Graeca uerba desunt = § P 6 solutionem autem esse 8 hac (= ac) deinde = P 9 hac deinde 11 similiter om. = P sequitur sillaba. Acatalecticum uersum, mediis om., quae in Keilii quoque codicibus praeter Darmstadiensem desunt, adsunt in uulgatis editionibus et apud Putschium. 14 ypercatalecton ubi supra legitimos pedes sillaba crescit = P 23 producit uoluntas, corr. ex uoluptas: producit uoluptas P

p. 458, 11 uacca 16 alcōmanium 17 toro, corr. toros m. II = § P 30 non tamen uaca, corr. m. II uocas: non tamen uacas P

p. 459, 3 finēs|||iambe salue uindici doctor melior: uindice doctor meliori P 14 uacca iungit hii ores, corr. bacche iunge tigres m. II in marg. 17 alcomanium 23 rex paterque iupiterque deorum: rex pater qui Iuppiter et deorum P 32 enarrat = § P

p. 460, 12 et interdum ultimo loco trochaeum = § P

p. 461, 4 Marcia cede domi tua carmina foebi: Marsya cede domi tua carmina Phoebi P et §, ut uidetur 11 uulnera bella tube numera conduntur omeri: uulnera bella tubae numero conduntur Homeri § P 14 rustica siluestrium — cantum: rustica siluestrem — cantum P 22—23 om. = P 31 treimicium: trinicium P thirinicium §

p. 462, 7—8 om. = P 9 fuge moenia tela omnia deū: fuge moenia tela omnia deo P 11 mellifluam: melliflua § P 14 deas omnifero baca cursiculos te lucet: dea somnifero bona cursiculo relucet P 28 date uina bona mihi = P 23—26 desunt

p. 463, 15 omnipotens romulidum ut uenias praecamur = P 20 Phan-

*) Idem olim Martinum Hertzium, amicum uenerabilem, statuisse non sine quadam animi laetitia ex Streuberi tractatu Philologi tomo III p. 372 seq. inserto postea cognoui, qui et ipse non 'Mauri' sed 'Marii' cognomen latere bene intellexit. Simile scribendi uitium commisit is, qui in Glossario Bernensi No. 16 fol. 111^b col. 2 Isidori orig. II 29 hoc titulo praemisso excerpserat: DIUISIONE DEFINITIONUM EX MARTI VICTORINI LIBRO ADSCRIBIATS.

nium = P 21 f||uni semidorum numen adest 25—26 om. = P 27 infandum cecidit

p. 464, 15 sed ex pluribus quinque = P 16 ueneris = P 18—19 om. = P 24 fenus = P domum sole: donum solae P 25 alcimanium 3 (*Ionici a maiore, ut apud Putschium, post ionicos a minore transpositi sunt*) solutionemque ex se patienter 11 intendet laborem: intendito laborem P

p. 465, 1 DE DIVERSIS METRORVM GENERIBVS = § P 2 dehinc per se metra 6 seraenae reparas 15 quam prolabitur 25 eroum constat spondio et dactilo ita ut pirricio concludatur 30 nomen pregecit 31 faleucium constat spondio dactilo et tribus troceis ut est hoc: Non hic men non quos canemur indos, *corr. m. II* canimus, *pro quibus legas:*

Non hic Memnona, non canemus Indos.

Sequitur Safficum constat etc. Hunc igitur locum perquam memorabilem inmerito uiri docti neglexerunt, si quidem in ceteris codicibus atque in editionibus aliud omnino exemplum inuenitur productum hoc:

Hermus (Isthmos) diuitibus superbit undis.

p. 466, 13 carmina uella magis uellem sonare: carmina bella magis uellem sonare P 17 alcaicum spondeum constat — dactylis = P 27 cum duobus troceis aut iambis = P

p. 467, 4 et coicum = P 6 gratias malis: gratia malis §

Deinde f. 80^b — f. 81^a INCIP EXCERPTV DE PANEGIRICO PORFIRII FACTVM IN CONSTANTINO AVGVSTO. In hac pagina primus uersus ex disillabis partibus orationis constat — VNDIQUE CONFVSIS CONSTABVNT SINGVLA VERBIS habes excerpta nonnulla ex Porphyrii Optatiani panegyrico Constantino dicto, de quibus aliquando disputabit Lucianus Muellerus in sua, quam molitur, Optatiani editione.

Iam inde a f. 81^b usque ad f. 101^a sequitur commentum anonymum quoddam in Donati artem maiorem, quod quo iure Iuliani grammatici uel eius simillimi esse opus, a Keilio excerpt. Iuliani praef. p. 314 not. desideratum, contendam, infra peculiari disputatione ostendam partis tertiae cap. VII. Cuius artis titulus secretis litteris scriptus adhibita clauis illa, quae ima f. 2^b pagina (cf. p. XVI) extat, ita resoluitur: de partibz oratiō, atque ipsa ars incipit a uerbis: Partes orationis sunt octo. Nomen etc. Octo sunt partes orationis, sine quibus loquutio esse non potest — desinitque in haec: sicut in peregrinis uerbis autin barbaris nominibus accentus certi non sunt ita et in interiectionibus.

Tum sequitur f. 101^a — f. 112^a praemisso titulo: IT DE PARTIB: ORATIONIS sine ulla nominis significatione ars Donati maior de octo partibus orationis p. 372, 25 — p. 392, 3 K., quae artis maioris pars altera in libri initio nescio quo pacto omisa fuerat, cf. supra p. XVII. Summam habet iste codex cum libro S Berolinensi Santenii cognitionem, praesertim in singulis singulorum commatum titulis interponendis. Hanc Sinnerus anonymi esse artem dixit cat. Bern. I p. 433.

Cui subiungitur noua quaedam ars anonyma f. 112^a INCIPIT DE LITTERA. Genera litterarum diuersa sunt qui . a diuersis locis et aucto-

ribus sunt inuentae — *f. 127^a* aut admirationem ut papae aut metum ut at tat et siqua sunt his similia, — *ex qua haec placuit excerptare:*

f. 112^a INCIPIT DE LITTERA. Genera litterarum diuersa sunt, quia (qui a) diuersis locis et auctoribus sunt inuentae. Nam ante diluuium Enoch inuenisse litteras credimus, quibus textum prophetiae suae illis temporibus ostendisse non dubium est testante epistola, quae catholica nominatur. Prophetauit autem: Ait septimus ab Adam Enoch dicens: 'Ecce dominus ueniet' et reliqua, quae ibi scribuntur; per quas etiam studia sua in duabus columnis scribere post diluuium homines curauerunt; sed postea repperit litteras Cham filius Noe; deinde Abraham Syrorum et Chaldeorum litteras inuenit. Hebreorum litteras Moyses inuenit in monte Sinai, quibus et legem scribtam digito dei suscepit, sed non illis litteris nunc utuntur Hebrei, utuntur autem eis litteris, quas inuenit Esdras propheta sub Zorobabel, filio Salathielis. Gr(a)ecarum litterarum usum primi F(o)enices inuenerunt: Cadmus (chatmus) Agenoris filius Gr(a)ecas litteras inuenit, non tamen omnes, sicut nunc sunt XX et IIII, sed aliquae postea additae sunt, de quibus dicendum est. Latinas litteras repperit Carmentis (carmentes) nimpha Nicostrata, mater Euandri, quae diuiduntur in *f. 112^b* || duas partes principaliter aput Latinos. Quomodo? In uocales et consonantes. Iterum consonantes diuiduntur in duas. Quomodo? In semiuocales et mutas. Vocales dictae sunt, quia uocem integram habere uidentur. Sunt autem quinque a e i o u. Semiuocalas uero sunt VII: f l m n r s x. Et dictae sunt semiuocales, quia mediam uocem habere cernuntur, non quod figura mediae sint, sed quia plenum sonum non habent et excitant sonum suum ab e uocali et in semet ipsis cadunt, sicut dicimus 'semideos' et 'semiuiros', non quod semis, idest medii dii sint uel medii uiri, sed quod perfecti (perfectae *cod.*) dii et perfecti uiri non sint: sic et semiuocales, quia perfectum sonum non habent, ideo nuncupatae sunt. Mutae dictae sunt duabus ex causis. Quomodo? Una, quia ad comparationem uocalium, idest ad id, quod uocales sonare possunt, istae mutae sunt, altera, quia si subtrahas illis auxilium uocalis, intra hospicium oris moriuntur. Sunt autem VIII: b c d g h k p q t. Y et z propter Gr(a)eca nomina adsumsimus, quae frequenter in Latina regula occurrunt. Sciendum est, quibus modis littera dici potest. Quinque. Quomodo? Dicitur enim aput Hebreos sepher, aput Gr(a)ecos gramma, aput philosophos (phylosofos) atomus, aput oratores legitera, aput Latinos littera. Et dicta est littera eo, quod legentibus iter ad legendum ostendat. Atomus (ath-) uero ideo nuncupatur, quia diuidi non potest. Omne enim, quod indiuisibile (inuisibile *cod.*) est, apud philosophos atomus nuncupatur; pro hac ratione et † attonato minima pars dicitur. Hoc sciendum est, quare antiqui litteras elementa (aelim-) uocauerunt: ad conparationem elementorum mundi, quia, sicut mundus ex quattuor elementis compositus est, sic et litterae in unum iunctae litteralem faciunt uocem. Atomus (ath-) apud philosophos ideo dicitur littera, quia, cum oratio soluatur in uerba et uerba soluantur in pedibus, et pedes soluantur in syllabis, syllabae soluantur in litteris, littera non habet, in quo soluatur neque diuidi potest: ideo atomus et pars minima dicitur. Sciendum est, quod atomorum genera sunt quinque, idest atomus in sole, atomus in re, atomus in nu|| *f. 113^a* || mero, atomus in tempore, atomus in littera. Quomodo? Atomus in sole est, cum uidemus in radiis (-jos) illius minutissimum puluerem, qui nec teneri nec diuidi potest. Fit atomus in re, cum granum sinapis diuidimus in multas partes, et pars eius, quae diuidi non potest, atomus dicitur. Atomus in numero fit, cum (sicut *cod.*) quattuor diuiduntur in duos et duo diuiduntur in unum, unum quia non habet, ubi diuidatur, atomus est. Atomus in tem-

pore fit, cum (sicut) annus diuiditur in tempora, tempora in menses, menses in ebdomadibus, ebdomas in diebus, unus dies non diuiditur: atomus est.

Donatus dicit de octo partibus orationis.

Dicit Donatus: 'partes orationis sunt octo. Quae? Nomen' etc. Sciendum est, quid est oratio, uel quare dicatur oratio aut quibus modis dicatur oratio, aut quot sint orationis genera (genera orationis). Oratio est structura uerborum cum plena significatione sensus. Oratio dicitur elocutio, quasi oris ratio, eo quod ore et ratione consistat. Oratio, sicut Sanctus Augustinus dicit, duobus modis dicitur. Quomodo? Id est, quando aliquid rationabiliter loquimur, uel quando pro peccatis aut pro uita deum rogamus etc. (cf. *Petri grammatici artem huius libri p. 161, 14*).

DE PRIMA DECLINATIONE.

|| f. 113^a || Et sciendum est, quia tribus litteris (-as) terminalibus finitur prima declinatio a s m et octo sillabis finalibus terminatur, ta ut poeta, sa ut Musa, ca ut Pascha, ga ut collega, na ut aduena, am ut Adam, Abraham, as ut (A)eneas, es ut Anc(h)ises, sicut dicit Vergilius:

Anchises genitor, Dauni miserere senectae
(*Aen. XII 934*; ancise genitor danaum misereresce nettae, corr. natae cod., cf. *Petri grammatici excerpta huius libri p. 164, 4*).

DE SECUNDA DECLINATIONE.

f. 114^a || Et sciendum est, quod tribus finalibus terminatur secunda declinatio: s m et r et XIII sillabis finalibus terminatur, id est tus et nus et ger et um et er et ir et ter (et om.) et prus et xus (addendum: et ber et ur et hus et dus et mus cf. seq.). In tus ut doctus, in nus ut alnus, in ger ut niger piger, in um ut praeceptum iudicium, in er ut puer, in ir ut uir, in ter ut magister, in prus ut Cyprus, in xus ut taxus, de qua dicit Vergilius:

taxi torquentur in arcus
(*Georg. II 448*) et alibi ipse Vergilius:

fugiant examina taxos
(taxus cod., *Ecl. IX 30*). In ber ut faber, in ur ut satur, in bus ut albus, in dus ut candidus, in mus ut heremus (in us cod.).

DE NOMINE.

|| f. 115^b || Species uocis alii duas esse dixerunt, alii quattuor. Illi, qui duas esse dixerunt, hoc adfirmare conati sunt: una species uocis est articulata, altera confusa. Articulata, inquit, dicitur, quae litteris scribi et articulis comprehendere potest | f. 116^a |, ut ars pars eloquium sapientiae et reliqua. Artus uero dicuntur membra maiora, a quo nomine et articuli digiti nuncupati sunt. Confusa est, quae nec litteris scribi potest, nec articulis comprehendere, ut mugitus bouum, sibilus serpentium uel suricum. Illi, qui III species dixerunt, hoc notare conauerunt dicentes: est uox articulata et inarticulata, litterata et illitterata. Articulata uox est, quae cum artis ratione, inarticulata, quae cum nulla ratione profertur, ut est rusticorum loquutio. Litterata est, quae

scribi potest, inlitterata est, quae scribi non potest. Quaerendum est, si potest inueniri (-re) uox litterata, quae scribatur et non intellegatur. Potest, ut croax, scra. Et iterum quaerendum est, si possit inueniri (-re) uox inlitterata, quae non scribatur et tamen intellegatur: ut sibilus hominum et gemitus et ructatus (ruptatus *cod.*), quia et per sibilus cantio intellegitur, per gemitus dolor, per ructatum (rupt-) uentris (uentū) emissio.

|| f. 116^b || Scire cupimus, 'Puplipor' (puplior *cod.*) quae pars orationis est. Nomen est. Quis modus? Compositum est et ex duobus conponitur (conpoñ est. ex duobus ponitur *cod.*). Quomodo? A Puplio et puero. Quomodo fit genetius eius? 'Puplioris', hoc est Puplii pueri (puer *cod.*). Sic declinatur et Marcipor, idest Marci puer. Sed 'Marci' (mar *cod.*) integrum est, 'por' corruptum (corruptum) est, hoc est ex integro et corrupto. 'Ador' quae pars orationis est? Nomen est. A qua parte orationis diriuatur? A uerbo, quod est 'adoro'. Quomodo fit genetius eius? 'Adoris', sed in usu (usi *cod.*) frequenti non est. 'Ador' productam o habet an correptam? Productam. Quare productam? Quod a uerbo diriuatur, quod producit o, non debuit 'ador' aliter habere, quam uerbum, a quo diriuatur, ut Vergilius:

adorea liba per herbam

(*Aen. VII 109*, erbam *cod.*). Possumus dicere 'pueram', sicut 'puerum', et 'puellum', sicut 'puellam' an non? Possumus. Vnde probabis? Liuius dicit:

Puerarum manibus

(libius *cod.*, cf. *Prisc. I p. 231, 12 H.*). Plautus dicit Geminis:

Dolet puellus sese uenum ducier

(gemini, cf. *Prisc. I p. 231, 22*). Lucilius ait:

Cumque hic tam formosus homo apte dignus puellus

(cf. *Prisc. I p. 232, 1*). Scire debemus, quae sunt collectiua nomina. Quae singulari numero multitudinem significant, ut populus plebs grex gens et horum similia. Quae sunt diuidia nomina? Diuidia dicuntur, quae duobus uel amplioribus ad singulos (-us) habent relationem, uel plures in numeros pares distributos, ut uterque alteruter, ut singuli uel terni centeni. Tractiua quae sunt? Quae in diuersas (-sis) species possunt diuidi, ut animal arbor (albor *cod.*). Specialia quae sunt? Quae a genere diuiduntur, ut homo equus uitis laurus.

Absolutiua quae sunt? Quae per se intelleguntur et non egent alterius coniunctione nominis, ut 'distractio'.

Quae f. 117^a de pronominis 'ego' forma tractantur, similia leguntur apud Petrum grammaticum huius libri p. 165, 23, sed ita, ut utrumque auctorem inter se conferre non nullius sit pretii:

Hoc scire debemus, quare Gr(a)ecum pronomen, quod est 'ego', adductum est in Latina regula, cum potuisset illud seruari, quod apud antiquissimos grammaticorum fuit. Non enim 'ego' fuit, sed 'met'. Et sciendum est, quare met proiectum est et positum est loco eius 'ego'; ideo sic factum est, quod uidentes posterius grammatici, quod haec pars, idest 'met', ab m inchoans et in t desinens regulam sola continere non potuisset, expulerunt 'met' Latinum pronomen et posuerunt 'ego', quod est Gr(a)ecum, per reliquos casus declinationem pristinam reseruantes.

Quae si cum Petro conferas, uidebis, Petrum ab huius artis auctore certe non adhibitum fuisse: illud uero non ita audenter contendam, contra

accidisse, praesertim cum apud Petrum multa inueniantur insuper commemorata, quae apud hunc non inueniuntur: satius est igitur, ut communem utrique fontem fuisse statuamus. Nam e. g. cum huius artis auctor f. 113^a (cf. supra p. XXV) primam declinationem octo syllabis finalibus terminari dicat, Petrus uero p. 164, 5 septem tantummodo iisdem propositis exemplis enumeret et, si forte amplius potuerint inueniri, se non contradicturum contendat, sed istas se posuisse, sicut a uiris eruditissimis maneret conpertum, sincere adfirmet, ne Petrum quidem huius artis auctore usum esse credi fas est.

|| f. 117^b || 'Ille' aliquando est finitum pronomen, aliquando est minus quam finitum. Finitum pronomen est, quando persona (-am cod.) iungitur, ut est hoc:

Ille ego Origenis doctor uerissimus olim,
Quem primum fidei Graecia clara dedit
(cf. artis Bernensis Iuliano similis excerpta cod. 207 f. 26^a praef. partis tertiae cap. VII).

DE VERBO.

|| f. 119^a || Verbum est pars orationis cum tempore et persona sine casu, aut agere aliquid aut pati aut neutrum significans. Verbum quare dictum est? Quod uerberato aëre efficitur. Ergo si pro hac ratione dicitur, et omnes partes orationis 'uerba' dici possunt. Nullum enim sermonem eructare possumus absque uerberatione aëris. Et si ideo uerbum dicitur, quod uerberato aëre efficitur, et omnes partes orationis uerba dici potuerunt. Sed manifesta ratione ostenditur, quia, cum uerbum uerberato aëre motuque linguae efficiatur, plus eam (sic) in elocutione utimur, quam ceteris partibus.

|| f. 121^a || Multi adfirmant, quod ideo 'frequentatiua' dicatur, quod paenultima praetunditur.

Modus a quodam (quodam) moderamine sui nuncupatus est, quoniam, quod indicamus uel imperamus siue optamus, quibusdam discriminibus coniugationum et temporum atque personarum certis numeris et generibus moderatur. Augustinus*) dicit: 'Modus est quaedam (quendam) uis declinationum ratione peracta, quo uaria temporum || f. 121^b || personarum numerorum generumue conclusio definitur (dif-)'. Modi dicti sunt, quibus uerbum certa lege moderatur, ne in declinatione extra rationis ordinem progredi cognoscatur. Cum enim per modos iuxta suam naturam inflectitur, nisi modis (modus) coherceatur et certa stringatur ratione, insulse (-ae) et inutiliter ordinatur et ideo, ne errore in declinatione frangatur eius ratio, modorum freno restringitur, ne illuc ei cadere liceat, ubi nullus regulae trames (-is) permittit. Et ideo modi a quodam moderamine dicti sunt, per quod uerba restringere cognoscuntur.

*) Non extat is locus neque apud Weberum neque apud Keilium.

Modos uerborum alii quinque, alii septem, nonnulli nouem, plures decem esse arbitrantur. Qui quinque modos esse putant, ita dicunt: indicatiuum imperatiuum optatiuum coniunctatiuum infinitiuium. Qui septem, impersonalem et gerendi modum addunt; qui nouem, promissiuium et concessiuium iungunt; qui decem, pronuntiatium superinponunt. Sed eorum procacitas respuenda est. Nam quicquid uel uerbaliuibus regulis ostenditur, per septem modos posse fieri conprobamus. Indicatiuum modum ob hoc dictum esse putamus, quoniam per eum indicium agentis aut patientis uerbali (uerbaliu cod.) significatione ostendimus. Hunc quidam modum pronuntiatium dixere, quod per uarias temporum species agentis seu patientis effectum significat. Dictus item imperatiuus, quod per eum officium imperantis in praesenti aut in futuro ostenditur (*cf. Petri excerpta p. 166, 9*). Hunc quidam (quidem cod.) dominicum appellauerunt, quod proprium dominorum est imperare; et hic modus primam personam non habet, quod nemo semet ipsum imperat. Sicut enim in pronomine uocatiuus deficit, ita in uerbo imperando prima persona abnegatur; nemo enim se ipsum uocat aut sibi ipso imperat. Optatiuus modus dicitur, quoniam per eum optandi officium significamus, non pro eo, quod optantis aduerbium habet, sed quod in sese optandi significationem gestat. In hoc modo singula uerba binis temporum significationibus ostenduntur (binas t. significationes ostenditur cod.). Coniunctatiuum modum ab hoc dictum esse credimus, quoniam si aliquibus modis non adiungatur, pleni intellectus officium in se non habet, ut, cum dicimus: 'cum inuocarer' 'cum clamarem', aperte conspiciere possis, quoniam in se integritatem sensus manifestare nequit, nisi sibi adiungas indicatiuum, ut ita dicas: 'cum inuocarer, audiui', 'cum clamarem ad dominum, exaudiuit me'. Sed errant, qui hunc modum coniunctatiuum dictum esse adfirmant, quod coniungitur ei particula 'cum'. Si enim ob hanc rationem coniunctatiuus diceretur, et optatiuus coniunctatiuus dici || f. 122^a || potuit, quoniam ei 'utinam' aduerbium optantis coniungitur (*cf. Petri excerpta p. 166, 14—20*). Sunt uerba, quae 'tipicalia' dicuntur, idest similitudinis, quoniam similitudinem participiorum in se ostendunt, cum sint uerba et non participia. Tria enim uerba 'amandi' 'amando' 'amandum' similitudinem participii passiuae significationis futuri temporis ostendunt. 'Amatum' uero similitudinem participii praeteriti temporis passiuae significationis (-em cod.) gestat.

Sunt alii, qui huius modi uerba ad passiuam significationem magis, quam actiuam (actiuuam) scribi confirmant ob hoc maxime, quoniam a participiis passiuorum diriuari uidentur. Sed tamen praeuidendum est, quoniam non minus actiua (actiuae cod.) significatio in his uidetur, quam passiuu. Dicimus enim: 'legendi causa ueni' actiua scilicet significatione, et dicimus: 'causa legendi crucior' (crutior), hoc est 'dum ab aliis legor', et 'sciendo lego' et:

cantando rumpitur anguis

(*Verg. Ecl. VIII 71*), non 'dum cantat' (cantet), sed 'dum cantatur'.

'Deponens' uerbum ideo nominatur, quoniam, ut quibusdam uidetur, r litteram non deponit et actiuam significationem in se continet, ut meditor meditaris, confiteor confiteris, loquor loqueris, metior || f. 122^b || metiris. Sed si ob hoc dicitur, quoniam r litteram non deponit, et commune (communi) deponens dici potest, quod r litteram non deponit. Sed uerius ideo deponens dicitur, quoniam deponit plenitudinem significationis actiui passiuui neutri communis, sed ab his omnibus partem subtrahens omnia penitus deponit, ita ut, cum dicimus 'loquor', non hic actiui seu passiuui uel neutri seu communis

uerbi plenam significationem conspiciere possumus, sed partem inde et inde conspiciere possumus.

|| f. 123^a || Sunt uerba regulis corrupta (correpta *cod.*), ut fero infero adfero confero suffero refero exfero aufero profero praefero assero effero transfero antefero perfero circumfero, edo ambedo comedo + aedo, uolo malo, sum, fio, odi noui memini pepigi. Sunt uerba, quae rite declinari (-e) non possunt, ut cedo aue salue forte infit sis sodes ferit amabo inquam aio meio qu(a)eso cesso c(o)epi faxo pando sisto.

Quae de aduerbio, de participio, de coniunctione aguntur et maior pars eorum, quae ad praepositiones spectant, ad uerbum paene conspirant cum arte Petri grammatici huius libri p. 166 seq., ut uel pro tertio codice (C) in excerptis emendandis adhibere potuerim.

Sequitur post interiectionem f. 127^{ab} tractatus de nominibus mobilibus (De nomina mobilia [*sic*]: Sunt nomina tota mobilia ut doctus docta doctum et ideo mobilia dicuntur, quod mouentur (mouent) per tria genera — inueniuntur et nomina, quae in prima positione fixa sunt nec mouentur per genera et tamen in diriuatione mobilia sunt, ut est mons fons sc(h)ola. Non enim flectuntur per genera, cum sint principalia. Cum autem dixerimus eorum (earum *cod.*) diriuationem, mouentur per genera, ut montanus montana montanum, fontanus etc., sc(h)olasticus etc.), *quem excipit expositio de casuum nominibus* (Quaerendum est, quare casus dicti sunt. Casus dicti sunt a cadendo etc.; f. 127^b: nominatiuus quare dicitur? Quod per eum nominamus, quem uolumus, ut 'Vergilius scribsit Bucolica' (hoc-); 'Terentius (terr-) pr(a)ceptor meus fuit') *in haec uerba desinens:* Ablatiuo, ut (aut) 'aufer a magistro', 'ablatum est a uobis iugum'. Hoc superius scribendum est. **EXPLICIT.**

Quibus quidem uerbis auctor uel librarius uidetur significare uoluisse, omnia ista, quae post interiectionem scripta sunt, cum ad nominis expositionem pertinerent, superiore loco inserenda fuisse.

f. 127^b — f. 129^b sequitur ars compendiaria eodem fere modo scripta, quo illa, quam f. 17^a — 18^b supra p. XXI extare docuimus: **INCIPI DECLINATIONES . . . . . Q. PARTIVM.** Doctus quae pars orationis est? Nomen est. Vnde hoc scis? — **DE ADUERBIO.** Deinceps quae pars orationis est — qui accentus? acutus. quomodo? In trisyti et tetrasyti et deinceps si penultima positione longa fuerit, ipsa acuetur. Quota diuisio? Sescupla et cetera secundum suum explicans ordinem.

Quae ex illa arte desunt, f. 195^{ab} extant. Sed totus hic tractatus alia prorsus manu, quam cetera, scriptus est.

Inde a f. 130^a — f. 140^a legitur Asperi ars grammatica, quam huius libri p. 39—61 edidimus, cf. p. 39 adnot. et p. 61 adnot.

Tum f. 140^b — f. 145^a Sergii in Donati artem explanatio ab editis diuersa, quam et ipsam huius libri p. 143—158 proposui, cf. p. 143 adnot.

Post Sergium sequitur nullo auctoris nomine adposito sine ulla tituli significatione alia ars grammatica f. 148^a — f. 168^a: ORATIO Dñ̄ elocutio QUASI ORIS ratio eo quod ore et ratione consistat — cum aliquid dolore cordis uel laetitia uel admiratione uel metu referimus etiam longo tractu finiatur. Ipsa eloquutio interiectio dicenda est. Dñ̄ GRATIAS.

Hanc artem Petri grammatici cuiusdam esse inde efficitur, quod eadem in cod. Bern. 522 addito in fine operis f. 68^b Petri nomine extat, cf. huius libri p. 161, 8 adn. Vides igitur, hanc artem significare uoluisse librarium, cum f. 1^b inter auctorum nomina Petrum quoque nominabat. Temere igitur Sinnerus catal. Bern. mscr. I p. 447 Petri artem in cod. 207 extare negauit eadem ille socordia ac fiducia usus, qua, dum p. 424 Prisciani opusculum 'de nōmine pronomine et uerbo' a Putschio iamiam editum esse uidet, p. 458 adeo eius rei ignarus extitit, ut idem opusculum quasi nouum quoddam atque hactenus incognitum 'cum Prisciani opere non idem esse' p. 460 contenderet ideoque, ut eius excerpta locupletissima proponeret, a suo animo lubenter atque hilariter impetraret.

Restat ultimum eius codicis praestantissimi opus, quod a f. 168^a paene usque ad finem f. 194^b extenditur, Isidori excerpta grammatica aliaque id genus continens: INCIP̄ ARS SC̄I ISIDORI EP̄I DE GR̄Ammatica. Grammatica est scientia recte loquendi et origo et fundamentum liberalium litterarum etc. Haec Isidori *) quae dicitur de grammatica ars ex Isidori originum locis ad grammaticam et rhetoricam etc. pertinentibus compacta est ita ut nihil fere addatur, quod non et in Isidori originibus deprehendatur. Neque tamen illius operis ordo seruatus est, sed modo hinc modo illinc frustula conquisita sunt haec: Orig. I 5, 1—4; cap. VI continuo tenore usque ad cap. XIII de interiectione; tum f. 171^a de disciplina et arte I 1, 1 — cap. IV fin.; tum cap. XV de syllabis 1—3, tum cap. XIV de uoce, tum cap. XVI de pedibus uno tenore usque ad cap. XIX inclus.; omisso capite XX continuatur cap. XXI de notis uulgaribus; omissis cap. XXII. XXIII. XXIV. XXV continuatur f. 176^a cap. XXVI de orthografia, cuius quidem capituli non nisi prima paragraphus extat. Tum sequitur de analogia cap. XXVII, de ethimologia cap. XXVIII 1—5: 'traxerunt uocabula'. Deinde transitur ad cap. XXX de differentiis, cap. XXIX de glosis, cap. XXXI de barbarismis usque ad cap. XXXIV inclus. Sequitur cap. XXXVII de prosa, cap. XXXVIII de metris usque ad libri primi finem. Hunc excipit libri II cap. I usque ad cap. IX de sillogismis § 7 inclus.; tum de lege cap. X. XI et XII § 1; tum cap. XIII et XIV § 1 pro exprimendis affectibus; deinde cap. XV, XVI § 1; cap. XVII et cap. XVIII, sed

*) Alia praecepta grammatica Isidori nomine notata, quae in originum libris non extant, infra collegi praef. partis tertiae cap. XI.

hoc ualde decurtatum, cap. XIX et XX usque ad paragraphum quartam: 'pleonasmus et his similia'; denique cap. XXI § 1—2 incl., tum cap. XXII de dialectica usque ad cap. XXV § 1 incl.

Subito auctor transit ad libr. VI cap. VIII de generibus opusculorum, cui subiungitur libri II cap. XXVII § 1 usque ad cap. XXIX 25 de sillogismis ipotheticis. Sequitur de mathematica lib. III prohoem., ad postremum eiusdem libri cap. XXIII de astronomica usque ad tertii libri finem. Subiungitur lunae cursus tabula calculatoria: CVRSVS LVNAE PER DVODECIM SIGNA f. 194^b.

Vltimo denique folio 195^{ab} continuatur ars illa per compendium scripta, cuius initium f. 127^b—129^b extat: EXPLANATIO PARTICIPII. Praesens quae pars orationis est? Participium est. Vnde hoc scis? etc. usque ad interiectionis eu explicationem, cf. p. XXIX.

Addita sunt his manu alia, sed saec. X, nonnulla de mutarum consonantium definitione.

Restat, ut per totum librum quaternionum signa subscripta esse dicamus, ita ut f. 9^b A, f. 15^b B, f. 23^b C, f. 31^b D, f. 39^b E, f. 45^b F (f. 40—45 per exceptionem ternio pro quaternionem habetur ceterum completus), f. 53^b G, f. 61^b H, f. 69^b I, f. 77^b K, f. 85^b L, f. 93^b M, f. 101^b N, f. 109^b O, f. 117^b P, f. 125^b Q scripta sint: Q signum f. 137^b quoque legitur: nam f. 126—129 binionem faciunt, qui reliquis quaternionibus ideo adiectus est, ut artis f. 112^a—127^b finis adscribi posset: cetera eius binionis folia primo uacua relictas erant, tum in eis ars illa compendiarie consedit, cuius finis f. 195 habetur. Porro signa extant f. 145^b R, f. 153^b S, f. 161^b T, f. 169^b V, f. 177^b X, f. 185^b Y, f. 191^b (f. 185—191 ternionem faciunt absolutum) Z; qui relinquitur f. 192—195^b binio, nullo signo ornatus est. Secundum uero et tertium eius codicis folium ad posteriorem libri partem, quae omnino deperdita est, pertinere supra diximus p. XVI.

Iam uides, ex eorum auctorum numero, quos codicis scriptor f. 1^b enumeravit, reuera in hoc libro extare Donatum Asperum Sergium Isidorum Petrum Marium Seruium; ceteros uero, Priscianum Probum Bedam sophum in illa codicis parte, quae deperit f. 195—263 (f. 257 excepto) infuisse probabiliter conicias, praesertim cum f. 2 = f. 264 Bedae de loquela digitorum fragmentum etiam nunc supersit. Neque enim credi potest, opusculorum, quae in superstite libri parte extant, anonymorum quoddam ad Probi auctoritatem uulgo relatum fuisse in illis libris, ex quibus omnia ista congegit laudabilis librarii diligentissimi sedulitas.

2) Cod. Bern. 123.

Cod. Bern. 123 saec. X forma maxima nil nisi grammaticos libros continens foliis CXXVIII constat: sed et in initio et in fine bina folia adiuncta sunt lacera condicione saeculo quinto uel sexto scripta ecclesiastici argumenti. Codex et ab initio et in fine mutilatus olim Floriacensis Petri Danielis, cuius manu multa in marginibus scripta sunt, tum Bongarsii fuit, cuius nomen in prima et in ultima pagina legitur. Quaternionum signa regulariter posita sunt inde a f. 8^b (II) usque ad f. 128^b (XVII) passim putredine deleta, sed maximam partem temporum aequitate conservata. Primum igitur operis quaternionem intercidisse patet, cuius argumentum utrum ad solam eam, a qua liber incipit, artem pertinuerit, an alia quoque scripta complexum fuerit, difficile est diiudicatu, sed cum ea ars, qua nunc habetur forma, iam a litteris exordium capiat, uerisimilius est alia quoque antecessisse.

Itaque f. 1^a — f. 31^b: Clementis Scoti, qui uocatur, ars extat ab initio mutila: est ap' latinum (corr. -os) unde latinitas orta est. Maior populus et magis egregiis artibus pollens tusci fuerunt qui de natura linguae suae s. litteram raro expremant. hæc res eam fecit habere liquidam.

Hoc sciendum quod ista *littera — Est etiam abnegatiua ut securus. Preterea seorsit aduerbium a se ut a de deorsum et a super sursum. FINIT de PREPOSITIONIB; Manu recentiori quamvis satis antiqua superscriptum est LIB DE PARTIB; ORATION et super hoc manu, ut uidetur, etiam recentiori CLEMENTIS SCOTI. cf. Keilii praef. ad Charis. gramm. Latin. uol. I p. XIX et de Clementis Scoti nomine ibid. p. XX not. et programm. Erlang. 1868 p. 11. Excerpsimus ex hac arte nonnulla praef. partis tertiae sect. II, III, V, VI, X, XI.

Tum sequitur nulla proposita inscriptione ars quaedam anonyma f. 31^b — f. 53^a, quae uerbis in fine positis: Nec (leg. hanc) quam breuissime nostris pueris legem interrogationis ex Donati arte promulgatam conscripsimus ipsa de se praedicat, merum nos Donatum hic illic dilatatum expositumque manibus tenere. Atque hoc ipsum locis quibusdam conlatis conprobatur. Iam prima artis uerba Donati artis maioris uestigia adeo premunt, ut praeter interrogandi et respondendi formam nil paene noui addatur:

|| f. 31^b || Quid est uox? Aer ictus sensibilis quantum in ipso est. Quot (quod) diuisiones habet? Duas principales. Quas? Articulatam et confusam. Quae est articulata? Quae scribi potest. Quae confusa? Quae scribi non potest. Littera quid est? Pars minima uocis articulatae. Quot sunt diuisiones litterarum? Duae principales. Quae? Vocales et consonantes. Quot sunt uocales? Quinque. Quae? A e i o u. Quot ex his transeunt in consonantium potestatem? Duae. Quae? I et u. Quando transeunt in supra dictam potestatem? Cum inter se geminantur, aut cum aliis uocalibus iunguntur. Da exempla. Iuno uates etc., cf. Donati art. II p. 367, 5—14.

Ex reliqua arte haec excerpere placuit, quae a Donato passim recedunt:

|| 32^a || Numquid aliud accidit illis (sc. uocalibus)? Vtique. Quid? Vt per se syllabam faciant. Quomodo? Ara egens itur opus unus. Acciditne his aliud? Accidit equidem. Quid? Vt sint dichronae (dicrone), idest ancipites (accipites). Quomodo? Nam et corripit et produci possunt. Da exempla. Est enim a breuis, ut † abmo, longa tuarum, sic eregit erit, itur item, omen opus, unus ubi. Putamus aliquid plus accidere (acce-) uocalibus? Putatur quidem. Quid est illud? Quod (quo) his solis aspirari posse putamus (possemus), ut hasta heri hircus homo humus. Aspiraturne consonantibus? Aspiratur quidem, sed raro. Da exemplum. Trachia, thronos.

Quid nomen litterae? Quo uocatur, ut a b c d e. Cuius sunt generis? Neutri. Cuius sunt formae? Casualis aptotae. Dicitur enim hoc a, huius a et reliqua. Quae est figura (figurarum) litterarum? Charactera, quibus scribuntur, ut Λ, qui aut uocalis aut consonantis. Quid est inter elementa (eli-) et litteram (-a)? Elementum sonus qui per litteras cognoscitur. Quid (qui) ergo erunt litterae? Nota qua sonus exprimitur. HACTENUS DE LITTERIS NUNC DE SYLLABIS.

Quae f. 32^b de communibus syllabis dicuntur, leguntur eisdem additis exemplis apud Bedam p. 2352 seq. P.

|| f. 34^b || (cf. Don. p. 371, 25). Quot res conturbant legem accentuum? III. Quae? Distinctio pronuntiatio discretio. Distinctio quomodo turbat? Vt si quis dicat malēsanus pro malesānus, interea loci pro inteream (= intereā) loci. Pronuntiatio quomodo? Vt cum dicere debeamus latebras (lateras), dicamus latebras, ut quidam in uersu:

Argolicas foedare latebras

(in uestu argolicas federare, Verg. Aen. II 55) . . . . . Est alia res, quae hanc legem uiolat? Sunt equidem III particulae, quas quidam pronuntiationi applicant, idest ue ne ce. Quomodo? Cogunt (cogun) enim accentum in ultimam contra legem transire cum (cum om.) subsecuntur. Da exempla. Dictus-que doctusue doctusne doctusce.

|| f. 35^a || Distinctio ubi ponenda est? In fine sententiae. Da exemplum. Corde patris genitum creat et regit omnia uerbum.

Hucusque de posituris. Nunc de gramatica dicamus. Gramatica quid est? Scientia recte loquendi et origo ac fundamentum liberalium (libr-) litterarum. Definiturne aliter? Definitur scilicet ab officio. Quomodo? Gramatica est scientia interpretandi poetas atque retóricos et recte scribendi loquendique ratio (cf. Maximi Victorini gramm. p. 1937 P et Clementis Scoti praef., qualis est in codice Bambergensi a Keilio in progr. Erlang. edita, p. 13, 26 seq.). Quando reperta est? Statim post litteras communes (commune) ut iam qui didicerint (ded-) litteras, per eam (ea) recte loquendi rationem (-e) scirent (cf. Isidori orig. I 5, 1). Vnde nomen accepit grammatica (gramma)? A litteris, quoniam has Graeci gramata dicunt (cf. Keil l. l. 13, 30). Ars autem unde uocatur? Quia artis praeceptis regulisque consistit. Disciplina (-e) autem unde dicitur? A dicendo, quia nemo nostrum scit (sit) nisi qui discit. Inter artem et disciplinam (-a) quid distat? Ars enim est in his, quae se et aliter habere (aberi) possunt, disciplina uero (ue) de his agit (aget), quae aliter euenire non pos-

sunt. Discerne adhuc melius. Nam quando ueris disputationibus aliquid dis-
seritur, disciplina erit. Quid inter artem? Quando uero uerisimile (-li) ac
opinabile aliquid tractatur, nomen artis habebit. Artium genera quot sunt?
Tria (trea). Quae? Animi tantum, corporis tantum, animi simul et corporis.
Quid est animi tantum? Poetica musica arithmetica (aret-) astronomica gramatica
rhetorica (reth-) iuris scientia philosophia. Quid est corporis tantum? Iaculatio
saltus (solatus) oneris gestamen uelocitas. Quae animi (-e) et corporis? Ruris
cultus palestra medicina (cf. *Maximi Victorini p. 1937 P.*) Gramatici officia
quot sunt? Quattuor. Quae? Lectio enarratio emendatio iudicium etc. cf.
Victorin. l. 1. et Clem. Scot. p. 13, 32 seq. apud Keilium: 34 accentus ad
sensuum necessitatem 35 unius discretionis explanatio; p. 14, 1 errorum
apud poetas et sumentorum reprehensi. — *Sequitur Victorini locus p. 1938*
de lectione — de latinitate p. 1939, 3, ita scriptus: Partes lectionis (es) quot
sunt? Quattuor. Quae? Accentus discretio etc. p. 1938, 10 pronuntiandi
11 per plana 12 Pronuntiatio quid est? Secundum personas (-a) accommo-
data distinctione similitudo. Quomodo hoc fit? Cum aut senis temperamentum
17 ostendamus mores habitusque exprimimus 20 inuocundiores dicendi ratio-
nem artificialis flexus et in delectabilem (indil-) formam auditus conuersus aspe-
ritatis uitandae gratia (gratie). Diffinitio quid est? Oratio de qua queritur
aperte describet et determinat. Da exemplum. Homo est animal rationale mor-
tale (-ele) risu capax. Latinitas quid est? Observatio incorrupta loquendi
secundum Romanam linguam. Quot modis (quomodo dis) constat? Tribus.
Quibus? Ratione auctoritate (auct-) consuetudine. Quae fit (sit) ratione? Quae
secundum artium tractores profertur. Quae auctoritate? Quae ueterum lectione
probat. Quae consuetudine? Quae in his uerbis, quae e (ae) medio loquendi
usu placita adsumpta sunt, uersatur.

*Quem quidem locum ideo totum descripsi, quia non ex Maximo
Victorino ipso artis auctor haec petiisse uidetur, sed ex tali uel simili
eius libri forma, qua praeditus Audacis Scauri Palladii nominibus
inscriptus (INCIPIT AVDACIS DE SCAURI ET PALLADII LIBRIS EX-
CERPTA PER INTERROGATIONEM ET RESPONSIONEM SCRIPT DE
NOMINE ARTIS : INTERPRETATIO Ars quid est etc.) in codice Ber-
nensi 336 saec. IX uel adeo VIII legitur f. 9^b et 10^a: neque enim solum-
modo eadem in utroque libro apparet ratio interrogatiua, sed plerumque
omnino inter sese consentiunt, quamquam non desunt, quibus a se discre-
pent. Nam haec leguntur in libro Bernensi 336:*

INT. Partes declinationum quod sunt? Quattuor idest accentus discretio
pronuntiatio modulatio. INT. Accentus quid est? Vniuscuiusque syllabae pro-
nuntiandi qualitas. INT. Discretio quid est? R. Confusarum significationum
per plana significatio. INT. Pronuntiatio quid est? R. Scriptorum secundum
personas accommodata distinctione similitudo ut puta cum aut senis tempera-
mentum aut || f. 10^a || iuuenis proteruitas aut femine infirmitas aut qualitas
cuiusque cuiusque (sic) persona distinguenda est et mores cuiusque habitus
exprimendi. INT. Modulatio quid est? R. Continuati sermones inuocundiores
dicendi rationem artificialis flexus indelectabilem auditus formam conuersus
asperitatis uitam de gratiae. DE LATINITATE. INT. Latinitas. R. Observatio
incorrupta eloquendi secundum romanum linguam. INT. Quot modis constat
latinitas? R. Tribus. INT. Quibus? R. Ratione auctoritate consuetudine. INT.
Ratione quatenus? R. Secundum artium traditores. INT. Quid auctoritate?

Ĥ. Veterum scilicet actionum. INT. Quid consuetudine? Ĥ. Eorum q; in medio loquendi usu placita adsumpta sunt.

Et f. 10^b post tractatum de uoce:

DE DIFFINIT. INT. Diffinitio quid est? Ĥ. Oratio quae id de quo queritur aperte disscribit et determinat ut puta ueluti si quaeras a me quid sit homo. respondebo animal mortale rationale risu capax.*)

Iam percurramus cetera.

|| f. 35^b || Sententia quid est? Dictio generalis ad uitae emendationem (aemed-) in commune pertineus (-es). Da exemplum. 'Ne quid nimis.' Hactenus pauca quae gramaticae uicina erant (erat), tetigimus. Nunc de oratione eiusque partibus aliqua tractemus. Oratio quid est? Sermo contextus ad clausulam tendens. Vnde dicitur? Oratio dicta est quasi oris ratio (qui si oratio). Clausula quid est? Conpositio uerborum sono plausibili structura (plausibilis ex tractura) et exitu (et om.) terminata.

|| f. 37^a || Quae sunt numeri? Quae singularitatem uel finitam pluralitatem (pluralitate te) demonstrant. Solida exemplis. Vnus decem centum mille. Quae sunt ordinis? Quae seriem (serie) consistentium rerum dispositionemque declarant. Robora exemplis. Primus decimus centesimus millesimus. Inter nomina numeri et ordinis quid differt (quia defert)? Quia in numero est (et) coaceruatio multorum in unum, ordinis uero proprium est eligere unum ex plurimis. Quomodo sit hoc, ostende. Nam quando dico centum, omnes pariter comprehendo, quando uero dico centesimus, unum tantum de tanta societate nominaui.

Quomodo praecepit Donatus, ne ea nomina componamus, quae composita sunt, cum alibi dicat componi posse ex compluribus (cf. p. 377, 13. 8)? Quoniam ad sensum respicere debemus, et si prima compositio significationem non mutauit, iterum componi potest; si uero eam (com)mutauit, non potest. Dic apertius. Pugnabilis et expugnabilis eadem significatio et ideo componi potest, ut inexpugnabilis. Indoctus uero, quia mutauit sensum, componi ulterius nequid.

|| f. 40^a || Quoniam Donatus regulas declinationum ab ablatiuo diffuse composuit, nos a genetiuo compendio declinationum earundem ordinem persequemur.

|| f. 41^a || Tertiae declinationis quae est agnitio? Cuius nominatiuus singularis VIII litteris finalibus terminatur (-antur). Quibus? A e l n r s x t et

*) Audacis excerpta a Keilio Herm. I p. 332 prolata in cod. Bern. paulo aliter scripta sunt; nam quo loco de 'super' praepositione agitur, haec est eius uarietas: plenius secundus — significationem (sic) ut puta supra seua — idest supra item socii exanimem super arma in marg. suppl. — haectore bis — scelera — sedunt; et in Liuii loco: Item sunt — structure — transfigurate — epton desistere: quiuit manu recentissima (Danielis uel Bongarsii) correctum est. Denique fragmentum illud, quod a Maio editum est primo loco auct. Vat. VI p. 589 e glossario Vaticano, in Bernensi glossarum libro nr. 16 saec. IX duobus locis scriptum est, sub litteris A et E ita: f. 14^a col. II: AUDACES Aelementum est uniuscuiusque rei initium a quo sumitur incrementum est in quo resoluitur; f. 137^a col. II: uid|||acis Elementum est uniuscuiusque rei initium a quo sumitur incrementum |||| et in quo resoluitur = f. 9^a cod. Bern. 336. Eadem Scauri nomine adscripto habet Diomedes p. 421, 16—19 K. Particula operis anal. Vindob. p. 202 edita cum Palaemonis nomen prae se ferat (Incipit liber palemonis de arte: Ars quid est? unius cuiusque rei scientia — Quid παρατορεύλα? quae difficiles quidem res non tamen usui necessarias facit ut puta funambuli = Max. Victorini p. 1937 P.), non dubito, quin idem ille sit ac Palladius in cod. Bern. 336 inscriptione nominatus, cf. H. Keilii adnot. Gramin. Lat. V p. 527 et quae infra p. XXXIX adnotauimus.

quidam c. Da horum exempla. Poema sedile (-ille) Cato sol Titan pater ignis rex caput lac allec. Quot terminales syllabae huius declinationis sunt? Quam breuissime comprehendere possumus: quae in uocales et simplices consonantes desinunt, fere XXVIII. Dispone eas (disponeas) in ordinem, quo facilius ad earum notitiam ueniamus (-ciam inueniamus). A al an ar as ax, e el en (ae eb en) er es ex, il in is ix, o ol on or ox, ul ur us uis (yis) ut ux. Harum terminationum exempla nos doce. Crisma sal Titan Caesar pietas pax mare mel carmen mater teres rex uigil delfin canis Erix Maro sol Orion doctor flos ferox consul fur Venus sanguis caput dux.

|| f. 46^b || Hactenus de personis, nunc de extremis syllabis uerborum. Dum constat omnia uerba, quae secundum analogiam declinantur, in o uel in or desinere, quot uocales uel consonantes quoque? XIII (XII) b c d g h i m n p r s t x. Da horum (hor) exempla. Sedeo lanio (lamo) ruo bibo uoco uado ligo traho impello amo cano sculpo curro lasso peto texo. His accedunt (accid-) i et u pro consonantibus, ut audio uoluo (audio^u). Quid nobis praestat has terminationes (-e) cognoscere? Quia quidam artium scriptores*) sicut nominum (pronominum) declinationes per terminationes (terminationes declinationes, om. per) cognoscere uoluerunt, ita uerborum coniugationes per has extremitates ambiguitate seclusa tradiderunt, quod opus, quia prolixum exstiterat (exsterat), nos in aliud tempus exponendum reseruauimus.

|| f. 49^b || Heus et heu quae partes sunt orationis? Multi (muti) putauerunt, quod essent (quod dessent) interiectiones. Cur hoc putauerunt? Quoniam huiusmodi uoces non statim sequitur uerbum. Quid ergo erunt? Dubiae scilicet apud Latinos inter utrasque partes, non apud Graecos, quia apud Graecos (om.) interiectiones inter aduerbia non numerantur. Quomodo intellegitur illud Donati in prima editione (aed-): de intus autem et de foris non dicitur, quomodo ad foras et in foras (cf. p. 363, 10 K.)? Quoniam praepositiones aduerbiis (-bis) separatim praeponere non debere cognouerat, ideo sicut ad foras et in foras iure non dicitur, sic ne de intus aut de foris secundum legem dici potest.

|| f. 51^a || Nunc aliquid de coniunctione. Coniunctio quid est? Pars orationis adnectens ordinansque sententiam. Coniunctio unde dicitur? Eo quod sensus sententias coniungat. Quid haec per se ualet? Nihil, sed in comparatione sermonum quasi quoddam exhibet glutinum. Quas partes sociat? Nomina scilicet et uerba. Quomodo nomina? Augustinus et Hieronimus, sapiens et pulcher. Quomodo iungit uerba? Scripsit et legit, docet aut discit.

|| f. 52^b || Nunc quid sit interiectio. Interiectio quid est? Pars orationis interiecta aliis partibus ad exprimendos animi affectus (alf-). Definitorne aliter haec pars (pras) orationis? Definitor utique a Donato in prima editione aliis quidem uerbis, sed fere (ferre) eodem sensu (-um, cf. p. 366, 13).

|| f. 53^a || Numquid licet nobis alias partes orationis pro interiectionibus ponere? Licet quidem et singulas et plures, ut nefas, pro nefas, pro Iupiter, pro dolor, ut Sedulius:

*) Entychis de discernendis coniugationibus opus spectasse uidetur.

Pro dolor aeterni fuerant duo crescere postquam
 Coepit, origo perit clademque a semine sumpsit
 (cf. huius libri p. 266, 5) et apud Vergilium:
 pro Iupiter ibit
 (pro Iupiter, Verg. Aen. IIII 590).

Sequitur f. 53^a interposita una de uoce sententia: Omnis uox aut articulata est et litterata ut arma uirumque cano — aut inarticulata et inlitterata ut crepitus mugitus et similia Alcuini *ars grammatica*: D audiuius te doctissime magister — f. 78^b incondita uoce proferuntur. exp^t. Titulus ipse f. 55^b manu eadem qua cetera ad uerba: 'Fuerunt in scola Albini magistri' margini adscriptus est: EXPOSITIO DVORVM DISCIPVLORVM ALBINI. IN DONATI ARTE FELICITER. Cui opusculo subiectum est f. 78^b breuis de 'circumcirca' locutione expositio, quam una cum aliquot Alcuini emendationibus infra proponemus praef. partis III cap. 12.

Succedit denique f. 78^b — 117^a nullo addito titulo *ars anonyma*, quae huius libri tertio loco p. 62—142 edita est, de nomine et pronomine ex multis auctoribus collecta.

Postremo denique loco habetur f. 117^a — f. 128^b nullo addito titulo *ars Iuliani Toletani* in fine mutila in haec uerba desinens: Quia imperatiuo modo in e mutatur et facit seruescere. inde agnusco quia tercia correpta est et infinitiui mo ante pe, cf. Keilii praef. ad excerpta Iuliani p. 316; p. 86 ed. Rom.

De hoc codice cogitasse uidetur Putschius, dum praefationis pagina ultima inter ea, quae apud Clementem Scotum legerentur, nihil se reperisse ait ad Charisium emendandum noui. Quod longe secus se habere iamdudum intellectum est.

Ex hoc libro manauerunt, quae praef. partis tertiae cap. 3 de Charisii excerptis et cap. 5 de Pompeii codicibus disputantes colligimus, item quae huius libri p. 189—201 Vergilii grammatici fragmenta proposuimus nec non, quae de Isidoro grammatico et de Consentii aliorumque quibusdam locis infra praef. partis III cap. 11, 5, 2, 6, 10 disputabimus.

3) Codd. Bernn. 522 et 432.

Cod. Bern. 522 saec. IX—X forma oblonga minuta LXXXXIX folia continet eadem manu scripta, sed desunt aliquot quaterniones in fine; nam f. 91^b signum quoddam asterisco simile adpictum est cum uerbis: 'hoc signum require prope finem libri'. Sed requirentibus nulla se offert illius opusculi continuatio neque ullo loco illud signum repetitum est.

Fuit hic liber olim Sancti Remigii, id quod subscriptio saepissime repetita testatur: Liber sc̃i remigii studio fratris adalaldi; cuius fratris Adalaldi, qui codicem scripsit, f. 13^a quoque in imo margine mentio fit ita: optineat sanctus dei remigius ut ad uitam aeternam perducatur adolol-dum pius dominus.

Bongarsius uero se librum a I. Russatio accepisse ostendit his f. 4^a: Bongarsius accepit a I. Russatio praeside Caluimontano propaefecto lingonensi.

f. 1^a scriptura uacat; f. 1^b—67^b legitur ars Petri grammatici, cuius excerpta huius libri p. 159 seq. dedimus. Auctoris nomen f. 68^b reperitur in carmine quodam ad illam artem pertinente, cuius initium est: 'Hoc opus exiguo quod cernis tramite lector', cf. p. 159. Cuius carminis qui primo loco positi sunt uersus octo, ad calcem operis recte reicias; qui uero secuntur inde a uersu nono: 'Hic sunt' etc., in libri initio olim collocati fuisse uidentur, quod ex argumenti ratione facile colligitur. Itaque uersus illos primo excerptorum loco exhibui p. 159. Ars ipsa, quae in cod. Bern. quoque 207 f. 168^a seq. extat, in hoc libro aliquanto aucta est additis f. 1—3 aliquot de littera tractatibus: f. 1^b de similitudine primae littere aetati hominis hoc ē IN-^{fin}ITIAE; f. 2^a de TRIBUS MATERIIS quibus constat līt sicut et homo TRIBUS SUBSTANTIIS CONSISTIT; f. 2^b de QUATTUOR CAUSIS quae EFFICIUNT UOCem ARTICULATAM; infra ibid.: INCĀ TRACTATUS MULTOR GRĀMATICORUM DE LITTERIS quOR AUCTORŪ NOĀ EXĒPLA pFERIMUS. Qui tractatus ita se habet:

Primum nobis interrogandum est quando uel quo tempore littere inuente fuerunt, utrum fuerant ante diluuium an non. Sine dubio fuerunt ante diluuium. Nam legitur in aepistola Iacobi: Enoch ante diluuium nonnulla scribisse fertur. Quid igitur? Custodiuit illa scripta et illas litteras in diluuiio? Ne perirent in duabus columnis scribte fuerant. Inde Iosephus narrat dicens: Iubal filius Lamech ne dilaberentur ab hominibus quae ab eo inuente uidebantur aut (ā) antequam ad notitiam uenirent, depe|| fol. 3^a ||rarent, cum praedixisset (-enī) Adam exterminationem rerum omnium, unam ignis uirtute, alteram uero aquarum, aquarum nimiam (-ia) multitudinem (-ine) esse dixit uenturam. Ipse et socius suus duas columnas fecerunt et ambas conscripserunt; sed tamen ille littere quo numero uel nomine uel qua figura fueŕ scripta, in scriptura minime memoratur. Item scire nos conuenit, in qua lingua littere primitus fuerint inuente. Item in Hebraica lingua scilicet, quia Hebraica lingua mater est omnium linguarum et litterarum. Inde Isidorus dicit (*orig. I 3, 4*): Littere Latine et Grece ab Hebreis uidentur exorte. Apud (*m. I* aput) illos enim primum dictum est aleph, deinde ex simili enuntiatione apud (*m. I* aput) Grecos alpha. Inde aput Latinos a. Translator (-tur) enim alterius linguae ex simili sono litteram condidit, ut nosse possimus (possumus) linguam Hebraicam omnium linguarum et litterarum esse matrem.

Tum sequitur: DE III SPECIEBVS h̄ ē QVATTVOR DIFFERENTIIS VOCIS SECVNDŪ PRISCIANŪ || f. 3^b ||. Sunt autem III differentiae idest III species uocis de quibus priscianus dicit etc. = Prisc. I p. 5, 5—15.

Sequitur post Petrum Donati ars maior et barbarismus p. 367 — 402 K. f. 69^a — f. 55^b.

Deinde f. 59^a — f. 91^b anonymi commentum in Donati artem secundam a fine mutilatum, quod totum infra proponi acuum censui ob nouum quoddam dicendi genus in illo conspicuum.*) *Manu recentiori saec. fere XIII superscriptum est: In nomine sancte trinitatis incipit liber sancti Stephani.*

In nomine sanctae trinitatis aggressus (AGGEUS) quidam iuxta traditionem (-num) magistrorum de multis pauca commemorare. Nam sicut abscondere aliquod bonum periculosum esse non dubito, ita mihi hoc in loco praesumptionem (praesumptiuo) iuxta aliorum automationem esse tremisco (temisco). Tamen pauca, quae (qua) ualemus ad adolescentem (-um) † paruū (an peritum?) faciendum † in nomiñ (an intimare?), in editione secunda auxiliante Christo aggrediamur.

Primitus sciendum est, quia omnis auctoritas scripturarum in tribus consistit temporibus, idest praeteriti (pōti) praesentis (pñi) et futuri, uel in tribus modis commendatur, idest locus (locū) tempus et persona. Nec non in tribus personis terminatur, idest qui dicit, a quo dicitur, de quo dicit, siue tribus locutionibus constringitur, idest aut de praesenti saeculo aut de deo et potentia..... (nulla in codice lacuna conspicitur) aut de futuro et eius gloria uel poena loquimur. Nam et auctoritas scripturarum in tribus modis dinoscitur (de-): aut ex titulis et prooemiis (ex praemiis), ut propheticos libros et apostoli epistolas || f. 89^b ||, aut ex titulis tantum, ut euangelistas, uel ars ista Donati grammatici, aut ex traditione ueterum, ut Moysis traditur scripsisse V primos libros historiae. Et similiter species dictionum quattuor modis dinoscitur (de-), idest historica, prophetica, prouerbialis, simpliciter docens, quae moralis dicitur.

Haec uero editio secunda Donati grammatici iuxta historicam (-iā) doctrinam primitus intellegenda est, deinde in moribus consideranda, postea uero in altioribus rebus eleuanda est. Istaes partes orationis, quasi duae inter se personae conloquantur, sic discurrunt et uerba gratia, cum dicitur 'partes orationis quot sunt?' quasi homo interroget, et cum dicitur 'octo', quasi ratio respondet.

Omnis oratio soluitur in uerba, uerba soluuntur in syllabis, syllabae soluuntur in litteris. Grammatica uero in his quattuor rebus constat. Nam in sacra scriptura super his quattuor rebus additur adhuc spiritalis intellegentia. Apud || f. 90^a || grammaticos, sicut diximus, oratio de oris ratione tria tempora tenet, praeteritum praesens et futurum. Similiter et oratio de deo tribus modis constat, dum de adeptis gratias agimus, aut dum petimus, quae cupimus, aut dum pro aliis rogamus.

Sex sunt, quae adiectis uel (ū) appellatiuis nominibus accidunt, idest qualitas comparatio genus numerus figura casus. Nam propria uel fixa nomina non couparantur. Qualitas tribus rebus constat, idest ab animo a corpore a fortuna. Ab animo, ut bonus malus; a corpore, ut pulcher turpis, a fortuna, ut pauper diues. Quantitas enim sex modis principaliter dicitur, ut longum breuem latum angustum paruū aut multum. Comparatio per tres gradus discurret, idest positius, quia primo positus est, dicitur, ut doctus, compara-

*) Idem opusculum in Neapolitano quoque codice IV A 34 saec. XI—XII extat praescripto titulo: 'in nomine Sanctae Trinitatis: Incipit Ars Palaemonis. Aggressus quidem iuxta traditionem' etc. habetque in fine subscriptum: 'finit ars Palaemonis' docente H. Keilio Gramm. Lat. V p. 527 adnot.

tius, quia ab eo comparatur, ut doctior et semper communis generis est, superlatius dicitur quasi 'supra portatiuus': latus enim portatus, delatus deportatus (*cod.*: lat enim portat delat deportat), delator deportator dicitur et seruit genetiuo casui plurali, ut 'doctissimus prophetarum': 'doctissimus' superlatius || f. 90^b || gradus est, 'prophetarum' est genetiuus pluralis.

Genus. Inter genus et gentem et generationem hoc interest: genus dicitur omne genus humanum ab Adam, gens una quaque (gens in unaquaque) gens dicitur, ut Gotus Hispanus, generatio uero dicitur, quae per parentes descendit (discendet) in filios. Genera nominum principaliter sunt IIII, masculinum, ut sanctus, femininum, ut ecclesia, neutrum, ut templum, commune, ut sacerdos. Addunt autem adhuc et duo genera, idest trium generum et epicoenon (epicininon). Trium generum, ut hic et haec et hoc elegans (eligans). Epicoenon (epicininon) enim, idest promiscuum genus, IIII modis diuoscitur (den-), primum in sono atque intellectu, ut gallus gallina, secundum in sono et intellectu, sed non in uisu, ut Gaius Gaia, tertium in uisu et intellectu, sed non in sono, ut anas passer, quartum (quarto) nec in uisu nec in sono, ut aquila cygnus (cignus), quia non potest dicere aquilus aut cygna (cigna).

Numerus dicitur adunatio. Numeri nominum principaliter sunt duo, singularis, ut hic sanctus, pluralis ut hi (hii) sancti. Nam et quidam uult dicere tertio modo semper pluralem esse numerum uel communem (-ne), ut est dies nubes saepes (sepes). Est quidam numerus semper singularis, ut aurum oleum, quidam semper pluralis (-li), ut Puteoli (*m. I* potioli) Saturnaſia. Est, qui habet formam singularem, sed intellectum pluralem (intellectu pſ), ut populus || f. 91^a || exercitus. Est et, qui intellectu singulari et sono plurali, ut Idus Nonae.*)

Figurae nominum sunt duae, simplex et composita. Simplex est, ut doctus, composita, ut indoctus. Nam omnia principaliter quattuor modis componuntur, ex duobus integris, ex duobus corruptis, ex integro et corrupto, ex corrupto et integro.

Casus nominum sunt sex. Casus a cadendo dicitur. Casus isti non de casu sunt dicendi, sed de euentu, quia euenit illis quasi per quosdam (quibusdam) casuales gradus declinatio, ut nominatiuus de nominando, ut *hic iustus (om.)* genetiuus de generando, ut huius iusti, datiuus de dando, ut huic iusto, accusatiuus de accusando, ut hunc iustum, uocatiuus de uocando, ut o iuste, ablatiuus de auferendo (abiendo) ut ab hoc iusto. Similiter et pluralis numerus.

Omnia nomina aut sunt animalis, ut homo pecus, aut sunt inanimalis, ut arbor lapis, aut sunt incorporalis, ut pietas iustitia, aut sunt localis et ante oculos humanos. Incorporales (-is, *corr. m. I*), ut anima et angelus.

Qualitas nominum bifarium tenet semper numerum (-rus). Aut propria sunt nomina, ut Iordanis Sion, aut appellatiua, ut fluuius mons. Illa nomina sunt propria et fixa, quae de persona in aliam flecti non possunt, ut est Helias Salomon (salamon). Illa sunt appellatiua, quae de una in aliam flecti possunt, ut est rex propheta, quia dicitur rex malus || f. 91^b || et rex bonus, propheta Elias et propheta Isaias.

Illia nomina comparantur, quae quantitatem et qualitatem significant et paene sunt semper adiecta, ut iustus fortis sanctus.

Species nominum propriorum quattuor modis dicuntur: praenomen nomen cognomen agnomen. Praenomen est (ut est), quod nomini praepositur, et uenit ad dignitatem personae, ut est G. Caesar Gaius Caesar (g gaius cæsär).

*) Haec mire consentiunt cum iis, quae apud Asprum quem dicunt Iuniorem leguntur p. 550, 4—8 K (Gramm. Lat. vol. V).

Nomen est uocabulum uniuscuiusque rei. Cognomen est quasi naturale (-li) de carnali cognitione, ut Chananeus de Chanaan et Albanus de Alba (albua). Nam quidam sic dicit, ut sit cognomen a cognomento, ut est Symon Petrus.

Declinationes nominum sunt quinque. Has in genetiuo casu sic requiritur. Prima est, quae in genetiuo casu singulari ae diphthongo (diptongon) terminatur..... Secunda est, quae genetiuo casu singulari i littera terminatur..... Tertia est, quae genetiuum casum singularem (genetiuo casu singulari) in is mittit, ut hic fortis huius fortis. Quarta est, quae genetiuum casum singularem in us mittit, ut hic fluctus huius fluctus. Quinta est, quae genetiuum singularem (genetiuo singulari) in ei mittit, ut dies diei. Marcus Porcius Cato (Martijs portius cato) Romani generis disertissimus dicit, radices litterarum amaras esse, fructus autem dulces.

Hucusque hic tractatus extenditur. De extremo loco conferas Alcuini artem grammaticam p. 2079, 6 P.: 'Nonne uetus prouerbium, radices litterarum esse amaras, fructus autem dulces?'*)

Sequitur f. 92^a orthographia ex duabus particulis composita, quarum altera Isidori originum lib. I capite XXVI continetur, altera ante Thurotum inedita fuit, cf. huius libri p. 291 seq.: Incipit orthographia. Orthographia grece latine recta scriptura interpretatur — f. 96^a zabolus zenon et cetera sibi similia nomina per z scribimus. est enim z greca littera duplex quia breuis est.

Denique f. 96^a — 99^b extat commentum anonymi in Donati artem maiorem a calce mutilum:

EXPOSITIO DE ARTE MAIORE. Quae sunt, quae omnem ueritatem scripturae commendant? Tria, locus tempus persona. Donati requiretur locus tempus et persona. Locus scribendi Roma et dicitur 'urbis Romae'. Persona 'Donati grammatici'. Tempus Liberii episcopi, qui fuit XXXVI post sanctum Petrum (post scō petrum). I littera quomodo dicitur in Hebraeo (ebreo) in Graeco in Latino? In Hebraeo iot, in Graeco iota, in Latino i. In tertia conexione (-em) quid apud Hebraeos ab Hieronimo ponitur? . . . . Iota apud Graecos x significat, ioh in Hebraeo principium interpretatur, quia omnes litterae Hebraicae conpotum non habent, sed interpretationem. Omnes uero litterae Graecae et Latinae interpretationem non habent, nisi conpotum. 'In' per se quae pars orationis est et quomodo in Hebraeo in Graeco et in Latino? Ba in Hebraeo, ut dicitur 'basuban', idest in tempestate; ēv in Graeco, ut dicitur ἐν βουλῇ ἀσεβῶν (eu bulea sibon), idest in consilio impiorum. 'In' quae pars orationis est? Praepositio in supradictis tribus linguis. 'In' cui casui seruit apud Latinos? Hoc est utriusque casus praepositio, idest accusatiui et ablatiui, ut dicitur:

Itur in antiquam siluam
(in aquam, Verg. Aen. VI 179) accusatiuus casus; ablatiuus uero: 'benedictus qui uenit in nomine domini' (cf. Asperi ars p. 59, 32).

Tum de 'incipiunt' forma quaeritur, de 'feliciter', de 'partibus', de 'arte', de 'grammatici', de 'urbis' etc. uocabulis.

*) Idem Catonis dictum ad chrias explicandas adhibuit Diomedes p. 310, 2 seq.: 'Marcus Porcius Cato dixit litterarum radices amaras esse, fructus iocundiores', cf. Fabricii bibl. Lat. med. et inf. aet. Hamb. 1736 uol. V p. 50 nr. 40: 'Doctrina est fructus dulcis radicis amare' et A. Maii auct. Vat. V p. 462, 2. .

|| f. 98^a || De quo Roma accepit nomen? De Romulo et Remo (remulo) duobus fratribus, qui Romam (roma) aedificauerunt, et antea Alba (alba) dicebatur et populus (-os) eius Albani dicebantur, sicut Romani de Roma. 'Roma' cuius linguae (-na) dicitur? Graecae et 'uirtus' interpretatur, Romani uero sublimes siue tonantes (sublimi si ueto nantes) ..... 'Incipiunt feliciter' et reliqua. Interrogandum est, quid est hoc, si prologus uel capitulum aut argumentum siue praefatio aut salutatio uel titulus siue pronuntiatio uel testimonium siue sumptio uel consumptio. Sermonis hoc proprium est inscriptio, sicut legimus 'est ars' siue inscriptio auctorum + non mentitus.*)

|| f. 98^b || 'Partes orationis', idest totius Latinitatis, quia Latina lingua et uerbum et sermo et loquella dicitur, sicut sanctus Hieronimus dixit: Ex uerbo Graeco in uerbum Latinum, ex sermone Graeco in sermonem Latinum, et ut dicitur: 'barbarismus est in nostra loquella' (loquella). Vel 'partes orationis' idoneum testimonium (idoneus testimonii) in quo continentur || f. 99^a || omnes partes orationis, ut: 'Pescennius (-enius) ille dixit hilariter (hel-) loquens si ad nos euax'.

Quot sunt, quae hic grammaticus interrogat? Idest se ipsum interrogat secundum Augustini sermonem: Ego et ratio quasi duo essemus, ego interrogo, ratio mihi respondet (-it, cf. *Aug. Retract. I cap. 4*: 'me interrogans mihiq[ue] respondens tamquam duo essemus, ratio et ego, cum solus essem'). Qualis tropus (trophus) inuenitur in his octo partibus orationis? Hoc est dialyton (dyliton) uel asyntheton, idest dictio carens coniunctionibus, ut:

Itte ferte cite flammās, date uela, inpellite remos.

(ite citi flammās ferte date tela inpellite remos, *Verg. Aen. IIII 593*). + Neutrali mihi unam partem indicatiui, nam feminalem totam trinam continentem Latinam. 'De' quae pars orationis est? Praepositio est. Quot huic praepositioni *accidunt* (om.). Componitur (com om.), ut deduco (di-), et separatur (-us), quando casibus seruit, sicut supradiximus 'de domo' uel 'de domibus'. Quomodo dicitur in tribus linguis? Ma in Hebraeo dicitur: 'madian' de iudicio; ἀπό in Graeco, ut dicitur apocalypsis, hoc est reuelatio (releuatio).

'De nomine'. Sem in Hebraeo, idest nomen, uel nominatur ὄνομα in Graeco, ut dicitur ἐν ὀνόματι Κυρίου (eno noma^{ti} chyri), idest (id) in nomine domini. 'Nomen est pars orationis cum casu.' Quare non dixit || f. 99^b || 'cum qualitate' aut 'genere' uel 'numero' seu 'figura'? Propterea, quia haec omnia uerbum habet (-ent). Quare non dixit 'cum comparatione', quod uerbum non habet? Propterea, quia non omnia nomina comparantur. 'Corpus aut rem' et reliqua. Quid interest inter corpus et rem? Omne corpus potest res esse, ut dicitur caelum terra (-am) mare; quae uidentur aut audiuntur (-antur) aut tanguntur aut gustantur, corporalia sunt, sed non omnis (-es) res corpus est,

*) Cf. *cod. Einsidl. 172 saec. X pagina ultima*: Hoc quod in capite librorum scribitur, diuersis nominibus a doctoribus appellatur. Dicitur enim capitulus, dicitur titulus, dicitur elencus, dicitur prologus, dicitur praefatio, dicitur argumentum, dicitur prooemium (proemium) dicitur clauis. Capitulus dicitur eo quod in capite ponitur. Titulus a Titane -i- a sole, quia sicut sol oriens sua presentia mundum inluminat, ita et titulus sequentia librorum manifestat; nam si titulum abstuleris, quodam modo mutus est liber. Inde quidam in epistola sua ad familiarem suum dixit: Titulum frontis erade hunc, muta fit pagina. Helencus etiam dicitur a greco quod est elios -i- sol ..... Cetera iam legi nequeunt. Quibuscum mire consentiunt, quae ex Remigii commentario in Donati artem minorem publici iuris fecit H. Keilius progr. Erlang. 1868 p. 24.

illa utique, quae nec auditur (-us) nec tangitur (-us), sicut dicitur iustitia pietas et reliqua. Proprie (-ae) ad corpus pertinet, quia omne corpus, quod potest res esse, et proprium et appellatium habet, ut dicitur Roma ciuitas: communiter ad rem coniungis, scilicet spiritalem, quae corpus esse non potest, ut dicitur iustitia pietas [iustitia] dignitas, quia illa semper communia, idest appellatiua dicuntur, quia omnia spiritalia nomina his (lii) similia numquam proprium, sed semper appellatium habent.

His uerbis codex ad finem perductus est, cuius si uilia quibusdam neque multi pretii publici iuris fecisse uidear, id et assentior facile et hoc eos spero ingenue confessuros, haec quoque ad medii aevi doctrinam umbratilem penitus cognoscendam non prorsus fuisse neglegenda. Equidem hunc artigraphum primum repperi trium linguarum uarietates atque proprietates inter se comparantem.

Sed his appendicis loco ob quandam argumenti similitudinem libet adiungere, quae in extrema codicis Bernensis 432 pagina saec. IX—X de Donati arte scripta sunt quasi introductoria. Sunt autem haec:

Sciendum est primo, quia auctoritas scripturarum uel artium plerumque tribus commendatur modis, idest confirmatur persona, loco et tempore, sicut scriptum est in euangelio: 'Cum natus esset Iesus in Bethleem Iudeae (iudae) in diebus Herodis regis.' Dicendo enim: 'cum natus esset Iesus', personam ostendit; addendo: 'in Bethleem Iudeae (iudae)' locum demonstrat et subiungendo: 'in diebus Herodis' tempus declarat. Persona autem huius artis Donati, locus Roma est, tempore, ut fertur, Constantis Imperatoris filii Constantini: scripsit hanc artem iussu Iulii papae.

Eius codicis argumentum accurate, ut solet, descripsit H. Keilius praef. ad Consentium p. 329. 330. Sed in ultimae paginae margine inferiori, quae de monasterio Miciacensi scripta sunt, ita se habent: Hic est liber sancti maximini miciacensi monasterii quam si quis de istoc loco | Vespillo sep... Ceterum haec uerba omnia in rasura scripta sunt alia, qua cetera, manu. Codicem Petri Danielis fuisse, priusquam in Bongarsii potestatem ueniret, cum suspicari consentaneum sit, tum confirmatur eo, quod Danielis manu et titulus uniuersi libri in peculiari schedula scriptus est et multae singulis paginis notae adiectae. Neque uero statim post Petri Danielis mortem Bongarsius hunc codicem suum fecit, sed prior habuit Paulus Petauius, quem anno 1603 una cum Bongarsio Petri Danielis libros emisit auctor est Baylius s. u. Bongars, cuius nomen quamquam in codice nusquam aperte scriptum est, tamen litteris P. P. adnotationi in prima pagina margini adscriptae subiectis significari uidetur, qua uir doctus eodem modo Consentianae artis Bernensis titulum peruersum interpretatus est, quo Keilius librarii errorem subesse uidit p. 333. 334. P. Petauii autem, qui illa uocabula QUINQ; CUIUITATŪ uncis inclusit, uerba haec sunt: Haec uerba quinque ciuitatum ab inepto scriptore posita sunt ex notis Q. C. perperam intellectis, qui alioqui dubitabat an significarent quintum consulem aut quinque ciuitatum. itaque ne errare uideretur utrumque posuit P. P. Bongarsii nomen et in

prima et in ultima pagina legitur. Huius libri quod Sergii commentario de littera etc. subiectum est de ultimis coniunctionis praepositionis interiectionis syllabis capul, infra praef. partis tertiae cap. VI edidimus.

4) Cod. Bern. 16.

In maximo illo glossario Bernensi 16 saec. IX scripto, cui simillimum est illud, ex quo A. Maius olim nonnulla scitu dignissima excerpit Auct. Vatican. uol. VI p. 575—600 (cf. Wilmannsium mus. Rhen. XXIV p. 363 s., Vsenerum ibid. p. 382 s., H. Kettnerum progr. Rossleb. 1868 p. 25 seq.), pluribus locis de grammatica quoque agitur ita, ut omnes hos locos accuratius pertractare operae pretium uideatur. Nam cum locis fere plurimis mera Isidori uerba proponantur, non pauca inueniuntur Isidorianis, auctorum nominibus praetermissis, subiuncta, quae aut ad Donatum aut ad Seruium aut ad alium artigraphum referenda sunt. Ex quibus ea inprimis commemoratione digna uidentur, quae, dum Donati uerba ipsa accurate exprimunt, alia illis admixta uel inserta uel superaddita habent. Quorum quae ad figurarum poeticarum explicationem pertinent, ad unum fere omnia in quadam arte codicis Bernensis 207 inueni, quam ex iisdem, ex quibus Iuliani doctrina fluxit, fontibus manasse infra praef. III cap. 7 accuratius demonstraturus sum.

In excerptendo autem non eum ordinem, quo ista in codice scripta sunt, secuti sumus, sed rerum ipsarum seriem, qua in artigraphorum scriptis tractari solent, obseruari satius duximus, ut, quaecunque de grammatica praeter Isidoriana in codice Bernensi scripta sunt, sub uno omnia conspectu digesta atque secundum ordinem disposita percenseri possent.

De metris igitur haec scripta sunt:

f. 20^a col. 2 Alcaicum pentametrum constat penthemimere spondaica et duobus trochaeis ut est hoc:

Carmen relaxat taedia pectoris.

Alcaicum tetrametrum constat duobus dactylis et duobus trochaeis, ut est hoc:

Luna rubens zephyros minatur.

f. 42^a col. 1 Asclepiadecum pentametrum habet primum spondium, secundo dactylum cum catalecto ac deinde duos dactylos sine catalecto hoc exemplo:

Inuentor rutili dux bone luminis.

Illic metro post quinque uersus clausula datur.

1 CICEŔ (hoc librarii uitio false praescriptum est) Alcaicum] cf. Seruii de centum metris p. 466, 17 K. pentemine spondaica 2 throceis tedia 4 Alcaicum dactylis trocheis 6 secundo dactylum cum catalecto |||/|||||/|||ac deinde 7 dactylos huius exemplo 8 inuenitor

f. 108^a col. 1 Dactylica iambica et trochaica metra a pedibus sunt uocata. Dactylica metra principalia sunt, recipiunt tamen dactylum pedem et spondium locis omnibus, in fine tantum trochaicum. Dactylico metro iambus semper adiunctus est. Altero enim praelia dicuntur, altero clarorum hominum uita conscribitur ideoque sibi coniuncti sunt. Recipiunt autem metra iambica locis imparibus hos quinque pedes, idest iambum tribrachyn spondium dactylum et anapaestum, locis autem paribus tantum iambum uel tribrachyn; pyrrichium loco tantum ultimo ita tamen, ut multorum breuium iunctura uitetur. Dactylicum trimetrum constat ex dactylo trocheo et spondio siue ex dactylo trochaeo et spondio hoc exemplo:

Tu genus hoc memento.

f. 137^a col. 2 Elegiacus pentameter heroico semper adiunctus est. Constat autem spondio loco primo et secundo dactylo locis omnibus catalecto in medio et in fine, ut est hoc:

15 Plus quam turba facit, qui sua corda domat.

De accentu et posituris haec:

f. 5^a col. 1. Accentus est anima uerborum siue uox syllabae, quae in sermone plus sonat de ceteris syllabis. Accentus autem a cantu uocatus est, quia in ipso cantu producit modulatio uocis.

f. 87^a col. 2. Commata sunt particulae sensuum Graece dictae, quia conexas faciunt cola. Nam praecisus sensus comma dicitur, ut apud Vergiliū: 'Arma uirumque cano' comma est, 'Troiae qui primus ab oris' comma est, 'Italiam fato profugus' sicque usque perueniatur sententia, ut est: 'Lauiniaque uenit litora', idest: 'illum cano, qui uenit ad Lauinia litora.'

De figuris ceterisque id genus haec:

f. 6^a col. 2 Acyrologia inpropria dictio, ut:

25 Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.
'Sperare' dixit pro 'timere'. Acyrologia, akyros idest sine domino, ut: Dum speramus bona, timeamus aduersa, et: 'gramineo in campo' pro 'graminoso' et 'nemorum inter frondea' pro 'frondosa'.

f. 17^b col. 1 Afaeresis est ablatio de principio dictionis contraria prothesi, ut 'mitte me' pro 'omitte me', sicut 'uge' pro 'euge', sicut 'soluit' pro 'dissoluit'. Virgilius:

Discite iustitiam moniti et non temnere diuos
pro 'contemnere'.

1 dactilica. iambilica et trochaica 2 dactilica dactilum 3 cantum throceum.
Dactilico 4 phelia decantur 6 quinquē tribrachin dactilem et anapestum 7
tribrachin. Pirricium 8 dactilicum trimetrum 9 ex dactilo thraceo ex dactilo
thaceo 10 huius exemplo 12 Elegus 13 dactilo catalectum 15 truba 16
ESIDORI. Accentus est] Isidori ipsius is tractatus est, qui in libro hunc excipit: 'Accentus
qui grece' etc. siue uox syllabe que 18 in ipso tantum modulatio 19 De
Gloss. Commata sunt patricule sensū grece dicte que 21 cano n comma est troie
qui primus comma est 22 facto labiniaque 23 labinia 24 Totus locus extat
in arte cod. Bern. 207 Iuliano simili f. 62^a, cf. Iuliani p. 30 ed. Rom. Acyrologia
— 26 timere Don. p. 394, 29 achirologia 25 hunc] Verg. Aen. IV 419 26
achirologia a giro 28 nemorum silua frondea] Verg. Aen. I 191. De 'frondeus'
et 'gramineus' formis, cf. Isidori Diff. Nr. 223 p. 754 Dubreuil. 29 Afaeresis]
cf. Don. p. 396, 8. Extat eisdem uerbis in arte cod. Bern. 207 f. 63^a, similibus apud
Iulianum p. 33 ed. Rom. prothesis 31 Virgilius] Aen. VI 615 32 non om.

f. 21^a col. 2 Allegoria est tropus, quo aliud significatur, quam dicitur, ut est:

Et iam tempus equum fumantia soluere colla,
hoc est carmen finire. Item Vergilius sub persona morientis Didonis ita expressit dicens:

Ter sese attollens cubitoque adnixa leuauit,
ubi ter Karthago rebellauit et uicta est. Item:
At trepida et coeptis inmanibus efferat Dido
Sanguineam uoluens faciem.

Per Didonem enim ostendit furentem Karthaginem. Item:
Claudite iam riuos, pueri, sat prata biberunt.
Allegorice hoc dicit, idest iam cantare desinite: satiati enim audiendo sumus. Item:

Inter uictrices hederam tibi serpere lauros,
idest carmen meum florere inter tuos triumphos. Nam antea uictores lauro, 15
hedera coronabantur poetae. Item:

Mantua, uae miserae nimium uicina Cremonae,
Cantantes sublime ferent ad sidera cygni.
Cygnos hic allegorice Mantuanos poetas dicit, qui quasi cygni cantantes dicunt: 'Mantua uae miserae', quia abacti sunt de paludibus, idest de agris suis; 20
quando Cremonenses contra Augustum Antoni copias susceperunt et agros eorum diuidi iussit Caesar, Mantuani quoque perierunt.

f. 25^a col. 1. 2. Amphibolia est ambiguitas dictionis, quae fit aut per casum accusatiuum, ut si quis dicat: audio secutorem retiarium superasse; secutorem dixit et non ostendit personam tacendo nomen. Sicut illud responsum Apol- 25
linis ad Pyrrum:

Aio te, Aeacida, Romanos uincere posse,
ubi non ostendit, quem in ipso uersu monstrauerit esse uictorem. Fit et per incertam distinctionem, ut:

Bellum ingens geret Italia populosque feroces. 30
Incerta significatio, utrum bellum ingens, an ingens Italia. Fit et per commune uerbum, ut siquis dicat: 'Criminatur Cato, uadatur Tullius', nec addat quem, uel a quo, nec ostendatur, utrum ipsi alios an alii ipsos calumniati sunt. Cato itaque philosophus aliorum crimina reprehendebat, Cicero, qui et Tullius, defensor causarum erat. Vades enim dicuntur, qui legaliter causas 35
agunt. Sed in hac ambiguitate non ostendit, quem criminatur Cato uel pro quo

1 Allegoria — 4 finire *Don. p. 401, 26—28* thropus 3 Et iam] *Verg. Georg. II 542* aetiam aequum 4 Item] *Ars cod. Bern. 207 f. 70^a, cf. Iuliani p. 45* orientis 6 Ter sese] *Aen. IV 690* leuabit 7 rebellauit 8 At trepida] *Verg. Aen. IV 642* ad trepidam et cepis 9 uolbens 10 Kartaginem 11 Claudite] *Verg. Ecl. III 111* pueris at prata uiuerunt 14 Inter] *Verg. Ecl. VIII 13* hederam 16 coronabantur poete 17 Mantua] *Verg. Ecl. IX 28* ue misere chremonens 18 gigni 19 cygnos mantuanus gigni 20 ue misere qui abacti 21 chremonenses 22 persi sunt 23 Amphibolia — 24 superasse] *Don. p. 395, 20. 21. Totus locus extat in arte cod. Bern. 207 f. 62^b, cf. Iuliani p. 31.* distinctionisque 24 accusatiuum rectorium 25 Sicut illud responsum — 31 ingens Italia] *cf. Isidor. orig. I 33, 13. 14* sicut Apollo ad Pyrrhum *Iulianus* apollonis 27 No te eachida romanus 28 uicto|||rem quem monstraret esse uictorem *Iulianus* 30 Bellum] *Verg. Aen. I 263* 31 Fit et per commune — 33 uel a quo] *Don. p. 395, 21. 22* 32 criminatur 33 nec ostenditur] *cf. Isid. orig. I 33, 15 cum Ottonis adnotatione.* calumpniati 34 philosophus 35 tellius 36 Sed in hac ambiguitate non oro te non ostendit uel pro quo agat Cicero. Vadatur enim etc. *Iulianus*

agit Cicero. Vadatur enim, idest causam agit. Fit et per distinctionem, ut:
 'Vidi statuam auream hastam tenentem.' Sicut quidam in testamento heredem
 suum statuit, ut ab eo sibi poneret statuam auream hastam tenentem. Vbi fit
 ambiguitas, an auream statuam ponere heres debebat, aliquam hastam tenentem,
 5 an statuam cuiuslibet materiae hastam solum auream tenentem. Et illud:

Nec latuere doli fratrem Iunonis et irae.

Vtrum fratrem Iunonis an doli Iunonis, incertum est. Fit et per homonymiam,
 ut siquis aciem dicat et non addat oculorum, aut exercitus aut ferri. Ocu-
 lorum acies est, ut:

10 Huc geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem.

Exercitus acies est, ut:

Hinc acies atque hinc acies astare Latinas.

Ferri acies est:

stat ferri acies mucrone corusco.

15 Fit praeterea pluribus modis, quos recensere omnes ne nimis longum sit, non
 oportet.

f. 27^a col. 1. Anadiplosis est iteratio uerborum: 'Date date ueniam par-
 ricidae.'

ibid. Anadiplosis est congemminatio dictionis, quae ex ultimo loco prae-
 cedentis uersus et principio sequentis iteratur, ut:

equitum pulcherrimus Astur

Astur equo fidens.

Item:

Ecce Dionaei processit Caesaris astrum,
 25 Astrum, quo segetes gauderent frugibus.

ibid. Anafora est repetitio eiusdem uerbi per principia uersuum pluri-
 morum, ut:

Nos te Dardania incensa tuaque arma secuti,
 Nos tumidum sub te permensi classibus aequor.

30 Item:

Nate, meae uires, mea magna potentia, solus,
 Nate, patris summi, qui tela Typhoea temnis.

Item:

Italiam primus conclamat Achates.

35 Italiam laeto socii clamore salutant.

1 agat, *bis* Fit et per distinctionem — 2 tenentem] *Don. p. 395, 23* 2 astam
 3 ut ab eo si dicens ab eo sibi poni statuam *Iulianus* astam 4 num statuam auream
Iulianus debeat *cod. et Iulianus* astam 5 an statuam cuius manus hastam solum
 auream teneat *Iulianus* astam 6 Nec latuere] *Verg. Aen. I 130* latere 7
 Fit et per — 8 ferri] *Don. p. 395, 24. 25* omonimiam 8 ut exercitus Ocu-
 lorum] *cf. [Sergii] explan. in Don. p. 538, 16 seq.* 10 Huc] *Verg. Aen. VI 789*
 flectere 12 Hinc] *Verg. Aen. IX 550* instare *Iulianus* 13 Ferri acies est ita,
 ut 'ferri acies mucrone corusco' *Iulianus* 14 stat] *Verg. Aen. II 333* 15 Fit
 praeterea — non oportet] *Don. p. 395, 25* omnes ^{an}nimi¹||||| longum 17 Ex lib
 arcia (= ex libro artium) Anadiplosis etc., *cf. A. Mai auct. Vatic. VI p. 576* date date
 ueniam *Matus ex glossario Vaticano* ducte dictae ueniam parricide 19 *Ars cod. Bern.*
207 f. 65^a; Iulianus p. 36. q ex 21 equitum] *Verg. Aen. X 180, cf. Don. p.*
398, 1 seq. aequitum 22 aequo 24 Ecce] *Verg. Ecl. IX 48* ecce idonei
 antrum 25 antrum gaudet 26 R, Anafora est Anafora — 29 aequor *Isid. I*
35, 8. Totus locus extat in arte cod. Bern. 207 f. 65^a; cf. Iuliani p. 36. 28 Nos
 te] *Verg. Aen. III 156* 29 inmensi 31 Nate — 32 temnis *Don. p. 398, 7* Nate]
Verg. Aen. I 664 me uires 32 tyfoea 34 Italiam] *Verg. Aen. III 523* prius
 conclamata rates 35 leto suco clamore

Et in Numeris: Dixit Balaham filius Beor, dixit homo, cuius obturatus est oculus, dixit auditor sermonum Dei.

f. 31^a col. 1 Antifrasis est unius uerbi ironia, quae diversitatem nominum significat. Antifrasis est, cum dicimus habundare, quod non est, dulce quod acidum est: si non in faciem benedixerit tibi. 5

ibid. Antifrasis est unius uerbi ironia, quae non uoce pronuntiantis significat contrarium, sicut ironia, sed suis tantummodo uerbis e contrario dicitur, ueluti dum quaerimus accipere, quod ibi non est, et respondetur nobis 'habundat'. Item: †cabellum quia bonus homo est, pro malo. Item in Iob: Si non in faciem benedixerit tibi, idest maledixerit, et in Regibus, 10 ubi in Naboth factum crimen a calumniantibus nominatum est, quod benedixerit Deo et regi, idest maledixerit.

f. 32^a col. 1 Antonomasia est significatio uice nominis posita, quae fit modis tribus, ab animo a corpore extrinsecus. Quid uice nominis? Vt:

Haec ait et Maia genitum demittit ab alto. 15

'Genitum' dixit pro 'Mercurio filio'. Item:

Punica regna uidēs, Tyrios et Agenoris urbem.

'Urbem' dixit pro 'Carthaginem'.

f. 34^a col. 1 Apocope est ablatio de fine dictionis, paragoga contraria, ut 'Achilli' pro 'Achillis', ut 'pote' pro 'potis est'. Sicut 'dixi' pro 'dixit', 20 sicut 'lectu' pro 'lecturo', sicut 'sat' pro 'satis', ut est illud:

Suauibus effingas sat dia poemata metris.

f. 133^b col. 2 Ectasis productio contra naturam, ut:

Italiam fato,

cum 'Italiam' correpte dici debebat. 25

Ectasis est extensio syllabae contra naturam uerbi, ut:

Italiam fato profugus,

cum 'Italiam' correpta prima littera dicere debeamus. Item correptum:

Sylla forum statuit Cornelius: hoc Itali urbem.

f. 142^a col. 2 Epenthesis adpositio in medium, ut 'relliquias' pro 'reli- 20 quias', 'induperator' pro 'inperator'. Hanc alii epenthesis, alii parenthesin nomine dicunt, sicut 'religio' pro 'religio', sicut 'deditit' pro 'dedit'.

f. 143^b col. 2 Epitheton est praeposita dictio proprio nomini. Nam antonomasia uicem nominis sustinet, epitheton numquam est sine nomine, ut 'dira

1 in numeri] XXIV 3. 4 3 hyronia 5 si non] cf. u. 10 6 Antifrasis — ironia Don. p. 402, 3 hyronia q. non significant 7 hyronia et contrario 8 querimus responditur 9 Item] Ars cod. Bern. 207 f. 71^a; cf. Iuliani p. 46 in Iob] I, 11 10 et in reg[na, corr. m. II et in regū[na in Regibus] I, 21, 13 11 calomniantibus 13 Antonomasia — 14 extrinsecus Don. p. 400, 15. Totus locus extat in arte Bernensi f. 67^b, cf. Iuliani p. 40. que fit 14 ab animo in marg. suppletum 15 ut haec alii] Verg. Aen. I 297 dimittit 17 Punica] Verg. Aen. I 338 regnauit et tiro 18 cartaginem 19 Apocope — 20 et pote pro potest Don. p. 396, 12. Totum locum exhibet ars Bern. f. 63^b, nonnullis omissis Iulianus p. 33. distinctionis paragoga 20 achille pro achilles 22 effigas 23 De Gfo Ectasis Ectasis — 25 debebat] cf. Don. p. 396, 14. 23 natura 24 Italiam] Verg. Aen. I 2 25 cum italia didicebat 26 Ectasis] Ars Bernensis f. 63^b, cf. Iuliani p. 33. syllabe
27 profugis 28 italia 29 syllā stauit corneus 30 De Gfo Epentesis Epenthesis — 32 parenthesin dicunt] cf. Don. p. 396, 3. Totus locus est in arte Bernensi f. 63^a, cf. Iuliani p. 32. ut reliquias 31 indiperatis pro insperatur epentesim alii parentes siue in homine dicat sicut religio pro religio sicut dedit pro dedit 33 Epitheton — p. XLIX 1 Camilla] Don. p. 400, 20. Cetera similiter scripta sunt in arte Bernensi f. 68^a, cf. Iuliani p. 40 Epitoton est preposita propria 34 epitoton dira] Verg. Aen. III 211

Celaeno' et 'diua Camilla'. Item, ut 'audax Cratinus, iracundus Eupolis, grandis Aristophanes'. Fit etiam epitheton modis tribus, ab animo a corpore extrinsecus, sicut antonomasia.

ibid. Epizeuxis est eiusdem uerbi in eodem uersu sine aliqua dilatione
5 congeminatione, ut:

Me, me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum.

Item: 'Viuit. Viuit? Immo etiam in senatum uenit.' Item: 'Tua, tua contra te dimicant arma.' Item:

O iuuenis, iuuenis, si nescis fingere uersus.

Artis definitio haec est f. 40^b col. 2:

10 Ars nomen est generale, non speciale. Nam et rhetorica et medicina generaliter artis nomine scribuntur. Omnium autem artium genera sunt tria: animi, corporis, animi simul et corporis. Animi tantum est, sicut grammatica, philosophia, corporis, sicut uelocitas iaculatio. Animi quoque simul et corporis, ut medicina sarsoria.

De cognomine hoc fol. 86^b col. 1:

15 Cognomen est, quod ex uirtute uel uitio trahitur, ut Scipio Africanus, pro eo, quod Africam uicerit uel Lentulus Sura, pro eo quod maiores habuit suras; proinde ergo cognomen ab specie uel actione uenit.

De nomine:

f. 75^b col. 2 Ceruix dum singulari numero dicitur, significat collum, dum plurali, superbiam, ut Cicero in Verrem: Praetorem tu accusas? ceruices frangere et superbiam inclinare.

f. 101^b col. 1 Corticem ueteres +corucem uocabant: dictus autem cortex, quod corio lignum tenet.

Corticem corium arboris. Virgilius:

Ille rudem nodis et cortice crudo

25 Intorquet summis annixus uiribus hastam,
generis masculini.

'Corticis amarae' noue genere feminino, alibi 'cortice crudo' et 'raptus de subere cortex'.

1 celeno dina] *Verg. Aen. XI 657* gracinus | gratinus *ars Bernensis* 2
Eupolis] yppolites | ippolidas *ars Bern.* | Hippolytus *Iulianus* arisanis *ars Bern.*
arisanet fit etiam epyteton Fit — 3 extrinsecus] *Don. p. 400, 22* 4 Epizeuxis —
6 ferrum] *Don. p. 398, 12* 5 ut ut meme 6 Me] *Verg. Aen. IX 427* conuerti
7 Viuit] *Cic. in Catil. I 2* in senatu uenit 9 sine scis fringere] *Totum locum habes*
in arte Bernensi f. 65^a, cf. Iuliani p. 36. 10 R, Ars nomen] *Idem ex glossario*
Vaticano excerptis A. Maius auct. Vatic. VI p. 576, in quo praescriptum esse uidetur
'ex libris artium'. rethorica 11 archium 12 corpori animi simul et corporis
[|||||] Animi tantum sunt grammatica *Maius* gramatica phylosophia 14 moe-
dicina sarsoria *Maius. De toto hoc loco adi Victorinum p. 1937 P.* 15 cognomen]
cf. Pomp. p. 141, 6 K. 16 lentus 17 uelatione uenit 18 DE GL Ceruix dum] *cf.*
Isid. XI 1, 61, qui quidem ipse locus in glossario statim subsequitur. 19 cicero in
uaronem pretorem tuacicusas] *Verr. V, 110: praetorem tu accusas? frange ceruices*
20 et] *An: idest? Nam 'superbiam inclinare' glossa esse uidetur.* 21 de gl Corticem
22 coreo 23 Corticem, in marg. aB (i. e. alibi, in alio codice) cornix Virgilius]
Aen. IX 723 25 anixis asta genus masculini. Corticis mare] *cf. Verg. Ecl. VI 62*
27 cortice crudo] *Verg. Aen. IX 723* 28 raptus] *Verg. Aen. VII 742* cortex

f. 104^b col. 1 Crocum et neutro et masculino genere dicitur. Salustius neutro: in quo crocum gignitur.

f. 108^a col. 2 Dammae generis feminini. Horatius:
Et superiecto pauidae natarunt
Aequore dammae.

f. 111^b col. 1 Defectus pluraliter:
Defectus solis uarios lunaeque labores.

f. 121^b col. 1 Dies cum multa significet, significat etiam tempus plerumque generale, quo et dies et nox comprehendatur. Dies generis masculini bonum tempus, feminini malum significat.

f. 151^a col. 2 Exanimis: mortuus; 'exanimis' autem et 'exanimus' dicimus, sicut 'unianimis' et 'unianimis', 'inermis' et 'inermis' et hoc nostro arbitrio subiacet.

De pronomine:

f. 105^b col. 1 Cuium: cuius. Terentius:

Quoia uirgo est?

quia ueteres pronomibus uniuersis addebant genus.

'Cuium pecus' antiqua declinatione, 'cuias' masculino, 'culatis' feminino: sic possessiua nomina declinantur.

De uerbo:

f. 115^a col. 2 'Densat': spissat; coniugatio secunda 'denset':

Vos unanimi densete cateruas.

f. 141^a col. 2 'Ent' syllaba futuri temporis est, 'unt' uero praesentis, sicut 'facient faciunt'.

f. 155^a col. 2 Exosus ab odio dictus est; nam antiqui et 'odi' dicebant et 'osus sum', hinc est 'exosus', quo utimur, licet iam 'osus' non dicimus.

De aduerbio:

f. 18^b col. 1 'Age' aduerbium optantis est, accipit autem 'dum' et fit una pars: est ergo 'dum' uel natiua particula uel pro 'cito' aut 'modo'.

f. 115^a col. 1 'Demum' uel maxime uel postremo uel nouissime uel denique. Donatus tamen demum 'uero' intellegit.

De coniunctione:

f. 92^b col. 2 (post extrema Isidori I, 11, 1—4 uerba: 'ut quomodo eum occidam nec agnascar ueneno an ferro'). Quod ubi sunt rationales etiam causales

1 masculini Salustius] cf. schol. Bern. ad Georg. IV 182 p. 967 et IV 127 p. 963 cum adnot. 2 crocam 3 De Gls Dammae generis femini. oratius] Carm. I 2, 11. 12 4 superiecto pauide 6 de gts Defectus 7 defectus] Verg. Georg. II 478 luneque 8 De glō Dies 9 quod et 12 inermis et inermis 14 De gts Cuium - Cuius terrentius] Eun. II 3, 30 15 Quoia uirgo] qui uirgola 17 Cuium pecus] Verg. Ecl. III 1: nam pleraque ex iis, quae supra congeSSI, non tam ex ipsis libris grammaticis, quam ex commentis Vergilianis petita sunt. cius masculina ciuitatem 19 de gto Densat spissa 20 uos] Verg. Aen. XII 264 unimi densete Katerbas 21 de gto Ent eū uero 23 De gl Exosus 24 exosus sum 25 obtantis est. Accepit 26 an 27 De glō Demum] cf. Seru. ad Verg. Aen. VI 154, qui, cum similia fere de uocis 'demum' significatione tradat, Donati mentionem non facit. 29 quod] Subaudias: notandum uel sciendum; sic et in sequentibus, unde efficitur, glossarii auctorem non solum generales orationis partium definitiones excerptisse, sed mira quadam diligentia uel ad speciales regulas colligendas descendisse.

possunt esse: ubi autem causales sunt, rationales esse non possunt. — Quod 'quoque' et coniunctio sit et pronomen, sic alia cum aliis partibus sunt communia. — Quod 'at' coniunctio omnibus casibus praeponatur, idest nominatiuo:

At regina graui.

Genetiui:

At furtis Caci mens effera.

Datiui:

At tibi pro scelere, exclamat.

Accusatiui:

10 At me tum *primum* saeuus circumstetit horror.

Vocatiui:

At tu dictis, Albane, maneres.

Ablatiui:

At parte ex alia.

3 Quod ad coniunctio] *Eadem f. 45^b col. 2 nullo signo adposito leguntur*: At coniunctio omnibus casibus praeponitur etc. 4 At regina] *Verg. Aen. IV 1 ut regina f. 92* 6 At furtis] *Verg. Aen. VIII 205 ad furi ea ciniens ethera f. 92 at furiacimens aethera f. 45* 8 At tibi] *Verg. Aen. II 535 ac tibi f. 92* 10 At me tum] *Verg. Aen. II 559 ad metum seuus f. 92 at mentum seuus f. 45* 12 At tu] *Verg. Aen. VIII 643 adductis aluane f. 92 at tu diuis (corr. dictis) aluane f. 45* 14 At parte] *Verg. Aen. X 362. Eadem coniunctionis 'at' exempla habes apud Iulianum p. 102 ed. Rom. et artigraphum cod. Bern. 207 Iuliano similem f. 41^b, in quibus haec in fine leguntur*: Da ablatino. 'At parte ex alia qua saxa rotantia late intuleras torrens.' Item: 'At parte ex alia fingit quam conditor unus' (conditur unus cod. Bern.)

His subiungam, quod ex fragmentis eiusdem libri glossarum siue glossarum Salomonis, quae ex altero codicis Einsidlensis 293 saec. XI — XII scripti uolumine casu nescio quo seruata nunc in fragmentorum codice Einsidlensi 365 p. 137—146 leguntur, olim excerpti:

Sinecdоче dicitur figura a parte totum ponere, ut Virgilius (*Aen. I 399*):

Puppisque tuae pubesque tuorum;

(puppisque tue) pro nauibus et iuuentute. Cf. *Don. p. 400, 25—27*.

Hos igitur codicis Bernensis locos grammaticos recensendo cum omnibus u, qui Glossarum Libri copiosissimam rerum ubertatem rimantur, gratum fecisse mihi uidear, tum uidimus ex maiore parte referri eos ad grammaticum Iuliani similem illum, cuius ars in codice Bernensi 207 legitur, cf. infra praef. partis tertiae cap. VII. Nonnulla ex Donato eiusque commentis Sergianis petita sunt, multo uero plurima ex Isidoro; ad Victorinum referendum erat f. 40^b col. II 'ars' (cf. p. XLIX, 10); Audacis locum supra p. XXXV not. commemorauit. Quae insuper libro Bernensi insunt argumenti grammatici et ad orthographiam et ad sermonis differentias pertinentia praeter Placidum, praef. partis II cap. 11 et 12 collegi. Haec quamquam non nisi ad quinque priores Glossarum Libri litteras A—E, quas solas exhibet codex Bernensis, pertinent, tamen

perspectis, quae ex reliquis glossarii partibus passim edita sunt a Maio et Kettnero quaeque ipse in codice Einsidlensi inueni, praeter Pauli Abbatis (cf. Maii auct. Vat. VI p. 598 et infra praef. II cap. 12) Phocae (l. l. p. 599), librorum Artium (l. l. p. 576) Audacis (l. l. p. 589) aliquot locos non credo aliis ac supra enumeravi fontibus grammaticis totum librum irrigatum fuisse. His addas quasi grammatica, si placet, et Ciceronis synonyma et scholia maximam partem Vergiliana, quibus collectis deperdita commentatorum Vergilii ueterum scripta aliqua certe ex parte reparari posse ante tres hos annos schol. Bern. praef. p. 733 significavi. Sed de his alio et loco et tempore agemus.

5) Codd. Bernn. 417 et A 92, 34.

De litteris tractatus duos supra edidimus, unum Petri grammatici codicis 522, alterum artis anonymae Bernensis codicis 207, quam haud una nomine Petri artis imaginem referre uidimus. Sed restant in bibliotheca Bernensi duo opuscula eiusdem argumenti, quae ob id praeterire dubitavi, quia, postquam earum rerum mentio iniecta est, quaecumque eodem pertinere uidentur, in unum cogere utilissimum esse arbitror. *)

Priore loco commemorandus est cod. Bern. 417 saec. IX, ex quo alphabeti Latini interpretamenta litterarumque formationes diuersas p. 302 s. et 307 s. edidi (cf. praef. II cap. 13):

f. 104^a incipit expositio de litteris quomodo nominantur uel quale sonum habeant inter se.

Quaeritur enim quis primus litteras Hebraeorum Gr(a)ecorum Latinorum uel ceterarum gentium adinuenit. Tradunt quidam, quod spirante Domino Moyses litteras adinuenit (*cod. aduenit*) Hebraeorum. Et alii dicunt apud Hebr(a)eos quod Cham primitus eas inuenit et postea tradit(a)e sunt Moysi. Mouet quosdam, si fuerunt litter(a)e ante diluuium an non in propria lingua, quia diuisa non erat. Et sic credimus, quod in ipsa lingua, quam Adam primitus accepit, fuissent et in ipsa lingua iuxta Isidorum (*cod. isodoro*) credimus in domo Eber remansisse. Si litterae ante diluuium fuerunt, quomodo in undis diluuii reseruatae sunt aut qualis auctoritas nobis demonstrat, quod fuisse credimus. Licet et in chronicis aliquid exinde legitur, sed tamen Iosephi (*cod. ioseph*) historia nobis patet ratio, quod in duabus columnis ex lapide et latere factis studia sua conscripserunt, ne desereretur (*cod. describeretur*) memoria, quae sapienter inuenerunt. Et sic dicitur: Sem et Enoch audientes a senioribus suis uel ab ipso Adam de (*de om. cod.*) duabus uindictis aut ignem aut aquam, unam ex eis esse uenturam (*euentus cod.*), ideo his duabus columnis construxerunt. Apud Gr(a)ecos Cathmus inuenit litteras, qui regnauit || f. 104^b || in Thebeis. Apud Latinos Carmentis nimfa Nicostrata mater Euandri. Quant(a)e

*) Accedit quintus eius generis tractatus huius libri p. 221, 19 seq. editus.

ergo primitus inuentae sunt litterae Latinorum? XV et postea quattuor addit(a)e sunt ab Orfeo et ali(a)e quattuor a Diomede. Ergo quant(a)e sunt Hebraeorum litter(a)e Gr(a)ecorum siue Latinorum Chaldaeorum (caldeorum) aut Sirorum aut in quo similes aut in quo dissimiles? Hebraeorum namque litterae XXII esse noscuntur. Similiter Chaldaeorum (caldeorum) et Sirorum in characteribus (carecteribus) et apicibus idest (id *cod.*) titulis diuiduntur et in omnibus similes esse uidentur. Graecorum (gregorum) litter(a)e primitus XXII fuerunt, sed postea ab Atheniensibus athenienses additae sunt duae litterae, idest eta (etba) longa et o longa, non ut augmentum, ut quidam putant, faciant litterarum, sed propter longitudinem metrorum addit(a)e sunt, quia habet †et alia e breuem et o breuem, quae uersum breuem †terminum. Sed Athenienses Colossenses †pectienses Lacedemonenses oculi Gr(a)ecorum. Latin(a)e litter(a)e XXIII (*cod.* XIII) sunt, sed y et z propter Gr(a)eca nomina in numero litterarum Latinorum sic addit(a)e sunt. In quo similes aut in quo dissimiles? In potestatibus sunt, quia quae explicat aleph apud Hebr(a)eos et apud Gr(a)ecos, hoc explicat a apud Latinos. Similiter et aliae linguae gentium. Sed apud Latinos poene (*cod.* poene) similis est nomen et potestas illarum. Apud Gr(a)ecos namque et apud Hebraeos tale est nomen litterarum, quam potestas illarum. In quo dissimiles? In nominibus (in omnibus *cod.*) siue in numero. Sed litterae Hebr(a)eorum de nominibus rerum factae sunt ¶ f. 105^a ¶ et habent interpretationem et connexionem aleph et reliqua. Gr(a)ecorum autem litterae et Latinorum nec interpretationem nec connexionem habent, sed de solo numero fact(a)e sunt et noua nomina eis (*cod.* eius) inposuerunt, sicut et nostris. Ideo non inuenitur in eis interpretatio uel connexio.

Alter tractatus in fragmentorum codice Bernensi A 92 inest fragmento nr. 34, p. 11. 12 saec. XI—XII scripto ita:

DE LITTERIS COMMUNIBVS. Δ Dic mihi quis primus ante diluuium litteras repperit.)(Enoch. Vnde et in epistola quae canonica (cānica) dicitur, scriptum est: prophetauit autem de his septimus ¶ p. 12 ¶ Adam Enoch et cetera, quae ibi scribuntur. Δ Quis post diluuium?)(Post diluuium Cam filius Noe litteras inuenit XXIII, sicut Apollonius describit. Δ Latinas litteras?)(Carmentis nimpha Nicostrata mater Euandri primum Italii tradidit. Δ Quare dicitur Carmentis?)(Quia carminibus suis futura canebat, sed proprie uocata est Nicostrata. Δ Iam quia inuentores litterarum deposuisti, da mihi, quid est littera.)(Littera est pars minima uocis articulata(a)e uel uox quae scribi potest (pōtest) indiuidua. Aliter: littera est fundamentum sapientiae. Δ Quomodo?)(Nam sicut e radicibus elementa corporalia crescunt, sic ex litteris humanus animus ad perfectum surgere comprobatur. Δ Et si littera fundamentum sapientiae est, cur dixit apostolus Paulus (I Cor. 3, 11), quod fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, quod Christus Iesus?)(Illud fundamentum, de quo Paulus dixit, fidei uerae (ur̄e) stabilitas est, sed artium liberalium fundamentum littera est, sine quibus ars constare nullatenus potest. Δ Iam quia de littera singulariter protulisti, nunc peto, ut pluraliter dicas, quid sint litterae.)(Litterae autem sunt indices rerum et signa uerborum. Δ Quam uim (om. *cod.*) habent litterae?)(Tanta uis habetur in illis, ut nobis dicta dictam absentem sine uoce loquantur. Δ Usus litterarum cur repertus est?)(Propter memoriam rerum, quoniam in tanta uarietate causarum nec disci audiendo poterant omnia nec memoria retineri. Ideoque ne obliuione fugiant, litteris alligantur. Δ Iam quia dixisti, quid sint litter(a)e,

nunc posco, ut exponas, unde dicuntur litterae. ( )-( ) Dicuntur enim litter(a)e quasi legiter(a)e eo quod iter legentibus praestent uel quod in legendo iterentur uel a lituris, ut quibusdam (*cod.* quibus) placet, quod plerumque antiqui in ceratis tabulis scribere solebant litteras. Δ Quare appellantur litterae communes?)-(Ideo communes dicuntur, quia omnes illis in commune utimur. Δ Hae litterae in quot partes diuiduntur? M Principaliter in duas. Δ Quomodo? M In uocales et consonantes. Δ Quare dicuntur uocales et quare consonantes?)-(Vocales sunt sicut animae in corporibus, consonantes sicut ipsa corpora. Δ Qua ratione?)-(Anima uero et se mouet et corpus: sic et istae uocales per se feruntur et per se sillabas faciunt. Corpus autem sine anima immobile est, sicut (si sunt *cod.*) consonantes sine uocalibus. Nam illae per se scribi possunt, nomina uero uel potestatem habere sine uocalibus non possunt. Δ Vocales litterae quot sunt?)-(Secundum Latinos . . . . .

Eiusdem fragmenti p. 13—16 ars legitur grammatica nullius fere pretii:

Terra quae pars est? Nomen. Quare? Quia significat substantiam cum qualitate etc. p. 14 Quid est interrogatiuum? Quod cum interrogatione proferitur, ut quis. Quid est infinitum (-tium)? Interrogatiuo contrarium, ut in lectione graui accentu ut qui cuncta creauit etc.

Hucusque de libris Bernensibus referre placuit, quamquam non pauci restant, in quibus de grammaticis praeceptis agitur: sed quia huius libri circuitu ea tantummodo complecti uolui, quae ad ueterum grammaticorum doctrinam quodam saltem modo pertinere uiderentur, recentiorum temporum inde ab undecimo fere saeculo pullulantia grammaticorum excogitata siue anonyma siue certis nominibus praedita neglexi, quamquam haec quoque non prorsus spernenda esse puto. Itaque in praesentia sufficiat indicauisse, huiusmodi scripta inueniri in his codicibus: 266 saec. XIII f. 81^b — f. 82^a, f. 83^a — f. 89^b; 326 saec. XIII; 383 saec. XIII—XIIII; 386 saec. XIIII f. 36 seq.; 416 saec. XI—XII f. 11^b; 439 saec. XIII—XIIII; 469 saec. XI—XII f. 85^a — f. 86^a; 519 saec. XIII—XIIII, sub calcem; 702 saec. XII f. 68^b — f. 69^a; A 61 saec. XII post Iuuenalis glossas; B 45 saec. XIII—XIIII, ex quibus carmina grammatica praebent 416, 439, 469, 519.

B.

DE LIBRIS EINSIDLENSIBVS.

*Bibliothecae Einsidlensis libros grammaticos nunc non nisi cursim perstringere libet, quia, quaequae inde ad antiquitatis studia cognoscenda atque illustranda etiam erui possunt, iam peculiari libello, cui *Analectorum Einsidlensium* titulus est, mox edendo uniuersa collegi et pertractaui. Itaque hoc loco tantum breuiter indicabo, quidnam opusculorum ad grammaticam pertinentium in celeberrimo S. Heremi monasterio inueniatur. Sunt autem hi libri:*

1) *Eutyichis de discernendis coniugationibus codices duo; quorum alter nr. 265 forma minuta saec. X scriptus est: INCIPIT ARS EVTICII GRAMATICI DE DISCERNENDIS CONIUGATIONIBVS. Cum semper nouas questiones — reor esse monstratum p. 488, 11 K. Quae apud Keilium p. 488, 12—19 ex codicibus B P edita sunt, hic quoque leguntur, sed alia manu saec. X prioribus subiuncta hoc modo *):*

Omnia communia uel deponentia consonante antecedente or prime sunt coniugationis miror aduersor miror uagor exceptis VIII tertiae coniugationis loquor liquor sequor queror nitor utor eueror labor fungor et illis exceptis quae ante cor as uel es uel is habent, ut irascor uescor paciscor nanciscor et quicquid simile inueniatur, quae iure tertiae sunt, quia haec forma, idest in sco desinens tertiae coniugationis uendicat. EXPLICIT ARS EVTICII DE VERBO AMEN.

In summo primae paginae margine haec leguntur iniquo fato mutilata: felix siue fortunatus interpretatur. Terrentius dicit quasi uere iudicans quia bene . . . ., quae ad Sedulii in Eutychem commentarios, quos primo huius libri loco collocauimus, p. 1, 11—15 referenda sunt.

Alter codex nr. 15 forma mediocri et oblonga saeculo XI adsignandus est: INCIPIT ARS EUTICII DE UERBO. Cum semper — reor esse monstratum, corr. monstratum. INCIPIT PRISCIANI GRAMMATICI INSTITVTIO DE NOMINE ET PRONOME ET VERBO.

In utroque codice p. 447, 15 libri primi significatio omissa est; libri II p. 467, 16 is est titulus in cod. 265: contemplabimur. EXPLICIT LIBER PRIM' EVTICII GRAMAT' INCIP' LIB' II; in cod. 15: in sequenti libello contemplabimur. INCIPIT SECVNDVS LIBER.

---

*) Eadem fere huius loci forma in cod. Vindobon. Bob. XVI f. 68^b inuenitur, cf. *analecta* Vindobon. p. 184.

Quorum librorum auctoritas ut iam nunc, quanti habenda sit, aestimari possit, trium primarum operis paginarum p. 447—449, 23 et extremae libri II partis p. 480, 5 — 488, 11 apparatus quem uocant criticum ex utroque libro collectum proponam. *)

A = cod. 265; B = cod. 15.

p. 447, 5 questiones A accutiora B 6 soleant AB cottidie B 8 sitis faciens B 9 diligentissime B | diligentissime, *corr. m. II* dilectissime A 10 equiparentem, *corr. antem* A in sapientia maiores A 12 coniug B 13 instruit, *corr. m. II* instruitur A finalitis B 14 regulas. EXPLĪ. Tres quidem A | regulas. Tres quidem B 17 una est quae B 18 bargitonos A *fere semper* | barithonos B *fere semper*

p. 448, 1 finalem o AB alia est quæ B 2 circumflexu B perispomene B 4 ostendit, tertia quā ||||| A | tertia est quam B in ||| ω ||| desinentem A | in ω desinentem B 5 quartam greci habent A 7 inditia B iterum *supra lin.* A in o B 8 ω terminalem A implevisque B temporibus ||||| habentes A 9 sunt, *corr. sint* A romanae natura A 10 tamen nec AB 14 scribo uerbum scribis AB 15 an *in ras.* A scribas ^{scribo} ut primae (*sic, scribo m. II*) A et cuboas B 16 cubis A 18 notatis ano ||| malis scilicet A 19 defectatiuis B defecit A 20 aedo faxo A ferit infit (*ait m. I*) A 21 in ipsis, *suprascr.* his m. II A quaedam sunt, *corr. sint* A similitudine ceterorum regulis uerborum oboedire finalitatis possunt A 24 diffinire B om. A, in *marg. m. II* diffinire temtabo A incoatiua A 25 quae om. A diriuatiua A | diritiua B tantum sed A 26 diriuantur AB 27 artigraphis, *corr. ortographis* A 28 ut liebesco caluesco horresco pertimesco ^{terresco} euanesco patesco notesco feruesco lauasco tremesco dormisco uesperesco purpureasco inuetiresco (*corr. -asco*) senesco iuuenesco (*corr. -isco*) gilesco (*corr. glisco*) A | uthabesco albesco caluesco pertimesco euanesco terresco dormisco uerberasco horresco patesco feruesco labasco tremesco purpurasco inueterasco senesco iuuenisco glisco B

p. 449, 2 quomo^{do} A in urio tantum A 4 incoatiuis A 5 deriuata A diriuatiua B sunt et in A sunt in to uel in ito B et in so uel in xo *praecedente consonante* desinunt (et in so uel in xo *in ras.*) A 6 et primae tantummodo sunt B tantum A 7 uisso enim uissis, *corr. uiso enim uisis* A | uiso etiam uisis B 8 quod uirgilius AB libro VIII (*sic*) A inuissistis, *corr. inuisitis* A 10 inuissere, *corr. inuisere* A et in eodem — fines om. B, *suppl. in marg. m. II* 11 oratius A 13 uissere, *corr. uisere* A inuisere B 14 ideo coniugationem illorum non A seruabit B 15 scilicet *supra lin.* A 16 quatuor tantum inueniri B coniugationibus inueniri A 17 ea *supra lin. m. II* A et uocalibus, *corr. ex uocalibus* A 18 quam con-

*) Codicem nr. 15 meo rogatu contulit Aemilius Kurzins discipulus meus dilectissimus optimae spei iuuenis accurate ac diligenter, sicut decebat uirum in libris manu-scriptis pertractandis haud mediocriter uersatum.

sonantibus *om.* B quam^{ex} consonantibus *in marg.* A 19 finales, *corr.* finalis A finalis repperiuntur B quod nec A 20 nisi in^{eo} uerbo rebo|||o A in eo uerbo reboo B a h^o A ab w B 21 repperitur B 22 in libro tertio B siluae et magnus olimphus A olimpus B 23 inchoo.as B incoo incoas A quod a co^bw A

p. 480, 5 uerba desinentia primitiua B diriuata A prime A ut *om.* A 6 crep^a B ocupo A mancipo occupo B 7 oratius AB 8 mancipatus usus A 9 anticipo.as B anticipo A metamorphor. seon A libro II B lib u A 10 extardius A exief B compendia motis A 12 palpo paş quod eadem A 13 primitiue A ut sunt haec B culpo pis carpo repo strepo rumpo et q̃q̃ (*corr.* q̃) A 14 ex his, *suprascr.* i eis B componuntur A 15 in por primae sunt quoque coniug deponentia et communia ut aucupor A 17 primitiua sunt quidem A quae et pauca tertiae ut relinquo relinquis delinquo inquam uel inquo, *corr.* inquo A pauca sunt et tertiae sunt B 19 plurale A 20 referi B commune A et *om.* A 21 terrentius AB in formione B | in tormine, *corr.* formione A filium patrem AB ab esse, *corr.* sese A m. II 22 inuidum B inque A loquor loqueris *om.* A 23 in prima syllaba B prima est syllaba A in libro I A in lib primo B 24 ueruo nouo B uer^{no} nouo A umor AB 25 sephyro A 26 prime A 27 prima tantum syllaba A prima syllaba tamen B lico as eliquo as A ut liquo B lucanus in libro VII A 28 capillosque A capulasque solutus B 29 perefudit A gladiis *om.* A gladius B erreptaque A 31 pillidas A ipsipilas AB at floriabile siquit deliquat ac tenora A 32 tenera B supplantant B pala A 33 pastorum libro VI A

p. 481, 1 ne pigeat tetrutum B 2 sūmere A expsis A 3 sunt B | s̃ A prime A coniugationis *om.* A 4 propinquos B 5 antequas antequo as A uirgilius in libro VII A in III lib B 7 tute A 8 prime A ut *om.* A 9 lacero . as . desidero . as . considero . as . aggero . as . numero . ras . genero . as . impero . as . blatero . as . Oratius B agero A 10 blateras iterare clamore B clateras clamo A 11 item in libro I A 12 retrorsuum ualde dare adque intrare cursus corre||ictos A 15 tertiae sunt AB 16 degero A degero . ris . aggero . ris B agero A ageritur A 17 in V libro A in III, *corr.* II B sit ager A fit nomen B 17 diriuat' agero ageras est prime A 19 refert *om.* A in libro X . refert . Aggerat B in libro X exagerat A 20 iuuet A 21 item tero A componuntur misero desero prosero nam obsero A prime A est *om.* AB 23 quod est *om.* A idest haec B et ab eo *om.* A compositum est item deponens correpta penultima quaeror quaeris A 26 diriuata A 27 suffero p̃fero uocifero A uociferor uociferaris autem B est *om.* B affero A murigeror B 28 quod agero compositum A etiam quia B componuntur A 29 prime coniugationis A obseruandum tamen est atque superius A 30 dissyllaba A dyssyllaba B 31 ante or A inuenitur, *supra scr.* i repperitur B repperitur A 32 alii A uerba sunt *om.* A prime A 33 paro . ras . spero . spiro delero delibero B paro spero spiro delibro oro ploro ruburo A 34 carminum IIII A 35 cultas B 36 epistolarum B lib V AB

p. 482, 1 poetam B 2 excepto uiro uiris A actiuum AB quaeris et ex eo composita A licet e A 3 diptongon AB conuertant A 4 lucanus

in libro VII A libro VIII B nefanda cesseris A 5 etiam antecedente qualicumque prime A 6 cerebro as consecro A tenebro as B migro tenebro latro A 7 erro as A coniugationis om. A 8 libro VIII A lib VII B 9 coetus soleant in morem B | certus soluant et in morem A 10 innocutos B et uerrere B 11 comunia prime sunt ut execror A sunt coniugī execror B 12 murigeror B quaeror andictum est, in marg. R (sc. retractandum uel requirendum) A 13 tertiae coniugī B 14 prime A coniugationis om. AB quae diriuatiua B d'riuata B 15 diriuantur A 16 lasas A penso · sas B 17 in e terminatum A in libro A 18 Virgilius om. A 19 dense terant quae raro q dense relaxant A erant que modo, om. rara B 20 in om. B in X||| libro aenidos A 21 uela dabit om. AB uos om. A unianimi A unanimes B 22 cuius infinitium om. A refert uiue subsidis A festinat om. AB 23 fontem AB fontem acusso conuasso · sas terrentius in formione A conuasso · sas · B 24 accuso accusas om. A 25 incurso cesso B. cursu cerso A excipiuntur arcesso lacesso A capesso cesso incesso B 26 uirgilius XII A in XII B 27 ignes AB 28 in libro — hanc etiam om. A 29 in penis A 30 idem libro III — p. 483, 2 cuius om. A tertio libro B

p. 483, 1 nec falsa B 2 in libro A uocast uedeo A 3 nec incesse AB quas in A 4 frequentati | tuum A 5 uisso quoque uissis A tertiae s coniug B 6 persius dicit B 7 o ante A diane B quam nulla conspexit A 8 qso A quessere A in I inposuit historiarum in sor A lib I posuit historiarum in sor B 10 prime coniugationis sunt A comunissor similiter grassor conuersor diuersor licet auerto auertis uel uertor A uersor om. B 11 auersor aduersor om. B 12 componuntur AB 14 quodcumque A 15 diriuatiua prime A. *Inde a uerbis primae sunt in codice B lacuna est usque ad p. 485, 33: expono repono.*

16 praesto tas A obsto om. A uirgilius libro III A 17 cuncta carina natat A porto nuto A 18 uirgilius aeneidos lib. XII sors A 19 terrenus in formione A 20 ascolto gesto manifesto uasto Statius tebaidos A 21 oliue A 22 in om. A 23 manifestabatque A 24 rapto tas capto tas salto tas A ar||cto lucanus libro A 26 arctauit clusitque A 27 terrentius A in edem A 28 nī me lactases A marito tas dum pellea dulcem maritet peleon statius II achilgedos · oratius altes marito populos in epede A

p. 484, 3 legocorgiden A 4 in VI metamorphoseon letataque A 5 disyllabas sunt primitiua A 6 ut scato A frequens lucretius usus A 7 etiam Lucretius om. A in VI A 8 fontem atque erumpere flumen sectare ex co. oratius A 10 refert citet europe A 11 niuem A 12 latius A 13 bellis A 14 paluit A audax c antecedente fletio tis neto tis pecto tis r similiter antedente ut serto sertis uerto uertis sisto sistis mito mitis. In tor quoque desinentia deponentia uel comunia prime sunt scrutor A 19 oratius libro sermonum A 20 coniugationis om. A conplector A 21 composita A 22 prime A 23 diriuatiua A seruo as A 24 diriuatum A 25 in X lauit A gora cruor A 26 libro I A 27 faque flauus qm A 29 tua om. A limpha A 30 prime A

p. 485, 1 nec primi A 2 cuius participium horatius libro I A 3 ubi e fessum A ire lautum A 5 ante antecedente uo A 6 uoluo uoluis om. A clauo idest A aput A 7 in om. A libro tertio A ratus ÷ querit exitine (corr. exitisne) an somnio sopor traderetur A 9 unum deponens A est om. A prime A regule A 10 respondens et suo A 11 uel quod A diriuatur A 12 pauca prime quidem sunt coniugationes A 13 inueni nisi pexo texo nexo. faxo faxis defectiuum enim tam nexans quod uirgilius

ostendit participium diſ A 16 ut atius in dei probonos continuo A 17 ferro eripimus omnibus manicas A 19 nexui A quod a necto is A 20 pexui A similiter in xor desinentiaę prime A 23 secuntur A 24 conposita A simpliciſ A 25 finalitate secuntur A si tamen cum uel a praepositionibus cum quibus solent iungi frequentius componuntur A 27 patefacio A 28 facio, *corr.* afficio *m. II* A aficio A 29 fero profero infero assero suffero perfero efero offero deferō A 30 conscribo *om.* A enequo A 31 ligo conligo A 32 subligo exigo circumago A 33 repono ex pono A depono inpono *om.* AB

p. 486, 1 crepo increpo discrepo B 2 concurro *om.* AB compenso *om.* AB uiſſo inuiſſo A inuiſo B 3 desoluo A diduco, *corr.* de- A 4 siquidem penultima A 5 penultima educo educo educas A 6 in libro XI A

7 quatuor AB Vfens *om.* A 9 componi A poni ^{tamen} cum B conpositum A 10 ad das duco A prime A 11 deferentiae A differentie, *corr.* -tia B in simplicitate mouere coniugationem uerborum A 12 ut *om.* B dico dicis dico dicas B mando mandis mando B mando dis mando A 13 fundis fundo B fundo das mando das A sicut et B 14 quod est sera A quod est sera huius serae B penultima A 15 penultima prime A nomibus B 16 simpliciter AB penultima desero ex quo et prosero A insero sicut et lego A 17 unde delego B unde lego suplego, *corr.* sublego A componuntur A deferentiae A 19 unde compello compellas A unde compello -as B prime, *om.* est A pello is expello depello inpello lis tertiae sunt uolo as A impello B 20 tertiae sunt AB 21 sono autem A 22 infinitiuum AB unde crepere B 23 fulgere B oleo olo B 24 unde alere B penultima A et strideo sicut A 25 densas denseo B 27 induruit maturuit A praeterita perfecta B haec *om.* AB auctoritate A 28 ratio tradidit B unde *om.* A omnes *om.* A haec autem uerba A 29 dinoscuntur B 30 conposita A 31 generaali B nominum regulae AB (regule A) 32 diriuata A ueniunt *om.* A ut lego as remigo A 33 murigeror -is B morigeraris *om.* A 34 maxima A 35 componantur A componuntur B ut *om.* B edifico A

p. 487, 1 significo — 2 terrificas *om.* B letifico A 2 manſipo B aucupo et participo A participo as B 3 possunt autem A nomibus B maniceps auceps particeps A 4 iudic^{as} B iudicas *om.* A auspikor ari A 5 index *om.* A prime A 6 potest intellegi AB ut edificus sacrificus terrificus amplificus nominibus A ut sacrificus letificus B 7 a nominibus B que sunt in uso A deducuntur B 8 edifico significo A uideantur *om.* AB 9 careant A careant B apositis A compositis A 10 tamen *om.* AB 8 ppositionibus A conposita uerba A compositione A 11 i quod AB ut capio AB 12 quod tertiae A fiunt, *corr.* fiant B ut *om.* B 13 et o^ccupo -as B enim *om.* A nomibus B diriuata A diriuat^a B 14 sillaba genetiuum B 15 insanos B insaneo A contrario uerbis in e uel io desinentibus A 16 nomina uel i A nomina idē quae uel i B 17 perfu||g^{io} B 19 sicut etiam in ipsis A sic et in ipsis B in io uerba AB 20 compositione A compositio^{ne} B i *om.* A minuentia unam B minuentiā A 21 cogan^{tur} ut B fatio -is B cupio pis culpo as sic A 22 sic a nomine AB capio et nuncupo A 23 facit *om.* A eodemque modo fugio fugis sit nomen deductum fuga facit et A Eodem modo quoque fugio is minuens unam syllabam de suo primitiuo fit nomen deductum fuga. Facit ex hoc B 24 iungo is iugum A 25 unde nomen AB 26 ab ea A sic et sedeo A sic sedeo uerbum sede et quod est eiusdem

et compositum coniugat̃ insideo B coniugationis et *om.* A 27 eiusdem est et conpositum coniugationis ut insideo A 28 insidie A ex quo aliunde A aliud *om.* B preterito *in ras.* B 29 est *om.* B sedis fač expulsione A 30 erat ante o AB prodūq; penultima A producta quē B prime A 31 sedeo as qm̃ A grecos siracosio A crecos siracusano B sepe A 32 diriuatur alterius A ut ΠΟΙΩ · ΠΕΤΤΟΙΗΚΑ ΠΕΤΤΩΙΩΝΟΝ̃ ENONĒKΩ A ΠΟΥΩ ΠΕΤΤΟΙΝΚΑΙ ΠΕΤΤΟΙΝCΩ NOΩ · NENO · KAINENOHCΩ B 33 potes B a *om.* A

p. 488, 1 quod sedeo A quod est sed^o sedⁱ B penultima A fecisse ut autem sedes A 2 longitudini A 3 rumpo rumpi rumpes A sic et a nomine AB 4 diriuatum A generali AB prime A 5 uidetur uerborum A dedit B uidetur *om.* B sedo sedas *om.* AB 6 sordeo secunde A secundae est B deductum *om.* A 7 ex se non mobile A uerbum dictum diriuans A 8 prime coniugationi uerborum dedit. de monosyllabo enim uerbo A primae coniug. dedit illud natura uerborum B 9 quod prime A 10 compositionibus A in compositionibus, *del.* in B 11 habunde A mon^{||||}stratum B

2) In codice 265 inter Eutychem et Prisciani librum X haec interposita sunt p. 139 eadem manu saec. X scripta:

Inpersonale autem hanc habet differentiam ad infinitum, quod infinitus altero uerbo finito omni modo eget, inpersonale uero actum quidem perfectum significat per omnes modos, persona uero sola deficit, quae si addatur, perfecti uice fungitur uerbi per omnes, quos modo diximus, modos, per indicatiuum, ut 'curritur a me' pro 'curro'; per imperatiuum: 'curratur a te' pro 'curre'; 5 per optatiuum: 'utinam curreretur a te' pro 'utinam curreres'; per subiunctiuium: 'cum curratur a te' pro 'cumurras'; per infinitiuium: 'curri a te oportet' pro 'currere te oportet'. Hoc autem interest inter infinitum passiuum et infinitum, qui sit ab inpersonalibus, quae nascuntur a uerbis actiuis, quod infinitus passiuus uerbo eget solo ad perfectam significationem ut 'amari uolo'; 10 infinitus uero inpersonalis non solum uerbo, sed etiam ablatiuo casu per se indiget absque accusatiuo, quod si ad eum reddatur infinitum, necesse est eum passiuum intellegi, ut 'amari uolo a me filium'. Saepe uero etiam non positus subauditur accusatiuus, ut si dicam 'doceri a te uolo' et subaudiam 'me'.

4 quomodo 5 Im̃prm 6 optaīm curretur^{re} subiunctiuum 7 infinitiuum,
om. per 8 inter^{le} infinitum 10 amari uolo, *suprascr.* suō a te 13 sepe

His similia leguntur in Prisciano II p. 232, 6—23 H.

3) *Cod. 266 saec. X cum alia multa undique excerpta, tum p. 201 aliquot dicta philosophorum continet maximam partem ad mulieres pertinentia, quorum in fine haec addita sunt grammatici argumenti:*

Hiř. Fundamenta quibus lectio plantatur VII sunt: uisus auditus penna manus atramentum caera cartha. Hiř. Nutrimenta quibus lectio crescit III sunt: discendi scrutandique sedulitas, docendi scribendique frequentia. Hiř. Tribus modis lectio contextitur, litteris accentibus syllabis. Duobus modis lectio consistit natura et compositione. Hiř. Duobus qualitatibus lectio utitur duplici

simplicique. Lectio dicta est quasi litterarum statio. Litterarum etenim status per recidentis uocem stare uidetur. Lectio est quasi finita quod per lineas recidendo (recidando *cod.*) lector percurrit.

Quis uero illa Hir̃ nota significetur uir doctus et grammaticus, explicare non possum, nisi forte ad hanc quaestionem enodandam quid ualere dicas, quod Heracliti ni fallor nomen paulo ante in eodem illo tractatu 'Hirclitus' scriptum est: 'Hirclitus dicit: non sudantes (sudaⁿtes) philosophi uix intellegunt.'

4) *Extant porro in codicibus 338 et 339 saec. X—XI forma, quam uocant, duodecima Rufinus in metra Terentiana et Prisciani scripta minora, idest de numeris et ponderibus, de metris Terentianis, praeexercitamina de fabula. Quos codices gemellos dixeris: sunt enim ita comparati, ut neuter ab altero descriptus esse dici possit, utrumque uero ex communi archetypo proxime manasse certissimum sit. Atque id ipsum inde quam maxime probari potest, quod idem fere est in utroque codice uersuum ordo uerborumque in singulis paginis eadem dispositio. Continentur praeter ea in cod. 338 Boetius in ysagogas Porphyrii lib. V et in fine Germanici Aratea; in cod. 339 uero Isidori de uita uel obitu sanctorum.*

Codicis 338 auxilio usus est J. C. Orellius, cum Ciceronis opp. V p. 183 seq. eam Rufini partem, quae ad Ciceronem ceterosque oratores spectat, edebat, neque tamen hoc negotio ita bene functus est uir clarissimus, quippe qui in edenda illa operis particula codicis Einsidlensis plus centum et septuaginta locos aut praeue descripserit aut omnino neglexerit. Itaque non erat, cur ab Halmio Rhett. Latt. praef. p. XIV laudaretur. Sed de hoc ceterisque scriptis, quae istis libris continentur, diligentius in Analectis Einsidlensibus agemus.

5) *Prisciani institutiones de nomine pronome et uerbo saec. XI scriptae in cod. 15 extant pone Eutychis artem collocatae; in eiusdem maius opus grammaticum scholia, quae codici 32 insunt, peculiari commentatione, cum de Prisciano agemus, praef. partis III sect. IV cap. 3 percensebimus. Praeterea cod. 60 saec. XII eius tractatum in primos uersus XII Aeneidos continet.*

6) *Deinde in Sallustii cod. 203, quem accurate tractauit et contulit I. C. Wirzius progr. Argov. 1867, fol. 88^b propter uerba: 'ne siti conficerentur exercitus Rutilium legatum' Sall. Jug. cap. I init. haec margini aspersa sunt: Notandum quod omnia uerba infinitiui modi ponit pro praeterito perfecto indicatiui modi, sicut et Solinus et Plinius nec non Tertullus.*

De hoc loco cf. Charis. p. 340, 34 seq.

7) *Denique in cod. 300 saec. XII p. 95—105 latet carmen grammaticum per tres libros diuisum ab his uersibus incipiens:*

- p. 95 De uoce primus liber est et partibus eius,
De quid litera sit, quibus et quot partibus insit.
Vox est ut dicunt, aer tenuissimus ictus
Aut hoc sensibile, proprie quod discitur aure
Articulatae non uox literulata fit aut non
Articulata fit ex animo, contraria nunquam.
Quae species tot agunt, discrimina quatuor hec sunt:
Commiscentur enim discrimina bina uicissim
Vt dux a duco, uox dicitur a uoco uerbo
Siue boo greco, reboo componitur ex quo.
Littera compositae uocis datur athomus esse
Vt caute dicam: quae scribitur illius, inquam,
In constructura uocis quia nil minus ipsa etc.

Desinit liber primus in hos uersus:

- V. 376 Nominis in fine tenet M prior S loca mute.
Namque per i medium formare solet genitium:
Sic ab hiems hiemis, uelut ex urbs nascitur urbis.

Libri II initium hoc est p. 98:

- (*rubr.*) Hactenus haec primus liber edocet, inde secundus,
Littera litterulas ubi non, ubi transeat, in quas
Que sit cognatio sua uel quis cuilibet ordo.

Littera fert species uocales conresonantes (*an conque sonantes?*)
Sub uocalibus hae, quae sunt longaeque breuesque
Sub remanentibus hae, quae sunt simplaeue duplaeue
Aut aspiratae uel non harum mediaeque etc.

Vltimi uersus hi sunt:

- V. 409 Vt nubo nupsi, pariter scribo quoque scripsi
Fitque soni causa, nolit licet analogia.

Libri tertii in. p. 103:

Quae scribi potis est, ut dicitur, syllaba uox est,
Non intermissus cui spiritus et tenor unus etc.

atque finis eiusdem p. 105:

- V. 216 Si rogo: 'quid summum sit uita', dat quis 'honestum'.
Ecce fit ex uno sententia congrua uerbo.

Finis.

Hoc igitur carmen mille decemque uersuum Venerabilis Pater Gallus Morelius Einsidlensis, cuius amicitiae speciminum supra propositorum apographa debeo, recte uidit Prisciani praecepta in tantum sequi, ut ipsa plerumque Prisciani uerba expressa sint.

Denique huc referas cod. Eins. 172 commenta in Donati artes et barbarismum, quae huius libri p. 202 s. edidimus (cf. supra p. XLII not.) et Terentii tractatum de uerbo cod. 32 p. 206, de quo praef. partis II cap. XI agemus.

C.

DE LIBRIS TVRICENSIBVS.

Codicum Turicensium ad grammatica studia pertinentium praeter illum, qui Sedulii in Eutychem commentum continet (cf. praef. partis II cap. I), omnium celeberrimus est cod. C 58 (275) membr. fol. duabus columnis saec. XII scriptus, ex quo cum olim temporum angustis coercitus non nisi pauca excerpissem, Eduardus Woelfflinus meo rogatu et amicissime et diligentissime, quae ex re mea fore uidebantur, descripsit scripturae habitu atque compendiis apicibusque tam accurate depictis, ut codicem ipsum manu tenere mihi uiderer.

In primis igitur libri foliis carmina distichico rythmo composita leguntur uarii argumenti, ut p. 5 col. 1: Contra romanorum auariciam; col. 2: De iudeo in latrinam lapso; p. 6 col. 1 UERSUS DE ROMA-meliores q̃ SIT A ROMA; p. 7 col. 2 epitaphiū hectoris aliaque epitaphia; p. 14 col. 1 septem · modis · peccata · delentur; p. 15 col. 2 epitaphia uaria; p. 16 col. 2 UERSUS · SCĪ · AUGUSTINI · DE CERE0 (cyclo?) paschali; p. 17 col. 2:

Magnus aristotiles trutinando cacumina rerum

In duo diuisit quicquid in orbe fuit etc.

Secuntur XVI uersus argumenti mathematici. Post hos hi leguntur uersus uno, ut uidetur, tenore superioribus subiuncti:

In deriuatorem nomen participato.

Perspicienda minus non est inflexio casus.

In medio finem dat syllaba nulla sonantem

Syllaba quae sequitur si qua non incipiatur

5 Per se finalisue uocalis secla sonantis

Sit nisi uerborum coniunctio compositorum.

Finem qua talem statui licet ante uocalem

Numquam sectantem dopandē^o sonante uocalem.

Nulla sonans alia dupla retro uel ante statuta

10 Supposita liquida si non est littera muta

Incipit amicta quae syllaba fit geminata

Exceptis in eis: 'spondeo mordeo' uerbum (leg. uerbis).

- Vt geminatarum brevis est semper prior horum
V sub o prestat (prestat *cod.*) a sub et i sed utramque secunda
- 15 Dyptongos duplices quas dicimus esse uocales
N m substat et s, nisi (ⁿ *cod.*) cum sint semiuocales
S b c q p t praestat c p t b g sed de
Nec non m c d cum g subponitur et t.
Et reliquis mute liquidis sunt praepositivae
- 20 E (*cod.* En) non compositis hoc autem cernito uerbis.
Est nam uerborum non semper compositorum
Accutitur certe penultima longula quaeque (q̄);
Praeter ab inde duplis de quando uel in geminatis
Ante per exemplum soliti cognoscere uerbum
- 25 Aut aliam partem cum prima postque uocalem
Consona sola uenit de qua noua regula creuit
Quam mihi Seruiolo placuit subscribere libro.
Quod simul inde sapis, est omnis syllaba qualis.
- Ante b fit brevis a retinet quam sillaba prima
- 30 Fabula uel fabor cum stat producit labor
Et stabit (scabi *cod.*) labes pariter quoque papula tabes
Stabat (S stabat *cod.*) cum stabit cum nabat denique nabit
Flabat cum flabit haec metricus haut breuiabit
Haec producuntur non quae tamen inde trahuntur
- 35 Si b quidem seruant, alias sed (se *cod.*) longa retentant
Ante c non breue sit quotiens b p. ue supersit
Excipies baculum spacium placet atque placantia pacis
(*leg.* Excipies spaciis placet atque placantia pacis)
Que sic scribuntur simul omnia corripiuntur
Acer idest fortis facundia machina longis
- 40 D pariter (de pariter *cod.*) iungit: draco tardoque reducit
(p.18col.2) Ante d fit brevis et si quam producere quaeris etc.

Deinde p. 21 col. 2 haec scripta sunt:

Est antiquarum liber hic sententiarum.
Formae casuales nominum VI (VII *cod.*) sunt: monoptota diptota triptota tetraptota
(detrapto *cod.*) pentaptota exaptota. Monoptota sunt quae pro omnibus casibus
uno casu funguntur, ut huiusmodi huiuscemodi illiusmodi eiusmodi (etmó *cod.*)
cornu ueru, in quibus non nisi unus obliquus inuenitur casus ut sponte.
Dyptota sunt in quibus non nisi duo diuersi inueniuntur casus ut fors forte
uicem uice. Triptota sunt ut omnia prime declinationis quae in a definiunt
ut Musa Musae Musam. Tetraptota sunt in quibus quatuor diuersi casus in-
ueniuntur ut quaeque (q̄); secundae declinationis uerba, sicut magister magistri
magistro magistrum. Pentaptota sunt, ut omnia secundae declinationis uerba
in us desinentia, ut iustus iusti iusto iustum o iuste.

Exaptota sunt quae sex diuersos casus habent, ut unus unius uni unum
une ab uno.

Afférrésin dicunt de uérticé. quándò récidunt
Ex médiástiná fit sincópá párté rēcísá
Pártéque súbtráctá dicétur ápócópá fáctá
Sex habet haec sibi scemata lingua Latina
Frontem dat prothesis quam negat afferesis

Pentthesis hoc reddit medium quod sincopa tollit

Addit paragoge, subripit apocope.

Amphiboloicon est figura dubiae orationis sicut cum aliquid dicimus quod diuersis modis intelligi potest et quando illud ex industria dicitur bonum est, si autem ex iudicio dicimus malum est. Parenthesis figura interpositio est ut in auctoribus assignatur. Periphrasis figura est circumloquentium. Yperbole figura est excessio fidei. Epilogus figura est crebra repetitio sententiae. Diasirtica figura est oratio deceptoria. Sinodoche figura (f.) est quando pars pro toto ponitur. Apostrophat, qui de absente tamquam praesens sit loquitur. Apinosis (Tapinosis) est figura magnae rei humilis descriptio uel etiam paruae rei magna descriptio.

Sequitur: de PASCHA · UBI · CONTINĀT.

Reliqua autem libri pars fere tota homiliis Germanico sermone scriptis tractatibusque eiusdem generis medicis repleta est. Dierum Aegyptiacorum carminis, quod extat p. 284, Guilelmus Schmitzius olim mentionem fecit mus. Rhen. 1868 p. 521.

Quae uero ad grammaticam spectant, haec sunt:

p. 285 col. 1: Regulae et uersus de formis praeteritorum.

Omnia uerba primae coniugationis et actiuae terminationis a secunda persona praesentis temporis formant praeteritum perfectum abiecta s littera et addita ui sillaba, ut amas amaui exceptis XV cum eorum compositis plerisque. 'Plerisque compositis' dico ideo quia composita a plico cum praepositionibus faciunt praeteritum in ui diuisas ut implicui. Composita cum nominibus faciunt praeteritum in aui, ut multiplicau. Omnia uerba primae coniugationis (*in marg.* ·II·), quae regulariter formant praeteritum in aui ui mutata in tum faciunt supina, ut amaui amatum. Similiter quae in ui diuisas in itum, ut uetui uetitum exceptis in co desinentibus, quae omnia in ctum faciunt, ut secui sectum, praeter plico, quod facit plicitum et mico, quod non habet supinum. Dedi uero facit datum, laui lotum uel lautum, iuui iutum, steti statum, quod secundum quosdam producit, ut in Lucano (*cf. Prisc. I p. 474, 9—15*):

Constatura fides superum.

Secundum alios corripitur, unde:

quorum stata tempora flatus.

Sed Priscianus uidetur uelle, quod sit correpta de hoc supino statum loquens.

Omnia uerba secundae coniugationis in ueo desinentia eo mutata (*in marg.* ·III·) in c faciunt praeteritum penultima producta, ut moueo moui et secundum hoc conuiueo conuiui et ferueo ferui et non ferbui; hoc enim est a ferbeo.

Omnia uerba, quae faciunt praeteritum in ui, ui mutata in tum faciunt supinum exceptis pasco et ceteris, quae in praesenti uersiculo continentur. Nota quod illa scilicet pasco et cetera excipiuntur, non quia faciunt supinum in tum (*tion cod.*) sed quia in formationibus eorum aliquid additur uel mutatur, quod in singulis patet in omni coniugatione. Nota quod omne supinum formatum ui mutat in tum, producit penultimam praeter sex, scilicet quitum situm citum satum litum itum. Propterea agnosco et cognosco agnitum et cognitum faciunt.

Secuntur uersus de eadem re, quorum super singulis uocabulis glossemata posita sunt eadem, qua uersus, manu, quae, quia plurima necessaria erant ad uersum ipsum intellegendum, in describendo neglegi debere non putau:

As in praeterito ^{sillabam} ui ^{litteram} suscipit s remouendo.

Non sic formantur ter ^{quindecim} quinque, set excipiuntur.

(p. 285 col. 2) Cre · do · do · mi · ui · sto · plico fri · so · ne · ue · la · se · cu · to ·

duo habet praeterita secundum alter(um) non excipitur
Et neco, quod necui facit et quandoque necaul.

ut multiplicauit i. cum nomine compositum. multiplicas
5 Aui praeteritum plico dat cum nomine iunctum.

i. sine nomine diuisas ut applicui quia reperitur applicauit
Hoc sine praebet ui, tamen et reperitur in aui.

Regula praeteritum formando supinat in atum. Regula de supinis II.

in eo (leg. co) desinentia i. plico quod facit plicitum et mico quod caret supino
Ista supinantur, plicat et micat excipiuntur.

Quod dat ui, dat itum, nisi desinat in co, sed in ctum (cod. ctum)

10 Sicque necui nectum facit et quandoque necatum.

ut moueo. ui. motum in omni coniugatione
Dat ueo ui per tum, ui format uique supinat III.

co ueo ueo deo uo uo uo nosco micio pelio
Excipe pas · ca · fa · se · la · sol · uol · ag · cog · et a · se ·

Vi tum dante perit uocalis non breuiata.

tum tum tum tum tum tum i. composita
Qui · si · ci · sa · li · i · demantur et inde creata.

i. uocalis ut rideo. si. ardeo. si.
15 Litera longa uel ar · deo si facit, excipe stridi.

ut sedeo. di. uideo. di.
Si breuis est e uel i, producit adque facit di.

ut pendeo et spondeo
Ante deo ueniens e uel o liquida mediante

i. praeteritum ut pendeo pependi spondeo sponendi
Principium geminat, si muta uel m uenit ante.

dicitur enim suspendi non suspendidi.
Si componatur, geminata non geminantur.

i. generalis regula in omni coniugatione posci ti di dici
20 Lex erit haec cunctis, sed po · ste · de · dique remotis.

diuisas uel pransus pransum
Haec praeter per ui dic praeterit: excipe prandi.

ut rideo. si uideo. di totondi risum uisum tonsum
Dans deo si uel di geminansue supina dat in sum

i. faciens praeteritum in ui diuisas ut candui si haberet supinum regulare esset canditum
Preteriens in ui dant itum nullumue supinum.

i. secundum regulam sesum contra regulam
Sic sedeo reddit sessum, tamen s geminauit.

etiam contra regulam
25 Gaudeo gausum praebet, uult regula gausum.

in praeterito l ut fulgeo fulsi tergeo torsi lugeo luxi i. uocalis longa praecedens
Si facit l uel r ante geo xi littera longa

ut augeo auxi diuisas ut rigeo rigui
Vel dyptongus habet, in ui geo cetera format.

uerbum in ui faciens praeteritum non habet supinum
Prebet ui nullum si parsum (leg. supinum), xi facit in ctum.

ut torqueo torsi torsum ut tortum uel distortum
Si queo sumque facit tamen in tum pluraque reddit.

in eadem syllaba ut fleo fleui suppleo suppleui ut fletum suppletum
30 Addita muta leo facit eui uique facit tum.

leo les leui oleo oleui et ex eis composita similiter
Sic leo, sic oleo de se facit omne creatum.

i. talis terminatio diuisas ut doleo dolui
Cetera uerba leo per ui facit absque supino.

neo beo o luceo ceo reo ceo be
Cetera sunt in ui ma · iu · ne · pol · lu · he · mul · sor.

Excipias: in ui quae preteriere, supino

35 Vi faciunt itum aut caruere do · cen · te · remoto.

Sex retinent neutra pla · no · ca · ua · pa · do · supra.*)

(p. 286 col. 1) Con (= cum) dat ui pateo, dat passum, torreo tostum.

Super uersum illum: 'Litera' (u. 15). Omnia uerba secundae coniugationis in deo desinentia faciunt praeteritum in ui diuisas, ut candeo candui praeter prandeo prandi uel pransus sum et exceptis illis, quae ante deo habent uocalem naturaliter longam uel sillabam, quae omnia faciunt praeteritum in si praeter strideo stridi et exceptis illis, quae habent ante do e uel i correptam quae producendo penultimam faciunt praeteritum in di, ut uideo uidi et exceptis illis, quae habent ante deo e uel o interposita liquida et praecedente muta uel m, quae omnia geminant principalem sillabam, ut tondeo totondi exceptis compositis.

Super uersum illum 'principium' (u. 15) haec est regula.

Omne uerbum compositum a uerbo geminante principalem sillabam non geminat (geminant *cod.*) eandem exceptis compositis ab istis quattuor poposci ^{po} deposci steti astiti dedi circumdedi didici addidici. Omnia uerba in deo desinentia faciunt praeteritum in ui diuisas et raro habent supina. Sed si *si* habuerint, regulariter faciunt in tum. Omnia alia uerba uel in si uel in di desinentia uel geminantia principalem sillabam faciunt supina deo mutata in sum, gaudeo intercip (*sic*) et i uocalem mutat in consonantem u, ut gausum. Nota quod contra regulam sedeo geminauit s, ut sedeo sessum. Secundum hanc regulam sedeo mutat deo in sum, sed contra regulam s geminauit ne si diceretur sesum, putarentur esse duae dictiones se et sum. Omnia uerba in geo desinentia l uel r antecedente geo mutata in si faciunt praeteritum, ut tergeo tersi. Dicitur tamen tergo tergis, non quod a mulgeo quidam dicunt mulxi causa differentiae, quia a mulgeo dicitur mulsi. Omnia uerba in geo desinentia uocali longa uel dyptongo antecedente geo mutant in xi, ut lugeo luxi augeo auxi. Omnia alia uerba in geo desinentia eo in ui diuisas mutata || p. 286, col. II || faciunt praeteritum, ut rigeo rigui exceptis illis, quae habent l uel r uel uocalem naturaliter longam uel dyptongo, de quibus iam dictum est. Omnia uerba in geo desinentia, quae faciunt praeteritum per ui diuisas, supino carent, sed quae per si praeteritum faciunt, supina dant in sum. Omnia uerba in queo desinentia faciunt praeteritum in si, ut torqueo torsi et supinum si mutata in sum, ut torsum. Tamen frequentius in tum, ut distortum. Omne uerbum secundae coniugationis in leo desinens praecedente muta in eadem sillaba in (ut?) fleo et omnia composita a leo et in eo faciunt praeteritum eo mutata in ui, ut fleo fleui, deleui aboleui. Alia omnia in leo desinentia per ui diuisas faciunt praeteritum, ut doleo dolui. Quae uero faciunt in ui, faciunt supinum ui mutata in tum; quae per ui diuisas, carent supinis, nisi quod dicitur dolitum, inde doliturus. Sed quod neutra habeant supina, dicitur postea. Et nota, quod oleo duo habet praeterita oleui et olui, et imo (ideo? *to cod.*) ab eo composita habent duo, ut aboleo aboleui et abolui et duo supina aboletum et abolitum. Omnia uerba secundae coniugationis praeter praedicta faciunt praeteritum in ui diuisas, ut tono tonui (*leg. teneo tenui*) praeter haec octo: maneo iubeo neo polluceo luceo hereo

*) Correxī codicis scripturam u. 33 mo ^{neo}, u. 35 ui faciant in itum caniere do ^{ceo} etc., n. 36 pa ^{teo} male exhibentis, cf. glossam in fine huius paginae sequentisque initio propositam.

mulceo; sorbeo tamen sorbui dicitur. Omnia uerba secundae coniugationis per ui diuisas facientia praeteritum, uel non habent supinum uel faciunt in tum penultima correpta praeter doceo doctum et censeo censum et teneo tentum. Nota quod sex neutralia in secunda coniugatione inueniuntur habere supina, ut placeo noceo caueo pareo doleo ualeo. Nota etiam quod torreo et pateo cum faciunt praeteritum in ui diuisas sillabas, similiter excipienda, sed Priscianus de his non facit mentionem.

- ut facio feci ut perficio perfecti
A breuis ante cio con compositis facit eci.
 alia habentibus a ante cio ut aspexi aspectum
Elicui praeter cio cetera format in exi.
 ut elicium feci factum aspexi aspectum
Elicui dat itum, ci uel xi transeat in ctum.
 i. huiusmodi uerbum i. in omni coniugatione
Si praesens tenet a, tenet hic et ubique supina.
 ut fodio fodi fossum fugio fugi fugitum
5 **Dat** di sumque dio, gio gi dat itumque supino.
 ut rapio rapui diuisas
 p. 287 col. 1) **Dat** pio semper ui sine cepi siue cupiui.
 ut raptum quae faciunt cupitum et sapitum
Ptium facit omne pio, cupio sapioque remoto.
 unde partus partus partui et paritum sed non inuenitur nisi paritura
Dat peperio pario, partum paritumque supino.
 ut quacio quassio quassum in praeterito et in supino duplicat s. ut quassum
Dat si sumque cio sed utroslibet s geminando.
 diuisas diuisas
10 **Semper** uo dat ui: debet struo uel fluo demi.
 quod facit plui et plutum ut acui acutum
Et pluo dehinc utum producit dando supinum.
 et io excipiendum est ut rutum i. aliqua ut metuo et spuo et iruo.
Dat ruitum ruo siue rutum, nonnullaque nullum.
 sillaba ut soluo solui solutum
Luo precedens de uo ui format et utum
 naturaliter ut uiuo uixi uictum
Longaque precedens uocalis xi facit et ctum.
 ut nubo nupsi nuptum i. uocalis naturaliter longa praecedit
15 **Bo** psi tumque facit, si litera longa preibit,
 ut bibo bibi lambo lambi
Cetera bi faciunt praeter quae (que) de cubo fiunt.
 ut bibitum
Et nisi faciat per itum bo cuncta supinat.
 ut duco duxi naturaliter
Si co preueniat, uocalis longa facit xi.
 si ponatur in praesenti in praeterito ut uinco uici quiesco quieui
N uel s abicitur: hec si facit, illa facit ui.
 quod a quiesco formatur a disco conpescui a posco
20 **Excipe** conquesco didici conpescio poposco
 inchoatiua
Et que praeteritis caruerunt atque supinis.
 penultima in praesenti corripitur et in praeterito et supino producitur
Ici praeteritum prebens ico migrat in ictum.
 duplex habet praeteritum parsi et peperci
Praeteritum parco dat parsi siue peperci.
 ut dico dixi dictum ut uinco uici uictum
Xi uel ci dat ctum, ui dum facit: excipiasquae (que)
 A formatione. nam forma propter pauu pastum et agnouu et cognouu agnitum et cognitum.
25 **Excipienda** docet excepta prima secunda.
 ut discitum conpescitum poscitum
Dat in itum (Dat et in itum cod.) disco conpescio posco supinum.
 ut ludo lusi
In si do uertit si per se longa preibit.

- do do do do
Ante do uocalis est fi · stri · ce · pe · remotis
ut condo condidi, prodo prodidi
A do composita formantur di geminata.
30 Ante do si ueniat u uel i simul n mediante
quae erat in praesenti.
In di praeteritum, sed in his non demitur ante.
ut pando pandi
Nil aliud mutans prebet per cetera di do,
quod facit diuisi ut pendo pependi, cado cecidi.
Diuido si demas et quae fiunt geminando.
ut ludo lusum omnibus quae terminantur in do praeter composita a do das
Do sum prebet in his exceptis a dare natis.
a do composita ut proditum, hoc additur propter abscondo quod facit absconsum.
35 Illa supinantur per itum quociens geminantur.
absconditum abscondidi absconsum, su.
Abscondo dat itum geminans di, non geminans sum.
ut findo fidi
N quibus eripitur, penultima si breuietur,
in supino fissum ut fusum
Additur s duplex; si longa sit, s ibi simplex.
Dans passum pando subducit n s geminando etc.

Extenditur is tractatus usque ad p. 291 col. I ('Expliciunt uersus de formis praeteritorum'), quem tantum ex tertia fere parte euulgaui, quod ad cognoscendam opusculi indolem haec sufficere putauī.*) Quae quamquam singulari quadam ratione ac satis argute composita sunt, tamen, quia antiquiora praesertim mediū aevi studia grammatica perscrutanda eque codicibus eruenda atque colligenda suscepi, talia posteriorum temporum rudimenta ut non neglegenda plane, ita non erant quod dicunt cum puluisculo exhaustienda.

De Prisciani codice C 37 (250) sequenti capite (p. LXXVI not.) agemus. Extant praeterea Turici quaedam Priscianea in cod. 123 saec. XIII ('Explicit priscianus constructus Amen. — Explicit accentus prisciani') Donati opusculis priori loco scriptis.

*) Est autem hic de formis praeteritorum tractatus scriptus a Petro Riga († a. 1209), cf. Thurotum 'Extraits des manuscrits' tōm. XXII part. 2 p. 26. 27.

PARS II.

ANECDOTORVM HELVETICORVM COMMENTARI.

I.
COMMENTVM SEDVLII TVRICENSE IN
EVTYCHIS
ARTEM DE DISCERNENDIS CONIVGATIONIBVS.

CAP. I.
DE LIBRIS MANVSSCRIPTIS.

In hoc praeclaro doctrinae, quae per medium quod uocant aeuum uigebat, grammaticae fragmento et edendo et emendando duobus nobis codicibus et uetustis, ut uidentur, neque nimis corruptis uti licuit. Quorum alter Turicensis C 99 saec. IX scriptus foliis XXXI, quorum initia ubique adposuimus, praeter illud ipsum commentum nihil continet, adeo ut uel extrema libri pagina scriptura omnino careat. Sed cum nullus ibi manu antiqua titulus praefixus esset neque ipsa manus recentior, qua 'de grammatica' praescriptum est, auctoris nomen commemoraret, praeclaro casu accidit, ut Francisci Buecheleri iucundissima comitate alterius codicis notitia inbueremur, cuius ope et uerba multifariam emendari possent atque cognosci, quisnam opusculi minime spernendi auctor fuisset. Nam in eo codicis apographo, quod Buechelerus mihi transmisit, disertis uerbis superscriptum est:

Incipit commentariolum sedulii in artem eutilii grammatici.

Neque tamen certo scio, utrum haec manu antiqua an recentiori scripta sint: nam omnino neque de tempore, quo scriptus esset iste codex, neque de loco, ubi seruaretur hodie, quidquam potui conperire, quamuis et efflagitarem ego cupidissime et Buechelerus, quidquid ipse conperisset, sedulo mihi panderet. Quorum summa haec est: Cornelium Bockium professorem Friburgensem collegam suum permisisse sibi olim, ut codicis siue Bruzellensis siue Haagensis apographon, quod ipse, dum apud Belgas moratur, confecerat, suum in usum describeret; quod cum Buechelerus faciendum curasset atque adeo ipse apographon suum cum archetypo Bockiano diligenter contulisset, postquam uirum illum liberalissimum, ubi codicem inuenisset descripsissetque, interrogauit, certum ab eo responsum tulisse nullum, quia ipse id iam satis se scire negasset,

utrum Parisiis an Bruxellis an Haagis repperisset. Hoc uero identidem eum adfirmasse, librum et peruetustum esse et Bobiensem olim fuisse. Buechelerus igitur, cum, quae his adderet, non haberet et ne de ipsa quidem libri aetate accuratius me docere posset, Bockium ipsum per litteras adii, quibus ille nihil rescripsit. Iam quod codicem propria sede domoque adhuc carentem, quia Buechelerus Bockio auctore Bobiensem appellauerat, B littera signaui, ne quis iudex male candidus, perspectis quas modo dixi tenebris, praepropere factum esse dicat, ut uel Bockianum abhinc uel Buechelerianum appellet, lubenti concedam animo.*)

Atque eius archetypum in Belgarum bibliotheca nescio qua latere fidem facit codex Bruxellensis a Bockio ad emendanda Eutyichis uerba passim in margine adhibitus.

Id quoque non satis constat, quid praeterea in codice archetypo scriptum fuerit; quamquam alia Sedulii Scoti scripta eiusque in Prisciani artem commentum librosque Priscianeos Buechelerus infuisse auctor est; quae uero in Buecheleri apographo insuper leguntur, haec sunt ex Prisciani lib. VIII excerpta:

Prima species, quae apud Graecos βαρύτονος appellatur, ex consonantibus ante ω finalem inuentis ordinem VI coniugationum significat, quarum prima tres cognatas habet consonantes, idest β π φ omniaque huius coniugationis uerba per ψ declinantur in praeterito, ut κρύβω ἐκρύψα, λείπω ἔλειψα, ἀλείφω ἤλειψα.

Secunda quoque III idest γ κ χ, quae per ξ effert praeteritum, ut λέγω ἔλεξα, εἰκω εἴξα, ἄγχω ἤγξα.

Tertia similiter III idest δ τ θ, quae per simplicem σ praeteritum effert, ut ἄδω ἤσα, ἀνύτω ἤνυσσα, πλήθω ἐπλησα.

Quarta per ζ uel duplicatum σ profertur et praeteritum per σ facit, ut φράζω ἐφράσσα, πλάσσω ἐπλάσσα.

Quinta per liquidas apud Graecos profertur easque seruat in omni praeterito, ut τίλλω ἔτιλα, νέμω ἔνειμα, τείνω ἔτεινα, σπείρω ἔσπειρα.

Sextam quoque coniugationem dicunt, quae per ω puram effertur, ut ἐππεύω πλέω βασιλεύω, qualia sunt apud nos omnia secundae et quartae coniugationis uerba quippe in eo uel io desinentia.

1 cf. Prisc. I p. 445, 17—21 H. que grecos BAPITONOC 2 ante o 4 preterito ut ΚΡΙΒΩ ΣΙΚΡΙΨΑ ΛΙΠΩ ΕΛΙΨΑ ΛΙΦΩ ΕΛΙΨΑ. 6 cf. Prisc. I p. 446, 7—9 et Macrobianae excerpta Parisina Gramm. Lat. V p. 602, 5 K que preteritum ut ΛΕΓΩ 7 ΕΙΚΩ ΑΓΧΟΑΓΞΑ 8 cf. Prisc. I p. 446, 18. 19 et Macrobianae exc. p. 602, 6 que c preteritum 9 ΑΔΟΑΔΟΝΣΑ ΑΝΙΤΟ ΕΝΙΚΑ ΠΑΝΤΟ ΕΙΠΑΝΣΑ 10 cf. Prisc. I p. 447, 1. 2 et Macrobianae exc. p. 602, 7 preteritum per c 11 ΦΡΑΖΩ ΠΑΤΤΑΟΕΤΤΑ 12 cf. Prisc. I p. 447, 4. 5 et Macrobianae exc. p. 602, 8 grecos preterito ut ΤΙΑΜΟ ΣΤΙΑΜΑ ΝΕΑΛΟ ΕΝΕΙΛΑ ΤΙΝΟ ΕΤΙΝΑ ΣΤΕΙΡΟ ΕΙΣΤΕΙΡΑ 14 Prisc. I p. 447, 12—14 que ut ΙΠΤΙΕΓΩ 15 secunde et quarte

*) In Bobiensi quidem catalogo antiquo a Muratorio ant. Ital. III p. 819 seq. exhibito Sedulii fit mentio in hunc modum p. 821 E: 'in primis Lib. . . . Sedulii orthograph'. . . .; Euticis uero liber bis commemoratur p. 822 E: 'Liber I Ysidori — Prisciani minoris Bedae Clementis Euticis et alia opuscula' et p. 823 A: 'librum Euticis I.' Sed haec obscurius dicta ad profligandam eam quam tractamus quaestionem nihil ualent.

Sequitur brevis tractatus de cyclo paschali:

Terminum pascalem a. XII. kal. april. usque ad XIII kal. maii. XIII luna demonstrat. Terminum uero quadragesime a. VII idus februarii usque ad nonas mart. II. luna designat — post resurrectionem uel ascensionem domini apostoli quomodo pascha deberent obseruare nihil ordinare potuerunt, quia per uniuersum mundum dispersi ad predicandum fuerant occupati, sed quacumque die XIII luna mense martio fuisset pascha celebrabant.

Huius igitur libri, cuius et tempus et locus hactenus ignoratur, auctoritate adiutus haud paucos locos exempli Turicensis corruptos correxi atque correxissem fortasse plures, si prius mihi innotuisset; sed cum inter amouendos demum typothetae errores eius rei certior factus essem, dum temporis angustiis premor et bibliopolae beniuolentia abuti nolo, nonnulla praetermisi, quae lectorum sagacitas cum deprehenderit, facile corriget. Praeterea p. 4, 13 pro 'dies' 'dices' corrigas, quod typothetae uitium est; p. 4, 14 uerba 'cuius per' litteris reclinibus scribenda; p. 5, 10 'in primis' pro 'inprimis' scribendum; f. 13, 8 Boetii quae proponitur naturae definitio in libello qui est contra Eutychem et Nestorium cap. IV legitur, quo quidem loco in uetusto codice Einsidlensi 235 'specificata' scriptum est; p. 35, 26 denique pro 'defectiuas' legendum 'defectiua'.

Iam si, quae ratio inter codices T et B intercedat, requiritur, breuiter res ita explicari possit, ut coniuncto utriusque libri auxilio quam maxime nobis opus esse dicamus. Nam cum T omnino pluribus laboret lacunis, in codice B maior singulorum uerborum corruptio est. Sed ipsum qui uocatur librum archetypum minime uitium uacasse inde cognoscas, quod p. 37, 17 uerba 'quam speciales', quibus omissis sententia recte stare nequit, in utroque desunt uel quod p. 38, 6 pro 'per' utrobique 'prius' scriptum est aliaque multa, praesertim quae ad uerborum Graecorum p. 4. 5 propositorum scripturam pertinent.

CAP. II.

DE SEDVLIO EIVS LIBRI AVCTORE.

Restat, ut de auctore libelli eiusque auctoritate pauca dicamus. Nominatur igitur Sedulius in Buecheleri apographo neque dubium est, quin ad eum ipsum referenda sint, quae Ioecherus (cf. Luc. Muellerum mus. Rhen. XX p. 359) tom. IV p. 470 commemorauit, alium quendam Sedulium Scotum origine a Caelio Sedulio poeta Christiano diuersum scripsisse 'collectaneum in omnes epistolas Pauli e S. Patribus', quod opusculum in bibliotheca Patrum extaret, item 'collectaneum in Matthaeum, expositionem in primam editionem Donati, commentarios in artem Eutychii, opus de regimine principum de rectoribus Christianis et conuenientibus regulis, quibus respublica rite gubernatur', quae

scripta Lipsiis anno 1619 forma octaua edita essent; denique epistolas ad diuersos, quae nondum publici iuris factae essent. De eodem Sedulio egit Bährus hist. litt. Rom. suppl. III p. 365. 366 ita, ut commentarios in artem Eutychiei et commentarios in primam uel secundam artem Donati et in maius uolumen Donati a Fabricio bibl. med. et inf. Lat. VI p. 158 commemorari neque tamen ipsos, quales essent, ullo modo nobis innotuisse diceret, cuius rei iam Arntzenius 1761 mentionem fecerat. Arntzenius uero commentarios in secundam editionem Donati scriptos dicit, Ioecherus primam amplectitur. Noua huic quaestioni difficillimae lux quamuis parua offulsit nuper Luciani Muellerei de uersibus Scoti cuiusdam de alphabeto scripta commentatiuncula mus. Rhen. XX p. 357—374, qui p. 359 'commentarios in maius uolumen Prisciani' Lugduni Batauorum extare refert cod. M. L. V. F 67. *) Quem librum, quamquam Muellerus Bondamum secutus haud sane magni momenti esse iudicauit, tamen, quicumque hos Sedulii in Eutychem commentarios perlegerint, aequioribus fortasse oculis intuebuntur fietque, ut Sedulii nomine commotus illud quoque opusculum aliquis olim aut totum in lucem promat aut quae scitu digna uidebuntur excerptat cumque uiris doctis harum rerum studiosis communicet. Neque hoc loco praetermittendum, quod Buechelerus in codice B eiusdem Sedulii in Priscianum commentarios infuisse mihi indicauit, ex quibus fortasse excerpta sunt, quae supra tractaui p. LXXIV med. 1—16.

Itaque si Ioechero fidem habeamus, commentum in Eutychiei artem quod hic proponimus iam olim anno 1619 Lipsiis editum fertur, quod ut credam, mihi persuadere minime possum. Nam ut omittam, nullum eius editionis usquam uestigium apparere neque esse quemquam aut ueterum aut nostrae aetatis hominum, qui in suas manus eam uenisse gloriatur,

*) Cf. Martini Hertzii praef. Prisc. p. XXVIII, not. 110, qui eosdem in monasterii Sangallensis bibliotheca olim habitos esse ostendit; librum Leidensem iam Oudinus script. eccl. II p. 26 memorauit (cod. Voss. Lat. 21 num. 3). De codice Sangallensi, qui nunc Turici est C 37 (280) inquirenti Eduardus Wölflinus amicus accurate rescripsit, in libri tegumento adglutinatam schedulam membranaceam haec praebere manu saec. XIII scripta:

Comentariolum sedulii | scoti in quadam dicta | pristiani gramatici.
Ipsam uero codicem nihil continere nisi Prisciani artem saec. XI scriptam: INCIPIT ARS PRAESCIANI etc. CVM OMIS ELOQVENTIAE DOCTRINA — omniū rerū satur; PRESCIANI GRAMMATICI · XVIII · LIBER · DE CONSTRUCTIONE EXPLICIT FELICIT · AMEN — deinde alia manu saec. XI: 'Omni te simmache nobilitatis splendore celebratum a cōmune' — quae sunt prima Prisciani de figuris numerorum uerba p. 405, 2 K. Ipsi libro monasterii Sangallensis sigillum impressum est. Igitur, quia in illo codice commentarii Seduliani nec uestigium nec uola hodie inueniri potest neque Wölflino auctore ulla codicis pars exsecta esse uidetur, fraudem nescio quam factam esse Sedulii commento arbitror, quae ut obtegeretur, ad ficticiam inscriptionem decursum est. Sed fortasse uerus Sedulii liber falsa inscriptione indutus in Sangallensi monasterio adhuc latet. Nam, cum anno 1712 bibliothecae Sangallensis thesauros Turicenses atque Bernenses inter se diuiderent quasi praedam iusta ratione captam, Sangallenses illo falsae inscriptionis inponendae artificio usos rarum Sedulii librum praedabundis uictorum manibus subripuisse perquam uerisimile est.

ita, ut Keilius ipse talium rerum inuestigator acutissimus atque peritissimus nihil omnino de ea re sese umquam conperisse mihi sit confessus, est etiam certa causa, qua suspitionem confirmare atque sustinere possim. Quae enim Ioecherus collegit, ex Oudino Baylio Fabricio se petiisse ipse testatus est: cum uero neque Oudinus neque Baylius eius editionis mentionem faciant, Fabricii auctoritatem eum secutum esse efficitur. Fabricii autem locus a Schöttgenio auctus ita se habet (VI p. 158 ed. Ital.):

'Sedulius Iunior natione Scotus . . . . Eius habemus . . . .

3) Commentarii in artem Eutychie teste Vsserio in Bibl. Thuanea fuerunt. Sic quoque Sedulio commentarii in primam (alii secundam) artem Donati et in maius uolumen Prisciani tribuuntur.*)

4) Opus de regimine principum habuit Goldastus teste Labbeo: Sedulius de rectoribus Christianis et conuenientibus regulis, quibus est respublica rite gubernanda Lips. 1619 s editus memoratur a Fabricio nostro'.

Iam uides, Fabricio auctore non omnia, quae supra commemorata sunt, Sedulii scripta Lipsiis 1619 dici prodixisse, sed solum de regimine principum opus. Remoueat igitur ista editorum iam ante annos CCL grammaticorum Sedulii operum opinio falsissima. Quin etiam 'de regimine principum' libellus num reuera olim editus sit, Angelus Maius spicil. Rom. tom. VIII praef. V—VII ualde dubitauit, quae quidem suspitio in Herzogii lexico theol. s. v. a Neudeckero minime refellitur.

Quod autem ad commentarios in artem uel primam uel secundam Donati attinet, ab Oudino aliquot codices in Anglia seruati II p. 26 commemorantur: 'Item expositio Sedulii episcopi in primam editionem Donati inter Mss. codices ecclesiarum Angliae cathedralium et aliarum celebrium bibliothecarum codice 2942, in Mss. codicibus Norfolciana apud Londinum bibliothecae codice 43.'

CAP. III.

DE LIBRI INDOLE.

Sedulii igitur opusculum, quod nunc primum editur, ita comparatum est, ut edidisse nos minime paeniteat. Multa enim scriptor tradidit, quae aliunde haud sunt conperta, quorum hoc inprimis memorabile est, quod Eutychie artem a diuersis multifariam tractatam et expositam esse testatur p. 13, 34; 15, 22; 16, 3. 21; 21, 19; 32, 21; 36, 25; quas quidem aliorum expositiones acutis sane argumentis usus caute atque circum-

*) Librorum ad artem grammaticam pertinentium Ioannes Trithemius non nisi 'in maius uolumen Prisciani lib. I' et 'in secundam editionem Donati lib. I' commemorauit, cf. de scriptoribus ecclesiasticis ed. Freher. I p. 227.

specte refutauit 16, 22; 20, 3; 21, 21. 32; 30, 2. 12; 31, 2—12; 32, 27. 35; 36, 28, quod ut recte fieri posset, diligenter omnia in omnes partes uersauit peruolutauitque, cf. p. 26, 16—33; p. 34, 17; 35, 18; 36, 9—12. Quin etiam ad codicum uarias scripturas recensendas et diiudicandas confugit p. 30, 2; 31, 2 atque audacter, quod male scriptum sibi uideretur, sustulit et emendauit p. 31, 6. Id quoque dicendum, non mediocri eum sermonis Graeci scientia inbutum uideri; huc referas, quae de Graecis coniugationibus haud indocte disputauit p. 3—6 atque illud, quod Graecarum figurarum usum probe cognouisse credendus est, cf. p. 2, 14; 22, 6; 24, 1. 17; 28, 34; 36, 25. Vt in uniuersum dicam, quid sentiam, libelli auctor pro difficultate atque nimia rei subtilitate interpretis officio non male perfunctus est; cui si dicendi quendam languorem sententiarumque crebram repetitionem uitio uertas, recte tu illud quidem: neque tamen argumenti ipsius magnam esse exilitatem negaueris.

Atque ex hoc tractatu fluxerunt, quae in codice Bambergensi corrupte subscripta esse refert H. Keilius praef. ad Eutychis artem p. 445: 'Euticius est uir ingeniosus — Eutex enim cognomen de agnomine ornatum', cf. p. 1, 14 — 2, 3.

CAP. IV.

QVA AETATE LIBER SCRIPTVS ESSE VIDEATVR.

Hunc igitur Sedulium grammaticum etiamsi eundem esse statuamus atque illum, cuius 'de rectoribus Christianis' libellum A. Maius edidit Spicil. Rom. VIII p. 1—69, iam de alterius nominis 'Scoti', quod uulgo additur, fide dubitari licet, quia hoc neque 'teste Maio praef. VI in Goldasti codice Heidelbergensi, quo 'de rectoribus Christianis' opusculum continetur, neque in codice B legitur. Nam in codice Turicensi nullus omnino adest titulus. Sed est, cur eundem esse utriusque operis auctorem minus credamus. Neque enim fortuitu accidisse arbitror, quod a Vergilio Marone grammatico p. 45. 46 ed. Mai., quo loco de diuersis uerborum formis disputatur, eo ipso Sedulii Romani cuiusdam mentio fit, Reguli Cappadocis nescio cuius ariolationes sanissimo iudicio refutant. Itaque cum nostrum quoque Sedulium in illustrandis uerborum formis acerrime uersari uideas meminerisque, haud spernendam ei uiro minimeque similem illius, qualis medii aevi temporibus Karolo Magno et Ludouico imperantibus fuisse pernoscitur, doctrinam inesse, facile animum tuum eo inclines, ut hunc ipsum uirum doctum a Vergilio quoque Marone laudari credas. Vergilium autem grammaticum aliquanto ante Karoli Magni tempora uixisse nuper a uiris doctis demonstratum est.*) Itaque, quamquam Eutychianum commenta-

*) Cf. Keilii progr. Erlang. 1868 p. 5 not. et Caroli Thuroti excerpta grammatica l. l. 'Extraits des manuscrits de la bibliothèque Impériale' tom. XXII part. 2 p. 61.

torem Seduliumque a Vergilio laudatum eundem esse uirum crediderim, tamen multum abest, ut id, quod Osannus fecit 'Beiträge zur griech. u. röm. Literaturgeschichte' II p. 125, ego quoque arbitrer, Karoli Magni tempore et Sedulium hunc et Vergilium uixisse. Nam hoc certe uerum est, opusculi illius, quod supra commemoravi, paraenetici, quod est de rectoribus Christianis, auctorem saeculi noni initio uixisse eundemque esse, quem Hepidamnus monachus Sangallensis uel quisquis fuit eius loci auctor (cf. Bähr. suppl. III p. 366, 2) anno DCCCXVIII clarum habitum esse refert, cf. Duchesnii histor. Franc. tom. III p. 473, Oudini script. eccles. II p. 26, Goldasti Rerum Alamannicarum I p. 8. Sed uel si quis dicat, quod Eutychis commentatorem a Vergilio Marone laudari suspicor, parum firmis niti argumentis, alio indicio certiore usus hoc certe adfirmare posse mihi uideor, utrumque opus non ab uno eodemque uiro profectum esse, aliumque esse Sedulium grammaticum, alium diuinarum litterarum interpretem uitaeque regalis bene instituendae adhortatorem. Hic enim per totum librum confessionis Christianae et scripturae sacrae meminit, cum locos singulos laudando tum ueteris testamenti prisca exempla proponendo, illum uero nusquam omnino de fide Christiana loqui uidemus ne illis quidem locis, quibus si episcopus Christianus uel sacrorum librorum peritus erat, id fieri quam maxime erat consentaneum, ut p. 13, 7; 26, 16—33. Deinde, qui p. 1 ed. Mai. u. 2—6 de artis ui atque auctoritate disputauit, grammaticae uel omnino litterariae artis, si grammaticus erat, haud debebat inmemor esse: at idem et in enumerandis boni principis uirtutibus et officiis litterarum atque artium cultum ne uno quidem uerbo tetigit. Accedit, quod alter noni decimique saeculi morem usitatissimum secutus uersibus distichis opus suum initiauit, grammaticus uero, etsi Alcuinus Smaragdus Petrus Clemens Cruindmelus alii libris suis grammaticis poetica praefixerunt prooemia, a uulgari ea auspicandi consuetudine plane recessit. Denique ualde dubito, num Karoli Magni tempore Graecarum litterarum studia adeo floruerint, ut eiusmodi res, quales p. 3—6 habentur, a quoquam grammatico doceri possent. Nam Ioannis Scoti Erigenae sermonis Graeci scientia ad interpretandos dumtaxat libros Graece scriptos uel uersus male condendos (cf. Labbaei gloss. Graec. praef.) ualuisse ueri simillimum est, quamquam et hunc 'deflorationem ex libro Macrobiani de Graeci Latiniue uerbi societate fecisse' post Vsserium auctor est Angelus Maius auct. Vat. tom. V p. 451.

II.

ARS ASPERI GRAMMATICI.

CAP. I.

DE ASPERO EIVS ARTIS AVCTORE.

De Aspero grammatico eius nominis tertio, cuius artem ad Donati exemplum scriptam hic primum publici iuris facimus, disputaturus ipso quaestionis initio non possum non libere fateri, falso me ante hos annos tres in scholiorum Bernensium ad Vergilii Bucolica et Georgica pertinentium praefatione p. 727, 24 Asprum quem uocant Iuniorem (p. 1725—1736 P; gramm. Lat. Vol. V p. 547—554 K) eundem esse credidisse atque hunc, ex quo schol. Bern. Georg. IIII 238 (p. 969) fluxisse ostendi. Recte enim Henricus Keilius in praefatione Aspro Iuniori praemissa p. 530 utriusque auctoris habitum adeo inter se diuersum esse contendit, ut alterum ex altero fluxisse minime credi possit. Duos igitur Asperos iuniores statuamus oportet, quorum is, quem hic edidi, quamquam parum in eo doctrinae inuenitur, tamen, quia ob codicum scriptorumque hanc artem laudantium uetustatem non post septimum fere saeculum uixisse putandus est, haud indignus mihi uidebatur, qui ex bibliothecarum tenebris ereptus in lucem aliquando prodiret, praesertim cum eum a medii aevi artigraphis passim in auxilium uocari animaduertissem. Laudatur enim ab artis Bernensis anonymae auctore bis p. 103, 22 et p. 133, 32 neque parui faciendum, quod a scholiorum Bernensium quoque collectore ad interpretanda Vergilii uerba adhibitus est.

CAP. II.

DE LIBRIS MANUSCRIPTIS.

Atque de nominis scriptura cum non discrepent inter se libri manuscripti a Keilio p. 529 recensiti (cf. Hermes I 2 p. 334), in quibus 'ars Aspri' uel 'Asperi' scriptum est, duobus artis Bernensis anonymae locis supra dictis et in codice Bernensi 207 sub calcem tractatus ipsius non 'Asper', sed 'Asperius' dicitur, cf. p. 61, 17 adnot.)* Quamobrem de

*) 'Asporius' uocatur in arte aliqua codicis Parisini nr. 7560, cf. H. Keilium Herm. I p. 331, et C. Thurotum 'Extraits des manuscrits' tom. XXII part. 2 p. 62.

uero artigraphi nomine etiam dubitari potest: ego antiquissimorum librorum auctoritatem sequi malui. *) Neque tamen in textu quem uocant constituendo codicis antiquissimi Bernensis 611 saec. VIII, uel adeo, ut Keilio placet p. 529, septimo scripti **) uerba expressi, quia hunc multis locis altero quem adhibui codice Bernensi 209 deteriore esse animaduertebam. Hoc uno exemplo adlato dilucide perspicui potest. Nam p. 47, 26 post uerba: 'Nam plurali numero accusatiuo casu hos focos hos muros per o litteram scribendum est' in cod. 611 statim sequitur tractatus de pronomine: 'DE PRONOMINE PRONOMEN quid est? pars orationis, quae pro nomine posita tantundem paene significat personamque interdum recipit' etc., cum in codice 207 non solum adiciatur docta de poetarum quodam more expositio, quam non a librario nescio quo, sed ab ipso libelli auctore profectam esse uerba 'sicut supra diximus', quae ad p. 43, 27—30 pertinent, probabiliter demonstrant, uerum etiam quasi epistula dedicatoria inserta sit p. 48, 3—7, quam alius nisi ipse artigraphus scripsisse nemo possit. Accedit, quod uerba p. 48, 8: 'De pronomine uero nihil apertius fieri potest, quam quomodo in arte legimus Donati', quae et ipsa in codice 611 desiderantur, ab artis Bernensis anonymae auctore diserte Aspero tribuuntur p. 133, 32, cf. Keilium p. 530. Iam uero id moneo, me ea, quae in cod. 207 secuntur: 'Scribere ob hoc pronomem mihi non necesse fuit dupliciter' non ob hoc in textum recepisse, quia ab Aspero ipso dicta esse crederem, sed quia ubique hunc librum quasi ducem atque signiferum sequi statueram: nam haec certe eius librarii sunt, qui totum librum 207 summa ille quidem sedulitate atque diligentia confecit et quia f. 2^b — 17^a Donati artem scripserat, eius partem repetere noluit. Nam raro sibi a principe pergamena praeberi alio loco conquestus est f. 85^b. Atque eadem fuit causa, cur tractatum de pronomine a Donato transcriptum totum omitterem, quia in cod. 207 deerat, etsi hunc iam ab ipso Aspero transcriptum fuisse certissimum est, quippe qui et quae de coniunctione p. 57, 15—29 et de interiectione p. 61, 14—19 scripsit, ad uerbum fere ex Donati arte minore furatus sit.

CAP. III.

DE EMENDANDA ASPERI ARTE.

Sed ut ad priora redeam, postquam p. 47, 26 seq. codicem 611 male deficere uidi, ubicumque in altero codice plura legi uidebam, ea ut ipsius Asperi uerba in textum recipere, illa uero in cod. 611 decurtate scripta in marginem reicere nullus dubitabam. Itaque p. 46, 22

*) Eadem ratione Eutychis et Eutychii uel Euticis et Euticii nomina explicanda sunt nec non Audacis et Audacii (cf. Beda de metris p. 2363 P) forma duplex.

**) Dixi de hoc codice nuper *annual. phil. Fleckeis.* 1869 p. 731. 732.

'Item aliqua de nomine. Murus fornus' etc. — p. 47, 12 'altare aplare cochleare dici debet', quae in cod. 611 plane desunt, quin ab ipso Aspero scripta sint neque a librario uel alio grammatico adiecta, non dubito et ob id, quia talia adiectamenta non in initio, sed in fine adglutinari solent, et propterea, quod non uideo, quomodo singulae istae observationes ad sermonis proprietatem pertinentes, quae inde a p. 47, 12 leguntur, nullo quasi glutine interposito statim post p. 46, 21 collocari poterint. Atque idem de alio loco p. 54, 27 — p. 55, 22 statuendum est. Nam ut concedam, uerba p. 54, 27—29: 'ut a constanti constanter — a concordī concorditer et his similia' ab alio addita posse uideri, hoc de ceteris p. 55, 1—22 minime concesserim, quia de conparatione aduerbiorum artigrapho Donati artem primam interpretanti omnino agendum erat. Et reuera, quae de manca aliquot aduerbiorum conparatione p. 55, 3—10 obseruantur, optime ab eodem illo dicuntur, qui, cum de nominum conparatione agebat, p. 40, 1—5 similia tradidit. Itaque ea quoque, quae p. 55, 12—22 in solo cod. 207 leguntur, non tam ob eam causam, quia u. 12 'ut supra dictum est' (p. 54, 4. 9) additur, Asperi esse crediderim, quam quod tales formarum catalogos quam locupletissimos proponere ipsius mos est fere ubique obseruatus; idcirco, quia p. 54, 8—11 rariōres aduerbiorum formas satis amplo exemplorum numero instruxerat, usitatas atque uulgares eo ornamento carere non passus, quae supra omiserat, in fine subintulit. Rectum enim sententiarum ordinem saepissime neglexit, quod inde ortum est, quod, quae de singulis orationis partibus regulariter dicta obseruari poterant, sub uno omnia conspectu proponere, reliqua irregulariter usurpata quasi appendicis loco subiungere maluit. Atque haec ipsa dum ex diuersis libris grammaticis congerere studet, saepe nimio colligendi ardore abreptus eo deductus est, ut neglecto, quo ista explicata erant, sententiarum conexu, prout liberet quidque, exciperet. Quo factum est, ut multis locis 'enim' uel 'nam' particula posita non habeat, ad quod referatur, cf. p. 47, 17. 26; 50, 21; 60, 19; similiter p. 60, 24 non est, quo 'haec uerba' pertinere dicamus, nisi auctorem male haec excerpisse arbitremur. Ceterum uniuersus opusculi habitus is est, ut, qui scripsit, puero-rum animis simplicissimū artis grammaticae praecepta quam plurimis firmata exemplis inculcare uoluisset uideatur, quod ut efficeret, quae difficiliora erant intellectu, aut omnino praetermisit aut, ne hanc officii partem plane neglexisse putaretur, obiter atque raptim percursauit.

In emendando libello quae me fugerunt, haec sunt. P. 40, 5 'piior' scribendum erat; p. 42, 18 quod legitur 'gramen', paulo post 21 falso repetiui, cum codicis A scriptura 'gremen' potius 'germen' legendum esse demonstraret; p. 43, 27 pro 'mel' mellum scribere dubitauī, quamquam auctor proposita 'aurum' uocabuli declinatione 'sic declinandum esse argentum etc. mel uinum oleum' parum accurate docuerat;

sed hoc dicendi uitium inde ortum est, quod, quaecumque nominum genera pertractaret, eorum exempla a pueris rite declinari uoluit. P. 52, 6 cum in adnotatione pro 'tipicialia' participialia scribendum esse conicerem, inmemor fui loci Vergilii grammatici p. 146 Mai.: 'Gerendi uel typici uerba de participiis deriuata fideles quique doctorum ita intellegunt', nec non commenti Einsidlensis in Donati artem minorem huius libri p. 210, 10. Cf. praeterea locos eadem de re a Thuroto diligenter congestos 'Extraits de manuscrits' etc. tom. XXII 2, p. 79 not. 3. P. 53, 23 'unde ubi' scribas; p. 55, 8 'pius' pro 'pientius' legendum, ne regulae suae proprietatem auctor ipse perturbasse uideatur, cf. p. 40, 5, ubi 'piior' dici posse negarat; p. 55, 14 'male stulte' et 16 'ciuice', quae iam p. 54, 5 et 12 commemorata erant, tamen uncis circumscribere dubitauit, quia aliis quoque locis in eo genere artigraphus negligentior fuisse deprehenditur.

Denique in quinque declinationum catalogo, quem ex codice 611 uetustatis ergo p. 61, 17 adn. edidi, cum ea nomina, quae tertiae declinationis esse dicuntur, alphabetico ordine enumerata esse pateat, pro 'splenis orbis' fortasse crinis corbis scribas; pro 'hostis' aut 'postis' legendum aut aspirationis nota uitiose detracta 'ostis' olim scriptum fuisse credendum est; certiore emendandi uia loco 'insignis', quod inter 'ralis' et 'sentis' uersatur, segnīs inseretur atque id ipsum, quod ultimo loco habetur, 'febris', cum 'uestis uitis uulpis' antecedant, facile ad 'uepris' uocabuli formam reuocabitur.

III.

ARS ANONYMA BERNENSIS COD. 123.

CAP. I.

DE ARTIS INDOLE ET AVCTORIBVS.

Haec ars, quamquam non integra ad nos peruenit eius notitia, quippe quae non ultra pronominis expositionem extendatur, multis tamen nominibus uirorum doctorum attentione digna est. Nam cum iam illud non leuis momenti sit, ut, qua ratione medii aevi artium confectores in colligendis atque excerptendis auctorum ueterum operibus usi sint, accurate sciatur, praesertim si non angustis finibus rem coherceri, sed antiquissimorum scriptorum Charisii Diomedis Prisciani more latissime exspatiari excerptorem, nec Donatum commentis illustrandi, quam tum fere appetebant, laudem captari, sed tenui discipulorum usu neglecto doctrinae

ipsius quasi fontes aperiri uideas, tum augment operis pretium scriptorum aliunde aut male aut omnino non cognitorum loci laudati. His igitur auctoribus usus est, qui hanc artem collegit et disposuit, nominatim: Asperio, quem Asperium uocat, Augustino, Capro, Claudio, Cominiano, Consentio, Donato, Eutyche, quem Eutitium nominat, Felice, Flacco, Flauiano uel Flauio, Hieronymo, Isidoro, Opilio, Plinio Secundo grammatico, Pompeio, Prisciano in artibus maiore et minore, Probo, Sedulio, Sergio, Seruio, Valerio, Vergilio Marone poeta, Vergilio Marone grammatico; inter quos non numerauit, quoscumque scriptores uel Priscianum uel Pompeium uel Vergilium Asianum aliosue secutus nominauit. Omnium autem saepissime in partes uocauit Priscianum. Praeterea non pauci insunt incertorum scriptorum et Sacrae quoque Scripturae hymnorumque loci.

Sed ne quis consilium meum totam artem integre edendi reprehendens colligi locos istos anonymos uel hactenus incognitos satis futurum, cetera uero omnino neglegenda fuisse contendat, ii quoque, qui iamiam innotuerunt omniumque in manibus sunt, scriptores ita laudantur, ut aut alia prorsus forma eos aut certe minus maculosa praeditos legisse, quam nobis praesto sunt, auctor putandus sit. Dico autem Vergilium Asianum, Pompeium, Priscianum. Atque Vergilii Asiani alio loco mentio erit facienda itemque Pompeii; Prisciani autem codicem hic illic a uulgatorum librorum lectione recedentem a conpileatore adhibitum esse inde colligi potest, quod p. 103, 2 Catonis fragmentum plenius legitur quam in libris manu scriptis illis certe, quos Hertzius contulit.

Itaque ne tum quidem nobis uidemur reliquas libri partes neglegere potuisse, si artigraphus non nisi excerpta aliorum auctorum proposuisset ipsis eorum uerbis expressis. Quod longe secus se habet. Quamquam enim Prisciano, ut hoc potissimum adferam exemplum, saepissime usus est nomine non adposito, tamen tantum afuit, ut etus praecepta eodem rerum sententiarumque ordine, quo illic leguntur, exciperet uel ad uerbum, quod dicunt, exprimeret, ut nouam omnino digerendi et enarrandi uiam plerumque ingrederetur. Quod eo praesertim loco probatur, quo de nominibus deriuatiuis et diminutiuis disseruit p. 67, 19 — 71, 3. Habes enim p. 67, 22 = Prisc. I p. 130, 20; p. 67, 25 = p. 131, 12; p. 67, 27 = p. 131, 16; p. 67, 30 = p. 131, 23; p. 67, 32 = p. 132, 24; p. 67, 34 = p. 133, 18. 21; p. 67, 35 = p. 133, 22; p. 68, 1 = p. 135, 19; p. 68, 2 = p. 136, 20; p. 68, 5 = p. 139, 19; p. 68, 8 = p. 118, 5; p. 68, 9 = p. 118, 6; p. 69, 10 = p. 118, 7. 8; p. 68, 11 = p. 118, 10. 9; p. 68, 12 = p. 118, 10; p. 68, 13 = p. 118, 11; p. 68, 14 = p. 118, 12; p. 68, 15 = p. 118, 13. 14; p. 68, 17 = p. 120, 15; p. 68, 18 = p. 120, 7. 23; p. 68, 20 = p. 119, 10; p. 68, 22 = p. 119, 14; p. 68, 23 = p. 119, 15; p. 68, 26 = p. 119, 25; p. 68, 27 castimonia = p. 120, 1; p. 68, 28

= p. 121, 22; p. 68, 30 *item confessi* — *diuisio a Prisciano absunt*; p. 68, 31 = p. 122, 10; p. 68, 33 = p. 122, 13; p. 68, 35 = p. 122, 26; p. 69, 4 = p. 123, 4; p. 69, 5 = p. 127, 27; p. 69, 6—11 = p. 128, 1—7; p. 69, 11 = p. 128, 7; p. 69, 13 = p. 128, 13. 20; p. 69, 14 = p. 128, 10; p. 69, 19 = p. 128, 21; p. 69, 20 = p. 123, 23; p. 69, 23 = p. 124, 10. 14; p. 69, 24 = p. 124, 10. 15; p. 69, 26 = p. 127, 5; p. 70, 3 = p. 102, 3; p. 70, 8 = p. 102, 7; 10 = p. 103, 7; 11 = 103, 10; 12 = 105, 1. 5; 13 = p. 105, 14. 106, 16; 14 = p. 106, 21; 15 = p. 107, 17; 16 = p. 108, 5. 9. 109, 4; 17 = p. 109, 15; 20 = p. 112, 1. 18; 21 = p. 112, 12. 20; 22 = p. 114, 17. 102, 13; 24 = p. 102, 14. 114, 7. 107, 2; 25 = p. 107, 6. 108, 18. 114, 7. 102, 14. 107, 17. 102, 14; 26 = p. 102, 14. 15. 103, 2. 107, 6; 27 = p. 105, 16 *adn.* 107, 2. 110, 13 *seq.*; 29 *ara* = p. 110, 21; 30 = p. 102, 15; 32 = p. 102, 17; *ferculum* = p. 102, 18 *adn.*; 33 = p. 103, 7; 34 = p. 106, 17. 107, 2; 35 = p. 110, 4; p. 71, 1 = p. 110, 2. 17. 111, 1; p. 71, 2 = p. 110, 10 *seq.*

Quibus locis si artis anonymae auctorem exempla quidem Prisciani neque tamen aut uerba aut ordinem sequi uidemus, inde a p. 108, 19 in enumerandis tertiae declinationis terminationibus Prisciani non nisi singula recepit, longe uero plurima aliunde siue ex Claudio siue ex Flauiano siue ex recentioribus auctoribus Christianae fidei addictis collecta aut ex suo hausta ingenio Priscianeis immiscuit. Et omnino idoneos artis grammaticae auctores secutus Vergilii Asiani insanias non tam conprobauit, quam, ne quid iisdem de rebus quas tractabat alibi dictum praetermitteret, commemorasse uidetur. Nam si Vergilii auctoritatem amplexus esset, ut de ceteris locis taceam, fieri non potuisset, ut relicto isto, quem p. 136. 137 excerpisset, p. 141. 142 ad Pompeii de eadem re praecepta confugeret. Quamquam saepe auctorum locos inter se quam maxime diuersos ita congegit, ut, quid ipsi optime dictum uisum sit, haud facile dici possit. Quid quod eandem rem pluribus locis nonnumquam tractauit? Quo ex genere illud est, quod de nominibus monoptotis diptotis etc. quater egit p. 88, 25—35; p. 88, 35 — 89, 18; p. 89, 18 — 90, 15; p. 90, 15—28. Nam tanta est artigraphi in scribendo anxietas, ut, dummodo ne quid praetermisisse uideatur, sua ipsius uerba saepissime iteret, quo fit, ut multis locis parum aptus sententiarum rerumque conexus conspiciatur. Itaque p. 129, 7, postquam de quartae declinationis nominibus masculinis egit, ad feminini generis nomina transiens accurate, quae secundae quae quartae essent, iterum distinxit, quamquam in secundae declinationis regulis explicandis de his iam pridem actum erat. Sed haec missa faciamus transeamusque ad maiora.

Primo igitur loco de nouis aliquot grammaticorum ueterum fragmentis dicendum est, quae antihac librorum manuscriptorum carceribus tenebrisque latuerant. Atque rite a Plinio Secundo grammatico

initium capimus, cuius locus praeclarus de pronomine finitis extat p. 135, 1—8, quo medio quasi sole superfuso illustrari uides, quae a Cledonio p. 50, 8 K non nisi strictim significata, a Pompeio uero p. 201, 5 K satis obscure enarrata sunt, ut quid Plinius ipse uoluisset, recte intellegi nequiret. Venerabilis porro Aurelii Opilii uel Opillii auctoritas est p. 75, 34 participiorum et nominum eiusdem uocis differentiam docentis, quem praeter Varronem Gellium Charisium Priscianum a posteriorum temporum grammaticis adhibitum fuisse nullum me memini locum inuenire, nisi quae ex codice Vossiano 37 saec. X excerptis H. Keilius gramm. Lat. V p. 328, 8.

CAP. II.

DE LOCIS QVIBVSDAM CLAVDII SACERDOTIS.

Iam de locis quibusdam Claudii Sacerdotis nobis disputandum est, quem uirum in arte anonyma Bernensi quinquies solo 'Claudii' nomine praeposito laudatum reuera pro Claudio Sacerdote grammatico Dositheani libri paradigmata famoso habendum esse, cuius librorum duorum fragmentum ab editoribus Vindobonensibus ex codice uetusto Bobiensi primum publici iuris factum est, ex iis efficitur, quae de nominibus c littera terminatis atque de ipso 'lac' uocabulo ab utroque disputata sunt:

Ars anonyma Bernensis p. 120, 3:

In c unum nomen neutrum inuenitur, ut lac lactis. Claudius: c unum nomen contra regulam euphoniae causa terminatum, ut lac, quod quidam nimia quaestione tractauerunt; nam plerique putauerunt 'lact' dici adiecta t. Varro: 'lac non debemus dicere, sed lact'. Caesar: 'nullum nomen duabus mutis terminatur.' Superest, ut sequamur regulam Plauti et dicamus 'lacte', qua terminatione usus est Cato: 'In Italia atras capras lacte album habere.' Sed usus rationem uicit, ut 'lac' potius dicatur iuxta illud Maronis:

Lac mihi non aestate nouum, non frigore defit.

Et remansit illa consuetudo.

An. Vindob. p. 47:

C littera unum nomen reperi terminatum generis neutri, declinationis tertiae is faciens genetiuo hoc lac huius lactis. Plautus hoc lacte posuit: 'sicut lacte lacti simile.' Quidam putant hoc lact debere dici. Sed errant; duabus enim mutis nullum nomen terminari potest. Vergilius: 'lac mihi non aestate nouum, non frigore defit.' Et declinatur numero tantummodo singulari: nam quod Plautus lactes posuit genere masculino, numero plurali, non a nominatio hoc lac uel hoc lacte, sed hii lactes numero semper plurali. Sunt autem lactes partis corporis in intestinis pinguisimae.

Nouum igitur uides testimonium omnium locupletissimum illis addi, de quibus Ritschellius olim (opuscula II p. 330 s. 571—579) disputauit, cf.

H. Keilii adn. ad Cledonii p. 48, 22. *) Quo quamquam haud multum noui docemur, aliis grammaticis alia eius disputationis frustula suggerentibus, tamen opportune accidit, ut ista omnia sub uno conspectu proposita atque idonei scriptoris auctoritate firmata inuenirentur. Quid quod Catonis locus hactenus non nisi ex Charisio p. 102, 9 notus fuerat? Iam intellegimus, ex eodem fonte et Claudium et Pompeium p. 199, 10 seq. hausisse. Nam apud Pompeium cum nonnulla desiderentur, tum adsunt singula, quae apud Claudium non reperiuntur. Sed aliud ex hac disquisitione colligimus multo maioris momenti, Claudium Sacerdotem, sicut ab Endlichero edictus est, non solum omnino mutilatum, sed ne singulis quidem partibus integrum ad nos deuenisse, siquidem in summa rerum similitudine utriusque loci et uerborum et sententiarum habitus plane diuersus est ita tamen, ut codicis Bernensis locus ad pristinam Claudii formam propius accedere uideatur. Duas igitur prisci grammatici conceptiones diuersa ratione institutas manibus tenemus, quarum alterius sunt, quae in arte anonyma Bernensi extant, alterius, quae iusto operis circuitu Bobiensis codicis beneficio seruata sunt. Itaque non mirandum, quod ceteri artis Bernensis loci Claudiani in editione Vindobonensi non inueniuntur; sunt autem hi p. 107, 24. 26 de tertiae declinationis litteris terminalibus; p. 130, 24 de quintae declinationis nominibus; p. 133, 5 de quintae declinationis nominibus apud ueteres genetiuum singularem similem nominatiuum habentibus, quo loco perquam memorabile est, Charisium iisdem fere uerbis usum esse p. 31, 18, cf. quae supra de Catonis loco solis a Claudio et Charisio seruato diximus; denique p. 134, 29 de nominis definitione. **) Ceterum apud illius temporis grammaticos nullam praeterea Claudii mentionem factam esse noui.

Restant aliquot Sergii loci ex eius commentis excerpti hactenus incogniti, de quibus infra praef. partis III cap. VI dicam, Isidori p. 82, 2; 86, 27; 140, 25, cf. infra praef. partis III cap. XI; Felicis p. 131, 30; Flacci p. 134, 10; Garrini p. 136, 19; Hieronymi Augustini Maximi Paperini, de quibus cf. praef. partis III cap. X; Valerii p. 128, 5; Vergilii Asiani multoties, de quo cf. infra sect. VII; neque parua est manus locorum anonymorum soluta uinctaque oratione conceptorum, de quibus indices adeas s. u. ars, auctores, Biblia sacra, grammatici, incerti poetae, incerti scriptores. De Flauiani locis p. 107, 24 seq. et p. 133, 30 et de Cominiano infra partis III cap. III accuratius dicturi sumus.

*) De Probi loco cf. supra cod. Bern. 207 descriptionem p. XIX lin.

**) Qui loci quod in editione Vindobonensi non inueniuntur, ex parte hinc quoque explicatur, quod codicis Bobiensis quaterniones duo priores deperierunt, quo factum est, ut fere omnium, quae de nomine et pronomine egerat Sacerdos, iactura fieret, cf. praef. ed. Vindob. p. I.

CAP. III.
DE EMENDANDA ARTE.

Iam priusquam ad aliud argumentum pertractandum transeam, de aliquot et meis et typhothetarum neglegentiis pauca dicenda sunt: qua de re viros doctos aequae spero iudicaturos esse, simulac innumeris scribendi et interpungendi uitiis hanc artem a librario satis indocto corruptam magis quam scriptam esse cognouerint. Itaque mirum non est, grauissimis undique librorum uitiis circumfusum atque adeo obtunsum minutiora quaedam et subtiliora fugisse. Accedit quod editori principi sua sunt iura benigne tribuenda.

Itaque p. 63, 27 post 'uerbi' coniectura addendum erat et participii; p. 65, 31 post 'Iulius Pulcher' agnominis explicatio intercidit; p. 68, 23 post 'item' inseras in ia, quod pro ceterorum locorum analogia haud neglegi debebat; p. 69, 14 'uetustas. Et alia' interpungendum erat; p. 69, 24 ante 'cuna' inseras in abulum, quod ne hoc quidem recte omitti poterat; p. 70, 18 pro 'catus' legas 'catulus' secundum Prisc. I p. 109, 17; ibid. 32 pro 'minus minusculum' ob id 'munus minusculum' poterat conici, quod hoc ipsum apud Priscianum illo, quem auctor expressit, loco I p. 103, 19 legitur, quamquam 'minusculus' quoque illic habes p. 101, 11; de loco p. 71, 25 seq. cf. [Sergii] explan. in Don. II p. 538, 10; Probi instituta artium p. 90, 33; Charisius p. 156, 11 (Charisii excerpta uel Dositheus p. 536, 11 K.) et Diomedes p. 322, 34; p. 72, 28: 'haec autem adiecta nomina mediae significationis dicuntur' cf. Charisii excerpta p. 536, 15. 17; p. 75, 10 pro 'equatio' malim 'aequatio'; p. 76, 25. 26 lacuna ex antecedentium analogia rectius ita supplebitur: 'Superlatius quare dicitur? Quia comparatio superfertur, ut doctissimus.' P. 78, 15 'egregior' legendum erat, et: 'intollerabilem 16 Priscianus] in apparatu critico; p. 81, 9 illud 'absque ea' uitiose dictum temptare non ausus sum; p. 84, 25 ante 'in omnibus' fortasse hoc inserendum; f. 95, 19 illis: 'aut participia futura aut similia participiis' substituas haec: 'aut participia praeterita aut participia futura uel similia participiis', cf. 26—28; p. 100, 6 'declinatione' corrigas, 27 Antipatros; p. 102, 16 adnot. crit. corrigas ita: 'phenu huius penu addidi'; p. 107, 30 Keilius ita edidit Herm. I p. 333: ac ec aes aus uis als ales ans ars abs arx [als] anx ens ebs [epis] ers emps irps ips [ips] ons ops ors uis uns * in id in it — in ud in um; p. 108, 20 pro † teriuma legas 'thereuma'; p. 109, 31 mancipi pro 'manicipi'; ibid. 14 in adnot. crit. 14 Latina pro 'Laina'; ibid. 36 pro 'Iuno' legendum erat 'Ino', cf. p. 110, 3; p. 111, 28 adn. crit. 'Sed hic sal erit'; ibid. 30 haud scio an recte correxerim librarii uerba uitiose scripta: 'sales in tussi adherescunt': nam eadem esse uidentur, quae apud Charisium p. 106, 16 leguntur: 'idem (Fabianus) pluraliter dixit: haerescunt infusi sales';

p. 112, 22 corrigas 'commune'; ibid. 26 'Item hic'; p. 117, 8 pro 'ante s' legas 'ante es'; p. 120, 32 fortasse 'calcis'; p. 128, 19 post 'hic risus' confidenter addas huius risus; p. 131, 31 interpungas: rebus egenis, cum omnia — e litteram corripiant. Omnia ergo etc.; ibid. 32 inter 'littera' et 'terminantur' fortasse ablatiuo excidit; p. 139, 16 legas 'quispiam' pro 'quodpiam'.

IIII.

PRIMAE EXPLANATIONES*) SERGII DE PRIORIBVS DONATI GRAMMATICI VRBIS ROMAE.

CAP. I.

DE SERGIO ARTIGRAPHO.

Huic arti grammaticae quod Sergii nomen indidi, non alia de causa feci, quam quod haec codicis Bern. 207 inscriptio est. Nam a Seruio uel Sergio eam profectam esse, iam ob id credi nequit, quia ipsius Sergii duobus locis mentio fit p. 151, 24 et 33; eodem p. 151, 4 'sed modo de solis V tractat' spectare uidetur. Itaque quod in codicis Lauantini explanationibus accidit p. 496, 26, ut Seruii, cuius explanationes illae esse feruntur, nomen commemoraretur, idem huic quoque arti contigit, ut pateretur. Sed ut minime dubitari potest, quin multa illis explanationibus insint, quae ex Seruii scriptis translata sunt (cf. Keil. praef. p. LIII), ita hunc quoque libellum ad eruendas ex tanta grammaticorum farragine Seruii ipsius sententias plurimum ualere quiuis iudicabit, qui eius indolem accuratius inspexerit. De hoc igitur libro Henricus Keilius praef. p. L minus recte iudicasse uidetur, qui codicem Bernensem libris Santeniano et Frisingensi similem esse diceret. Neque enim quod uir doctissimus 'in eo multa mutata et in breuiorem formam redacta esse' contendit, satis est ad similitudinem istam, quam uocat, defendendam. Nam ut inueniri nonnulla in hac arte, quae cum Seruii Sergiue commentariis congruant, libenter concedimus, ita tam multa insuper in ea peculiariter exposita esse uidemus, ut eam ex Seruianis, qui extant,

*) Dolet, quod in libro edendo recentem tituli formam 'expositiones' antiquiori, quae est 'explanaationes' praetuli, cf. p. 143 adn. Nec non sero uidi, p. 143, 12 pro 'uerbum', quod nullum sensum huic loco aptum praebet, 'aduerbium' legendum esse.

commentariis excerptam et in breuiorem formam redactam esse minime credere possimus. Immo id potius nobis statuendum est, ex eisdem Seruianae doctrinae riuiis, ex quibus qui sub eius nomine circumferuntur commentarii fluxerunt ad unum omnes, hanc quoque artem manasse atque ita manasse, ut quasi suo Marte rem gereret. Eodem iure Sergio apud Petrum grammaticum huius libri p. 167, 1 tribuitur locus, qui aliunde non erat notus; cf. etiam artem anonym. Bern. p. 135, 1. Quod ubi primum mihi animaduertisse uisus sum, totum libellum integrum edere nullus dubitavi. Nam quamquam ne ita quidem, quae Seruii sint, quae aliunde inlata, quae ab ipsis artium scriptoribus addita fuerint, omnia certis quibusdam argumentis discerni posse credo, tamen aliqua certe, quae quidem in ceteris Seruii commentariis iisdem concepta uerbis ac sententiis definitionibusque ornata inueniantur, Seruio uindicabuntur. Ceterum ea quoque, quae in hoc libro peculiariter exposita sunt, bonae frugis plena ita se habent, ut neglecta iacere nefas duxerim. Nam insunt nonnulla, quae a nullo, quotquot ad nostra tempora deuenere auctores grammatici, obseruata uideas. Accedit, quod a Graeco homine hanc artem scriptam uel ex Graeco translata esse haud fallacibus argumentis mihi uideor probare posse, ita ut hoc quoque spectantes uiros doctos non ingratum me sibi fecisse opus sperem esse iudicatuos atque ipsum illum uirum doctissimum, cui haec sacra esse uolui, quippe qui Dosithei artem multa per saecula neglectam cum ob alia, tum ob id ipsum in lucem protraxerit, quod hoc quoque rectissime statueret nobis attendendum esse, qua ratione antiquis temporibus peregrino sermone usi sint uiri alienigenae.

CAP. II.

QVAE INTER LIBRVM BERNENSEM ET SCRIPTA SERGIANA INTERCEDAT RATIO.

Iam qualis inter artem nostram et Sergii commentarios editos intercedat uel similitudinis uel dissimilitudinis ratio, tractatibus de coniunctione inter se conlatis patescet:

ars Bernensis cod. 207:	[Sergii] explanationes in Don. lib. I codicis Lauantini:
p. 156, 26—28 Coniunctio pars orationis est dicta, quod stringat orationem et teneat, ut si dicas 'ego et ille ire uolumus'; non possumus dicere 'ego ille', sed interposita ista particula 'et' conexione coniungit et ligat.	p. 515, 36—39 Coniunctio dicta est eo, quod coniungat elocutionem. Nam non potest oratio nostra cohaerere, nisi coniungatur ista particula, ut si dicas 'ego ille eamus', non est conexa oratio: interpone 'et': 'ego et ille eamus', uides, quo modo conligata sit oratio.

ars Bernensis cod. 207:

p. 156, 28. 29 Coniunctioni accidunt potestas figura ordo. *Cf. p. 516, 33 K.*: Diximus quod tria accidunt coniunctioni, potestas figura ordo.

p. 156, 29. 30 Potestas coniunctionis V species habet: aut copulatiuae aut disiunctiuae aut expletiuae aut causales aut rationales.

p. 156, 31—33 Copulatiuae sunt, quae *et uerba* et sensum copulant, ut puta 'ego et tu eamus'. Non solum uerba coniuncta sunt, sed et sensus significatur. Dicimus enim 'ego et tu', non 'ego aut tu'.

p. 156, 33—36 Disiunctiuae, quae uerba disiungunt, sed sensum copulant, ut est 'aut'. Nam quando dico 'aut ego aut tu', uerba quidem disiuncta sunt, *sensus tamen copulatur*. Nam qui dicit 'ego aut tu', non dicit 'utrique eamus', sed 'unus e duobus'.

p. 157, 1—5 Expletiua coniunctio, quae addita ornat, detracta . . . ., ut est si dixerō 'ad domum uade saltem': 'uade ad domum' ornabit eloquentiis sensum et ponderis aliquid addet † minus i. ac si dixisset: 'magnum est tibi etiam domus tua † tantum,

[Sergii] explanationes in Don. lib. I codicis Lauantini:

p. 515, 39—516, 5 Coniunctiones quidem multae sunt; sed compendii causa institutores huius artis in breuem definitionem collegerunt coniunctiones. Nam cum enumeratae sint plurimae, adeo non omnes collectae sunt, ut in usu reperiantur, quae in arte scriptae non sunt, ut est huiusce: coniunctio est, quae in arte nusquam est adnumerata.

p. 516, 5. 6 Quinque sunt coniunctionum significationes: sunt enim copulatiuae disiunctiuae expletiuae causales rationales.

p. 516, 7—9 Copulatiuae dictae sunt eo, quod sensum coniungant. Quando dico: 'ego et tu eamus', uides, quod coniunctio sensum coniungit: utrumque enim ire debere ostendit.

p. 516, 9—13 Disiunctiuae dictae sunt, non quod elocutionem disiungant, sed quod sensum, ut cum dicimus 'ego aut tu eamus', non utrumque, sed alterum iturum ostendit; elocutio tamen coniungitur. Ceterum si elocutionem quoque disiungerent, res contraria accideret, ut coniunctioni disiunctio cohaereret. *)

p. 516, 13—20 Expletiuae dicuntur coniunctiones, quae sensum expleant, quae apud Graecos *παραπληρωματικοί* dicuntur. Sed apud eos ex abundanti ponuntur et ornatum tantum habent, apud nos et rationem. Vis arguere aliquem neglegen-

*) Hoc loco prorsus contraria praecipere artem Berneensem atque Lauantinam non est quod moneam; alterutrum igitur artigraphum Seruii expositionem male intellexisse patet. Cum Lauantina arte facit Seruii comm. p. 418, 11 et codicis Bernensis 123 excerpta Sergiana f. 28^b, cf. praef. partis III cap. VI: 'Sergiani cuiusdam commenti fragmenta inedita'.

ars Bernensis cod. 207:

dum omnis tua substantia distracta
est praeter domum tuam.

p. 157, 6—28 Causalis est, quotiens de causa loquitur. Causa est haec, si debeo occidere illum, aut ut tollam ei hereditatem, aut quod inimicus mihi est. Ilunc si occidero, et carebo inimico. Ideo dicitur causalis, quod eo tempore ponitur, quando de causa loquimur.

Rationalis, quando aliquid loquimur de ratione. Longe enim aliud est causa, aliud ratio, idest quo quid compellor facere. Causa est, quae nos trahit ad faciendum. Ratio est modus faciendi, idest quo quid efficiatur, ut puta 'inimicus meus est; occido illum propter hereditatem': haec causa; 'sed solus debeo occidere; vereor, si non *solus* debeo occidere, ne deprehendar': haec non causa, sed ratio est. Ergo quando de ratione loquimur, rationalem ponimus coniunctionem; quando de causa, causales coniunctiones. Sed scire debes, quod licet nobis pro rationalibus coniunctionibus uti causales; pro causalibus numquam uti rationales. Rationalis est igitur, ubi est ratio; causalis est, si ubi est causa; † igitur potest poni si ubi si non potest poni; igitur ubi est causa, coniunctionem rationalem non potest ponere; quod si ubi est ratio, cau-

[Sergii] explanationes in Don. lib. I
codicis Lauantini:

tem, et dicis illi 'lege': obiurgasti quidem cum neglegentem, quod non legat, sed non ostendisti, quod paenitus nihil agat; dic 'saltim lege', ostendisti hominem in omnibus neglegentem, 'nec illud nec illud agis, saltim hoc age, saltim lege'. Addita haec coniunctio explevit illud, quod minus erat.

p. 516, 20—32 Inter causales et rationales multum interest. Primo scire debemus aliud esse causam, aliud rationem. Causa est, quae cogit ad aliquid faciendum, ratio, qua utimur in faciendo: ut puta si dicas 'occido hominem et tollo eius hereditatem' causa est. Ratio est, qua quis utitur in faciendo: quo modo eum debeo occidere? ueneno ferro, per mediam noctem, per diem, quo in loco? Quotiens ergo de causa loqueris, causali utere; quotiens de ratione, rationali utere; 'si illum occidam, tollo eius hereditatem': si causalis est, bene dixisti si; 'debeo ueneno occidere, debeo clam, ergo latebo': quoniam ergo coniunctio rationalis est, bene dixisti. Illud tamen scire debemus, quod ubi sunt rationales, etiam causales esse possunt; ubi autem causales sunt, rationales esse non possunt. Et ratio manifesta est, quia ubi est causa, non statim inest ratio, ubi autem est ratio, iam fuit causa. Cf. *Servi comm. in Don. p. 418, 17—23*: Inter causales et rationales hoc interest, quod tunc utimur causalibus, cum de causa loquimur, tunc rationalibus, cum de ratione. Causa est autem, quae nos inpingit ad aliquid facien-

ars Bernensis cod. 207:

salem ponere potes. Et quare? Quod, quando utimur de ratione, iam praecessit causa: quando de causa utimur, non statim sequitur ratio. 'Occidam, ut tollam hereditatem' causa est: si autem dico: 'sed solus debeo occidere illum, ne deprehendar', ratio est. Ideo ubi est ratio, utimur et causa: ubi est causa, non statim utimur ratione, quod potest causa poni sine ratione, ratio autem, nisi causa praecesserit, non potest dici.

[Sergii] explanationes in Don. lib. I
codicis Lauantini:

dum; ratio autem, qua utimur in faciendo. Sed plane sciendum est, quod pro rationalibus causales ponere possumus; pro causalibus numquam ponimus rationales. Etenim causa non statim ratione reperitur: ubi autem ratio est, iam causa praecessit.

p. 516, 33—34 Dicimus quod tria accidunt coniunctioni, potestas figura ordo. De potestate tractauimus, cf. ars Bern. p. 156, 28. 29.

p. 157, 28 Coniunctio simplex nam, composita namque.

p. 157, 28 — p. 158, 5 Accredit et ordo: sunt coniunctiones, quae semper praeponuntur . . . . ., sunt mediae, quae communes dicuntur. Praeponuntur, ut ast al, ut: 'at pater omnipotens', 'ast ego', quod medium numquid possimus dicere 'pater at omnipotens'. Ergo ast numquid medium est. Quae postponuntur? Autem quae: 'ego autem facio', nemo dicit 'autem ego facio'. 'Inousque Palaemon', nemo dicit 'que Inous Palaemon'. Quomodo illae semper praeponuntur, sic istae post semper ponuntur: quae mediae sunt, et postponi possunt et anteponi: 'igitur hoc fac', 'fac igitur'; mediae pro arbitrio dicentis aut praeponuntur aut postponuntur.

p. 516, 34 Figura accidit simplex, ut nam, composita, ut namque.

p. 516, 35—39 Ordo coniunctionum sollicitudinem quaerit. Sunt namque coniunctiones, quae semper praeponuntur, sunt quae et praeponi et postponi possunt: et atque ast semper praeponuntur, quae et autem semper postponuntur: sunt quae mediam significationem habent, ut igitur.

Iam quae coniunctionum causalium et rationalium differentia esse dicitur, in ea re codicis Lauantini artem magis, quam Bernensem secutus est Iulianus grammaticus, cuius uerba non nihil ualent ad illum,

quem supra posui, locum et emendandum et explicandum. Sunt autem haec cod. Bern. 207 f. 43^{ab}:

Inter causales et rationales est aliqua discretio an non? Est. Quid? Sicut superius diximus || f. 43^b ||, ubi causa est, ratio esse potest; ubi ratio est, causa esse non potest. Da eius exemplum. Inter causales et rationales multum interest. Primum scire debemus, aliud esse causam, aliud rationem. Quomodo? Causa est, quae nos cogit ad aliquid faciendum, ratio, qua utimur in faciendo. Quomodo? Vt puta si dicam 'occido hominem et tollo eius hereditatem': causa est. Ratio est, qua quisque utitur in faciendo, ut puta si dicam, quomodo eum occidere debeam, ueneno an ferro, per mediam noctem, per diem, quo in loco. Quoties ergo de causa loqueris, causali utere, cum de ratione, rationali utere. 'Si illum occido et tollo eius hereditatem': hic iam in loco causa tantum esse praedicatur. Ratio autem est, qua quis utitur in faciendo: si causalis est, bene dixisti; 'sed debeo ueneno occidere, debeo clam, ergo latebo'; quoniam 'ergo' coniunctio rationalis est, bene dixisti.

Vides igitur, artem Bernensem neque ita consentire cum commentariis Sergianis, ut eis similis possit dici neque in tantum ab iis abhorre, ut, quo nomine inscripta est, eius nullam omnino imaginem uideatur referre. Nam et in ceteris orationis partibus multa sunt, quae iam in editis leguntur cum uerbis, tum sententiis perquam similia. Quae proponere omnia ob id haud uidebatur necessarium esse, quia, postquam libelli edendi operam suscepi, singula a uiris doctis ipsis inter se conferri atque diiudicari poterunt: hoc tantummodo in uniuersum monendum est, eam commentariorum Sergianorum formam, quam codex Lauantinus praebet, plurimos exhibere locos huic arti consimiles. Itaque quae p. 142, 1—3 leguntur, eadem fere habes p. 487, 23—25 K; p. 142, 4 'ut puta — 6 coniunctio est' conferas cum illo loco, qui est p. 487, 29; de loco p. 142, 16—19 confer p. 490, 10—13; p. 147, 5—8 cf. p. 496, 27 seq.; p. 147, 15. 16 cf. p. 496, 30; p. 150, 14—30 cf. p. 488, 24 seq.; p. 152, 19—20 cf. p. 496, 28 seq.; p. 155, 19: 'quare dico, quod frequenter sunt soloecismi, ut si dicas 'uado ibo et ago nescio quid' etc. cf. p. 444, 5 adnotante Keilio ex excerptis codicis Leidensis Voss. 33. 4: item Sergius dicit 'quaeritur igitur, si in uno uerbo fiat soloecismus, ut si quis interrogatus 'quo uadis'? et ille dicat 'Romae', soloecismus est; p. 155, 23 seq. cf. p. 510, 17 seq.; p. 158, 7—9 cf. p. 489, 8; 517, 2; 406, 6; 441, 35 K; p. 158, 17—22 cf. 517, 34 seq.; p. 158, 23. 24 cf. p. 517, 14; p. 158, 27—30 cf. p. 517, 21. Ceterum ista singularum sententiarum similitudo ad ea quoque pertinet, quae in codicis Bernensis 123 artem quam Clementis Scoti esse uulgo ferebant, Sergii nomine praescripto translata sunt, de quibus locis infra partis III cap. VI disputaturi sumus: huc igitur referas, quae f. 27^a, f. 27^b, f. 28^b, f. 29^a, f. 30^a extant.

CAP. III.

DE LIBRI ORIGINE PEREGRINA.

Iam de Graeca seu libri seu scriptoris origine uideamus. Itaque cum omnino totus libelli habitus asperitatem quandam dicendi atque sermonis Latini usum neglegentissimum prae se ferat, tum nonnulla non Latine dicta ita solummodo recte explicari possunt, ut aut scriptorem natione Graecum fuisse aut certe ex Graeco sermone in Latinum haec translata esse conicias. Iam p. 155, 29 uerba: 'Participium dictum est quasi participium, quod partes capit; hoc enim partes a nomine, hoc habet a uerbo', nisi pro illo 'hoc' utroque loco 'has' scribi iubeas, quod minus probandum est, Graecismum certissimum exhibent τοῦτο μὲν — τοῦτο δὲ inperile ac ruditer in Latinam linguam inuectum. P. 144, 26 habes: 'Ergo uidenda sunt, quae recipiunt comparationem' pro 'uidendum est' idest σκοπητέα ἐστία. P. 157, 19—21 si ubi ter positum est pro 'ubi' uel 'sicubi', hoc est εἰ που Graece. Eodem fortasse spectat uti uerbum cum accusatiuo casu coniunctum p. 157, 18; p. 150, 10 ceterum eadem notione positum est qua Latini aliter uel alias, Graeci ἄλλως uel τὰ τε ἄλλα usurpauerunt. Aperte, opinor, Graecam libri originem coarguit p. 148 sectas Verrinas, sectas Philippicas dictum: neque enim uerisimile est, 'sectas' ex 'orationes' corruptum esse; erit igitur 'secta' interpretatio Latina eius quod Graece dicitur τόμος. Ad eandem fortasse causam reuocandum est, quod p. 149, 7 satis obscure legitur: Sunt personae, quae finita pronomina = ἐστὶ πρόσωπα ἅπερ καί. Denique Graecam phrasin redolet illud 'in rerum natura' bis positum p. 147, 5. 13 et 'si' = εἰ pro 'num' in sententia interrogatiua adhibitum p. 145, 12. Haec ad defendendam meam opinionem satis crunt. Neque id obesse arbitror, quod p. 147, 29—31 auctor quasi merus Latinus discipulum a Graecarum formarum usu atque consuetudine prohibere uidetur: hoc enim minime dubitamus, quin haec omnia et Latine et a Latinis principio scripta fuerint, sed non integra ea ad nos, sicut olim scripta fuerunt, ad nos deuenisse ob dicendi mendositatem et cogitandi ambages interdum uix tolerabiles, non sine iusta causa suspicari nobis uidemur. Haec igitur uafra uerborum sententiarumque prolixitas saepissime cernitur, cf. p. 149, 34 seq. = p. 148, 21—33; p. 150, 2—12; p. 151, 4 = p. 151, 24 = p. 151, 32; p. 153, 18—20 = p. 152, 29. 30 = p. 153, 3—6; p. 155, 26. 27 = p. 155, 23. 24; p. 155, 30 = p. 155, 37; p. 157, 25—28 = p. 157, 22. 23; p. 158, 10 = p. 158, 7; p. 158, 21. 22 = p. 158, 19 = p. 158, 17. 18; p. 158, 29 = p. 158, 23; p. 158, 28 = ib. 27. Graecos uero homines linguae Latinae studiis grammaticis operam dedisse testimonio est Cledonius Donati commentator grammaticus Constantinopolitanus, deinde Philocalus, cuius studia grammatica laudabiliter commemorantur in ipsis

commentis Sergianis, cf. p. 498, 23; 502, 19; 515, 30, alii non pauci, denique omnium instar Dositheus Magister linguae Latinae Ollendorfforum more ad usum uitae communis raptim discendae institutor antiquissimus.

Libelli scriptor alteram quoque Donati artem idest maiorem explicare in animo habuit, cf. p. 146, 2 'in secunda arte uidebitur'; 146, 13 'nam in altera arte dicturus sum'; 147, 32 'in secunda arte tractabitur'.

V.

PETRI GRAMMATICI EXCERPTA.

CAP. I.

DE LIBRIS MANUSCRIPTIS.

Petri grammatici excerpta trium codicum peruetustorum auxilio adiuti edidimus ABC, quorum unum tantummodo cod. Bern. 522(B) Petri auctoris nomen una cum carmine dedicatorio seruasse supra docuimus, cum de eius libri argumento multiplici agebamus p. XXXVIII*); qui restant A et C, uno eodemque codicis Bern. 207 uolumine ita continentur, ut ipsa Petri uerba f. 148* — f. 168* legantur, f. 112* — f. 127* uero alia habeatur ars ceteris quidem partibus a Petro satis diuersa, aliquot autem locis, praesertim in aduerbii coniunctioni praepositionis expositione, adeo illi consimilis, ut ne una quidem sententia mutata sit, cf. p. XXIX. Quamobrem in extrema excerptorum parte hanc quoque artem anonymam quasi tertium libri emendandi fontem adhibendam ratus C littera notauit, cf. p. 166, 22 — p. 170, 29. Altera autem ars, quam cod. 207 f. 148* — f. 168* habes, quamquam Petri nomen neque in initio operis neque in fine legitur, tamen ob hanc quoque rationem Petro grammatico iure tribuitur, quod, qui totum codicem perscripsit, in uoluminis protocollo ipsius Petri nomen commemorauit. Sed desunt in A et uersus dedicatorii et de litteris tractatus, ut, quamuis uersus ipsos a Petro illorum temporum morem sequente scriptos esse negari nequeat, illam quoque partem, quae de litteris ac de uoce praemissa est in cod. 522 f. 1^b — 3^b num Petro debeamus tribuere, dubitari possit. Sed cum pateat, Petrum non tam Donati commentatorem fuisse quam iustae artis grammaticae scriptorem, a litteris eum exordium cepisse scribendi ueri multo est similis, quam si statim ad orationis uim explicandam eum accessisse statuas. Accedit,

*) Horum uersuum octo priores ad libri finem pertinuisse uidentur, reliqui uero fortasse in libri fronte olim collocati fuerunt, cf. supra I. I.

quod altera codicis 207 ars anonyma, quam multotiens cum Petri praeceptis consentire supra ostendimus, paene ab eodem incipit argumento, cf. quae inde excerpta supra p. XXIV proposuimus. Denique qui in illa parte nominantur grammatici Augustinus et Priscianus p. 161, 2. 4, in reliquis quoque opusculi partibus adhibentur, cf. p. 161, 14; 165, 3. Atque quod Vergilii grammatici fit mentio duobus locis p. 160, 3 et 24, eandem doctrinae inanis indolem prae se ferunt, quae de 'ego' et 'mei' pronomnibus dicta sunt p. 165, 23. Itaque, quoniam in cod. 207 ars altera anonyma Petri artem praecessit, librarius, qui nimio sudore tot scripta in unius uoluminis formam redegit, ob quandam argumenti similitudinem Petri prooemium praetermisisse uidetur. Quales uero inter Petrum et codicis 207 artem anonymam rationes mihi uideantur intercedere, iam supra indicaui p. XXVI. XXVII.

CAP. II.

DE PETRI GRAMMATICI FONTIBVS DOCTRINA AETATE.

Petrus igitur siue qui fuit eius auctor atque fons, praeter Donatum et Priscianum Vergiliumque Maronem atque Augustinum Sergianis quoque in Donatum commentariis usus est, nominatim p. 162, 19; p. 167, 1; nomine presso p. 166, 16—20, cf. huius libri p. 151, 11—17; p. 171, 14. 19, cf. [Sergii] explan. p. 469, 14. 15 K. Praeterea Cominianum ipsum laudauit p. 167, 6 atque Probum p. 165, 16, quamquam Probi locum non tam ex ipsis Probi artium institutis p. 131, 25 K., quam ex Pompeio p. 200, 12. 25 seq. excerptum esse inde effici uidetur, quod artis definitio p. 161, 25 seq. prolata summam habet cum Pompeii explicatione similitudinem, cf. Pomp. p. 95, 8—96, 1 K.

Alios uero auctores ipse inspexisse putandus est: neque enim eum grauiorum studiorum expertem fuisse ex iis patet, quae p. 164, 8 et p. 168, 29 de fontibus suis dixit neque contemnenda uiri doctrina p. 162, 21 de 'semigeniis' uel p. 164, 2 de Romanorum poetarum more uel, ut alia bene exposita taceam, p. 171, 1—12 de praepositionum positione agentis. Ceterum non uniuersum artis grammaticae circuitum, sed compendium tantummodo tenue atque angustis finibus circumscriptum se uelle comprehendere ipse locis conpluribus testatus est, cf. p. 162, 11. 27; 163, 18; 164, 22 et 166, 6, quo quidem loco satis modeste reliqua doctioribus enarranda sese relicturum profitetur. Duobus uero locis p. 162, 28 et 163, 18 se maius aliquando, si uita comes fuerit, idque Domino placuerit, huius quasi supplementum adgressurum esse pollicetur.

In scribendo passim nimia leuitate usus est, cf. p. 163, 18. 19 et p. 165, 28 'grammatici uidentes — non rectum illis uisum est'; neque hoc defendo, quod p. 165, 3 Priscianum male intellexit uel quod de 'ego' et 'mei' pronomnibus mira quaedam ariolatus est p. 165, 23; sed in uni-

uersum grammaticorum praeceptis undique colligendis et cognoscendis sedulam nauauit operam neque mehercle infructuosam pro illis, quibus uixit, temporibus. Qui in eo quoque laudandus est, quod tritis illis uulgari grammaticorum usu regularum exemplis omnino fere neglectis noua attulit paradigmata, quae et argumento ipso satis sunt memorabilia, cf. p. 163, 6. 7. 31. 33; 165, 10; 166, 4; 169, 16. 25; 170, 1—3 omniumque ἀποπώτατον p. 170, 10—13.*)

Ex Asperi quoque Bernensis arte grammatica nonnulla petita esse p. 170, 15 adnotauit; Donatum in aduerbii expositione² ita secutus est, ut adhibitis, quae p. 386 K. extant, multa insuper adderet noua aduerbiorum exempla, quae ne apud ceteros quidem grammaticos reperiuntur; in coniunctionum uero enumeratione p. 169, 4—13 fere ubique Donati uerba expressit p. 388, 31 — 389, 9, sed non eam Donati formam secutus est, qualem Keilii restituit, sed illam, quam Parisinus inprimis codex Sangermanensis 1180 exhibet. Sed id certius definiri nequit, utrum aliqua, quae in codicibus a Keilio adhibitis non leguntur, Petrus ipse mutauerit an sic scripta in codice suo inuenerit, quamquam illud propius uerum accedere dixerim, propterea quod haud scio an non plura mutandi uestigia relicturus fuerit, si mutare Donati uerba omnino habuisset in animo.

Quibus denique temporibus uixerit Petrus, et librorum saeculo IX uel X scriptorum aetate et hinc colligi potest, quod in prooemio Vergilii Maronis grammatici mentionem fecit, quam non fuisset factururus, si multo post Karoli Magni et Alcuini tempora uixisset.***) Itaque quia morem illum ab ineuntis praesertim mediæ aevi grammaticis saepissime usurpatum et ipse secutus est, ut opus suum uersibus distichica ratione conpositis commendaret, octauo uel nono saeculo ineunte eum uixisse coniecerim.

*) Quae p. 161, 17 de Serone apud Graecos studii orationis inuentore disseruntur, Wilmannsius sagaciter uidit, haec perperam ficta esse ex Isidori orig. I 27, 2: 'Omnia enim prius uersibus condebantur, prosae autem studium sero uiguit. Primus apud Graecos Pherecydes Syrius soluta oratione scripsit; apud Romanos autem Appius Graecus (sic) aduersus Pyrrhum solutam orationem primus exercuit.' Haec enim leguntur apud Bonifacium, cuius frustula metrica Wilmannsius ex cod. Pal. 1763 edidit Mus. Rhen. 1868 p. 403 seq., p. 404: 'orationis autem studium primum egit Seron; primus autem apud Graecos Fereides Syrius soluta traditione scripsit, apud Romanos' e. q. s. Ceterum Bonifacii et Petri artium nulla omnino similitudo est.

**) Atque Petri artis iam saeculo decimo lectae testis est codex Aurelianensis M 248 saeculo decimo scriptus auctore Thuroto Extraits etc. tom. XXII p. 16, cuius initium est: 'Orationis genera quinque sunt. Est enim copulata et ligata in metris — relatiua in historiis' = Petri excerpta p. 161, 12.

VI.

QVAESTIONES GRAMMATICAE SELECTAE EX CODICE BERNENSI 83 EXCERPTAE.

CAP. I.

DE CODICE BERNENSI 83.

Codicis Bernensis 83 decimo maximam partem saeculo scripti uarium ac multiplex est argumentum: continet f. 1^a — 16^b (f. 17^a alia manu saec. X singulae uoces breuiter explicatae leguntur; f. 17^b scriptura uacat) quaestiones plurimas ad grammaticam disciplinam uel ad interpretanda auctorum ueterum scripta spectantes, quarum similis congeries inde a f. 63^a usque ad f. 74^a legitur. Inter utramque autem particulam Nonii caput quartum interpositum est: 'Aduersum contra significat — Vix . . . uarro eumenidibus — atque ancillarum' sed admodum decurtatum, ut non nisi dimidium fere exemplorum a Nonio propositorum extet.

Sequitur f. 74^b 75^a scriptura uacantibus f. 75^b: 'Ad dominum regem de saltu lunae. Domino desiderantissimo et omni sapientiae decore clarissimo dauid regi flaccus albinus perpetuae pacis et gloriae salutem' Alcuini libellus, quem Karolo regi scripsit; nam supra 'regem' uocabulum scripta sunt: 'Karlum quem dauid uocat'. Hunc excipit chronicon per sex aetates usque ad Hludouici Karoli Magni filii tempora deductum, cui subiuncta sunt nonnulla de Francorum regum nominibus deque monasterii Sancti Vedasti abbatibus. Proxima porro pagina aliquot metrorum ponderumque explicationes habentur: tum sequitur Hieronymi chronicon: EVSEBIUS hieronimus uincentio et suis salutem. Vetus iste dissertorum mos fuit — quae uniuersa in suis locis cum summa breuitate ponemus. Valete. Huic subiunctum est Isidori chronicon Hispaniensis prouinciae: IN Nomine dñi incp cronica ysidori ispaniensis prouinciae — Explicit laus hispaniae prouinç. Deinde f. 101ª Augustini quaedam: AUGUSTINUS AD CASULANŪ PRBM DE IEIUNIO SABBATI. Quisquis dominicum diem ieunio decernendum putauerit — f. 102^a in hac re noli resistere (corr. res-) et quod facit ipse sine ullo scrupulo uel disceptatione sectare. Ultimo codicis loco manu satis diuersa ab altera multoque recentiori (duodecimi fere saeculi) Pauli Diaconi gesta Langobardorum scripta sunt a tergo mutilata: f. 104^a Incipit gesta langobar-

dorum edita a paulo scī benedicti cassiniensis cenobii monacho. *Denique inter ipsum hoc opus et illa quae antecedunt unius paginae spatium manu saeculi decimi glossarii Graeco-Latini frustulis repletum est, quae, quia haud uno nomine scitu dignissima sunt, hac oblata edendi occasione percurram. Nulla autem eorum cognatio est cum notissimis illis glossariis Graeco-Latinis, quae inde a Bonaenturae Vulcanii temporibus con-*
pluries edita sunt.

CAP. II.

FRAGMENTVM GLOSSARII GRAECO-LATINI.

ΔΡΥΑΔΕC deae siluarum sunt dictae a nomine ΔΡΥC i. quercus.

KYBEΛΛA quoque mons est Phrygiae, in quo colitur Ops mater deum, a quo et Cybele dicta est. Alii dicunt Cybellum sacerdotem eius primum fuisse et ab eo Cybelen dictam. Alii: Cybele ΑΠΟ ΤΟΥ KYBIZECΘAI THN KEΦAΛHN ·i· a rotatione capitis, quod proprium est eius 5 sacerdotum.

CYMMYCTHC ·i· consecratalis; compositum est autem a CYN i. con et MYCTHC ·i· arcanus, unde et MYCTHPION i. secretum uel sacramentum.

METEMΨYXΩCIC ·i· transmutatio animalium in alia animalia, uelut 10 si dicamus 'transanimatio': compositum est quippe ex META i. trans et ΨYXΩCIC ·i· animatio. Nam ΨYXH anima dicitur.

ITAIINΩΔIA ·i· iteratum canticum et est compositum a ITAIIN i. iterum et ΩΔH ·i· canticum.

ΦANTACIA et ΦANTACMA imaginatio interpretatur, sed ΦANTACIA 15 earum rerum est, quas uidimus, ΦANTACMA uero imaginatio earum, quas numquam uidimus.

OIKOYMENH ·i· orbis terrae, unde OIKOYMENIKOC diriuatur i. uniuersalis eo, quod sit totius orbis et per OI diphthongon, pro qua nos habemus OE, non per Y scribenda est prima syllaba, secunda autem 20 per K, non per X. Diriuatur autem OIKOYMENH a uerbo OIKΩ ·i· habito, unde et OIKOC domus.

AMAPTIGENEA ·i· peccatrix generatio, quod per e, non per i in penultima scribendum est. Compositum est enim a nomine AMAPTIA ·i· peccatum et GENEA ·i· generatio, unde genealogia ·i· generis series. 25 AMAPTΩΛOC enim, non AMAPTIAOC dicendum ·i· peccator.

1 ΔΡΙΑΔΕC syluarum 2 CYBELum frigie 3 cycibellum 4 cybele dictam
 KYBICΘAI 5 ΚΕΦΑΛIN De toto hoc loco conseras Seruium ad Verg. Aen. III
 111: Mater cultrix Cybeli] Montis Phrygiae, in quo colitur, a quo Cybele dicta est.
 Alii dicunt Cybelum sacerdotem eius primum fuisse et ab eo Cybelen dictam. Non-
 nulli 'cultrix Cybele' legunt, ut sit quasi Cybeleia. Alii Cybele ἀπό τοῦ κυβιστῶν τὴν
 κεφαλὴν idest a capitis rotatione, quod proprium est eius sacerdotum. 7 ACYN
 8 archanus 10 METEMΨIKOCIC ex meta 11 ΨYXOCIC 12 ITAIIN
 a nomine
 17 OIKOMENIKOC 18 dyphtongon 20 OIKYMENH 23 amartia 25 AMAPTΩΛOC

CYMMYXΩN, non CYMMYXIΩN ·i· coobscuratarum, cuius nominatiuus femininus est CYMMYXH ·i· coobscurata uel latebrosa; masculinus uero CYMMYXOC. Compositum est autem ex CYN ·i· con et MYXOC ·i· obscurus locus, uelut si Latine diceretur 'latebra'.

5 CYNΘHMA ·i· sigillum.

KHPΩMA, non KHPACMA dicendum ·i· unguentum; ponitur autem ceroma pro palaestra ·i· rustica colluctatione; palaestrici enim oleo linuntur, antequam luctam ineant.

†EPOYΘΘEΩN ita nitiatum est, ut nec umbra ueritatis ibi appareat; 10 si uero codicem habuissemus, unde assumptum est, fortassis ex circumstantia uerborum conicere possemus, quid ibi potius legendum esset.

ZYMH ·i· fermentum, unde et ZYMΩ ·i· fermento; ex nomine autem ZYMH componitur AZYMOC ·i· infermentatus; 'a' enim negatiue ponitur.

15 CYMΠOCION ·i· conuiuium, ex quo CYMΠOCIAKOC ·i· conuiuia.

ΠPOBΛHMA ·i· quaestio uel propositib, unde et ΠPOBΛHMAION idest quaestiuncula, ut Dionysius Ariopagita dicit: 'deus ΥΠΕΡΘΕOC est ·i· superdeus, ΥΠΕΡΑΓΑΘOC ·i· superbonus, ΥΠΕΡΑΛΗΘHC ·i· superuerus'.

20 KPEAΓPAI tridentes uel fuscinae ad carnes de caldariis proferendas; KPEA enim Graece caro Latine et AΓPA captio, atque ex his componitur creagra.

---

1 Συμύχων] Recte igitur schol. Bern. ad Verg. Georg. I 498 p. 883 ἐμύχοι scripsi pro ἐμύχοι. 6 ΚΕΡΩΜΑ non cerasma 7 palestra palestrici liniuntur 9 uitiatum 13 infermentatus, suprascr. uel sincerus purus. 16 questio 17 questiuncula dyonisius] Fortasse intellegas Dionysii locum qui est in mystic. theolog. init. cap. I § 1, tom. I p. 543 A ed. Corder. 1755: Τριὰς ὑπερούσιε καὶ ὑπέροθεε καὶ ὑπεράγαθε, cf. etiam de diuin. nomin. II § 3 et 4, quibus locis ὑπεράγαθος forma usurpatur. Τπερληθής uero apud Dionysium frustra quaesitum neque extat auctore F. B. Hasio (Steph. thes. s. u.) nisi apud Anastasium Sin. Hodeg. p. 72, 17.

20 Creagrae 21 grece

Hae glossae quo consilio collectae fuerint, dici nequit: nam quamquam illa Δουάδες, Κυβέλη, συμύστης, μετεμψύχωσις ad unum librum referri possunt, quo de diis atque deabus sacrisque rebus disputatum erat, nec non haec κήρωμα, ζύμη, συμπίσιον, πρόβλημα, κρεάγραι certo inter se utinulo conexa esse uidentur, tamen uersa nequaquam inter se cohaerent.

CAP. III.

DE COD. 83 QVAESTIONIBVS GRAMMATICIS.

Quae igitur Nonii capiti quarto circumfusae sunt utrimque quaestiones grammaticae, ex earum numero illas tantum excerpsi, quibus ex professo de rebus grammaticis agi uiderem. Insunt autem non pauca,

quae ad Sacrae Scripturae locos aliquot rectius cognoscendos scripta sunt, quo in genere id satis memorabile est, uulgatam quam uocant Scripturae translationem Latinam quasi grammatice scriptam atque ab ipso Spiritu Sancto accurate institutam acerrime ab istius farraginis auctore defendi, quem ceteroquin grammaticorum ueterum praeceptis non mediocriter inbutum fuisse multis locis probatur. Atque ut excerptis quae usui fore uidebantur, cetera relinquerem, eo facilius ab animo meo impetraui, postquam minime inter se cohaerere singula uidi, quod quo melius intellexeretur, prioris tractatus paginas tres integras proposui p. 172—175, 17. Nam nullo haec sententiarum conexu intercedente exposita esse uides. Idem prorsus de altero tractatu statuendum est, cuius initium hoc est:

I Beatus Hieronimus in libro Hebraicorum nominum quotiens in ueteri testamento nomen repperit Isaiae (יִשָּׂאִי), per i protulit; at ubi uenit ad nouum testamentum, idest ad euangelium, protinus per e dixit 'Esaïam' et statim subintulit: 'uerum apud Hebreos ab i littera sumit exordium'. Vnde certissime sciendum plane, quod per e (an per i?) debemus id semper efferre. Nec mirum, cum et ab Edom non Edomei sed Idumei sit proferendum. II Non enim contuntur Iudaei Samaritanis]. Licet enim, sicut 'fruor', sic et 'utor' iungatur ablatiuo, tamen hic 'Samaritanis' datiuus, ut 'cutor tibi'. III Figura heroici uersus etc., cf. p. 153, 11.

Hi igitur tractatus, quamquam suo uterque modo compositus est, sunt tamen nonnulla, quae in utroque eadem ratione explicata esse uideas. Itaque in altero f. 63^a haec leguntur:

Quod Priscianus dixit, quod sicut a rege rexi dempta i remanet rex et a duxi (adduxi *cod.*) dux et a luceo luxi lux, sic a coniungo coniunxi coniunx debeat dici, sciendum certissime, nullatenus id uerum esse, quia uidelicet in superioribus uerbis uocales habentur ante ultimam syllabam, non etiam consonantes, ut habet 'coniunxi'. Vt autem clareat et pateat forma conformis et norma regularis, consimile uerbum competit quaeri, quo ueritate simul atque certitudine rei possit, ut expedit, quisque uult intueri: ninguo, sicut et coniungo, habet n in penultimo; proinde sicut a ningo et ninxi non fit ninx, sed nix, ita prorsus et a coniungo coniunxi non fit ullo modo regulariter coniunx, sed omnimodo coniux. Vnde Sanctus Augustinus in artis grammaticae (*grammaticae cod.*) libro, sicuti dux et lux, sic docet etiam, quod in ux desinat (*fuit*: designat) coniux.

Hic Augustini locus in eius scriptis grammaticis non extat, nisi scriptorem de eo Regularum loco cogitasse dicas, qui est p. 503, 5 K: 'Exit genus commune et in iux syllabam, ut coniux, hic et haec coniux. Exit et in ux, ut hic et haec dux redux'. Sed hoc parum probabile est. Cum his igitur conferas, quae p. 176, 3—14 excerpti.

Nec minus inter se consentiunt, quae de 'sodes' uocabulo disputata sunt p. 174, 14 et p. 185, 22. Eodem redeunt, quae in tractatu II f. 71^a leguntur: 'Mus inflatus magister nequam sophia nota ue (ue eras.) menti et mens nota sophiae. Vrania polimetus scruta. interdum ab auctoribus difficilior glosa ponitur etc. cf. p. 185, 14 seq. Nam quae post uerba 'magister nequam' mutile et corrupte scripta sunt, cum prioris tractatus loco, quem habes p. 174, 1 et 6, congruere uides. Attamen in uniuersum posterior quaestionum centuria in carminibus sacris uel Scripturae Sacrae locis interpretandis uersatur. Idem igitur de duabus his quaestionum collectionibus statuendum est, quod de illa, quae Analectorum Vindobonensium p. 205—211 prostat, diuersas nos diuersorum locorum explicationes grammaticas nullo certo uinculo inter se conexas manibus tenere, quas scholarum usui destinatas fuisse iam inde intellegitur, quod p. 180, 23 seq. aperte discipulorum ratio habetur, cf. p. 184, 27. 35; 187, 18.

Ex priori tractatu haec insuper excerpti:

f. 5^b post uerba: 'in uadimonium trado' = p. 177, 36:

'Mulierem' in antepenultimo nemo debet acuere, sed in penultimo potius, ut calefacit (calefiat, ^{acit} corr. m. II). Illa quoque distinctio placet admodum, quod differant aduerbia 'secundo tertio quarto quinto sexto' et 'secundum tertium quartum quintum sextum'. Illa quidem prima, quae terminant in o quod sint aduerbia, claret liquido; at uero ista, quae terminantur in um, nemo nostrum fore (an fere?) putaret aduerbia, nisi fuisset tam patenter expositum 'sextum consul', quod sexies fuerit consul. Ac per hoc superiora aduerbia sunt ordinis, ista numeri.

f. 6^a med. Ita, sicut dicendum dictauit dominus deus, dicere possumus, quemadmodum scilicet regulariter et illud Augustino nostro docente dicimus de homine (homōne) uel in campo sito (sito *suprascr.*) uel in ciuitate: 'currit in campo uel in ciuitate', cf. *Aug. Regul. p. 522, 33 K*: si autem in uno eodemque loco, ablatiuum, ut curro in foro, curro in campo.

f. 9^a post uerba: 'dici posse non negat' = p. 180, 36:

Graeco more tamquam primae declinationis nomina protulit Virgilius 'crateras' et 'lebetas', ut 'poetas', at penes (poenas, *corr. -es*) nos corripitur 'crater crateris', ut 'stater stateris' et 'lebes lebetis', ut 'hebes hebetis' 'teges tegetis' 'teres teretis'.

f. 10^b med. Inter 'oportet' et 'expedit' salua magistrorum doctrina hoc interim interesse non asserenti, sed conicienti mihi uidetur, ut 'oportet' sit 'necessarium est', 'expedit' uero 'utile est proficuum fructuosum salubre est' iuxta illud: 'omnia mihi licent, sed non omnia expediunt' (*expedium cod.*).

f. 11^b (f. 11^a de Hebraeorum Graecorum Latinorum syntaxi gram-

matica comparatiue agitur): Sic et illud quoque quod contra Iulianum dixit Sanctus Augustinus (angis *cod.*): 'Mira sunt quae dicitis, noua sunt quae dicitis, falsa sunt quae dicitis, mira stupe-mus, noua cauemus, falsa conuincimus, ita transtulit interpres Graecus (intrespres græcus): 'Mirae sunt quas dicitis, nouae sunt quas dicitis, falsae sunt quas dicitis, miras stupemus, nouas cauemus, falsas conuincimus'.

f. 14^a Licet Donatus dicat: separatae praepositiones separatis praepositionibus non cohaerent (cohe-), diuina tamen Scriptura postponens talia plerumque praepositioni praepositionem iungit, ut est illud: 'Aut certe desuper terram eripias me' et: 'desub cuius pede', similiter: 'depost fetantes' (fetantes). Recenseo habuit antiquitus duo praeterita (pre-) 'recenseui' et 'recensui', sicut scilicet 'aboleo aboleui et abolui': a recenseo remansit 'recensetus', ut ab oleui 'aboletus', *cf. Don. p. 391, 19 et de postremis p. 180, 11. 13.*

Posterioris tractatus haec sunt:

f. 63^b Hymnus (ymnus) ille iste confessor de multis confessoribus totus placere debet; at tamen de nonnullis non inmerito uersus ille propter uiolationem ueritatis totus displicet † ad sacrum cuius; uix enim de quibusdam fit in anno quod in eo perhibetur frequenter. Igitur aut de talibus ille uersus omittendus est penitus, aut dicendum corda languentum (languentium) aut spiritaliter est de membris etc., *cf. p. 183, 17.*

f. 66^a Metuebat Herodes Iohannem v̄. manifestum enim factum fuerat nomen eius ob insignia uirtutum: propterea uerebatur illum]. Nescio quis istum uersum fecerit, scio tamen, quod Sanctus Iohannes insignia miraculorum non egerit. Nullum enim debilem infirmumue curauit neque corporaliter aliquem sanauit, spiritalium tamen uirtutum efficacia (-atia) praecipue nituit atque radiauit.

f. 71^b (*de dictione 'uenit in mentem' agitur*): Quod et ipsum sole clarius in uerbo 'miror' (minor *cod.*), quod posuit ipse Priscianus (ipsi priuanus *cod.*), cognoscere possumus: ait enim 'miror (minor *cod.*) illum' et 'illius' et 'illo', ut:

Molem mirantur

(miranti *cod.*) et:

Iustitiane prius (plus *cod.*) mirer belline laborum — (*cf. Prisc. II p. 319, 9—13; Verg. Aen. II, 32; XI, 126*) 'miror illum' (minor *cod.*) posuit proprie, 'miror illius' figurate. 'Miror' quoque 'illo' resolute, unde † negens (genetiuus?) ille pro nominatiuo stat apud Boetium (boetiam *cod.*) iuxta traditionem (iuxtraditionem *cod.*) omnium huius temporis (omni hunc temporis *cod.*) hominum: 'uti nunc mentis es'. Aiunt enim uelut exponentes: 'uti nunc memor es', cum sit solummodo: 'uti nunc mentem habes', ut illud: 'qui mentis est † duo corrueat in malum'.

Boetii locus consol. phil. I pr. 5, lin. 38 ed. Peiperi legitur.

Restat de Audace quodam grammatico locus, quem num ad notum illum Audacem cum Maximi Victorini scriptis artissime coniunctum referre debeamus, dubitare licet, quamquam ut non affirmari illud pro certo, ita ne negari quidem potest:

f. 68^b Item deus qui iustificat, item ut sit ipse deus iustus et iustificans. Vnde Sanctus Augustinus, cum eum quidam grammaticus Audax nomine sacratorem plebis dei nominasset: 'Quid' inquit, 'me sacratorem plebis dei uocas? Da ueniam multam (multum): cui loquaris | f. 69^a | ignoras, cui sacratum esse magnum est.' Hinc etiam alius doctor ait, quod electi dei gratiam sancti spiritus accipere sciunt, dare nesciunt. Non debuit dicere ullatenus sancto Remigio in columbae specie crisma (crismani) ministrasse spiritum sanctum, qui etiam uelut de crismate ipso (ipso:) reliquias dedit regi Hludouuico. Deus est qui sanctificat, sanctus uero quilibet egenus inops ab ipso sanctificari se caeterosque supplicat.

CAP. IIII.

DE COD. 83 QVAESTIONVM GRAMMATICARVM ORIGINE ATQVE AETATE.

Iam quo potissimum tempore omnia haec scripta fuerint requirentibus nobis Althelmi Einhardi Smaragdi nomina atque adeo Karoli Magni et Hludouuici regum intra saeculorum noni decimique fines consistendum esse demonstrant: nam quominus ultra progrediamur temporum, quibus codex scriptus sit necesse est, impedit habita ratio.

Sed de loco satis constat, si quidem in primarum paginarum 1^b et 2^a marginibus inferioribus scripta sunt manu antiqua saec. X: LIB FRIS EMMONIS DONO TEVTBOLDI | AD OBSEQUIVM SCI REMIGII scripsit illi partim fr uuarinus | partim hbernardus (sic) clericus. Porro p. 176, 30 libri scriptor se suosque populares aperte distinxit ab Afris Romanis Beneuentanis Italis omnibus. Eodem facit, quod p. 178, 7 Sparnaci uillae, quae a nostrae aetatis hominibus Epernay uocatur, atque Troiae oppidi, quo nomine Troyes urbem significari Wölfflinus probabiliter mihi significauit, mentio fit nec non Corbeiae coenobii. Eodem loco quod nominatur palatium Charisiaci, esse Chiersi non longe ab his, quas dixi, urbibus remotam Winkelmannus collega meus benigne me edocuit. Iam cella, quod Altum uillare nuncupatur, quae duobus locis p. 175, 7 et p. 184, 35 seq. ita commemoratur, ut ipso illo loco hunc librum scriptum fuisse pateat, haud procul a Sancti Remigii urbe aberat prope fluuium qui uocatur Marne, in ipsis Sparnaci pagi finibus constituta, cui hodie nomen est Hautuilliers, cf. Mannerti lexic. geograph. I p. 890. Sed mirum est p. 157, 26 agresium Graecorum Latinitatis ignarorum personas induci, qui quomodo quid in-

terrogari potuerint difficile dictu est. Ceterum in huius loci uerbis recensendis libri uestigia YPOPANTI quamuis corrupta sequi malui, quam ὑπάντησις uel ὑπαντίασις conicere, quod ipsum additis 'obuiationis' uel 'decursus' interpretationibus significari uidetur. Est autem apud Graecos nomen diei festi postridie Kalendas Februarias celebrati, cui apud Romanos Candelariae nomen est, uel Hyppante uel Hypapante uel Υpapanti dicti, quod ipsum 'obuiatio' dicitur significare apud Dithmarum Merseburgensem (Leibnitii Script. Tom. I p. 375): 'quarto Non. Febr. i. e. Hypany Domini seu obuiatione iusti Simeonis', cf. Haltaus Calendar. medii aevi a Scheffero recogn. 1797 p. 87.

VII.

DE VERGILIO MARONE GRAMMATICO.

Vergilii Maronis grammatici, quem sexto uel septimo post Christum saeculo natum esse atque si Dis placet floruisse iam una est uirorum doctorum uox, quod locos aliquot, quorum aut nullam omnino aut tenuem atque non raro fide destitutam habueramus notitiam, ex medii aevi artibus grammaticis collectos huic uolumini inserui, non equidem uereor, ne ipsis nugatoris nequissimi ariolationibus fauere dicar. Nam dum cetera grammaticorum medii aevi uirorum cohors bona plerumque fide usi ueterum praecepta secuntur satisque habent collectum undique puluerem grammaticum suis ipsorum ingeniolis mediocriter aspersisse, unus inter eos extitit Vergilius Maro, qui ad ultimos audaciae atque inpudentiae fines prouectus non solum peruersissima de rebus a ceteris probe obseruatis iudicia ferret, sed insuper singularem istam insaniam mendaciorum foedissimorum inuentione quasi tueri ac communire auderet, reuera ille quidem non lucem ex fumo, sed ex fulgore funum dare solitus. Nonne notissimo illo Vergilii uersu ecl. III, 90: 'Qui Bauium non odit, amet tua carmina, Maeui' nequiter abusus Maeuium uirum in carminibus dulcissimum fuisse nugatus est? Etenim haec legimus p. 79 Mai: 'Astipuletur mihi in hoc Maeuius uir in carminibus dulcissimus, de quo illud pro centum est: qui fauum mellis (Bauium!) non amat, odit tua carmina Maeui. Hic eloquentissimum carmen in octo partes orationis edidit, in quo haec ait' c. q. s. Mitto cetera, quae iam ab aliis collecta sunt, cf. Keilii progr. Erlang. 1865 p. 5. Sed est quod ueniam demus Maio, ut ipse testatur auct. Vat. tom. V praef. p. VI, Vergilii

Maronis copia eruditionis peregrinoque magisterii genere delectato. Quamquam enim multa sunt prorsus respuenda, tamen nonnulla ita comparata sunt, ut probari possint uel saltim intellegi respecta illorum quibus Vergilius uixit temporum dicendi consuetudine, uelut quae p. 100 seq. de phonorum scindatione dicuntur, optime explicantur carmine Eugenii Toletani, quod patr. ed. Lugd. tom. XII p. 348 legitur. Accedit, quod Vergilii grammatici auctoritatem apud aequales posterosque non nihil ualuisse ars anonyma Bernensis Cruindmelusque atque Clemens qui dictus Scotus et Petrus demonstrant; quae quamquam inde a Karoli Magni temporibus paulatim restingui coepta est, tamen ad grammaticorum qui inter sextum nonumque saeculum uixerunt indolem penitus perspicendam Vergilii quoque opera adhibenda esse patet. Itaque postquam ex copiis meis grammaticis uariis modis Vergilii scripta, ut edita sunt a Maio, suppleri posse uidi, hunc quoque laborem subii. Quo facto non sine quodam gaudio uidi, nonnulla, quae in Maii editione inepte exposita erant, in meis excerptis ad sanioris iudicii normam redacta esse. Itaque, ut hoc ipsum quid ualeret ad purgandum, si id fieri potest, hominem, melius intellegi posset, Maii editionis discrepantiam scripturae accurate ascribendam curauit. Sed multo maior eorum quae excerpti pars apud Maium omnino non exstabat, quae quidem eiusmodi sunt fere omnia, ut collegisse me non modo non paeniteat, sed delectatione quadam inbuat. Nam huic quoque pomum honorem habitum iri aliquando a uiris doctis mediis acui studiorum mysteria latebrasque perscrutantibus spero atque confido.

VIII—X.

DE COMMENTIS EINSIDLENSIBVS IN DONATI ARTEM MINOREM MAIOREM BARBARISMVM.

CAP. I.

DE REMIGII AVTISIODORENSIS COMMENTIS IN DONATVM.

Commenta Einsidlensia tria in Donati artem utramque atque barbarismum quamquam haud sane multa prae se ferunt reconditioris doctrinae uestigia, tamen, quemadmodum nono uel decimo fere saeculo Donatus explicatus sit et quae patuerit tunc commentantibus sermonis et Latini et Graeci notitia, luculenter demonstrare possunt. Quod commentandi genus ut est satis exile atque ab accuratiore rerum inuestigandarum

perscrutatione remotum, ita exceptis aliquot, quae in singulis uocabulis a Graeca origine repetendis uersantur, definitionibus, in uniuersum Vergilianis similiumque eius ariolationibus paene omnino caret. Atque eorum ex numero commentorum, quae multa etiam in bibliothecarum tenebris latere consentaneum est, quod Einsidlensia potissimum luce donauit, inde factum est, quia haec ipsa ab insequentium saeculorum hominibus probata et propagata uidi seu excerpentibus seu alia aliunde iis adglutinantibus. Hoc ut probarem, alteri in Donati artem maiorem commento atque tertio, quod ad barbarismum pertinet, passim in adnotatione codicis Bernensis 386 locos consimiles ascripsi non omnes, sed quadam dicendi uel docendi proprietate conspicuos. Itaque etiam in scholio marginali, quod cod. 207 f. 10^b primis Donati de littera uersibus ascriptum est manu saeculi decimi, talem argumenti cognationem deprehendas: 'litterę quare dicte? tribus ex causis, uno modo quasi legitterę eo quod praebeant legentibus iter. alio modo ex his dicte a litturis idest a liniendo. antiqui quippe non habebant membranas sed scribebant in tabulis ceratis omnia et iterum debebant. tertio modo dicte litterę eo quod in legendo iterentur. Sepe enim in una linea potest a repperiri aut b aut c', cf. comm. Einsidl. II p. 221, 15—19; ibid. 'Mos erat apud antiquos ut non dicerent obtimus, sed obtumus nec uir expresse, sed ita 'ut e sonaret nec obtumus expresse sed ita ut i sonaret et ideo i et u medię dicuntur', cf. comm. Eins. p. 223, 11—17. Ceterum hanc argumenti similitudinem ita quoque explicare quispiam possit, ut ex talium scholiorum margini aspersorum farragine undique congesta commentatorem Einsidlensem opusculum suum confecisse dicat.') Hic uero quis fuerit homo atque ubinam gentium uixerit quibusue temporum finibus quam accuratissime sit circumscribendus, difficillime dictu esset, nisi primum certe tractatum sub Remigii nomine in libris manuscriptis passim circumferri constaret, cf. Caroli Thuroti 'Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque impériale', tom. XXII, 1868 p. 9. 10. Nam haec sunt ultima uerba eius tractatus, qualis est in codice Montepessulano 387 saec. X f. 101: 'unde et papa dicitur apostolicus et interpretatur admirabilis uel pater patrum. Et attat interiectio est metuentis. Liber Remigii explicat. Deo gratias amen'. atque in codice Parisino 712 (saec. XIII) f. 47: 'Incipit expositio Remigii in prima editione Donati gramatici urbis Rome. Iste titulus (cf. Keilii

*) Obiter moneo, eum locum, quo de 'idem' pronome agitur p. 205, 8—15, ex Iuliano manasse uideri, eo scilicet, qualis legitur in codice Bernensi 207, f. 28^b: 'Idem masculino genere productum. Δ Quomodo?)-(Quando masculini generis fuerit, ut puta 'idem uir' erit i longum dem breue et erit pes trocheus. Δ Da eius exemplum.)-(Viuo nocendo quidem sed me manet exitus idem. Idem neutro correptum. Δ Quomodo?)-(Quando neutri generis fuerit, ut puta 'idem animal', erit i breue dem breue et erit pes pirrichius. Δ Da eius exemplum.)-(Mortale corpus idem inmortale resurgit.' *Exempla poetica desunt apud Iulianum uulgatum p. 79. 80 ed. Rom., cod. Bern. 123 f. 126^b.*

progr. Erlang. 1868 p. 24) — f. 56: timentis. Litora sermonum linguis componimus istic', cf. huius libri p. 218. Huius igitur copiarum Einsidlensium partis auctorem Remigium fuisse indubitatum esse uidetur. *) Num quod a Thuroto ex Remigii commento p. 50 adn. adfertur de typico siue gerundii modo (Tipicus modus dicitur, idest figuratus, quia figurate portat sub litteratura actiui sonum passiui), iisdem plane uerbis conceptum legitur huius libri p. 210, 10. 11. Itaque dolendum est, Thurotum ex ea commenti parte, qua de nomine agebatur, quam ex codice Einsidlensi deperiisse diximus p. 202, non nisi pauca excerptisse; sed uel haec, dum librorum ipsorum Remigii inspiciendorum copia negatur, hic inseram (Thurot. l. l. p. 70):

Ex Remigii Autisiodorensis in Donati artem priorem
commentario excerptum de nomine.

Cod. Montepess. 387 saec. X f. 84^b:

<sup>cf. Don.
p. 335, 18.</sup> Cum haec ergo promiscua sint nomina, quaerendum est, cur passerem et miluum masculino, aquilam uero et mustelam feminino genere pronuntiauerit. Ad hoc respondendum est quod auctoritas et usualis loquacitas magistrorum fecit, ut, quae r uel s litteris terminantur, magis masculino, et quae a finiuntur, feminino genere pronuncientur.

Iam quaeritur, num alterum quoque commentum Einsidlense, quod inde a p. 219 exhibuimus, Remigium auctorem habeat, in quod ipsum ut inquiramus eo adducimur, quod magna inter utramque expositionem similitudo intercedit ita comparata, ut non solum uel eadem omnino uel paululum mutata uel similia saepissime utrobique legantur, sed et iisdem auctorum exemplis haud raro firmentur. Quod quamquam unaquaque pagina certissime conprobatur, tamen, ne multus sim, eos solum locos enumerabo, quos ad pronominis et uerbi explicationem pertinentes collegi:
p. 204, 19—22 = p. 247, 9—15; 203, 33 seq. = 247, 25—29; 205, 26 = 248, 26; 202, 19—203, 3 = 249, 2—12; 205, 17—37 = 250, 8—24; 206, 1—4 = 251, 2—4; 206, 22—26 = 251, 13—16; 206, 26—28 = 251, 16—18; 206, 37—207, 9 = 251, 36—252, 7; 207, 13—18 = 251, 32—34; 207, 9—13 = 251, 34. 35; 207, 19—22 = 252, 7—9; 207, 33—35 = 253, 1—3; 208, 1—11 = 253, 5—14; 208, 14—18 = 254, 5—10; 208, 20—22 = 254, 17—19; 208, 22. 23 = 254, 20. 21; 208, 27. 28 = 254, 21. 22; 208, 32. 33 = 254, 22. 23; 208, 36—38 = 254, 26—28; 208, 39. 40 = 254, 25. 26; 209, 6—12 = 256, 17—22; 209, 14—18 = 256, 23—26; 209, 18—21 = 256, 26—29; 209, 23—33 = p. 256, 30—39 etc.

*) Eodem redit, quod in codicis Einsidlensis, quo hic Donati minoris commentarius ab initio mutilus legitur, tegumento postico alia manu de titulo nonnulla scripta sunt, quae satis consentiunt cum primis commentii Remigiani uerbis, cf. supra p. XLII not.

Atque Remigium*) in secundam quoque Donati editionem commentatum esse constat, cf. H. Keilii progr. Erlang. p. 24 et Thuroti librum supra laudatum p. 10. Quorum hic in bibliotheca Brugensi (n. 537 saec. XIII; cf. Laude catalogue des manuscrits de la bibliothèque de Bruges p. 470) tale commentum extare ait, sed, id quod summopere doleo, nihil certius de eo significauit; tamen Laonensis libri n. 465 saec. XIV Remigio attributi hoc esse initium contendit: 'Quoniam ad sapientiam per gramaticam deuenimus.' Keilius uero libri Bernensis 386 non nisi subscriptionem proposuit. Quem describens Sinnerus catal. codd. Bernn. I p. 369. 370 eo errauit, quod eam Donati artis secundae expositionem Remigio attribuit, quae in initio f. 1^a — f. 24^b legitur. Hanc enim expositionem non saeculo XIII, sed XII scriptam, quam cum commentariis Einsidlensibus interdum congruere uidimus (cf. p. 237, 5 marg. 16 marg. 238, 18 marg. etc.) a Remigio alienam esse eo probatur, quod, quam inde subscriptionem Keilius protulit p. 24: 'explicit Donatus maior cuius expositor est Remigius', ea non in huius, de qua loquimur, fine legitur, sed in altera ab ista satis diuersa, quae manu saec. XIII scripta inde a f. 25^a usque ad f. 35^b pergit. Sinneri uero error inde natus est, quod in prima codicis pagina manu recentissima adscriptum est '1. Donatus cum expositione Remigii', quod ad alteram libri partem pertinere inde patet, quia statim sequitur '2. glossa Doctrinalis', quae alteram expositionem excipit f. 36^a — f. 91^a.

CAP. II.

DE CODICIS BERNENSIS 386 COMMENTIS IN DONATI ARTEM SECVNDAM DVOBVS.

Duae igitur istae expositiones ambae ad Donati artem maiorem pertinent, quarum prior Donati uerbis continuo scriptis ita adiecta est, ut quattuor margines linearumque spatia interposita passim scholiis repleta sint, posterior singulis Donati sententiis, quae illustrantur, praemissis subicitur. Atque haec non nisi ad octo orationis partes pertinet, illa, postquam f. 1 — 17^b orationis partes expositae sunt, f. 18^a eo loco, qui est de posituris p. 372, 15 — 23 K., exhibito ad barbarismum pergit usque ad finem libri: 'ut at nos sic frigijs — troianas uexit ad urbes. Explicit liber artis donati.' Cuius hoc est initium:

Incipit edicio secunda donati grammati urbis rome. Cum dicit secunda intelligitur prima quia donatus duas ediciones composuit minorem

*) Remigii in Martianum Capellam commentarius, quatenus ad librum tertium qui est de grammatica spectat, quamquam in duobus libris Bernensibus uetustis nr. 56 saec. X et nr. 331 saec. X—XI legitur, ideo a me praetermissus est, quia nihil inde ad studia grammatica cognoscenda colligi poterant, si quidem fere totus in singulis uocalibus uerbaliter explanandis uersatur. Hoc iam Thurotus uidit l. l. p. 11.

uidelicet et maiorem: minorem ad pueros instruendos, maiorem ad perfectiones. Minor uero sub interrogatione et responsione composita est quae congruit pueris. Maior uero absolute est composita quia perfectioribus conuenit. Edo multos sensus habet: quando equaliter declinatur edo edis edit, significat parturio siue informo, unde Sedulius (*op. pasch. lib. I tom. VI p. 460 F ed. Ben.*): Edidit et serum suspendit ad ubera natum. Quando inequaliter edo es est, significat manduco.

Remigii uero expositionis hoc est principium f. 25^a:

Don. p. 372, 25 Partes orationis sunt octo: nomen etc. — interiectio.

Notandum in primis, quod maiores has partes maioribus et intellectu fortioribus Donatus conscripsit; quemadmodum enim minorem editionem minus intelligentibus i. pueris sub interrogatione pueri et responsione magistri ordinauit, ita hanc auctioribus doctoribus sine ulla iam interrogatione uel responsione composuit. Qui quasi iam roborato ingenio non indigentes interrogatione per se quae uolunt legere et intelligere possunt. Hanc etiam decorando suis circumdedit hic ornamentis ab humane s. uite qualitate illam conformans. Primo enim de uoce, deinde de littera, de syllaba, de pedibus, de tonis, de partibus, ad ultimum de uitiiis scripsit. Infans enim cum nascitur, primo uocem sine sensu emittit, postea iam loquendo uerba profert, quae procul dubio litteris et sillabis constant, cum rectis pedibus incedere incipit; at postquam iam loquendo et ambulando roboratur, partium mox doctrina (dict'na) imbuitur. Cum autem aliquantulum roboratur, Latinitatis amore captus uel loqui aliquid Latine uel dictare gaudet. Sed quia nondum est in arte perfectus, incurrit barbarismum i. in dictando uel loquendo uitium facit. Quod dedecus cum iam cautiore oculo nouerit declarare, securus abhinc (adhinc *cod.*) elegantibus uerbis siue dictatione sententias ornat. Quidam hunc ordinem non recipiunt ex parte: nam post partes ponunt pedes et tonos cum barbarismo atque ceteris uitiiis, quia pueri primo litteras et sillabas iubentur agnoscere, deinde partes componere illarum quae componi tum habere perticiam (*leg. fort.* illarumque compositionum habere peritiā) quibus cognitis nomina sillabarum et accentuum t^{ie}; (*fort.* ceteraque) ut sedulus (cedulus) discat donec ad hoc perueniat ut sciat uitare barbarismum cum ceteris uitiiis.

Don. p. 372, 26 Ex hiis sunt due — nomen et uerbum. Principales partes merito dicende etc.

desinitque in haec uerba f. 36^b:

Don. p. 392, 2 Accentus in interiectione certi esse non possunt ut fere in aliis uocibus quas inconditas inuenimus. In aliis uocibus i. in aliis partibus siue dictionibus s. barbaris et peregrinis quae incondite dicuntur i. inconposite quia illorum regulas uel accentus ignoramus: 'fere' autem dicit quia quorum noticiam habemus ut cristus scimus quem accentum habeant, uel aliter: nullus accentus certus est in interiectione ut fere in aliis uocibus quia quaeque gens suas habet interiectiones quae

in aliam linguam transferri non possunt, unde racha, quae interiectio est ebraica ab^a (?) in alia non p^t (potest? potuit?) in alia lingua exponere. Nichil autem differt utrum pape accentu in fine posito aut penultima dicatur: similiter in ceteris. Incondita res dicitur informata quae nullam formam nullamque habet conditionem secundum omnes uoces pro omni interiectione deputari quae cuiusque passionis animi pulsu per exclamationem proferuntur. Explicit donatus maior cuius expositor est Remigius.

Sed num ipsa Remigii uerba cod. Bern. 356 praebeat neque mutata potius per eius discipulos, iure dubitari potest. Nam quod Alexander de Villa Dei in suo Doctrinali (cf. Thuroti librum p. 507) Remigium contendit de Donati editionis maioris loco p. 385, 4 K. exposuisse:

Donatus dicit in maiori uolumine: 'Sunt uerba defectiua alia per modos ut cedo'. . . Remigius dicit exponendo Donatum sic: 'Cedo deficit per modos quia non habet nisi secundam personam in presenti tempore. Facesso idest frequenter facio et interdum discedo et interdum desidero deficit per formas. Non uenit a perfectatiua forma, sed frequentatiuam formam habet tantum' —,

eius nihil simile legitur apud cod. 356 Remigium f. 34^a col. II:

Cedo non habet nisi inperatiuum (inperatiō) et est secunde personae. Facesso quod est de secunda tamen (tū) uerbum sine perfecta forma esse uidetur; nam facio facito faxo facit, nullo enim uerbo quartus gradus admittitur.

Sed ne in Einsidlensi quidem commento prorsus eadem extant p. 257, 31 — 258, 1, quamquam Alexandri locus multo magis in Einsidlensem librum, quam in Bernensem quadrat.

Ac uide porro, quam dissimilia sint inter se utriusque commenti initia; nam uel si contendas talia, qualia in cod. 356 praemissa sunt, in commenti Einsidlensis ea parte, qua de nomine agebatur, nunc deperdita (p. 231) olim lecta fuisse, tamen minus apte uni eidemque homini utrumque attribuas, quippe cum Einsidlensis commentator p. 219 laudet Donati consilium a uoce incohantis, Bernensis uero eorum rationem et enarret et ipse sequatur, qui editionis secundae loco primo orationis partes collocandas esse censeant.

Iam expositor Bernensis in fine pronominis f. 32^b col. I haec scripsit: Neuter uter unus alter alius etc. — eo quod articulis in declinatione non indigent. Voluit ut arbitror hoc affirmare in quo multos dubitare sciebat, sed Priscianus certa nomina ac pā affirmat esse (fortasse: nomina haec pronomina etc.). Deinde in priore editione me de hac parte satis dixisse arbitror, plura nunc scribere non opus esse uidetur. Quae cum libro Einsidlensi p. 250, 1—6 non consentiunt.*) Simili modo

*) Atque in uniuersum hoc de pronominis explicatione statui potest, exiguum in hac parte utriusque libri similitudinem deprehendi.

f. 27^b col. II, cum de nominis generibus agebat, ad primam editionem *prouocauit*: Genera nominum sunt III^{or} etc. — aquila mustela miluus. De generibus in minori editione sufficienter disputatum est, fastidium est ergo eadem repetere sepius. *Sed de hoc argumento in commento Einsidlensi prolixe agitur p. 234, 14 — 236, 1.*

Quae cum ita sint, tamen iisdem utrumque commentum fontibus fundamentisque niti negari non poterit, quod ut persuadeam uiris doctis, eius partis, qua nominis comparatio tractatur, aliqua percurram.

Cod. 386 f. 27^a col. I:

Comparisonis gradus sunt tres posituius comparatiuus superlatiuius: posituius, ut fortis, comparatiuus ut fortior, superlatiuius ut fortissimus. Sciendum autem, quod illa nomina, quae substantiam significant, non comparantur, *quia* incrementa uel diminutiones accipere non possunt: uerbi gratia homo uel lapis substantiam significant cuius significatio nec augeri nec minui potest. Si enim homo uel lapis inciperet comparisonem i. maius uel minus, iam non esset homo uel lapis. Si uero actionis aliquod dictamen homini uel lapidi acciderit, tunc habet locum comparatio (comparatio), ut doctus homo et doctior, lapis durus et durior. Ergo non ipsa substantia, sed quae accidunt substantie comparantur. Sed comparatiuus gradus generis est semper communis masculini et feminini in or et neutrum uero in us ut hic et haec fortior et hoc fortius. Causa breuitatis praetermisit Donatus de genere . . . . . (cod. pos^{uo} et sing^{uo} et g.) sed hoc debemus scire, quod posituius recipit omnia genera, alia autem comparatiui gradus generis sunt communis et masculini et feminini in or, neutrum uero in us. Vt hic et haec fortior et hoc fortius excepto uno quod est senior, quod tantum masculini generis est et facit quod femininum haec anus. Superlatiuius tria recipit genera ut doctissimus ma mum. Comparantur autem nomina quae qualitatem aut quantitatem significant. I. omnia nomina quae comparantur qualitatis et quantitatis sunt, sed non omnia quae qualitatem aut quantitatem significant comparantur. Nam cecus mancus perfectus, cum sint nomina qualitatis accidentia, minime comparantur . . . . . (cod. i n si ee) significatio comparare ut dicam cecior et sumus perit prior significatio per omnes gradus. Sed non omnia per omnes gradus exeunt. Et duobus et out^{ia} nomina in comparatione deficiunt aut littera ut peior aut sensu ut mediocris. Ideo

1 Comparisonis] *Don. p. 374, 15*   3 Sciendum — 11 comparantur *cf. comm. Etsidl. II p. 231, 24—32*   11 Sed comparatiuus] *Don. p. 374, 17*   15 comparatiui gradus — 18 haec anus *cf. comm. Eins. p. 231, 33—35*   19 Comparantur] *Don. p. 374, 17*   21 i. omnia nomina — 24 comparantur *cf. comm. Eins. p. 232, 2—5*   25 perit etc.] *cf. comm. Eins. p. 232, 7*   Sed non] *Don. p. 374, 18*   26 Et duobus — p. CXIV 4 comparatiuus *cf. comm. Eins. p. 232, 7—13*

autem per omnes gradus non exeunt, quia ipse Donatus dicit in sequentibus, quod quaedam nomina sunt, quae tantum habent positivum et comparativum ut senex et quibus deesse superlativum, alia positivum et superlativum, quibus deest comparativum. Vnde sb' dñ.

Est igitur quaedam commenti utriusque cognatio neque tamen ea, ut, qui alteram expositionem Einsidlensem conscripsit, hunc ipsum Remigium fuisse pro certo ausim affirmare, praesertim cum commentum Bernense ipsum, quod Remigii nomen prae se fert, ut doctrinam sane eius uiri referre, ita integram uerborum imaginem minus praebere Alexandri loco conprobari uideatur. Itaque, ne subtilius inquiramus in res humana indagatione obscuriores, donec certiora inueniantur ueri uestigia, hoc statuere satis habemus, tres hos Donati artis secundae expositores Einsidlensem et duos Bernenses ex copiis a Remigio magistro subministratis hausisse ita, ut neque recederent nimis a communi fonte et suam quisque rationem peculiarem in tractando sequerentur. Atque haec erat causa, cur eius expositionis, quae cod. Bern. 386 primo loco posita est, excerpta nonnulla commento Einsidlensi passim adderem: quod de altera quoque uellem statuissem, sed urgebat temporis breuitas et laboris iam ad finem certum perducendi taedium.

CAP. III.

DE COMMENTO BERNENSI IN DONATI BARBARISMVM.

Iam quod ad tertium commentum Einsidlense quod est de barbarismo mutilum pertinet, ne de eo quidem certius statui potest, num Remigium habeat auctorem. Nam illorum glossae Graecismi locorum, quibus Thuroto auctore l. l. p. 10 Remigianae barbarismi expositionis mentio fit (Donatus: sineresis est . . . unde Remigius: hic poeta propter necessitatem metri unam sillabam de duobus uocalibus fecit. — Idem patet per Remigium dicentem sic: Zeuma est conclusio idest coniunctio et dicitur figura, quando multa deponentia uno uerbo uel una sententia clauduntur. — Preterea dicit Remigius: ideo fit uiciosa (scil. cacosyntheson figura) quia scilicet littera, quae pene pro sillaba accipitur, in fine ponitur dictionis), duo primi a libro Einsidlensi discrepant (p. 267, 15 et p. 269, 10), tertius in ea quae seruata est parte non extat.

In hac quoque parte commenti Bernensis cod. 386 prioris auxilio aliquot loci inlustrari poterant, unde, ut libri Einsidlensis lacunosa condicio aliquantum repararetur, haec insuper excerpti:

f. 18^a (Don. p. 392, 5) Barbarismus dicitur a barbaris gentibus; dum enim Romani totum orbem in sua ditione tenerent, quosdam de diuersis partibus Romam uenire fecerunt, ut ibi Latinitatem discerent, quatinus ipsi cum Romanis et Romani cum illis loqui possent. Illi autem

non recte Latinitatem proferre ualentes ceperunt eam corrumpere, unde placuit Romanis, ut illa lingua barbarismus uocaretur.

f. 18^a (*Don. p. 392, 7*) Mastruga lingua Gallica dicitur uestis ex pellibus ferarum facta. Cateias lingua Afrorum dicitur gladius. Magalia et mapalia idem sunt uidelicet casule pastorum uel cauanne, sed in his differunt, quia magalia producit, mapalia corripitur.

f. 18^a (*Don. p. 392, 14*) Infant^uibu' dixit pro infantibus. Versus enim est, in quo littera subtrahitur, quia aliter in eroico metro ordinari non potuit.

f. 18^b (*Don. p. 392, 21*) Detrahuntur accentus, ut si quis meta creta et cetera talia sub acuto accentu pronuntiauerit, cum sub circumflexo pronuntianda sint: tunc fit detractio circumflexi et positio acuti.

f. 18^b (*Don. p. 392, 26*) Scilicet quam alii etc.] Sensus talis est: illi qui iudicant eam esse litteram, hii putant esse barbarismum, qui per eam sit in scripto et hii, qui non iudicant eam esse litteram, barbarismum, qui per eam fit, dicunt esse in pronuntiatione.

f. 18^b (*Don. p. 393, 1*) Metacismus est uicium siue scissio m littere quae fit quando m littera inter duas uocales ponitur, ut 'bonum aurum' 'docibilem amicum', ut talem sonum habeat unum m, ut duo m m esse uideantur. — Laptacismus est uitium siue scissio l littere, quae fit, quando duo ll in medio posita asperum sonum reddunt, ut sella stella. Nam unum l in medio positum exilem sonum facit, ut relinquo. — Collisiones dicuntur confricationes quando finis (sinis *cod.*) praecedentis dictionis initium est sequentis, ut 'materia a terra', et quando multe dictiones ab una littera inchoant, ut est illud:

O Tite Tate tute tibi tanta tiranne tulisti.

f. 18^b (*Don. p. 393, 5*) Soloecismus dicitur a Sole ciuitate Dalmatie, quae nunc Ponpeopolis dicitur, cuius habitatores Athenas perrexerunt, ut ibi Graecam linguam discerent et suam seruarent, quam recte non ualentes proferre utramque corruerunt. Vnde placuit doctoribus, ut uicium illius linguae soloecismus uocaretur.

f. 19^a (*Don. p. 393, 18*) partibus] Quidam libri habent 'partium orationis', sed recte et nobilius dicit 'partibus', quia accido uerbum datiuo casui iungitur.

f. 19^a (*Don. p. 393, 20*) Toruum nomen est, quod (qui *cod.*) ponitur pro aduerbio torue: de Amata uxore Latini dicit, qui cum Lauiniam filiam suam Enee sociaret, toruum i. terribiliter clamabat, cuius exemplum latius est:

Sanguineam torquens faciem toruumque repente

Clamat: io matres audite ubi quaeque Latine.

f. 19^b (*Don. p. 393, 30*) Per genera fiunt soloecismi, sicut 'ualidi silices'. Silix enim feminini generis est. Vnde Virgilius:

Illa silice in nuda reliquit.

f. 19^b (*Don. p. 393, 31*) Collum neutri generis est, collarium similiter. Est enim collarium instrumentum colli. Ergo si dicimus 'collus collaria caret', ut collus uideatur masculini generis, collaria feminini esse ablatiui s. casus, cum dicendum sit 'collum collario caret' i. collum non habet suum instrumentum, quia careo uerbum semper ablatiuo iungitur, soloecismus fit per genera.

f. 19^b (*Don. p. 394, 4*) Per modos uerborum fiunt soloecismi, quando unus modus pro alio ponitur, sicut 'itis parentis arma' pro 'ite parate arma', indicatiuus pro imperatiuo. Verba sunt Graecorum se inuicem orantium ad bella: o uiri itis paratis arma quam primum i. uelociter, pro 'ite parate'.

f. 20^a (*Don. p. 395, 1*) Hic fuit cacenphaton in una parte: arrigere enim proprie uirilis membri est; nam si dixisset 'erige', pulcrius dixisset, sed cum 'arrige', kacephaton facit.

f. 21^a (*Don. p. 396, 11*) Quidam codices 'commemorat pro commemorauerat', quidam 'commorat', sed in utroque huius exempli est ostensio.

f. 22^a (*Don. p. 399, 1*) Hic locus quadraginta uersuum est, ubi monstratur sensus usque ad quadragesimum uersum. Virgilius hoc dicit de Anchise, qui apparuit per somnium filio suo Enee et hec uerba de gubernatione conditionis dixit ei.

f. 22^b (*Don. p. 399, 30*) Reciprocas scire debemus metaforas, ut 'ale deorum', 'uela nauium' et 'alarum remigia'. Alias unius partis, que non reciprocantur, ut est 'fluctuare segetes' et 'gemmae uites'. Nam non possumus eas ita conuertere, ut dicamus 'segetare fluctus' et 'uitescere gemmas'.

f. 23^b (*Don. p. 400, 30*) Sonus eris uocatur tinnitus, sonus tubarum uocatur clangor, sonus stipularum ardentium aut spinarum aut ueprum uocatur crepitus, sonus fractarum (fractura *cod.*) arborum fragor uocatur; nam si es tactum fuerit, talem sonum uidetur agere, quasi tinnitus et ex ipso sono datur ei nomen.

Haec quamuis et ipsa satis exilia neque multi pretii rudioris aetatis excogitamenta, quibus medii aevi homines ad figuras orationis melius cognoscendas parum diligentiae adhibuisse probatur, cum eosdem de aliis artis grammaticae partibus agentes antiquiorum temporum praecepta sequendo rem satis laudabiliter egisse concedendum sit, sola erant digna quae exciperentur; cetera inutilia fere et in rebus futilibus enarrandis uersantia iure neglexisse uidebor.

XI.

DE DISSONANTIA SERMONIS.

CAP. I.

DE CODICIS BERNENSIS 178, PVTSCHII, GOTHOFREDI, HANDII DIFFERENTIIS.

Quae hoc loco primum euulgatur differentiarum collectio, praescripto DIFFERENTIAS CŶCERONIS titulo in codicis Bernensis 178 saec. IX scripti parte nouissima legitur. Continet is liber praeterea haec:

f. 1^a duae figurae mathematicae descriptae sunt; f. 1^b et 2^a praecepta aliquot leguntur medici argumenti f. 2^b scriptura uacante; inde a f. 3^a usque ad f. 7^b col. II glossarium extenditur, quo fere non nisi Graeca uocabula explicantur: 'Adonai domine. Agius sanctus. Angelus nuncius — ypodesion dispositionum. ypodesis argumentatio. ylin prima matheria'. Secuntur f. 7^b col. II — f. 11^b col. II synonyma quae dicuntur Ciceronis nullo adiecto titulo, sed prooemio hunc in modum composito, quod etiam in codice Bernensi 258 saec. IX—X legitur:

Cicero ueterio salutem. Collegi haec uerba (collegi *om. cod. Bern. 258*) quae (qui *cod. 258*) plurimis modis in unum deiestis (*corr. diiestis*; digestis *cod. 258*) dicerentur (dicentur *cod. 258*) quo (quod *cod. 258*) uberior prumptiorque fiat oratio erum (eorum *cod. 258*) adsertionum (assertionum *cod. 258*) quorum plerumque multo (multo *om. cod. 258*) maior pars traditur uerborum consertionum (consortione *cod. 258*) in has om̃ (*om̃s cod. 258*) formas studentibus profuturas (profuturus *cod. 258*) ceteraeque conuenient quod (ceteraeque conuenient his eo quod *cod. 258*) minime mirum erat (sit *cod. 258*) si in plurimis locis eadem uerba saepe relegerentur. Erunt enim magna quod nostre (nr̃e *cod. 258*) memoriae non refugerint (fuerint *cod. 258*) aut quod multis significationibus dictae conueniant remota (ueniunt remora *cod. 258*). Igitur ab oratore initium (initium *cod. 258*) capiamus. Orator actor (capiamus sic. **INCIPIVNT GLOSE SENONIMŎC CICERONIS.** Oratur actur *cod. 258*) defensor — egressus est exiit profectus est iter intendit iter inuadit pertendit contendit. *)

*) *Synonyma Ciceronis praeterea leguntur in codice Bernensi 224 saec. X f. 192^b col. II: INCIPIUNT SINONEMA CICERONIS.* Inanis uanus uerbosus uaffer loquax garrolus — *fol. 193^a col. II fastigium gratus (sic) ordinem honorem in reli-*

Haec excipit glossarium f. 12^a — f. 77^b: 'Abactor fur iumentorum. Abacta inuoluta furata. Abactae excludae. Abactus ab actu remotus — Zepheri uenti occidentalis. Zizania lolium. Zona cingulum'.

f. 78^a col. I — f. 88^a col. I sequitur orthographia, quae Bedae uulgo tribuitur nullo praefixo nomine: ME LEGAT ANTIQUAS UULT QUI PROFERRE LOQUELAS QUI ME NON SEQUITUR UULT SINE LEGE LOQUI. Aeternus aetas aequitas aeuum aequus idest iustus per duo u — uesper incerti generis est ut prisciano placet. ideo euangelista dixit: uespere quae lucescit in prima sabbati.

f. 88^a col. I: DE ORTOGRAPHIA. ORTOGRAFIA GRECE latine raecta scriptura interpretatur. Orto enim recte grafia scribtura dicitur. Haec disciplina (sic) docet quemammodum scribi debent. Nam sicut ars tractat de partium declinatione ita origo uel ortografia de scribendi peritia ut puta ad cum est praepositio — f. 89^b col. I: sed supra sicilicus apponebant quae nota commonebatur lectorem geminandum esse litteram. Sicilicus enim si ita quo scribi propterea per p et s scribitur — f. 90^a col. I: si de peccato fuerit ut est delicta per a et i scribendum est —, hoc est Isidori originum lib. I cap. XXVI, cui alia collectio orthographica adiecta est, quam huius libri loco duodecimo p. 299 seq. edidimus.*)

Sequitur f. 90^b — f. 108^a col. I opusculum theologicum sine tituli significatione: Illorum quae infra scribuntur quinque graduum ministeria alta dominatione praecellunt — Ex his omnibus creaturis quorum perstringimus ordinem quaedam ex aliquo quaedam ex nihilo conditor creauit caelum et terram et marae. finit. AMEN.

Sequitur aliud opusculum theologicum sine titulo f. 108^a col. I — f. 110^b col. I: Omne peccatum accio est acci autem omne quod uoluntarium est tam honesta quam turpis. Ergo uoluntarium est — Numquid nobilitas gloriabitur effecta non numquam indignis et miserabilibus ser-

---

gionem. *explūn*; *cod. Bern. A 92 nr. 6 saec. IX: Sinonima ciceronis (man. rec).* Abditum opertum absconsum obscurum — uitare declinare canere subtiliter fugere, *folia VIII conplectens primo quoque uocabulo per alphabeti rationem digesto; cod. Bern. 258 saec. IX—X f. 191^b INCIPIT PLOQUS SENONIMAE.* haec uerba qui plurimis (cf. *supra*) — Oratur actur etc., qui quidem liber non integrum exhibet opusculum, sed iam f. 192^a col. 1 med. finitur his: 'Sterilis infructuosa infecunda.' *Eiusdem codicis f. 153^a — f. 159^a synonymorum collectio proponitur ordine alphabetico:* Audacia temeritas confidentia improbitas nequitia. Auidus cupidus rapax auarus sordidus — f. 159^a col. 1: Vociferatur clamat, testatur testificatur. Vindicta ulcisci prosequi. Squalor inluuies pallor macies tabes afflixit prostrauit percussit oppressit elisit euerit obruit euellit.

Denique in Glossarum librum magnum, cuius exemplum est cod. Bern. 16, Ciceronis synonyma recepta esse Ciceronis nomine singulis lemmatis praefixo olim uideram, cf. Kettneri progr. Rosslebens. 1868 p. 31.

*) *Praeterea f. 90^a col. II ultima pars tractatus Bedae uulgo adscripti repetita est inde a uerbis: 'Veniant qui uendunt. Veneunt qui uenduntur' usque ad finem: 'Vesper incerti generis est ut prisciano placet. ideo euangelista dixit. Vespere quae lucescit.'*

uiens diabolus aliquando gloriabitur interfectorem esse misericordiae tuae
nō socios tuos tuae beatitudinis ingemiscit.

Huic subiuncta est praemisso PRAẼF uocabulo uita Senecae: Lucius annius senica apud grecos Cordobensis fotionis stoici discipulus et patruus luciani poetae continentissime uite fuit — *f. 111^a col. I* deinde uolens nero ignem in romam dare pro eo quod non uidit troeam quando accensa est troea. Vetuit eum senica atque mater neronis et cognati eius ab illa causa interfecti sunt ab eo tempore in qua passio petri et pauli fuit.

Secuntur f. 111^a col. I — f. 111^a col. II pauca de memorabilium uirorum mulierumque sacrae inprimis scripturae nominibus et de VII diuinis miraculis.

*Iam uero a f. 111^a col. II usque ad f. 116^a col. I habes Cicero-
nis cuius hic dicuntur differentias; agmen claudit chronici Anglici
nescio cuius fragmentum (f. 116^a col. I — f. 116^b col. I) ab his uerbis
incipiens: ANNO ANTE INCAR | nationem dominicam LXmo gais iulius
cesar primus romanorum brittanias bello pulsauit etc.*

*Praeter hunc librum in parte aliqua operis p. 275, 12 — 282, 2
uti licuit duobus codicibus Bernensibus, qui illam syllogen continent,
quam Putschius edidit p. 2203—2208 et Handius progr. Ienens. 1848 p.
7—18. *) Quorum alter, quem B littera notauit, A 92 nr. 34 saec. XI—XII
(Incipit dissonantia sermonum. Inter auxilia et praesidium et subsidium
hoc interest. Auxilium laboranti mittitur etc. — Inter redi^ubiuū per b
litteram et rediuuium per u hoc interest. redubiū quod finit nascitur
rediuū quod reuiuiscit) cuius argumenti sit praeterea, supra p. LIII.
LIV significauit.*

*Alterius libri 330 saec. X (C) accuratam descriptionem nobiscum
nuper communicauit Hermannus Vsenerus mus. Rhen. XXII p. 416
— 418; differentiae leguntur f. 45^a col. I — f. 46^a col. II: IN NOMINE
SALVATORIS INCIPIT DE DISSONANTIA SERMONVM. Inter auxilium
et praesidium et subsidium — rediuuium quod reuiuiscit. Atque hoc
codice Putschium usum esse utrumque conferenti facile persuadetur.
Ceterum codicum B et C non idem ordo est, qui in A conspicitur: nam
post p. 277, 10: 'qui regit regnum' statim habes p. 279, 1: 'Inter
fari' etc. — p. 280, 22: 'intra affectum doloris'; iam secuntur, quae
p. 277, 11: 'Inter amentem' etc. — p. 278, 25: 'noctu aduerbium'
scripta sunt, quae excipit illa pars, quae p. 280, 23: 'Inter orare' etc.
— p. 282, 2: 'quos nescimus' extat.*

*Hae igitur codicis Bernensis 178 differentiae, quae quod Cicero-
nis nomen in fronte gestant inde factum esse uidetur, quia, ut Isidori*

*) Quae apud Handium inde a p. 18, 3: 'Inter patrum' etc. usque ad finem libelli
p. 21 extant, ea maximam partem quamuis diuerso plerumque ordine inter codicis
Bern. 178 differentias leguntur, cf. infra p. CXXIII.

ad nostram aetatem uenire et synonyma et differentiae, ita, cum Ciceronis nomine inscripta synonymorum collectio circumferretur, differentiarum quoque eum fuisse auctorem librarius nescio quis suspicatus est,*) simillimae sunt illis, quas Dubreuilus anno 1601 inter Isidori opera, Gothofredus anno post in linguae Latinae auctorum corpore append. p. 79—106 (paginarum numeri non recte positi sunt, quippe cum a numero LXXX statim ad numerum LXXXXI transeat) S. Geruasii, ad postremum Areualus in Isidori operum tomo VII append. XXIII p. 426—442 ediderunt; quamquam neque ordine neque numero neque singularum rerum explicatione plane inter se consentiunt. Quorum Breuilus, cuius editionem Areualus secutum sese esse ipse testatur l. l. p. 426, eam collectionem ab ipso Isidoro scriptam esse ratus, utpote quam inter Isidori opera a Margarino de la Bigne anno 1580 edita extare uidisset, cum, antequam opus ad finem uergeret, genuini operis Isidoriani nescius fuisset, pone originum libros p. 281 seq. tanquam primum Isidori Hispalensis Episcopi de differentiis siue proprietate uerborum librum edidit, cui spiritales, quae dicuntur, differentias quasi alterum subiecit. Gothofredus uero Breuili editionis, quam aut ignorauit aut ignorare se simulauit, nullo habito respectu 'ab amplissimo uiro Iacobo Bongarsio legato regio' haec secum communicata esse palam professus est. Sed ignorabatur usque ad hunc diem et aetas libri Bongarsiani atque ipse qui ea continebat codex ubi esset. Quem cum diu frustra quaesiuissem bibliothecam Bernensem perscrutando, tandem inueni. Est codex 224 saeculo decimo nitidissime scriptus continens Isidori originum libros XX, de mundo librum, differentias spiritales, eiusdem Isidori**) de uita et obitu patrum atque scripta minora theologica, Eucherii glossas, Ciceronis synonyma, denique glossaria compluria, quorum quod ultimo loco collocatum est, omnium maximum XXVII folia inplet praemisso INCIPIUNT GLOSAR (f. 198^b col. II) titulo. Differentiae ipsae f. 152^a col. I — f. 156^a col. II leguntur: INCIPIT DE PROPRIETATE SERMO[NVM] · VEL RERŪ | Intel pollicere et promittere hoc interest — Inter homines et bestias hoc interest, quod bestiae uentri sentiunt (r add. m. II) homines ratione (corr. rationi m. II) | EXPLICIT | FELICITER |.

*) Quamquam id quoque cogitari potest, Ciceronem istum Veterii amicum reuera differentiarum collectionem insituisse, ut Isidorus non synonyma tantum eius, uerum etiam differentias imitatus esse uideatur. Nam synonyma certe Ciceronis ab Isidoro expressa fuisse ipse testatus est synonym. lib. I praef. (Isid. opp. ed. Arenal. tom. VI p. 473) his uerbis: 'Venit uuper ad manus meas quaedam schedula Ciceronis quam synonyma dicunt, cuius formula persuasit animo quoddam lamentum mihi uel miseris condere.' Neque enim recte Mariana olim (Patrologiae tom. 83 p. 827 ed. Migne) illud 'Ciceronis' expungi iussit, quasi a plerisque libris manuscriptis alienum. Adest enim non solum in libris Guadalupeo et Hispalensi, quibus Mariana usus est, sed etiam in Einsidensi nr. 172 saec. IX—X f. 1^b.

**) Hinc explicatur illud, cur inter Isidori opera hae differentiae receptae fuerint.

Iam quia de codicibus harum differentiarum a prioribus editoribus adhibitis nihil omnino constat, hoc dixisse sufficit, Breuilium interdum audacissime corrigendo scripturam inmutasse uideri, Gothofredum uero uel corruptas codicis Bernensis lectiones plerumque summa cum fide expressisse (unde simul Bongarsii ἀκριβεια cognosci potest), Arcualum denique Breuilium secutum interdum uel deteriore reddidisse, quod, ut eo exemplo utar, nr. 199 factum est, quo loco cum et Breuilii et Gothofredus una cum libro Bernensi recte exhiberent 'uires uiriosum', Arcualus male scripsit 'uitiosum', qua in re mirandum est, quod Reifferscheidium habuit assecclam Suetoni rell. p. 294. Qui cum Gothofredum p. 274 seq. testem adhibere se diceret, reuera Arcualum, hoc est Breuilium expressit. Quo factum est, ut editorum nouellorum excogitamenta pro antiqua codicis manuscripti Bongarsiani lectione plerumque uenditarentur.

Hanc Breuilii et Gothofredi collectionem, quamquam reperto libro manuscripto satis uetusto maior ei in posterum fides erit habenda, tamen denuo typis describere nolui, quia Arcuali editione a Migneo nuper anno 1850 in patrologiae tom. LXXXIII repetita satis diuulgata est. Sed codicis diligenter excussi scripturae ad Gothofredi editionem alteram, quae a. 1602 S. Geruasii (Geneuae) prodit*), conlatae uarietatem Arcuali numeris adpositis doctorum uirorum memoriae tradi necessarium duxi:

P. 79 Gothofr. 1 Intel pollicere | pollicimur | 4 et lusta correptae | 6 intellegi, sic semper | 7 asper ad tempus | 8 hieme intumescit |

p. 80, 8 completur | 12 caret mentē | retinet | 14 quod demonstramus, de eras. | sepius | 15 locupletum opulentum (fuit: opulentiam) | tamquam |

p. 91. 16 hominum, minum in ras. | 19 numquam | 20 greca | discendit | cadet | descendit | impulsu | uentu, corr. uenti | lacrimae | Nymbus | erumpit ualiquam (sic) | caeli | 21 santiat | 22 qd terga | 23 compositum | 25 contineitur | 26 dei | 27 facundae | cum aliquem | 28 accipemus |

p. 92, 29 quae longe | uisemus | 30 et in saniam | 32 rectae | 33 dona dñ (= deo) dantur | 34 uestes feminarum | 35 poenitus | 36 conparatur | 38 qui a ceteris | sine ceteris | 39 apheresim | sincopen | apheresis | temnetes | rare nantes pro natantos | 41 reliquimur | 42 miserimur | 43 dicitur qñ (= quoniam) oris ratio | etiam praecatur | inperiti | ad praeces descendunt |

p. 93, 46 segnes | 52 etiam | post: iumenta dicimus: disiunctio | 53 qui in uno | 55 desinet | 56 ut cum exierit, cum exi in ras. | 58 quasi principium, corr. primum |

---

*) Tertiae editionis anno 1622 Genueae curatae (cf. Reiff. p. 274 et 451), quam secundae similem fuisse paginarum appendicis numeri et ipsi falso positi coarguunt, nulla poteram, quamuis cupide inquirerem, notitia inui.

p. 94, 62 et cet^oros | ceteros | 63 redibibum, ibi *in ras.* | litteram | per u litteram | 68 officiet | 69 accedunt | 70 con gratis | 71 oliuas arbores sunt unde | 76 membra distituit | 77 hoc inter |

p. 95, 80 in alterius terra | 81 inperitorum | 82 baltea ipsa lora, ceteros | 83 relinquit | 84 ut uirgilius | puplite | 85 adclinis locus | 86 dicunt | 93 accersire et arcessire |

p. 96, 94 in maturus | 96 coaculata | 97 galtea | 98 quod certo est a certu | 99 tamquam | 100 caerimonia | 104 quod illius similis moribus illi similis et illi similis uultu | 105 ī flemina | quod flemina s̄ | habundant sanguinē | 107 adspiratione | per adspirationem | 109 conpescere | ut uirgilius | timor aguit | 110 morti |

p. 97, 112 ingluuies sordium, *corr.* inluuies | hoc ad inglutiendo | 113 commonimus | admonimus | monimus | 114 audatiam | audatia | 115 caeleritatem | caeleritas | 121 excribere transscribere | disscribere | transcribere | imperfectum | 123 consuiscere insuiscere et adsuiscere | consuiscimus | insuiscimus | adsuiscimus | 125 aduliscere inoliscere et exoliscere aduliscere | inoliscere | exoliscere |

p. 98, 126 conportare, *bis* | 129 et herundinem | herundo auis q̄ tegnis adherere | 131 pertinatiam | pertinatia | mala rei | 132 quod sequimur | 134 etiam si | facile generit etiam si | quamquam | effundat | 135 quod subter | praemitur | altius non contingitur | 136 signum *bis*, *g eras.* | 138 ut per uiros | 139 et delegere | delegi | ex^{er}citus delegi | 140 cetera |

p. 99, 142 qui ob eci|tauit || 144 bestearum | 146 inprobe | 148 diutinum, *corr.* diutenum | diutenum | 150 deminutum | 153 quod nubet | enubet | denubet | 156 opturatum, *bis* | tamquam | opturatae | 159 inter palma |

p. 100, 159 police | 161 apparere | apparat qui parato adecit. id accusare parat | 162 adstipolatio | constipolatio conserta | 163 satietatem | sacietas | 164 uitiniam | 165 luxorior et luxorio | 164 inter potere | 167 et his similia | 168 ascendemus | escendemus | altius scendimus | equo, *corr.* equo | 170 piguero et pigneror | pigueror | pignero | 173 inter ceruleum et cerulum | cerulum | ceruleum ex cerulo |

p. 101, 177 anima est qua | animus quod regimur | quod spiramus qui bona | 179 ne accipiamus | 181 hostia cōm moles falsa in capit | 182 uictima conuinē | in fascibus | uictima quae dextra habet | 184 frustram | 187 ad effectum (a *suprascr. m. II uet.*) | 188 maculino | et quo filii, d *post* quo *add. m. II uet.* | in numero | quia habet |

102, 190 in duas partes | 192 praescius, *corr.* -ios *m. II* | 194 peram, *corr.* pyram *m. II* | pera, *corr.* pyra *m. II* | 196 modis inte|||legitur | *Quae post 196:* Inter uirum — ut in animalibus *apud Gothofredum secuntur:* Inter primum et priorem hoc interest, quod prior alterum prae-

cedit, primus omnibus, in libro quoque manuscripto leguntur, nisi quod pro illo alterum scriptum est alter': omiserunt neglegenter Dubreuilius atque Areualus, quo factum est, ut Reifferscheidius p. 287 non uideret, eadem reuera apud Gothofredum extare, quae inter Suetonii reliquias receperat. | 197 uoluntariae | reliquit | hostē, corr. hostes m. I | 200 monstrat' sanguinis | 201 proelium | bellum discitur acies ordinat' proelium | 203 ad congrationem | descendit |

p. 103, 205 puplicorum | 212 ex immaturo | aut suae | inponit | qui latentes rei | 213 inhibere ui dī (= ui dicitur) | 214 in caelo | quattuor | 216 cineris | 217 sidera | astra sine sidera | caelo | sidera | 218 In⁷ | in inferiore |

p. 104, 221 diuium | diuius | comeatur | 222 litteram | habundare | et||uehemens | 224 altero | inuiditur | 226 Inter dimitto, corr. demitto | 228 subieciat | dimedia esse | dimidiatum autem | 230 maxime | 231 assiduae et cotidie, bis | perseuerantiam | 232 maeret, bis | quia ex | beneficio | expectat |

p. 105, 234 praecor et depraecor | 237 sine cuius quam | 238 uel aceli | 240 cognitus | nūquam | 241 clipeum, bis | 242 Inter germanum et hoc interest, om. fratrem | 243 inter mesare | mesare | 245 cominus, bis |

p. 106, 248 tamquam | 251 cuiuscumque | totiens | quotiens | ac reginam graui | lacrimans | inmittit | 253 seuiunt (r m. II) homines ratione, corr. -ni m. II.

Iam quem Areualus VII p. 426 adn. in partes uocauit codicem Vaticanum 624 nescio cuius aetatis, is quamquam ab eadem incipit differentia: 'Inter metum' etc., tamen prorsus alienus est a libro Bernensi 175: neque enim idem est rerum expositarum ordo uel ratio explicandi.

Atque ordo ipse omnium horum quotquot differentias continent librorum qua potissimum ratione nitatur, equidem non queo definire, nisi quod libri Bernensis 175 eam sectionem, quae legitur p. 282, 5—22, si a postremis ad prima recurras, ordine alphabetico scriptam esse uides. Quam rem, cum casu factam esse haud credam, ita explicauerim, ut in hac operis parte differentiarum collectorem libro ad numerum alphabeticum exacto usum esse dicam, ordine ipso causa nescio qua inuerso.

Earum autem differentiarum, quas Handius edidit lenae anno huius saeculi duodequingagesimo, pars longe maxima inde a p. 7 (1) usque ad p. 18 in eundem plane ordinem tuetur, quem Putschius atque codices BC obtinent; quae restant p. 18, 3—21, eorum duo prima: 'Inter patrium et paternum hoc interest, quod patrium a patria uenit, paternum a patre' et: 'inter pomaria et pometa hoc interest, quod pomaria uaga dicimus, sicut olearia et ficaria: pometa quasi maleta ficeta oliueta', nec non p. 19, 1: 'Inter contingere et accidere hoc interest, quod contingunt'

bona, accidunt mala' a codice 178 absunt; cetera adsunt omnia hoc ordine: p. 18, 5 (inter aegrum) = p. 282, 3; 6 (inter prior uenit) = p. 282, 5; 7 (inter inficere) = p. 282, 7; p. 19, 2 (inter gratis) = p. 289, 28; 3 (inter oleas) = p. 282, 9; 4 (inter nexis) = p. 290, 1; 5 (inter nefarium) = p. 290, 3; 6 (inter nutrit) = p. 282, 12; 7 (inter maritimum) = p. 282, 14; p. 20, 1 (inter merum) = p. 282, 16; 2 (inter laniat) = p. 282, 18; 3 (inter laurum) = p. 282, 21; 4 (inter imum) = p. 283, 1; 5 (inter curam) = p. 283, 2; 6 (inter animam) = p. 283, 6; 7 (inter grauem) = p. 283, 9; p. 21, 1 (inter ultorem) = p. 283, 11; 2 (Palaemon occetenus insignis grammaticus romanus habetur, qui quondam interrogatus, quid inter stillam et guttam interesset, gutta, inquit, stat, stilla cadit) = p. 288, 16.

CAP. II.

DE MAGNI LIBRI GLOSSARVM DIFFERENTIIS.

'De differentiis sermonum' permulta lemmata inueniuntur in codice Bernensi 16, qui glossarium illud inclytissimum continet saeculo IX scriptum, cuiusque mentio iniecta est ab Vsenero nuper, postquam Wilmannsius perscrutandis et describendis Vaticanae bibliothecae subsidiis glossariis omnibus uiris doctis haud dubie gratissimum incohauit opus mus. Rhen. XXIV p. 361—391.

In codice igitur Bernensi haud raro legentibus occurrit in margine glossis praescriptum illud: 'ex differentiis' uel 'ex differentiis sermonum'. Quae quidem lemmata ne quis haud inepto argumenti habitu allectus noua inde quaedam subsidia ad supplendam, quae mutila ad nos deuenit, grammaticorum uelustorum doctrinam colligi posse credat, id moneam, omnia ista iam in Isidori differentiarum librum recepta esse. Sed quia in eodem illo glossario ex Isidori differentiarum libro, praescripto aut Isidori solius nomine aut certe: 'ex Isidori de differentia sermonum' haud pauca leguntur, alia quaestio inminet satis difficilis, quam tandem ratione ductus unam eiusdem argumenti materiam glossarii scriptor diuersis nominibus distinguere uoluerit. Sed de hac re postea dicemus; nunc de illis locis disputemus, quibus illud 'ex differentiis' uel 'ex differentiis sermonum' praescriptum est. Vncis inclusa sunt, quae a Dubreuiliana editione discrepant.

f. 9^a col. 1 Ad forum ire — in ipsum forum = Isid. diff. p. 743, Nr. 60 ed. Dubreuil.; tom. V p. 10 ed. Areual., qui eisdem numeris usus est (alicus locus quam imus).

f. 12^b col. 2 Aduersum te — imitator = Isid. p. 742, 29; p. 6 Ar.

f. 17^b col. 1 Affectio — inter extraneos = Is. p. 766, 419; p. 54 Ar. (inter diuinct²s)

f. 18^a col. 2 Afrum — negotiatorem = Is. p. 743, 61; p. 10 Ar.

f. 18^b col. 2 Agere — dicit reus = Is. p. 744, 64; p. 10 Ar. (agit enim patronus)

f. 19^a col. 2 Agnoscimus — nobis exciderunt = Is. p. 744, 62; p. 10 Ar. (cognoscimus enim — agnoscimus ueroque)

f. 20^b col. 1 Albentem — qui incipit = Is. p. 743, 36; p. 7 Ar. (qui iam albus est, albescentem qui)

f. 21^b col. 2 Allidere — eliditur uero longe = Is. p. 742, 20; p. 5 Ar. (quisq; proxime)

f. 22^a col. 1 Alios — ex alio = Is. p. 747, 107; p. 16 Ar.

f. 24^b col. 1 Ambos — qui ambos tangit = Is. p. 750, 157; p. 22 Ar. (utque qui dicit)

f. 30^a col. 2 Ante — tempus = Is. p. 741, 10; p. 3 Ar. (significat et tempus, antea)

f. 36^b col. 1 Arbitrare — proferre = Is. p. 752, 188; p. 25 Ar. (aestimare — anime proferre)

f. 36^b col. 2 Arbitrem — ex lege = Is. p. 742, 33; p. 6 Ar.

f. 43^a col. 2 Aspicere — cura = Is. p. 775, 581; p. 73 Ar.

ibid. Aspicere — est quaerere = Is. p. 742, 21; p. 5 Ar. (suspicimus despiciamus — inspicimus retrorsum conspiciamus circumquaque prospiciamus longe — aspectit — item circuminspicit quaerit cernere. Nam circuminspicere etc. *Verba*: Item aspicimus — prospiciamus futura om.)

f. 44^a col. 1 Astra — et eiusmodi = Is. p. 770, 495; p. 62 Ar. (dirigunt consilium — grandes orion — ut yadas pliadas — est aut taurus scorpius (ius eras.) et eiusmodi)

f. 46^a col. 1 Auarus — desiderat = Is. p. 741, 4; p. 2 Ar. (qui non suo)

f. 46^a col. 2 Audatia — consilium = Is. p. 774, 556; p. 70 Ar.

ibid. Audax — non metuit = Is. p. 743, 29; p. 6 Ar. (temerarius non estimat periculum, audax non metuit)

f. 46^b col. 1 Audire — tantum boni = Is. p. 742, 23; p. 5 Ar. (audiantur)

f. 47^b col. 1 Auferre — rapimus = Is. p. 744, 63; p. 10 Ar. (ab alio rapimus)

f. 48^b col. 2 Auritur — puteus = Is. p. 758, 286; p. 37 Ar. (auritur etc.)

f. 51^b col. 2 Balneum — balneum dicimus = Is. p. 746, 75; p. 11 Ar. (cotidiano)

ibid. Balsamum — exurit = Is. p. 746, 79; p. 12 Ar. (nam opo — dicit plenius)

f. 54^a col. 1 Beatus — felix euentus = Is. p. 746, 72; p. 11 Ar. (felix sequenter et aliis — quocumque)

f. 58^b col. 2 Bestias — desiderio suo feruntur = Is. p. 755, 248; p. 33 Ar. (quod naturali)

f. 68^a col. 2 Cartigare corripere et obiurgare — obiurgamus cedi-
bus = Is. p. 747, 96; p. 15 Ar. (corripimus uerberibus obiurgamus
cedibus)

f. 70^b col. 1 Cauum — cautum manu = Is. p. 747, 92; p. 14 Ar.

f. 73^b col. 2 Censorem — pulchrum dicimus = Is. p. 747, 109;
p. 16 Ar. (censores etiam — censum prouinciale)

f. 76^b col. 1 Ceteros — ex alio = Is. p. 747, 107; p. 16 Ar. (ex
eodem numeros non alio ex alio)

f. 81^a col. 2 Circum pedes — ante pedes amicorum = Is. p. 747,
94; p. 14 Ar.

f. 84^b col. 2 Coclearium — uero speciem = Is. p. 748, 124; p. 18
Ar. (coclearium qui uendet coclearem uero speciem)

f. 85^b col. 1 Cognoscimus — exciderant = Is. p. 748, 134; p. 19
Ar. (cf. supra f. 19^a col. 2; qui nobis exciderant)

f. 89^a col. 1 Comptus — natura = Is. p. 747, 112; p. 16 Ar.
(comptus cura compositus)

f. 90^a col. 1 Concidit et occidit — separasse = Is. p. 748, 19;
p. 4 Ar. (correpta media significat)

f. 94^b col. 2 Consequimur — studio = Is. p. 747, 103; p. 15 Ar.

f. 96^a col. 1 Construere et extruere — extruere uero externere =
Is. p. 747, 100; p. 15 Ar. (aedificare est)

ibid. Consuere — corium = Is. p. 747, 102; p. 15 Ar.

ibid. Consuescimus — adsuescimus utra = Is. p. 747, 104; p. 15 Ar.
(inuescimus et adsuescimus — consuescimus bonā inuescimus adsuesci-
mus utra)

ibid. Consuetudinem — equum sanctumque praespiciamus = Is. p. 748,
122; p. 18 Ar. (soliterre huius consensu — pendet quasi)

f. 96^b col. 1 Consummatum — deductum = Is. p. 767, 433; p. 56
Ar. (cui iam nihil addi potest)

f. 99^b col. 1 Corum (*sic*) et palam — ad omnes = Is. p. 747, 91;
p. 14 Ar. (quia id significat)

f. 100^a col. 2 Corripere — castigamus cedimus = Is. p. 747, 96;
p. 15 Ar. (cf. supra f. 68^a col. 2)

f. 102^b col. 2 Crassum — quam pinguis = Is. p. 747, 113. 114;
p. 16 Ar. (pinguedines — animi et crudelitatis. rursus inter crassum —
quod cras pinguis est. Nam obesus)

f. 104^a col. 1 Criminatorem — dominicam = Is. p. 746, 86; p. 13
Ar. (hoc inter se differt. orbilius putat — crimen infert et id sepius
facit — quantum uipera)

f. 111^b col. 1 Defensor exultor ita distinguitur — iniuria = Is.
p. 749, 138; p. 19 Ar. (id facine inpune sit facta iniuria)

f. 125^b col. 1 Disco et deceo — qui nouit = Is. p. 750, 177;
p. 24 Ar.

f. 127^a col. 1 Dispartrem et inpartrem. dispars — sine pare = Is. p. 750, 158; p. 22 Ar. (est inequalos)

f. 147^a col. 2 ES ET ES — VERBUM EST = Is. p. 743, 53; p. 9 Ar. (METALL^I MATERIEM).

Sunt praeterea loci nonnulli, quibus 'Isidori ex differentiis sermonum' antescriptum est, qui et ipsi ad Isidori differentiarum librum redeunt. Sunt autem hi:

f. 52^a col. 2 Barbarismon — in pluribus = Is. p. 746, 81; p. 12 Ar. (solaecismon)

f. 53^b col. 1 Basium — grata labellis = Is. p. 765, 398; p. 51 Ar. (Basium dicitur quod uxori datur, suauium quod scorto. Item basium — uersibus hoc distinxit. Coniugis interea basium osculantur amicis suauiam)

ibid. Bassos — nomina sunt = Is. p. 746, 80; p. 12 Ar.

f. 55^b col. 1 Benignitatem — inuitare dulcedine = Is. p. 745, 71; p. 11 Ar. (alloquio et omnium — familiaritem inuitant)

f. 57^a col. 1 Bucinam — clangor clamoris est = Is. p. 746, 77; p. 12 Ar. (quasi signum datur in hostem)

f. 59^a col. 1 Bibere — luxuriae = Is. p. 746, 74; p. 11 Ar. (natura est)

f. 62^b col. 2 Capillatum — yrsutus = Is. 748, 127; p. 18 Ar. (capillatum capillos grandes)

ibid. Capillos — arboris = Is. p. 747, 117; p. 17 Ar. (capitis, om. sunt)

ibid. Capiro — frequenter = Is. p. 747, 105; p. 16 Ar.

f. 63^a col. 2 Capsidem — gallea de coret (*ter repetitum*) = Is. p. 748, 120; p. 17 Ar.

f. 79^b col. 2 Circiter et circo — non circasse = Is. p. 747, 94; p. 14 Ar. (ad locum ad tempus — circus se nos)

f. 88^b col. 1 Commodare et adcommolare — adcommodare uero abtare ut laterique argiuum adcommodat essem (*Verg. Aen. II 393*) = Is. p. 747, 101; p. 15 Ar.

f. 112^b col. 1 Deforme — ad crimen referimus = Is. p. 749, 139; p. 19 Ar. (ad corpus, turpe autem ad crimen referimus)

ibid. Deforme — ultra forma = Is. p. 750, 162; p. 22 Ar. (formam informis uero ultra forma)

f. 112^b col. 2 Deformis — ad animum = Is. p. 749, 139; p. 19 Ar.

Magna porro est pars earum glossarum, quae solo Isidori nomine insignitae sunt, quas ad Isidori librum, de quo agimus, pertinere non mirum est, uerbi gratia:

f. 132^b col. 2 Aebrietatem et ebriositatem — nec uiuum = Is. p. 752, 183; p. 24 Ar. (ebriositas autem — de quo apostolus — ignobilis oraticum ebrium et somno describet et excitat cum ait nec dormire — quia sententia || — in eum fuisse)

ibid. Ebrium — multum bibet = Is. p. 752, 205; p. 27 Ar. (multum bibet et).

Sed supersunt aliquot loci, qui, quamquam nullam omnino notam prae se ferunt, tamen ad Isidorum referendi sunt:

f. 3^a col. 2 & Absconsum — texuntur = Is. p. 741, 9; p. 3 Ar. (absconditum uero est — conditum enim est non absconsum, unde et — sup̄ta atque apta)

f. 8^b col. 2 Adficimur et afficimus ita distinguitur · adficimur iniuria afficimur uero honore = Is. p. 742, 28; p. 6 Ar.

f. 10^a col. 1 Adloqui — eloqui oratoris = Is. p. 742, 16; p. 4 Ar. (adloqui orantis et iuuentis obloquio obtrectantis est)

f. 10^b col. 1 Adnunciatur — de futuro (*mutil.*) = Is. p. 742, 25; p. 5 Ar.

f. 74^a col. 2 Inter cepit — de incipiendo = Is. p. 748, 129; p. 18 Ar. (cepit et coepit)

f. 82^a col. 2 citra et ultra hoc inter se differt · citra ad nos ultra illuc = Is. p. 774, 579; p. 72 Ar.

f. 85^a col. 2 Inter cognatum — coniunctus = Is. p. 747, 110; p. 16 Ar. (affinis sumptus)

f. 86^b col. 2 Inter collum — plurali superuam = Is. p. 748, 118; p. 17 Ar. (collus semper ceruice significat — numero singulari nominatur — dum uero plurali)

f. 87^a col. 1 Columen et incolumen — unde et calmus = Is. p. 747, 111; p. 16 Ar. (incolumen animo — quia columna factum est)

f. 88^b col. 1 Commodat — sibi reddedissent = Is. p. 763, 363; p. 47 Ar. (commodat qui commendat. mutuat uero qui recepturus est. Commodat quid quod dat sibi reddedissent)

f. 89^a col. 1 Commune — animalium = Is. p. 748, 126; p. 18 Ar. (commune genus est hominum, *optime*)

f. 91^b col. 1 Confiteri — uoluntatis = Is. p. 754, 232; p. 31 Ar.

f. 105^a col. 1 Crudelis hoc differt a seuum — in sanguine est = Is. p. 771, 501; p. 63 Ar. (crudelis uero)

f. 109^b col. 2 Decens speciosus et formosus ita distinguitur — sine forma = Is. p. 750, 161; p. 22 Ar. (*his additis in fine*: Decens compositus a numero decem dictis hinc decorus et detibilis (dec.)

f. 114^b col. 1 Demens et delerus — dirigunt sulcos = Is. p. 749, 140; p. 20 Ar. (delerus autem per etatem et e defectus — ita quod arecto — haberet lira est enim)

f. 117^a col. 2 Despicere deorsum suspicere sursum aspicere ante se respicere retro prospicere longe adspectare uero in dexteram leuamque se conuertere = Is. p. 742, 21; p. 5 Ar.

f. 118^a col. 1 Deus — diuus fit = Is. p. 750, 168; p. 23 Ar.

f. 130^a col. 2 Domum — captum manuum = Is. p. 750, 160;

p. 22 Ar. (domus a proprios aut et tores — tuum uocatur — aut ab aliquo — recipimus — ueniet — hospis nec ab inter hospitem captum manuum)

f. 139^a col. 1 Inter eloqui — obtrecentis est = Is. p. 742, 16; p. 4 Ar.

f. 159^a col. 1 Exultatio uerborum atque membrorum est laetitia uero est mentis gaudium. Exultatio a iubilatione — iubilatio est = Is. p. 760, 329; p. 43 Ar. (diffusi laetitiam inuocem quadam)

Idem de duobus quoque locis, quibus 'de glossis' signum additum est, statuamus oportet:

f. 53^b col. 1 Basium quod uxori datur. nam distantia haec est. uerba si uel uxori (*leg.* ut basium uxori) osculum filiis suauium scorto sit deputatum = Is. p. 765, 398; p. 51 Ar.

f. 139^a col. 2 EM ETENIM CUM INCREPAS EN CUM OSTENDIS = Is. p. 752, 204; p. 27 Ar.

Hunc igitur differentiarum in glossario Bernensi similibusque propositarum fontem atque originem postquam aperui, haud dubitabis, si

f. 128^a col. 2 Diurna diutina et diuturna ita distinguitur: diurna adiecta sunt ut diurna merces, diutina ab eo quod est q; diu durauerit, diturna uero a perpetuitate dicta quasi aeterna

notam CICEŔ praescriptam uideris, quin id signum a glossarii uel auctore uel librario — nam apographum, non archetypum nos manibus tenere infinita pessimorum scribendi uitiorum multitudo demonstrat atque conprobat — perperam positum sit. Caue igitur committas, ut ad ipsum illud hoc referendum esse putes, quod in codice Bernensi 178 differentiarum farrago Ciceronis nomen prae se fert. Quaecumque enim libri Bernensis glossae Ciceronis nomen gestant in fronte praescriptum, ad synonyma eius, quae feruntur, pertinere uerissimum est.

Quibus expositis perquam mirum est, aliquot nobis ex isto genere glossas occurrere, quae apud Isidorum non extant:

f. 10^a col. 2 Ex differentiis. Admonemus monemus et commonemus hoc inter se differt. ammonemus praesentia, monemus futura, commonemus praeterita.

Nam quae apud Isidorum p. 763, 364; p. 47 Ar. leguntur, eadem in glossario praemissa ESID nota statim secuntur. Illa uero ordine inuerso habes apud Gothofredum p. 97 (nr. 113 Areual.).

f. 40ª col. 1 Ex differeñ sermonum. Argumenta (armenta) et greges hoc inter se differunt, quod armenta aequorum et bouum sunt, greges uero capellarum et ouium (*Eadem ex differentiarum codice Vaticano 624 excerptis Areualus Isid. opp. VII app. 23 p. 442 adn.*).

f. 97^a col. 2 Ex diff̃ sermoñ. Contestor et obtestor hoc inter se differt: contestor ad iudices obtestor ad aduersarios.

f. 113^b col. 1 (*sine nota*) Delerat et delirat ita distinguitur: delerat terreat delirat uanum esse significat.

f. 126^a col. 1 Ex diffē sermoñ. Disertum et disertum: disertus oratorem dicit, desertus derelictus.

f. 116^b col. 2 (*sine nota*) Desertus et disertus ita distinguitur: desertus derelictus, disertus orator a diserendo.

Sunt porro nonnulla, quae, cum Isidori nomen praecedat, tamen apud Isidorum non inueniantur:

f. 4^a col. 2 ESIDORI. Abtum et utile ita distinguitur. aptum ad tempus, utile ad perpetuum. — Aptus in tempore abtatur, utilis uero in usum perpetuum.

f. 36^b col. 2 Esidori differentiarum. Arbitrium est uoluntas libere potestatis, quae persone sponte uel bona uel mala appetere potest.

f. 62^a col. 1 Ysidori ex differentiis sermonum. Callidus et facundus hoc inter se differt. Callidus per exercitationem artis instructus, facundus qui facile fari possit.

Ac ne quis credat, Isidori differentiarum librum a glossarii auctore adhibitum pleniorē fuisse, quam quem hodie manibus tenemus, addam aliquot locos, quibus unius eiusdemque uocis explicatio duplex proponitur ita, ut altera cum Isidori libro consentiat, altera uero aut aliquantum aut omnino dissentiat. Sunt autem hi:

f. 47^b col. 2 Ex diffē sermonum. Augurium et auspiciū hoc inter se differt: auguria consuluntur, auspicia ultro ueniunt:

f. 49^b col. 1 Ex diffē. Auspicia et auguria hoc inter se differt: auspicia sunt quae incoantur et ultra ueniunt, auguria quae consuluntur et consecuntur = Isid. p. 741, 6; p. 2 Ar.

f. 75^b col. 2 Ex diffē sermonum. Ceruleum et cerullum inter se differt. nam cerulum dicitur ipse color ceruleus quod ex cerulo constat aut quod cerulum est, ceruleum fit:

ibid. ESIDORI. Cerulum et ceruleum differt. Cerulus est color ceruleus qui ex colore conficitur. nam ceruleum ipsum colorem dicimus = Is. p. 747, 115; p. 17 Ar.

f. 112^b col. 1 Ysidō ex dif sermonum. Deforme ad corpus, turpe autem ad crimen referimus:

f. 112^b col. 2 Esidō ex differtia sermonum. Deformis et tupis ita distinguitur. Deformis ad corpus pertinet, turpis ad animum = Is. p. 749, 139; p. 19 Ar.

f. 153^b col. 1 Ex diff. Inter exercitum et exercitatum hoc interest: exercitus laboribus, exercitatus studiis:

ibid. Esydori. Inter exercitum et exercitatum hoc interest: exercitus laboribus fatigatis exercitatus uel arte uel studio peritus = Is. p. 751, 181; p. 24 Ar.

Eodem omnes illi loci referendi sunt, quibus Isidori uerba, qualia in differentiarum libro hodie leguntur, ita mutata sunt, ut librariorum solummodo incuriae deputari id nequeat, atque illi, quibus sunt admixta,

quae ab ipso Isidoro aliena sunt, sed in tantum aliena, ut non glossator nescio quis Isidori uerba dilatasse et interpolasse, sed ipse Isidorus aliunde petita angustiore dicendi forma circumscripsisse putandus sit. Tales igitur locos hos inueni:

f. 15^b col. 2 Ex differentiis. Aes et es ita distinguitur: aes per dyptonga metalli materiem significat, es uero sine diptonga uerbum est — cum quibus conferas, quae f. 147^a col. 2 scripta sunt:

Ex differentiis sermonum. ES ET ES ES METALL¹ MATERIEM ES VERO VERBUM EST = Is. p. 743, 53; p. 9 Ar.

f. 22^a col. 2 Ex differentiis. Alius e multis dicitur, alter uero ex duobus uocatur, cf. Is. p. 743, 30; p. 6 Ar.: alter de duobus dicitur, alius de multis; alter enim sine uno esse non potest.

f. 40^a col. 1 Ex differentiis. Arma et tela hoc inter se differt: arma sunt, quibus defendimur idest rotunda, uela a quibus (tela quibus) oppugnamur, idest oblonga, cf. Is. p. 743, 39; p. 7 Ar.: arma sunt quibus defendimur, tela, quae mittimus. Item arma belli sunt, armamenta nauium.

f. 97^a col. 2 Ex diff^{er} serm^{on}. Contigit obtigit accidit euenit hoc inter se differt: contigit facto obtigit sorte et accidit malum euenit casu, cf. Is. p. 747, 95; p. 15 Ar.: contingit euentu, obtingit sorte, accidit casu, euenit uel malo uel bono.

f. 122^b col. 2 Esidori. Dilator qui differt ad proferendum. Dilator et delator ita distinguitur: dilator qui differt, delator qui profert, cf. Is. p. 750, 164; p. 22. 23 Ar.: delator qui defert ad accusandum, dilator qui differt ad proferendum.

f. 135^b col. 2 (*sine nota*). Eger anxius tristis. hoc autem interest inter egrum et egrotum. eger animo tristis aegrotus corpore, cf. Is. p. 744, 69; p. 10. 11 Ar.: aeger proprie animo inoestus: nam corpore aegrotus dicitur. Proinde aeger est et tristis et male ualens, aegrotus autem siue aegrotans tantummodo male ualens.

His addas locum memorabilem f. 52^a col. 2:

Esidori ex differentiis. Barbam et barbas hoc inter se differt: barbam hominum, barbas pecudum dicimus. Barbam et barbas hoc inter se differt: barbam hominum, barbas animalium sunt, barbas et hominum ut apud uirgilium: barbas incanaque menta regis romani, cf. Is. p. 746, 76; p. 11 Ar.: barbam hominum, barbas pecudum, uel herbarum dicimus. Barbas et hominum, ut apud Virgilium: Barbas incanaque menta Regis Romani.

Cf. etiam supra f. 58^b col. 1 (commodare), ubi Vergilii exemplum additum est, quod apud Isidorum desideratur, f. 102^b col. 2 (crassus), f. 104^a col. 1 (criminator), f. 117^a col. 2 (despicere), quamquam hoc quidem loco Isidori uerba excerpta esse uidentur. Nam cetera leuiter tantummodo ab Isidoriano colore deflexere.

Igitur si haec omnia perpendimus, facile adducimur, ut non Isidorum tantum, sed alterum insuper fontem a glossarii auctore adhibitum esse suspicemur: nam differentiarum istam, quae uocatur, collectionem non omnibus locis pro Isidori libro accipi posse uel inde concludere licet, quod f. 75^b col. 2 duplicis explicationis altera ad 'sermonum differentias', altera ad Isidorum refertur. At plurimis locis eodem illo nomine Isidorum significari et in huius tractatus initio abunde demonstrauimus et inde efficitur, quod f. 47^b col. 2 et f. 49^b col. 1 alterutra uocum 'augurii et auspicii' expositio ad unum illum 'ex differentiis' titulum accommodata est. Hoc igitur caue facias, ut omnes eas glossas, quibus 'de differentiis sermonum' nota praescripta est, ex diuerso quodam fonte alieno ab Isidori libro petitas esse dicas, quia, quamquam Isidorum, ut in originibus fecit, ita in hoc quoque opusculo ueterum auctoritatem quam artissimis uestigiis pressisse par est, id tamen uix credi potest, longe maiorem ab eo differentiarum partem iisdem plane uerbis transcriptam, satis autem exiguam, si cum illa compares, mutatam fuisse. Quare eo potius inclinat sententia, glossarii auctorem, cum inprimis Isidorum sequeretur, deinde, si quid ille omisisset, alium quendam fontem adhiberet, ad ostendendam argumenti similitudinem atque cognationem, prout liberet, eadem omnibus nomina inposuisse. Ita factum est, ut nomen quibus diuersi fontes discernerentur, certa significatione sublata ea quoque Isidori nomine notarentur, quae ex alio auctor fonte petuerat. *) Hinc et illud explicatur, quod f. 19^a col. 2 duo loci ex eodem Isidori differentiarum libro p. 744, 62; p. 10 Ar. et p. 748, 134; p. 19 Ar. petiti, quamquam alter alterum statim excipit, tamen hic ESIDR, ille 'Ex differentiis sermō' in fronte scriptum habet, quod fieri non potuisset, nisi glossarii auctor ipse illa nomina in promiscuo ponere secum statuisset. Quae cum ita siue sint siue esse uideantur, est quod Vseneri sententiam addubitem, qua ille in mus. Rhen. XXIV p. 385 not. 4 auctoris lemmata maximam certe partem cum diligenter tum fideliter adposita esse contendit.

CAP. III.

DE TERENCE GRAMMATICI DIFFERENTIIS.

In codice Einsidlensi 32 saec. X—XI, qui continet glossas Priscianae, p. 206 hae uerborum differentiae praescripto Terentii nomine proponuntur:

*) Isidori nomine notata multa in huius glossarii lemmatis proponi, quae a uulgata codicum, quotquot etymologiarum libros continent, plane absunt, multo facilius admirans animaduerti; eodem fortasse referendum, quod in glossarii codice Monacensi Isidori de notis caput nouis aliquot additamentis auctum est, cf. Kettneri progr. Rosslebens. 1868 p. 33 seq.

Terentius de uerbo tractans hanc differentiam dicit.

'Inuoco' in adiutorium, 'prouoco' ad iracundiam, 'uoco' ad honorem, 'euoco' ad officium, 'reuoco' errantem, 'conuoco' simul.

'Surgo' e sede, 'exurgo' e lecto, 'resurgo' a morte, 'consurgo' cum aliis, 'insurgo' in alios.

'Cognosco' ignorata et inuisa, 'agnosco', quae a me exciderunt.

'Moneo' praesentia, 'admoneo' futura, 'commoneo' praeterita, 'praemoneo' aliquid praecauendum.

'Precor' prospera, 'imprecor' aduersa, 'deprecor' pro delictis.

10 'Contingunt' bona, 'accidunt' mala, 'eueniunt' utraque.

'Testor' aliquid, confirmans sententiam, 'contestor' cum quadam auctoritate affirmans, 'protestor' manifeste cauenda denuntians, 'obtestor' aliquem iurare compellens, 'attestor' aliquem ad testimonium uocans, qui sit dignitate uel auctoritate eminens, 'detestor' aliquid execrandum respuens.

15 'Do das' aliquid largiter datum, sic 'dedi' scribendum est; at 'dedo dedis' aliquid uexatum, sic 'dedidi'.

'Accipio' ab alio, 'suscipio' sponte, 'recipio' aliquam rem amissam.

'Accipio' per alium ministrantem, 'suscipio' aliquid durum aduersumque, 'incipio' non tam compositionem, quam initialem partem significat.

20 'Incipit': quid subauditur, nisi hoc: 'incipit liber legi, scribi, narrari'?

'Dico' simpliciter, 'praedico' cas' ad plebem, 'indico' alicui interroganti, 'edico' regiae dicionis est.

'Duco' ad honorem, 'deduco' a uia recta, 'educor' e carcere, 'induco' in captiuitatem, 'adduco' ad rem inhonestam, 'traduco' trans fluuium, 25 'seduco' in errorem, seorsum duco, 'diduco' distraho de suo statu, 'abduco' per uim precum, 'reduco' rursus in suum statum.

1 differentiam 2 etuoco 6 agnosco ignorata et inuisa cognosco etc. 7
commoneo preterea premoneo 10 etueniunt 13 curare compellans aliquem om.
add. Beda 14 aliquem Beda execradum 19 compositionem initialem 20
scripsi 21 indico alius 23 ad onorem in uia et arcere 24 ad re de
suo sta per uim abduco] *suppleui, cf. Verg. Ecl. II 43: 'abducere Thestylis orat'*
26 precum rursum statum

TESTIMONIA. 2 *Beda p. 2328 P*: 'Aduocatur' daturus patrocinium, 'euocatur' praebiturus obsequium, 'inuocatur' praestaturus auxilium = *Agroetius p. 2271 P*. 6 *Caper p. 2242 P*: 'Cognoscimus' ignorata et inuisa, 'agnoscimus' quae nobis exciderant. 7 *Agroetius p. 2271*: 'Commonemus' praeterita, 'admonemus' praesentia, 'praemonemus' futura. 9 *Caper p. 2243*: 'Precor' prospera, 'imprecor' tetra. *Beda p. 2341 (= incert. de orthogr. p. 2795 P)*: 'Precari' est rogare, 'deprecari' excusare uel purgare. *Agroetius p. 2266*: 'Precari autem est rogare, 'imprecari' maledicere, 'deprecari' excusare et purgare se. 10 *Contingunt*] *Eadem apud Agroetium p. 2269. Caper p. 2242*: 'Accidere' aduersi aliquid dicito, 'contingere' aliquid pulchrum est. 11 *Testor*] *Eadem apud Beilam p. 2347 (= incert. de orth. p. 2802)*. 17 *Agroetius p. 2272*: 'Recipimus' aliquid deferendum rogati, 'suscipimus' nostra sponte. 23 *Agroetius p. 2267*: 'Deduco' de amico producendo, 'diduco' autem hoc est distraho; *idem p. 2271*: 'Abducitur' quis ad rem inhonestam, 'perducitur' ad studia, 'deducitur' ad honorem, *cf. Caper p. 2245*.

Harum differentiarum pars legitur in codice Bobiensi, nunc Vindobonensi XVI f. 68^b, cf. Analecta Vindobon. p. 226, 11—16, scilicet haec: 1—5 Inuoco — insurgo in alios (aduoco ad honorem — conuoco plures simul — exsurgo); 7—10 moneo — eueniunt utraque (praemoneo praecauenda — inprecor); 16. 17 accipio — durum aduersumque (accipio ab alio, suscipio sponte de sursum, recipio aliquam rem amissam, suscipio aliquid durum aduersumque).

Iam quis iste Terentius fuerit, si interrogamus, ob quandam rerum similitudinem ad Terentium Scaurum grammaticum, cuius orthographiq̃ extat, nos confugere par est. Quamquam enim in ipso tractatu orthographico, qui sub Scauri nomine fertur, eius generis differentiae non inueniuntur, tamen, siquis conferat, quae a Scauro p. 2262 seq. accurate definita atque distincta sunt, non adeo a ueri similitudine abhorre dixerit, si ea quoque, quae supra posita sunt, olim suum in illo tractatu nunc mutilo atque lacero locum habuisse coniciamus, praesertim cum id genus similia apud ceteros, qui ad nostra tempora uenere, orthographiae auctores, Caprum dico, Velium Longum, Agroetium, Bedam extare uideamus. Quod si uerum est, fortasse ceterae quoque differentiae, quae apud Agroetium et Bedam inueniuntur, maiorem certe partem ad Terentium Scaurum referendae sunt. Sed, id quod commenti Sedulii in Eutychem p. 1, 11 significauit, si alium quendam Terentium intellegi quis dicat, cogitari id posse non negauerim; tum uero, quia tractatus Einsidlensis medias inter glossas Priscianeas uersatur, eundem indicari dixerim hominem, quem Sedulius p. 1, 11 Prisciani discipulum fuisse memorat. Sed ne hoc quidem a nobis debet praetermitti, a Vergilio Asiano quoque conpluries laudari Terentium grammaticum nescio quem. Ad hunc uero medii aevi grammaticum caue referas, quae A. Maius ex Gainfredi quem uocat arte excerpit auctor. Vat. V p. 151:

De consuetudine, quae nunc est, Terentius dicit: 'nihil est quod dictum prius.' Sed iniecit: 'postrema aetas mundi, ut disciplinam pristini saeculi, ita et sermonem fastidire coepit, et noua parere uerba, quae iuuenum ritu florent et uigent.'

Neque enim sunt haec uerba Terentii grammatici, id quod suspicatus est Maius, sed Valerii Probi: ad Terentium autem poetam non nisi 'nihil est quod dictum prius' referas, cf. H. Keilii excerpta ex comm. in Don. gramm. Lat. V p. 325, 25; Diomed. p. 400, S K.

XII.

AVCTORES ANONYMI DE ORTHOGRAPHIA.

CAP. I.

DE MAGNI LIBRI GLOSSARVM LEMMATIS ORTHOGRAPHICIS.

Orthographiae Bernensis primae, quae Isidori orig. I 26 subiuncta cod. 522 f. 94^b — 96^a inest, lemmatorum cum pars longe maxima praescripto 'de orthographia' titulo in glossarum quoque libro Bernensi 16 legatur (cf. Vsenerus mus. Rhen. XXIV p. 109), inueniuntur ibi praeterea loci aliquot eadem illa significatione notati, qui illic plane desunt:

- f. 15^a col. I De ortographia. Aequitas per a et e scribendum (*Mai auct. Vat. VI p. 577, 1*).
- col. II De ortographia. Aeramen per a et e dyptonga scribendum (*Mai p. 577, 1*).
- f. 15^b col. II De ortographia. Aes per a et e scribendum (*Mai p. 577, 1*).
- f. 22^a col. II De ortographia. Aliter per a sola scribendum (*Mai p. 577, 2*).
- f. 30^a col. II De ortographia. Annotat per duonn scribendum (*Mai p. 577, 4*: annulat; cf. *cod. Sangerm. ad p. 292, 4 infra p. CXXXVIII not. 1*).
- f. 32^a col. II De ortographia. Annunciat per duo nn scribendum (*Mai p. 577, 4*).
- f. 57^b col. I De othographia (*sic*). Bircus. uoluntas bita uel his similia que arcu scribendo uitiant omnimodo reicienda sunt et per u scribenda (*Mai p. 577, 9*).
- f. 60^b col. II De ortografia. Celibe cum a scribi oportet (*deest apud Maium*).
- f. 114^a col. II De ortografia. Delubra per e non per i scribendum (*deest apud Maium*).
- f. 144^b col. II De ortogra|fiae. Equus quod est iumentum per e sola scribendum (*Mai p. 578. **)

*) Vnum talem ex glossario Einsidlensi 293 locum excerpti, qui ne ipse quidem in isto tractatu legitur: De ortografia. Inquit t in fine ponenda est. Nam si d habuerit, interrogatio est tamquam si dicant: 'in quid mittit?' (*Mai p. 579*).

Quorum quod f. 57^b col. 1 legitur: 'Birtus boluntas bita uel his similia, quae Afri scribendo uitiant omnimodo reicienda sunt et per u scribenda' quo iure Isidoro tribuatur, nescio: extare id 'app. III e cod. Albanio 3 = III p. 504 Areu.' ex Brambachii orthogr. p. 240 conperi. Quodsi reuera in Isidori operum codice aliquo adest, eodem modo Isidorianis eiusdem generis praecepta aliunde collecta inserta esse dicam, quo in codd. Bernn. 178 et 522 Isidori lib. I capiti uicesimo sexto alia praecepta orthographica adglutinata sunt.

Iam patet, glossarii magni lemmata orthographica, quibus 'de orthographia' praescriptum est, non ex eadem illa, quae in cod. Bern. 522 et Sangermanensi 1447 (cf. Thurot. l. l. p. 521. 522) prostat, collectione deprompta esse, sed ex alia cum huic simillima tum multis nominibus insuper adaucta, sed carente illis, quae ab Isidoro I cap. XXVI de orthographia exposita sunt. Neque enim casu factum est, ut ne uni quidem lemmati ex ipso Isidoro petito iste titulus praescriberetur.

Praeterea conpluribus glossarii magni regulis orthographicis Pauli nescio cuius nomen adscriptum est. Ac primum quidem locos a Maio ex glossario Vaticano collectos auct. Vat. VI p. 598. 599, ut omnia uno conspectu intueri possis, transcribam. *

p. 598. PAVLI ABBATIS.

1 Achilles cum adspiratione scribitur.

2 Flaueius per u et e et i scribendum.

3 Forfices secundum etymologiam si a filo dicuntur, f ponitur, ut forfices quae sunt sartorum. Si a pilo, p, ut forpices, quae sunt tonso-
rum. Si ab accipiendo, ut forcipes, eo quod formum capiant, quae sunt
fabrorum; formum enim dixerunt antiqui calidum, unde et formosus eo
quod innouet faciem.

p. 599. 4 Hamus qui a Graecis ancistrus appellatur, cum adspiratione
debet scribi.

5 Hannibal cum h scribendum.

6 Harena per h et a scribendum.

7 Harenae litoris.

8 Harenosum idest harenis plenum.

9 Hiat hispidos honor per h scribenda.

10 Hortandum ortandum.

11 Malle per duo ll scribendum.

12 Malo per unum l scribendum, quia est magis uolo.

13 Meae uires, in quo est uirtus mea.

14 Meus, subaudiendus filius.

15 Meum iter, meam peregrinationem.

*Abbatidis cognomen Paulo in lemma 11 solo adscriptum esse testa-
tur Maius p. 599 not.*

In glossarii exemplo Bernensi 16 non nisi haec inueniuntur Pauli nomine notata:

f. 6^a col. I Pauli. Achilles cum aspiratione scribitur (1).

f. 81^b col. I PAVŁ. Cir. Urbs mauritanie antiquissima.

f. 127^b col. II Pauli. Disternat per i scribendum.

In glossarii exemplo Einsidlensi 293 inde a littera F usque ad litteram M haec inueni:

Pauli oř. flauius per v et i scribendum (2).

Pauli. Hannibal cum h scribendum (5). Harena per h scribendum (6).

Hausit quod est bibit per h scribendum.

Pauli. Hispidus (9) homidus per h scribendum.

Pauli. Honor per h scribendum (9).

Pauli. Horritandum hortandum (10).

Pauli. Maceriet sunt parietes longi quibus uineę aliqę clauduntur. longum enim greci macron dicunt.

Denique in exemplo Sangallensi 905 saec. X, id quod ex Vseneri excerptis cognoui, p. 553^a ἀνωρύμως legitur:

Malo Per unum l scribendum quia est magis uolo (12)

sed nomine addito p. 551^b:

Male per duo ll.

Pauli ABB. Scribendum quia est magis uelle (11).

Quorum ex numero non dubito, quin loci aliquot a Paulo isto orthographo alieni esse existimandi sint, illi scilicet, quibus non de orthographia agitur, sed de aliis rebus longe diuersis. Iam quae apud Matium leguntur ultimo loco nr. 13—15, ex commentis Vergilianis excerpta sunt; agitur enim de Verg. Aen. I 664; X 902; VI 112. Similiter 7 et 8 ad Vergiliū uerba interpretanda pertinent, quae leguntur Aen. I 540 et IIII 257. Neque minus alienus ab isto Paulo est libri Bernensis locus: 'Cir urbs Mauritaniae antiquissima', 'Cirta' scilicet, et exempli Einsidlensis excerptum, quod ultimo loco proposui. Nam singulis his quos commemorauī locis Pauli nomen a librario perperam adpositum esse uideri, hac praesertim re conprobari possit, quod longe maxima pars eorum quae restant in dissimillimo argumento uersatur. Quem uero hunc Paulum fuisse dicamus, difficillima quaestio est. Nam ceteros Paulos grammaticos circumspicienti Diaconum scilicet et Constantinopolitanum, de quo Vsenerus disseruit nuper mus. Rhen. XXIII p. 497 seq., nihil occurrit, quo hunc uel illum significari pro certo haberi possit.

CAP. II.

DE ORTHOGRAPHIARVM ANONYMARVM CODICIBVS.

Codicem igitur Bernensem 522, unde orthographiam Bernensem primam petiui, supra descripsi p. XXXVII seq. Eandem in Parisino quo-

que libro *Sangermanensi* 1447 saec. X extare postea edoctus sum a *Thuroto* l. l. p. 521. 522, coll. p. 508. Qui liber a *Bernensi* eo maxime differt, quod *Isidori* capiti 126 hic tractatus non est uno tenore subiunctus, sed interpositis *ITEM DE ORTOGRAFIA* ab illo discretus. *)

Orthographia Bernensis II in fasciculi A 92 foliis duobus saec. XI nr. 28 notatis legitur, quae folia inter se cohaerentia intimo olim quaternionis loco collocata fuere. Atque in pagina prima, cuius pars maxima uacat scriptura, extrema *Hieronymi* super *Matthaeo* commenti uerba relicta sunt; in quarta uero inter cetera excerpta ecclesiastica *Eugenii* decem plagarum *Aegypti* carmen scriptum est auctoris nomine omisso. **)

Orthographiae Bernensis III, cuius librum, qui est cod. *Bern.* 178, supra p. CXVII seq. perlustravi, similis est tractatus duobus in codicibus *Parisinis* *Sangermanensi* 1313 saec. X et 4629 saec. X seruatus, de quibus dixit *Thurotus* l. l. p. 508, p. 11; et p. 520. Quorum uterque praemisso *Isidori* capite ab eisdem, unde *Bernensis*, incipit uerbis: 'Si-cilicus enim' (cf. *Thurot.* p. 508 et huius libri p. CXVIII); sed cum alter, qui est *Sangerm.* 1313 iisdem quibus ille uerbis finiatur: 'ut est delicta per a et i scribendum est', in altero cod. 4629 haec addita sunt (cf. *Thurot.* p. 521):

Delectatio delectat per e litteram scribendum est.

Adiuuari postulari (cod. postolari; prestolari coni. *Thurotus*) misereri

*) Atque ne huic libro ex eorum quae iam aliunde innotuerunt copia quid deesset, codicis *Sangermanensis* uarietatem infra describi haud abs re fore arbitratus sum:

p. 291, 2 idest bibit | 5 quod est | 6 aedis | 7 At — 8 ad amicum uado *desunt* | 10 per duos | 11 aggestas per duos g |

p. 292, 1 per ad sunt (est coni. *Thurotus*) scribenda (scribendum coni. *Thurotus*) quia | 3 admirabilis | 4 annuit annuntiat | 6 Aemtio quod uendicio est per dyptongon | 7 quod est condono sine a, caedo quod est occido per ae, caelum caesariaes per ae | 9 cementurium ceterum cere | 12 Conpetet per n. Clangor per c | 16 solam scribendum om. | 17 commestium | 18 scribitur om. | 19—21 om. |

p. 293, 1 om. | 3 externus extraneus | 5 aessentia per ae | 6 effosa | effigies | scribendum om. | 7—11 om. | 12 faber per b unde et fabet | 13. 14 om. | 15 sciens est | gnatus quod est filius per g om. | 16 per g quod est latro | 17 prouomen om. | dyptongon | et om. | omnia pronomina | 18 quoties | 19 subiunctiuam syllabam coni. *Thurotus* | per a sola | 20 prepositione | 21 scribitur |

p. 294, 1 quod est nomen | dyptongon conscribendum et d | 5 immemor impius | duas om. | 6 immaculatus immobilis per i et n | 7 post redditur etiam haec extant: intellego a legere dicitur; intelligo compositum est ab intellectu | 9 immunes | 10 per ae | 11 scribendum om. | 12 per o et e | scribendum om. | 14 occipitium per duos c scribitur | 15 olymplus | greca | 16 scribendum om. | 17 effulsit | scribitur | 18 duos | 19 per duos p | 20 paenes per diphthongon scribendum om. | 21 sola | 22 quur per q scribitur | 23 per a et e, om. scribendum | 24 om. | 25 duos | duos | succumbit per duos |

p. 295, 1 taedet paraethema quod est materia per h scribitur | 3 xerses xenofontes per x scribitur | 4 ymetia ydasilen ydrops ceteraque greca | 5 scribentur | 6 scribendum est per eam | 7 zabulus | scribitur | 8 greca | post brevis est *Thurotus* ante eam producta *supplendum esse censet*.

**) Huius carminis, quod uicesimum inter *Eugeniana* obtinet locum, haec est scripturae uarietas cum Patrum Lugd. editione conlati tom. XII p. 348 AB: u. 1 egypti limphas | 3 mouit | traxit | 4 qua'ta | 5 quinta quoque | quinta etenim | 6 patrat | gignit | 8 Octaua | octa dedit | 10 decima | decima est.

muniri arbitrari adnuntiari uideri aptari celebrari placari et cetera similia, si infinitus modus fuerit, i littera terminatur.

Celebrat ceterum cecitas cesus cecidit cerulum et cetera similia sine a in capite scribendum est.

Caelum caelestia et cetera ad caelum pertinentia per a scribenda sunt. Sciendum sane, quia nullum ce per a scribendum, nisi caelum et cetera ad eum pertinentia.*)

Quae restat quarto loco posita orthographia Einsidlensis, eam uenerandi Patris Galli Morelii amicitia accurate descriptam e codice 251 saec. IX mihi liberalissime edendam transmisit. Multiplex huius libri ac uarium argumentum enarrauit Gallus Morelius ipse in supplemento, quo Caroli Halmii scriptorum ecclesiasticorum in Helvetiae bibliothecis adseruatorum catalogum adauxit a. 1867 (Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften tom. LV p. 243—261), p. 260. 261, cf. p. 245. 246. 247 s. u. Augustinus, p. 248 s. u. Benedictus, p. 249 s. u. Caesarius, p. 251 s. u. Ebo, p. 252 s. u. Gennadius, p. 253 s. u. Halitgarius et Heraclius, p. 255 s. u. Prosper. Itaque hoc sufficiat monuisse, orthographiam media inter ecclesiastica nullo interposito spatio insertam esse eius libri p. 53 manu saec. VIII uel IX scriptam, praemisso ORTHOGRAFIA INCIPIT titulo.

CAP. III.

DE LEMMATIS ORTHOGRAPHICIS E DIVERSIS CODICIBVS
BERNENSIBVS COLLECTIS.

Praeter integras rerum orthographicarum collectiones, quas in hoc libro edidi, singulas quoque explicationes si inuenire possem passim in libris manuscriptis dispersas operam dans glossariis Latinis perscrutandis excepto cod. 16, de quo supra dixi, nihil profeci. Tamen in cod. 258 saec. IX parte ea, qua ueteris ac noui testamenti glossae habentur, f. 17^a col. I Cassiodori mentio iniecta est singularem in modum:

*) Codicis Sangermanensis 4629 p. 520 a Thuroto exhibiti haec sunt lectiones uariae:

p. 299, 31 per ss | 32 per nn | 33 accumulatus per cc | 300, 1 aggestus per gg | 4 est om. | sillabam | 9 sillabam | 10 complexus compendens | 11 imitator | 15 littera | 17 sanctos om. | sartos | 19 actenus | 20 (adnot.) renes meos e non i | 22 preteriti est temporis | 23 temporis est futuri | 27 dormet | littera | 28 ymnum | 301, 2 penitentia | patientia potentia | prouidentia constantia eloquentia temperantia coibentia sapientia fortia imprudentia per ti syllaba scribitur | 4 scripsi | 7 auxiliatrix adiutrix | destructrix | 8 confertim] confert (Thurotus, qui per i et x scribitur: ad nouissimam syllabam confert edidit, lacunam subesse ratus est) | 9 per rr | post 10 'per o' haec addita sunt omissa in cod. Bernensi et Sangermanensi 1313: Ianuarius februarius martius aprilis maius iunius iulius agustus september nouember december sic scribendum est | 12 ullulat | 13 dilectatio om. | diligam | diligit | dilectat diligens om. | 14 per i scribitur | 15 per e, om. et i scribendum est.

Bernaculus domigena. 'Berna' compositum nomen secundum Casiodorum: b ab eo, quod est 'bonus', er ab eo quod est 'hereditarius', na ab eo quod est 'natus' i. bonus hereditarius natus atque ideo per b scribitur —

cf. Cassiodor. p. 2299 P.: 'His itaq se habentibus possumus etiam intellegere bernam dictum esse eum, qui in bonis hereditariis natus est: bona uero per b litteram scribi supradicta ratio demonstrat'.

Accedit, quod eiusdem libri ms. f. 128^b col. 2 in glossario aliquo scriptum est: 'Baiae' cum ae ciuitates in Campania balneatae. *)

Praeterea in cod. Bern. A 92, 34 post differentias habes:

p. 3 Nummularius per duo m largitor nummorum.

Nummis ð sa per duo m nummi percussa.

p. 4 Periuro uerbum r non debet habere: est enim quasi 'peiur iuro'.

In ipso codice Bern. 16 nulla nota praemissa haec leguntur f. 117^b col. 1:

Dstrictus sine n scribimus, non destrinctus. Est autem dstrictus attentus uel seuerus ac non solutus (solutus) et lenis. Destringo uerbum est actiuum, participium facit destringens dstricturus, a passiuo (-ibo) dstrictus destringendus (ðstrin||ð||gendus).

Item praemissa 'de glosis' nota

f. 8^b col. II: Adferte per a et d scribendum

f. 11^b col. I: Adescit per d scribendum.

f. 12^b col. I: Adhuc cum h scribendum.

f. 49^b col. II: Ausus per diptonga scribendum.

f. 61^b col. I: Caetus idest multitudo per dyptonga scribendum (*idem extat f. 76^b col. I: Esidori. Coetus idest multitudo pro diptonga scribendum*).

f. 72 col. I: Celibes per scribimus sic hic celebs · celibis celi hii celibes accusatio celibes o celibes tres scilicet in numero plurali etsi etimologia celebs dicitur quasi celo beatus. Celibes qui sine coniugio uiuunt. Celibi cum a scribi oportet.

f. 75^b col. I: Ceruerum per b inueni.

f. 76^a col. II: Cepites (*leg. cespites*) frutices et scribimus diptonga.

f. 120^a col. I: Didici a discendo per i.

f. 153^a col. I: Exemptus per m et p scribendum.

*) In huius codicis glossariis, quae haud parui ceteroquin momenti facias, fere nulla inueni lemmata ad grammaticam ipsam pertinentia; nam praeter praecepta orthographica, quae supra proposui, non nisi haec insunt grammatici coloris f. 177^b col. I: Ars. grammatica. | Elefans. barrit | Leo rugit | taurus mugit | capra miccit | ouis balat | anser glancit | gallina glaccit. | Amoenum fertile iocundum etc. Haec ideo excerpti, quia ad animantium uoces a Reifferscheidio Sueton. rell. p. 247—254 accurate collectas aliquantulum lucis adferunt. Itaque ne hoc quidem praetermittam, duo extare in cod. 16 eiusmodi lemmata nullis insignita notis, nisi quod locis proxime antecedentibus 'de glosis' praescriptum est, f. 53^b col. II: Baubare sibelare canum est, sicut gennire (*corr. m. I gannire*) uulpium, et f. 58^a col. II: Blatterat camellus sicut aequus innit rudit asinus.

CAP. III.

CASSIODORI DIVINARVM ARTIVM INSTRVCTIONIS CAP. XXX
AD FIDEM CODICVM BERNENSIVM RECOGNITVM.

Denique in codice Bernensi 171 saec. IX—X, qui Sancti Hieronymi presbyteri in noui testamenti libros commentarios continet, post commentum in Matthaeum et ante Marciani initium, in pagina una, quae olim uacua relictæ fuerat, manibus modo eadem, qua cetera saec. IX, modo altera saec. X scriptum est sine ullo nominis indicio Cassiodori diuinarum artium instructionis cap. XXX, quod, quia ad orthographicorum studiorum historiam cognoscendam quam maxime pertinet, altero quoque Cassiodori codice Bern. 225 adhibito hic subiungam.

Ego tamen fateor uotum meum, quod inter uos quaecumque possunt corporeo labore compleri, antiquariorum mihi studia, si tamen ueraciter scribant, non inmerito forsitan plus placere, quod et mentem suam relegendo scripturas diuinas salutariter instruunt et domini praecepta scribendo longe lateque disseminant. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus praedicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitam dare et contra diaboli subreptiones illicitas calamo atramentoque pugnare. Tot enim uulnera Satanas accipit, quot antiquarius domini uerba describit. Vno itaque loco situs operis sui disseminatione per diuersas prouincias uadit. In locis sanctis legitur labor ipsius, audiunt populi, unde se a praua uoluntate conuertant et domino pura mente deseruiant. Operatur absens de opere suo. Nequeo dicere uicissitudinem illum de tot bonis non posse subsistere, si tamen non cupiditatis ambitu, sed recto studio talia noscatur efficere; uerba caelestia multiplicat homo et quadam significatione comprobabili, si fas est dicere, tribus digitis scribitur, quod uirtus sanctae trinitatis effatur. O spectaculum bene considerantibus gloriosum! Arundine corrente uerba caelestia describuntur, ut, unde diabolus caput domini in passionem fecit percuti, inde eius calliditas possit extingui.

Accedit etiam laudibus eorum, quod factum domini aliquo modo uidentur imitari, qui legem suam, licet figuraliter sit dictum, omnipotentis digiti operatione conscripsit. Multa sunt quidem, quae de tam insigni arte referantur, sed sufficit eos dici librariorum, qui libere domino iustitiae-

Cod. Bern. 171 duabus manibus scriptus saec. IX et X = A; cod. Bern. 225 saec. XI = B Cod. A titulus is est: DE ANTIQVARIIS ET COMMEMORATIONE ORTOGRAPH; in B nullus est. 4 salubriter Garetius instruant — disseminent B Garetius 6 linguis A tacitam Garetius tacitum AB 7 illicitas B 8 sathanas B 9 prouincias AB 10 laborem B 13 subsistere A percipere B Garetius cupiditatis A 15 significationem A] Hactenus cod. A man. I saec. IX; abhinc m. II saec. X contrapabili A 16 sancte A 18 caput domini supra lin. B in passione Garetius in passionē dñi fecit (sic) B calliditas A 20 accedit A 22 quidem sunt Garetius 23 referuntur B libere domini A iusticieque B

que deseruiunt. Sed ne tanto bono mutatis litteris scriptores uerba uitiosa permisceant aut ineruditis emendator nesciat errata corrigere, orthographos antiquos legant, idest Velium Longum Curtium Valerianum Papirianum Adamantium Martyrium de u et b, eiusdem de primis mediis atque ultimis syllabis, eiusdem de b littera trifariam in nomine posita⁵ et Eutychem de aspiratione, sed et Focam de differentia generis, quos ego quanta potui studiosa curiositate collegi et ne quempiam memoratorum codicum obscuritas derelicta turbaret, quoniam antiquarum declinationum permixtione pro maxima parte confusi sunt, magno studio laboris incubui, ut in libro sequestrato atque composito, qui inscribitur de ortho-¹⁰graphia, ad uos defloratae regulae peruenirent et dubietate sublata liberior animus uiam emendationis incederet. Diomedem quoque et Theoctistum aliqua de tali arte conscripsisse comperimus, qui si inuenti fuerint, uos quoque eorum deflorata colligite. Forte et alios inuenire possitis, per quos notitia uestra potius instruat¹⁵ur.

Isti tamen, qui memorati sunt, si assiduo studio relegantur, omnem uobis caliginem ignorationis abscidunt, ut, quod hactenus ignoratum est, habeatur ex maxima parte notissimum. His etiam addidimus in codicibus cooperiendis doctos artifices, ut litterarum sacrarum pulchritudinem facies desuper decora uestiret, exemplum illud dominicae figurationis ex²⁰ aliqua parte forsitan imitantes, qui eos, quos ad cenam aestimauit inuitandos in gloria caelestis conuiuui, stolis nuptialibus operuit, quibus multiplices species facturarum in uno codice depictas, ni fallor, decenter expressimus, ut qualem maluerit studiosus tegumenti formam, ipse sibi possit eligere. Parauimus etiam nocturnis uigiliis mechanicas lucernas,²⁵ conseruatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutriendas incendium, quae humano ministerio cessante prolixè custodiant uberrimi luminis abundantissimam claritatem, ubi olei pinguedo non deficit, quamuis flammis ardentibus iugiter torreatur. Sed nec horarum modulos passi sumus uos ullatenus ignorare, qui ad magnas utilitates humani generis noscuntur³⁰ inuenti. Quapropter horologium uobis unum, quod solis claritas indicet, praeparasse cognoscor, alterum uero aquatile, quod die noctuque horarum iugiter indicat quantitatem, quia frequenter nonnullis diebus solis claritas abesse cognoscitur miroque modo in terris aqua peragit, quod solis flammeus uigor desuper modulatus excurrit. Ita quae natura diuisa sunt,³⁵

1 uiciosa B   2 ineruditos A   orthographos B   3 longium B   curcium B
 papirianum B   5 sillabis B   trifariam *Garetius* litterâ tripharia in nomī A littera
 trifaria in nomine B   6 euticen B   7 quanto A quantum *Garetius*   9 permyx-
 tione B   propria parte confusa A   10 orthographia B   11 defloratē regulē B
 deflorate regule A   13 scripsisse B   15 noticia B   17 abscindunt *Garetius*
 actenus A   18 addimus A   21 cenam A   aestimauit *Garetius* aestimant A aesti-
 mat B   22 celestis B   operiunt A   23 fallar A   decenter om. A   24 tecum
 menti A   26 illuminantium B   incendiumque A   27 uberrime A   29 modulus A
 31 orologium B   32 aquatile codice A   horum A   33 non in illis B   35 itaque A

ars hominum fecit ire concorditer, in quibus fides rerum tanta ueritate consistit, ut, quod ab utrisque geritur, per internuntios aestimes esse constitutum.

Haec ergo procurata sunt, ut milites Christi certissimis signis admoniti ad opus exercendum diuinum quasi tubis clangentibus euocentur.

1 ars humana B *Garethius* 2 estimes B esse om. B 4 ammoniti B 5 edocentur A

XIII.

AVCTORES ANONYMI DE LITTERIS.

Litterarum explicationes quasdam mysticas uel ante medii, quod uocant, aevi tempora in usu habitas esse Isidorus Hispalensis auctor est certissimus, cuius de ea re uerba ad praestantissimorum codicum Bernensium fidem atque auctoritatem reuocata haec sunt orig. I 3, 7—9, a Petro quoque Diacono in notarum praefatione gramm. Lat. IV p. 334, 9—21 expressa.

§. 7 Y litteram Pythagoras Samius ad exemplum uitae humanae primus formauit, cuius uirgula subterior primam aetatem significat, incertam quippe et quae adhuc se nec uitiis nec uirtutibus dedit. Buium autem, quod superest, ab adulescentia incipit, cuius dextra pars ardua est, sed ad beatam uitam tendens: sinistra faciliior, sed ad labem interitumque deducens. De qua sic Persius ait:

Et tibi quae Samios diduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstrauit limite callem.

§. 8 Quinque autem esse apud Graecos mysticas litteras. Prima y, quae humanam uitam significat, de qua nunc diximus. Θ secunda theta, quae mortem. Nam iudices eandem litteram thetam adponebant ad eo-

Cod. 224 saec. X = A; 36 saec. X = B; 101 saec. X = C; 95 saec. XII = D; 159 saec. XIII = E; 129 saec. XIII–XIV = F.

1 pitagoras ABCDF phitagoras E uitae humanae ABCD | uite humane E | humane uite F 2 subtilior, corr. subterior E etatem DEF 3 et quae BEF se adhuc C uiciis F buium A 4 adulescentia CDEF dextera F 5 ad laborem F 6 sic persius ait ABCDF | sic persius sic ait E | Persius sic ait *Otto* Persius] III 56 7 qua ABCE | qua, corr. quae D | quae F samius ABCE | samius, corr. samios D | samius F deduxit ABCDE | deduxit, e in ras. F 8 limite eandem callem E 9 esse apud ACDEF | apud Graecos esse B *Otto* grecos CDEF mysticas BDEF 10 quae BEF significat *codd., om. Otto* Θ secunda theta AB | secunda Θ theta C | Θ^{theta} secunda D | secunda Θ EF *Otto* 11 quae BE mortem significat B EF *Otto* tetam F apponebant DEF

rum nomina, quos supplicio afficiebant. Et dicitur theta ἀπὸ τοῦ θανάτου idest a morte. Vnde et habet per medium telum, idest mortis signum. De qua quidam:

O multum ante alias infelix littera theta.

§. 9 Tertia tau figuram demonstrans dominicae crucis. Vnde et ⁵ Hebraice signum interpretatur. De qua dictum est in Ezechiele angelo: 'Transi per mediam Hierusalem et signa thau in frontes uirorum gementium et dolentium'. Reliquas uero duas summam et ultimam sibi uindicat Christus. Ipse enim principium, ipse et finis, dicens: 'Ego sum alpha et ω'. Concurrentibus enim in se inuicem alpha ad ω usque deuoluitur ¹⁰ et rursus ω ad alpha replicatur, ut ostenderet in se Dominus et initii decursum ad finem et finis decursum ad initium.

1 quos morti et subplicio B mortis supplicio F supplicio DE adiciebant B theta *om. Otto* theta apotitanaton ABC | theta APOTYZA·NATON D | theta apotithanaton E | teta apotithanaton F 2 idest a morte signum E signum Υ de qua B per medio, *corr.* -dium A | per medio C 3 Da qua A quidam ait DF | quidam sic ait E 4 thetam C 5 tertiam tau B | tertia. t. thau F | tertia thau E | tertia thau A | tertia tau C | tertia tau D dominice BEF Tamen et *Otto*, unde et *codd.* 6 dictum est *om.* F ezechiele, le *in ras.* A | iezechielo C | iezechiele DF per angelum DE 7 medium C iherusalem D | iherlm' F tau BCD in frontes, es *in ras.* C in frontibus DE 8 summam ultimam A uendicat DF 9 ipse finis BD | ipse et finis C | ipse et finis EF | ipse est finis A 10 concurrentibus — ω *in marg.* B alfa et ω B 11 rursus o alpha F rursus *codd.*, rursus *Otto* initii DEF 12 decursus, *corr.* decursum A initium DEF

De y littera Pythagorae Seruium quoque licet conparare ad Verg. Aen. VI 136 et 477.

Quod ultimo loco dedi de litterarum formatione ac pronuntiatione caput, eo ratione satis dissimili idem tractatur argumentum, in quo Marius Victorinus uersatur p. 2453—2455 P et Terentianus Maurus p. 2385—2388 P.

In his igitur tractatibus ad litteras pertinentibus edendis duobus libris manuscriptis usus sum cod. 417 saec. IX et cod. 36 saec. X, quorum ille primum ac tertium, hic secundum praebet.

Continet autem cod. 417 f. 1—33^b computum: INCIPIT computū graecorum siue latinorum. Ianr̄s ags et decēb̄ III nonas habent XVIII post idus et dies XXXI — nulla requies concessa est. FINIT. qui uiuit in aeternum creauit omnia simul. Utenti uita eterna legenti fides crescat in dño aD·CHN; f. 34^a—44^a *sequitur tractatus de astronomia: INCIPIT DE ASTRONOMIA (fuit: -AM) Astronomia est astrorum est quae cursus siderum et figuras et habitudines stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit — perductus est scilicet ut animos a terrenis rebus abduceret et in superna contemplatione perduceret.*

Inde a f. 44^a habentur uarii tractatus astronomici: f. 44^a PRIMO IGITUR ANNO PRAEPARATIONIS bis sexti prima hora — f. 46^b et exit

de piscibus XII hoř diei plena quod est XV Kt aprilis; f. 47^a item de XIII DIUISIONIB; tēpoř diuisiones temporis quot sunť. m̃. XIII Id est athomus momentum minutum — f. 61^b incipit a nono ciclo decennouennali anno qui est lunaris sextus cuius primus et secundus annus communes. Tertius emb̃ quartus et quintus com̃ | INCIPIT LIBER DE ASTRA celi sc̃i isidori spalensis ep̃i INCIPIT PROLOGUS. Domino fratri sisebuto hisidorus dum te — f. 98^b totius autem terre mensuram geumetre centum octoginta milium stadiorum et quinque exestimauerunt; f. 99^a de LUNA qđ hoř lucet in una quaq; nť Si uis scire quod horis lucet luna — f. 99^b LX puncti XII horas faciunt in luna XV; f. 99^a item aliud arcuť tũ de luna. Luna prima et XXXIII punctis lucet — luna XV et XVI XII horas lucet; f. 99^b de NUMERO ANNORũ AB ORIGINE MUNDI USQUE ADUENTUM xp̃i. (f. 100^a) Anni autem ab incarnatione domini — anni tiberii cesaris passum qui regnauit annis XX tribus; f. 100^a INQUO SIGNO LUNA UERSETUR. Si uis scire in quo signo luna est — f. 101^b ab XVIII hoř de XV hoc est in puncto usque in XII m̃a | f. 102^a | XXX me lunae idest duobus punctis; f. 102^a ARGUMENTũ DE CURSU SOLIS PER XII SIGNA. Si scire uolueris in quo signo uel in qua parte signi — et ita inuestigandum est per cetera; f. 102^a de luñ qualiť inchoat per punctos. Si uis scire qualiter luna inchoat — f. 102^b tot puncti erunt quando luna etas cõmutat; f. 102^b de luñ in unaquaq; die aliud arcuť. Si uis scire utrum uera sit ista accensio an non — et inuenies quota luna est omni die; f. 102^b de ciclo solari. Si uis scire quotus annus sit cicli solaris — tertius annus est cicli solaris añ praesenti; f. 102^b INTERROCATIO. Quod abyssi sunt. Sex. Primus profunditas scripturarum. Secundus aquae immensitas. Tertius ineffabilia iudicia dei. Quartus infernus. Quintus corda hominum. Sextus sapientia; f. 103^a PARTICUL̃ ADđ; ADFERIAM AD EPACTAM (*cum tabula*); f. 103^b AD INDICĚ AD CICL̃ XIII AD CICLũ SOLR (*cum tabula*).

Iam secuntur tractatus de litteris diuersi f. 104^a INCIPIT EXPOSITIO DE LITTERIS QUOMODO NOMINANTUR UEL QUALE SONUM HABEANT INTER SE. Quaeritur enim quis primus litteras hebreorum — f. 105^a ideo non inuenitur in eis interptatio uel connexio; f. 105^a item de HEBRAEIS LITTERIS. Hebraearum litterarum formae duae sunt — f. 105^b Scribuntur autem uersus nobis inuerse a dextris namque ad sinistram partem eos finiunt, propter quod et nos hoc eodem modo litteras posuimus; f. 105^b INCIPIT ABCDIS grece cum numero — ^{dece} ω pro o; f. 105^b de LITTERIS LATINIS QUIDAM SAPIENS INTERPRAETATUS EST. A Uocalis est — f. 108^b zabulon et principes neptali. explicat; f. 108^b de LITTERIS EXCERPTũ. Littera est pars minima — sunt autem numero VIII b c d g h k p q t; f. 108^b item de LITTERIS. Omnes uero litterae — f. 109^a dum exprimitur imitatur. EXPLICIT DE LITTERIS; f. 109^a de PONDERIBUS ET MENSURIS. Gomor maior in moysen XV modia

— f. 110^a libra habet scrupulos CC LXXXVIII quod facit dragmas XCVI. explicit dō GRATIAS AMEN; f. 110^a TRIBUS MODIS DIABOLUS SECURITATEM IN MENTE HOMINIS MITTIT. Primum suggerit homini — ductus est ad infernum; f. 110^a (*sine titulo*) Septem modis redimitur anima. Primo in baptismo — Septim̃ in doloribus mut ut dictum est per infirmitatem corporis uirtus anime proficitur; f. 110^b OMELIA IN NAT̃I SC̃I IOH̃ BAPTIST̃. Natalem sc̃i iohannis fr̃s Km̃ hodie caelebramus — f. 112^b qui cum patre et spiritu sancto uiuit et regna deus in saecula saeculorum amen (*corr.* ament); f. 112^b OMELIA DE SC̃O IOHANNNE BAPTISTA. Iohannes baptista considerata scriptura — f. 114^b et quinque mensibus se occultat mater eius sicut scriptum est.

Codex a fine mutilatus est.

Tractatum secundum qui exhibet codex Bernensis 36 saec. X, eum ab initio usque ad finem Isidori etymologiae obtinent; sequitur folio 11^b a fine Iulii Sperati carmen in philomelam: DISTICON IN FILOMELA Sum noctis socia sum cantus dulcis amica etc. (*nr. 392 anthol. Lat. ed. Meyer: u. 2* filomela | 3 insomnem filomela transducit carmine noctem | 6 ne noceat ouis | 7 nunc cantu | 8 aut possim | 9 cantu se dicere | 11 chitharas | 12 fabra | 14 recreat et | 17 cantibus et coetus | 19 cygnus | 20 inlustris syptacus | 21 tuus | 23 tremulus | susurrus | 25 attentis | aescas) *additis post uersum 26 his etiam uersibus:*

Gloria summa tibi laus et benedictio Christe
Qui praestas famulis haec bona grata tuis.
Vtere namque librum iugiter per saecula longa,
Vir pie, uir sapiens, uir uenerande mihi.
Sit tibi cunctipotens semper placatus in aenum
Iungat et angelicis choris in astra piis.

Secuntur Eugenii Toletani uersus: INCIP̃ OPVSCVL̃ BEATI EVGENII EP̃I. Obliquo memet uisu qui figis ocellae etc. *praeef. carm. Eugenii ed. Patrum Lugd. tom. XII p. 345 B* (*u. 2* quae] que | 3 rancidolum | 6 tristifare | 8 anime | sat] fac | tue | 9 libor | 13 loclupes, *corr.* locu- | *post u. 13 sequitur:* Per moue pollens ingenioque uigens Suauitas efflinge sat duo pentametris | 14 nec uereas libris emula fabra tuis | 15 presens incolomi | seclum). *Quibus postquam theologica quaedam subiuncta sunt, folio ultimo reuerso col. II alphabeti expositio legitur, uerso autem epitaphium Hifordi semierasum.*

Hos igitur tractatus de litteris, quamquam excepto tertio nihil fere in iis reconditoris atque adeo antiquae doctrinae inuenitur, ob id in hanc anecdotorum grammaticorum collectionem recepi, quia ad medii aevi studia cognoscenda haec quoque aliquid ualere uidentur. Sed et priori cod. 417 commentationi nonnulla insunt proprie ad grammaticam pertinentia, quae parum felici casu accidit ut nimia uerborum corruptione obruta uix intellegi possint.

PARS III.

SPICILEGII GRAMMATICI CAPITA TREDECIM.

I.

DE GRAMMATICORVM CATALOGIS BONONIENSI ATQVE BERNENSI.

Ad explicanda ea, quae H. Keilius in progr. Erlang. 1868 p. 27 de grammaticorum catalogo Bononiensi saeculo undecimo scripto egit, non nullius momenti uidentur esse, quae in codicis Bernensis 243 pagina extrema Petrus Daniel scripsit antiquos ille fontes secutus:

De Roma de Sicilia de Italia de Africa de Hispania (Hispania, *addita in marg. d nota, hoc est deesse in codice uetusto, unde haec petiuit, h litteram Daniel testatur*) uenerunt | ad nos libri grammatici:

De Roma quatuor libri Donati

De Sicilia IIII discipulorum eius idest { Honorati
et
Sergii
et
Maximi
et
Metrorii

De Italia duo libri Consentii { de nomine
et
uerbo et de barbarismo.

et libri Prisciani XX

et Eutitii duo

et Sergii nouem { de littera
et
de barbarismo

et Asperi et

Flauiani libri IIII

De Africa uero Comminiani et Pompeii.

De Hispania (Hispania, *addita in marg. d nota*) Isidori et Capri et

Agræcli (Agræcii, *addita in marg. d nota*) et analogia { Papperini
et
Victorini

Huic catalogo Petrus Daniel postea addidit haec: Velium Longum de orthographia | et Adamantium Martyrium de v et b integros repperit Venetiis Cl. Puteanus. Posteriori etiam tempore his alia manu adiectum est: Adamantium siue Martyrium de B muta et V uocali.

Is igitur grammaticorum catalogus*), quem ex uetere codice descriptum esse notulae illae ab ipso Petro Daniele margini adpictae manifestissime conprobant, maximopere congruit cum Bononiensi, qui est hic:

IN ROMA FUERUNT Donatus Priscianus Victorinus Fothicius (Euticius) Flauianus et Comminianus. In Spania Caper et Ogretius (Agroetius). In Carthagine Pompeius Hisidorus Seregius tractator et Augustinus. In Sicilia Honoratus et alter Sergius (corr. Seregius) Maximus et Metrorius.

Iam quod quattuor Donati libri esse dicuntur, ita quis enucleauerit, ut tractatum de littera, de syllaba etc. una cum arte minore et maiore atque barbarismo quarti libri nomine habitum esse dicat, quamquam eo quoque confugere possumus, ut, qui Seruii nomine de ultimis syllabis tractatus a Putschio priori loco p. 1799—1810 editus est, quarto loco intellegi suspicemur: hic enim libellus Donato tribuitur et a Iuliano grammatico et legitur inter Donati scripta in codice Bernensi 207, cf. supra p. XVIII. Deinde Honorati nomine, id quod Maximi Victorini**) et Metrorii societate euincitur, Seruii tractatus metricos, inprimis centimetrum catalogi auctor intellexisse uidetur; et quod ad alterum, qui uocatur hoc loco, Donati discipulum attinet Sergium, de littera de syllaba de pedibus etc. librum dici optime Keilius uidit p. 27. Alterius uero Sergii libros nouem 'de littera et de barbarismo' ad Donati commentarios referendos esse patet, quamquam, quid de nouenario librorum numero dicam, non satis constat, nisi quod inde efficitur, sub Sergii nomine multo plures commentarios medii aevi temporibus circumlatos fuisse, quam nobis adhuc innotuerunt. Itaque non dubito, quin et ille Sergii tractatus, quem huius libri p. 143—158 primum edidi, atque is, cuius fragmenta ex codicis 123 arte petita infra capite VI propositurus sum, ad nouenarium istum numerum pertinuerint. Prisciani uero libri uiginti eo effecti esse uidentur, quod ad duodeuiginti artis grammaticae libros accesserunt liber de duodecim Vergilii Aeneidos primis uersibus atque de nomine pronomine etc. libellus.

Vtrum autem Asperum intellexerit catalogi scriptor, Iunioemne, qui dicitur, an eum, quem huius libri p. 39—61 edidi, certius definiti nequit. Atque Pompeium quo iure Afrum dixerit, iam Keilius p. 27

*) Perperam enim Sinnerus olim catal. mscr. Bern. I p. 422 rem ita explicauit, ut omnes istos libros Petrum Danielem habuisse idque illis uerbis 'uenerunt ad nos' ipsum testatum esse diceret. Eodem uitio lapsus est Streunberus Philologi tom. III p. 372.

**) Inde quod is non Maximus Victorinus pleno nomine, sed Maximus uocatur, explicari potest, qui factum sit, ut medi aeuu homines 'Maximiani' nomen fingerent.

rite explanauit. Porro in eo quoque catalogus Bernensis Bononiensi praestat, quod Isidorum non Afrum, sed Hispanum fuisse recte rettulit. Quae denique commemoratur Papperini et Victorini analogia, libros orthographicos intellegi patet, cf. Marii Victorini artis grammaticae lib. I, cap. 4 p. 2456 P: 'Nunc quoniam res admonuit, non absurdum uidetur de orthographia paucis scribere uel analogia.'*) Papperinus enim idem est ille, de cuius fragmentis cap. X agam, cf. Keilii progr. Erlang. 1868 p. 15. Nam Papiriani orthographiam, quae in Cassiodori corpore legitur, significari ob id parum probabile est, quod nulla eius collectionis scripta alia neque Cassiodorum ipsum catalogi auctor nominauit. De Flauiano autem et Cominiano cf. huius partis sect. III cap. 2.

*) De analogiae nomine Victorini loco parum apte cum orthographia coequato cf. Guilelmum Schadyum de Mari Victorini libri I capite IV dissert. philol. Bonnae 1869 p. 2—3. Papirii liber I de analogia commemoratur in uetusto catalogo Bobiensi (Murator. Ant. It. III p. 820), cf. Wilmannsium mus. Rhen. XXIII p. 401.

II.

PROBIANA.

CAP. I.

DE ALIQVOT VALERII PROBI LOCIS EX LIBRIS EIVS GRAMMATICIS EXCERPTIS.

Iuuante fortuna accidit, ut locus ille ex aliquo Probi libro deperdito in scholiis Bernensibus ad Georg. II, 134 (p. 964 cum adnot.) quamuis tenui et exili quadam facie seruatus, cum codicis Bernensis 123 auctores grammaticos perquirerem, integer ibi inueniretur. Nam cum in scholiis Bernensibus haec habeantur:

Carpere, carpebat. Infinitiuo enim imperfecta tempora significat more ueterum, ut Probus ait —

in cod. 123 f. 22^b talia legimus praeclare scripta:

Vtrum potest infinitiuus modus pro indicatiuo esse? Potest et pro praeterito imperfecto indicatiui, ut Probus ait: In hac qualitate plerumque ueteres praecipue historiarum scriptores imperfecta tempora indicatiui significant, quale est apud Salustium: 'hic ubi primum adoleuit,

1 infini modo et in pro praeterito impersō indicatiui 2 ut probus ait 3 in-
perfecta temā 4 qualem est salus] *Iug. cap. VI*

non se luxui neque inertiae corrumpendum dedit, sed, ut mos gentis illius est, iaculari equitare cursu cum aequalibus certare, et cum omnis gloria anteiret, omnibus carus esse', pro eo, quod et: 'ut mos gentis illius est, iaculabatur equitabat cursu cum aequalibus certabat, et cum omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus erat.'

2 iaculari equitari equitare cursum con equalibus certare et con omnis gloria anteiret 5 cursum conequalibus et con omnis gloria anteiret

Quem Probi locum Diomedii praesto fuisse, cum ea scribebat, quae p. 341, 4 seq. K. leguntur, iam olim erat intellectum, cf. Keilium praef. gramm. Lat. uol. IIII p. XXII et scholia Bernensia praef. p. 727, 22, quae quidem sententia authenticis Probi uerbis repertis optime firmatur: nam Diomedem pleraque ex Probo nulla fere transmutatione facta transcripsisse uides. Atque eo loco perquam memorabile est, in arte Bernensi praecedere Cominiani locum p. 174, 25 Charisii: Hoc sciendum, quod ueteres infinitiuum (-iui cod.) pro indicatiuo imperfecto (pro indicatione imperis), ut Cominianus dicit: 'Praeterea dicebatur — cognosci potest', atque sequi eiusdem Cominiani excerptum:

Cur inuenimus saepe in historicis libris passiuia infinitiua in er, ut 'legier' 'mergier'? Ideo, quod omnia infinitiua passiuia, quae (quod cod.) apud nos hodie in i desinunt (diss- cod.), apud ueteres in er terminabantur, ut Cominianus dicit: 'Vt autem — legi audiri' = Charis. p. 175, 2.

Huic addam alium Probi locum ex artium institutis excerptum, qui cod. 123 f. 2^b extat multis nominibus edito correctior, ut integram eius scripturam proponere non dubitarim, p. 49, 10 K:

Item Probus: uocales sunt littere numero u pro se proferuntur 11 a uocabulo suo ut pute 13 miscentur efficiatur ut [puta] ae...u.io iu ua ue oe au ui et cetera 14 earum idest uocalium tunc (quae media sunt, cod. omisit) 15 ut iuno uulgus uel quando 16 uocalibus om. iungantur ut uatis uec^hors 18 inter se uocales accipi debeant 19 Queritur hoc monemus 20 praeponi subiuncte et ipse uocales uidentur ut pute iuncto loco consonantis et u... loco uocalis accipitur ut hui. Item hui tunc utique nunc u..... consideratur sic est iuxta ceteras uocales alias i et u lit..... praeponuntur ut ui consonantium haberi iudicantur si uero subiecta .....co finguntur.

CAP. II.

DE PROBI NOTARVM CODICE BERNENSI MARCANOVANO.

Codicum Marcanouanae syllogae, quotquot extant, omnium et antiquissimum et optimum esse Bernensem B 42 cum Mommseno auctore Gramm. Lat. IV p. 269. 270 inter uiros doctos constet, non inutile uisum

est, quae libro denuo inspecto et quam diligentissime conlato inueniri poterant aut omissa a Mommseno aut parum accurate descripta, quamuis pauca huic grammaticorum Latinorum supplementario uolumini inserere, ob eam potissimum causam, quia iam illi uiro doctissimo plenam libri uarietatem sub nota M referre placuerat. In quo non uereor, ne a uiro ueritatis inuestigandae acerrimo auctore nimis anxie rem gessisse iudicer. Sunt autem haec:

p. 271, 4 ^{cū}usus 8 imprōtu, *corr.* imprōtu quod nō m ⁱpraenominibus 10 studiōrum

p. 272, 21 uel municeps, *in marg.* at municipes *Clauulae u. 1* comiciorum sacerdociorum 3 colegiorum §. 3 *inscr.* plebesitis 2 rogatur, *in marg.* ^{at}rogauit 3 E^EC

p. 273, 11 A·D· 13 quēsitus 14 ac lege ^h 15 reditum 19 plebissitum 20 immo censuerunt 24 meē (*sic*) plebum ualeto, *corr.* plebis ualeto (plebum) m. II, *in marg.* plebeum

p. 274, 5 querito 10 extimandē §. 5, 2 iuris, is *in ras.* 5 doli mali 6 iudicium, i *in ras.* 8 denunciandi 11 N·R·C, *in marg.* ·/· K 12 consilium cepit | ut (*sic*) causa cognita. *Post 12, quod in ima paginae parte legitur, ibidem man. II haec scripta sunt:*

I·D·I·C· Iudicium dabo iuris edicto

B·F·R· bona ex re.

13 fraudare *in ras.* *Post 14 'pecunia constituta' haec leguntur inuerso ordine:*

CF^D Coniunctum esse dicetur. HS· hęc sic ut hora secunda.

CV. Centum uirum etc. (15. 16. 17. 18. 20).

p. 275, 16 autoritate 18 dicetur, *corr.* dicent 20 Q·MA· 22 uindicarium *Post 23 in marg.* hact. collata

Librum Bernensem Probi praefationem p. 271, 1—13 bis scriptam exhibere, primo in genuini Probi laterculo, deinde in spurio alphabetico f. 194, quamquam Mommsenus accurate rettulit p. 348, tamen in alterius speciminis qualitatem non inquisiuit. Quod cum fecissem, ubi Marciano uam non suum ipsius, quod priori loco scripserat, genuini Probi exemplar, id quod suspicari licebat, sed alium quendam librum secutum esse uidi, scripturae uarietatem integram ut exciperem, facile mihi persuasi.

p. 271, 4 nanque 5 notari nullus esset fere scribendi facultatem 6 qui aderant in scribendo dicta *om.* 8 significabant quod in praenominibus (*sic*) 9 monumentis iurisque ciuilibus libris 10 adque studio uoluntas ut unusquisque 11 sibi *om.* uoluntate signaret quas comprehendere 12 publice sane tenendae sunt et historiarum.

Hic igitur liber ex iis codicibus, quos Mommsenus adhibuit, maxime consentit cum Vaticano 2725 (V).

Petri Diaconi notae a Mommseno in notarum laterculo p. 331—346 ex eodem codice Bernensi editae quamquae parui omnino ad ueterum morem cognoscendum momenti sunt, tamen quia codicem Bernensem unum se secutum esse qui nouissimus edidit professus est p. 332 alterius libri Vaticani speciminibus non nisi raro additis, operae pretium fore uidebatur, quae ab illo omissa essent, libro denuo excusso accurate collecta corollarii instar huic grammaticorum uolumini quasi supplementario inserere. Quod non fecissem, nisi Mommsenus, quem litterarum notas ipsas summa fide ne uno quidem errore commisso descripsisse statim uidi, in praefationis quoque uerbis constituendis ipsam corruptam codicis Bernensis speciem accuratissime exprimere uoluisset mihi uisus esset aut in textum quem uocant recipiendo aut fideliter inter adnotationes criticas commemorando. Itaque sic tu habeto, me ea sola collegisse, quae ab illo aut omissa aut parum accurate descripta essent.

p. 333 M. 3 apocrisarii] apochrisarii 4 imperi] imperii (*typotheta errauisse uidetur*) candellari] candellarii, in marg. at cancellarii 5 paene] pene 12 Rom.] romanus 17 de his uerum] de his ^{his iterum} uerum *suprascr. m. II.*

p. 334, 2 syllabas] sillabas 5 per huiusmodi notas breuitatis causa ut in marg. suppl. 8 per ·ȳ·] per ·ȳ·, in marg. ·ȳ· 11 adhuc] adhuc 12 biuium est] est linea del. 14 Secundum] Scba 25 per ea] ea deest 26 quia] quia.

Post subscriptionem Marcanouae in notarum fine collocatam, quam Mommsenus p. 331 descripsit (deuotissi.] deuotissi.), quod sequitur pagina proxima f. CLXXXI* de numero caput (cf. Mommseni adnot. p. 331), simile est illi tractatui, quem pagina antecedente 330 ex codice Einsidlensi ultimo loco Mommsenus edidit. Praemisso: 'Sequitur de numero litterarum' titulo a littera E initium capit (E CCL) desinitque in Z litteram (Z Duo milia) nota 'mil' ubique omissa. Ab Einsidlensi igitur laterculo non nisi haec discrepant: H. CC, I. I, N. XI, Q. D, T. CLX, Y. L, Z. Duo milia.

III.

DE CHARISIO ET FLAVIANO.

CAP. I.

DE CHARISII EXCERPTIS BERNENSIBVS.

Codicis Bernensis 123 excerpta, quae Cominiani nomine praeposito in prima eius libri arte collaticia uersantur, non parui esse ad Charisium emendandum uel supplendum pretii, praesertim in tanta librorum manuscriptorum penuria, recte existimatum est et a Petro Daniele olim, qui eum librum accurate cum exemplari suo typis descripto contulit*) et a Henrico Keilio nuper, quem diligenter nostro codice usum esse excerptorum Bernensium frequentissime facta commemoratio testis est. Quos locos cum ob alias quasdam quaestiones denuo pertractarem, occurrerunt nonnulla, quae illis quae Keilius enotauit addenda esse ratus sum. Erant enim, quae corrigenda reliquisset; plura uero eiusmodi erant, ut ad apparatus quem uocant criticum omnibus, quantum id fieri potest, numeris absoluendum omnino opus essent. Nam Keilius dum in ipsis Charisii uerbis emendandis defixus passim quae memoratu digna reperiabat excerptit, non aperte, quae quoque loco ex Charisio hausta essent, ubique significauit. Quo fit, ut ex ipsis eius excerptis illud, quod reuera euenit, non satis clarescat, multa alio prorsus ordine in codice Bernensi proferri, aliqua deesse interdum, alia superaddita esse. Quapropter omnia ista cum puluisculo quod dicunt exhaustiunda esse duxi, ut simul, qua excerptor ipse in suo opere conficiendo ratione usus esset, dilucide ostenderetur. Multa enim librario uitia inputanda sunt, non pauca excerptori, nonnulla denique ex ipsa codicis Charisii, quem excerptor adhibuit, qualitate deducenda erunt. Tamen id teneas uelim, non uniuersam me codicis Bernensis scripturam denuo propositurum, sed ea solum imodo, quae supplementi instar Keilii adnotationibus adpingas. Omnibus gitur Charisii excerptis Cominiani nomen praemissum est (cf. H. Keilii

---

*) Quorum locorum pars magna in unum congesta a Petro Daniele hodie legitur in codice Bernensi 189, quo eius aduersaria philologica continentur.

praef. Charis. p. XLVIII) uarie a librariis corruptum: plerumque com scribitur, interdum communianus, semel, tom inueni scriptum.

f. 2^a = p. 50, 25—51, 14 K. depellat (*quem locum Keilius p. 50 not. non recte f. 21 inueniri dixit*): p. 50, 26 innotabilis est nequicquam 51, 1 aut minus aut plus nobis quam pro accip 2 siquis dicat scribo non analogiae uirtute 5 plenius — inuenies om. 7 ita tam 9 deficerint quemadmodum ad aram (*sic, non anchoram*) 11 tam opinionem 12 Ergo ex his 13 neque sordida accipienda.

f. 18^b Quomodo sunt alia pronomina uel appellatiua nomina, quibus additamenta iunguntur, quod similia sunt partibus orationis, ut 'tute' 'temea' 'semea' 'quisnam' 'quislibet'. Communianus dicit, quod ista sunt additamenta et non partes orationis ita dicens: Pronominum — utiles esse possunt et reliqua = p. 160, 15—18 15 pronomum quorundam disparis ut tute temea semea non his ||||| pars orationis sed additamentum iungitur namquam haec uoces 17 possunt quod si separantur numquam tiles esse possunt et reliqua.

f. 22^b Hoc sciendum quod ueteres infinitiuo ponebant pro indicatione impersō ut com dicit: preterea dicebatur infinito — cognosci potest = p. 174, 25—27 *cum adnotatione Keilii*: apud salu tibi et arce adhibant

ibid. Cur inuenimus sepe in historicis libris passiuia infinitiua in er ut legier mergier? Ideo quod omnia infinitiua passiuia quod (*leg. quae*) apud nos hodie in i dissinunt, apud ueteres in er terminabantur ut tom dicit: ut autem omnia — legi audiri = p. 175, 2—5: 3 simus 4 agitarier er docerier 5 audier posteriores litteras ueluti ut agitari (*unde uerisimile est, excerptorem in suo codice 'i littera uti, ut' repperisse*).

f. 23^b Com prius illud preuerbium anadubium dici debet disputemus. suetonius etenim tranquillus putat dici debere quod ante uel aduerbium quod potest uerbum appellationem etiam nonque ponatur et reliqua = p. 194, 14. *Deinde secuntur*: Haec ergo pars apud grecos duo nomina habet, eperema quod interpretatur aduerbium epandaci (*leg. epirrema et et pandecten*) quod interpretatur omne dictum, quod, ut grammaticus dixit, omnis oratio, quando desinit esse, quod est, in aduerbium transit (*cf. de illo grammatico Seruii [Sergii] comm. in Don. p. 439, 22 K et quae Sergii nomine ex cod. Bern. 123 f. 24^b excerptimus, nec non, quae Cominiani nomine adscripto leguntur eadem apud Petrum huius libri p. 167, 7*). Tum addita sunt Charisii uerba nomine non adposito: Stoici pandecten uocant; nam omnia in se capit quasi conlata pensatura concessa sibi rerum uaria potestate = p. 194, 20.

ibid. Com aduerbia aut sup — sapiens sapienter = p. 180, 29 — 181, 2 (180, 29 positionis).

f. 24^b Com significationes aduerbiorum sunt plurimae. significant enim tempus ut heri nuper, locum ut hic et ri = p. 181, 3—4.

ibid. Coñ aduerbia loci s̃ sic primum in loco ibi ubi illic ibidem — recte in qua parte qua et r̃ = p. 188, 1—8: 2 cominus ueluti 3 huc *om.* 4 per, *om.* et extremam *om.* ueluti 5 ueluti utrumque inde indidem (*sic!* itidem *Keilius*) 6 et e loco *om.* 7 ueluti sursum 8 post ante ueluti

f. 25^a = p. 187, 24—34 *nullo nomine addito*: 24 numeri ueluti quociens tocies aliquociens 25 quartum et r̃ usque uicies et cencies et milies. Temporis infinita ueluti ollim 28 nonnunquam cotidie 29 nunc festim 30 ex templo requiens frequenter 31 postquam 32 donecum simul itaque uix uixtum finita 33 cras repente die quarto dius quartus 34 uesper noctu interdum pridie postpridie (*sic!*) antemeridiem *om.*

Sequitur: negandi ueluti = p. 188, 20: hauc quanquam parum. pris̃ ni neque nihil nec minus minime. adfirmandi ut etiam (= *Keilii adnot.*) certe nimpe porsus licet uidelet — anne. *Sequitur*: optandi utinam uelim (= p. 188, 23. 24) pris̃ o si. ortandi age eia agedum agite (= p. 188, 29. 30). blandiendi mi mihi. estimandi ut fere ferme. Ordinis deinde deinceps tunc ante post de cetero (= p. 188, 24) similitudinis ut ita proinde prout ac si uelut uti ceu quasi sicut tamquam sic (= p. 188, 24. 25). quantitatis ut modice maxime multum paruum. dubitandi ut fors — fortansan (= p. 188, 27. 28). congregandi ut simul una pariter (= p. 188, 28). personalia mecum — tua sua et r̃ (= p. 188, 28. 29). uocandi heus (= p. 188, 30). respondendi heu (= p. 188, 30). separandi seorsum retrorsum separatim. iterandi iterum item itemque quoque ceterum rursum. iurandi est uiuit siue testis dedii pol et castor du fratres fuerunt filii iouir medius fidius idest per mediam fidem qui est inter iouem et homines. depol castor ede hercle medius fidius. prohibendi necne (= p. 189, 1). euentus forte fortuito. comparandi maius minus tamquam plus (= p. 188, 25. 26). qualitatis doct̃e sc̃ae ret̃.

Sequitur: Comparationem recipiunt aduerbia — doctissimus = p. 181, 12—14: 12 quociens 13 est *om.*

f. 25^b = p. 187, 9—22 putant infinitiua: 12 neque enim a necessario necessarior (*mediis omissis*) 14 aduerbia sed etiam aliis litteris terminantur ueluti funditus 15 publicitus *om.* iter in im ueluti cessim uicatum] uegitim separatim *om.* paulatim et r̃. Item in ò ut consulto 19 blandisno matutino. Coñ it̃ in am ueluti 20 trifariam *om.* plenius 20 legendo *om.*

Sequitur subinde de aduerbiis tractatus maximi ille quidem momenti, quem ob id eius disquisitionis agmen claudere iussi p. CLIX seq.

f. 27ª Coñ a neutri quoque nominibus trahuntur aduerbia m litteram terminata ut membrum membratim uber ubertim = p. 185, 35.

f. 29ª Cor̃ figura est — ut equidem = p. 224, 26.

ibid. Coñ superest — quo ueniebat = p. 226, 11—20: 11 mod̃ subiunctatiuis ueluti 12 iter finitiuis mod̃ temporibus subiunctatiuis

13 iter subiunctatiuis 14 subiunctatiuis enim *om.* quoties agebat cum declamabam ut apud uirg. cum uenit auleis 20 id tempore.

Sequitur: Subiunctatiuis uero — et sic cepisse clamare = p. 226, 28—30: 28 alia quid 29 declamauit.

Deinde additur: Coñ sic si modo finitiuis uel si facias si faceret dum iungitur finitiuis uñ dum uenio quoties uero — dummodo contenderet = p. 226, 32 + p. 227, 10 + 12—15: 13 subiunctatiuo 14 dum contenderet.

Sequitur: Coñ num cur quare quid postquam ni et nisi (= p. 227, 19. 22. 23; p. 228, 22. 30) etsi (p. 229, 3) antequam (p. 228, 26) modo finitiuis modo subiunctatiuis iunguntur (= p. 228, 26). contra autem superius iunctum uum (= ueluti) antequam uenisset disiunctum — uiolo = p. 228, 27—29.

Deinde: Coñ iter quamuis quanquam donec dummoð licet subiunctatiuis iunguntur = p. 227, 26. 28. 18. 27.

Subinde: Iter ut recep. finitiua acuto accentum relatum effertur autem quociens — contempsit id sit quomodo sit ut pro continuo fit pro qñ fit pro utinam = p. 227, 30 — p. 228, 1.

Postea: Coñ iter utinam recipit optatiuum utinam uenias — imperatiua recip. uñ uti ne fac quociens uero graui accentu effertur optatiuo recipit ut apud oratiuum ne facias utinam = p. 228, 8—10.

Sequitur paullo post: Coñ at pro autem sit et atque pro et et an pro cum ut uirg. an mi cantando uictus non redderet ille quem mea — caprum = p. 229, 9. 21. 15 sq.

Deinde: Fit an pro ergo (= p. 229, 19). Ast apud antiquos — in glossis antiquitatum legimus scriptum = p. 229, 30—32.

Denique: Optatiue ut ne uellim (= p. 226, 6). infinitiue dum quanquam — et cum = p. 226, 4.

f. 30ª Coñ ita ante post — illum ante = p. 232, 19. 20: 19 motato

Sequitur: Iter cum tertie — paulo tenuis = p. 232, 33 — p. 233, 3: p. 232, 33 praepositur tam uñ cum illo

ibid. Coñ nunc q̄ s̄ uerborum — transeo = p. 231, 7—18 (*cf. Keilii adnot.*): re reuertere re reuocare ac accingo as aspellere. Sunt etiam 10 uñ a caelo 11 ad illum, altero ad *om.* 14 in pisonem 16 praeter praeter illum praeterrito (*sic!*) 17 supergradior.

ibid. Coñ similiter — pones iuxta = p. 231, 21—23: 22 obter

ibid. Coñ quaedam similiter — notamus et sunt infra supra extra intra . . . . . (*folii particula abscissa est*) citra circa iuxta contra subtus coram ante post prope usque = p. 231, 24—30: 24 motato accidunt

fol. 30^b Coñ q; casibus seruiunt — et sunt accusatiui casus ad apud ante aduersum con contra circum circa circiter citra cis extra erga in

inter infra intra iuxta ob per praeter propter post prope pone penes
subter supra subtus secundum trans ultra usque = p. 230, 10—23.

ibid. Coñ. Iter ablatiui casus a ab abs cum coram clam de e ex
pro prae palam sine tenus = p. 230, 23—28.

ibid. Coñ. Iter utriusque in sub super subter = p. 230, 28—31.

ibid. Coñ. per diuersas habet significationes. accipitur in iuramentum
ut per sidera testor. Virg. dicit per ego has lacrimas et rī = p. 233,
14—27.

ibid. Item accipitur pro ualde ueluti cum dicimus perdoctus idest
ualde doctus = p. 234, 5. 6.

ibid. Coñ. Item pro multis significationes habet — ut pro dii et rei
= p. 234, 31 *cum Keilii adnotatione: post 'porro duxit' Keilius lineam
integram omisit; leguntur enim haec: signifi|cat derogationem ut cum dici-
mus profanus lucus idest non sacer et rī. significat etiam mo|tum animi
ut pro dii et rei.*

Sequitur: Item praepositio diuersas habet significationes. accipitur
enim pro ualde ut cum dicimus praedurum uulnus idest ualde. Accipitur
pro sine — sine fascino = p. 235, 11—17 *cum Keilii adnotatione.*

Sequitur: Significat et ante ut prae te ille felix est idest ante te =
p. 235, 17. 18.

Quibus subiungitur: Sunt et alie plurimae praepositiones pro aliis ap'
ueteres auctores interposite = p. 238, 15.

f. 31ª Coñ. circum circa — decim = p. 232, 13—15: 13 defeñ.

Sequitur: Contra et aduersus hoc deferunt quod contra loci ut contra
basilicam aduersus illum facio. Iterdum autem promiscue accipiuntur =
p. 232, 16—18.

ibid. Coñ. Item ad ap' hoc defeñ — illum sum = p. 234, 9—10.

ibid. Coñ. Item secundum duplicem intellectum — similiter illi =
p. 234, 13—15: 15 epicorum.

*Tractatum denique Romani de aduerbiis ideo integrum exhibere statui,
quia permultum interest, ut sciamus, quo ordine excerptor Charisii codicem
excerpserit, uel ut accuratius dicam, quo ordine Charisii codex, quo ex-
cerptor utebatur, scriptus fuerit, deinde, quas partes ob eam ipsam cau-
sam, quia apud excerptorem non leguntur, in illo quoque codice defuisse
uerisimile sit, denique ut quasi luculento exemplo qualis medii ueui
artigraphum ratio in excerptendo duxerit dilucide cognoscas. Neque
enim aequabiliter totum tractatum per omnes eius partes excerptit, sed
pleraque tantummodo quasi acu tetigit, pauca ex longiore Charisii ex-
positione integra transumpsit.*

| f. 25^b | Coñ alia aduerbia ab eisdem litteris incipientia glomeravit
sicuti sunt aliter pro alias (Char. p. 194, 22 K), alias pro aliter (29),
actutum pro cito (25), abhinc (p. 195, 1), amplius (6), ampliter pro ampla

(12), artificiose (16), acriter (21), aegre (24), breui pro breuiter (27), confidenter pro audaciter (30), confestim pro continuo (p. 196, 2), cotidie||| ut falso pro cotidie (7), cummodo (3), concorditer (16), ceterum (17), ceterum pro alioquin (23), pro reliquim (24), commoniter (25), cotidiano (28), compacto (p. 197, 5), de conspecto (13), donecum pro donec (15), duriter (22), doctus lautus docte laute (28), defrecate (p. 198, 1), decolorem pro sine colore (2), dapsiliter (5), dis pro ualde (8), ellictim (12), edio fidio per iouem et rē (17), ex amosim (24), erudicius (28), efrenate (30), emendate (p. 199, 1), elate (6), ferme (11), fere ablatā (14 = fere ablata m; *Charisius*: at qui detracta m littera), furax | f. 26^a | furaciter fur furtim ueluti furtive furans furantur facilis facile (18. 19), falso (21), false (29), firme ab eo quod est firmus ut docte laute firmiter ab eo quod est firmus ut docte laute firmiter ab eo quod est firmis ut agiliter dociliter (p. 200, 1. 2), gratis (7), heri (11), here quamdiu heri quando (12), hilariter ab eo quod est hilaris hilare autem ab hilaro (15), hesterno (20), hispane (22), isto filius (24), hilicet pro ilico idest statim (27), ilicet pro nunc (28), ilicet pro subito uel extemplo (p. 201, 2), interea loci (3), intus (5), in mando pro salam (10), ilico pro in loco (17), inmane pro inmaniter (25), ibidem (23), ilicet pro interiectione hem ut sit hem peristi (p. 202, 1. 7. 8), iniuriose (9), imperiabiliter cato senex ubi maximus pro nimis inperiose dure (11), inimiciter (13), inridenter (15), inaurate pro nrā urate (16), integritur ociose putant dici sed integre ut ingre (19), industriosisime (20), industrie (23), inpariter (26), inuito ut falso (30), inlecebrosius (34), inpendio (p. 203, 3), ignaue (7), indecorabiliter (10), longe pro praecipue (17), longe pro longitudine (20), luci ut mani (27. 29), li libeo (32), lente (35), lenius, longum pro optimum (p. 204, 10), longuiter (14), lascibiliter (16), lepede (18), licet, large (22), largiter (22), mature (25), munde (29), mox pro cito et pro paulo post (32, p. 205, 1), medietate (5), morditius (8), maturissime (12), mutuo (15), maturime (17), memoriter (23), male pro ualde (p. 206, 1), multo (4), misserere pro male (5), mauricatum (7), maliciose (9), modice (11), modeste, muliebriter (17), minime pro non (19), nauiter (p. 207, 1), nullus et aduerbium est et nomen (7), nullus pro non (8), nimie |||| melius q; nimis ab eo quod est nimi^{us} (9), nimium (10), noctu diuque (17), nudius tertius significat autem nunc est dies tertius. Iter nudius quartus (20. 24), nocte (25), nouissime (30), nocte uagatrix non noctu (p. 208, 4), nec uticam (14), nequaquam (17), necessario (19), necessus necessum (23), occulto (p. 209, 1), ostiatim (4), obuiam pro obuius (6), obiter (12), odiose (23), opulenter (24), oppido pro uero uel statim (26), officiose (p. 210, 1), primum (5), primitur (8), prima pro primo (10), prius pro melius utilius antiquius (13), primus pro inprimis (19), pluris (24), perinde pro proinde (p. 211, 1), penitus pro ualde (4), prime (7), protinus trium temporum (9), pro propere (18), prorsus (23), plure (27), prorsum (32), plurimum (p. 212, 3), parcissime (7),

praefiscine (13), placatę (16), perege (18), peregrī (21), porro pro longius (p. 213, 3. 5), porro pro in futurum (7), pudenter (13), propere produci debet ut abunde honeste (20), perplexim (26), pedetē^ptim (p. 214, 8), piger pigre (12), paxillo prius (15), pariter pro pariter (17), posterius (22), pone (28), perditim (p. 215, 1), paulo prius pro paulo ante (3. 4), prope (7), proximo (9), procul (5), perinde (15), principio (17), primo pedatu (20), pedibus aduerbialiter (24), quippiam (26), quamquam (27), quo procul (p. 216, 1), quid poteris pro in quantum poteris (7), quanto (10), quam maxime (19), recens (28), rursus (31), repentino pro repente (p. 217, 3), rare pro raro (8), rarissime (11), rarenter (14), sepe per tempus recte dicimus aliquociens autem semper (18), sepius (22), satis accipitur nunc pro pari, iter satis pro eo quo pro intente (25. p. 218, 1), stemachese (6), sane pro ualde (8), sincere (11), sempiterno (15), sorde (17), sic per ita (20), semitatim (24), sumitatim (26), salutariter (28), salutaris, siqua pro siquo (29), sedulo (p. 219, 5), sedulum (9) serius temporis (12), strennue (16), seorsum (19), seorsus (20), singulari per singulariter (24), stirpitus (25), sponte (p. 220, 1), setius (4), sequius (7), statim (9), subinde (12), | f. 26^b | secus pro aliter (19), screo pro uero (*corr.* uere 24), saracle pro integre (27), secreta pro sola (p. 221, 3), tuatim (6), tetre (8), tractim (9), temere (11), testatim (16), tempestiue (18), tertio (p. 222, 1), tuto (4), tollerantur (8), temere pro neglegenter (12), tertium (14), timidius (16), tumultuose (19), ualidissime (21), una locum simul spacium designat (24), uniter (26), ut pro utinam (28), usquequaque quasi diceret longe lateque (31), unique (p. 223, 3), uicinie (11), utero pro in uterum (14), uniciatim (16), uesperi (19), uespera (26), utrubi (29), ut quam proxime (31), uicissim (p. 224, 5), uitiosus (8), uniuerse (13), utinde id pro undique (= utrinde idest pro undique 14), unde ideque (17), uicimentissime (19).

Porro initio tractatus, qui est de aduerbio, f. 23^{ab} nullo nomine addito habes, quae apud Charisium p. 190, 8—13 extant: Aduerbium est pars orationis — τὴν ἀναφορὰν ἔχον. Aduerbium dictum est, quod uerbo cohereat nec cum altera parte orationis potius iungatur hac scripturae uarietate: 10 adque 12 ΕΠΙΡΗ)-(Λ ΕC ÷ ΤΙΝ)-(ΗΡΟC ΛΟΓΥ ΑΚΝΙΤΟΝ ΝΤΙ ΤΟ ΡΗ)-(Α ΤΗΝ ΑΝΦΟΡΑΝ ΕΧΟΝ.

His addam locum praeclarum, qui f. 23^b post Vergiliū excerptum legitur de aduerbio nullo addito nomine = p. 186, 3 K:

Mihi uidentur errare, qui putauerunt aduerbia a participiis et a pronomibus et a uerbis figurari, ut ab eo, quod est sapiens, 'sapienter' dicatur nec non a pronomibus, ut meatim tuatim, denique ab eo, quod⁴ est curro, cursim, pungo punctim. Mihi uidentur errare. Nam participia

SIMILITUDINES. 1 aduerbia a participiis] Cf. Charis. p. 185, 37 — p. 186, 2
4 Nam participia remota sunt] Cf. p. 186, 12

remota sunt ex hac figurandorum ex se aduerbiorum facilitate. Item si qua uidentur a pronomineb aduerbia trahi, ut meatim tuatim, tantum in commentariis grammaticorum animaduertimus, in natura uero non inuenimus. Item si aliis placet, a uerbis fieri aduerbia, ut ab eo, quod est pungo, punctim, curro cursim, ego tamen dico, quod de uocabulis tracta sunt, ut ab eo, quod est cursus, cursim, punctus punctim. Omnia enim uerba, quae etiam in nomina transire non possunt, nulla a se aduerbia facere possunt.

SIMILITUDINES. 1 ex hac] ab hac *Charisius* p. 186, 13 facilitate] facultate. *Charisius* et si qua *Charisius* 2 trahi aduerbia tantum in grammaticorum commentariis *Charisius* 3 in natura uero] in consuetudine *Charisius* non uidemus *Charisius* 4 et si non nullis placet *Charisius* p. 186, 16 5 curro cursim pungo punctim *Charisius* ego tamen quaero quid ita non potius aduerbia a uocabulis tracta sint, ab eo quod est punctum punctim et ab eo quod est cursus cursim *Charisius* 6 animaduertimus enim omnia uerba, quae non possunt etiam ad nomina transire, nulla ex se aduerbia facere *Charisius*

SCRIPTURAE VARIETAS. 1 iter 2 trachi 3 in comentariis grammaticorum

Ac quoniam de aduerbio egimus, id quoque monendum, a Petro grammatico, cuius opusculi excerpta infra proposuimus huius libri p. 159 — 171, p. 167, 6 de aduerbii ui atque natura laudari quendam Cominiani locum, qui in Charisii scriptis non extat, cf. supra f. 23^b p. CLVI. Apud Diomedem uero de eadem re non nisi haec leguntur p. 406, 8 K: Ex hac regula unum dissentit, quod est facile, quod quidam nomen putant pro aduerbio positum, ut est 'toruum clamat' 'horrendum resonat'. Itaque si de hoc quoque Petri loco idem ualeat, quod de ceteris H. Keilius Gramm. Lat. I praef. p. XLVIII rectissime statuit, Cominiani nomine a posterioribus siue grammaticis siue commentatoribus usurpato non Cominianum ipsum, sed Charisium significari, in Charisii libri ea parte, qua de aduerbio agitur p. 180 seq. loco nescio quo lacunam esse statuamus oporteat, quae ut in ipso eius tractatus initio, quo genuini Cominiani praecepta referuntur p. 180, 28 — p. 181, 15, deprehendatur, ob id non fuerit necessarium, quia Diomedem, qui eius rei meminit p. 406, 8, et Cominiano et Palaemone promiscue usum esse constat. Sed quo potissimum loco istam lacunam statuere debeamus, non liquet, quia uniuersarum sententiarum plane deficientium nulla inueniuntur ibi uestigia. Itaque eo potius inclinat sententia, illum, quem Petrus exscripsit, non de Charisio, sed de ipso Cominiano cogitasse, Charisium uero parum accurate eius praecepta excerptisse. Quod ut suspicer, hac re adducor, quia Donatus quoque, quem Cominiani omnibus partibus simillimum fuisse Cominiani loci a Charisio excerpti testantur, de eadem re disseruit p. 385, 26. Cominiani uero sententiam propagauit Sergius siue Seruius p. 439, 1 et 22 K.

Ceteros uero locos Cominiani nomine adscripto a medii aevi scriptoribus laudatos ad unum omnes H. Keilius summo iure ad ipsum Charisium reuocauit: nam ad Cominianum non nisi paucas particulas pertinere operis Charisiani ita comparatas, ut in uilibus fere rebus argumentisque uersentur reconditiore doctrina omnino carentes, ipse dilucide monuit l. l. p. XLVIII. Multo uero maxima pars locorum Cominiani nomine notatorum ab ipso Charisio non Cominiano, sed aut Palaemoni aut Iulio Romano tribuuntur. Ut igitur de istius Cominiani nominis natura dubitari iam non potest, ita quaeritur, quibus rationibus siue cum Charisio siue cum Cominiano cohaereat Flauianus grammaticus, quem et ipsum copias Charisianas pro suis uenditare apud medii aevi grammaticos uidemus.

CAP. II.

DE FLAVIANO GRAMMATICO.

Hanc quaestionem a Keilio olim Herm. I p. 333 meo iudicio profligatam ut iterum pertractarem, mouit me ipsius Keilii nuper orta dubitatio progr. Erlang. 1868 p. 16 not., postquam Lucianus Muellerus in Fleckeiseni annalibus 1866 p. 561 isto Flauiani nomine non Flauium Sosipatrum Charisium, sed Flauianum Pauli Diaconi praeceptorem significari iussit. In quo Keilius ita Flauium Sosipatrum deseruit, ut, 'si quis uel hunc ipsum Flauianum magistrum Pauli Diaconi uel alium quendam Flauianum Charisii libros excerptisse' putaret, se contra dicturum esse negauerit. At est cur pristinam Keilii sententiam acerrime defendendam esse putem. Nam primum quidem quod Muellerus p. 561 confidenter ait Charisium non nisi suo ipsius nomine semper laudari a posterioribus, falsum est: nam trita sane res est, Cominiani nomen illius loco sexcenties usurpatum fuisse cf. supra. 'Charisius' autem nominatur non nisi apud Priscianum et Rufinum. Sed nunc de posteriorum temporum grammaticis agitur, quorum ne ab uno quidem Charisio suo nomine adhibitum fuisse scimus. Alterum Muelleri argumentum et ipsum parui penditur, quod Charisium non potuisse simpliciter Flauium nominari dixit: nam eadem ratione Claudius Sacerdos solo praenomine Claudius nominatus est in eodem codice Bernensi 123, cf. huius libri p. 120, 3; 130, 24; 133, 5; 134, 29 atque eodem ipso loco, quo Flauiani uel Flauii mentio fit p. 107, 24. 26. Ceterum quomodo, si Charisius Flauii nomine significatus esset, cum Flauio Capro confundi potuisset, non uideo, quia Caper ipse solo Flauii nomine nusquam notatus est a grammaticis. Restat tertium Muelleri argumentum, quo negat se intellegere, cur Flauiani semper neque, quod par erat, Flauii nomen in tot grammaticorum scriptis nobis occurrat, si Charisium intellegere debeamus. Atque illud

recte uidit, id fieri nullo modo posse, ut inde, quod in cod. Bern. semel (p. 107, 25) scriptum sit 'Flauius', hoc ipsum eius grammatici nomen fuisse concludatur, quia duobus locis aliis (p. 107, 24. 28) diserte 'Flauianus' legitur et in omnibus insuper grammaticorum, quotquot de ea re extant, excerptis. Neque tamen dubito, quin reuera Flauius Charisius intellegendus sit, cuius nomen uel temporum iniuria uel ut congrua quaedam notissimorum in rebus grammaticis nominum consonantia perficeretur, in Flauiani formam non minus detortum est, quam Maximi Victorini, quem Maximianum mediæ aevi homines appellauere. Quid quod non solum Priscianus artis grammaticae caput atque princeps, sed Cominianus quoque, Terentianus, Fortunatianus, Papirianus, Valerianus, Iulianus, reliqua grammaticorum cohors eadem, ut hoc uocabulo utar, nominum parilitate gaudent? Itaque, si illo artis Bernensis anonymae loco ob 'Claudii' nominis formam 'Flauiani' nomen a librario in 'Flauii' figuram mutatum est, cur non idem olim factum esse statuamus, ut 'Flauius' ob 'Cominiani' praesertim nominis propinquitatem in 'Flauianum' cederet?*) Quid autem? Num illud quoque cogitari potest, Flavianum, quem Muellerus quasi nouo quodam splendore circumdedit, Pauli Diaconi magistrum octauo saeculo uiuentem inter scholiorum Bernensium auctores recipi potuisse? Atqui recte Keilius scholion, quod habes ad Ecl. VI, 62: 'muscus nomen herbae nascentis in cortice uel in pariete, ut Flauianus ait' ad Charisium (p. 32, 3) rettulit Herm. l. l. Nam qui et ipse in scholiis Bernensibus laudatur Asper grammaticus, quamquam multo recentioris originis est, tamen sexto eum post Christum saeculo haud multo recentiorem fuisse codicis Bernensis 611 et uetustate et interpolatione confirmatur, cf. supra p. LXXX. Iam, ut omittam, parum apte una cum Claudio in re grauissima l. l. Flavianum saeculi octauæ hominem, quo loco Priscianum saltem nominari, si antiquiorem nollet, a collectore oportebat, commemoratum fore, tanta est omnibus quotquot Flauiani nomine extant locis cum Charisio adfinitas, ut ne unus quidem hodie sit inuentus, quin aut eadem aut simillima certe apud Charisium reperiantur dicta. Hoc quo melius intellegatur, istos locos, quos quidem nouerim, infra proponam omnes, quorum numero post Keilii disputationem Herm. l. l. aliquot noui accesserunt:

I Ars anonyma Bernensis p. 107, 28:

Quinquaginta autem duae terminationes secundum Flavianum hae

Charisius p. 25, 1:

Efferuntur autem ordine litterarum sic: per a al an ans ar ars as ax,

*) Nam hoc, quod mihi aliquando in mentem uenit, cum non habeam, quo potissimum argumento ex litterarum historia petito defendam, satis modeste eloquar, Maximiani et Flauiani nominibus fortasse non ipsos Maximi Victorini et Flauii Sospatri Charisii libros intellectos fuisse, sed tantummodo discipulorum, qui illorum uiro- rum doctrina inbuti fuissent eorumque scripta, ut par erat, et describenda curarent et suis aliorumue inuentis adaugerent. Sed haec ut nimis incerta quaestio in medio relinquenda est.

sunt: a e i o, al el il ol ul, an en in on, ar er ir or ur, as es is os us, ax ex ix ox ux, ac ec, aes aus uis, als alx ans ars abs arx uls anx *unx* ens ebs eps ers emps irps ips ybs ons uns ops ors urbs uhs, in id, in it, in ut, in am, in et, in ud, in im.

per e el en ens er es correptam, es productam, item ex, per il in is ix, per o ol on or os ox, per ul ur us uis ut ux. Item nominatiui qui in duas consonantes terminantur, uelut Mars Martis, lanx lancis, municeps municipis, negligens neglegentis, hiems hiemis, et si qui alii nominatiui sunt, qui in ceteris declinationibus locum non habent, tertii ordinis erunt.

II Ars anonyma Bernensis p. 133, 29:

Item Cominianus et Flauianus pronomen definiunt ita: Pronomen est pars orationis, quae pro nomine posita minus quidem plene, idem tamen significat.

III Codex Caroliruhensis 112 (Volfuinus) saec. IX f. 74 (cf. Keil. Herm. I p. 333):

Sed nos, ut ait Flauianus, contextam declinationem uolumus habere.

IIII Scholia Bernensia ad Verg. Ecl. VI, 62 p. 501 ed. Teubn.:

Musco, herba quae circa caudices arborum nascitur, bene oleus, uel muscus nomen herbae nascentis in cortice uel in pariete, ut Flauianus ait.

V Ars Malsachani codicis Parisini 1188 saec. IX (cf. Keilii progr. Erlang. 1868 p. 17 s.; Thuroti excerpta in libro: 'Extraits des manuscrits' tom. XXII part. 2 p. 4) ex epistula Henrici Keilii d. XXII mens. Ian. CIOIOCCCLXVII data:

Sic et edo ederam plusquamperfectum non habet, ut Consentius, licet Flauianus dicat,

quocum conferas, quae apud Clemensem Scotum extare in ipsa illa epistula me docuit uir clarissimus:

Charisius p. 157, 24 (cum adnot. crit.):

Pronomen est pars orationis, quae posita pro nomine minus quidem, paene idem tamen significat.

Charisius p. 158, 12:

Sed quoniam contextum declinationis habere uoluimus.

Charisius p. 32, 2:

Hic muscus herba quae in parietibus uel corticibus arborum nascitur uel haeret.

Charisius p. 261, 24:

Finitiuia instantis edo es est edimus editis edunt, sed ueteres edo edis edit; imperfecti edebam; perfecti edi; plusquamperfecti ederam; futuri edam.

Edo quoque testante Consentio plusquamperfecto caret, Cominianus tamen ederam esse dicit (*cf. Gainfredi qui dicitur excerpta auct. Vatic. V p. 150 ed. Mai.*).

VI Codex Einsidlensis 15 saec. X ad Prisciani de accentibus libri locum, qui est p. 526, 8 K, hoc habet margini adscriptum p. 108, man. saec. X:

Sinciput] Sine capite uel sine principe seu posteriora (*sic*) pars capitis uel senatus caput. Cicero uero dimidium capitis, Flauianus sanum caput dicit uel semis caput.

Charisius p. 17, 2:

Vt est sinciput, cum intellegatur sematum caput.

Sed restat alia quaestio litteraria. Catalogi enim Bobiensis antiqui (Muratori Antiquitates Italicae III, 820, cf. C. Thuroti excerpta l. l. p. 63 not.) iam dudum mentio facta erat hac in re et a Reifferscheidio olim, dein a Keilio atque Muellero, qui cum alia tum haec exhibet: 'Librum I Flauiani de consensu nominum et uerborum'.*)

Hunc igitur locum uno consensu omnes, qui in hac quaestione enodanda sudauerunt, satis probabiliter ad quintum Charisii librum rettulerunt. Cuius operis libros quattuor priores, quos a quinto seiunctos nonnumquam separatim a librariis scriptos fuisse conicere licet, en habes diserte enumeratos in catalogo grammaticorum Bernensi, de quo huius partis capite primo disseruimus p. CXXXIX: De Italia . . . . Flauiani libri IIII.

Itaque rerum atque temporum notitia paullatim diffuente accidit, ut Charisii nomine obliuione oblecto eius scripta modo Cominiani nomine propagarentur, cuius rei Keilius uerisimilem causam reddidit praef. Charis. p. XLVIII, modo Flauiano cuidam tribuerentur, quod quidem nomen ex ipsius Charisii praenomine confictum erat ita, ut iam satis uetustis temporibus duo ista nomina quasi nullo nisi fortuito rerum conexu ad sese accedentia modo coniuncta circumferrentur, modo pro se quodque auctoritate uigerent. Quo factum est, ut iam in scholiis Bernensibus et Cominianus et Flauianus seorsim laudarentur, coniunctim in arte anonyma Bernensi p. 133, 29 atque apud Malsachanum et Cle-

*) Recte H. Keilius Herm. I p. 333 hunc titulum non ad celeberrimum codicem Neapolitanum pertinere posse uidit, quippe qui Bobii scriptus et omnes contineat quinque libros, in quorum uniuersitatem ista uerba minime quadrant, et suo loco Sosipatri nomine addito in eodem illo catalogo enumeretur p. 821.

mentem Scotum ita, ut cum ille Flavianum in partes uocaret, hic eiusdem praecepti Cominianum auctorem adhiberet. Itaque non est mirandum, quod in catalogo Bononiensi saec. XI a Keilio progr. Erl. 1868 p. 27 secundum Dellefseni uiri suauissimi apographum edito 'Flavianus et Cominianus' quasi duo uiri grammatici enumerantur *), neque, quod idem in catalogo Bernensi legitur hac insuper addita distinctione, Flavianum Italum fuisse, Cominianum Afrum. Nam hoc necessitate quadam cogente, postquam duo grammatici fuisse habiti sunt, sequebatur, ut alius alia ciuitate donaretur a monachis historiae grammaticae curiosis, qua in re, cum Flavianum Italum esse iuebant, eo adducti esse uidentur, quod Charisius urbis Romae magister fuisse dicebatur (cf. Keil. progr. Erl. p. 27), cum uero Cominianum Africa oriundum statuebant, Africanae Charisii originis nescio quo pacto aliquid ad eorum aures peruenisse uerisimile est. Nam satis probabile est, quod Vsenerus nuper mus. Rhen. uol. XXIII p. 492 de Charisii patria sagaciter coniecit. —

---

*) Idem catalogi Bobiensis auctor credit, quem et Flauiani et Sosipatri librum pro se quemque recensere uidemus apud Muratorium III p. 820 et 821.

IIII.

PRISCIANEA.

CAP. I.

DE PRISCIANI VITA QVADAM BERNENSI INEDITA.

In fragmentorum codice Bernensi A 90 fragm. 30 saec. XI p. 8 —11 post Prisciani operis extremi aliquot paginas haec extat uita grammatici Caesariensis ea de causa memorabilis, quia ad notissimam illam librorum singulorum subscriptionem explicandam non nihil luminis adfert. Quam uitam olim in Ottonis Iahnii usum a se descriptam Vsenerus, postquam illum uirum praestantissimum fata iniqua nobis nuper eripuerunt, ut huic libro insererem, currentem adhortatus est facileque concessit.

|| p. 8 || Cum in capite uniuscuiusque libri multa possint requiri, ex omnibus hae periochae idest circumstantiae, quibus totus roboratur liber et constat, considerandae sunt, uidelicet quis scripsit, quid scripsit, quantum scripsit, qualiter scripsit, quare scripsit, ubi uel quando scripsit et ad quem scripsit. Si requiritur, quis scripsit: Priscianus scripsit, cuius nomen diriuatum⁵ est non a 'prisco', sed a 'Priscio', sicut ipse dicit. Fuit autem ciuis Caesariensis, Romanus genere, sicut ipse in epistola manifestat. Sed cum plures Caesareas legamus, de qua harum fuerit, a plerisque dubitatur. Nam Caesarea est Palaestina, Caesarea Augusta, Caesarea Cappadocia. Sed quidam adfirmant, Caesaream istam, de qua Priscianus oriundus fuit,¹⁰ coloniam Africae esse, subditam tamen Romano imperio iam tunc temporis sicut et totam Africam.

Si requiramus, quid scripsit: grammaticam scripsit. Grammatica autem diriuatur a 'gramma'. Grammata uero a 'gramme', sicut Martianus docet: Graece gramme linea dicitur, inde gramma littera, eo quod lineis¹⁵ formetur. Exinde uero grammatica est ars litteralis. Inde grammaticus litteratus. Ergo quia grammaticus erat Priscianus, grammaticam scripsit.

Se requirimus, quantum scripsit: decem et octo libros scripsit. Qualiter: grammaticae bene.

Causa autem, quare scripserit, haec agnoscitur fuisse, sicut ipse in²⁰ epistola manifestat. Cum Latini a Graecis, qui prae ceteris gentibus sapientia florebant, liberales acce | p. 9 | pissent artes, tanto amore Graecorum doctorum decepti sunt, ut etiam quosdam errores eorum, qui in mendosis erant libris, in Latinam linguam transferrent. Sed cum errores Graecorum et uitia artium duo peritissimi doctores Herodianus et Apollo-²⁵nius uterque Graecus emendassent, apud Latinos autem usque ad tempora Prisciani idem errores incorrecti et inemendati fuissent, Priscianus hortante Iuliano patricio colligens auctoritates et exempla tam ex Graecorum auctoribus, praecipue Herodiano et Apollonio, quam ex nobilioribus Latinorum hoc edidit opus demonstrans, qualiter grammatica rectius sit³⁰ utenda.

Si requirimus, ubi scripsit: Romae Constantinopoli scripsit, quae secunda appellatur Roma haec de causa. Postquam Constantinus imperator signo crucis uiso in caelo et beato Siluestro praedicante ad fidem conuersus est Christi, tantum honorem domino et apostolo eius Petro exhibuit,³⁵ ut diceret: 'Non potest duos imperatores Roma habere me et sanctum Petrum'. Tunc uoluit aedificare ciuitatem regiam illo in loco, ubi quondam Troia fuerat. Sed reuelatum est ei diuinitus, numquam esse reaedi-

2 periochiae 6 ipse dicit] I p. 79, 9. 10 H. ciues 7 cesariensis in epistola]
I p. 12: nostrorum autem neminem 9 palestina capadocia 14 marcianus
docet] De nuptiis etc. lib. III in.: γραμματική dicor in Graecia, quod γραμμή linea
et γραμματα litterae nuncupentur mihique sit attributum litterarum formas propriis
ductibus lineare. 15 grece littera 21 grecis, sic semper 35 honore exhibuit

ficandam inibi ciuitatem, quae caput regni diceretur. Deinde transmeans mare illo in loco, qui prius Byzantium uocabatur, eo quod de duabus partibus mari cingeretur, super litus condidit ciuitatem, quam a suo nomine Constantinopolim appellauit, idest Constan | p. 10 | tini ciuitatem, quoniam 'polis' dicitur ciuitas. Qua aedificata omnem dignitatem senatorum et sapientium Romae degentium illuc transduxit et uocauit illam secundam Romam.

Si quaeritur, quando scripsit: datur intelligi ex historiis et temporibus Iustini et Iustiniani imperatorum.

10 Si quaeritur, ad quem scripsit: ad Iulianum consulem et patricium, quem habuit exhortatorem ad hoc opus peragendum. Sciendum est praeterea, hoc opus non a Prisciano scriptum, sed dictatum, quoniam eo dictante Flauius Theodorus, eius discipulus, bonus scholasticus et notarius scripsit, sicut ipse in titulis librorum manifestat dicens ita sub contextu: 'Ego Theodorus Dionysii uiri disertissimi filius memorialis sacri scrinii epistolarum et adiutor uiri magni quaestoris scripsi'; subaudis 'hoc opus praeceptoris mei' in urbe Roma Constantinopolitana. Theodorus iste filius fuit Dionysii uiri clarissimi et doctissimi, doctus et eruditus a Prisciano; sed eo tempore, quando Priscianus hoc opus inchoauit, iam ad tantam sapientiam euaserat idem Theodorus, ut propter nobilitatem generis et doctrinae culmen esset memorialis .i. custos et seruator sacri scrinii, epistolarum .i. librarii siue armarii publici, ubi sacrae epistolae et sacri libri reponebantur. Fuit quidem in palatio adiutor magni quaestoris conscribendo epistolas, quae ad diuersas mundi mittebantur partes. Nomen uero quaestoris reticet. Quaestores | p. 11 | uero dicebantur inquisitores causarum, comites uidelicet palatii, qui opus habebant iuuari in epistolis scribendis. Siue etiam quaestores dicuntur, qui quaestibus praesunt .i. qui tributa exigunt et inquirunt.

Quod autem diximus, eum fuisse temporibus Iustini et Iustiniani, et adhuc commemoratio fit consulum in titulis: haec ratio probatur esse, quoniam sub imperatoribus ordinabantur singulis annis duo consules, qui statum rei publicae anno integro administrarent, et, sicut hic manifestatur, Olybrius uir clarissimus et Iulianus illo anno consulatum amministrabant, quo Priscianus coepit hos componere libros, quorum unius mentio fit in titulo, alterius reticetur, quia in salutatione epistolae Iuliani commemoratur nomen.

---

2 bizantium   3 mare   8 queritur   10 queritur   patricium   13 scolasticus
15 dionisii memorialis   16 questoris scripsit   17 dionisii u. ē et d.   23 fuit quidam questoris
24 questores   27 questores   questibus   33 olibrius ū ē   34 cepit unius] sc. Olybrii nomen solum inscriptiones memorant.

CAP. II.

DE ALIQVOT PRISCIANI CODICIBVS HACTENVS
INCOGNITIS.

1) *Elias Putschius praef. p. 3, postquam librorum Bongarsianorum ad emendandum Priscianum adhibitorum aliorumque codicum mentionem fecit, hoc subintulit satis memorabile: 'Lacunae aliquot restant, quas, ut speramus, ex P. Petauii Senatoris Regii codice, quem his excusis accepimus, in notis explebimus.' Qua de re Hertzius praef. p. XXVI not. 100 ita disputauit, ut quos potissimum Putschius libros significasset expediri posse maiorem partem negaret. Petauii igitur codicis, cuius memoria inde a Putschii morte praematura penitus obmutuit, duo folia ad nostra tempora deueniunt atque hodie in bibliothecae Bernensis cod. A 90, 22 extant. Quae quidem folia formae maximae litteris minutissimis saec. X scripta alterum Prisc. lib. XVIII p. 217, 20—223, 12 H, alterum XVIII p. 230, 8 — 235, 24 continent: ita igitur sese inuicem excipiunt, ut unum inter ea folium intercidisse statuendum sit. Petauii autem codicis uestigia nos manibus tenere, testatur subscriptio in prioris folii margine ima proposita: P. Petauii, sub qua altera extat alia manu scripta: Putschius. Quae cum omnino autographa sint utriusque uiri doctissimi, iam non potest dubitari, quin P. Petauius folia ista Putschio transmiserit, quo facto post Putschii mortem una cum ceteris bibliothecae Bongarsianae, quibus Putschius usus erat, libris nescio quo fato ad Iacobum Bongarsium delata sunt. Ipsorum uerum foliorum is est habitus, ut multo iam tempore, ante quam Petauii facta sunt, ex codicis sui conpagine perpetua euolsa fuisse pateat, quippe quae pro libri alicuius tegumento fuerint multaque inde foeda seruitutis indignissimae signa traxerint. Itaque uerisimile est, cum codicis Petauiani mentionem faceret, Putschium non nisi duo ista folia intellexisse. Quae cum ad editionis Hertzianae exemplum contulissemus, ob aliquam rei famositatem, quem inde percepissemus fructum, cum uiris doctis communicandum esse censuimus.*

fol. I Prisc. XVIII p. 217, 20 — 223, 12 H.

20 fugitans lites. Terrentius 24 quae habent^{similem} significationem 25 uerbialibus 26 coniungi 218, 9 significatia indiga 12 horum ego semper 18 filius fuit aix 19 aristalircus 20 et cliens tullio 25 uerbique 219, 2 ΠΕΡΙΠΟΤΗΤΙΚΑΥ 4 diriuantur ut ante utilis om. 9 questuosus uel debilis 14 assciscunt onerabilis (= honorabilis) 15 michi est 17 qui intimis, om. in 18 penetatur 19 aequiparentia quomodo^{et} uerba ΙCΟΠΑΛΕ 24 herus 26 inpar 27 propincus 220, 1 terrentius 2 plara 3 iuenalis 5 pro marcello 8 VIII re uera 9 Et idem Quod 17 aequi aequo 19 equis uenitur 22 fluentis

221, 1 reptis 4 brachia 10 habere 11 UT METAANCAPETHCANTIP
 magna uirtute^{uir} dicunt 16 phenicum 17 aequum 19 salustius in iu-
 gurtino 20 hac, *corr.* ac 21 adolescentulam 24 quae habet uenustum,
 stum *corr. in ras.* 26 Ut ΕΜΟΥ ΟΥΩΤΟΤΟΝΙΤΑΙΕ ΕΤΥΥΕC idest
 29 a tyranno 222, 1 sylla 2 sylla genetiuus 5 casus 6 aeneidos
 8 in undecimo 10 horatius carminum 21 comparare 22 flexi^s quo-
 que 23 haectore 24 anibalis 223, 11 ΙΔΙΟΤΑ//ΘΙΑΝ — 12 mise-
 rans tui.

fol. II Prisc. XVIII p. 230, 8 — 235, 24.

p. 230, 8 licet tamen 8 libet te 11 uerbis *om.* 15 nam deceo
 illum dicimus 16 impersonale 19 impersonalia 20 uerborum et sunt^{referat}
 (referat *m. II*; *in marg.*: Deficiunt enim in prima et in secunda persona
 quædam actiuam litteraturam habentia ut libet pudet et alia quædam; pas-
 siuam autem terminationem habentia omnia, quae a neutris sunt, primis
 et secundis deficiunt personis passiuæ litteraturæ. 23 decurso spatio (iam^{iam}
add. m. II) terrentius 25 penitet 27 terrentius 231, 7 impersona-
 lium penituit 8 miseritum et pertesum in usum 9 tedium 11 ut
 cæstat 15 in antiquam — bellatur *om.*, *sed superscr. m. I* 17 appollo-
 nius in III ΠΕΡ΄CΥΝΘΑΞOC in impersonalibus 19 ΜΕΛΕΙ ΩΚΡΑ
 ΤΝΟΙΤΕ ΡΕΤΙΝΩ ΚΑΤΑΥΘΟΑΝΑΕΕΧΕΑΤ ΝΟΟΥΜΕΝ ΝΕΥΕ ΕΤΙΑ
 ΤΕΝ ΚΑΘΟΥΤΙ ΑΡΙΦΙΘΑΔ-ΕΝΟΥΘΙΡΑΤΜΑΤΟC ΕΝ ΤΩ-ΕΝΛΗΙ
 21 adtendere impersonalia 23 Δ-ΕΛΗΙ 24 in *add. m. II* 232, 2
 intellegitur ut sedetur 3 aeuentus 4 intellegantur 6 uel nominis
om. 10 ΑΝΑΤΙΝΟC ΚΕΧΕΛΙ 12 impersonalis 14 passiuum est 18
 impersonale, *sic semper* 22 si in 25 penitet tedet 233, 1 taedet
 me tui — 2 paenitentia me habet tui *om.*, *suppl. in marg. man. III* 7
 similiter et i|||| casibus DE PARTICIPIALIBVS t SUPINIS *in marg.*
 9 miserendi ||tui|| moueor 10 miseritum, *corr.* misertum miseritu, *corr.*
 misertu 12 in nocende 15 uel in do 19 langorem imperfectus et
 herens ardenti sthomocho Alfius 21 excellentiam 25 uerbialia, *corr.*
 uerbalia 234, 2 uigilo *post* Virgilio *om.* 3 puto uel ad legendum
 4 feminis similiter 11 egeo tui aeget animus mei (13); *reliqua in textu*
om., *in marg. suppl. m. III* 18 aptari, *prius a in ras.* 22 est enim
 ordo ΤΕ||ΕΑCΙΔΑ idē quod romani te 235, 1 pyrro 3 litatissime
 4 U studeo 5 stude — studeam legere *om.*, *suppl. in marg. m. III* 8
 acquos, *bis* 9 aequos, *bis* iocundum aequos 14 Calomos 18 terren-
 tius 21 uirgts in III 24 haectoris p||||yrhin coniuia, *corr.* conubia
 seruas.

2) *Praeterea in fragmentorum codice Bern. A 90 Nr. 21 seruatur
 unum folium satis antiquum saec. VIII—IX duabus columnis conscriptum,
 quo Prisc. XVIII p. 308, 9 — 312, 3 continentur. Cuius fragmenti ha-*

bitus is est, ut maximam partem cum codice Monacensi (M, cf. Hertz praef. p. XXII) conspiret, qui codex cum ab Hertzio ad undecimum saeculum pertinere dicatur, non inutile uidetur libri et similis et multo uetustioris lectiones uarias cognoscere.

p. 308, 9 pro in praesenti|||dicunt thucydides VIII ΤΑCΕΜΠΤΟΔΩΝ
10 ΜΟΝΟ||| ΝΕΙΤΙC ΚΟΙΤΕΙΝ terrentius 14 ΕΜΙΙΤΟΔΙΖ ΙCΩΚΡΑΤΕC
15 ΤΩCΩ ΜΑΤΙΟΝ ΕΥΚΡΙΝΕ CΟΝ ΕΧΟΝΑΝΑ CΤΑCΙΝ ΗΝΟΜΖΕΙΝ
16 ΙΤΡΟC ΙΤΟΛΛΑ 20 ΥΟΝΟC 309, 2 Vergt 4 ferro *om.* 6 ΚΑΥ
ΕΜΠΛΕΥΜΟΙ ΤΟΥΤΟΙC 7 his et his 9 ΕΜΒΛΕΤΩ ΑΥΤΩΙ aspicio
10 Vergt 11 alta 13 terrentius 16 ΦΕΥΥΕΙΝ 17 ad datiuum, *supra-*
scr. iungimus 21 Vergt 26 ΤΩΙΔΕ, *bis* 27 adstitit 28 uergt 310,
1 adstitit 6 dicunt attici CΧΩΝ uergt 10 ΕΝ·Τ· ΟΟΥΜΑΙ ΤΗC
ΜΟΧΕΝΠΙΑC 11 ΗΑΙΕΙΟΤΗΤΟC 13 certi quidam, *suprascr.* sub (= *subaudi*) dicunt 15 ΠΡΩΥΟΝ 16 ΕΞΟC ΟΥ ΕΛΛΗCΙΝ ΚΑΥΕCΤΗ
20 patradi 21 thucydides Ι·ΚΑΙ ΔΥΕΙC ΔΕΩ 311, 1 ΔΥΟΝ ΔΕΟΝΤΟ
-in 2 caeteros 5 *Ad uoc. 'stragula' in marg.* stragulum uestis est discolor
quod manu artificis diuersa uarietate distinguitur 7 terrentius 9 ΥΟΝ
10 ΚΗΡΥΚΕΙ 13 adstringitur 14 ΕΝΤΡΕΠΤΟΝΑΙ 16 ΗΕ ΧΡΗCΑ-
ΜΗΝ ΑΕΝΕ ΕΙΗΝ 17 planton ΔΟΥΟΥC 18 ΝΜΩΝΟΥΤΗΥΩΝ
ΝΟΜΩΝ 19 ΚΕΝΥΡΩΝ ΜΑCΤΙΩΥ ΕΝΤΡΕΙΤΕΙΤΑΙ 21 ΤΕΚΩΤΟ C
ΕΝΤΡΕΙΤΗ 312, 1 CΟΛΟΝΟ 2 ΤΥΦΑΟΥ — 3 ΕΞΕΙΝ.

3) *Sequitur codicis Bernensis 197 saec. IX scripti, qui Boetii de consol. philos. libros continet, mox a R. Peipero amicissimo describendus, folio ultimo fragmentum saec. X praestantissimum, quo Prisciani partitionum etc. initium habetur. Cuius folii quantum sit pretium, statim uidebit, quicumque scripturae uarietatis conspectum infra descriptum fortiter intrauerit. Rem autem ita institui, ut grauissimas tantummodo lectiones exciperem. Iam titulus ipse proprietate quadam memorabili insignis est:*

PRISCIANI gramatici particiones uersuum duodecim aeneidos principalium. Prisciani uiri disertissimi opus quoddam ad pueros de primis uersibus uirgilii. Arma etc.

p. 459 K. 5 depositionone qui diuitur 6 comata 7 ī genere
12 et pyrrichio. sic est ni fallor 'fuimus' 'septimus' insuper coriambicum
gliconium et coriambo et pyrrichio ut est iste per quinquennia iam de-
cem. Similiter alia 13 ut est illud oracianum 17 dactilicos accepit
22 percussus 23 pentimemeris p. 460, 4 sequenti uerbo 9 una
sillaba † duae sillabę 10 cholophon 11 renitet 13 *tertia om.*
14 quarta autem bocolica 15 passio est sicut semipes et quae inueniun-
tur 16 ūsqum et rithmum • solent perficere 17 nam tres numquam
possunt 18 *tertiam om.* trochāca 25 similiter IIII^{or} dactilos 26 V figu-
ras faciunt. E contrario 27 unus pes enim 28 V⁶ figuras facit in

tres dactilos 31 est *om.* 34 ⁶XXX Et ut scias aliam 461, 1 numerum quem accipiunt priora ad numerum 3 dactilicum | secundus duos bis ^{II¹ or} IIII. Tertius 6 in iambo pedes quinque 8 ducenta 9 XX et ^V XX et ^V 10 sic et in omni 14 endecasillabo et similibus. arma uirumque.

Praeterea margini adiectae sunt aliquot glossae, quarum ex numero has proponere placuit:

p. 459, 4 uniformis] Metrum generale nomen est. Omne enim metrum aut uniforme est aut multiforme. Vniforme non accipit in suo carmine diuersa metra, sicut est dactilicus. Multiforme uero accipit diuersa metra sicut est coriambum gliconium ^{et} alia similia.

p. 459, 6 Semiquinaria] Semiquinaria cesura est quae Graece (ḡ) dicitur pentimēmeris, quod post duos spondaicos enumeratos pedes sillaba remanet, qua incipitur tercius pes. Semiseptenaria (*corr. ex semiquinaria*) uero quae Graece eptimēmeris appellatur post tres emensos pedes incipiente quarto pede finitur.

p. 459, 10 Colophon] Colophon dictum est metrum a Colophō inuentore huius carminis.

p. 459, 17 dactilicus] Queritur cur carmen heroicum tantummodo a dactilo nominetur dactilicum et non a spondeo spondaicum, dum eorum simul coniunctione praedictum perficitur carmen. Sed sciendum est, quia hi duo . . . .

p. 459, 20 liricos, *suprascr. uarios*] Lira dicitur apo tu lirin i. a uariatione cordarum . . . .

p. 460, 23 heroicus] Metrum dactilicum multis nominibus appellatur. Dicitur heroicum, quia Homerus primus eo metro heroum, idest fortium uirorum facta descripsit. Vocatur Delphicum, quia ex eo componebantur responsa et carmina Delphici i. Apollinis, qui Delphicus dicitur a Delo insula, in qua natus est. Teologicum etiam dicitur istud metrum a Museo poeta, qui eo diuina composuit carmina. *)

4) Denique in fragmentorum fasciculo A 92 nr. 19 extat unum folium saec. XI—XII scriptum, quod Prisciani partitionum particulam inde a p. 507, 15 K. 'certamen uel olinpia' continet, sed parui omnino pretii est, ut specimen dedisse sufficiat: p. 507, 15 celebrantur 16 pissis composita olimpidorus olimpionices etc. 22 quas *om.* 23 quomodo *om.* 25 singulos *om.* ocea dactilus. Quot partes etc. 27 oceanum et

*) Quae glossae num ad Remigii super hoc Prisciani libro expositionem, cuius nuper mentionem fecit Carolus Thurotus Notices et Extraits des Manuscrits etc. XXII, part. 2 p. 9, pertineant, pro speciminum a uiro doctissimo propositorum paucitate colligere non licet. Aliam eiusdem opusculi expositionem antiquam (s. X) Aureliani extare (M 216) Thurotus refert l. I. p. 15.

cetera 28 et aurora 29 tracta singulas partes om. 31 enim om.
32 oceanitides 33 oceanitidis greorgicorum etc.

Desinit hoc fragmentum in p. 511, 20 K.

CAP. III.

DE PRISCIANI COMMENTARIO EINSIDLENSI ALIISQVE
GLOSSIS PRISCIAEIS BERNENSIBVS.

Commentarii cuiusdam in Priscianum Einsidlensis mentionem fecit Martinus Hertzius praef. I p. XXVIII ita, ut ex interpretamentis Scotorum, Donato, Seruio, Paulo, Beda, aliis eum consarcinatum esse diceret. Atque hoc recte intellexit, quamquam nescio an non seuerius egerit uir doctissimus, qui genuinae solidaeque doctrinae uestigia nusquam fere apparere contenderet. Nam etsi nugae inesse non est quod negemus, tamen ad cognoscendam illius aetatis artis grammaticae tractandae rationem commentarius iste non sine aliquo momento esse habendus est. Quamobrem, postquam eum codicem per dies aliquot, dum apud monachos Einsidlenses moror libris inspiciendis operam nauans, denuo perquisiui atque pertractaui, non pauca inuenta sunt, quae memoratu non indigna uiderentur.

Inest igitur in codice Einsidlensi 32, saec. X—XI scholiorum corpus undique ex aliquot Prisciani codicibus, qui scholiis marginalibus uel interlinearibus ornati erant, congestum atque sine ullo rerum ordine ita consarcinatum, ut librorum exponendorum series conpluries ab ipso operis initio repeteretur, quo factum est, ut eadem saepe expositiones pluribus locis iteratae legantur. Eadem est ratio aliarum glossarum Priscianeis subiunctarum, quae ad diuersa diuersorum auctorum scripta pertinent. De ceteris scriptis, quae in eo libro continentur, aliquando in analectis Einsidlensibus agemus.

Priscianeae igitur scholia maximam partem constant ex inusitatarum uocum uel locutionum interpretationibus uel adeo rerum ipsarum, de quibus apud Priscianum uel auctores Prisciani agitur. Iam ex illa farragine ea proponam, quae in Prisciani uerbis ipsius aut interpretandis aut recensendis uersantur.

INCIPI GLOSE EX PRIMO LIBRO PRN. Constantinopoli scripsit. Caesariensis a Caesaria deriuatum est ciuitate Graecorum, in qua licet Romano, ut dicunt, sanguine ductus natus est, ubi et didicit et postea (postex cod.) Constantinopoli docuit atque ibi hunc librum Iuliano Apostatae scripsit.

[I p. 1, 9 H: Scrupulosis quaestionibus] Metafora est tracta (sit tractas cod.) ab harena; scrupulus est enim breuis lapillus, unde iscrupulum et

scrupulosus, quod lapis calcatus sollicitudinem creat. Sic et scrupulosae sententiae magna sollicitudo adhibetur, ut enodetur (aen- *cod.*).

p. 1, 10 Eucleatius (aen-)] apertius, tractum est a tenuissimo cortice nucum.

p. 10, 15 nec producā Ā Š. Ū.] Hoc sciunt, qui addunt istam liquidis.

p. 11, 6 Quam apud AEOL. H.] Sed uau appellabatur (-bitur *cod.*).

p. 24, 9 Pytisso quidam uolunt 'frequenter spuo', quidam 'frequenter potō' siue 'potum potando consumo' seu 'saepius bibo': inde dicitur pituita, idest flegma.

p. 32, 5 Inter se coisse uiros Q. D.] Quidam codices 'que', sed melius 'et' secundum hunc et Seruium, (hunc seruū *cod.*, cf. *Seru. ad Verg. Aen. XII, 709*) ut uiros. s. liquescat. Cum apostropho dicitur illa figura, quae est ita, ut et (ut ut) 'uiden', idest cum conuersione.

p. 58, 23 ut bonum animal.] Nam animal animal (animale) est, quamquam bonum aut malum addatur, non consumitur priuatam substantiam (-ciam) singularitatem: et hominem, quod est substantiae (-ciae), et poetam, quod est qualitatē, ostendo dicens 'Virgilium'.

p. 58, 26 quae philosophi atoma uocant]. Ad neutrum genus, quod est atomum, se confert dicens 'quae'. Sed (que se) atomus secundum Seruium (*ad Ecl. VI, 31*) feminini generis est. Atomī dicti sunt eo quod τμήν (temo) idest sectione careant. Sunt enim quaedam minutissimae partes adeo, ut nec uisus eis dari possit, quas etiam Lucretius (lucretium) minores esse dicit illis corpusculis (cop-), quae uidentur in radiis solis per fenestram infusis, cf. *Seru. l. l.*

p. 150, 13 fiber animal idest beuer.

p. 207, 10 Titinnius: quid rogas.] Fortasse concubitus rogabat.

p. 221, 14 Rien testiculus, unde Plautus: glaber erat tamquam rien.

p. 222, 20 Aduncae] Vna pars et interlegitur curuae (-ue).

p. 297, 16 Mnestheo] Seruius uoluit 'Menestheo' propter rectam scansionem metri (cf. *Seru. ad Aen. X, 129*).

p. 322, 19 Lelex Graecum est Siculus unus ex Sicilia et forsitan Graeci aliam terminationem habent in feminino genere super hoc.

p. 418, 8 Quantum ad usum iuniorum (iunicorum), apud antiquos Iupiter huius Iuppitris uel Iupiteris fuit.

p. 438, 15 labor uado] Haec duo interposuit tertiae uerba coniugationis et eorum composita, ut pauca etiam alterius, quam primae et secundae esse in compositione non mutantia a monstraret.

p. 438, 22 Paciscor] pacem facio. 'Depeciscor' idem quod et paciscor, quamquam Scotti tradant: 'depeciscor contrarium paciscor'.

p. 488, 19 cleo] socio, inde cliens socius: sic Scotti (cf. quae Hertzius ex eodem codice Einsidlensi proposuit praef. p. XXIX not. 109 et H. Keilium progr. Erlang. 1865 p. IX seq.)

p. 463, 3 arcesso] aduocare desidero, quia antiqui r saepe (sepe) ponebant pro d, et diriuatur (-antur) istud uerbum ab accio, quod est aduoco, cf. *orthogr. Bern. II* p. 296, 34.

p. 372, 14 Caper uult dicere 'coniux' et Beda similiter (cf. *Beda* p. 2332 P; *apud Caprum tale dictum non extat, nisi forte* p. 2239 P *post*: Thesaurus sine n scribendum et cetera *simile quid intercidisse statuas*.

p. 372, 15 pone] retro. Virgilius: 'superas ueniebat ad auras pone sequens' (*Georg. IV*, 486).

p. 379, 5 auguror] augurium exerceo. Ouidius in IIII metamorphoseon (*immo lib. III*, 349: Vana diu uisa est etc.): 'una diuisa est uox auguris exitus illam'.

p. 379, 7 solor unde consolor. Ouidius Naso (*locum non inueni*): 'Agnoscit Palinurum et ibi solatur elisam'.

p. 378, 13 Labo labas] uacillo (uacc-) titubo, unde Virgilius (*Aen. II*, 492): 'Labat ariete crebro'.

p. 396, 16 percontor] tempto inuestigo, unde et 'contus' dicitur.

p. 396, 25 Musso] mussas, hoc est dubito, unde Virgilius (*Aen. XII*, 657): 'Mussabat rex Latinus, quem sibi eligeret generum'.

p. 398, 1 Notescent] notae fient. Litora clari nominis exsilio.] Namque si aliquis praepotens et clarus relegaretur (reli-) exsilio in loco ignoto, propter illius clarum nomen fieret ille locus cognitus.

p. 481, 9 Resideo] praetereo. Virgilius (*Aen. XI*, 268): 'Deuicta Asia subsedit adulter'.

p. 490, 8 leo] antiquae 'mорий', unde et 'deleo' et 'releo', idest remорий, unde et † bianati dicti sunt quasi bis mortui.

p. 506, 1 Inter utor et fruor hanc differentiam ponit Augustinus: 'Vtor temporalibus, fruor spiritalibus' (*Eam uero differentiam non obseruauit Augustinus Retractat. II*, 22 p. 50 B ed. Bened. MDCLXXXIX).

p. 513, 11 Emungor] purgor et est actiuum et dicuntur emunctoria, unde purgantur candelae.

Vol. II p. 95, 11 H.: quia nam tanti.] Seruius 'quia' pro 'cur', sed hic 'quia' intelligit, sicut in Virgilio (*Aen. V*, 13): 'Heu quianam'.

p. 108, 23 Inperatiua uerba et cetera talia oratio quodammodo posunt appellari, sed non perfecta; nam sunt eiusdem elementa.

p. 109, 4 hoc contemplari]. Quod superiora uera sunt, idest quod affinitatem habent litterae (-re) ad syllabas et syllabae ad dictiones (adictiones) et dictiones ad orationem perfectam. Similiter passiones detrimenta et inminutiones (immutiones) tamquam passiones sunt: inconcinnitas litterarum, ut 'tonsrix' pro 'tonstrix', uel syllabarum, ut 'displicina' pro 'disciplina' uel eis accidentium. Productio et correptio accidunt syllabis, quae permutandae non sunt. Non (no) enim conuenit 'deus' priore syllaba producta et correpta posteriore enuntiare. Similiter accedit eis mensura litterarum, quam excipere non debent.

p. 109, 5 ut reliquias] nec dicendum est 'relliquias'. Ipsae syllabae rectum requirunt ordinem, ut Thymber (timber), unde minime dicitur uocatiuus 'Thymbre' (timbre), sed 'Thymber' (timber). Litteris uero accidunt tria: nomen figura potestas, quibus si ordinem subtrahas, potestatem sine dubio aufers (aufert). Verbi gratia, si r ante p, et deinde e scribas, quando uelis pre (prę) pronuntiare, elementum figuræ non sonant, unde nec nominantur. Igitur tali modo fit barbarismus ex accidentibus litterarum et syllabarum.

p. 245, 23 Necne per inductionem] idest per subpositionem. Inductio quidem in sensu, suppositio uero per rectum ordinem in constructione. Nam illud Virgilianum ita iungendum est: 'te tamen nemus omne canet, si quis haec quoque, si quis captus amore legat'. Cicero tamen in dubia re, quanquam et per inductionem indicatiuo usus est (*cf. p. 246, 6*).

p. 371, 20 Gradiensque deas supereminet omnes.] Similiter 'supereminet dimidio' dicimus, quando 'supereminet' pro 'superat' accipitur; quod autem interdum pro hoc accipiat, apud Virgilium claret.

Codicis p. 152 = uol. I p. 11, 5: Quamquam antiqui Romanorum Aeolos sequentes f loco aspirationis ponebant, ut fis pro his (pro uis). Et maxime cum consonante recusabant eam aspirationem proferre, ut philius.

p. 202, 18 Vnde accentus quoque cum tempore mutatur] ut 'Italia' (iter alia), quia si a esset longum, secundum Graecorum auctoritatem Italiā (italiam) diceremus.

Vol. II p. 114, 13 uel nominibus v. p.] Pronominibus quidam codices non habent (abent), quia uocatiuus pronominis per se plenus non est.

p. 107, 8 Ab urbe c.] Hoc solum exemplum (exemplo) firmatur, unde putatur esse Sallustii praedicto exemplo.

p. 135, 7 seq. Item speciale absque generali (specialia absque generalia), quae etiam in prima formatione diuinitus quasi propria habita sunt, quippe cum singula crearentur. Ex hoc loco argumentantur, Priscianum Christianitatis (crist-) tenuisse religionem, cum tamen constet, paganos quoque diuinam mentem Iouis accepisse (-sem), Mineruam deam uidelicet artium, quae ex capite Iouis fingitur procreata, quia omne ingenium sensuale iuxta partitiones (-ciones) membrorum poeticas in cerebro est.

p. 150, 16 Vna eademque u. s.] Ordo est: idest quod habet unam (una) eademque uoce significandum (significanda) demonstrationem (-cionem) ut r. a. c. s. Est autem 'significandum' gerundi modo. Quidam tamen 'significandum' participialiter accipiunt.

p. 151, 1 Satis necessarium.] Ordo uerborum permixtus est, sic tamen iungitur: quia (qui) enim cernitur Augustus (aut tus) per pronomen 'hic' satis necessarium usus est demonstratione (demonstratio), quae nomine f. n. p. (qua a nomē f. n. p.).

p. 162, 16 A (ad) communi ~~et~~ ut iungatur sequentibus ita: 'pharetra succinctam (succintam) et clamore prementem cursum lyncis (lincis) tegmine maculosae (-se) aut apri (-ris) spumantis'. Cursus autem et lyncis (lincis) et apri accipi potest (poest).

Tales Prisciani codices glossis marginalibus instructi cum alibi multi, tum Bernae quoque aliquot inveniuntur, quorum ex numero imprimis nomino codicem Bernensem 109, quo Hertzius quoque usus est, cf. I praef. p. XVIII. In eo igitur haec habes inter alia:

f. 6^a = I, p. 17, 14: ΚΕΡΟΛΛΦΟC crinis in circuitu colli (fuit: collis) ΚΕΡΟC cornu ΛΟΦΟC crinis.

f. 8^a = I p. 24, 9: pitisso bibo quasi potisso a uerbo poto, unde Terentius: Tria dolea uini pitissantes consumpserunt.

p. 53, 20 seq. Ara deorum] 'Ara deis sacrata manet, hara sordida porcis'. Ad I p. 79, 8 Canusium Canusinus eadem leguntur, quae ex codice Halberstadiensi excerptis Hertzius p. l. not. (ut ostendit horatius in principio quartae satyre — sic alii candidus — oppidum iuxta tiburtum et preñeste — salustius — suplitium iustum)

Item, quod ex codice Karoliruhensi p. 122, 6 attulit Hertzius in adnotatione scholium, hic quoque extat: genus uitii quo culmi pereunt, sed abusiue dicitur. Nam rubigo est uitium obscene libidinis uel obsceni liuoris, ut Varro ait, quod ulcus uocatur, cf. Seru. ad Georg. I, 151

Item quae p. 149, 11 ex codicibus GLK deprompsit, ex parte, sed ita: Lar quando . . . . . ΚΑΤΟΙΚΑΙΟΝ idest habitaculum dearum, laris facit genit. Sin autem imperatorem uegentorum — et testis est ouidius sic dicens: Larte ferox cesus cossus opima tulit. Lar domus mulierum, quod ignis in ea semper custodiebatur. Nam lar ignis a greco † κατο- lieo idest uro.

p. 179, 12 Lucifer uel cum participiis] Quaeritur hic, cur ex pluribus partibus componuntur, cum quidam auctor narrans de grammatica dicit, quod prouidendum est, ne ea noniina componamus, quae aut composita sunt aut componi omnino non possunt (cf. Don. p. 377, 13). Sic intellegendum est, quod 'in' et 'per' uel 'ex' et similia inveniuntur in unam compositionem et possunt componi, donec mutant sensum, uerbi gratia 'expugnabilis' non mutat sensum, 'inexpugnabilis' mutat. Obicitur tamen illud, quod cur componitur nonnullus, quando mutat sensum nullus, quod duo non ueniunt in unam compositionem.

p. 75, 12 armamentarium] armarium est locus ubi quarumque artium instrumenta ponimus, armamentarium ab armis uel brachiis, quibus exercentur.

p. 149, 7: lifen (sic) per i idest splen. lyen autem per y idest uenus, rien fluentum a uerbo 'reo' idest fluo.

Ad p. 165, 12 seq.: Claxendix tubae custodia quasi caloxendix a uerbo kalo idest uoco uel calaxendix (c*laxendix) quod significat conca idest tuba, qua signum detegitur idest aperitur et est compositum a nomine classis idest tubae (-e) et altero nomine dicis, idest manifestatio: claxendix tuba manifestatrix, cf. Martini Hertzi adnot. crit. l. l.

CAP. IIII.

DE PAPIAE ARTE GRAMMATICA EX PRISCIANO EXCERPTA.

Quae M. Hertzius praef. p. X et p. XXIX. XXX de Prisciani auctoritate ad regenda medii aevi hominum studia grammatica docte exposuit, optime firmantur Papiae exemplo, de cuius arte grammatica ex Prisciano deflorata Sinnerus primus ni fallor rettulit cat. cod. Bern. I p. 548. Papias enim, cum in glossario colligendo suo a glossarum qui dicitur libri, cuius copiis uberrimis saepissime usus est, auctoribus in eo tamen differat, quod una cum Boetio ceterisque recentiorum temporum scriptoribus Priscianum in primis in partes uocauit, tum postquam elementarium ad finem perduxit, peculiarem de re grammatica librum composuit, qui in duobus libris manuscriptis Bernensibus 1 et 2 sub elementarii calcem subiunctus est. *) Vterque autem Papiae liber saeculo tertio decimo tribuendus est, sed ita, ut, qui secundo numero notatus est, aliquanto uetustior esse uideatur altero, quamquam Sinnero aliter uisum. Atque reuera istam artem a Papia scriptam esse inde efficitur, quod inter eius initium et elementarii finem insertus est ipse ille locus, quem nuper Wilmannsius mus. Rhen. 'Placidus Papias und andere lateinische Glossare' uol. XXIV p. 380 edidit quasi ineditum. Nam ex hoc loco patet Papiam, postquam elementarii ad finem perducti gratias egit Deo summas, ad alterum statim opusculum transiisse, quod 'ad eiusdem perfectionis cumulum' transigere ut sibi liceret pie precatus est. Quod quo melius cognosci possit, totum locum infra iterum proponam additis librorum Bernensium optimorum scripturae discrepantiis passim emendatiorem:

Infinitas benedictionis gratias iam Deo patri referimus, qui per coaeternum suum filium in sancti spiritus gratia nostrum opus ex multis et diuersis texturis elaboratum atque contextum licet per multorum annorum

---

Cod. Bern. nr. 1 saec. XIII = A; cod. Bern. nr. 2 saec. XIII in. = B; cod. Bern. nr. 276 saec. XIII = C. 1 coeternum ABC aeternum Wilmannsius

---

*) Idem liber nomine omissio teste Thurot Notices et Extraits des Manuscrits etc. tom. XXII part. 2 p. 45 extat in codice Parisino Sancti Victoris 17 saec. XIII: f. 228 Petrus a me, karissimi, ex arte gramatica uobis competentes regulas dari aut componi — f. 256^b sibi quoque ipsis preponuntur ut at ast autem tenus et atque equidem et nam neque

curricula ad finem tamen usque perduxit. Si tamen adhuc ad eiusdem perfectionis cumulum ex totius artis grammaticae utilitate ualde necessarium et ex compendio quam poterimus breuissimum apposuerimus libellum, ut cito, quisque uelit, totum transcurrere possit

et, quam uult partem, per totam uendicet artem.

5

Pro quibus omnibus uos inuito exoro, etiam adiuro, fratres mei, quicumque flagritis ex desiderio regni Dei quique huius nostri laboris scientiae doctrinam quasi refugii domum tutissimumque portum ad Christi laudem gloriam et benedictionem obtinere cupitis, hoc solum summumque mihi rependatis, immo ex diuina gratia acquiratis, quatinus uestris orationibus et elemosinis ceterisque spiritualibus auxiliis adiutus omniumque meorum percepta uenia peccatorum uobiscum ad aeterna ualeam peruenire gaudia, ubi iam reuelata facie illa uera et coaeterna perfruamur sapientia cum patre et spiritu sancto per infinita secula. Amen.

Deinde sequitur ipsa ars hoc prologo praemisso:

15

PROLOGUS IN LIBRO DE GRAMMATICA.

Cod. Bern. 2 f. 136^a col. II. Petistis a me, karissimi, ex arte grammatica uobis competentes regulas dari aut componi. Sed quia multorum maximeque ipsius Prisciani habeamus auctoritatem, non uiolentiam mihi arrogo, quod ab aliis inuentum approbo. Ipsius igitur Prisciani dispositionem summamque sequens aliorumque, siquid dictum est, non renuens quam breuius potero, opus uestrae eruditioni componam necessaria non praetermittendo, si quid uero utile uobis et compendiosum mihi uisum fuerit, intermiscendo. Ista uos ergo memoriae commendetis mentisque receptaculo quam firmiter teneatis, ut ad uestri desiderii perfectum perfectum peruenire ualeatis.

2 gramatice ABC utilitatis A 3 et AB ut C *Wilmannsius* apposuerimus A BC apposui *Wilmannsius* 4 ut cito] *Versus non distinxit Wilmannsius* 6 etiam adiuro ABC et adiuro *Wilmannsius* quique C 7 scientie ABC 9 optinere C 10 michi BC ex diuina AC et diuina B acquiratis BC acquiratis A quatenus A 11 et elemosinis B. et om. AC 'auxiliis perpetuo adiutus *Wilmannsius* adiutus C 12 eterna ABC possim peruenire C 13 coeterna ABC eterna *Wilmannsius* 14 sancto om. AC amen. explicit lib. papie C, in quo omitta arte grammatica sequitur *Hugutionis uocabularium insertis uersibus illis 'contra clericos inherentes et desides', quos Venerus edidit mus. Rhen. XXIV p. 391 accuratissime, nisi quod uersu tertio non h̄c, sed h̄i = 'habet' scriptum est.* 16 *Deest titulus in A* 17 gramatica A 19 uiolentiam] *An: uiolentia?* 22 uestre AB 23 pretereundo, corr. -mittendo B nobis B 24 memorie AB

Est autem Papiæ liber, quem alii auctori se debere ingenue fatetur, reuera totus fere ad Priscianum accommodatus: neque enim solum idem rerum ordo seruatus est ab initio usque ad finem, quo de coniunctione agit, sed uerba ipsa Prisciani plerumque repetuntur ita tamen, ut quae apud Priscianum prolixius exposita sunt, a Papiæ in compendium coarctentur. Quae cum ita sint, tamen est, ubi a Prisciani praeceptis rece-

dat, aut addendo, quae apud illum non leguntur, aliqua neque tamen ita grauis momenti, aut alia prorsus atque a Prisciano dictae erant, easdem res sententia explicando. Hoc autem propositis aliquot speciminibus certius cerni poterit. Incipit igitur a uoce ita:

DE VOCE.

f. 136° col. II. Vox est aeris tenuissimi ad linguam percussio uel quod proprie auribus accidit. Huius igitur uocis quattuor sunt differentiae. Articulata, quae cum aliquo mentis sensu profertur, inarticulata autem, quae non, litterata, quae scribi potest, illitterata autem, quae non. Ex quarum complexione quattuor eiusdem uocis species perficiuntur binis differentiis in unamquamque speciem coeuntibus. Nam uox alia articulata et litterata, ut 'arma', quod significat et scribi potest. Alia articulata et illitterata, ut 'gemitus' et 'sibilus', quod significat et scribi non potest. Alia inarticulata et litterata, ut 'coax' 'cra', quod non significat et scribi potest. Alia inarticulata et illitterata, ut 'strepitus' 'mugitus', quae nec scribi nec intelligi potest. Vox autem dicta a uocando uel ἀπὸ τοῦ βοῶ.

DE LITTERA.

Littera uero est minima pars compositae uocis uel uox, quae scribi potest indiuidua. Dicitur autem littera quasi legitera, eo quod legendi praebeat iter uel a lituris, quae in tabulis debebantur. Littera est proprie nota elementi et uelut imago uocis. Elementa uero ipsae pronuntiationes, alterum tamen pro altero abusiue ponitur. Sunt igitur figurae litterarum, quibus nos utimur uiginti tres. Earum pronuntiationes multo ampliores. Accidit igitur litterae nomen figura potestas. Nomen, ut a b c, quae sunt indeclinabilia omnia; figurae uero sunt, quas uidemus in singulis litteris; potestas autem pronuntiatio et uis ipsius elementi, propter quam et figurae et nomina facta sunt. Secundum harum itaque

TESTIMONIA. 2 Vox est] *cf. Prisc. I p. 5, 2* 3 Huius] *cf. Prisc. p. 5, 5-9*
 7 Nam uox] *cf. Prisc. p. 5, 9* 8 Alia] *cf. Prisc. p. 5, 12* 10 Alia] *cf. Prisc. p. 5, 14* 11 Alia] *cf. Prisc. p. 6, 1* 12 Vox] *cf. Prisc. p. 6, 4* 15 Littera] *cf. Prisc. p. 6, 7*
 uel uox] *cf. Prisc. p. 6, 10* 16 Dicitur] *cf. Prisc. p. 6, 12* 17 Littera] *cf. Prisc. p. 6, 23* 18 Elementa] *cf. Prisc. p. 6, 25* 19 Sunt igitur] *cf. Prisc. p. 7, 6* 21 Accidit] *cf. Prisc. 7, 26* Nomen] *cf. Prisc. p. 7, 27* 22 figurae] *cf. Prisc. p. 9, 1* 23 potestas] *cf. Prisc. p. 9, 2* 24 Secundum] *Haec Papiae propria sunt.*

SCRIPTURAE VARIETAS. 3 differentie AB 4 que AB 5 que AB littera A
 que AB illitterata AB que AB 6 perficiuntur species B 8 alia inarticulata
 et illitterata ut coax era quod non significat et sibilus A, coax — significat *linea deletis*
 Alia — 9 non potest *om. B, suppl. in marg.* 11 inarticulata, *corr.* articulata A
 illitterata A illitterata B 12 que AB 13 apo toy bwo AB 15 nimia pars A
 composite AB que AB 16 legitima AB 17 que B 18 uelut B elementa
 B ipse AB pronuntiones A 19 alterum — 20 pronuntiationes *in marg.* B
 figure AB 21 littere AB 22 figure AB 24 figure AB

potestatem de quattuor rebus in orthographia tractari solet: de diuersitate litterarum, de aspiratione, de mutatione, de ordine.

f. 137^b col. II. Dictio est pars constructae orationis, quantum ad totum sensum minima. Oratio est ordinatio dictionum congruam sententiam perfectamque demonstrans, quae diffinitio generalis est orationis, idest quae in species uel partes diuiditur. Dicitur tamen oratio liber rhetoricus uel una dictio, cum plenam sententiam ostendit, ut uerba imperatiua et responsiua: 'quid est summum bonum?' 'Deus.' 'Lege.' Partes igitur orationis quot sunt? Ex suis proprietatibus breuiter colligamus. Nam quidam duas fecerunt, nomen et uerbum: alias *συγκλη- 10 γορήματα* appellabant, idest consignificantia; quidam quinque, alii plures. Proprium nominis est, substantiam et qualitatem significare. Proprium est uerbi, actionem sine passionem siue utrumque cum modis et temporibus et formis sine casu significare. Proprium est participii, habere significationem uerbi cum accidentibus nominis. Proprium est 15 pronominis, pro aliquo nomine poni et certas significare personas. Proprium est aduerbii, cum uerbo poni nec sine eo perfectam significationem habere. Proprium est praepositionis, casualibus tantum per appositionem praeponi. Proprium est coniunctionis, casuales dictiones, uerba seu aduerbia coniungere. Proprium est interiectionis, motum animi uel affectum uerbi sine certo accentu significare, ut papae, et si non addatur, significatur miror.

DE PATRONOMICIS.

f. 138^a col. I. Et sciendum, quod inueniuntur quaedam propria nomina uel gentilia seu denominatiua patronomicas formas habentia, ut 25 Euripides ab Euripo denominatum proprium est, Colchis Thessalis Troas gentilia, Bacchis Pythias propria; sic quoque Tyberias Herodias patronomicum seruant accentum, quae Graecum seruant nominatiuum; ubi uero

TESTIMONIA. 3 Dictio] *cf. Prisc. p. 53, 8* 4 Oratio] *cf. Prisc. p. 53, 28*
6 Dicitur] *cf. Prisc. p. 53, 30* 8 quid est] *cf. Prisc. p. 54, 3* 9 Partes] *cf. Prisc. p. 54, 5*
10 Nam quidam] *cf. Prisc. p. 54, 5* 11 quidam] *cf. Prisc. p. 54, 8*
12 Proprium nominis] *Prisc. p. 55, 6* 13 uerbi] *Prisc. p. 55, 8* 13 participii] *cf. Prisc. p. 55, 10* 15 pronominis] *cf. Prisc. p. 55, 13* 16 aduerbii] *cf. Prisc. p. 56, 3*
17 praepositionis] *cf. Prisc. p. 56, 12* 18 coniunctionis] *cf. Prisc. p. 56, 16*
19 interiectionis] *Haec a Prisciano aliena sunt.* 23 Et sciendum] *cf. Prisc. p. 68, 11*
24 ut Euripides] *cf. Prisc. p. 63, 3* 25 Colchis] *cf. Prisc. p. 68, 12* 26 Bacchis] *cf. Prisc. p. 68, 13* 27 sic quoque] *Haec non sunt Prisciani.*

SCRIPTURAE VARIETAS. 1 quattuor B orthographia AB 3 constructe AB 5 perfectumque A que AB 6 que A 7 rethoricus AB 10 sin chathegoremata A sy cathegoremata B 15 uerbi om. B 16 et ceteras B 18 cusualibus A 21 pape AB 24 quaeque; *corr.* quedam B 25 nomina nomina B 26 euripedes A 27 euripo B denominatiuum A colchil A tidas gentilia A 27 bachis AB 28 que grecum B

mutatio fit litterae aut temporis, apud nos Latinae regulae seruamus accentum, ut Lysia Asia.

DE COMPARATIVIS.

f. 135^b col. II. Aliquando etiam minus significat et nulli comparatur
 5 et minus positio significat, ut 'melior Pilatus quam Iudas.' Hic enim
 comparatio non ad bonum, sed ad malum facta ostendit Pilatum parum
 bonum, idest minus malum, quam Iudam esse. Vnde et dicitur: 'Melius
 illi fuerat, si natus non fuisset homo ille' et: 'mare Ponticum || *f. 139^a*
col. I || dulcius est, quam cetera maria' idest minus amarum. Et scien-
 10 dum, quod quaedam comparatiua apud Latinos diminutionem accipiunt,
 ut grandiusculus.

f. 141^a col. II. Excipiuntur uirorum Vlixes Perses et fluuiorum, ut
 Araxes et patronomica, ut Priamides et unum appellatiuum 'hic uerres',
 et secundum quosdam 'pes'. 'Vepres' etiam masculinum est apud Vir-
 15 giliū. Pluralia tantum masculina sunt, ut Penates, praeter 'tres' com-
 munia et 'uires' feminina.

f. 141^b col. II. In aus feminina sunt, ut fraus laus. In aes hic
 praes praedis, aes aeris. In eus Graeca sunt, ut Tydeus. Omnia nomina
 fluuiorum masculina, ut Parma Alpo praeter desinentia in um, quae neutra.
 20 Nomina fructus arborum neutra sunt praeter nux ficus castanea.

DE PRONOMINE.

f. 150^a col. I. Pronomen est pars orationis, quae pro nomine pro-
 prio uniuscuiusque accipitur personasque finitas recipit pro appellatiuo
 quoque, ut 'ille qui scribit, idem legit'. Pronomina solam substantiam,
 25 non etiam qualitatem significant, quantum in ipsius prolatione uocis.
 Pronomini sex accidunt species, persona etc.

TESTIMONIA. 4 Aliquando] *cf. Prisc. p. 92, 9* 5 ut melior] *Non sunt Priscian.* 8 mare] *cf. Prisc. p. 92, 15* 9 Et sciendum] *cf. Prisc. p. 93, 10* 12 Excipiuntur] *cf. Prisc. p. 159, 9* 13 hic uerres] *cf. Prisc. p. 159, 14* 14 Vepres] *cf. Prisc. p. 169, 19*: 'hic et haec uerres'. *Cetera desunt.* 17 In aus] *cf. Prisc. p. 169, 3* in aes] *cf. Prisc. p. 169, 4* 22 Pronomen — 23 recipit] *cf. Prisc. p. 577, 2. 3* 26 Pronomini] *cf. Prisc. p. 577, 4*

SCRIPTURAE VARIETAS. 1 littere AB latine regule AB 2 lisa A asya B 8 si n. non. f. h. i. et mare ponticum A fu. homo B 10 quedam B 13 arexes AB patronomica B 15 preter B tres uel plures communia A 17 feminina sunt ut in marg. suppl. B 18 predis B in eus supra lin. A greca B tideus A 19 praeter que desinentia in um neutra B 20 preter B 22 quam pro nomine B 23 accipitur per personas finitas A 24 idest legit AB

DE ADVERBIO.

f. 151^a col. II. Adverbium est pars orationis, cuius significatio uerbis uel participiis additur, sicut adiectiua fixis, ut 'prudens homo prudenter agit'. Nec sine his plenam habet sententiam. Nam uel ad ante dictum uerbum refertur uel per eclipsim, ut siquis interroget: 'bona est super-⁵bia?' et respondeo 'non'. Et recitante aliquo, dico 'diserte', subauditur 'dicis'; et 'malus homo': subauditur 'est', et alia similia. Vnde et dictum adverbium, quod uerbo innitatur. Sunt autem quaedam aduerbia, quae conuenienter sociantur temporibus, ut 'sapienter dico dixi dicam' etc.

DE CONIUNCTIONE.

10

f. 152^b col. II. . . . . Aliae paene omnes indifferenter et praeponi et supponi possunt, ut et atque, quae poetice postponuntur, alias autem non, ut:

Suspiciens altam lunam et sic uoce precatur

ut:

15

Cum me hortaretur, parce, frugaliter atque
Viuerē.

Et equidem saltem tamen quamquam quandoque quatinus nam enim itaque quoniam quapropter ergo igitur quia sibi quoque ipsis imponuntur, ut 'ast autem tenui', et 'atque equidem' et 'nam neque'.²⁰

TESTIMONIA. 2 Adverbium — 3 agit] *cf. Prisc. II p. 60, 2—4* 8 Sunt autem]
cf. Prisc. II p. 60, 6 11 Aliae] *cf. Prisc. II p. 104, 24 seq.* 18 Et equidem]
cf. Prisc. II p. 105, 3—13.

SCRIPTURAE VARIETAS. 5 eclipsim B 7 et non malus A 8 que B 11
alio pene AB 12 que B poetice om. A 14 sic uoce A 18 quatenus A
nunc enim A nam namque AB] *In haec uerba opusculum destini; in B praeterea
haec extant:*

Explicit explicat ludere scriptor eat.
Laus tibi sit christe. finitur enim liber iste.
Premia scriptori dentur gratesque priori.

V.

DE POMPEII ET CONSENTII GRAMMATICORVM EXCERPTIS.

CAP. I.

POMPEIANA.

Pompeii grammatici olim anno 1820 a Fr. Lindemanno primum, deinde ab H. Keilio ante biennium iterum editi quamquam satis multi et peruelusti supersunt codices, quorum Keilius gramm. Lat. uol. V p. 83, 84, 87 seq. dedit conspectum, tamen eius libri uerba saepissime adeo corrupta sunt, ut eorum saltem, quos Keilius adhibuit, codicum auxilio plane destituamur. Fortasse si uir praestantissimus ceteris quoque, quos tantummodo nominauit, libris esset usus, etsi ad unum omnes illis recentiores esse uidentur, nonnulla correctiora exhiberi potuissent, praesertim cum librarios permulta suo arbitrio mutasse librosque plurimum inter se dissentire ipse p. 84 intellexisset. Neque uero negari potest, Keilii editionem Lindemanniana multo correctiorem esse, quippe qui pluribus codicibus iisque accuratius usus sit. Sed ut de eis libris manuscriptis, qui uno tenore Pompeii tractatum continent, taceam, non assentior Keilio, quod p. 88 librorum de grammatica arte infima aetate ex uariis auctoribus, quorum in numero Pompeius saepissime occurrit, collectorum nullam ad Pompeium emendandum utilitatem percipi posse asseruit. Qua in re certis argumentis conprobanda non uereor ne nimis fuisse iudicer, quoniam Pompeius, etsi tritissima saepe atque uilissima tractauit, tamen ad antiquiora mediæ aevi tempora et ob codicum uetustatem et ob doctrinam in uniuersum haud uulgarem merito refertur.

Clementi igitur Scoto, qui uulgo dicitur, cod. Bern. 123 f. 1—31, in excerpando Pompeio meliores libri praesto fuerunt, quam hodie extant. Iam ut luculentum proponam argumentum, p. 132, 15 seq. apud Keilium haec corruptissime leguntur:

est etiam apostrophos. * apud Latinos non facile in nominibus inuenitur, nisi quem ad modum remanserit in nominibus hoc apud Latinos

quae si remanserit. apud Graecos licet nobis et apostrophon facere et dicere plenum uerbum; apud Latinos non. ceruical Graecus, quando in metro loquitur, sic dicit, quemadmodum remanserit. non enim, quando soluta oratio est, dicit ceruical, sed dicit plena uerba. apud Latinos quando apostrophos fit, si passa fuerit, passa est penitus, siue in metro siue in soluta oratione. item in coniunctionibus seruant legem Graecam. nam [in coniunctionibus] in metro deficiunt, in soluta oratione seruant. puta tanton' me, si soluta esset oratio, plenum diceret 'tantone me crimine dignum'. men' dicimus; soluta oratio si esset, mene diceret. ergo seruatur illa lex Graeca in coniunctionibus; in ceteris partibus orationis opus est, ut semel pertulerit; si semel pertulerit, iam ipsam seruat.

Pro his multo meliora quamuis ne haec quidem omnibus numeris correcta haec sunt in cod. 123 f. 5^b:

Est etiam apostrophum apud latin' non facile in nominibus inuenitur, nisi quem admodum remanserit in omnibus hoc apud latinos. sunt enim apostrophii a apud grecos que remaneant apud latin' licet nobis apostrophum facere et non dicere plenum uerbum apud latinos ut est ceruical. grecus quando loquitur in metro, sic dicit quemadmodum remanserit . . . . . dicit ceruical sed dicit plena uerba apud | f. 6^a | latin' quando apostrophos sit si passa fuerit passa est penitus siue in metrica siue in soluta oratione. item coniunctionibus grecis seruant legem grecam ut in coniunctionibus in metro deficiunt in soluta oratione seruant ut puta tanto me et dī pro dice fac pro face si soluta esset oratio plenum diceret tantone me crimine duxisti idest iudicasti soluta oratio est cum ne diceret ego solutor ex greca legem in coniunctionibus in integris partibus orationis opus est ut si semel protulerit iam ipsam seruat —

hoc est:

Est etiam apostrophus: apud Latinos non facile in nominibus inuenitur, nisi quemadmodum remanserit. In nominibus hoc apud Latinos. Sunt enim apostrophii apud Graecos, qui remaneant apud Latinos: licet nobis apostrophum facere et non dicere plenum uerbum apud Latinos, ut est ceruical. Graecus quando loquitur in metro, sic dicit, quemadmodum remanserit: non autem, quando soluta oratio est, dicit 'ceruical', sed dicit plena uerba. Apud Latinos quando apostrophum syllaba passa fuerit, passa est penitus, siue in metrica siue in soluta oratione. Item in coniunctionibus Latini seruant legem Graecam: nam [in coniunctionibus] in metro deficiunt, in soluta oratione seruant, ut puta: 'tanton me' [et 'dic' pro dice, 'fac' pro face]: si soluta esset oratio, plenum diceret: 'tantone me crimine duxisti' [idest iudicasti]: soluta oratio si esset, 'mene' diceret. Ergo seruant Latini Graecam legem in coniunctionibus: in ceteris partibus orationis opus est, ut si semel pertulerit, iam ipsam seruet.

Sed iam hunc Pompeii librum interpolationibus et glossis infectum uides. Percurramus cetera.

f. 1^a = p. 109, 1 K: aliud proieci de metro. Nam si dicas 2 dactilus sequantur 4 non computatur, *om.* ibi. Ex contrario in . . . . (illo?) metro ubi est 5 non potest eam 7 non enim possum 8 uides qm̃ de fferunt a se liquide et illa quidem est sed non computatur ista autem non solum non computatur sed nec est quidem nam excluditur . . . . . aut̃ 11 illa autem numquam — 12 ipsa antecedit

f. 2^b = p. 115, 12. Item pom̃p̃ dī scire debes diptongos autem *om.* ap'latin' 13 nam una idest quinta periit ae ut eneeas oe ut poena au ut aurum eu ut eurus iste sunt usitate. Vna est q; in usū non hab ut ei.

ibid. = 106, 26 plane s̃ artes 29 nam etiam de producantur uel quando corripuntur 31 quoties nos aliquis interroget ut pute si dicas 32 breuis an longa 33 exempla 34 unus habem medio 107, 1 primam syllabam exemplo *om.* collegere longa quo loco breuis et sic respondere

f. 3^a = 107, 3 seq. 4 querere ethimologias intueri uerborum et sequi naturam rei ut puteam; unum natum est ab amore 7 setius amor 8 commaculare manu *om.* 8 ecce inuenitur amor quā a breuis est siue nomen inde facies ut amor siue uerbum ut amo siue participium ut amans ubique breuis est. quicquid illud facit seruat naturam illius. (*Optime!*)

f. 3^b = 112, 34 haec etiam ratio est ut tam̃ 36 tempora habent ut ad te ne 37 ledunt a longa naturaliter duo tempora habet 38 longa sit habet duo 113, 1 et unum, *om.* habet sit ut querantur adpositio . . . . . 2 consonantes singulatim demedium et demedium . . . . . 4 diximus esse duo tempora . . . . . naturaliter syllabe longe et positione longe

ibid. = 116, 6 diximus longas syllabis quattuor modis fieri et breues syllabas ⁱⁱⁱⁱmodis fieri 7 ut etiam communes 8 fierent q ultrarumque (*bene!*) funguntur offitio ideo . . . . communes modi sunt VIII

ibid. = 116, 20 seq. 21 communes syllabas iste s̃ liqui . . . . . q; plerumque aspirationis nota est 22 ea *om.* 23 eam uocalis et una uocalis si eam una uocalis

ibid. = 118, 5 arma uirumque cano no breuis est et tamen 7 positionē sit ÷ longa no. Nam liquida non iuuat. Ergo tam liquida potest iuuare quoties in illa parte orationis fuerit non iuuat in alia. Vt q; admodum illud diximus superius 12 est et e contrario arma uirumque cano hoc apud grecos non seruatur nullus uersus latinus potest 15 una *om.* — parte orationis

ibid. = 119, 13 consonantibus habetur et facit 14 ut est aliud hoc erat alma parens conlide c litteram ut sit pro duabus consonantibus.

f. 4^a = 127, 1—11 3 clamantis longe aliquem 4 loco constare 5 ceperis 6 plus protrahas reliquis 7 ut pute 8 optumus q; plus sonat idest illa q; 11 clamarem

ibid. = 111, 2 hoc interest 4 duplex ut mezentu ducis ex uias
5 zacintus

ibid. = 125, 25 ad ΠΡΩC dicunt cāntum odien 126, 1 Ita
uerbum 2 et alia nomina. nam et accentum dicunt latini et sonum
(*leg.* tonum) dicunt et tenorem dicunt (*optime!*) quod nihil interest siue
accentus 3 siue sonum 4 sunt tñ dissimilia

f. 4^b = 126, 4—11 5 nobis *om.* 6 cursum 7 arcus *post*
arma *om.* dicere arma arcus non possumus dicere aarcus. acutus uero
dicitur 9 ut moeta 10 non possumus dicere meeta muusa ergo cir-
cumflexum dñ sillum qui 11 qui cursum ÷

ibid. = 127, 12—15 12 diḡ uerbo *om.* 14 ponetur

ibid. = 127, 15—24 15 immo uideamus in quibus syllabis con-
putantur accentus quando conpotantur accentus a fine non ab initio ut
puta 16 quinque sunt syllabę nunc incipio computare utrum prima
syllaba habeat accentum inde tis inde si inde mus non potest 19 com-
putare sed a fine quere si finalis syllaba non habuerit tertia a fine ha-
bebit plus non ascendit accentus nec apud grecos nec apud latinos

ibid. = 129, 18—24 20 quando. fa. a fine naturaliter breuis ut
romolus ro longa est naturaliter mu breuis est non licet ut tertia a fine
habeat accentum nisi fa. a fine naturaliter sit breuis

f. 5^a = 131, 22 sunt partes q addite — 34 inuenimus 24 q
ecce 25 accentuum ut pute istas omnes partes primus q; et ee iam
non habebit pri accentum sed mus ecce corrumpit sed forte dicas mihi ecce
positio corrumpit accentus istarum partium. Nam etiam si positio non
accederet tunc corrumpetur accentus ut putamus a mu habet 30 partes
istas inus a nemus. aq; musae ecce illa q; breuis 32 et diḡ etce
corrūptam inuenimus

ibid. = 132, 5 istis rebus — diastole

f. 7^a = 135, 3 greci etiam (*superscr. m. II* sicut) et latini sed
hoc deferunt 5 nos eum non computamus sed nos habemus unam partem
orationis quam greci non computant ut est interiectio sed inter partes
aduerbiorum ponunt (cf. 16 et 19)

f. 8^a = 137, 15 plēne scire debemus q qui 16 ut ipsam 17 neque
enim illa difinitio debet commōnis 18 quid g (*m. II corr.* ergo) si ita
difinimus (*corr. m. II*) nomen ut puer possit 19 et dicas non est cum
casu pronomen et participium habent. idcirco laborat in difinitione (*corr.*
m. II) nominis ut reddat propriam ut puta 21 si hoc solum diffiniret
(*corr. m. II*) 22 habent 24 corpus inquit (*superscr. m. II* donatus)
aut rem 24 omnia enim nomina — aut rem

ibid. = 137, 33—35 34 difinere, *corr. m. II* 35 et quam solam
habet

ibid. = 137, 3 omne nomen quod in rerum natura consistit, sine istis

tribus rebus constare non potest. non enim licet 4 etiam inuenitur 5 ut non sit corporale nequaquam etiam inuenitur ut non sit proprium 6 ergo nomen sine istis tribus rebus esse. ideo in definitione (= 13) totum tenuit

f. 8^b Cur posuit Donatus certum numerum accidentium, quando dixit 'nomini accidunt sex'? Ideo quia alii plus, idest Probus (cf. p. 51, 21 K) . . . . . litteram et syllabam et accentum inter accidentia, alii minus, quia non computauerunt comparationem, quia non omnia nomina comparantur, sed qualitatis et quantitatis tantum. Vt Pompeius dicit: Probus adiecit litteram et accentum et syllabam. Sed stultissimum est. Quare stultissimum? Quoniam illa debemus etc. = p. 138, 32 seq. 33 specialia accidunt. Accidunt litterę accidunt syllabę tamen non uidemus accidere nomini specialiter sed generaliter totę elocutione (corr. i) nomini specialiter accidere . . . . . non generaliter. nam a^d litteras semper accidere scimus et syllabas. Ergo non debemus 139, 1 naturales sunt sed eas computare 2 descendunt autem om. 3 descendunt, corr. m. 11 4 perite. donatus enim comparationem adnumerauit in hac diuisione 5 ille . . . . . bene q̄ semper 6 genus et r̄.

f. 9^b = 141, 12 prænomen est 13 prænomen habet ut pute gaudētius non potest omnino habere prænomen 15 rem propriam — 16 hoc dicitur

ibid. = p. 140, 24—31 25 familia ut pute cornilia 26 enim om. de illa cornilii familia 26 cornelii om. Ego cornilius 28 surra quot est 30 appellabatur commune est — nomen

ibid. = 141, 21 cognomina quasi naturalia sunt q; nobiscum nascuntur et statim dantur — fuerimus

ibid. = 141, 25 sed non te decipiet ipsa res plerumque enim dito ista notata hoc modo seruus 27 fortem mihi prænomen mihi quid est prænomen est. seruo autem non est prænomen

ibid. = 141, 16 seq. 17 in puero et in infantulo non potest inuenire (corr. m. 11) agnomen

f. 10^b = 143, 20 diriuationem 21 non ut magis aut minis 22 facit ut mons montanus. e contrario diminutio (24) non solum ||||| (m. 11 in ras. nom̄s) et sensum diminuit ut pute mons monticulus — diminutus

ibid. = 143, 30 Scire debes quando sensus minuitur crescit sepe numerus 32 ut pute mons mon^uculus et monticellus creuerunt quattuor syllabe sunt 33 syllabe sunt. Sed scimus istas 144, 1 idcirco ipse 3 sensum diuinui. In hisdem — 5 minuatur

f. 11^b = 147, 3 istae tres femiⁱⁿnę communis (corr. es m. 11) sunt regulae et latinis 6 deferentia 7 theticon 8 eius om. 9 attrius an de gladio — dicas

f. 12^a = 147, 21 Sunt alia qualitatis ut bonus quae etiam a tribus trahuntur ab animo a corpore extrinsecus ab animo ut doctus. a corpore ut niger candidus, extrinsecus ut fortunatus

ibid. = 151, 18 de ipsis gradibus q; situm est quod essent 19 ut doctus 20 superl^{at} u^t doctissimus 21 est ut compā ut tam 22 est ut superlat^{at} u^t doctissimus

f. 13^b = 156, 1 Quinque sunt aduerbia quae non debemus iungere nisi positio tantum ut tam magis maxime minus minime ut tam doctus debeo dicere 4 non tam doctissimus 5 non magis doctissimus 6 non maxime doctissimus et reddita est ratio quare non coniunguntur ista aduerbia nisi positio tantum idest quando habent sensus augmentis aut praeficientis

ibid. = 158, 29 optimus maximus 30 non solum non sunt sunt tam positui 31 q si esset Iupiter unus et alter tantum, bene diceremus. Item si essent tres loues. cum autem (*optime!*) — 34 esse

f. 14^b = 169, 2 descendit, *corr. m. II q̄; naturalis²* (est *m. II*) descendit, *corr. m. II* composite, *corr.* — a *m. I* 4 constituta ÷ (*÷ m. II*) 5 autem *om.* — descendit, *corr. m. II.*

f. 26^b = 135, 36 plerumque ut nominibus utamur pro aduerbiis ut si dicas toruum clamat 136, 2 item contrario aduerbia ponis pro nominibus ut si dicas mane. dicit uirgē 5 et ex eo ostendit . . . . . si ostendit genus fecit nomen

ibid. = 136, 11—21 11 quid ergo nomina quando sunt aduerbia iam incipiunt casus non habere. qua ratione. quia si nomina 15 aduerbia, *om.* autem 16 uice aduerbiorum (*cf. Keil. p. 85 not.*) — casus non habere

ibid. = 136, 20 seq. 20 nomen quando pro aduerbio ponitur non tenet casus aduerbium uero 21 in nomine — accipere casus

CAP. II.

CONSENTIANA.

Postquam igitur quanta codicis Bernensis 123 ad Pompeii uerba restituenda auctoritas sit satis idoneis demonstrauimus argumentis, superest, ut de Consentii locis quibusdam in eodem Clementis opere laudatis idem fere statuendum esse ostendamus. Quamquam hac re ipsa a Pompeio Consentius differt, quod qui supersunt eius libri manuscripti, ut paucitate illi quidem, ita bonitate conspicui sunt. Sed in tanta librorum paucitate (cf. Keil. praef. p. 330) saeculum decimum aetate haud superantium est aliquid, deprehendi aliquot inde locos in grammatici saeculo nono florentis opere excerptos.

Atque hoc omnium primum sciendum est, quod p. 347, 7 codicis

Sangermanensis excerptum Keilius attulit, idem f. 5^a legi (q̄ pone — q̄ in accentu — grauis est ultima, *om.* syllaba). *Ceteri loci hi sunt:*

p. 330, 6—12 propriorum — Africanus = f. 10^a: 8 nam ^aquae, *om.* quidem, ea *add. m. II* 9 id genus *om.* 11 idest praenomen

p. 330, 12—16 Est ergo — adplicatur = f. 10^a: 13 puplius 16 ut *om.* emilianum

p. 340, 5—13 sunt alia — sura = f. 12^a: 5 sunt alia qualitatis specialis scilicet sub illa 6 accidit alia qualitatis ut bonus malus alia quantitatis ut paruus magnus. haec autem mediae 8 appellantur epitheta. atque haec tantum nomina sunt quae 10 qualitas nominis speculatur 12 sciendum est tunc quaedam esse, *om.* nomina 13 dolobella

p. 341, 6—11 illud — ueniunt = f. 11^b: 6 debere teticis 7 e contra teticis 8 ensis autem euandrides 9 hec utraque a deriuatiuis hoc distant 10 tetica deriuatiua alia ab

p. 344, 23—31 praeterea — significatur = f. 14^a: 23 praeterea haec 24 erissinon addendus numerus est cum declinatione 25 habeat 26 quod cum commune nomen 27 articuli tollit ut sacerdos si dixero 28 cum articulum addidero hic 29 significare haec *add. m. II* 30 significasse q̄ sub 31 sexsus

f. 15^a et dicit consen Vbicumque fuerit compositio ex nominatiuo et obliquo casu, nominatiuus declinabitur et non declinabitur obliquus casus sed stabit in suo statu. Et ubicumque profuerit compositio ex duabus corruptis, declinabitur illud nomen quasi simplex nomen ut ipse dicit: In his quae — manceps p. 350, 2—7: 3 composit^a (a *m. II*) declinabant, *corr.* declinabuntur *m. II* 4 compositionem 5 uero *om.* 6 caetera cuiuscumque casus posterioreⁱ parte 7 ut est biceps manceps (manceps *cod. 432 quoque habet*). Quae p. 350, 8 de Clemente rettulit Keilius, horum in codice Bernensi nihil legitur.

f. 16^a monoptotis forma est quotiens in omnibus sex nomina similiter declinantur quae flecti non possunt ut cornu genu gelu ueru tonitru testu = p. 351, 22—24.

p. 351, 35 — 352, 7 Estamen — nugas = f. 16^a: 36 Estamen quasi monopt^otis nouum genus 352, 1 et ad quos 2 inclinationem habet ut est nominatiuo et accusatiuo et uocatiuo hoc uirus nam unam inclinationem habet *om.* 3 et ceteros non habet, ita fas nefas unde ea, item — possunt *om.* 6 inflectionem^{xi} neque per genera neque per numeros sentiunt 7 ut frugi

p. 367, 2—7 scire — loquimur = f. 21^b: 3 fere omnes interdum integram 4 uerba fecisse omnes eum qui 5 appellata sunt 6 oratio non potest fieri 7 oratio

p. 374, 1—7 Qualitas — dicuntur = f. 21^b: 2 leo 3 hec enim

ego 5 legere etiam potui cras potam 6 neque nom̃ neque personam
neque certum tempus definiunt 7 eodem modo uel uerbo respondent.

*Addam, quod Consentio Remigius Autisiodorensis in Donati
arte secunda explicanda singularem in modum usus est codice Bernensi
386 auctore f. 25^a col. 1:*

Ex hiis sunt due principales partes orationis scilicet
nomen et uerbum (*Don. p. 372, 26*). Principales partes merito
dicende sunt nomen et uerbum quia in hiis tota nostra locutio prope con-
sistit. Nam hec due sine aliis plenam faciunt orationem, ut homo loqui-
tur equus currit. Hinc quidem (*an quidam?*) haud facilis huius ar-
tis auctor harum duarum partium sentiens principalitatem inter ceteras
sic ait: 'Omne quod mente concipimus, mente et uerbo explicamus', *cf.*
Cons. p. 338, 7 K.

VI.

SERGIANA.

CAP. I.

SERGIANI CVIVSDAM COMMENTI FRAGMENTA INEDITA.

*Citatur in prima arte codicis Bernensis 123, quae Clementis Scot
nomine uulgo inscribitur, multis locis Sergius quidam uel Seregius
uel seŕ grammaticus hactenus incognitus: nam quae sub Sergii uel Ser-
uii nominibus ad Donatum commenta et explanationes ad nostra tempora
deuenere, nullam cum hisce locis cognationem habent, nisi forte rerum
tantummodo: uerbis certe multum a se inuicem abhorrent. Difficultatem
autem ut ita dicam litterariam, quae hinc oriri uideatur, ita expedias,
ut conplures Donati explanationes inter se consimiles extitisse dicas,
quae ex eodem fere omnes fonte manarint, ex antiquissimo scilicet Ser-
uii commentatoris atque grammatici in Donatum commentario. Quod
igitur de editis iam eiusmodi praesertim ex codice Lauantino opusculis
statuit Henricus Keilius gramm. Lat. uol. IV, praef. p. LIII. LIV,
idem de codicis 123 excerptis statuam, pertinere ea ad artem quandam
ob eam rationem Sergii nomine insignitam, quia pleraque ex Seruii olim
commento fuerant desumpta. *)*

*) Idem in ea arte, quam p. 143—158 nunc primum edidimus, accidisse supra
docuimus p. LXXXIX seq.

Sunt praeterea loci nonnulli, quibus eadem uel saltem similia enarrantur ac quae a Keilio uol. IV edita sunt, f. 5^b: Quot sunt accentus in Latina lingua? Octo, ut Seregius dicit: Sunt omnes accentus Latini VIII etc. — aliquid errores adferat = p. 482, 9 K; f. 6^a: Quomodo differunt (quomodo.....) istae tres in sententia apud Latinos? Seregius (corr. Sergius) dicit: Item distinctio punctum positum — propter respirationem = p. 484, 27 K, sed in cod. Bernensi l. 28 'litterae' bene omissum est (cf. 29 ad imam partem semiplenae orationis, 30 adpositum mediae sententiae) et 29 'semiplenae sententiae' scribitur pro 'semiplenae orationis'. Secuntur reliqua: Vtrum eandem rationem obseruant istae tres in communi sermone et in metro? Seregius ostendit: Sciendum autem, quod in lectione texti — arma uirumque cano Troiae = p. 484, 30 — 485, 7 (p. 484, 31 sciendum autem | texti | perchiodes | 32 praesidium tenuit palatū nihil uigiliae urbis; p. 485, 1 singulas esse partes nascuntur 2 commota idest esset et 3 in uersu aliud et diuersum significat 4 colus dicitur et apud oratium | orbis 5 duos uel tres pedes 6 orationes ut est in principio uersu aeneidorum arma uirumque cano troiae).

Ceteri igitur loci Seruiani siue Sergiani, quos ab editis diuersos esse dixi, sunt hi*):

f. 8^b Nomini accidunt sex. Vtrum sonauimus recte iste uerbum, quod dicitur 'accidunt'? utrum 'accedunt' per e, an 'accidunt' per i? Grammaticus ostendit, quod per i scribi debet, quod duo uerba simplicia sunt: 'caedo' per diphthongon ad caedendum pertinet et habet alia uerba actiua a se composita, ut 'occido' 'concido' 'abscido'. Est aliud uerbum 'cedo' per e, idest fugio: habet alia uerba neutralia a se composita, ut 'succedo' 'abscedo' 'excedo', et ab eo est compositum 'accido' per i, hoc est adproximo, quod hic habetur apud Donatum, ut dicit Seregius: Sunt autem uerba, quorum scripturam praeteritorum confudit error, ut 'cedo' 'succedo' 'abscedo' 'excedo' 'discedo': haec neutralia sunt; at si per i scribantur, actiua fiunt excepto simplici uerbo, quod est 'cedo', quod utroque modo per e; sed 'cedo' de fugiendo diphthongo carebit, de occidendo autem recipiet; sic et 'concedo' indulgentiae per e scribitur et actiuum inuenitur, licet a quibusdam neutrale putatur; at 'concido' de concisione, idest de interfectione

3 gramaticus   4 diptongon, *semper*   11 ac si   13 diptongon   16 id^c
interfectione

*) Sergianarum reliquiarum series praeterea feliciter locupletatur artis Bernensis anonymae loco praeclaro huius libri p. 136, 1—3, quo Plinius ipse in partes uocatur, cf. iusuper p. 93, 14; 128, 4; 151, 24. 33; 162, 19; 167, 1. Adeas autem ompino disputationem peculiariter de Sergii quodam commento inedito insitutam supra praef. partis II cap. IV p. LXXXIX seq.

per i scribere solemus, 'accedo' per e de abeundo .....
 'accido' per i de accessu, hoc est de adproximando et reliqua.
 Vtrum longa est i in uerbo, quod dicitur 'accidunt' an non? Certe longa
 est, ut dicit Iuuenius poeta:

Accidit pariter poenae consortia ferre.

f. 24^a Sergius: Donatus inquit, etiam a participio fieri aduerbia,
 sed mentitur: nam sunt pleraque participia eadem etiam et nomina, quae
 faciunt aduerbia, quae iure nominum potius faciunt, quam participiorum,
 ut amans amanter et reliqua.

f. 24^b Sergius: Significationem aduerbiorum non est opus enume-
 rare; est enim innumerabilis; omnis enim pars orationis, quando desinit
 esse, quod est, aduerbium fit.

f. 27^a Sergius: Intus et foris significationem dubiam habent. Nam
 et in loco et de loco significant, ut foris sum, intus sum, foris eo intus
 eo. 'Deintus exeo' non dicimus, quia non licet praepositionem aduerbio
 separatim adiungere.

ibid. Sergius: Sciendum est autem, quod nomen et aduerbium quan-
 dam inter se habent cognationem et alterum pro altero positum *potest*
 significare aliud, sed tenere uim suam.

f. 27^b Sergius: Participium dictum est, quasi participium, nam
 capit genera et casus a nomine, a uerbo tempora et significationes, ab
 utroque numerum et figuram recipit.

f. 28^a Sergius: Illa autem nomina, quae faciem participiorum ha-
 bent et quendam colorem neque sunt tamen participia, ut amens demens,
 ablatiuo in i prorsus debent exire, ut ab hoc amenti uel ab hoc dementi-

1 perⁱ 4 Iuuenius] *Euang. hist. lib. IV ed. Ben. tom. IV p. 76 D* 5 accidit
 ut pariter — ferrent *Benedictini* poene consortia 6 ser. cf. *Seruii comm. in Don.*
p. 438, 17 K, qui aliis omnino uocabulis similia docet. 8 potius 10 Sergius] cf.
[Sergii] explanat. in Don. p. 509, 33 et Seruii [Sergii] comm. in Don. p. 439, 22
 emunerare 11 dissinit 12 aduerbium sit 13 cf. *[Sergii] explan. in Don.*
p. 510, 17: intus foris, nam haec duo, intus et foris, geminam habent significationem,
in loco et de loco —, et infra 23: nam praepositio separatim aduerbio numquam
potest adiungi. Cf. etiam Sergii artem Bernensem huius libri p. 155, 23 17 nomen
 18 pro alterum, corr. -ro m. 11 potest addidi 20 cf. *Seruii comm. in Don. p.*
406, 2; 416, 27; [Sergii] explan. p. 489, 2; 513, 9; Seruii [Sergii] comm. p. 440, 17;
huius libri p. 155, 29 participium nam 22 numerum 23 cf. *Seruii comm.*
p. 409, 27; p. 417, 5; Seruii [Sergii] comm. p. 434, 17; [Sergii] explan. p. 497, 26;
p. 513, 15.

f. 28^b Sergius: Coniunctio dicta est, quod coniungat elocutiones. Quid est hoc? Vt si dicas 'ego et tu eamus ad forum': ecce coniunctum est; quod si coniunctionem non posueris, erit soluta oratio: 'ego tu eamus ad forum'. Sed etiam, si naturam habeat disiungendi, sensus tamen coniungit sermonis, ut si dicas: 'ego aut tu eamus', coniunctum est uerbis, licet disiunctum est sensu.

f. 29^a Sergius: Coniunctiones pro significatione sua poni debent, ut puta causales in causa, rationales in ratione. Nam aut ante causa praecedit et sic sequitur ratio, ut puta: 'occidi illum, quia habet tunicam':
 10 causa est; 'itaque ueneno illum, non ferro occidi, ne cognosci possit': ratio est. Causalis: 'si illum occidero, habebō tunicam', rationalis: 'itaque ueneno illum non ferro occidi, ne agnosci possit'.

f. 30^a Sergius: Praepositio dicta est, eo quod praeponitur in loquendo, ut puta 'ante templum'.

15 *ibid.* Sergius: Nos scire debemus, quod si praepositio composita fuerit et mutauerit casum uel non habuerit, desinit esse praepositio et fit aduerbium, ut 'longo post tempore uenit': mutat casum; 'post tempus' enim debuit dicere; casum non habet, ut 'ante fecit'.

1 cf. [Sergii] expl. p. 515, 36; 516, 7 et huius libri p. 156, 31 seq. 4 sed forum 5 sermones eamus addidi 7 cf. [Sergii] explan. p. 516, 20 et huius libri p. 157, 6—28; cf. etiam Iuliani locum cod. Bern. 207 f. 43^b, de quo dixi supra praef. p. XCIV per significatione 8 ut pite 9 sequente ratio ut pite tunicam 10 iū ueneno occidi addidi cognosci 11 causales — rationales] An: causa est — ratio est? tunicam 12 uenenum illo occidi, om. non ferro, cf. supra u. 10 13 cf. Seruii comm. p. 406, 6; Seruii [Sergii] comm. p. 441, 35; [Sergii] explan. p. 489, 8; 517, 2 K et huius libri p. 158, 7—9. 15 fer] cf. Seruii comm. p. 420, 10; Seruii [Sergii] comm. p. 443, 6 motauerit dissinit 17 longo] Verg. Bucol. I 30 motat

CAP. II.

SERGII DE VLTIMIS SYLLABIS CAPVT INEDITVM.

Eiusdem Sergii extat de ultimis syllabis coniunctionis praepositionis atque interiectionis commentatiuncula, in aliquot codicibus Parisinis atque ipso Bernensi 432 litterae syllabae pedum etc. expositioni Sergianae artis uinculis iuncta;*) quae quamuis additamenti posteris temporibus adglutinati speciem prae se ferat, tamen ex eisdem doctrinae Sergianae fonti-

*) Cf. Keilii praef. Gramm. Lat. uol. IV p. 48, qui et ipse, quanta inter hoc opusculum et Seruii de finalibus finem similitudo intercederet, probe perspexit.

bus, unde cetera hausta sunt, manasse ob eam potissimum causam putanda est, quod similia fere sub finem Seruiani de finalibus libelli p. 454, 24 — p. 455, 4 leguntur. Nam quod in ceteris Sergii uel Seruii opusculis accidit, ut non ipsa Seruii praecepta, sed uariae eiusdem doctrinae enarrationes ex eodem omnes fonte haustae ad nostra tempora peruenirent, idem in hac quoque de finalibus syllabis particula factum esse non est quod pluribus defendam. Sed quia tum demum, quid Seruius ipse docuerit, erui potest, cum istas enarrationes et similes inter se et satis diuersas sub uno omnes conspectu perpendere licuerit, age particulam illam ad codicis Bernensis 432 fidem descriptam proponamus.

DE VLTIMIS SYLLABIS CONIUNCTIONIS PRAEPOSITIONIS ATQVE INTERIECTIONIS.

Coniunctiones fere omnes corripuntur, sed quae a uel i terminantur, excepto ita quia nisi, *producuntur*, ut propterea interea si etsi. Quae in n desinunt, si a uel i ante eam habuerint, *producuntur*, ut an sin alio-⁵ quin; ceterum breuiantur, ut tamen, exceptis eis, quae positione fiunt longae, ut ast.

Accusatiuae praepositiones solae, quae in a exeunt, *producuntur*, ut intra et una monosyllaba cis; ablatiuae uero corripuntur omnes, ut ab, exceptis monosyllabis, quae aut in uocalibus constant, ut a, aut uoca-¹⁰ || f. 55^b || libus terminantur, ut de; communes uero praepositiones correptas esse liquet, ut in super. Nec de loquularibus praepositionibus *reticendum*, tametsi non fine, sed principio semper uerborum *ponantur*, quae sunt am co con di dis re se; quod am et dis positionem quaerunt, ut amplector disiungo, et ideo longae sunt. Co dichrona est, ut coerceo conecto; con¹⁵ longa, ut conlatio; di longa, ut dirigo; se longa, ut secerno; re ubique breuiatur, ut remitto, excepto refert, cum 'distat' significat, ut:

Praeterea iam nec mutari pabula refert.

Cod. Bern. 432 saec. IX—X f. 55^{ab} post Sergii de littera etc. tractatum p. 485, 7 K: cano troiq. | de ultimis syl·comīs p̄·pōt adq; int̄iect̄. 3 Coniunctiones] Cf. Seruii de finalibus p. 454, 24—26 K, Beda de metris p. 2363 P. ferme Beda 4 ita qui nis propterea | ita quia nisi producantur ut Beda 6 caeterum breuiatur autamen. Quamuis, produciuntur; caeterae breuiantur, exceptis Beda sunt longae at ast aut etc. Beda | fiunt longe 8 Accusatiuae] Cf. Seruii de finalibus p. 454, 27 — 455, 2; Beda p. 2363 P. Praepositiones accusatiuae solae Beda sole qua in a eunt 9 monosyllabis. Ablatiuae corripuntur, ut ab Beda Putschii ablatiuae 10 aut uocalibus constant Beda 11 uero om. Beda 12 liquet Beda | licet in super sub subter Beda reticendum Beda, om. cod. 13 non sine sed principio semper uerborum qua sunt | non in fine sed in principio semper ponantur Beda 14 con co quodam et dispositionem querunt 15 ideo Beda | idem cod. longe dichrona est | dichronae Beda con longa ut conicio Beda 16 re autem ubique Beda 17 ut remito Beda excepto cum refert distat 18 nec iam Beda fabula] Verg. Georg. III 548

Et unum uerbum reicio, ut

Reice ne maculis infuscet uellera pullis.

Omnes interiectiones si monosyllabae fuerint, producuntur, ut heu; ceterae uero *exemplo* similium partium orationis aestimandae sunt. Item interiectiones omnes, ut Audacius ait, quae de Graeco sermone mutuati sumus, ideo in nouissimis syllabis fastigium capiunt, ut papae attat. Eodem modo et ceterae similiter uel *acutum* uel circumflexum in ultimo sumunt accentum.

---

1 unum om. Beda 2 infuscet uellera puluis] Verg. Georg. III 389 3 Omnes] Cf. Seruii de finalibus p. 455, 3—5; Beda p. 2363 P. ut heus producuntur Beda ceterum similium 4 estimande | existimandae Beda 5 ut audatius ut que de greco sermone mutati Audacius] Audacis cod. Bern. 336 saec. VIII—IX f. 45^a: interiectiones omnes quia de greco sermone mutuati sumus, ideo in nouissimis syllabis fastigium capiunt ut pape attat hoc hem et ceterae similiter uel accutum uel circumflexum in ultimo sumunt, cf. Keil. Herm. I p. 333 6 fastigium capiunt pape eodē modō et ceterae similiter uel circumflexum 7 uel acutum uel circumflexum Beda et cod. Audacis.

Eadem igitur non nisi paucis mutatis apud Bedam p. 2363 P. leguntur. *) Neque tamen Bedae ipsius excerptum in omnibus illis codicibus Sergiano libro adiectum esse putabimus, quoniam Bedam Seruii copiis liberrime usum esse constat, quod Keilius cum uidisset, in annotatione critica opusculo de finalibus subiecta ad Seruii uerba uel emendanda uel explicanda recte Bedam quoque adhibuit. Itaque Audacis de interiectionum accentibus disserentis locus, quem ex Beda deprompsit Keilius Herm. I p. 333, non ad Bedam ipsum, sed ad commentarios Sergianos pertinet Bedam aetate aliquanto antecedentes. Hoc uero non leuis momenti est ad Audacis aetatem accuratius definiendam.

---

*) Corruit igitur Luciani Muelleri nostri iniquum de Seruii 'de finalibus' libello indicium, quod schedularum fascina sua nr. XX annal. Fleckeis. 1866 p. 564 seq. excussit, siquidem, qui a Muellero p. 565 adfertur Seruii locus p. 453, 7 K, non et ab isto et a Beda eodem tempore ex Prisciano I p. 327 H. desumptus est, quia in tanta Seruii et Bedae similitudine Prisciani cum istis duobus cognationem nullam agnosco. Itaque uelim expromat sedulo uir doctissimus quas insuper huius libelli athetesi notandi rationes sibi inuenisse uisus est l. l. p. 565. Nos de hoc Seruii opusculo non aliter iudicamus, quam de reliquis qui Seruii uel Sergii nomine circumferuntur commentariis, non ipsius ad nostra tempora deuenisse Seruii praecepta, sed Seruiana et a discipulis olim nare exposita et a posteriorum aetatum grammaticis denuo pertractata digesta dilatata coartata.

CAP. III.

DE CODICIS BERNENSIS 432 IN CETERIS SERGII SCRIPTIS
RECTE RECENSENDIS AVCTORITATE.

Codicis Bernensis 432, qui Sergii de finalibus f. 46^a—f. 49^b, dein f. 49^b—f. 55^a eiusdem de littera, syllaba etc. libellum continet, cum H. Keilius in tantum mentionem fecisset, ut praef. p. XLV Putschium hoc libro usum esse referret in opusculo quod est de finalibus edendo, p. XLVIII autem, quo de alterius libelli Sergiani subsidiis criticis agitur, nominasse librum nostrum satis haberet in neutrius commentationis editione habito eius respectu, iam, ut ne hanc quidem operis partem intactam relinquerem, postquam libri indole perspecta multa et proprie dicta et optime tradita deprehendi, nefas duxi, si, quod uir ille summus temporis angustiis oppressus olim conficere non potuit, id ego, dum late patent librorum nostrae bibliothecae aditus haec rura colenti, occasione rite oblata perficere supersedissem. Haec igitur est libri Bernensis, quem cum Keilii exemplo contuli, scripturae uarietas:

1) *Seruii Honorati de finalibus, cod. Bern. 432 f. 46^a.*

p. 449 K. 1 *Deest titulus* | 3 ^{†p}proposueras (*suprascr. m. II saec. X—XI*) | 4 *audatia* | 5 *reddiderunt*. **INCIPIT DE FINALIBVS LITTERIS HONORATI (?)**. *Quamquam, sed titulus erasus est.* | 6 *habemus, m. II corr. habeamus* | 9 *igitur* | *in marg. m. II: DE PRIMIS SYLLABIS* | 10 *considerauimus* | 11 *dyphongo* |

p. 450, 1 *queritur* | 2 *causas memora quo numine lego aut ex cōi-*
positione | 3 *quod est impius* | 5 *uel pronuba breuis est nu* | 6 *eueniri* |
contingit | *in marg. m. II DE POSITIONE* | *positio, add. ne m. II* | *est om.* | *cum aut correptam uocalem duae* | 7 *sequuntur ut arma, add. arcus*
m. II | *quamuis, suprascr. † quaeuis m. II* | 9 *at iuno at uenus* | *qua-*
libet | 10 *praepositionibus, suprascr. cum m. II* | 12 *ex his praepositio-*
nibus | 13 *disyllabis, corr. -um m. II* | 14 *indifferenter autem, suprascr.*
sunt m. II | *trisyllabis, corr. -um m. II* | 15 *producuntur tamen, corr.*
tamtummodo (sic) m. II | *tetrasyllabas, corr. -um m. II* | 17 *pre, in*
add. m. II | 18 *precor, or in ras.* | *querellam, priore l eras.* | *et ea quae* |
19 *coniunctio* ||||| | 20 *ex hisdem* | *de et pro add. m. II* | 21 *pronepus* |
23 *subter, suprascr. sunt m. II* | *in omni, suprascr. enim m. II* | 24 *in*
omni praeterito om. | *modo, corr. -di* | 26 *legerem, corr. -am m. II* | 29
uoui ram ro foueo ui ram ro etc.

p. 451, 1 *labo bi ram ro aueo aui ram ro odio* | *eo ii uel iui ram*
ro seuio ui ram ro queo queui ram ro | 4 *in tempore praesenti* | 6 *syl-*
labys | *pendeo pependi om.* | *tondo, suprascr. eo m. II* | 8 *pependi EXPŁ*
DE PRIMIS SYŁ. INCIPIT (*hucusque titulus erasus est*) **DE MEDIIS SYŁ-**

LABIS | 9 dyphongis | 10 sed positione, de *add. m. II* | dyphongys | 11 autem quasi adcantus dictus est | 12 uoces, *corr. -is m. II* | accentus hi sunt duo ad metricam rationem ad ea quae tactamus (*sic*), *suprascr. i-glosa super* ad metricam rationem *m. II* | 13 quoties | 14 pronuntiamus, *suprascr. † enun m. II* | mœnia macula tabula | quoties | 16 correpta proferuntur, *corr. correptam proferunt m. II* | 17 in medio | ut lego legis | 19 b m et t ut legebam legemus legetur, *sine accentibus* | cetera autem melius | 20 quia accentus, *corr. qui* | et tetrasyllabis et tetrasyllabis, *altero et tetrasyllabis linea inducto et suprascr. m. II* et in polysyllab | 22 constet edicimus | 23 accentu pronuntiabimus inuenimus, pronuntiabimus *m. II del.* | 24 penultimam | 26 subiectae. **EXPL DE MEDIIS SYLL INCIP** (*hucusque titulus erasus est*) **DE FINALIB; SYLL.** | 28 ul consul, *om. ut* |

p. 452, 1 n ut carmen us ut iustus ir ut uir | caput, *add. m. II* d ut aliud | 3 et sirien, i *eras.* | hae sunt | 4 tin'an, *corr. m. II* | delin | lac, *om. et* | 6 habuerit, *suprascr. m. II* fuerit terminatus | 7 ut aer ether | 8 dysyllabis | autem ut, *suprascr. m. II* et in | 9 polysyllabis | monsyllaba | 10 disyllaba | 11 monosyllaba, *sic semper corr. m. II l. II et 12* | 12 ut glis, *suprascr. m. II † dis* | ha'nibal uel animal et canibal (*sicut Putschius*) | 13 sibi *om.* | 14 regulam sibi sumunt | 15 modis ||||| producitur ||||| |||||. *Secuntur duae lineae ita erasae, ut quid olim scriptum fuerit, colligi nequeat; pergitur uerbis: 'ut proles prolis' (15); manu II in margine superiori scripta sunt haec:* Cum autem nominatiuus quintę fuerit declinationis ut dies diei (*suprascr. eadem manu: i- tunc long est*) et alio modo es (*suprascr. s. sytt.*) producitur cum totidem syllabas genitiuus habuerit quas et | 18 tertio uero loco, *suprascr. modo m. II* | genetiuus | 19 in medio habuerit | 20 quarto loco, loco *del. et suprascr. modo m. II* | 21 ducte, *corr. -ta* | quinto loco, *suprascr. modo m. II* | 22 paries quies eriges, *corr. m. II aries* | 23 breuiabuntur, *bun eras.* | e in medio, *suprascr. mediam m. II* | genetiuo | corrept, *del. et suprascr. breuem m. II* | 24 os igitur monosyllaba (*corr. m. I?*) | 26 aut trisyllabis | 27 uenerit o et | producta natura | tunc | 28 fuerit o aut dyphongon | 29 greco | conpotis ut, ut *eras.* | deloÿ | 30 crescente longa (*suprascr. m. II u litera*) permanserit | ut uirtus uirtutis tellus telluris *suprascr. m. II* | 31 palus *om.* | 32 ut est sterelisque, *corr. sterilisque et suprascr. hec m. II* |

p. 453, 1 genetiuo | correpta fuerit (*fuerit linea inductum est*) aut mutata permanserit aut non creuerit | 3 genetiuus, *om. et* | ablatiuus sing | 4 grecos | tertie | 5 tantum *in ras.* | 6 producitur ut ab | quod, *del. suprascr. m. II* quia | non huius famis, *suprascr. m. II* huic famei non huic fami | 7 et *om.* | grecis | littera *om.* | ut pallas palladi | 8 grecis | tamen, *corr. tantum* | breuis est | 9 terminatur, *corr. m. II* fuerit ter-

minatus | tessegia, g *eras.* | † delon, † *eras.* | 11 grecis | 12 paupertas huius paupertatis o paupertas | 13 grecis | 14 grecis | breuiatur, *corr.* *m. II* breuis est | 15 et uocatiuus et accusatiuus pluralis | 16 producuntur corripuntur (uero *add. m. II*) in neutro | 17 sunt quaedam greca | ante es litteram | 19 in masculino genere | 20 has arcadas o arcades alias longe sunt | 21 grecis | ut philemon, *suprascr. m. II* † eleon | 22 si his, h *eras.* | 23 greca | n terminatur, *corr.* in terminatus *m. II* | ut arcas arcadim, *linea inducta, quibus suprascr. m. II* arcasin | 25 In hac regula omnia nomina, omnia *lin. ind.* | 26 in eo | 27 producuntur, *corr.* producitur | 29 indifferenter |

p. 454, 3 expl̃ de FINALI⁸ s̃yl̃l̃ INCIPIT (*hucusque titulus erasus est*) de UERBO | 4 nutriemus, *suprascr. m. II* ut nutriremus | 8 adsum ades prosum prodes possum potes | producuntur, *corr.* producitur | 13 de ADUERBIO | el ut semel er ut pariter am ut tam | 14 ut forsitan | e, *suprascr. uero m. II* | 16 grados^v | seruant | 18 finita, *suprascr. m. II* aduerbia | 19 ^heri (*m. I*) | 20 indifferenter | s si ante a||||uerit ut alias producitur | 21 breuiantur | 22 aduerbia autem | 24 explic̃ de ADUERBIO INCIPIT (*hucusque titulus erasus est*) de CONIUNCTIONE. Omnes fere, fere *lin. ind.*, *suprascr. m. II* uero | 27 de p̃POSITIONE Accusatiue, *suprascr. m. II* uero | in a exeunt ut citra contra ultra et una^o (*corr. m. II*) | 28 ablatiue | longe | 29 aut a uocalibus | 32 illuc |

p. 455, 1 uellaera | 2 nascentium | 3 de INIIECTIONE | producuntur, *corr. m. II* | 4 cetera, *in marg. m. II* † ceterę | existimandae] obseruandae | 5 pape | 6 hae, *suprascr. m. II* † hęc | obseruandae, *suprascr. m. II* † da | 7 dyphthongon | longe sunt. expl̃ hono^r | incip̃ cōmentariū sereçii (*corr. serçii*) de litteris. Littera dicta est etc.

2) *Sergii de littera de syllaba de pedibus de accentibus de distinctione, cod. Bern. 432 f. 49^b.*

INCIP̃ CōMENTARIŪ SEREÇII (*corr. serçii*). de litteris.

p. 475 K. 5 legittera | 6 ostendit uel quod possit scripta deleri | 7 litterae uocis articulate quod cōmunis | soluitur | 8 uerba autem denuo in litteris | 9 habent a quo solnatur Ideo tam̃ phylosophỹ attomos dicuntur | 10 XXIII quarum aū prima diuisio uocales s̃ uō quinque a e i o u, *mediis omissis* | 12 Dictae autem sunt | quae per se prolate et sole posite | 13 igitur |

476, 1 in eadem syllaba *om.* | ipse | i *om.* | iecur | 2 uulgus, *corr.* uultus | 3 potestatem transeunt ut diximus | 4 sonum suum | 5 medie | 6 inter se *om.* | et bene donatus has litteras dicit in quibusdam (q̃b; dā) | 7 suum *om.* | 8 suum *et* sonum *om.* | rubor | 9 nec consonans nec uocalis hoc est | 10 inter q littera et aliam uocalem | 11 quia alteram consonantem habet .i. q | 12 illa uocalis | quare quia quomodo | 13 proprium est

u u d digammon | 15 haec *om.* | grecorum quod caractera eius | 16 at
colens. E enim greci quibus sermonibus | 17 pro helena | 19 nihil obsit |
 20 si trahitur u | 21 remanet | 22 dixit | negari | 23 inuenitur | geminato
 in uno uerbo eo is | 24 dicronas | 25 greci tres vocales α ε ι | omnes et
 corripiuntur | 26 item igitur | unus ubique | 27 a^dspirari | solis *om.* |
 28 quoties | 29 ut thÿoso uocalis uero ut hasta herimus hyrcus heris homo
 humus | 31 dicte | uoces | 32 habeant | inchoant et in naturam desinunt
 sonum ε f. |

477, 1 habent tantū i quendam si. u leuem | 3 sublatis etiam quin-
 que | 4 liquide postposite | 5 quae ipsis sibi | 6 praeposite | iure depe-
 reunt ut mnesteus sublata etiam | 7 y et z remanent hae quae | 8 ponuntur |
 9 mute | brunta | cremen | plenus | 10 inuenimus d uerum t uerum in
 paucis ut exeant. lauit quo in plato hoc est exaruit et depomus si quis |
 13 mute | quae a se incipiunt et in uocales desinunt | 14 sonum hñt |
 superflue | 15 rationem hñt | 16 kalende kartago | 17 quoties | praepone-
 bant praestantius est ut tunc | 18 debeat | 19 que qñ | aequis | 20 scri-
 perunt | pro hoc | 21 excludenda | pro signo *om.* | aspirationis | pro littā
 ponitur. Nam | 22 aspirationis notam h habent t quod dasian | 23 simili-
 tudinem eius et psÿlen t | his sonatis | 24 H si medium eius | 26 digna
 uera est | 27 una *om.* | contra legem duarum litterarum consonantium
 tenere uim desiderat | 28 y et z greci esse uoluerunt. Illud preterea,
ceteris omissis.

478, 2 quod consonantium ista natura sit ut quaedam erant | desi-
 nunt | 4 quaedam — desinant *om.* | iste sole reperte sunt k h q y z | 5
 a^duertendum | 6 accidunt nomen quod | 7 caracter quod figuretur | in-
 tellegitur | 8 an semiuocalis, *corr.* -es | an mutę |

exp̄l de littera incipit de syllaba.

10 quasi syllabanin ta eo quod complectatur et conglutinat | 12 unde in
 q̄sitione | 13 ratio deposcit | 14 etiam *om.* | quia *om.* | 15 aut longo dici-
 mus igitur | 16 natura ut ae oe eu ei aut dyphthongon aut singularum |
 18 productione u. a. e. o positionis modis fiunt IIII | 19 in una duppli-
 cem | 21 ut uenus at uates (at *in ras.*) aut in unam positam | 22 Breues
 autem syllabae ille sunt quae nihil harum | 25 ciclopes | 26 uasto que
 abrupte ciclopes | 27 sequuntur | f *om.* | semiuocales | 29 sonum | flagilla |
 30 due | sequuntur | est *om.* |

479, 1 plerisque, a *om.* | 3 honus | uocalem *om.* | 4 sequuntur it
 prior | 5 est *om.* | spissa cona | 8 longa *om.* | 10 quodsi haec | 11 desinit
 consonantem sed nuda fit | 12 facit .i. est longa | 13 dehinc] de | ele-
 fanto | 14 dyphthongon | 17 alia *om.* | 19 cessaris | 20 sab ilio | 23 sequitur
 z ut mezentius exuuias, *ceteris omissis* | 24 nemorosa zantius | 25 quia
 et | 26 grecum enim, *om.* est | 27 tellorum cōplectitur, *om.* alis | 29 am-
 duxit littora xerses. Sciendum est hoc in omnibus grecis metricis sylla-
 bam |

p. 480, 1 cisuris pentimemere exceptimemere quas utrique | 2 aenidorum | ita ut arma uirumque cano troiae qui primus ab oris, *ceteris omissis*.

FINIT DE SHĪ INCIPIT DE PEDIBVS.

5 quod quasi | 6 pes eo quod, *om.* hoc | aduersum utimur | 7 sapphicum | 8 unum pedem quemque habere in secretum | 9 ut spondeus, *om.* est | 11 et ceteri *om.* | 12 scire autem debemus | 14 parte et thesis | 15 tempus, *om.* et | si *om.* | 16 est *om.* | uirgilium | 17 duo longe | 18 his notis spondeum figurare pirrichium sicut etiam, *figuris omissis* | 19 grecos | metrorum quae | 20 ut ex *om.* | spondeum | trocheo trochiacum | 22 pirrichius | trocheus | 23 hi sunt | molossus anapestus dactilus | amphimachus | 24 bacchius antibacchius | hi sunt | 25 ditrocheus | coriambus | 26 peon, *semper* | 28 sinsugiae nascuntur. sinsugia est | 30 propter hoc | disyllabarum nec trisyllabarum nec quadrisyllabarum |

p. 481, 1 esse putauerunt | si dicam aedificium edificatio orationibus ratiocinatio. haec sunt nomina quae sunt integra | 2 pedi conueniunt. exciditur enim | 3 sinsugiae | quia diuise per diuidentes | 5 aedificio iterum in coriambum et pirrichium aedificio | 6 incurrunt | 7 in paeonem tertium — 8 ratiocinationibus *om.* | 8 anapestum | 11 pedes *om.* | in diuisionum formas | 12 amphibrachis | 15 quarum prima diuisio | 17 ut est dactilica diuisio. dupla diuisio est quoties | 18 uincit duplo | et in his, *om.* est | 19 trocheo | 20 et sequens unum uel eius sescupla | quoties | 21 demedietatem duplo | dictum est sescupla quod | 22 significat *om.* | minus dupla a dupla. aliud, *om.* est | 23 eius .i. plus enim laborat, *om.* illa pars | quae .i. habet eius duo | 24 aliud cum tria, *om.* est et ueniunt | duos | quia | 25 dactilicam | 26 peonicam | 27 idcirco *om.* | 28 quia uelut positi | metri redigerent .i. in uerso | 29 legitimi hi sunt in heroico uersu | 30 non fuit *om.* | legitimos sed tamen et ipse est ex sublatione | 32 qm̃ oñ s̃ ex pedibus | sed natura a ternas, *om.* et usque |

p. 482, 2 quod senarum | trisyllabis | 5 INCIPIT DE ACCENTIBVS | 7 in uoce nostrae electionis seruant | dictus est autem | 8 est *om.* | græce | quod est prosodiā | 9 latini auentus | acutus *om.* | 10 q̃ fit | grauis, *om.* ita | circumflexus *om.* ita | 11 hyphen ita ~ *om.* | 12 hoc est inter diastole et apostrophon | 13 ideo, *om.* hoc | 14 arum similitudo notharum | 16 superioribus | uoce | 17 electionis | arsin et thesin q̃ | quanquam | 18 non est odierno | 20 nam si *om.* | syllabarum *om.* | 21 penultimum | acutus accentus — 22 nisi paeneultimum *om.* | 23 in syllabis | fuerit correpta, *om.* uel | 24 uel ambe, *bis* | 25 coniuncti s̃ | 26 pirrichius | 27 uel quanto numero | tunc erit | cum trisyllabae | 28 naturaliter breues | anima uel macula uel quicquid | 29 horum exemplorum | 30 et molosso | 31 syllabae a fine | longe si fuerint | 32 longa in dactylo et anapaesto in amphimacro in amphibrachio |

p. 483, 1 cui tamen | sit *om.* | longa in bachio naturaliter et anti-
bachio cui temp̃ sit longa media positione. hucusque | 3 huiusmodi | 4
acutus trisyllabis | 5 positione sit longa | 6 latebre colubri natura | ut
michenas | 7 uero sit longa | 9 longa sit | 10 acutum accentum habet ut
nóx pax | 11 disyllabis et in | quantūuis numerū | 12 peneultimum | 13
ubi, *om.* ut | ita sit | 14 accentu trocheus | iñā monosyllaba | 15 illum
habebit, *om.* accentum | 17 potest | 18 cà téllus grauem accentum ponere |
19 item circumflexu, *om.* cum | 20 uerum q; | fiat | 21 communem ean-
dem | 23 malè sánus interealoci | 24 huiusmodi dictionibus | yfen | 26
debere minutius non minus | 27 est qmō yfen | 29 duobus accentibus
iure | 31 certum potueŕ tenere accentum | 33 greci autem | 35 accentuum
aut sepe |

p. 484, 1 yphen | qui | separant | 2 latebras *sine acc.* | 3 latebras
sine acc. | 6 peneultima | quod nullum uerbum latinum | 8 pone *sine acc.* |
10 uirgilio | ergó | 12 Hyphen uirgula nota, *om.* est | iungit a eonectat
subposita | 14 interea loci *sine nota* | cui tamen ita res exierit | yphen |
15 haec | 16 erepte uirginis *sine nota* | 19 mutu | grecorum | dasen et
sylen | 21 simulare H. | 22 INCIPIT DE DISTINCTIONE | 23 dicta *om.* |
25 genere dicitur tamen accipimus | 26 media distinctione subdistinctione
om. | 28 plene | adpositum *om.* | 29 semiplene | 30 positum medie | su-
spense | 32 perhiodos | 32 nihil ^{ae} | praesidium tenuit palatii | uigiliae
urbis |

p. 485, 3 diuersum significat | liberes, *corr.* liberi | 4 oratium | 5
post duos uel tres, *om.* pedes *et* post | 6 aen^oidi^orum (*corr. m. II*) | arma
uirumque cano item *om.*

*Sequitur 'de ultimis syllabis coniunctionis praepositionis atque inter-
iectionis' caput, quod edidimus supra p. CXCVI.*

VII.

DE IULIANO TOLETANO GRAMMATICO CVM EXCERPTIS EX EIVS OPERE DEPERDITO INEDITIS.

Ea codicis Bernensis 207 ars, quae fol. 18^b incipit (INCIPIUNT PARTES MAIORES DONATI. Partes orationis quot sunt?)C Octo. Δ Quae?)C Nomen pronomen etc. Δ Quomodo partes orationis?)C Partes elocutiones. Δ Quomodo oratio dicitur elocutio.)C Idest oris ratio quia quicquid loquimur per has octo partes orationis loquimur, et in marg. eadem manu: || aut nomen aut pronomen aut quamlibet de istis VIII partibus etc.) summam similitudinem contraxit cum arte Iuliani, cuius excerpta H. Keilius uol. V, p. 317 seq. ex editione Romana, quae una extat anno MDCCXCVII per Franciscum cardinalem de Lorenzana curata et auctarii loco Patrum Toletanorum uolumini II adiecta, repetiuit. Vnde fit, ut corruptis nonnullis Iuliani locis medela certissima adhiberi possit. Id instar omnium de loco p. 323, 11 praedicari potest, qui apud Keilium lacuna infectus est. Nam haec habes in codice Bernensi:

Cuius diuisionis est? Aequae. Quomodo? Ars habet duo tempora, thesis duo. Vnde habet etymologiam (ethim-)? Anap(a)estus dictus, quia ludis et remissoribus pes ipse dicatus est. Qui pes est isti contrarius? Dactylus. Ex quibus syllabis constat? Ex longa et duabus breuibus — ~ ~ ut candida. Quot tempora habet? IIII. Cuius diuisionis est? Aequae. Quomodo? Tanta tempora habet arsis (ha-), quanta et thesis. Vnde habet etymologiam? Dactylus dictus est apotu dion dactilon etc.

Haec uero similitudo ita comparata est, ut uel in ipsis uocabulis uel in sententiis singulis interdum interrumpatur atque ita interrumpatur, ut quasi duas artes manibus tenere uideamur. Quae ratio quo melius intellegatur, Keilii excerpta cum codice Bernensi conferemus, omissis, quae mera librariorum uitia esse iudicabuntur.

F. 317, 3 — 318, 5 eadem fere utrobique habentur:

p. 317, 5 putes si adsumam 6 diuidam illum per sillabas sillaba quae remanserit diuidam illam per litteras, ultima littera quae remanserit, praeclare 8 inchoauit a nomine et non a littera. *Deinde in cod. Bern.*

haec insuper secuntur, quae apud Iulianum (p. 61 ed. Rom.) antecedunt:
Nomen quare dictum? A notamine eo quod res notas faciat uel quod **notitiam** cuiuslibet rei nobis insinuet. Quomodo? Puta si uideam **hominem** incognitum similiter et psittacum (siptacum), de nomine eius non **interrogem**. Vadit, sed (se *cod.*) uenit quis et dicit mihi: 'Scis hominem **illum**?' Dico: 'ego nescio', cum iam eum uidissem et cum eo locutus **fuissem**, sed quia de nomine eius non interrogaui, ideo nec figura **corporis** eius adh(a)esit animo meo. Vadit et adducit hominem illum et **dicit**: 'Ecce homo, de quo loquebamur.' Iam cum hoc audio, ex **cognitione** nominis eius et ipsud nomen et figura corporis eius adh(a)eret animo **meo**, et ideo dicta sunt nomina quasi notamina, idest demonstrantia. *Haec apud Iulianum aliter se habent sic:* Nomen quare dictum est? A **notamine** — puta si uideam hodie psittacum, de nomine eius non **interrogo**. Vadit se psittacus, uenit quis: interrogat me et dicit: 'Scis psittacum'. Dico: 'nescio'; cum iam illum uidissem. Sed quia de nomine **eius** — corporis eius animo meo adhaesit. Vadit et adducit psittacum ad **me** et dicit mihi: 'Ecce psittacus, de quo loquuti fueraus.' Dum hoc **audio**, statim ex cognitione nominis eius et res ipsa, et nomen ipsum **adhaeret** animo meo. Et ideo dicta — notamina, idest rerum demonstratiua. **10** quia *om.* nomen sit **11** habebit enim, *optime* (habuit R) **14** **accidat** debet qui aliquam rem definit **16** seiungat. Δ Hoc autem (his aut *cod.*) seiungat quid est? || f. 19^a || Separet. Ita ut prius **17** est *om.* **obs**eruans **18** proprium, *om.* est **20** illum **21** quod tantundem (*tandem cod.*) homini accedit unde et audax **23** ut puta ueluti si quaeras **24** risu **25** super terram mouetur **27** aut cuiuslibet rei impulsu **28** et angeli

p. 318, 1 rationi et homo 3 et animalia risu 4 separauit (-bit *cod.*) 5 tantundem homini non aliis rebus *om.* et non alia res.

Iam eius excerpti, quod p. 318, 7—16 propositum est, prior quidem **pars** cum *cod. Bern.* ita congruit, ut tantummodo u. 11 pro his: 'de suo **artificio indiget**' illic scribatur: 'indiget perfectionis, dum per se naturaliter plenum est'. Cetera uero toto caelo diuersa sunt, quamquam prima **sequentis sententiae uocabula eadem utrobique sunt**: 'iam si dixero **perfectior**'. *Codex enim Bernensis haec subinde addit f. 20^b:*

perfectissimus accepta conparatione incipit esse non plenum. Qualitatem ut bonus malus. Qualitas quare dicta? Quia per eam qualis quisque sit ostenditur, ut bonus malus. Fac inde conparationem etc.

p. 318, 18 oriantur 20 debentur 21 quae nec gignunt nec gignuntur *om.* 22 non proprię. Quae? neutrum et comune. Quae sunt principalia genera 23 Quare dicta principalia? quia neutrum et comune de utroque nascuntur. Tota genera etc., *ceteris omissis* 26 aut sunt 27 Sunt naturalia, sunt ex arte descendencia *om.* 28 cuius naturam, *optime* (personam Iulianus Keilii) ut masculus femina, *haud*

male. 30 ut petra terra paries. Et ubi natura uel ars genus non demonstrauerit, quid faciendum est? Auctoritas 31 auctoritas maiorum defuerit, quid faciendum est? Scribit Varro ad Ciceronem: 'potestatis nostrae est illis rebus dare genera, quae ex natura genus non habent, secundum qualitatem (*cod. qualitatis*) locutionis similis quaerenda est oratio et sicut placitum nobis manet, dicitur unicuique nomen'. Vbi discernuntur ista genera? etc.

Subsistamus paululum: iam uides, Varronis locum in cod. Bern. multo accuratius referri, quam a Iuliano factum est ceterisque artigraphis, quos l. l. Keilius enumerauit de eadem re disserentes. Nam haud dubie uerba: 'secundum qualitatem — unicuique nomen' ad Varronem referenda sunt, quippe quae ab artigraphi Bernensis utque ipsius Iuliani dicendi usu procul abhorreant. Vnde, ut iam de ceteris grauioribus, quae inter Iulianum codicemque Bernensem intercedunt, discrepantiis taceam, concludi potest, artis Bernensis scriptorem non ex Iuliano hausisse, nonnullis uel de suo uel ex aliis artibus passim insertis, sed e contrario aut Iulianum artigrapho Bernensi usum esse aut communem ambobus fontem praesto fuisse. Qua de re certius tum demum iudicabimus, cum cetera quoque, quae a Keilio excerpta sunt, perlustrauerimus.

p. 318, 35 quando dico hic masculini generis est, quando dico hec feminini, quando dico hoc neutri

p. 319, 1 comunis, *om.* pro *et* dico. quando hic et hec et hoc omnis, *ceteris omissis.* 4 posita, *suprascr. m. II s. scripta* 5 personamque interdum recipit *om.* 7 ipsud, *om.* paene 8 et nomen pene sed non plene. Quo modo? Si dicam: Virgilius scribit hocolicam, Virgilius georgicam, Virgilius Aeneidos ecce sepe repetita 11 auferret et ornatum locutionis induceret nomen positum pronomen 13 quod et nomen uelud si dicam: Virgilius scribit hocolicam, ipse georgicam, idem Aeneidos, dum dico nomen 14 tultum uero nomen 15 nam quis fecisset non ostendo ac si dicam: quis scribit hunc librum? dicit mihi quis liber ipse. Dum dicit ipse, res quae factae sunt ostendit. Nam quis fecit, non ostendit, quia nomen eius qui fecit, non dixit.

Quid uero Iulianus? Pro iis, quae modo attuli, haec exhibet:

Sicut si dicas mihi 'quis scripsit etymologias?' dico 'Isidorus', ecce dictum nomen Isidori et res, quae factae sunt et quis fecisset, ostendo; item dicis mihi 'synonyma quis?' dico 'ipse'; ecce tultum nomen Isidori, positum pronomen ipse, res quae factae sunt, ostendo; nam qui eas fecisset, non ostendo.

Nonne satis mirum, Isidori nomen et scripta a Iuliano in firmanda aliqua regula commemorari, ab artigrapho Bernensi plane omitti? Quod quomodo fieri potuerit, haud intellegas, si ex Iuliano artem Bernensem fluxisse statuas, praesertim cum Isidori nomen illis temporibus notissimum

fuert. Ob eam causam ne in communi quidem utriusque scriptoris fonte id nomen lectum fuisse arbitror, sed a Iuliano suo Marte adhibitum esse. Quid quod ne Eruiigii quidem regis Gothici nomen, cuius bis fecit mentionem Iulianus quippe aequalis sui (cf. Keil. praef. ad Iulianum p. 314. 315) in arte Bernensi legitur? Nam cum in tractatu de nomine f. 120^b cod. Bern. 123 (qui Iuliani partem continet) p. 68, 36 ed. Rom. habeas:

Genetibus quur dictus? a genere querendo ut puta si interroget me quis cuius filius est etericius? Respondeo illi per genetibum casum 'iohannis'. Quomodo uel cuiuslibet rem significando, puta si interroges me 'cuius equus?' Respondeo tibi per genetibum casum: 'domni eruiigii regis' —

in arte Bernensi fol. 22^b non nisi haec sunt:

genitiuus cur dictus est? a genere querendo uel cuiuslibet rem significando, quia per eum genus cuiuscumque notamus uel rem significamus, ut puta huius magistri filius, huius magistri domus.

Et altero loco Iulianus f. 124^b cod. Bern. 123; p. 76, 66 ed. Rom.:

Ideo dicitur minus quam finitum eo (ego cod.) quod de cognita et absente persona loquar, ut puta scis dom^um eruigium ipse est prince(p)s spanie —

artigraphus uero Bernensis f. 26^a:

Non possum dicere ipse nisi de eo quem tu nosti aut ego aut de eo quem tibi antea commemorauit; puta, si dicat mihi quislibet: scis donum dei et post aliquit adiciat: ipse legit mecum grammaticam, commemoratio-nem facit absentis et notae personae.

Quibus omnibus certissime euincitur, artigraphum Bernensem ab ipso Iuliano minime pendere. Quem si e contra ab illo doctrinam suam petiisse dicam, non ita uereor, ne audacior in coniectando esse uidear. Sed transeamus ad ea, quae reliqua sunt, inuicem inter se comparanda atque perpendenda.

Quod apud Keilium sequitur excerptum p. 319, 21—26, illo quidem loco in cod. Bernensi non legitur, sed in fine f. 29^a ita:

In quibus qualitatibus diuiduntur ista pronomina? A Donato in duabus, finitam et infinitam, a Probo in quattuor, finitam et infinitam, minus qnam finitam et possessiuam, a Pompeio in uiginti unam: finita tria ego tu ille, infinita VII: quis qualis talis quantus tantus quotus totus, minus quam finita VI: ipse iste hic is idem sui, possessiua V: meus tuus suus noster et uester. Quae potius tenendae sunt? Aut illae duae aut illae plures. Nam qui quattuor adnumerauit, multum praetermisit.

Quo loco primum id est monendum, artigraphum Bernensem multo accuratius quam Iulianum de Probi diuisione rettulisse; Probus enim quartum pronominum genus non dixit 'articulare', quod refert Iulianus, sed 'minus quam finitum', cf. Probi instituta artium p. 131, 26; p. 132, 6. Nam quae Probus de articulo disserit p. 133, 10, ad unum pronomen

'hic' pertinent. Deinde animaduertas quaeso, Pompeium a Iuliano ordine peruerso laudari, ab artigrapho Bernensi eodem ordine, quo Pompeii locus in libris manuscriptis legitur, cf. Pomp. p. 201, 29—34 K. Itaque, etiamsi communem utrique scriptori fontem praesto fuisse statuamus, Bernensem certe artigraphum multo melius atque accuratius eo usum esse dicemus. Quapropter nemo, opinor, me increpabit, quod artis Bernensis et scripturae discrepantias et grauiiores dissimilitudines sedulo adnotandas suscepi. maioremque illi quam Iuliano fidem habendam esse contendo.

Sequens Keilii excerptum apud scriptorem Bernensem sic se habet f. 28^b:

Quisquis cuius figurae est? Conpositae ex duobus integris pronomi-
nibus. Quisnam similiter. Quis pronomen est, nam coniunctio: ex dua-
bus partibus unum efficitur pronomen conpositum. Cuius generis est?
Aput nos masculini: 'quisnam uir facis' et 'quaenam mulier'. Aput uete-
res uero communis (-ni *cod.*) generis habebatur. Da eius exemplum.
Quisnam es tu mulier qua emetam inconsueto nuncupas nomine. Quis-
piam eiusdem. Quae figura est? Conposita: quis pronomen est, piam
nomen est. Cuius generis est? Communis. Quomodo? 'Quispiam uir'
et 'quispiam mulier', et pro neutro 'quodpiam inancipium'.

Quomodo declinanda sunt ista pronomina conposita? Quando ex duobus
nominatiuis (-bis) conposita fuerint, ambo nominatiui (-bi) inflectendi sunt,
ut quisquis cuiuscuius etc., quando uero ex nominatiuo et quolibet alio
casu conposita fuerint, ille nominatiuus erit | f. 29^a | tantum inflectendus,
ut quispiam cuiuspiam etc. In quibus qualitativis etc., cf. *supra*.

*Ex hac igitur artis recensione, ut alia taceam, u. 33 Iuliani uerba
restitui possunt, quae a librariis oscitantibus misere corrupta sunt: de-
lapsi sunt enim eorum oculi ad ea, quae u. 28 et 29 leguntur. Sed
utrum extrema quoque uocabula 'aliquid et cetera' a librariis corrupta
sint, an Iulianus ipse isto 'et cetera' adposito se reliqua lubenti animo
praetermisisse significare uoluerit, haud ita certo definiri potest.*

p. 320, 1 Item om. quid accidit 3 interiectio exultantis ut
lieu quod est 4 quidam dñ 5 metum ut attat quoinodo sic solitum
est infantum nutrices minare totto 7 et quae sunt similia om. ad
significationes partis istius pertinet discernenda sunt ita.

*Interiectionis 'totto' Smaragdus quoque meminit fol. III^a fragmenti
Bernensis, quod infra proponam: Prohibentis ut 'tuto'; sic enim infanti-
bus comminatur. Nam et in Teodisca lingua illud 'totto' prohibentis ha-
bet intellectum —, sed ita, ut ex alio quodam fonte illa petiisse putan-
dus sit. Nam et apud Iulianum et apud artigraphum Bernensem post
'attat' nonnulla intercidisse uidentur, quae apud Smaragdum integra
adesse uides. Caueas autem, ne Iulianum ob id pleniore quodam quam
auctorem Bernensem fonte usum esse credas, quod illa: 'quando prohi-*

betur eumedere terram? *ut dicitur, aut est enim eius libellumque libellus.*
et ex hinc opus ingens profectum esse possit.

p. 331. 10 Quid sunt partes artis grammaticae? Quae. Quae? Prima
 est quae scribitur per notitiam et notitiam. 11 parvis et infantibus
 tantum. ut possint scire quomodo sit ars. et perinde infantes
 monentem sequantur. non tantum responsionem. quoniam infantes debent
 scire. non solum intellegere sed etiam respondere secundum intellectum.
 et quod nihil habeat difficultatis. prae additur et octo partibus orationis.
 abest a nomine etc. — id interfectione. Secunda est pars et ipsa liberior
 monentem addens difficultatis. quomodo interrogare et respondere possint.
 quae data est maioribus et minoribus. Est enim... et incipit a littera prae et liberior

*Quae a non dicitur. et incipit. non quod bene natura quidem
 capere nuda mater se monentem profert. a arte vero Bernensis aulem
 bene complectitur et non quod bene capere debet. nam am suspensa
 monentem. Infinitum opus vero Bernensis exemplarem fuisse. Item ex
 antiquioribus non ut possit.*

p. 331. 10 Longitudo in syllabis. Vn terminatus prae est.
 Brevis est et tempus. Dicit tamen Donatus. 11 syllabe erit. dicit. ut
 exemplum. *im.* certum. *im.* nominativus *im.* 12 prae u —
 incertum est *im.* 13 u. *im.* 14 u. *im.* 15 u. *im.* 16 u. *im.* 17 u. *im.* 18 u. *im.* 19 u. *im.* 20 u. *im.* 21 u. *im.* 22 u. *im.* 23 u. *im.* 24 u. *im.* 25 u. *im.* 26 u. *im.* 27 u. *im.* 28 u. *im.* 29 u. *im.* 30 u. *im.* 31 u. *im.* 32 u. *im.* 33 u. *im.* 34 u. *im.* 35 u. *im.* 36 u. *im.* 37 u. *im.* 38 u. *im.* 39 u. *im.* 40 u. *im.* 41 u. *im.* 42 u. *im.* 43 u. *im.* 44 u. *im.* 45 u. *im.* 46 u. *im.* 47 u. *im.* 48 u. *im.* 49 u. *im.* 50 u. *im.* 51 u. *im.* 52 u. *im.* 53 u. *im.* 54 u. *im.* 55 u. *im.* 56 u. *im.* 57 u. *im.* 58 u. *im.* 59 u. *im.* 60 u. *im.* 61 u. *im.* 62 u. *im.* 63 u. *im.* 64 u. *im.* 65 u. *im.* 66 u. *im.* 67 u. *im.* 68 u. *im.* 69 u. *im.* 70 u. *im.* 71 u. *im.* 72 u. *im.* 73 u. *im.* 74 u. *im.* 75 u. *im.* 76 u. *im.* 77 u. *im.* 78 u. *im.* 79 u. *im.* 80 u. *im.* 81 u. *im.* 82 u. *im.* 83 u. *im.* 84 u. *im.* 85 u. *im.* 86 u. *im.* 87 u. *im.* 88 u. *im.* 89 u. *im.* 90 u. *im.* 91 u. *im.* 92 u. *im.* 93 u. *im.* 94 u. *im.* 95 u. *im.* 96 u. *im.* 97 u. *im.* 98 u. *im.* 99 u. *im.* 100 u. *im.* 101 u. *im.* 102 u. *im.* 103 u. *im.* 104 u. *im.* 105 u. *im.* 106 u. *im.* 107 u. *im.* 108 u. *im.* 109 u. *im.* 110 u. *im.* 111 u. *im.* 112 u. *im.* 113 u. *im.* 114 u. *im.* 115 u. *im.* 116 u. *im.* 117 u. *im.* 118 u. *im.* 119 u. *im.* 120 u. *im.* 121 u. *im.* 122 u. *im.* 123 u. *im.* 124 u. *im.* 125 u. *im.* 126 u. *im.* 127 u. *im.* 128 u. *im.* 129 u. *im.* 130 u. *im.* 131 u. *im.* 132 u. *im.* 133 u. *im.* 134 u. *im.* 135 u. *im.* 136 u. *im.* 137 u. *im.* 138 u. *im.* 139 u. *im.* 140 u. *im.* 141 u. *im.* 142 u. *im.* 143 u. *im.* 144 u. *im.* 145 u. *im.* 146 u. *im.* 147 u. *im.* 148 u. *im.* 149 u. *im.* 150 u. *im.* 151 u. *im.* 152 u. *im.* 153 u. *im.* 154 u. *im.* 155 u. *im.* 156 u. *im.* 157 u. *im.* 158 u. *im.* 159 u. *im.* 160 u. *im.* 161 u. *im.* 162 u. *im.* 163 u. *im.* 164 u. *im.* 165 u. *im.* 166 u. *im.* 167 u. *im.* 168 u. *im.* 169 u. *im.* 170 u. *im.* 171 u. *im.* 172 u. *im.* 173 u. *im.* 174 u. *im.* 175 u. *im.* 176 u. *im.* 177 u. *im.* 178 u. *im.* 179 u. *im.* 180 u. *im.* 181 u. *im.* 182 u. *im.* 183 u. *im.* 184 u. *im.* 185 u. *im.* 186 u. *im.* 187 u. *im.* 188 u. *im.* 189 u. *im.* 190 u. *im.* 191 u. *im.* 192 u. *im.* 193 u. *im.* 194 u. *im.* 195 u. *im.* 196 u. *im.* 197 u. *im.* 198 u. *im.* 199 u. *im.* 200 u. *im.* 201 u. *im.* 202 u. *im.* 203 u. *im.* 204 u. *im.* 205 u. *im.* 206 u. *im.* 207 u. *im.* 208 u. *im.* 209 u. *im.* 210 u. *im.* 211 u. *im.* 212 u. *im.* 213 u. *im.* 214 u. *im.* 215 u. *im.* 216 u. *im.* 217 u. *im.* 218 u. *im.* 219 u. *im.* 220 u. *im.* 221 u. *im.* 222 u. *im.* 223 u. *im.* 224 u. *im.* 225 u. *im.* 226 u. *im.* 227 u. *im.* 228 u. *im.* 229 u. *im.* 230 u. *im.* 231 u. *im.* 232 u. *im.* 233 u. *im.* 234 u. *im.* 235 u. *im.* 236 u. *im.* 237 u. *im.* 238 u. *im.* 239 u. *im.* 240 u. *im.* 241 u. *im.* 242 u. *im.* 243 u. *im.* 244 u. *im.* 245 u. *im.* 246 u. *im.* 247 u. *im.* 248 u. *im.* 249 u. *im.* 250 u. *im.* 251 u. *im.* 252 u. *im.* 253 u. *im.* 254 u. *im.* 255 u. *im.* 256 u. *im.* 257 u. *im.* 258 u. *im.* 259 u. *im.* 260 u. *im.* 261 u. *im.* 262 u. *im.* 263 u. *im.* 264 u. *im.* 265 u. *im.* 266 u. *im.* 267 u. *im.* 268 u. *im.* 269 u. *im.* 270 u. *im.* 271 u. *im.* 272 u. *im.* 273 u. *im.* 274 u. *im.* 275 u. *im.* 276 u. *im.* 277 u. *im.* 278 u. *im.* 279 u. *im.* 280 u. *im.* 281 u. *im.* 282 u. *im.* 283 u. *im.* 284 u. *im.* 285 u. *im.* 286 u. *im.* 287 u. *im.* 288 u. *im.* 289 u. *im.* 290 u. *im.* 291 u. *im.* 292 u. *im.* 293 u. *im.* 294 u. *im.* 295 u. *im.* 296 u. *im.* 297 u. *im.* 298 u. *im.* 299 u. *im.* 300 u. *im.* 301 u. *im.* 302 u. *im.* 303 u. *im.* 304 u. *im.* 305 u. *im.* 306 u. *im.* 307 u. *im.* 308 u. *im.* 309 u. *im.* 310 u. *im.* 311 u. *im.* 312 u. *im.* 313 u. *im.* 314 u. *im.* 315 u. *im.* 316 u. *im.* 317 u. *im.* 318 u. *im.* 319 u. *im.* 320 u. *im.* 321 u. *im.* 322 u. *im.* 323 u. *im.* 324 u. *im.* 325 u. *im.* 326 u. *im.* 327 u. *im.* 328 u. *im.* 329 u. *im.* 330 u. *im.* 331 u. *im.* 332 u. *im.* 333 u. *im.* 334 u. *im.* 335 u. *im.* 336 u. *im.* 337 u. *im.* 338 u. *im.* 339 u. *im.* 340 u. *im.* 341 u. *im.* 342 u. *im.* 343 u. *im.* 344 u. *im.* 345 u. *im.* 346 u. *im.* 347 u. *im.* 348 u. *im.* 349 u. *im.* 350 u. *im.* 351 u. *im.* 352 u. *im.* 353 u. *im.* 354 u. *im.* 355 u. *im.* 356 u. *im.* 357 u. *im.* 358 u. *im.* 359 u. *im.* 360 u. *im.* 361 u. *im.* 362 u. *im.* 363 u. *im.* 364 u. *im.* 365 u. *im.* 366 u. *im.* 367 u. *im.* 368 u. *im.* 369 u. *im.* 370 u. *im.* 371 u. *im.* 372 u. *im.* 373 u. *im.* 374 u. *im.* 375 u. *im.* 376 u. *im.* 377 u. *im.* 378 u. *im.* 379 u. *im.* 380 u. *im.* 381 u. *im.* 382 u. *im.* 383 u. *im.* 384 u. *im.* 385 u. *im.* 386 u. *im.* 387 u. *im.* 388 u. *im.* 389 u. *im.* 390 u. *im.* 391 u. *im.* 392 u. *im.* 393 u. *im.* 394 u. *im.* 395 u. *im.* 396 u. *im.* 397 u. *im.* 398 u. *im.* 399 u. *im.* 400 u. *im.* 401 u. *im.* 402 u. *im.* 403 u. *im.* 404 u. *im.* 405 u. *im.* 406 u. *im.* 407 u. *im.* 408 u. *im.* 409 u. *im.* 410 u. *im.* 411 u. *im.* 412 u. *im.* 413 u. *im.* 414 u. *im.* 415 u. *im.* 416 u. *im.* 417 u. *im.* 418 u. *im.* 419 u. *im.* 420 u. *im.* 421 u. *im.* 422 u. *im.* 423 u. *im.* 424 u. *im.* 425 u. *im.* 426 u. *im.* 427 u. *im.* 428 u. *im.* 429 u. *im.* 430 u. *im.* 431 u. *im.* 432 u. *im.* 433 u. *im.* 434 u. *im.* 435 u. *im.* 436 u. *im.* 437 u. *im.* 438 u. *im.* 439 u. *im.* 440 u. *im.* 441 u. *im.* 442 u. *im.* 443 u. *im.* 444 u. *im.* 445 u. *im.* 446 u. *im.* 447 u. *im.* 448 u. *im.* 449 u. *im.* 450 u. *im.* 451 u. *im.* 452 u. *im.* 453 u. *im.* 454 u. *im.* 455 u. *im.* 456 u. *im.* 457 u. *im.* 458 u. *im.* 459 u. *im.* 460 u. *im.* 461 u. *im.* 462 u. *im.* 463 u. *im.* 464 u. *im.* 465 u. *im.* 466 u. *im.* 467 u. *im.* 468 u. *im.* 469 u. *im.* 470 u. *im.* 471 u. *im.* 472 u. *im.* 473 u. *im.* 474 u. *im.* 475 u. *im.* 476 u. *im.* 477 u. *im.* 478 u. *im.* 479 u. *im.* 480 u. *im.* 481 u. *im.* 482 u. *im.* 483 u. *im.* 484 u. *im.* 485 u. *im.* 486 u. *im.* 487 u. *im.* 488 u. *im.* 489 u. *im.* 490 u. *im.* 491 u. *im.* 492 u. *im.* 493 u. *im.* 494 u. *im.* 495 u. *im.* 496 u. *im.* 497 u. *im.* 498 u. *im.* 499 u. *im.* 500 u. *im.* 501 u. *im.* 502 u. *im.* 503 u. *im.* 504 u. *im.* 505 u. *im.* 506 u. *im.* 507 u. *im.* 508 u. *im.* 509 u. *im.* 510 u. *im.* 511 u. *im.* 512 u. *im.* 513 u. *im.* 514 u. *im.* 515 u. *im.* 516 u. *im.* 517 u. *im.* 518 u. *im.* 519 u. *im.* 520 u. *im.* 521 u. *im.* 522 u. *im.* 523 u. *im.* 524 u. *im.* 525 u. *im.* 526 u. *im.* 527 u. *im.* 528 u. *im.* 529 u. *im.* 530 u. *im.* 531 u. *im.* 532 u. *im.* 533 u. *im.* 534 u. *im.* 535 u. *im.* 536 u. *im.* 537 u. *im.* 538 u. *im.* 539 u. *im.* 540 u. *im.* 541 u. *im.* 542 u. *im.* 543 u. *im.* 544 u. *im.* 545 u. *im.* 546 u. *im.* 547 u. *im.* 548 u. *im.* 549 u. *im.* 550 u. *im.* 551 u. *im.* 552 u. *im.* 553 u. *im.* 554 u. *im.* 555 u. *im.* 556 u. *im.* 557 u. *im.* 558 u. *im.* 559 u. *im.* 560 u. *im.* 561 u. *im.* 562 u. *im.* 563 u. *im.* 564 u. *im.* 565 u. *im.* 566 u. *im.* 567 u. *im.* 568 u. *im.* 569 u. *im.* 570 u. *im.* 571 u. *im.* 572 u. *im.* 573 u. *im.* 574 u. *im.* 575 u. *im.* 576 u. *im.* 577 u. *im.* 578 u. *im.* 579 u. *im.* 580 u. *im.* 581 u. *im.* 582 u. *im.* 583 u. *im.* 584 u. *im.* 585 u. *im.* 586 u. *im.* 587 u. *im.* 588 u. *im.* 589 u. *im.* 590 u. *im.* 591 u. *im.* 592 u. *im.* 593 u. *im.* 594 u. *im.* 595 u. *im.* 596 u. *im.* 597 u. *im.* 598 u. *im.* 599 u. *im.* 600 u. *im.* 601 u. *im.* 602 u. *im.* 603 u. *im.* 604 u. *im.* 605 u. *im.* 606 u. *im.* 607 u. *im.* 608 u. *im.* 609 u. *im.* 610 u. *im.* 611 u. *im.* 612 u. *im.* 613 u. *im.* 614 u. *im.* 615 u. *im.* 616 u. *im.* 617 u. *im.* 618 u. *im.* 619 u. *im.* 620 u. *im.* 621 u. *im.* 622 u. *im.* 623 u. *im.* 624 u. *im.* 625 u. *im.* 626 u. *im.* 627 u. *im.* 628 u. *im.* 629 u. *im.* 630 u. *im.* 631 u. *im.* 632 u. *im.* 633 u. *im.* 634 u. *im.* 635 u. *im.* 636 u. *im.* 637 u. *im.* 638 u. *im.* 639 u. *im.* 640 u. *im.* 641 u. *im.* 642 u. *im.* 643 u. *im.* 644 u. *im.* 645 u. *im.* 646 u. *im.* 647 u. *im.* 648 u. *im.* 649 u. *im.* 650 u. *im.* 651 u. *im.* 652 u. *im.* 653 u. *im.* 654 u. *im.* 655 u. *im.* 656 u. *im.* 657 u. *im.* 658 u. *im.* 659 u. *im.* 660 u. *im.* 661 u. *im.* 662 u. *im.* 663 u. *im.* 664 u. *im.* 665 u. *im.* 666 u. *im.* 667 u. *im.* 668 u. *im.* 669 u. *im.* 670 u. *im.* 671 u. *im.* 672 u. *im.* 673 u. *im.* 674 u. *im.* 675 u. *im.* 676 u. *im.* 677 u. *im.* 678 u. *im.* 679 u. *im.* 680 u. *im.* 681 u. *im.* 682 u. *im.* 683 u. *im.* 684 u. *im.* 685 u. *im.* 686 u. *im.* 687 u. *im.* 688 u. *im.* 689 u. *im.* 690 u. *im.* 691 u. *im.* 692 u. *im.* 693 u. *im.* 694 u. *im.* 695 u. *im.* 696 u. *im.* 697 u. *im.* 698 u. *im.* 699 u. *im.* 700 u. *im.* 701 u. *im.* 702 u. *im.* 703 u. *im.* 704 u. *im.* 705 u. *im.* 706 u. *im.* 707 u. *im.* 708 u. *im.* 709 u. *im.* 710 u. *im.* 711 u. *im.* 712 u. *im.* 713 u. *im.* 714 u. *im.* 715 u. *im.* 716 u. *im.* 717 u. *im.* 718 u. *im.* 719 u. *im.* 720 u. *im.* 721 u. *im.* 722 u. *im.* 723 u. *im.* 724 u. *im.* 725 u. *im.* 726 u. *im.* 727 u. *im.* 728 u. *im.* 729 u. *im.* 730 u. *im.* 731 u. *im.* 732 u. *im.* 733 u. *im.* 734 u. *im.* 735 u. *im.* 736 u. *im.* 737 u. *im.* 738 u. *im.* 739 u. *im.* 740 u. *im.* 741 u. *im.* 742 u. *im.* 743 u. *im.* 744 u. *im.* 745 u. *im.* 746 u. *im.* 747 u. *im.* 748 u. *im.* 749 u. *im.* 750 u. *im.* 751 u. *im.* 752 u. *im.* 753 u. *im.* 754 u. *im.* 755 u. *im.* 756 u. *im.* 757 u. *im.* 758 u. *im.* 759 u. *im.* 760 u. *im.* 761 u. *im.* 762 u. *im.* 763 u. *im.* 764 u. *im.* 765 u. *im.* 766 u. *im.* 767 u. *im.* 768 u. *im.* 769 u. *im.* 770 u. *im.* 771 u. *im.* 772 u. *im.* 773 u. *im.* 774 u. *im.* 775 u. *im.* 776 u. *im.* 777 u. *im.* 778 u. *im.* 779 u. *im.* 780 u. *im.* 781 u. *im.* 782 u. *im.* 783 u. *im.* 784 u. *im.* 785 u. *im.* 786 u. *im.* 787 u. *im.* 788 u. *im.* 789 u. *im.* 790 u. *im.* 791 u. *im.* 792 u. *im.* 793 u. *im.* 794 u. *im.* 795 u. *im.* 796 u. *im.* 797 u. *im.* 798 u. *im.* 799 u. *im.* 800 u. *im.* 801 u. *im.* 802 u. *im.* 803 u. *im.* 804 u. *im.* 805 u. *im.* 806 u. *im.* 807 u. *im.* 808 u. *im.* 809 u. *im.* 810 u. *im.* 811 u. *im.* 812 u. *im.* 813 u. *im.* 814 u. *im.* 815 u. *im.* 816 u. *im.* 817 u. *im.* 818 u. *im.* 819 u. *im.* 820 u. *im.* 821 u. *im.* 822 u. *im.* 823 u. *im.* 824 u. *im.* 825 u. *im.* 826 u. *im.* 827 u. *im.* 828 u. *im.* 829 u. *im.* 830 u. *im.* 831 u. *im.* 832 u. *im.* 833 u. *im.* 834 u. *im.* 835 u. *im.* 836 u. *im.* 837 u. *im.* 838 u. *im.* 839 u. *im.* 840 u. *im.* 841 u. *im.* 842 u. *im.* 843 u. *im.* 844 u. *im.* 845 u. *im.* 846 u. *im.* 847 u. *im.* 848 u. *im.* 849 u. *im.* 850 u. *im.* 851 u. *im.* 852 u. *im.* 853 u. *im.* 854 u. *im.* 855 u. *im.* 856 u. *im.* 857 u. *im.* 858 u. *im.* 859 u. *im.* 860 u. *im.* 861 u. *im.* 862 u. *im.* 863 u. *im.* 864 u. *im.* 865 u. *im.* 866 u. *im.* 867 u. *im.* 868 u. *im.* 869 u. *im.* 870 u. *im.* 871 u. *im.* 872 u. *im.* 873 u. *im.* 874 u. *im.* 875 u. *im.* 876 u. *im.* 877 u. *im.* 878 u. *im.* 879 u. *im.* 880 u. *im.* 881 u. *im.* 882 u. *im.* 883 u. *im.* 884 u. *im.* 885 u. *im.* 886 u. *im.* 887 u. *im.* 888 u. *im.* 889 u. *im.* 890 u. *im.* 891 u. *im.* 892 u. *im.* 893 u. *im.* 894 u. *im.* 895 u. *im.* 896 u. *im.* 897 u. *im.* 898 u. *im.* 899 u. *im.* 900 u. *im.* 901 u. *im.* 902 u. *im.* 903 u. *im.* 904 u. *im.* 905 u. *im.* 906 u. *im.* 907 u. *im.* 908 u. *im.* 909 u. *im.* 910 u. *im.* 911 u. *im.* 912 u. *im.* 913 u. *im.* 914 u. *im.* 915 u. *im.* 916 u. *im.*

sae solidantur syllabae et solida 33 et solidatur. Quomodo? Quia nu alia 34 scinditur et n littera cum t et e priore syllaba solidatur, u quae remanet, cum i quae tertia est in scissione syllaba solidatur et per scan-sionem (-e *cod.*) in metro secunda efficitur et facit tenuia ut pes dacti-lus in capite uersus occurrat: ecce scissio et solidatio.

Hic quoque ars Bernensis et accuratione et bonitate Iuliano multo praestat.

39 notandus est ita ~ ~ et sic similiter *om.*, pro quibus haec in-seruntur: si spondeus per duo | iacentes ita -- et sic per unumquemque pedem in breuibus et longis syllabis ista figuratio est.

p. 322, 1 facit 2 iambicum si trocheus trochaicum sic et toti. 4 iambustrocheus. Trisyllabi pedes octo qui sunt tribrachis molosus anapestus dactilus amfibrachis amfimacrus baccius et antibaccius 6 qui sunt 7 ionicus maior ionicus minor 9 qui sunt duplices 10 breui-bus ~ ~ 11 quot tempora habet harsis 13 quia *om.* 14 achillis. quomodo? eo 18 et correptione pirri 19 quomodo est illi contrarius? Quia sicut ille 19 ita isti 20 longis -- 21 quia *om.* 22 apoto-spondiazin idest a tractu tractim 23 spondim et hii qui tibias 24 spondiales dicuntur. Qui pes sequitur? Iambus. Ex quibus syllabis 25 longa ~ ~ ut parens tempora habet harsis 27 quia *om.* 28 iam-biazin 29 maledictum sint 30 a iamba tarsa muliere (*optime!*) 31 usa 32 duabus idest *om.* 33 breui ~ ~ ut pulcher Tria. quot tem-pora habet harsis et quot thesis? harsis habet duo thesis unum. 34 de longa 35 decedens (*an decedens?*) trochos enim graecae rota dicitur unde quia uelociter currit trocheus dictus est. Qui pes sequitur? Tribrachis. Quibus sillabis constat? Tribus breuibus ~ ~ ~ ut dominus

p. 323, 1 quia *om.* 2 coreus, *corr.* corios tribrachis quia sit ex brachis 3 est isti molosus. ex quibus 4 longis --- ut eneus 5 quia *om.* 6 et ante thesis *om.* 6 ethimologiam. Molosus dictus a molosorum 7 neoptolomei et andromacis 9 longa ~ ~ 10 seq. *conf. supra p. CCIV* 12 cantum mater eius turno patri celebrauerit 14 dactilum uocant 14 dactylus — 17 digiti dactyli *om.*, bene, quia a toto eius tractatus habitu ista definitionis duplicitas abhorret, quam Iulia-nus aliunde petiuit. 18 eo quod eo plerumque pede heroum res facta narretur, *om.* isto metro. Qui pes sequitur? amphibrachis ex quibus 19 ex tribus idest *om.* breui ~ ~ ~ 21 quomodo a donato incogni-tus, male, sed librarii uitio 23 consistenti. quis est isti contrarius? Am-fimacrus 24 longa ~ ~ 25 quia *om.* duo tempora sescuple qualis sermo est 26 in latinum. dimidium 27 a duplo 28 hinc et inde habeat 29 interiacenti 30 longis ~ ~ ~ 31 arsis — tria *om.* 32 pa-limbacius dictus est eo quod bacchis 33 uel quia — celebrantur *om.* 35 breui ~ ~ ~ 36 ethimologiam antibachus dictus eo quod

38 (f. 60^a) Item omnis barbarismus duobus modis fit tantum. Item

autem pronuntiatione aut scribto quia scribtis hoc uitium inuenitur aut in pronuntiatione nostra profertur cum non scribtis sed comune loquimur. Idest barbarismus quia scribto aut

p. 324, 1 item adiectionem detractioem inmutationem et transmutationem 3 adspirationis adiectio litterae fit autem scribto uel pronuntiatione barbarismus per adiectionem litterae, sicut reliquias 4 quum 6 ut non ab hii se rat. 7 profugus lobinia quum italiam correptam 9 et nutribam pro nutriueram. per detractioem syllabae 10 salsamentum pauimento et currum pro curru 11 noxiam 12 item per inmutationem 13 pro illi i littera in o mutata, per inmutationem syllabae ut permicies pronicie 15 be enim 16 gessit bellum 17 cleupatra 18 interpella pro interpella transmutatis enim litteris dicta sunt, per transmutationem 19 ut disciplina, corr. displicina m. II per transmutationem temporis, om. ut 22 (f. 67^a) metalemsis 23 addidit 24 aliquid 25 computat grani, per granos 26 pro eo quod per singulos annos ista colliguntur (optime!) 27 metalemsis 29 quae manus carte nodosaquae

Iam uidimus, Iulianum auxilio codicis Bernensis non solum emendari, sed lacunis quoque (cf. p. 323, 11 K) liberari potuisse. Restat, ut Iuliani codicem ipsum, quo usi sunt et editionis Romanae olim auctor et Keilius nuper, Vaticanum non solum disiectis olim particulis prauo foliorum ordine conglutinatum, id quod iam Keilius uidit, sed etiam in singulis partibus peruerso ordine scriptum esse conprobemus. Quod de illa opusculi parte ualeat, qua de generibus metrorum agitur. Postquam enim (cf. Keil. p. 314 med.) Iulianus octo metrorum genera principalia esse statuit, dactylicum iambicum trochaicum anapaesticum choriambicum antispasticum ionicum a maiore et ionicum a minore, miramur in singulari tractatione finiri opus metro antispastico explicato: 'da eius exemplum.' uolans ecce gerens arma ruitque laetus' (armauitque letus. Item ecce gereus armauitque letus cod. Bern. 207 f. 77^a), p. 57 ed. Rom. Haec igitur in arte Bernensi suo omnia ordine rite exposita sunt metris ionicis a maiore et a minore ultimo loco explicatis.

Sed accedamus ad maiora. Secundum codicem Vaticanum Iulianus Donati artem minorem (cf. Keil. p. 314 not.), artis maioris eam partem, quae agit de uoce, de littera, de syllaba, de pedibus, de tonis atque de posituris, deinde barbarismum ceteraque uitia et eius generis similia, denique metra commentario uberrimo instruxit, deest uero artis maioris octo partium orationis expositio. Hoc mirum sane, praesertim cum cetera Donati opuscula accuratissime respexerit. Et reuera Iulianum ea quoque tractauisse necesse est statuamus, si ipsius uerba, quae de artis minoris maiorisque diuersitate fecit p. 320, 10 seq. K, accuratius expendamus.

Quid quod ille, quem desideramus in codice Vaticano, tractatus in codice Bernensi 207 f. 81^b — 101^a integer seruatus est? Sed antequam ad eam disquisitionem accedamus, eius artis excerpta proponamus omnium earum rerum, quas maioris momenti esse duximus.

DE PARTIBUS ORATIONIS.

|| f. 81^b || Partes orationis sunt octo etc. Octo sunt partes orationis, sine quibus loquutio esse non potest. Ex his duae sunt principales partis orationis, nomen et uerbum. Quomodo? Quia a nomine et uerbo omne, quod loquitur, adimpletur. Latini articulum non adnumerant, Graeci interiectionem. Quomodo? Graeci in numero partium nobis coaequantur et in uocabulo discrepant. Quomodo? Sic habent octo partes, quomodo et nos, sed in uocabulo discrepant: Graeci segregant articulum et pronomen et habent illum super se partem et iungunt interiectionem aduerbio et habent illam unam partem. Latini iungunt articulum pronomini et habent illam unam partem, segregant interiectionem ab aduerbio et habent octo partes, sicut et Graeci. Quare illam segregant ab aduerbio? Eo quod non semper sequatur uerbum. Multi plures, multi pauciores partes orationis putant. Quomodo? Alii habent duas, alii quinque, alii octo, alii nouem, alii decem, alii undecim. Qui habent duas? Aristoteles duas tradidit partes, nomen et uerbum. Ista aliae quomodo habebantur? Pronomen iungebant nomini, eo quod fungatur officium nominis; aduerbium iungebant uerbo, eo quod cohaereat uerbo et significationem ipsius uerbi et explanet et adimpleat; participium iungebant nomini et uerbo, eo quod partem capiat a nomine et partem a uerbo; coniunctionem iungebant nomini et uerbo, eo quod clausulas male cohaerentes coniunctione ornemus; praepositionem iungebant nomini et uerbo, eo quod omnibus partibus praepositionem et sibi ipsi; interiectionem iungebant nomini et uerbo, eo quod omnibus partibus interiaceat et sine ipsis proferri non possit.

Qui habent quinque? Stoici. Stoici quomodo dicti? Ab stoa porticu. Nam stoa Graece, Latine porticus dicitur. Mos erat apud philosophos, ut in una porticu congregarentur et ibi disputarent et inde ab stoa porticu Stoici dicti. Quae sunt istae quinque? Nomen uerbum coniunctio praepositio et interiectio. Ista aliae quomodo habebantur? Pronomen iungebant nomini, eo quod fungatur officium nominis, aduerbium iungebant uerbo, eo quod cohaereat uerbo. Qui habent octo? Graeci et Latini. Sed Graeci in numero partium nobis coaequantur et in uocabulo discrepant. Quomodo? Quia Graeci segregant articulum a pronomine etc. Puta si dicas Graece 'hic', quae pars orationis est? dico: articulus est; si Latine dicas, pronomen est; si dicas Graece 'eu', quae pars orationis est? Dicis: aduerbium est, si Latine dicas, quae pars orationis est? dicis: interiectio est. Qui habent nouem? Graeci, qui habent octo ueluti nos

Titulus litteris secretis scriptus, quarum clauis eiusdem codicis f. 2^b sub paginae finem extat, ita resoluitur: de partibus orationis 5 greci, semper coaequantur 8 super se] An: superfluum? 11 illas, 14 aristotelis, 17 cohereret, 18 implet, 20 coherentes coniunctionem, 26 portico, 31 cohereat, 32 coaequantur, 34 articulum

et segregant articulum a pronomine. Qui habent decem? Aristotelici decem categorias adnumerauerunt, octo quae ad oratores pertinent et duas, quae ad philosophos. Quae sunt ipsae duae? Energiam et hypostasin, idest quod fit uel quod in substantia est. Qui habent undecim? Aristotelici. Qui decem? Iterum segregant articulum a pronomine. Verum ex omnibus tres sunt, quae sex casibus inflectuntur etc.

DE NOMINE.

Nomen unius hominis, appellatio multorum uocabulum est. Quomodo? Veteres ipsud dicebant nomen, quod unusquisque proprium habet, sicut Eterius Fabullinus. Appellatio multorum. Quomodo? Puta si dicebant homo uir mulier, non dicebant hoc 'nomen', sed 'appellationem'. Vocabulum rerum. Quomodo? Quicquid ad possidendum pertinet, puta uinea agrum domum, non dicebant illud nomen, sed uocabulum, sed modo nomina generaliter dicimus. Quomodo? Vnaquaeque res secundum genus suum nomen habet.

|| f. 82^b || Praenomen quid est? Vt puta Flavius † domus egi carex uir illustis Trasemundus. Quibus personis accidunt ista praenomina? Ingenuis tantum, non seruis, et si uolo dicere seruo meo 'Lucius Sallustius', cognomen illi erit, non ista praenomina uocantur, quia proprium est, quod nomen dicitur, ut puta si dicam 'Trasmirus', cognomento Lucius, quod in baptismi gratia ista cognomina.

Agnomen quid est? Quod ex multis accidentiis accidit, ut puta 'Ausonius cocus', 'Vincila lentiarius', 'Arcontius plumator'.

Quot sunt ista agnomina? Multa sunt. Quot sunt notata? Decem. Quae? Ex laude, ut Metellus Creticus, qui Cretam subegit; quia pugnando sibi subiecit Cretam, inde uocatus est ita. Ex meritis, ut Torquatus Mallius, qui condam Gallum occidit, cuius torquem suo collo conectit. Mallius enim habuit nomen, pugnavit contra Gallum, occidit illum, et quia mos erat Gallis, ut in suis collis aureas torques connecterent, tulit Gallo Mallius torquem et collo suo conectit. Ex fortuna, ut Crassus *Diues* et Sylla Felix, quia mos illis erat in deliciis uiuere. Ipsud fortuna *idem est*, quod est consuetudo. Ex augurio, ut Coruinus ab augurio corui, quia corui solitus erat obseruare augurium, inde ita uocatus est. Ex natura, ut Curius Dentatus, quia cum dentibus natus est. Ex moribus, ut Tarquinius Superbus, quia superbia utebatur, ideo uocatus est ita. Ex aetate, ut Bimus Trimus. A qualitate, ut Sapiens Insipiens. Ab ordine, ut Primus Secundus. A quantitate, ut Paruus Magnus. A gente, ut Graecus Spanus. Appellatiuorum nominum species multae sunt. Quot sunt notatae? Viginti septem || f. 83^a ||. Tantum ipsae uiginti septem? Addidit Sergius et octauam ex aetate, ut bimus trimus.

3 ypotasin 5 qui decem] *Fortasse*: quomodo, qui decem? 16 flavius 17 accedunt 23 lentiarius] *an*: lancearius? 24 decem] *Sunt undecim*. 25 metallus
27 gallus, *corr.* -os 28 ^mTallius occisit 29 ut *om.* 30 ex fortuna grassus diues
om. ut silla 31 deliciis fortune quod est 33 coruus solitus 34 curus
qui tarquinius 35 etate 39 ipse 40 Sergius] *Intellexit, ni fallor, [Sergii]*

|| f. 83^b || Sunt alia homonyma, quae una appellatione plura significant, ut nepos acies aries. Quare dicuntur homonyma? Eo quod in uno nomine plurem habeant significationem. Nepos quomodo est homonymum? Nepos dicitur filius filii et nepos dicitur prodigus uel luxuriosus, qui male uiuendo suam substantiam defraudat. Da eius exemplum. Dicitur et consumptor nepos, qui auorum et parentum deuorat terram in more scorpii, qui deuorant terram. Scorpii enim uxor nepa dicta est, a quo nepotes terram deuorantes. Cicero in Catilinam: 'quis ganeo aut quis nepos'. Acies quomodo est homonymum? Acies dicitur exercitus, acies oculorum, acies ferri. Da exemplum exercitus. 10

Hinc acies atque hinc acies adstare Latinas.

Da ferri.

Stat ferri acies mucrone corusco.

Da oculorum.

Huc geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem. 15

Aries quomodo est homonymum? Aries dicitur ueruex et aries dicitur, quod genus est machinamenti, unde murus expugnatur.

|| f. 84^b || Inter quotus et totus est aliqua discretio an non? Est. Quomodo? Totus et ad ordinem pertinet et ad numerum, quotus ad ordinem tantum. Quomodo? Puta si dicat aliquis: 'quintus est Vincila in ordine suo', dico ego consensu animi mei 'totus', idest 'sic est'. Quot naturaliter breue est, quotus, quod inde descendit, originem seruat suae principalitatis. Tot breue est, totus, quod inde descendit, mutat originem suae principalitatis, quia longum est. Da eius exemplum.

Totus et ille dies et qui nascetur ab illo. 25

DE COMPARATIVO.

|| f. 85^b || Saepe autem comparatiuus gradus praeponitur superlatiuo, ut stultior stultissimo et maior maximo. Quomodo? Quantum ad rationem pertinet, iuniori seniori praeferrri non debet, sed inueni contra regulam, ubi comparatiuus superlatiuo praeponatur. Da eius exemplum. Tiburtius uir pulcherrimus corpore, sed pulchrior mente. 30

|| f. 86^a || Plerumque superlatiuus pro positiuo positus minus significat et nulli comparatur, ut Iuppiter optimus maximus. Quomodo? Iouis dicebatur, qui imperauit omnibus. Mos erat antiquis, ut dum mortuus fuisset eorum princeps, ad similitudinem eius erigerent statuam, et adora- 35

explanat. in Donatum lib. II p. 536, 28: alia aetatem ut bimus trimus, quod eo comprobari uidetur, quod similia fere, ac Sergius p. 535. 536, de cognominibus tradidit, cf. infra ad u. 8 octabam

1 omonima, semper 3 pluram 5 suam suam 6 consumtor deuorant
8 in cantilena quis ganea Cicero] in Catil. II 4, 7, cf. de toto loco [Sergii] explanat.
p. 538, 10 seq., ubi Keilius non debebat 'dixit' ante 'Cicero' inserere. 11 Hinc
acies] Verg. Aen. VIII 550 13 Stat ferri] Verg. Aen. II 333 15 hunc ge-
minas] Verg. Aen. VI 789 aspice 16 ueruix 17 macenamenti De ariete
apud Sergium nihil inuenitur dictum, neque exemplum: 'Hinc acies' ab illo adfertur
20 Vincila etc.] Recte igitur mihi uideor p. CCXIII 23 'lancearius' coniecisse 21
quod 27 sepe 29 praeferrri, corr. praeferre 32 prae positiuo 33 iupiter

bant eam ueluti uiuentem hominem. Post discessum Iouis facta est idola similis illius, sic eam uocabant 'Iuppiter optimus maximus'. Sed quia non erat ibi similis, qui illi praeferretur aut cui ille praeferretur, iste superlatius uel pro positio accipiendum est. Item comparatiuus nominatio inungitur, ut doctior hic quam ille. Quomodo? Puta si dicam: 'doctior Vincila, quam Arcontius'.

DE GENERE.

Eunuchus quid intellegitur? Vir effeminatus. Comoedia quid? Mulieres meretrices. Tragoedia quid? Carmen luctuosum uel strangulatio gutturis uel sonus suffocatio.

|| f. 86^b || Alia sono masculina, intellectu neutra, ut pelagus uulgus. Quare? Sono masculina sunt, sed intellectu neutra. Da eius exemplum. 'Altum pelagus ferit';

Vulgus et innumerum releuans ad sidera duxit.....

15 Balneum in singularitate cuius generis est? Neutri. Da eius exemplum. 'Si balneum, ubi calefactio?' Et in pluralitate? Feminini. Da eius exemplum. 'Ne ipsae balneae corruant, ubi Cerinthus lauat ueritatis inimicus'. Tartarus cuius generis est? In singularitate masculini. D. e. e.

Tartarus horrens.

20 Et in pluralitate cuius? Neutri. D. e. e.

Tartara saeua petisti dura claustra diruens.

Caelum in singularitate cuius generis est? Neutri. D. e. e.

Caelum mane rubens futuros nuntiat imbres.

25 Et in pluralitate cuius? Masculini. D. e. e. 'Caeli caelorum et aquae, quae super caelos sunt, laudent nomen domini.' Porrum in singularitate cuius generis est? Neutri. D. e. e.

Caepae allium porrum + iruca fulfica blitus.

30 Et in pluralitate cuius? Masculini, hi porri. Locus cuius generis est in singularitate? Masculini. D. e. e. 'Hic locus nempe uocatur aula.' Et in pluralitate cuius? Neutri. D. e. e.

Sunt loca, sunt fora, sunt.... quos tuearis amice.

Sunt item nomina incerti generis inter masculinum et femininum, ut cortex silex radix || f. 87^a || nis stirps pinus pampinus dies. Quare 35 dicitur incerti generis? Quantum in singularitate, quantum in pluralitate, et masculini et feminini generis inuenitur. Cortex quomodo? Hic cortex facit in singularitate, hae cortices in pluralitate. Quomodo? 'Validi ilices' et 'amarae cortices.' Silex quomodo?

Stat acuta silex.

40 Radix in singularitate cuius generis est? Feminini. Da eius exemplum. 'Radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.' Finis quomodo? Omnia nomina inanimalia Romana

2 iuppiter 3 preferretur 4 prae positio 8 eunucus 9 tragoedia 10 uox sonum offucatum 14 et in numero se libans, cf. p. CCXVI 18 17 chirintus 22 seua 28 cepe alium 29 hii 32 Post sunt ~~nam~~ uocabulum excidisse uidetur. 34 stirpis 36 hic addidi 37 hae addidi
Valisidilices et amare

simplicia his syllaba terminata masculini generis sunt, ut puta panis crinis amnis. Stirps quomodo? 'Stirpis et † optine meliore propagine colendus.' Pinus quomodo?

Fraxinus in siluis pulcherrima, pinus in hortis.

Pampinus quomodo?

Pampinus uuifera uitis sarmenta reuestit.

Dies quomodo?

Primus in orbe dies lucis primordia sumpsit.

Item:

Prima dies lux est terris, mors una tenebris.

Sunt incerti generis inter masculinum et neutrum, ut frenum clipeus uul-gus specus. Quomodo? Quia et masculini generis inuenitur et neutri. Frenum quomodo?

Nec non et stabulis frenos audire sonantes.

Et in pluralitate:

Frena regendorum retinet firmissima regnum.

Clipeus quomodo? 'Clipeus et hasta si apparuerit.' Item:

Vul-gus et innumerum releuans ad sidera duxit.

|| f. 88^a || Quicquid ad mensuram uel ad pondus pertinet, generis sunt neutri et semper singularitatem habent et non pluralitatem excepto 20 'sal', quod est generis masculini et pluralem recipit. Da eius exemplum. 'Sales tui sine dente sint.' Et 'faba', quod est generis feminini. Da eius exemplum.

Disce libens.... pallentem sumere fabam

Nutricem uocis monachorum semper amicam.

DE FIGVRA.

|| f. 88^b || Item 'in' praepositio est, 'ex' praepositio est, 'pugnabilis' nomen est. Quare 'pugna' una pars non est et 'bilis' alia? Si per u fuisset scribunt, illud 'pugna' debuerat una pars esse et illud 'uilis' alia, sed quia per b scribitur, nihil est. Ista nomina, uelut in primo tractatu 30 adnotata sunt, ita et hic quaerenda sunt, sed longum est scribere, quia rare nobis pergamena largiuntur a Principe.

DE VERBO.

|| f. 94^a || Sicut in primo tractatu tota adnotata sunt, ita hic inter-rogentur.

1 sillaba 2 propage 4 Fraxinus] *Verg. Ecl. VII 65* pulcherrima in ortis
6 ubi fera reuesti 8 Primā] *Dracontii hexaem. u. 1* 16 firmissimum 17
asta 24 *Lacuna post 'libens' significauit* pallentem 29 illud bilis 30 uelut
in primo tractatu] *cf. artigraphum Bernensem Iuliano consimilem f. 22^a*: Ex pluribus
ut in expugnabilis inperterritus. Quomodo? In praepositio est, ex similiter, pugnabilis
nomen est. Quare non facis pugna una(m) partem et bilis alteram? Si per u fuisset
scribunt, poterat fieri sed quia per b scribitur pugnabilis, una pars est. Inperterritus
quomodo etc., *cf. Iuliani p. 68 ed. Rom.* 31 quaerendae 32 purgamenta 34
Sicut] *Hoc post uerbi definitionem sub eius tractatus initium adnotatum est.*

Inpersonalis 'legitur'. Hic non est modus, quia currit per modos. Quomodo? Inpersonalia uerba per modos currunt. Nam faciunt indicatium modum 'pudet me' etc. Sic et ceteros faciunt modos. Hunc quidam modum pro genere et significatione uerbi accipiunt. Quare? Quia per
5 totos modos currit, et ideo pro genere uerbi, non pro modo accipiunt.

|| f. 95^a || Sunt etiam neutra, quae i littera terminantur, ut odi noui memini. Habet praesens tempus aut non? Non habet, set futurum habet, ut odero nouero meminero. Da eius exemplum.

Odero si potero, sed non inuitus amabo.

10

DE PARTICIPIO.

|| f. 99^b || Aduerbium de participio fieri posse nonnulli negant, sed hos plurima lectionis reuincit auctoritas. Indulgens uero participium indulgenter facit aduerbium, sicut amans amanter et cetera.

DE PRAEPOSITIONE.

15 || f. 100^b || 'Vsque' praepositio plurimis non uidetur. Quomodo? Quia sine aliqua praepositione proferri recte non potest. Vnde et adiungitur utrisque casibus, ut est: 'usque ad amicum ambulaui' et 'usque ab alto descendi'.

|| f. 100^b || Vtriusque casus sunt praepositiones quattuor: in sub super
20 subter, quae quando motum significant, accusatiuo casui seruiunt, quando situm, ablatiui, ut superius diximus.

Separatae praepositiones acuuntur. Quomodo? Si a suis casibus separantur, acuto pronuntiandae sunt accentu. Coniunctae casibus aut loquellis uiam suam saepe commutant et graues
25 fiunt; praepositiones aut ipsa uerba conrumpunt ut conficio. Quomodo? Tulta praepositione con nihil remanet. Aut ipsae conrumpuntur, ut suffero. Quomodo? Si subfero fuisset scriptum, praepositio esse debuit. Aut conrumpunt et conrumpuntur, ut suspicio. Quomodo? Sus nihil est, picio similiter. Item post et
30 ante et circum utriusque casus adiunctas inuenimus, et 'post dominam meam stabam' et 'post domino meo ambulabam'. Sed scire

1 modus 2 currit nam facit 3 facit 6 terminatur 7 et futurum 9
si non inuitatus 15 proferre 20 ut superius diximus] *cf. artigraphum Bernensem*
f. 44^b: Da utriusque casus praepositiones. In sub super subter. Quare dicuntur
utriusque casus? Quia et accusatiuo casui seruiunt et ablatiui. Quando seruiunt ac-
cusatiuo casui? Quando motum significant (-at *cod.*). Quando ablatiui? Quando
situm. Motus quid intellegitur? Corporis mobilitas. Et situs? Statio uel sedulitas
etc., *cf. Iuliani p. 107 ed. Rom.* 22 separatae] *Don. p. 391, 11* 23 pronuntiande
Coniunctae] *Don. p. 391, 11. 12* 24 ut loquellis uiam suam sepe comutat 25
ipse 26 Tulta] *cf. Iulianum p. 319, 14. 15 K.* ipse Aut ipsae] *Don. p. 391, 13*
27 sufficio subfero] *suf. etius* 28 Aut conrumpunt] *Don. p. 391, 14* 29 Item]
Don. p. 391, 15 30 ante circum adiunctus] *cf. Don. p. 391, 16 not.* 31 Sed
scire] *Don. p. 391, 16*

nos conuenit, praepositiones ius suum tunc obtinere, cum praeponuntur; subpo|| f. 101^a || sitas uero et significationem suam et uim nominis et legem propriam non habere. Quomodo? Si casibus suis non praepositae fuerint, nec significationes suas, idest motum aut situm, nec nomen praepositionis habebunt, nec legem⁵ propriam retinebunt, ut est 'pube tenus'. Separatae praepositiones separatis praepositionibus non cohaerent, et aduerbia facit, si quando illam non sequitur casus, ut est hoc:

Pone subito coniux, ferimur per opaca locorum.

Sunt qui putant accidere praepositioni figuram et ordinem:¹⁰ figuram, quia sunt praepositiones simplices, ut abs, compositae, ut absque; ordinem, quia sunt praepositiones praepositivae, ut sine, sunt subiunctivae, ut tenus. Sed nos et his similia in his numerabimus, quae inaequalia nominantur, sicut uerba inaequalia dicuntur, quae de sua declinatione in alienam¹⁵ transeunt. Ita et praepositiones, si suis casibus non deseruiunt, ut subiungantur et non praeponantur, inaequalia dicuntur.

DE INTERIECTIONE.

Interiectio est pars orationis interiecta aliis partibus orationis ad exprimendos animi affectus. Quomodo? Sicut in²⁰ primo notata sunt, ita hic interrogantur. Sed haec a Graecis aduerbiis adplicantur, quod ideo Latini non faciunt. Quare? Quia huiuscemodi uocem non statim subsequitur uerbum. Licet autem pro interiectione etiam alias partes orationis singulas pluresue subponere, ut 'nefas' 'pro nefas'. Quomodo? 'Nefas'²⁵ nomen est, 'pro nefas' interiectio est exprobrantis. Accentus interiectionibus certi esse non possunt, ut fere in aliis uocibus, quas inconditas inuenimus. Quomodo? Sicut in peregrinis uerbis, aut in barbaris nominibus accentus certi non sunt, ita et in interiectionibus.

30

2 subposita 6 separatae] *Don. p. 391, 19* 7 coherent faciunt *Donatus*
8 illas *Donatus* 9 Pone] *Verg. Aen. II 725* conlax calorum 10 Sunt qui]
Don. p. 391, 20 12 praepositivae praepositiones *Donatus* 13 sed haec nos *Do-*
natus 14 numerauimus numerantur 19 Interiectio] *Don. p. 391, 26* 21
Sed haec] *Don. p. 391, 28* 22 adplicabitur 23 Quia] *Sunt Donati uerba p. 391,*
29 Licet autem] *Don. p. 391, 30* 24 interiectionem plures uero 26 Ac-
centus] *Don. p. 392, 2* 28 incognitas Sicut in peregrinis] *cf. artigraphum Ber-*
nensem f. 55^b (de accentibus): In interiectionibus et in peregrinis uerbis et in bar-
baris nominibus certi sunt accentus, an non? Non. Quid ibi faciendum est? In
potestate uniuscuiusque consistit. Quomodo? Vt, cum necessaria fuerint, ita in metrica
pouantur ratione, *cf. Iuliani p. 58 ed. Rom.*

*Perspectis igitur artis Bernensis, quos modo excerptimus, locis sum-
mam et dicendi et tractandi similitudinem inter illam et Iulianum siue
artigraphum Bernensem intercedere intellegitur. Sed profligatur quaestio,
si uideas, in arte Bernensi compluries mentionem fieri tractatus cuius-
dam primi, in quo haec illa lucidius exposita esse dicuntur. Nam ubi-*

que in artigrapho Bernensi siue Iuliano reuera omnia ista inueniuntur, quorum causa auctor artis Bernensis illo oculos suos reflexit. Eadem enim sententiae iisdem fere uocabulis conpositae pleniore expositionis habitu illic prostant. Citatur autem tractatus primus f. 55^b = artigr. Bern. f. 22^a; f. 100^b = artigr. Bern. f. 44^b; f. 101^a = artigr. Bern. f. 45^a (de his omnibus cf. supra p. CCXVI 30. CCXVII 21. CCVIII 20); f. 99^b: (de coniunctione) quomodo adnectens ordinansque sententiam? Coniungens et ordinans sententiam et cetera quae in primo notata sunt tractatu = artigr. Bern. f. 41^b: quomodo adnectens ordinansque sententiam. Quia coniungit et ordinat sententiam. Quomodo? Puta si dicam: 'ego tu eamus ad forum', modo nec coniuncta est sententia nec ornata etc. Iuliani p. 101 ed. Rom.; f. 100^a: (de praepositione) quae praeposita aliis partibus orationis mutat aut minuit. Quomodo? Iam superius (superus cod.) notata sunt = artigr. Bern. f. 43^b: quae praeposita aliis partibus orationis significationem earum aut complet aut mutat aut minuit. Quomodo pars orationis etc. Iuliani p. 106 ed. Rom., et f. 44^a: quomodo mutat uel minuit? Vt felix infelix. Quomodo? Quia felix a felicitate dicitur, infelix, cui felicitas nullo modo accedit etc. Iuliani p. 106 ed. Rom.; f. 95^a: Actiua quae sunt? Quae o littera terminantur et accepta r faciunt ex se passiuia, ut est lego legor et cetera quae iam in primo notata sunt tractatu = artigr. Bern. f. 35^b: actiua quae sunt? Quae in o desinunt ex se et accepta r littera faciunt passiuia ('ex se' ante 'faciunt' collocandum) ut lego legor. Quare dicitur actiuum? Eo quod actionem significet et accepta (-um cod.) r facit ex se passiuum Iuliani p. 91 ed. Rom.

Inde efficitur, supplementum nos artigraphi Bernensis manibus tenere atque ipsius Iuliani. Iam illud, expositis his omnibus, non uereor, ne mihi obiciatur refelli meam sententiam eo, quod in cod. Bern. haec ars artigraphum Bernensem non statim sequitur. Quae enim interposita sunt inter utramque artem, non nisi Seruii centimetrum continent, quod eam ab causam illic collocatum fuit, quia in extremo artigraphi Bernensis opere similis de metris tractatio locum obtinebat. Ceterum simili modo factum est, ut Donati ars minor in hoc ipso cod. Bern. 207 f. 2^b—10^b, maioris uero ea pars, quae de octo partibus agit, demum f. 101^a seq. scripta inueniatur.

Superest, ut nonnulla ex artigraphi Bernensis arte minore etc. excerpta, quae grauioris momenti uisa erant, proponam. Iuliani uerba, sicut erant scripta in editione Romana, consulto intacta reliqui codicis Bernensis 123 scripturae discrepantiam subiecisse contentus.

DE NOMINE.

Ars cod. Bern. f. 19^b Reprehenditur a quibusdam Donatus, quare comparationem inter alia accidentia adnumerasset, cum non saepe accidat nomini. Sciens Donatus, quia quandoque accidere debuit nomini, ideo illam adnumeravit inter alia accidentia. Culpatur a quibusdam, quare tantundem sex accidentia adnumeravit Donatus, cum alii plures adnume-⁵ rassent. Donatus, quod suo ingenio inuenire potuit, hoc adnumeravit, illud uero, quod naturaliter accidit nomini, non solum nomini, sed et omnibus partibus superfluum deputavit adnumerare. Quid est ipsud? Littera syllaba pes accentus. Quomodo? Quia non inuenis partem, quae sine littera sine pede sine syllaba aut sine accentu sit. ¹⁰

Quid est proprium? Quod unius est, ut sol luna deus. Quomodo dicis solem propriae qualitatis esse, cum dicatur: 'Soles ire et redire possunt'? Pro diebus hoc dictum est. Quomodo dicis lunam propriae qualitatis esse, cum dicatur 'luna prima' 'secunda' 'tertia'? Feriarum numerus hic tenetur. Deus quomodo dicis propriae qualitatis esse, cum ¹⁵ dicatur 'deus deorum' et cetera? Pro principantibus hominibus dictum est.

|| f. 20^a || Quare dicta comparatio? Quasi existimatio, eo quod comparando unum alteri ex conlatione alterius praeferatur senior iuniori. Quomodo? Puta: stant mecum tres, uenit quidam et dicit mihi: 'qui

SIMILITVDINES.

1 *Iulianus p. 63, 11 ed. Rom.*: Quare adnumerauit Donatus comparationem inter alia accidentia, cum non saepe accidat nomini? Sciens Donatus, quia quandoque nomini accidere debuit, ideo adnumeravit eam inter alia accidentia; *et supra p. 63, 10*: Quare tantummodo sex accidentia adnumerabat Donatus, cum alii plures adnumerassent? Donatus, quod suo ingenio potuit adinuenire, hoc ⁵ adnumeravit. Illud uero, quod naturaliter accidit non solum nomini, sed omnibus partibus, superfluum deputauit enumerare. Quid deputauit superfluum adnumerare? Litteras syllabas pedes et accentus. Quomodo? Quia non inuenies partem, quae sine littera syllaba pede aut accentu sit.

11 *Iulianus p. 63*: Da propriae qualitatis nomen. Sol: et quia dicit: ¹⁰ 'Soles ire et redire possunt', pro diebus hoc dicit.

17 *Iulianus p. 64*: Quare dicta est comparatio? Quasi existimatio, eo quod comparando unum alteri praeferamus, idest seniore iuniori. Quomodo? Vt puta, si stent mecum tres et ego quartus, uenit quis et dicit mihi: 'Isti

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

2 accidentia   5 adnumerabit   10 sine pedem   12 cum dicat   soles ire]
Catulli carm. V 4: Soles occidere et redire possunt   14 cum dicat   15 cum dicat
18 iunior

IVLIANI CODICIS BERNENSIS 123 VARIETAS.

1 *Cod. Bern. f. 118^a*   2 accidentias   sepe   quando que nomini   eam acci-
dentias, *lacuna aliquot litterarum in medio relicta*   4 quare tantundem sex acci-
dentias adnumeravit   5 potuit inuenire hoc denumera-||uit   8 littera syllaba pede
et accentu   inueniet   9 qui sine littera   10 proprie   11 hoc dixit   12
Fol. 118^ab   13 couparandum unum   14 tres mecum   isti quid sciunt

sunt isti?" Dico: 'Careto Fronto et Seruandus.' Dicit mihi: 'quid sciunt?' Dico: 'notarii sunt.' Quomodo hoc sciunt? Docti sunt. Dum dico 'docti sunt', ostendo eos aequales esse. Dicit mihi: 'nullus melior ab istis?' Dico: 'doctus est Careto, doctior Fronto et doctissimus Seruandus.' Dum
 5 dico 'doctus est', ostendo illum aliquid scire; dum dico 'doctior', ostendo illum plus scire de docto; dum dico 'doctissimus', ostendo illum plus scire de docto et doctiore. Et quot gradus sunt in comparatione? Tres. Qui? Positiuus comparatiuus et superlatiuus. Tantundem ipsi tres? Aput ueteres habebatur et quartus. Quomodo dicebatur? Praelatiuus. Quo-
 10 modo faciebant ipsam comparationem? Positiuus, ut doctus, comparatiuus tam doctus, praelatiuus doctior, superlatiuus doctissimus. Quare hoc faciebant? Dicentes: 'unusquisque quantum dat, tantum debet emere' ideo similem faciebant comparationem positiuo, nescientes quod illud 'tam' aduerbium est comparantis, quod habet in se significationem augmentis. Quid
 15 ibi faciebant? Vitium. Quale uitium? Tautologia. Quid est tautologia? Eiusdem dicti repetitio uitiosa, ut 'egomet' 'ipsemet'. Quomodo dicebant 'egomet' 'ipsemet'? Tamquam si dicerent 'ego ego' 'ipse ipse'. Et quomodo dicebant 'tam doctus' et 'doctior'? Tamquam si dicerent 'doctior doctior'.

20 || f. 21^a || Comparatiuus gradus cui casui seruit? Ablatiuo sine praepositione. Dicimus enim 'doctior illo'. Quomodo? Puta si dicam contra

SIMILITVDINES.

quid sunt?" Dico illi: 'Notarii sunt.' Dicit mihi: 'Quomodo hoc sciunt?' Dico illi: 'Docti sunt.' Dum dico 'docti sunt', ostendo illos aequales esse. Dicit mihi: 'Tamen quis melius ab istis hoc scit?' Respondeo illi, puta: 'Doctus est Cato, doctior Virgilius, doctissimus Donatus'. Dum dico 'doctus Cato', ostendo
 5 illum aliquid scire. Dum dico 'doctior Virgilius', ostendo eum plus scire de Catone. Dum dico 'doctissimus Donatus', ostendo eum plus scire a Virgilio et a Catone. 14. Et quot gradus sunt in comparatione? Tres. Qui? Positiuus comparatiuus superlatiuus. Positiuus plures formas habet. Exit in us ut doctus etc. 16. Tantummodo ipsi tres apud ueteres habebantur. Et quartus quomodo
 10 dicebatur? Praelatiuus. Quomodo faciebant ipsam comparationem? Positiuus, ut doctus; comparatiuus, tam doctus; praelatiuus, ut doctior; superlatiuus, ut doctissimus. Quare hoc ita faciebant? Dicentes: 'unusquisque quantum dat, tantum debet emere'. Ideo faciebant comparatiuum similem positiuo; nescientes, quod illud 'tam' aduerbium erat comparantis, quod in se habet significationem
 15 augmentis. 17. Quid ibi faciebant? Vitium. Quale uitium? Tautologia. Quid est tautologia? Eiusdem dicti repetitio uitiosa, ut 'egomet ipse'. Nam quod dicebant 'tam doctus' et 'doctior', tamquam si dicerent 'doctior'.

20 *Iulianus p. 65. 66*: Comparatiuus gradus cui casui seruit? Ablatiuo sine praepositione: dicimus enim 'doctior illo'. Quomodo ablatiui sine prae-

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

16 egomet ipse quando dicebant 18 diceret

IULIANI CODICIS BERNENSIS 123 VARIETAS.

2 equales 5 de catonem 7 a catonem positiuus comparatiuus superlatiuus, tantundem ipsi tres apud ueteres habebatur 10 praelatiuus 12 unus quis quantum 13 comparatiuus simile 15 augentes 17 si diceret 18 *Fol. 119^a* comparatiuus

regulam cum praepositione: 'doctior Trasemirus a Petro', ostendo illud, quod Trasemirus scit, a Petro didicisse. Iam si dixerō secundum regulam sine praepositione: 'doctior Petro Trasemirus', ostendo Trasemirum plus scire de Petro. Ipse comparatiuus gradus quibus casibus seruit? Tribus. Quibus? Sexto septimo et nominatiuo interposita 'quam'. Quando seruit sexto? Quando dixerō cum praepositione: 'doctior Trasemirus a Petro.' Quando septimo? Quando dixerō secundum regulam sine praepositione: 'doctior Trasemirus Petro.'

Da exemplum congregati populi.

Hic populus dominum dura ceruice negauit.

Item: 'audi popule meus.' *Da exemplum arboris.*

Populus in siluis, abies in montibus altis.

Item: 'Subter populum et terebintum, quia bona erat umbra eius.'

|| f. 22^b || Tantundem ipsi sex casus habentur in nomine? Est septimus et octauus. Quando erit septimus? Quando ablatiuus singularis sine praepositione profertur, ut puta: 'doctiore magistro utor.' Quando octauus? Quando per accusatiuum casum loquor, ut puta: 'ad cellam uado.' 'Ad'

SIMILITVDINES.

positione? Puta, si dicam contra regulam cum praepositione 'doctior Virgilius a Catone', ostendo, ut quod Virgilius scit, a Catone hoc didicisset: nam si dixerō secundum regulam sine praepositione 'doctior Cato Virgilio', ostendo Catonem plus scire de Virgilio. 23. Ipse comparatiuus gradus quibus casibus deseruit? Tribus. Quibus? Sexto septimo et nominatiuo interposita 'quam'. Quomodo? Ut puta, si dicam cum praepositione: 'doctior Plato ab Aristotele', est sextus casus. Si dico sine praepositione 'doctiore magistro utor', est septimus casus. 'Stoico doctior Esidorus, quam Antonius' tunc deseruit nominatiuo, interposita 'quam'.

9 *Iulianus p. 66*: Da auctoritatem, ubi legatur pro hominibus. 'Illic populus dominum dura ceruice negauit'. Da pro arboribus. 'Populus in siluis, abies in montibus altis'.

15 *Iulianus p. 69*: Tantummodo sex? Est septimus et octauus. Quomodo? Quando ablatiuus singularis sine praepositione profertur, ut puta 'doctore magistro utor', est septimus casus, quando per accusatiuum casum loquor, ut puta 'ad cellam uado'; 'ad' praepositio est, 'cellam' accusatiuus casus est: dempta praepositione 'ad' uerso accusatiuo in datiuum facit 'cellae uado'; tunc est octauus casus.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

6 trasemirus petro   8 dictior   11 da exemplum arboris om.   12 populus]
populus in fluuiis etc. *Vergilius ecl. VII 66*   17 praefertur   18 ad caellam

IVLIANI CODICIS BERNENSIS 123 VARIETAS.

2 uirgilius iscit   4 catone plus   in se comparatibus   5 quibus particulam
sexto septimo] *Pro 'particulam' legas 'particula' idque post 'interposita quam' colloques.*
7 doctior magistro ut or est septimus casus. Si dico doctior esidorus   10 Da aucto-
ritatem] *Fol. 119^b* pro homines   11 pro arbores. Populis   13 *Fol. 120^b* tan-
tundem sex octabus   15 utorem septimus per accusatibo   16 ad praepositionem
cellam   17 dempta praepositione aduerso accusatiuo caso in datibo   celle   18 octabus

praepositio, 'cellam' accusatiuus casus: demta praepositione uersum accusatiuum in datiuum et facis 'cellae uado'.

DE PRONOMINE.

|| f. 25^b || Istud 'quae' quomodo erit scribendum? Quando praepositium fuerit, ut puta: 'quae anima', erit pronomen et per diphthongon scribendum; quando uero subiunctiuum, ut puta: 'dixitque dominus', erit coniunctio et simpliciter scribendum.

|| f. 26^a || Potest prima persona istud pronomen de se ipso referri an non? Potest, si dicam: 'ego sum ille, qui hesterno ad te ueni.' Da eius
10 exemplum.

Ille ego qui quondam gracili modulabar auena.

Ille Origenis ego doctor uerissimus olim,
Quem primum fidei Graecia clara dedit,
Celsus eram meritis et clarus copia fandi,
15 Praeruptus subito lingua nocente rui.

Da ubi tertiae.

Ipse ille mundi princeps homicida cruentus
Seruulus costis inest, Christe, tuis propriis.

|| f. 26^b || Quare dicitur praepositium? Quia praepositur et non sub-

SIMILITVDINES.

4 *Iulianus p. 74*: Quomodo erit istud 'quae' scribendum? Quando appositium fuerit, si dicam 'quae anima', erit pronomen generis feminini et cum diphthongo scribendum. Quando subiunctiuum fuerit, ut si dicam 'loquutusque est dominus', erit coniunctio et sine diphthongo scribendum.

5 8 *Iulianus p. 75*: Potest prima persona istud pronomen de se ipso referre? Potest, sicut dicit: 'Ille Origenes ergo doctor uerissimus': et alibi: 'Ille ego sum qui quondam gracili modulatus auena'.

16 *Deest apud Iulianum*.

19 *Iulianus p. 76*: Quare dicitur praepositium? Quia praepositur et non
10 subiungitur: 'hic magister facit', non 'magister hic'. Et quare dicit 'magister hic'? Vitium necessitate hoc posuit, non regulariter.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 cella accusatiuus 5 diptongon 8 istud pronomen] 'ille' scilicet 11 Ille ego] *Verg. [Aen. I 1]* modulabar cabena 12 Ille] *Cf. Isidori opera ed. Arenalus tom. VII append. III p. 180 adnot.* 15 Praeruptus] *Apud Arenalum legitur: Praeruptus subito lingua nocente fui.* 16 Da ubi] 'ipse' scilicet 19 praepositium] sc. 'hic'

IULIANI CODICIS BERNENSIS 123 VARIETAS.

1 Quomodo] *Fol. 123^b* istud quando praepositum 2 que animam cum diptongon 4 diptongon 5 Potest] *Fol. 124^{a,b}* persona a istud 6 origines ille ego qui 7 gracilius modulabar abene 9 Quare] *Fol. 124^b* preponuntur et nou subiunguntur 10 et quia dicit magister hic uirtutum necessitate

iungitur: 'hic magister' facit, non 'magister hic'. Et quia dicitur: 'magister hic uirtutum', necessitate metri dictum est, non regulariter.

Inter 'hic' et 'hic' est aliqua discretio an non? Quando personam significauerit, ut puta: 'hic solus inflexit sensus', erit pronomen; quando uero locum, ut si dicam:

hic illius arma,

Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse
erit aduerbium loci.

|| f. 27^a || (*Quis = quibus*) Da eius exemplum.

In quis error inest nec spes est certa laborum. 10

Et pro eo, quod ueteres faciebant ablatiuum singularem in i 'a qui', facimus genitiuum pluralem in ium 'quium', datiuum et ablatiuum plurales in bus: 'quibus das' et 'a quibus tulisti'. Ista regula nominatiuum singularem in quid mittit? In es: 'ques'. Cur Donatus ueterem locutionem usitatus est? Vt absurditas datiuus et ablatiuus || f. 27^b || casus, quam 15 in pronuntiatione retinet, demeretur et ornatus locutionis induceretur, et quia ex prudentibus quidam dicit: 'sic noua tenere debemus, ne uetera praetermittamus': ideo utramque secutus est regulam propter eufoniam.

SIMILITVDINES.

3 *Iulianus p. 76*: Inter 'hic' et 'hic' est discretio? Est. Quomodo? Quando personam significauerit, ut puta si dicam 'hic homo uerus', erit pronomen: quando locum ostenderit, ut puta si dicam 'hic locorum spatium', erit aduerbium.

9 *Iulianus p. 77*: Vnde et dicit: 'inquis error inest, nec spes est certa laborum'. 71. Et pro eo, quod ueteres faciebant ablatiuum in i 'a qui', facimus pluralem in ium: 'quium', datiuum et ablatiuum in bus: 'quibus das' et 'a quibus tulisti?' Et unde colligebant ueteres regulam? A datiuo casu singulari. Quomodo? Quando illis datiuus casus singularis || p. 78 || i littera terminabatur, faciebant datiuum et ablatiuum plurales in bus: 'quibus das' et 10 'a quibus tulisti.' Cur Donatus ueterem locutionem usitatus est? Propter absurditatem et usitatem locutionis, quia dicit quis: 'sic noua tenere debemus, ne uetera praetermittamus.' Et Donatus hanc regulam obseruans, quia secundum quod ablatiuus singularis o littera terminatur, datiuus et ablatiuus plurales in locutione plus absurditant, quam ornate pronuntiari uidentur, propter eupho- 15 niam ueterem obsequutus est regulam.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

4 ut puta solus 6 hic illius] *Verg. Aen. I 16* 14 Quir donatus

IULIANI CODICIS BERNENSIS 123 VARIETAS.

1 Item hic et hec 3 hic loquorum paccio erit aduerbium loci 5 Vnde]
Fol. 125^a unde edicit 6 ablatio in hii a qui faciamus genitiuo plurali 7 quiaum
abfm pfs in bus quibus quibus das 8 regulam ablatiuo casu 9 sing littera
10 pluralis in bus quibus das et a quibus tulisti et unde colligebant ueteris regulam
a datiuo casu singulari quomodo quando illis datiuus singularis littera terminabatur
faciebant datiuum et ablatiuum pluralem in bus quibus das et a quibus tulisti. Quir
donatus 12 et usitationem quis noua 13 praetermittamus 14 littera 15 in
locutionem plus absurditer quam ornate pronuntiare 16 adsecutus

DE VERBO.

|| f. 29^b || Verbum quare dictum? Eo quod aerem uerberet et aere uerberato ictu linguae sonus exiliat.

Et quot sunt modi in uerbo? VII. Qui? Indicatiuus inperatiuus
 5 optatiuus coniunctiuus infinitus impersonalis et gerundus. Tantundem ipsi
 septem modi sunt? Habebatur apud ueteres et octauus. Quomodo dice-
 batur? Promissiuus. Quomodo illum faciebant? Quod nos futurum tem-
 pus habemus indicatiuo modo, illi hoc non pro tempore modi, sed pro
 modo accipiebant. Quare? Dicentes, quod actum est aut agitur, unus-
 10 quisque indicat; quod ad agendum pertinet, non indicat, sed promittit.
 Quid illis e contrario respondendum est? Non inuenies modum, qui unum
 tempus habeat; ideo istud pro tempore modi, non pro modo accipien-
 dum est.

|| f. 30^a || Coniunctiuus quur dicitur? Eo quod coniungit sibi uerba
 15 indicatiui modi. Quomodo? 'Quum legam, quur me tu dicis silere?'
 Vbi est ipsud uerbum indicatiui modi? 'Dico' 'dicis' uerba sunt indica-
 tiui modi, quae implent loquutionem coniunctiui. Et quia dicunt aliqui,
 eo quod propterea dicatur coniunctiuus, quare 'cum' particulam uerbo
 coniunctam habet in capite, si propterea diceretur coniunctiuus, ergo
 20 || f. 30^b || et optatiuus coniunctiuus dici debebatur.

SIMILITVDINES.

1 *Iulianus p. 81, 87*: Verbum quare dictum est? Eo quod etc.

3 *Iulianus p. 81, 90*: Et quot modi sunt in uerbo? — gerundus.
 Tantummodo septem modi sunt? Habebatur apud ueteres et octauus. Quo-
 modo dicebant? Promissiuus. Quomodo illud faciebant? — accipiebant dicentes
 5 'quod actum est — promittit'. Et quid illis — pro tempore modi accipien-
 dum est, non pro modo.

13 *Iulianus p. 82*: Coniunctiuus modus cur dictus est? Eo quod con-
 iungat sibi uerba indicatiui modi. Quomodo? Vt puta: 'cum legam, cur me
 tu dicis silere?' Vbi sunt ipsa uerba indicatiui modi? 'Dico dicis dicit' uerba
 10 sunt indicatiui modi, et quia dicitur, 'eo quod propterea dicatur', coniunctiuus.
 Quare? 'Cum' particulam aduerbii adiunctam habet in capite. Si propterea
 diceretur coniunctiuus modus, ergo et optatiuus modus coniunctiuus debe-
 retur dici.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

3 hicu   17 loquutionem   18 particula aduerbii coniunctam   20 obtatiuus

IULIANI CODICIS BERNENSIS 123 VARIETAS.

1 Verbum] *Fol. 127^{a,b}* et quod et aerem uerberato hic tulingue sonus exiliet
 2 et quot sunt modi gerundus tantundem isti septem modis sunt 3 apud octa-
 bus 4 dicebatur illum quod + futurum in indicatiuo 5 unus quisque in-
 dicat quod agendum et quid illi ex contrario istud 7 Coniunctiuus] *Fol. 127^b*
 quur 8 legam quur metum dicis silere. r. Ubi sunt 11 quare quum habeat
 12 coniunctiuus ergo debebatur dici] *Cetera in codice Bernensi desunt, quippe qui*
uerbis: 'inde agnosco quia tertia correpta est et infinitiuo mo ante pe' *finiatur p. 84,*
101 ed. Rom.

|| f. 32^b || (*Rogo*) ubi habet accentum? Paenultimo loco. Qualis accentus? Acutus. Quomodo? Quia dicit regula: ubi ambae breues fuerint, acuemus priorem, ut bonus malus. Vnde scis, quia ambae breues sunt? Auctoritate et finalitate. Da auctoritatem.

Quis, rogo, non moritur mortem gustante salute? 5

Da finalitatem. Dicit Donatus: Quae o terminantur, corripiuntur, ut 'audio'.

DE ADVERBIO.

|| f. 38^b || Quare dicitur 'secum est'? Quia, qui aliis prodest, et secum est et cum aliis, qui autem sibi proficit, tantum secum est. Da eius 10 exemplum. 'Qui aliis prodesse non potuit, saltem secum fuit.'

Vocandi, ut eus. 'Eus tu, inquit, quanam in parte est hic homo dei?'

|| f. 39^b || Inter 'ne' et 'ne' est aliqua discretio? Est. Quomodo? Si praepositivum fuerit, ut puta: 'ne dicas amico tuo: uade et reuertere', erit adverbium prohibentis; si subiunctivum, ut quidam dixit: 'Putasne, bene irasceris super ederam istam', erit coniunctio.

|| f. 40^a || Non dicendum est cum praepositione 'deintus uenio' 'deforis uenio', 'adintus eo' 'adforas eo', sed sine praepositione 'intus uenio' 'foris' 20

SIMILITVDINES.

1 *Iulianus* p. 85, 104: Vbi habet accentum? Penultimo loco. Qualis accentus? Acutus. Quomodo? Quia dicit: 'Vbi ambae breues fuerint, acuemus priorem', ut 'bonus' 'malus'. Vnde scis, quia ambae breues sunt? Auctoritate: 'Quis, rogo, non moritur morte gustante salutem?'

9 *Iulianus* p. 96, 143: Quare dicit 'secum est'? Quia qui aliis prope fit, et secum est et cum aliis. Qui tantum tibi, secum est, non cum aliis. Da eius exemplum. Quia qui aliis prope esse non potuit, saltem is secum fit.

12 *Iulianus* p. 96: Vocandi ut heus. Quomodo? Sic autem consuetudo fuit uocandi, quando unus uocabat alterum, ut diceret 'heus heu': unde scribitur: 'heus tu, in quanam parte est hic homo Dei?'

14 *Iulianus* p. 97: Inter 'ne' et 'ne' est discretio? Est. Quae? Si praepositivum fuerit: 'ne dicas amico tuo, uade et reuertere', erit adverbium prohibentis. Si subiunctivum fuerit, ut quidam dicit: 'putasne, bene irasceris super hederam?' erit coniunctio.

19 *Iulianus* p. 99: Non dicendum est cum praepositione 'deintus uenio' 'deforis uenio' 'adintus eo' 'adforis eo': sed sine praepositione intus foris

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 penultimo 4 finale da auctoritate 6 finalem Donatus] *Hic locus non extat in uulgata Donati forma; neque tamen a Donato plane alienus est; similia enim leguntur in illo tractatu, quem sub Serui nomine de ultimis syllabis priore loco edidit Putschius p. 1807: O quae finiuntur, correpta sunt, ut audio —, quem libellum ipsum in Donati artem olim receptum fuisse, codicis Bernensis 207 auctoritate firmatur, cf. quae de ea Donati parte supra adnotauimus p. XX 9 prodesit*

'hinc' 'inde', quamuis legerimus 'desursum' 'desubtus' et 'exinde' et 'abusque' et 'dehinc'; sed haec tamquam unam partem orationis sub uno accentu pronuntiamus.

Nomina ciuitatum per qualem casum proferenda sunt? Quando primae et tertiae declinationis fuerint, ut puta haec Emerita, huius Emeritae, haec Karthago huius Karthaginis, per datiuum casum proferenda sunt, ut puta, si interrogauerit te quis: 'ubi es?', responde per datiuum casum: 'Emeritae sum' 'Karthagini sum'. Quando autem secundae declinationis fuerint, per genitiuum casum proferenda sunt: hic Toletus huius Toleti, respondes per genitiuum casum: 'Toleti sum'. Nomina ciuitatum cum praepositionibus proferenda sunt an non? Non, quia praepositio non anteponitur, quae prouinciis locis regionibusue adici solent. Quemadmodum nomina ciuitatum sine praepositionibus proferuntur, prouinciarum atque locorum quomodo proferenda sunt? Cum praepositionibus, ut 'de Africa uenio', 'ad Siciliam pergo', 'in Italia sum', excepto 'domum consulis eo' et 'rus eo', quod sine praepositione dicendum est. Quando ad ciuitatem ambulat quis et interrogatur aliquis: 'ubi ambulas?', per qualem casum respondere debet? Per accusatiuum, ut puta: 'Toletum pergo' 'Caesar-augustam ambulo'. Et quando de ciuitate ad ciuitatem uenit quis et interrogatur: 'unde proficisceris?', per qualem casum respondere debet? Per septimum. Quomodo? 'Toleto proficiscor' 'Barcinona pergo'.

DE CONIVNCTIONE.

|| f. 41^b || 'Atque' quomodo?

Atque ut pro me orare iubeas indesinenter postulo.

25 'Ac' quomodo?

Ac de re tacitus angit et corde requirit.

'Ast' quomodo?

Ast hominem non terra parit, non pontus ab undis.

SIMILITVDINES.

Sinc inde, quamuis legerimus desursum desubito et exinde et abusque dehinc. Sed haec — pronuntiabimus.

4 *Iulianus p. 99*: Nomina ciuitatum per qualem casum — ut puta si interrogatur quis 'ubi es?' respondet per datiuum casum 'Emeritae sum' 'Karthagini sum'. Quomodo autem, si secundae declinationis fuerint? Per genitiuum casum proferenda sunt, ut puta 'hic Toletus huius Toleti', respondes — regionibus adici solet quemadmodum — proferuntur. Prouinciarum locorum uillarum atque domorum quomodo — excepto 'domum consulis eo', 'rus eo'. Nam 'ad propriam domum' cum praepositione dicendum est 'ad domum meam eo'. Quando ad ciuitatem — et interrogatur 'ubi ambulas' — et interrogatur 'quo proficisceris?', per qualem casum respondere debet? — Barcinona propero.

23 *Iulianus p. 102*: Atque quomodo? 'Atque ut pro me orare iubeas.' Ac quomodo? Ac de — ab undis.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 decursum	et absque hinc sed	5 emeritae kartago huius kartaginis	8
kartaginis sum	10 respondens	14 de aurica	16 et rursus quod sine
dicendum est	18 cesaragustam	20 quae proficisceris	26 Ac de] <i>Dracontii</i>

hexam. 241 ed. Weitz 1610 requirit 28 Ast] *Dracontii hexam. 217 ed. Weitz.*

'Aut' est coniunctio aut aduerbium. Quando pro 'non' fuerit positum, ut puta:

Coruus haut procul residens
idest 'non longe', erit aduerbium negandi et cum adspiratione scribendum. Quando dixerō 'aut ego aut tu', erit coniunctio disiunctivae post testatis et sine adspiratione scribendum. 'Ve' est coniunctio, est praepositio, est et interiectio. Quomodo? Quando fuerit praepositivum et cum commotione animi fuerit dictum, ut puta:

Ve mihi, mater mea!

erit interiectio dolentis. Quando subiunctivum, ut puta:

Setisue tectus hispida et lanugine,

erit coniunctio. 'Vel' semper coniunctio est. Quomodo?

Si tu non uadis illuc uel ego uadam.

'Ne' semper coniunctio est an non? Interdum coniunctio, interdum aduerbium est. Quomodo? Quando praepositivum fuerit, ut puta: 'ne facias omne malum', erit aduerbium prohibentis, quando subiunctivum fuerit, ut puta:

Tantane uos tenuit generis fiducia uestri?

et iterum: 'Putasne bene irasceris super hederam istam?' erit coniunctio.

'Quoque' quando nomen subsecutum fuerit, ut puta 'a quoque mulierem tulisti', erit pronomen; quando uerbum imperatiui modi subsecutum fuerit, ut puta:

Tu quoque fac simile: sic ars deluditur arte

SIMILITVDINES.

1 *Iulianus p. 103*: Aut est coniunctio, est aduerbium: quando pronomen fuerit positivum, ut puta 'coruus haud procul residens', idest non longe — scribendum. Ve est coniunctio, est et praepositio: quando fuerit praepositivum et commotione animi dictum, ut puta: 'uae mihi mater mea', erit interiectio dolentis: quando fuerit subiunctivum, ut puta: 'setisue tectus hispida et lanugine' erit coniunctio. Vel semper coniunctio est. Ne interdum coniunctio est, interdum aduerbium. Quando praepositivum — fiducia uestri? Erit coniunctio. 'Nec neque' semper coniunctiones sunt. Quare disiunctivae? Quia unum e duobus aliquid agere ostendunt. 'Aut' quomodo? 'Aut ego aut tu eamus ad forum.' 'Ve' quomodo? 'Setisue tectus hispida et lanugine.' 'Vel' quomodo? 'Tu si non uadis illuc, uel ego uadam.' 'Ne' quomodo? 'Putasne bene irasceris super hederam?'

21 *Iulianus p. 104*: Quoque quando nomen subsecutum fuerit, ut puta 'a quoque mulierem tulisti' erit pronomen; quando uerbum, ut puta 'tu quoque fac similiter' erit coniunctio. Porro est nomen; quando pro longe fuerit positum, ut puta 'porro ultra te est sagitta', erit aduerbium loci; quando pro autem aut tamen positum fuerit, ut puta: 'porro tu animum tuam liberasti', erit coniunctio.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 quando pronomen 11 Setisue] *Prudentii cath. I 63* 18 Tantane] *Verg. Aen. I 136* 19 putasne] ne. *De hoc loco cf. supra p. CCXXVI 17* 21 a quo-
quae muliere

erit aduerbium, et si dicam: 'quoque hoc caput', erit coniunctio. 'Porro' et nomen est et aduerbium, est et coniunctio. Quomodo? Quando pro 'olus' dixerō, erit nomen, quando pro 'autem' aut 'tamen' positum fuerit, ut puta: 'porro tu animam tuam liberasti', hoc est 'tu autem' 'tu tamen animam tuam liberasti', erit coniunctio.

|| f. 43^a || 'Que' subiunctivae exemplum:

O terque quaterque beati.

Similiter 'autem' subiunctivae:

Ipse autem consul sacro diademate fulgens.

10 (Agitur de communibus 'et' 'igitur'): da ubi praeponantur.

Et sceptro et solio praebet sibi ira magistro.

Da ubi subiungantur.

Accipite et laetis uatem reuocate camenis.

'Locutus est dominus, item ipse dixit et facta sunt'. Da ubi 15 'igitur' praeponatur. 'Igitur cum uenisset dominus'. Da ubi subiungatur. 'Dixit igitur dominus'.

Ilos igitur nobis trina pietate uigentes.

|| f. 44^a || In contrarium uertit, ut 'nata' 'innata'. Quomodo? Tale est 'nata' quale est 'innata'. Da eius exemplum.

20

innata alnus

Missa Pado.

Quomodo? Quia abscissa alnus, quod est arboris genus, per flumen ipsud, quod dicitur Pado, ducebatur inriguum.

DE LITTERA.

25 || f. 47^a || Da a longum.

Nulla tuos umquam cantus imitabitur ales.

SIMILITUDINES.

6 *Iulianus p. 105*: Aut subiunctivae, ut quae autem. Quomodo? Quia semper subiunguntur: 'dixitque dominus' 'dixit autem dominus'.

10 *Iulianus p. 105. 106*: Aut communes, ut et igitur. Quomodo? Quia et praeponuntur et subiunguntur. Da, ubi praeponuntur et subiunguntur. 'Et locutus dominus ipse dixit' et 'igitur cum uenisset uir dei', item 'dixit igitur dominus'.

18 *Iulianus p. 106*: Aut in contrarium uertit, ut nata innata: Quomodo? Tale est nata, sicut et innata, unde et dicit quis: 'innata alnus missa Pado.' Quomodo? Alnus genus est arboris, Pado flumen est. Abscissa alnus prae flumine ipso ducebatur.

25 *Iulianus p. 5*: Da a longam. Nulla — ales. Da breue. 'Si datus est animus nobis ut carmina dicunt.' Da e longum — mihi cognita uersu.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 erit uerbum ut si dicam 7 O terque] *Verg. Aen. 1 94* 9 ipse autem cōsui sacro diademate 13 latis 20 innata] *Verg. Georg. 11 451. 452, cf. [Sergii] explan. in Don. p. 517, 9 K, unde hic locus emendari potest: nam post 'uertit' inseras: ut felix infelix; nihil significat.*

Da a beuem.

Si deus est animus nobis, ut carmina dicunt.

Da e longum.

Eua columba fuit tunc candida, nigra deinde.

Da e breuem.

Ipse ubi tempus erit, omnes in fonte lauabo.

Da i longum.

Ibo et Chalcidico, quae sunt mihi condita uersu.

Da i breuem.

Tutus agit uir iustus iter uel per mare magnum.

Da o longum.

Ore columba refert ramum uiridantis oliuae.

Da o breuem.

O mortalis homo, mortis reminiscere casus.

Da u longum.

Vna ex Adam est mors, Christi et una salus. —

Vna uirtus format ipsa, quaequae sunt uitalia.

Da u breuem.

Hospitium hoc domini est, ilex ubi frondea Mambrae. —

Clarus ubique deus numquam mutabilis auctor.

(De x littera): da ubi sit pro simplice.

Et prostrauit litora Xanthus.

Da ubi pro duplici.

Adnixique globum + zipperi freta cana secabant.

Da ubi l liquescat.

In fontem refluo Iordanis gurgite fertur.

Da ubi pro consonante accipitur.

Coruus enim ingluuie per foeda cadauera captus.

Da ubi m liquescat.

Litora multum ille et terris iactatus et alto.

SIMILITVDINES.

Da breue. Tutus agit — Da u longum. 'Vna ex Adam est mors, Christi et una salus.' Da breue. 'Hospitium hoc domini est, ilex ubi frondea Mambre.'

21 *Iulianus p. 8*: Da ubi sit pro simplice. 'Et prostrauit litora Xanthus', sed apud Graecos, non apud nos. Da ubi pro duplici. 'Adnixique globum Zipheri' et cetera (*sic*).

25 *Iulianus p. 8. 9*: Da ubi liquescant. In fontem — cadauera captus. Da, ubi m liquescat. 'Cum suadens coluber proiecit arbore uenenum' — Amathunta metallo. Et apud quos liquescit? Apud Graecos, non apud nos. Da ubi non liquescat — sibi mutant tempora fati — ostenderat ortus.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

2 Si deus] *Catonis dist. I 1* 4 Eua] *Prudentii encheiridion u. 1* 6 Ipse] *Verg. ecl. III 97* 8 Ibo] *Verg. ecl. X 50* calcidico uersus 10 Tutus] *Prud. encheirid. u. 33* 12 Ore] *Prud. encheirid. u. 10* 14 O mortalis] *Eugenii carm. II 1 coll. Patrum Lugd. tom. XII p. 345 D.* 19 Optimum hoc] *Prud. ench. u. 13* est lex 22 xantis 26 in fonte] *Prud. ench. u. 57* 28 Coruus] *Prud. ench. u. 11* ingluuiae per feda 30 Litora] *Verg. Aen. I 3*

Da ubi non liquescat.

Cum suadens coluber proiecit ab ore uenenum.

Da ubi n liquescat.

Piscosamque Cnidon grauidamque Amathunta metallo.

5 Sed apud *Graecos* haec liquescit, non apud nos. Da ubi non liquescit.

Haec monstra incertis mutant sibi tempora fatis.

Da ubi r liquescat.

Christus erat panis, Christus petra, Christus in undis.

Da ubi non liquescat.

10 Roscida purpureos aurora ostenderat ortus.

Da ubi superposita liquescat (*sc. s littera*).

Omnibus sufficiunt sacrati commoda fisci.

Da ubi subposita.

Quae potero tangam, tu mihi leges tene.

15 Ex his (*sc. de mutis*) superuacuae quibusdam uidentur imperitis k et q. Quare dicuntur superuacuae? Eo, quod nec ab e uocali inchoent, sicut semiuocales, nec in e uocali desinunt, sicut mutae, et quia in calumniam ueniunt. Quomodo ueniunt in calumniam? Quia et pro k ponitur c et pro q similiter; et pro q ponitur c et pro k, qui nesciunt, 20 quotiens a sequitur, k litteram praeponendam esse, quotiens u, per q, non per c scribendum. Quomodo? Multi imperiti dicebant, quotienscumque a subsecuta fuisset, ut puta 'caput' 'castus' 'caminus', non per c scriberetur, sed per k, quando et qui capitali plectebatur sententia in ipso professionis aut iudicii indiculo, k litteram maiori manu scribebant, ut 25 qui hoc uidisset, ipsut haberet indicium, quod capitali plexus fuisset sententia. Sed mentiuntur, quia solum modo Kalendae et Karthago erit per k scribendum. Caetera uero per c; similiter et quoties u subsecuta fuisset et praepositio fuerit casus ablatiui, ut puta si dicam: 'cum domino meo',

SIMILITVDINES.

11 *Iulianus p. 9*: Da ubi superposita liquescat. 'Omnibus sufficiunt sacrata commoda ficu.' Da supposita. 'Quae potero tangam tumia leges tene.'

15 *Iulianus p. 9*: Ex his superuacuae uidentur quibusdam imperitis k et q. Quare dicuntur superuacuae? Quia nec ab e uocali inchoant, sicut semiuocales, nec in e uocali desinunt, sicut mutae et quia in calumniam ueniunt. Quomodo? Quia et pro k ponitur c et pro c ponitur k; et pro q ponitur c, et pro c ponitur q. Quidam nesciunt, quotiens a sequitur, k litteram praeponendam esse; quoties u, per q, non per c scribendum, quomodo imperiti (*leg.* Quomodo? Imperiti) dicebant, ut quotiens a subsecuta fuisset, per c deberetur scribi, ut Carthago caminus, unde et qui tunc capitali plectebantur sententia. Sed Kalendae et Karthago tantum debentur per k scribi. Cetera per c. Quotiens u, per q, non per c scribendum. Quomodo? Dicunt aliqui: quotiens u fuerit subsecuta, per q scribi debet, ut 'quum uenero'. Sed quando uerbum subsecutum fuerit, per q erit scriptum: quando nomen ablatiui, per c.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

4 gnidon amatunto 5 sed apud hec liquescit 8 Christus] *Sedulii op. pasch. lib. I tom. VI p. 461 A ed. Ben.* 19 c om. q om. q om. c, k om. 20 q, c om. 22 a om. c om. 23 k om. flectebatur 25 flexus 27 k om. c om. u om.

'cum patre meo', 'cum domino meo montana conscenderit', per c scribendum, non per q; quando autem uerbum subsecutum fuerit, ut puta: 'cum uenerit paracletus', erit aduerbium et per q scribendum.

DE SYLLABA.

¶ f. 49^a ¶ Da ubi ae facit diphthongon. 5
Haec tibi, rex summe, iussu compulsus erili.
Vt puta 'anima haec' 'huius animae'. Da ubi oe.
Diuidimus muros et moenia pandimus urbis.
Vt puta 'haec poena'. Da eius exemplum
Poena mori crudelis erat, sed uiuere peius. 10
Da ubi au.
Auroram iam quarta dies praemiserat undis.
Da ubi eu.
Eugeni miselle plora, languor instat improbus.
Da ubi ei. 15
Ei mihi uae misero, qui semper fessus anhelō.

¶ f. 49^b ¶ Quando brevis syllaba partem terminauerit orationis, sicut est:
Nam tibi, Thymbre, caput,
communis est. Quomodo? Si necesse est, ut sit brevis, dico: finalium
ratione brevis est. Si necesse est, ut sit longa, dico: partem terminat 20
orationis. Da ubi sit pro longa.
Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis.
Da ubi sit brevis.
Quem partus alui uirginalis protulit.

¶ f. 50^a ¶ Aut cum pronomen c littera terminatur et uocalis statim 25
subsequitur, adiaforus est, idest communis, quia, ubi necesse est, habetur

SIMILITVDINES.

5 *Iulianus p. 11*: Da ubi ae faciat diphthongon. 'Haec tibi rex iussu compulsus erili.' Da ubi oe. 'Diuidimus muros et moenia pandimus urbis.'
Da ubi au. Auroram — 'Ilei mihi uae misero, qui semper fessus anhelō.'

17 *Iulianus p. 12*: Quando brevis syllaba partem terminat orationis, et in unam desierit, communis est syllaba. Quomodo? Si necesse est, ut longa sit, dico, quia partem terminat orationis, et longa est; si necesse est, ut brevis sit, dico, quia uocalis subsequitur, et est brevis. Da eius exemplum. 'Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis.'

24 *Iulianus p. 12*: Quando pronomen c littera terminatur, et uocalis statim subsecuta fuerit, communis est syllaba, quia et pro longa accipitur et

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 qum domino c om. 2 q om. 3 q om. 5 diptongon 6 Haec] *Eugenii in Dracontium epimetri u. 31 coll. Patrum Lugd. tom. IX p. 731 A* 8 Diuidimus] *Verg. Aen. II 234* 10 Poena] *Dracontii hexaem. 370 ed. Weitz.* 12 aurora] *Dracontii hexaem. 89* (Aurorae iam quarta dies permauserat undis *Weitzius*) 14 Eugeni] *Eugenii carm. XIII 7 coll. Patrum Lugd. tom. XII p. 347 D* 16 Ei mihi misero] *Eugenii carm. XI p. 347 G ed. Lugd.* anelo 18 Nam] *Verg. Aen. X 394* 24 Quem] *Prudentii cath. VII 2* 26 adiaforus est idest idest

pro breui, et ubi necesse est, habetur pro longa. Da ubi accipitur pro longa.

Hoc erat, alma parens.

Da ubi sit breuis.

5 Solus *hic* inflexit sensus Brauionis ad amnes.

Dicebant antea ueteres, quod tunc esset asper spiritus, quando unum semis aut duo semis aut tria tempora habuissent; quando uero unum aut duo tempora habuissent, tunc esset lenis spiritus. Quomodo? Puta si dicam 'et', hoc sermone dicebant ueteres illam uocalem unum tempus
10 habere, illam consonantem uero medium et tunc dicebant esse asperum spiritum. Quomodo dicitur spiritus esse lenis? Puta si dicam 'ars': dicebant illam uocalem unum tempus habere et illas duas consonantes unum, et tunc dicebant esse lenem spiritum, sed non est ita, nisi longa syllaba duo tempora habet, breuis unum.

15

DE ACCENTIBVS.

¶ f. 58^b ¶ Discretio corrumpit regulam accentuum. Quomodo? Puta si dicam 'pone' et 'ergo'. Inter 'pone' et 'pone' quid distat? Si dixerō 'pone' et paenultimo loco habuerit accentum, erit uerbum imperatiui modi. Da eius exemplum.

20 Pone supercilium, si te cognoscis amicum.

Nam si ultimo loco habuerit accentum et subsecutum fuerit nomen accusatiui casus, erit praepositio. Da eius exemplum.

Pone faces caudis circumligat, in sata mittit.

Si uerbum subsecutum fuerit et in ipsa ultima syllaba habuerit accentum,
25 erit aduerbium loci, quod significat 'retro' 'pone'. Da eius exemplum.

Pone subit coniux, ferimur per opaca locorum.

SIMILITVDINES.

pro breui. Da ubi sit longa. 'Hoc erat alma parens.' Da breue. 'Solus hic inflexit sensum.'

6 *Iulianus p. 13*: Dicebant ueteres, quod tunc esset asper spiritus, quando unum semis, aut duos semis aut tria tempora habuisset; quando uero unum aut duo tempora habet, tunc est lenis spiritus. Quomodo? Vt puta si dicam 'et': in hoc sermone — tempus habere, consonantem uero medium et tunc asperum spiritum esse dicebant. Quando dicitur spiritus esse lenis? Vt puta si dicam 'ars': dicebant illam uocalem habere unum tempus, et illas duas consonantes unum, et tunc est lenis spiritus. Sed non est ita — breuis unum.

16 *Iulianus p. 58*: Quomodo discretio? Sicut pone et ergo. Inter pone et ergo quid distat? Si dixerō pōne, et penultimo — nam si ultimo loco, et subsecutum fuerit — si uerbum subsecutum fuerit, erit aduerbium loci, quod significat retro. Da eius exemplum. 'Pone — opaca locorum.'

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 breue 3 Hoc] *Verg. Aen. II 664* alumna parens 5 hic *om.* 18 penultimo
20 Pone supercilium] *Sedulii praef. in op. pasch. u. 3 tom. VI p. 459 G ed. Ben.*
23 Pone faces] *Prudentii encheirid. u. 70* 26 Pone subit] *Verg. Aen. II 725*

Inter 'ergo' et 'ergo' quid distat? Si ultima syllaba habuerit accentum, erit aduerbium prohibentis. Da eius exemplum.

Ergo iudicium nihil est, nisi publica merces.

Si uero paenultimo loco habuerit accentum, erit coniunctio. Da eius exemplum.

Ergo quid hinc agimus? nunc te rogo, celsa potestas.

DE SOLOECISMO.

¶ f. 61^a ¶ Item soloecismus dictus est a Cilicibus, qui ex urbe Soloe, quae nunc Pompeiopolis appellatur, profecti, cum apud alios commorantes et suam et illorum linguam uitiose inconsequenterque confunderent, soloecismo nomen dederunt, unde et similiter loquentes soloecismos facere dicuntur.

¶ f. 62^b ¶ Tapinosis est humilitas rei magnae, non id agente sententia, ut:

penitusque cauernas

15

Ingentes.

Et:

Dulichias uexasse rates.

Et:

Pelidae stomachum cedere nescii.

20

Si 'cauernas', quomodo ingentes? Item Virgilius:

Apparent rari nantes in gurgite uasto.

'Gurgite' posuit pro mari. Item Lucanus:

Oceanumque uocans incerti stagna profundi.

Est autem tapinosis miseria, quae statum rei magnae dictis infirmat, ut 25 est in psalmo: 'Ego autem sum uermis et non homo' et 'ego sum pastor bonus', quibus uerbis uilibus immensitas diuina ostenditur. Et: 'quid existis in desertum uidere harundinem uento agitatam?'

SIMILITVDINES.

1 *Iulianus p. 58*: Inter 'ergo' et 'ergo' quid distat? Si in ultima syllaba — 'Ergo quod hinc agimur, nunc te rogo, celsa potestas'.

8 *Iulianus p. 28 eadem exhibet; cf. Keilii excerpta ex comm. in Don. cod. Voss. 37 uol. V p. 327. 328.*

13 *Iulianus p. 31*: Tapinosis — et non homo; quibus uersibus (uermibus coniecit editor Rom.) uilibus immensitas diuina ostenditur. *Reliqua desunt.*

CODICIS BERRENSIS 207 VARIETAS.

4 paenultimo 8 solecismus *semper* solo quae nunc pompeiopelis 9 como-
rantes 11 soloecismum facere *Iulianus* 13 magne 15 penitusque] *Verg. Aen*
II 19. 20 cabernas 18 ulicias] *Verg. Ecl. VI 76* 20 Pelidae] *Hor. carm. I*
6, 6 pleride] Pelidis *Iulianus* stomachum nescit 21 cabernas item *om. Iulianus*
Virgilius] *Aen. I 118* 23 gurgite posuit *om. Iulianus* Lucanus] *II 571* 25
que magne 26 in psalmo] *XXII 7* ego sum] *Iohann. X 12* 28 ex istis
quid existis] *Luc. VII 24*

DE METAPLASMO.

¶ f. 63^a ¶ Syncope est ablatio de media dictione contraria epenthesi, ut 'audacter' pro 'audaciter' et 'norat' pro 'nouerat'. Sedulius:

Quem norat non esse Dei passimque cateruas.

¶ 'Forsan' pro 'forsitan'.

Ter † nomen se suis redeunt stata tempora metis
pro 'statuta'.

Troia nunc placita conpostus pace quiescit
pro 'conpositus'.

¶ f. 63^b ¶ Diaeresis est discissio syllabae unius in duas facta, sicut:

Olli respondit rex Albai Longai.

Vnde antiqui 'Alham' et 'Longam', quae sunt nomina primae declinationis, genituum singularem in as mittebant, datium singularem in ai.

Saulus Paulus Christi cum facta negaret. —

Lux datur ante polum, lux clari causa diei.

Synaloephe est per interceptionem concurrentium uocalium lubrica quaedam lenisque conlisio, ut:

Atque ea diuersa penitus dum parte geruntur
pro 'atque ea'. Haec a quibusdam syncris nominatur. Vergilius:

Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem. —

Cara mihi ante alias: neque enim nouus iste Dianae.

Ellipsis est superiori contraria consonantium cum uocalibus aspere concurrentium quaedam difficilis ac dura conlisio, ut:

multum ille et terris iactatus et alto.

Item:

Stat domus et scopuli ingentem traxere ruinam.

Item:

O multum ante alias infelix littera thetta.

Antithesis est litterae pro littera positio, ut 'olli' pro 'illi'. Vergilius:

Olli subridens hominum sator atque Deorum.

Sicut 'uonus' pro 'bonus'; sicut 'optumus' pro 'optimus'.

SIMILITVDINES.

2 Iulianus p. 33: Syncope — audaciter et commorat pro commouerat et norat pro nouerat — cateruas et cetera, *reliquis omissis*.

10 Iulianus p. 33 extremo loco 'Lux — diei' omissio.

16 Iulianus p. 33: Synaloephe — geruntur. Haec a quibusdam synaeresis nominatur. Virgilius: Multa — urbem, *omissis* 'cara — Dianae'.

22 Iulianus p. 33: Ellipsis est contraria — et alto, *ceteris omissis*.

29 Iulianus p. 33: Antithesis — Deorum. Optumus pro optimus.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

2 sincope 3 Sedulius] *lib. III tom. VI p. 464 G ed. Ben.* 4 quem norat non esse Deum Iulianus] non om. 8 Troia] *Verg. Aen. I 249* 10 dieresis syllabae 11 Olli] *Ennii uersus, cf. Don. p. 396, 19* 13 in as faciebant Iulianus 16 sinalephe 18 Atque] *Verg. Aen. IX 1* pate 19 syncris 20 Multa] *Aen. I 5* 21 Cara] *Verg. Aen. IX 537* ante aliquis diane 22 superiori om. Iulianus 24 multum] *Verg. Aen. I 3* 26 Stat] *Verg. Aen. VIII 192* ingentem scopoli 28 O multum] *Cf. Istd. orig. I 3, 8* 29 anthithesis positio 30 Olli] *Aen. I 254* 31 pro obtimus

DE SCHEMATIBVS.

|| f. 64^a || Schemata ex Graeco in Latinum eloquium figurae interpretantur, quae fiunt in uerbis uel sentiis per uarias dictionum formas, quae dum uariatim ponuntur, et fastidium auferunt et eloquium ornant. Quantum sibi uindicent laudis, ipsa rerum natura demonstrat. Huius orationis generale nomen practicon Graeci uocauerunt; speciale uocabulum narrationis schemata lexeos et dianoeas, idest figurae uerborum et sensus; sed schemata dianoeas ad oratores pertinent; ad grammaticos lexeos.

Zeugma est unius uerbi conclusio apte coniuncta diuersis clausulis, ut:
 Troiugena interpret Diuum, qui numina Phoebi, 10
 Qui tripodas Clarii lauros, qui sidera sentis
 et cetera. In isto uerbo 'sentis' totas sententias conclusit. Hoc schema fit tribus modis. Nam aut in primo aut in medio aut in postremo id uerbum ponitur; quod sententias iungit in primo, ut:
 Vertitur oenoforis fundus, sententia nobis; 15
 in medio:
 Graecia Sulpicio sorti data, Gallia Cottae;
 in postremo:

namque hoc tempore
 Obsequium amicos, ueritas odium parit. 20
 Item Cicero in Catilinam: 'Quae nota domesticae turpitudinis, quod priuatarum rerum dedecus, quae libido ab oculis, quod facinus a manibus, quod flagitium a tuo corpore afuit?'
 Item:
 Anguis pressa perit, fera telo virque ueneno. — 25
 Item:
 Anguis aper iuuenis pereunt ui pondere morsu.

|| f. 65^b || Paronomasia est ueluti quaedam denominationis sub una significatione diuersa dictio, ut:

SIMILITVDINES.

2 *Iulianus p. 34*: Schemata — dictionum mutationes, quae dum uariatim pronunciantur, et fastidium auferunt et eloquium ornant. Huius orationis generale nomen paracon Graeci uocauerunt — ad oratores pertinent et ad philosophos: ad grammaticos lexeos.

9 *Iulianus p. 34. 35*: Zeugma est unius uerbi conclusio diuersis clausulis apte coniuncta, ut Troiugena — pondere morsu.

28 *Iulianus p. 36*: Paronomasia — an mori. Fit paronomasia per litteram demptam, ut illud: 'Non nomen iste, sed omen habet.' Et per litteram — conuicium est.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 DE SCHEMATIBVS 2 scemata, sic semper greco 3 sententias 6 greci
 7 lexeos sunt et *Iulianus* et sensuum *Iulianus* 9 zeuma conlisio 10 troiagena]
Verg. Aen. III 359. 360 quae numina 11 clari 12 totam sententiam haec
 scema 13 modis tribus *Iulianus* nam ut in extremo *Iulianus* 15 Vertitur
 enforis fundas] *Cf. Isid. orig. I 35, 3. XX 6, 1.* 17 grecia sulpicio sortito de
 gallie coctq] *Cf. Isid. I 35, 3* 19 namque] *Ter. Andr. I 1, 40* 21 in catilenam]
or. I 6 22 dedecas que 23 affluit 24 item om. *Iulianus bis* 25 Anguis]
Cf. A. Riese anthol. Lat. I p. 124 28 denominatio

Nam inceptio est amentium, haut amantium.

Item Cicero: 'Abire, an obire te conuenit?' idest exulem fieri an mori? Item: 'Ipse qui locus religiosissimus, hic erit locus desertissimus'. Item: 'Et custodia sacrorum non honorum, sed oneris causa existimabitur'. Fit autem paronomasia et per litteram dentam, ut est illud: 'Non nomen habet ista, sed omen'. Aut per litteram commutatam, ut: 'Sapientis mensa conuiuium, stulti conuiuium est'.

Schesis onomaton est multitudo nominum coniunctorum quodam am-
bitu copulandi, ut:

Marsa manus, Peligna cohors, Festina uirum uis.

Item:

Nubila nix grando procella flumina uenti.

Item:

Imber aestus nix pruina silua et aura nox dies.

Item:

Prouida larga sollers facunda decora.

Item:

Ius aqua mel uinum panis piper herba oleum sal.

Homoeoptoton est, cum in similes casus exeunt uerba diuersa, ut:

Maerentes flentes lacrimantes commiserantes. —

Sed neque currentem se nec cognoscit euntem

Tollentemque manu saxumque immane mouentem.

Item Cicero: 'Tandem, tandem aliquando, Quirites, Lucium Catilinam furem audacia scelus anhelantem pestem patriae nefarie molientem uobis atque huic urbi ferro flammamque minantem'.

Homoeoteleuton est, cum simili modo dictiones plurimae finiuntur, ut:

Eos reduci quam relinqui, reuehi quam deseri

Malui.

SIMILITUDINES.

9 *Iulianus p. 36*: Schesis onomaton est multitudo nominum coniunctorum, quae quodam habitu copulantur, ut Marsa — uirum uis. Item: imber — dies. Item: ius — sal, *ceteris omissis*.

20 *Iulianus p. 37*: Homoeoptoton — mouentem. Item Virgilius. 'Tandem, tandem aliquando, Quirites', *reliquis omissis*.

28 *Iulianus p. 37*: Homoteleuton — rosas.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 aut amantium] *Ter. Andr. I 9, 13, cf. Don. p. 398, 16* 2 Cicero] *Nomine omisso hic locus adhibetur ab Isidoro or. I 35, 12* 4 sed honoris a causa 7 salutis conuiuium 9 scesis 11 magna manus] *Ennii uersus cf. Don. p. 398, 19* cors festina uirum bis 13 Nubila] *Cf. Isid. or. I 35, 13* 15 imber extus 19 panes *Iulianus* 21 merentes] *Ennii uersus, cf. Don. p. 398, 23* 22 Sed neque] *Verg. Aen. XII 903; cf. Isid. I 35, 16* 23 tollentemque manus imane 24 Cicero] *in Catilinam or. II, cap. 1 in.* 25 catelinam anelantem 26 nefariae famemque 28 Homoeoteleuton est cum similitudo dictiones plurime 29 eo se duci quam relinqui, se uehi quam deseri maluit *Iulianus. Est Ennii uersus, cf. Don. p. 398, 25* relinquere uei

Item: 'Abiit excessit euasit erupit'. Item, quotiens medii et postremi uersus consonantia est, ut illud:

Plaudit et adpositas spargit in ore rosas.

Polyptoton est multitudo casuum uarietate distincta, ut:

Litora litoribus contraria, fluctibus undas 5
Inprecor, arma armis, pugnent ipsique nepotesque.

Item:

Ex nihilo nihilum ad nihilum posse reuerti.

Item Persius:

Marcus Dama. Papae! Marco spondente recusas — 10
Marcus dixit: ita est; adsigna, Marce, tabellas.

Item: 'Hic tuus pater? patrem hunc appellas? nunc tibi patris nomen uenit in mentem?'

|| f. 72^b || Paradigma est propositio exempli hortantis aut deterrentis.

Hortantis, ut:

Antenor potuit mediis elapsus Achiuus 15
Illyricos penetrare sinus

et cetera. Deterrentis, ut:

At non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor 20
Ledaemque Helenam Troianas uexit ad urbes.

Paradigma dictum exemplum dicti uel facti alicuius aut ex simili aut ex dissimili genere conueniens ei, quam ponimus, rei, ut est: 'Tam fortiter ruit apud Hipponem Scipio, quam Vticae Cato'.

SIMILITVDINES.

4^a *Iulianus* p. 37: Polyptoton — nepotes. Item: 'Hic tuus pater — in mentem.'

14 *Iulianus* p. 48: Paradigma — Cato.

CODICIS BERNENSIS 207 VARIETAS.

1 abcessit] *Cic. in Catil. II cap. 1* mednet postremi 4 Polibtoton uarietatem 5 Litora] *Verg. Aen. IV 628; cf. Don. p. 398, 28* 8 Ex nihilo] *Persii Sat. III 84, cf. Isid. or. I 35, 17* 9 Persius] *Sat. V 79. 81* 10 marcidama recasas 11 ut signa 12 tuus patet hoc tibi 14 praepositio 16 Antenor] *Verg. Aen. I 242, cf. Don. p. 402, 30* aciuus illiricus 19 hac non si frigijs] *Verg. Aen. VII 363* 20 elenam 21 dicta exemplum ex similibus aut 22 conueniens eius componimus rei 23 perit *Iulianus et Isidorus or. I 36, 34* apud ipponem utique

Praeterea loci non pauci Iuliani a cardinale de Lorenzana editi codicis Bernensis auxilio optime sanantur, ut, si Iulianum iterum prelo subicere quis statuat, artis Bernensis is rationem habeat quam maxime sit necessarium*).

*) Ex Iuliani arte multa in magnum librum glossarum recepta fuisse supra docui p. XLIV. LI, ut huius quoque codicibus ad Iulianum emendandum utendum sit.

Sed, ne longus sim, hoc solum commemorare libet, quod p. 32 editor Romanus ad metamorphoseos nomen illustrandum ex codice Vaticano proponit: sicut Ovidius scripsit libros XV uel amplius, in libro Bernensi emendatius scribi: sicut ovidius scripsit in libros XV uel apulius, Apuleius scilicet; et quae p. 38 leguntur: ut locutio ab inanimati ad animale, ut: 'Si tantum pectore robur concipit'. Nam ut robur animam non habet, ita Traianus, cui hoc dicitur, animum habet, pro his in arte Bernensi haec extare: ut loquutio perornetur, et in euangelio: 'ego sum uitis uera'. Ab inanimati ad animale, ut — conspicis. Nam ut robur — ita turnus cui haec dicitur animam habet. Sed de Iuliano iam satis dictum est.

VIII.

DE SMARAGDI ARTE.

Inter schedas codicis Bernensis A 92 nr. 22 Smaragdi quoque artis extat fragmentum saeculi XII—XIII, cuius, quamquam multo uetustiores ad nostra tempora deuenere eius opusculi libri Francogallici, de quibus adeas H. Keilium: de grammaticis quibusdam Latinis infimae aetatis p. 19 seq., tamen opportuna rei cognoscendae oblata occasione, quia illa ars nondum typis expressa est, sed ex paucis solummodo excerptorum frustulis innotuit, nonnulla delibare constituimus. Constat igitur fragmentum Bernense quattuor foliis, quorum bina ita inter se mutuo coniuncta sunt, ut primum quartumque ad priorem libri partem, secundum uero et tertium ad extremum opusculi finem pertinuisse pateat. Atque fol. I de nomine agitur secundum Donati artem II p. 373, fol. IV de nominibus possessiuis et patronomicis, fol. II de praepositione, fol. III de interiectione.

¶ Fol. I^a ¶ . . . segregaret, aut ideo, quia non inuenitur in rerum natura nomen, quod omnino careat casu uel certe propterea, ut suspicor, quod, ut diligenter attendas, huic soli tantum parti naturaliter accidit casus. Nam participium non a se habet, sed ut Donatus ait, a nomine accipit genera et casus. Pronomen autem et Aristotelici, qui duas tantum esse dixerunt partes orationis, idest nomen et uerbum, et Stoici,

fol. I^a 1 segregaret] Donati p. 373, 2 uerba: 'nomen est pars orationis cum casu' explicantur 4 Donatus] p. 387, 19

qui quinque, et omnes fere grammatici partem esse nominis pariter consenserunt in tantum, ut nec suum, sed nominis gerat officium, nec a se habeat proprium, sed a nomine suum contrahat nomen. Ergo recte cuius pars esse probatur, illius necesse est, ut habeat casum. Et ideo dici sola possit nominum pars 'orationis cum casu', quod non alteri parti, sed isti soli naturaliter tantum accidit, ut habeat casum.

Cur dicitur nomen corpus aut rem proprie communiterue significans VII.

In hac breui definitione totius mundi nomina corporalia et incorporalia, propria et appellatiua coniunctim strictimque comprehendit: in eo, quod dixit 'corpus', corporalia nomina intellege dicta, ut est caelum terra ignis aqua et cetera corporea; in eo, quod subiunxit 'rem', incorporalia nomina intellege dicta, ut est caritas gaudium pax longanimitas bonitas benignitas et cetera incorporalia; in eo, quod dicit 'proprie communiterue', proprium uniuscuiusque nomen, quo uocatur, ostendit et appellatiuum, quo generaliter appellatur, insinuat. Exempli gratia si dicas Michael Adam Eua Abraham Isayas Salomon Petrus Augustinus Virgilius Roma Tiberis, propria sunt, si uero de eisdem ipsis dixeris angelus homo mulier patriarcha propheta rex apostolus doctor poeta ciuitas fluuius, communia sunt. Commune enim nomen dicitur non quo unusquisque proprie singillatim- que uocatur, sed quo cum ceteris generaliter appellatur.

Incipit de qualitate nominis. Incipiunt capitula.

- I. Cur dicatur qualitas.
- II. De proprii et appellatiui nominis diuisione.
- III. De quatuor principalium diuisione nominum appellatiuorum. 25
- III. De diuisione corporearum et incorporearum rerum.
- V. De diuisione animalium et inanimalium rerum.
- VI. De generalibus et specialibus nominibus.
- VII. De primitiuis et deriuatiuis.
- VIII. De diminutiuis et quasi diminutiuis. 30
- VIII. De homonymis et synonymis.
- X. De patronomicis et possessiuis.
- XI. De mediae significationis.
- XII. De qualitatibus.
- XIII. De 'gentis' et 'patriae'. 35
- XIII. De 'numeri' et 'ordinis'.
- XV. De 'alia ad aliquid dicta' et 'alia ad aliquid qualiter se habentia'.
- XVI. Inter uerbialia et participialia.
- XVII. Inter uerbis similia et participiis similia. 40
- || fol. 1^b || XVIII. De collectiuis et absolutiuis.
- XIX. De temporalibus et localibus.
- XX. De quatuor priorum nominum speciebus.

7 Cur etc.] rubro, cf. Don. p. 373, 2 9 diffinitione 11 celum 12 corpora
16 gracia 18 isdem 20 propria 22 Incipit etc.] rubro. Supersunt in hoc frag-
mento eius libri capita I. II. III. VIII ex parte, X. XI. De diuisione totius operis
cf. Keil de grammaticis etc. p. 21. 31 de ononymis et synonymis 33 medie 35
patrie 36 numeris 42 de temporibus et localibus

Expliciunt capitula. Incipit praefatio.

Corporis est species, species est altera rerum:
Ista suam formam continet, illa suam.
Conspicua est uisu, manibus palpabilis illa:
5 Excepta nostris uisibus ista manet
Nominis hic species pulchre distinguitur omnis,
Quae bipertito gurgite tota manat.
Nomina grandaeui complectens omnia mundi
Scilicet aetherei lucida pinna poli,
10 Post telluris aquae coniungit et omnia rerum
Diuidit in formas nomina iure duas.
Omnibus aptatas tribuit discretio formas.
Vt teneant cuncta nomina iura sua.
Et calamo rectos satagit distinguere calles
15 Per quos doctiloquus currere possit homo.
Concedit propriis proprium, concedit et illis
Appellatiuis nomen habere suum.

Explicit praefatio. Incipit de qualitate tractare. Cur
dicatur qualitas I.

20 Qualitas dicitur, quia propriis nominibus propriam et appellatiuis ap-
pellatiuum tribuit qualitatem, quae in proprium nomen et appellatiuum
principaliter cognoscitur esse diuisa.

De proprii et appellatiui nominis diuisione II.

Proprii et appellatiui nominis haec est prima ueraque diuisio. Pro-
25 prium nomen est 'Creator', quod uni tantum solique ueraciter pertinet
Creatori, quia ipse dixit: et facta sunt; ipse mandauit: et creata sunt'.
Appellatiuum uero nomen est 'creatura', quod omnibus generaliter con-
petit creaturis, quia omnia in pondere et numero et mensura dinoscuntur
esse creata. In his duobus nominibus et unius Creatoris et totius gene-
30 raliter qualitas comprehenditur creaturae.

De quatuor principalium diuisione nominum
appellatiuorum. III.

In creaturis autem quatuor principales inueniuntur esse diuisiones,
ex quibus multiplices postmodum diuisionum species generantur. Prima
35 nominum diuisio est corporalium et incorporalium rerum, secunda ani-
malium et inanimalium, tertia propriorum et appellatiuorum, quarta gene-
ralium et specialium. In his quatuor diuisionibus omnium appellatiuorum
nominum qualitas continetur. Nam de istis primitiua et diriuatiua, dimi-
nutiua et quasi diminutiua etc. — temporalia et localia nascuntur nomina.
40 Prius de istis quatuor diuisionum speciebus...

*Fol. IV^a tractatus de homonymis et synonymis (IX) mutilus hisce
uerbis pergit:*

6 pulcre	7 que	manet manat	8 grandaeui	9 aetherei	12 aptatus	15
doctilocus	29 hiis	36 inanimalium	rerum. Tertia	37 hiis		

GRAMM. LAT. SUPPL.

....nitionis. De hominibus bonis: 'uas pretiosum labia sapientis', et de utrisque apostolus ait: 'sustinuit in multa patientia uasa ire apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in uasa misericordiae, quae praeparauit in gloria'. De gladiis in Iezechiel: 'et ecce sex uiri ueniebant de uia portae superioris, quae respicit ad aquilonem et unius-⁵ cuiusque uas interitus in manu sua'. De uase in Hesdra: 'uasa aurea mille et omnia uasa aurea et argentea quinque milia'. Acies dicuntur in homine et mentium et oculorum, acies dicuntur exercitus, ut illud: 'dixerunt acies ad pugnandum contra Phystim'; acies ferri, ut illud: 'retunsae erant acies uomerum et ligonum et tridentium et securium.'¹⁰

Synonyma, quae et multidica, dicuntur nomina, quae, cum una sit res in substantia, multis nominibus appellatur, ut sunt haec: terra aqua petra ensis et his similia. Nam terra arua arida tellus humus rus unum significant. Aqua unda limpha latex fluenta unum significant. Petra lapis silex cos pumex murex marmor unum significant. Ensis mucro gladius¹⁵ franea hasta unum significant.

1 preciosum   2 paciencia uasa ut apta ire apta   3 diuicias   8 mencium
10 tridencium   11 synonyma   12 substantia   13 hiis   16 asta

Quod deinde sequitur de patronomicis et possessiuis caput X, cum iam maiore ex parte et a Mabillonio et a Massmanno (in Hauptii Annal. antiq. Germ. I p. 359 seq.) editum sit, ita excerptim percurram, ut quae ab illis omissa sunt, paucis significem. Mabillonius enim non nisi dimidium fere in lucem edidit, Massmannus uero, qui Gothicorum nominum unico teneretur studio, iuncturas quasi eorum atque commissuras grammaticas plane neglexit. Incipit autem ab his uerbis:

Sunt nomina, quae apud nos patrilega, apud Graecos uero patronomica appellantur. Nomos enim apud Graecos lex dicitur. Quae nomina a patribus et ab auis in filios proprie diriuantur et nepotes, ut a Iustino Iustinianus, a Claro Clarinus et similia. Sunt alia, quae a possidendo possessiua dicuntur, non solum filii aut nepotes, sed et omnia, quae in⁵ possessione habentur, ut sunt seruus ancilla famulus mancipium ager uinea hortus et similia. In Francorum namque etc., cf. Massmannum I, I. p. 359 seq.

2 Nomis   grecos, bis   4 clarinus] an Claranus?

In ea igitur capitis parte, quae typis expressa est, in his uocabulis fragmentum Bernense a codice Parisino editionis Massmannianae discrepat:

gotorumque patronomica frequentatur multociens gotorum altinir
giltinir ricinir uuatnir ricimunt ratmant uuilmunt altinir michi
giltinir michi, semper p. 390 ricinir uuatnir uuilmunt bucca
ricimunt bucca.

Post 'consilium oris' haec insuper addita sunt:

quibus omnibus si paene ultimis locis addantur syllabae (psyllabae) litteraeque mutantur, ut locis ultimis us syllaba apponatur, in linguam

conuertuntur Latinam hoc modo: Altimirus Gildimirus Ricimirus Rain-
mirus (ranimirus) Vuadamirus Vuiglimundus Ricimundus Rademundus Vuil-
mundus et similia, sicut in Hebraeorum nominibus a Latinis factum uide-
mus. Nam de Habraham Habrahamus, de Iacob Iacobus et de Saul Saulus
|| f. IV^b || et de Ioseph (ioseph) Iosephus (iosepus) Latini dixerunt.

Massm. p. 390: patronomica helperich art artrich ainhart stainart
richrat tancraht fastrabt gotraht rahtman gobtman arahman richman
uuzman ainart stainhart richrat rainhart nitidum consilium om.
arcraft p. 391 tancraht gotraht gothman artman rilcman potens
homo uuzman candidus homo.

Post 'amatus homo' secuntur haec:

Et ista omnia cum Latinas acceperint syllabas (ps-), in linguam
conuertuntur Latinam hoc modo: Helpericus Ainardus Ricardus Stainardus
Richradus Rianhadus Archradus Fulradus Tancradus Fastradus (-da) et
similia. Sunt namque principaliter et in his (hiis) nominibus dissyllabae
(dispsyllabae), quibus monosyllabis (monops-) additis diuersa efficiuntur
nomina. Sunt enim haec: helmus ulfus etc.

Massm. p. 391 et plurima talia, quibus, ut diximus, additis monosylla-
bis plurima componuntur hoc modo nomina: Vuighelmus etc. gauzhelmus
elmulfus siculfus leutardus mainardus aginardus uuitardus ricbertus
rambertus frotberdus mamfredus gontfredus gontinarus teutmarus
oclingus deotlingus radingus teotricus ainricus.

Post 'rainricus' secuntur haec:

et innumerabilia talia. Nam et istorum nominum syllabae praepositae
repositae multa faciunt nomina, ut Froaldus Aldefredus etc. cf. Massm.
p. 392 forcbertus bertefredus richbertus bertericus ratberdus berteradus
maurbertus bertemarum gauzbertus bertegaudes.

*Cetera, quae apud Massmannum extant, ex alio quodam capite, quo
de generibus agebatur, petita sunt. Nam in fragmento Bernensi illud
ipsum de patronomicis caput in haec uerba statim desinit:*

et innumerabilia alia, quae sic componuntur.

Sequitur caput undecimum:

De mediae significationis et qualitatis et quantitatis XI.

Mediae significationis uel adiectiua nominibus Latine dicuntur nomina,
quae et Graece epitheta uocantur, quae in meditullio posita ad utrumque
suam necessarie conuertunt significationem, idest ad bonum et ad malum,
et aliquoties laudantis, aliquoties uituperantis ostendunt affectum. Ex
quibus sunt haec: magnus grande forte lata longa aperta occulta et cetera
talia. 'Magnus imperator' dicimus laudantis, et 'magnus latro' uituperantis,
'grande malum' et 'grande bonum', 'lata et spatiosa lectio' et 'spatiosa
uia quae ducit ad mortem', 'longa pax' et 'longa discordia', 'aperta lau-
datio' et 'aperta uituperatio'. Sic et reliqua.

De qualitatis et quantitatis XII | fin. fol. IV.

In folio secundo de praepositione ita agitur, ut et in initio et in fine nonnulla desiderentur, qui tractatus, quia exemplis ex libris sacris petitis scatet, ad illustrandum Smaragdi morem aptissimus satis nobis dignus uisus est, quem totum typis mandaremus.

fol. II^a. . . . mina transeo et quando eas uerbum sequitur, aduerbia fiunt. 'Circum' quamuis sit praepositio, est tamen et nomen. 'Circum' et 'circa' praepositiones unum significant et casum trahunt semper accusatiuum hoc modo: 'circum' uel 'circa (ergo *cod.*) propinquum' uel 'propinquos humanus sum'. 'Circa' est praepositio; est et uerbum imperatiui modi, est et aduerbium loci, sed quando praepositio est, casum semper trahit accusatiuum, ut illud: 'circa illum corona fratrum'. 'Contra' praepositio semper contrarium significat et casum semper trahit accusatiuum, singulariter, ut illud: 'at uos contra me erigimini'; pluraliter: 'multo tempore pugnavit Iesus contra hostes istos'. 'Extra' praepositio accusatiuum trahit semper casum, singulariter: 'et educentes eum extra civitatem lapidabant'; pluraliter: 'extra synagogas facient uos'. 'Intra' praepositio est uerbum imperatiui modi et aduerbium loci, ut: 'intra sedeo'. Quando autem praepositio est, casum trahit accusatiuum hoc modo: 'intra muros et intra moenia (menia) urbis uersor'. 'Infra' praepositio et singularem (*m. I* singulariter) et pluralem trahit casum hoc modo: 'infra tectum' et 'infra tecta sum'. 'Inter' pluralem tantum trahit casum, ut illud: 'et inter homines conuersatus est', nisi forte duo nomina ponas et dicas: 'inter caelum (ce-) et terram habito'. 'Iuxta' est praepositio accusatiuum casum trahens hoc modo: 'iuxta altare' et 'iuxta altaria ero'. Est et aduerbium loci pro 'prope' positum. 'Ob' praepositio et singulariter et pluraliter accusatiuum trahit casum hoc modo: 'ob defensionis causam' et 'ob defensionis causas ad publicum exeo'. 'Pone' praepositio prope (*an leg. probe?*) intellegitur accentu mutato, ne uerbum esse imperatiui modi existimetur, et casum trahit accusatiuum hoc modo: 'pone tribunal' et 'pone tribunalia sedeo'. 'Per' praepositio semper accusatiuum trahit casum singulariter, ut: 'per memet ipsum iurans dicit dominus', pluraliter: 'et recensuit eos per domos et familias'. 'Propter' est aduerbium loci, ut illud: 'iuxta angulum et propter uiam domus illius graditur'. Est et praepositio accusatiuum semper trahens casum utriusque (utriusque) numeri, ut illud: 'propter fratres meos et proximos meos loquebar pacem de te', 'propter domum domini dei nostri quaesiui bona tibi'. 'Secundum' praepositio semper accusatiuum trahit casum utriusque numeri, ut illud: 'secundum nomen tuum deus ita et laus tua', et illud: 'reddet deus unicuique secundum opera sua.' 'Post' praepositio similiter utriusque numeri trahit casum, singularem, ut illud: 'en iste stat post parietem nostrum', pluraliter: 'post deos alienos non ibitis.' Transit uero aliquoties in aduerbii significationem hoc modo: 'post currit.' 'Trans' semper accusatiuum casum trahit utriusque numeri, singularis, ut illud: 'abiit Iesus trans mare Galileae'; pluraliter similiter dicere debes: 'abiit trans maria, trans portus (portos)' et similia. || f. II^b || Frequentissime autem uerbo adhaeret, ut transnato transeo transuolat transit transeo. 'Ultra' cum praepositio est, accusatiuum semper trahit casum utriusque numeri; singulariter dicere debes: 'ultra flumen', pluraliter 'ultra flumina', ut illud: 'ultra flumina Aethiopiae (ethiopie) inde supplices mei'. Ponitur autem et pro aduerbio infinito; ponitur et pro loci aduerbio; ponitur et pro 'amplius';

pro infinitio (inf-), ut illud: 'Dominus regnabit in aeternum et ultra', pro 'semper'; pro loci, ut illud: 'porro ultra te sunt sagittae'; pro 'amplius', ut illud: 'quid est, quod debuit ultra facere uineae meae', et illud: 'non uocaberis ultra derelicta', et: 'non discent ultra belligerari'. 'Praeter' cum sit accusatiui casus praepositio, ponitur aliquoties pro ablatiua 'sine' uel pro 'excepto'; pro accusatiua ita: 'non est deus praeter Dominum', pro ablatiua ita: 'similis factus est nobis praeter peccatum', idest 'sine' uel 'excepto peccato'.

Inter 'super' et 'supra' hoc distat, quod 'super' aliquoties 'ad locum' significat, ut: 'ascendit super caelos Dominus' (dñs dominus), 'supra' locum tantum, ut: 'statuit supra petram pedes meos.' 'Vsque' praepositio raro sine aliqua ponitur praepositione et aliquoties loci, aliquoties uero temporis habet significationem, loci, ut illud: 'a mari usque ad mare', et: 'a flumine usque ad terminos terrae'; temporis, ut illud: 'descende in Aegyptum et esto ibi usque dum dicam tibi.' 'Penes' praepositio idem semper significat, quod et 'apud', ut illud: 'tu fidem, quam habes, penes te habe', idest 'apud te.'

De ablatiuis sex.

Ablatiui casus praepositiones hoc modo casibus praeponuntur. 'A': 'a Domino factum est illud.' 'Ab': 'ab ipso enim salutari meo.' 'Abs': 'beatus uir, cuius est auxilium abs te', et illud: 'omnia quae dedisti mihi abs te sunt', pro 'de te' sunt. 'Cum' quando aduerbium est, per q et duo uu scribendum est, cum uero praepositio, per c tantum, ut illud: 'rapiemur in nubibus in aera et sic semper cum Domino erimus.' 'Coram': 'qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo, qui est in caelis.' Ponitur autem et pro 'palam' et pro 'manifeste', ut: 'coram loquebatur et coram adfuit.' 'Clam' ponitur pro aduerbio 'occulte', unde et 'clancule' diminuendo diriuatur. Ponitur et pro praepositione casus ablatiui, ut: 'clam custodibus' et 'clam uocatis magis'. 'De': 'de caelo auditum fecisti iudicium.' 'E': 'e iure'; 'ius' enim uniuscuiusque priuata intellegitur potestas, nos dicimus: 'e caelo uenit nobis auxilium.' 'Ex': 'ex praefectura.' Praefectura dicitur res officialis, a qua praefecti uocantur Romanorum. Nos autem cum apostolo dicimus: 'omnis enim pontifex ex hominibus adsumptus pro hominibus constituitur.' 'Pro': 'pro cliente.' 'Cliens' enim et seruus intellegitur et amicus, nos uero cum psalmista dicimus: 'pro patribus tuis nati sunt tibi filii.' 'Prae': 'custodes....'

Restat folium tertium, in quo, postquam de interiectione transactum est, iam finis toti opusculo inponitur. Ipsius uero de interiectione tractatus, qui quinque capitulis continebatur, tertium ex parte, quartum quintum superest.

Fol. III^a: .....deratum aliquid uiderit, dicit: 'Deo gratias!' In scripturis enim inuenimus. Laetantis: 'huc calefactus sum, uidi focum!' Gaudentis: 'euge bone serue et fidelis!' Optantis o et utinam; o, ut illud: 'o utinam (o t utinam) in thalamos inuisi Caesaris issem!'; utinam, quando uerbum non sequitur, interiectio est, sicut solemus bona nobis promittentibus respondere: 'utinam utinam!' Minantis, ut: 'eia tu eia fac tu fac!' Sic enim inquietis iuuenibus minantes dicere solemus: 'eia tu eia fac tu fac!' Vnde et minantis recte obtinent significationem. Blandientis, ut

illud: 'mi pater, si fieri potest, transeat a me calix iste!', et illud: 'pater mi, pater mi, currus Israel et auriga eius!' Potest et haec pars in aduerbii transire significationem, si uerbum sequatur. Admirantis, ut 'papa'; sic enim legitur: 'papa, uiuere non licet et fornicare libet!' Nam admirantis multis modis fiunt interiectiones. Prohibentis, ut 'tuto';⁵ sic enim infantibus comminatur. Nam et in Teodisca lingua illud 'totto' prohibentis habet intellectum. Metuentis, ut: 'ha ha ha Domine deus nescio loqui, quia puer ego sum.' Irridentis: 'euge uha', ut illud: 'confundantur qui dicunt mihi: euge euge uha, qui destruis templum Dei (dē) et in triduo reaedificas (rehedificas) illud.' Dolentis ut ieu ieu, heu heu, pro¹⁰ dolor: 'ieu me, ieu me, mater mea' et: 'heu heu et hoc ipsud mutuo acceperam', et illud: 'et caede completa remansi ergo ruique super faciem meam et clamans aio: 'heu heu heu domine deus, ergone disperdas omnes reliquias Israel?' Pro dolor, ut illud:

Luxoria (-am) procures multos detraxit ad ignes,

Pro dolor! et minimos semper ad ima trahit.

Lamentantis, ut hoie hoie mi. Sic enim lamentantes cum cordis dolore in lamentis suis dicere solent. Vuamantis: uua une nonne. Solent enim aut uinculis constricti aut duris doloribus pressi his (hiis) interiectionibus uti. Sunt et aliae plures interiectiones, quae pluribus iunguntur significationibus et multis modis proferuntur, ut iam superius dictum est. Priuatae uero atque communes diuersarum gentium (-cium) diuersae et multae sunt interiectiones et unaquaeque gens secundum proprietatem linguarum priuatas et proprias habet (-ent) interiectiones, de quibus Donatus paucas hic posuit ad exemplum dicens: 'metuentis, ut ei; optantis, ut o; dolentis, ut heu; laetantis, ut euax' et similia.

De figura interiectionis IIII.

Figura quoque, sicut aliis partibus, sine dubio accidit interiectioni. Figura enim interiectionis duplex est, quia sunt interiectiones simplicis figurae, ut euax o, ha ha, heu heu, aia. Sunt aliae ex duobus integris compositae, ut: 'Deo gratias', 'euge', 'utinam', 'pro dolor'. 'Euge' enim secundum Graecam interpretationem || f. III^b || compositae figurae est: 'eu' enim bonum intellegitur, 'ge' terra, eo quod multa generat. Sunt et aliae ex duabus corruptis compositae. Ex corrupto et integro, ut: 'mi pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.' Ex integro et corrupto, ut: 'pater mi, pater mi, currus Israel et auriga eius.' Componuntur ex pluribus, ut: 'eia tu eia fac tu fac' et similia.

De accentibus interiectionum V.

Quamquam naturaliter etc. — et de graui similiter considerandum est, cf. Keilii *progr. Erlang. p. 19, qui hoc caput integrum exhibuit. Clauditur autem Smaragdi tractatus hac subscriptione:*

'Explicit tractatum in partibus Donati cuiusdam presbyteri', cf. Keilii progr. p. 20.

3 admirantis ut papa] cf. Iuliani Toletani excerpta p. 320, 4 Keil: aut admirationem ut papae sicut quidam (sc. Hieronymus) scribit: 'papae uiuere non licet et fornicari libet?' 5 prohibentis ut tuto] cf. Iuliani Toletani excerpta l. l.: aut metum, sicut atat, sicut solitum est paruulo dicit totto, quando prohibetur comedere terram; cf. cod. Bern. 207 fol. 45*: quomodo sic solitum est infantum nutrices minare totto.

VIII.

DE FRAGMENTO PHOCAE GRAMMATICI ALIIS- QVE EXCERPTIS GRAMMATICIS.

Inter schedas codicis Bernensis A 92 adest Phocae grammatici fragmentum nr. 23 notatum scriptumque saeculo decimo, quo extrema pars inde a p. 432, 1 K continetur. Cuius quoniam nemo adhuc mentionem fecit (nam ad Puteani codicem ista folia olim pertinuisse, cuius 'uariantes a Dn. Bongarsio et Cl. Ioanne a Wouaver accepisse se' testatur Putschius in praefatione, quamquam ex Puteani bibliotheca multi libri ad Bongarsium deueniunt, tamen hac in causa nobis ne suspicari quidem licet, quia fragmenti Bernensis scriptura a Putschii editione, qui ex ipso illo Puteani libro Phocam se expressisse ait, omnibus iis locis, quibus Putschius a uulgari libri forma primus recessit, plane abhorret), ne temporum iniuria prorsus depereat memoria aegre ante paucos hos annos refocillata, hoc loco per singula id describendum esse iudicavi. Quod eo magis mihi licere credidi, postquam librum singularem esse atque a codicibus hactenus adhibitis admodum diuersum intellexi.

f.^a = p. 432, 1 K notauimus. ergo omnia 4 rubeo rubui tabeo tabui doceo docui 5 caneo canui 6 langueo langui urgeo urgui, om. uigeeo uigui 7 teneo] terreo terrui, om. caneo canui tepeo tepui 9 patui teneo tenui caneo canui 11 mulgeo mulsi, om. mulceo mulsi 16 quam om. (recte) abent 18 que in his componuntur que quamquam 20 cieui 26 assumptis 28 et rependi om. (recte) 30 praeteritum perf̄ in has syllabas effert ⁿ ui praeposita qualibet consonante, om. in vi praeposita — qualibet praeposita

p. 433, 1 tempero 2 inbueo inbui 3 duo notantur que 5 im praesenti 6 nolo nolui om. consolo consolui 7 eandem mittunt || f. 1^b || praeteritum 8 praesens dissimile, om. non ante habeant 9 fremui pareo parui pono posui strepo strepui rapio rapui conpesco conpesqui 10 ex is 18 fundi, corr. fudi linqui, corr. liqui scindi, corr. scidi 21 praesente ut om. 22 fodi emo emi aeandem nouissimam litteram 24 uolui sculpo sculpsi cudo uerua 25 syllabā

26 ledo lesi caedo caessi 27 illido illisi allido allisi promsi 28 demsi
resumsi praemo 29 praemo praessi 30 expraessi conprimo con-
praessi syllabā desinuntur

p. 434, 1 nubsi 2 nōn in eandem extremitatem 3 ut spargo
mergo mersi *post* tergo tersi 4 missi 6 disinus^{nt} uerba syllabā
7 pincxi affligo allixi 9 que superius 11 ex is 12 sequuntur in-
pingo inpegi praeter hisq; in xi || f. 2^a || mittunt 13 meinxi 14 in-
lixi duxi dico dixi ueho 16 duplucant su^{nt} 18 cado cecidi *post*
caedo cecidi caecini 19 facit et p si 20 hec adiuctis 21 duplica-
tum 23 concido, *corr.* -di 24 dididici enim et depoposco, *corr.* -ci
25 sequitur regulam 26 congatione 28 perdo perdidici *om.* 30 uendo
uendidi excepto circumdo quod secundam personam facit circumdas et est
prime coniugationis (*idem exhibet editio princeps Iensoni libris ceteris*
uerba 'excepto — coniugationis' omittentibus)

p. 435, 2 pfectum 3 adio 4 seuio seui uel seuii lenio, etc.
corr. li- 6 innii 7 is similia 8 exeunt *om.* ut sunt fere haec
aurio ausi 10 fulsi uinco 12 apperio apperui cuius repperio
14 syllabā 15 conplectitur 16 ratione 17 que in personis imper-
sonalia 18 temporibus participis 19 expo || f. 2^b || nemus imper-
sonalibus 21 hut pudet tedet penitet et 22 licet et libet et liquet
23 praeterita in uit syllabam 24 pugit penituit praetria^{ter} 25 tedet et
miseret, *eras.* et miseret 26 nam et miseritum had, *eras.* h 27 ut
licitum tedet 28 pertesum impersonalia 29 assumunt 30 in-
personalia

p. 436, 2 participialibus 4 defectatiua 5 q; sere salustium 7 par-
tim facit 8 defecit, *corr.* deficiat *m. II* ausim id auctoritatem habeam
duunt id dant ausim et duunt inquam (id = idest) 9 temporis praesi-
tis et praeteriti imperfectum habent, *om.* et imperatiui — aio praesens
12 ostendunt, *corr.* -dit 13 secundam personam 14 saluae sal-
uere |||||||| cedo (*fuitne* prendo?) haue gaude similiter ut 15 cedo *om.*
16 numerus plautum date cete... suntq; in coniugationibus 21 infini-
tiui 22 participialibus quae supina alii dicunt *om.* (*recte; nam glossa*
esse uidetur) 23 messem facit, *corr.* messe fecit sisto || f. 3^a || simi-
liter 24 glisco cresco 25 perfecto *om.* 26 alia itaque 27 in prae-
senti defecit, *om.* itaque

p. 437, 3 habiens 5 neutri generis 7 stupeo *om.* uireo *om.*
rubeo madeo uireo stupeo tumeo 8 hec assumptis 9 ut est deli-
quescho, *corr.* delitescho ualeo tantum cum faciadam, *corr.* faciat
10 defecit 12 generis et coniugationis et nihilhominus 13 mereo
caleo 14 quod ex illo componitur, *corr.* quē ex illis componuntur
15 fluo sisto, *in marg.* sitio tremo sero, *in marg.* seuio 16 que uerba,
in marg. primitiua participis 17 impersonalia 19 haue, h *eras.* et

possum *om.* 21 discernit ayo uendo dico 22 priora a fundando
fundo fundas a fundendo fundo fundis a uolando uolo uolas a uoluntate
uolo uis clamo (clamo *eras.*) appello appellas (*in marg.* compello) repello
appello appellis clamo compello compellas compello (*suprascr.* i. cogo)
compellis a mandando mando mandas a manduco mando mandis. sunt alia
25 confun'confunduntur, *priore* confun *eras.* timeo paueo, *sed* timeo
linea inductum est 26 acuo pendo pependi acui aceo, pendo pependi
eras. 27 pendeo || f. 3^b || pependi frigo frixi, *supra lin. m. II* frico
frixi 29 caepi haec imperatuo 30 deficiunt et, *deleto* et in futuro
et infinito modo

p. 438, 3 declinationi, *corr.* -ne saecundae et infinito 5 si-
militer ferueo ferueres 6 ut alii 9 sunt in ^{has}sytt 10 et in ctus
14 namque *supra lin. m. II* defecit, *corr.* deficit 15 conui^{ctus} ha-
bent, *supra lin. m. II* p^m 16 medeor stillor liquor 19 suplementum
accommodantur 21 hoc, *corr.* hec *m. II* 22 tempore et, et *del.*
23 ut potiris, ut *del.* tertie producte, producte *del. et in marg. corr.*
24 praesentis et, *corr.* -ti set 25 confundentur, *corr.* -untur ut pa-
tior (*suprascr.* et pandor) passus sum ut aput 26 iliadis 27 uel uerro
(*corr.* -or) ueror uersus (*corr.* ueritus) sum 28 impersonalia que as-
sumptis 30 in sepie, *corr.* serie ammittunt ambulatur *m. II in marg.*
33 quodec, *corr.* quod haec

p. 439, 1 quod in actiua 2 casu 3 medior, *corr.* -eor tamen
habent, *in marg. m. II* tantum habent participium || f. 4^a || in praesenti
et in futuro defecit 4 impersonalia, *suprascr.* et 7 et his similia. FINIT.

(*quod earum schedarum reliquum est, continetur in eo breuis de
patronymicis et possessiuis tractatus f. 4^a, quem excipit initium carminis
Marci Cassinensis:*

VERSVS DE ORATORIO QVOD BENEDICTVS IN SVMMO MONTE
CONDIDERAT VBI SACRIFICABATVR PAGANITAS. Caeca profanitas co-
loret dum turba figuras — Quae macerant marci pectora bruta tita.

*Patronymicorum uero expositio ab Vsenero singillatim perquisita tota
ex laciniis Priscianeis consuta est modo hic modo illic uocabulis leuiter
mutatis, ut continui tractatus species effingeretur: Prisc. I p. 62, 15—
21. 23 — p. 63, 2; p. 68, 17 — 69, 1 (post 'quando a matribus fiunt'
p. 68, 22 haec insuper addita sunt: 'sed abusive sicut a regibus condi-
toribus et fratribus abusive quoque formantur'); p. 65, 12—17; p. 67,
14—16; p. 68, 15—17; p. 69, 1—2, qui quidem locus in hoc centone
sic se habet: 'Veniant enim uel a nominibus, ut Caesar Caesarius uel a
uerbis, ut opto optatius uel ab aduerbiis (-is), ut cras crastinus' ('extra
extraneus' Priscianus).*

*In eiusdem codicis A 92 nr. 6 saec. IX post Ciceronis Synonyma
haec inueniuntur mirae originis uocabula:*

semaht nomen
 prosemaht pronomen
 logaht uerbum
 arologah aduerbium
 commonaht participium
 gecomaht coniunctio (cong̃ cod.)
 agrideraht praepositio

Interiectionis significatio desideratur hic, sed adest in altera similis insolentiae octo partium orationis enumeratione, quae haec est:

oma nomen
 prooma pronomen
 gehot uerbum
 gomoth aduerbium
 guthol participium
 githol coniunctio
 gimol praepositio
 girothi interiectio.

Sed haec uiris comparatiuae linguarum scientiae peritis enucleanda relinquamus.

Denique in huius codicis fasciculo 25 saec. XII scripto foliorum octo (f. 1^a Mundus igitur ex quatuor elementis isdemque totis in spere modum globatus terram in medio et in imo defixam eternis celi raptibus concurrens circulari quadam ratione discriminat — f. 8^b Qui eas percutiens aut in sublimem tollit aut in profundum deprimit aut latitudinem declinare aut retrogradari facit. EXPLICIT LIBER ASTROLOGIE) sub calcem nonnullae additae sunt quaestiones grammaticae:

De 'sinceris' controuersia inter grammaticos: dicunt enim plerique 'hic et haec sinceris et hoc sincere' penultima producta quod uolunt habere ex moreto Virgilii dicentis (u. 42):

Subsidit sincera foraminibusque liquatur
 Emundata Ceres.

(subse^b sinc^a nimis foraminibusque lixatur emundata cēs). Qui tamen, quoniam (q^{on}) praedicta (praedictae) praeponderat ratio, dicunt debere dici 'hic et haec sinceris' (sic^{is}) et 'hoc sincere' penultima correpta; dicitur (dī) enim 'sinceris' quasi sine carie et est caries assecus (?) putredo.*)

*) *Similia habes in codice Parisino 8175 (cf. Thurot. l. l. p. 50) f. 29: [Sincerus] quidam dicunt posse corripī, si componatur a 'sine' et 'carie'. Nos uero dicimus quod media eius nunquam potest corripī siue dicat 'sincerus' uel 'sinceris', quia nunquam inuenitur in aliquo auctore nisi longa. Oratius (ep. I 2, 54): Sincerus est nisi uas quodcunque infundis acescit. Virgilius moretum: Subsedit sincere foraminibusque liquatur, Thurot. p. 435, cf. eiusdem p. 540, ubi Petri Heliae de eadem re adfertur sententia.*

Attestante Iuuenali quidam dicunt 'hoc specular' correpta penultima, sed huic rationi obulat Priscianus (ps) qui dicit, quod nomina in ar desinentia uocali antecedente ar corripiunt penultimam, consonante uero antecedente producunt, ut laquear lupanar.*) Ad hoc dicunt quidam debere dici 'hoc specular' a specu, alii a 'speculor aris', alii 'hoc speculari huius aris' et tunc nulla erit obiectio.

*) Cf. Prisc. I p. 127, 5—7 H.

X.

DE MAXIMIANO, PAPERINO, HIERONYMO, AVGVSTINO, ALIIS AVCTORIBVS IN CODICIS BERNENSIS 123 ARTE PRIMA NOMINATIS.

Prima codicis Bernensis 123 ars, quae f. 1^a — 31^b habetur, quo iure Clementis Scoti nomen habeat in capite scriptum, Henricus Keilius in programme Erlangensi 1868 de infimae aetatis grammaticis scripto abunde indicauit p. 11 seq.

Qua ex arte postquam Pompeii Probi Cominiani Isidori Vergilii Sergii excerpta seorsim pertractaui, restat, ut de iis auctoribus agam, qui praeter Priscianum, cuius sexcenti proponuntur loci, atque Donatum insuper nominatim laudantur: Priscianum uero atque Donatum sciens neglexi, cum ita eorum libri manuscripti comparati sint, ut haud uideatur aliunde eis auxilium esse petendum. Quamquam hoc minime negauerim, non prorsus inanem suscepturum laborem eum, qui horum quoque excerpta perscrutetur, quippe cum nouisse, qua potissimum forma illi libri medii aevi artigraphis praesto fuerint, scitu non indignum arbitrer.

Itaque Maximianus bis laudatur f. 1^a et f. 8^a:

f. 1^a Hoc sciendum, quod ista s littera liquida fuit apud antiquos poetas, apud posteriores uero de metro excluditur, ut Maximianus dicit:
3 Quia licenter antiqui et ipsa quasi pro liquenti utebantur inerudita adhuc

1 ^alittera   2 Maximianus] cf. *Maximus Victorinus* p. 1963 P   3 licet   licentius
Victorinus Putschii

nouitate, quod posteriores poetae non egerunt, non quod ista definitio recta non esset, sed quod uersus suos liquidius discurrere ullis salebris noluerunt.

f. 8^a Quid per definitionem ostenditur? Natura uniuscuiusque rei, ut . . . . . dicit: Definitio quid est? Oratio, quae id, de quo quaeritur, 5 aperte describit et determinat, ut puta si dicas: 'homo quid est? animal rationale mortale et sensuum capax'.

1 poete non ferunt *Putschius* diffinitio recta esse 2 uilis salubris nullis — noluerunt *Putschius* 4 definitionem, corr. def. m. II 5 ut . . . . . nus dicit] *Nomen euanuit, sed est Maximus Victorinus p. 1938 P, supplendum igitur 'Maximianus.'* *Petrus Dantel de Charisii loco p. 152, 4 K cogitauerat et Cominiani nomen subesse coniecerat.* diffinitio 6 describit et de *euan.* determinat, ueluti si quaeras a me 'quid sit homo', respondebo: 'animal rationale mortale risus capax *Victorinus Putschii*.'

Quibus ex locis colligitur, Maximiani nomine grammaticos Maximii Victorini non solum de ratione metrorum libellum adhibuisse, id quod Keilius contendit l. l. p. 16 not., sed cetera quoque eiusdem grammatici opuscula.

Paperini (cf. Keil. l. l. p. 15 not.) excerpta haec sunt:

f. 5^a Item Paperinus: Nulla uox duarum uel plurium syllabarum acuto sono in ultima terminatur; circumflexum non alia pars postremum habet, nisi pars, cuius posterior syllaba natura longa excurrit, quae aut amissione ultimae syllabae litterarumue aut earum, quae sunt ante ultimam, corrumpitur, ut 'pacat' 'opplet' 'finit' 'agnot' 'audit' 'addic' 'adduc' 5 'adhuc' 'posthac' 'antehac' 'audi' 'cupi', quae plena et integra alia sunt, ut 'parauit' 'oppleuit' 'finituit' 'agnouit' 'audiuit' 'addice' 'adduce' 'adhuc' 'posthace' 'antehace' 'audiui' 'cupiui': huius quoque generis sunt 'istoc' 'illoc' 'istac' 'illac' 'istic' 'illic'.

f. 12^a Quot sunt differentiae participiorum et nominum? Dicit Pa- 10 perinus de differentiis nominum et participiorum, quia sunt quaedam participia, quae et ipsa pro ratione nomina sunt, ut est 'sapiens' et 'constans'; habent enim originem a uerbis, ut 'sapio' 'consto', et eadem participia sunt, et cum sunt nomina, hoc differunt a participiis, quod componuntur, ut 'insapiens' 'inconstans', et recipiunt comparationem et super- 15 lationem, ut 'sapientior' 'constantior' 'sapientissimus' 'constantissimus'. In aduerbiis quoque nomina transeunt, ut 'sapienter' 'constanter'. Participia enim + nec comparatis ex nominibus appellatiuis fiunt.

1 *Hoc excerptum primus edidit Keilius progr. Erlang. p. 15 not.* 2 inflexum 5 oplet adit adhuc addit adhuc 6 cupi addidi 7 opleuit finiuit addidi audiuit dice parat opplet finit agnot audit cupit dice addic duc adduc adhuc posthac antehac — parauit opleuit agnouit audiuit cupiuit dice addice duce adduce adhuc posthace antehac coniecit Keilius agnot aduc addic adhuc cod. *Sangallensis apud Keilium* 10 quod differentia de differentiis nominum participiorum 13 *Verba:* habent enim originem — consto post et eadem participia sunt collocanda esse uidetur. 13 et idem 14 differunt 17 nomina add. m. II 18 Participia enim] *Fortasse scribendum:* Participia autem nec componuntur nec comparantur nec in aduerbia transeunt, quia non ex nominibus appellatiuis fiunt.

His addendus tertius locus in arte anonyma Bernensi cod. 123 f. 114*, huius libri p. 136, 12 servatus, quem et ipsum Keilius l. l. e codice Bambergensi edidit, et quartus, quem ibidem Keilius e codice Valentiniano M 7. 3 publici iuris fecit. Hunc igitur, quia Keilii libellus uereor ut in omnium uirorum doctorum manus peruenire potuerit, infra repetam:

Paperinus dicit, quod 'optimum' et 'maximum' per u in media syllaba scribebantur apud ueteres: sed sonum i habebant (habebat, *corr. Keilius*); ideo i scribitur in his nominibus. Vt ipse dicit: I littera in loco u litterae posita, sicut 'optimum' et 'maximum' dicimus, quae (quia, *corr. Keilius*) antiqui 'optumum' 'maxumum' dicebant.

Sed ultima uerba corrupta sunt: nam scribendum secundum ea, quae antecesserunt: quae antiqui 'optumum' 'maxumum' scribebant, sed 'optimum' 'maximum' dicebant. Iis uero, quae de isto Paperino Keilius disputauit, non habeo quod addam, nisi hoc, uirum praestantissimum fortasse confidentius debuisse contendere, eundem esse hominem et Paperinum nostrum et Papirianum, ex cuius orthographia excerpta dedit Cassiodorus. Nam non uulgaris doctrinae sunt, quae Paperini nomine circumferuntur, praesertim quae de circumflexo accentu et de 'optumus' forma a ueteribus usurpata dicta sunt nec non quae de nominum atque participiorum differentia subtiliter disputauit. Neque, ut de crebra nominum immutatione librariorum negligentia uel temporum more perpetrata taceam, nullius hac in causa momenti esse uidetur, quod in aliquot Prisciani codicibus l p. 31, 2 Papiriani nomen 'paperianus' scriptum est. *)

Hieronymi nomine praescripto duo extant loci f. 9* et f. 27* (de aduerbio):

f. 9* Vnde accidunt accidentia partibus orationis? Non ex ingenio sapientis hominis, sed in natura partium atque creaturarum sunt, ut Hieronymus dicit: Accidentia uniuscuiusque partis non extrinsecus accidunt, quemadmodum febris et frigus homini, quae extrinsecus accidunt et saepe recedunt, sed plenitudo et perfectio uniuscuiusque partis per sua accidentia intellegitur atque dinoscitur. Nonnulli uero putant, quod accidentia partium orationis extrinsecus accidunt, sed falluntur hoc putando: nam nomina accidentium et potestates partium idem colligunt inseparabiliter.

2 adque hieronymus 3 accidentia] cf. Augustinus in arte anonyma Bernensi p. 64, 26 seq. 6 adque denoscitur, *corr. din-* q. accidentia, *corr. quod* 8 colligunt

) Ad Paperini locum f. 5 excerptum Petrus Daniel haec margini adscripsit: 'An est qui uulgo Papirius Praetextatus? Mihi sane uidetur.' Quinti cuiusdam Papirii fragmentum nuper ex codice Vaticano Pal. 1753 saec. IX denuo edidit Wilmannsius mus. Rhen. XXIII p. 401. De Papirii analogia cf. supra praef. partis III sect. I p. CLI.

f. 27^b Hieronymus nouo genere dicendi ait: Item ut notum sensum per ignotum ostendat, ut est: 'nomen dictum est quasi notamen' et reliqua.

1 hierō dicendi ut iī 2 ostendatur dictum est] *Videtur de definiendi ut utque ratione agi, cf. ars anonyma Bern. p. 64, 6*

Huic subiungam duos Augustini locos, quorum alter in eadem definitionis explicandae materia uersatur, f. 8^a et f. 14^a:

f. 8^a Vt Augustinus dicit: Vbi inuenimus 'dictus' uel 'dicta' uel 'dictum', non natura ibi definitur, sed quod usu uel auctoritate uel consuetudine fit; ubi uero inuenitur uerbum, quod dicitur 'est', ibi natura sensus uel uocis uel sensus et uocis definitur.

f. 15^a Et Augustinus dicit: Neutrum dictum est ex necessitate usus in quibusdam mortalibus, quae nec potuerunt dici masculina nec feminina nec aliquid generant nec a quodam gignuntur. Inde articulariter naturaliterque mortalibus iunguntur.

1 ut agustinus] *cf. ars anonyma Bern. p. 64, 2—8* 2 ibi dē dinitur 7 nec aliud significant

Vides miro inter se concentu Hieronymi et Augustini locos contineri, quod haud casu factum esse uidetur, sed quomodo id accidisse dicam, expedire non ualeo.

Vltimo loco proponam excerptum de praepositionum accusatiuo casu iunctarum quantitate metricum memoratu dignissimum, in quo id summo-pere querendum est, quod auctoris nomen dimidia ex parte putredine euauuit:

f. 3^a Item . . . nouus dicit: Praepositiones accusatiuae: 'ad' breuis, 'apud' ambae breues, 'ante' ambae breues sunt, 'aduersum' omnes breues, 'cis' longa, 'citra' ci breuis tra longa, 'circum' ambae breues, 'circa' cir breuis ca longa, 'contra' con breuis tra longa, 'erga' er breuis ga longa, 'extra' ex breuis tra longa, 'inter' ambae breues, 'intra' in breuis tra longa, 'infra' in breuis fra longa, 'iuxta' prior breuis ta longa, 'ob' breuis, 'penes' ambae breues, 'per' breuis, 'prope' ambae breues, 'propter' ambae breues, 'praeter' prae longa ter breuis, 'post' breuis, sed longa positione.

1 praepositionis accusatiue adi breuis 2 ambae bremante ambq breues est aduersum 4 cir breues, corr. breuis erga rer breuis 7 penes ambreues

Quis ille sit auctor, nescio, sed de eadem re tractauerunt [Probus] de ultimis syllabis p. 253, 28 et Seruius de finalibus p. 454, 27, uterque uero ita, ut a nostro procul discrepet. Beda quoque p. 2363 P nihil horum simile protulit.

XI.

DE ISIDORO GRAMMATICO.

Isidorum Hispalensem 'Originum' auctorem multifariam ab infamae aetatis scriptoribus grammaticis laudari, non mirabimur, si memoria repelemus, quae primo ille statim operis sui libro de arte grammatica satis accurate disputauit. Et fuisse etiam, qui operam inpenderent, ut quaecumque Isidorus per operis universitatem hic illic passim de hac arte similibusque disciplinis disseruit, studiose colligerent et in unum quasi unius artis corpus redigerent, ex codicis Bernensis 207 sine cognoscitur (cf. catal. bibl. Loresham. ed. Wilmanns. mus. Rhen. 1868 p. 390, 13; p. 397), ut blande omnino nostrae menti sese insinuet coniectura, ex tali locorum Isidorianorum congerie in artis formam redacta haustum esse, quidquid Isidori nomine artigraphi recentiores suis scriptis inseruerunt. Atque hoc et in arte anonyma Bernensi cod. 123 accidit et in [Clementis Scoti] arte codicis eiusdem: sed restant in hac ipsa loci nonnulli, quos in Isidori opere aut diuerse scriptos aut omnino non scriptos esse intellegas. Sunt autem hi:

|| f. 7^a || Isidorus dicit: Stoici quinque partes esse dixerunt: nam nomen et pronomen una pars est secundum illos, uerbum et participium alia pars est, aduerbium et coniunctio tertia pars est, quarta praepositio, quinta interiectio.

- 5 || f. 7^a || Isidorus dicit: Phoenices XII partes esse dixerunt, articulum nonam partem putauerunt, qui cum Graecis octaua pars est; impersonalem modum decimam partem putauerunt, quia non habet certam personam et certum numerum, nisi addas pronomen, ut 'legitur a me a te a nobis', et infinitiuum undecimam putauerunt, quia uim nominis habet,
10 idest nominatiui, accusatiui quoque et ablatiui, gerendi modum duodecimam partem putauerunt, quia habent uerba gerendi uim et formam nomi-

^{case}
1 dixerunt   2 secundum illos m. II supra lin.   4 quenta, corr. quinta   5
phenices   articulum VIII   6 grecis   9 qui uim   10 accusatiui q;   gerendi
modi   11 q ui a habent

num, ut 'amandi amando amandum amatum amatu', et ideo Phoenices dixerunt XII.

|| f. 9^b || Vt Isidorus dicit: Cognomen quasi naturale nomen est; ab infantia enim aliquis accipit illud, quod, si aliis speciebus caruerit, numquam tamen cognomine carebit. 5

|| f. 10^a || Quot modis accipitur agnomen? Tribus modis, ab animo a corpore extrinsecus, additur quasi accidens. Vt Isidorus dicit: Agnomen uero quasi accidens nomen, ut 'Creticus', quia Cretam subegit. Tribus uero principalibus modis recipitur, ab animo, ut 'Achates' idest magnanimus; a corpore, ut 'Excelsus' aut 'Arduus', idest †ciclos; extrin- 10 secus ut 'Diues' 'Pauper'.

|| f. 12^a || Sciendum, utrum nomina comparantur, an creaturae, quae demonstrantur per nomina? Sine dubio creaturae comparantur per nomina, ut Isidorus dicit: Comparatio est nomen mentis comparantis praecellens in creaturis, nec nomina, sed creaturas per nomina conparamus. 15

|| f. 12^b || Vtrum comparantur omnia nomina qualitatis et quantitatis? Non, ut Isidorus dicit: Non omnia nomina qualitatis et quantitatis comparantur, sed quae comparantur, qualitatem aut quantitatem significant.

|| f. 15^a || Vnde et casus a cadendo dicuntur, ut Isidorus dicit: Casus flexio per uarias qualitates nominandi corporis uel rei, unde a 20 cadendo casus dicti sunt, uel quod unumquodque nomen cadit de suo statu in alterum statum, ueluti est 'doctus docti'.

^{ama}
1 tum phenices] cf. cod. Bern. 123 f. 7^b: Quid fecit Donatus de quattuor partibus quas addiderant phenices? Articulum iunxit pronomini, quia pronomen est, impersonalem iunxit uerbo, quia actum significant impersonalia uerba, infinitiuum et gerendi modum ideo uerbo iunxit, quod actionem et passionem habent et tempora et modos 5 nuquam 8 qui cretam 10 magnanimus ^{ut} excelsus aut 14 isydorus] Extat in arte anonyma Bernensi cod. 123, p. 76, 17 nullo addito nomine praecellentiam ars anonyma 19 isydorus 20 casus flexio, ^{xio} corr. m. II 21 et q unumquodque

His addas artis anonymae Bernensis locos aliquot p. 82, 2; 86, 27; 140, 24.

XII.

DE ALCVINI ARTE.

Alcuini artem grammaticam quamquam Henricus Keilius suo iure a noua grammaticorum Latinorum editione secludendam esse censuit, quippe quae praeter sententias pauculas uiuidioris descriptionis causa passim interpositas nihil fere noui scituque digni adferat, quia, cum in Putschii editione nonnullis uitiis lacunisque laboraret, codicis Bernensis 123 saec. X auxilio hic illic emendatiorem reddi posse uidi, facile ab animo meo inpetraui, ut eius quaestionis fructus aliquos lectori beniuolo proponerem.

Iam quod ad eos locos attinet, quos Putschius ipse uel lacunae signo uel asterisco notauit, paene omnes in integram formam restitui possunt. Nam p. 2078, 34 post: 'D. Est uere', statim haec in cod. Bern. secuntur: M. Nonne absque ratione est animam absque (cod. anima malisque) decore et dignitate sua esse perpetuam. D. Consequens etc.

p. 2098, 10 cod. Bern. habet: 'Nam in prima declinatione gen̄i dat̄ sinḡ' nullo lacunae signo adnotato; neque est profecto, id quod Putschius uoluit, lucuna statuenda; legendum est nimirum: 'nam in prima declinatione genetiuus et datiuus singularis una uoce' etc.

p. 2128, 12 in codice Bern. legitur: 'ut fas ditione tabo', recte.

p. 2142, 7: 'Con pariter significat ut coneo, et loco cum propositione ponitur', pro quibus legendum: 'et loco cum praepositionis ponitur.'

Praeterea haec memoratu digna excerpimus:

p. 2075, 1 audiuius te doctissime   3 omnium esset   6 diuicias seculi   10 quod esset   36 qui solus exierit   2076, 6 tantummodo propter rerum scientiam, propter puritatem   9 et non

p. 2077, 7 huiusmodi rationes frenis animarum currus coerceri   25 petitis, recte   34 aestatis qui tamen   38 et quam saepe

p. 2078, 12 melius nitet, leg. nitent, quod multo aptius quam 'dilatant' Putschii   25 quod sunt animae ornamenta perpetua.   27 studere sua-deo   30 scientia transit   42 perdurat   45 dum sapientiam emere nihil potest

p. 2079, 10 uidetur non esse 26 atque ille 33 sed etiam melius sophiae uias que ad uitam ducit aeternam pandere poteris, *unde scribendum*: sed etiam meliores sophiae uias quae ad uitam ducunt aeternam pandere poteris *pro Putschianis*: sed etiam meliore sophiae uia, quae — aeternam . . . poteris. 35 diuinos praecedat ratio et in thesauro spiritali deducat sapientiae in quo

p. 2080, 31 Diuina praeueniente, *praeclare pro 'perueniente' Putschii*, cf. p. 2079, 35 Diuina nos praecedat gratia 33 ostendero 45 ad ascendendum, *optime*; nam de gradibus agebatur paulo ante: sunt igitur gradus quos quaeritis

p. 2081, 14 ineuincibiles efficiamini. *Tum in margine manu eadem*: **EXPOSITIO DUORUM DISCIPULORUM ALBINI .: IN DONATI ARTE FELICITER**, quod Keilium fugit, cum in progr. Erlang. 1868 p. 7 auctoris nomen non additum esse contendit.

p. 2081, 16 alter uero saxo 33 domne 37 disputationem censeo, *bene*.

p. 2082, 4 cuius causa ut prius dixi 16 habet magister 19 littera est indiuidua quia sententias in partes etc., *recte* 15 apud latinos quinque nam y litteram

p. 2084, 24 *Putschius*: Breues fiunt natura et potestate; *cod. Bern.*: breue(s) fiunt natura uocalium long(a)e natura et positione

p. 2085, 36 interrogemus. aptius hec quoque

p. 2086, 22 quod per ipsos

p. 2086, 31 *Putschius*: ut puta ad praepositio d accipiat; *cod. Bern.*: ut puta ad praepositio d accipit at coniunctio t.

p. 2089, 47 uel incrementa uel decrementa sumere, *haud male*

p. 2090, 39 possunt fieri 41 diminutiva sunt, *corr. fiunt m. II* 47 ut pueris Sergiolus

p. 2091, 18 quia nulla 22 accidentium nomini 28 commune magis uocis, *praeclare* 38 nequaquam quia multa sunt dubii generis. F. Vnde sunt dubii generis etc. 43 cardo cinis fornax 46 quid loquitur

p. 2100, 27 qui et mandatiuus, *corr. m. II commendatiuus*

p. 2103, 9 excutiamus. S. Transi quo uelis

p. 2105, 11 Inprobus es flagitator, *optime*; *Putschius*: en probus 12 quia tu

p. 2107, 22 passionem non significant

p. 2109, 18 *Putschius*: exoluatur; *cod. uoluatur, recte*. 23 naturaliter, ter eras.

p. 2126, 3 An habes france 4 tamen pausem

p. 2134, 22 uim uel ordinationem, *bis*

p. 2136, 18 dictioni. —

Post Alcuini artem f. 78^b haec in codice Bernensi insuper habentur:

expt. Exempla de circumcirca. In canone Laodicensi aera XII: ut episcopi iudicio metropolitanorum et episcoporum qui circumcirca manent pro(mo)-ueantur ad ecclesiasticam dignitatem. Iohannes Constantinopolitanus episcopus super epistolas Pauli ad Hebr(a)eos omilia XXX: uerum tamen adpropinquamus filio dei et non sicut Moyses erimus; illic enim erat (*cod.*: illic enim erimus erat) et circumcirca desertio, hic autem ciuitas et milium celebritas angelorum. Item Iohannes episcopus in sermone de misericordia: auarus calumniatur (calom-) pauperi et mediocre premittit, uicinum excludit et omnes circumcirca positos infestando depellit.

XIII.

DE DONATI GRAMMATICI
VITA A FLACCO REBIO CONSCRIPTA.

Iam iam uergente ad finem quaestionum grammaticarum serie nouissimo agminis scholastici loco incedat Donati uita a Fabricio olim bibl. Lat. I. IV cap. 7 uol. III p. 740—742 (uol. III, p. 408 ed. Ern.) edita, quam in codice Parisino 7730 saec. X scripto extare Keilius testatur gramm. Lat. IV praef. p. XL. Ego quamquam codicis Parisini nullam notitiam habui neque potui mehercle habere hoc praesertim belli tempore, nihilominus scriptiunculam istam ut ineptissimam certe ita propter dicendi genus perquam inusitatum aliaque quae insunt curiosa ex doctorum uirorum memoria haud prorsus eximendam iterum edere statui nactus Petri Danielis apographum in eius opusculorum philologorum codice Bern. 189 seruatum, quod ex codice Parisino fluxisse uerisimillimum est. Quod Danielis apographum, quamquam Fabricius ex hoc ipso istam uitam sese edidisse testatur, tamen cum multis locis perperam transcripserit, tum nullam Danielis adnotationum supra lineas atque in marginibus dispersarum rationem habuit, quibus quoniam Daniel Pithoei quoque observationes aliquot criticas inseruit, en pulcherrima nobis sese uisa est occasio offerre haec quoque uiri doctissimi studia nostrae aetatis hominibus propinandi.

INCIPIT VITA DONATI GRAMMATICI.

FLACCVS REBIVS MINVTIO RVTILO SALVTEM.

5

Rogatus a consodalibus uitam Donati grammatici breuiter commentaui, ne cuiquam esset incognita nobiscum degentium, tibi que obtuli legendam. Ita enim se habet eius uita et conuersatio, ut subiecta docet narratio.

Donatus natione Romanus grammaticae professionis industria claruit σύγχρονος ut fertur rhetoris Victorini. Hic perpauculo conductus peculio cuiusdam uiduae capellas paucinmero pascendas excepit, septa sibi ab urbe miliario secundo uindicans. Huic operae pretium infatigatum promulgare labor est. Hic dum in alendis capellis moraretur, aestu ca-¹⁰ lente tempore laborabat intolerabili, utpote capillorum ab aure usque ad aurem defensione priuatus. Et quia remotior erat a Tiberi, sitim sibi ingruentem lacunis e cloaca fluentibus capellarum quoque temperabat urina. Hiemis autem tempore solo canente pruina carice compacto solabatur turgurio. Frequentius autem humi accubitabat sub diuo permodico obsonatus¹⁵ edulio, quae nimirum frugalitas non innata, sed egestate concreuerat. Quia uero effetis uisceribus paene cutis desuper laxa rigeat, frigoris ut uitaret enormitatem partim teterrima partim rufa induebatur pellicia. Oculum autem ei iuramentum Martis ademit, quod persoluit, ut peculatus aboleret infamiam. Quadam namque die Aeolicum ingressus consistorium²⁰ digna sibi nacta cauillatione cum magno pudore delituit, quem ita quidam Graeco lepore insultans suapte aggressus est: "Ἀγοικε ἀπαλλάττου οἰῶν μηλοβοτῆρ ἰσχναῖν, quod dicitur Latine: 'Cede loco rustice modicarum opilio ouium.' Qui maturato rediens discendae pueritiae studens aedili innotuit Ciceroni, a quo toga donatus est, quod erat signum libertatis.²⁵ Eadem igitur tempestate Aemilius senator hominem exuit, cuius in locum

Cod. Bern. 189 saec. XVI (Petri Danielis philologica) Vita Aelii Donati grammatici ex uet. lib. Raucio, qui nunc Regis est in quo erat Fortunatiani Rhetorica, notae in Priscianum et alia quaedam titulis praemisit Petrus Daniel 2 Rutilo, in marg. forte Rutilio Rutilio Fabricius 4 essetne cuiquam incognita Fabricius legendum 7 perpauculo, in marg. Pith. pauperculo 9 secundo sibi uindicans, sibi linea inducto opere infatigatum Fabricius 10 aestus talente in textu, in marg.: f. aestu calente v. te

tempore (sic) (i. e. uetus codex tepore) 14 turgurio] Huic superscripta sunt: Pith. temperamento mendose ut puto et contra fidem uet. libri; in marg.: Catull. in priap. hunc ego etc. 17 pene lapsa Fabricius 18 pariter teterrima, in marg. f. partim inducebatur Fabricius 19 autem et Fabricius 20 infamia, in marg. f. am Quadam] In marg. dext. Pith. quadam namque die dum Aeolicum Aeolicum 21 cum magna, in marg. o, suprascr. v. ca magna delituit, suprascr. i. deorsum latens stetit 22 suapte] In marg. sin.: suapte apud Gellium BARΞΩΚΩΛ ΛΩΝ-ΠΟΥCTON ΜΗΛΩΔΟC ΑΤΤΡΙΝCΙΝΑΝ, in marg. dext. transuers. BAPΞΩΚΩΔ-ΜΟΝ ΠΟΥC ΤΟΥ ΜΗΛΩΔΟC ΑΤΤΡΙΝCΙΝΑΝ Graeca omisit Fabricius, ego, quae ad codicum uestigia mhi proxime accedere uidebantur, scribere conatus sum, quamquam uersum subesse uerisimile est. 24 maturatore diens] In marg. Pith. 'Qui maturato romam adiens'; uidebatur enim quid deesse in uet. cod. discendae] An docendae? edili 25 do natus 26 eandem, in marg. a hemilius exuit scripsi exiuit cod. Fabricius

pilleatus meruit subrogari et a Cicerone ordinatim sextum in senatu subiit locum. Igitur quia habitum corporis eius breuiter perstrinximus, libet per singula eum paene membra designare. Erat quippe statura pusillus, capite rotundo in modum uesticae porci capillis admodum rasis et scabiosis
 5 atque melancholico humore madentibus. Facie adeo rustica, uno oculo luscus, altero lippus, collo gracili et grosso, brachiis breuibis et contractis, genibus latis, tibiis oppido curtis et grossis, pedibus latis et spissis, et quid morandum? omnia habitudine seruo consimilis. Hic calaumaco caput fouens super quauis ratione consultus breuiter omnia et furibunde expli-
 10 cabat, ita ut nec quidem a discipulis interrogari auderet. Quocirca dum saepe furore perstreperet, quippe cui a naso obscenitas defluebat assidua, senatu pulsus cuiusdam macellarii famulatio susceptus est. Plura pudet referre. Obiit XIII Kal. Ianuarii et proiectum est cadauer eius in fossam quo peregrini aggregabantur.

15 Explicit VITA DOMNI DONATI GRAMMATICI.

1 pileatus *Fabricius* surrogari *Fabricius* in senatu *Fabricius* in senatum *cod.*
 2 habitum corporis, *in marg.* cp̄s 3 pene 4 scabiosis, *in marg.* / sca 5
 melanconico, *in marg.* l 8 consimilis *Fabricius* capud 12 famulatio 13
 Obiit XIV Kal. *Fabricius* 15 GRAMATICI

ANECDOTA HELVETICA.

I
COMMENTVM SEDVLII TVRICENSE
IN
EVTYCHIS
ARTEM DE DISCERNENDIS CONIVGATIONIBVS.

Quoniam in arte Euticis grammatici, quae de discernendis coniugationibus praetitulatur, quaedam nobis lectantibus occurrunt, quae licet simplicibus lectoribus plana esse uideantur, tamen perspicaciter contuentibus abdita et quibusdam interlucentibus rationum semitulis referta noscuntur, idcirco ea breui expositione ac simplici sermonis stilo enucleanda esse percensuimus, non omnia explanantes, sed quaedam ex omnibus, quae obstrusa esse uidentur, tractantes; nec uentosae laudis fauorem quaerentes hoc facere disposuimus, sed rogatu fratrum et amore rationis prouocati hanc nos deo fauente opusculi industriam suscepimus.

De nomine Euticis.
Terentius grammaticus: 'cum autem', inquit, 'fuissemus ego et Eutex in schola Prisciani, sic ait nobis: «O Theophile, uos qualitatem unus quisque sui nominis et doctorum uestrorum exprimate!» 'Ergo', inquam, 'Euticfus uir ingenii de Euticia prouincia ortus. Omnes enim de Euticia orientes Euticii appellantur quasi uere iudiciales. Euticia enim apud phi-

Usus sum codicibus Turicensi (T) et Bobiensi (B), postquam F. Buecheleri beneuolentia inter ipsam plagularum correctionem et certiore me de eo fecit et eius apographon liberalissime mihi transmisit. Deest titulus in T. Manu recentiori saec. X—XI superscriptum est: de grammatica. In B uero superscriptum est: Incipit commentariolum sedulii in artem eutiui grammatici. 1 oniam T Quo> B que B 2 que nobis B que B 3 contueuntibus B 4 semititulis T 5 expositiuncula T 6 quedam B 7 que B 8 querentes TB 11 terrentius T Videtur idem esse Terentius ille, cuius differentiae de uerbo in codice Einsidlensi inter glossas Priscianae uersantur. Neque enim sine causa et hic et illic Terentius iste cum Prisciano coniunctus est, ut eundem, opinor, significari hominem Prisciani discipulum concludere haud sit ab re alienum, cf. praef. grammaticis B 12 scola TB teophile T teophili B 13 uestrorum] an uirorum? ergo] ego TB 14 eutitius T euticias B Euticia] Eutychiam insulam in Pagasaeo sinu nominat Plinius H. N. IV 12 § 72 Dell., qui Euthiam maldi: eutichiam F² 15 Euticii] in B manu rec. Εὐδίκιοι Euticia] sc. εὐτυχία. philosophos T

losophos interpretatur uerum iudicium.' Vnde Eutex appellatus est quasi uere || f. 1^b || iudicans, eo quod de uera sapientia iudicauit. Eutex enim cognomen est de agnomine ornatum; † euticius uero olligeondi et galathos cum regulo. Aliter iuxta Graecam etymologiam Eutex felix uel fortunatus interpretari potest. Nam *εὐτυχής* felix in Latinum eloquium uertitur. 5 Item Cassiodorus 'Priscianus', inquit, 'grammaticus qui nostro tempore Constantinopoli doctor fuit'. Itaque quoniam Eutex Prisciani discipulus fuit et Priscianus Constantinopoli floruit, non inprobabile esse uidetur, quia haec ars Euticis Constantinopoli scripta est tempore Iuliani consulis atque patricii. 10

Cum semper nouas quaestiones et reliqua. Quo pacto discipuli 'semper' interrogare magistros possunt, cum saltem somno impedian- tur, perquirendum est. Itaque aut 'semper' pro eo, quod est 'saepe', positum esse intellegitur et hoc per *συνεκδοχήν* accipiendum, totum uidelicet tempus pro parte nominando. Nam 'semper' totum, 'saepe' uero 15 partem temporis designat. Aut certe 'semper' pro omni tempore saeculis uidelicet et generationibus intellegendum. Nulla autem generatio et nulla aetas humani generis tam in praeteritis quam in praesentibus atque futuris transit, in qua non discipu||f. 2^a||li magistros interrogent. Signanter uero dixit, quia quodammodo inexcusabilis necessitas respondendi 20 magistris inponitur. Non enim omni modo, sed quodam modo haec necessitas inexcusabilis esse cernitur, cum neque discipuli ui necessitatis extorqueant responsum a magistris, sed tantum quodammodo, neque inexcusabilis respondendi necessitas ipsis doctoribus inponitur, ne, si respondendo defecerint, officium magisterii cum erubescencia et ignorantia 25 sibi usurpent. Quorum prior observationibus instruitur generalibus, alter indicio finalitatis speciales exsequitur regulas. Notandum, quod 'prior' non ad positium, sed ad contrarium comparatium in loco hoc habet collationem. Nam libellus, qui praecedit, in ordine prior est, quam qui posterior est. Ergo prior ad posteriorem habet 30 comparationem, quomodo et posterior ad priorem. Posterior namque est subsequens libellus, quam prior. Porro ob hoc generales regulas in priori

1 Vnde] unus TB 2 de uere B Eutex enim] *Legendum uidetur*: Eutex enim cognomen est, inde agnomen ortum Euticius; Euticius uero *ὀλιγοσητικῶς* (sive κατ' ὀλιγογίαν) dicitur et *γελαστικῶς* ut Graeculus. galatos B 4 grecam TB athimologiam T aethimologiam B 5 interpretari T nam eueuFNC T eyΘFHC B 6 Cassiodorus] cf. p. 2318 P. 9 quia pro quod scriptum, cum compendia utriusque uocis inter se simillima passim confundantur, nolim temptare, cf. u. 20 etc. hec B 11 questiones TB ad reliqua B 13 sepe TB 14 intelligitur B (?) hoc per sine dochen B hoc chdochen T uideliēt T 15 pro arte T sepe TB 16 partim B saeculi uidelicet B 17 nulla enim B 18 etas B preteritis B presentibus B 19 transit] tersit T tersit transit B 20 ne necessitas T 21 imponitur B hec B 23 tantum] tam, quod compendium tamen quoque particulae esse librarius iste uoluit. tamen B neque] quasi TB 25 defecerunt B 26 sibi om. B 29 hoc loco B precedit B in ordine om. B 30 posterior ior, alterum ior eras. posterior subsequitur B

p. 447, 17.

libello dicit esse digestas, quod ibi de quattuor formis et de quattuor coniugationibus exponit. In sequenti uero libello non generales, sed speciales regulas asserit esse inclusas, quod in ipso de tribus solum modo formis, hoc est inchoatiua || f. 2^b || frequentatiua et perfecta deque uerbis
 5 duarum coniugationum primae et tertiae quae consonantes ante o uel or habent explicat. Sed contuendum est nobis, cur magis indicium finalitatis uel finalitatem in posteriori quam in priori libello esse obseruandam asseueret, cum in utroque libro et indicium finalitatis et ipsa finalitas perspicue esse cognoscitur. Indicium quidem finalitatis sunt uocales et con-
 10 sonantes quae o uel or syllabas antecedunt, finalitas uero ipsa ultima terminatio intellegitur. Sed si perspicaciter attendamus, neque indicium finalitatis sed sola finalitas in priori libro obseruatur. Non enim uocales seu consonantes, quae uerbi gratia ante eo uel eor et ante uo uel uor et ante io uel ior elucescunt, in priori libello necesse est ut considerentur,
 15 sed sola finalitas perspecta certum argumentum tribuit, ut per hanc uerba, quae in ipsam finalitatem desinunt, cuius sint coniugationis, quisque intellegere possit. At in secundo libello non solum finalitas, sed etiam indicium finalitatis, hoc est uocales seu consonantes, qui ipsam finalitatem ante cedunt, obseruantur, quatenus uocalibus et consonantibus, quae fina-
 20 litati || f. 3^a || praeponuntur, perspectis certo indicio cognoscatur, cui coniugationi quodlibet uerbum in ipsam desinens finalitatem deputabitur. Sed, quod dicimus, aliquo nos exemplo adprobemus. In go, inquit, uel in gor desinentia uerba ex antecedentibus litteris dinoscuntur. A igitur ante finalem go habentia syllabam primae coniuga-
 25 tionis sunt, ut propago as, uagor, indagor refragor. Sic et in aliis hoc ipsum in secundo libello considerato. Itaque finalitas est bo uel bor, co uel cor, do uel dor, go uel gor et reliqua, indicium uero est finalitatis praecedens uocalis uel consonans. Tres quidem sunt apud Graecos coniugationum species et reliqua. Graecorum uero uerborum III species sunt, in quibus tenores discretionones faciunt. Prima species est βαρύτονος, quod est compositum ex tribus corruptis, id est βαρύς, quod interpretatur carens, τόνος quod est accentus, νεώτατος, quod nos dicimus 'ultimus'. Βαρύτονος autem species dicitur quasi ultima carens tenore. Paenultimam uero βαρυστόνων grauis accentus designat.

1 quattuor T, bis 5 prime scilicet et tertieque B 6 explicant B nobis est B
 10 q. o B syllabas T 11 perspicaciter T 13 que T 14 ducescunt B (?) 16 que B
 17 aut T 18 que B 19 antecedant B quatinus B que B finalitati T 20
 preponuntur B 21 quolibet T 22 abprobemus T approbemus B In go, inquit
 etc.] Eutych. Ars II 7; p. 474, 24 K. 24 sillabam T prime sunt B 25 uago
 T 27 et co uel cor uel do uel dor et go uel gor et reliq. B initium B 28 pre-
 cedens B apud B 29 grecos TB grecorum TB 30 discretionones T 31 bar-
 githonos TB 32 barginos TB interpretatur T inter^{ta}p B carens tenore B thonois
 TB νεώτατος] nos atero T nosotero B 33 ultima bargithonos TB 34 penulti-
 mam TB βαρυστόνων] bargithonon, sic semper TB

Acutus autem ante paenultimam syllabam βαρυτόνων terminat. Hoc enim mihi in quaestionem irruit, quare prima species βαρυτόνων non || f. 3^b || retinet accentum in ultima. Ideo enim non habet, quia omnia uerba βαρυτόνων in paenultima et ultima correpta sunt semper. Tenores enim non possunt retinere ultimam et paenultimam, nisi fuerint longae in tris-⁵ syllabis; si autem breues fuerint, usque antepaenultimam semper ascendant. Dissyllaba uero uerba βαρυτόνων grauis tantum modo regnat. Omnes uero personae istorum uerborum speciei βαρυτόνων absque prima positione singularis indicatiui modi, aliquando in ultima circumflexum, aliquando acutum in paenultima semper tenent. Βαρύτονος uero¹⁰ species ordinem VI coniugationum ex consonantibus ante ω inueniatis ostendit. Vbi enim inuenies β π φ, coniugationem primam dies et reliqua. Quarta autem quae per ξ uel duplicatam sigma profertur, cuius per ξ uel per σ praeteritum dicitur, ut κλύξω ἐκλυσα ὀρύττω ὤρυξα. Per liquidas quinta dinoscitur idest μ λ ν ρ et per illas semper¹⁵ profertur praeteritum, nisi antecedit alia liquida eam liquidam, et finalem amittat semper posteriorem liquidam, ut τέμνω ἔτειμα στέλλω ἐστελλα † erno era. Sexta coniugatio est quae per uocales υ ε uel consonantes ξ ψ φ profertur. Si uero uocales fuerint ante ω, per σ praeteritum || f. 4^a || declinatur, ut ὀπνίω ὤπνισα ἐλέεω ἠλέησα. Si autem con-²⁰sonantes ante ω, aliquando per eas, aliquando per uocales terminatiuas praeteritum profertur, sic et alia uerba. Alii uero hanc sextam diuiserunt et septimam esse uoluerunt, idest ea uerba, quae consonantes ante ω habuerint, quod nouitati Graecorum non placuit, sed coniuncte profertur per cognatum praeteritum. Secunda persona singularis indicatiui modi²⁵ omnium horum uerborum in εις diphthongon desinit et circumflexum tenet semper. Secunda species περισπωμένη est, quae tres coniugationes habet circumflexo accentu in ultima et ex uocalibus secundae personae dinoscitur. Ideo circumflexa dicitur in ultima, quia ultimam natura longam sem-

1 ante paenultimam syllabam βαρυτόνων] a non penultima syllaba bargithonon TB
2 questionem TB βαρυτόνων non retinet] bargithonon in nec tenet T bargithonon
nec tenet B, cf. u. 5 3 enim om. B 4 penultima TB 5 penultimam TB longe
TB trissyllabis T 6 antepenultimam B penultimam T 7 de syllaba T bargithi-
non uerba B 8 persone B positione prima B 9 ultimo TB 10 penultimo TB
Exciditne accentum ante semper? quod quidem facile omitti poterat propter antece-
dentis acutum similitudinem. 11 ante o T om. B 12 ΒΠΦ TB, cf. Macrobiani ex-
cerpta Parisina p. 602, 4 K. 13 que B per ξ uel duplicatam sigma etc.] per Z
uel duplicatam sigma (duplicatum sigma B) profertur uel (et B) per C praeteritum (pre- B)
dicitur ut elizo elisa omisso omisa TB 15 dinoscitur I·M·L·N·P B ΜΛΝΡ T
16 praeteritum B 17 ammittat T ut thomno thoma enlo ena erno era (erna B) TB
18 que B γε B et B ΥΕ T 19 ΖΨΦ·Ι· (C B) TB si uero uocales] sc. ante
ω cui antecedit uocalis υ uel ε uel ι ante o per Z praeteritum (pret- B) declinatur
TB 20 ut opizo opiza eloio eliza T ut opio opiTa eloio eloiza B 21 ante o TB
22 praeteritum B 23 que B ante o TB 24 habuerint septimam esse uoluerunt B
quia T grecorum TB 25 praeteritum B 26 in eis dyptongon TB 27 que B
28 in ultima ex uocalibus secunde TB 29 circumflexa dinoscitur B in ultimo TB
ultima B

p. 448, 23.

per habet. Et omnes consonantes habet ante ω finalem. Prima in $\epsilon\iota\varsigma$ diphthongon desinit et per σ praeteritum profertur ut $\pi\omega\lambda\omega\ \pi\omega\lambda\epsilon\iota\varsigma$ $\acute{\epsilon}\pi\omega\lambda\eta\sigma\alpha$. Secunda in $\alpha\varsigma$ diphthongon, aliquando in $\alpha\varsigma$ productam desinit et per σ praeteritum semper profertur ut $\varphi\omega\rho\acute{\alpha}\omega\ \varphi\omega\rho\acute{\alpha}\varsigma\ \acute{\epsilon}\varphi\omega\rho\alpha\sigma\alpha$.
 5 Tertia in $\omicron\iota\varsigma$ diphthongon uel in $\omega\varsigma$ productam per synaeresin desinit ut $\acute{\eta}\mu\epsilon\rho\omega\ \acute{\eta}\mu\epsilon\rho\omicron\iota\varsigma$ uel $\acute{\eta}\mu\epsilon\rho\omega\varsigma$; praecedentem uero consonantem seruat in praeterito, ut $\acute{\eta}\mu\acute{\epsilon}\rho\omega\sigma\alpha$. Hoc autem sciendum est, quod i littera || f. 4^b || in his non praeiudicat, quod diphthongus est; sed priorem enim intellegimus uocalem coniugationum, quia postrema infirma, quomodo apud
 10 nos ae et oe inprimis infirmae, et per synaeresin idest in his omnibus per priores tantum modo *uocales* coniugationes cognoscuntur. Tertia species est, quam dicunt $\acute{\omicron}\xi\nu\nu\omicron\mu\acute{\epsilon}\nu\eta\nu$ idest acualis, quia semper acutum in ultimo tenet, quia ultima syllaba natura longa est semper et in secunda persona semper cognoscitur per i uocalem. Consonantem ante ω habet
 15 et ante ω tres semper consonantes tenet $\dagger\cdot\text{p}\cdot\text{C}\cdot\Phi$ et $\cdot\iota\cdot$ pro consonante in paucis uerbis habet ante ω . Omne praeteritum eorum per $\cdot\text{C}\cdot$ profertur ut $\dagger$ omoro omoris omosa; si uero $\cdot\iota\cdot$ pro consonante habuerit per digamma praeteritum profertur ut $\dagger$ aio ais aifa. Haec autem species in prima positione *per* $\cdot\iota\cdot$ uocalem loco consonantis positam dinoscitur.
 20 Secunda enim persona eius non distat a secunda coniugatione circumflexorum quippe cum in $\alpha\varsigma$ diphthongon finitur ut $\dagger$ omo omais omoka. Si uocalem $\cdot\iota\cdot$ loco consonantis habuerit, quaeritur ab aliquantibus, quare nec circumflexum tenet, cum in o productam finitur. Hoc enim fieri puto ad differentiam specierum, ne dubitationem aliis praeberet. Sed hoc ma-
 25 xime adhibendum cum o Graecorum ancipitem || f. 5^a || ueterni in ultimo habent causa discretionis circumflexorum, quia per a productam Aeolensium semper scribitur. In primordio uero ueternorum o littera communis fuit produci et corripī, sic et e apud Graecos ueteres. Apud enim Aeolenses α producta et η producta prioribus semper correptis inuenta est. Nullum

1 habent B ante o TB primam in eis B 2 dyptongon B per C praeteritum B ut eplilo epoleis epolea T epulo epoleis epoelea B 3 in ais dyptongon TB

4 et per Z TB ut trosā (troso B) trosais troza TB 5 dyptongon B per sēresin desinit ut emero emerois uel emeros T per sineresin desinit ut emoro emorois uel emoros B 6 praecedentem] praesentem T presentem B 7 in praeterito ut emera TB 8 praeiudicat quod dyptongus T praeiudicat quia dyptongus B 9 coniugā TB apud B 10 infirme B per sinerisin B per sinerisim T 11 coniugā T coniugat B uocales ante coniugationes addidi tertia B 12 $\acute{\omicron}\xi\nu\nu\omicron\mu\acute{\epsilon}\nu\eta\nu$] episene TB, cf. cod. f. apud Keilium p. 448, 4: in o desinentem dicunt idest HPICHNA correp. in marg. HPICENA nominatur tertia idest acualis quia acuabitur, et Einsidlens. No. 265 (saec. X) in marg.: oerisene acualis 14 ante o TB 15 ante o TB 16 praeteritum B 17 pro T digammon TB 18 aio ais aiFa B hec B 19 per om. T 20 eius] cuis T 21 ais TB diptongon. T dyptongon B omaka B 22 queritur TB 24 preberet B 25 cum o grecorum TB ueterni] ueternum T ueternorum B 26 habet B eolensium T eolensium B 27 primordis B 28 apud B grecos TB ueterōs T eolenses T apud eolenses enim B 29 a producta et h (H B) producta TB

uero uerbum uel aliam partem quamlibet productam in o ancipitem terminari aput Graecos inuenies, nisi tantum modo in uerbis tertiae speciei *quod* discretionis causa esse praediximus, in qua circumflexum Aeolenses refutauerunt ponere eam dubitantes tenori ancipiti. Secunda uero species in secunda persona cognita. Tertia enim non solum in 5 secunda persona, sed etiam in prima positione cognoscitur, quod paulo ante notauimus. Veteres autem Graecorum uerba i uocalem pro consonante habentia, secundae coniugationis *περισπωμένη* adiungebant, cognationem sono diuidentes, quartamque *περισπωμένων* numerantes † ierosilem nominauerunt, idest transibilem per inaequalem accentum. 10 Aeolenses enim tertiae speciei adiungebant quae uno accentu in ultima hoc est acuto proferuntur. Ante specialium tamen expositionem regularum prius aliquid generale de hac ambiguitate coniugationum diffinire temptabo || f. 5^b ||. Quidam speciales regulas non nisi in secundo tantum libello dicunt esse expositas. Sed mihi uidetur, 15 quod in priori libello non solum generales, sed etiam speciales regulae continentur. Nota enim quod non dicit: 'prius regulas generales diffinire temptabo' sed: 'prius aliquid generale de hac ambiguitate coniugationum definire temptabo', illud nimirum intimare uolens, quod in priori libello prius aliquid generale, quam speciales regulae sunt diffiniendae. 'Ali- 20 quid' namque 'generale' est, quod de quattuor formis primo generaliter exponit, hoc est, quod inchoatiua, quae semper in sco desinunt, tertiae, meditatiua in urio quartae, frequentatiua in ito, in so, in xo desinentia primae, perfectae formae uerba quattuor coniugationum repperiuntur. Speciales uero regulas consequenter in eodem libello priori describit, cum 25 de eo et eor et uo et uor et io et ior scribit, et ceteris, quae sunt speciales perfectae formae uerborum terminationes, edisserit. Hinc in subsequentibus ipse dicit, quod secunda coniugatio in eo terminationem quasi specialem in deriuatiuis et primitiuis possideat. Cernis enim, quod non generalem, sed quasi specialem ipsam in eo terminationem nominet || f. 6^a ||. 30 Itaque in priori libro et generales et speciales regulae sine indicio tamen finalitatis exponuntur. In sequenti uero libello speciales cum indicio fina-

1 aliquam T ancipitem] antiquam TB 2 apud B grecos TB tertia B 3 quod *addidi* prediscimus B 4 eolenses T iolenses B dubitantes] deputantes TB tenori] tenoris TB ancipitis B 5 Tertia autem B 6 grecorum TB uerba epici .N.C.I. uocalem B 7 perispomene T perispomenion B 8 perispomenon T perispomenion B 9 ierosile nominauerunt idest tersibilem T ierosilem — idest transibilem B An: *διαπορῶσιμον*? 10 Polenses T eolenses B autem B tertiae B quae] qui in T quia in B 13 coniugationē T 16 regule B regales, corr. regulares T 17 diffinire T 18 aliquit, corr. -d T 19 diffinire B 20 regule TB su^{nt} T s B diffiniendae] differende T disserende B 21 quattuor T 22 que B tertiae B 23 III^{ae} T in urmo quarte B frequentia T in ito in to in so B 24 prime perfecte forme B III or T 25 consequuntur T priori libello B 26 que B 27 perfecte forme B in subsequentibus] cf. p. 449, 28—30 K. 29 deriuatiuis B 31 regule TB sunt indicio tuñ T

p. 449, 7. 149, 10.

litatis regulae continentur. Illud uero discutiendum est, quem ordinem in formis uerborum ipse Eutex ostendit, hoc est, utrum naturalem formarum ordinem, an coniugationum, quibus ipsae formae deputantur. Sed neutrum ordinem hic sequitur. Nam si naturalem formarum ordinem ostenderet, primo meditatiuam, secundo inchoatiuam, tertio perfectam, quarto frequentatiuam formam posuisset. Item, si coniugationum ordinem in ipsis formis describeret, neque primo inchoatiua, quae sunt tertiae, sed potius frequentatiua, quae sunt primae coniugationis, uerba ordinasset. Itaque sciendum, quod superiores tres formae hoc est inchoatiua meditatiua frequentatiua semper sunt deriuatae et quod inchoatiua ex pluribus fontibus deriuantur. Non enim tantum a uerbis, sed etiam a nominibus haec uerba deriuata esse pernoscentur. Idcirco primo inchoatiuam posuit formam. Et quoniam inchoatiua forma tertiae, meditatiua uero quartae est coniugationis, apte meditatiua sequitur inchoatiuam formam. Porro frequentatiua forma tertium obtinet locum, quia similiter inchoatiuis et meditatiuis haec forma deriuatur. Saepe namque a supinis, quomodo meditatiua uerba, frequentatiuae formae nascuntur, ut scriptu scripto, dictu dicto, cursu curso || f. 6^b || et reliqua, quomodo ab esu esurio et ab amatu amaturio traducuntur. Item a secunda persona, quomodo inchoatiua, ita frequentatiua forma nascitur, ut lego legis legito, fugio fugis fugito, ago agis agito et similia. Non ergo inmerito post inchoatiuam et meditatiuam speciem forma frequentatiua tertio ordine ponitur, cum particeps esse utriusque formae deriuationis pernoscentur. Lege de specie uerborum secundum Priscianum. Et bene uerba perfectae formae postremo posuit, quia haec non solum deriuatiua, quomodo tres supradictae formae, sed et primitiua esse noscuntur. Quoniam de his latius edisserit, apte ea in ultimo loco digessit, et quia perfectio sit finis rerum existentium. Viso enim uisis. Ideo autem uerbum hoc specialiter notat, quia similitudinem deriuationis frequentatiuorum habet. Nam quomodo uerbi gratia a scriptu scripto frequentatiuum nascitur, ita ab eo, quod est uisu, quod a uideo uerbo traducitur, uiso uisis deriuatur. Protinus Archadiae gelidos inuisere fines. Notandum quod iste uersiculus in Virgiliano carmine scriptus inuenitur. At uero illud, quod praecedit: 'has

1 regule TB 3 ipse forme TB deputantur]. Recte igitur Keilius post uerba: definire temptabo p. 448, 24 lacunam statuit: quae enim ex codicis f epitome suppleri iubet, ea ipsa uel similia saltem commentator respexit. 5 tertia T tercio, corr. tertio B 6 potuisset T 7 tercie, corr. tertie B 8 quae sunt prime B 9 forme B meditatiua T 10 deriuatiue B et quae T 11 deriuantur B tañ T 12 hec B deriuatiua B 13 Et quoniam etc.] Verba: et quoniam — inchoatiuam formam om. T tertiae B quarte B tertium B 16 hec B deriuatur B saepe TB a sopinis TB 17 frequentatiue forme B 19 amaturio T 20 quomodo] quoniam T 21 fuigo T 22 tertio ordine] in ordine TB 23 forme deriuationis B praenoscitur T prenoscitur B 24 perfecte forme B 25 posuit, om. postremo T hec B deriuatiua B supradictae forme B 26 Quoniam] quō TB 27 et quia] uel quia? finis sit B 28 hoc om. T 29 deriuationis B quomodo] quō T 31 ducitur B archadia B 33 praecedit B

forte inuisitis aras' et alterum quod subsequitur: 'omne cum Proteus pecus egit altos uisere montes', non Virgilii sed Horatii esse censemus.

Perfectae formae autem || f. 7^a || uerba quae non sunt anomala uel defectiua in quattuor tantum inueniri coniugationibus uideo. Hoc dicit quod nulla alia forma, nisi tantum perfecta forma, in quattuor coniugationibus inuenitur. Nam tres superiores formae, hoc est inchoatiua meditatiua frequentatiua, singulae singulas sibi uindicant coniugationes, cum nulla ex ipsis forma duas aut tres aut quattuor coniugationes habeat, sed singulae, ut dixi, singulis coniugationibus deputentur. Quae sola etiam in primitiuis hoc habuit proprium quod aliae uix in deriuatiuis. Omisso uerborum circuitu sensum huius loci breuiter ostendamus. Itaque supra dixit quod omnia uerba ante o uel or finalem e uocalem habentia unius tantum modo sunt et secundum ueteres artium scriptores secundae coniugationis, quibus uerbis illud procul dubio intimare uidetur, quod, licet secunda coniugatio supradictas formas inchoatiuam uidelicet meditatiuam atque frequentatiuam in nullo uerbo participat, tamen in uerbis perfectae formae magnam atque praecipuam partem sibi uindicat, cum omnia uerba in eo uel in eor desinentia in sua dictione possideat. Hinc apte subiungitur, quia ipsa sola secunda coniugatio non solum in deriuatiuis 'sed etiam in primitiuis uerbis' in eo uel eor desinentibus 'hoc habuit proprium.' Quid est illud proprium, quod ipsa habuit, nisi illud possessum, || f. 7^b || nisi illud speciale obseruatum, quod supra ostendit, quia uidelicet omnia uerba in eo uel eor desinentia unius tantummodo sunt, hoc est secundae coniugationis? Hoc enim totum canonicum, hoc totum regulare proprium est secundae coniugationis, exceptis paucis uerbis, quae in eo uel in eor desinentia primae et quartae coniugationis in subsequentibus notantur: Vt beo creo meo et reliqua. Sed si quaedam in eo uel in eor desinentia non secundae, sed primae

1 protheus TB 2 oratii T esse censemus]. *Male commentator nugatus est, cum illa: 'has forte inuisitis aras' Horatii esse censebat, cuius minime sunt. Dubitabat de eo uersu Keilius sed Vergilii esse negabat. Est autem Vergilii et reuera, ut refert ipse Eutyches, ex libro VIII Aeneidos defloratus, uersus scilicet 157: 'Hestonae uisentem regna sororis'. Scripserunt enim praue pro 'haesione' 'has forte', ex 'regna sororis' per compendia r. s. scripto 'aras' finxerunt librarii nequissimi, nisi Eutychem ipsum arguere mauis, qui eum uersum corrupte scriptum iam ipse inuenerit in eis quas exscribebat schedis grammaticis, id quod mihi magis probatur, quia et codices manuscripti antiqui et commentator perquam antiquus eodem laborant uitio.* 3 perfecte

autem forme uerba que B 4 in IIII tam T 6 forme B 7 singule B sibi singulas uindicant B 8 quatuor T 9 singule TB deputentur] deuto T 10 que B 11 alie B deriuatiuis B 12 uerba om. B 13 unius tam T 14 secunde TB 15 quia B 16 licet secunda coniugatio etc.] *Verba secunda coniugatio — uidelicet om. T 17 tamen] tam T 18 perfecte forme B praecipuam sibi partem B 19 or T dictione] dictione T dictione B 20 quod ipsa B secunda om. B 21 uel ni eor B 23 possessum T 24 uel in eor B 25 secunde TB 26 secunde TB 27 que B prime et quarte B 29 quaedam TB secunde TB prime B*

p. 449, 26.

et quartae coniugationi asscribuntur, quomodo uerum erit, quia omnia uerba in eo uel in eor desinentia secundae sunt coniugationis? Aut ergo 'beo creo' et similia sunt secundae coniugationis, si omnia uerba in eo et in eor desinentia non nisi secundae coniugationi deputantur, aut si
 5 'beo creo meo' et cetera exceptiua non secundae, sed potius primae et quartae coniugationis sunt, quomodo falsum non erit, omnia uerba in eo uel in eor desinentia unius tantum secundae coniugationis esse? Itaque quid aliud ad haec respondendum est, nisi quod uerba quaedam in eo uel in eor desinentia primae sunt et quartae coniugationis, ut 'beo creo
 10 eo queo'? Cetera uero omnia, quae in eo uel in eor desinunt secundae coniugationis sunt. Sequitur: quod aliae uix in diriuatiuis. Ex eo quod est 'habuit', per syllepsin 'habuerunt' || f. 8^a || assumendum est ut plena nobis sententia sic constet: 'quod aliae uix in diriuatiuis habue-
 15 runt'. Nam aliae coniugationes quae sunt prima tertia quarta unaquae- que suum proprium in diriuatiuis uerbis habet, cum inchoatiua tertiae, meditatiua quartae, frequentatiua primae sint coniugationis. Quod non ita intellegendum est, ut hae coniugationes non haberent aliquod proprium in primitiuis perfectae formae. Nam uerbi gratia omnia uerba in po desinentia, non solum diriuatiua, sed etiam primitiua primae sunt
 20 coniugationis, ut crepo crepas et reliqua, exceptis primitiuis paucis, quae sunt tertiae coniugationis, ut scalpo is, sculpo is et reliqua. Item omnia uerba primitiua in uo uel in uor desinentia tertia sibi sola coniugatio uindicat, ut inbuo, tribuo et similia. Multa quoque primitiua in io uel in ior desinentia sub certa obseruatione quartae coniugationis inueniuntur,
 25 ut ambio ambis, salio salis et similia. Quid est ergo, quod secundam coniugationem et in primitiuis et in diriuatiuis habere proprium dicat? Alias uero coniugationes tantum in diriuatiuis? Nisi hoc dictum esse ita intellegamus, quia prima et tertia et quarta coniugatio, quantum ad supra memoratas formas pertinet, inchoatiuam scilicet meditatiuam atque fre-
 30 quentatiuam, non nisi || f. 8^b || in diriuatiuis uerbis habent proprium, cum ipsae tres formae semper sint diriuatiuae; quantum uero ad uerba perfectae forme attinet, etiam in primitiuis, ut diximus, proprium habent. Sed interea perquirendum est, cur prima coniugatio 'uix' habeat frequen-
 tatiua uerba, tertia inchoatiua, quarta meditatiua. Numquid enim frequen-

1 quarte TB ascribuntur B 2 secunde TB 3 creo beo B secunde sunt B
 4 secunde TB 5 secunde B prime B 6 quarte TB 7 tantum modo B se-
 cunde B 8 hec TB quedam T quedam uerba B 9 et in eor B eoro, corr. eor
 T prime sunt et quarte B ut om. B 10 creo et eo B omnia om. B que B
 secunde B 11 alie B deriuatiuis B 12 syllepsin TB 13 alie B 14 alie TB
 que B tertia B unaquaeque TB 15 tertia B 16 quarte B prime B 17 hec
 T 18 perfecte forme B 19 etiam et B prime B 20 crepoas B paucis pri-
 mitiuis que B 21 tertiae B scalpo] scapulo T 22 tertia B 23 inbuo B 24
 certe B quarte B 26 in ante diriuatiuis addidi 27 in diriuis T ita om. T 28
 quantum T 31 ipse tres forme B diriuatiue B ad uerba] aduerbia T perfecte B
 32 forme TB 34 tertia B

tatiua alterius coniugationis, nisi primae, et inchoatiua, nisi tertiae, atque meditatiua, nisi quartae coniugationis semper fuerunt? Itaque si semper singulae coniugationes singulas formas habuerunt, cur 'uix' eas habere dicuntur? Ad quod respondendum, quod non quantum ad consuetudinem siue auctoritatem, sed quantum ad rationabilem causam pertinet, ipsae tres coniugationes 'uix' supra dictas tres formas habuerint. Nam iuxta auctoritatem et consuetudinem facillima observatio est, quod inchoatiua tertiae, meditatiua quartae, frequentatiua semper primae sunt coniugationis. Cur autem meditatiua et inchoatiua magis quartae et tertiae, quam primae, et frequentatiua magis primae, quam tertiae sint coniugationis, abdita quaestio est atque ad discutiendum difficilis, quam tamen ipse Eutex in consequentibus uidetur absolvere, cum dicit: Meritoque utraque forma || f. 9^a || diriuatiuorum ad eam maxime uenit coniugationem in qua suae finalitatis inueniebat etiam primitiua. Si quis ergo nos interrogauerit, quare frequentatiua magis primae sint coniugationis, quam tertiae, respondebimus ei, quia magis in prima, quam in tertia coniugatione suarum finalitatum, hoc est terminationum, inueniebant etiam primitiua. Nam reuera plura uerba et primitiua et diriuatiua in ipsas finalitates frequentatiuorum in prima, quam in tertia coniugatione desinunt, ideoque ipsa frequentatiua plus debent esse primae, quam tertiae. In prima namque coniugatione sibi similia hoc est diriuatiua et etiam primitiua inuenerunt, in tertia uero coniugatione non nisi dissimilia solum, uidelicet primitiua, excepta so terminatione, inuenire poterant. Ergo ad consocia hoc est diriuatiua eiusdem coniugationis similia *hoc est primitiua inuenerunt*. Aliter: quia frequentatiua et inchoatiua in suis terminationibus in prima et in tertia coniugatione inuenerunt uerba primitiua. Idcirco *dicit* ipsis adhaerere primitiuis, cum excellentius sit primitiuum, quam diriuatiuum; quod et de meditatiuis similiter intellegere possumus, quae non nisi ad quartam coniugationem tendere debuerant, cum neque in prima coniugatione in io primitiua uerba inuenerant neque in tertia coniugatione tam multa primitiua in io desinen || f. 9^b || tia, quomodo in quarta coniugatione, inuenire poterant. Notantur primae quidem coniugationis ut beo creo meo et

1 prime B   terciæ B   2 quartæ B   3 singulæ B   4 quia non B   5 ad
 actionem causam Tracionabilem B   6 ipse B   habuerunt B   8 terciæ B   quartæ B
 prime B   IIII tae T   9 Cur autem] Cur hæc T   cur hoc B   *Ortum uitium est ex*
similitudine compendiorum h. quartæ et terciæ quam prime B   10 et quare frequenta-
 tiua B   prime quam terciæ B   sit coniugationis T   11 questio TB   12 merito B
 13 diriuatiuarum, *corr.* -orum T   maxime T   14 sue B   16 prime TB   terciæ B
 17 terciæ TB   19 finalitas T   20 terciæ TB   21 prime B   terciæ T   terciæ B
 22 terciæ TB   24 consocia B   eiusdem coniugationis similia] eiusdem consilia T
 eiusdem consimilia B   25 hoc est primitiua *addidi* inuenerunt] uenerunt TB   26
 terciæ TB   27 dicit *addidi* adherere TB   29 que B   31 terciæ TB   32 prime
 B   coniugatione B

p. 450, 25. 450, 27.

reliqua. Inter haec quoque galeo et calceo iuxta Priscianum notanda sunt. Excepto hio as et pio as. Inuestigandum est, quare uerbum pio non potius de quarta ad primam coniugationem excipitur, cum uerba in io et in ior desinentia, quia obseruationibus uerborum primae coniugationis 5 carent, quartae coniugationi necessario deputantur, ut ambio is et reliqua, praeter ea, quae tertiae sunt coniugationis, ut iacio facio et similia. Itaque quoniam pio uerbum carens obseruationibus primae quartae coniugationis debuit esse, quare non de quarta ad primam coniugationem in subsequentibus excipitur? sed sciendum, quod uerba diriuatiua quartae 10 coniugationis in io desinentia hanc generalem obseruationem habeant, quatinus una syllaba nomina, ex quibus nascuntur, superent, ut insignis insignio, superbus superbio et similia. Ergo quoniam pio uerbum a nomine, quod est pius, diriuatum neque una syllaba nomen sibi appositum transcendit, idcirco neque quartae coniugationis esse regulariter debuit 15 ideoque non inmerito a quarta coniugatione neque excipitur, cuius nullam similitudinem hoc uerbum habere pernoscutur. Illud quoque notandum, quare hio uerbum non de quar || f. 10^a || ta ad primam coniugationem excipitur, dum illud, cum sit primitiuum, quartae coniugationis esse debuit; sed attendamus, quod non omnia uerba dissyllaba primitiua in io 20 desinentia generali uel speciali regula quartae coniugationi deputantur, quippe cum non nisi tria tantum uerba dissyllaba in io desinentia in ipsa coniugatione inueniuntur, quae sunt scio fio et interdum cio. Non ergo hio de quarta coniugatione debuit excipi, quia, cum sit dissyllabum, neque aliqua regula quartae coniugationis debuit esse. Crucio uero aptiori 25 loco in subsequentibus excipitur quia cum carens obseruationibus primae debuit esse quartae coniugationis, tamen in auctoritate primae coniugationis inuenitur. Ideoque dum de uerbis quartae coniugationis disseritur, ipsum primae coniugationis esse notatur. Vio quoque uias, quia neque in simplicitate in usu habetur, licet uiando et uiator 30 repperiatur, propterea neque cum uerbis pio et hio excipitur. Amplio enim amplias ab amplior nomine uel amplius aduerbio. Amplio, inquit, uerbum, cum sit primae coniugationis, non est exceptiuum. Nam supradictam generalem regulam seruat. Nascitur enim a nomine 'amplior' non minus trissyllabo, i puram in paenultima

1 hec TB iuxta Priscianum] de 'calceo' cf. I p. 476, 11 H. Sed quid illud 'galeo' sibi uelit, difficile est dictu: nam neque p. 441, 16 neque p. 562, 14 huc pertinent, quippe ubi expressis uerbis Priscianus ista de nominibus, non de uerbis esse diriuata adfirmet. 3 potius B 4 et ior B prime B 5 coniugationis T 6 preterea TB que B tertiae T tertiae B 7 obseruationibus] obseruantibus T prime B coniugationis T 9 diriuatiua quarte B 11 sillaba T 13 diriuatiuum B sillaba T 14 quarte B 16 praenoscitur T praenoscitur B 17 quare hoc uerbum T 18 quarte B 19 attendamus quia B dyssyllaba B 20 quarte TB 22 que B 23 dissyllabum B 24 quarte B 25 excipitur — obseruationibus om. T prime B 26 quarte B prime B 27 quarte B 28 diseritur T prime B 33 supradictam] cf. p. 450, 13 K. Na*citur T 34 penultima TB

habente et hoc quidem in nominatiuo. Ceterum in genetiui neque i puram in paenultima sed in antepaenultima habet, ut amplioris, quod superiori re || f. 10^b || gulae uidetur esse contrarium. Ideoque ad meliorem sensum ipse Eutex transiens subiungit atque ait uel amplius aduerbio. Nam quia aduerbium indeclinabile manet semper, amplius aduerbium i paenultimam puram habet. Similiter autem humilio et breuio, et siqua talia repperiantur, a nominibus comparatiuis humilior et breuior, uel magis ab aduerbiis, quae sunt humilior et breuius deriuantur. Sed illud nobis considerandum est praeterea, quare non etiam rabio as et glacio as hisque similia in hoc loco ab Eutice notantur, cum neque genitiui nominum, ex quibus haec uerba nascuntur, ut rabiei glaciei i puram in paenultima quo modo neque amplioris et satietatis, habent. Itaque sciendum, quod uerba ex nominibus quintae declinationis in io manantia non ad genitiuum, sed ad nominatiuum parilitatem syllabarum custodire solent, sicut in consequentibus huius libri parebit. Omne uerbum a nomine deriuatum et reliqua. Intentio quidem auctoris in hac sententia lucide clarescit, quod praeter meditatiua inchoatiua frequentatiua uerba et in eo uel in eor, in uo uel in uor, in io quoque uel in ior desinentia, de quibus omnibus superius tractatum est, cetera omnia uerba in quascumque terminationes desinentia, si a nomine deriuantur, non semper, sed plerumque atque praecipue primae sunt con || f. 11^a || iugationis. Ergo, quod ait uel frequentatiuum hoc est: si non sit frequentatiuum, non ipsa frequentatiua a prima coniugatione segregat, sed alia uerba deriuatiua, quae tamen non sunt frequentatiua, primae coniugationi ascribit. Porro quod ipse meditatiua et inchoatiua et frequentatiua dicit, quoniam 'quasi speciales habent coniugationes proprias', quoddam dialecticum latenter insinuat; ut enim genus species uel formas complectitur, ita species seu formae indiuidua continent, quae et propria dicuntur, quia uerbi gratia sicut homo et leo species sunt animalis, sic nimirum unus homo uel unus leo quoddam indiuiduum uel proprium est in ipsa specie hominis atque leonis. Itaque quoniam inchoatiua meditatiua frequentatiua non tam generales sunt in multiplici uerborum numerositate, sed quasi speciales existunt, aptum erat, ut non nisi singulae singulas et proprias

1 genitiui B 2 penultima TB antepenultima TB qui, in marg. quod B 3 regule B 4 transiens T 6 penultimam TB autem] hoc B 8 a uerbis que B 9 praeterea nobis est considerandum B 10 glatio TB eutice T 11 haec uerba B glatiei TB 12 penultima T penultimam B quomodo] quo T q^m B satietatis TB 13 quia B quinte B 14 parilitatem *Buechelerus* pluralitatem T pluralitatem, corr. pluralitatem B 15 parebit T patebit B 16 deriuatiuum B 17 praeter] propter T qui praeter B 19 superius dictum est B 20 deriuantur B 21 et praecipue prime B 24 que B prime B ascribit B 26 que quasi B 28 forme B indiuidua continent quae] indiuidua quae (que B) continent TB, cf. 27: quoddam indiuiduum uel proprium est in ipsa specie 30 est om. B 32 quasi speciales] quasi generales T 33 singulae B

p. 451, 33. 451, 35. 452, 1.

coniugationes haberent. At uero perfectae formae uerba, quae copiosioris numerositatis sunt, quam ceterae formae, idcirco non unius tantum sed quattuor coniugationum esse debuerant, ut, quia quasi generalia sunt in multiplicitate uerborum, omnium fiant participantia coniugationum. Itaque sciendum est, quod sicut rerum, quaequae sunt, sic etiam ubertati uocum studens natura tam uerba de nominibus, quam de uerbis nomina procreauit. Naturam || f. 11^b || Boetius ita definit dicens: 'Natura est cuiuslibet substantiae specificatiua proprietatis.' Item: 'natura est uis gignendi dicta quod aliquid nasci faciat.'

10 Porro in hoc loco non tantum *rerum sed etiam* nominum atque uerborum Eutex designat uim gignendi in ipsis nominibus et uerbis insitam, quia per artis subtilitatem ac rectam pronuntiationem uerba de nominibus seu nomina de uerbis nascuntur. Nunc et in subsequentibus artis subtilitatem has diriuationum regulas mirabiliter disposuisse ipse Eutex

15 ostendit. Licet si perspicacius intueamur, nulla uox articulata ex altera uoce nascitur: non enim ipsa uox, quae neque diutius manet quam sonat, alteram uocem de se gignere potest, sed certe qui pronuntiat uoces articulas, loquendo edit. Sed hanc ob causam disciplina diriuationis reperta est, propter scilicet cognitionem rerum. Nam dum uideris, unde ortus

20 est sonus, citius uim eius intelleges. Omnis rei enim inspectio etymologia cognita planior est. Et multa quidem uerba paene de singulis nominum terminationibus genuit, quae primae coniugationi dedit uerborum. Signanter dixit: 'paene de singulis nominum terminationibus genuit'. Non enim ex omnibus, sed paene de singulis

25 nominum terminationibus uerba nascuntur, quia si me || f. 12^a || re Graecae terminationes fuerint, ut Themisto Calypso, aut a propriis Romanis diriuatae, ut a patricio patriciolus et a Lentulo Lentulaster aut ab accidentibus diriuatae nominibus corporalibus rerum uocabula significant incorporaliū, ut ab iusto iustitia, a pigro pigritia, neque de se uerba facient.

30 Multa itaque uerba de multis nominum primitiuorum terminationibus natura genuit, quae primae coniugationi deputauit. Pauciores uero nominum terminationes nec ab omni motu uerborum nec eas ipsas semper in multis nominibus a uerborum diriuatione traduxit. Hic locus diuerse a diuersis exponitur. Quidam namque di-

1 perfecte forme B copiosioris numerositatis] copiae numerositatis T. An: copiae numerosioris? qui copie numerosiores sunt qui cede forme B 3 quattuor T ut quia] ut quae T ut que B 4 in multiplicitate exemplorum B participantia T 5 quaeque T qui que B 8 diffiniuit B specificata B specificatiua proprietatis] cf. Boetius de duabus naturis etc. p. 251. 10 rerum sed etiam addidi notum nominum atque uerborum B 12 rectum B 13 de uerbis diriuantur unius et in subsequentibus (super unius scripto unde) B 15 ostenditur B perspicacius TB 16 uoce om. B que B 17 pronuntiat T 19 cognitionem] cognationem T 20 intellegis TB etimologia TB 21 pene TB 22 quae primae — 24 genuit om. B 23 pene T 24 pene B 25 quia si] quasi T grece TB 26 calipso TB diriuatae T diriuatiue B 28 diriuatae T diriuatiue B 31 que prime B deputauit] deputant T

cunt, quod plures sunt terminationes primitiuorum nominum, ex quibus uerba nascuntur, pauciores uero terminationes diriuatiuorum nominum, quae ex uerbis diriuantur, quod falsum esse mox cognoscemus, si tam primitiuorum, quam diriuatiuorum nominum utrasque terminationes ordine competenti nos inspiciamus. Primitiuorum itaque nominum, ex quibus uerba nascuntur, terminationes fere hae sunt: a, ut turba turbo as; e, ut rete irretio is; o ut ordo nis ordino nas; u, ut gelu gelo as; ac, ut lac tis lacto as; il, ut uigil lis uigilo as; ul, ut exul lis exulo as; um, ut libum libo as; uel n, ut semen nis semino as; ar cor || f. 12^b || repta, ut compar ris comparo ras; ar producta, ut par ris paro as; 10 er, ut agger ris aggero as; or, ut labor ris laboro as; ur correpta, ut robur ris roboro as; ur producta, ut fur furis furor aris; as, ut nugas nugar aris et uas dis uador aris; es correpta, ut miles tis milito tas; es producta, ut heres dis exheredo das; is, ut testis testor aris; os, ut os oris oro ras; us correpta, ut decus ris decoro ras; us pro- 15 ducta, ut salus tis saluto tas; aes, ut aes aeris adaero ras; aus, ut fraus dis fraudo das; uel ns, ut mens tis mentior mentiris; ons, ut frons dis frondeo des; ars, ut pars tis partior iris; uel ms, ut hiems mis hiemo as; obs, ut scobs scobis scobeo scobes; uel ps, ut princeps pis principor aris; uel ors, ut sors tis sortior sortiris; irps, ut stirps pis 20 exstirpo as; ax, ut pax cis paco cas; ex correpta, ut nex cis neco necas; ex producta, ut lex gis lego legas; ix, ut radix cis eradico cas; ox correpta, ut pernox ctis pernocto as; ox producta, ut uox cis uoco cas; ux, ut lux cis luceo ces; aex, ut faex faecis defaeco as; alx, ut calx cis calco cas; arx, ut arx cis arceo ces. Nunc consequenter uidea- 25 mus quot hae sunt aut quantum ex Euticis regulis conicere possumus: a, ut: scribo scriba; ela, ut: candeo candela; ernā, ut: luceo lucerna; ina, ut ruo ruina; ile, ut cubo cubile; ul, ut consulo consul; o ut || f. 13^a || lateo latro; edo, ut torpeo torpedo; ido, ut cupio cupido; sio, ut iussu iusto; io, ut suspicor suspicio; am, ut nequeo nequam (nam quomodo a fluo fluidus interposita i littera nascitur, sic a nequeo uerbo nequam interposita a uocali diriuatur); ium, ut litigo litigium; bulum, ut sto stas

1 sint B 2 diriuatiuorum] diriuatorum B diriuatorum T 3 que B tam] tam
= tamen T ta⁷ B 4 quod diriuatiuorum B 6 uerba diriuantur B turba om. B
e ut rete] uel ut recte T, e et uel per compendium scripto f inter se permutatis. 7
irretior T irrecior B 9 n om. uel B correptam T 10 productam T 11 ager
TB correptam T 12 productam T 14 producitur T ut hedes diseherendo das
B 15 correpti T coro B produci T 16 luto B eris T 17 do das B ens,
om. uel B 18 ars ut paurs parciore B ems, om. uel B 19 eps, om. uel B 20
principior TB uel ors ut sors] in ors sors TB. Verba uel ors — sortiris supra l. 18
post partior collocata sunt in B sorciore T sortiaris B 22 produci TB 23 ctis post
pernox om. TB produci TB 24 cis B ex T ex B fecis T defeco T defaeco B
25 a⁷x T 26 quod T ex Euticis regulis] cf. p. 454, 15 27 in a T 29 edo]
do T, cf. p. 454, 15 30 suspicior B nam quo⁷ affluo B nequa T 31 i littera]
v. littera TB 32 a uocali] eadem uocali TB sto as ut stabulum B

stabulum; iculum, ut rideo ridiculum; um, ut uado uadum; culum, ut oro oraculum; mentum, ut fundo fundamentum; imen, ut rego regimen; en, ut cano cornicen; men, ut solor solamen; ar, ut caedo Caesar; er, ut *fero gero* lucifer corniger; or, ut sudo sudor; sor, ut tondeo tonsor; tor, ut bello bellator; as, ut uado-uas; es brevis, ut tego teges; es producta, ut ambigo ambegi ambages; eps, ut capio municeps; is, ut torqueo torquis; os, ut pono compos; us, ut parco parcus; uus, ut occido occiduus; bilis, ut sto stas stabilis; ilis, ut doceo docilis; bundus, ut erro erras errabundus; cundus, ut uereor uerecundus; idus, ut madeo madi-
 10 dus; ulus, ut bibo bibulus; ies, ut quiesco quies; iuus, ut opto optati-
 uus; ibilis, ut uideo uisibilis; tilis, ut flo flatilis; icius ut *aduenio* aduen-
 ticius; ax, ut uoro uorax; ex correpta, ut lateo latex; ex producta, ut
 rexi rex; trix, ut *bella* bellator bellatrix; ux correpta, ut duxi dux; ux
 producta, ut || f. 13^b || luxi lux. His adde terminationes nominum, quae
 15 sunt similia participiis, ex eisdem fontibus uerborum manantium, conso-
 nante positionis seruata: ans, ut amo amans; ens, ut doceo docens; item
 tus, ut amaui amatus; sus, ut iussi iussus; xus, ut fluxi fluxus; andus,
 ut amo amandus; endus, ut doceo docendus; urus, ut amatus amaturus.
 Cernis igitur quod numerosiores sunt terminationes diriuatiuorum a uerbis
 20 nominum, quam terminationes primitiuorum nominum, ex quibus uerba
 deducantur. Nam illae, quantum nobis occurrerunt, XLV, hae uero LX
 fere subputantur. Quidam quoque hunc locum ita exponunt, dicentes
 quod pauciores sunt terminationes diriuatiuorum a uerbis nominum, quam
 terminationes uerborum siue primitiuorum seu diriuatiuorum a nominibus,
 25 quod utrum uerum sit, ut sciamus, omnes terminationes uerborum posi-
 tionis percurramus. Hae sunt igitur terminationes uerborum: um, ut
 sum praesum; oo, ut inchoo reboo; eo quoque et eor, uo et uor, io et
 ior, ho et hor, co et cor, do et dor, go et gor; ho et hor, *cho* et chor;
 io et ior per coniunctas litteras, lo et lor, mo et mor, no et nor, po
 30 et por, pho et phor, quo et quor, ro et ror, so et sor, to et tor, uo et
 uor per coniunctas litteras, xo et xor, item zo ut Graeci † zo; cinor

1 ridiculum B 2 inem B 3 cornicen] con-nicen T cedo TB cesar T cesar
 B 4 fero gero *addidi* ut sudo ut sudor B sor ut tondeo tonsor om. B 5 tegeo
 T 6 ambigi B ut capio] ut a capio TB 7 torqu^o T 9 aerras B madidus
 om. B 10 bido bidulus B 11 flatilis] flatilis T aduenio *addidi* aduentius B
 12 uero B produci TB 13 bello *addidi* 14 produci TB 15 et ex B 16
 amas B 17 sus *addidi* iusi B 19 diriuatorum B 21 deducuntur B ille B
 illae] *hoc non ad ea, quae proxime antecedunt, pertinet, sed ad eum terminationum
 ordinem, qui supra observatus erat.* LXI B 22 supputantur B 24 diriuatorum
 B 26 percurramus] praecurramus T haec T um] illum T 27 prosum B 28
 go] co T cho *addidi* 29 io et ior per coniunctas litteras lo et lor] lo (io B) per
 cunctas litteras io et ior TB '*per coniunctas litteras*' *additum est, ut discernerentur hae
 formae ab illis, quae paulo supra nominatae erant inter uerba ea, quae uocales ante
 o finalem haberent. Nam hoc loco de consonantibus agitur, cf. 30.* 31 per coniun-
 ctas litteras] per o iunctas litteras T greci zo]. Sub illo zo graecum uerbum nescio
 quod latere manifestum est.

quoque et cito et tulo, ut latrocinor febricito opitulor. Hinc perspicuum est, pauciores esse terminationes omnium uerborum, quam diriuatiuorum || fol. 14^a || ex uerbis nominum. Vnde quidam 'pauciores nominum terminationes' pauciora nomina a uerbis diriuata intellegere uolunt, ut sit sensus, quod pauciora nomina a uerbis diriuantur, numerosiora uero uerba 5 deducantur. Sed haec explanatio ipsa sua nouitate refutatur. Non enim nomine terminationum uel nomina uel uerba seu quaslibet partes orationis nuncupare solemus. Dehinc si pauciora nomina per pauciores terminationes designauit, superfluum esse uidetur, quod subiunxit: 'nec eas ipsas semper in multis nominibus a uerborum diriuatione traduxit'. Illud po- 10 stremo dicendum, ut et de ceteris taceamus: quis numerare potest, quot nomina in tor et in sor, in tio quoque et in sio desinunt, aut quis comprehendere poterit, quot nomina participialia, quia et ipsa a uerbis quidem diriuantur, in ans et in ens ceterasque participiorum terminationes terminantur? Non ergo pauciora nomina a uerbis, quam uerba a nomi- 15 nibus deducuntur. Immo, si omnes terminationes tam diriuatiuorum a uerbis nominum, quam uerborum a nominibus traductorum sollerter inspexeris, numerosiora nomina a uerbis diriuata, quam uerba de nominibus manantia inuenies. Non enim in tot generales terminationes uerba de nominibus diriuatiua desinunt, in quot generales clausulas nomina de 20 uerbis traducta terminantur. Quibus omnibus discussis hic locus longe aliter est inuestigandus. Mihi itaque uidetur, || f. 14^b || quia, sicut non de omnibus uerbis a nominibus deductis *dicit*, ita consequenter non omnes terminationes diriuatiuorum a uerbis nominum pauciores esse describit, sed tantum eorum nominum pauciores esse terminationes asserit, 25 quae ex uerbis primae coniugationis natura traduxit. Hae namque terminationes nominum ex prima coniugatione manantium pauciores sunt, quam terminationes primitiuorum nominum, ex quibus multa uerba primae coniugationis fiunt. Quod ut certius intellegamus, omnes terminationes diriuatiuorum ex prima coniugatione nominum numeremus. Ipsae namque 30 terminationes ferme tot sunt: in ium, ut litigo litigium et reliqua; in or, ut sudo sudor et reliqua; in uus, ut praedor praedus, rigo riguus; in ulus, ut adopto adoptulus; in ax, ut uoro uorax, furo furax; in bulum, ut sto stabulum et reliqua; in bilis, ut stabilis; in bundus, ut erro erras

1 latrocinior T   2 diriuatorum B   4 diriuata diriuata intelligere uolunt siq̃t
sensus T diriuatiua B   6 deducuntur B   hec explanicio T   hec explicatio B   8 perpaucio-
res T   10 supremo dicendum B   11 de ceteris terminationibus B   13 potest B partici-
pialia] T participalia B   que et ipsa B   14 cetetasque T   16 diriuatorum B   17
nominum quam] non uuquam T   de nominibus B   18 diriuatiua B   20 diriuatiua]
diriuantia TB   22 inuestigandus est B   non om. B   23 dicit *addidi*   24 diriuato-
rum B   25 sed tantum] sed tamen TB   26 que B   28 pritiuorum B   prime B
29 cercius B   30 enumeremus B   ipse B   31 forme B   32 praedo T predo B
predus B   in ulus] in iulis T   33 adoptulus] optulis T, cf. p. 453, 33 K. in ax
uoro B

p. 452, 5. 452, 7.

errabundus, praedor praedabundus; in ina, ut cubo concubina; in ile, ut cubo cubile; in o, ut epulor epulo et reliqua; in io, ut opinor opinio, suspicor suspicio; in us, ut uolo as ueliuolus; in culum, ut oraculum; in mentum, ut fundamentum; in men, ut solamen; in bilis, ut amatum
 5 amabilis; in tio, ut probatio; in tor, ut bellator; in trix, ut bellatrix; in tiuus, ut optatiuus; in tilis, ut flo as flatilis; in itius ut commendatitius; in ans, ut amans; in tus, ut amatus; in andus, ut amandus; in urus, ut amaturus. Quae omnes terminationes in summam collectae, quantum
 || f. 15^a || nobis occurrerunt, XXVII fiunt. Ergo ipsae pauciores sunt,
 10 quam terminationes primitiuorum nominum, ex quibus multa uerba primae coniugationis diriuantur, si quidem, ut ipse Eutex dicit, paene de singulis nominum terminationibus uerba primae coniugationis traducuntur, quae ut ab omni nominis declinatione nascuntur, sic e contrario non ab omni motu uerborum diriuatae terminationes nominum ex prima coniugatione
 15 nascentium deducuntur. Et multa quidem sunt uerba diriuata, quae primae coniugationi deputantur. Non hoc semper, sed aliquoties multa nomina ex prima coniugatione in paucis terminationibus diriuantur.

A tribus enim quasi fontibus uerbalia nomina deducuntur. Non mireris, inquit, si nomina ex prima coniugatione manantia
 20 nec ab omni motu uerborum ipsius primae coniugationis diriuentur, cum generaliter nomina uerbalia non plus quam a tribus fontibus nascuntur; et nota, quod non absolute dicat 'a tribus fontibus' sed 'a tribus quasi fontibus'. Principales enim uerborum terminationes, ex quibus nomina fiant, licet reuera fontes non sint, tamen quasi fontes originales esse
 25 uidentur, cum ex ipsis nomina diriuentur. Sed quaerendum nobis est, cur a tribus tantum fontibus uerbalia nomina esse deducta designat, cum haec etiam a participiis diriuanda consequenter ostendit. Quare igitur non quattuor potius, quam tres fontes eorundem uerbalium nominum ipse enumerat? Itaque sciendum est, quia ad fontes || f. 15^b || quantum uerba-
 30 les pertinet, non plus quam a tribus uerbalibus fontibus uerbalia nomina deducuntur; sed quoniam ea uerbalia quae ab infinitiuo futuro manant, etiam a participiis diriuari possunt, ut a statum ire uel status statio diriuatur, quarto loco quartum fontem uerbalium nominum describit, cum subiungit siue a participiis, illud nimirum intimare uolens, quod omnia

1 praedo T predo B predabundus B in in ina B 3 suspitio B (?) 6 tiuus
 T itius] itus T commentatius T 8 que B collecte B 9 XX et VII B ipse B
 10 prime B 11 sed quidem B ipse T Eutex] cf. p. 451, 35 pene TB 12 prime
 B dicuntur B que B 13 contrario ut ab omni B 14 diriuatiue B 15 nascentium
 B Et] E T diriuatiua B que prime B 16 aliquoties B 17 deriuantur B 18
 A addidit T m. II. uerba nomina B 20 motum B prime B 24 fiunt B reuera
 fontes] reuera quasi fontes B reuera a quasi fontes B 25 querendum TB est om.
 B 26 tantum] tam T tantummodo B diriuat B 27 hec B 28 potius T 29
 q. quantum ad fontes B 30 fontibus uerbalibus B 31 que B 32 a ante statum
 ire addidi

nomina, quae ab infinitiuo futuro nascuntur, etiam a participiis recte diriuantur. Siquidem infinitiuus futurus neutrali participio praeteriti temporis est consimilis, ut amatum participium, amatum ire infinitiuus *futurus*. Sed licet omnia uerbalia nomina, quae ab infinitiuo futuro diriuantur, aptissime a participio quoque deducuntur, non tamen a participio, sed ab infinitiuo futuro ipsorum nominum diriuatiuorum exempla ostendit, quod prius est uerbum in ordine quam participium. In quo notandum, quare, cum indicatiuus quam infinitiuus modus sit excellentior, non potius futurum indicatiui modi, quam infinitiui fons uerbalium nominum ordinatur. Ad quod nobis est respondendum, quod omnia uerbalia 10 magis ab infinitiui quam indicatiui futuro propter hoc diriuantur, quia faciliori obseruatione a futuro infinitiui quam indicatiui diriuanda esse dinoscuntur. Nam uerbi gratia, nomina uerbalia in tor desinentia si a futuro indicatiui diriuata essent, nec generaliter diriuationis regulam seruare potuissent. Aliter namque a futuro indicatiui primae coniugationis, 15 ut amabo amator, aliter a futuro secundae coniugationis, ut || f. 16* || docebo doctor, aliter ab eodem futuro tempore tertiae et quartae coniugationis ut legam lector, audiam auditor nascerentur. In ium in bulum in iculum in imen et reliqua. Sciendum quod hae terminationes a consonantibus, in quas desinunt, ordinem acceperunt. Nam quia m prior 20 est in serie alphabeti quam n, ideo primo terminationes in m desinentes, hoc est ium bulum iculum ante posuit, ac dehinc in n et r, ceterasque consonantes, in quas desinunt, subiungit. Et ante cundus i uel e praeceuntibus etiam ut rubeo rubicundus uereor uerecundus quod e pro i seruauit. Contuendum nobis est, quare hanc termina- 25 tionem a c consonante inchoantem inter alias terminationes posuit, quae a uocalibus incipiunt. Itaque notandum, quod haec et ceterae terminationes, quae a consonantibus inchoant, etiam a uocalibus inchoare possunt. Non solum ergo bulum et bilis, bundus et cundus, sed etiam abulum et ibulum ut sto as stabulum et pateo pates patibulum, abilis quoque et ibilis ut 30 sto as stabilis et doceo doces docibilis; item abundus et ibundus, icundus quoque et ecundus, ut rubeo rubicundus uereor uerecundus recte terminationes dicendae sunt, quamuis aptius sit et ad numerandum compendiosius, ut magis a consonantibus, quam a uocalibus ipsae terminationes incipiant. Postquam igitur de tribus terminationibus, quae sunt ium icu- 35

1 que B nascuntur B 2 praeteriti B 3 infinitiuum B om. T 4 futurus
addidi que B 6 diriuatorum B 7 qui prius B 8 indicatiuus B quam infiniti-
 tiuus om. B 9 qua B 10 omnia uerbalia — 13 uerbi gratia om. B 14 regu-
 lam] generaliter T 15 prime B 16 secunde B 17 tertiae et quarte B 20
 namque T 21 serie T seriae B alpha beta B primo] post m B desinentes B
 23 in quas] quae T que B 24 praecedentibus uereor B 25 est nobis B 26 con-
 sonantem choantem B que B 27 hec B cetera TB 28 que B 30 stabulum
 — 31 sto as om. T 32 uereor B 33 dicende B et annumerandum T 34 quia
 uocalibus B ipse B 35 postqui B que B

p. 453, 5. 453, 14. 453, 15. 454. 18. 455, 11. 455, 5.

lum imen, quaeque ab i littera inchoant, superius exposuit, apte de hac terminatione, cundus uidelicet, quae aliquotiens ab i littera inchoare potest, conse, f. 16^b ||quenter disseruit. Vnde censor quoque licet a praesenti censeo poterat traductum uideri et reliqua. Cum discretio
5 melior sit, quam confusio, recte nomina rerum corporalium atque incorpore-
poralium in or desinentia ex diuersis fontibus nascuntur et hoc per ap-
tam distributionem. Nam rerum incorporeorum nomina ex indicatiuo prae-
senti, rerum uero corporalium uocabula ex infinitiuo futuro nascuntur,
quoniam faciliori obseruatione haec ab indicatiuo, illa ab infinitiuo tradu-
10 cuntur. Non enim uerbi gratia, sicut consultor ab eo quod est consultum
ire apte diriuatur, ita ipsum nomen a consulo rite traducitur, ne, si a con-
sulo diriuari dicatur, non consultor sed consolor, uerbum potius quam
nomen, formetur; sic et similia. Liquor liqueris uerbum, liquor
liquoris nomen; sopio sopor; quorum duo posteriora notan-
15 tur. Hoc est liquor et sopor. Quod paenultimam uerborum longam
corripiunt in nominibus. Nam li et so in uerbis liquor et
sopio paenultimae sunt extremis terminationibus, quae sunt quor et pio.
Vnde et ipse Eutex in superioribus pio terminationem esse describit. Se-
quor assecla. Notandum, quod quasdam litteras aut syllabas in quibusdam
20 diriuationibus natura uel detrahit uel addit; detrahit quidem, ut ab inuideo
et prandeo inuidus et prandus causa sonoritatis minus una syllaba proferun-
tur; addit uero ut assecla pro assequa et scalprum pro scalpum. Item in
superioribus ius sto iustitium et sol sto solstitium pro iustium et solstium.
Sed has detractones uel ad f. 17^a ||ditiones nominum quandoque ipse
25 Eutex notat, aliquotiens uero quibusque diligentibus notandas esse reliquit.
Ab obicio obiex. Supra dixerat, quod quamuis rara, fiunt tamen
a uerbis nomina, quae inceptiuam paenultimae uel antepae-
nultimae syllabae uerbi consonantem ante clausulam nominum
habuerint, ut cano cornicen et facio artifex ceteraque similia,
30 quomodo ab obicio obiex et ab aspicio auspex. In quo perspicaciter
requirendum est, utrum iuxta supra dictam obseruationem in ex an in pex no-
men, quod est auspex, desinit. Nam de obiex facilis responsio est, cum i con-
sonans, a qua antepaenultima syllaba uerbi, quod est obicio, incipit, ante ex in

1 quaeque B 2 quae aliquoties B 3 disseruit T presenti B 5 quam om. B
6 apertam T 7 indicatiui presenti B 8 uocabula corporalium B 9 faciori T
hec B 10 ducuntur B 11 sultum T 12 ita ipsum non T traducetur B 13
nomen a B liquoris uerbum B 14 nomen om. B 15 penultimam TB longam]
linguam TB 16 liquor] liquet T 17 penultimae T penultime B que B 18 ipse
Eutex in superioribus] cf. p. 451, 12 terminatione B 19 syllabas T 20 detrahit
T 21 in inuidus B syllaba T in proferuntur B 22 assecla T 23 iusto TB
solsticium T 24 quandoque Buechelerus quam TB ipse T 25 aliquoties B 27
que B penultimae uel ante penultimae T penultime, bis B 28 syllabe B con-
sonantis B ante clausulam om. B 29 habuerit TB habuerit nominum B cornicen
30 B obicio B obiex B 31 intra B 33 ante penultimam syllaba T antepenultima B
obiitio B an ex B

ipso nomine, quod est obiex, seruatur. At vero de praefato nomine non nulla quaestio oritur, utrum in ex an in pex illud terminatur. Nam si in ex terminationem finitur, non auspex, sed ausex, quod absit, pronuntiatur, quia s littera, a qua antepaenultima syllaba uerbi, quod est aspicio, incipit, ante ex terminationem seruabitur. Fortasse igitur in pex terminationem ipsum nomen desinit. Sed si hoc dixerimus, non minus nobis difficultatis occurreret. Non enim a consonantibus positionis uerborum diriuatae nominum clausulae incipiunt, nisi forte iusta causa existente, unde, cum dicimus a litigo uerbo litigium, non gium, sed ium clausulam esse iuxta Euticem animaduertimus. Itaque sciendum est, quod uerbum aspicio ab 10 ad et spicio, quod in usu non est, componitur, sed si in ad praepositione d in s mutatur, ut as pro ad in compositione || f. 17^b || sonet, s quoque uerbi, quod est spicio, penitus aufertur. Itaque nec s praecedentis praepositionis in eadem syllaba cum p uerbi subsequenter copulari debet, sed potius a p tantum littera uerbi, quod est aspicio, antepaenultima syllaba in- 15 choat, quae eadem p ante ex terminationem in nomine elucescit. A praeterito quoque uel magis ab infinitiuo futuro diriuantur et reliqua. Quibus uerbis perspicue ostendit, quod omnia nomina, quae ab infinitiuo futuro nascuntur, etiam a praeterito perfecto nasci possunt, quamuis non omnia nomina, quae ex eodem praeterito traducuntur, ab infinitiuo futuro 20 diriuantur, ut rexi rex, duxi dux, luxi lux, rupi rupes, ambigo ambegi ambages. Haec enim non nisi tantum a praeterito perfecto diruari possunt. Bene autem dicit, quod magis ab infinitiuo futuro, quam praeterito perfecto ipsa nomina diriuantur. Nam faciliore obseruatione ab infinitiuo, quam a praeterito traducuntur, si quidem uerbi gratia nomina in 25 tor desinentia non eodem, sed dissimili modo a quattuor coniugationibus deducuntur, si a praeterito perfecto transfigurentur, ut amaui amator, docui doctor, legi lector, audiui auditor, item secui sector, auxi auctor, rapui raptor et similia. Iussio mersio laesio et reliqua. Quaeritur cur neque xio inter has terminationes annumeratur, cum haec terminatio 30 a futuro infinitiuo apte manare cognoscitur, ut nexum nexio, fluxum fluxio, et similia. Nisi forte dicendum, quod neque xio terminatio *specialis* inter

1 prefato B 2 questio B 3 terminatione B pronuntiatur T pronuntiabitur B 4 q s lutā a qua ante penultima B penultima syllaba T 5 terminatione T forasse B 6 ipsum non B difficultatis] facultatis T 7 occurret B diriuatiue B nominum] nomen T 8 clausule TB iuxta T 9 dicimus] dñs B 10 euticen TB uerbum T spacio B 11 si *post* sed *addidi* prepositione B praepositione T 13 precedentis prepositionis B 15 potius a m littera B antepenultima TB sillaba T 16 que B arte B elucescit T auspex *ante* elucescit *additum in* B *est.* praeterito B 17 quoque perfecto B 18 ostenditur T que B 19 nascantur B praeterito B 20 que B odem praeterito B ducuntur B 21 ut rexi rex etc.] *cf. p. 456, 10.* ambago ambagi B 22 praeterito B pos^uunt T 23 dicitur T a infinitiuo B praeterito B 25 praeterito B 26 desinentia B coniugationibus T 27 praeterito B transfigurentur B 28 secui B 29 lesio B queritur B 30 adnumeratur B hec B 31 manare] manere TB 32 *specialis ante* inter generales terminationes *addidi, cf. p. sq. u. 10 sq.*

p. 456, 7. 456, 8. 456, 11.

generales terminationes poni debuit, in qua non || f. 18^a || nisi pauca nomina inueniuntur diriuata. Vnde uix in xor, nunquam uero in xtrix nomina diriuata inuenies. Sic steti statum ire statio statum. Idcirco in hoc loco tres fontes, hoc est praeteritum perfectum, ut steti, et
 5 infinitiuum futurum statum ire, atque participium status ostendit, quatenus illud insinuet, quia statio ab his tribus fontibus recte deducatur, ac per hoc omnia nomina, quae ab infinitiuo futuro diriuantur, etiam a praeterito perfecto et participiis praeteriti temporis posse deduci consequenter admonet. Sic ab eo quod est caedo caesum ire Caesar. Mos est
 10 Euticis post generales terminationes, in quibus exemplorum copia inuenitur, etiam speciales uel singulares terminationes subiungere, quas tamen neque inter generales prius terminationes enumerat. Et participiorum uel similium participiis nominum per omnia genera eodem modo per singulas tam coniugationes quam significationes uerborum inueniuntur diriuatae terminationes ut amans docens et
 15 reliqua. Si sensum loci breuiter enucleamus, hoc est, quod dicit, quia sicut supra posita uerbalium nominum clausulae a tribus uerborum fontibus diriuantur, sic et participia uel nomina participiis similia eodem modo a tribus uerborum fontibus nascuntur. Non enim, ut quidam suspicantur,
 20 ipsa nomina, quae sunt participiis similia, ab eisdem participiis traduntur. Non enim amans nomen ab amans participio ulla ratione diriuari potest, sed ab eodem fonte uerbali tam participium, quam nomen creatur. Nam iuxta supradictas regulas seruata consonante positionis ante clausulam participii uel nominis ab eo quod est amo conuersa o in ans nascitur
 25 amans. Similiter a doceo || f. 18^b || docens conuersa eo in ens, et a lego legens o in ens conuersa, sicut ab audio audiens conuersa io in ens et interposita i diriuatur. Item ab indicatiuo praesenti in andus et in endus nascuntur, ut ab amo amandus, a doceo docendus et similia; a praeterito uero perfecto, ut amaui amatus, docui doctus, legi lectus, tam participia
 30 quam nomina similiter transfigurantur. Item ab infinitiuo futuro in urus in ura in urum desinentia et participia et nomina eodem modo diriuantur, ut amatum ire amaturus, doctum ire docturus et similia. Hic namque locus secundum Euticis sensum aliter intellegi non potest. Haec enim nomina et uerbalia et participialia recte nominantur. Verbalia
 35 quidem, quae a uerbis nascuntur, participialia, quae sunt participiis

1 terminales B 2 diriuatiua B Vnde T unum B nunquam B xtrix] trix
 T xrix B 3 diriuatiua B statum om. B 4 in hoc loco] hoc ceteris omissis B
 praeteritum B 5 infinitiui B quatenus B 7 que B deriuantur B praeterito B
 8 praeteriti B posse deduci] posset duci TB 9 est om. B caedo cesum ire cesar
 T caedo cesum caesar B 10 post] propter B 11 subiungere T 12 quoque
 uel B 15 diriuata terminationem T diriuatiue B 16 Si sensum] sensum TB dicitur TB
 qui sicut B 17 supraposita TB clausula TB a tribus — eodem modo om. T 20
 que B 25 o in ens T 26 sicut ab audio audiens conuersa om. T o in ens B
 27 praesenti B 28 praeterito B 33 sensum euticis B intellegi non T hec B 34
 nomina uerbalia B participialia B 35 que B participialia T participialia que B

similia. Non solum in accidentibus nominibus sed etiam in fixis uocabulis et reliqua. Ordo: 'participiorum uel similiarum participiis nominum eodem modo inueniuntur deriuatae terminationes, in accidentibus nominibus, ceu praediximus, 'ut amans docens' et similia quae sunt accidentia nomina, 'sed etiam in fixis uocabulis uel participiis'; subaudis ⁵ ἀπὸ κοινού: 'eodem modo inueniuntur deriuatae terminationes'; ut uisus auditus quae sunt quartae declinationis rerum incorporalium uocabula, factum quoque et dictum et similia. Et maxime in femininis in ura desinentibus. Inueniuntur quoque deriuatae terminationes eodem modo participiorum uel similiarum participiis nominum maxime quidem in fixis ¹⁰ uocabulis ac femininis in ura desinentibus, ut pictura scriptura et similia. Ex hoc enim loco euiden|| f. 19^a ||tissime cognoscitur, quia non eodem modo Eutex ac Priscianus quasdam terminationes describunt. Nam dum Priscianus participia actiua futuri temporis in rus ra rum terminari dicat, Eutex in urus potius et ura et urum ipsa participia desinere descri- ¹⁵ bit. Hinc non mireris, quod andus et endus iuxta Euticis obseruatam regulam in superioribus terminationes esse diximus, cum haec participia seu nomina in dus iuxta Priscianum terminentur. Quippe nomina uerborum origine deducta et gemino quasi fonte manantia d. l. d. s. Notandum, quare hic geminum fontem, unde nomina tradu- ²⁰ cuntur, describit, cum in superioribus non a duobus tantum, sed a tribus quasi fontibus uerbalia nomina deduci diffinit. Itaque sciendum, quod non de omnibus in hoc loco uerbalibus nominibus pertractat, sed de his solum modo quae in or desinentia ex gemino fonte, hoc est indicatiuo et futuro infinitiuo descendunt. Aliter: hic praetermittit fontem recapitulare ²⁵ praeteriti, quia melius ab infinitiuo futuro, quam a praeterito uerbalia nomina deriuantur exceptis paucis quae a praeterito tantum nascuntur, ut rexi rex duxi dux et reliqua. Quod uero subiungit duabus tantum exceptis idest s et t, duobus modis intellegi potest. Nam si de nominibus tantum in or desinentibus loquitur, planum quidem est, quod ipsa ³⁰ nomina in or desinentia, cum ab indicatiuo praesenti ueniunt, omnes consonantes exceptis s et t ante or habent; ubi non inmerito quaeritur, quare s et t in hoc tantum excipiuntur, cum neque f neque b || f. 19^b || neque

1 similia T 2 Ordo: participiorum etc.] cf. p. 456, 11 ut similiarum T 3
deriuatae B 4 praediximus B ut amans docens om. B que B 6 ἀπὸ κοινού
Buechelerus ATTO FOENOT B, om. T deriuatae T deriuatae B 7 que B quarte
B incorporalium T 8 et maxime femininis in unx desinentibus B 9 deriuatae B
11 feminis B 12 quod non B 14 Priscianus] cf. I p. 557, 26 H. in rus in ra
in rum B 15 potius B desinere non scribit B 16 quia andus B ipsius euticis
B 17 diximus] duximus TB hec B 18 iuxta Priscianum] cf. I p. 558, 1 H.
terminetur T 19 gemina T manantia d. l. n. g. T 20 nomina duobus tamen
B 22 diffiniunt B 24 quae] qui T quia B 25 praetermittit B 26 praeteriti B
praeterito B 27 deriuantur B que B praeterito tamen B 28 subiungitur T 29
exceptis duabus tantum B duabus modis T modis om. B Nam ³¹ T 30 tamen
B 31 praesenti B 32 s et t T queritur TB

p. 456, 26.

i consonans aut x ante or in nominibus ab indicatio uenientibus elucet. Cur igitur non similiter has consonantes, quomodo s et t, excipit? Sed notandum in his uerbis, quod non absolute omnes consonantes ante or inueniri confirmet exceptis s et t, sed expressius ita posuit 'omnes consonantes positionis', hoc est terminationis, 'uerborum significatiuas'. Itaque quia neque in for hor, ior quoque per i consonantem, aut xor nomina a uerbis diriuantur, idcirco neque ipsae consonantes quasi positionis uerborum significatiuae ante or in omnibus nominibus inueniuntur, neque ab indicatio praesenti uenientibus nominibus omnes consonantes positionis uerborum significatiuae ante or repperiuntur. Igitur omnia in or desinentia atque ab indicatio praesenti uenientia omnes consonantes, non quidem alias, ut f h i x, sed suorum positionis uerborum omnes significatiuas consonantes ante or habentia, hoc est non omnes in alphabeti serie consonantes, sed omnes potius consonantes positionis uerborum suorum significatiuas ante or possident. Si uero de omnibus nominibus ab indicatio praesenti uenientibus hoc generaliter dictum esse sentiamus, quod uidelicet ipsa nomina omnes consonantes positionis uerborum significatiuas ante clausulas suas habeant, quaerendum, quare s et t excipiuntur, cum ipsae quoque litterae quasdam clausulas nominum ab indicatio praesenti uenientium antecedunt, ut sol sto solstitium, deuerto deuerticulum, adopto || f. 20* || adoptulus, lateo latex et laterna. Item praesideo praeses, residueo reses, desideo deses. In quibus s consonans, a qua antepaenultima uerbi syllaba incipit, ante es elucescit. Hinc manifestum est, quod haec observatio non generaliter de omnibus nominibus ab indicatio praesenti uenientibus, sed tantum de illis, quae in or desinunt, intellegenda est, quomodo superius exposuimus. Sed ut item ante omnes terminationes luceant, quae de praeterito perfecto uel infinitiuo futuri descendunt. Quaeritur, quomodo huic loco illud non repugnat, quod inueniuntur quaedam terminationes de praeterito perfecto uel infinitiuo futuri descendentes, ante quas neque s uel t elucescunt quae sunt culum mentum men bilis et ex ut rexi rex et ux ut lux lux et es ut ambigo

2 excipit] excipitur T 6 in for hor for ior T in for quoque per i B 7 ipse B positiones B 8 significatiue TB in omnibus nominibus] in omnibus T in nominibus B neque ab indicatio praesenti uenientibus nominibus] uenientibus namque ab indicatio praesenti non hoc neque uenientibus nominibus T ueniunt quoque ab indicatio praesenti non enim neque uenientibus nominibus B 9 positiones B 10 significatiuae T significatiue B 11 praesentia omnes, om. uenientia B 12 s. h. i. x T f h i x B 13 alphabeti T 14 positiones B 15 incatiuo B 16 praesenti B quia uidelicet B 17 positiones B 18 querendum TB 19 ipse quoque littere TB clausulas quasdam B praesenti B 20 solsticium B diuerto B deuerticulum] deuertibulum T diuertibulum B 21 praesideo praeses B redeo T 22 ante penultima TB 23 syllaba B ante s elus recit T hec B 24 praesenti B 25 tantum] tantum T tam B que B est om. B 27 quam de praeterito T quia de praeterito B 28 queritur TB 29 quaedam B praeterito B 30 s et t B magis ante que sunt add. B 31 et x T ambei T

ambegi ambages. Ergo uel omnes terminationes pro multis *συνεχδοχικῶς* dixit, quomodo et in consequentibus Priscianum laudans: 'Communis' inquit 'omnium hominum praeceptor' hoc est multorum hominum; aut certe s et t specialiter ante omnes illas terminationes lucere dicit, in quibus s et t iuxta suprā posita exempla eminent. Hinc ipse signanter adiunxit dicens 5 ut exempla nominum declarant ante lata, hoc est: non aliter, inquit, s et t ante omnes terminationes a praeterito uel futuro manantes lucent, nisi iuxta quod exempla nominum ante lata docent. Ipsa namque exempla perspicue ostendunt, quot sunt omnes illae terminationes, ante quas s uel t lucent, et quot sunt aliae, in quibus eadem consonantes non ap- 10 parent. || f. 20^b || Nisi forte uel mere Graecae sint. Notandum quod non solum dicit 'nisi forte uel Graecae sint', sed significantius dixit 'nisi forte uel mere Graecae sint', hoc est pure seu totae Graecae terminationes, a quibus nec uerba nascuntur, ut Themisto Calypso Pan. Si uero nec pure seu totae Graecae fuerint, sed potius totae conuersae in Latinam 15 formam aut inter Graecam Latinamque sint, plerumque de se uerba faciunt ut *φύγη* Graece, Latine fuga, ex quo nomine fugo as traducitur. Item *θρίαμβος* Graece, Latine triumphus, a quo triumpho as et *στόμαχος* Graece, Latine stomachus, a quo stomachor aris diriuantur et similia. Vel nisi a propriis Romanis. Subaudis: sint diriuatae. In quo 20 animaduertendum, quod a propriis Romanis, licet raro, uerba deducuntur, ut Lentulus lentulizo; sed diriuata nomina ex propriis Romanis uerba de se non faciunt, ut a patricio patriciolus et ab Antonio Antoniaster, quae deriuatiua non possunt uerba ex se facere. Aut etiam nisi ab accidentibus deriuatiuae nominibus corporalibus r. u. s. i. In quo 25 similiter intuendum, quod ab ipsis accidentibus nominibus corporalibus saepe uerba nascuntur, ut iustus iustifico as, longus prolongo as, latus dilato as, liber libero as et similia. Sed nomina rerum incorporealiū ex eis diriuata non faciunt uerba: neque enim ab iustitia longitudine libertate et similibus uerba deriuantur. Hoc quoque idem e contra- 30 rio potest obseruari et reliqua usque scribo is scriba. Quaeritur

1 sinechdochicos T sinechdochicos B 2 Priscianum laudans] cf. p. 456, 29.
 3 preceptor B 4 specialiter, corr. ex speciliater T dicitur T 5 significanter B
 7 preterito B emanantes B 9 ille TB 10 alie B eadem T eadem B aparent T
 11 grece T grece B 12 nisi forte T grece T grece B sed om. T significatius
 B 13 grece TB pure seu tote grece T pure seu uel tote grece sint terminationis
 B 15 calipso TB tote grece T tote grece B potius B tote conuerse B 16
 gre||cam T sint] s. T f. B uerba de se faciunt ut *φύγη* grece B faciunt grece,
lacuna interposita T 18 Item *θρίαμβος* Graece, Latine triumphus] Item triumphus,
lacuna interposita T Item TPiam hoc triumphus B ex quo triumphor aris B et *στό-*
μαχος Graece, Latine stomachus a quo stomachor etc.] et a stomachus stomachor TB
 19 diriuantur om. B 20 S. uel nisi etc. = Sequitur: Vel nisi T diriuatiue B 21
 propriis quidem B deducuntur B 22 diriuatiua B Romanis om. B de se uerba
 B 23 que diriuatiua B ex se facere uerba B 24 S. (= sequitur) aut etiam T
 25 diriuatiue B 26 accidentibus T 27 sepe TB iustifico om. B 28 delato T
 incorporealiū T 29 ex his diritiua B neque N. T iusticia B 30 deoriantur
 T diriuantur B 31 .7. rē usque T queritur TB

p. 459, 20. 459, 22. 459, 31.

cur in speciales ac non potius generales terminationes hic nomina a uerbis deriuata ostendit. Ad quod respondendum. Nam quia in superio-|| f. 21^a || ribus uerba primae coniugationis primo quidem a terminatione in a desinente deriuata esse ostendit, ut turba turbo as et similia, aptum erat, ut
 5 nunc quoque e contrario, quomodo nomina ex uerbis deducta esse declarat, primo in a terminatione exempla poneret. Et quoniam haec terminatio non generalis, sed specialis esse cognoscitur, idcirco in consequentibus magis speciales, quam generales deriuatorum nominum terminationes introducuntur. Aduenio aduenis aduena. Intimandum, quare a uerbis
 10 uocales ante o habentibus hic et in consequentibus nomina deriuatiua ostendit, cum supra praemisit quod 'illud e contrario potest obseruari, ut si quid uerbum nomini appositum consonante praecedente non sit primae coniugationis, non ex nomine deductum sed nominis esse principium *cognoscatur*', nisi ut ostenderet, quod multa primitiua uerba non solum con-
 15 sonantes sed et uocales ante o habentia, si non sint primae coniugationis, non ex nominibus deducta, sed nominum sint principia. Caedo haec caedes. Hanc terminationem, licet sit generalis, recte tamen inter speciales ponendam esse censuit, non solum quia es tam generalis quam specialis terminatio esse aduertitur, sed etiam ut illud insinuaretur, quon-
 20 iam a primitiuis uerbis, quae non sunt primae coniugationis, et in generales et speciales terminationes desinentia nomina deriuata indifferenter repperiuntur. Formido quoque et caligo et propago et palpo as et indago as uerba et reliqua. Si haec uerba propter hoc sunt primitiua, quod positio || f. 21^b || uerbi syllabis genitiui non respondet
 25 nominum, perquirendum, quare rabio as et luxurio as non sunt primitiua uerba, cum et ipsa similiter neque syllabis genitiuorum nominum respondent. Nam genitiui qui sunt luxuriei et rabiei una syllaba positionem uerbi transcendunt. Itaque sciendum est, quia uerba primae coniugationis consonantes ante o uel or habentia, si sint a nominibus deriuata,
 30 ad genitiuum nominis parilitatem syllabarum custodire solent. Quod quia in uerbis, quae sunt formido caligo et similia, non inuenitur, magis primitiua quam deriuatiua sunt dicenda. Alia enim uerba primae coniugationis uocales ante o uel or habentia, si sint a nominibus deriuata, non ad genitiuum sed nominatiuum aequalitatem syllabarum, quotienscumque seruant, custo-

2 deriuatiua B Nam quia in superioribus etc.] cf. p. 457, 15. superius B 3
 prime B quidem terminatione T desinente B 4 deriuata B 5 quoniam quo-
 modo T 6 hec TB 7 sequentibus B 8 deriuatiuorum B 10 et in conso-
 nantibus T deriuata B 11 premisit B supra praemisit] cf. p. 459, 16. 12
 appositum T precedente B prime B 13 cognoscatur *addidi* 15 sed et] sed ut
 T prime B 16 Cedo hec cedet TB 19 terminatio *om.* B 20 que B prime
 B 21 deriuatiua B 22 et propago et caligo B 23 indago T 24 quia B
 syllabis T 25 nominum non respondet B 26 similiter] similiter T nominum non
 respondeat T 28 transcendunt T prime B 29 deriuata B 30 quia quod B
 31 que B et similia] et similiter T 32 deriuatiua B prime B 33 deriuata B
 34 aequalitatem TB syllabarum T quotienscumque B

diunt et quia rabio et luxurio ad nominatiuos, qui sunt rabies et luxuries, in parilitate syllabarum consonant, ideo recte ab ipsis nominatiuis emanant, quod et de similibus intellegendum est. Notandum tamen est, quare non cum supra dictis uerbis, quae sunt formido caligo propago et similibus, etiam uerbero et incubo numerantur. Ideo, quia illa primitiua, haec 5 uero a nominibus, quae sunt uerber et cuba, diriuata esse noscuntur. Amo quoque et clamo et uerba similia, quibus nomina adhaerentia neque in genitiuorum syllabis respondent, ob hanc causam inter supra dicta uerba neque notantur, quod nec in eadem uoce tam uerba sint, quam nomina. Multa in his quidem notari possunt; abditae namque causae 10 sunt ac latentes rationum || f. 22^a || semitulae et in primitiuis et in deriuatiuis tam nominibus quam uerbis subtiliter animaduersae. Hinc ipse Eutex omnes regulas originalium fontium atque traductionum, quas in superioribus ostendit, subtili ratiocinatione sequentibus mox discutit, cum subiungit: Nam et si quis uelit attendere perspicacius artis, 15 subtilitatem mirabitur. Dubium est, cuius artis subtilitatem nuncupat; hoc est, utrum humanae an diuinae artis subtilitatem in hac sententia describit. Sed si humanae artis subtilitatem dixit, suae artis sagacitatem his uerbis intimat. Honestè enim subtilitatem humanae nec suae 20 propriae artis esse testatur, ne arroganter de se loqui uideretur, cum enim tamen hoc opusculum sic praetitulatur: 'incipit ars Euticis grammatici de discernendis coniugationibus'. Sin uero diuinae artis subtilitatem his uerbis insinuat, ad ideas hoc est aeternas et incommutabiles rationes, quae sunt in arte diuina, secundum quas non solum nomina et uerba, tam primitiua quam diriuatiua, sed et omnes creaturae formatae sunt, nos spe- 25 culandas atque ammirandas prouocat, quatenus intellegamus, quam mirabiliter ars diuina tam uerba de nominibus, quam de uerbis nomina per humanam loquelam procreauit. Conditor namque linguarum nihil inrationabiliter in uocibus articulatis tam primitiuis quam deriuatiuis, sed omnia copiosa ratione scintillantia formauit. Hinc multiplices ac rationabiles cau- 30 sae, quas grammatici in articulis || f. 22^b || tis uocibus pernotant, non nisi per artem diuinam consistunt, quae omnia in mensura et pondere disposuit ac discrete cuncta ordinauit. Hinc sequitur: Quae coniugationum

1 rabies luxuries T 2 in parilitate] in parilitates T inparilitates B consonant B
4 que B 5 Ideo] Ideoque TB hec B 6 que B nascuntur(?) B 7 similia uerba
B adherentia TB 9 sint om. B 10 abditae TB cause B 11 lates B semi-
tula B et deriuatiuis B 12 adnimaquerse, *priore d inducta* T adnauerse B 13
originalium B 14 superioribus B sequentibus] .s. T, om. B 15 perspicacius TB
16 mirabiliter B diu dubium B 17 humane B ac diuine B 18 describit B hu-
mane TB dicit sue B sagacitatem T 19 honestè T autem B humanae] hanc
TB hanc subtilitatem non sue artis proprie esse B 21 enim om. B tamen] tantum
T praetitulatur B artis B grammaticis T 22 diuine B 23 ad id eas T aeternas]
aeternitates T 24 que B 25 sed et omnis T creature formate B 26 quia
mirabiliter B 28 loquelam humanam B creator namque B 30 scintillantia T
rationabiles B causas B 31 pernotant] An: praenotant? 32 quae] qui TB et
pondere et numero B 33 cuncta] cunctas T coniuncta B que B

p. 460, 3.

distinguens confusionem a positione uerborum traducta uerbalia nomina paucissima quidem et ea ipsa uix in duabus aut tribus terminationibus ex prima. Subaudis a consequentibus 'progenuit'; subtilitas, inquit, artis confusionem coniugationum mirabiliter distinxit. Non parua enim in coniugationibus confusio, hoc est dubitatio, esset, si quis a qua coniugatione paucissima aut ex quibus coniugationibus plura nomina traducuntur, ignorasset; esset quoque de coniugationibus confusa et ambigua dubitatio, si nos nesciremus, quando ipsae coniugationes primitiuae aut diriuatiuae a nominibus fiunt, aut quae sit illa coniugatio, quae plus est a nominibus diriuata, quam sit principium nominibus facta, hisque similia, in quibus magna confusio exorta esset, nisi illa omnia subtilitas artis distinxisset. Sed quaerendum nobis est, cur paucissima nomina a prima coniugatione esse traducta dicat, cum innumerabilis nominum copia in uariis terminationibus uel ex prima coniugatione nascitur. Quis enim comprehendere seu numerare potest, quot uerbi gratia nomina in cio et in tor et in trix desinentia a prima coniugatione *sunt* deriuata? Itaque sciendum est, quod neque ea nomina, quae de praeterito perfecto uel magis ab infinitiuo futuro traducuntur, neque participialia nomina, quae sunt uidelicet participiis similia, sed illa solum modo, quae a positione, hoc est || f. 23^a || a prima uerborum persona nascuntur, in hoc loco a uerbis traducta referuntur. Nota enim quod non ait: 'quae coniugationum distinguens confusionem traducta nomina a tribus fontibus progenuit', sed districtius dicit: 'a positione uerborum traducta non participialia, sed uerbalia nomina, hoc est quae non a participiis, sed tantummodo a uerbis praesentis temporis indicatiui modi nascuntur. Haec igitur nomina ab indicatiuo praesenti uenientia quomodo plurima ex aliis coniugationibus, sic e contrario paucissima, id est pauca ualde, in comparatione uidelicet nominum ex aliis coniugationibus manantium, a prima coniugatione deriuantur. Porro illud, quod subiungitur: Ea ipsa uix in duabus aut tribus terminationibus ex prima progenuit, quo pacto uerum esse possit, nobis ad discutiendum restat. Non enim parua repugnantia esse uidetur, ut, cum tredecim fere terminationes ex praesenti indicatiuo primae coniugationis manantes in superio-

2 duobus T 3 a consequentibus] cf. p. 460, 4. 5 non enim parua B hoc dubitatio B 6 esset] esse T 8 quō = quomodo B 9 ipse B primitiue aut quō diriuatiue B que B 10 que plus B 11 exortata est et nisi B 12 querendum TB 13 est nobis B traducta esse B 14 uel ex] uel a ex TB 15 comprehendere B poterit B 17 sunt *addidi* deriuantur B est *om.* B 18 que B praeterito B 19 participialia T neque enim participalia B que B uidelicet *om.* B 20 que B positione, *ultima i inducta* T 21 a uerbis traducta a uerbis esse referuntur B 22 que B distingues B 23 strictius dicit B dicitur T 24 non] nomina T participalia B qui non B 25 praesentis B 26 Hae T hec B praesenti B quomodo] quoniam o T quō B 27 ex aliis uenientia B sic e] si e T 28 ualde pauca B 33 praesenti B prime B

ribus ostenderit, quae sunt: ium or uus ulus ax bulum bilis bundus ina
 ile o io us, nunc e contra uix in duabus aut tribus terminationibus ipsa
 nomina traducta esse confirmet. Qua in re illud nobis est considerandum
 quod ex ipsis XIII terminationibus VIII quidem sunt, in quibus aut bina
 aut plura exempla ex indicatio praesenti primae coniugationis inueniun- 5
 tur elata, quinque uero sunt terminationes, hoc est duae generales tres-
 que speciales, in quibus non nisi singula exempla reperiuntur. Hae sunt
 autem ipsae terminationes: || f. 23^b || ulus ut adopto adoptulus, bilis ut
 stabilis, item ina ut cubo concubina, ile ut cubo cubile, us ut uolo as
 ueliuolus. Vix igitur in his duabus generalibus et tribus specialibus ter- 10
 minationibus etiam singula exempla ex praesenti indicatio primae coniuga-
 tionis inueniuntur. Nam, nisi compositio formaretur, neque in ulus
 et in ina et in us ulla deriuatio ex praesenti indicatio primae coniuga-
 tionis inueniretur. Vnde et de his solum modo tribus terminationibus potest
 intellegi illud quod ait: 'et ea ipsa uix in duabus aut tribus terminationibus 15
 ex prima'. Sequitur: Ex aliarum uero coniugationum uerbis
 multa et a pluribus clausulis progeniuit nomina. Poterat dicere
 quia ex aliarum coniugationum uerbis multa in pluribus clausulis progeniuit
 nomina, cum nomina ex praesenti indicatio primae coniugationis nascentia in
 pauciores clausulas descendant. Sed quia ex aliarum coniugationum uerbis 20
 multa nomina esse deriuata dicit, causam ostendit, cum subiunxit: 'et a
 pluribus clausulis progeniuit nomina', ac si potius diceret: non est mirum
 si multa nomina ex aliarum coniugationum uerbis deriuentur, cum a plu-
 ribus uerborum clausulis ipsa nomina ducuntur. Aptum namque est, ut
 quae a multis uerborum clausulis pullulant, multa deriuatiua nomina 25
 fiant, quomodo e contrario, quae a paucioribus clausulis nascuntur, ipsa
 pauciora numerantur, quomodo sunt nomina ex indicatio praesenti
 primae coniugationis nascentia. Cur enim ex prima coniugatione paucis-
 sima et cur ex aliis coniugationibus multa nomina artis subtilitas proge-
 nuit, causam consequenter exposuit, cum subintulit: Et ceterarum 30
 qui || f. 24^a || dem coniugationum praesens indicatiuus quia
 nominum multas traductiones in uerbi finalitatem nou sus-
 cepit et maxime a tertia indesinenter non prohibuit. Per
 zeugma a consequentibus adnectendum: 'de se nomina proferre', ut plena

1 ostenderit T que B ium ior] ium et T pulum T 3 Qua^{re} T 4
 in quibus bina B 5 presenti B prime B 6 hoc est om. B due B 7 singularia
 B reperiuntur B 8 enim ipse B ut ante adopto om. B adopto T 9 in-a T
 cubina TB 10 et tribus] aut tribus TB 11 presenti B prime B 12 inulus
 et in d et inus T 13 presenti B prime B 14 unum B tribus om. B 15
 illud intellegi B 17 clausulis T Poterat dicere — progeniuit nomina om. T 19
 presenti B prime B 21 deriuata B dicunt B subiungit B 22 potius B 23
 deriuentur B 24 clausulis T traducuntur B 25 que B 26 sunt B que B
 uerborum ante nascuntur add. B 27 presenti prime B 28 enim] haec T 31
 presens B indicatiuum T 32 nominum] nomina T multas om. B suscipit B 33
 e tertia B prohibuit T

nobis constructio sic constare possit: 'indesinenter multa de se nomina proferre prohibuit'. Sed quaerendum est nobis, quare praesens indicatius ceterarum coniugationum, quae sunt secunda tertia quarta, nullas nominum traductiones in uerbi finalitatem suscipere dicatur, cum ipse in
 5 sequentibus e contra ostendit, quia 'secunda et quarta coniugatio interdum a nominibus deriuata uerba suscipiunt', quaedam quoque tertiae coniugationis, licet raro, tamen a nominibus inueniuntur deriuata, ut iuuenis iuuenisco, uespera uesperasco, glis glisco, item ira irascor, pax cis paciscor et similia. Itaque notandum, quia neque simpliciter dicat: 'et ceterarum quidem coniugationum praesens indicatius quia multas nominum
 10 traductiones in uerbo non susceperit', sed expressius ponit: 'quia multas nominum traductiones in uerbi finalitatem non susceperit'. Aliud namque est nullas traductiones nominum in uerbo suscipere, aliud traductiones nominum suscipere, sed non in uerbi tamen finalitatem transformare. Nam
 15 prima quidem coniugatio non solum traductiones nominum in uerbo suscipit, sed easdem traductiones in uerbi finalitatem assumit cum totam nominis terminationem in totam uerbi finalitatem saepissime conuertit, ut turba turbo as. Verba enim secundae et quartae coniugationis, quando sunt a nominibus deriuata, non in totam uerbi finalitatem, hoc est eo uel
 20 eor, io et ior, sed in ipsius finalitatis ultimam partem, o uidelicet uel or, extremam nominis terminationem e uel i interposita conuertunt, ut canus canis caneo es et superbus superbi superbio superbis. Vides enim, quod extrema uocalis genitiuorum nominum non in totam uerbi finalitatem, hoc est eo uel io sed tantum in o, e uel i interpositis, commutatur. Itaque secunda
 25 et quarta coniugatio interdum nominum traductiones in uerbo suscipiunt, non tamen ipsas traductiones in uerbi totam finalitatem traducunt, sed ut dixi e uel i interpositis extremas nominum uocales in o uel or, quae extrema pars finalitatis uerborum, conuertunt. Verba quoque tertiae coniugationis, si quando sunt a nominibus traducta, neque terminationes ipsorum
 30 nominum in uerbi finalitatem transfigurant, sed additis co uel sco et cor uel scor syllabis a nominibus fiunt. Sola igitur prima coniugatio traductiones nominum in uerbi finalitatem sine aliqua interpositione uocalium solet suscipere, quia nimirum ipsa sola est, quae parilitatem syllabarum

1 multa de se nomina om. B 2 proibuit T querendum TB nobis est B praesens B 3 caeterarum B coniunctionum que B tertia TB 4 nominum] nomina T ipse in sequentibus] cf. p. 460, 10. 6 quaedam TB tertiae T tertiae B 7 tantum B 8 irasco T 9 quod neque B 10 praesens B multas om. B 11 traductionis in uerbo suscepit T in uerbo om. B suscipit B nescio an pro 'multas — non' potius scribendum sit 'nullas', cf. seq.: 'aliud namque est nullas traductiones nominum in uerbo suscipere'. multas om. B 12 suscipit TB 14 non om. B tamen] tantum T 16 totam] totum T 17 saepissime TB 18 secunde et quarte B quando] quando T 19 deriuata B uel in eor et io B 22 superbis om. T 23 non in totam] non ut totam T 24 sed tamen B commutatur T 25 traductiones nominum B 26 non ipsas tamen B 27 que est extrema B 28 tertiae TB 29 si quomodo B 30 additis] additis T co uel cor et sco uel scor B 31 traductionem T 33 nimirum T que B parilitatem] paritatem TB sillabarum T

ad primitiua nomina solet custodire. Nec nos lateat, quod in quibusdam codicibus ita hoc rescriptum repperitur: 'quia multas nominum traductiones in uerbi finalitatem non suscipit'; et tunc facilis sensus in his uerbis elucescit. Nam ob hanc causam plurima nomina ex indicatiuo praesenti secundae et tertiae et quartae coniugationis nascuntur, quia non tam multa uerba ex nominibus deriuata ipsae coniugationes suscipiunt. Quod uero dicit, maxime ex tertia coniugatione fieri nomina, ita intellegi || f. 25^a || oportet, quod multa nomina ex indicatiuo praesenti quartae coniugationis deriuantur, sed magis a secunda, maxime uero a tertia coniugatione uerbalia nomina ex indicatiuo praesenti nascuntur, sicut in superioribus facile est cognoscere. Porro quod additum est 'indesinenter', quo pacto enim hoc de tertia coniugatione intellegi potest, non uideo. Non enim indesinenter nomina ex indicatiuo praesenti tertiae coniugationis fiunt, cum multa uerba sint eiusdem tertiae coniugationis, quae neque nomina ex praesenti indicatiuo faciunt, qualia sunt ista: lambo cumbo duco uesperasco iuuenisco glisco et reliqua fere innumerabilia, ex quibus nomina ab indicatiuo praesenti deriuata haud facile repperies. Cur ergo dicit: 'nomina e tertia coniugatione indesinenter deriuari'? Itaque sciendum est, quod haec extrema sententiae clausula 'indesinenter non prohibuit' non tantum ad tertiam, sed ad tres coniugationes simul, secundam uidelicet, tertiam quoque et quartam coniugationem referenda est, ut sit huiusmodi sensus, quod ex indicatiuo praesenti primae coniugationis non in omnes generales uel speciales terminationes, sed in quasdam ex ipsis terminationibus nomina deriuata inuenies. Ceterarum uero coniugationum praesens indicatiuus in omnes generales ac speciales terminationes indesinenter nomina deriuari non prohibuit. Nulla enim terminatio est in ipsis generalibus et specialibus, quae ab indicatiuo praesenti pullulant, in qua non aliqua nomina ex secunda uel tertia uel quarta coniugatione aut ex harum aliquibus aut simul ex his omnibus coniugationibus deriuata fiant. Ideoque illarum praesens indicatiui in omnes ipsas terminationes indesinenter nomina de se facere non prohibuit, non quod ex omnibus uerbis secundae et tertiae quartaeque coniugationis semper in has terminationes deriuata

1 late^{at} T nos nec lateat B 2 hoc scriptum B 4 elucescit T elucenscit B
 plura B praesenti secunde et tercie B 5 tertiae T quarte B 6 deriuata ipse
 B 7 maxime et B tertia TB 8 multa quidem nomina B praesenti quarte B
 9 maxima T tertia TB coniugatione T 10 ex eodem indicatiuo praesenti B 11
 agnoscere B additum T 12 hoc om. B tertia TB pol||test T 13 praesenti B
 perfecti T tertiae B 14 tertiae coniugat T tercie B que B 15 praesenti B 16
 fere om. B 17 praesenti deriuata B haud facile om. T 18 tertia TB deriuari B
 hec TB 19 ex prima sententiae B id indesinenter B ^{non}prohibuit T non tamen B
 20 tertiā TB simul coniugationes B tertiā TB 21 coniugationem om. B sensus
 huiusmodi B 22 quia B praesenti B prime TB non in om T 24 praesens B
 26 generalibus] generationibus B generalibus terminationibus *Buechelerus* 27 que B
 praesenti B pullulabant B 28 tertia TB 29 aut] aut T 30 praesens B indica-
 tiuus B 31 uerbis om. B secunde et tercie B 32 tertiae T et quarte B in has
 deriuationes deriuata B

p. 460, 7. 460, 5.

nomina descenderent, sed quoniam in omnes || f. 25^b || ipsas terminationes nomina deriuata ex praefatis tribus coniugationibus fiant. In quibusdam codicibus haec clausula ita scripta inuenitur: 'indifferenter non prohibuit.' Sed si a secunda magis, quam a quarta, maxime uero a tertiae coniugationis indicatiuo praesenti nomina deriuantur, ibi triplex differentia in trium coniugationum originalitate euidenter cernitur. Radendum est ergo indifferenter, ubi trina differentia potius, quam confusio inesse cognoscitur. Quod enim dictum est 'non prohibuit', figura esse uidetur, quae minus dicto plus significat, ut apud Virgilium: 'munera non sperno', hoc est libenter accipio; similiter et in hoc loco intellegendum 'non prohibuit', hoc est praesens indicatiuus artis subtilitati de nomine ipso proferre libenter concessit.

Primae uero coniugationis positio quae multas nominum suscipit ab omnibus tam declinationibus quam clausulis traductiones in uerbo merito de se nomina non adeo concessit proferre. Aptum, inquit, erat, ut, quia prima coniugatio numerosior est in deriuatiuis quam primitiuis uerbis, non adeo more primitiuorum de se multa nomina concederet proferre. Nam quamquam ex nominibus copiose ipsa traducitur, non tamen copiose ex ipsa nomina deriuantur, seruata in hoc nominis dignitate, ut ipsum magis sit fons uerborum primae coniugationis, quam ex ipsa pullulatio. Sed in talibus fontibus atque traductionibus quaterna uarietas inesse cognoscitur. Sunt enim uerba tantum primitiua, ut amo clamo, quaedam tantum deriuatiua, ut lectito cursito, alia primitiua simul et deriuatiua, ut a merce mercor aris, ex quo commercium || f. 26^a || et a conuiua conuiuor, ex quo conuiuium. Non nulla uero repperiuntur, quae neque ex nominibus sunt deriuata neque more primitiuorum de se nomina faciunt, ut titubo uaco plico mico et similia, de quibus ab indicatiuo praesenti nec facile nomina deriuatiua inuenies. Notandum uero est, quod hoc in loco positio primam personam singularis numeri praesentis temporis indicatiui modi designat. Hinc superius praesens indicatiuus ceterarum coniugationum, hoc est ipsam positionem uerborum posuit. Ob hoc autem ipsa prima persona praesentis indicatiui positio nominatur, quia ipsa tamquam in fundamento deriuatiuo-

1 sed quo in TB 2 in quibus ^{dam} T 3 hec B ita om. B scripta] scriptor T 4 a quarum maxime uero a tertia B a tertia coniugã T 5 indicat p̄sti T presenti B deriuantur B in] inter B An: intra originalitatem? 6 originalitatem T originalit B 7 potius B dinoscitur B 8 que minus dico B 9 ut apud Virgilium] Aen. VII 261. 11 presens B indicat T subtilitati B de ipso nomine libenter proferre B 13 prime B que B 14 tam coniugationibus B 16 proferre concessit B inquit T erat inquit B 17 deriuatiuis B in primitiuis B 18 quamquam] quia T qui B 19 copiose T tamen] tam TB 20 in huius B uerborum] uerb T uerbis B prime B 22 quaedam uerba tam primitiua B 23 quaedam TB tamen B 26 uere B que B 28 presenti B deriuata B 29 hoc loco B posito B 30 presentis B indicatiui B 31 presens indicatiuum B 32 presentis B 33 quia] quas T in in fundamento B derinationum B

rum tam uerborum quam nominum ponatur. Quod enim dicit, ab omnibus clausulis nominum multas traductiones primae coniugationis uerborum fieri, non ita intellegendum, quia ab omnibus nominum terminationibus uerba primae coniugationis deriuata nascuntur. Multae namque nominum sunt terminationes non solum mere Graecae aut a propriis Romanis deriuatae aut ex accidentibus corporalibus nominibus traductae, sed etiam aliae terminationes inueniuntur, ex quibus nec uerba ad primam coniugationem trahuntur, quomodo sunt hae terminationes: in e, ut rete; in ec, ut allec; in al, ut sal; in el, ut fel; in ol, ut sol; in am, ut nequam; in ir, ut uir et ceterae clausulae, de quibus haut facile uerba primae coniugationis tracta inuenies. Quid est ergo, quod ait, quod ab omnibus clausulis nominum primae coniugationis positio multas traductiones suscipit in uerbo? Itaque sciendum quod non ipse taliter dicat: 'ab omnibus clausulis omnium nominum', sed cautius ait: 'ab omnibus clausulis nominum', ab omnibus uidelicet clausulis non omnium, sed specialiter illorum nominum, ex quorum clausulis uerba primae coniugationis nascuntur. Secunda enim et quarta licet interdum a nominibus deriuata uerba || f. 26^b || suscipiant, tamen de genitiu^o nominum per incrementa syllabarum, quibus utraque coniugatio cognoscitur, idest per eo secunda per io quarta, deriuata carent confusione huiusmodi. Quidam hunc locum ita exponunt, quod huiusmodi confusionem dicat, quae est in quibusdam uerbis primae et tertiae coniugationis, ut formido caligo propago palpo indago uerbero incubo comedo, quae sunt in eadem uoce tam uerba, quam nomina, ideoque confusa uidentur esse; sed secunda et quarta coniugatio talem confusionem non habent, cum pro certo tantum diriuatiua esse intelleguntur, quoniam per incrementa syllabarum de genitiuo nominum deriuantur. Sed huic expositioni illud obicitur: ut enim certum est, haec uerba per incrementa syllabarum de nominibus esse tracta, ita nihilominus dubium non est, supra scripta nomina per incrementa genitiuorum, quibus positionem uerborum transcendunt, ex uerbis esse deriuata. Hinc ipse superius dixit: 'tamen quia non respondent syllabis genitiui nominum, merito mihi uidentur magis nomina de uerbo tulisse quam de nominibus ipsa producta.' Sicut ergo hic, ita et illic nulla dubitationis confusio habetur; ut enim haec uerba a nominibus sunt deducta, sic et illa indubitanter nominum sunt principalia. Itaque mihi uidetur,

1 quod autem B 2 prime B coniunctionis fieri uerborum B 4 prime B multe TB 5 graecae T graece B deriuatae B 6 traductae B aliae TB 7 ex quibus] ex q T 8 quomodo] qmō T quō B hec B rete] recte T 9 ut ante sal om. T 10 ceterae clausulae B haud B prime B 12 primae coniugationis — clausulis nominum om. T prime B 14 cautius B 15 non omnium] nominum B 16 prime B 18 genit T 19 pereio T 20 perio T quarte T deriuatae TB huiusmodi confusione B 21 que B 22 prime B coniugationis et tertiae B tertiae T 23 que B 24 esse uidentur B 25 habet B tam deriuatae B 28 hec B 29 nihilominus B 31 superius dixit] cf. p. 459, 34. 32 uerbis B 34 hec TB deducta T 35 principia B

p. 464, 1. 460, 13. 460, 14. 460, 17.

quod 'huiusmodi confusionem' in hoc loco dicat, quae omnibus coniugationibus accidere poterat, nisi hanc subtilitas artis distinxisset. Artis namque subtilitas certa indagine cunctam dubitationem, quae de ipsis coniugationibus oriri poterat, mirabiliter discrevit, ut euidentissime intellegatur, quando sunt ipsae coniugationes nominum principia uel quando sunt a nominibus deriuatae || f. 27^a ||. Vnde secunda et quarta coniugatio talis confusionis dubitationem non habent; tunc enim a nominibus traductae esse perspicue intelleguntur, cum de genitiuo nominum per incrementa quarundam syllabarum deriuantur. Quae sunt hae ipsae syllabae, quae genitiuum nominis uincunt, ipse in consequentibus ostendit, ubi ait: Iuero, quam non habuit nomen, in uerbo addentia respuuntur a prima coniugatione et ad quartam plerumque redeunt et una syllaba crescunt a genitiuo nominis ut poena punio superbio et reliqua. Hinc manifestum, quod e et i in uerbis secundae et quartae coniugationis transcendunt genitiuum nominis; ac ne ipse Eutex illud dicere putaretur, quod per e tantum et i absque subsequente o utraque coniugatio cognoscitur, caute subiunxit, cum ait: et est per eo secunda, per io quarta, tamquam apertius diceret, quod per e quidem et i, sed non absque subsequente o utraque coniugatio cognoscitur, ideoque haec per eo et illa per io effertur. Et nota, quod alias duas terminationes, hoc est eor et ior, hic causa breuitatis omisit. De quibus tamen in subsequentibus ipse exponit, et quomodo subtilitas artis in uerbis deriuatiuis secundae et quartae coniugationis confusionem fieri non permisit, sic et in uerbis primae coniugationis deriuatiuis nullam dubitationem esse concessit. Nam uide quod sequitur: unde potest etiam illa solui quaestio, quam quidam ex superuacuo proponunt et cetera, quibus superuacuum quorundam propositionem ac de uerbis primae coniugationis a nominibus traductis dubitationem ostendit. Sed quo argumento illa dubitatio refutatur, mox per artis subtilitatem ostenditur. Nam si de || f. 27^b || uerbis essent nomina, non diuersas et quasi singulares ex uno fine uerborum haberent clausulas. Primitiua, inquit, nomina, ex quibus uerba primae coniugationis nascuntur, si ipsa ex uerbis primae coniugationis fuissent deriuata, tunc non haberent, quod habent. Ipsa namque primitiua nomina diuersas, hoc est uarias clausulas habent, quae clausulae non generales neque speciales, sed quasi singulares propter scilicet exemplorum raritatem principalium nominum existunt; et

1 que B   3 indagatio B   que ab ipsis B   5 quomodo B   ipse TB   quomodo B
6 deriuatae TB   tales confusiones B   7 traducta B   8 perspicue T
genitiuorum T   9 quarundam B   que sunt enim B   ipse TB   syllabae que B   13
pena T   14 superbi T   secunde B   15 quarte B   16 quod e tamen B   17 et
ait id est B   18 per om. T   quidem] qd T   20 hec TB   23 deriuatiuis se-
cunde et quarte B   24 prime coniugatiuis B   25 uide] inde T   26 questio TB
28 prime B   29 ostentitur T   32 inquit T   33 prime B, *his*   essent deriuata B
35 que clausulae B   sed que sunt singulares B   36 propter] pro T prius B

notandum, quod non absolute ipsas clausulas primitiuorum nominum singulares esse dicat, sed quasi singulares. Nam si reuera singulares essent, nec plus quam singulare uel unum exemplum unaquaeque clausula haberet; sed quoniam plus quam exemplum singulare in unaquaque terminatione primitiuorum nominum inuenitur, idcirco ipsae clausulae non simpliciter singulares, sed quasi singulares esse describuntur. Quod uero ait 'ex uno fine uerborum', quo pacto uerum esse possit, diligentius inspiciamus. Si enim unum finem uerborum o uel or nominat, nec ualde rationi obstitit. Sed cum in sequentibus uerborum primae coniugationis de nominibus factorum non unam finalitatem, sed generales finalitates esse dicat, cumque uerborum finalitates omnes in primae coniugationis clausulis paeñe reperiuntur, quae clausulae XLV fere supputantur, quomodo unus finis uerborum sit, non facile patet, nisi forte hoc ita dictum esse sentiamus, quod primitiua nomina, ex quibus uerba primae coniugationis deriuantur, si ipsa ex eisdem uerbis primae || f. 28^a || coniugationis nascerentur, ex uno quolibet uerborum fine, in diuersas et quasi singulares clausulas tunc more deriuatiuorum non desinerent, quod ut facilius intellegi possit, quibusdam exemplis clarescat. Ecce enim bo unus finis est uerborum in bo terminantium, in quem tamen finem, quomodo multa uerba ex diuersis clausulis nominum deriuata desinunt, ut turba turbo as et probus probo as et libum libo as, sic e contrario, si ex eodem fine eadem nomina deriuata essent, in diuersas clausulas et quasi singulares non desinerent. Item co terminatio unus finis est uerborum in co desinentium, sed hic finis ex diuersis clausulis et quasi singularibus primitiuorum nominum pullulat. Nam primo ex a terminatione manat, ut spica inspiro as; secundo us, ut opacus opaco as; tertio ax, ut pax cis paco as; quarto ab ex, ut nex cis neco as; quinto ix, ut radix cis eradico as; sexto ox, ut uox cis uoco as. Sin uero co ipsam terminationem originalem nominibus finem ponere uolueris, uidebis, quod ex ipso uno uerborum fine, co uidelicet terminatione, sex supra dictae quasi singulares nominum clausulae pullulabant, quod et de ceteris uerborum terminationibus similiter intellegendum. Sed quoniam ipsae nominum clausulae quasi singulares sunt, rationabilius est, ut ex uariis nominum clausulis in quemlibet uerborum finem multa uerba derivata desinant, quam ipsae uariae clausulae nominum ex uno fine uerborum fiant. Et quoniam quasdam clau-

3 unaquaeque TB 4 singulare exemplum B unaquaeque T 5 ipse B clausule TB 6 singulares om. B 8 nominant B orationi, corr. rationi T 9 prime B 11 omnes] om T prime B pene TB 12 reperiuntur TB que B clausule TB XIV T 14 prime B deriuantur B 15 sic ipsa B prime TB 16 singulares] regulares TB 17 contra morem deriuatorum desinerent B possit intellegi B 19 in quem tunc finem B ex deriuatiuis clausulis B 20 deriuata B 22 deriuata B desinerent, om. non B 25 primum B manet B 26 tercio TB 27 radico B 28 ipsam co B 30 terminatione] terminationem T supradictae TB 31 clausule T, om. B pullulant B 32 ipse TB clausule TB 33 rationabilius B 34 deriuata B desinent T ipse TB uarie T clausule TB 35 uerborum fine B

p. 460, 19.

sulas nominum ab indicatio praesenti uenientium quasi singulares esse || f. 28^b || reperimus, uerbi gratia os ut a pono compos, erna ut luceo lucerna lateo laterna, eps ut a capio municeps particeps auceps, ar ut caesum ire Caesar, non inmerito quaeritur, cur Eutex dicat, quod, si de uerbis essent nomina, non diuersas et quasi singulares ex uno fine uerborum haberent clausulas. Sed animaduertendum est, quia non ipse taliter denegat ac dicat, quod, si de uerbis essent nomina, non diuersas et quasi singulares ex diuersis finibus uerborum haberent clausulas, sed ex uno fine uerborum, hoc est una aliqua terminatione uerborum, diuersas clausulas et quasi singulares nominum fieri non posse ostendit, cum tamen ex diuersis uerborum finibus diuersae et quasi singulares nominum clausulae inueniuntur traductae, ex no ut a pono compos, ab eo ut a luceo lucerna, ex pio ut a capio municeps et similia. Vides enim, quod non ex uno fine, sed ex diuersis uerborum finibus in clausulas quasi singulares ipsa nomina deriuata desinunt. Sed ut participia uel nomina uerbalia deberent eodem modo plura sub una eademque terminatione finiri. Nomina uerbalia dicuntur, quae a tribus uerborum fontibus deducuntur. Contuendum uero nobis est, quod in huiusmodi primitiuorum tam nominum quam uerborum fontibus atque traductionibus physica rationem ipse philosophus sequatur. Vt enim copiosa flumina ex diuersis fontibus uel riuis atque fluuiolis manare atque exundare solent, sic nimirum deriuatae terminationes seu nominum siue uerborum multiplici exemplorum copia exuberant atque ex principalibus terminationibus tamquam quibusdam fontibus et ri|| f. 29^a || uulis in rariori exemplorum quantitate inuentis pullulant. Cum ergo inuenimus quasdam deriuatas terminationes esse quasi singulares, has inter anomala uerba et defectiuas computare debemus. Cum enim sint deriuatae, in multis exemplis debuerant inueniri, nisi forte illud dicamus, iustum esse ac rationabile, ut quae ex fontibus quasi singularibus nascuntur, ipsae quoque terminationes quasi singulares in paucis exemplis inueniantur, quatenus ex parua origine parua fiat manatio, ut caesum ire Caesar. Tales igitur clausulae, licet quasi singulares sint ad similitudinem principalium clausularum, ob hoc tamen non primitivae, sed deriuativae dicuntur, quia regulam traductionis deriuatiuorum secuntur; ut enim a caesum ire caesio, sic et Caesar

1 presenti B 2 repperimus B o pono B 3 ut capio B 4 cesar T queritur TB 7 denegat T 8 quia si B 10 nominum clausulas B 11 diuerse B clausule B 12 traducte TB 15 participia T 16 eodemque T 17 dicit que B fontibus uerborum B 18 uero om. B 20 fisicam TB 21 riuis] tribus T et riuis B fluu'olis T 22 deriuatae B 23 exuberent B ex om. B 24 riulis T 25 deriuatas B 26 uerba om. B et uelut defectiuas B 27 deriuatae B dubuerant B 28 esse om. B racionabile utque TB 29 ipse TB 30 inueniuntur T 31 cesum B cesar T clausule B 32 ab hoc B 33 tam non primitiue dicuntur, *omissis ceteris* B deriuatiue T qui regulam B traductiones T 34 deriuatiuorum B cesum T cesio T cesar T

nascitur. Quomodo e contra multae sunt primitiuorum nominum terminationes, quae ob exemplorum copiam similitudinem tenent deriuatiuorum. Quis enim numerare potest uerbi gratia, quot primitiua nomina tam mobilia quam fixa in us desinentia secundae sunt declinationis? Sed ob hoc tantum primae coniugationis uerborum principia dicuntur, quoniam, sicut ex aliis quasi singularibus fontibus, sic ex his paene innumerabilibus uerba primae coniugationis syllabis genitiui nominis respondentia nascuntur. Quod enim dicit 'nomina uerbalia plura sub una eademque terminatione finiri', non nulla interesse uidentur. Qui enim dicit: 'unus homo uenit ad me heri et unus hodie', de diuersis personis intellegere uult; qui uero pronuntiat: 'unus homo ad me heri et idem hodie uenit', non de diuersis sed de una eademque persona loquitur. Sed hoc facit uis relatiua, quae est in 'idem' pronomine. Itaque uerbi gratia a liti|| f. 29^b ||go litigium in unam terminationem hoc est ium desinit, sed et commercium aedificium participium et similia, quamuis sunt diuersa nomina, non in alteram tamen diuersam, sed in eandem terminationem, quae est ium, desinunt. Quod e contrario cernitur. Non enim primitiua nomina, ex quibus uerba primae coniugationis nascuntur, taliter sunt, quomodo nomina uerbalia, in quibus maxima exemplorum copia inuenitur, sed e contra ipsae primitiuorum nominum terminationes in rarioribus exemplis inueniuntur. Hinc sequitur: Nominum de uerbi positione traductorum absque paucis generalibus, quas superius ostendimus, reliquas speciales et tam clausulis quam declinationibus diuersas et in rarioribus exemplis inuentas terminationes et reliqua. Per zeugma a consequentibus est adiungendum 'uidemus'. Quidam hanc sententiam de generalibus ac specialibus nominum terminationibus, quae ex indicatiuo praesenti ueniunt, dictam esse uolunt, sed perspecta diligentius ueritate hoc falsum esse conuincitur. Non enim speciales nominum terminationes ab indicatiuo praesenti uenientes tam clausulis quam declinationibus plus sunt diuersae, quam generales; immo si diligentius consideremus, non paucas aut pauciores, sed potius numerosiores ipsas de indicatiuo praesenti uenientium nominum generales terminationes inueniemus. Ipsae namque XXVII fere denumerantur, speciales tamen uero terminationes uix ad decem et octo perueniunt. Hinc manifestum, quod uerbis primae

1 multe TB 2 que B deriuatiuorum B 3 uerbi gratia numerare potest B
4 secunde B 5 tantum] tam TB prime B uerborum] uerb T uerbis B esse dicuntur B
6 pene TB 7 prime B 8 quod enim dicit] cf. p. 460, 20 10 unus hodie — heri et om. T 12 que B 13 pronomine B 14 commercium T
15 tantum T 16 que, om. est B 18 prime TB 19 maxime T ipse TB 20 raribus B inuenitur T^{un} 21 repperiuntur B traductorum de uerbi positione B 23 et rarioribus B 25 zeuma B hanc om. B 26 que B ex om. T 27 presenti B dicta esse T 29 presenti B 30 diuerse TB 31 potius B 32 presenti B ipse B 33 XX et VII B dinumerantur B tamen om. B 34 manifestum est quia B prime B

p. 460, 23.

coniugationis a nominibus traductis in superioribus quaestio exoritur, utrum sint ipsa nominum principia, an potius a nominibus de|| f. 30^a ||-ducta, hunc locum atque subsequencia non nisi de deriuatiuis ex indicatio praesenti primae coniugationis nominibus atque primitiuis, ex quibus uerba
 5 eiusdem coniugationis sunt deriuata, nec non de ipsis uerbis primae coniugationis a nominibus deriuatis intellegi oportere. Paucae ergo generales terminationes dicit ipsas clausulas nominum ab indicatio praesenti primae coniugationis uenientium, quae paucae recte dicuntur, si ipsarum numerus ad omnes clausulas nominum ex tribus uerborum fontibus manantium
 10 referatur. Hae sunt enim hae clausulae: ium ut litigo litigium, or ut sudo sudor, uus ut praedor praedus, ulus ut adopto adoptulus, ax ut uoro uorax, bulum ut sto as stabulum, bilis ut stabilis, bundus ut erro as errabundus, ina ut cubo concubina, ile ut cubo cubile, o ut epulor epulo nis, io ut opinor opinio, us ut uolo as ueliuolus, andus ut amandus.
 15 Hae quoque apte generales terminationes appellantur, quoniam ex diuersis coniugationibus multae in has traductiones inueniuntur, licet quaedam ex ipsis non tam generales *quam speciales* esse cognoscuntur, ut ina ile o io us. Has igitur generales terminationes ex praesenti indicatio primae coniugationis manantes superius ostendit, antequam de primitiuis nomi-
 20 nibus, ex quibus uerba primae coniugationis nascuntur, omnibus paene consonantibus praecedentibus sermonem faceret. Ideoque reliquas speciales terminationes ipsas primitiuorum nominum clausulas, ex quibus uerba primae coniugationis nascuntur, nominat. Quae apte 'reliquae' nuncupantur, quia decursas deriuatiuorum || f. 30^b || ex uerbis primae coniuga-
 25 tionis nominum clausulas subsequenter ostenditur, ut turba turbo as at et cetera; speciales autem ob hoc nominantur, quia in rarioribus exemplis, quam sint terminationes uel deriuatiuorum ex uerbis nominum uel traductorum de nominibus uerborum primae coniugationis, inueniuntur. Hinc ipse Eutex ait cas tam clausulis quam declinationibus diuer-
 30 sas et in rarioribus exemplis inuentas terminationes, atque ob hoc ipsae nominum clausulae primitiuae esse cognoscuntur, cum in paucioribus exemplis quam sint terminationes uerborum primae coniugationis ex ipsis nominum clausulis manantium reperiantur. Vbi perspicaciter nobis est in-
 tuendum, quia uerba primae coniugationis ex nominibus deducta neque sint

1 questio TB ^{ex} oritur T 2 sint B s̄ T potius B 3 deriuatiuis B 4 pre-
 senti B prime TB 5 deriuata B nec non] non B prime B 6 deriuatis B ergo
 om. B 7 presenti B prime TB 8 que B paucae TB 10 haec B haec clausula
 B 11 praedo praedius T predo praedus B adopto T 12 bubulum T stabubu-
 lum, bu ^{con} eras. T 13 cubina T 14 us uolo B 16 multe B quaedam TB 17
 quam speciales ^{con} addidi 18 presenti B prime B 19 manantes] manante T ma-
 nente B 20 prime B pene TB 21 praecedentibus B 23 prime TB coniuga-
 tionis om. B que B reliq. TB 24 prime B 25 ostendit^{ur} ostentantur T osten-
 duntur B bat T 26 cetero B 27 deriuatiuorum
 TB 31 clausula TB primitiue B 32 termin-
 33 reperiantur TB perspicaciter T 34 pr

numerosiora, quam ipsa primitiua nomina, ex quibus eadem uerba fiunt deriuata. Tot enim deriuatiua uerba, quot primitiua nomina, quia nimirum singula quaeque primitiua nomina singula de se faciunt uerba deriuatiua, quomodo superioribus exemplis manifestissime cognoscitur. Quid est ergo, quod ait, rariora exempla esse in terminationibus primitiuorum nominum, s uerborum uero primae coniugationis de nominibus factorum per innumera-
rabilia exempla generales esse finalitates? Itaque sciendum, quod si uerbi gratia co terminatio ad omnes clausulas primitiuorum nominum, unde uerba primae coniugationis in ipsam terminationem desinentia traducuntur, comparetur, uel tot deriuatiua ex nominibus uerba in ipsam terminationem 10 desinunt, quot sunt primitiua nomina in uarias clausulas desinentia. Si uero ipsam unam uerbi terminationem non ad omnes clausulas primitiuorum nominum, ex quibus ipsa traducatur, sed ad unam aliquam || f. 31^a || clausulam comparabis, statim profecto uidebis, uerbi quidem clausulam generalem esse, nominis uero clausulam quasi singularem aut specialem. 15 Nam co terminatio de sex nominum clausulis deriuatur, ut spica inspico as, opacus opaco as, pax cis paco as, nex cis neco as, radix cis eradico as, uox cis uoco as. Si ergo unam uerbi clausulam, idest co terminationem, his principalibus nominum sex clausulis comparabis nec plura uerba deriuatiua in co terminatione, quam nomina primitiua in ipsis 20 originalibus clausulis inuenies. Si uero ipsam finalitatem uni tantum ex his primitiuorum nominum clausulis conferas, ipsa uerbi terminatio generalis, nominum uero una clausula primitiuorum quasi singularis uel specialis esse uidebitur. Ex eo quoque quod uniformiter et sibi congrue et reliqua. Signanter ait 'uniformiter'. Nam unius formae 25 sunt, hoc est perfectae formae uerba, quia consonantibus antecedentibus superius a nominibus deriuata ostendit. Quae etiam hoc argumento a nominibus esse traducta manifestum est, quia rationem, hoc est parilitatem syllabarum, etiam genitiui in uerbo seruant, quoniam si ad nominatiuum tantum haberent parilitatem syllabarum, non magis deriuatiua, quam pri- 30 mitiua esse intellegerentur, si quidem nominatiuus casus, aliquando est primitiuus, aliquando uero deriuatiuus. Sed quia ad genetiuum parilitatem syllabarum custodiunt, genitiuus autem cum paene semper est in deriuatione, dicitur ab hoc quasi generatiuus, liquide pa|| f. 31^b ||tet, quod ipsa uerba de nominibus sint traducta. 35

1 deriuata B   2 sunt deriuatiua B   quot ipsa B   3 quaeque B   deriuatiua B
4 quo superioribus B   6 uerborum om. T   prime B   per] prius TB   8 inde B   9
prime B   10 tot, om. uel B   deriuatiua B   11 illa primitiua B   13 ad om. B
14 comparabis] comparatur T   comparat B   quidem om. B   15 esse generalem B   aut]
aut T   16 deriuatur B   19 comparabis] comparauis T   comparatiuis B   20 deri-
uatiua B   25 forme B   26 perfecte TB   forme T, om. B   qui a B   27 deriuata
B   que B   etiam] eia T   28 parilitatem B   30 deriuatiua B   31 aliquando pri-
mitiuus om. T   est addidi   32 deriuatiuus B   quia] qui TB   parilitatem T   33
cum addidi   pene TB   34 positus dictus ab hoc B. In T nulla subscriptio est.
EXPLICIT DŌ GRATIAS R

II

ARS ASPERI GRAMMATICI.

Partes orationis sunt octo. Quae? Nomen pronomen uerbum ad-
uerbium participium coniunctio praepositio interiectio.

DE NOMINE.

Nomen est pars orationis. Nomini accidunt sex, qualitas comparatio
5 genus numerus figura casus. Qualitas nominum bipertita est, quod aut
appellatiuum est nomen aut proprium. Proprium est ut Hierusalem Ior-
danis Sion, appellatiuum est ut ciuitas fluuius mons. Proprium similiter
est ut Michael Petrus Stephanus Esaias Aaron Ezechiel, appellatiuum simi-
liter est ut angelus apostolus martyr propheta sacerdos rex. Comparationis
10 gradus sunt tres, posituius ut sanctus, comparatiuus ut sanctior, super-
latiuius ut sanctissimus. Posituius similiter ut sapiens fortis doctus fidelis
affectuosus, comparatiuus ut sapientior fortior doctior fidelior affectuosior,
superlatiuius ut sapientissimus fortissimus doctissimus fidelissimus affectuo-

---

*Adhibui primo loco codicem Bern. 207 saec. IX—X, quem quibus de causis pro
fundamento editionis esse uoluerim, in praefatione demonstraui, dein cod. 611 saec. VIII,
uetustissimum certe ex eorum numero, qui interpolationibus plus minus infecti sunt.
Illum littera A, hunc signo B notauit. Titulus in A is est: INCIP ARS ASPERI
GRAMMATI (fol. 130^a); in B nullus titulus in initio operis adest, uerum fol. 92^b in
uetusto codicis indice habetur: I ARS DONATI EXPOSITA AB ASPERO et fol. 54^a
sub finem tractatus de pronomine: EXPĪA+ASPERI DE UERBO (sic) idest expla-
natio Asperi de uerbo; cf. Keil, gramm. Lat. Vol. V p. 529. 1 Partes orationis
quot sunt octo etc. B, in quo omnia interrogandi et respondendi forma interposita
tractantur, quod semel adnotasse sufficiat. Quae quidem dicendi ratio, quae in cod. 207
haud obseruatur, praeter cetera codicis 611 interpolamenta nihili habenda esse uidebatur.
3 de nomine omisit A 4 Post 'pars orationis' in cod. B margini adpicta sunt:
cum casu corpus aut rem proprie communiterue significans. nomen B 6 quia B
nomen est B proprium ut B 7 sion iordanis B appellatiuum autem est ciuitas
mons fluuius B similiter B 8 est om. B michael A ezechias A, om. B ap-
pellatiuum autem ut B 9 apostolus B sacerdos om. B comparationes, corr. -is
B 10 posituius comparatiuus superlatiuius posituius ut sanctus comparatiuus etc. B
11 similiter B sapiens post fidelis B doctus om. B 12 effectuosus B 13 effe-
ctuosior B*

sissimus et his similia. Sciendum est, quod non omnia nomina per omnes gradus flectuntur. Positiuus tantum gradus inuenitur, ut mediocris, quod mediocrior et mediocrissimus dici non potest. Aliquotiens positiuus et comparatiuus, ut senex senior. Nam senissimus dici non potest. Interdum positiuus et superlatiuius, ut pius piissimus. Nam pior dici non potest. 5 Superlatiuius casus cui casui seruit? Genetiui tantum plurali, ut si dicas 'pereminentissimus prophetarum Helias' aut 'sapientissimus regum Salomon'. 'Pereminentissimus' enim uel 'sapientissimus' gradus sunt superlatiui, 'prophetarum' aut 'regum' declinatio est genetiu casus sub plurali numero. Genera nominum sunt quattuor, masculinum femininum neutrum com- 10 mune. Masculinum ut hic iustus, femininum ut haec ecclesia, neutrum ut hoc ieiunium, commune duobus generibus ut hic et haec finis uel hic et haec sacerdos uel hic et haec dies. Est praeterea trium generum, quod omne dicitur, ut hic et haec et hoc ingens felix prudens. Est epicoenon nomen, idest promiscuum, ut uultur ardea accipiter uel aquila, quae 15 cum sint promiscui sexus, nec uultura nec ardeus nec accipitra nec aquilns dicere potueris. Haec ratio et in reliquis auum nominibus obseruanda est. Numeri nominum sunt duo, singularis et pluralis. Singularis ut hic iustus, pluralis ut hi iusti. Figurae nominum sunt duae, simplex et composita. Simplex ut doctus potens, composita ut indoctus inpotens. 20

Casus nominum sunt sex, nominatiuus genetiuus datiuus accusatiuus uocatiuus ablatiuus. Per hos omnium generum nomina pronomina participia declinantur hoc modo: iustus nomen appellatiuum generis masculini numeri singularis figurae simplicis casus nominatiui et uocatiui quod declinabitur sic: nominatiuo hic iustus, genetiuo huius iusti, datiuo huic 25 iusto, accusatiuo hunc iustum, uocatiuo o iuste, ablatiuo ab hoc iusto et pluraliter nominatiuo hi iusti, genetiuo horum iustorum, datiuo his iustis, accusatiuo hos iustos, uocatiuo o iusti, ablatiuo ab his iustis. Taliter et per omnes casus hos declinandum est: benignus pius castus inclytus moderatus litteratus ieiunus sobrius sanctus faustus seuerus seruus inportunus 30 auarus furiosus crimosus sceleratus scelestus malignus insanus ignauus

1 et his similia *om.* B sciendum est tamen hoc B nomina per hos omnes B
2 possit (*fere semper*) A qula B 3 aut mediocrisissimus B medicrissimus A dici
non potest *in marg.* A aliquoties A autem positiuus B 4 senix B 5 nam
pior dici non potest *om.* B 9 uel regum B 10 masculinum — commune *om.* B
12 duobus generibus inuenitur B finis uel hic et haec *om.* B 13 sacerdos B et
haec dies sic et finis B 14 est opoecenon nomen promiscuum A est erisenon i. e.
promiscuum B 15 ut ultor A uultor B ardia B uel *om.* B quae A quia B
16 promiscue B ultura A uultora B aut B arduus AB accipetra B aut B
17 dici potest B racio B auum nominibus obseruanda est A aliis nominibus
auum seruanda est B 18 nomenum B singularis et pluralis *om.* B 19 hii AB
simplex et composita *om.* B 20 composita autem B 21 nomenatiuus B 22
nomina B pronomina B 24 simplicis B 25 nomenatiui, *fere semper* B 26
et ante pluraliter *om.* B 27 nominatiuo, genetiuo *etc.* *om.* B hii AB 29 Sic per
hos omnes casus declinandus est pius, *omisso* benignus B inclitus B 30 litteratus
ieiunus *om.* B sobrius B sanctus faustus *om.* B seruus B 31 furiosus *om.*
B crimosus B sceleratus *om.* B malignus — amicus *om.* B

gnarus fatuus uanus insensatus inimicus amicus firmus infirmus inconuulsus, et quaecumque nomina horum nominum similitudinem habuerint, taliter ut haec per omnes casus declinabuntur.

Ecclesia nomen appellatiuum generis feminini numeri singularis
 5 figurae simplicis casus nominatiui et uocatiui quod declinabitur sic: nominatiuo haec ecclesia, genetiuo huius ecclesiae, datiuo huic ecclesiae, accusatiuo hanc ecclesiam, uocatiuo o ecclesia, ablatiuo ab hac ecclesia et pluraliter nominatiuo hae ecclesiae, genetiuo harum ecclesiarum, datiuo his ecclesiis, accusatiuo has ecclesias, uocatiuo o ecclesiae, ablatiuo ab
 10 his ecclesiis. Sic per omnes casus hos declinandum est: uinea oliua uia uita sapientia pictura tabula olea figura Musa sportula membrana pensa expensa psalmista palma testa iniuria terra forma schola uirga area annona culpa noxa stipula mensa linea sagitta ira inuidia beniuolentia discordia et his similia.

15 Ieiunium nomen appellatiuum generis neutri numeri singularis figurae simplicis casus nominatiui accusatiui et uocatiui quod declinabitur sic: nominatiuo hoc ieiunium, genetiuo huius ieiunii, datiuo huic ieiunio, accusatiuo hoc ieiunium, uocatiuo o ieiunium, ablatiuo ab hoc ieiunio et pluraliter nominatiuo haec ieiunia, genetiuo horum ieiuniorum, datiuo his
 20 ieiuniis, accusatiuo haec ieiunia, uocatiuo o ieiunia, ablatiuo ab his ieiuniis. Sic declinandum est per omnes hos casus: gaudium otium tectum scrinium scamnum uelum telum delubrum templum donum fanum odium pomum malum pirum Persicum prunum Cydonium somnium Capitolium domicilium sceptrum regnum electrum mysterium miraculum collum men-
 25 tum brachium astrum concludium uinculum saeculum tonitrum aruum rosetum liliū solum granum fundamentum deliramentum consilium concilium commonitorium capitulum rostrum flagellum factum eloquium conloquium regnum lauacrum praemium praedium praesidium auxilium subsidium uerbum aduerbium participium claustrum plastrum fulcrum horreum uesti-
 30 mentum macellum uotum ferculum saxum ergastulum lignum diluuium promuntorium corium tabernaculum consistorium infernum iumentum paricidium incestum cultrum dorsum refrigerium signum sigillum signaculum holocaustum chirografum portentum ostentum prodigium homicidium

---

1 infirmus — declinabuntur *om.* B 4 ecclesia *semper* B femininae B 5 simplicis B 8 ecclesia plur B nominatiuo, genetiuo *etc.* *om.* B 9 haec A ablatiuo *om.* A 10 casus declinandum est uinea B 11 uita sapientia *om.* B pictura annona membrana pensa expensa noxia et his similia *nil nisi haec* B misa A 12 anona A 16 simplicis B accusatiui *om.* B 19 nominatiuo, genetiuo *etc.* *om.* B 21 per hos omnes B. *Nominum conspectus hic est in cod. B:* gaudium scrinium pomum Persicum sceptrum tonitrum ostium scamnum prunum collum astrum uelum domicilium sarcolum solum plastrum ferculum corium infernum dorsum siggillum portentum indictum lauacrum praelium subsidium macellum saxum diluuium iumentum incium liliū horreum uotum signum cirografum euangelium elimentum et his similia. 23 pronum citonium A 24 regni A 25 anstrum A tonitruum A rossum A 26 deleramentum A 27 comonitorium capitolum A 31 coruum A 33 holochaustum cyrografum A

indiciū seruitiū elementū principium euangelium initium adiutorium. Omnia haec nomina neutri generis sunt et taliter, ut supra comprehendimus, et ista et his similia declinabuntur.

Item nomen neutrum quod nominatiuo casu in s litteram desinit, pectus nomen appellatiuum generis neutri numeri singularis figurae simplicis casus nominatiui accusatiui et uocatiui quod declinabitur sic: nominatiuo hoc pectus, genetiuo huius pectoris, datiuo huic pectori, accusatiuo hoc pectus, uocatiuo o pectus, ablatiuo ab hoc pectore et pluraliter nominatiuo haec pectora, genetiuo horum pectorum, datiuo his pectoribus, accusatiuo haec pectora, uocatiuo o pectora, ablatiuo ab his pectoribus. Sic 10 declinandum est tempus nemus opus crus os de osse os de ore uas corpus. Item neutrum quod in n litteram desinit, nomen *nomen* appellatiuum generis neutri numeri singularis figurae simplicis casus nominatiui accusatiui et uocatiui quod declinabitur sic: nominatiuo hoc nomen, genetiuo huius nominis, datiuo huic nomini, accusatiuo hoc nomen, uocatiuo o 15 nomen, ablatiuo ab hoc nomine et pluraliter nominatiuo haec nomina, genetiuo horum nominum, datiuo his nominibus, accusatiuo haec nomina, uocatiuo o nomina, ablatiuo ab his nominibus. Sic declinandum est gramen fundamen flumen inguen acumen cacumen luctamen stamen uimen bitumen certamen crimen foramen lumen limen fragmen carmen lamen 20 fulmen gramen examen. Item nomen neutrum quod in r litteram desinit, murmur nomen appellatiuum generis neutri numeri singularis figurae simplicis casus nominatiui accusatiui et uocatiui quod declinabitur sic: nominatiuo hoc murmur, genetiuo huius murmuris, datiuo huic murmuri, accusatiuo hoc murmur, uocatiuo o murmur, ablatiuo ab hoc murmure et 25 pluraliter nominatiuo haec murmura, genetiuo horum murmurum, datiuo his murmuribus, accusatiuo haec murmura, uocatiuo o murmura, ablatiuo ab his murmuribus. Sic declinandum est fulgur sulphur femur marmor cor puluinar papauer guttur robur de arbore, robor de uirtute, rubor coloris. Item nomen neutrum quod in e litteram desinit: nominatiuo hoc 30 mantile, genetiuo huius mantilis, datiuo huic mantili, accusatiuo hoc mantile, uocatiuo o mantile, ablatiuo ab hoc mantile et pluraliter nominatiuo

1 indicitum A elimentum A 4 nomen est B littera AB desinet B ut pectus tempus opus crus facinus pecus scelus munus funus rus corpus os de ore. Item genus est neutrum quod in n etc. B, *omissa* 'pectus' *nominis declinatione* 12 littera A desinet B ut nomen hoc nomen huius nominis (*semper e pro i*) etc. *omissis*: nomen appellatiuum — sic nominatiuo B *alterum* 'nomen' *ante* appellatiuum *om.* A 16 nomine pluraliter haec nomina, *omissis* casuum nominibus B 18 *Nominum elenchus is est in B*: gramen inguen (inguenē) limen carmen flumen stamen uimen lumen acumen iamen bitumen certamen foramen et his similia (*semilia*) 19 fundamen || A 21 gremen A 22 ut murmur nom. hoc murmur huius murmuris, huic murmori etc. (*semper o pro u*) *omissis reliquis et casuum nominibus* B 28 fulgor AB sulphur *om.* B femur AB marmor cruor cor par robor robur rubor de arbore de uirtute de colore. Item nomen est neutrum etc. B 29 guttur A 30 nominatiuo, genetiuo etc. *om.* B 31 mantelis, manteli B 32 mantile pluraliter B nominatiuo, genetiuo etc. *om.* B

haec mantilia, genetiuo horum mantilium, datiuo his mantilibus, accusatiuo haec mantilia, uocatiuo o mantilia, ablatiuo ab his mantilibus. Sic declinandum est altare aplare cochleare sedile hastile murale antemurale liminare superliminare luminare salutare fiscale. Item nomen neutrum
 5 quod pluralem numerum non habet: nominatiuo hoc pelagus, genetiuo huius pelagi, datiuo huic pelago, accusatiuo hoc pelagus, uocatiuo o pelagus, ablatiuo ab hoc pelago. Sic declinandum est et uulgus. Item nomen aliud quod in singulari numero per omnes casus unam declinationem habet et in plurali mutatur: nominatiuo hoc cornu, genetiuo huius cornu, datiuo
 10 huic cornu, accusatiuo hoc cornu, uocatiuo o cornu, ablatiuo ab hoc cornu et pluraliter nominatiuo haec cornua, genetiuo horum cornuum, datiuo his cornibus, accusatiuo haec cornua, uocatiuo o cornua, ablatiuo ab his cornibus. Sic declinandum est et genu. Item nomen neutrum quod in singulari numero neutrum genus habet et in plurali masculinum:
 15 nominatiuo hoc caelum, genetiuo huius caeli, datiuo huic caelo, accusatiuo hoc caelum, uocatiuo o caelum, ablatiuo ab hoc caelo et pluraliter nominatiuo hi caeli, genetiuo horum caelorum, datiuo his caelis, accusatiuo hos caelos, uocatiuo o caeli, ablatiuo ab his caelis. Item nomen neutrum quod in singulari numero flectitur et in plurali unum tantum casum habet:
 20 nominatiuo hoc forum, genetiuo huius fori, datiuo huic foro, accusatiuo hoc forum, uocatiuo o forum, ablatiuo ab hoc foro et pluraliter nominatiuo haec fora, accusatiuo haec fora, uocatiuo o fora et amplius non habet. Item nomen neutrum, quod singularem numerum habet et pluralem non habet, nominatiuo hoc aurum, genetiuo huius auri, datiuo huic auro,
 25 accusatiuo hoc aurum, uocatiuo o aurum, ablatiuo ab hoc auro et plurali non flectitur. Sic declinandum est argentum stagnum plumbum ferrum foenum triticum frumentum hordeum milium mel uinum oleum; *omne enim* liquamen uel quicquid mensuratur aut pensatur pluralem numerum non habet. Nam mella et frumenta uel uina ex consuetudine contra rationem
 30 artis dicuntur.

Item aliud nomen quod per omnes casus et per omnes numeros

3 aplare *om.* B *cf. p. 47, 12* cocleare AB astile AB murale — fiscale *om.* B
 4 superluminare A nomen est B 5 plurale numero B pylagus, *semper*
 A genetiuo, datiuo *etc. om.* B 6 pelagum B 7 nomen est neutrum quod in
 singulari numero per omnes sex casus B 8 quod singulari A habet plurali autem
 numero B 9 ut hoc cornu B genetiuo, datiuo *etc. om.* B 11 cornu pluraliter
 B 13 Sic et genu et gelu declinandum est. Item nomen est quod B 14 genus
 est in plurali autem numero masculino B 15 genetiuo, datiuo *etc. om.* B 16
 caelo pluraliter B 17 hii AB 18 est neutrum B 19 per sex casus flectitur B
 et *om.* B autem unum B 20 genetiuo, datiuo *etc. om.* B 21 foro pluraliter B
 22 accusatiuo haec fora uocatiuo o fora *om.* B amplius non flectitur B 23 est
 neutrum B singulare numero B in singulari numerum A habet pluralem B 24
 genetiuo, datiuo *etc. om.* B 25 et plurali non flectitur *om.* B 26 sic et argentum
 declinandum est B 27 fenum B frumentum hordeum milium *om.* B olum B
 omne enim *addidi* liquamen quicquid B 28 uel pensatur plurali numero non
 flectitur B pluraliter numerum A 29 rationem B 31 Item nomen est trium
 generum quod B et omnes B

aequaliter currit et in omni genere declinatur: nominatiuo hic et haec et hoc nequam, genetiui huius nequam, datiuo huic nequam, accusatiuo hunc et hanc et hoc nequam, uocatiuo o nequam, ablatiuo ab hoc et ab hac et ab hoc nequam et pluraliter nominatiuo hi et hae et haec nequam, genetiui horum et harum et horum nequam, datiuo his nequam, accusatiuo hos et has et haec nequam, uocatiuo o nequam, ablatiuo ab his nequam. Sic declinandum est nugas. Item nomen masculinum hoc ordine declinandum est: nominatiuo hic cultus, genetiui huius cultus, datiuo huic cultui, accusatiuo hunc cultum, uocatiuo o cultus, ablatiuo ab hoc cultu et pluraliter nominatiuo hi cultus, genetiui horum cultuum, datiuo his cultibus, accusatiuo hos cultus, uocatiuo o cultus, ablatiuo ab his cultibus. Sic declinandum est: fructus uisus sensus conspectus obtutus currus gradus aquaeductus sinus affectus effectus commeatus consensus fletus foetus interitus intellectus pastus esus sumptus ictus artus [arctus] prouentus anfractus occursus manus usus portus partus arcus ritus flexus domus spiritus fluctus successus ploratus ululatus gemitus ornatus auditus plausus exercitus pulsus et his similia.

Item nomina Graeca neutro genere declinanda: nominatiuo hoc chrisma, genetiui huius chrismatis, datiuo huic chrismati, accusatiuo hoc chrisma, uocatiuo o chrisma, ablatiuo ab hoc chrismate et pluraliter nominatiuo haec chrismata, genetiui horum chrismatum, datiuo his chrismatibus, accusatiuo haec chrismata, uocatiuo o chrismata, ablatiuo ab his chrismatibus. Sic declinandum est: aenigma toreuma schema stemma stigma charisma et his similia.

Hoc tamen euidentius sciendum est, quod omnia nomina neutra siue in singulari numero siue in plurali in nominatiuo casu, accusatiuo et uocatiuo unam declinationem habent ita, ut per omnia nomina nec una littera in similitudine declinationis casuum ipsorum mutari possit.

Item nomen generis feminini, nominatiuo haec facies, genetiui huius faciei, datiuo huic faciei, accusatiuo hanc faciem, uocatiuo o facies, ablatiuo ab hac facie et pluraliter nominatiuo hae facies, genetiui harum facie-

1 in omne genere B 2 genetiui, datiuo etc. om. B 4 hii AB 5 accusatiuo hos et has et hac nequam om. A 7 sic et nugas declinandum est B nomen est B 8 declinandum nominatiuo B genetiui, datiuo etc. om. B 9 cultu pluraliter B 10 hii AB 12 *Nominum ordo et enumeratio in B ita se habet*: fructus uisus sensus conspectus consensus pastus sumptus sexus lacus exitus luctus ortus manus introitus gemitus fremitus amictus portus partus arcus strepitus fluctus successus casus ululatus ornatus exercitus et his similia. 13 effectus A cometatus uel comeatus A 14 essus sumtus A artus arctus A, *quorum hoc per dittographiam inlatum esse existimes, nisi 'ortus', quod in cod. B elencho habetur, scribere malueris.* 18 greca AB neutra sic declinanda sunt hoc crisma, *omissis casuum nominibus* B crisma etc. *semper* AB 19 cresmati A 20 crismate pluraliter B 23 Sic declinandum est baptisma enigma toregma pascha thema diadema dogma anathema stigma et his similia B enigma toregma AB scena A 24 Karisma A 25 tamen om. B nomina B 26 et accusatiuo B 27 ita ut — mutari possit om. B nomina una A nomina neutra nec una *ars anonyma cod. Bern. 123 f. 99^b* 28 nomen est B 29 feminini ut haec facies huius faciei etc. *omissis casuum nominibus* B

rum, datiuo his faciebus, accusatiuo has facies, uocatiuo o facies, ablatiuo ab his faciebus. Sic declinandum est: acies rabies pernicies dies glacies canities species et his similia.

Item nomen femininum quod declinabitur sic: nominatiuo haec domina, genetiuo huius dominae, datiuo huic dominae, accusatiuo hanc dominam, uocatiuo o domina, ablatiuo ab hac domina et pluraliter nominatiuo hae dominae, genetiuo harum dominarum, datiuo his dominabus, accusatiuo has dominas, uocatiuo o dominae, ablatiuo ab his dominabus. Sic declinandum est: anima mula equa dea, quod propter discernendum
10 sexum dicitur. Nam equabus et mulabus et reliqua in hoc casu ideo contra rationem artis ponuntur, ne masculini potius quam feminini generis nominentur.

Item nomen quod in singulari numero habet genus masculinum et in plurali neutrum nominatiuo hic Tartarus, genetiuo huius Tartari, datiuo huic
15 Tartaro, accusatiuo hunc Tartarum, uocatiuo o Tartare, ablatiuo ab hoc Tartaro et pluraliter nominatiuo haec Tartara, accusatiuo haec Tartara, uocatiuo o Tartara. Nam et reliquorum casuum declinationis in hoc nomine in plurali numero non tam facile dictum inuenimus. Sic declinandum est sibilus carbasus.

Quaecumque nomina ablatiuo casu numero singulari a uel o fuerint
20 terminata genetiuum pluralem in rum syllabam mittunt, datiuum et ablatiuum in is, ut si dicas ablatiuo ab hoc uiro horum uirorum, ab hoc termino horum terminorum, ab hoc gladio horum gladiatorum, sic et ab hac ecclesia harum ecclesiarum, sicut ab hac fabula harum fabularum, sicut etiam ab hac macula harum macularum. Et dicis similiter his et ab his
25 uiris, his et ab his terminis, his et ab his gladiis, similiter et ecclesiis fabulis maculis.

Quaecumque nomina ablatiuo casu numeri singularis e uel i uel u fuerint terminata, genetiuum pluralem mittunt, si e producta fuerit, in

---

2 acies] *nominum enumeratio haec est in B*; acies rabies scabies congeries species temperies requies dies glacies canities et his similia pernities A 4 Item aliud est nomen B sic haec domina etc. *omissis casuum nominibus* B 6 domina pluraliter B 8 accusatiuo has dominas uocatiuo om. B 9 dea om. B quod uero propter B 10 reliqua nomina B 11 rationem B ne masculini potius quam feminini nominentur A ne masculino potius quam feminino genere pronunciare uideantur B 12 Item quod in singulari numero habet genus masculinum et in plurali neutrum A Item nomen in singulari numero masculino genere est in plurali neutri hic tartarus huius tartari etc. B 14 o tartarus B 15 tartaro pluraliter haec B accusatiuo haec Tartara uocatiuo o Tartara om. B 16 nam reliquorum B declinationum A declinationem B 17 in plurali numero om. B dictum om. B 18 carbassus A 19 nomina B numero om. B 20 genetiuo B in rum syllabam mittunt A inquit mittunt in rum B 21 quomodo ut si A quomodo si B ablatiuo om. B horum uirorum sic ab hac ecclesia B, *omissis* ab hoc termino — horum gladiatorum. 23 ecclesiarum B sicut ab hac fabula — harum macularum om. B 24 et dicis similiter his uiris et ab his uiris his ecclesiis et ab his ecclesiis quaecumque etc., *omissis ceteris* B 25 his et ab his uiris his et ab his uiris his et ab his terminis etc. A 27 nomina B numeri singularis om. B e littera uel u B, *omissis* uel i. 28 pluralem inquit mittunt AB

fuerit, in rum, si correpta in um, datiuum, et ablatiuum in bus. Hoc ergo modo utrum in ablatiuo casu breuia uel longa sint, agnoscere potes; longa enim in ablatiuo casu haec sunt: ab hac specie, ab hac die, ab hac rabie, ab hac inluuie, ab hac acie, ab hac facie, ab hac glacie, ab hac canitie, ab hac segnitie, ab hac pernicie. Ista enim, ut supra diximus, longa sunt et ideo in rum mittunt et faciunt in genetiuo casu in numero singulari speciei diei faciei rabiei glaciei canitiei segnitiei perniciei.

Breuia autem in ablatiuo casu haec sunt: ab hoc homine, ab hoc pariete, ab hoc rete, ab hoc stigmate, ab hoc nomine, ab hoc fundamine, ab hoc fulmine, ab hoc flumine, ab hoc crimine, ab hoc cinere, ab hac uirtute et his similia.

Si i littera ablatiuus casus fuerit terminatus, genetiuum pluralem in ium mittit: ab hoc agili horum agilium, ab hoc difficili horum difficilium; datiuum autem et ablatiuum semper in bus mittit, ut est agilibus stabilibus difficilibus.

Si u ablatiuus casus fuerit terminatus, genetiuum pluralem in uum mittit ita, ut u duplex littera ueniat, ut ablatiuo ab hoc fluctu horum fluctuum, ab hoc conspectu horum conspectuum, ab hoc gradu horum graduum, datiuum uero et ablatiuum semper in bus mittit, ut his et ab his fluctibus conspectibus gradibus uel his similia.

Item aliqua de nomine.

Murus fornus focus hortus gladius masculini generis sunt et dicis pluraliter muri forni foci horti gladii. Item feminini generis saepes nubes dies: haec saepes et hae saepes, † nuptiae dies: nam singularem numerum non habent. Pampinus feminini generis est et dicis haec pampinus singulariter et hae pampinus pluraliter. Testa membrana sportula bucina pensa expensa feminini generis sunt et dicis pluraliter testae membranae sportulae bucinae pensae expensae. Sed pensa et expensa de pensando dicitur: nam pensum et pensa, quae mulieres trahunt, neutri generis sunt. Aeuum letum neutri generis sunt,

1 si e correpta B in um si u in uum syllaba mittunt sed geminata u littera datiuo et ablatiuo in bus sillabam mittunt hoc ergo modo etc. B datiuo AB 2 in ablatiuo casu breuis syllaba sit uel longa cognosci potest B 3 longae enim sillabae in ablatiuo casu hae sunt B ab hac die rabie ingluuiae facie glacie canicie istae enim longae sunt B 5 signicie A 6 in rum syllabam B 7 rabiei faciei B caniciei AB segnitiei perniciei om. B signiciei A 9 breues autem sillabae B hae sunt B ut ab hoc B 10 ab hoc pariete flumene uirtute et his similia, omisiss ab hoc rete — ab hac uirtute B 13 casu A terminatus fuerit B gen plur inquit mittunt in ium B 14 ut ab hoc B 15 autem semper et ablatiuum in bus sillabam mittunt ut agilibus difficilibus B 17 si u littera fuerit terminatus ablatiuus casus B pluralem inquit mittunt in uum ut ita duplex u liu ueniat ut ab hoc fructu horum fructuum B 19 ab hoc gradu horum graduum om. B 20 ablat. in bus sillabam mittit ut ab his fluctibus ab his conspectibus, om. gradibus B 22 Item aliqua de nomine — p. 47, 12 cocleare dici debet omisiss in B sunt omnia. 24 sepiis nubes A 25 sepiis et hae sepes A. Fortasse scribendum: haec saepes et hae saepes haec nubes et hae nubes haec dies et hae dies. Item plurali numero . . . . nuptiae: nani etc. singulari numero A 26 Pampenus, semper A 29 pensando di A 30 laetum A

sed pluraliter non dicitur. Hic locus dicis genere masculino et haec loca genere neutro. Sic dicis et iocus et ioca pluraliter, hic armus genere masculino et hi armi de armo et non de 'arma'. Nam arma de armis neutri generis pluraliter dicuntur, singularem numerum non habent.

5 [Dici debet inter quos et inter quas, inter ceteros et inter ceteras, inter reliquos et inter reliquas, quia inter praepositio est casus tantum accusatiui.] Hic liber singulariter dicendum est et hi libri pluraliter, hic cursus et hi cursus, haec tribus et hae tribus, haec manus et hae manus, hic conspectus et hi conspectus, hic fletus et hi fletus, ploratus, ululatus

10 gemitus et his similia et faciunt datiuum singularem fletui gemitui ululatiui ploratiui conspectui manui cursui gradui. Cauendum est, ne quis dicat grada curra aquaeducta. Altare aplare cochleare dici debet. Vestimentum et uestimenta neutraliter dici debent, quod uiri habent, nam feminae quo utuntur, haec uestis dicitur et hae uestes dicuntur. Fides

15 sic adnotatur et pluralem numerum non habet, quod credo diuinitus inspiratum, ut quod una est, quae credi debeat et teneri, et in ratione Latinitatis singulariter diceretur. Dicis enim hic gradus et huius gradus huic gradui, sic et in feminino nomine dicturus es haec domus huius domus huic domui et reliquorum casuum omnis est similis declinatio.

20 Hanc regulam in declinatione habent feminina similiter nomina, idest tribus et manus et acus. In adnotando uero haec ratio est: dicis nominatiuo casu hic currus mugitus sensus, similiter per u scribendum erit. Sic domus manus acus tribus. Nam alibi mutato ordine scribendum est. Dicis enim in nominatiuo hic focus murus fornus [locus secretus]. Focus

25 per u scribendum est: nam si dixeris plurali numero accusatiuo hos focos muros fornus, per o scribendum erit. Nam uina mella frumenta uel hordea, sicut supra diximus, sibi ista poetae contra rationem artis propter metrorum compositionem posuerunt, quia ars uetat, omne, quod pensari potest uel mensurari, habere pluralem numerum. Vergilius dixit: mella

1 non dñ A generi masculino A 3 hii, *semper* A 5 Dici debet — tantum accusatiui nescio quo modo ex eo tractatu, quo agitur de praepositione, huc perperam delata esse uidentur, quapropter uncinis illa circumdedi. 10 datiuum A 12 cochleare A 13 pluraliter dici potest quod uiri habent B 14 femine A quibus B fides sic declinatur pluralem numerum B 15 inspiratum est ut quia una est quae credi debet B 16 quae om. A ratione B 17 hic gradus huius gradus huic gradui hunc gradum o gradus ab hoc gradu sic et in feminino genere dicis haec domus huius domus huic domui hanc domum o domus ab hac domu et reliqua nomina horum casuum B. *Post haec loco eorum, quae supra usque ad finem tractatus de nomine posita sunt, in B nil nisi hoc legitur:* et cum dixeris hic gradus haec manus haec domus per u scribendum erit similiter plurali numero per u litteram scribendum est. Nam alibi mutato ordine scribitur. dicis enim nominatiuo hic focus murus per u. nam plurali numero accusatiuo casu hos focos hos muros per o litteram scribendum est. DE PRONOME 24 nominatiuo A. *Post locus secretus in A insuper legitur* fornu et fui, *fortasse sic corrigendum:* singulari numero fornus murus focus etc. 25 accusatiuo A 27 sic supra A 28 pensare A 29 mensurare A mella fluunt] *Verg. Ecl. III 89 mella fluant illi.*

fluunt riuus et alio loco: praesens partitur in omnes uina et tertio: serite hordea campis et quarto: frumenta in uiridi stipula.

Ecce, sicut iusseras et congregare nos condicionem nominum et accidentia exempla explanare, reseraui. Rogo, ut legas et uehementiam animi tui, sicut in utilitate aliqua, sic etiam in adsaeculitate rarum claritatem de-⁵ monstres, quod non in uanitate dico, quod hoc nec apertius nec rationalius alibi inuenies. Explicit.

De pronomine uero nihil apertius fieri potest, quam quomodo in arte legimus Donati. Scribere ob hoc pronomem mihi non necesse fuit dupliciter.

DE VERBO.

Verbum est pars orationis, cui tempus accedit et persona, non casus.¹⁰ Verbo uero seruiunt septem, qualitas coniugatio genus numerus figura tempus persona. Qualitas uerborum in modis est et in formis. Modi hi sunt: indicatiuus ipse qui et pronuntiatiuus, imperatiuus optatiuus coniunctiuius infinitiuius impersonalis. Per indicatiuum enim et pronuntiatium indicatur et pronuntiatur, quod agitur, ut ieiuno oro lego; per imperatiuum¹⁵ imperatur, ut ieiuna ora lege; per optatiuum optando dicitur, ut utinam ieiunarem orarem legerem. Per coniunctiuium coniungitur, ut cum ieiunem orem legam. Per infinitiuium . . . . . dicis, ut ieiunare orare legere. Ideo enim infinitiuius dicitur, quod nec declinatio ei adseri potuit nec persona. Per impersonalem . . . . . dicis, ut ieiunatur oratur legitur. Nam propterea imper-²⁰ sonalis dicitur, quod, cum dicis legitur, non ostendis a quo legatur.

Formae sunt quattuor, perfecta meditatiua frequentatiua inchoatiua. Perfecta est a perficiendo, ut lego; meditatiua a meditando, ut lecturio; frequentatiua a frequentando, ut lectito abiectito rogito; inchoatiua ab in-²⁵ cipiendo, ut feruesco ignesco calesco. Inchoatiua enim uerba non per omnia tempora declinari possunt, quod, quae inchoantur, praeteritum tempus non habent, sed nec omnia uerba ad has formas aptari possunt.

1 praesens partitur] *Verg. Aen. I 194. 195.* et socios partitur in omnes. uina etc. 2 serite hordea] *Verg. Georg. I 210.* frumenta] *Georg. I 315.* 3 Ecce sicut iunxeras eos conditionem 4 animitus 9 scribere hoc dupliciter]. *Post haec statim ad tractatum de uerbo transit cod. A, in B uero de pronomine inseritur ipse is locus, qui in Donati arte minore habetur p. 357—358, 39, non nisi leuiter mutatus, ut p. 357, v. 9 talis qualis v. 10 ego tu ille v. 14 item om. quemadmodum nominum v. 15 flectuntur v. 17 declinatur v. 18 me o me nos a nobis v. 19 generis omnis om. singularis figurae simplicis — aliaque id genus leuiores (v. 36 articulare posituum uel demonstratiuum) exhibens.* 10 EXPL. A † ASPERI DE VERBO B accedit B 11 uerbo quot accedunt septem B 12 uerborum in quo est in modis et B modi haec sunt A 13 indicatiuus qui et pronuntiatiuus B indicatiuus ipse qui et A coniunctiuius A 14 infinitus B enim modum B 15 pronuntiatur B omne quod B 16 per optatiuum modum ut utinam ieiunarem utinam orarem utinam legerem. hoc enim optando dicitur B 17 coniunctatiuum A cum ieiunem cum orem cum legam B 18 infinitum A modum dicitur ieiunare B ut om. AB 19 infinitus A quia B adserere potuit A poterit adseri in declinatione uerbi B 20 modum dicis ut B ut om. A impersonalis B 21 quia B legitur B 22 quattuor om. A inchoatiua B 23 perfecta forma est B 24 abiectio A obiectio B 25 ignesco om. B inchoatiua B 26 quia uerba quae inchoantur B quae inchoant A

Coniugationes uerborum sunt tres, idest as es is, quae tamen omnes in secundae personae declinatione requirendae sunt. De quibus si as in secundae personae terminata fuerit declinatione, primam esse coniugationem noueris, si es in eiusdem similiter personae fuerit declinatione finita, secundam coniugationem esse cognosce. Si is quoque in ipsius personae declinatione finita fuerit, tertiam coniugationem similiter esse non dubites. Sed et si quodlibet uerbum sub primae personae declinatione interrogatus fueris, quatae coniugationis esse debeat, tu ad declinationem secundae personae debes attendere, ubi omnem eiusdem rei
 10 ordinem praefata poteris explanatione cognoscere.

Verba autem primae coniugationis haec sunt: ieiuno oro uigilo praedico supplico commendo insinuo uolo de uolatu laudo leuo lauo dono aedifico noto nato spero sto ambulo fabrico indico flagito amo uoco exalto exulto insulto ructo persulto prouoco derogo adrogo prorogo subrogo
 15 exaspero clamo declamo inclino uapulo inflammo flagello sagitto duro murmuro pugno supero. Omnia haec uerba in fine declinationis personae secundae as habent et ideo primae coniugationis sunt, et quaecumque his similia fuerint, primae coniugationis erunt.

Verba autem coniugationis secundae haec sunt: uideo doceo caleo
 20 moneo soleo impleo suadeo conpleo sedeo iaceo egeo. Haec enim uerba es habent in fine declinationis personae secundae et ideo secundae declinationis sunt, et quaecumque his similia fuerint, secundae coniugationis erunt.

Tertiae autem coniugationis uerba haec sunt: lego eo aio cogo duco
 25 facio curro uolo de uoluntate ago aspicio inruo inpello compello bibo uado traho peto. Haec enim uerba omnia is habent in fine declinationis personae secundae et ideo tertiae coniugationis sunt, et quaecumque his similia fuerint, tertiae coniugationis erunt.

Genera uerborum, quae et significationes dicuntur, sunt quinque, actiua
 30 passiua neutra deponentia communia. Actiua sunt, quae in o litteram terminantur et accepta r littera faciunt ex se passiua, ut dico dicor duco ducor porto portor *confringo* confringor *laedo* laedor. Passiua sunt quae in r litteram terminantur et ea sublata redeunt in actiua, ut dicor dico

2 *Verba*: de quibus — 11 Verba autem *om. B* 7 sed etsi A] *An*: sic et si? 10 explanationem A 11 Verba enim A ut ieiuno oro praedio uigelo castigo rogo suppleco commendo omnia haec uerba *etc. B* predico A 16 declinationis B 17 as sillabam B coniugationis sunt haec et his similia quaecumque primae coniugationis sunt B 19 Verba enim A secundae coniugationis B ut doceo soleo impleo algeo moneo ferueo caleo maneo uideor suadeo sedeo egeo iaceo haec uerba es syllabam B 21 *Verba*: et ideo — coniugationis erunt *om. B* 24 Verba autem coniugationis tertiae B ut lego dico aspicio facio curro confido haec omnia uerba is syllabam habent B 25 libo A 27 tertiae B quaecumque his similia sunt B, *om. et et* tertiae coniugationis erunt. 30 communia deponentia AB actiua uerba B quae o lit. B 32 portor confringor laedor A confringor laedor *om. B* quae r litt. B 33 terminant B rediunt B ut dicor duco portor porto A ut dicor dico portor porto ducor duco B

ducor duco portor porto. Neutra sunt, quae in o litteram terminantur et accepta r Latina non sunt, ut ambulo sapio gaudeo. Non enim dici potest ambulator sapior gaudeor et ideo uerbum, quod r litteram non recipit, neutrale est. Deponentia sunt, quae in r litteram terminantur et ea sublata Latina non sunt, ut nascor confiteor laetor. Non enim dici potest nasco⁵ confiteo laeto et ideo uerbum, quod absque r littera Latinum non est, deponens esse manifestum est. Communia sunt, quae in r litteram similiter desinunt, ut deponentia, sed in duas formas cadunt patientis et agentis, ut scrutor amplector ulciscor. Dicimus enim scrutor te *et* scrutor a te, amplector te et amplector a te, ulciscor te et ulciscor a te. Atta-¹⁰ men nec de his uerbis, quae dicuntur communia, r littera ullo modo trahi potest, sicut nec *de* deponentibus.

Actiua uerba sunt haec, ut audio uideo credo sentio humilio rogo laudo supero inuito uindico traho cedo duco ago ferio sagitto iacto deicio dico lego scio ordino scindo teneo desidero castigo dono habeo possideo¹⁵ diligo et his similia.

Passiua autem uerba haec sunt, ut audior uideor credor sentior humilior rogor laudor superor inuitor uinditor trahor cedor ducor agor ferior sagittor iactor deicior dicor legor scior ordinator scindor teneor desideror promittor speror castigor donor habeor possideor diligor et his similia.²⁰

Neutra namque uerba haec sunt: uolo de uolatu uolo de uolendo uapulo iaceo sto curro ambulo intro fido confido sapio fulgeo ferueo luceo careo pareo inuideo palleo febrío tepeo doleo dormio incedo dego maneo uenio de ueniendo deficio pereor surgo resurgo exsurgo ructo uoueo ieiuno quiesco adquiesco furo putreo nato bello et his similia.²⁵

Verba deponentia haec sunt, ut arbitror reor opinor confiteor laetor luctor ordior orior patior contueor contemplor nascor dignor indignor loquor morior misereor sequor obsequor persequor uenor conor meditor uescor

1 quae o littera B 2 accepta r litt. B gaudio A 3 gaudior A accipit B
4 Deponentia sunt etc.] *Hic de deponentibus tractatus in B post locum de uerbis communibus fertur, sed falso, quia ea, quae de communibus dicta sunt, ad deponentium definitionem referuntur.* quae r litt. B 6 et ideo uerbum istud si absque r litt. est deponens non esse manifestum est B 7 quae r littera terminantur B 9 ulciscor om. B scrutor te scrutor a te AB 10 ulciscor te ulciscor a te amplector te amplector a te B 11 trahi non potest sicut nec deponentia B 12 sic nec deponenti A 13 actiua enim B haec sunt B humilio laudo rogo B 14 uindico A cedo] accedo B sagitto om. B deicio AB 15 dico lego om. B ordino B teneo om. B dono castigo B possideo diligo om. B 17 autem om. B haec om. B ut om. B audior uideor humilior et cetera B, *reliquis omissis* 18 uinditor (uincor *cod.*) — sagittor *in marg. suppl.* A fereor A 19 deicior A tenior A 21 de uolatu uolo om. B 22 iaceo uerro, om. sto B filo A 23 pareo careo B febrío B febrido A tipedo A dormio hereo degeo uenio B degeo AB 24 deficio B resurgo auso ructo ieiuno quiesco furio B 25 ferio A putrio A putreo adquiesco et his similia. Communia uerba etc. B, *hoc quoque loco deponentium enumeratione communium indicem excipiente* 26 deponentia uerba B confiteor laetor om. B 27 nascor dignor loquor B nascor dignor dignor inloquor A 28 miserior A sequor misereor B obsequor persequor uenor om. B

epulor metior mentior ludicror proficiscor glorior gratulor auspicor proelior
infiltior medeor irascor suspicor fungor fruor paciscor utor iocor et his similia.

Verba communia haec sunt: ulciscor aemulor praedor abominor obli-
uiscor reminiscor recordor criminor populor auxilior opitulor amplector
5 osculor scrutor imitor percunctor precor hortor ueneror uereor muneror.

Numeri uerborum sunt duo, singularis ut dico, pluralis ut dicimus.
Figurae uerborum sunt hae duae, simplex ut scribo, composita ut describo.
Tempora uerborum sunt tria, praesens ut dico, praeteritum ut dixi, futu-
rum ut dicam. Attamen quinque sunt tempora in declinatione uerborum,
10 praesens ut ieiuno, praeteritum imperfectum ut ieiunabam, praeteritum
perfectum ut ieiunavi, praeteritum plusquamperfectum ut ieiunaueram,
futurum ut ieiunabo.

Personae uerborum sunt tres, prima ut ieiuno, secunda ut ieiunas,
tertia ut ieiunat. Declinatio uerbi actiui et passiui haec est. Dico uerbum
15 actiuum indicatiuo modo dictum temporis praesentis numeri singularis
figurae simplicis personae primae coniugationis tertiae, quod declinabitur
sic: dico dicis dicit et pluraliter dicimus dicitis dicunt. Eodem modo
tempore praeterito imperfecto dicebam etc., eodem modo tempore prae-
terito perfecto dixi etc., eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto
20 dixeram etc., eodem modo tempore futuro dicam etc. Imperatiuo modo
tempore praesenti ad secundam tantum et tertiam personam dic uel dice
dicat. Nam primam personam imperatiuo modo numero singulari non
poteris inuenire et pluraliter ad omnes personas eodem modo dicamus
dicite uel dicatis dicant. Eodem modo tempore futuro dicito uel dices
25 dicet dicemus dicitote uel dicetis dicent uel dicunt. Optatiuo modo tem-
pore praesenti et praeterito imperfecto utinam dicerem etc., eodem modo
tempore praeterito perfecto et plusquamperfecto utinam dixissem etc.,
eodem modo tempore futuro utinam dicam etc. Coniunctiuo modo tem-
pore praesenti cum dicam etc., eodem modo tempore praeterito imperfecto
30 cum dicerem etc., eodem modo tempore praeterito perfecto cum dixerim
etc., eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto cum dixissem etc.,

1 metior *om.* B ludicror *om.* B iudicor A aspicior A, *om.* B 2 infirmor AB
medeor *om.* B paciscor *in marg.* A, *om.* B iocor utor B 3 communia uerba B emulor B
predor A abuminor B obliuiscor reminiscor recordor imitor praecor hortor, *omissis*
ceteris B 4 opitulor A 5 uereor] ueor A 7 haec A, *om.* B 8 praesens A prae-
sens tempus B 11 praeteritum et plusquamperfectum A 12 futurum ieiunabo A, *om.*
B 14 prima est B 14 tertia B 16 actiuum est B tempore praesenti numero
singulari A 16 simplicis B coniugationis tertiae *om.* B 17 dicit pluraliter B 18
imperfecto B 19 praeterito perfecto et plusquamperfecto A 21 tantum *om.* B
terciam B dic dicat uel dice A dic dicat dicamus dicite uel dicetis dicant. Nam pri-
mam personam in imperatiuo modo nū. sing. inuenire non poteris. Inuenitur autem
ad personas omnes futuro ut dicite dicat dicamus dicitote uel dicatis dicant uel dicunt
B 23 dicemus A 25 dicas dicat dicamus A 25 dicito uel dicatis uel dicto dicant
A Optatiuo A 27 tempore perfecto, *om.* praeterito A 28 eodem modo tempore
om. B coniunctiuo A 29 eodem modo tempore *om.* B 30 eodem modo tempore
om. B 31 eodem modo tempore *om.* B praeterito perfecto et plusquamperfecto A

eodem modo tempore futuro cum dixero etc. Infinitiuo modo numeris et personis tempore praesenti dicere, praeterito dixisse, futuro dictu ire uel dictum ire. Inpersonalis modo tempore praesenti dicitur, praeterito imperfecto dicebatur, praeterito perfecto dictum est et ulteriori modo dictum fuit, praeterito plusquamperfecto dictum erat et ulteriore modo dictum fuerat, futuro dicetur. Haec sunt gerendi uel + tipicalia uerba: dicendi dicendo dicendum dictu dictui. Sunt participia, quae trahuntur a uerbo actiuo duo praesens et futurum, praesens dicens, futurum dicturus.

Dicor uerbum passiuum indicatiuo modo dictum tempore praesenti numero singulari figurae simplicis personae primae coniugationis tertiae,¹⁰ quod declinabitur sic: dicor diceris dicitur etc., eodem modo tempore praeterito imperfecto dicebar etc., eodem modo tempore praeterito perfecto dictus sum etc. et ulteriore modo dictus fui etc. dicti fuerunt uel fuere, eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto dictus eram etc. et ulteriore modo dictus fueram etc., eodem modo tempore futuro dicar¹⁵ etc., imperatiuo modo tempore praesenti ad secundam et tertiam personam dicere dicatur, quod primam, ut supra dictum est, personam in singulari numero imperatiuus modus non recipit, et pluraliter eodem modo tempore praesenti ad omnes personas dicamur dicamini dicantur, eodem modo tempore futuro diceris dicetur dicemur dicemini dicentur uel dicemini.²⁰ Optatiuo modo tempore praesenti et praeterito imperfecto utinam dicerer etc., eodem modo tempore praeterito perfecto et plusquamperfecto utinam dictus essem etc. et ulteriori modo utinam dictus fuisset etc., eodem modo tempore futuro utinam dicar etc. Coniunctiuo modo tempore praesenti cum dicar etc., eodem modo tempore praeterito imperfecto cum²⁵ dicerer etc., eodem modo tempore praeterito perfecto cum dictus sim etc., et ulteriore modo cum dictus fuerim etc., eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto cum dictus essem etc. et ulteriore modo cum dictus fuisset etc., eodem modo tempore futuro cum dictus ero etc. et ulteriore modo cum dictus fuero etc. Infinitiuo modo numeris et personis tempore³⁰

1 eodem modo om. B infinitiuo A 2 praeterito A dictu ire uel om. B 3 perfecto, om. praeterito B 5 plusquamperfecto, om. praeterito B 6 dicitur B gerundi uel typici alia uerba sunt dicendi B haec sunt alia uerba gerendi uel typici A cf. *cod. Bern. 207 artis grammaticae fol. 122^v*: Sunt uerba quae tipicalia dicuntur idest similitudinis, quoniam similitudinem participiorum in se ostendunt cum sint uerba et non participia. Tria enim uerba amandi amando amandum similitudinem participii passiuae significationis futuri temporis ostendunt, amatum uero similitudinem participii praeteriti temporis passiuae significationis gestat. *Scribendum fortasse* participialia dicuntur idest similia participiis, cf. p. 57, 13 7 dictu indictu duo participia trahuntur ut dicturus, *omissis ceteris* B 8 praesens A 9 passiuum est B 10 simplicis B tertiae correptae B 12 eodem modo tempore om. B 14 eodem modo om. B praeterito perfecto et plusquamperfecto A 16 imperatiuo B 17 ut dicere dicatur dicamur dicamini dicantur futuro diceris dicatur dicamur etc., *ceteris omissis* B 18 dicamus A 19 diceris A 20 optatiuo A 21 eodem modo tempore om. B 22 et ulteriori, om. modo A eodem modo tempore futuro om. B 24 coniunctiuo A 25 eodem modo tempore om. B 26 eodem modo tempore om. B 27 et om. AB eodem modo tempore om. B praeterito perfecto et plusquamperfecto A 29 eodem modo tempore om. B et ulteriore modo cum dictus fuero etc. in marg. infer. A

praesenti dici, praeterito dictum esse et ulteriori modo dictum fuisse, futuro dictu ire uel dictum iri.

Sciendum est tamen, quod actiui uerbi declinatio et neutralis una est, passiui autem, communis et deponentis pars similis est. Necesse ergo
 5 est, ut in declinatione passiui uerbi, deponentis et communis participia trahantur, ut dictus dicendus, loquens locutus loquuturus, praedans praedatus praedandus praedaturus. Sunt uerba, quae declinari non possunt, ut salue aue faxo infit inquam quaeso. Sunt uerba defectiua, ut libet miseret pudet taedet paenitet decet licet piget. Sunt etiam uerba neutra,
 10 quae i littera terminantur, ut odi noui memini. Sunt, quae in um syllabam desinunt, ut sum prosum possum. Sciendum est praeterea, quod quotiescumque haec uerba declinanda sunt, idest rideo torqueo ferueo mordeo tergeo, producte dicturus es ridere torquere feruere mordere tergere et his similia. Nam si dicas plaudo curro duco dico confido,
 15 dicturus es correpte plaudere currere ducere dicere confidere et his similia.

DE ADVERBIO.

Aduerbum est pars orationis, quae adiecta uerbo significationem eius aut complet aut mutat aut minuit, ut 'iam dicam' uel 'non dicam' aut 'adhuc
 20 dicam'. 'Iam' autem et 'non' et 'adhuc' aduerbia sunt, 'dicam' uerbum esse manifestum est. Aduerbio accidunt tria, significatio comparatio figura. Significatio aduerbiorum est, quod sunt aduerbia loci, ut hic ibi intus foris illuc inde unde ibi, numeri ut semel bis ter uel quoties numerum ipsum in quocumque spatio numerare uolueris, temporis ut heri nuper
 25 hodie mane cras, negandi ut non, adfirmandi ut etiam quinni, demonstrandi ut en ecce, optandi ut utinam, hortandi ut eia, ordinis ut deinde, interrogandi ut cur quamobrem, similitudinis ut quasi ceu, qualitatis ut docte pulchre, quantitatis ut multum parum, dubitandi ut forsitan fortasse fortassis, personalia ut mecum tecum secum nobiscum uobiscum, uocandi
 30 ut heus, respondendi ut heu, separandi ut seorsum, eligendi ut potius

1 dictum esse uel dictum fuisse B 2 futuro dictum ire. duo participia trahuntur a uerbo passiuo praeteritum dictus futurum dicendus. sciendum est etc. B 3 actiui uerbi et neutralis una declinatio est passiuum autem et communis et deponens. necesse ergo etc., *mediis omissis* B 5 uerbi passiui B et deponentis B 6 trahuntur A praet ut dictus fut dicendus A loquutus A loquiturus B praedans praedatus A 7 praedaturus praedandus B Sunt autem B 9 pudet decet licet taedet B paenitet decet piget A, om. licet 10 in i litt. B odii B 10 Sunt etiam uerba neutra quae B 11 ut sum possum prosum desum subsum absum insum praesum B Sciendum praeterea est B praeterea A 12 uerba dicenda B 13 ut ridere B 15 correpte dicturus es ut plaudire currere dicere confidere, om. ducere B

17 DE ADVERBIIS B 18 orationis B uerba B 19 complet A uel adhuc modicam dicam B 20 iam et non adhuc A uerbum est. Aduerbio B 21 accedunt B 22 uerborum B quia sunt B aut loci B ibi ubi B hic ibi etc.] cf. Donat. p. 362, 23 seq. 23 unde temporis — cras, om. mane B, in quo numeri aduerbia post temporalia collocata sunt 24 in quocumque spatio om. B 25 quin ni B, om. A 26 ut ante en om. B obtandi A ut ante utinam om. B ordinis ut inde deinde hortandi ut eia B 27 quur A 28 paruum A fortassis om. B 29 secum om. B 30 elegendi AB potius B

immo, congregandi ut simul una, prohibendi ut ne, euentus ut forte fortuito, comparandi ut magis uel tam, iurandi ut edepol castor hercle misfidius *medius* fidius.

Sunt aduerbia, quae in a litteram exeunt, ut una, aut in e, ut docte ciuice affectuose, aut in i, ut uesperī, aut in o, ut falso raro sedulo profecto quando modo. Dicimus enim: falso dixit, raro uidetur, sedulo deligit; nam false rare sedule dici non potest. Exeunt similiter aduerbia in u, ut noctu, aut in m, ut strictim cursim pedetentim membratim sparsim, aut in r, ut breuiter fortiter constanter dulciter admirabiliter oboedienter concorditer, aut in s, ut funditus radicitus naturalitus caelitus humanitus stirpitus medullitus † strepidus antiquitus intrinsecus extrinsecus forinsecus altrinsecus. Sunt, quae regulam non seruant, ut bene male: fiunt enim bene melius optime, male peius pessime. Nam aliter comparari non possunt. Sunt alia, quae in e desinunt, ut rite inpune saepe facile difficile. Sciendum est tamen, quod aduerbia, quae de nominibus ueniunt, utrum in e aut in r litteram exire debeant, hoc ordine requiri potest, ut si dicas nominatiuo hic magnificus, genetiuo huius magnifici datiuo huic magnifico: cum enim datiuus casus o littera terminatur, aduerbium in e litteram exire debet, ut huic magnifico magnifice, quod etiam in similibus nominibus sic poteris inuenire, ut ab occulto occulte, a publico publice, a docto docte, ab inperito inperite, a perfecto perfecte, a scholastico scholastice, a grato grate, a sobrio sobrie, a pulchro pulchre, a temperato temperate. Ceterum si datiuus casus sub declinatione cuiuslibet nominis in i litteram terminatur, ut si dicas nominatiuo hic sapiens, genetiuo huius sapientis, datiuo huic sapienti, aduerbium in r litteram exire debet, ut sapienti sapienter, quod in his nominibus aequali ratione poteris inuenire, ut a constanti constanter, a forti fortiter, a dulci dulciter, a potenti potenter, a eleganti eleganter, a grandi granditer, a concordī concorditer et his similia.

1 prohibendi ne B 2 iurandi epulcastor hercle misfidius fidius B, om. A 4 aut in e docte aut in o, *reliquis omissis* B 6 modo om. B diligit A legit B 7 sedule false rare B 8 in u litt. B pedetentim B peditim A membratim sparsim om. B 9 in r ut seueriter fortiter feliciter dupliciter sapienter constanter uelociter simpliciter frequenter prudenter humiliter ueraciter audaciter atrociter contumaciter amabiliter diligenter mirabiliter iugiter dulciter oboedienter aut in s litt. B 10 naturalitus om. B 11 humanitus stirpitus om. B strepidus om. B extrinsecus om. B 12 forinsecus, alia sunt aduerbia quae regulam non conseruant B regula A 13 comparari B 14 alia aduerbia quae in e litt. B inpone A sepe A, om. B difficile om. B 15 a nominibus B 16 in r exire debent B 17 nominatiuo, genetiuo, datiuo om. B huic magnifico hunc magnificum o magnificus ab hoc magnifico B 18 e littera A 19 debet et ut B magnifice B quod etiam om. B in his semelibus, om. nominibus B 20 ut ab occulto — temperate om. B 21 a inperito A 23 datibus A casus sub declinatione om. A 24 nominatiuo, genetiuo, datiuo om. B nominatibo etc. A 25 huic sapienti hunc sapientem etc. B 26 ut sapienter A nominibus B ratione B poteris inuenire]. *Post haec in B nil nisi hoc additum est:* 'Figurae aduerbiorum duae sunt, simplex ut docte, composita ut indocte'; inde statim ad participium transitur.

In aduerbiis etiam comparationis gradus sunt tres, positivus comparativus superlativus. Positivus ut pulchre, comparativus ut pulchrius, superlativus ut pulcherrime. Sunt tamen aduerbia, quae per hos gradus ire non possunt. Interdum positivus tantum gradus inuenitur, ut spontaliter
 5 mediocriter naturaliter; spontalius mediocrius naturalius aut spontalissime mediocrissime uel naturalissime dici non potest. Interdum positivus et comparativus, ut contumaciter, contumacius; nam contumacissime dici non potest. Interdum positivus et superlativus, ut pie piissime, quod pientius dici non potest. Et superlativus gradus tantum inuenitur, ut nouissime,
 10 et his similia eadem ratione obseruanda sunt. Figurae aduerbiorum *sunt* duae, simplex et composita, simplex ut docte prudenter, composita ut indocte imprudenter. Sunt autem aduerbia, ut supra dictum est, in e litteram exeuntia, ut perite facunde tarde honorifice artificiose ingeniose splendide apte callide bene male stulte optime pessime dure dolose ingrante insidiosae
 15 flagitiose ignominiose criminose argumentuose compendiose declamatorie officiose ciuice caute sancte commode temperate et his similia. Item, quae in r litteram exeunt, sufficienter perenniter ardentem separabiliter humaniter ioculariter concorditer spontaliter efficaciter audaciter siue audacter, turbulentem uelociter properanter feliciter infeliciter leuiter turpiter fraudulenter instanter miserabiliter misericorditer clementer opulenter abundanter ferociter adroganter iactanter seculariter moraliter regulariter figuratiter utiliter incessanter et his similia.

DE PARTICIPIO.

Participium est pars orationis eo dicta, quod partem capiat nominis,
 25 partem uerbi. Recipit enim a nomine genera et casus, a uerbo tempora et significationes, ab utroque uero numerum et figuram. Participio accidunt sex, genus casus tempus significatio numerus figura. Genera participiis accidunt quattuor, masculinum ut laudatus, femininum ut laudata, neutrum ut laudatum, commune ut laudans. Nam omnia praesentis tem-
 30 poris participia generis sunt communis, ut si dicas intellegens orans dicens loquens currens exaltans temperans feruens febriens stans pugnans fulgens et his similia. Casus totidem sunt participiorum, quot et nominum: nam per omnes casus omnia participia declinantur. Tempora participiis accidunt tria, praesens praeteritum et futurum, ut loquens loquutus loquu-
 35 turus. Significationes participiorum sumuntur a generibus uerborum.

2 pulchre A 4 positivus A 6 comparativus A 10 sunt om. A 14 calide
 A insidiosae A 15 argumentuose A declamatorie A 16 commode A
 24 dicta eo B nominis A 25 recepit B nomene B 26 uero om. A acci-
 dunt B 27 significatio tempus A participiorum quot sunt B 29 praesenti tem-
 poris A 30 communis trium generum B 31 currens — fulgens om. B 32 quod
 et A 33 omnia nomina participia A participiis accidunt tria B 34 praesens
 ut loquens praeteritum loquutus futurum loquuturus B praesens B 35 significationes a gene-
 ribus uerborum participia sumantur B

Veniunt enim participia a uerbo actiuo duo, praesentis temporis et futuri, ut dicens dicturus inuitans inuitaturus ducens ducturus, a passiuo autem duo, praeteriti temporis et futuri, ut dictus dicendus inuitatus inuitandus ductus ducendus, a neutro duo, temporis praesentis et futuri, ut stans staturus ambulans ambulaturus currens cursurus. A deponenti tria, praesentis praeteriti et futuri, ut nascens natus nasciturus loquens loquutus loquuturus confitens confessus confessurus. A communi quattuor, praesentis praeteriti et duo futura, ut scrutans scrutatus scrutaturus scrutandus criminans criminatus criminaturus criminandus populans populatus populaturus populandus. Inchoatiua participia praesentis temporis sunt tantum, ut hor-
rescens tepescens calescens, quae aliter inflecti non possunt. Sunt defectiua participia, quae per omnia tempora ire non possunt, ut coeptus urguendus.

Numerus participiis accidit singularis et pluralis ut hic dicens et hi dicentes. Figura participiorum duplex est; aut enim simplex participium, ut scribens, aut compositum, ut describens. Sciendum tamen, quod nocens
participium est ab eo, quod noceo dicitur, innocens autem nomen est, quod innoceo non dicitur. Sunt multa participia eadem et nomina, ut passus uisus cultus hortatus questus flexus. Nam passus de passu, idest gressu, nomen est, et ab eo, quod dicitur patior, participium est praeteriti temporis; uisus a uidendo nomen est, et ab eo, quod dicitur: 'a quocumque
nuper uisus est', praeteriti temporis participium est; cultus de eo, quod honorabiliter exhibetur, nomen est, et ab eo, quod dicitur: 'bene cultus est ager ille', praeteriti similiter temporis participium est; hortatus nomen est ab hoc, quod dicis: 'hic hortatus bonus est' et 'hi hortatus boni sunt', et iterum cum dicis: 'hortatus amicum', facis participium praeteriti tem-
poris. Questus etiam uel flexus nomina sunt, quod ita dicimus 'hic questus' et 'hi questus' siue de querimonia siue de lucro, et 'hic flexus' et 'hi flexus', cum locus adsignatur; at iterum si dicatur: 'questus est mihi contentum comitem suum' et 'flexus est ad misericordiam', participia facis praeteriti temporis. A quibuscumque ergo uerbis, ut supra diximus, par-
30

1 neniunt enim duo B enim om. A praesenti temporis A 2 inuitans — ducturus om. B autem om. A 3 praeteriti A inuitatus — ducendus om. B 4 temporis om. B 5 ambulans ambulaturus om. B praesens A 6 et praet B locutus B 7 confidens AB praesentis A 8 praet temporis B futurorum B 9 crimenans etc. B populans — populandus om. B 10 inchoatiua B 11 tepiscens quia aliter flecti B sunt ut B 12 ungendus B 13 numeri participiorum sunt duo B participiorum A singularis ut hic dicens pluralis ut hii dicentes B hii AB 14 figurae participiorum sunt duae simplex ut scribens compositum B figurae AB 15 sciendum est autem B 16 dicitur noceo B autem om. A nñm est A quia noceo B 18 hortus A quaestus B gressum A 19 et om. A patior patior A 20 de quocumque A 21 est uisus B praeteriti temporis post participium est B ab eo B 22 honorabeliter B de eo B 23 participium est praet temporis, om. similite B nomen est quia B 24 ab om. A hic om. A est om. A hii AB sunt om. A 25 hortatus sum B 26 quaestus B nomina sunt — questus om. B 27 hii A siue dicitur de quaerimonia siue de lucro B et hic flexus — adsignatur om. B hii A 28 si iterum, om. at A quaestus mihi est comitem suum B 29 participia sunt B.

participia facis, ut si dicas: orans oraturus oratus orandus, sperans speraturus speratus sperandus, recitans recitaturus recitatus recitandus, supplicans supplicaturus supplicatus supplicandus, rogans rogaturus rogatus rogandus, petens petiturus petitus petendus, legens lecturus lectus legendus, ducens ducturus ductus ducendus, iudicans iudicaturus iudicatus iudicandus, publicans etc., pugnans etc., natans etc., uolans etc., gaudens gaudisurus gaudisus gaudendus, laetans etc., glorians etc., moderans etc., amplectans amplectaturus amplectatus amplectandus, praedans etc., precans etc., praedicans etc. Participia autem declinantur sic: nominatio hic lectus, genetiuo huius lecti etc. et pluraliter nominatio hi lecti etc. Iterum genere feminino haec lecta etc. Item genere neutro hoc lectum etc. Sciendum est tamen, quod uehemens opulens prudens elegans ingens, quamlibet participiis similia uideantur, nomina sunt.

DE CONIUNCTIONE.

15 Quid est coniunctio? Pars orationis adnectens ordinansque sententiam. Coniunctioni quot accidunt? Tria. Quae? Potestas figura ordo. Potestas coniunctionis quot species habet? Quinque. Quas? Copulatiuas disiunctiuas expletiuas causales rationales. Da copulatiuas. Et que at atque ac ast. Da disiunctiuas. Aut ue uel ne nec neque. Da expletiuas. Quidem 20 equidem saltim uidelicet quamquam quamuis quoque autem porro porro autem tamen. Da causales. Si etsi etiamsi siquidem quando quandoquidem quin quin etiam quatenus sin seu siue nam namque ni nisi si enim etenim sed interea quamobrem praesertim item itemque ceterum alioquin praeterea. Da rationales. Ita itaque quoniam enim enimvero quia quapropter quoniam quidem quippe ergo ideo igitur scilicet propterea. Figurae coniunctionum quot sunt? Duae. Quae? Simplex ut nam, composita ut namque. Ordo coniunctionum in quo est? Quod aut praepositivae sunt coniunctiones, ut at ac et ast, aut subiunctivae, ut que autem, aut communes, ut et ergo igitur.

1 dicas acī orans oraturus a pass, oratus B 4 pedens pediturus B 5 legitur B 6 Post 'iudicandus' in B haec inueniuntur: a neutro pugnans pugnaturus natans nataturus uolans uolaturus gaudisus gaudisurus. A depoñ. laetans laetatus laetaturus glorians etc. moderans etc. a com, amplectens amplexus amplexurus amplectendus praedans etc. praecans etc. Participia autem 8 predans A 9 predicans A participia haec declinantur A casibus sic B nomenatio B 10 hii AB 11 Item fem. gen. B gen. neutro, om. item B 12 est autem B eligens B 13 uideantur similia B 14 de coniunctione B 15 coniunctio quid est B Quid est — et ergo igitur] cf. Donat. p. 364, 33—365, 8 adnectans A 16 quod A accedunt B quae om. B ordo coniunctionum quot species habent B 17 disiunctiuas, corr. distinctiuas A iunctiuas B 18 rationales B at ast B 19 disiunctiuas, corr. distinctiuas A quidam B 20 uidelicet B quamquamque A 21 etiamsi quidem B 22 quatinus A siue sese enim etenim ne sed, *omissis mediis* B 23 praesertim A 24 praeterea A rationales B itaque enim, om. quoniam B 25 quoniam quoniam quidem B praeterea A 27 quia B 28 aut at A ut at ast B subiunctivae A 29 ergo om. B

DE PRAEPOSITIONE.

Praepositio est pars orationis, quae praeposita aliis partibus orationis significationem earum aut complet aut mutat aut minuit. Praepositioni accedit unum tantum, idest casus duo accusatiuus et ablatiuus. Hae enim sunt praepositiones casus accusatiui: ad apud ante aduersum cis citra circum circa contra erga extra inter intra infra iuxta ob pone per prope secundum post trans ultra propter supra usque penes. Quomodo dicimus ad patrem . . . . et ad patres, apud uillam sum et apud uillas, ante aedem sto et ante aedes, aduersum inimicum pugno et aduersum inimicos, cis fluuium sum et cis fluuios, citra forum sto et citra fora, circum uicinum discurre et circum uicinos, circa templum ambulo et circa templa, contra hostem pugno et contra hostes, erga propinquum et erga propinquos uado, extra terminum migro et extra terminos, inter nauem uado et inter naues, intra murum sedeo et intra muros, infra tectum sum et infra tecta, iuxta macellum sto et iuxta macella, ob augurium praeuenio et ob auguria, pone tribunal iudico et pone tribunalia, per parietem aspicio et per parietes, prope fenestram sto et prope fenestras, secundum legem iudico et secundum leges, post tergum alligo et post terga, trans ripam uado et trans ripas, ultra finem sum et ultra fines, propter officium uenio et propter officia, supra caelum ascendo et supra caelos, usque mare uado et usque maria, penes arbitrum iudico et penes arbitros. Sic ergo semper obseruandum est, ut hae praepositiones siue in singulari numero siue in plurali non alterius casus declinationi, nisi accusatiui seruiant, ita ut, cum praepositiones ipsae praeponanantur nominibus, de declinatione casus accusatiui nec una littera subtrahatur.

Praepositiones casus ablatiui sunt hae: a ab abs cum coram clam de e ex pro prae palam sine absque tenus. Dicendum ergo est a domo uado et a domibus, ab homine . . . . et ab hominibus, abs quolibet . . . . et abs quibus libet, cum exercitu sto et cum exercitibus, coram teste dico et coram testibus, clam custode . . . . et clam custodibus, de praetorio teneor et de praetoriis, e terra migro et e terris, ex praefectura

2 quae praeposita — minuit *om.* A 3 minuet B 4 unum tantum accedit B haec enim, *om.* est A enim *om.* B 5 praepositionis A 7 propter B preter A penes dicimus enim B 8 ad patrem apud uillam ante aedem *etc.*, *omissa fere semper et uerbis finitis et formis pluralibus* B 9 cis fluuium et fluuius B 10 sto et citra fora discurre circum uicinum et circum uicinos A 13 et intra naues inter murum A inter nauem intra moenium uel murum infra tectum B 15 p̄p uenio A 19 preter officium uenio et praeter officia A 20 super caelum A super caelos A usque mare uel oceanum B 21 pene, *bis* A Sic ergo — littera subtrahatur *om.* B 24 ipse praeponanatur nominatur de declinatione A 26 praepositiones *om.* B ablatiui casus hae sunt B ablatiue A 27 pre A dicimus enim a domo ab homine abs quolibet cum exercitu coram teste clam custodibus singulariter non est de praetorio e cetero ex praefectura pro cliente prae timore palam omnibus sine labore absque iniuria tenus puppe quod nos dicimus puppe tenus B 28 ab homine sic et ab hominibus A 29 cum exercitu sto *suprascr.* f̄ eo A 30 praetorio A 31 ex praefectus A

uado et ex praefecturis, pro cliente uenio et pro clientibus, prae timore fugio et prae timoribus, palam omni facio et palam omnibus, sine labore quiesco et sine laboribus, absque iniuria . . . . et absque iniuriis, tenus pube mergo, quod nos dicimus pube tenus.

- 5 Vtriusque uero casus praepositiones idest accusatiui et ablatiui hae sunt: in sub super subter, quae tunc accusatiuo casui seruiunt, quando aut gressu aut uerbo aut iniuria aut lapsu aut labore aut ira motus assignatur, quod ita intellegi potest: in carcerem et in carceres mitto, in mortem et in mortes prosterno, in terram et in terras cado, in praecipitium et in praecipitia ducor, in praedam et in praedas diuidor, in proditionem et in proditiones mittor, in montem et in montes ascendo, in siluam et in siluas uado, in aduersarium et in aduersarios furo, in uitium et in uitia cado, sic et his similia; sub terram et sub terras fodio, sub montem et sub montes laboro, sub fascem et sub fasces deprimor, sub
15 aquaeductum et aquaeductus ambulo. — ‘Super’ autem tunc ablatiui casui seruit, quando pro ‘de’ ponitur, quod dicimus: super populo et super populis uidetur, super filio et super filiis, hoc est de populo et de filiis, super exercitu et super exercitibus, idest de exercitu et de exercitibus, super hac re et super his rebus, hoc est de hac re et de his rebus.
20 ‘Subter’ eandem uim habet, quam et ‘sub’, sed hoc specialius obseruandum est, quod tunc *haec* praepositiones accusatiuo casui seruiunt, quando uel gressu, ut supra dictum est, uel animo uel uerbo uel labore uel lapsu motus assignatur. Ablatiui uero casui tunc hae praepositiones seruiunt, quando nihil cum iracundia dicitur, nihil cum labore fit uel non ad malum curritur,
25 quod ita intellegi potest. Dicimus enim: in domo et in domibus sum, in ecclesia et in ecclesiis sto, in charta et in chartis scribo, in populo et in populis praedico, in lecto et in lectis quiesco, in templo et in templis . . . , sub disciplina et sub disciplinis uiuo. Similiter sub domo et sub domibus sto, sub tecto et sub tectis consisto, sub potestate et sub potestatibus
30 dego, sub lege et sub legibus uiuo. Sciendum est tamen specialiter, quod, quoties ad bonam partem gressus dirigitur, ponitur in ablatiui casu, sicut dictum est: ‘Benedictus qui uenit in nomine domini.’ ‘Venit’ enim motum

1 pre A 3 absque iniuria sic et absque A 5 utriusque enim A praepositionis A haec A 6 supter B 7 aut motu aut uerbo B lapsu B aut motus A 8 ut in carcerem B 9 in mortem eicio inducor in mortem ascendo in siluam in uicium cado uel his similia B, *ceteris omissis* 11 in proditionibus A descendo A 12 fereō A 13 similiter sub terram B 14 depraemor B 15 aqueductum A aqueductos A super enim A super B 16 quia dicitur B super populis ut si dicas de populo et de populis idest super exercitu et super exercitibus uel his similia B 10 Supter autem quam uim habet? eandem quam et sub. ablatiui casui tunc haec praepositiones seruiunt quando nihil cum ira et inuidia dicitur et nihil cum labore fit uel non ad malum curritur quod ita intellegi potest. dicimus enim in domo sum in ecclesia et in ecclesiis sum sub disciplina et sub disciplinis uiuo sub potestate et sub potestatibus degeo. Sciendum est tamen specialiter quod quoties ad bonam partem gressus etc. B eadem A 21 ut tunc praepositiones A 23 he A 25 domo A 26 carta A cartis A 28 domu A 29 tecta A 30 degeo A

uidetur habere, sed quod in bonam rem uenit, bene in ablatiuo, et iterum dictum est: 'deduc me, domine, in uia tua et ambulabo in ueritate tua', licet 'ambulabo' motum uidetur habere, sed ibi, quod ad bonam partem pertinent, recte et in ablatiuo ponuntur. Ceterum si diceret: 'propter peccatum meum deduc me in perditionem et ambulabo in poenam', quod ad malam rem pertinebat, accusatiuo casui adscribendum erit, et illud denique in ablatiuo: 'et induxisti nos in refrigerio', 'induxisti' motus esse uidetur, sed quod in refrigerio, merito in ablatiuo complicatur. Si enim dixisset: 'induxisti nos in incendium', quod ad poenam pertinebat, accusatiuum posuisset. Sciendum quoque, quod 'ponit' aut 'posuit' aut 'positurus est' nullum motum habet, etiam si ad malam partem pertineat. Nam legimus: animasque in uulnere ponunt; non dixit in uulnus aut in uulnera, quamlibet de morte dixisset, ablatiuo tamen casu usus est, quod dictum in alio sermone, ubi motus uidetur, inuenire non poteris. 'In' tunc etiam accusatiuo casui specialiter seruit, cum dicitur: in adulterum et in adulteros, in desertorem et in desertores, in homicidam et in homicidas, hoc est contra adulterum et contra adulteros, contra desertorem et contra desertores, contra homicidam et contra homicidas et his similia. Legimus enim:

sub fluctibus ibat

20

Carphatiis Triton;

sed ibi quamlibet 'ibat' motum habere uideatur, merito in ablatiuo casu posuit, quod propter incitamentum uoluntatis ire uidebatur. Sine praepositione uero cum haec uerba nominibus iunguntur, ablatiui casus declinationi seruiunt, ut uitor tunica et tunicis, non tunicam et tunicas, fruor agro et agris, non agrum et agros, potior uoto et uotis, non uotum et uota, fungor officio et officiis, non officium et officia, abundo bonitate et bonitatibus, non bonitatem et bonitates, careo uitio et uitiiis, non uitium et uitia, egeo pane et panibus, non panem et panes, priuor honore et honoribus, non honorem et honores, plenus sum doctrina et doctrinis, non doctrinam et doctrinas, subscribo epistula et epistulis, non epistulam

---

1 sed ibi quia in bonam rem uenit in ablatiuo casu ponitur, ceterum si dicerit aliquis propter peccatum etc., ceteris omissis B 3 licet] dicet A 5 ambulo A quia B 6 ad malam partem pertinet per accusatiuo casui scribendum est B 7 in ablatiuo om. B induxisti motus esse — refrigerio in marg. suppl. A induxisti autem B 8 sed ibi quia B ablatiuo casui adplicatur B 9 pertinebit B accusatiuum casum ponerit. Sciendum est hoc quoque B 10 ponet A 11 etiamsi B pertinat B Nam legimus — non poteris om. B 12 animasque] Verg. Georg. IIII 238, cf. schol. Bern. praef. p. 727—729 et p. 969. animas quae A 13 quo dictum A 14 in etiam tunc B 15 in adulterium et in adulteria in homicidam et in homicidas hoc est contra homicidam et contra homicidas uel his similia B 17 contra desertorem A 18 legimus etiam B 21 carfateis A capitestriton B 22 ibi om. B casu om. B quia B 25 tunica et tunicis A tuneca non tunicam B 26 tonicas A Formas plurales fere semper om. B 26 potior — uota om. B 27 habundo A 28 uitio et uitiiis non uitium et uitia B 29 nec panes B nec honores B 31 epistola A epistulas non epistulam nec epistulas B epistolam, epistolas A

et epistulas. Quaelibet ergo nomina uerbis istis, quae comprehendimus, uolueris complicare, semper ablatiui casus declinationi seruiunt, ita ut nec una littera addatur. Nam si aliter sit, uitium statim adscribendum est. Accusatiuo enim casui cum haec uerba nominibus iunguntur, sine prae-
 5 positione declinationi seruiunt, ut est: egredior foras, Romam uado, Rauennam destinor et his similia. Ceterum si sine motu dicis, ablatiuum positurus es et ita dicis: foris sum, Roma uel Romae consisto, quod unus casus est, Rauenna teneor uel Rauennae. Sciendum est etiam, quod ablatius casus hanc partem tenet: Corinthi disco, tamquam Corintho; unius
 10 enim casus declinatio est; Damasci eram, tamquam Damasco, Ephesi praedicabam, tamquam Epheso, Lugduni uel Augustoduni legebam, tamquam Lugduno uel Augustoduno et his similia.

DE INTERIECTIONE.

Interiectio est pars orationis significans mentis affectum uoce incon-
 15 dita. Interiectioni quid accidit? Tantum significatio. Significatio interiectionis in quo est? Quod aut laetitiam significamus, ut euax, aut dolorem, ut heu, aut admirationem, ut papae, aut metum, ut attat, et si qua sunt similia.

1 Quaelibet — adscribendum est *om.* B 2 complicare] ampliare A ablatiuo casu A 5 declinationi B] accusatiuo casui A forum B 6 distiuor AB moto AB ablatiuum positurus es et ita dicis *om.* B 7 forus B romae uel roma B quia unus B 8 tueor B 9 et hanc B corenthe B corentho B 10 effesi, effeso A efeso B 11 lugduni B augustidoni B agustiduni A 12 agustidono B agustiduno A et his similia *om.* B 14 Interiectio — similia] *cf. Donat. p. 366, 13 seq.* orationis B 15 quot accedunt B significatio tantum B 16 quia B laetitiam B significant B 17 papae B. *In fine cod. A:* finitum est hoc opus libri quem instituit asperius. *In B uero excerptum de quinque nominum declinationibus sequitur, quod propter codicis uetustatem hic subiungam:* DECLINATIONES NOMINVM V haec sunt; genetiuo casu numero singulari requirendae sunt. Prima declinatio in ae ut est iusticia iustitiae; secunda in i ut bonus boni, tertia in is ut ignis ignis; quarta in us ut currus currus; quinta in ei ut facies faciei. Nomenatiuo casu haec iusticia *etc.* Sic declinanda sunt haec nomina et his similia: ecclesia patientia uinea oliua uia semita strata membrana annona et reliqua. Secunda declinatio nominatiuo hic bonus *etc.* Sic declinandum est: iustus rectus acelestus pius castus moderatus sobrius seuerus importunus auarus criminosus insensatus infirmus et his similia. Tertia declinatio nominatiuo singulari hic ignis *etc.* Da similia: auis amnis agilis apis auris breuis basis bouis (*buis cod.*) splenis orbis finis funis famis fascis farris fortis lenis leuis luis messis mensis nubis nauis omnis ouis hostis piscis renis ratis insignis sentis sitis sepiis suis testis talis qualis nestis uitis uulpis febris et reliqua. Quarta declinatio hic currus *etc.* Sic declinandum est: cultus fructus uisus auditus gustus tactus odoratus sensus obtutus (*otutus cod.*) conspectus consensus partus sumptus sexus lacus sinus iactus (iectus *cod.*) saltus fractus actus luctus ortus manus introitus gemitus fremitus amictus portus artus arcus situs strepitus fluctus succassus casus ploratus ululatus ornatus exercitus domus senatus et cetera. Quinta declinatio haec facies *etc.* Sic declinandum est: acies rabies scabies congeries species perniciēs temperies requies superficies dies glacies canicies et his similia.

III

ARS ANONYMA BERNENSIS.

Partes orationis quot sunt? Donatus octo esse ostendit dicens: Partes orationes sunt octo. Quomodo nominantur? Hoc est nomen pronomen uerbum aduerbium participium coniunctio praepositio interiectio. Si aestimatae sunt partes orationis in minori numero, quam octo? Aestimatae sunt sine dubio et pauciores et plures. Hinc Donatus ait: Multi plures, multi pauciores partes orationis putant. Quomodo pauciores putatae sunt aut quis putauit? Aristoteles duas esse ostendit, unde Isidorus ait: Partes orationis primus Aristoteles duas tradidit idest nomen et uerbum. Hae enim sunt duae principales partes orationis, de quibus Donatus ait: Ex his duae sunt principales partes orationis, nomen et uerbum. Quare ergo principales dicuntur? Quia in his tota nostra locutio consistit. || fol. 79^a || Hinc Consentius ait: Omne enim, quod mente concipimus, nomine et uerbo explicamus. Deinde Isidorus dicit: Donatus octo partes orationis definiuit, sed omnes ad illa duo principalia reuertuntur, idest ad nomen et uerbum, quae significant personam et actum. Reliquae uelut adpendices sunt et ex his originem trahunt. Quomodo trahunt originem ex his? Nam pronomen ex nomine nascitur, cuius officio fungitur, ut orator ille. Non enim nascitur haec locutio, nisi ante praemisso nomine; nihil enim interest, si dicas 'ego', quod est pronomen, aut si dicas 'Valentianus', quod est nomen: eadem persona est. Verbo aduerbium iungitur, ut Donatus dixit: Ad-

Cod. Bern. 123 f. 78^b—117^a.

1 quod Donatus] p. 372, 25 K. 2 nomen 3 coniunctio prepositio interiectio 4 estimate orationes aestimate 5 hunc Donatus] p. 372, 28 6 orationes 7 putate aristotilis 8 esidorus uel hesidorus, *semper* Isidorus] *Orig. I 6, 1 ed. Otto* orationes aristotiles 9 due horationis 10 Donatus] p. 372, 26 ex is due 11 horationis 12 in is lucucio consensius Consentius] p. 338, 7 K. (*Gramm. Lat. Vol. V*) 13 concepimus nomine explicatur et uerbo *Consentius* 14 Isidorus] *I 6, 1* 15 definiuit ut illa 16 que 17 reliq; origine 18 Nam pronomen etc.] *Isid. I 6, 2* 19 offitio 20 loquio 22 Donatus] *Is locus apud Donatum non extat.*

uerbium a uerbo segregari non potest. Sed tamen Isidorus dicit: Aduerbum de nomine nascitur, ut doctus docte. Item: participium de nomine et uerbo nascitur ut lego legens. Et propterea dictum est participium, ut Donatus ait, quasi participium eo, quod partem nominis capiat partemque uerbi: recipit enim a nomine genera et casus, a uerbo tempora et significationes, ab utroque numerum et figuram. Coniunctio uero et praepositio uel interiectio in contextum istarum cadunt et ideo nonnulli, idest Stoici, quinque partes orationis definierunt, quia istae superfluae sunt. Vnde Virgilius Maro dixit: Atque ita erat ut pro octo partibus orationis quinque numerarent. Has autem octo partes orationis quomodo Graeci nominant? Sic dicunt: ὄνομα idest nomen, ἀντόνομα idest pronomen, ῥήμα idest uerbum, ἐπίρρημα hoc est aduerbium, μετοχή idest participium, ἄρθρον hoc est articulus, σύνδεσμος idest coniunctio, πρόθεσις hoc est praepositio. Graeci ergo et Latini in numero partium orationis consentiunt, quia utrique octo partes esse definiunt, sed in una ratione differunt et dissentiunt, quod Graeci articulum octauam partem orationis habent, Latini autem articulum in numero octo partium non numerant, sed in pronomine articulum habent. Item Latini interiectionem octauam partem orationis esse dicunt, Graeci uero interiectionem in numero partium non habent, sed in aduerbio eam ponunt. Inde Donatus dixit: Latini articulum non adnumerant nec Graeci interiectionem. Quot sunt ex his, quae declinantur, et quae sunt, quae non declinantur? Idest quattuor declinantur: nomen pronomen uerbum participium. Reliquae uero quattuor partes, idest aduerbium coniunctio praepositio interiectio, indeclinabiles sunt. Quid ergo interest inter declinationem nominis et pronominis et uerbi? || fol. 79^b || Hoc interest: nomen pronomen participium per casus declinatur, ut Donatus dixit: Verum ex his omnibus tres sunt, quae sex casibus inflectuntur, nomen pronomen participium. Verbum autem per formas et modos declinatur. Cur nomen praecedit octo partes orationis? Quia fieri non potest, ut sciatur ulla res, nisi prius nomen fuerit, quia ex nomine suo omnis creatura cognoscitur. Inde Isidorus dicit: nisi enim nomen scieris, cognitio rerum perit, quoniam nomina primogenita sunt in rebus omnibus. Nomen quomodo definitur secundum sonum,

1 Isidorus] I 6, 2   3 participium etc.] Isid. l. l.   4 Donatus] p. 387, 18
 participium   6 tempore   7 Coniunctio uero — superfluae sunt] cf. Isid. l. l.   8
 in contextu   9 definierunt, sic fere semper iste superflue   10 Virgilius Maro]
Grammaticus scilicet medi aevi, sed non extat is locus apud A. Matum class. auct.
Vat. tom. V.   12 greci, sic semper onoma etc., litteris latinis   13 epirema me-
 doche   14 archo   sindesmos   15 partium] participium   17 differunt] deserunt
 21 Donatus] p. 372, 27   23 quod   que declinantur   que non   25 relique   26
 indeclinabilis   27 ho   28 pronomen uerbum participium   Donatus] p. 372, 29
 29 que   cassibus   31 declinantur quur   32 fieri om.   32 Isidorus] I 6, 3

hoc est secundum superficiem, et quomodo secundum sensum, hoc est secundum substantiam qualitatis? Ista differentia est. Vbicumque enim inuenitur 'dictus' uel 'dicta' uel 'dictum', definitio soni esse ostenditur, ut 'littera dicta est quasi legitera, eo quod quasi legentibus iter ad legendum ostendit'; item 'pes dictus est, quo quasi metrorum cursus incedat.'⁵ Sic etiam nomen definitur: 'nomen dictum est, quasi notamen, eo quod nobis uocabulo suo res notas efficiat'. Vbicumque autem inuenitur in definitione 'est', definitio sensus, idest qualitatis esse demonstratur, ut 'littera est pars minima uocis articulatae'; item 'pes est syllabarum et temporum certa dinumeratio.' Sic etiam secundum qualitatem substantiae¹⁰ nomen definitur: 'nomen est pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterue significans.' Quando autem dixit: 'nomen est pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterue significans', quot continentur in hac definitione? Quinque. Quae? Primum ostendit, quod nomen octaua pars orationis est, cum dixit 'nomen est pars orationis';¹⁵ secundo modo ostendit, quod nullum nomen casu careat, quando dixit 'nomen est pars orationis cum casu'. Tertio modo discernit nomen a uerbo, cum dixit 'cum casu', quia uerbum non habet casum. Quarto modo ostendit, quod omne nomen corpus aut rem significat cum dixit 'corpus aut rem proprie communiterue significans'. Quinto modo discernit nomen²⁰ a pronomine et participio, quae habent casum, sed corporalitatem et incorporalitatem et proprietatem et appellationem non demonstrant, cum dixit in definitione nominis 'corpus aut rem proprie communiterue significans'. Nomini quot accidunt? Sex. Quae? Qualitas comparatio genus numerus figura casus, haec sunt sex accidentia nominis. Scire autem²⁵ nos conuenit, quot sunt accidentium genera. Secundum Augustinum tria sunt. Quae? Sunt enim accedentia, quae accedunt et recedunt, ut dolores leues, qui saluantur per medicinam aut a deo sanantur. Sunt || fol. 80^a || accedentia, quae accedunt et non recedunt, ut caecitas leprosititas, nisi per dei uirtutem sanantur. Item sunt accedentia, quae ali-³⁰ quando accedunt et aliquando recedunt, sicut unicuique uoluntas fuerit, sicut accedit frigus: si ad ignem ueneris, recedit frigus; accedit tibi calor: intras in aquam frigidam, calor recedit. Qualitas nominum bipertita est: aut enim propria sunt nomina aut appellatiua.

3 soni soni 4 legittera 5 item] iter 6 Nomen dictum est] cf. *Isid.* I 6, 3. 7 efficiet 9 articulate 11 Nomen est] cf. *Donat.* p. 355, 5 corpus autem 12 Quando autem etc.] cf. [*Sergii*] *explanat.* in *Don.* p. 489, 31 seq. K. 13 cumuterue quod continetur 14 diffinitione que 17 discernit] diruit 18 casum 21 que sed om. 22 demonstra^t 23 cummuniter ue 24 Δ Nomini, quae discipuli interrogantis significatio cum non nisi per raro passim una cum magistri respondentis signo et eodem rarissime posito (D-C) nobis occurrat in hoc scripto, eam plane contextu mouere satius duximus, quam multifariam inserendo lectorum beniuolentia abuti. quod que, fere semper 25 numerum accedentia 26 accedentia in genera agustinum 27 trea accedentia] Hoc loco et in sequentibus id uocabulum propterea corrigere dubitauit, quod non de accedendo, sed de accedendo cogitasse scriptorem sequenti definitione conprobatur, cf. quae ex [*Clementis Scoti*] *arte cod. Bern.* 123 fol. 8^b excerptimus. redunt 28 cecitas 33 Qualitas etc.] Sunt *Donati* uerba p. 373, 7.

Propriorum nominum quot sunt species? Quattuor. Quae? Prae-
nomen nomen cognomen agnomen, ut Publius Cornelius Scipio Africanus.
Apud Graecos autem propriorum nominum duae sunt species, idest cogno-
men et agnomen, hoc est persona et actus. Praenomen quare dicitur?
5 Eo quod nomini praeponitur, ut Publius Cornelius. Primum enim quando
quis nascitur, praenomen datur ei, sed numquam seruo aut ignobili prae-
nominatio datur, quia de re aliqua dignitatis inponitur, hoc est siue de
nobilitate uel de claritate praenomen inponitur. Verbi gratia Lucius dicitur
eo quod scientia luceat, et sic Publius dicitur, eo quod reipublicae
10 dignus sit. Praenomen ergo optione parentum inponitur, qui optant filiis
suis, ut sapientes et clari et reipublicae digni inueniantur. Vel ideo prae-
nomen dicitur, eo quod singulis litteris praenotatur: aliquando enim una
littera, aliquando bina, aliquando terna, aliquando quaterna littera prae-
notatur. Hinc Donatus dicit: Omnia praenomina aut singulis
15 litteris praenotantur, ut G Gaius Caesar, L Lucius Catilina,
P Publius Cornelius; aut binis litteris praenotantur, ut Gn
Gnaeus Pompeius, aut ternis litteris praenotantur, ut Semp,
hoc est Sempronius Roscius. Sed hanc uarietatem numeri litterarum
claritas unius cuiusque praestat. Qui enim minime fuerit clarus, multis
20 praenotando indiget litteris, qui uero cunctis notus et clarus habetur, paucis
litteris praenotatur. Nomen quid est? Quod indicat genus, ut Cornelius.
Cornelii enim omnes in eo genere appellantur, ut dicitur Cornelia familia.
Cornelius enim primus uir fuit, et unus quisque de genere eius, qui
habuisset similitudinem illius in facie aut in membris aliis siue in cor-
25 pore, Cornelius dicebatur. Cognomen quare dicitur? Quo quis cogno-
scitur et appellatur. Est enim proprium nomen unius cuiusque hominis,
ut Scipio. Agnomen quare dicitur? Hoc est ab actu quasi accedens
nomen. Quibus modis dicitur || f. 80^b || agnomen? Tribus modis, idest
ab animo a corpore extrinsecus. Ab animo, ut 'magnanimus Anchisiades'
30 dictus est Aeneas, filius Anchisae, quia fortem et regalem animum habuit.
A corpore, ut Iulius Pulcher et Ouidius Naso, eo quod nares grandes
habuit. Extrinsecus agnomen dicitur, ut Tenedos Diues dictus est, eo
quod diuitias multas habuit: extrinsecus enim diuitiae sunt. Agnomen
ergo ab actu dicitur, ut Africanus dictus est Scipio consul Romanus, eo
35 quod Africam uicit. Hae ergo quattuor species non omnibus hominibus
simul accidunt. Aliquando enim una species accidit, hoc est cognomen,

1 Propriorum nominum etc.] Praemittitur titulus litteris maiusculis scriptus: de
speciebus quattuor propriorum nominum, quod pronomen 2 cornilius 3 grecus
due 4 aci prenomen 5 cornilius 9 republice 11 reipublice 14
Donatus] p. 373, 10 15 praenotatur cesar cantilena 16 cornilius, sic sepper
u gn. geneus 17 aut ternis litteris praenotantur] Post haec lacuna statuenda
est: nam quod sequitur paradigma, ad quaternam litteram pertinet. 19 prestat 24
abuisset fatie 29 magnanimis anchiseades 30 aenias anchise 31 audius
nasse 35 he non omnibus] nominibus 36 accidunt una species

ut Nero; aliquando duae species accidunt, hoc est cognomen praenomen, ut Sextus Roscius. Aliquando tres species, ut Publius Virgilius Maro; aliquando quattuor species, ut Publius Cornelius Scipio Africanus. Haec enim quattuor nomina unus homo habuit idest Scipio. Scias tamen in hac uarietate propriorum nominum, quod, si aliis speciebus caruerit, idest praenomine nomine agnomine, numquam cognomine carebit, ut sunt propria nomina montium et fluminum et ciuitatum et multorum hominum, quae non habent nisi cognominata uocabula, ut Roma Caucasus Tiberis David Salomon et cetera; et aliud scias in hac uarietate propriorum nominum, quod, si unus homo plus quam quattuor uocabula habuerit, quae diximus, praenomen nomen cognomen agnomen, ut Publius Cornelius Scipio Africanus Numantinus Aemilianus (haec enim sex nomina Scipio solus habuit), sed tamen non multiplicatur numerus specierum praeter quattuor, sed agnomini adplicabitur, hoc est ab actu, ut Numantinus et Aemilianus dictus est Scipio, eo quod Numantiam et Aemiliam provincias uicit. In his ergo quattuor speciebus, quas diximus, praenomen nomen cognomen agnomen, interrogandum est, utrum haec nomina primitiua sunt aut diriuatiua. Sine dubio diriuatiua sunt a uerbis praenosco nosco cognosco agnosco, hoc est ab infinitiuo futuro praenotum ire notum ire cognitum ire agnitum ire: abiecta ire et mutata tum syllaba in men faciunt praenomen nomen cognomen agnomen. De his ergo quattuor speciebus propriorum nominum Priscianus exposuit dicens: Inuenimus ergo multa in his quattuor speciebus propriorum nominum inuicem pro se posita et quae in aliis personis sunt praenomina, haec in aliis loco nominum accipiuntur, ut 'Tullius Seruilius': hic 'Tullius' praenomen est; quando autem dicitur Marcus Tullius, Marcus praenomen est, Tullius uero nomen est; || f. 81^a || et in aliis loco cognominum aliorum agnomina sunt. Praenomen est, quod praeponitur uel differentiae causa, uel quod eo tempore, quo Sabinos Romani adscripserunt ciuitati, ad confirmandam coniunctionem nomina illorum suis nominibus praeponebant et inuicem Sabini Romanorum nomina sibi praeponebant. Ex illo tempore consuetudo tenuit, ut nemo Romanus sit absque praenomine. Nomen est proprie unius cuiusque, ut Paulus et cetera, cognomen autem cognationis commune, ut Scipio familiae eius cognomen fuit. Sic et Cornelius et Marcellus. Omnes enim ab illo, qui primus Cornelius fuit, hoc nomen habuerunt.

1 accedunt   5 quod si] An: quod etsi?   7 nomina montium] nominantium
 8 qui caucas   12 emiliauus   13 multiplicat numerum   15 numansiam et emiliam
 18 a uerbis prenosco   19 prenotum   20 adiecta re ire et mutatum syllaba
 21 nomen om.   22 Priscianus] I p. 58, 7 H.   24 pronomina   28 praenomine quod praenomen est] Priscian. I, p. 57, 13   29 differentie   30 sauinus
 31 suauini   33 Nomen est] cf. Priscian. I, p. 58, 4: Prisciani uerba hic illic leuiter mutata sunt.

Quot sunt diuisiones qualitatis appellatiuae et quare appellatiua nomina dicuntur? Isidorus ostendit, cum dicit: Appellatiua nomina inde uocantur, quod communia sunt et in multorum significatione consistunt. Haec in uiginti septem species diuiduntur.

⁵ Alia enim sunt corporalia, alia incorporalia, alia primitiua, alia diriuatiua, alia diminutiua, alia sono diminutiua, tota Graeca, tota Latina, inter Graecam Latinamque formam, alia homonyma hoc est uninomina, alia synonyma uel polyonyma hoc est plurinomina, alia patronomica, alia ctetica *alia epitheta, alia qualitatis, alia quantitatis, alia gentis*, alia patriae,

¹⁰ alia loci, alia numeri, alia ordinis, alia ad aliquid dicta, alia ad aliquid quodammodo se habentia, alia generalia, alia specialia, alia uerbabilia, alia participiis similia, alia uerbis similia. Corporalia, quae . . . . . mare et cetera. Incorporalia quare dicuntur? Quia carent *corpore*, ut iustitia dignitas angelus anima. Primitiua nomina quare dicuntur?

¹⁵ Quia primam positionem habent nec aliunde nascuntur, ut mons schola terra homo caelum. Diriuatiua ideo dicuntur, quia ex alio nomine deducantur, ut montanus a monte dicitur, scholasticus a schola nomen accepit, et terrenus a terra nominatur, sic a caelo caelestis dicitur. De his autem diriuatiuis nominibus grammaticus dicit: In primitiuis et diminutiuis

²⁰ nominibus est ratio in terminationibus, in diriuatiuis uero nulla est ratio: uarias enim et multiplices species habent in terminationibus diriuatiua nomina. Aliquando enim in alis desinunt uel in ale producta a paenultima, ut curia curialis et curiale, memoria memorialis et memoriale, neutrum neutralis et neutrale, iudicium iudicialis et iudiciale, sic hospes

²⁵ hospitalis, nauis nauialis, corpus corporalis || f. 81^b ||. Alia in elis desinunt producta e, ut fidus fidelis, crudus crudelis, patruus patruelis, frater fratruelis. Alia in ilis et in ile desinunt i longam paenultimam habentia, ut aedes aedis aedilis, senex senilis, anus anilis, puer puerilis, uir uirilis, ciuis ciuilis, seruus *seruilis*, gens gentilis, hostis hostilis. Item in ile,

³⁰ ut ouis ouile, munus munile, sedes sedile. Alia correpta i paenultima, ut fero fertilis, utor utilis, uolo uolatilis, textus textilis, fictus fictilis, paro parilis. Alia in aris desinunt producta a paenultima, ut populus popularis, singulus singularis, consul consularis, miles militaris, schola scholaris, familia familiaris; alia in ubris, ut salus salubris; alia in ebris,

³⁵ ut mulier muliebris; alia in tis, ut ager agri agrestis, sic caelum caeli

1 quod 2 Isidorus] I 6, 5 4 in uiginti septem] uiginti octo Isidorus 7
 omonima uuinomya synonyma 8 polionyma plurinomia tethica alia patri
 alia loci, *omissis ceteris, quae ex sequentibus suppleui*. 12 corporalia qua . . . .
 mare] *Lacunam ita fere expleas*: Corporalia quare dicuntur? Quia habent corpus, ut
 . . . . mare et cetera 13 corpore ut *addidi* 15 qui primam positionem scola
 16 alia 17 scholasticus a scola 19 gramaticus] *cf. Prisc. I p. 130, 20 seq. H.*
 20 diriuatiuis] diminutiuis. *An potius*: in denominatiuis? 22 in aliis paenultima
 24 iudicalis et iudicale si hospis 25 nauialis 26 producte ut fidis 27 paenultima
 28 hedes edis edilis 29 seruilis *om.* 30 sedis 32
 in ris paenultima 33 milis scola scholaris familia 35 egrestis celi caelestus

caelestis, terra terrae terrestres. Alia in icus desinunt, ut est aduecti-
 ctus, commentaticius, fabricius, tribunicius, patricius; alia in idus i paen-
 ultima correpta, ut herba herbidus, turbo turbidus, uiuo uiuidus, rabies
 rabidus, tumeo tumidus, timeo timidus, inuideo inuidus, ferueo feruidus,
 frigeo frigidus, ualeo ualidus; alia in osus desinunt, ut saxum saxosus,
 spuma spumosus, uentus uentosus, herba herbosus, scelus sceleris sceler-
 osus, numerus numerosus, onus onerosus, perfidus perfidiosus: haec no-
 mina o longam habent paenultimam. Alia in al desinentia, ut ceruix
 cervical, tribunus tribunal; alia in il, ut uigilo uigil pugillo pugil; alia
 in ul, ut exulo exul, praesulo praesul; alia in tum, ut oliua oliuetum,
 rosa rosetum; alia in er, ut macies macer, eques equester. Alia in ar,
 ut lacus lacunar, calx calcar, caedo Caesar; alia in or, ut senatus sena-
 tor, amo amator; alia in ur, ut saturo satur, murmuro murmur; alia in
 as, ut primus primas, optimus optimas, ciuis ciuitas, probus probitas;
 alia in es correptam, ut pes pedes, equus eques, tego teges; alia in es
 productam, ut pauper pauperies, acuo acies, saepio saepes, sterno strages,
 struo strues; alia in na, ut rex regina, leo leaena, coquus coquina, cantus
 cantilena; alia in ella, ut cautus cautella, tutus tutela; alia in ura desi-
 nentia producta u paenultima, ut scribo scriptura, censeo censura, armo
 armatura; alia in tia, ut durus duri duritia, amicus amici amicitia, sic
 pudicitia, laetitia, maestitia, tristitia, segnitia tam paenultima quam ante-
 paenultima i ubique correpta; alia in sia, ut conuersus conuersi conuersia
 et controuersus controuersi controuersia. Item ignauus ignaui ignauia,
 colonus coloni colonia, Tuscus Tusci Tuscia, Graecus Graeci Graecia,
 Italus Itali Italia, Gallus Galli Gallia, Hispanus Hispani Hispania. Item
 prudenti || f. 82* || prudentia, sapienti sapientia, misericordi misericordia,
 inertis inertia, inopi inopia, ius iuris iuri inde iniuria, casti castimonia,
 acer acri acrimonia i paenultima semper correpta. Alia in tio uel in sio
 diriuatiua sunt addita o correpta genetiuo singulari, sic: orati oratio,
 muniti munitio, lecti lectio. Item confessi confessio, missi missio, diuisi
 diuisio, nexi nexio, i paenultima semper correpta; alia in edo et in ido
 et in udo desinunt, ut acris acredo, dulcis dulcedo, intercapio intercapedo,
 torpeo torpedio, e paenultima producta. Item in ido, ut libet libido, cupio
 cupido, item formido formidas formido formidinis, paenultima producta i.
 Item in tudo diriuatiua nomina terminantur, ut magnus magni magnitudo,

1 ius designunt aduectius comentaticius 2 tribunicius 3 n^o erba 4 in-
 uidio ferbio ferbidus ferigeo 6 spumo erba erbosus 8 peultimam 9 uigilio
 pugillos 11 macis macer equis equester 12 calxcar in edo cesar 13 amator
 14 optimus optimas 15 correpta equus 16 acus acies sepio sepes sternax strages
 struo 17 lena coq; 18 in ella in loco cantus in ura] minus a 19 censio
 20 durus dure, corr. duro duritia 21 pudicitia laetitia mistitia signitia ante-
 penultima ubique, om. i 22 conuersi om. 23 controuersus controuersi om. contra-
 uersia ignabus ignabi ignabia 24 iustitia gregus greci gretia 25 espanus
 espania 28 peneultimam correptam 30 leccio misi misio 32 ut cris
 intercapio intercapido

sic celsitudo rectitudo crassitudo longitudo habitudo, genetiuo secundae declinationis tudo adiecta u paenultima producta et i antepaenultima correpta, sic firmus firmi firmitudo; alia a datiuo tertiae declinationis, ut simili similitudo, suavi suauitudo, forti fortitudo, testa quoque siue testu
 5 facit testudo; alia in as diriuatiua a genetiuo secundae declinationis ueniunt, addita tas syllaba producta et i paenultima correpta, ut probus probi probitas, noui nouitas, boni bonitas, mendici mendicitas, asperi asperitas, prosperi prosperitas, sinceri sinceritas, integri integritas, seduli sedulitas, timidi timiditas. Et notandum, quod ea, quae in genetiuo dupli-
 10 cant i, extremam earum mutant in e correptam euphoniae causa, ut pius pii pietas, medii medietas, anxii anxietas, socii societas. Excipitur liber, quod nominatiuo, non genetiuo, adsumpsit tas, ut liber libertas; sic et in tertia declinatione pauper paupertas, uber ubertas, uetus uetus-
 15 tas et alia nomina tertiae declinationis in tas desinentia a datiuo singulari ueniunt, ut capaci capacitas, tenaci tenacitas, rapaci rapacitas, procaci procacitas, felici felicitas, infideli infidelitas, celeri celeritas, auctori auctoritas. Haec ergo omnia nomina diriuatiua supra dicta, quae diximus in
 tia, in sio, in tio, in tudo, in tas, rerum incorporalium sunt uocabula et feminina sunt. Item maiestas et honestas diriuantur a comparatiuis
 20 maior et honor, mutata or syllaba in es et addita tas. Item in etum inueniuntur diriuatiua nomina desinentia, quae e longam habent paenultimam, ut oleum oliuetum, uinea uinetum, rosa rosetum, dumus dume-
 tum, corylus coryletum, myrtus myrtetum; alia in ibulum, ut uestis uesti-
 bulum, tus turibulum, i antepaenultima correpta. Item cuna cunabulum,
 25 uox || f. 82^b || uocabulum, concilium conciliabulum, a antepaenultima pro-
 ducta; alia nomina in ar desinentia diriuatiua sunt, ut caesus Caesar, lacus lacunar, lupa lupanar, laqueus laquear; quaedam in cus, maxime quae de regionibus et gentibus et sectis diriuantur, ut Macedonicus Sar-
 maticus Germanicus Italicus grammaticus historicus rhetoricus dialecticus;
 30 quaedam in tis, ut Leuitis; quaedam in eus, ut igneus; quaedam in ius, ut Aegyptius et cetera nomina diriuatiua, quae diuersas terminationes habent uariabiles et innumerabiles, sed haec exempli causa prolata sunt. Hucusque de nominibus diriuatiuis; nunc de diminutiuis dicendum est. Alia nomina diminutiua sunt, ut monticulus scholasticus. Diminutiua no-
 35 mina quare dicuntur? Quia diminuunt sensum, ut monticius monticulus

1 secunde decli 3 firmido 6 addita tas] additas 9 timiditas quod en
 quae] quod F 10 mutant 11 anxii anxietas 15 capacitatis 17 que 18
 uocabulo 19 femina 20 motata addita s 21 que 23 mirtus mirtetum
 alia nibulum 24 cona conabulum 25 uox||||cabulum 26 cessus 27
 laquar q;dam 28 et mentibus cf. auct. class. Vatican. ed. A. Mai Tom. V p. 133
 (Virgilii Epitome VIII): quaedam de regionibus et gentibus dariuantur et sectis, ut
 machaonicus et grammaticus. sarmiticus 29 rethoricus dialectibus 30 que-
 dam, ter 31 que 32 causam 33 Huncusque nunc deminutiuis 34
 scolasticus 35 diminiunt

monticellus monticellulus, sic scholasticus fonticulus agnulus agnellus, quorum forma quamquam magis minuitur, crescit semper numerus syllabarum. Inueniuntur autem diminutiuorum formae diuersae, ut homo homuncio homunculus homullus homullulus. Inde Priscianus dicit: Sunt igitur formae diminutiuorum masculini generis diuersae et uariae, ut sunt hae: in culus, in tulus, in olus, in ellus, in xillus, in cillus, in ullus, in cio, in leus, *in tulus*. Exempla, ut igniculus tantulus capreolus agnellus. Item ager agellus, Graecus Graeculus, pax paxillus, codex codicillus, homo homullus et homuncio, acus aculeus, nepos nepotulus. Item flos flosculus, mas masculus, mus musculus, frater fraterculus, pater paterculus, pauper pauperculus paupercula pauperculum, uenter uentriculus, lepus lepusculus, rumor rumusculus, ignis igniculus, testis testiculus, currus curriculus, uersus uersiculus, artus articulus, fluctus flucticulus, codex codiculus et codicellus i antepaenultima in omnibus semper correpta. Item uetus uetulus uetula uetulum, tiro tirunculus, latro latrunculus, carbo carbunculus, fur furunculus. Item pugnus pugillus, agnus agnellus, ager agellus, culter cultellus, anulus anellus, oculus ocellus, populus popellus, catus catellus, tener tenellus, liber libellus: haec omnia e paenultimam naturaliter productam habent. Item caper capellus, pannus panniculus, filius filiulus, urceus urceolus, malleus malleolus; Antonius autem Antonias facit diminutiuum, senex uero senecio facit. Item feminini generis diminutiva nomina has formas et has terminationes diuersas habent, hoc est in cula, in ula, in ola, in ella, in xilla, in illa, in ulla, ut anicula arcula ceruicula diecula uulpecula offensiuncula, mensa mensula, siluula uetula unciola capella maxilla || fol. 83^a || anguilla. Item furca furcula, nubes nube-cula, rete reticula, ceruix ceruicula. Item catena catella, asina asella, gemina gemella, columna columella, fabula fabella, tabula tabella, capra capella, umbra umbella, puera puella, tenera tenella, misera misella, ara arula, littera litterula. Item neutrorum quoque formae sunt hae: in culum, in tulum, in olum, in ellum, in illum, in ullum, in xillum: ut corpusculum corculum ferculum capitulum laureolum lucellum uillum uexillum, unum ullum. Item plus plusculum, os osculum, minus minusculum. Item cornu corniculum, genu geniculum, caput capitulum, in quibus paenultima et antepaenultima corripuntur. Item paulum pau-

1 scolasticus	agniculus	2 semper] sepe	3 forme	diuerse	4 homon-
tio	homulus homonululus	Priscianus] I p. 102, 5 H.	5 forme	genus di-	
uerse	6 in olus] in dus	7 in itio in eus, om. in tulus	8 Exempla]	Sunt eadem	
fere, quae Priscianus attulit.	9 codax codicellus	homollus et homuntio	11		
muscus	pater pater	14 flectus flecticulus	17 cultus	19 peultimam	21
ortius ortialus	antonias facit	22 senitio	24 in xilla] in sylla	annicula ar-	
cula] ornacula	25 diacula	uulpicula offensiucula	untiola	26 annuilla nubi-	
cula	27 retes	28 columella	29 caprella	30 forme	31 in tulum] in
lilum	in xillum] in syllum	32 capidulum	33 uixillum	34 capitulum	

lulum et pauxillum, uelum uexillum, sacrum sacellum, scamnum scamnel-
 lum, lucrum lucellum, cerebrum cerebellum, flabrum flabellum, flagrum
 flagellum, castrum castellum. Haec omnia e longam naturaliter habent.
 Item Virgilius Asiānus de diminutivis dixit: Taberna tabernacu-
 lum facit, pera periculum, lapis lapicula, ostium ostiolum,
 riuus riuulus, flagrum flagellum, fer, hoc est epulum, fer-
 culum facit: hoc autem nomen fer tertiae declinationis est
 et sic flectitur: fer feris et cetera et facit fera. Item bax,
 inde fit diminutiue baculus. Hucusque *de* diminutivis. Sono dimi-
 nutiua quare dicuntur? Quia sic sonant, sicut diminutiua, sed tamen
 principalia sunt intellectu, ut fabula macula tabula macellum uinculum.
 Tota Graeca ideo dicuntur, quia ex toto Graece declinantur, ut Themisto
 Calypso Dido Pan. Haec nomina feminarum sunt in o desinentia; Pan
 autem masculinum est, qui dictus est deus pater. Haec cum Graeca
 sint, cum Latinis Graeca declinatione declinantur, ut *Διδῶ Διδουῖς Διδότ*
Διδῶ ἀπὸ τῆς Διδουῖς. Tota Latina quare dicuntur? Quia ex toto in
 Latino uertuntur. Graecus enim dicit Polydeuces, Latinus Pollux. Item
 Graecus dicit Odysseus, Latinus dicit Ulixes. 'Inter Graecam Latinamque
 formam' quare dicuntur? Scilicet quia ex parte Graeca et ex parte La-
 tina sunt, quae notha appellantur, item nobilia et ignobilia, et ideo notha
 appellantur, quia corrumpunt ultimas syllabas manentibus prioribus syllabis,
 ut aput Graecos Alexandros Menandros dicitur, aput Latinos autem Ale-
 xander Menander. Dicta autem notha, quemadmodum nothos dicitur,
 quisquīs dē dispari genere nascitur. Homonyma, hoc est uninomina,
 quare dicuntur? Eo quod una appellatione plura significant, ut nepos
 dicitur luxoriosus, item || f. 83^b || alia significatione nepos dicitur rei auitae
 consumptor, hoc est, qui disperdit illas res, quas sibi sui parentes demi-
 serunt. Tertia significatione dicitur nepos certus cognationis gradus, hoc
 est filius filii. Sic et acies dicitur oculorum et acies ferri et acies exer-
 citus, sic et tumulus dicitur aliquando mons paruus, aliquando tumens
 tellus, aliquando sepulcrum. . . . . Synonyma ergo ideo dicuntur, eo
 quod sit in pluribus nominibus significatio una, ut terra humus tellus
 idem sunt omnia; item ensis mucro gladius idem sunt. Patronomica
 quare dicuntur? Eo quod a patribus contrahuntur, ut Tydides Tydei

1 uixillum sagellum 2 sacrum 3 haec omniē longam 4 asianus dixi
 Virgilius Asianus] cf. *A. Mat. auct. class. Vatic. Tom. V, p. 132 (Virgīlii epitome VIII)*,
 quo loco eiusdem argumenti aliud excerptum dedit Maius. 5 hostium hostiolum 6
 ribus ribulus flagum 7 hoc aut tertie 9 sit hucusque diminutivis 12
 tata greca, sic semper 14 deus pater] An: deus pastorum? 15 cum Latinis-
 An: in Latinis? ut dido dydoys dydoy didon apo ti dyosi tota cernesa quare dicun]
 tur 17 poliduces polix 18 odiseos Inter] Item 19 Scilicet] r 20 que
 22 minandros latinus 23 minander nota 24 de dispatri generascitur uni-
 nomya quas 26 auite consumptur 27 disperdet 28 dicuntur nepus cognationes
 29 fieri aties exertitur 31 sepulcrum homonyma ergo] *Exciderunt nonnulla de*
synonymorum nomine. 34 thithides thidei

filius, Atrides Atrei filius, et Pelides Pelei filius. Haec et ab auis et a matribus saepe ueniunt. Patronomica masculina quot terminationes habent? Tres. Quae? In des in ius in on: in des, ut Atrides ab Atreo et Pelides a Peleo, in ius ut Peleius a Peleo, in on ut Nerion a Nereo. Patronomica autem, ut ait Donatus, si de patre sint, in des exeunt, s ut Anchisiades dictus est Aeneas filius Anchisae; si autem de auis uel atauis fuerunt patronomica, in ius uel in on terminantur. Feminina patronomica quot terminationes habent? Tres, idest is as e; in is, ut Atreis; in as, ut Peleias; in e, ut Nerine. Item Atreis Atreias Atrine, hoc est filia Atrei. Haec a diriuatiuis distant, quod diriuatiua ab appella- 10 tiuis oriuntur, patronomica autem a propriis. Alia cetica sunt, idest possessiua, quae a possessione dicuntur, ut Euandrius ensis et Agamemnoniae Mycenae. Alia epitheta sunt, idest adiectiua uel superposita. Quare adiecta dicuntur? Eo quod ad implendam sui significationem fixis nominibus adiciuntur, ut magnus doctus: dicitur enim homo doctus et 15 magnus philosophus, et plenus est intellectus. Scias autem, omnia adiecta nomina aut communia sunt trium generum, ut hic et haec et hoc prudens, hic et haec et hoc sapiens, hic et haec et hoc felix, aut mobilia sunt inter tria genera, ut magnus magna magnum, aut communia sunt duorum generum et neutrum in e faciunt, ut hic et haec fortis et hoc 20 forte; dicimus enim fortis uir et fortis mulier et forte consilium; et haec nomina mobilia comparantur, ut fortis fortior fortissimus, prudens prudentior prudentissimus, sapiens sapientior sapientissimus, felix felicior felicissimus, magnus maior maximus. Sunt alia specialis qualitatis, sub illa scilicet qualitate, quae generaliter nomini accedit, ut sapiens formosus 25 diues, quae ideo qualitatis nomina dicuntur, quia per ea || f. 84^a || qualis sit unusquisque ostenditur. Sunt alia nomina quantitatis, quae a magnitudine uel a paruitate trahuntur, ut magnus paruus longus breuis: haec autem adiecta nomina mediae significationis dicuntur; sensus enim eorum medias est inter propria et appellatiua; dicitur enim doctus Virgilius et 30 doctus poeta, et inter primam positionem et diriuationem. Sunt alia gentis, ut Graecus Hispanus, quae a Graeco et Hispano uocantur, unde unusquisque de Graecis Graecus dicitur et unusquisque de Hispanis Hispanus uocatur. Aliae sunt patriae, ut Italicus ab Italia, et Africanus ab Africa dicitur. Alia loci, ut Romanus a Roma dicitur et Thebanus a 35

1 et hab^uis a patribus 2 sepe quod 3 que in us 4 peleius a
 peleo in on in ius ut peleius a peleo in on a nerio 5 Donatus] *Horum nihil
 legitur apud Donatum.* 6 achiseades e aenias anchise de auis uel atauis
 7 in us femina 8 quod id es 9 in as pelias atreas 10 filia atrem i
 ab
 appellatiuas, corr. -uis 11 tet hica 12 que euandrius] *Verg. Aen. X 394.*
 agamemnoniae micene] *Verg. Aen. VI, 838* 13 epiteta 15 adiciuntur 16 phi-
 losofus 19 trea 21 enim uir 23 felitior 25 que, fere semper accedit
 29 medie enim eorum 31 pho^beta 33 grecum dicitur Hispanis om. 35 teba-
 nus a te nae

Thebae uocatur, et urbanus ab urbe nominatur, et ciuilis a ciuitate nuncupatur. Alia sunt numeri, ut unus duo tres: haec ergo nomina numeri ab uno usque ad tres declinantur, a quattuor autem usque ad centum non declinantur, a ducentis uero usque ad mille declinantur. Sunt alia
 5 ordinis, ut primus secundus tertius. Sunt alia ad aliquid dicta, quae ad aliam personam referuntur, ut magister dominus pater, quae relatiua dicuntur, quia ad alias personas referuntur, id est ad personam discipuli et serui et filii; quando enim magister dicitur, intellegitur et discipulus, et quando dominus nominatur, intellegitur et seruus; sic et pater quando
 10 dicitur, reuelatur et filius. Alia ad aliquid quodammodo se habentia, quae a contraria significatione dicta sunt, ut dexter sinister, lux tenebrae; quando enim dexter dicitur, intellegitur et sinister, et quando lux nominatur, intelleguntur et tenebrae, sed a contraria significatione. Et haec comparatiuum gradum admittunt, ut dexterior sinisterior lucidior. Sed
 15 relatiua et aliter se habentia hoc differunt. In relatiuis enim uicinitas naturae inseparabilis ostenditur, in aliis uero contrarietas est, ut dexter sinistro, uiuus mortuo, tenebrae luci. Alia sunt generalia, quae multarum rerum sunt uocabula, ut angelus sapientia pietas; angelus enim generale nomen est ad omnes angelos, et sapientia et pietas quando dicitur, et
 20 diuina et humana demonstratur. Item generalia nomina sunt in creaturis corporalibus, ut corpus et animal, quia, quicquid uidetur et tangitur, corpus est. Item animal dicitur, quicquid animam et uitam habet; nam et homo et equus et bos et ouis et asinus animalia dicuntur. Alia sunt specialia, ut homo equus lapis lignum humus et cetera. Haec enim partem generalitatis demonstrant. Alia uerbialia, ut doctor || f. 84^b || lector, quae ideo uerbialia dicuntur, quia a uerbis doceo et lego oriuntur, hoc est a gerendi modo, ut docendi docendo docendum doctum doctu conuersa u in o et addita r facit doctor; sic legendi legendo legendum lectum lectu lector. Eutitius dicit: Ex tribus quasi fontibus uerbialia
 30 nomina oriuntur, idest ab indicatiuo praesenti, a praeterito perfecto, ab infinitiua futuro seu a participiis. Nomina autem, quae ab indicatiuo praesenti ueniunt, quot terminationes habent? Idest uiginti terminationes: in a, in e, in o, in um, in ium, in bulum, in iculum, in imen, in or, in es tam breuem quam longam, in bilis, in ilis,
 35 in uus, in bundus, in idus, in ulus, in ax, in ex, in eps, in cen, in os. In a, ut scribo scriba, fugio fuga, ruo ruina, aduenio aduena, uiuo con-

1 orbanus cibilis nuncupatur 3 usque a 5 ad aliquid 10 habentia 11 sinixter tenebre 12 sinixter 13 tenebre 14 sinisterior 15 reuelatiua et aliter se habentia] Fortasse scribas: et ad aliquid quodammodo se habentia deferunt in reuelatiuis 16 nature dextro sinistro 17 tenebre loci 23 equus et oues et asina 24 equus 28 adita legendam 29 eutitius] cf. Eutyech. p. 452, 5 K. (Gramm. Lat. Vol. V) 30 criuntur praesenti] futuro a preto 32 quod 33 uiginti] Sunt potius uiginti una. nam 'idus' terminatio, cum in exemplis laudatis locum habeat, uiginti illis addenda est. in ium] in uum 35 in idus om. 36 In a etc.] Terminationum enumeratio ab Eutyechis ordine (p. 452, 10 seq.) abhorret; quamquam et multa alia et plurima formarum exempla inde petita sunt, tamen sunt nonnulla aliunde collecta.

uiua, luceo lucerna uel lucina, cubo concubina, rapio rapina. In e, ut cubo cubile, sedeo sedile; in o, ut lateo latro, cupio cupido, libeo libido; in um, ut scalpo scalprum, fulcio fulcrum, iungo iugum; in ium, ut litigo litigium, mercor commercium, obsequor obsequium, eloquor eloquium, uestigo uestigium, aedifico aedificium, sacrifico sacrificium, participo participium, conuiuior conuiuium, prandeo prandium, gaudeo gaudium, exulo consulo u paenultima in i conuersa exilium consilium; in bulum, ut stas stabulum, uoco uocas uocabulum, pateo pates patibulum; in iculum, ut rideo ridiculum, euerto euerticulum, deuerto deuerticulum, ueho uehiculum, pereor periculum; absque i, ut uincio uinculum, cingo cingulum; in imen, ut rego regimen, tego tegimen; in or, ut sudo sudor, amo amor, clamo clamor, erro error, candeo candor, timeo timor, horreo horror, ferueo feruor, strideo uel strido stridor, tremo tremor, stupeo stupor, sopio sopor; in es, ut tego teges, mergo merges, caedo, caedes, luo lues, struo strues; in bilis, ut doceo docibilis, nubo nubilus, sentio sensibilis; in ilis, ut facio facilis, utor utilis, effutio effutis; in uus, ut occido occiduus, perspicio perspicuus, diuido diuiduus; in bundus, ut erro erras errabundus, ludo ludis ludibundus, morior *moreris* moribundus, furo furis furibundus; in idus, ut madeo madidus, splendeo splendidus, sordeo sordidus, frigeo frigidus, caleo calidus, timeo timidus, tepeo tepidus, rapio rapidus, cupio cupidus; in ulus, ut bibo bibulus, pendeo pendulus, credo || f. 85* || credulus, gero gerulus, queror querulus; in ax, ut audeo audax, tumeo tumax, contumeo contumax, capio capax, efficio efficax, fallo fallax, sagio sagax, unde praesagio praesagax, salio salax, mentior mendax; in ex, ut aspicio auspex, lateo latex, uerto uertex, facio artifex, idest arte faciens, opifex, idest opus faciens; in eps, ut capio municeps, idest munus capiens, partior particeps; in cen, ut cano cornicen, idest cornu canens, liticen, idest lituo canens; fidicen, idest fidibus canens, tubicen, idest tuba canens, tibicen, idest tibia canens; in os, ut a pono conpos, idest conpotator. A praeterito quoque perfecto ueniunt uerbialia nomina, ut rexi rex, duxi dux, luxi lux, rupi rupes, ambegi ambages. Ab infinitiuo futuro deriuantur uerbialia nomina: generales quidem terminationes hae sunt XI: in culum, in mentum, in men, in sio, in tio, in tor, in trix, in sor, in bilis, in tiuus, in icius. Et ante 'tum' quidem infinitiuui posita uocalis uel consonans seruatur etiam in diriu-

1 lucio lucerna 2 liber libido 3 iungum 4 cummertiçum 5 edificio edificium participio 6 prandium 7 sto stabulum 8 pateo pater 9 trideo rediculum ueho uehiculum 10 nincio uinculum 11 in men 13 ferueo feruo tremo 14 sopior 15 nubo om. sentio om. 16 fatio effugio effugilis 17 perspicio ut terro 18 erabundus morio moribundus 19 furio furibundas 20 serdeo tipeo tipidus 22 in ax audeo 23 effutio 24 solio solax 25 aspicio uerto uertex in eps facio artifex id arte faciens opifex id opus faciens capio municeps etc. 27 id munus 29 conens tubicen idest tibia 30 conpus conpotatur] Quod si recte emendauit, pro pono scribendum poto: nam conpos ad potum rettulisse uidetur grammaticus. 31 ambagi 33 haec sunt 34 in for in itius

tionibus; in culum, ut oro oratum ire oraculum, miror miratum ire miraculum, propugno propugnatum ire propugnaculum; in mentum, ut fundo fundatum ire fundamentum, orno ornatum ire ornamentum, sacro sacramentum ire sacramentum, sic momentum alimentum incrementum; in men,
 5 ut foro foratum ire foramen, purgo purgatum ire purgamen, flo flatum ire flamen, liquo liquatum ire liquamen, sic certamen agmen fragmen acumen lenimen munimen, fluo fluxum ire flumen; in sio, ut iubeo iussum *ire* iussio, mergo mersum ire mersio, laedo laesum ire laesio mitto missum ire missio; in tio, um syllaba in io conuersa, ut probatum ire
 10 probatio, sic inuocatio laudatio eleuatio usurpatio ratio equatio observatio dictio oratio lectio auditio; in tor, ut bello bellatum ire bellator, et femininum in trix, ut bellatrix, uenor uenatum ire uenatrix, fulcio fultum ire fultrix, sic uictor uictrix, petitor petitrix, auditor auditrix, nutritor nutritrix minus una syllaba propter euphoniā, item doctor doctrix et ab
 15 eo doctrina, tonsor tonstrix tonstrina, textor textrix tetrina; in sor, ut iubeo iussum ire iussor, suadeo suasum ire suasor, rideo risum ire risor, sic pransor censor defensor lusor; in bilis, ut amatum ire amabilis, laudatum ire laudabilis, statum ire stabilis, motum ire mobilis, notum ire nobilis, auditum ire audibilis, sic uisibilis passibilis sensibilis; in tiuus,
 20 ut optatum ire optatiuus, *deriuatum ire* || f. 85^b || deriuatiuus, nominatum ire nominatiuus; in icus, ut aduentum ire aduenticius commentatum ire commentaticius. A participiis inueniuntur deriuatae terminationes in bundus, in uus, in tio, in a; in bundus, ut furens furibundus, ludens ludi- bundus, moriens moribundus, saltans saltabundus, cantans cantabundus;
 25 in uus, ut nominatus nominati nominatiuus, uocatus uocati uocatiuus, meditatus meditati meditatiuus. In tio, ut doctus docti doctio, memoratus memorati memoratio, consolatus consolati consolatio; in ura, ut pictura scriptura natura creatura censura. Et uerbialia nomina in ura desinentia formam habent participiorum actiuorum futuri temporis, ut lecturus lectura
 30 lecturum. Memento tamen participiorum et nominum eiusdem uocis, quinque modis differre, significatione conparatione seruitute declinatione tempore; significatione: quia, quando nomen est, creaturam siue personam hominis significat qualis sit, ut sapiens; quando uero participium, ut Opilius ostendit, aliquid agit aut patitur in praesenti uel in praeterito
 35 uel in futuro; conparatione: quando enim nomina sunt, comparantur, ut doctus doctior doctissimus, participia uero non comparantur; seruitute: quando nomina sunt, genetiuo seruiunt, ut amans illius, hoc est amator

1 oreaculum	4 incremen tā	5 purgatum repurgamen flos	6 lico licatum
ire licamen	certamen] sacer tamen	agmen] aum	7 iussum iussio
etc.	9 misum misio in id conuersa	12 fulceo	15 tontrix
16 iusor	17 censor] tonsor	20 deriuatum ire om.	21 itius
aduenticiis	22 deriuatae	23 furians	26 meditati meditatio in itio
27 consulatus	28 uel uerbialia	29 actiuorum] passiuorum	30 lectus
31 participium opillius	32 in praeterito	33 amans illius	34 doctissima

illius, quando autem participia sunt, accusatiuo seruiunt, ut amans illum. Discernuntur declinatione, ut uisus quando nomen *est*, quartae declinationis est et sic declinatur: uisus uisus uisui, quando uero participium, secundae declinationis est et ita declinatur: uisus uisi uiso, et reliqua. Differunt tempore: in nomine enim tempus non est, ut si dicas 'homo' 'lignum' ⁵ 'animal' et reliqua, in participio autem tempora tria, ut legens lectus legendus. Sunt alia nomina uerbis similia, ut comedo palpo turbo formido caligo indago propago. Quomodo discernuntur haec nomina ab his uerbis, quibus sunt similia? Sic discernuntur: quando uerba sunt, primae coniugationis fiunt, ut comedo comedas, palpo palpas, turbo turbas, for- ¹⁰ mido formidas, caligo caligas, indago indagas, propago propagas; quando autem nomina sunt, tertiae declinationis fiunt, ut comedo comedinis, palpo palpinis, turbo turbinis, formido formidinis, caligo caliginis, indago inda- ¹⁵ ginis, propago propaginis.

Comparatio quid est et quomodo definitur? Sic definitur: comparatio ¹⁵ est dictio, quae ex alterius comparatione alterutrum praefert, ut doctus || f. 86^a || doctior doctissimus. Item alia definitio est comparationis: comparatio est nomen mentis comparantis praecellentiam in creaturis, nec nomina, sed creaturas per nomina comparamus. Item comparatio est mens retro respiciens praecellente secundo. Comparationis gradus quot sunt? ²⁰ Idest tres. Qui sunt? Positiuus comparatiuus superlatiuus; positiuus, ut doctus, comparatiuus ut doctior, superlatiuus ut doctissimus. Positiuus quare dicitur? Quia primus ponitur in comparationis gradu, ut doctus. Comparatiuus quare dicitur? Quia positiuo comparatus praefertur illi, ut doctior. *Plus enim nouit doctior quam doctus.* Super- ²⁵ latiuus eo quod comparatiuo superferatur, ut doctissimus; plus enim scit quam doctior. Positiuus quomodo potest dici inter gradus comparationis, cum in suo statu naturali sit, et numquam de alio praeferatur, ut doctus. Idcirco comparationis tertius gradus est positiuus, quoniam graditur ex eo in comparatiuum; nam et in scala gradus dicitur etiam ³⁰ infimus, ex quo ascenditur super alios gradus. Comparatio ergo non omnibus nominibus accedit, sed paucis, hoc est qualitatis et quantitatis nominibus, sicut Donatus dicit. Quae nomina comparantur? appellatiua dumtaxat qualitatem aut quantitatem significantia, qualitatem ut bonus malus pauper diues, quantitatem ut longus breuis magnus modicus. Scien- ³⁵ dum est tamen, quod non omnia per omnes hos gradus flectuntur. Inde

1 amans illum   2 uisus aut quando nomen quarte   4 deferē   6 trea   lectis
 7 s. alia   uerbi similia   8 calido   9 prime   12 tertia   14 propaginis] *Se-*
cuntur insuper haec: et haec nomina adiecta sunt, quae ad tractatum, qui est de con-
paratione, pertinuisse olim uidentur.   16 que   17 definitio   18 nec nomina
 creatura   19 comparationem sens   20 praecellente   quod   22 positiuus quartus
 dicitur   24 quia positiuo comparatur profertur illi ut doctior plus enim scit quam
 doctus et doctior. *Suppleui ex Isidori orig. I 6, 32*   27 dici dici   28 praefert
 33 Donatus] p. 374, 18   35 longius   36 nou omnia] nomina nomina   ^{hos} gradus

Donatus dixit: Aliquando enim positivus gradus tantum invenitur, ut mediocris, aliquando autem positivus et comparativus, ut senex senior. Nam senissimus dici natura fragilitatis humanae non permittit. Interdum positivus et superlativus tantum
 5 invenitur, ut pius piissimus. Nam piior dici non potest. Nullus enim comparativus i duplicem habet ante or, sed pro comparativo magis adverbium ponitur, ut 'magis pius hic quam ille'. Magis quoque adverbium non solum positivum, sed etiam comparativum iungitur et vicem superlativi complet, ut 'magis doctior' pro doctissimus; aliquando comparativus
 10 et superlativus tantum invenitur, ut ulterior ultimus. Aliquando superlativus tantum, ut novissimus. Scias autem, consuetudinem trinam esse in comparatione: sunt enim alia nomina, in quibus vox congrue respondet qualitati, ut doctus doctior doctissimus, sapiens sapientior sapientissimus, fortis fortior fortissimus; et sunt alia nomina,
 15 in quibus vox dissonat a qualitate, ut magnus maior maximus, bonus melior optimus, malus peior pessimus, modicus minor minimus; exigebat enim qualitas, vocem aequalem esse et convenientem, ut magnus magnior mag|| f. 86^b ||nissimus, bonus bonior bonissimus, malus malior malissimus, modicus modicior modicissimus, sed hoc ars non permittit. Nam eupho-
 20 niae ratio inaequalitatem deposcit. Sunt alia nomina, in quibus interdum qualitas deficit, ut mediocris. Nam mediocrior et mediocrissimus dici non possunt, quia, quando dicitur mediocris, plenus est intellectus mediocritatis; in aliis autem nominibus vox deficit, ut pius piissimus: nam piior dici non potest. Omnis enim comparativus a genetivo positivi fit
 25 adiecta or syllaba, ut doctus docti doctior; si autem dicas pius pii piior, duplicata i littera ante or ferri non potest, quia duo i in comparativo ante or stare non possunt. Sunt alia nomina, quae grammatici prohibent comparari, ut fidelis; nam fidelior vel fidelissimus dici sensus non permittit, quia plenus est intellectus fidelitatis in illo; si enim dicatur fidelior vel
 30 fidelissimus, ille, qui fuit fidelis, infidelis est. Positivus ergo in comparatione perfectus et absolutus est a servitute. Comparativus autem aliquando servit nominativo, interposita quam, ut 'doctior hic quam ille', et ablativo cum praepositione, ut doctior ab illo. Item comparativus ablativo singulari sine praepositione, ut doctior illo. Inde Donatus dixit: Con-
 35 parativus gradus cui casui servit? Ablativo sine praepositione: dicimus enim 'doctior illo'. Tamen Priscianus dixit:

1 Donatus] p. 374, 19   3 humane   4 Interdum] *Donati verba sunt l. l.*   6
 pro comparatio   9 aliquando] *Donati verba l. l.*   10 ultim   12 trinam quibus,
 om. in   15 desonat magnis   16 mali|| exiebat   17 equalem   19 ars   Na|||
 euphonia ratione qualitatem   20 sunt alia nomina quibus   21 ut mediocrissimus
 23 deficit   24 sit   26 fieri   27 gramatici   28 fidelissemus   29 dicator   32
 interposita hic et quam   34 doctior illo. item comparativus ablativo singulari sine
 praepositione servit. inde donatus   Donatus] p. 355, 12   36 Priscianus] l
 p. 94, 10 H.

Comparatiuus gradus ablatiuo casui adiungitur [ut] utriusque numeri. Dicimus enim: 'Hector fortior Diomede uel audacior Troianis fuit'. Quoties aliquem alieno generi conparamus, tunc comparatiuus ablatiuo singulari iungitur, ut 'Hector fortior Diomede'. Quando autem aliquem suo generi conparamus, tunc comparatiuus ablatiuo plurali seruit, ut 'Hector audacior Troianis fuit'. Aliquando comparatiuus minus a positiuo significat, quamuis recipiat comparationem, ut 'mare Ponticum dulcius est quam cetera maria'. Minus enim significat comparatiuus neutralis dulcius, quam si dixisset positiuo dulce. Inde Priscianus dicit: Est quando comparatiuus comparatur et minus significat, ut: 'mare Ponticum dulcius est quam cetera'. Hic non ad dulcia, sed ad amara facta comparatione ad contraria ostendit, mare Ponticum paruum aliquid dulcedinis, quam cetera habere. Item scias, comparatiuum una syllaba uincere genetiuum positui, a quo uenit ||f. 87*||, nisi sint anomala; si ergo dicamus 'piior' 'egregior', hiatum intolerabilem 15 tribus uocalibus fecisset. Inde Priscianus dicit: Illud quoque notandum est, quod omnia comparatiua posituius una syllaba excedunt et superlatiuu comparatiuos una syllaba superant, ut ditis ditior ditissimus, clari clarior clarissimus, nigri nigrior nigerrimus, similis similior simillimus, exceptis prior primus et anomalis minor maior plus. Est quando par est compa- 20 ratiuus superlatiuo, ut agilior agillimus, faciliior facillimus. Est quando uincitur superlatiuus una syllaba, ut inferior infimus, ulterior ultimus, exterior extremus uel extimus. Comparatiua autem omnia, ut ait Priscianus, i breuem uocalem habent ante or, ut doctior grandior melior minor iunior, pro iuuenior, quia in nullo comparatiuo i ante or produci potest; 25 quaedam i loco consonantis habent, ut maior peior. Sciendum est, quod omnia comparatiua in or desinentia communis sunt generis, idest masculini et feminini, ut hic et haec doctior, hic et haec sapientior; sic hic et haec acrior melior maior peior inertior pauperior audacior et cetera, et mutata or in us faciunt comparatiuum neutri generis et aduerbii, ut hoc 30 sapiens sapientius et sapienter sapientius, et hoc audax audacius et audacter uel audaciter audacius. Item hoc acre acrius et acriter acrius. Item hoc prudens prudentius et prudenter prudentius, hoc clemens clementius et clementer clementius facit; et sicut comparatiui omnes in or

2 iector   audacior   3 ablatiuos   4 iector   5 conpatiuus   6 iector tro-
ianus   8 comparatiuus   9 positiuo   Priscianus] I p. 92, 14 H.   10 comparator
et minon   est quando ad contraria comparatur et minus positiuo significat Priscianus
11 adultia   ad mare, corr. mara   13 dulcedinis   14 a co   15 intolerabilem
19 Priscianus] I p. 100, 1: Illud quoque sciendum, quod omnia et comparatiua et
superlatiua duarum excedunt numerum syllabarum exceptis prior et primus et anomalis
his: minor et maior et peior et plus.   17 positiuus   20 primis   est quam] cf.
Prisc. l. l. p. 100, 11   21 Est quando] cf. Prisc. l. l. 12   22 uincitor   23 ex-
umimus   comparatio autem   Priscianus] cf. I p. 91, 16; p. 89, 1   28 femini
29 inerior   pauperior audacior   29 mutatio in us   30 audacius, bis   31 et
acriter acrius et acriter acrius

desinentes communis sunt generis, idest masculini et feminini, sic et comparatiui in us desinentes communes sunt inter neutrum nominis et neutrum aduerbii. Dicimus enim bonum melius optimum, et bene melius optime; sic doctum doctius doctissimum, et docte doctius doctissime; modicum
 5 minus minimum, et modice minus minime; magnum maius maximum, et magne maius maxime; malum peius pessimum, et male peius pessime; sapiens sapientius sapientissimum, et sapienter sapientius sapientissime; locuples locupletius locupletissimum, et locupleter locupletius locupletissime; iners inertius inertissimum, et inerte inertius inertissime; audax audacius
 10 audacissimum, et audacter uel audaciter audacius audacissime. Item scias, sicut omnia superlatiua masculina in us terminantur et omnia superlatiua feminina in a et neutrum in um, sic etiam omnia superlatiua aduerbiorum in e uocalem semper terminantur || fol. 87^b ||. Aliquando autem a participiis comparatiua ueniunt, ut indulgens indulgentior et amans amantior;
 15 aliquando uero ab aduerbiis siue praepositionibus ueniunt, ut extra exterior, ultra ulterior, citra citerior, intra interior, infra inferior, supra superior, post posterior, prope propior, ante anterior; sic a pridem aduerbio abiecta dem accipitur et facit comparatiuum prior, sed i corripit, in superlatiuo uero seruauit productionem: accepta mus facit primus, ex
 20 quo nascitur primo uel prime aduerbium. Item scias, quod comparatiuo et superlatiuo hae particulae adici non debent, idest tam adeo magis maxime minus minime, sed positiuo adiciendae sunt, aut augendo aut minuendo; augendo, ut tam bonus, adeo bonus, magis bonus, maxime bonus; minuendo, ut minus bonus, minime bonus. Vt Priscianus
 25 dicit: Minus aduerbium est quando cum positiuo iunctum contrariae significationis comparatiuum demonstrat, ut minus ineptus uel minus stultus, pro prudentior; est tamen quando pro 'non' aduerbio ponitur, ut minus bonus pro malus. Quando autem minime uel maxime positiuo iungitur, uicem superlatiui
 30 complet, ut minime bonus, idest pessimus, et maxime bonus, hoc est optimus. Item comparatiuus inuenitur pro positiuo positus et minus significat et nulli comparatur, ut: 'iam senior, sed cruda deo uiridisque senectus'. Priscianus dicit: Est quando pro positiuo comparatiuus positus minus eo significat et nulli comparatur, ut 'tristior adque oculos lacrimis suffusa nitentes'; tristior enim
 35 hic 'ex parte tristem' significat. Inuenitur saepe comparatiuus pro

1 communi 2 desinentes] continentes neutri nominis 8 locuplex locupletq 9 inerte 10 audatius audatissimum audaciter 17 proprior 18 adiecta accipitur] An: accipit or? 19 acceptamus 20 prima uel prime 21 particule 22 adiciende 23 ade bonus 24 Priscianus] I p. 93, 20. 25 est om. contrarie 26 comparatiuum 27 inepti 28 aduerbia 32 comparator iam senior] Verg. Aen. VI 304. 'se cruda de eo 33 Priscianus] I p. 92, 9 comparatiuus posituus 34 nullu tristior] Verg. Aen. I 228 36 Inuenitur — pro senis] cf. Prisc. l. I. 6 saepe

positiuo per se positus, ut Virgilius dicit: 'comites senioris Aecestae', pro senis. Sciendum quoque est, quod diminutionem accipiunt quaedam comparatiuorum a comparatio neutrali uenientia adiectione culus, ut grandiusculus maiusculus minusculus meliusculus. Item comparatiuus superlatiuo aliquando praecellit, ut ditior *ditissimo*, stultior *stultissimo* et maior maximo, hoc est comparatus comparatiuus superlatiuo de eo praecellit, ut ditior . . . . . stultior, idest rusticus, qui nihil intellegit, *stultissimo*, idest de eo, qui minimum intellegit de sapientibus. Priscianus ostendit, quomodo comparatiuus superlatiuum praecellit, dicens: fortissimi fuerunt Graecorum Ajax Diomedes Agamemnon Vlixes, omnibus tamen his fortior fuit Achilles. Item: 'fortissimo Troianorum Hectore fortior fuit Achilles'. Superlatiuus gradus cui casui seruit. Genetiuo tantum plurali, ut 'Hector dicitur fortissimus Troianorum'. Tamen Priscianus dixit: superlatiuus genetiuo plurali uel singulari iungitur, quando ipsum nomen singulare multitudinis || fol. 88* || nem significat, ut: 'fortissime gentis', sapientissimus populi. Fortissimus autem dicitur, idest ualde fortis, ut apud Ciceronem: simillimum deo, pro ualde similis. Item scias, quod superlatiuus suo generi comparatur, non alieno, ut 'Hector dictus est fortissimus Troianorum'. Item superlatiuus pro positiuo positus nec comparatur, ut Iupiter maximus dictus est, quasi magnus. Item Virgilius Asianus de comparatione dicit: Comparatiuus gradus superlatiuo incongruentissime praepositur, ut maior maximo; superlatiuus quippe gradus omnibus praecellit et supersedet, sicut et positiuus omnibus subsedet; comparatiuus autem gradus uelut quaedam medietas scalaris et positiuo altior et superlatiuo humilior est. Quot sunt formae superlatiuorum? Octo. Inde Priscianus dicit: Superlatiuorum formae sunt octo, duae quidem, in quas pleraque desinunt superlatiua, idest in rimus et in simus, in limus, in ximus, in timus, in remus, in fimus, in nimus. In er igitur desinentia positiua cum sint adiectiua siue secundae seu tertiae declinationis, accepta 'rimus' faciunt superlatiuum, ut pulcher pulcherrimus, miser miserrimus, pauper pauperrimus, acer acerrimus.

1 Virgilius] *Aen. V 301* acceste 2 Sciendum quoque] *cf. Prisc. I p. 93, 10*
4 maiusculus] malus 5 dicior, *om.* ditissimo stultior 7 dictior stultior] *Ex-*
ciderunt ante hoc quaedam ad prius exemplum illustrandum pertinentia. 8 Priscia-
nus] *I p. 86, 7* 10 Diomedes 11 achiles, *bis* fortissimo] *Prisc. I 92, 17*
13 iector dicitur 14 Priscianus] *I 94, 12.* 15 quam singularem 16 fortissime
gentes sapientissime 17 Ciceronem] *cf. Prisc. I p. 94, 20* simillimum de eo
19 iector 20 iopiter 21 Virgilius assianus] *cf. A. Mai V p. 134* 22 super-
latiuus omnibus superequitat sicut positiuus omnibus subsidet. Comparatiuus uelut
quaedam scala est positiuo altior et superlatiuo humilior *Virgilius Maii.* 26 humilio-
rem quod 27 forme, *bis* Priscianus] *I p. 94, 23* 28 duo 29 et in fimus
31 in er igitur — acerrimus] *Priscian. I p. 95, 1* 31 sin adiecta 32 superlatiuum
33 miserimus pauperimus acerrimus

Item uetus ueteris ueterrimus quasi a ueter positio: Ennius: Cum ueter occubuit Priamus sub Marte Pelasgo. Item a uerbo detero deterior deterrimus et unum anomalum plurimus. Item celebris et salubris faciunt saluberrimus celeberrimus. In us uero desinentia positua
 5 secundae declinationis adsumunt genetiuo s et simus et faciunt superlatiua, ut clarus clari clarissimus, doctus docti doctissimus, excelsus excelsi excelsissimus, exceptis anomalis, idest inaequalibus, ut bonus optimus, malus pessimus, magnus maximus, paruus minimus, multus plurimus. Item
 10 tertiae declinationis nomina absque ea, quae in er desinunt, cetera genetiuo adsumunt simus, ut locuples *locupletis* locupletissimus, uilis *uilis* uilissimus, sapiens sapientis sapientissimus, iners inertis inertissimus, concors concordis concordissimus, audax audacis audacissimus. In limus, ut facillimus difficillimus gracillimus humillimus simillimus agillimus. Quorum cum in is desinunt positiui, abiecta is et addida limus faciunt superlatiuos. In ximus dua superlatiua desinunt, unum anomalum, ut magnus maior maximus, alterum ab aduerbio, ut prope propior proximus. Tamen inuenitur proximior comparatiue prolatum, ut Vlpianus: siquis proximior cognatus nasceretur. Item Vegetius: proximior dextra sit, quae plagam possit inferre. In timus unum anomalum desinit,
 20 ut bonus melior optimus, et ab aduerbiis siue praepositionibus diriuatiua || fol. 88^b || superlatiua in timus desinunt, ut intra interior intimus, ultra ulterior ultimus, citra citerior citimus; extimus quoque pro extremus dicebant, et citus inuenitur, ut: Ite citi et reliqua. In remus superlatiua terminantur ab aduerbiis siue praepositionibus uenientia, ut extra exterior
 25 extremus, supra superior supremus, post posterior postremus, e longa paenultima, cum omnes superlatiui i correptam habent ante mus, ut pulcherrimus doctissimus sapientissimus maximus ultimus et reliqua. In finus unus superlatius inuenitur ab aduerbio ueniens, ut infra inferior infimus. In nimus unus superlatius inuenitur ab anomalo nomine ueniens, ut modicus minor minimus. Omnia autem superlatiua mobilia sunt trium generum, masculini et feminini et neutri, idest mutatione us in a faciunt feminina et neutra in um, ut pulcherrimus pulcherrima pulcherrimum, doctissimus doctissima doctissimum, sapientissimus sapientissima sapientissimum, prudentissimus prudentissima prudentissimum, excelsissimus excelsissima excelsissimum, gloriosissimus gloriosissima gloriosissimum et cetera similia.

1 Ennius] cf. Priscian. I p. 97, 8   2 pelasco   3 detrimus   animalum et   4
 In us uero] cf. Priscian. I p. 95, 7   5 set   7 inaequalibus   8 Item tertiae] cf.
 Priscian. I p. 96, 8   10 locupletis om.   alterum uilis om.   11 inerstis   12
 audicis audicissimus in limus] in climen   13 difficillimus   14 in desinunt   15 In
 ximus] cf. Priscianus I p. 97, 13   16 altera   propior   17 praelatum ut publius
 Vlpianus] cf. Priscian. I p. 97, 18   proxior   18 neietius] cf. Priscian. I p. 97, 19
 detraxit antequam   19 In timus] cf. Priscian. I p. 98, 3   23 ite citi] Verg. Aen. IIII
 593. 594 in remus] cf. Priscian. I p. 99, 1   25 supremus p posterior   27 in finus]
 cf. Priscian. I 99, 7   28 un   29 mimus In nimus] cf. Prisc. I 99, 11   anomali   30
 nobilia   32 sapientissimam sapientissimus sapientissimam bis posuit librarit neglegentia

nero genus distantia linguae consuetudinariae efficitur; alii enim dicunt hic silex, alii uero haec silex suauitate aurium suarum elegante secundum usum diuersum prouinciarum.

Numerus quid est? Indicatio collectionis est singulorum corporum et rerum per nomen agnitarum. Alia definitio est: Numerus est corporum⁵ unalium pluraliumue et rerum per uocem aequalem inaequalemue exploratio, ut uir uiri, mulier mulieres, dignitas dignitates. Quid interest inter numerum nominis et pronominis et uerbi et participii? Ista differentia est: Numerus uerbi personas obseruat indiscrete; numerus participii || f. 90* || significationes temporibus iunctas ostendit; numerus pronominis personas coniuncte custodit; numerus uero nominis casus comitatur corpus aut corpora et rem aut res significantes. Numeri nominum quot sunt? Duo, singularis et pluralis; singularis, ut hic uir et hic sapiens; pluralis numerus, ut hi uiri et hi sapientes; licet apud alios tertius inducitur numerus, quem dualem dicunt, ut est uterque ambo duo, et idcirco iste¹⁵ numerus dualis dicitur, quia de duobus tantum dicuntur haec nomina, et transierunt a singularitate et non peruenerunt ad pluralitatem, sed hic numerus a plerisque non recipitur, quia non est in natura rerum hic tertius numerus. Nam uox, quae significauerit unum corpus siue unam rem, singularis est, et uox, quae significauerit duo corpora siue res,²⁰ pluralis est, ut duo ambo tres et cetera. Nam non unum corpus, sed multa significat corpora. Item in numero scias esse alia nomina, quae communia uocantur inter singularem et pluralem numerum. Inde Donatus dixit: Sunt nomina numero communia ut res *nubes dies*. In omnibus quartae et quintae declinationis est, ut hic fluctus et hi fluctus,²⁵ hic currus et hi currus, haec manus et hae manus, haec domus et hae domus; sic in quinta declinatione hic dies et hi dies, haec clades et hae clades, haec fames et hae fames, haec res et hae res. Sunt semper singularia generis masculini, ut puluis stercus limus fimus, fumus cruor; sunt semper pluralia generis masculini, ut Manes Quirites; sunt semper singu-³⁰ laria generis feminini, ut fames sitis memoria spes fides caritas. Inde grammaticus dicit: Spes et fides et caritas pluralem non habent numerum. Sunt semper pluralia generis feminini, ut Kalendae Nundinae feriae quadrigae nuptiae diuitiae fores scopae scalae; sunt sem-

1 linguae cum consuetudinariae 2 alii uero hic suorum elegantes, cf. supra p. 83,
7 3 diuersum prouinciarum, corr. prouintiarum. Fortasse scribendum: diuersarum.
4 indicio ut rerum 6 equalem inaequalemue 9 numeris uerbi 10 iunctus 12
quod sunt 14 hii, bis apud, corr. apud alias 15 quam, corr. quem ambuo
16 de duabus 19 siue unam rem] unam uirg., om. siue 22 iter 23 uocatur
Donatus] p. 376, 24 24 numero communia ut est in omnibus quarte 25 hii,
semper 26 et haec manus et haec domus et haec domus 27 et haec lades et
haec lades 28 et haec fames et haec res 29 pulues 31 famis 32 gram-
maticus] Quis dicatur, nescio, sed cf. Probi inst. art. p. 88, 11 seq. K; Asperi art.
huius libri p. 47, 15 33 numerum Kalendae nundine ferie quadrigae 34 scope scale

per singularia generis neutri, ut pus uirus pelagus uulgus aeuum letum
lutum macellum aurum argentum uitrum aurichalcum electrum aes stagnum
plumbum ferrum foenum triticum frumentum faba lens acetum mulsum
ordeum mel uinum oleum lac et reliqua. Omne enim, quicquid mensu-
5 ratur aut pensatur, pluralem non habet numerum. Nam mella frumenta
uina ordea || f. 90^b || ex consuetudine contra rationem artis dicuntur; sibi
ista poetae propter metrorum compositionem posuerunt. Virgilius dixit:

Mella fluunt riuis,

et: Frumenta in uiridi stipula.

10 Item: Partitur in omnes uina,

et: Inserite ordea campis.

Sunt semper pluralia generis neutri, ut arma castra intestina exta moenia
Floralia Saturnalia.

Figura quomodo definitur? Figura est forma rei uel nominis denun-
15 tiati. Item alia definitio: figura est habitus uocum, per quas corpora aut
res significantur, utrum sua natura an per artem enuntiantur. Figurae
nominum quot sunt? Duae, idest simplex et composita. Inde Donatus
dixit: Figurae nominibus accidunt duae; simplex, ut doctus
potens prudens sapiens; composita, ut indoctus inpotens
20 imprudens insipiens. Interrogandum est, quid naturalior est in
uocibus, utrum simplicitas an compositio. Naturalior est in uocibus sim-
plicitatis ostensio, quia, quando mundi elementa facta sunt, primitus
simplicibus nominibus uti sunt, postea autem per artem uoces compositae
factae sunt, ut Pompeius dicit: 'Omnia autem nomina aut naturalia sunt,
25 hoc est simplicia aut artificialia idest composita'. Artificialia autem, sicut
Pompeius dicit, quattuor modis componuntur, hoc est ex duobus integris,
ex duobus corruptis, ex integro et corrupto, ex corrupto et integro. Ex
duobus integris, ut suburbanus: sub enim praepositio integra est et urba-
nus integrum nomen est; ex duobus corruptis, ut efficax municeps; efficax
30 enim, idest effectus capax, siue a praepositione ex et a uerbo capio con-
positum; item municeps, hoc est munus capiens; ex integro et corrupto
ut ineptus: in enim praepositio integra est, eptus autem de eo, quod est
aptus, corruptum; sic insulsus, hoc est in et salsus; ex corrupto et inte-
gro, ut pennipotens, hoc est penna et potens; sic et nugigerulus, hoc est
35 nugas et gerulus. Item scias, esse multa nomina corporum genitorum in

1 eum 2 auricalcum 3 fenum lensa cetum 5 habent melle 7 poeta 8
Mella fluunt] *Ecl.* III 89 9 Frumenta] *Georg.* I 315 stipulam 10 iter partuntur
Partitur] *Aen.* I 194 11 Inserite] *Georg.* I 210, cf. *Asperi ars* p. 47, 29 seq.
15 auitus 16 figure 17 quot due Donatus] p. 377, 3 18 figure accedunt due
23 usa sunt composita musa facte 24 ut Pompeius dicit: Omnia autem etc.] *Apud*
Pompeium p. 169, 2 K. non nisi haec leguntur: figura aut naturalis est aut ex arte descen-
dit: quae est naturalis, simplex uocatur; quae ex arte descendit, composita. *Conicias*
igitur, apud Pompeium nonnulla intercidisse, cf. praef. 25 Sicut Pompeius dicit] p.
169, 6: illa uero, quae composita est, per quattuor diuiditur partes. 26 quattuor 29
ut efficax 32 ut inceptus epter 33 apter 34 pinnipotens et om. 35 omnia, corr. nomina

primordio mundi, ut terra caelum lapis lignum homo . . . . . Et scias, esse alia nomina, quae iterum conponi possunt, licet contra interdictum, quia Donatus dicit: Prouidendum est nobis, ne conponamus ea nomina, quae conposita sunt aut ea omnino conponi non possunt. Sed scias, hoc fieri, cum prior conpositio non mutauerit intellectum simplicitatis, iterum conponi, ut territus et perterritus idem intellectus, inperterritus uero mutauit intellectum, et ultra conponere non ualebis, et si in prima uice mutauerit intellectum, non conponetur iterum, ut felix et infelix. Donatus dicit: In declinatione compositorum nominum animaduertere debemus ea, quae ex duobus nominatiuis conposita fuerint, per omnes casus ex utraque parte declinari, ut eques Romanus equitis Romani. Item praetor urbanus praetoris urbani; quae uero ex nominatiuo et quolibet alio casu conposita fuerint, ea parte declinari tantum, qua fuerit nominatiuus casus, ut praefectus equitum uel senatus consultum.

Casus quid est? Hoc est dictio gradatim pergens nouissima parte nominis; aliter: casus est uarietas denominationis a nominatiuo inclinata. Item alia definitio: casus est flexio uocis per uarias qualitates nominandi corporis, unde a cadendo casus dicti sunt, eo quod unumquodque nomen cadat a suo statu in alterum statum, ut doctus docti. Casus nominum quot sunt? Sex, nominatiuus genetiuus datiuus accusatiuus uocatiuus ablatiuus. Virgilius dicit: Quare sex casus sunt? Quia sex negotia homines habent: nominant generant dant agunt uocant auferunt. Ex his duo casus recti appellantur, nominatiuus et uocatiuus, reliqui obliqui sunt. Ablatiuum Graeci non habent: hunc quidam Latini, nonnulli sextum casum appellant. Inde Isidorus dicit: Officium uero ablatiui, antequam inueniretur, in datiuo cum Latinis erat, cum Graecis autem in genetiuo semper est. Item interrogandum est, quare nominatiuus 'casus' appellatur, cum nequaquam uideamus eum cadere, sed in suo statu permanere. Ideo casus dicitur, eo quod ab eo in genetiuum cadatur, ut doctus docti; e contrario autem || f. 91^b || nominatiuo ablatiuus casus uocatur, eo quod in se cadatur; dimidia ratione hi duo casus sortiti sunt nomen casus. Genetiuius uero et datiuus et accusatiuus et uocatiuus duplici ratione casus uocantur, eo quod in se et a se cadatur in alterum. De numero casuum quaedam

1 celum lignum homo] *Post ea in codice haec secuntur:* per et ut sint | f. 91^a | propria nomina hominum ut cicero scipio. *Locum corruptum insuper lacunosum esse patet. Scribendum fortasse:* et cetera quae conponi non possunt. Item propria nomina etc. 3 Donatus] p. 377, 13 6 territur et praeterritur 7 in praeterritus 9 Donatus] p. 377, 8 10 eaq; 12 equos 13 orbanus pretoris orbani 16 sanatus 19 iter flectio 21 cadet 22 quod 23 Virgilius] p. 135 ed. Mai 24 adferunt 26 quidem 27 hesydorus Isidorus] *Non extat apud Isidorum, ubi oportebat, orig. I 6, 42, cf. praef.* 30 iter 31 state, corr. state man. rec. 34 hii 35 casum quedam

uarietates oriuntur. Alii enim quinque aestimant ablatium abicientes, sicut et Graeci, quia illi ablatium non habent. Alii uero septimum casum adiciunt in forma ablatiui, qui uocatur septimus casus, ut 'dignus munere', 'mactus uirtute'. Alii autem etiam octauum casum addunt in
5 forma datiu, sed sensum accusatiui habet, ut

It clamor caelo,

hoc est ad caelum. Item interrogandum est, quare nominatiuus dicitur? Quia uim nominandi tenet, ut hic uir. Item genetiuus quare dicitur? Quia sensum gignendi et possidendi habet, ut huius uiri. Sic datiuus aliquid extrinsecus
10 addi demonstrat, uel accedere, ut 'da huic uiro'. Accusatiuus uim accusandi et actum alterius declarat, quasi patiat ab eo. . . . Vocatiuus nominationem ad personam uocantis ostendit, ut o uir. Ablatiuus uero aliquid abstractum significat, ut ab hoc uiro. De his autem sex casibus Isidorus dicit: Nominatiuus casus dictus est, quia per eum aliquem nominamus, ut hic
15 magister; genetiuus, quia per eum genus cuiuscumque quaerimus, ut huius magistri; datiuus, quia per eum nos dare alicui aliquid demonstramus, ut 'da huic magistro'; accusatiuus, quia per eum aliquem accusamus, ut accuso hunc magistrum. Sed hoc non recta ratione dicitur: si enim dicamus 'laudate
20 dominum et magnificate eum', nullam accusationem habet. Item si dicamus 'laudo hunc magistrum', non habet accusationem. Rectius ergo ait grammaticus: Accusatiuus dicitur hoc est actiuus casus. Est enim uerbum Graecum accuso, hoc est ago, cuius praeteritum participium est accusatus, genetiuo accusati addita uis syllaba fit accusatiuus, idest
25 actiuus casus, eo quod uerbo actiuo seruit. Hinc dicitur: Omnia uerba actiua et deponentia et communia seruiunt accusatiuo casui, ut iubeo illum, inuoco illum, doceo discipulum, misereor pauperes, imitor bonos. Accusatiuus ergo, sicut diximus, actiuus casus dicitur, deriuatus a uerbo Graeco accuso, quod interpretatur ago.
30 Inde Cicero dixit: Accusate, quod rectum est, hoc est agite. Item Terentius dicit: Quare non accusatis paenitentiam, hoc est, quare non agitis. Vocatiuus quare || f. 92* || dicitur? Quia per eum ali-

1 alii enim] alienum estimant 4 uirtutē 6 id it clamor] Verg. Aen. V 451 celo 8 hic uir] incur 10 uel] ut 11 ab eo] Post haec excedit exemplum accusatiui. 13 uiri Isidorus] orig. I 6, 35 seq. 14 per eum 15 querimus 17 ut dah buit magistro 18 accuso 21 ait] apud grammaticus] Virgilius p. 136 M.: accusatiuus casus ab hoc uocatur, quia uerbo haeret actiuo: et uerius dicam, accusatiuus ipse actiuus erit. 23 praeteritum 24 accusatiuo addita 25 Hinc dicitur] Quis haec dixerit, non inuenio, cf. Prisc. II p. 267, 12. 19 26 actiua et demediu communis 27 do eo 28 emitto bonus 29 greco accasso 30 cycero accasate 31 terrentius accasatis penitentiam. De eo loco cf. Virgilium Maii p. 135: Plerique nostrorum hoc uerbum frequentant, hoc est accusandi. Cicero etenim dicit: 'accusate quod rectum est', idest agite; et p. 18 not. Gainfredi ex Virgilio excerptum: Accusatiuus ab aliis actiuus uocatur, quia Virgilio testante a uerbo accuso, idest ago, deriuatur. Inde Cicero dicit etc. — hoc est agitis. Gainfredum ipsum non epistulae primae locum nescio quem nunc deperditum, sed epitomae VIII p. 135 respexisse iam A. Maius intellexit p. 136 not. 32 quia per eum] Est Isidori definitio l. I., cf. 13—19

quem uocamus, ut o magister. De uocatio casu Consentius dixit: Hunc casum alii rectum, alii recti similem dicunt. Ablatiuus ideo dicitur, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam significamus, ut 'aufer a magistro'. Item intuendum est, cur nominatiuus dicitur et non nominator aut nominatus, quod ita soluendum est. Nominator enim dicitur, 5 qui nominat aliquid, nominatus uero ipse est, qui ab alio nominatur. Nominatiuus autem dicitur, per quem nominatur: sic genetiuus datiuus accusatiuus uocatiuus ablatiuus, non genitor uel genitus, non dator uel datus, non accusator uel accusatus, non uocator uel uocatus, non ablator uel ablatus dicendi sunt. Et haec omnia nomina ab infinitiuo futuro diri- 10 uantur horum uerborum, quae sunt ita: nomino nominatum ire nomina- tiuus mutata tum syllaba in clausulam, quae est tiuus; sic genetiuus a gigno uel melius geno, quod antiqui in usu habuerunt, quodque infinitiuum futurum habet genetum ire, et inde fit genetiuus; sic do datum ire datiuus; accuso accusatum ire accusatiuus; uoco uocatum ire uocati- 15 uus; aufero ablatum ire ablatiuus. Item aliud animaduertendum est, quomodo in nominatio scribenda sunt haec nomina, idest utrum per unum u ita: nominatiuus, an per duo u ita: nominatiuus; sic et in ceteris uidendum est, utrum genetius an genetiuus et reliqua dicantur. Hoc ita soluendum est, quod per duo u scribi debent: si enim in ius nominatiuus 20 exiret, duo i in genetiuo essent, idest nominatiuus nominatii, quia omnia nomina in ius uel in ium desinentia i duplicem in genetiuo habent, ut Cornelius Cornelii; cum uero ui terminatur genetiuus et non duobus i, apparet, quod nominatiuus uus syllaba terminatur et non ius. Item interrogandum est, quot sunt formae casuales. Idest sex. Alia enim nomina 25 sunt monoptota, alia diptota, alia triptota, alia tetrapptota, alia pentaptota, alia hexaptota. Inde Isidorus dicit: Monoptota nomina dicta eo, quod uno tantum casu utuntur, ut sponte tabo frugi nihili nequam fas nefas nugas, et nomina litterarum et numeri a quattuor usque ad centum. Donatus dicit: Aptota nomina sunt, quae neque per 30 casus neque per numeros declinantur. Sed in his uarietas qualitatis una litteratura deprehenditur, ut hic et haec et hoc nugas et cetera. Diptota nomina dicuntur eo, quod in duobus casibus reperiuntur, ut hic Iuppiter || f. 92^b || o Iuppiter, hic Diespiter o Diespiter, sed aliter declinantur. De his formis casualibus Priscianus tractauit dicens: Quae- 35

1 consensus] p. 351, 6 K: excepto uocatio, quem et ipsum plerique rectum, alii recti similem nuncupauerunt. cassum 2 Ablatiuus] cf. Isidor. l. l. 4 et non minatur 5 qui] quia 6 nominatiuus uero 8 genitur 9 accusatur uocatur uel uocatur 12 motatam syllaba 13 geno] cf. p. 82, 9 14 genetiuum ire 16 accusatum re 17 idem utrum 18 nominatiuus 19 genetiuus a genetiuus et rliqua haec soluendum 21 duo in item nominatiuus nominatu 22 in i-um i duplicent 23 cornilius cornilii 24 terminantur 25 forme casuales 26 monoptota 27 exaptota Isidorus] cf. orig. I 6, 43, ubi hoc solum legitur: quod uno casu tantum utuntur, ut frugi, cf. praef. 29 a^d 30 Donatus] p. 377, 25 monoptota 34 hic om. iopiter, bis deospiter, bis 35 casualibus Priscianus] I p. 184, 6 seq. queritur

ritur, quid sit inter indeclinabilia et aptota et monoptota. *Et sciendum est quod et aptota et monoptota* indeclinabilia sunt, similiter enim non uariant terminationem, sed immobilem eam seruant. Aptota tamen sunt proprie dicenda, quae nominatiuum solum habent, qui plerumque et uocatiuus inuenitur et non accipitur etiam pro obliquis casibus, ut hic Iuppiter et o Iuppiter, hic Diespiter et o Diespiter. Neutrum uero, si sit aptotum, necessario etiam pro accusatiuo et uocatiuo accipitur huius nominatiuus, quod generale est omnium neutrorum, ut hoc fas hoc nefas hoc fas hoc nefas o fas o nefas. Monoptota uero sunt, quae pro omni casu una eademque terminatione funguntur, qualia sunt nomina litterarum et numerorum a quattuor usque ad centum; mille quoque indeclinabile est *et siqua inueniuntur similia*, ut hoc a huius a, hoc alfa huius alfa, hi quattuor horum quattuor, hi quot et horum quot, hi tot horum tot, et si qua inueniuntur similia, ut hoc gummi huius gummi, hoc sinapi *huius sinapi*. Item hic et haec et hoc nequam. Sunt ergo formae casuales sex: monoptota, quae una terminatione per omnes casus funguntur, ut nequam gummi alpha beta cornu quattuor sex, et haec nomina numeri, quae sunt monoptota uel indeclinabilia, communia sunt trium generum, ut hic et haec et hoc quattuor: sic quinque sex et deinceps usque ad centum; mille quoque commune est trium generum. His quidam addunt illa nomina, quae tam uoce, quam significatione unum casum habent, ut huiusmodi istiusmodi et huiuscemodi. Item fas nefas nugas sponte tabo natu ditone caepe. Diptota sunt, in quibus duo casus sunt tantum, ut fors forte, tabi tabo, uicem uice. Alia triptota, in quibus tres casus inueniuntur, ut frugi frugem fruge. Vetusissimi tamen et frux fruges nominatiuum protulerunt. In qua forma sunt omnia neutra nomina secundae declinationis in singulari numero in um uel in ium et in eum desinentia, ut templum gaudium ligneum. Haec enim tres formas habent, hoc est in um, in i, in o, et omnia nomina neutra tertiae declinationis in e desinentia, quae tres formas habent, hoc est in e in is in i, ut mirabile mirabilis mirabili, et in plurali tam in secunda, || f. 93^a || quam in tertia et in quarta declinatione omnia neutra pluralia triptota sunt, ut templa templorum templis, sic sidera siderum sideribus in tertia declinatione, et ita cornua cornuum cornibus. Nam in quinta declinatione neutra non habentur. Et in hac forma sunt omnia

1 declinabilia 2 Et sciendum — monoptota om. 3 siml 4 propria 5 uocatiuum 6 obliuis 7 iupiter, *bis* diospiter et o diospater, *corr.* — piter 10 o nefas 11 uer sunt 13 quatnor 14 et siqua inueniuntur similia om. 15 hii qnattuor 17 huius sinapi om. 18 forme cassuales 19 oms cassus 20 hec uel declinabilia 21 cummunia 23 quidem uoce que 24 cassum 25 sponte tabo] *cf. Consentius p. 357, 16 caepe*] cape 26 cassus 27 cassus 28 uetustissime protuller. 29 secunde 30 desinensa 31 habi 32 tertie 33 in his 36 et ita] *An:* et in quarta? 37 habent

nomina primae declinationis masculina et feminina in a desinentia, ut poeta poetae poetam, sic iustitia iustitiae iustitiam et reliqua. Alia tetraplota, qualia sunt omnia in r desinentia secundae declinationis, ut puer pueri puero puerum, et omnia neutra in en desinentia tertiae declinationis, ut nomen nominis nomini nomine, et nomina quartae et quintae declinationis 5 tetraplota sunt, ut manus manui manum manu; sic dies diei diem die et reliqua. Alia pentaplota, qualia sunt omnia masculina uel feminina secundae declinationis in us terminantia, ut doctus docti docto doctum docte, Virgilius Virgilii Virgilio Virgilium Virgili, et nomina tertiae declinationis masculina uel feminina pentaplota sunt, nisi neutra, quae triptota sunt uel 10 tetraplota. Hexaplota sunt, quae sex diuersos casus habent, qualia sunt masculina in us desinentia, quae secundum declinationem quorundam pronominum in ius efferunt genetiuum: unus unius uni unum une ab uno. Plautus: O amice ex multis mihi une Cephalio. Ticides: Felix lectule talibus sole amoribus . . . . ut hic Iuppiter huius Iouis huic 15 Ioui hunc Iouem o Iuppiter ab hoc Ioue. Item hic Diespiter huius Diouis et reliqua; sic haec Minerva, huius Palladis; hic Apollo huius Phoebi. Triptota nomina dicta eo, quod in tribus casibus inueniuntur, ut est in omnibus neutris nominibus um terminatis, ut templum templi templo templum a templo. Hic enim tres sunt terminationes, uidelicet in um, in i, 20 in o. Tetraplota nomina ideo dicuntur, eo quod in quattuor casibus declinantur, hoc est quattuor terminationibus in en, in is, in i, in e, ut hoc fragmen fragminis fragmini fragmen a fragmine. Pentaplota nomina ideo dicuntur, eo quod in quinque casibus, hoc est terminationibus uariantur, hoc est in us, in i, in o, in um, in e, ut doctus docti docto doctum docte a docto. He- 25 xaplota nomina dicta eo, quod per sex casus, hoc est per sex terminationes uarietates habent, idest in us, in ius, in i, in um, in e, in o, ut unus unius uni unum || f. 93^b || une ab uno, sic solus solius soli solum sole a solo.

Declinationes nominum quot sunt? Quinque. Quae? Prima secunda tertia quarta quinta. Inde Priscianus dicit: Omnia nomina, quibus 30 Latina utitur eloquentia, quinque declinationibus flectuntur. Interrogandum est autem, quid ordinem et numerum declinationibus tribuit. Idest uocales, unde Priscianus dicit: quae ordinem acceperunt ab ordine uocalium formantium genetiuos. Ideo enim quinque declinationes sunt, quia quinque sunt uocales, a quibus ordinem acceperunt, 35

1 prima 2 iusticia — cie — ciam tetraploto 3 secunda decti puer 5
 quarte et in quinta decti 8 ut ante doctus om. 9 tertia 10 uel feminina uel
 feminina 11 exaptota diuersis causas quali 13 efferunt unae 14 plautos]
 cf. Prisc. I p. 188, 26 caephalio Atcigilius felix 15 amoribus] Post haec ea
 inserenda sunt, quae apud Priscianum p. 189, 5 leguntur: Sunt alia, quorum nomina-
 tiuus quidem in usu non est, obliqui autem sunt, ut Iouis etc. 16 iopiter, bis hoc
 om. deospites huius deoginis 17 pallacus phebi 20 uides in um 22 in is om.
 framen etc. 24 hoc in ius 25 exaptota 26 casibus uarietas 28 soli soli
 solum a sole 29 quod 30 Priscianus] De nomine pronomine et uerbo p. 443, 3 K.
 31 latini 33 Priscianus] l. l. p. 443, 4

idest a e i o u. Quomodo ergo formantur genetiui quinque declinationum ab his quinque uocalibus? Sic formantur. Primae declinationis genetiuius in ae diphthongon desinit, ut hic poeta huius poetae; secundae declinationis genetiuius in i productam terminatur, ut hic doctus huius docti; tertiae declinationis genetiuius in is correptam, ut hic pater huius patris; quartae declinationis genetiuius . . . . . in ei diuisas syllabas terminatur, ut haec dies huius diei. In hac autem formatione declinationum a uocalibus tria intellegenda sunt, hoc est transmutatio ordinis et duplicatio atque transilitio. Transmutatur enim e . . . . . quia nulla declinatio ab ea regulatur; nullus enim genetiuius Latinus o littera terminatur. Item interrogandum est, quare non a nominatiuo hae declinationes regulantur, sed a genetiuo. Propterea, quia nominatiuus multas terminationes habet et difficile est, ut ab eo cognoscatur declinatio. Inde Consentius dicit, quia nominatiuus infinitus et interminatus est. Non habes enim certam regulam ab eo, qua cadas in genetiuium, quod, si uideas nominatiuum es finitum, non sequitur in declinatione unus genetiuius, ut Anchises Anchisae, miles militis, dies diei, et si in us exiet, non unius erit declinationis, ut seruus serui, uirtus uirtutis, solus solius, fluctus fluctus et cetera, quod in uerbis similiter ostenditur; nam non a prima persona coniugatio exploratur, sed a secunda persona demonstratur, ut amo amas, doceo doces, lego legis, audio audis. Primae declinationis quae est agnitio? Haec est: cuius nominatiuus duabus litteris terminatur a et s et tribus terminationibus a as es. Inde Priscianus dicit: Habet ergo primae declinationis nominatiuus litteras quidem terminales duas a et s, terminationes uero tres a ases productam, a ut haec syllaba huius syllabae, as ut hic Aeneas huius Aeneae, es ut hic Anchises huius Anchisae. Interrogandum est autem, quae sit differentia inter terminalem et terminationem in his nominibus in a desinentibus. Scimus enim, quoniam || f. 94^a || terminalis una littera est seu uocalis uel consonans sit, terminatio autem est uocalis siue sola uel uocalis cum consonante. Haec ergo est differentia inter terminalem et terminationem in illis nominibus in a desinentibus: quando enim mens tua respicit ad potestatem, idest ad syllabam, tunc terminationem; quando autem ad litteraturam, hoc est ad extremitatem soni, quae aut uocali aut consonante terminantur, tunc terminalis est. Item alia agnitio est primae declinationis: cuius genetiuius et datiuus singularis et nominatiuus et uocatiuus pluralis in ae

3 in e diphthongon p^beta phete 4 producta 5 in correptam 6 quartae declinationis genetiuius in ei diuisas 7 trea 8 transmutationis, corr. transmutatio transmutatus enim e quia nulla etc.] *Exciderunt quaedam de transmutatione ordinis et de duplicatione. Ultimo loco fuisse uidetur: transilitur o, uel simile quid.* 9 regulatus 10 quare nominatiuo 12 difficile cognoscatur 13 consensus] p. 358, 7 K. 14 interminialis 15 nominatiuum effinitum non sequitur inclinationem unus genetiui 18 solus om. fluctus ostenditur 20 amo ama 21 preme 23 Priscianus] *De nomine etc. p. 443, 10 K.* 24 quidest 26 aenias aeniae 29 terminales uocales consolans 30 siue] i cum addidi 34 quae autem 36 singulares

diphthongon desinunt, ut huius poetae et huic poetae et hi poetae et o poetae. Item: nominatiuus et uocatiuus singularis in a correptam uel in as aut in es desinunt, ut hic poeta et o poeta, hic Aeneas et o Aeneas, hic Anchises et o Anchises. Accusatiuus singularis in a productam terminatur, ut ab hoc poeta. Item genetiuus pluralis in arum semper desinit, ut horum poetarum, datiuus uero pluralis et ablatiuus in is productam terminatur, ut his poetis. Omnia ergo nomina in a terminata primae sunt declinationis. Inde Priscianus dicit: In a desinentia seu *Graeca sunt* seu Latina masculina uel feminina uel communia, primae sunt declinationis, ut hic citharista huius citharistae, hic scriba huius scribae, haec Calliopia, huius Calliopiae, haec regina huius reginae. Item neutra hoc † hiliaria huius hiliariae, sic hoc toria hoc Pascha hoc manna. Commune duorum generum, ut hic et haec conuiuia huius conuiuiae. Commune trium generum, ut hic et haec et hoc aduena huius aduenae. Promiscuum, ut hic uel haec aquila huius aquilae. Propria masculina, ut hic Aquila hic Fenestella hic Agrippa. Dixit autem Priscianus, quod omnia nomina in a desinentia primae sunt declinationis. Sed tamen contra hanc regulam primae declinationis contrariae exceptiones multae inueniuntur. Quot ergo exceptiones, hoc est contrarietates regulae habet prima declinatio? Hoc est septem. Quae sunt? Prima exceptio est, hoc est contrarietas: nomina neutra in a desinentia Graeca sunt et tertiae declinationis: genetiuus enim Graeci tos in tis conuertunt apud nos, ut hoc poema huius poematis, hoc emblemata huius *emblematis*, hoc toreuma huius *toreumatis*. Item secunda species exceptionis est: primae declinationis nonnulla nomina mobilia in a desinentia || f. 94^b || genetiuum et datiuum similem pronomibus habere uidentur, ut una unius *uni*, sola solius *soli*. In aliis autem casibus sic sunt, sicut omnia nomina feminina primae declinationis. Inde Priscianus dicit: Excipiuntur nouem nomina mobilia, ut una ulla nulla *sola* tota alia utra neutra altera, quae pronominum declinationem habent in ius terminantium genetiuum, quomodo ea quae composita sunt: aliqua alicuius, nequa necuius, siqua sicuius. Haec autem pronomina feminina primae declinationis erant apud ueteres. Inde Priscianus dicit: Non solum una unius uni, sed etiam

1 edyptongon phete et huic p^hete et hii pohete et o pohete 3 poheta, sic
semper pohete enia et o enias 5 in harum 6 in his 7 terminatā 8
Priscianus] l. l. p. 443, 12 seu Graeca sunt om. sint cod. Bern. 432 10 cy-
tharista cytharistae scribe 11 caliopia caliopie 12 hoc hiliarie huius hiliariae
sic historia hoc pascha hoc manna] *Infra post 'paschae' declinationem p. 96, 7 eadem*
uocabula enumerantur ita: hoc manna hoc ilaria hoc toria. 13 huius conuiuie 16
Priscianus] l. l. p. 443, 12 17 ia desinentia declinationes 18 contrarie multa
19 quid regule 21 nomina graeca in utra 23 emblematis hoc toreuma huius om.
toriomatis 24 nonnulla illa 26 uni et soli addidi 28 Priscianus] l. l. p. 443,
16 excipiuntur nomina mobilia] *Verba nouem nomina mobilia et neutra om.*
Keilius: adsunt in cod. Bern. antiquo nr. 432 saec. X 29 sola om. altera, corr.
altera 31 compositus ait sica quae sunt composita aliqua siqua nequa cod. Bern.
432 33 Priscianus] l. p. 197, 12 H. unis etiam huius uel, om. et huic

huius *et huic* unae et similiter ullae *nullae* solae totae aliae alterae in usu antiquiore inuenimus. Cicero: Non unae rei statui, sed omnibus constitui. Terentius: Hoc ipsa in itinere alterae dum narrat. Idem: Numquam edepol quicquam iam diu, quod magis uellem euenire . . . . mihi solae ridiculo fuit, quae quid timeret sciebam. Caecilius: Nullae nationi tot tantas tam continuas uictorias tam breui spatio datas arbitrator quam uobis. Tertia species est contraria primae declinationis: litterarum nomina in a desinentia, quae non sunt primae declinationis, quia monoptota sunt et indeclinabilia. Inde Priscianus dicit: Litterarum nomina indeclinabilia sunt tam apud Graecos, quam apud Latinos, ut alfa beta gamma delta. Quamquam contra regulam . . . . in modum deltae litterae cithara formata est. Item Sergius dicit: Digammos dicta eo quod character eius ex duabus gammis fit; et Hieronymus dicit: Hucusque per etiam longam diximus, nunc per e breuem dicemus. Quarta species est contrarietatis primae declinationis: nomina numeri in a desinentia, quae non sunt primae declinationis, quia non declinantur, ut triginta quadraginta quinquaginta sexaginta octoginta nonaginta, de quibus Donatus dicit: Nomina numerorum a quattuor usque ad centum non declinantur. Nam ab uno usque ad tres per omnes casus numeri declinantur. Item a ducentis et deinceps praeter mille. Item quinta species est contraria primae declinationis: nomina Hebraica, quae nominatio et accusatio et uocatio et ablatio in am terminantur, ut hic Adam et hic Abraham et hunc Adam et hunc Abraham et o Adam et o Abraham et ab hoc Adam et ab hoc Abraham. Sed ideo primae declinationis sunt propter genetiuum et datiuum in ae diphthongon desinentes, ut huius Adae, huius Abrahae huic Adae huic Abrahae. Item sexta species est contrarietatis primae declinationis: nomina mobilia feminina in a desinentia, ut dea anima filia mula equa ursa famula, quae propterea contraria || fol. 95^a || dicuntur primae declinationis, quia datiuum et ablatiuum pluralem in bus terminant; faciunt enim deabus animabus filiabus mulabus equabus ursabus

1 ullae om. altere altere 2 Cicero] cf. Priscianus l. l. 3 terentius hoc in ipsa in itinere, corr. itinere altere pro altere, corr. — ri 4 quicque iam diuque 5 euenire mihi sole] De lacuna cf. Prisc. I p. 198, 1 6 cecilius nulle natione, corr. ni 8 que uobis 9 litterarum — primae declinationis *perperam iterata sunt* 10 Priscianus] De nomine etc. p. 443, 21 12 latinus apud Latinos et neutra *Keiltus*; sed et neutra et in cod. Bern. 432 omittitur. Post contra regulam auctoris nomen desideratur, ex cuius opere deltae genetiu exemplum depromptum est 13 in modum nel de littere cithara 14 seregius] De littera p. 476, 15 K. degammos delta eo quod character 15 sit hieronimus 16 contrarietates 17 declina^{ci}tur 19 Donatus] p. 377, 26: de qua forma sunt etiam nomina numerorum a quattuor usque ad centum: nam ab uno etc. 20 a centum 21 humo, corr. huno 22 et inceptus 23 contrarie qbraica 24 ablato 25 abraham o et ab ho 26 habraham 27 in e dyptongon desinentes 28 huius aele huic habrahae contrarietates, corr. tis 29 inobilia feminina 30 dea omnia, cf. infra 32: deabus animabus, et porro p. 94, 2: deus animus mala 32 terminantur animabus

famulabus propter differentiam contra illa nomina masculina, a quibus oriuntur, quae sunt secundae declinationis, hoc est nomina deus animus filius mulus equus ursus famulus. Item septima species est contraria primae declinationis: nomina in a desinentia, quae genetium in as et datium in ai terminant secundum Graecorum morem, ut haec custodia⁵ huius custodias huic custodiam, haec familia huius familias huic familiai: hinc legitur in euangelio secundum usum antiquorum: Si sciret pater familias, qua hora fur ueniret et reliqua. Priscianus dixit: 'Veteres dicebant familias pro familiae et terras pro terrae, fortunas pro fortunae'. Ennius dixit: dux ipse uias pro uiae. Pompeius dicit:¹⁰ Familias genetiuus singularis antiquus est; apud maiores nostros enim pleraque nomina ad ritum Graecum declinabantur. Habemus apud Salustium: thesauros custodias regias. Sic enim secundum Graecam declinationem dicitur τῆς custodias, τῆς regias, τῆς Musas, τῆς tabulas, hoc est huius custodiae huius regiae huius tabulae¹⁵ huius Musae; sic etiam haec familia addis s ad istum nominatiuum et incipies facere familias; et ne forte dicas 'non est genetiuus iste, sed debet esse accusatiuus pluralis', ego dico tibi non esse accusatiuum, sed tantummodo genetiuum. Nam licebat maioribus nostris ista nomina primae declinationis etiam Graeca declinatione efferre, ut habetis in Salustio: 'the-²⁰sauros custodias regias', pro eo quod est custodiae regiae. Pater autem nominatiuus est, familias autem est singularis numeri genetiuus et sic declinatur per omnes casus: hic pater familias, huius patris familias, huic patri familias, hunc patrem familias, o pater familias, ab hoc patre familias et pluraliter hi patres familias, horum patrum familias, his patribus²⁵ familias, hos patres familias, o patres familias, ab his patribus familias. Haec autem nomina feminina primae declinationis in a desinentia, quae genetiuum et datium in ae diphthongon terminant, apud ueteres genetiuum et datium in ai mittebant; inde in Virgilio legitur: Olli respondit rex Albai Longai . . . . aulai medio . . . . pictai uestis.³⁰ Inde Priscianus dixit: 'ueteres Romanorum poetae in genetiuo primae declinationis frequenter diuisionem et solutionem diphthongi faciebant, ut

1 illam 2 secunda 3 malus 5 graecorum 6 huic custodia 7 euangelium] *Luc. XII 39* 8 qui hora Priscianus] *cf. I p. 198, 7 seq.* 9 terra^a fortunas pro fortunae 10 Ennius] *Prisc. l. l. p. 199, 4* Pomp] *cf. p. 180, 3 K.* 11 antiquos 13 ap' salutium thesaurus regis 14 Sic enim etc.] *cf. Pomp. p. 180, 7 seq.* dectis dicitur thes, *semper* thes regis 16 addis ad istu 17 sed om. esse ac 18 prima 20 graecam dectis thesaurus 21 regis custodia Nam licebat—regiae] *Pomp. p. 180, 16—18* Pater autem nom iē familias hoc est regi nom si genetiuum 24 ab huius 25 hii horum patrem 27 femina prima 28 in e dyptongon 29 in Virgilio: Olli etc.] *Non est Vergili, sed Ennii, cf. [Sergii] explanat. in Donat. p. 548, 2 K* 30 aliba i longa i in medio uestris pictai aulai medio] *Verg. Aen. III 354* pictai uestis] *Verg. Aen. VIII 26* 31 Priscianus] *cf. I p. 284, 20*: nisi diuisio fiat in genetiuo poetica, qua frequenter ueteres Romanorum poetae utuntur, Aeneas et Anchises et pictai et aulai pro Aeneae etc. dicentes. *Saepe enim non uerba auctoris, qui laudatur, ipsa, sed aut excerptum aut uniuersam laudati loci sententiam sequi illo 'dicit' significatur.* pete 32 dyptongi

Aeneai Anchisai pictai aulai terrai militiai familiai pro Aeneae Anchisae pictae aulae et cetera¹. Nomina autem primae declinationis masculina in a desinentia sic declinantur: poeta nomen est || 95^b || appellativum generis masculini numeri singularis figurae simplicis casus nominativi et vocativi correpti et ablativi producti, quod declinabitur sic: nominativo hic poeta,
 5 genetivus huius poetae, dativus huic poetae, accusativus hunc poetam, vocativus o poeta, ablativus ab hoc poeta, et pluraliter nominativus hi poetae, horum poetarum, his poetis, hos poetas, o poetae, ab his poetis. Sic declinantur omnia nomina masculina primae declinationis, ut hic propheta,
 10 hic patriarcha hic athleta agonitheta parricida homicida fratricida + colossita Israelita scriba citharista et cetera similia. Item feminina nomina in a desinentia primae declinationis sic declinantur: haec Musa huius Musae huic Musae hanc Musam o Musa ab hac Musa et pluraliter hae Musae harum Musarum his Musis has Musas o Musae ab his Musis. Sic declinantur et
 15 alia nomina feminina primae declinationis, ut haec iustitia, haec misericordia prudentia sapientia ecclesia basilica columna vinea cultura agricultura, quae sunt innumerabilia. Intellege autem, feminina nomina sex modis esse: aut enim propria sunt aut fixa aut mobilia aut ab adiectis orta incorporalium rerum vocabula, aut participia futura aut similia participiis.
 20 Nomina ergo propria feminina sunt primae declinationis, ut Diana Calliopia Minerua Helena. Item fixa nomina primae declinationis, ut haec copia fama barba oliua uia uita et reliqua; mobilia autem nomina primae declinationis haec sunt, ut opaca nuda aurea rufa uaga pia casta iusta sancta modesta docta perfecta et reliqua. Item ab adiectis incorporalium rerum
 25 orta vocabula, ut haec iustitia doctrina clementia providentia et cetera. Item participia praeteriti temporis feminina omnia primae sunt declinationis, ut haec amata docta lecta audita, et omnia participia feminina futuri temporis primae sunt declinationis, ut haec scriptura natura mensura creatura pictura. Item pronomina possessiva feminini generis primae sunt declinationis, ut mea
 30 tua sua nostra uestra, et omnia nomina feminina superlativa in a desinentia primae sunt declinationis, ut haec doctissima fortissima sapientissima dilectissima carissima tenerima pulcherrima magnificentissima gloriosissima excelsissima castissima optima pessima sanctissima et cetera innumerabilia. Item nomina ciuitatum uel regionum feminina in a desinentia primae sunt
 35 declinationis, ut haec Roma, haec Caesaria, haec Samaria, Vtica Alexandria Babyloniam + effreta Cappadocia. Item haec Asia, Syria Iudaea Arabia Africa

1 terrai militiai eneae anchiseq 2 auleae 3 po^beta 4 masculinum 5 po^beta, fere semper 7 o poete hii po^bete hoorum 9 hic propheta hic propheta 10 anathleca agonith^beca colossita] An: Colossita? irthelita 11 cytarista femina nam in a 12 declinatur 13 ab hanc arum 14 declina^atur 15 iusticia 17 in^amerabilia intelleg^e 18 ut fixa aut ab adiectis] aiectis 19 aut participia aut similia 20 deana callipia 21 elena 23 opaca ruffa 24 ab adi h^ecis 25 orto iusticia ceterum 30 sublatina 33 aptima 35 cessaria alexandri ex babyloniam effreta 36 capadotia 37 syrea iudea arauia

Europa Graecia Italia Francia || fol. 96* || Gallia Hispania Sicilia Creta et cetera. Item diminutiua nomina feminina in a desinentia primae sunt declinationis, ut haec mensula capella anicula asella gamella columella fabella tenella tabella sacella misella literula uulpecula reticula diecula arcu- uicula et cetera. Neutra nomina primae declinationis in a desinentia sic declinantur: hoc Pascha huius Paschae huic Paschae hoc Pascha o Pascha ab hoc Pascha: sic declinantur hoc manna hoc † iliaria hoc toria, quia pluralem numerum non habent. Item nomina communia duorum generum in a desinentia in prima declinatione ita declinantur: hic et haec conuiua, huius conuiuae, huic conuiuae, hunc et hanc conuiuam, o conuiua, ab hoc et hac conuiua, et pluraliter hi et hae conuiuae, horum et harum conuiuarum, his conuiuis, hos et has conuiuas, o conuiuae, ab his conuiuis. Sic declinantur hic et haec accola incola collega nauta terrigena agricola caelicola parricida Graiugena Troiugena. Item nomina communia trium generum in prima declinatione sic declinantur: hic et haec et hoc aduena, huius aduetae, huic aduetae, hunc et hanc aduenam et hoc aduena, o aduena, ab hoc et ab hac et ab hoc aduena et pluraliter hi et hae aduetae et haec aduena, horum et harum et horum aduenarum, his aduenis, hos et has aduenas et haec aduena, o aduetae et o aduena, ab his aduenis. Hoc est nomen, quod dicitur aduena: alii dicunt, quod commune sit duorum generum, sed melius, ut auctores tradunt, trium generum commune. Dicitur enim 'mancipium hoc aduena est' et in alio loco 'ossa aduena'. Cominianus autem dixit: Commune trium generum in a unum uenit, ut hic et haec et hoc nequa. Promiscua sic declinantur, ut hic uel haec aquila, huius aquilae, huic aquilae, hunc uel hanc aquilam, o aquila, ab hoc uel ab hac aquila, et pluraliter hi uel hae aquilae, horum uel harum aquilarum, his aquilis, hos uel has aquilas, o aquilae, ab his aquilis. Sed tamen scire debes, quod haec promiscua nomina, licet sint incerti generis, sub uno articulo auctores pronuntiant. Alia ex his feminino articulo declarant propter formam et superficiem soni, ut haec aquila, quia nomina in a desinentia maxime feminina sunt. Alia uero promiscua masculino articulo manifestant, ut hic coruus et hic passer, quia in has terminationes masculina nomina terminantur. Priscianus dixit: promiscuum, ut talpae et dammae, ut Virgilius primo: Aut oculis capti fodere cubilia talpae. Idem: Cum canibus timidi

1 eoropa   hytalia   francia   gal || f. 96* || gallia   espania   3 colomella   4
 tauella   uulpicula   diacula   ornacula   7 iliaria hoc toria] *Supra p. 92, 12 dicebantur*
eadem uocabula 'hilaria' et 'hiatoria'.   8 numerum   genera   9 item declinantur
 hec cumiua   11. hii   13 terrigena   agricula   celicula   14 commune   16 huic ad-
 uetae om.   17 hii   19 hos has   21 si melius   22 mantipium   23 Comi-
 nianus] commun; cf. *Charis. p. 53, 23 K* dixit] diximus   24 promiscuum   25
 uel haec uel aquila   26 hii   28 huius promiscua   29 incerto   30 feminina   31
 huius aquila   in desinentia   32 alii   33 passes |||||culina   Priscianus] cf. *I p.*
144, 11   34 talpe et damne   Virgilius primo] *Georgicorum u. 153*   35 Idem]
Ecl. VIII 28

uenient ad pocula dammae. Item Horatius feminine dixit: Et superiecto pauidae natarunt aequore dammae. Item omnia nomina in as desinentia apud Graecos || f. 96^b || quae genetium in ov uel in α terminant, apud Latinos in ae diphthongon in genetiuo et datiuo desinunt et primae sunt declinationis, ut hic Lysias huius Lysiae; sic hic Aeneas, huius Aeneae, huic Aeneae, hunc Aeneam uel Aenean, o Aenea uel o Aeneas, ab hoc Aenea. Haec ergo Graeca nomina quae apud Latinos in as exeunt, tres species habent: prima est illa nomina, quae i ante as habent et genetium in dis terminant, ut Olympias Pythias: nam Olympiadis et Pythiadis
¹⁰ faciunt. Secunda species est nomina, quae n litteram in genetiuo addunt, ut Pallas Pallantis, Thoas Thoantis, Athlas Athlantis. Tertia species est in his nominibus Graecis primae declinationis, quae genetium in ae diphthongon terminant, ut Aeneas Aeneae, Pythagoras Pythagorae, Lycidas Lycidae, Augias Augiae, quemadmodum Latina nomina a terminata, ut Cati-
¹⁵ lina. Quaedam tamen Graeca nomina s litteram amittunt, cum ueniunt in usum Latinum, ut Nicia Mela: ergo in his nominibus consuetudo seruanda est. Item Hebraica nomina in as desinentia primae sunt declinationis, ut hic Elias huius Eliae, sic Iesaias Hieremias Ezechias Abdias Michas Ionas Zacharias Malachias Annanias Azarias Tobias Thomas Mathias Andreas Iudas
²⁰ Lucas et cetera. Item nomina Graeca primae declinationis in es desinentia sic declinantur: hic Orestes Achates Atrides Pelides Priamides Diomedes et omnia patronomica in es desinentia primae sunt declinationis, ut hic Aeneades huius Aeneadae, hoc est Aeneae filius: sic hic Anchisiades, hoc est Anchisae filius. Item Dardanides Dardanidae, Thesides Thesidae et
²⁵ Iliades Iliadae et cetera. Haec autem nomina Graeca in es desinentia primae declinationis secundum Latinos sic declinantur: hic Anchises huius Anchisae huic Anchisae hunc Anchisem uel Anchisen, o Anchisa uel Anchises, ab hoc Anchisa uel Anchise. Sic declinantur et alia nomina, quae diximus, in es desinentia. In a tria monosyllaba Latina indeclinabilia sunt,
³⁰ ut a ka ha. Omnia autem nomina elementorum propria neutra sunt, tam apud nos, quam apud Graecos indeclinabilia. Item scias, quod in mobilibus trium generum omnibus singularia feminina et pluralia neutra eandem uocem habent, ut haec prima sacra magna sancta, sic etiam maxima sanctissima sacratissima, et omnia superlatiua sic faciunt et feminina

1 ueniant damne oratius 2 pauide narunt equore] *Exempla omnia ex Prisciano desumpta sunt.* 3 genetium in ai uel i terminant 4 in e dyptongon
desinent 5 lisias lisiai aenias huius aenie hui aenie huic aenie hunc etc.
6 uel aeniam o aenia uel o enias 7 huius ergo gīmana 8 quae hanc eas habentur et gnegri in dis 9 pythias olymphyadis phytiadis 10 nomina qñ 11 athals athla'ntis 12 gricis e dyptongon 13 aenias aenie phythagoras phythagorae licias litiae ugas ugiuq 14 catelena 16 nictia ergo his nominis 17 qbreica 18 isias mic'asionas 21 anchates duomides 23 aenides aenide hoc aeniae anchiseades 27 uel anchisem 28 anchisq q; 29 dicimus 30 k elimentorum 31 quod addidi

sunt ¶ fol. 97^a ¶ superlatiua . . . . . in singulari numero indeclinabile est et neutrum, in plurali uero numero femininum est et primae declinationis 'hae cepae' 'harum ceparum', quamuis antiquissimi in a quoque singulare feminino genere 'cepa' protulisse inueniuntur. Item diriuatiua nomina sunt in a, a genetiuo secundae declinationis maxime uenientia, s ut Priscianus dicit, durus duri duritia, amicus amici amicitia, pudicus pudici pudicitia, laetus laeti laetitia, modestus modesti modestia, maestus maesti maestitia, addita tia et tam paenultima quam antepaenultima ubique correpta. Item alia genetiuo adsumunt a, paenultima i ubique correpta, ut est conuersus conuersi conuersia, sic et controuersus contro- uersi controuersia, ignauus ignaui ignauia, superbus superbi superbia, uiolentus uiolenti uiolentia, astutus astuti astutia, Italus Itali Italia, Gallus Galli Gallia, Hispanus Hispani Hispania, colonus coloni colonia, Tuscus Tusci Tuscia, Graecus, Graeci Graecia. Item miser miseri miseria. Similiter faciunt nomina tertiae declinationis, quae aliquando accipiunt tia additam ad datiuum, ut tristis tristis tristi tristitia, sic segnis segnis segni segnitia, in segnis in segnis in segni in segnitia et cetera tam paenultima quam antepaenultima i ubique correpta. Aliquando autem nomina tertiae declinationis siue participia, quae una syllaba genetiuo uincunt nominatiuum, adsumunt datiuo a litteram paenultima i correpta, sic faciunt diriuatiua nomina feminina primae declinationis, ut neglegens neglegentis neglegenti neglegentia, prudens prudentis prudenti prudentia, sapiens tis ti tia, misericors dis di dia, iners tis ti tia, inops pis pi pia. Item ius iuris iuri iuria, addita praepositione iniuria. Item Caesar ris ri ria. Item nomen nominis nomini addita praepositione ignominia facit. Alia autem nominibus additis syllabis monia sic faciunt diriuatiua nomina primae declinationis feminina in ia desinentia, ut castus casti castimonia, acer acri acrimonia, siue a uerbis ueniunt, ut parco parsi parsimonia, sic queror querimonia i paenultima semper correpta. Item neutra Graeca in a desinentia tertiae declinationis antiquissimi secundum primam declinationem protulerunt et generis femi- nini erant: Plautus dixit: Nunc ne admiremini meum ornatum, quod ego huc processi cum seruili schema, pro schemate. Item Laberius: Pythagoream dogmam doctus, pro dogma posuit. Quidam autem in um huiusmodi nominum protulerunt nominatiuos ¶ f. 97^b ¶.

1 superlatiua] *Post hoc nonnulla de 'cepe' uocis qualitate interciderunt.* . in singula 2 numeri 3 cepe 4 genē cepa 5 secunda 6 Priscianus] *cf. I p. 119, 9*
ami amicitia 7 letus leti leticia 8 mesticia antepeneultima, *corr. antepena*
(sic!) 10 controuersus controuersi controuersia 11 uiolenter uiolenti 13 hispanis
14 iusticia (*puncta add. man. rec.*) 15 accipiunt ia addita a datiuum 16 tristicia
signis signes signi signitia 17 insignis *etc.* ceterae 20 adsumun datiuum in
correpta 23 iuris iura, *add. i man. rec.* 24 Cesari 25 praepositione] conpo-
sitione alius autem 26 distiatiua 29 dectis protullerunt 30 genus 31 platus
Plautus] *cf. Priscian. I p. 199, 17 H.* ne om. me ornatum 32 scema pro
scemate 33 liberius Laberius] *cf. Prisc. I p. 200, 9* pitagoriam quidam
autem] *cf. Prisc. I p. 201, 1* 34 protullerunt nominatiu;

hoc emblematum emblematis, schematum schemati, toreumatum toreumati, unde frequens usus eorum datiuos et ablatiuos plurales in is terminat, ut his et ab his schematis toreumatis emblematis. Priscianus dicit: in genetiuo primae declinationis quando a poetis per diaeresin, hoc est per
 5 scissionem syllabae profertur ae diphthongos, secundum Graecos per a et i scribitur, ut aulai pictai, pro aulae pictae. Virgilius:

Aulai medio libabant pocula Bacchi.

Idem:

Diues equum, diues pictai uestis et auri.

10 Omnia nomina patronomica in des desinentia primae sunt declinationis, ut Anchisiades Anchisiadae, Aeneades Aeneadae. Veniunt autem patronomica haec primae declinationis a regibus, ut Thesidae Cecropidae, idest Athenienses. Item Aeneadae et Romulidae, idest Romani. Virgilius:

Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.

15 Item Virgilius dixit:

Praemiaque ingentes pagos et compita circum
 Thesidae posuere.

Secundae declinationis quae est agnitio? Haec est: cuius nominatiuus singularis tribus litteris terminatur et sex terminationibus. Inde Priscianus dicit: Secunda declinatio terminales litteras tres habet, rsm, terminationes uero sex, er ir ur us eus um; in er, ut sacer sacri; in ir, ut uir uiri; in ur, ut satur saturi; in us, ut magnus magni; in um, ut templum templi; in ens, ut Tydeus Tydei. Sed tamen in nominatiuo secundae declinationis decem differ-
 25 tias, idest decem formas uidemus, hoc est in er in ir in ur in us in ius in eus in uus in vus in um in ium: er, ut puer; ir, ut treuir; ur, ut satur; us, ut doctus; ius, ut filius; eus, ut Orfeus; uus, ut fatuus; vus, ut servus; um, ut donum; ium, ut gaudium. Item quaeritur: uocatiuus singularis secundae declinationis quot terminationes habet? Hoc est quindecim: er
 30 ir ur us ius eus uus vus um ium e ee ei i u: er, ut o puer; ir, ut o uir; ur, ut o satur; o pelagus, o filius uel o fili, o deus, o fatuus, o servus uel o serve, o templum, o gaudium ..... o lignee.....o Orfeu. Inde in Virgilio legitur:

1 emblematis scematum scemati toriomatum toriomati 2 usus] russus datiuus et ablatiuus pularis in his terminant 3 scematis toriomatis emblematis Priscianus] cf. I p. 284, 20: nisi diuisio fiat in genetiuo poetica, qua frequenter ueteres Romanorum poetae utuntur. 4 per diaris in ho e 5 scissionem e dyptongon 6 aule picte Virgilius] Aen. III 354 7 libabat bachi 11 anchiseades anchiseade eniades eniade 12 heside cecropide ant^beniensis 13 eniade et mulide Virgilius] Aen. VIII 648 14 eniade infertim ruebam 15 Virgilius] Georg. II 382 16 primiaque 19 terminantur, n eras. Priscianus] De nomine etc. p. 444, 5 K. (cf. I p. 294. 295 H.) 22 in ur satur 23 thitheus thitheus s. tamen 24 decim 25 idem decim 28 domum gladium: 'gaudium' infra quoque adfertur queritur 29 quod 30 ur addidi vus addidi eee i n 31 u ut o sator o filio deus 32 o gaudium] Terminationum e ei et i exempla intercederunt, quamobrem lacunas indicaui in Virgilio] Georg. IIII 494

Quis me miseram et te perdidit, Orfeu?

Vocatiuus autem † in dai o ee terminatus inuenitur, sicut in Sedulio legitur: lignee ligna rogas, surdis clamare uideris. Item uocatiuus in us finitus inuenitur, sicut grammaticus dicit: Veteres dicebant o deus reus pius, pro o dee ree pie. Quot genera in er terminantur in secunda declinatione? Vnum genus tantum masculinum. Omnia enim nomina in er terminata masculina sunt, ut hic liber hic pulcher hic puer Menander Alexander et reliqua. Quaedam autem ex his f. 98^a || nominibus in er desinentibus in secunda declinatione observant e in obliquis casibus, ut tener teneri tenero tenerum tener a tenero, et pluraliter teneri tenerorum teneris teneros teneri a teneris. Sic declinatur hic puer, hic gener et omnia nomina in fer et in ger exeuntia observant e in obliquis casibus, ut hic fructifer belliger et cetera. Quaedam uero non observant e in obliquis casibus, ut sacer sacri sacro sacrum sacer a sacro, et pluraliter sacri sacrorum sacris sacros sacri a sacris. Sic declinatur faber fabri, aper apri, caper capri, cancer cancri, socer socri, Alexander Alexandri, Menander Menandri. Est autem unum nomen, quod dicitur liber, quod duas significationes habere uidetur. Dicitur enim liber ingenuus, hoc est a libertate, et dicitur liber uolumen a libro, hoc est cortice arboris, in quo antiqui, antequam chartae inuentae fuissent, solebant scribere, et hoc nomen, quando de libertate dicitur, obseruat e in obliquis casibus et sic declinatur: liber liberi et cetera; quando autem de uolumine dicitur, non obseruat e in obliquis casibus et sic declinatur: liber libri et cetera. Interrogandum est autem, quibus modis discernuntur nomina secundae declinationis et tertiae declinationis in er desinentia? . . . . apud Graecos et ante ros habent quinque consonantes, hoc est c d g p t, ut Teucros Alexandros Menandros agros capros Thymbros Antepatros; haec apud Latinos ros in er conuertunt et secundae declinationis sunt. Ita Teucer Teucuri, Menander Menandri, Alexander Alexandri, ager agri, caper capri, Thymber Thymbri, Antipater Antipatri. Excipitur imber: apud Graecos sic dicitur, apud Latinos autem imber, quod tertiae declinationis est; facit enim imber imbris. Et sunt alia dua nomina Graeca, quae dros et gros non in er, sed in us conuertunt apud Latinos, ut Codros

1 miseram fecit te 2 uocatur autem in dai o ee] *Fortasse scribendum: interdum in ee* 3 sordiis quedam a re uideris] *cf. Sedulii lib. I: in eos qui lunam et alia huiusmodi colunt u. 11* 4 uocatur in us gramaticus 5 quod 8 minander 9 in secunde declinationis 10 tenerum tenes 11 declinatus 13 observant in 14 sacri sacri 17 minander minandri 19 ingenius 20 corticis arbore, *mutatis uerborum finibus.* antiqua charte inuente 21 obseruat e] obseruantem 23 obseruate declinantur 25 in er desinentia ap' grecus] *Ante apud Graecos quae exciderunt, ea secundum rationem in sequentibus obseruatam hoc fere modo suppleri poterunt: Prima regula est nominum secundae declinationis in er exeuntium, idest illa nomina, quae in ros exeunt apud Graecos etc.* 26 quinque] *Sunt reuera sex, sed fortasse b (Thymbros) addendum erat.* 27 teocros minandros timbros antepatrus 28 latinus 29 teocer teocius minander minandri 30 timber timbri antepater antepatri 32 ymber 23 tros latinos cadros

congrus: non Coder conger facit, sed Codrus congrus. Secunda regula est nominum secundae declinationis in er exeuntium, idest illa nomina, quae per fer aut per ger composita proferuntur, ex uerbis scilicet fero et gero et diuersis nominibus componuntur, ut Lucifer Luciferi, dapifer dapiferi, fructifer fructiferi, pestifer pestiferi, aurifer auriferi, ignifer igniferi, signifer signiferi, lignifer ligniferi. Item in ger, ut armiger armigeri, belliger belligeri, corniger cornigeri. Tertia regula est nominum secundae declinationis in er desinentium, hoc est nomina mobilia, quorum masculina in er terminantur et feminina in a et neutra in um. Feminina
 10 illa in a desinentia primae sunt declinationis, masculina autem in er et neutra in um secun|| sol. 98^b ||dae declinationis sunt, ut hic adulter huius adulteri; sic piger pigri pigra pigrae pigrum pigri, sic tener teneri tenera tenerae tenerum teneri, sic prosper prospera prosperum, sacer sacra sacrum, pulcher pulchra pulchrum. Item quarta regula est nominum
 15 secundae declinationis in er desinentium: quae s et t ante er habent, illa nomina secundae declinationis sunt, ut noster nostri, uester uestri. Exci-
 20 piuntur *campester* campestris, *siluester* siluestris, *paluster* palustris, quae tertiae declinationis sunt, licet s et t habent. Et haec nomina feminina in is et neutra in e faciunt ita: hic campester haec campestris hoc cam-
 25 pestre, hic siluester haec siluestris et hoc siluestre, hic paluster haec palustris hoc palustre. Intellege ergo, nomina mobilia quattuor formas habere: prima forma diuiditur in us in a in um, ut gloriosus gloriosa gloriosum; secunda forma mobilium in er in a in um, ut piger pigra pigrum; tertia in er in is et in e, ut hic siluester haec siluestris hoc
 30 siluestre . . . . . Sunt autem nomina, quae nec in totum fixa nec in totum mobilia, ut leo leaena draco dracaena gallus gallina. In ir unum genus inuenitur, ut hic uir et ex eo composita, ut seuir leuir triumuir duumuir, at unum nomen gentile, ut Treuir Treuiri hoc est † ille uis qui manet in treuiri. Nam Gaddir martyr tertiae declinationis sunt. Item
 35 ir, quod nomen arcum caeli significat, tertiae declinationis est: facit enim ir iris. De hoc nomine legitur: ir caeli colorosus in quo arcus nimbosus distingitur. Item aliud exemplum in Virgilio legitur: Irim misit de caelo Saturnia Iuno. Legitur etiam et iris nominatiuo casu, sicut in Apocalypsi: Et iris erat in circuitu sedis.
 40 Quando ergo ir nominatiuus est, genetiuo facit iris, quando autem iris

1 Coder] quod er   codrus congrus   9 masculinia   in u   14 est] eorum
 15 desinentia q; s. et te ante habent   17 campester om.   paluster paluster palustris
 18 haeb   femina   23 gloriosum] Post haec praeue iterantur: secunda forma mobi-
 lium in er in a in um, ut gloriosus gloriosa gloriosum   24 tertia in is   25 sil-
 uestre] De quarta forma siletur, quare lacunam indicat.   26 lena   dracena   27
 biuuir   28 ad unum   29 gradiar   31 hir hiris   hir oeli significat] Infra f. 104^b
 idem exemplum allatum illo significat caret, quare omittendum duxi.   ager nimbosus
 32 exemplum uirgilio] Aen. V 606   33 hir im iuna   hiris nomi u   34 apocalypsi]
 IV 3   35 hir   hiris   autem hiris

nominatiuo dicitur, iridis facit genetiuo. Inde grammaticus dicit: iris enim et iridis duplici genetiuo efferuntur. In ur unum nomen masculinum inuenitur in secunda declinatione, ut hic satur, cuius femininum in a desinit et primae est declinationis. *Alia uero omnia tertiae declinationis* sunt, ut hic fur furis et hoc sulphur huius sulphuris. In us in secunda declinatione masculina feminina neutra communia promiscua inueniuntur nomina: masculina, ut hic doctus huius docti; feminina, ut haec Aegyptus; neutra, ut hoc pelagus; communia trium generum, ut hic et haec et hoc specus. Inde Priscianus dicit: nam pecus et specus tam masculini et feminini et neutri generis inueniuntur. Et secundae et tertiae declinationis, ut hic et haec penus, huius peni. Penus autem quando secundae || f. 99* || declinationis est, communis duorum generum est; quando nomen gentis est .....: nam Poenus de Phoenicia dicitur; hinc Virgilius dicit:

Non tam adeo gestamus optunsa pectora Poeni.

Et hoc penus huius penoris et hoc penum huius peni et hoc penu *huius penu*; similiter hic et haec specus huius speci, et hoc specus huius specoris, et hoc specum huius speci, et hoc specu huius specu. Haec duo nomina tres significationes et tres declinationes continent. Item de his duobus nominibus Priscianus dixit: specus et penus tam masculini quam feminini et neutri generis esse auctores probant. Seruio placet hoc specus dici in singulari et in plurali hi specus. Horatius:

Quo me Bacche rapis tui

Plenum? quae nemora et quos agor in specus?

A. Gellius feminino genere dixit: sole medio et arido et flagrante specum quandam nactus remotam [inueniens] latebrosamque, penetro et recondo me. Ennius:

Tum caua sub monte late specus intus patebat.

Pacuius:

Aduenio in scrupulosam specum.

1 hiridis gramaticus hiris 2 hiridis duplici] *Scribendum fort.:* ir enim et iris duplici g. e., idest iris et iridis. in ur] *cf. Priscian. de nomine etc. p. 444, 23* 4 alia uero omnia tertiae declinationis om. *Suppleui ex Prisciani l. l.* 5 sulphor 6 femina 8 egyptus hec pelagus 9 Priscianus] *cf. I p. 259, 18:* et hic specus quod tam masculinum quam neutrum inuenitur; *ibid.* 23: feminino tamen hoc nomen quoque genere inuenitur. *De 'pecore' cf. l. l. p. 270, 3* 11 penius 13 generum quando penus de phinitia] *Lacunas ita expleas:* per oc non per e scribendum 14 Virgilius] *Aen. I 567* non obtusa adeo gestamus pectora Poeni 15 optunsa pectoro pheni 16 phenoris phenum pheni phenuhuius penu *addidi* 17 speti 19 significationis In ter de his 20 Priscianus] *cf. I p. 259, 18 seq. In sequentibus artigraphus non tam uerba quam sententias Prisciani expressit.* 21 plecet hic specus 22 hic specus hotius 23 bache tui amoris plenam inque] *Scriptorem Prisciani codicem glossatum manibus tenuisse uerisimile est.* 25 aggelius] *cf. M. Hertzii adnotationem ad Prisc. l. l. 23* gene 26 inueniens unctis inclusi, quia uocabuli 'nactus' glossa est. latebramque 27 Ennius] *Prisc. l. l. p. 260, 3* 28 cauo inter 29 Pacubius 30 scrupulosam

Dicebant tamen ueteres hi specus et hoc specum et haec specula. Cato: specula prosita, quo aqua de uia abiret, quaerentes inueniunt. Ovidius masculino genere:

Et specus in medio uirgis ac uimine densus.

5 Idem: Specus est tenebroso caecus hiatus.

Idem: Et specus in medio natura factus an arte, Ambiguum. Penus quoque et masculini et feminini et neutri inuenitur. Plautus masculino genere dixit:

Nisi mihi annuus penus ab amatoribus congeritur.

10 Lucilius feminino:

Magna penus paruo spatio consumpta peribit.

Horatius neutro:

Portet frumenta penusque.

Neutri gēnetius est penoris, ut pecus pecoris. Caesar: propinquos
15 nostros Messalas domo deflagrata penore uolebamus priuare. Hoc penum etiam Afranius protulit dicens:

In penum erile.

Promiscua, ut hic uel haec coruus. Nomina autem masculina secundae declinationis in us desinentia sic declinantur: hic agnus huius agni huic
20 agno hunc agnum o agne uel o agnus ab hoc agno et plurali hi agni horum agnorum his agnis hos agnos o agni ab his agnis. Sic declinatur benignus iustus pius castus ieiunus faustus oportunus auarus crimosus insanus inimicus amicus firmus bonus altus sanctus et reliqua. Item per
25 duo u hic carduus strenuus nominatiuus indicatiuus imperatiuus et reliqua. Item nomina feminina secundae declinationis in us desinentia in singulari numero sic declinantur: haec abyssus huius abyssi huic abyssu hanc abyssum o abyssus ab hac abyssu. Sic declinantur haec Aegyptus haec humus || f. 99^b || haec heremus, et nomina arborum in us desinentia
30 feminina sunt et secundae declinationis, ut haec quercus pinus laurus et reliqua. Nomina autem neutra sic declinantur, ut est hoc uulgus huius uulgi huic uulgo hoc uulgus o uulgus ab hoc uulgo. Sic declinatur hoc pelagus hoc uirus. Asperius dicit: Hoc euidentius sciendum est, quod omnia nomina neutra in singulari numero siue in plurali nominatiuo casu et accusatiuo et uocatiuo unam declinationem habent, ita ut per omnia nomina neutra nec una
35 littera in declinationis similitudine casuum ipsorum mutari

1 specula pro siti 2 deuia habiret quaerentes inueniunt] Desunt haec uerba in Prisciani codicibus (I p. 260, 6 H.) 3 Ouidius] Prisc. l. l. 260, 9 seq. 4 in medio uia uirgis 5 cecus 7 plautus] cf. Prisc. l. l. 19 8 gene 9 ab emptori congerritur. lucius] Prisc. l. l. 20 11 spacio 12 oratus] Prisc. p. 261, 2 14 caesas] Prisc. p. 261, 4 15 mesalas penere 16 afranius] Prisc. l. l. 7 20 uel o agni hii 21 hos agnus 23 pro duo^a 24 cardius strenuus 26 haec habysus huius abyssi huic abyso etc.] 27 aabyssum egyptus 28 unus herimus 29 fema 32 Asperius] p. 44, 25 huius libri 36 in om. casum mutari

possit. In plurali uero numero nominatiuus et accusatiuus et uocatiuus in nominibus neutralibus in a semper inueniuntur, ut est nominatiuus haec ieiunia, accusatiuus haec ieiunia, uocatiuus o ieiunia. Interrogandum est autem: nomina in us desinentia in secunda declinatione quot formas habent? Idest decem; aliquando enim i ante us habent, ut filius gladius radius et haec nomina duo i in genetiuo habent. Inde grammaticus dicit: omnia nomina in ius uel in ium desinentia i duplicem habent in genetiuo, ut hic sobrius huius sobrii, hoc gaudium huius gaudii, et haec nomina masculina in ius desinentia semper secundae declinationis sunt et duo i obseruant in nominatiuo et uocatiuo plurali, ut hi radii et o radii; sic etiam in datiuo et ablatiuo plurali geminata i littera proferuntur, ut his radiis et ab his radiis. Priscianus tamen dixit: inuenimus *ueteres* i subtrahere in genetiuo nominum in ius uel in ium terminantium nominatiuum, ut peculi pro peculii, Antoni pro Antonii, tuguri pro tugurii. Vocatiuus autem omnium nominum in ius desinentium minor est una syllaba quam nominatiuus. Hinc Priscianus dixit: Omnis uocatiuus in i desinens una syllaba minor *debet* esse suo nominatiuo, ut Salustius Salusti abiecta us, Virgilius Virgili, Terentius o Terenti. Haec tamen eadem etiam in e proferebant antiquissimi, ut o Virgilie, o Mercurie. Inuenitur unum nomen, quod tam in e quam in i facit uocatiuum, quamuis sit appellatiuum, o filie et o filii uel filius. Alia uero nomina in us desinentia masculina seu feminina conuersa us in e faciunt uocatiuum, ut hic Priamus o Priame, pius pie, myrtus myrte. Est tamen, quando nominatiuo in us terminato pro uocatiuo siue metri siue euphoniae causa utuntur, Lucanus:

degener o populus.

Virgilius in octauo libro:

Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum.

Et haec nomina in ius desinentia sic declinantur: hic filius || fol. 100^a || huius filii, datiuo huic filio, hunc filium, o filius et o fili uel filie, ab hoc filio et plurali hi filii, horum filiorum, his filiis, hos filios, o filii, ab hiis filiis. Sic declinatur radius sobrius lignarius gladius aquarius consiliarius Ennius Iulius Valerius Terentius Virgilius Tullius Salustius Claudius Antonius Gregorius et cetera. Item aliquando u loco consonantis inuenitur ante us positum et illa nomina secundae declinationis sunt, ut

2 ha e o ieiunia   4 quod   5 Idem decim   e ante us   6 duo in grama-
ticius   7 in us   8 sobrius   sobrii   10 hii   11 litte   12 Priscianus] *cf. I*
p. 296, 9: frequenter tamen inuenimus ueteres in huiusmodi genetiuis, idest gemi-
nantibus i, subtrahere alteram ex eis *etc.* inuenimus i, *om.* ueteres   13 in us
nominantium   14 peculu   pro antoni   tego pro tegorii   16 Priscianus] *I p. 303, 9*
18 debet *om.*   18 terrentius o terrenti   19 haec tamen] *cf. Prisc. I p. 301, 19*
antiquissi   20 uirgilię   mercurię   21 o filii   23 fatiunt   24 estamen   25
eponie   Lucanus] *Phars. II 116*   26 de negero populis   27 Virgilius] *Aen.*
VIII 77   sin octauo   28 coriuger   regnatur   30 uel filię   31 hii   32 sobrius
33 innius   terrentius   saluscus

seruus saluus auus nominatiuus et cetera. Aliquando u ante us inuenitur nec altera transiit, ut arduus fatuus uacuuus aedituus. Aliquando participia praeterita t uel s uel x habentia ante us, ut amatus laesus amplexus; aliquando participia futura . . . , ut amaturus docturus lecturus auditurus: sic omnia participia praeterita in us desinentia et omnia participia futura, quae in us terminationem finiuntur, secundae declinationis sunt, ut amandus docendus legendus audiendus. Aliquando ciuitatum nomina, ut Adrumetus Adrumeti, Damascus Damasci. Aliquando insularum nomina, ut Tyrus Tyri Cyprus Cypri. Aliquando nomina arborum, ut cypressus cypressi, alnus alni et cetera. Sunt autem quinque nomina, ut Priscianus dicit, quae tam quartae quam secundae declinationis sunt, ut quercus pinus laurus cornus ficus. Item Priscianus dicit: de his nominibus arborum sunt alia, quae differentiae significationis causa mutant genera, ut haec pirus hoc pirum, haec malus hoc malum, haec arbutus hoc arbutum, haec myrtus hoc myrtum, haec prunus hoc prunum, et hoc in plerisque inuenis arborum nominibus, in quibus ipsae arbores feminino, fructus neutro proferuntur uel ligna, ut haec buxus arbor, hoc buxum lignum. Virgilius dixit: dant arbusta siluae, cruentaque myrta, cerea pruna; item: uolubile buxum. Excipitur unum nomen, quod est femininum, sed tamen tertiae declinationis est, ut haec abies huius abietis. Item excipiuntur alia duo nomina arborum, quae sunt masculina, ut hic oleaster huius oleastri et hic rubus huius rubi, et unum nomen neutrum hoc siler. Haec autem terminatio, quae in us desinit, tres declinationes continet, idest secundam, ut doctus docti, tertiam declinationem, ut pectus pectoris, quartam declinationem, ut manus manus. In eis quot genera inueniuntur? Hoc est unum genus tantum masculinum, ut Priscianus dicit: in eis desinentia Graeca sunt tantum et masculina, ut Tydeus Tydei Proteus Protei. Quare dixit grammaticus 'Graeca sunt tantum', cum inueniuntur Hebraica nomina in eis, ut Bartholomeus Thaddeus Mattheus? Quia inter Graeca et Latina est regula || f. 100^b || apud grammaticos, non de Hebraicis nominibus. Quare ergo dixit 'Graeca sunt tantum in eis desinentia', cum uidemus Latina nomina in eis desinentia, ut ligneus igneus nucleus aureus argenteus et

1 serum 2 arduus fatuus edituus 3 praeterita 4 prae futura] *Excidiase uidetur*: quae in urus desinunt, uel simile quid, cf. seq. 6 adrometus adrometi 7 in u silarum 8 Tyri om. 9 cetea 10 Priscianus] *De nomine etc. p. 445, 18* 11 corus Priscianus] *I p. 142, 9* 12 differentiae 15 mertum 16 haec prunus haec prunum 17 ipse 18 busus 19 Dant] *Verg. Georg. II 520* arbute silue cruenta te myrta cerea pruna cruenta] *Verg. Georg. I 306* 20 cerea] *Verg. Ecl. II 53* uolubile] *Verg. Aen. VII 382* 22 huius auies huius auietis doo 23 masculinum oliaster oliastri 24 neuter 25 declinationis 26 manus manus 28 Priscianus] cf. *de nomine etc. p. 446, 2* 29 thitheus thitheus protheus prothei 30 cum] eum ebraica 31 thatheus matheus grecam latinam 32 grammaticus ebraicis nominibus 33 in us 34 in eius nudeus

cetera? Quod ita soluitur: in Graecis nominibus eius una syllaba est.... e, alia syllaba us, ut urceus: hoc enim nomen trissyllabum est, Orpheus autem dissyllabum est. Item nomina Graeca in eis desinentia uocatio . . . . . Latina in dua e terminantur, ut o lignee. Item in ium quot genera inveniuntur in secunda declinatione? Duo, feminina et neutra: s feminina, ut Glycerium. Inde Donatus dicit: Sunt praeterea alia nomina sono neutra, intellectu feminina, ut Sofronium Fro- nesium Glycerium. Haec autem tria propria nomina sunt mulierum. Et *neutrum* unum nomen appellatum, ut hoc scortum, hoc est meretrix. Hinc Iob dixit: uxor mea sit scortum alterius, et Salomon: pre- 10 tium scorti uix unus panis. Neutra in um, ut hoc templum templi templo templum templum a templo et plurali templa templorum templis templa templa a templis. Sic declinatur donum sceptrum tabernaculum uerbum holocaustum portentum uotum. Item in ium, ut hoc ieiunium prandium consilium euangelium sacrificium et cetera, et omnia nomina in 15 um uel in ium desinentia secundae declinationis sunt. Sciendum est autem de illo nomine, quod est balineum, quod in singulari numero neu- trum est et secundae declinationis, in plurali uero numero femininum est et primae declinationis et sic declinatur: hoc balineum huius balinei huic balineo hoc balineum o balineum ab hoc balineo et plurali hae balineae 20 harum balinearum his balineis has balineas o balineae ab his balineis, et sic etiam et. 'porrum' neutrum nomen est et secundae declinationis in singulari numero. . . . ., in plurali uero femininum facit et primae decli- nationis est: hae cepae harum ceparum et cetera, quamuis antiquissimi in a quoque singularem numerum feminino genere 'cepa' protulisse inue- 25 niuntur. Naeuius: illum di ferant, qui primum holitor cepam. Lucilius: lippus edenda acri assidue ceparius cepa. Frequen- tior tamen usus 'hoc cepe' protulit, quod in singulari numero neutrum est et indeclinabile. Naeuius: cui cepe edendo oculus alter pro- fluit. Item Varro: multifarie in patellis coquere cepe. Cepi- 30 cius et cepicium ueteres dixerunt. Scire autem debemus in his termina- tionibus secundae declinationis, quas diximus terminari in er in ir in us

1 eius syllaba est] *Lacunam sic expleas*: in Latinis uero una syllaba est 2 ut torceus trissyllabum 3 uocat in dua] *Lacunam indicaui, quia Graecorum et Latino- rum nominum in eis exeuntium uocatiuos inter se comparari patet: illorum eu, horum ee terminationem esse.* terminatur ligneq meum 6 gligerium Donatus] p. 375, 27 7 safronium fronesium gligerium 8 Haec autem tria] Est hoc hium 9 et unum, om. neutrum ut haec h' meretrix 10 Iob] cap. XXXI 10 Salo- mon] *Prouerb. V 26?* praecium 11 unus 15 euangelium 17 balineum] bal- leneum, *semper* in singulariter 19 balnium ballenii etc. 20 plurali e ballenie 21 arum 22 in singulari numero] *Lacunam statui, quia in sequentibus non de porro, sed de cepe agitur* 23 et primum declinationis he cepe 25 feminina genera cepa 26 neuius illam deferunt que holitur 27 cepatum cepa 28 o cepe protulit 29 neuius profulit 30 quoque re cepe 31 dixerunt] *De uniuerso loco cf. Prisc. I p. 203, 15 seq.*

in eus in ius in um in ium in eum, alias esse terminationes de his secundum f. 101^a dae declinationis, hoc est illa nomina in ius uel in eus, in um uel in ium siue in eum desinentia, illa uero nomina in er et in ir et in ur terminata secundum Latinos duarum declinationum, hoc est secundae et tertiae declinationis; nomina uero in us syllabam desinentia trium declinationum sunt, hoc est secundae et tertiae et quartae declinationis. Item animaduertere debemus, quod omnia nomina mobilia duarum declinationum sunt tantum, hoc est secundae et tertiae: nam in prima et quarta et quinta declinatione non inueniuntur, hoc est in er in ur in us desinentia; in er, ut tener tenera tenerum, pulcher pulchra pulchrum, niger nigra nigrum, sacer sacra sacrum et cetera; item in ur, ut satur satura saturum; in us doctus docta doctum, magnus magna magnum, sanctus sancta sanctum et cetera innumerabilia, et omnia superlatiua nomina sic faciunt, ut fortissimus fortissima fortissimum et reliqua. Horum masculina et neutra secundae declinationis sunt, feminina uero primae declinationis.

Tertia declinatio quot litteras habet terminales et quot terminationes et quot genera in una quaque terminatione continentur, interrogandum est. Tertia declinatio undecim litteris terminatur, idest uocalibus quattuor a e i o et quinque semiuocalibus l r n s x et mutis duabus c et t; a, ut dogma; e, ut monile; i, ut frugi nihili; o, ut uirgo; l, ut sol; n, ut nomen; r, ut orator; s, ut ciuitas; x, ut hic et haec et hoc felix; c, ut lac; t, ut caput. Quot terminationes habet tertia declinatio? Secundum Claudium septuaginta sex, secundum autem Flavianum quinquaginta duae terminationes sunt. Quid praebuit istam differentiam? Hoc est Flavianus naturam aspexit, Claudius uero ideo terminationes plures posuit, quia aliud est apud eum, quando longae sunt illae terminationes et quando breues. Quinquaginta autem duae terminationes secundum Flavianum hae sunt: a e i o, al el il ol ul, an en in on, ar er ir or ur, as es is os us, ax ex ix ox ux, ac ec, aes aus uis, als alx ans ars abs arx uls anx unx ens ebs eps ers emps irps ips ybs ons uns ops ors urbs ubs, in id, in it, in ut, in am, in et, in ud, in im. Sciendum est autem, quod multa nomina inueniuntur, quorum nominatiuus singularis

4 latinus declinationis 9 non addidi 10 desinentibus pulcra pulcrum
 15 secunda declinationum 17 quod, bis 18 continentur 19 litteras idem uocalibus
 21 munile 23 oratur x ut ciuitas hic et hoc et haec felix 25 flauius 28
 secunde 29 o u al 30 als 31 arcx als anx ens epis ips ips ips ons
 ops ors ubs uns 32 in im] in um. In emendando syllabarum terminalium catalogo
 sequentium exemplorum ordinem ac rationem respezi. Sunt autem terminationes multo
 plures, quam quot se enumeratum esse auctor professus erat, sed quas potissimum
 intellexerit Flavianus ipse, difficile est diiudicatu. Apud Charisium quidem haec habes
 p. 25, 1: efferuntur autem ordine litterarum sic, per a al an ans ar ars as ax, per e
 el en ens er es correptam, es productam, item ex, per il in is ix, per o ol on or os
 ox, per ul ur us uis ut ux. Item nominatiui, qui in duas consonantes terminantur, uelut
 Mars Martis, lanx lancis, municeps municipis, neglegens neglegentis hiems hiemis. Claudii
 uero Sacerdotis locus non extat in editone Vindobonensi, quae mutilum librum secuta est.
 33 nomina hi ostentent nominatiuus

casus reperitur duplex, 'cum per omnes casus una eademque sit declinatio, ut dicimus sepes sepis *et seps sepis* || f. 101^b || hebes hebetis et hebs hebetis, preces precis et prex precis, sedes sedis et ses sedis et cetera. Hoc maxime propter metrorum necessitatem pedumque mensurandorum ac temporum positionem accipitur¹. Tertiae declinationis quae est agnitio? Haec est: cuius genetivus singularis in is correptam terminatur, ut hic pater huius patris; dativus in i productam, ut huic patri; accusativus *in em* correptam, ut hunc patrem uel *in im*, ut hanc nauim; uocativus similis est nominativus; habet enim tot terminationes, quot nominativus; ablativus aliquando *in e* correptam, ut ab hoc patre, aliquando in i productam, ut ab hac naui; inuenitur autem unum nomen, quod e producta terminatur, ut ab hac fame. Item nominativus et accusativus et uocativus pluralis in masculino et feminino genere in es productam terminantur, ut hi patres et hos patres et o patres, in neutro autem nominativus et accusativus et uocativus pluralis in a correptam terminantur, item genetivus pluralis in um correptam desinit, ut horum patrum; aliquando in ium, ut harum nauium; dativus et ablativus in bus correptam, ut his et ab his patribus.

In a igitur desinentia nomina in tertia declinatione Graeca sunt et neutra, ut hoc schema dogma poema emblemata + creuima toreuma + teriuma celeuma baptisma charisma aenigma + torecma onoma rhema grammata et cetera. Haec autem nomina Graeca sic declinantur: hoc schema huius schematis huic schemati hoc schema o schema ab hoc schemate et plurali haec schemata horum schematum his schematibus haec schemata o schemata ab his schematibus. Sic declinantur cetera nomina Graeca in a desinentia in tertia declinatione. Sciendum est autem, quod haec nomina diuersas declinationes apud ueteres habuerunt; alii enim alia declinabant: haec schema huius schematae; alii uero sic declinabant: hoc schematum huius schemati huic schemato hoc schematum o schematum ab hoc schemato et plurali haec schemata horum schematorum his schematis haec schemata o schemata ab his schematis, sicut illa nomina secundae declinationis in um desinentia. Inde Priscianus dicit: quidam autem in um huiusmodi nominum protulerunt nominatiuos hoc emblematum huius emblemati hoc toreumatum huius toreumati hoc schematum huius schemati. Vnde frequens usus eorum datiuos et ablatiuos plurales in is terminat, ut his et ab his

1 reperitur cum per — 5 accipitur sunt uerba Vergilii Asiatici p. 8 Mat, qui tamen pro 'hebes' etc. male exhibet: Cebes Ceбетis et Cebes Ceбетis. 2 et seps sepis addidi habes ebis et hebs ebitis 7 producta acusativus correptam 8 hinc 9 nominativus] terminativus 10 aliquando e 13 terminatur 14 hii 15 terminatur 17 arum 20 scema dogma dogma phoema emblima creuima torioma terioma celiuma 21 charisma inigma torecma renia 22 scema, semper 23 huic scemate, corr. — ti huius scema 27 abuerunt 28 huius scematum 29 scemate, corr. — ti 32 Priscianus] I p. 201, 1 mum 33 huiusmodi nominativus emblimatam 34 emblimati toriomatum toriomati 35 frequens 36 dativus et ablativus terminant

schematis toreumatis emblematis. Inuenimus enim, antiquos datiuum et ablatiuum pluralem in is productam proferre in his neutris Graecis a finitis, ut poema poematis et cetera. Laberius uero dixit: 'Pythagoream' || fol. 102^a || dogmam doctus est', quod exemplum ostendit, haec nomina etiam primae declinationis fuisse, sed tamen secundum usum et rationem tertiae declinationis sunt. Inde Priscianus dicit: Neutra uero in a Graeca sunt et tertiae declinationis; genetiui enim Graeci τὸς in tis conuertunt apud nos, ut hoc poema huius poematis. Quod nos dicimus huius poematis . . . . Graeci dicunt τῶν ποιημάτων, nos autem dicimus horum poematum τῶν in tum conuertentes.

Quot genera in e terminantur in tertia declinatione? Duo, hoc est femininum et neutrum; feminina propria haec, ut Euterpe Calliope. Item in e correptam omnia nomina Latina desinentia neutra sunt, ut sedile monile luminare praesepe mare rete altare reptile omne sculptile argentile mirabile rationabile cochleare ouile et unum nomen aptoton, hoc est incasuale et indeclinabile in singulari numero, hoc *est* mille, quod nomen commune est trium generum. Dicimus enim mille uiri et mille feminae et mille animalia. Haec autem nomina neutra in e desinentia ita declinantur: Hoc luminare, huius luminaris huic luminari hoc luminare o luminare ab hoc luminari et plurali haec luminaria horum luminarium his luminaribus haec luminaria o luminaria ab his luminaribus, et haec nomina triptota sunt siue in singulari numero siue in plurali, hoc est in e in is in i: in singulari numero, ut luminare luminare luminare nominatiuo et accusatiuo et uocatiuo, et luminaris genetiui, et luminari datiuo et ablatiuo. Item plurali numero in a in ium in bus, ut luminaria luminaria luminaria luminarium luminaribus.

In i dua nomina neutra Graeca inueniuntur, ut hoc gummi et hoc sinapi, et trium generum communia, ut hic et haec et hoc frugi, et haec frux uel fruges huius frugis facit . . . . 'frugi homo' posuit. Item hic et haec et hoc nihili, hic et haec et hoc mancipi. Item frugi datiuus est a nominatiuo frux uel fruges, et mancipi a manceps, et nihili genetiuius a nominatiuo nihilum.

De terminatione o. In o quot genera inueniuntur? Quattuor. Id est masculina feminina neutra communia. Masculina propria, ut Scipio Apollo Cato Cicero. Item appellatiua masculina, ut hic leo draco ordo; feminina propria, ut haec Iuno Dido Allecto Manto, et haec nomina propria feminina

1 toriomatis emblimatis 2 in his 3 a finis poema liberius] cf. Prisc. I p. 200, 9 phitagoream 4 exemplo 6 Priscianus] De nomine etc. p. 443, 18 K. 7 genetiui graeco τὸς in tis apud nos conuertit cod. Bern. 432 9 huius poematis] Graeca forma intercidit. 10 τῶν poematum τῶν in tum 12 quod femiñ et neū 13 haec] huius euterphe caliope iter in e 14 Latina] latet munile 15 sculptile cucliare 16 aptaton incassile 17 hoc mille 18 feminine 19 luminares, corr. ris 20 luminare, corr. ri 22 tripto^a 24 et luminare datiuo 25 iter plurali 27 due neutrum greca 28 cemmuni 29 frugis facit] Excidit nomen eius, qui 'frugi homo' posuisse dicitur. 30 et hi nihili mantipi datiuus est] datiuem 31 mancipia a 36 aleto

in o longam Graeca sunt et secundum rationem Graecorum declinantur; feminina appellatiua, ut haec lectio origo fortitudo; feminina propria non inueniuntur excepto uno 'haec Iuno'. Neutra ex communione uenientia, ut octo duo ambo. Dicimus enim octo uiri || f. 102^b || et octo animalia. Item duo uiri duae feminae duo animalia, sic ambo fratres ambae sorores s ambo animalia. Commune duorum, ut hic et haec fullo, hic et haec strio, hic et haec papirio, idest auis quae numquam crescit, hic et haec homo, hic et haec latro. Priscianus dicit: hic et haec homo. Sed non dicimus secundum consuetudinem 'hanc hominem', tamen secundum natu- ram communis generis est. Horum autem nominum in o exeuntium gene- tius singularis aut in onis terminatur, ut sermo sermonis carbo carbonis leo leonis draco draconis et cetera; sic et propria masculina genetium in onis mittunt, ut Scipio Scipionis Cato Catonis Cicero Ciceronis Maro Maronis, excepto uno, quod genetium in is mittit, ut Apollo Apollinis correpta i paenultima; aut in ionis, ut lectio lectionis oratio orationis 15 et cetera in tio desinentia; aut in inis, ut origo originis rubigo rubiginis salsugo salsuginis lanugo lanuginis imago imaginis compago compaginis propago propaginis, et omnia nomina in go desinentia feminina sunt et tertiae declinationis et genetium in inis semper terminant et in nomi- natiuo casu paenultima producuntur. Inde Priscianus dicit: In go 20 desinentia feminina sunt et tertiae declinationis et gene- tium in inis semper terminant et in nominatiuo casu paen- ultima producuntur. Inde Priscianus dicit: In go desinentia, siue sunt deriuatiua seu primitiua, paenultimam producunt uel natura uel positione, ut compago Carthago caligo sartago 25 rubigo ferrugo aerugo uirgo margo. Sunt autem duo nomina contra regulam, quae nec in onis nec in inis genetium mittunt, sed in enis et in nis, ut Anio Anienis et caro carnis, et haec duo nomina femi- nina sunt; Anio ergo nomen fluminis est; et unum nomen incerti generis in go inuenitur, ut hic uel haec margo marginis. Et omnia nomina in 30 sio uel in tio desinentia feminina sunt et tertiae declinationis et deriuatiua a genetiuus siue participiorum praeteriti temporis siue genetiuus nominum secundae declinationis addita o genetiuo, sed correpta paenultima, ut est conuersus conuersi conuersio, laesus laesi laesio professus si professio, consessus si sio, scissus si sio, missus si sio. Item in tio oratus orati 35 oratio, accusatus accusati accusatio, status statitio, actus ti tio, munitus

1 grecā 2 lectio... fortudo [feminina propria] Desiderantur uerba: apud
 Latinos 3 huius iuno 4 fortitudo 5 frs ambe 6 commune 7 crescit 8 Priscianus]
cf. de nomine etc. p. 446, 11; idem I p. 206, 14 H. 9 tam secū neutram 16
 i ultima i onis lectio ut lectionis 16 in is 17 lanugo 19 in is 20 Priscia-
 nus] *Apud Priscianum locum non inueni, nisi est I p. 206, 1* 22 in is 23 Priscia-
 nus] *I p. 122, 4* 25 chastago 26 ferugo erugo 27 genetiuū 28 et in is
 ano 31 desinentiam 32 genetiuus siue genetiuus nominum sic dectis 34 pro-
 fessi si 35 scissus oratur 36 munitur

ti tio, datus ti tio, nexus xi xio, perfectus perfecti perfectio. Alia nomina inueniuntur in do desinentia feminina deriuatiua tam a nominibus quam a uerbis uel participiis uenientia. Haec quoque aliquando e longam || f. 103^a || et aliquando i longam paenultimam habent, et haec omnia tertiae declinationis sunt, ut acris acredo dulcis dulcedo intercapio intercapedo torpeo torpedo libet libido cupio cupido, item formido formidas formido formidinis. Et omnia nomina in tudo desinentia deriuatiua sunt et feminina et tertiae declinationis u paenultimam longam habentia genetiuo secundae declinationis adiecta tudo, ut rectus recti rectitudo, sic magnitudo celsitudo altitudo rectitudo crassitudo longitudo i antepaenultima correpta. Alia a datiuo tertiae declinationis ueniunt, ut similis similis simili similitudo, sic dulcitus suauitudo fortitudo. Item testa siue testu facit testudo, quod est corporale; alia enim nomina, quae diximus in tudo, incorporalia sunt. Item hirundo harundo u producta. Haec ergo nomina in o desinentia, ut ait Priscianus, o seruant in genetiuo, exceptis nouem nominibus: hic ordo ordinis, hic cardo cardinis, hic Cupido Cupidinis, quando proprium dei, femininum uero, *quando* ipsam rem, haec cupido cupidinis; hic margo marginis, hic et haec homo hominis, *hic et haec nemo neminis*, Apollo Apollinis correpta paenultima; Anio autem et Anien duplici nominatio profertur, genetiuo Anienis; hic turbo turbinis, quando de ui uentorum loquimur; nam si sit proprium, seruat o in genetiuo Turbonis. Item haec caro carnis: et haec carnis nominatio antiqui dicebant.

In al correptam quot genera inueniuntur? Duo, hoc est masculina et neutra: propria autem masculina sunt, ut Hannibal Adherbal Hasdrubal, appellatiua autem in al desinentia neutralia sunt, ut hoc animal ceruical uectigal †crismal tribunal. Excipitur unum nomen, quod masculinum est et in al productam terminatur, ut hic sal huius salis huic sali hunc salem o sal ab hoc sale. Inde Caper dicit: Ille sale aspersus Musarum. Non erit hoc sal et hae sales, sed *ἐνικῶς*, idest in singulari, erit, quod edimus. Item hi sales pluraliter urbanitatis alicuius, ut: sales intus ei adhaerescunt. Item Priscianus dicit: in al unum nomen monosyllabum masculinum inuenitur, ut hic sal. Terentius dicit: qui habet in se salem. Salustius: neque salem neque alia irritamenta gulae quaerebat. Inueniuntur tamen

1 datus ti tio] ^{ci} An: deditus dediti deditio? 2 ueniunt 7 formidis in tu
desinentia 9 habentiam 10 altitudo] habitudo rectitudo] Quia 'rectitudo' para-
digma antequam, aliud uocabulum ei hoc loco substituas, fort. certitudo 11 a datiuo]
ablatiuo 12 li tem testa 14 nomina io 15 Priscianus] cf. I p. 206 seq.
useruant 16 cardo 17 feminino uero ipsam 18 hominis apollo] 'Nemo' uoca-
bulum, de quo agit Prisc. I p. 207, 2, ob id inserui, quia de nouem nominibus exceptis
auctor locutus est. 19 duplici 23 hoc est^{do} masculina propria aut cannuat
eterual astrual 25 cernical cernical nectigal crismal 26 quot 27 hoc salis
28 Caper] de orthographia p. 2244, 24 P.: Ille sale aspersus est Musarum, non hoc
sal uel sales. Sed hi c sal erit, quod edimus, hi sales pluraliter urbanitates alicuius.
sal aspersus 29 et hae sale sed hic enicos 30 quo edimus 31 in tussi adherescunt
Priscianus] cf. I p. 147, 2 seq. 32 terrentius 33 saluscus 34 gule querebat

uetustissimi etiam neutro genere protulisse 'hoc sal'. Item Priscianus dicit: hic et hoc sal. Cato: ex sale, qui apud Carthaginienses sit. Afranius:

Quicquid loquitur, sal merum est;

etiam hoc sale Ennius:

Caeruleum spumat sale confer || f. 103^b || ta rate pulsum
Per mare.

In el correptam duo nomina Latina neutra inueniuntur, ut hoc mel mellis et hoc fel fellis, in qua terminatione propria nomina Hebraica inueniuntur: in el productam masculina, ut Danihel Samuhel Ezechihel¹ Michahel Gabrihel Rafahel. Item feminina propria Hebraica, ut haec lezabel haec Rachel.

In il correptam quot genera inueniuntur? Duo tantum, masculinum, ut hic mugil, hoc est punctum faciens; commune duorum generum, ut hic et haec uigil. In il productam unum nomen femininum inuenitur,¹⁵ ut haec Tanaquil, idest nomen feminae; neutrum indeclinabile, ut 'nihil' per apocopam ab eo, quod est nihilum.

In ol productam unum nomen Latinum inuenitur, quod singulare est per sublationem ultimae syllabae, ut hic sol huius solis huic soli hunc solem o sol ab hoc sole; quando autem 'soles' in plurali numero dicuntur,²⁰ dies significat.

In ul duo genera inueniuntur, masculinum . . . . et commue duorum generum, ut hic et haec exul, hic et haec praesul; barbara, ut Suthul Muthul, oppida sunt.

In an Graeca propria tantum masculina inueniuntur, ut hic Titan Titanis²⁵ Titani Titanem Titan Titane. Titan autem sol interpretatur. Item hic Paeon, hoc est canticum; hic Vulcan, hoc est ignis; hic Pan, hoc est omne.

In en correptam neutralia nomina terminantur, ut est hoc nomen cognomen numen flumen regimen segmen tegmen semen foramen lumen germen bitumen acumen stamen uimen et reliqua innumerabilia neutra³⁰ in en desinentia. Haec autem nomina sic declinantur: hoc culmen culminis culmini culmen o culmen a culmine, et plurali culmina culminum culminibus culmina culmina culminibus. Item in en dua nomina masculina, ut hic flamen, sacerdos Iouis: et neutro genere dicitur hoc flamen Vulcanale; et hic pecten pectinis. Virgilius dicit:

1 neutro generis protulisse 2 Priscianus] I p. 171, 8 seq. carthaginensis sit affranus 6 ceruleum ratae 8 latua 9 ebreica 11 ebreica 12 zezabel ruchel 13 corruptam 14 punctum faciens] An piscium uelocissimus? cf. Plin. hist. nat. IX 42 (67) commune 15 inueniuntur ut haec tanachil 16 feminae] fluminis 17 apocopam quod nihilum in ob productam 22 In uul masculinum] Masculini generis exemplum desideratur, quare lacunam indicant, cf. Prisc. I p. 147, 18: in ul quoque unum reperitur masculinum Latinum 'consul', duo communia, 'praesul' 'exul', et barbara, 'suthul' 'Muthul' 23 ut haec et haec et haec presul 24 opida 26 titanis Titane] titatie 27 pean hic ulcan 29 regmen 32 o culmen om. 35 ulcunale hic pecten Virgilius] Aen. lib. VII 14

Percurrens pectine telas.

In en productam *masculina* Latina, ut lien rien uel ren et splen splenis, et *feminina Graeca*, ut haec Siren. Item composita masculina in en a uerbo cano i paenultimam correptam habentia ante cen, ut hic tubicen
 5 et haec tubicina, hic fidicen haec fidicina, hic cornicen haec cornicina. Excipitur unum nomen tibicen, quod i productam habet paenultimam, debuit enim geminari *i*, a in i conuersa, ut tuba tubicen: sic ergo tibia tibiicen debuit facere. Nec solum *i*, sed aliae quoque uocales in multis dictionibus sic solent ex duabus syllabis in unam longam transire, ut *bis* iugae
 10 bigae, *quadriugae* quadrigae, bis uni bini, et e contrario una longa in duas breues saepe solet diuidi, ut admittier pro admitti, fieri pro firi uel fire, quod magis analogum est. A pectendo ergo dicitur hic pecten masculino genere. Item a filo filamen, quod per syncopam i flamen dicimus. Omnia || f. 104^a || nomina neutra in men syllabam desinentia in singulari numero tetraptota
 15 sunt, hoc est en inis ini ine, et in plurali numero triptota sunt, hoc est ina inum inibus, et haec nomina in men desinentia si a prima coniugatione sint, a longam habent paenultimam, ut solor solaris solamen, *foro* foras foramen, curuo as curuamen, oblecto as oblectamen, purgo purgas purgamen, inrito as inritamen, ligo ligas ligamen, et u productam, si in
 20 uo desinit uerbum, ut acuo acumen, *fluo* flumen, nuo numen, luo lumen, quo omnia abluuntur, idest purgantur a tenebris. Quae autem i ante men habent, paenultima corripuntur, ut regimen tego tegis tegimen, species specimen; a uerbis uero quartae coniugationis uenientia i productam habent, ut munio is munimen, lenio lenis lenimen, molior moliris molimen.
 25 In on dua masculina tantum nomina terminantur, ut Memnon Agamemnon Chiron Amfion Zenon Platon: haec propria nomina sunt. Item appellatiua, ut hic canon † elagon gedeon, et indeclinabilia, ut hic Aaron et Sion. In ar correptam tria genera inueniuntur, masculina feminina communia; masculina, ut hic Lar, idest ignis, hic Caesar, hic Arar, idest
 30 fluuius. Hinc legitur: Rhodanumque morantem praecipitauit Arar. Neutra, ut hoc far farris: genus est panis, et hoc † inuar inuaris, hoc exemplar, † hoc infar. Communia trium generum, ut hic et haec et hoc par, huius paris huic pari, hunc et hanc parem et hoc par, o par, ab hoc et ab hac et ab hoc pari, et plurali hi et hae pares et haec
 35 paria, horum et harum et horum parium, his paribus, hos et has pares

1 percurrit pectene telas 2 masculina *addidi* 3 feminina Graeca ut *addidi*
 syrien 4 correptum 5 tubicena fidicena cornicena 7 geminari a in i si
 ergo tubia tubicen 8 sed alia 9 iuge loge quadrige 10 bini] bis ii 11 sepe
 12 penten generis 13 a filo] *fort.* a filando sinacopam -i- 14 in men] bifi
 15 hoc est in en 16 in bus in me 17 ut solum foro *addidi* 18 curua as
 oblecta 19 irritu et u] teu productum 20 uerbum acuo fluo *om.*
 22 togo specie 23 coniugationes, *corr.* nis 24 molis 25 in in dua mascu-
 lina] *I. e. duae masculinorum nominum species* 26 cireon amfion 27 elagon]
An latet: agon? 28 tre gen? 29 cesar 30 legitur] *Lucan. Phars. VI 475*
 romanumque morentem praecipitauit 32 communia 34 hii et he 35 parum hii
 GRAMM. LAT. SUPPL. 8

et haec paria, o pares et o paria, ab his paribus. Sic declinantur ab hoc nomine composita hic et haec et hoc compar, sic dispar inpar.

In er masculina feminina neutra communia inueniuntur; masculina, ut hic pater frater imber sequester uomer later carcer passer; feminina, ut haec mater haec mulier; neutra, ut hoc cadauer hoc iter uel itiner^s tuber uer uber papauer laser siler; aer enim et aether masculina sunt, quamquam 'aera' et 'aethera' poetice legitur. Commune duorum generum, ut hic et haec pauper, cuius femininum in a uetustissimi proferebant 'paupera'. Inde Plautus dixit: paupera haec res est. Pauper autem sic declinatur: hic et haec pauper, huius pauperis, huic pauperi, hunc et¹⁰ hanc pauperem, o pauper, ab hoc et ab hac paupere, et plurali hi et hae pauperes, horum et harum pauperum, his pauperibus, hos et has pauperes, o pauperes, ab his pauperibus. Item commune trium generum, ut hic et haec et hoc tuber, idest superbus, et alio sensu dicitur tuber, idest corpus dolore tumens. Vber autem neutrum est et de mammis dicitur, ut in¹⁵ cantico canticorum legitur: meliora sunt || f. 104^b || ubera tua uino. Item mobilia, ut hic alacer haec alacris et hoc alacre, hic acer et haec acris et hoc acre. Sciendum est autem, quod haec nomina in er desinentia in tertia declinatione aliquando observant e in obliquis casibus, ut passer passeris later lateris carcer carceris pauper pauperis. Aliquando²⁰ autem non observant e in obliquis casibus, ut pater patris frater fratris mater matris.

In ir unum nomen Graecum masculinum inuenitur, ut hic martyr,¹ idest testis, quod nomen femininum in a mittit, ut haec martyra. Inuenitur autem et unum nomen ciuitatis in ir, ut haec Gaddir et illud nomen,² quod arcum caeli significat, ut ir iris, sicut legitur: ir caeli coloratus, in quo arcus nimbosus distinguitur.

In or quot genera inueniuntur? Quattuor, idest masculina feminina neutra communia; masculina, ut hic labor hic dolor; feminina, ut haec uxor haec soror haec arbor; neutra, ut hoc marmor hoc robor hoc guttor³ hoc ebor hoc aequor hoc cor hoc fulgor; fulgor autem et in masculino et in neutro inuenitur: masculinum, quia accusatiuum singularem aliquando in em mittit, ut hunc fulgorem; in plurali autem numero fulgora facit, sicut in Iob legitur: numquid mittes fulgora et cetera. Sciendum est autem, quod omnia nomina o uel or finita masculina et feminina in⁴ obliquis casibus o produciunt, in neutro uero corripitur o exceptis quinque nominibus, idest memor inmemor decor indecor arbor, in quibus o in

---

1 declinatur   4 secister   carter   6 aeter   7 ethera   poetice legitur] poet
hic elegitur   9 Plautus] cf. Prisc. I p. 152, 10   11 hii et he   15 in cantico]
cap. IV 10   18 agris   agre   19 obliquibus   20 later om.   24 feminum   25
gradiir   26 hir hiris   sicut legitur] cf. supra p. 101, 31   hir celi   27 ager
nimbosus   28 quod   30 haec marmor   34 in Iob] cap. XXXVIII 35 ful-
gora et ibi

obliquis casibus corripitur. Communia duorum generum in or, ut hic et haec auctor, hic et haec discolor, hic et haec concolor, hic et haec memor, hic et haec inmemor. Haec autem nomina or finita sic declinantur: hic timor huius timoris huic timori hunc timorem o timor ab hoc timore, et plurali hi timores horum timorum his timoribus hos timores o timores ab his timoribus. Comparatiui omnes masculini et feminini; inde Donatus dicit: comparatiuus gradus generis est semper communis, ut hic et haec doctior hic et haec felicior, sic mollior melior. Et haec nomina masculina in or desinentia feminina in ix faciunt, ut doctor doctrix, uiator uiatix, inluminator inluminatrix. Item neutra in ix, ut ductor ductrix, ut est hoc exemplum: sidus magorum ductrix. Sed haec ratio in uerbialibus nominibus inuenitur.

In ur dua nomina masculina terminantur, ut hic fur furis; aliud correptum, ut hic uel haec turtur: est enim promiscuum. Item neutra in ur inueniuntur, ut hoc murmur: sed hoc nomen et masculinum inuenitur, sicut in actibus apostolorum legitur: factus est murmur Graecorum. Item sulphur sulphuris et hoc robur roburis.

In as quot genera inueniuntur? Quattuor, idest masculina feminina neutra communia || f. 105^a ||; masculina Graeca, ut hic Pallas Pallantis, hoc est filius Euandri, et gigas gigantis, quod et gigans, ut hic dodrans dodrantis, dicitur per usum. Item masculina Latina, ut hic mas maris, unde maritus diriuatur. Item las, quod et lar dicitur, idest ignis, laris facit. Feminina in as, ut haec ueritas dignitas sanctitas bonitas libertas felicitas castitas. Sciendum est, quod haec nomina Latina tas syllaba finita multas regulas continere uidentur. Prima regula est, quod semper tertiae declinationis sunt; secunda regula, quod semper feminina sunt. Tertia regula est, quod incorporalium rerum uocabula sunt. Quarta regula, quod quaedam ex his aliquando primitiua sunt, ut haec uoluntas, aliquando diriuatiua, ut dignus digni dignitas; sed ea nomina, quae diriuatiua sunt in tas desinentia, quattuor modis diriuantur, hoc est, aliquando a nominatio secundae declinationis addita tas syllaba, ut liber libertas; aliquando a genetiuo secundae declinationis ueniunt, ut sanctus sancti sanctitas, addita tas syllaba ad genetiuum; sic uerus ueri ueritas, bonus boni bonitas, nouus noui nouitas, ubique paenultima i correpta. Et notandum, quod quae in genetiuo duplicant i, extremam earum mutant in e euphoniae causa, ut pius pii pietas, medius medii medietas, anxius anxii anxietas, socius socii societas. Aliquando a nominatio singulari tertiae declinationis ue-

1 communia in hor 3 memor finita] fermea, reras. 6 Donatus] p. 374, 17
8 felicior si mollior 9 doctior 10 inluminatur 11 doctor doctrix hoc exem-
plum] In hymno quodam, quo de magorum stella ducente aduentu agebatur. 22 ratio]
Fortasse tantum post ratio excidit. 14 in ur 16 in actibus apostolorum] cap. VI I
17 sulphur sulphoris rubur ruburis 20 et hic 24 aec Latina tas] latinitas
26 secunda] sicut 27 in corporalium 31 tas syllabas 35 duplicanti eorum,
corr. earum mutant 36 socius socii societas

niunt, addita tas syllaba super nominatiuum, ut pauper paupertas, uber ubertas, uetus uetustas; aliquando a comparatiuo ueniunt mutata or syllaba in es et addita tas, ut maior maiestas, † honor honestas; aut a datiuo singulari tertiae declinationis diriuantur addita tas syllaba, ut felix felicis felici felicitas, sic capaci capacitas, rapaci rapacitas, tenaci tenacitas, procaci procacitas, adfini adfinitas, infideli infidelitas, celeri celeritas, auctori auctoritas. Neutra in as terminantur, ut hoc uas uasis uasi uas uas a uase, et plurali uasa uasorum uasis uasa uasa uasis, et duo indeclinabilia, ut hoc fas et hoc nefas. Et sunt communia trium generum in as, ut hic et haec et hoc primas, hic et haec et hoc optimas, quae a 10 nominibus primus et optimus ueniunt, hic et haec et hoc Arpinas, quae ideo in fine habent circumflexum accentum, quia per syncopam proferruntur. Perfecta enim eorum inueniuntur apud antiquissimos in tis desinentia, ut hic et haec primatis optimatis, hic et haec Arpinatis, et neutra in e desinentia, ut || f. 105^b || hoc primate hoc optimate hoc Arpinate, et 15 ablatius in i more eorum nominum, quae in is desinentia faciunt neutra in e, ut ab hoc et ab hac et ab hoc optimati primati Arpinati. Haec autem nomina communia trium generum in as desinentia sic declinantur: hic et haec et hoc praegnas, huius praegnatis, huic praegnati, hunc et hanc praegnatem et hoc praegnas, o praegnas, ab hoc et ab hac et ab 20 hoc praegnati, et plurali hi et hae praegnates et haec praegnata, horum et harum et horum praegnatum, his praegnatis, hos et has praegnates et haec praegnata, o praegnates et o praegnata, ab his praegnatis.

In es terminationis quot genera inueniuntur? Idest tria, masculina feminina communia; masculina, ut hic miles militis, hic fomes fomitis, 25 hic trames tramitis, hic gurgis gurgitis, hic uerres, quod porcum significat et tunc appellatiuum est. Propria masculina in es productam, ut Achilles Hercules Vlixes, et unum proprium femininum in es productam, ut haec Ceres Cereris. Item feminina appellatiua haec: caedes strages uulpes apes lues clades nubes † comderum palumbes seges merces fames 30 moles suboles cautes. Communia duorum generum, ut hic et haec diues superstes sospes hospes heres locuples sonipes bipes tripes quadrupes interpres. Dicitur ergo hic et haec sospes. Tamen legitur 'Sospita Iuno'. Sic hic et haec hospes, et 'hospita tellus' legitur. Item hic et haec antistes, dicitur et antistita. Cicero: postridie sacerdotes 35

2 a comparatiuo] acc̄ paratiuo motata 3 honor honestas] An: potior potestas?
4 addita syllaba 5 capatitas tenati tenatitas 7 uasi uas a uase 12 sinacopam
13 eorum] An: forma? 14 neutrum in e desinunt hoc 14 carpinate 15 in ore neutr
16 carpinati 17 truum, corr. trium 18 prignans huius prinnantis huic prinnanti hunc
et hanc prinnantem et hoc prignans o prignans et ab hoc et ab hac et ab hoc prignanti
et plurali i et e prignantes etc., cf. *Consentius* p. 356, 4 K. 24 quod trea 26 tramites
ueres 28 achiles 29 cedes 30 lu...es (lupes?) nubes comderum palumbes] *For-*
tasse illud 'comderum' corruptum ex 'com duorum' = commune duorum, quod habes
uersu sequenti, ob librarii incuriam ex inferiori loco huc delatum est. 31 soboles ut om.
32 superstes 33 legitur] cf. *Prisc.* I p. 157, 8 34 hospita tellus] cf. *Prisc.* I p.
157, 6 35 antestes antestita Cicero] cf. *Prisc.* I. I. 11 pustridie

Cereris atque illius fani antistitae maiores natu ac nobiles mulieres rem ad magistratus suos deferunt. Communia trium generum in es, ut hic et haec et hoc teres, hoc est rotundus rotunda rotundum, hic et haec et hoc comes a comitando dicitur. Interrogandum
 5 est autem, quomodo differunt nomina primae declinationis in es desinentia: aut Graeca sunt aut patronomica, quae genetivum in ae diphthongon mittunt, ut Anchises Anchisae Aeneades Aeneadae. Nomina autem quintae declinationis i ante s semper observant, ut dies glacies perniciēs luxuries, exceptis tribus nominibus: res spes fides, quae i ante es non habent; et
 10 ex contrario pauca nomina in tertia declinatione i ante es observant, ut paries aries quies; requies autem ab ea compositum quintae declinationis est. Nam requiei facit, non requietis. Reliqua autem omnia nomina in es desinentia tertiae declinationis sunt.

In is terminationem quot genera inveniuntur? Idest quattuor, masculinum femininum neutrum commune; masculinum, ut hic panis †renis uermis ignis funis axis ensis mensis || f. 106* || collis corbis orbis torquis lapis pulvis sanguis cinis. Feminina haec cuspis glis lis cassis uestis auis classis uallis puppis cutis securis turris neptis bipennis messis restis situs uis sedis, quae nomina ita declinantur: uis uis ui uim uis a ui: aliter autem
 20 nominatio singulari dicunt 'uirus', quod Cominianus dicit, unde uir appellatus. Priscianus uero dicit: haec uis huius uiris, unde in plurali numero uires uirium uiribus uires uires a uiribus. Neutra nomina in is tria sunt indeclinabilia, ut hoc †tressis sexis decis. Communia duorum generum, hoc est masculini et feminini in is desinentia multa sunt,
 25 quae neutra in e et aduerbia in ter ex se faciunt, ut hic et haec fortis et hoc forte fortiter, hic et haec mirabilis mirabile mirabiliter, hic et haec leuis suavis regalis dulcis exanguis exanimis, hic et haec omnis et hoc omne, quod aduerbium contra regulam in o, non in er facit, hoc est omnino, non omniter. Incerti generis, ut hic uel haec finis; promiscui
 30 generis, ut hic piscis.

In os quot genera terminantur? Hoc est quattuor, masculinum femininum neutrum commune. Masculina, ut hic mos ros flos nepos lepos conpos; feminina, ut haec dos dotis, haec glos gloris, haec cos cotis, haec arbor arboris, quod et arbor dicitur. Neutra, ut hoc os oris et hoc os
 35 ossis. Commune duorum generum: hic et haec †tos cos totis, hic et haec sacerdos, hic et haec bos bouis, hic et haec compos.

1 ceteris adque illius antestite maiores natu probatae ac nobiles *Priscianus* 3 hoc est rotundum 5 deferunt 6 aut greca] *Excidiisse uidetur* propria in e digtongon 7 euim ades enim-qede 9 quae u ante es 11 requies aut 12 nam reliquie 14 in his terminationem quod 15 reni sermis 17 femininae haec cecus pis casis 18 clas is puppis mesi sis 19 uisedis declinatur uis uim 20 uirus quod cominianus] cf. *Charis. p. 35, 29 K*: uirus unde uir appellatur 21 Priscianus uero dicit] cf. *I p. 249, 9* uir a uiris] haec uis huius uis *Prisc. l. l.* 22 uirum 23 trea tressis sexis decis] *Fortasse scribendum*: tressis sexessis decussis 25 in tes 27 leuis] ciuis 29 promiscui genus 31 in hos quod 33 dos totis

In us quot genera inueniuntur? Idest quattuor, masculina feminina neutra communia; masculinum, ut hic lepus. Inde Priscianus dicit: excipitur lepus leporis, quod solum masculinum in us correptam desinens tertiae declinationis inuenitur. Et pignus pignoris, quando de filio dicitur; quando autem de mutuo dicitur, hoc pignus pigneris facit. Femininum proprium in us correptam haec Venus Veneris. Priscianus: ideo Venus Veneris facit, ne si Venus Veni declinaretur, dubitationem haberet genetius cum uerbo imperatiuo 'ueni'. Appellatiua feminina in us productam, ut hic seruitus uirtus iuuentus senectus, item haec tellus telluris, haec palus paludis, haec pecus pecudis, incus incudis, eo quod metallum huic incutitur, a uerbo cudo paenultima cu producta. Item hoc pecus pecoris, quod neutrum est: uetustissimi etiam 'hoc pecu' dicebant et pluraliter 'haec pecua'. Hostilius dicit:

Saepe greges pecuum ex hibernis pastibus pulsae. 15
Solinus de Britannia: ita pabulosa, ut pecua, nisi interdum a pastibus arceantur, ad periculum agat satietas. Neutra in us, ut hoc holus holeris foedus corpus pectus *foenus* foenoris et foeneris. Vnde foenero uerbum et foenerator, pignus latus munus sidus ulcus uellus uulnus. || f. 106^b || Item neutra monosyllaba tertiae declinationis in us desinentia producuntur, ut hoc *iuris* tus turis rus ruris crus cruris. Communia duorum generum, ut hic et haec grus gruis, hic et haec sus suis, quod et 'suis' nominatiuo dicitur, ut: suis lota inuoluta uero luto. Promiscuum, ut haec mus muris; commune trium generum, ut hic et haec *et hoc* uetus ueteris, hic et haec et hoc Ligus Liguris de Liguria gentile. 25
 Scire autem debemus, neutra nomina tertiae declinationis in us desinentia triforem regulam in genetius habere: aut enim in oris terminantur, ut corpus corporis pectus pectoris tempus temporis; aut in eris, ut foedus foederis holus holeris. Item pignus pignoris facit, quando de filio dicitur, et pignus pigneris, quando de mutuo. Aut in uris exeunt, ut rus ruris. 30
 Et omnia comparatiua neutra in us desinentia tertiae declinationis sunt, ut plus pluris et maius maioris et melius melioris.

In ax quot genera inueniuntur? Idest tria, masculina feminina communia; masculinum proprium, ut hic Ajax Aiakis, ut est illud: Ajax ferit dolens; feminina, ut haec pax pacis, fornax *fornacis*, *climax* climacis, 35

2 Priscianus] I p. 264, 6 4 desines tertia 5 de mortuo dicitur 7 Priscianus]
 I p. 269, 21 facit uesi uenus 10 inuentus 11 metallum huic] melle his 12
 uetustissimi 13 hoc peiudicabant] De re cf. Prisc. I p. 270, 8 14 ostilius 15
 iberis partibus pulsi de brettania, omisso Solini nomine, quod ex Prisc. I p. 270, 17
 suppleui. 17 arcientur 18 hoc holus] bochulus oleris sedus foenus addidi
 19 foeneratur fenus monus ulcus uibus uullus 20 uulnus corr. Petrus Daniel
 monosyllaba 21 hoc iuris 22 duarum gruis ic 23 luti 24 ut eo ic et
 eo uetus 25 ligoris 28 corpus corpero fedus federis 29 di filio 30 pigno-
 ris quande mutuo aut in uris aut exeunt 33 trea 34 iax 35 fornax stemacis

fax facis; communia trium generum, ut hic et haec et hoc fallax uorax contumax rapax audax tenax sagax mendax perspicax efficax uerax; horum omnium genetivus in cis terminatur. *Haec autem nomina communia trium generum in az desinentia sic declinantur:* hic et haec et hoc uerax, huius ueracis, huic ueraci, hunc et hanc ueracem et hoc uerax, o uerax, ab hoc *et ab hac* et ab hoc ueraci, hi et hae ueraces et haec ueracia, horum et harum et horum ueracium, his ueracibus, hos et has ueraces et haec ueracia, o ueraces et o ueracia, ab his ueracibus.

In ex quot genera inueniuntur? Hoc est quattuor, masculina feminina
 10 nina communia incerti generis; masculina, ut hic uertex uerticis, uortex uorticis, apex apicis, pontifex pontificis, rex regis, grex gregis, senex senis; feminina, ut haec lex legis, haec †uertex uerticis, supellex supellectilis; communia trium generum, ut hic et haec et hoc opifex, hic et haec *et hoc* duplex, sic triplex quadruplex; duorum generum, ut hic et haec car-
 15 nifex, hic et haec uindex; incerti generis, ut hic uel haec silex, hic uel haec cortex, hic uel haec rumex.

In ix quot genera terminantur? Tria, hoc est masculina feminina communia; masculina, ut hic calix calicis, pix picis, pulix pulicis; femi-
 20 nina, ut haec radix radicis, meretrix nutrix texitrix creatrix; commune trium generum, ut hic et haec || f. 107^a || et hoc felix.

In ox quot genera inueniuntur? Tria, idest masculina feminina communia; masculina, ut hic ferox ferocis, hic Allobrox Allobrogis, quod nomen ursum significat; feminina, ut haec nox noctis, uox uocis; communia trium generum, ut hic et haec et hoc uelox uelocis, hic et haec
 25 et hoc atrox atrocis et ferox et ut alii dicunt . . . .

In ux quot genera inueniuntur? Tria, masculina, ut hic Pollux Pol-
 lucis, quod proprium est, *et appellatiuum*, ut hic dux ducis; feminina, ut haec nux nucis, lux lucis, crux crucis; commune duorum generum, ut hic et haec frux: pro 'frugi' Ennius 'frux homo' posuit; commune trium
 30 generum, ut hic et haec et hoc trux trucidis. Haec ergo nomina x littera terminata nominatio casu quinque regulis uariari uidentur in genetivis, hoc est alia in cis, alia in gis, alia in lis, alia in uis, alia in nis. In cis autem maxime terminata, ut dux ducis, uox uocis, rapax rapacis et cetera

1 falas 2 efficax 3 genetivum Haec autem nomina — declinantur *addidi similitum locorum rationem respiciens. Praeterea in codice uerba u. 9:* In ex quot genera inueniuntur? Hoc est quattuor *ante* hic et haec et hoc uerax *etc. posita sunt.* 6 et ab hac om. uerati hii et hic 7 ueratia ueratum 8 ueratia, *bis* 10 mad ut hic uertex 13 haec et hic hic et haec duplex 14 ut hic uel haec silex hic uel haec silex hic uel haec uindex incerti generis ut hic uel et haec carnifex hic et haec uindex *etc.*, *uoculis* uel haec silex — generis ut hic uel *linea inductis* 15 hic uel haec silex hic uel haec silex 16 crumex 17 trea 19 meretrix 21 quod ingueniuntur, g *eras.* trea 22 alabrox alabrocis 25 et ut alii dicunt] *Lacunam indicand.* *Fortasse scribendum est:* et alia quae similiter dicuntur 26 quod trea pullux pullucis 27 et appellatiuum *addidi* 29 pro fugi Ennius] *cf. Prisc. l 278, 16* 32 alia in cis] alia in sis in his autem 33 dux lucis, *ut fortasse scribas:* dux ducis lux lucis et cetera. . . .] *Exemplum 'gis' terminationis interdictum*

.... in lis, ut supellex supellectilis; in uis, ut nix niuis; *in nis*, ut senex senis. Item in tis, ut nox noctis.

In c unum nomen neutrum inuenitur, ut lac lactis. Claudius: c unum nomen contra regulam euphoniae causa terminatum, ut lac, quod quidam nimia quaestione tractauerunt; nam plerique putauerunt 'lact' dici adiecta t. Varro: 'lac non debemus dicere, sed lact'. Caesar: 'nullum nomen duabus mutis terminatur'. Superest, ut sequamur regulam Plauti et dicamus 'lacte', qua terminatione usus est Cato: 'In Italia atras capras lacte album habere'. Sed usus rationem uicit, ut 'lac' potius dicatur iuxta illud Maronis:

Lac mihi non aestate nouum, non frigore deficit.

Et remansit illa consuetudo. Priscianus autem dicit: lac...et allec .... etiam haec allex feminino genere Verrius dixit: allecem hanc .... Hae lactes partes sunt intestinorum, cuius singulare haec lactis.

In ec, ut allec allecis, genus est piscis.

In aes quot genera inueniuntur? Hoc est duo, masculinum et neutrum; masculinum, ut praes praedis praedi *praedem* praes a praede et plurali praedes praedium praedibus praedes praedes a praedibus. Neutrum, ut est hoc aes aeris aeri aes aes ab hoc aere et plurali haec aera haec *aera* o aera, quod secundum poetarum licentiam uidemus fieri, quia, quicquid mensuratur aut pensatur, pluralem numerum non habet.

In aus pauca nomina feminina terminantur, ut haec laus huius laudis, sic fraus fraudis.

In uis quot genera inueniuntur? Idest duo, masculina et feminina; || f. 107^b || masculina, ut hic sanguis sanguinis hic anguis hic puluis; feminina, ut haec naus haec claus haec auis, et unum in uis syllabam productam, ut haec uis huius uis huic ui hanc uim o uis ab hac ui et pluraliter hae uires harum uirium his uiribus has uires o uires ab his uiribus.

Nunc de nominibus in duas uel tres consonantes desinentibus dicamus.

In als unum nomen masculinum terminatur, ut hic calx huius calsis, ex quo lapidum maceries dealbatur.

1 ut supellex ut in uis] in ens in uis om. 3 in e unum Claudius] cf. Claudius Sacerdos ed. Vindob. p. 47, quo quidem loco prorsus diuersa leguntur, cf. praef. 'de locis quibusdam Claudii Sacerdotis.' 5 quidem nimia quaestione tractatum est. 6 Varro] cf. Pomp. p. 199, 13; A. Mai Auct. class. Vat. Vol. V p. 152 et quos nominant Kettilus ad Cledon. p. 48, 22 7 sed lac cessat 8 Superest] cf. Pomp. p. 199, 16 9 que terminationis est ut Cato] cf. Charis. p. 102, 9 K. 10 lactum 11 marones] Verg. Ecl. II 22 12 estate desit 13 ulla Priscianus] cf. I p. 212, 4. 9. 14 dicit lacte et alaece etiam 14 feminina genera uerius 15 hanc haec] cf. Prisc. I p. 213, 1 parte sunt intestinorum 17 genus] cf. Prisc. I p. 212, 14: est autem allec genus piscis 18 in es quod 19 praes praedis praedi praes etc. 21 hoc eas haec aere haec o aera 22 quot lucentiam 27 anguis] sanguis 28 et e in um syllabam in uis productam] An potius: et unum monosyllabum in uis productam? 29 hanc uim ha cui 32 terminantur

In alx quoque unum nomen inuenitur, ut calx calcis, quod posteriorem partem pedis significat.

In ans quot genera inueniuntur? Idest *tria*, masculina feminina communia; masculina, ut hic adamans huius adamantis, nomen lapidis durissimi. Item hic gigans huius gigantis. Feminina, ut haec glans huius glandis et haec dodrans huius dodrantis, hoc est nomen ponderis nouem uncias habentis. Communia trium generum in ans, ut hic et haec et hoc amans huius amantis; sic stans et ambulans; et omnia participia in ans desinentia, quae semper a prima coniugatione ueniunt, trium generum
10 communia sunt.

In ars dua genera inueniuntur, masculinum, ut hic Mars huius Martis; hic autem Mars pater Romuli dictus est, quem Romani quasi deum adorabant; femininum in ars, ut haec ars huius artis.

In abs dua genera inueniuntur, hoc est masculinum et commune; masculinum, ut hic trabs huius trabis: Hieronymus 'trabis' nominatio pronuntiauit, sicut in euangelio legitur: et ecce trabis in oculo tuo. Commune duorum generum, ut hic et haec Arabs huius Arabis, quod est gentile de Arabia diriuatum.

In arx unum nomen femininum, ut haec arx huius arcis huic arci hanc
20 arcem o arx ab hac arce hae arces harum arcium his arcibus has arces o arces ab his arcibus.

In uls unum nomen femininum, ut haec puls pultis.

In anx unum nomen femininum, ut haec lanx huius lancis et unum masculinum, ut hic phalanx huius phalangis.

25 In unx unum nomen commune, ut hic et haec coniunx huius coniugis.

In ens quot genera terminantur? Hoc est quattuor, masculinum femininum commune promiscuum; masculinum, ut hic dens huius dentis. Item proprium, ut hic Vfens; femininum, ut haec mens mentis gens gentis bidens bidentis, quod ouem significat, et lens lentis, genus panis legumen
30 est; item lens lendis, animal est. Commune trium generum, ut hic et haec et hoc cliens huius clientis huic clienti hunc et hanc clientem et hoc cliens o cliens ab hoc et ab hac et ab hoc clienti et plurali hi et hae clientes et haec clientia horum et harum et horum clientium his || f. 108^a || clientibus hos et has clientes et haec clientia o clientes et o
35 clientia ab his clientibus: sic declinantur prudens ingens frequens sapiens et omnia participia praesentis temporis in ens desinentia, quae sunt communia trium generum. Duorum generum communia, ut hic et haec libri- pens, hoc est qui libram pendit.

1 in alcs calx 3 inueniuntur tria addidi 7 untias 12 romoli que
romani 13 haec ars hantis 15 hieronymus euuangelio] Matth. VII 4 17
haec arabis 19 arcs ut ium nomen arcs 20 arcs artium 22 plus 24
palanx palangis 25 in unx ut haec coniunx congruis 26 quod 28 hufens
29 ligumen 30 lentis animalemm communi 31 clientem 32 clians clienti 33
he hae clientia 36 omnia a participia 38 librem pendet

In ebs duo genera inueniuntur; masculinum, ut hic caelebs huius caelibis, quod nomen significat siue eum, qui numquam uxorem habuit, siue eum, qui eam amisit. Nam caelebs dicitur, quasi caelo aptus; femininum, ut haec plebs huius plebis.

In eps masculina, ut hic princeps, huius principis hic praeceps huius praecipitis anceps ancipitis biceps bicipitis triceps tricipitis. Sed interrogandum est, cur hoc nomen, quod est princeps, una syllaba crescit in genetiuo . . . ., ut anceps ancipitis biceps bicipitis. Hoc ita soluendum est, quod princeps ex praepositione illa, quae est prae, et a uerbo capto capis componitur, praeceps uero et anceps et biceps et triceps, quae duabus syllabis contra analogiam crescunt, a nomine, quod est caput, et quodd est trissyllabum in genetiuo; facit enim caput capitis: capio uero uerbum in secunda persona capis disyllabum est, unde princeps componitur: nam princeps dicitur quasi primatum capiens. Haec res hanc distantiam in his nominibus praebuit. Antiqui 'ancipes' 'praecipēs' 'bicipes' nominatio singulari declinabant et alio modo dicebant 'praeceps praecipis'. Ennius: praecipe casu; sic etiam uetustissimi 'supellectis' proferebant a nominatio.

In ers duo tantum nomina communia trium generum inueniuntur, ut hic et haec et hoc solers, hoc est solens artem frequenter exercere; item hic et haec et hoc iners inertis inerti hunc et hanc inertem et hoc iners o iners ab hoc et ab hac et ab hoc inerti et pluraliter hi et hae inertes et haec inertia horum et harum et horum inertium his inertibus hos et has inertes et haec inertia o inertes et o inertia ab his inertibus.

In emps, ut hic hiemps huius hiemis, item haec siremps huius sirempsis.

In irps, ut hic stirps huius stirpis: quando ad hominem pertinet, femininum est; quando autem ad arborem, masculinum est.

In ips, ut hic stips huius stipis, hoc est pecunia uel munus significat, quod pauperes petunt, ut est illud: et sedit stipem petens. Aliud autem nomen, quod est stips, genetiuo differt, quoniam stipitis facit, quod nomen significat longum lignum memoriae causa eleuatum.

In ybs unum nomen masculinum inuenitur, ut est hic chalybs huius chalybis, quod nomen aliquod metallum ferreum significat durum, ut est hoc exemplum: uasta fornace liquescit chalybs.

1 celeps 2 celepis 3 celeps aptus 4 ples 5 in ebs preceps 6 precepitis piceps picipitis 7 crescit in genetiuo] *Excidit fortasse*: alia uero duabus 8 piceps picipitis ita addidi 10 componuntur piceps duobus 11 crescut et quod addidi 12 trissyllabum 15 prebuit picipes 16 singulis Ennius] *cf. Prisc. I p. 281, 9 H.* 17 subpellectis] *cf. Prisc. I p. 279, 15*: uetustissimi tamen etiam 'haec supellectilis' nominatum proferebant, ubi uide adnot. *crit. Hertzi.* 19 artemi 20 et ho o iners ab hoc 21 i et e 22 inercia 24 in ems haec sirenis huius sirempsis] *cf. Fest. p. 344, 24 M. Plaut. Amphitr. prol. 73* 26 quando homine 27 autem arbori 28 monus, *corr. Petrus Daniel* 29 ut est illud] *Fort. Act. Apost. III 10* 30 defert stipis 31 memoria causa leuatum 32 ibs calibs 33 calibs 34 calibs

In ons quot genera inueniuntur? Hoc est tria, masculina feminina communia. Masculina, ut hic fons fontis hic mons || f. 108^b || montis hic archons archontis; femininum, ut haec frons frontis et alio sensu frons frondis; commune trium generum, ut est hic et haec et hoc insons huius
5 insontis.

In uns unum nomen proprium masculinum inuenitur, ut hic Aruns huius Aruntis.

In ops quot genera inueniuntur? Tria, hoc est masculina feminina communia; masculina, ut hic Cyclops huius Cyclopi; feminina, ut haec
10 ops opis *opi* opem ops ab ope; communia trium generum, ut est hic et haec et hoc inops huius inopis huic inopi hunc et hanc inopem et hoc inops o inops ab hoc et ab hac et ab hoc inope et pluraliter hi et haec inopes et haec inopia horum et harum et horum inopum his inopibus hos et has inopes et haec inopia o inopes et o inopia ab his inopibus.

15 In ors quot genera inueniuntur? Hoc est tria, masculina, ut hic cohors huius cohortis; feminina, ut haec sors huius sortis haec mors huius mortis; commune trium generum, ut hic et haec et hoc concors huius concordis; sic discors discordis uecors uecordis. Vnde concordia discordia uecordia neutraliter plurali numero dicuntur nominatiuo et accusatiuo
20 et uocatiuo, quae tamen nomina et aliter singularia inueniuntur in prima declinatione feminino genere.

In urbs, ut haec urbs huius urbis.

In ubs, ut haec nubs huius nubis et conubs conubis.

In *d* duo nomina neutra, aliud et quid, et ex eo composita, ut ali-
25 quid siquid nequid, quorum genetiuus in ius profertur, ut alicuius sicuius necuius et datiuus in i alicui *sicui* necui. Omnes Graecorum doctissimi haec nomina esse conprobant. Item in *ud*, ut Bogud barbarum nomen regis Maurorum. Item Pudpud, oppidi nomen est: hinc Liuius: et ipse circa Pudpud oram tuebatur.

30 Item in *t*, ut caput capitis et ex eo composita, ut sinciput sincipitis et occiput occipitis. Item Nepet nomen oppidi Italici, et git indeclinabile, de quo nomine in Hisaia legitur: numquid in serris triturbatur git.

In am unum nomen commune trium generum inuenitur per omnes
35 casus monoptoton utriusque numeri, sed uariatur in sensu, ut hic et haec et hoc nequam huius nequam et hi nequam et cetera.

1 quod trea 3 femininum ut hic sensum 8 quod trea 9 cyclops
ciclopis 10 opis opem obs 11 hinc et hanc inopem et huius inops o inopes
mediis omissis 15 quod hoc trea 16 coortis 18 Vnde concordia] Vt de
cordia 20 et uocatiuo dicuntur que tamen 22 in urs ut haec urs 24 in duo
aliquid et quid sequid 26 alicui necui omnes grecorum] cf. de hoc loco Prisc.
I p. 213, 7 seq. 27 item in bogud 28 Pudpud] cf. Prisc. I p. 214, 4 opidi
30 item caput] cf. Prisc. I p. 214, 5 seq. 31 nomn opidi italiqui 32 in hisaia]
cap. XXVIII 27 35 monoptoton utriusque

Item in im unum neutrum proprium nomen uici inuenitur, ut Cim.

Haec autem nomina, quae diximus indeclinabilia, ut frugi nihili fas nefas nugas nequam Suthul Muthul Bogud Pudpud Nepet et git, siue ea, quae secundum regulam nominum, ut aliud quid aliquid siquid nequid et alia similia nomina mobilia, ut quis unus ullus et cetera, quae secundum similitudinem pronominum declinantur, set tamen nomina sunt, ideo et ad tertiam declinationem *pertinere* dicuntur, quia omnia nomina, siue indeclinabilia, siue quae secundum analogiam et regulam non declinantur, tertiae declinationis sunt, sicut et in uerbo omnia anomala uel defectiua uerba, quae nullius coniugationis sunt, tertiae coniugationis sunt. Scire autem debemus, nomina communia duorum uel trium generum in nominibus tertiae declinationis maxime inueniri in multis terminibus; mobilia uero nomina tertiae declinationis in paucis terminationibus inueniuntur, sicut in his, quae *in er* terminantur, ut hic siluester et haec siluestris et hoc siluestre; item hic campester haec campestris hoc campestre; et in his nominibus, quae in is terminationem terminantur, ut hic et haec mirabilis et hoc mirabile, hic et haec laudabilis et hoc laudabile, hic et haec suauis et hoc suaue et cetera multa sunt. — Item nomina, quae nec in totum fixa nec in totum mobilia sunt, ut rex regina leo leaena leno lena draco dracaena caupo caupona. In secunda autem declinatione multa nomina mobilia inueniuntur in tria genera in his terminationibus, in er in ur in us in eus, desinentibus nominibus; communia autem pauca, ut penus et specus. Et sunt nomina, quae nec in totum fixa nec in totum mobilia, ut gallus gallina filius filia uir uira natus nata deus dea equus equa mulus mula ursus ursa famulus famula. — Item scias, nomina tertiae declinationis ex se aduerbia maxime in ter facere, quae aduerbia diriuantur a datiuo singulari, ut est felix felicitis felici feliciter, item constanti constanter forti fortiter procaci procaciter et cetera innumerabilia. Excipitur omnis, quod aduerbium non in er mittit, sed in o; facit enim omnino, non omniter.

Quartae declinationis quae est agnitio? Haec est: cuius nominatiuus singularis duas terminationes habet, hoc est us et u. In us breuem desinit nominatiuus, ut fluctus currus portus manus; genetiuus autem quartae declinationis in us productam terminatur, ut huius fluctus; datiuus in ui, ut huic fluctui; accusatiuus in um est correptam, ut hunc fluctum; uocatiuus in us breuem, sicut et nominatiuus, ut o fluctus; ablatiuus singularis in u longam terminatur, ut ab hoc fluctu. Nominatiuus et accusatiuus et uocatiuus pluralis in us productam desinunt, ut hi fluctus et

1 ut simus] cf. Prisc. I p. 215, 13   3 nuges] cf. Prisc. I p. 155, 23. 239, 3
6 nominata sunt   7 declinationem redicuntur   14 que terminantur   16 quae in
his   17 et haec mirabile   laudabilis   20 leo lena   dracena   caupon in secunda
21 in trea   25 equus equa   26 aduerbio   interfacere   27 a datiuo] ablatiuus
felicis felici feliciter   29 omni   31 quarte   hoc est   33 quarte

hos fluctus et o fluctus; genetivus pluralis in uum terminatur geminata u littera, ut horum fluctuum; dativus uero et ablativus pluralis quartae declinationis in bus syllabam semper desinit, i syllaba brevi paenultima praecedente, ut his et ab his fluctibus, exceptis paucis nominibus u longam paenultimam ante bus habentibus differentiae causa, ut artubus arcubus partubus, ne artibus et arcibus et partibus dicere uideamur. Hinc Donatus dicit: Nam nihil necesse est retinere u litteram et fluctubus dicere, cum artubus necessitate dicamus, ne quis nos artes, non artus significare uelle existimet. Ars enim et
 10 arx et pars in tertia declinatione inveniuntur, quae artibus et arcibus et partibus faciunt, et ideo differentiae causa haec tria nomina, idest artus et arcus et partus, in datiuo et ablatiuo pluralis artubus et arcubus || fol. 109^b || et partubus faciunt. Sed duo nomina euphoniae et differentiae causa inveniuntur, tribus et specus, quae tribubus et specubus faciunt
 15 non ratione nec differentia, sed consuetudine. Hinc Pompeius dicit: Sic specubus usurpatur, quemadmodum et tribubus, cum ratio exigeret, ut diceremus tribibus specibus, quippe cum nulla causa esset discretionis, ueluti est artubus arcubus partubus, nequis nos putet artes et partes et arces dicere,
 20 quae faciunt artibus arcibus et partibus. Nomina ergo quartae declinationis in us desinentia masculina et feminina hoc modo flectuntur: nominatiuo hic exercitus, genetiuo huius exercitus, datiuo huic exercitui, accusatiuo hunc exercitum, uocatiuo o exercitus, ablatiuo ab hoc exercitu et pluraliter *nominatiuo* hi exercitus, genetiuo horum exercituum, datiuo
 25 his exercitibus, accusatiuo hos exercitus, uocatiuo o exercitus, ablatiuo ab his exercitibus. Sic declinantur et alia nomina similia quartae declinationis in us desinentia masculina, ut hic currus portus gradus sinus casus accentus uersus cursus uictus morsus uultus cultus aestus contextus comeatus senatus magistratus lacus quaestus reatus saltus risus tumultus
 30 sexus luxus fluctus uisus auditus odoratus gustus tactus foetus ortus occasus obtutus partus ritus status tonitrus uel tonitru specus uel specu. Item feminina nomina quartae declinationis in us desinentia sic declinantur: haec manus, huius manus huic manui hanc manum o manus ab hac manu et pluraliter hae manus harum manuum his manibus has manus o
 35 manus ab his manibus; sic declinantur et alia nomina feminina quartae

1 et hos fluctus   2 quarte   3 desinit   paenultima praecedente   5 paenultimam ut bus   deferentiae   6 et artibus   7 Donatus] p. 379, 7   8 fluctibus   necessitatem   9 artus non artus   exestimet   arcs   11 deferentiae trea   13 euphoniae et deferentiae   15 deferentia   Pompeius] p. 195, 13 K.   16 his specus usurpatur admodum et tribus   17 specibus *deest apud Pompeium Keitii*   18 ueluti est — partibus *desunt hoc loco apud Pompeium, sed cf. p. 194, 17 seq. K.*   19 arces et partes   20 quarte   24 pluraliter hi   26 quarte   28 cursus] uersus   29 lucus questus rectus   30 adoratus   foetus mutus   31 toni, tonitruus   33 huius manuum huic manui haec manuum

declinationis in us desinentia, ut haec anus huius anus, haec nurus haec
 socrus haec tribus haec porticus haec acus haec domus hae idus iduum
 idibus idus idus ab idibus. Hoc nomen singulariter non declinatur, quia
 non unum diem, sed plures significat: nam idus per compositionem sic
 dicuntur, quasi 'ii dies'. Item quinque nomina feminina sunt, quae tam⁵
 quartae quam secundae declinationis habentur, hoc est nomina arborum,
 ut sunt: pinus laurus quercus cornus ficus. Item interrogandum est, quo-
 modo discernuntur alia nomina quartae declinationis participiis similia ab
 his, quibus similia sunt. Hoc soluendum est: quando nomina sunt quartae
 declinationis, fixa sunt et fortia, nec mutant syllabas in us in a in um,¹⁰
 nec genera, sed unum genus fixum habent aut femininum aut masculinum
 in us, ut hic uisus huius uisus, quod etiam optutum oculorum significat;
 quando uero participia sunt similia nominibus in us desinentia, secundae
 declinationis sunt, ut uisus uisi a uerbo uideo, et mutant genus et syl-
 labas terminantes in us in a in um, ut uisus uisa uisum, similitudine¹⁵
 mobilium nominum secundae declinationis. Et hoc sciendum est, quod
 omnia nomina quartae || f. 110* || declinationis participiis similia inter has
 duas declinationes discurrentia, idest inter quartam et secundam declina-
 tionem, tres litteras ante us habent, idest x s t, ut luxus uisus auditus,
 quae tam nomina quam participia et quartae declinationis nec non et²⁰
 secundae sunt et cetera similia. Item scire debemus, quod illud nomen,
 quod dicitur domus, et quartae et secundae declinationis est; ablatiuo
 enim singulari domo et genetiuo plurali domorum secundae declinationis
 est; reliquis autem casibus quartae declinationis est. Hinc Donatus
 dicit: quaecumque nomina ablatiuo casu singulari o littera²⁵
 fuerint terminata, genetiuum pluralem in rum syllabam mit-
 tunt, datiuum et ablatiuum in is, ut ab hoc docto horum
 doctorum his et ab his doctis: contra hanc regulam inueni-
 mus ab hac domo harum domorum his et ab his domibus, ab
 hoc iugero horum iugerum his et ab his iugeribus. Sed scire³⁰
 debemus, multa quidem ueteres aliter declinasse, ut ab hac
 domu harum domuum his domibus et ab hoc iugere iugerum
 iugeribus. Verum euphoniā in quibusdam dictionibus plus
 interdum ualere inuenimus, quam analogiam uel regulam
 praeceptorum. Item de altera terminatione quartae declinationis u³⁵
 finita pauca dicamus. Sunt enim nomina neutra rigida et monoptota in
 singulari numero, quae huic declinationi adsignantur propter pluralem

2 idibus idus idus id^{bi} adibus 3 declinantur 4 si dicuntur 5 quasi hi 7 pinus
 etc.] cf. *Prisc. de nomine* p. 445, 19 corus ficus 8 quartae] quinte 10 fixe
 14 uideor 15 terminationes 16 secunda 17 participia 18 declinationis discurs-
 rentiam 23 secunda 24 Donatus] p. 378, 30 27 in his 30 iugerorum
 Donatus Keilii iugerum Donati cod. Leid. 122. 32 ab ho iugero 33 quibus-
 dam deest apud Donatum 34 inuenimus om. Donatus Keilii meminimus eupho-
 niam Donati cod. Parisinus 1180 35 de alte 36 sunt in 37 declinatione

numerum eorum, maxime autem propter genetium pluralem in uum desinentem geminata u littera, quod est proprium quartae declinationis, ut est hoc cornu huius cornu huic cornu *hoc cornu* o cornu ab hoc cornu et pluraliter haec cornua horum cornuum his cornibus haec cornua o cornua ab his cornibus. Sic declinantur et alia nomina similia neutra quartae declinationis, ut sunt haec: hoc genu hoc gelu hoc tonitru hoc ossu hoc testu hoc ueru hoc specu. In his ergo nominibus neutralibus in singulari numero scire debemus, tres casus, esse breues ultima syllaba et tres longos differentiae causa, hoc est in nominatiuo et accusatiuo et uocatiuo singulari ultimum u corripitur, ut hoc cornu nominatiuo et hoc cornu accusatiui et o cornu uocatiuo. In genetiuo uero et datiuo et ablatiuo singulari u finale producit, ut huius cornu huic cornu ab hoc cornu. Priscianus autem in his nominibus neutris ultimum u produci debere in omnibus casibus sine ulla differentia ostendit dicens: 'non *in*rationabiliter dicimus genu cornu gelu in omnibus casibus in singulari numero u litteram produci'. Item scire debemus, *quod* haec nomina neutra quartae declinationis in u desinentia apud ueteres aliquando in um, aliquando uero in us finita inueniuntur. Inde Priscianus dicit: 'in u Latina nomina sunt finita generis neutri || f. 110^b ||, ut hoc cornu hoc tonitru hoc genu hoc gelu, quae tamen antiquissimi inueniuntur in um proferentes in eodem genere, ut 'hoc cornum' 'hoc tonitrum' 'genu', et in us proferentes masculino. Lucanus 'cornus' et 'tonitrus' protulit. Cicero autem 'hoc genus' pro 'genu' dixit:

Ad laeuum genus haec nixi delapsa resedit.

25 Ouidius:

flexile cornum

pro 'cornu' dixit. Lucretius dixit:

saepe gelum, quod continet in se, Mittit'.

Item Priscianus dicit: 'hic tonitrus' et 'hoc tonitru', 'hic cornus' et 'hoc cornu', 'hic artus et 'hoc artu', 'hic angiportus' et 'hoc angiportum', compositum ab angusto et portu. Item scire debemus, quod genetius quartae declinationis *in us* syllabam terminatus, siue masculinum siue femininum nomen fuerit, us syllaba ultima producit. Inde Priscianus dicit: 'in quarta declinatione genetius singularis et nominatiuus et accusatiuus et uocatiuus pluralis idem sunt; quippe in omnibus his casibus producit us syllaba, ut huius fluctus hi fluctus et hos fluctus et o

2 geminita 3 hoc cornu *om.* 4 cornuam 6 genus hoc estu 8 longas deferentiae 9 et uocatiuo *om.* 13 Priscianus] *cf. I p. 362, 8 seq.* 14 deferentia non rationabiliter 16 quod *addidi* 18 Priscianus] *cf. I p. 210, 14 seq.* 19 *gēs* neum o cornu t'onitu 22 Lucanus] *VII 217 et 197* protulit. Cicero] *cf. de hoc exemplo aliisque Prisc. l. l.* 24 at leuum nixi delapsa resedit] *telanis sare sedit* 27 lucretius 29 Priscianus] *cf. I p. 262, l. 4, 17* dixit dicit hic tonitruus ornus 32 in us *addidi* terminata 33 Priscianus] *cf. I p. 363, 27 seq.* 34 nominatas 36 produicitur hii

fluctus'. Item Priscianus dicit: 'omnes autem declinationes, idest prima secunda quarta quinta, producunt extremam syllabam genetiui, ut huius poetae huius docti huius manus huius diei'. Item animaduertere debemus, ut Sergius dicit, quod maiores nostri omnia nomina quartae declinationis secundae faciebant, ut 'huius flucti' et 'huius senati'. Valerius dicit: hoc senati consultum prius factum est. Item Priscianus dicit: 'fructi' pro 'fructus', 'quaesti' pro 'quaestus', 'aduenti' pro 'aduentus' ueteres dicebant, 'senati' pro 'senatus', 'uersi' pro 'uersus'. Terentius dicit:

Nihil ornati nihil tumulti,

10

pro 'ornatus' et 'tumultus'; idem:

Numquam animum quaesti gratia ad malas adducam partes; idem:

Patrem ut extimescam, ubi eius aduenti uenit in mentem. Salustius dicit: senati decretum fit, sicut ille censuerat. Item Priscianus de quarta declinatione in minore arte ita pronuntiat: In us correptam s uel t uel x antecedentibus si sint rerum incorporalium uocabula, sunt masculina et quartae declinationis, ut hic risus hic usus huius usus hic tumultus huius tumultus hic metus huius metus hic luxus huius luxus hic sexus huius sexus. Similiter quartae declinationis sunt, quae ex his componuntur, ut senatus a senibus natu huius senatus et quae cognominatim his prolatis fixa sunt, ut hic magistratus ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ ἄρχων huius magistratus, hic exercitus ὁ στρατός καὶ ἡ γυμνασία huius exercitus, hic saltus ἡ πύδησις καὶ ἡ νάπη huius saltus. Eiusdem praeterea declinationis sunt quae cum sint fixa, in tus desinunt aliqua consonante in eadem syllaba || fol. 111^a || ante t posita, ut hic fluctus huius fluctus, hic questus huius questus, hic rictus huius rictus. Excipitur lectus ἡ κλίνη lecti; nam mustus facit musta. Similiter quartae declinationis sunt, quae per syncopam a supra dictis incorporalibus proferuntur, ut portatus portus, artatus artus; item arcitus ab arceo arcus; sic

1 Priscianus] *Quem hic potissimum Prisciani locum auctor intellexerit, non inuenio.*
 4 Seregius] *cf. [Sergii] Explan. in Donat. I p. 515, 31 K:* maiores nostri omnia nomina quartae declinationis secundae faciebant, huius flucti huius ornati huius senati; hodie quartae sunt tantum declinationis, huius fluctus huius ornatus huius senatus.
 5 Valerius] *Hoc exemplum apud ceteros grammaticos non extat.* 6 prior Priscianus] *cf. I p. 257, 21. 23; 258, 3. 7* 7 questi pro questus aduentis 8 sanati pro sanatus terentius] *cf. Prisc. I p. 257, 20* 11 idem] *cf. Prisc. I p. 258, 1. 4*
 12 questi ad mala partes, om. adducam idest partem ut exestimes cā 14 aduenti memoria uenit 15 Salustius] *cf. Prisc. I p. 258, 6* sit consuerat 16 Priscianus] *De nomine etc. p. 444, 26 K.* 17 es uel t incorporabilibus 19 tumultus 24 ΚΕΑΡΧΩΝ 25 ΦΕΤΡΑΤΩΣ ΚΕ ΓΥΟΝΑtia 26 ΗΙΤΗΑΗ ce ΚΕΝΑΠΗ 28 in edem 29 questus] caestus *Prisc. apud Keilium p. 444, 35* 31 fecit 32 sinagopam portatur 33 item artitus

laqueatus lacus; uultus quoque ipsa res esse uidetur a uolo uerbo, quomodo a colo cultus. Excipitur uentus uenti, quamuis uideatur hoc nomen simile esse incorporali, quod a uenio uerbo nascitur, ex quo compositum aduentus aduenti. Nec non excipitur sanctus sancti, 5 quamuis c habeat ante tus. Item feminina in us correptam desinentia quartae declinationis sunt, ut haec manus huius manus, haec nurus, haec socrus, haec porticus, haec anus et cetera. Excipitur haec aluus alui, humus humi, et haec domus huius domi uel huius domus, et haec colus huius coli uel huius colus. Alia uero nomina in us correptam desinentia, 10 siue masculina siue feminina fuerint, secundae declinationis sunt: masculina, ut hic bonus huius boni, hic humerus huius humeri, hic somnus huius somni et omnia adiecta mobilia in us desinentia . . . . . si sint propria uel *appellatiua* Graeca in os apud Graecos desinentia uel arborum nomina, secundae sunt declinationis; propria, ut haec Tyrus huius Tyri, 15 haec Cyprus huius Cypri, *appellatiua* Graeca, ut haec arctus arcti; arborum nomina, ut haec cupressus cupressi, pirus piri, arbutus arbuti, alnus alni. Excipitur unum nomen femininum proprium, quod quamuis in us correptam desinit, tamen tertiae declinationis est, ut haec Venus huius Veneris, ideo ne, si Venus Veni declinaretur, dubitationem haberet genetiuius cum uerbo imperatiuo ueni. In us autem productam desinentia 20 nomina feminina sine dubio tertiae declinationis sunt, ut haec seruitus huius seruitutis: sic senectus iuuentus tellus palus. Neutra uero in us desinentia seu productam seu correptam tertiae declinationis sunt et in ris terminant genetiui, ut ius iuris, plus pluris, maius maioris, minus 25 minoris, corpus corporis, pondus ponderis, pectus pectoris, munus muneris. Excipiuntur hoc pelagus pelagi, quod Graecum est et interpretatur profundum, et hoc uulgus uulgi, quod et masculinum est, et uirus uiri et pus indeclinabile. Communia uero trium generum in us correptam desinentia tertiae declinationis sunt, ut hic et haec et hoc uetus ueteris, 30 hic et haec et hoc Ligus Liguris, quod est gentile, et duo nomina monosyllaba communia duorum generum, quae producuntur nominatiuo, ut hic et haec sus suis, hic et haec grus gruis: nam mus muris epicoenon est, quod a Graeco $\mu\upsilon\varsigma$ mutauit *v* in *u* longam. Nullum enim nomen Latinum masculinum in us productam desinit. Graeca igitur in us pro- 35 ductam desinentia apud Graecos in $\delta\omicron\varsigma$ terminantia genetiuium || f. 111^b ||

1 laceatur a uo uerbo 2 a culo 5 Item feminina] *cf. Prisc. p. 445, 20* 6 murus 7 alius 9 colis Alia uero nomina] *cf. Prisc. l. l. p. 445, 4* 11 humerus] *Homerus Prisc. apud Keilium p. 445, 5* 12 in us desinentia] *cf. Prisc. p. 445, 15*: In us correptam desinentia feminina si sint propria uel appellatiua Graeca etc. 13 appellatiua om. grecus 15 cypus huius cypri grecus ut haec arctus 16 arbustus arbusti 19 nam si Venus Veni] *cf. Prisc. l. p. 269, 21* 20 In us autem] *cf. Prisc. de nomine etc. p. 445, 36* 22 Neutra uero] *cf. Prisc. l. l. p. 445, 24* 24 minus minus minoris 26 pilagi 28 et plus Communia uero] *cf. Prisc. l. l. 28* 30 ligoris 32 epices uon 33 mis mutauit i nomen] *numera ||||* 34 Graeca igitur] *Prisc. l. l. 33*

apud Latinos *δοσ* in dis conuertunt et tertiae declinationis sunt, ut *Οἰδίπους τοῦ Οἰδίποδος* hic Oedipus huius Oedipodis, sic *Μελάμπος τοῦ Μελάμποδος* hic Melampus huius Melampodis.

Hucusque Priscianus de quarta declinatione ista disseruit et in regula quartae declinationis etiam illa nomina in us desinentia, quae ad secundam uel ad tertiam declinationem pertinere debent, ostendit. Hoc autem adnotare debemus, quod nullum nomen quartae declinationis commune duorum uel trium generum aut promiscuum uel incertum inueniri potest, nec neutrum ullum nomen in us quartae declinationis, nisi ea, quae in u terminantur, nec mobilia inter duo aut tria genera in quarta declinatione inueniri possunt, nisi nomina participiis similia, quae tamen fixa et fortia sunt, quando quartae declinationis fuerint, quando autem participia mobilia sunt, sine dubio secundae declinationis fiunt. Item scire debes: in nominibus quartae declinationis aut nullum aut raro inuenies nomen aduerbium a se faciens.

Quintae declinationis nomina quot genera habent et quot terminationes et quot terminales litteras? Omnia nomina quintae declinationis unam terminationem habere uidentur, hoc est es, et unam litteram terminalem s, et unum genus, hoc est femininum. Omnia enim nomina quintae declinationis feminina sunt in es productam desinentia, excepto uno nomine, quod incerti generis esse dicitur, ut hic et haec dies, sed in plurali numero masculini generis, de quo nomine postea dicemus et ex eo compositum unum masculinum, ut hic merides huius meridiei. De hac autem quinta declinatione Claudius ita pronuntiat: Quintae declinationis nomina sunt, quorum genetiuus singularis in ei desinit, ut haec species huius speciei: huius nominatiuus huiusmodi semper producit in ultima syllaba, ut haec acies huius aciei. Hanc nonnulli quintam, nonnulli circumflexam nominant. Nobis tamen quinta adprobanda est propter ordinem et numerum uocalium, quae sunt quinque, a quibus ordinem acceperunt quinque declinationes. Item Priscianus dicit: 'quinta declinatio habet unam terminationem in es productam, cuius genetiuus in ei diuisas syllabas desinit, ut hic merides huius meridiei'. Quintae declinationis quae est agnitio? Haec est: cuius nominatiuus et uocatiuus singularis et nominatiuus et accusatiuus et uocatiuus pluralis in es productam semper desinunt, ut haec facies et o facies et hae facies et has facies et o facies; genetiuus autem et datiuus singularis quintae declinationis in ei diuisas syllabas terminantur, ut huius

1 latinus ut ὀδύπτο ὀδύπτο huius οὐδύπτοδος hic et pus huius codipodis 2 sic melampus huius melampodis hic melampus huius melampodis 4 deseruit 5 quarta 6 a tertiam 8 inuenire 9 nec num ullum declinatione 11 inuenire 16 quod, ter 19 et unum genus et unum genus 22 nomina postea] cf. p. 133, 12 24 Claudius] Non extat hic locus in editione Vindobonensi. dicimus 23 meridie 27 he acies 31 Priscianus] cf. de nomine etc. p. 147, 16; 148, 33 terminationem, om. in 33 qui est 34 et accusatiuus om. 35 desinient 36 et has] et es

faciei et huic faciei. Accusatiuus singularis in em correptam desinit, ut hanc faciem, exceptis monosyllabis spem rem || f. 112^a ||, quae producuntur. Ablatiuus singularis e producta terminatur, ut ab hoc facie, genetiuus pluralis in rum correptam desinit, datiuus et ablatiuus pluralis in bus
 5 correptam terminantur; secundum hanc regulam omnia nomina quintae declinationis declinanda sunt, ut haec species huius speciei huic speciei hanc speciem o species ab hac specie et pluraliter hae species harum specierum his speciebus has species o species ab his speciebus. Sic declinanda sunt et alia nomina feminina quintae declinationis, ut haec facies
 10 glacies progenies canities pernicies sanies rabies ingluuies caesaries materies luxuries pauperies superficies series segnities acies requies. Sunt autem alia nomina feminina quintae declinationis, quae, ut ait Virgilius, duplici declinatione gaudent, ut haec materies materiei et haec materia materiae, haec temperies temperiei et haec temperia temperiae, haec caluities et
 15 haec caluitia et hoc caluitium. Item haec segnities et haec segnitia, haec laetities et haec laetitia, haec requies et haec requia, haec facies et haec facia. Sed his multa distantia est: nam segnities per consuetudinem dicitur, segnitia autem tantum frigoris; item laetities subiti beneficii est, laetitia uero familiaris. Item requies a labore refrigerii est, requia autem
 20 otiositatis est. Item facies ipsa superficies est naturalis, facia autem similitudo in pictura.

Omnia ergo nomina quintae declinationis i paenultimam ante es habent, in quibus somnibus in genetiuo e paenultima producitur, exceptis tribus nominibus, quae non habent i ante es in nominatiuo, ut fides res
 25 spes: propterea in his e paenultima genetiuo corripitur. Et secundum ueteres plebes nominatiuo dicebatur et quintae declinationis erat; dicebant enim haec plebes plebei; sic fames famei dicebant et ideo, licet modo tertiae declinationis sit fames, tamen ablatiuus singularis e littera producta terminatur secundum regulam et similitudinem nominum quintae declinationis, quae e littera producta terminantur. Inde in libris Felicis legitur: ora fame nec habens quicquam quo rebus egenis. Cum omnia nomina tertiae declinationis, quae e littera terminantur, ultimam e litteram corripiant, omnia ergo nomina in es syllabam nominatiuo singulari desinentia trium declinationum sunt, hoc est primae et tertiae et
 30 quintae; sed illa nomina es syllaba terminata tunc primae declinationis

5 secundum] sed 8 ab his species 10 canicies ingluuies 11 luxuries
 siries signities 12 Virgilius] cf. A. Matum Auct. class. Vat. Tom. V p. 9. 137:
 Sunt et feminina, quae duplici declinatione gaudent, ut materies et materia, caluitia
 doloris caluitium artis, segnities uitii est, segnitia frigoris, laetities subiti beneficii est,
 laetitia familiaritatis, requies refrigerii a labore est, requia otiositas. 14 hec temperantia temperantiae 15 o caluitium signities signitia 16 letities leticia
 17 fatia signities 18 signitia leticies benefii letitia 19 refrigeri est requies
 20 ociositatis facias 22 quinta ante us 26 dicebantur 28 singulari 30
 in libris Felicis] Apud Martianum iste locus non extat. 33 corripiant singulare

sunt, quando Graeca fuerint et in genetiuo Graeco ov fuerint terminata, nos ultimam ov in ae diphthongon conuertimus, et hoc maxime in propriis nominibus, ut Διοσχορίδης Διοσχορίδου nos dicimus Dioscorides huius Dioscoridae, sic etiam Anchises Anchisae, Achates Achatae, uel si patronomica fuerint es syllaba terminata; tunc enim primae declinationis fiunt, ut Anchisiades Anchisiadae, Aeneades || f. 112^b || Aeneadae, *Thesides* Thesidae, Dardanides Dardanidae. Inde Priscianus dicit: Omnes minores Thesei Thesidas Graeci appellant, unde et Virgilius secundum Graecam formam Scipiadas dixit. In quo exemplo ostendit, patronomica nomina primae declinationis esse, cum accusatiuum pluralem in as syllabam protulit 'Thesidas', quod est proprium primae declinationis. Item Priscianus dicit: 'Thesidae Cecropidae a regibus dicuntur, idest Athenienses, sicut Aeneadae Romulidae, idest Romani.' Quibus exemplis ostenditur, patronomica nomina in es desinentia primae declinationis fieri debere. Thesidae enim et Cecropidae et Aeneadae et Romulidae nominatiui plurales in ae diphthongon desinentes primae declinationis sunt. Inde Virgilius dixit:

Praemiaque ingentes pagos et compita circum
Thesidae posuere;

idem: Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.

20

Alia autem nomina in es desinentia siue Graeca fuerint et genetiuum Graecum in εος habuerint, ut Τέννης Τέννηςος, aut etiam in δους genetiuum habuerint, ut Ἐμμενίδης Ἐμμενίδους, εος uel ους in is conuertentia tertiae declinationis fiunt, ut Emmenides Emmenidis Tennes Tennis. Et omnia nomina Latina, quae non habent i ante s, exceptis tribus fides spes res, quae quintae declinationis sunt, alia tertiae declinationis sunt, siue masculina fuerint ut miles gurgēs, siue feminina, ut merces moles, aut communia, ut teres bipes, siue etiam Graeca fuerint, ut Hercules Achilles, tertiae declinationis sunt. Illa uero nomina i ante es habentia, sicut diximus, quintae declinationis sunt, exceptis IIII, quae sunt tertiae declinationis contra regulam, ut abies aries paries quies, sed uetustissimi quies quiei secundum quintam declinationem proferebant, unde Afranius dixit:

Sollicito corde corpus non potitur nunc quie.

2 in e dyptongon 3 dyoscorydies dyoscorioy discorides discoride 5 syllabe 6 anchiseades anchiseadae aenidas enidae 7 theside, om. Thesides Priscianus] I p. 62, 21 8 thessei thessidas Virgilius] Georg. II 170. Aen. VI 843 12 Priscianus] cf. I p. 64, 10 theside cicropime 13 athenensis aeniade romulide 15 citropide et enide 16 in e dyptongon dissinentes 17 Virgilius] Georg. II 382 19 idem aeniade] Aen. VIII 648, cf. Prisc. I p. 64, 12. 65, I. 20 infernum 22 in ors ut tenes tenors in tos 23 cymenides cymenidos os uel oys 24 eminides eminidis tenes tenis 27 gurgens merci 28 ercules 29 hachiles uero nomi 31 habies 32 affranus] cf. Priscian. I p. 242, 10 34 sollicito

Item:

Complexa somno corpora operiuntur ac suavi quie
dicantur,

quie pro quiete dixit. Inde et requies ab eo compositum requiei facit.
5 Scire autem debemus, quod ueteres in his nominibus, sicut Claudius ostendit, genetium singularem similem nominatio proferebant. Hinc
† illius 'huius perniciēs' dixit, qui quidem regulam secutus est, quam de casibus dant grammatici, quod nominatum pluralem et singularem
genetium enuntiant uel sono uel syllabis pares et maxime in femininis
10 quintae declinationis: sic a nominatio plurali illum genetium singularem formasse uidentur; dicebant enim haec perniciēs et huius perniciēs. Hoc autem scire debes, quod illud nomen, quod est 'dies', incerti generis
|| fol. 113^a || in singulari numero inter masculinum et femininum est, et alterutrum genus exemplis ostenditur in scriptura, masculinum, ut:
15 hem et erit uobis hic dies in memoriam, et: diem festum celebrabitis illum; et hoc ostenditur in aduerbio ab hoc nomine deriuato et composito, idest hodie, quod nihil aliud significat, nisi ab hoc die. Item in feminino genere legitur, sicut in Virgilio legitur:

Venit summa dies et inreuocabile tempus.

20 Item in euangelio: die tertia nuptiae factae sunt in Channa Galileae. In plurali autem numero semper masculini generis est, sicut legitur: dies festi uestri conuertentur in luctum et lamentationem: festi dixit masculino genere, non festae; hoc autem nomen sub incerto genere in singulari numero ita declinatur: hic uel haec dies, huius
25 diei, huic diei, hunc uel hanc diem, o dies, ab hoc uel ab hac die, et pluraliter hi dies, horum dierum, his diebus, hos dies, o dies, ab his diebus.

Pronomen quomodo definitur? Donatus definiuit dicens: Pronomen est pars orationis, quae pro nomine posita tantundem paene significat personamque interdum recipit. Item Cominianus
30 et Flauianus pronomen definiunt ita: Pronomen est pars orationis, quae pro nomine posita minus quidem plene, idem tamen significat. Asperius quoque de pronomine ita definiuit dicens: De pronomine uero nihil apertius fieri potest, quam quomodo in Donati arte legimus. Inter nomen et pronomen quid interest?
35 Haec differentia est, quod nomen plena eloquutio est, pronomen uero

4 quie] que pro, om. quie 5 sicut] sic Claudius] In editione Vindobonensi non inueni, sed cf. Charis. p. 31, 18: sed ueteres in hac specie declinationis genetium singularem similem nominatio dicebant. 7 secutus quam 8 gramatici pluralem singularis 9 enuntiat syllabis 11 ut huius 13 in singulare est addidi 14 alterutrum] h'utrum 17 quod] ut 18 Virgilio] Aen. II 324 20 in euangelio] Ioh. II 1 nuptie facte 21 masculi 22 lamentatione 23 feste 26 in die horum dierum o] ho 27 definitur, fere semper Donatus] p. 379, 23 28 pene 29 personam quam Cominianus et Flauianus] cf. Charis. p. 157, 24 et Keilii adnotationem. 31 que pronominum 32 Asperius] Huius libri p. 48, 8. 33 aperti

semiplena. Haec pars † de nominae peodens inuenta est, ne iteratio nominis fastidium crearet, ut est: laudate dominum de caelis, laudate cum in excelsis. In compositione ergo huius partis ostenditur, quod officio nominis fungitur: ita enim dicuntur hae duae partes orationis, idest nomen et pronomen, sicut curator et procurator, consul et proconsul, pugnator et propugnator. Sicut enim praenomen dicitur, eo quod nomini praepositur, ita pronomen appellatur, eo quod nomini subponitur uel postponitur. Non enim nascitur haec eloquutio, hoc est pronomen, nisi ante praemisso nomine, ut est: 'Virgilius scripsit Bucolica, ipse scripsit Georgica'. Item Flaccus dicit: uidimus ex Hebraeis uirum elegantem et admirati eum sumus atque amplexi. Non enim iterum dixit 'uirum admirati', sed 'eum'. Item Virgilius Maro pronomen definiuit, cum dixit: pronomen est subministratoria pars orationis, quae quidem absque nominis amminiculo infirma uidetur esse, sed nomen || f. 113^b || illius uel maxime eget adiumento. Cur autem pronomen uerbum praecedat, cum uerbum omnium partium egregium sit, cuius dispensatione atque iudicio omnis Latinitatis status perficitur et ornatur, quam principalem partem orationis cuncti astruunt? Nam licet in ordine praeesse nomen admittat, tamen in positione quaestionum principatum tenet, cui aduerbiorum coniunctionumque agmina omne ius suum dederunt. Hac ergo ratione pronomen a nomine secernere noluerunt, sicut nec socius uel minister a rege uel principe secernitur. Quaeritur ergo: inter nomen et pronomen quid interest? Virgilius Maro ostendit dicens: Inter pronomen autem et nomen hoc interest, quod pronomen comparatione carens personam habet, ut ego tu ille; nomen autem persona abiecta comparationem recipiat, ut carus carior carissimus. Vnde Claudius in definitione nominis dixit: Nomen est pars orationis cum casu et significatione sine tempore et persona. 'Pronominis autem proprium est', sicut Priscianus ostendit, 'pro aliquo proprio nomine poni et certas significare personas'. Pronomini quot accidunt? Sex. Quae? Qualitas genus numerus figura persona casus.

1 de nominae peodens] *An latet*: de 'nomine' et 'pro' dicta ideo —? 2 celis
4 officio haec due orationes 5 curatur procuratur 6 pugnatur propugnatur
praenomen] pronomen 7 nominis nominis 9 bucolica 10 hebreis 12
Virgilius Maro] *Non extat hic locus apud Maium neque in epistulis neque in epitomis.*
16 Cur autem] *cf. Virgilii Epitom. IX p. 137 Maii*: Nunc aliud quaestionis imminet
genus, cur etiam pronomen uerbum praecedat, cum uerbum omnium partium egregium
sit. *Quae secuntur, cum hoc loco minime consentiunt.* precedet 17 adque iudicio
18 stratus 20 questionum 22 iussum dedunt 23 sotiis 24 secreteur
queritur 25 Virgilius Maro] *Hunc locum apud Maium non inueni, nisi forte p. 29*
uerba: cum pronomen comparationem habere non possit *huc referenda sunt.* 27
nomen aut 29 Claudius] *Non extat is locus in editione Vindobonensi.* 31 Priscianus] *cf. I p. 55, 13* 32 alio 33 quod accidunt genus genus

Sed tamen Plinius Secundus grammaticus, sicut Sergius ostendit, reprehendit eos, qui dicunt personas accidere finitis pronomibus, ut ipsud accidens aliud sit atque illud, cui accidit. Hinc Plinius ipse dixit: sed scire debemus huiusmodi definitores non tam in ratione
 5 errare, quam in ordine uerborum, ut dicerent personas pronomibus accidere, cum dicere debuissent, finita pronomina non recipere quasi aliunde personas. Numquam enim inueniuntur sine personis accidentia. Igitur uniuscuiusque partis *natura* per sua accidentia rationabiliter agnoscitur et intellegitur. Acci-
 10 dentia autem litterae et pedum et omnium partium orationis qualitates uocantur. Nam qualitas dicta est, qua intellegitur unaquaque res, qualis sit: nulla res est, quae qualitate careat. Nonnulli ergo putant, quia accidentia partium extrinsecus accidunt, hoc est ex omnibus accidentium ad potestatem et intellectum partium, sed falluntur hoc putando. Nam non
 15 omnia accidentium ad potestates partium idem collegunt inseparabiliter. Interrogandum est autem: qualitas pronominum quot diuisiones habet? Idest duas. Inde Donatus dixit: qualitas pronominum bipertita est: aut enim finita sunt pronomina aut infinita. Probus uero quattuor diuisiones qualitatis pronominis ostendit dicens: aut enim finita
 20 sunt pronomina aut infinita aut minus quam finita || f. 114^a || aut possessiua. Sed tamen Probus subdivisiones posuit minus quam finita et possessiua. Quae sunt ergo finita pronomina? Sine dubio illa sunt, quae recipiunt certam personam, ut ego tu ille; infinita autem sunt pronomina, quae non recipiunt personas, ut quis quae quod. Sed tamen, sicut gram-
 25 matici ostendunt, qualitas pronominum quindecim diuisiones habet. Sunt enim pronomina alia finita, alia infinita, alia minus quam finita, alia possessiua, alia subiunctatiua, alia gentis, alia ordinis, alia numeri, alia ad aliquid finita, quae dicuntur possessiua, alia ad aliquid infinita, alia qualitatis, alia quantitatis, alia demonstratiua, alia relatiua, alia magis de-
 30 monstratiua. Sunt ergo pronomina finita, sicut diximus, tria: ego tu ille; alia infinita praepositiua, ut quis qualis quantus quotus; alia subiunctatiua, ut is talis tantus totus; alia minus quam finita, ut iste ipse. Sed ipse pronomem aliquando finitum inuenitur, aliquando in minus quam finitum cadit. Tunc ergo finitum est, quando praesentem personam demonstrat,
 35 ut ego ipse, qui locutus sum; tu ipse, qui dixisti; ille ipse, qui dixit.

1 plenius secundus grammaticus, cf. Cledonius p. 50, 8; Pompeius p. 201, 5 sergius] *Is locus in Sergii scriptis, quae quidem edita sunt, non extat, cf. praef.: 'Sergiani cuiusdam commentii fragmenta inedita'.* 2 accedere 3 accedens adque accedit, hinc plenius] *Hic Plinii locus aliunde nobis non innotuit.* 4 definitores 5 accedere 8 accidentia 9 natura addidi accidentia accidentia 10 littere qualitatis 11 qua] quam 13 accidentia etc., semper ex om'nibus 14 a potestatem nam nomina 15 et potestates 16 quod 17 Donatus] p. 379, 26 18 Probus uero] *Instit. art. p. 131, 25, cf. Pomp. p. 200, 12 K.* 20 Sed tamen Probus subdivisiones posuit minusque finita et possessiua *bis posita sunt librarii neglegentia* 22 qua recipiunt 24 grammatici 25 qualitatis 30 tria 33 finita inuenitur

Sicut est: ego ipse, Virgilius, qui quondam gracili modulatus auena. Item minus quam finitum, quando de absente dicitur: 'Virgilius scripsit Bucolica, ipse scripsit Georgica'. Alia pronomina gentis sunt, ut cuias nostras et cuiates nostrates, de quibus Priscianus dicit: pronomina sunt communia trium generum et tertiae declinationis, ut hic et haec et hoc nostras nostratis et hic et haec et hoc uestras uestratis. Nostras ergo et uestras communia sunt trium generum. Item cuias pronomen praeposituum, sicut Virgilius ostendit, ut: 'cuias est iste homo'; subiunctiuum autem pronomen est nostras et uestras. Dicimus enī: 'nostras est iste homo'. Verbi gratia, si me interrogas de Latino: 'cuias est', aut de Mauro, dico tibi: 'nostras est iste Latinus', 'uestras est iste Maurus'. Item Paperinus dicit de his pronominibus: 'cuiatia sunt haec mancipia?' respondemus: 'nostratia sunt'. Item Virgilius de his pronominibus dixit: sunt pronomina secundum utrumque numerum, quae per quattuor casus declinantur, ut cuias cuiatis et nominatiuo plurali cuiates et cuiatia et accusatiuo plurali cuiates; sic etiam nostras nostratis et nostrates nostrates. Hinc legitur in Virgilio: nostras omnis familia, nostrates quoque pecora euadent imminetia hostilium pericula. Garrinus quoque grammaticus inquit: nostrates salutate fratres, quia et nostrates uos salutant. Terentius quoque dixit: cuias gens et cuiates populi || f. 114^b || litteris tam prompte dediti sunt, quam Tusci, quorum natura fertur ab infantia usque ad canitiam sapientiae soli studere et nihil aliud amare, quam semper philosophari? Et iterum Virgilius de his pronominibus tractauit dicens: 'sunt pronomina ignota, quae multifarie defectatiua sunt;

1 ego ipse] *Fueruntne igitur, qui notissimi uersus principium 'ipse ego' esse uelent?* condam modulatus 3 bucolica 4 Priscianus] *cf. I p. 586, 5* 5 communia 8 propositiuum Virgilius] *Non extat is locus apud Maion.* 12 pauperinus] *cf. A. Maii auct. class. Val. tom. V p. 27 not. 3 ex Gainfredo excerptum: Paperinus ait: cuiatia sunt ista mancipia? respondemus nostratia. Sed Virgilius dicit quod cuias et nostras excepto nominatiuo utriusque numeri reliquos non habent casus, ut cuias et nostras et pluraliter cuiates nostrates.* 13 respondit nos nostra] *||tia Virgilius]* *cf. A. Mai p. 27. 28: Est etiam pronomen secundum utrumque numerum per quattuor casus declinandum, duos scilicet nominatiuos singularem et pluralem, duos aequae accusatiuos, ut nostras nostrates, cuias cuiates.* 14 utrumque 15 cassus cuias as cuiatis nominatiuum 16 ciuates 17 nostram nostratis 18 in om. Virgili] *uirg] o, cf. Mai p. 28* 19 ostilium] *hostium emend. Petrus Daniel* Garrinus] *Gabritius Virgilius Maii* 20 gramaticus incit 21 tertius] *Terentius Virgilius Maii* cui agens 22 qua prumptē 23 ab infantiae annis sapientiae studere soli *Virgilius Maii* 24 sapientie 25 philosophale, *corr. ali Virgilius]* *cf. epitome IX p. 138 Mai: sunt pronomina ignota, quae multifarie defectiua sunt; nonnulla enim solo nominatiuo flectuntur, unde est uspiam. Sunt quae tribus casibus flectuntur cuium cui enio, cuiu cuias cuiam. Sunt quae tetracasibus declinantur, ut helus helius heli helium; helia helius heli helam; helum helius heli helum. Sunt quae pentacasibus utuntur, ut eccum ecci ecco eccum eccum; eccia eccae eccam eccia eccia; ellum elli ello ellum ello. Sed plurali carent.* 26 defectatiua] *Hinc corrigas Virgilium Maii p. 27: Sunt pronomina quibus declinatio affectatiua uel commutatiua asseritur.*

quaedam enim duobus casibus tantum, quaedam tribus, alia quattuor casibus, alia uero quinque casibus declinantur. Sunt enim quae excepto utriusque numeri nominatio reliquos non habent casus, ut nostras nostrates cuias cuiates; sunt item, quae tribus casibus flectuntur, ut cuius cuii
 5 cuio, item cuia cuiae *cuiae* et cuium cuii cuio. Sunt uero, quae tetra casibus declinantur, ut helus helius heli helum. Item hela helius heli helam et helum helius heli helum. Sunt etiam, quae penta casibus utuntur, ut eccus ecco eccum ecce ab ecco: hoc masculinum est; femininum autem ecca, datius eccae, accusatiuus eccam, uocatiuus ecca, ablatiuus
 10 ecca: sed haec plurali numero carent¹. De his etiam pronominibus Donatus memorabat dicens: sunt pronomina, quae per omnes casus non declinantur, ut eccum eccam ellum ellam cuius cuia cuium cuiates nostrates. Alia pronomina sunt ordinis; praeposituum, ut quotus; subiunctatiuum, ut totus. Alia pronomina sunt numeri,
 15 ut quot tot; alia ad aliquid infinita, ut cuius cuia cuium; alia ad aliquid finita, ut meus tuus suus uel illius: haec etiam possessiua dicuntur. Pompeius uero ostendit, quare dicuntur possessiua, cum dixit: Possessiua ideo dicuntur eo quod nos possidere aliquid ostendunt: quando enim dico meus, me aliquid possidere ostendo;
 20 sic et quando tuus, te aliquid possidere demonstro, et quando dico suus, illum aliquid possidere manifesto. Haec autem pronomina possessiua quattuor modis enuntiantur: aut enim ex utraque parte singularia sunt, ut meus pater, tuus pater, suus pater; aut ex utraque parte pluralia, ut nostri patres, uestri patres, sui patres; aut intrinsecus
 25 singularia, extrinsecus autem pluralia sunt, ut mei fratres, tui fratres, illius fratres; aut intrinsecus pluralia et extrinsecus singularia, ut noster pater, uester pater, suus pater. Sed hic aliqua quaestio oritur, ut Virgilius Maro dixit: cum dicimus meus tuus suus noster uester, quaeritur, quam tertiam personam hic ponere debemus plurali numero. Nulla enim ratio in hoc loco inuenitur, qua tertiam personam iterum resumi inreprehensibiliter posse uel debere quis dicat. Nonnulli tamen pro quodam sola || f. 115^a || tio scribentium ac legentium tertiam personam illam, quam in singulari numero

1 quedam 2 cassibus, sic semper hoc loco Sunt enim] cf. Gáinfredum apud Maium p. 27 not. 3: sed Virgilius dicit quod cuias et nostras excepto nominatio utriusque numeri reliquos non habent casus, ut cuias et nostras et pluraliter cuiates nostrates. Hic igitur locus non ad epistolas, sed ad epitomas Virgilii pertinebat. 4 cuius cui 5 iter cuia cuię et cuium cui cui 6 helus heli heli helim] Vbiq̃ue 'elhus' etc. legendum, cf. infra Virgilii Asiatici excerpta codicis Bernensis 123 f. 21^a 7 helum haelius haeli haelium 8 haecum hęc̃co hęc̃co ab hęc̃co 9 hęc̃ca datiuus hęc̃ce accusatiuo hęc̃cam uocatiuus ecce ablatiuus ecco 10 carant Donatus] p. 380, 30 14 autem totus 17 Pompeius] p. 203, 27 K. 18 possidere 19 enim doco mea aliquid possidere. 21 manifesto] Pompeii uerba paululum uariata sunt. 27 questio Virgilius Maro] cf. p. 25 ed. Maii. 29 queritur 30 Nulla enim] maxime cum nullam rationem hoc loco inueniant, qua seruent tertiam personam nec praesumi inreprehensibiliter possit uel debeat Virgilius Maii. 31 inreprehensibiliter 32 ad egentium 33 quam in singulari etc.] pro qua pluralem posueramus Virgilius Maii

posueram, id est suus, communem esse definiunt inter singularem et pluralem numerum, ut dicant sic: meus tuus suus noster uester suus. Sicut in Deuteronomio legitur: quia deus suus uendit eos. Sunt etiam alia pronomina qualitatis, ut qualis talis; alia quantitatis, ut quantus tantus; alia demonstratiua, quae rem praesentem significant, ut hic et haec et hoc; alia relatiua, quae rem absentem notant, ut is ea id; alia demonstratiua composita, ut eccum et eccam, hoc est ecce eum ecce eam. Item ellum, id est ecce illum, sic etiam ellam, hoc est ecce illam. Haec ergo pronomina nihil uerius possumus dicere, nisi magis demonstratiua: ecce enim aduerbium demonstrandi non con-
gruit nisi rei, quae potest demonstrari, ex quo aduerbio haec pronomina composita sunt eccum et ellum: est enim aduerbium demonstrantis.

Genera pronomina quot sunt? Donatus ostendit dicens: genera pronominum sunt eadem fere, quae et nominum. Quid ergo significat illa particula 'fere'? Qualem differentiam ostendit? Sine dubio significat, quod non sunt tot genera in pronomine, quot in nomine sunt. Nam in nomine omnia genera sunt, id est masculina feminina neutra communia et incerti generis et epicoenon, in pronomine autem epicoenon non est nec incertum genus, alia uero genera omnia habet. Inde Pompeius dixit: Genera pronominum sunt haec: omnia enim pronomina aut masculina sunt aut feminina aut neutra aut communia aut omnis generis; masculinum pronomen est, ut quis: hodie enim ita dicimus 'quis uir' in masculino genere, apud maiores autem nostros indifferenter inuenimus hoc pronomen. Dicebant enim 'quis uir' et 'quis mulier', omnino mil-
lies, non semel positum in feminino genere inuenitur. Apud Terentium habes hoc forte quarto aut quinto positum 'quis', cum de muliere loqueretur. Hinc scriptum est:

Quis tu es mulier qui me hoc nuncupasti nomine?

Ergo est hodie masculinum pronomen quis, femininum quae, neutrum quod. Communia duorum generum, ut qualis talis: dicimus enim interrogando 'qualis uir' et 'qualis mulier', dicitur respondendo et subiungendo | f. 115^b || 'talis uir' et 'talis mulier'. Commune trium generum, quod omne genus dicitur, ut ego tu: dicit enim uir 'ego', dicit et mulier 'ego', nec non et mancipium dicit 'ego'. Sic etiam secunda persona communis

1 sus 2 dicam si|| 3 in Deuteronomio] XXXII, 30 4 uindedit sicut etiam
5 aliquantitatis 6 significat 7 hi sea 8 ecce eum om. 9 uirius 10 demon-
stratiuum 11 regi 12 est enim aduerbium haec pronomina composita sunt eccum
et ellum est enim aduerbium demonstrantis 13 Donatus] p. 357, 8 15 deferentiam
16 quot non quod in 18 epicenon epycenon 19 Pompeius] p. 206, 17 K.
23 hodie ita dicimus ut quis masculinum sit pronomen, apud maiores etc. Pompeius
qui is uir 24 indifferenter 25 dicebat] Dicebant enim om. Pompeius 26
positum — inuenitur om. Pompeius femino 27 terrentium 28 Hinc scriptum
est] cf. Pomp. p. 206, 27 K. 29 tuus mulier nunc cupasti 30 Ergo est — 35
nec non et mancipium, cf. Pomp. l. I. 29 — 32 32 respondeo

trium generum est: dicitur enim 'tu uir' 'tu mulier' et 'tu mancipium'. Nullum autem pronomen epicoenon idest promiscuum uel incertum inuenitur. Numeri pronominum quot sunt? Idest duo; singularis, ut iste; pluralis, ut isti. Inde Pompeius dicit: In pronominibus sunt etiam
 5 numeri duo, singularis, ut hic; pluralis, ut hi. Sunt etiam numeri communis; quomodo dicimus in nominibus nubes manus dies, sic etiam in pronominibus inuenitur communis numerus inter singularem et pluralem, ut qui: et de uno possum dicere 'qui uir' et *de* duobus et de pluribus 'qui uiri';
 10 sic etiam 'quae mulier' 'quae mulieres' uel 'quae mancipia'. Dicitur etiam dualis numerus in pronomine, ut uter uterque, sed haec *alii* nomina, *alii* uero pronomina propter similitudinem declinationis protulerunt.

Figurae pronominum quot sunt? Hoc est duae. Quae? Simplex, ut
 15 ego ille ipse hic quis quot qualis. Composita pronomina sunt, ut egomet illeipse, hicine, quisquis, quodpiam, qualiscumque et cetera. Pompeius de figura pronominum et de compositione ita pronuntiat: 'sicut diximus in nominibus, quoniam ea nomina, quae ex duobus nominatiuis composita fuerint, ex utraque parte declinantur, ut praetor urbanus praetoris urbani
 20 et cetera, sic eques Romanus equitis Romani utraque parte declinatur, quoniam utraque parte nominatiuus est; ea uero nomina, quae ex nominatiuo *et* quolibet alio casu composita fuerint, ea parte declinantur tantum, qua fuerit nominatiuus casus, ut praefectus equitum, tribunus militum siue tribunus plebis, haec ex prima parte, hoc est ex nominatiuo, qui
 25 est praefectus et tribunus, declinantur, equitum autem uel militum siue plebis in compositione indeclinabilia *sunt*; item senatus consultum: hoc nomen compositum posteriore *parte*, qua nominatiuus est, consultum declinatur, facit enim senatusconsulti senatusconsulto et reliqua. Senatus ergo, quia et genetiuus est, sic currit per omnes casus sine declinatione'.
 30 Haec inuenimus et in pronominibus: sunt enim pronomina, quae utraque

2 epycenon 4 Pompeius] p. 206, 33 6 communes quomodo] quod in omnibus 7 magnus 9 et duobus 10 uel qui mancipii] *Pompeii ipsius uerba in codicibus paulo aliter se habent neque dubitandum, quin is Pompeii codex, quo excerptor usus est, bonitate reliquos antecedit, cf. praef.: 'De Pompeii grammatici codicibus'. Apud Pompeium igitur haec habes p. 206, 34 seq.: sunt etiam numeri communis. Legimus etiam in nominibus; quomodo dicimus nubes dies, sic etiam etc., p. 207, 3: possum dicere qui et de duobus et de pluribus, qui uir et qui uiri, quae mulier et quae mulieres. 11 dualis] de aliis 16 hic me Pompeius] p. 207, 17: nam diximus in nominibus, quoniam ea nomina, quae ex duobus nominibus composita sunt, ea parte declinantur, qua est nominatiuus; et inuenitur nomen quod utraque parte declinatur: praetor urbanus utraque parte declinatur, quoniam utraque parte nominatiuus est. 19 declinari 20 equiti 22 nominatiuo quolibet declinari 23 cassus 24 tribunus militum tribunus militum 25 hoc est ex nominatiuo qui est praefectus equitum tribunus militum siue tribunus plebis haec ex prima parte hoc est ex nominatiuo 26 sunt om. 27 parte addidi declinantur 28 sanatus consultum, corr. -consulti sanatus consulto sanatus ergo 29 sine declinatione] cf. de toto hoc loco etiam Pomp. p. 179, 3 seq. 30 Haec inuenimus] cf. Pomp. p. 207, 21*

parte declinantur, ut quisquis *cuiuscuius cuicui* quemquem o *quisquis* a quoquo et pluraliter quiqui *quorumquorum* quibusquibus uel quisquis quosquos o *quiqui* a quibusquibus. Apud Ciceronem inuenitur sic declinatum 'cuicui modi est' et apud Terentium ita inuenitur: 'quemquem nauca sis'. Item sunt pronomina, quae priore tantum parte declinantur et posteriore non declinantur . . . . . quis uero declinatur [f. 116^a ||]. Item Virgilius Maro dixit: quorundam pronominum compositiones aut praeponuntur, ut aliquis siquis; aut subiunguntur, ut quidam egomet. Multa siquidem pronomina componuntur, ut egomet tumet hicce haecce hocce quisquis quaequae quodquod¹⁰ uel quicquid, quisnam quaenam *quodnam*, quislibet quaelibet quodlibet, quiscumque quaecumque quodcumque, quisque quaeque quodque, quispiam quaequam quodpiam uel quidpiam, quisuis quaeuis quoduis, quisquam quaequam quodquam. Item Virgilius iterum de pronominibus compositis dixit: ego pronomem finitum compositiones duas recipit; uel¹⁵ cum illud duplicatur, ut egoego, uel cum met syllabam recipit, ut egomet; sic tutu tumet, sese semet. Sunt item pronomina interrogatiua composita cum aduerbio interrogandi ne, ut hicine haecine hocine; sic enim dicimus hicine, quasi hicine, haecine haecne, hocine hocne. In Deuteronomio legitur: haecine reddes domino? quasi dixisset²⁰ interrogando 'nonne haec reddes domino?' Item Iram rex Tyri ad Salomonem dixit: haecine ciuitates, quas dedisti mihi? Est autem unum pronomem compositum ex duobus corruptis, ut idem, idest is et homo. Inde Isidorus dixit: 'is homo' compositum 'idem' facit. De hoc pronomine etiam Donatus dixit: Nam idem; quod constat²⁵ ex duobus corruptis compositum, cum producit, masculinum est 'idem'; cum corripitur, neutrum est 'idem'. Nec non Pompeius de hoc pronomine ita pronuntiat: Item pronomem est utriusque numeri commune et utriusque generis, idest masculini et neutri, sed temporibus et pronuntiatione discernitur. Idem si uolueris corripere,³⁰ neutrum est, ut Idem tempus, idem mancipium. Priscianus: tria tantum inter se pronomina componuntur, iste hic, ut istic istaec istoc; is uero cum aduerbio componitur, ut idem, quod significat is et demum, ex

1 ut qui quis cuius cui quemquem o a quoquo 2 quorum 3 o a quibus quibus ciceronem] cf. Pomp. p. 207, 32 4 terrentium] cf. Pomp. l. l. 29 inueniuntur 6 declinatur declinantur] Lacunam expleas secundum Pompeium p. 207, 35: ut est illud quispiam, piam non declinatur 7 Virgilius Maro] Non inueni apud Maum. 10 hicque haecque hocque 11 quodnam om. 14 Virgilius] p. 25 Mai.: Hoc tamen pronomem expositiones duas recipit etc. 16 met et 17 tuto Maius 18 neut hicine 20 deuteronomio] XXXII, 6 21 none hac reddas 22 haecines] Reg. I 9, 13 23 idem idem is 24 isydorus dorus] De hoc Isidori loco, qui in originibus non extat, cf. praef.: 'De Isidoro grammatico'. his homo 25 Donatus] p. 380, 22 28 Pompeius] p. 208, 1: pronomem est utriusque generis, idest neutri et masculini, sed temporibus etc. 30 Idem si uolueris] cf. Pomp. p. 208, 4. 5, unde non dubium est, quin ante 'si uolueris' lacuna statuenda sit. 31 Priscianus] cf. I p. 559, 11 seq. trea 32 item se is uero] in suo

quibus conponitur femininum eadem et neutrum idem i correpta, quae in masculino producitur, in neutro autem corripitur: inde geminatur conpositio identidem.

Personae pronominum quot sunt? Hoc est tres. Quae? Prima persona, quae de se loquitur, ut ego; secunda, ad quam prima loquitur, ut tu; tertia persona, de qua quis loquitur, ut ille; sed persona prima et secunda generis communis sunt, hoc est trium generum, tertia autem persona ille masculini generis est, femininum autem in a mittit illa et neutrum illud. Hoc autem pronomen finitum tertiae personae, quod est
 10 ille, aliquotiens in minus quam finitum cadit, ut est in Virgilio:

Ille ego qui quondam fragili modulatus auena.

Pompeius dixit: si ille finitum pronomen est, quid opus fuerat, *ut* inter || f. 116^b || poneretur ego? Inde ostendit hoc ipsum pronomen, quoniam non satis finitum est. Ergo ista sunt
 15 duo praecipue finita pronomina, ego et tu. Ipse uero et ille et idem minus quam finita sunt.

Casus pronominum quot sunt? Sex, sicut et nominum: nominatiuus hic, genetiuius huius, datiuus huic, accusatiuus hunc, uocatiuus o *hic*, ablatiuus ab hoc, et pluraliter hi horum his hos o *hi* ab his. Sed non
 20 omnia pronomina per omnes sex casus declinantur: inuenitur enim pronomen, sicut Pompeius dicit, ubi unus casus desit, idest uocatiuus, ut ego mei mihi me a me. Plerique interponunt o, ut ego mei mihi *me* o a me, ut hoc ipsum o articulus sit uocatiui casus; tamen falsum est docente Astyagio: non potest fieri, ut o pronomen sit uocatiui casus, quoniam
 25 uocatiuus singularis debet aliquid differentiae habere a uocatiuo plurali. Omnis enim articulus per omnes casus necesse habet in singulari numero aliter declinari et aliter in plurali, ut puta hic huius huic hunc o ab hoc, hi horum his hos o ab his. Hi omnes casus in singulari et plurali numero inter se ipsos diuersi sunt. E contrario in isto uocatiuo, qui facit
 30 'o Turni' siue 'o tu' et 'o uos', idem articulus est. Et idcirco illud etiam sequendum est, ut hoc dicas, o interiectionem aut certe aduerbium esse, quod iungatur uocatiuo casui. Ceterum articulus uocatiui casus non potest dici. Item habes pronomen, ubi non inuenis nominatiuum et uocatiuum, ut est sui sibi se a se. Quattuor casus habet utriusque numeri commu-
 35 nes, nominatiuum autem et uocatiuum non habet. Inueniuntur etiam aliqua pronomina, quae omnino non habent nisi singulos casus, ut cuius cuia cuium: in his pronominibus nec nominatiuus inuenitur nec aliquis

3 idemidem 5 ad quam] aliquam ut tui 8 genus 9 tertia 11 condam
 modulatus 12 Pompeius] p. 202, 30 13 ut om. 15 due praecipua 16 ide
 17 quod 18 o hic om. 19 o ab non omnia] nomina 21 Pompeius] p. 209, 1
 22 mihi o 24 astyagio] cf. Pomp. l. l. 5 uocati 26 Omnis enim] cf. Pomp.
 l. l. 14 seq. 29 e contrario] cf. Pomp. l. l. 13 30 Et idcirco] cf. Pomp. l. l. 21
 32 potest] est 33 Item habes] cf. Pomp. l. l. 26 35 Inuenitur] cf. Pomp. p.
 210, 14 36 quod

alius, nisi genetivus tantum: cuius enim genetivus singularis est, ut cuius filius est . . . . . ipsius filius; sic quando dico 'cuius est filia', genetivus singularis est, tale est ac si dicam 'illius filia'. Item cuius genetivus singularis est, ut in Virgilio:

Dic mihi Damoeta cuius pecus an Meliboeti, 5
 nouo more introductus est iste genetivus, quoniam a regulis recessit, quia
 nullus genetivus invenitur in a aut in um terminatus in nomine vel in
 pronome aut in participio exceptis his 'cuius cuius'. Nec putes alium
 esse casum, nisi genetivum: ergo, sicut dictum est, invenitur pronomen,
 ubi genetivus solus, ut cuius cuius cuius. Invenitur accusativus tantum 10
 ceteris deficientibus, ut est eum eccum illum, nec possumus invenire
 alios aut umquam possumus dicere eum ecci ecco. Quamvis apud uete-
 res haec pronomina declinata inveniuntur, hoc est cuius vel cuius aut cuius
 tribus casibus, illum vel illa aut illum tetra casibus, sic etiam eum aut
 ecci siue eum penta casibus veteres declinabant, || f. 117^a || sed modo 15
 unius casus est pronomen.

1 genetivum 2 filius est] *Lacunam sic fere expleas*: tale est ac si dicam, cf. *seq.* 3 cuius] cuius 4 in Virgilio] *Ecl. III 1* 5 damoeta 6 ore quoniam regulus, corr. -lis 7 terminatum 8 participia putas 9 casus 10 invenitur] cf. *Pomp. 210, 30* 11 deficientibus possumus 12 aut umquam possumus] aut quid possum *cod.* numquid possumus *Pompeius Keilii* eccius vel eum 13 inveniuntur 14 eum 15 siue illum 16 unius casus] in us unum sunt. *De postremis cf. Virgilium Asianum p. 138 Mai.*

IIII

PRIMAE EXPOSITIONES SERGII DE PRIORIBVS DONATI GRAMMATICI VRBIS ROMAE.

|| f. 140^b || Oratio est oris ratio, idest oris eloquutio, Eloquutionis
significationes octo sunt tantum; quicquid loquimur, VIII habet significa-
tiones, plus non habet. Dic quod uis de his octo: inuenies aut nomen
aut pronomen aut uerbum et cetera. Vt puta si dicas 'uolo ire ad forum
5 et uidere amicum', uolo uerbum est, ire uerbum est, ad praepositio est,
forum nomen est, et coniunctio est. Ideo ergo definitae ita sunt eloquutionis
nostrae partes VIII, *quia*, quicquid loquimur, VIII habet significationes.
Quare ita uocatae sunt, dico. Nomen dictum est hac ratione, quod res
uniuersas nobis notas significat. Nulla enim res est, quae nomen non
10 habeat, unde scire possumus, quo *modo* uocetur . . . . nisi audiremus.
Ergo singularum est rerum notitia. De nomine pronomen nascitur. Quare
autem pronomen dictum sit aut uerbum, suis locis dicemus. Nomen
quid sit, nemo sic definiuit, quemadmodum Donatus ait: Nomen est
pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterue
15 significans. Nullum enim nomen potest sine casu inueniri, idest sine
casuum declinatione. Nomen aut corporale aut incorporale. Corporale
est, quod uideri et tangi potest, ut puta scamnum et alia: et uidetur et
tangitur et corporale est. Incorporale autem est, quod nec uidetur nec
tangitur, ut puta pietas iustitia dignitas. Sed philosophi aliter disputant.

*Cod. Bern. 207 f. 140^b—148^a Titulus sub calcem fol. 140^a is est: incipiunt
pmae exptiones serg. de p̄orib; donatū grāmāticī urbis romae; fol. 140^b man. rec. saec.
XV scriptum est: prime expōēs sergii de p̄orib; donati. 1 Oratio est] cf. [Sergii]
explan. in Donatum p. 487, 23 seq. K. eloquutiones 6 difinitae eloquutiones
nrē 7 quia addidi 10 quo uocetur nisi audiremus] Lacunam indicaui, quia auctor:
'quod non sciremus nisi nomina audiremus' uel simile quid scripsisse putandus est.
12 dicemus] dñs 13 Donatus] p. 373, 2 14 propriae comuniterue 19 filosophi*

Praeterea omne nomen aut proprium est aut appellatiuum. Singulorum hominum proprium; appellatiua, quae multarum *rerum*, ut arbor domus templum et alia. Ergo nos docemus et in hac definitione, nullum esse nomen, cui haec non tria accidunt, ut casum habeat, *et* aut corporale sit aut incorporale, *et* aut proprium sit aut appellatiuum, ut puta Achilles: ecce habet casum et uidetur et tangitur *neque* multorum, *sed singulorum* proprium est.

Nomini quot accidunt, idest per quot partes nomen indicatur? Proprie dicimus accidere illa, quae ad tractatum pertinent, idest partes sex: per qualitatem per conparationem per genus per numerum per figuram per casum. Qualitas est, quae ostendit nomen, utrum proprium an appellatiuum; aliud non licet. Si de proprio, fiunt partes quattuor, et de appellatiuo fiunt partes XXVII.

Comparatiui gradus sunt III: positius comparatiuus superlatius. Positiuus, ut doctus; comparatiuus, ut doctior; superlatius, ut doctissimus. Isti sunt gradus conparationis, sed positius uarias habet regulas: aut in us exit, ut doctus; exit in a, ut docta; exit in um, ut doctum; exit in is, ut docilis; exit in e, ut docile; exit in ans, ut amans; exit in er, ut piger niger. Varias regulas et multas habet. Comparatiuus duas tantum regulas habet: exit in or et est communis generis, ut doctior; exit in ius et est neutri generis, ut doctius clarius mirabilis. Superlatius uero III habet regulas: aut in us exit, ut doctissimus; aut in a, ut doctissima; aut in um, ut doctissimum.

Quae nomina comparantur? Appellatiua, quia propria non possunt comparari nec appellatiua omnia. Non enim possumus dicere arbor arborior arborissima, homo homonior homonissimus. Ergo uidenda sunt, quae recipiunt conparationem. Quae significant qualitatem aut quantitatem. Quot? Quattuor sunt species tantum, quae qualitatem et quantitatem significant, ex quibus tres qualitatis et una quantitatis. *Qualitatis* ergo species quae sunt? Ab animo a corpore extrinsecus. Omnia enim, quae ab animo trahuntur, recipiunt conparationem, ut stultus stultior stultissimus, sapiens sapientior sapientissimus. Item, quae a corpore sumuntur, recipiunt conparationem, ut niger nigrior nigrissimus, candidus candidior candidissimus.

Quae extrinsecus a fortuna, ut aut pauper sit aut diues aut honoratus: et ista recipiunt conparationem, ut mendicus mendicior mendicissimus, honoratus honoratior honoratissimus, honestus honestior honestissimus. A quantitate ergo species a mensura: longus latus altus paruus. Absque istis IIII partibus nulla res recipit conparationem.

2 rerum *addidi* 3 definitione 4 haec non tres ut] aut et *addidi* incorporale aut 6 achilis etē tangitur multorum ergo proprium est 8 quod accidunt 16 conparationes, *corr.* -nis 20 comuni 24 quia] quae 25 arbor arborior^{or} arborissima 28 q IIII sunt 29 qualitatis *addidi* 35 ut *addidi* honoratus

Comparatiuus cui casui seruit? Ablatiuo sine praepositione. Raro hic Donatus tractauit. Dicit enim comparatiuum tres casus habere: aut ablatiuum aut septimum casum aut nominatiuum; aut ablatiuum, ut doctior ab illo; aut septimum, ut doctior illo. Inter ablatiuum et septimum hoc interest, quod ablatiuus habet praepositionem, septimus non habet, ut 'melior a te' ablatiuus, 'melior te' septimus. Aut nominatiuum cui comparatiuus non iungitur, nisi interposita 'quam' particula, ut 'doctior hic quam ille', 'doctior Cicero quam Vergilius'. Sed nisi interponas 'quam', non potes iungere nominatiuo. Haec est mira loquutio, ut comparatiuum septimo casu ponamus, ut doctior illo.

Superlatiuus || f. 141^b || cui iungitur? Genetiui tantum plurali. Sed si possit genetiui singulari iungi, an non, in secunda arte considerabimus.

Genera nominum quot sunt? Quattuor, masculinum femininum neutrum commune, ut hic magister haec Musa hoc scamnum. Commune est, quoties masculinum et femininum unum casum habent, idest nominatiuum, similem. Omne genus est, quando nominatiuus casus tria genera suscipit, ut hic et haec et hoc felix. Epicoenon est, idest promiscuum, ut aquila coruus, quod duorum generum est. 'Canem' quoque si dixerim esse duorum generum, generis tamen communis est, quod articuli demonstrant. Quid ergo intererit inter commune et epicoenon? Hoc interest: commune id erit, ubi uisu discernuntur sexus, ut hic et haec canis: pro qualitate generis adiungo illa pronomina, quam uisu discerno. Epicoenon autem erit, quod uisu discerni non potest. Nam si uideam aut aquilam aut coruum aut piscem aut mustelam, discernere non possum: idcirco ubi uisu non discernimus sexum, epicoenon dicimus.

Praeterea et illud est discretionis, quod, si fuerint nomina communis generis, diuersos habent articulos; si epicoeni generis, unum articulum tantum, ut hic et haec canis: epicoenon non possum dicere, quomodo, si 'aquila' aut masculini aut feminini fuerit generis, tantum 'haec' aquila dico et non licet mihi mutare articulum. Nam si mutauero, incipit esse commune.

1 Raro hic Donatus] *His uerbis auctor significare uult, Donatum multo plura praecipisse, quam quae ipsis illis uerbis (p. 355, 12) contineri uideantur; primo enim de ablatiuo ipso sine praepositione, hoc est de septimo, eum cogitasse, p. 355, 12; deinde de ablatiuo cum praepositione iuncto, hoc est de eo casu, qui proprie dicatur ablatiuus, eum egisse, p. 375, 4; denique de nominatiuo, p. 375, 11.* 3 doctior 4 aut addidi ut addidi 6 ablatiuo aut nominatiuum] aut nū 9 Haec est mira loquutio etc.] *Miratur auctor, ni fallor, Donatum in arte I de septimo, qui dicitur, casu solo agere, cum in arte II ablatiuus insuper et nominatiui mentio fiat.* 11 genetiui 12 genetiui singulari consideramus 15 comune, sic fere semper 16 idest addidi 17 quando addidi nominatiuus casus] nomen id cas 18 epicoenon, semper idest addidi 19 tamen] tū 23 iungo quam] quae 27 praeterea comuni 28 articulos erisenon id unum 29 quomodo] quā 30 tantum] ut

Numeri sunt duo, singularis ut 'hic magister', pluralis ut 'hi magistri'. Quod autem alii putant, in secunda arte uidebitur. Figurae accidunt duae, simplex et composita. Simplex est, quae natura uenit; composita, quae ex arte descendit, ut puta: felix naturale est: compone illud, infelix: clarus praeclarus, uoco reuoco. Quoties res est una, simplex dicitur et naturalis; quoties ex duabus rebus constat, composita. Hae figurae modis IIII fiunt: ex duobus integris, ut suburbanus: 'sub' praepositio, 'urbanus' nomen est. Ex duobus corruptis, ut efficax: 'ef' pro e, 'ficere' pro facere corruptum est. Ex integro et corrupto, ut insulsus: 'in' praepositio, 'sulsus' pro salsus. Ex corrupto et integro, ut nugigerulus: 'nugi' corruptum, 'gerulus' integrum est.

Casus VI sunt: nominatiuus et cetera. Sed nolo tractare et dicere, quot sunt casus uel quare ita uocati uel positi sunt: nam in altera arte dicturus sum, quod nominatiuus et uocatiuus recte appellantur. Ablatiuus singularis regit casus pluralis numeri genetiuum datiuum || fol. 142^a || et 15 ablatiuum. Plurales quomodo tres uel quattuor casus declinentur, ablatiuus docet singularis, qui utique quinque uocalibus litteris terminatur; a, ut ab hac Musa; e correpta, ut ab hoc pariete; e producta, ut ab hac specie; i, ut ab hac puppi; o, ut ab hoc docto; u, ut ab hoc cornu. Ex ablatiuo ergo colligimus, qualis debeat esse genetiuus et datiuus et ablatiuus pluralis. Nam si in a aut in o terminatur ablatiuus, addita rum facit genetiuum pluralem, ut puta ab hac Musa harum Musarum, ab hoc docto horum doctorum; datiuum et ablatiuum in is: his et ab his doctis, his et ab his Musis; et si e fuerit, uaria ratio est. Nam aliquando corripitur, aliquando producit. Si uero correpta, tolle ablatiuo ipsam e et addis um uel ium et facis genetiuum pluralem, ut puta ab hoc patre horum patrum, ab hac clade: tollo e et pono ium et facio genetiuum pluralem 'harum cladium'. Si e producta fuerit in ablatiuo, addita rum facit genetiuum pluralem, ut ab hac specie: addita rum facio genetiuum pluralem 'harum specierum'. Sed siue correpta siue producta fuerit, datiuum et ablatiuum in bus mittit, ut patrum patribus, specierum speciebus. Scito autem, unde potes colligere, quando in ablatiuo e corripitur et quando producit, deinceps collige genetiuum singularem. Nam si genetiuus e habuerit ante ultimam litteram, ablatiuus longus est, ut haec species haec res haec spes huius speciei rei spei. Aliter in ablatiuo breuis est, ut ab hoc patre, quando non habet genetiuus e, sed i, ut huius patris. Si in ei genetiuus exeat, in ablatiuo producit; si aliter, corripitur. Si i habuerit ablatiuus singularis, addis ium

1 hii 5 preclarus 6 haec 8 efficax efficere et facere corruptum est 15 plurales genetiuo datiuo et ablatiuo 16 quomodo id tres 17 uocales 18 correpta ab hoc pariete producta 19 ut ter addidi pupi 20 genetibus 21 in a addidi 22 genetibus 29 rum et facio 32 quam in ablatiuo 35 haec spes om. 36 quando non etc.] aliter ñ (corr. qñ) habet genetiuus si e sed huius patris si in e id genetiuus exeat i ablatiuus producit aliter si corripitur 38 singularis] si non

et facis genetium pluralem, ut ab hac puppi harum puppium; datiuo et ablatiuo in bus, *ut* his et ab his puppibus. Si u fuerit ablatiuus terminatus, addo um et facio genetium pluralem, ut ab hoc fructu horum fructuum, datiuum et ablatiuum in bus, *ut* his et ab his fructibus.

5 Illud scire debes, quod omne nomen, quod est in rerum natura, in quinque declinationes cadere potest; aut ae diphthongon habet in genetiuo singulari, ut poeta poetae; aut i, ut puer pueri; aut is, ut pater patris; aut us, ut fructus huius fructus; aut ei, ut species speciei.

Scire quoque debes, quoniam quaecumque nomina aut Graeca aut
10 Latina inuenies, quae ab istis declinationibus non flectuntur, uere non subiacent regulis et ana|| f. 142^b ||logiam non seruant † et quicquid nobis prodest scire hoc praeter nimium compendium..... Nam cogita, quanta sunt nomina in rerum natura. Tamen quodcumque nomen inuenio, naturaliter in istis declinationibus continetur.

15 Igitur quando tibi proponitur nomen, nihil aliud quaeras, nisi genetium: ad similitudinem nominis datur declinatio. Nam quomodo *unum* nomen declinatur, sic omnia eiusdem formae, ut puta in ae desinit *poeta* genetiuo huius poetae: sic et omnia dicuntur, quorum genetiuus in ae exit, ut Anchises Anchisae Anchisae Anchisam Anchisa Anchisa, quomodo
20 poeta et Musa secundum ipsam regulam declinatur. Sed quod inuenimus apud auctores 'hunc Anchisen', istius regulae Latinae non est, sed Graecae. Poeta enim Vergilius probat, qui, *ut* uult, modo utitur Latina declinatione, ut:

Anchisa generate, deum certissima proles

25 et:

Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo;

modo regula Graecae declinationis, ut:

Anchisen facio certum remque ordine pando.

Tu autem, qui orator non es, quid uis declinare Graece, cum habeas
30 Latinam declinationem? Tamen si uis Latine, hunc 'Anchisam' aut 'Oresteni' dicis; si Graece, 'Anchisen' aut 'Oresten'. Quomodo autem sunt tota Graeca, tota Latina, alia inter Graecam Latinamque formam, in secunda arte tractabitur.

2 in bus his 4 in bus his 6 diptongon in genetium singul 9 greca 11 et quicquid] *Locus corruptus et lacunosus ita emendari atque refici possit*: sed quamquam nobis prodest scire hoc, propter nimium compendium omittendum est; nam cogita 13 quaecumque nū 15 quando] qñ praeponitur 16 unum *addidi* 17 poeta *addidi* 19 ancises etc. 21 ancisen i grecae 22 qui ut] quo utitur] ut ita 24 Anchisa] *Verg. Aen. VI 322* ancisem generate facite dms regula modo greca declinationis ut certissima prole adorat et coniugium ancisim ueneris dignitate super 26 coniugio] *Verg. Aen. III 475* 28 Anchisen facio] *Verg. Aen. III 179. Quem Vergiliū locum ideo in textum recepi, quia ex eorum numero, in quibus Graeca eius nominis forma usus est, nullus magis congruere uidebatur cum misellis loci corruptissimis reliquiis (facio certum = facite, ordine = adorat).* 29 grece 30 ancisam 31 ancisen greca 32 grecam

DE PRONOMINE.

Pronomen quid est? Pronomen hac ratione uidetur dictum, quod fungitur officio nominis, ut sit pronomen res posita pro nomine. Et scias, quomodo pronomen fungitur officio nominis. Si ita dicas: 'Cicero scripsit sectas Verrinas, ipse scripsit sectas et Philippicas', ecce 'ipse' pronomen et positum eo loco, ubi possit nomen poni. Ergo ne nominis iteratio fastidium procrearet, pro illo nomine 'Cicero' pronomen 'ipse' positum: 'ipse scripsit Philippicas' et tantum hoc significat nomen, ac si dixeris 'Cicero'. Ideo dictum est pronomen, quod loco nominis esse potuit: ubi nomen esse potuit, ibi positum est pronomen . . . . . Nam si hoc 'ipse' significat pronomen, quod significat nomen 'Cicero', quasi una pars orationis et non debuit discerni. Sed hoc interest, quod nomine posito plena est eloquutio, in pronomine non est plena. Nam quando dico 'Cicero scripsit Verrinas', plena est eloquutio; quando dico 'ipse scripsit Philippicas', semiplena.

Pronomini quot accidunt? Quae etiam nomini absque una re. Comparatio accidit nomini, pronomini autem numquam. Persona accidit pronomini, nomini numquam. Qualitas genus numerus figura casus utrique communia || f. 143^a ||.

Qualitas pronominum in quas diuiditur partes? Omne nomen aut proprium est aut appellatiuum, sic omne pronomen aut finitum aut infinitum. Quod est finitum? Quod definit personam nec patitur nos errare, sed constringit ad unam significationem. Quando dico 'ego', numquid potes ipsum uel istum uel alterum intellegere? Quando dico 'tu', quid intellegas alium nisi te solum? 'Ille' sine dubio intellegendus est.

Finita ergo pronomina ista sunt tantum: ego tu ille, quae definiunt certas personas. Prima persona 'ego' semper finita est, 'ille' uero tertia persona aliquando non finita est. Nam si praesens sit ille, de quo dicitur, tunc 'ille' pronomen finitum est. Si autem de absente sit relatio, 'ille' erit infinitum, ut puta, si quis potest et 'ille et iste' esse.

Ideo dicitur infinitum pronomen, quod non definiuit certam personam; ergo ista est qualitas, quae diuidit pronomina: aut finita facit aut infinita, sed finita III sunt, reliqua omnia infinita dicuntur.

De genere. Accidit genus masculinum quis, femininum quae, neutrum quod, commune ex duobus generibus: qualis uir qualis mulier, talis uir

2 pronomen ac 5 scripsit id sectas uerrinas ipse scripsit rectas et philippicas
sectas] *An Graecum τόπος interpretatus est? cf. praef.* 8 scripsit philippicas
10 Post est pronomen nonnulla de aequo nominis et pronominis iure intercidisse uidentur,
quibus pronomen inmerito inter octo partes orationis uersari auctor contenderat. 11
quod] quae 14 scripsit uerrinas 15 scripsit philippicas 19 communia] *Secuntur*
in codice uerba: nomen pronomen hii sunt ex ordine, quorum sensum non expedit. 22
quod] quae quae definit 26 definiunt 29 tunc] hoc 31 quod] quae definit
33 IIII, corr. III

talī mulier; ex tribus generibus, ut puta hoc dicere: tu uir tu mulier tu mancipium.

De numeris. Numerus accidit singularis hic, pluralis hi.

De figura. Accidit figura, ut in nomine, sic etiam in pronomine simplex et composita. Simplex, ut quis; composita, ut quisquis quispiam quisnam.

Accidunt personae. Sunt personae, quae finita pronomina. Accidunt casus pronomīnibus, sicut et nominibus. † Id pronomē in nota nec adiectio et nolo tractare nec declinare, sed tantummodo hoc dico: hoc debet fieri, illud debet fieri, et non dico, quare sic declinatur.

Dicimus pronomina aut finita aut infinita esse. Finita sunt illa tria, ut ego tu ille. Infinita uero pronomina III species habent; aut infinita sunt aut minus quam finita aut articularia aut possessiua. Infinita dicuntur, quae penitus non definiunt personam, ut puta quis quae quod: haec infinita sunt.

Minus quam finita, quae medium aliquid habent inter finitum et infinitum: minus significant a finito, plus significant ab infinito, ut puta 'ipse': quando 'ipse' dico, neque scis, de quo dicam † uel de arte, neque iterum licet tibi uagari: 'ipse sit uel ille', sed ad eum referes ipsam rem, qui iam notus est, ut puta: 'Vergilius scripsit Bucolica, ipse scripsit Georgica', qui 'ipse' sine dubio Vergilius est, quod, quando dicimus 'ipse scripsit', pro nomine positum 'Vergilius' non potes referre ad Ciceronem aut ad Salustium, sed ad illud, cuius nomen proprium nomen fol. 143^b naueras. Hoc possumus de illo pronomine tractare: hoc est minus quam finitum, quoties pronomē refertur ad nomen praemissum: 'Cicero scripsit, ipse etiam hoc fecit'. Numquid 'ipse' possum intellegere pro Cicerone 'Vergilius'. Pendet a superiore nomine. Hoc est ergo pronomē minus quam finitum: commemorationem facit eius personae, de qua iam locutus est.

Articulare dicitur, quod declinatur cum nomine et cum pronomine; cum nomine: hic Aeneas huius Aeneae; cum pronomine declinatur: hic ipse huius ipsius.

Possessiua, quae nos aliquid possidere significant, ut meus tuus noster uester et alia. Ista species omnium pronominum. Omnia pronomina aut finita sunt aut infinita. Finita sunt, ut ego tu ille etc.

3 de numeribus hii 9 nec] cum tantomodo 10 declinatio 11 tres 14 paenitus definiunt quisque quod 17 a finito plus significant in marg. suppl. m. I 19 referres 20 scripsit bucolica scripsit, semper 22 positus non potest 25 finita, corr. tum refertur et nomen promissum 27 pendit 28 comemorationem fecit persone 31 cum nomine additi cum pro nomine 35 ut ego tu ille] Sequitur pronominum XXI enumeratio secundum Pompeium p. 201, 30 seq.

DE VERBO.

Pars ista utilis est. Nam quo frequentior est, *qua* in Romana lingua utimur, eo magis utilis, sed modice est in hoc loco dictum: 'Verbum est pars orationis habens tempus et personam casu carens'. Nihil uerius est, *quam* quod uerbum et tempus et personam habet simul et casu caret. ⁵ 'Legō' quando dico, tempus praesens et persona prima: nullum enim uerbum est, ubi non tempus et persona simul sunt; casus nullus. Qua ratione fit, ut simul sint tempus et persona et casu careat. Nam si habeat casum, participium fit; si habeat solam personam, fit pronomen. Ergo si tempus et persona simul sit et casu careat, tunc est uerbum. Ceterum ¹⁰ si separet aut tempus aut personam, aut participium fit aut pronomen. 'Legō' utrumque tempus et personam et nullum casum habet. Verbum autem dictum est hac ratione, quod lingua aerem uerberet et inde nascitur elocutio. Sed pronomen de uerberato aere et motu linguae similiter fit. Et quare specialiter ista pars sibi hoc nomen adsumpsit? Hac ratione, quia ¹⁵ in elocutionibus frequenter hoc utimur: inuenies enim multa uerba et uix unum nomen et pronomen, ut puta si feceris elocutionem, ut ante praedictum est, 'uolo ire ad forum et uidere amicum': 'uolo' uerbum est, 'ire' uerbum est, 'ad' praepositio est, 'forum' nomen est || f. 144^a ||, 'et' coniunctio est, 'uidere' uerbum est, 'amicum' nomen est. Vides, quot ²⁰ uerba praeposita inueniuntur et uix unum nomen et alia pars orationis. Ergo quod frequenter hoc utimur, principale hoc nomen accepit, ut puta dicere 'oratio de suppliciis'. Numquid illic tantum de suppliciis loquitur, sed *et* de auaritia dicit et libidine. Sed quod frequenter de suppliciis loquitur, ideo appellauit 'de suppliciis'. Ergo non quod solum pars ista ²⁵ motu linguae et uerberato aere fit, ideo dictum est uerbum, sed quod ipsa praecipue utamur; in tantum autem uerbum, ut hodieque dicamus: 'uerba facit in senatu': utique *si* loquimur, et nomine et participio et omnibus partibus orationis utimur, sed ab illa, quae frequentior est, appellatur oratio *uel* elocutio. Verbo accidunt VII, qualitas coniugatio ³⁰ genus et cetera. Qualitas uerbi in duas diuiditur partes, in modos et in formas. Modi sunt, quemadmodum casus nominum; quemadmodum dicimus hic Aeneas huius Aeneae, quod flectitur hoc nomen per casus, sic etiam uerbum per modos flectitur.

Aliter enim modus indicatiuus, qui et pronuntiatiuus est, aliter im- ³⁵ peratiuus, aliter optatiuus, aliter coniunctiuus et cetera. Ergo quot sunt

2 qua *addidi* 3 eo quod magis dictum] dicitur 5 quam *addidi* 8 fit] sit 9 fit] facit *bis* 10 cetera 11 fit] facit quod] quae 14 fit] sit 15 Hac] et quia in elocutionibus frequenter] quae locutionibus quae frequenter 16 multa] IIII 17 et pronomen] *Malim* aut, *sicut et infra 21* aut alia pars ut ante praedictum est] p. 143, 4 23 diceretur de suppliciis, *sic semper* numquid] cf. p. 149, 26 24 et *addidi* quod] quae 25 ergo quod non 26 fit] sit 27 autem] hoc ut hodie quae 28 si *addidi* et nomen et participium 30 uel *addidi* 31 uerbi 32 dicimus *in margine* 36 coniunctiuus, *sic semper*

in uerbo modi? Pronuntiatuus imperatiuus coniunctiuus, per quos casus sunt uerborum. Sunt autem modi plurimi, idest indicatiuus imperatiuus promissiuus optatiuus coniunctiuus infinitiuus impersonalis et gerendi; VIII modi sunt, sed modo de solis V tractat, non de omnibus VIII. Nam et
5 isti † et genera uel sunt modi et semper sunt.

Indicatiuus: per ipsum indicamus, quae agimus, ut puta: quid facis? expono dormio lego scribo et alia; indico tibi, quod facio. Imperatiuus, per quem imperamus, ut puta: lege expone, ab imperando. Optatiuus, cui aduerbium optantis addimus: utinam legerem res, utinam dicerem res.
10 Quoniam coniungitur uerbo ista particula, hinc dicitur modus optatiuus.

Coniunctiuus modus est, non quod sibi 'cum' adiungat: cum legero cum dixero, sed quod iungit sibi aliquid uerbum ad premendam eloquutionem suam, ut puta 'cum legero, indigeo': adhuc pendet; 'cum dixero, faciam dormiam'. Ergo nisi addas aliud uerbum 'faciam', illud pendet.
15 Ideo dictus coniunctiuus, quod sibi addit alteram eloquutionem ad premendum sensum; si hoc non esset, et optatiuus, qui habet 'utinam', debuit et ipse dici coniunctiuus.

Infinitiuus modus, || fol. 144^b || quod non definiat certas personas, ut puta legere: nescis, quam personam significat, utrum primam an secundam an tertiam; de uerbo, quod habet secretas personas, et intellegis, quod illic diuiduntur personae III, ut 'legere uolo' 'legere uis' 'legere uult', illae personae mutuandae sunt. Ideo ergo dictus est infinitiuus modus, quod non definit personas certas.

Isti sunt modi, de quibus tractauit diuidende Donatus uel Sergius.
25 Inter infinitiuum et impersonalem hoc interest, quod infinitiuus neque per modos currit neque per tempora, et adhibito uerbo patescit, ut dixi 'legere uolo' 'legere uis' 'legere uult' . . . . uel in indicatiuo tertia persona siue in actiuo siue in passiuo siue in deponenti siue in coniunctiuo uel in optatiuo.

30 Impersonalis et per modos et per tempora decurrit, ut legitur legatur et deinceps, et addito pronomine patescit, non uerbo, quomodo infinitiuus, ut puta legitur a me a te ab illo. Isti sunt V modi, de quibus tractauit Sergius: indicatiuus imperatiuus optatiuus coniunctiuus infinitiuus. De illis autem III impersonali et gerendi et promissiuo postea
35 uidebimus.

Formae sunt: qualitas diuiditur in duas partes, in modos et in for-

3 promissiuus 5 et genera uel] et generales? 7 quid, corr. quod m. II 9
optantis] hortantis legerem res 10 hinc] tunc 12 sed quod — cum dixero
add. m. II 13 pendit 14 alium illa pendit 17 ipse dici] ipsi dari 18.
definiat 19 quam] quae 21 diuidunt 22 mutandae 23 quod definiat, corr.
definit 25 inter finitum quod finitiuus 26 adhibeo 27 uel indicatiuo etc.]
Haec ad definitionem impersonalis pertinent, quare lacunam indicaui. 28 siue in
actiuo addidi 30 currit, suprascr. de m. II legatur, suprascr. eb m. II

mas. Diximus de modis, nunc de formis dicamus, quemadmodum istae formae intellectum tenent. Quid significant, uerbis ab ipsis formis cognoscimus: aliud est enim uerbum lego, aliud lecturio, aliud lectito, aliud calesco. Hae sunt formae et reuera habent quandam naturalem rationem. Omnis enim homo, qui uult aliquid agere, necesse est, ut hanc naturalem rationem sequatur. Primo enim secum cogitat; cum cogitauerit, incipit; cum inchoauerit, conplet; cum compleuerit, si bona res fuerit, frequenter illam inpetit. Sic ergo dicuntur prima meditatiua, secunda inchoatiua, deinde perfecta, quarta frequentatiua, ut puta 'lecturio' non 'lego', sed 'legere uolo', 'scripturio' idest 'scribere uolo', 'esurio' idest 'edere uolo'; omnia ista meditatiua sunt. Inchoatiua, quae nos aliquid initiare ostendit, idest facere uel dicere, ut puta 'calesco' non est 'caleo', sed 'calere incipio', 'fernesco' 'feruere' incipio. Perfecta, ubi plenus est sensus, ut lego: nihil amplius habet, per quod quaeras ulterius, nec meditatiua est nec inchoatiua, sed perfectio et absolutio. *Frequentatiua*, quae nos saepe aliquid *facere* ostendit, ut 'lectito' saepe lego, 'cursito' saepe curro, 'dictito' saepe || f. 145* || dico. Haec est qualitas uerborum, quae diuiditur in modos et in formas.

De coniugationibus. Sic sunt coniugationes, quemadmodum declinationes nominum V sunt: prima declinatio in ae diphthongon genetiuum singularem mittit, secunda in i, tertia in is, quarta in us, quinta in ei. Quomodo ergo istae regulae regunt nomina, sic istae coniugationes uerba; iisdem legibus penitus plane quinque, quae ibi ostendunt coniugationes, sunt, quibus omni modo quaerendae sunt: tempus numerus modus persona *syllaba* siue littera.

Coniugationem ergo sic quaere tempore praesenti, numero singulari, modo indicatiuo, persona secunda, et in litteris uel in syllabis in actiuis uerbis et neutralibus, in passiuis, communi et deponenti. Quid est hoc, quod dico: 'amas' prima coniugatio? Nam coniugationes istae per litteras demonstrantur. Si a habuerit, prima est; si e, secunda est; si i, tertia est. Et quare prima est illa, quae a? Rationabilis est; nam quando dicimus istas uocales, quam primam, idest uocalem nominamus, nisi a, secundam e, tertiam i? Prima recte dicitur coniugatio, quod habet primam uocalem; secunda coniugatio, quod secundam uocalem; tertia, quod tertiam uocalem. Dixi quinque rebus inueniri coniugationes: tempore numero modo persona syllaba uel littera. Ecce amo as a habet: respice ad ea, quae

2 quod 4 ac sunt 5 agere *addidit m. II* hanc] hoc 6 enim *addidit m. II* 7 inchoauerit 8 inpetit] repetit? Sic] si 10 scribtorio esurio id 11 id facere 14 per quot 15 frequentatiua *addidi* sepe, *semper* facere et ut *addidi* 16 dicato 17 hec 19 diptongon genetiuus singularis 22 hisdem 24 syllaba *addidi* 26 uel in syllabis] *Post haec repetendum fortasse* in litteris, et *est* uersu sequenti ante in passiuis: in syllabis 28 iste 30 illa quae rationabilis] *fort.* et quare prima est illa? Quod rationabilis est 31 id uocalem 33 quae secundam tertia quae 34 coniugationum tempore numerum 35 uel syllaba littera

diximus et inuenies tempus personam numerum singularem modum indicatiuum litteram, ubi apparet coniugatio: ante litteram, quando actiua est; si passiuam facies, ante syllabam repperies a, amor amaris. Ergo si a fuerit, primam coniugationem facit; si e, secundam, ut doceo doces; si i fuerit, tertiam facit, unam littera correpta, ut lego legis, unam producta, ut nutrio nutris. Et unde intellegimus, quando correpta et quando producta? Primo modo imperatiuo: si in e miserit in praesenti tempore, correpta est; si in i, producta est. Secundo modo unde cognoscimus? De passiuo uerbo in secunda persona tempore praesenti modo indicatiuo. Si in passiuo e fuerit, correpta est; si i, producta est, ut puta lego legis, fac passiuum: legor legeris, et cum ante nouissimam syllabam e habet, ergo correpta est. Nam si i haberet, i produceretur, quomodo nutrio nutris, fac passiuum: nutrior nutriris, seruauit i: ergo quando e fit, correpta est; quando i seruat in passiuo, producitur. †Tertia coniugatio producta differentia est infinitiuo || f. 145^b || modo; si paenultima syllaba i habuerit, producitur, ut nutrio nutris, fac infinitiuum nutrire, et cum ri longa est, et producitur syllaba. Sic ergo colliguntur coniugationes.

Prima est, quae a habet, ut amo amas; secunda, quae e habet, ut doceo doces; tertia, quae i habet correptam, ut lego legis, aut productam, ut nutrio nutris. Et quid opus est scire coniugationes praeter indicatiuo modo tempore futuro? †Nam inter coniugationes tantum uariae sit; a prima coniugatione et secunda in bo exit semper, amo amabo doceo docebo. Prima et secunda indicatiui modi futuri temporis in bo mittit. Tertia correpta in am semper, ut lego legam; tertia producta futurum uaria regula facit: aliquando in am et in bo simul, aliquando in bo tantum [aliquando in am et in bo]. Quando i ante o habet in prima persona indicatiui modi, ut puta nutrio 'audio: i ante o habet; ergo quod i ante o habet, futurum tempus et in am et in bo mittit, ut puta dicere 'audio audiam audibo': dixeris 'audiam', recte dicis et 'audibo', 'polio poliam polibo', 'nutrio nutriam nutribo'. Si i autem non habeat prima persona, sed e, idest ante o, futurum tempus in bo tantum mittit, ut puta 'eo ibo' 'exeo exibo': 'exeam' non possumus dicere. Hac ratione colliguntur coniugationes.

De generibus. Genera uerborum V: aut actiua aut passiuia aut neutra aut communia aut deponentia. Actiua addita r faciunt ex se passiuia, ut

1 persona numero singulari modo indicatiuo 2 ante in margine quando] quae
3 passiuia 5 litteram correptam productam 7 modo manu II in marg. 10
puta] puto 12 habuerit 14 producet Tertia coniugatio etc.] Fortasse scri-
bendum est: Inter tertiam coniugationem productam et correptam differentia est in in-
finitiuo 15 penultima 19 correpta producta 21 Nam inter etc.] Fortasse:
nam in tertia coniugatione tantum uarietas est 24 correpta in marg. 25 uarie
26 Verba: aliquando in am et in bo per dittographiam orta uidentur. in prima
persona — ante o habet in marg. 27 indicatiuo modo 28 mittit ut puta addidi
diceret 32 ac ratione

'lego legor'; at contra sublata r redeunt in actiua. Ab agendo dicta sunt actiua, a patiendi passiuu. Nam neque actiua esse possunt, quae passiuu non faciunt, neque passiuu, quae in actiua non redeunt. Quod si aliqua ex ipsis non fecerint, iam neutra dicuntur, ut puta 'nato', quod non facit 'nator', neutrum est. 'Loquor' autem, *quod* non 'loquo' facit, deponens dicitur. Illa enim uerba neutralia actiuorum formam sequuntur, deponentia passiuorum. Est etiam uerbum, quod commune dicitur, quod et agentem et patientem significat et unam declinationem passiuam tantum habet: 'osculor criminor'; quando dico 'osculor', et agentem et patientem significo: 'osculor te', 'osculor a te'. Et unde discernimus? Casibus. Si enim accu-
satum iungas, agentis erit, si ablatiuum, patientis.

De numeris. Numerus singularis, ut lego, pluralis, ut legimus.

Figura simplex est aut composita, ut lego neglego.

Tempora V || f. 146^a || in uerbis: praesens praeteritum imperfectum perfectum et plusquamperfectum futurum. Praesens, quod agitur, lego. Imperfectum, quod agebatur quidem, sed completum non est, ut legebam. Perfectum, quod paulo ante completum est, ut legi; plusquamperfectum, *quod* olim completum est, ut legeram; futurum, quod imminet, ut legam.

Personae sunt tres, lego legis legit legimus legitis legunt.

DE ADVERBIO.

20

Aduerbium est pars orationis, quae adiungitur uerbo. Ideo dictum aduerbium, quod sine uerbo numquam potest esse, ut puta 'cras' aduerbium, item 'hodie', sed nihil per se significat, nisi addas uerbum etiam, ut puta: 'cras faciam', 'iam dicam'; dico enim et facio uerba sunt. Ergo quod numquam sine uerbo, dictum est aduerbium.

25

Aduerbio accidunt III, significatio comparatio figura. Significationes multae sunt, quas habemus in arte. Sunt enim aduerbia loci hic illic et omnia illa, quae sunt in arte.

Comparationis III sunt gradus: posituius comparatiuus superlatiuus . . . . quod ea aduerbia, quae comparationem recipiunt, in posituiuo gradu duas regulas habent, in comparatiuo unam, in superlatiuo unam.

In posituiuo aut in e exeunt aut in r; in e, ut docte clare; in r, ut dociliter faciliter. Comparatiuus in us, ut dociliter facilius clarius celerius et reliqua. Superlatiuus exit in e, ut doctissime excellentissime. Sed dicimus, quod posituiuo duae regulae sunt: quaeritur, quando in e exeunt, quando in r, ut in arte secunda Donati habemus. Quae aduerbia

4 fecerint] fuerint   5 quod *addidi*   facit in marg.   6 actiuorum] aequae,
suprascr. aequam   7 uerbo   8 ut unam   12 numeri singularis   13 compositum
14 praesens praeteritum   15 praesens   16 ut legebam] *Pro hoc in cod. habetur* con-
plere lectionem   18 quod ante olim *addidi*   legeram   29 superlatiuus] *Post hoc*
uerbum excidit, ut notandum uel sciendum uel scias uel simile quid.   30 posituiuo
31 habet   36 Donati] cf. p. 386, 1

comparationem recipiunt? Quae dicuntur uenire a nominibus. Quae comparantur in nominibus? Diximus III species, quibus fit comparatio, ab animo a corpore extrinsecus a mensura, et in aduerbiis similiter ea recipiunt comparisonem, alia nulla, ut puta ab animo: docte doctius doctissime, a corpore: nigre nigrius nigrissime, a fortuna: || f. 146^b || misere miserius miserissime, a mensura: breuiter breuius breuissime. Ea aduerbia sane recipiunt comparisonem, quae ducuntur a nominibus, quae comparatione non carent. Si enim sunt nomina aut participia, a quibus descendunt aduerbia, quae non recipiunt comparisonem, neque aduerbia, ut puta 'Tullianus' aduerbium facit 'Tulliane', et quod non possumus dicere 'Tullianus Tullianior Tullianissimus', quod comparari non potest, quod tamquam proprium est, sic aduerbium non comparatur. Non enim dicimus 'Tulliane Tullianus Tullianissime'. Ergo ea aduerbia recipiunt comparisonem, quae originem ducunt a nominibus comparisonem recipientibus. —

Accidit figura: simplex ut docte, composita ut indocte.

De significatione. Aduerbia locolia: alia de loco, alia ad locum, alia per locum, alia in loco; *in loco*: hic sum illic, ad locum: huc illuc, de illo loco: hinc exeo, sed extra locum: illinc, per locum: hac illac. Quare dico, quod frequenter fiunt solocismi, ut si dicas: 'uado ibo et ego nescio quid'. 'Vado' ad locum est, 'ibo' in loco. Et quomodo potest iungi uerbum, quod ad locum significat, aduerbio, quod in loco est? 'Intus' et 'foris' in loco est; 'intro foras' ad locum. 'Quo pergis? intro'; 'ubi es? intus'. Similiter 'quo uadis? foras eo'; 'ubi es? foris'. Sed 'intus' et 'foris' non solum in loco, sed etiam de loco, ut puta 'ubi fuisti? intus'; 'ubi fuisti? foris'. Iterum de loco 'unde uenis? intus'; 'unde uenis? foris uenio': non dicimus 'de foris' aut 'de intus'. Nulli enim aduerbio additur praepositio; 'intus' et 'foris' similiter et in loco et de loco proferuntur.

DE PARTICIPIO.

Participium dictum est quasi participium, quod partes capit; hoc enim partes a nomine, hoc habet a uerbo, ut puta 'amans' participium duo habet a nomine, duo et a uerbo habet. Amans generis omnis, sed hoc participium a nomine duo accipit, genera et casus. Nam quando dico aut 'hic amans' aut 'hoc amans', genus est; casus, quod facit 'hoc amans huius amantis'. A uerbo tempus et significationes accipit. Nam 'amans' tempore praesenti aliud est, aliud est 'amaturus'. A uerbo significationes, ut puta 'amatus' passiuo, uel quae de || f. 147^a || ceteris uerbis inueniuntur. Ergo a nomine duo habet, genera et casus; a uerbo tem-

7 a nominibus comparatione non carent] *Possis etiam carentibus scribere* 10 ut
pute tullius 11 tullius tullianior minus quod quod *addidi* 14 comparationem]
comparatiuum 17 alia in locum hic sum 19 solocismi 22 intro foras] intro
eo 24 ubi puta 33 gen est casu 34 significationis 35 praesenti aliud
est amans aliud 36 quae *addidi*

pus et significationem, ab utroque numerum et figuram. Numerum enim et nomen accipit et uerbum.

Participio accidunt VI, genus casus tempus significatio numerus figura. Genus aut masculinum est aut femininum aut neutrum aut commune, idest omne; ex duobus generibus numquam inueniuntur. Aut masculinum,⁵ ut doctus; aut femininum, ut docta; aut neutrum ut doctum; aut commune trium generum, ut hic et haec et hoc legens: ceterum ex duobus generibus non inueniuntur. Omne participium tempore praesentis trium generum est, ut dixeram. Omnia participia IIII sunt. Omne praesens inans et in ens, ut amans docens; omne praeteritum in tus, ut amatus;¹⁰ omne futurum in rus et in dus, idest passiuum commune neutrum, ut amaturus amandus.

Significationes participiorum a generibus uerborum sumuntur, quarum V sunt: actiua passiua neutra communia deponentia.

Ab actiua II sunt, praesens et futurum, ut legens lecturus; a passiuo II¹⁵ sunt, praeteritum et futurum in tus et in dus, ut scriptus scribendus; a neutro II, sicut ab actiua, praesens et futurum, ut stans staturus; a deponenti III, praesens praeteritum et futurum, ut loquens locutus locuturus: 'loquendus' enim nemo dicit; a communi IIII, praesens praeteritum et II futura, ut criminans criminatus criminaturus criminandus. Et quare a communi²⁰ uerbo IIII participia ratio exigit? Quoniam commune uerbum et agentis et patientis uim tenet. Vnde et actiui uerbi et passiui participia tenere necesse est. Accidit etiam et numerus singularis, ut hic legens, pluralis ut hi legentes. Figura simplex, ut legens; composita, ut relegens.

DE CONIUNCTIONE.

25

Coniunctio pars orationis est dicta, quod stringat orationem et teneat, ut si dicas 'ego et ille ire uolumus'; non possumus dicere 'ego ille', sed interposita ista particula 'et' conexione coniungit et ligat. Coniunctioni accidunt potestas figura ordo. Potestas coniunctionis V species habet: aut copulatiuae aut disiunctiuae aut expletiuae aut causales aut rationales.³⁰ Copulatiuae sunt, quae et sensum copulant, ut puta 'ego et tu eamus'. Non solum uerba coniuncta sunt, sed et sensus significatur. Dicimus enim 'ego et tu', non 'ego aut tu'. Disiunctiuae, quae uerba disiungunt, sed sensum copulant, ut est 'aut'. Nam quando dico 'aut ego aut tu', uerba quidem dis- f. 147^b iuncta sunt, *sensus tamen copulatur*. Nam qui dicit³⁵ 'ego aut tu', non dicit 'utrique eamus', sed 'unus e duobus'.

1 numerus 2 accepit et uerbo 8 non addidi presenti 9 praesens 10 in tus praeteritum, *suprascr.* IIII 11 in rus, *suprascr.* IIII in dus, *suprascr.* IIII idest passiuum etc.] *Cur neque actiuum neque deponens commemoratum sit, nullam causam uideo; itaque illa nomina excidisse dixerim.* 15 praesens 16 praeteritum scribitur 17 praesens 24 hii 31 quae et sensum] *fortasse*: quae et uerba et sensum, cf. *seq. et Seruii comm. p. 418, 7 K.* 32 significant 35 sensus tamen copulatur addidi

Expletiva coniunctio, quae addita ornat, detracta . . . ., ut est si dixerō
 'ad domum uade saltim': 'uade ad domum' ornabit eloquutionis sensum
 et ponderis aliquid addet † minus .i. ac si dixisset: 'magnum est tibi etiam
 domus tua † tantum, dum omnis tua substantia distracta est praeter domum
 5 tuam'.

Causalis est, quotiens de causa loquitur. Causa est haec, 'si debeo
 occidere illum, aut ut tollam ei hereditatem aut quod inimicus mihi est:
 hunc si occidero, et carebo inimico'. Ideo dicitur causalis, quod eo tem-
 pore ponitur, quando de causa loquimur.

10 Rationalis, quando aliquid loquimur de ratione. Longe enim aliud
 est causa, aliud ratio, idest quo quid compellor facere. Causa est, quae
 nos trahit ad faciendum. Ratio est modus faciendi, idest quo quid effi-
 ciatur, ut puta 'inimicus meus est; occido illum propter hereditatem':
 haec causa; 'sed solus debeo occidere; uereor, si non solus debeo occi-
 15 dere, ne deprehendar': haec non causa, sed ratio est.

Ergo quando de ratione loquimur, rationalem ponimus coniunctionem;
 quando de causa, causales coniunctiones. Sed scire debes, quod licet
 nobis pro rationalibus coniunctionibus uti causales; pro causalibus num-
 quam uti rationales. Rationalis est igitur, ubi est ratio; causalis est, si
 20 ubi est causa; † igitur potest poni si ubi si non potest poni; igitur ubi
 est causa, coniunctionem rationalem non potes ponere; quod si ubi est
 ratio, causalem ponere potes. Et quare? Quod, quando utimur de ratione,
 iam praecessit causa; quando de causa utimur, non statim sequitur ratio.
 'Occidam, ut tollam hereditatem', causa est; si autem dico: 'sed solus
 25 debeo occidere illum, ne deprehendar', ratio est. Ideo ubi est ratio,
 utimur et causa; ubi est causa, non statim utimur ratione, quod potest
 causa poni sine ratione, ratio autem, nisi causa praecesserit, non potest
 dici. — Coniunctio simplex 'nam', composita 'namque'. Accedit et ordo.
 Sunt coniunctiones, quae semper praeponuntur; . . . . sunt mediae, quae
 30 communes dicuntur. Praeponuntur, ut ast at, ut: 'at pater omnipotens',
 'ast ego', quod medium numquid possimus dicere 'pater at omnipotens'.
 Ergo 'ast' numquid medium est. Quae postponuntur? Autem que: 'ego

1 detracta ut est 2 uado saltim' ad domum ornauit eloquutionem 3 addit
 minus .i. ac si dixisset] *Locus corruptus ita fortasse refingi possit:* Expletiva con-
 iunctio, quae addita ornat, detracta minuit, ut est si dixerō 'ad domum uade saltim':
 ornabit eloquutionis sensum et ponderis aliquid addet, detracta autem minuet, ac si
 dixisset etc. aetiam 4 dum om̃ 7 illum ad tollam aut quod] at̃ 8 haec et] ā
 10 aliud] aliquid 11 compellim 12 quo quid] q. 14 si non debeo 15 † haec 19
 rationabiles rationabilis est idest ratio igitur causalis est 20 igitur potest etc.] *Loci*
foede corrupti sensus is est: igitur causalis potest poni, si ubi ratio est, rationalis
 uero, si ubi causa est, non potest poni 21 causa] causalis rationabilem non
 potest ponere qui si ubi est rationabilis 22 potest 24 occidam attollam hereditatem
 sed solus debeo occidi illum ne deprehendar si autem dico solus occido ratio est 27
 nisi] sine 28 simplex] sem̃ 29 proponuntur] *Post hoc excidisse uidetur* sunt
 quae semper postponuntur uel simile quid. 30 preponuntur at pater] *Verg. Aen.*
VI 592 31 ast ego] *Verg. Aen. I 46* 32 numquid medium est] quod medium
 sunt autem quae

autem facio', nemo dicit 'autem ego facio'. 'Inousque Palaemon': nemo dicit 'que Inous Palaemon'. Quomodo illae semper praeponuntur, sic istae post semper ponuntur; quae mediae sunt, et postponi possunt | f. 148* || et anteponi: 'igitur hoc fac', 'fac igitur'; mediae pro arbitrio dicentis aut praeponuntur aut postponuntur. 5

DE PRAEPOSITIONE.

Praepositio est pars orationis dicta, quod in loquendo praeponitur, ut puta 'apud amicum' possum dicere, 'amicum apud' non possum dicere; sic aduersum inimicos; 'ante templum' dico, 'templum ante' non dico. Eo quod in loquendo praeponitur, dicta praepositio. Praeterea praepositio 10 casus tenet accusatiuum et ablatiuum. Et quae sunt accusatiui casus, tantum casum accusatiuum regunt, ut puta 'apud amicos': nemo dicit 'amicis'; et quae sunt ablatiui casus, ablatiuum solum regunt, ut 'ab inimicis'.

Sunt aliae praepositiones, quae dicuntur mediae: modo seruiunt 15 accusatiuo, modo ablatiuo. Et quando debent seruire accusatiuo, quando ablatiuo? Aliquando tunc accusatiuo, quando mutatio loci; tunc ablatiuo, quando permansio, ut puta si dicas 'eo in forum', nisi mutationem loci feceris, ire non potes. Ergo quando mutatio est accusatiuum regunt; quando permansio, ablatiuum casum: non mutationem significant, sed 20 locum: 'in templo sum', 'in foro sum'. Necesse est, ut, quando mutatio sit, teneatur accusatiuus; quando remansio sit, teneatur ablatiuus.

Sunt aliae VI praepositiones, quae numquam segregantur ab aliis partibus orationis neque separari possunt, ut di dis re se am con. 'Conduco tibi': nemo potest dicere 'con tibi duco'; dicimus 'recipio illum', nemo 25 're illum cipio', 'secubo ab illo', nemo 'se ab illo cubo' similiter. Ideo dicuntur loquellares praepositiones, quod semper loquutioni adhaerent, et ut eloquutionem faciant, cuicumque particulae cohaerent semper: 'reformidans' erit participium, 'reuocator' erit nomen. Omnibus partibus iungitur, ita tamen, ut non amputetur. 30

DE INTERIECTIONE.

Interiectio est pars orationis, quae sensum mentis exprimit, si laetus an non, ut si dicam hen uch attat papae; laetantis, ut uach; aliquoties dolentis, ut oh. Et omnia, quae confusa uoce proferuntur ad exprimendos affectus. Item interiectiones non habent propria nomina, sed pro 35 qualitate sentientis uel uolentis agnoscuntur, si aut dolore uel laetitia proferuntur.

1 Inousque] *Verg. Aen. V 823* doctusque palemon 2 quae doctus palemon ille
3 iste 9 sic] sed 10 preterea 11 accūs tantum cas accus 20 ablatiuo casu
22 remansio] *Supra bis* permansio positum erat. 24 conduco] tibi addidi 25 dicimus]
domnum 26 secubo se illum cubo 27 quod temp adherent et ad eloquutionem
faciunt 28 articulae coherentur. Semper 33 atat, *suprascr.* uup papae, *suprascr.*
amre 34 confusaq exprimendus affectus 36 sentientis uolentis agnoscuntur si
autem dolorem uel laetitiam.

V

PETRI GRAMMATICI EXCERPTA.

Hoc opus, exiguo quod cernis tramite, lector,
 Nam Petrus domini fecit amore sui.
 Plurima, quae procerum tribuit purganda cylindro,
 Ordine sunt forsitan non bene dicta suo.
 5 Te flagito, precibus, lector, si flecteris ullis,
 Vt dicas clarus: 'Petre miselle uale!'
 Omnipotens dominus caeli terraeque creator
 Lectorem foueat nocte dieque pium!

Hic sunt prata meis, si credis, plena rosetis:
 10 Sume rosas manibus, carpe refectus iter!
 Qui cupit, ecce bibat nostro de gurgite lymphas
 Vescaturque cibus me tribuente libri!
 Desinat infandas mentis seruare tenebras,
 Desinat et uerbis bella cedere suis!
 15 Pacificus seruet, quae textus littera monstrat,
 Rex quoniam Christus pacifer ipse fuit.
 Sumere nam flores si torua fronte superbos
 De his expectet, fessus ad ima ruat!
 Iam sit uera salus, iam sit concordia sancta,
 20 Iam resonent castis uerba beata modis!

DE SIMILITVDINE PRIMAE LITTERAE AETATI HOMINIS HOC EST
 INFANTIAE.

Sciendum est autem cui littera similis esse uidetur uel quam simili-
 tudinem habet. Littera dicitur similis esse infanti, quia per uarias aetates

*cod. Bern. 522 f. 68^b. Versus non in initio, ut fere fit, sed in fine opusculi col-
 locati sunt. v. 1 exigue quod certus Sinnerus catal. mscr. Bern. I p. 443 3 quo
 cod. procerim cod. cilindro cod. 4 benedicta Sinnerus 5 praecibus cod. 11
 lymphas cod. 17 superbus cod. 21 LITTERE IN-TIAE*

et per incrementa usque ad perfectam aetatem crescit. Sic et littera, quae per syllabas et partes orationis usque ad integram et perfectam orationem crescere uidetur. Inde Virgilius Maro dixit: Littera est uelut quaedam legendi natiuitas, unde et eius incrementa infantuli e matris utero prorumpentis aetatibus aequire-⁵ rantur: ut enim infans dicitur, qui loqui nescit et paruulus, qui parua gressuum molimina nititur habere et puer, quando pubescit, adolescens autem, cum proceritate corporis adolescit, iuuenis uero, cum in iuuentute adultat, coniugio armis ceterisque liberalibus studiis iam dignus, at uir, cum ¹⁰ omnium sensuum consiliorumque nanciscitur uirtutem, ita etiam littera ab ipsis cerae characteribus usque ad cassorum compositionem hosce ordines directat, siquidem infans appellatur, cum artem non sonat, paruula uero, cum syllabarum glutine paulatim graditur et puerula, cum pedum ¹⁵ mensuris crescit, adolescentula, cum poetica metra per uersuum carminula sufflat, at iuuenicula, cum casuum uerborumque quandam intellegentiam capescat, uirgo, cum cassorum, ut dixi, compositionem plenissime doceat.

DE TRIBVS MATERIIS QVIBVS CONSTAT LITTERA SICVT ET HOMO ²⁰
TRIBVS SVBSTANTIIS CONSISTIT.

Est igitur uera similitudo litterae in homine; sicut enim homo tribus consistit, corpore et animâ atque spiritu, sic littera tribus constat, figura nomine et potestate. Inde Virgilius dicit: Et ut aliquid intimatius aperi-²⁵ am, littera mihi uidetur humanae conditionis esse si-
milis: sicut enim homo plasto et afflatu et quodam caelesti igne consistit, ita et littera suo corpore, hoc est figura animam habens, in sensu, hoc est in potestate: spiridonem uero . . . . ., hoc est in superiore contemplatione habere uidetur.

30

3 Virgilius] p. 130 *Mai* 5 ae matris aequipatur || comparatur *Maius* 7 qui parua gressuum molimina nititur habere || cum parua gressuum molimina nititur imprimere *Maius* 9 cum iuuentute *Maius* coniugis armis 10 liberalibus || coniugio admiscetur atque liberalibus studiis iam dignus fit *Maius* ad uir 11 nanciscitur uirtute || uirtutem nanciscitur *Maius* 12 cere characteribus ad casorum compositione || ad quassorum compositionem *Maius* 13 hosque ordinis hosce ordines *Maius* infans appellatur cum signis duntaxat characteribus per ceras gammulis eisdem indiget *Maius* 14 paruola uel || uero *Maius* 15 glutinae || conglutine *Maius* puerula om., add. *Maius* 16 cum poetica metra *Maius* || per pauca metra 17 sufflat *Maius* adiuuenicula 18 quoddam || quandam *Maius* capiescat *Maius* casorum || quassorum *Maius* 19 perdocet *Maius* 24 Virgilius] p. 130 *Mai* 25 aperiem 26 et afflato || et affla *Maius* 27 ita et littera hoc est suo corpore figura || suo corpore hoc est figura arte ac dictione uelut quidam compaginibus . . . uita est *Maius*: cetera apud *Maium* desunt. 28 Ante 'hoc est' nonnulla excidisse uidentur. spiridonem] Hanc uocem ipse Virgilius finxit, cf. p. 100, 3 *Mai*.

DE QUATTUOR CAUSIS QVAE EFFICIUNT VOCEM ARTICVLATAM.

Quattuor sunt officia secundum Augustinum, quae articulatam efficiunt uocem, hoc est aer lingua dentes labia. Non enim extra os, sed intra uox gignitur. Inde Priscianus dicit: 'Hoc autem ostendit etiam
 5 ipsius palati pulsus et linguae uel labiorum, ex quibus uox articulata efficitur, sed in leuibus exterior fit pulsus, in asperis interior, in mediis inter utrumque supradictorum locum.'

Oratio dicitur elocutio quasi oris ratio, eo quod ore et ratione consistat. Oratio et unaquaeque ars liberalis dici potest. Oratio dicitur et
 10 liber solerti studio editus. Quid est oratio? Oratio est structura uerborum cum plena significatione sensus. Quaerendum est, orationis genera quot sunt? Quinque. Est enim copulata et ligata in metris, absoluta in prosa, allocutiuia in epistolis, disputatiua in dialogis, relatiua in historiis. Interrogandum est, oratio quibus modis dici potest? Secundum Augu-
 15 stinum duobus: quando aliquid rationabiliter loquimur, uel quando pro peccatis uel pro uita deum rogamus. Scire debemus, quis primum apud Graecos studium orationis inuenit. †Seron. Apud Latinos quis? Appius, qui contra Pyrrum studio orationis libros composuit. Hoc breuiter de oratione dixisse sufficiat. Transeamus ad artium etymologiam et discutiamus, unde ars dicta est, uel ubi proprium locum teneat, aut si id sit,
 20 quando cogitatur, quid est, quando scribitur aut quando in opere cognoscitur, an aliud aliquid. Scimus enim, quod inter liberalium artium disciplinas ars grammatica prima est. Vnde scire debemus, quare ars dicta sit. Ars dicta est ab artu, idest a constringendo, eo quod artis prae-
 25 ceptis cuncta constringat. Quid enim artius esse potest uel strictius, quam quando sex casibus et tribus coniugationibus tota Latinitas coartatur? Vel certe ars dicta comprehensio praeceptorum ad utilitatem usus commodata. Sciendum est, quod ars proprium locum tenet in mente, cum cogitatur. Nam quando conscripta fuerit, species, non ars nominatur.

30 Modo uideamus, quare dixit 'cum casu' tantum et reliqua eius accidentia tacuit; quod hoc studuit Donatus dicere, esse cum nomine, quod nomini semper accidit. Nullum enim nomen inueniri potest sine casu,

2 Augustinum] *Non extat neque apud Keilium neque apud Weberum.* 4 Priscianus] *cf. I p. 20, 12* 5 ex quibus — efficitur] *Haec desunt apud Priscianum.*
 6 exterior sit 7 inter utrumque supradictorum locum *om.*

Cod. Bern. 207 = A; 522 = B 8 A f. 148^a; B f. 4^a. oratio dñ A
 elocutio *om.* B consistit B 12 sunt, *corr.* sint B 14 quibus modis oratio B
 agustinum A 17 grecos AB apius AB 18 pirrum, *corr.* pyrrum A 19
 aethimologiam AB 21 quod est B 22 quia B 25 constringatur AB 26
 choartatur B 27 conpraehensio B 28 quia B 29 conscribita A 30 A f. 149^a;
 B f. 5^b. accedentia B 31 quia B 32 accedit B

ut uel unum casum non habeat et ideo reliqua tacens dixit: 'cum casu', quod semper casus nomini accidit.

Interrogandum est, utrum possit propria qualitas in appellatiua qualitate inueniri et appellatiua in propria, an non potest. Ecce 'Vergilius' propriae qualitatis nomen est: quando dico 'Vergilium', quod est proprium, intellego et poetam, quod est appellatiuum, et iterum, si abiero ad domum Ciceronis et dixerō: 'quid facit orator?', per hoc nomen appellatiuum, quod est 'orator', intellego Ciceronem, quod est proprium.

Aliquando comparatiuus a superlatiuo comparatur, ut est: 'Achilles Hectore fortissimo Troianorum fortior fuit.' Sed de his gradibus et de formis eorum multa dicenda sunt, quae, ne longo stilo onerosa uideantur, breuitatis causa omittimus.

Est et epicoenon, idest promiscuum, quod sub una significatione marem et feminam comprehendit, ut passer aquila mustela miluus. Incerta enim sunt et ideo quouis genere declinabis. Nam possumus dicere 'hic aquila' et 'hunc aquilam', 'hic passer' et 'hunc passerem'; 'haec aquila' et 'hanc aquilam', 'haec passer' et 'hanc passerem', quamuis passer masculino genere frequenter legatur, sic et de mustela et de miluo et certe Sergio, qui super partes Donati fecit tractatum, ea placuit epicoena dicere, in quibus sexus non discernitur uisu. Sunt nomina, quae 'semigenia' dicuntur, idest alterius generis sunt in singulari numero et alterius in plurali et ideo 'semigenium' dicitur, quod ex parte est neutri generis et ex parte masculini, ut est caelum, quod sic declinatur etc. Huic similia sunt *hoc* porrum et *hi* porri, *hoc* forum et *hi* fori. Et est nomen, quod in singulari numero est masculini generis, plurali uero est neutri, quod est locus et declinatur sic etc. Et alia similia, sed quod nos in hac uariatione nominum nunc morari non oportet, quod in superficie tantum discurremus ad expositionis ordinem, post hoc opus, si domino placuerit, reuertamur. Numeri nominum sunt duo etc.

Ex duobus corruptis, ut efficax. Corrupta ideo dicuntur, quod fuerant integra. Non enim corrupta esse possunt, nisi rumpantur integra.

1 kasum B   2 quia casus nomini semper accedit B   3 A f. 149^b; B f. 8^a.
4 uirgilius AB   5 uirgilium B   6 habiero B   9 A f. 150^a; B f. 9^a. Achilles
A achillus, corr. achillis B   10 haectore AB   11 quia ne B   honerosa B   12
comitimus A   13 A f. 150^a; B f. 9^a.   epicoenon A   epiceñ B   19 Sergio] cf.
Seruii comm. in Don. p. 408, 10; [Sergii] explan. in Don. I p. 494, 4 et huius libri
p. 145, 23—26   epicena AB   21 simigenia AB   22 simigenium AB   quia B   23
declinatur B   24 hoc om. AB   hii AB   ferrum A   hii AB   ferri A   25 sin-
gulari, in eras. B   26 declinabitur, bi eras. B   quia B   27 quia B   superfici] e B
30 A f. 150^b; B f. 10^b. quia B   31 integra om. A

Efficax dicitur quasi effectum capiens, sicut municeps munus capiens: ruptum est 'effectus' et 'capiens' et factum est 'efficax' nomen compositum ex duobus corruptis.

Quare dictus est nominatiuus? Quod per illum nominamus, quem uolumus uel quem ratio exigit in locutione, ueluti si quis me interroget: 'quis tibi dixit hanc causam?', respondebo: 'Vergilius mihi dixit': ecce nominatiuus est. 'Cato mecum locutus est': ecce nominatiui casus sunt, quod in elocutione mea nomina eorum expressi. Sed quaerendum est, quare nominatiuus casus dicatur, cum sciamus, quod casus dicti sunt a cadendo. Et uerum est, quod nomen cadit de nominatio in genetiium et de genetiio in datiuum, de datiuo in accusatiuum, de accusatio in uocatiuum, de uocatio in ablatiuum, et unde in nominatiuum cadat, non inuenimus, et si aliunde in nominatiuum non cadit, sicut de nominatio in alios casus, cur ergo nominatiuus 'casus' dicitur? Hoc dico, sicut maiorum auctoritate didici. Nominatiuus casus dictus est, non quod ex alio in eum cadat nomen, sed quod ille in alios casus nomen cadere faciat et quod in genetiium cadendi ipse sic 'casus' appellatus sit. Hoc de nominatio casu dixisse sufficiat: plura, si uita comes fuerit, super hoc nos dicturos credentes.

Antiqui doctores, quod non habebant ablatiuum casum, a datiuo ducebant regulam, idest, si datiuus singularis ae diphthongo uel o terminatus fuisset, postea datiuum pluralem in is mittebant; quod si i datiuus singularis terminatus fuisset, pluralem datiuum in bus terminabant. Sed et posteaquam ablatiuus casus repertus est, etiam ab ipso datiuo in illum, idest in ablatiuum, regulam ducebant. Modo uero contempta illa ratione ab ablatiuo regulam ducimus. Modo de declinationibus nominum dicendum est, ut scire ualeamus, una quaeque declinatio quot genera comprehendat. In prima igitur declinatione quattuor genera inueniri possunt: masculinum, ut poeta propheta proueta nauta satrapa et alia multa, quae appellatiua esse probantur; et sunt propria huius declinationis masculini generis, ut Nerua Galba Aquila, qui fuit orator, Tucca et multa alia. Femininum, ut Musa terra aqua herba stella et reliqua; feminina uero propria huius declinationis inueniuntur, et luna Roma Pisa Mantua Cremona et reliqua similia.

2 ruptus AB 4 A f. 151^a; B f. 11^a quia per B 5 me in ras. B 6 uirgilius B 8 quia B expressi||| B 9 quia B ad cadendum B 10 quia B genetiium B 11 de datiuo uero B et de accusatio B 13 cadat, corr. cadit B 14 casus B 15 dedici B ex alio ||||| (casu?) B 16 sed quia B 17 ipse sit casus appellatus B 18 comis AB, cf. Alcuini artem p. 2086, 32 P: uita comite 20 A f. 151^b; B f. 13^b quia B 21 datiuo singulari AB diptongus A dyptongus B 23 terminata fuissent AB 24 postea cum B actiam B 29 proueta A 31 galua AB

. . . . . ablatius ab hoc Aenea. Huius nominis accusatiuum secundum Graecam declinationem alii in an mittunt. Nam Romani poetae 'Aeneam' dixerunt.

Prima declinatio tribus litteris terminalibus finitur: a s et m, et septem syllabis finalibus terminatur: ta, ut poeta; sa, ut Musa; am, ut Adam, Abraham; cha, ut Pascha; na, ut manna; as, ut Aeneas; es, ut Anchises, et si forte amplius potuerint inueniri, non contra dicimus. Has nos posuimus, sicut a uiris eruditissimis manet conpertum.

Possunt inueniri nomina in hac declinatione propria neutri generis, an non? Possunt, ut est aurum argentum ferrum plumbum triticum, pluralem numerum non habent. Si fuissent appellatiua, pluralem numerum habuissent, sed quod plurali numero non sunt subiecta, propria sunt. Quamuis et bonum possit aurum inueniri et sordidum, et bonum ferrum et deterius, tamen plurali numero non seruiunt.

Da composita nomina huius declinationis. Ensifer ignifer signifer pennifer furcifer setiger cristiger plumiger.

Honorificabilitudinitas nomen est appellatiuae qualitatis generis femini etc. quod declinabitur sic etc. — ab his honorificabilitudinitatibus. Sic declinantur almitas beatitas ciuitas magnanimitas claritas obscuritas et reliqua.

20

Sunt et neutri generis nomina tertiae declinationis, quae diuersis syllabis terminantur, quae nunc declinando percurrere utile non uidetur. Facili enim ratione legentium poterunt mentibus apparere. Sed tamen unum generis neutri, quod a comparatiuo gradu deduci uidetur, de quo exigit utilitas, ut dicamus, sed prius declinatio communis generis, quod ex se neutrum non facit, ostendatur, ut est sacerdos etc.

1 A f. 152^a; B f. 15^b grecam AB 4 A f. 152^b; B f. 17^a 5 finalibus
B terminatur am ut adam, ceteris omissis A 6 ca ut pascha B 7 ancises A
9 A f. 153^a; B f. 19^a 12 sed quia B 13 bonns, corr. bonum B 15
A f. 153^a; B f. 19^b 16 forcifer A sitiger AB christiger B lumiger AB
17 A f. 154^a; B f. 21^b appellatiuae, corr. -iue (!) B 18 honorificabilitu-
dinitatebus, corr. -ibus B. Eius uocabuli monstrosa informitas in carmine aliquo oc-
currit codicis Bern. 416 post Euacts de gemmis opusculum in paginae margine scripto
saec. XIII:

Dignus (cod. dignis) honorificabilitudinitatibus esto

Manducauerunt Constantinopolitani:

qui uersus cum ludendi causa ficti esse uideantur, prior fortasse ex Petri loco expressus
est, nisi iam Petrum illum uersum nouisse statuas. 19 almitas B 21 A f. 154^b;
B f. 23^b. 22 sillabis A 23 aparere A 24 genus neutrum B comparatiuo
B deduci om. A

Et sciendum est, quod una littera terminali finitur quinta declinatio et quattuor syllabis finalibus terminatur: es dis res pes; es, ut facies; dis, ut fides, quod non 'fides', sed 'fidis', ut Priscianus uult, dicitur, sed tamen genetiuo 'fidei' facit; res, ut res rei; pes, ut spes spei etc.

DE PRONOMINE.

5 . . . . . Pronomen ideo dicitur, quod pro nomine ponitur et officio nominis fungitur, unde et pars inferior dicitur minusque demonstratiua. Non enim eandem uim obtinet, quam nomen, sed ante praemissi nominis uestigium sequitur et quale nomen praecesserit, tale et pronomen sequetur, sicut cum dico: 'Troiani Sicania litora lustrant, illi Lauinia arua
10 ceperunt': ecce 'Troiani' nomen est pluralis numeri, quod praecedit, et 'illi' pronomen est pluralis numeri, quod sequi uidetur, et ideo loco nominis ponitur, ut iteratio nominis fastidium non generet.

Qualitas pronominum in quo est? Bipertita est, hoc est in duabus
15 partibus diuisa. Quomodo 'in duabus partibus' diuisa? Quod secundum Donatum aut finita sunt pronomia aut infinita . . . . Secundum Probum uero qualitas pronominum quadripertita est: finita et infinita, minus quam finita et possessiua. Omnia pronomina iuxta maiorum traditionem XX et unum sunt, finita tria etc. Quaecumque alia extra haec reperta
20 fuerint, aut ex his composita sunt aut ex his diriuantur. Videamus nunc de singulorum pronominum declinatione, quae aut qualis sit, et in quantum possumus, disseramus.

Quaeritur, cuius linguae pronomen sit 'ego'. Graecae. Quomodo? Latine dicitur 'met'. Quid horum fuit apud antiquos, 'ego' an 'met'?
25 Met. Quare ergo nunc 'ego' sit, quod est Graecum pronomen, cum potuisset 'met' Latinum pronomen in Latina manere regula? Quid opus fuit, ut proiceretur 'met' et adderetur 'ego'? Haec ratio est. Apud antiquissimos 'met' fuit, sed posteri grammatici uidentes, quod in pronomine nulla alia pars erat ab m inchoans in t desinens, non rectum illis uisum
30 est; itaque eo quod 'met' regulam continere sola non potuisset, expule-

1 A f. 155^a; B f. 26^a quia B Terminatur autem una littera s et IIII syllabis finitis idest es dis res et pes, es ut facies, is ut fides, res ut res, pes ut spes *ars anonyma cod. Bern. 207 f. 115^a* 2 syllabis om. A finalibus B 3 quia non B Priscianus] cf. I p. 242, 5, quem locum Petrus male interpretatus est. 4 res rei species speciei AB 6 A f. 155^a; B f. 26^b quia B pro om. A 8 obtinet B praemisi A 9 tale pronomen B sequitur A 11 coeperunt AB 13 generetur B 14 A f. 155^b; B f. 27^b hoc est om. A 15 in duabus partibus, om. diuisa B 16 Donatum] cf. p. 357, 5 p[ro]b[um] B Probum] cf. instituta art. p. 131, 25 K. 17 quadripertita B 23 A f. 156^a; B f. 28^b grece A graecae B 24 latinae B 25 grecum AB 29 inchoans B non addidi 30 itaque addidi continere AB

runt 'met' et posuerunt 'ego' Graecum pronomen reliquis casibus in declinatione pristina permanentibus.

. . . . . (*hic*) pronomen est minus quam finitum tunc, cum notam personam demonstrat, ut si dicam: 'Iulianus amicus meus uenit cum multis hominibus et salutauit amicos suos; hic mihi adduxit bonum nuntium.'

(*In fine pronominis*) . . . . Haec de pronomine dictasse sufficiat; reliqua doctioribus nobis dictanda relinquimus.

DE VERBO.

Imperatiuus modus ideo dicitur, quod per eum officium imperantis ostenditur, idest, quod in eo nostra imperatio continetur, ut 'lege'. Hunc quidam mandatiuum dixerunt, quod secundae personae imperatur, tertiae uero personae magis mandare, quam imperare dinoscitur, ut 'legat'. Cognosce, quod mandatum ad tertiam personam magis fit, quam imperium.

Coniunctiuus modus ideo dicitur, quod modo coniungitur indicatiuo, ut eius sensus impleatur. Non enim potest plenum sensum habere, nisi coniungantur ei uerba indicatiui modi . . . . . Alii putauerunt minus intellegentes, quod ideo diceretur coniunctatiuus modus, quod coniungitur illi particula 'cum', sed haec suspicio respuenda est. Si ob hanc rationem coniunctatiuus diceretur, et optatiuus 'coniunctatiuus' dici potuit, quod coniungitur illi 'utinam' optantis aduerbium.

DE ADVERBIO.

Aduerbium est pars orationis, quae adiecta uerbo significationem eius aut complet aut minuit, ut 'iam faciam', 'etiam non faciam'. Dictum autem aduerbium quasi ad uerbum positum. Nisi enim haec pars uerbum secuta fuerit, plenitudinem suae significationis in se non habet. Ita, ut cum dicimus 'cras' 'heri' 'nudius tertius' 'bene' 'male' 'sapienter' 'docte': haec aduerbia sunt, sed sine ui uerbi uim contextae orationis non habent. Adiecta uero uerbo plenitudinem sui intellectus ostendit hoc modo: 'cras faciam', 'heri perfeci', 'olim feceram', 'bene constitui', 'male compositum

1 grecum AB 2 pristina om. A 3 A f. 157^a; B f. 31^a 6 A f. 158^a; B f. 35^a de pronomine dicta esse B dictum esse A 9 A f. 160^a; B f. 41^a imperantis B 10 quia in B imperatio B continetur B 11 quidem A quia B 13 quia B a tertiam A maius fit A 14 A f. 160^a; B f. 41^b coniunctatiuus B quia B 16 coniungatur A 17 quia B 20 obtantis A 22 A f. 164^a; B f. 55^a: accedit C = ars cod. Bern. 207 (A) f. 123^a, de qua cf. praef. orationis om. AC 23 complet A explanat et aut complet C 26 et nudus tertius C 27 sine uim uerbi A sine uerbo C contexta AB habet C 28 adiecto C hoc modo ita ut cum dicimus C 29 perfici C perfici A

est', 'sapienter dixit', 'docte constituit'. Item Sergius dixit: Aduerbium dictum est quasi uerbo adiectum siue adiungens uerbum: adiuncta enim haec pars uerbis plenum suae significationis uigorem demonstrat.

5 Haec pars de uerbo pendens a nomine magis, quam a uerbo oriri uidetur et a grammaticis dicitur 'omne dictum', ut Cominianus dicit: Partes orationis ubi non sunt, in aduerbium transeunt, sicuti cum dicimus 'toruum animal', 'toruum clamat', 'forte tempus', 'forte egit' et reliqua. Vides in hac significatione, quod, cum uerbo adiungitur, tunc ad-
10 uerbium est et de nomine in aduerbii significationem transire uidetur. Aduerbio accidunt tria: significatio comparatio figura.

Significationes aduerbiorum multae sunt. Aut enim aduerbia loci sunt, ut hic illic huc illuc hac illac istic istac foras foris intro intus ultra citra.

15 Aut aduerbia temporis, ut hodie heri cras nudius tertius nudius quartus pridie + pipisi olim dudum pridem protinus nuper nouiter et cetera.

Aut numeri, ut primum primitus ter quater quarties quinquies sexies septies octies nouies decies uicies tricies etc. — centies.

Aut ordinis, ut primum secundum prime secunde primitus ultime
20 nouissime + acte uete inde deinde deinceps hinc dein proceps + procidu hactenus.

Aut negandi, ut ne neue nec nihil nusquam numquam neque nullatenus + nepteni et cetera.

Aut interrogandi, ut quur quare quamobrem pro quare + ubse utrum
25 ne nonne quomodo et cetera.

Aut similitudinis, ut ceu quasi sicut sicuti uelut ueluti + sic sambe.

Aut qualitatis, ut docte bene pulchre magne mire et cetera.

---

1 seregius dicit B [Sergius] Non extat in editis Seruii uel Sergii commentariis, cf. tamen [Sergii] explan. I p. 509, 25; uide praef. 2 adiecto C uerbo C 3 uerbis, om. plenum C uerbis plenam B uerbi plenam A 4 rigorem AB demonstrant C 5 A f. 164^a; B f. 55^b; C f. 123^b 6 grammaticis A cum inianus B cuminianus AC] Non extat apud Charisium cf. praef.: 'De Charisii excerptis Bernensibus'. De sententia cf. Seruii [Sergii] comm. p. 439, 22 8 torue clamat C et reliqua om. C 9 uidis AB quia B iungitur BC 10 aduerbi A 11 accedunt AB tres A 13 hic istic illic B istic illic istac A hac illac istac illac foris foras inf intus B foris foras BC intro] inter ABC 14 ultra ultra A 15 heri om. A cras nuper nudius B nudus tertius C 16 pipi·si·olim B pippi si C pridem iam diu protinus nouiter et cet B protenus C 17 ter] tres AC tries B quinquities C quinties AB sexties BC 18 niſies A cencies A centies. Aut negandi ut non ne nephe nec — nepte·ni et cet. Aut adfirmandi ut etiam quin quinni. Aut demonstrandi ut en ecce ecca atte ette fane. Aut optandi ut utinam (lacuna). Aut ortandi ut eia·o·a·aae. Aut ordinis ut primum secundum primae secundae primitus ultimae nouissimae·acte·uete·inde—actenus. Aut interrogandi ut cur B 19 primae secundae ABC ultimae nouissimae ABC 20 actae uetae C hinc dehinc C 21 actenus AB actinus C 22 neue] nephe ABC 24 pro quare C procere AB up se B 26 ueluti uelut A sic sambae B sic sambe et cetera C 27 pulchrae bene magne mirae B

Aut quantitatis, ut multum paruum longe breuiter ample minute mediocre.

Aut dubitandi, ut forsitan forsitan fortasse.

Aut personalia, ut mecum tecum secum illiscum nobiscum uobiscum quamquam aliis magis pronomen, quam aduerbium fieri placet. 5

Aut uocandi, ut heus huius oe ae.

Aut respondendi, ut heu ae oi.

Aut separandi, ut seorsum separatim remote.

Aut hortandi, ut heia oa a ae.

Aut demonstrandi, ut en +atte ette fane ecce eccā. 10

Aut iurandi, ut Edepol Castor Hercle medius fidius.

Aut eligendi, ut immo potius alioquin et cetera.

Aut congregandi, ut una simul pariter.

Aut prohibendi, ut ne neue +nesi nete. 15

Aut euentus, ut forte fortuitu.

Aut comparandi, ut magis tam.

Aut infinita, ut ubi quando.

Aut finita, ut hic modo.

Aut aequandi, ut tantundem tantidem et cetera.

Scias autem aduerbia loci duas species habere: aut enim in loco, ut 20 intus foris, aut ad locum, ut intro foras. Dicimus enim 'intus sum' et 'foris sum', 'intro eo' et 'foras eo'. Sed iuxta alios aduerbia localia quattuor species habent: in loco et de loco, ad locum et per locum. In loco, ut 'hic sum', 'hic fui', 'hic mansi', 'hic sedeo', 'illic steti', 'illic fui', 'ibi fui', 'ibi sedi'. De loco, ut 'intus exeo', quasi de intus, 'foris uenio', quasi de foris. Per locum, idest intra eum locum 'foras exeo' 'intro uado'. Ad locum, ut 'huc ueniam' 'illuc uadam'.

(*Aduerbia nascuntur*) a participio, sicut Donatus dicit, ut 'indulgenter', sed auctores artis grammaticae hoc refutant.

DE CONIUNCTIONE. 30

Coniunctio est pars orationis adnectens ordinansque sententiam. Dicta autem coniunctio a coniungendo uerbo et sensum, sicut faciunt copula-

1 multum modicum paruum B minutae mediocrae B 3 forsitan fortasse forsā
B 4 nobiscum uobiscum illiscum B uobiscum nobiscum A 5 pronomine AB 6
huius A 7 haec oi B 8 seorsum retrorsum separatim semotae. Aut iurandi ut
ede·pul B 9 eia C 10 en ecce atte C ette et fane C en ecce eccā atte ette
fane B 11 edepul A ede·pul B ercle B erde A 12 elegendi C potius immo
B 13 simul una B 14 ut ne uene BC 15 fortunati A 16 comparandi B
magis uel tam BC 19 equandi B tantundem B tandindem A 20 scies A 21
intus sum^{et}foris B 22 intro eo foras eo AB 27 Ad locum — uadam *ante* per
locum — intro uado *posita sunt in* C 28 A f. 165^a; B f. 58^b; C f. 124^{a,b}
a participiis C Donatus] p. 385, 16 29 artis grammaticae om. C 30 A f. 116^a;
B f. 62^a; C f. 125^a 31 adnectens AC 32 coniunctio a coniungendo quod separat

tiuae. Talis enim uirtus earum est, ut uerba et sensum copulent, quibus contrariae sunt disiunctiuae, ideo disiunctiuae, quod coniungunt uerba et disiungunt sensum; seu explendo coniungit seu ratiocinando causam reddit.

Copulatiuae coniunctiones sex sunt: et que at atque ac ast. Disiunctiuae sex: aut ue uel ne nec neque. Expletiuae coniunctiones undecim sunt: quidem equidem saltem uidelicet quamquam quamuis quoque autem porro licet tamen. Causales coniunctiones XXXVI sunt: si etsi etiam etiamsi acsi tamsi tametsi siquidem quando quandoquidem quin quinetiam quatenus sin seu siue neue nam namque ni nisi nisi si enim etenim enim-
 10 uero ne sed interea licet quamobrem praesertim item itemque ceterum alioquin praeterea. Rationales coniunctiones XVII sunt: ita itaque enim etenim enimvero quia quapropter quoniam quoniamquidem quippe ergo ideo igitur scilicet alioquin propterea idcirco.

Copulatiuae coniunctiones ideo dicuntur, quod uim orationis in con-
 15 textu loquendi coniungendo copulant. Sine enim illis dispersas partium significationes aspiciamus, ueluti cum dico: 'Cicero Cato Marcus Iulius Gaius foro consedent'. Si coniunctionis necturam deposuero, illos quin- que unum ostendo, sed aptius ita dicere debemus: 'Cicero et Cato ac Marcus Gaiusque foro se parant'. Vides in hoc exemplo, quod sine con-
 20 iunctione nulla ratio ordinate constare queat.

Expletiuae coniunctiones idcirco dicuntur, quod sensum explere ui- dentur, ueluti si dicas: 'bellum Armenicum Alexandrum militem uiribus paruis Cyro superueniente disiunctum'. Conspicere possis in hoc exemplo, quod expletus sensus non est, sed ut ita expletus efficiatur, aptius dicen-
 25 dum est hoc modo: 'bellum scilicet Armenicum Alexandro milite quidem uiribus saltem paruis Cyro superueniente equidem disiunxi'. Causales coniunctiones idcirco dicuntur, quod rationem causae exprimunt. Dicimus

aut separando quod coniungit aut disiungendo quod copulat aut copulando quod dis- iungit seu explendo coniungit seu rationando causam reddit C coniunctio, om. a AB coniungenda A tales A

2 contraria sunt iunctiuae B 3 coniungunt seu rationando causam reddunt B rationando ABC 4 A f. 166^a; B f. 62^a; C f. 125^b copulatiue C sunt VI C quae C quae A atq; atque A disiunctiue C 5 tridecim B tredecim B 7 aetiam aetiampi C 8 tam sitam tametsi C 9 neue] niue ABC ni nisi nisi si enim etenim B ninisi enim etenim AC 10 ne sed AB sed C licet om. ABC, cf. Don. praesertim AC praeterea C 11 sunt XVII C || XIII sunt A || XVI sunt B enimuera C 13 praeterea AB] De toto loco cf. Don. p. 388, 31 — 389, 9 et praef. 14 A f. 166^a; B f. 63^a; C f. 125^b idcirco dicuntur C quia B 14 sine illis enim C 15 dispersos A 16 cum dicimus C Cato om. A 17 consedeunt AB coniunctiones A non deposuero AB 18 unum esse C 19 separant C uidis B 20 consistere C 21 A f. 166^b; B f. 63^b; C f. 126^a quia B uidentur nam si dicas C 23 ciro AB chyro C 24 quia B quoniam C sed uiti ta C 25 Ale- xandro om. AB 26 saltem paruis uiribus C ciro AB aequidem C 27 quia B causam C expraemunt, corr. expremunt B

enim: 'si Ciceronem occiderunt, etiam Catonicum interimere ualent. Tamen si haec peregerint, rei publicae praesidere non possunt, nisi senatus consulto reconcilientur, quomodo illorum necem componant.' Videtur in his compositionibus, quod causa rei gestae per illas exprimitur. Nam si ita dicas: 'Ciceronem occiderunt, Catonicum interimere ualent, haec peregerint, rei publicae praesidere non possunt, senatus consulto reconcilientur, illorum necem componant': ecce uides in hoc exemplo, quod si coniunctiones ablatae fuerint penitus, et sensus et rei gestae enuntiatio consistere non potest. Rationales coniunctiones ideo dicuntur, quod rationem contextae orationis coniungendo efficiunt, uelut si dicas: 'Terentius Malium consulem interemit propter insidias scilicet Tullii cumque peracto parricidio Romam perrexit, corona circumdatus secundus a Caesare effectus est': manifeste conspiciere possis, quoniam uis contextae orationis sine his coniunctionibus stare non ualet.

DE PRAEPOSITIONE.

15

.... 'In' accusatiuo casu:

Itur in antiquam siluam.

'In' ablatiui casu:

Stans celsa in puppi.

'Sub' accusatiui casu, ut:

20

postesque sub ipsos

Nituntur gradibus.

'Sub' ablatiui casu:

Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

'Super' quam uim habet? Vbi locum significat, magis accusatiui casui seruit, quam ablatiui: ubi mentionem alicuius facimus, ablatiui tantum, ut:

Multa super Priamo rogitans,

hoc est de Priamo.

1 ciceronem C 2 peregerent reipublice praesedere B reipublice AB praesedere non possent A consultu ABC 3 reconcilientur C componant C 4 quia B geste C 5 ciceronem C interimere B peregerent BC 6 reipublice B reipublice C praesedere AB possint C possent A consultu ABC reconcilientur C 7 eorum C in hoc exemplo uide quia si B 9 quia B 10 ueluti BC terentius AC 11 interimit ABC tullii C cum idque C 12 romae C coronam A cesare AC 13 manifestae B contexte C rationis AB 14 ualent ABC 15 A f. 167^a; B f. 65^b; C f. 126^b. Reliqui tractatus exempla fere omnia cum Asperius arte grammatica huius libri p. 58. 59 consentiunt; haec, quae supra posui, ex Donato sumpta sunt p. 365, 30 — p. 366, 4 16 in accusatiui casus, corr. -tini B 17 itur] Verg. Aen. VI 179 siluam om. A 18 ablatiui casus B ut stans C] Verg. Aen. III 527 20 accusatiui casus B ut om. C 21 postesque A] Verg. Aen. II 442 ipsis C 23 ablatiui casus B 24 arma] Verg. Aen. VIII 616 radiantia A 25 accusatiui casui C casui om. A 28 multum ABC] Verg. Aen. I 750 sub priamo C

Possunt aliae praepositiones praeponi et subponi, an non? Possunt. Nam dico: 'per aquam nauigo' et 'per terram curro': ecce praeposita est. Subponitur, cum dico:

Arua per et pontum.

5 Hac ratione facit et 'post': praepositio est, cum dico: 'post parietem stabam', 'post fenestram steti'; aduerbium est, cum dico: 'post faciam', 'post ueniat ad me', sicut dicit Vergilius:

longo post tempore uenit.

'Tenus' uero et praeponitur et subponitur, ut 'tenus pube' et 'pube
10 tenus'. Haec praepositio apud antiquos et genetiuo casu iungebatur et datiuo, ut ait Vergilius:

crurum tenus a mento palearia pendent.

DE INERIECTIONE.

Quando dico 'heu', dolorem significo, ut: 'heu' mortuus est Achilles!
15 'Ei' similiter dolentis est, ut:

Ei mihi, quam celeri rapiuntur grata uolatu!

Laetitiam significamus, cum dicimus 'euax', idest con crispando cachinnum hoc dicimus, et altero modo laetitiae fit, quando de alicuius laetatur interitu, ut: 'ua mortuus est Achilles!' Admirantis, ut 'papae'; metus,
20 ut 'attat'. Hoc quaerendum est, si potest integra elocutio interiectio dici, an non. Potest. Quomodo? Cum aliquid dolore cordis uel laetitia uel admiratione uel metu referimus, etiamsi longo tractu finiatur, ipsa elocutio interiectio dicenda est.

1 A f. 167^b; B f. 67^a aliae] praeter 'cum', de qua supra expositum erat. 4
Arua] Non est Vergilii. 5 A f. 167^b; B f. 67^a 7 post uenies B uirgilinus B]
Ecl. I 30 9 A f. 168^a; B f. 67^b 11 uirgilius] Georg. III 53 12 palliaria
A palliaria B 14 A f. 168^a; B f. 68^a eu B, bis achilles, corr. -is (!) B cf.
[Sergii] expl. in Don. lib. I p. 489, 15 16 quod celeri A uolatu] cf. Ammian.
Marcell. XIII 4 uolatu rapiunt celeri 17 cum crispando AB cachinnum AB
18 letitiae AB 19 achilles, corr. -is B achillis A cf. [Sergii] expl. p. 489, 14
admirantes A pape AB 20 eloquutio A 22 etiam AB eloquutio A 23
dicenda est DŮ GRATIAS A. dicenda est FINIT DŮ GRATĀ B

VI

QVAESTIONES GRAMMATICAE SELECTAE EX CODICE BERNENSI 83 EXCERPTAE.

PARS PRIOR.

|| f. 1^a | Illud quod Horatius ait 'maior Neronum', nullatenus est subaudiendum 'aetate', et 'minor fratrum' non ita debet exponi pro 'unus fratrum qui minor est', quia sicut sanctus Augustinus in artis libro grammaticae perspicaciter docet, comparatiuus gradus interdum genetiui seruit, tunc scilicet, quando nominatis hominibus uel enuntiatis rebus ad ipsos uel ad ipsas fit comparatio, ut: 'ad ipsum confluebant Iudaei, eo quod esset honorabilior omnium', et: 'prior omnium creata est sapientia, et opera quae ego facio, et ipse faciet et maiora horum faciet', et: 'eripiens inopem de manu fortiorum eius', non 'eo', et in Matthaeum Hieronymus: 'non enim sequitur, ut si alii maiores eo non sunt, ipse maior aliorum sit.' Vnde minus capaces interpretes, ut Augustinus ait, male transtulerunt: 'nunc autem manent fides spes caritas tria haec, maior autem his est caritas', cum 'maior horum' dici debeat. Si enim cum fide et spe praenominata caritas non fuisset, tunc 'maior his' caritas dici debuisset. Fatetur idem Priscianus genetiuum esse pro nominatiuo: ut 'cum eius aduenti mihi uenit in mentem' et: 'cum illius temporis mihi uenit in mentem' et: 'fac tibi Aciliae legis ueniat in mentem' et: 'cum mihi Tyndaritani illius uenit in mentem, cum Segestani' et: 'cum uatum illius temporis uenit in mentem' et cetera huius modi, quod omnino nullatenus est uerum, sed figurate Graeco uidelicet

Cod. Bern. 83 saec. X f. 1^a — f. 16^a. 1 Horatius] Carm. IV 14, 14 2 etate 3 Augustinus] cf. p. 8, 27 ed. Weber 9 matheum 10 hieronimus] Lib. II cap. XI 11 tom. VII p. 69 E ed. Vallars. non enim statim — ille maior aliorum sit aliorum Vallarsius 11 omnium 12 Augustinus] cf. p. 9, 34 ed. Weber: cuius rationis minus capaces quidam in aliquantibus codicibus emendauerunt 'maior autem his est caritas'. tria haec 13 caritas maior 15 Priscianus] cf. II p. 352, 16 II. 17 cum illius] Prisc. I. I, 18 18 cum mihi] Prisc. I. I, 20. Cetera exempla aliunde collecta sunt. tyndaritani

more genetiuus est pro ablatiuo, idest pro: 'cum de eius aduentu' et 'de illo tempore' 'de Tyndaritano' 'de Segestano' et 'de uatibus illius temporis' 'de Acilia lege uenit in mentem' et cetera. Tale est et illud Paulini ad Licentium: 'in mentem mihi uenit epistolae tuae',
 5 idest 'de epistola tua', sicut scilicet figurata est pariter et propria locutio in eo, quod ipse posuit: 'abstineo illius' et 'illum' et 'illo': 'abstineo illius', idest ab illo, et 'miror illum' et 'illius' et 'illo' et:

Iustitiane prius mirer belline laborum,
 'iustitia' proprie, 'laborum' posuit figurate. Sic et 'admoneo te illius'
 10 et 'illum', et 'concedo tibi illius rei' et 'illam rem', et 'sator illius rei' et 'illam rem': 'illius rei', idest illa re, quod dici potest, || f. 1^b || etiam 'de illa re', ut est de quinque panibus et duobus piscibus, et: 'qui nos de tuis donis satias'. Frequenter etiam genetiuus pro ablatiuo ponitur, ut illud Terenti:

15 quid mei faciam, quid me fiat?
 Illud figurate, istud proprie, idest 'quid de me faciam' 'quid de me fiat', tametsi 'quid me fiat' pro 'quid in me fiat' in secundo postmodum libro Priscianus exponit. Reperitur enim saepe 'in' pro 'de', ut: 'loquebar in testimoniis tuis'. Vt 'securus tui' et 'de te' 'sollicitus mei'
 20 et 'de me', et illud Terentii: 'Dii immortales, quid turbae est apud forum, quid illic hominum litigat?' Priscianus ita exponit: pro 'quot homines', sed reuera 'quid illic hominum litigat' nihil est aliud, nisi 'quantum hominum', idest quanta multitudo; 'quid turbae est apud forum', idest 'quantum turbae'. Illud etiam contrarie exponit testimonium:
 25 'Gaudere Hegionem plurimum iubeo'; att enim: 'plurimum gaude Hegio'. Melius enim diceret: 'gaudere Hegionem plurimum iubeo', ac si dixisset 'uolo', ut:

portas reserare iubent,

idest uolunt.

30 Illa nomina Graeca, quae sunt fortia uel principalia, corripiuntur in paenultima, ut 'allegoria' 'ironia' 'historia'. Similiter et illa, quae licet sint composita, non sunt tamen a masculinis uenientia et insuper unam syllabam in duas breues diuidentia, ut 'melodia' 'psalmodia' 'prosodia', quae composita esse patet ab 'oda'; porro illa nomina, quae sunt a masculinis uenientia, ut 'sophus sophi' 'sophia', ut illud:

pro
 1 cum 8 Paulini] *Bibl. Patr. Lugd. VI p. 243 col. 1C*: sed in mentem uenit epistola tua. 4 aepistole 6 ipse] *Priscianus II p. 299, 9* 7 miror] *Prisc. II p. 319, 10*
 8 iustitiane] *Verg. Aen. XI 126* 9 laborum] bellorum admoneo] *Prisc. II p. 328, 6*
 10 concedo] *Prisc. II p. 343, 26* sator] *Prisc. II p. 377, 16* 15 quid me fiat] *Ter. heaut. IIII 3, 37* 17 tamenetsi 18 Priscianus] *Non inueni apud Priscianum.* 19
 ut securus tui et sollicitus mei dē me et dē te et illud 20 Terentii] *Andr. IIII 4, 6*
 21 Priscianus] *II p. 187, 22* 22 quod 24 exponit] *sc. Priscianus II p. 228, 10*
 25 Gaudere] *Terent. adelph. III 4, 14* gaude Hegio plurimum Priscianus 26 iubeo
 si 27 dixisseti uolo] *An dixisset idest uolo?* 28 Portas] *Verg. Aen. XII 584*:
 Urbem alii reserare iubent et pandere portas 31 penultima hironia

Sophia nota tuae menti et mens nota sophiae,
 'philosophus philosophi' 'philosophia' 'acyrologia' 'macrologia' 'perisso-
 logia' 'tautologia' 'theologia' 'analogia' 'artigraphia' 'orthographia' et
 cetera his similia producentur in paenultima; quia enim diriuatur ab
 'urano', 'Vrania' producit paenultima, ut est illud:

Vrania poli motus scrutatur et astra.

Sequitur:

Signat cuncta manu loquiturque Polymnia gestu.

Quia igitur 'Polymnia' non uenit a 'polymno', sicut 'Vrania' ab 'urano',
 corripitur illa, producit ista.

Innocentius papa in epistola quam rescripsit Africanis
 episcopis contra haeresim Pelagii: 'missa facio', idest 'non
 remoror' || f. 2° || 'absoluo' 'delibero'.

'Sodes' aduerbium est deprecantis, non 'sodaliter', ut quidam uolunt,
 Vnde dicit Auienus:

Dic sodes, quidnam trepido tibi dixerit ursa.

Nam 'sodalis' brevis est so.

'Mastruga' uestis Germanica ex pelliculis ferarum: in libro diffe-
 rentiarum legitur.

'Festum' celebre.

'Praescribo' antescibo siue contradico, 'inscribo' superscribo uel dilacero.

'Proinde' idest itaque, 'perinde' est ita uel similiter.

'Anaglyphia' caelaturae argenti.

'Intellegibilia' ad mentem, 'sensibilia' ad sensus corporeos pertinent.

'Anima' uiuit, 'animus' et 'ratio' sapit, 'cor' intellegit.

'Cum' et 'tum' ordinis aduerbia sunt, sicut temporis 'tunc' et 'nunc'.

Quando 'con' loquellaris praepositio per compositionem praepositur l uel r
 sequentibus, si uerbum ipsum talem habet sensum, ut indifferenter nunc
 unius hominis, nunc plurium significet actum, dubio procul in supradictas
 litteras n ipsum conuertitur, ut 'collocat' 'colligit' 'corripit' 'corrumpit':
 nam et unus homo de se ait: 'in loco pascuae ibi me collocauit' et de
 uno homine dicitur: 'collocet eum cum principibus' et unus homo 'cum
 aliis colligit' et 'se uel alium corrumpit' siue 'corrigit'. At e regione,
 quando uerbum ipsum talem habet sensum, ut non ad unum solum, sed
 ad duos uel ad plures actio uel passio transferatur, procul dubio nulla-
 tenus ipsa praepositio corrumpitur, sed integra regulariter manere dino-
 scitur et euidentissime comprobatur, ut 'conlaetatur' 'conlacrimat' 'con-

2 philosophia acyrologia perisologia teologia 3 orthographia 4 producentur
 6 urania poli] cf. Antholog. Lat. 618 M. Vranie Meyer 8 signa polymnia 12 he-
 resim 14 deprecantis 15 auienius] cf. Auiani fab. p. 461, 11 ed. Neueletus 16 ret-
 tulit ursa Neueletus 18 in libro differentiarum] Isid. orig. XIX 23, 5 23 aniglypha
 celaturae 27 cum, corr. con 32 dicit ut collocet cum aliis 33 uel

laborat' 'conlaudat' 'conlucet' 'conlata' 'conlatio' 'conridet' 'conrodit', ut illud: 'conlabora euangelio'. Non enim solus unus quilibet 'conlaborat', sed solus 'laborat' uel cum alio et cum aliis euangelio uel cui libet alii negotio uel exercitio 'conlaborat'. Sic et cetera exemplis non
 5 perpaucis facile dinoscuntur 'conlibertus' 'conleuita' 'Conlatina porta' 'conloquium' teste Isidoro.

Notandum etiam, quia secundum quod Papirianus et Cassiodorus dicunt in sua orthografia, non debet ullo modo dici 'medela' 'loquela' 'querela', sed 'loquella' 'medella' 'querella'. Illa siquidem
 10 mina, quae ueniunt a uerbis unum s amittentibus, per unum sunt proferenda, ut 'candeo can|| f. 2^b ||des' 'candela', 'suadeo suades' 'suadela'. At uero, quae duas consonantes amittunt, duo nihilominus || admittunt, ut 'loquor loqueris' 'loquella' 'medeor mederis' 'medella' 'queror quere-
 15 ris' 'querella'; non enim uenit a 'querulo' 'querela', sicut putans in orthographia sua dicit Beda, quia non facit 'querulus queruli' 'querulela', uelut 'acutus acuti' 'acutela', unde regulariter 'loquellares', non 'loquelares' dicuntur praepositiones a 'loquella'.

|| f. 2^b || Quando idem 'in' pro 'super' ponitur tunc tamen tantummodo, cum liber a quolibet exponitur, ut 'Hieronymus in Matthaeum',
 20 'Beda in || f. 3^a || Marcum', 'Ambrosius in Lucam', 'Augustinus in Iohannem', 'Seruius in Virgilium' 'Pompeius in Donatum' Donatus in Terentium'.

|| f. 3^b || Beatus quoque Augustinus 'in' pro 'inter' in libris confessionum ponit . . . . . in libro quoque sacramentorum.

Hinc ait et Fortunatus:

25 Inter Christicolae, quos actio uexit in astris,
 pax tibi pro meritis, magne Medarde, patet.

|| f. 4^a || Vnde et illud quod superius est 'et omnes in Moysen baptizati sunt' bene posset dici 'in Moyse', hoc est 'per Moysen', nisi duo sequerentur ablatiui 'in nube' et 'in mari'. Vnde nullatenus reor ita
 30 sanctum Hieronymum transtulisse, sed imperitos postmodum corrupisse,

4 aliq̃ 6 teste Isidoro] *Horum nihil apud Isidorum est lib. I 26, ubi de orthographia ex professo agitur, sed fortasse orthographias cum illo Isidori capite coniunctas intellexit, cf. huius libri sect. XII et praef.: De Isidoro grammatico.* 7 Papirianus] *cf. Cassiodori de orthogr. p. 2290 P. . . . . nunc autem etiam 'querella' per duo || scribitur cassiodorus* 10 quae a uerbis ueniunt amittentibus 15 Beda] *cf. p. 2343 P: querela per unum l, ut suadela tutela candela corrupta . . . . .* 22 inter] intra 24 Fortp] *cf. p. 2797 P: querela per unum l; de 'querulus' uocellula . . . . .*
 Putschium. X p. 537 col. II 25 astra, astris 30 hieronimum

quoniam in cantico exodi, ubi LXX transtulerunt: 'filii autem Israel ambulauerunt in sicco in medio mari', idem Hieronymus 'per siccum' transtulit, quia duos ablatiuos ponere contiguos noluit.

|| f. 4^b || Non in 'unx', sicut Priscianus dicit, sed in 'ux' terminari debet coniux etc. Falsum est, quod ita prorsus perfacile probari potest. Illa siquidem superiora uerba (*Priscianus scilicet uerborum 'rego rexi, duco' etc. analogiam secutus erat* 1^a p. 278, 7) non habent consonantem ante x et ob id haec regula non est usquequaque conformis nec parilis nec aequalis, sed uideamus uerbum, in quo sit forma conformis. 'Ningo' sicuti 'coniungo' consonanti gaudet in paenultimo tam praesenti quam praeterito. Iam nunc ergo diligenter est intuendum, quemadmodum in 'ningo ninxi' non remanet n in paenultimo, ut uidelicet i dempta dicatur 'ninx', sed potius n pariter demitur et dicitur 'nix'; sic reuera penitus de 'coniunxi' demitur n et ultima i et regulariter dicitur 'coniux'.

|| f. 5^a || Videndum etiam, quid intersit inter lumen ueritatis et tenebras falsitatis simulque, sicut expedit, inspicere debetur, quid inter ueritatem et apertam falsitatem est. Opertum uitium nimis utique nisi Deo donante caueatur, nocuum, quae uocatur uerisimilitudo, quae uidelicet uerisimilitudo propter illa superiora uerba, quae consonantem non habent in paenultimo, ut 'coniux' ne regulariter proferretur, nocuisse cognoscitur Prisciano; nec mirum. Enimuero sunt et alia non pauca, in quibus oppido uerisimilitudine deceptus est, ut homo. Nam sicut remus ab ignaris et tortus et etiam fractus putatur, quando uidetur in fluuio, et sicut etiam hominis digiti multo breuiores et, ut ita dixerim, curtiores et ipsa quoque quasi decurtatione paene uelut aequales apparent sub aqua, quod inexpertes experiri possunt in balneo, sic nimirum frequentissime minus cautos et decepit et decipit uerisimilitudo non solum in humana litteratura, uerum et in diuina quoque scriptura. Praeterea illud, quod in aduerbio dicit idem doctor inter caetera 'loco est', id est 'ibi est', ideo significare commodum censui, quia nos aduerbio huiusmodi non solumus uti, cum tamen et Afri et Romani et omnes Itali atque Beneuentani tritum id habeant et assidue terant etiam in locutione communi. Dicunt enim, cum uidere mittuntur de quolibet homine uel de qualibet alia creatura uel inanima uel animata: 'loco est' 'loco sedet' 'loco iacet'.

'Saffirus' 'Sardius' 'Bacchius' 'Epirus' 'butyrum' 'romphea' 'anathe-
ma' 'Amalechita' naturaliter habent paenultimam longam, sed antepaenultima habet accentum, sicut illud Maronis exponens Seruius:

f. 4 ^b	8 usquequaque	10 uinguo	consonanti	12 ninguo	penultimo	26
pene	29 scriptura	30	Vbi hac de re Priscianus disseruerit, non inuenio, nisi			
fortasse	11 p. 29, 25 auctor respexit.	32 ^{cl}	afri	34 inanimata loco est		35
epyrus						

India mittit ebur, molles sua tura Sabaei —

Castorea Eliadum palmas Epirus equarum

ait: 'Epirus' pi longa est, sed e habet accentum. Similiter
'abyssus' 'baptisma', quorum paenultima positione cognoscitur esse longa,
sed acuitur antepaenultima, quia propter h uel y aufertur accentus de
paenultima, nec mirum, cum apud nos quoque 'locupletis locupletes' et
'locupletio locupletas' et 'asseuero asseueras' 'perseuero perseueras' 'era-
dico eradicis' longa sit naturaliter paenultima et tamen propter eufoniam
accentum habet antepaenultima, et e contrario 'calefacis' 'feruefacis' 'are-
facis' 'tepefacis' 'labefacis' 'maefacis' accentum habet paenultima, licet
sit brevis, et rursus 'aliquando' 'nequando' 'siquando' accentum tenet
antepaenultima, licet longa sit paenultima.

Porro quod accusatio casui uerbum 'calumnior' iunctum repperitur,
secundum Graecos id prolatum est, ceterum Latine non est. Iam non
dicendum 'calumnior Catonem', quod antiqui dicebant || f. 5^b || Latini, sed
'calumnior Catoni', quod et ipsum perspicax auctor Augustinus super
psalmum Beati Inmaculati dixit et docuit. Et illic enim secundum
Graecam locutionem dicitur: 'ne tradas me calumniantibus me' et 'non
calumniantur me superbi.' Nos tamen nostratis morem sequentes locu-
tionis dicimus: 'Oremus pro calumniantibus nobis'.

Illud quoque notandum, quod 'subscribo' datiuo iungitur, ut est 'sub-
scribo epistulis', sicut legitur et in canonibus: 'huic decreto a
nobis prouulgato subscripsi', quod ideo commemorandum est,
quia cum simplex ipsum uerbum et cetera omnia, quae ab eo compo-
nuntur, trahant accusatiuum, ut scribo conscribo describo inscribo re-
scribo transcribo 'librum', haec solum, idest subscribo et praescribo regunt
datiuum, ut: 'praescribo tibi' in scribendo contradico tibi.

Differentia quoque inter 'utrumque' et 'utrosque' non parum debet
placere, quia falluntur ibi plerique. 'Vterque' dicitur de duobus tantum
hominibus, 'utrique' uero de duobus aut de pluribus ex utraque parte
positis, et 'uterque uenit' et 'utrique uenerunt'. Sed tamen uerum est,
quod subiecit ipse: 'haec quidem distincta sunt, sed iterum
auctoritate confusa sunt'.

'Vador' uero idest fide dico, quia subobscura glossa est, planius
aperiendum censeo. 'Vador' idest fide dico, hoc est memet ipsum uadem
do uel in uadimonium trado.

1 India] *Verg. Georg. I 57* 2 castore aeliadum palmas epirus equarum (*pro*
e corr. a) 3 Epirus] *Serutus*: Sane epiros Graece profertur, unde etiam e habet
accentum. Nam si Latinum esset Epirus, pi haberet accentum, quia longa est. 9
penultima 14 iam nunc 23 commerandum 26 hoc solum i-scribo 31
et uterque uenerunt 32 *Quis sit ille 'ipse', difficile dictu est; certe non est Pris-*
cianus. 34 glosa

|| f. 6^a || Verum tamen, quando utrumque nomen appellatiuum est, idest et quod praecedit et quod sequitur, tunc per illud pronomen, quod est in medio, licenter cui uolumus generi respondemus. At si fuerit unum nomen proprium et alterum appellatiuum, tantum proprio respondemus, ut: 'est in carcere locus, quod Tullianum uocatur', et: 'ciuitas quod Mediolanum dicitur', et: 'coenobium quae Corbeia uocatur', et: 'cella quod Altumuilare nuncupatur', et: 'uilla qui Sparnacus uocatur', et: 'oppidum quae Troia nominatur', et: 'palatium qui Carisiacus appellatur'.

|| f. 6^b || 'Enthesis' est interrogatio, quando ad exercitationem suam aliquis praeposit sibi ipse respondet. 'Erotema' est interrogatio, qua figura utimur, cum interrogando aliquid aceruamus et exaggeramus ad eius inuidiam, quem interrogamus. 'Pysma' est quaesitum, quae figura a superiore eo differt, quod interroganti una uoce tantum responderi potest. Illabitur 'rogatio', quae fit per definitionem et non potest nisi pluribus uocibus responderi.

'Erudis' amphimacrus est, ut Virgilius: 'sublatum erudiit'.

Qui dicit 'subolem', dicat 'molierem' 'nocem' 'orsum' 'uolpem' 'uoktum' 'luuem' 'huminem', sicut a 'frixu' non dicimus 'frixuria' sed 'frixoria', sic a 'luxu' non est dicenda 'luxuria' sed 'luxoria'. Insuper etiam ipsa secunda syllaba breuis nullo modo fuisset in metro, nisi u conuersum esset in o.

Sciendum sane nobis est, quomodo haec omnia inter se differunt, idest 'uespere' 'uespera' 'uesper' 'uesperum'. Virgilius omnia haec demonstrat dicens: 'Est etiam uesper uespere uespera uesperum, hic uero nominatiuus quadruplex est, cuius differentia haec erit, quod 'uesper' quidem dicitur, quotienscumque sol nubibus aut luna ferruginibus quacumque diei aut noctis hora tegitur, et hoc neutrum est, quod et 'uesper uesperis' facit. At nominatiuus 'uespere' uocatur ab hora nona sole descensum inchoante et hoc declinatione caret. || f. 7^a || 'Vesperum' est, dum sole occidente dies deficit et sic declinatur: 'uesperum uesperis uespero' et reliqua. 'Vespera' est, cum lucis oriente aurora nox finitur et sic declinatur: 'uespera uesperae uesperae' et reliqua.'

11 erotema 12 exaceruamus et exaggeramus 13 pisma 15 definitionem
17 Virgilius] *Aen. IX 203* 19 frixuria sed *supra lineam m. II* 24 Virgilius]
Asianus p. 8. 9 Mai 28 obtegatur *Virgilius Maii* et hoc neutrum, uesper
uesperis uesperis uesper uespere *Virgilius Maii* 29 nominatiuo *Virgilius Maii* 30
discessum *Maius* inchoante sed hoc nomen declinationem nullam habet *Maius* autem
est cum sole *Maius* 32 finiatur: etenim sicut dies noctis successu uesperum, sic et
nox die exorto uesperam habet et sic declinatur *Maius*. *Hic locus Virgilii nomine omissio*
legitur etiam in prima cod. Bern. 256 pagina saec. X: obtegatur — discessum — cum

'Chaus', ut ait in epistola ad Euodium Augustinus Graece dicitur chasma.

[f. 7^b] Nam nec in his ipsis uidelicet 'sis' et 'nelis' neque in aliis uerbis coniunctiuis praeteriti uel futuri debet ullatenus in paenultimo pluralis numeri primarum seu secundarum personarum corripitur teste Seruio super Virgilium in libro VI Aeneidorum de praeterito

Egerimus, nosti et nimium meminisse necesse est.

Ait enim: 'Ri necessitate metri corripuit.' Et Iuuenius de futuro testatur:

10 Nec canibus sanctum dederitis neuē uelitis.

Et Augustinus in libro de doctrina Christiana, ubi ponens illud apostoli: 'Carnis curam ne feceritis in concupescentiis', euidenter ostendit 'feceritis' esse dichorenū.

Ab 'adulesco' uerbo uenit participium 'adulescens', ob cuius differentiam docet Caper antiquissimus et doctissimus in orthographia sua, quod per i profertur nomen 'adoliscens', unde deriuatur 'adoliscencia', diminuitur 'adoliscentulus', propagatur 'adoliscentior'.

[f. 8^b] 'Explicit' nullo modo dici quit, nisi consuetudo patrona sit; auctoritas enim et ratio regulae deficit. Denique beatus Hieronymus 20 in epistolarum una suarum fatetur solere dici 'explicuit liber' uel 'explicuerunt capitula', ideo quia ita profertur corrupte: reor id scriptorum uitio accidisse, ut dicatur 'explicit' pro 'explicat' uel 'explicuit'.

'Adulescens', ut Caper in orthographia sua testatur, nullomodo est dicendum; uenit enim, sicut idem euidenter pandit, ab 'adoleo' idest 25 cresco uerbo participium 'adulescens' et nomen 'adoliscens', et utrumque per o uidelicet, eo quod ab olendo, idest crescendo dictum sit: propter differentiam tamen nomen ipsum per i dici debere dicit. Alcuinus etiam, ueluti debuit uir sanctus et doctus, 'adoliscentem' per omnem bibliothecam, ubi uidelicet non participium, sed semper nomen id reperit, iure per i proferendum correxit, ut: 'adoliscens tibi dico: surge', 30 et: 'dixit adoliscentior ex illis patri' et 'in quo corriget adoliscentior uiam suam' et 'adoliscentulus sum ego et contemptus'. Ab 'adoliscente' uero nomen constat 'adoliscencia' uenire, ac per hoc procul dubio ita dici recte debere. Si quis autem putat, quod sicut 'adultus' dicitur, sic 'adulescens' quoque per u dici debeat, dubio procul errat; frequenter enim 35

sole — aurora monstratur etenim sicut dies successum noctis uesperum habet, sic et nox diei exortu uesperam habet et est primae declinationis etc.

1 Caus 2 casma 7 Egerimus] *Verg. Aen. VI 514* 8 Iuuenius] *L. II ed. Ben. tom. IV p. 60 D* 10 sanctum] *sem* 15 Cr. p. 2243 nil nisi haec inueniuntur: adulescens nomen quae et ab his quae hoc loco dicuntur et illis quae discrepant. 31 et in eo

o in u uertitur, quando consonantes duae sequuntur, ut 'uolo uult', 'uolumus uultis', 'uultus' a uoluntate dictus pro 'uoltus'; 'colo cultus' 'uulpes' pro 'uolpes', eo quod sit uolubilis pedibus; 'ursus' pro 'orsus', eo quod ore suos formet foetus; 'iuglandis' pro 'ioglandis', idest 'iocus glandis'. Sic et ab 'oleo' in 'adolescente' uel 'adoliscente' 'adoliscentiori' 'adoliscentulo' 'adoliscentia' manente regulariter o, quippe cum haec omnia uenire constet ab adolendo; mutatur tamen o || f. 9^a || in u, cum dicitur 'adultus', necessario propter sequentes uidelicet duas consonantes tantummodo, non ob aliud ullomodo, quod in ceteris participiis ab olendo uenientibus et unam post o consonantem habentibus id liquet patulo seu patet liquido, uidelicet in 'aboleto' uel 'abolito' et 'exoletus', ac per hoc diligenter et intellegenter intuentibus claret id sine scrupulo, quod sicut per o rite profertur 'aboletus' 'abolitus' 'exoletus', ita nihilominus proferri debet 'adolescens' et 'adoliscens', licet necessario propter praedictam rationem non seruet id 'adultus'. 15

Qui solummodo grammaticam angustam et artam artem scit, 'nemo uirorum illorum, qui uocati sunt, gustabit cenam meam' dici debere conicit et, quasi secus dici nequeat, quam securissime dicit, idest 'nemo gustabit'. Ceterum qui rhetoricam amplissimam latitudinem uel latissimam amplitudinem attigit, ipsam licenter ac regulariter litteraturam quasi negligendo praetermittit et ad sensum se potius transferens propter pluralem, qui sequitur, numerum, idest: 'uirorum illorum qui uocati sunt gustabunt' auctorabiliter per figuram dicit. Scitis etenim, quod schemata dianoeas ad oratores pertinent, ad grammaticos lexeos. Legite Pompeium et ipse uobis illud faciet plene perspicuum. Namque sicut optime fit schema per casum, ut

Vrbem quam statuo, uestra est
quod male Donatus exposuit siue Seruius et bene Priscianus, et ut: 'lapidem, quem reprobauerunt e. h. f. a.', et: 'sermonem quem audistis non est meus'. Et per genus, ut: 'omnes gentes circuierunt et i. n. d. q. us. i. l. et: 'euntes docete omnes gentes baptizantes eos' et: 'reges gentium dominantur eorum' et cetera multa, sic etiam hic dimisit numerum singularem et se licite transtulit Spiritus Sanctus ad pluralem, tamquam uidelicet dictum fuisset: 'nulli qui uocati sunt gustabunt'. Sane sciendum est, quod quicumque dicit 'nemo gustabit', non potest reprehendi ita dumtaxat, si 'gustabunt' dici posse non negat. 25

| f. 9^b | 'Si' licet frequentius trahat subiunctiuum, frequenter tamen

4 sua formet locus glandis 9 ul modo 13 exoletus m. II *suprascr.* 14
adolescens *supra linea m. II* 18 quam] quasi 19 rhetoricam 21 transferens
23 schemata lexeos 25 optime schema 27 urbem] *Verg. Aen. I 573* 28 *Seruius*
siue antiptostin siue zeugma esse putat. Priscianus] *II p. 197, 18* 30 circuierunt
31 qui uocati] *man. I* qui cati 36 ^{non} negat.

trahit et indicatium, ut: 'si mundus uos odit', et: 'si me persecuti sunt', et: 'si sermonem meum seruauerunt', et: 'si diligitis me, mandata mea sunt'. Vnde quod in una dicitur translatione: 'si iniquitates obseruaueris Domine', in alia dicitur: 'si iniquitates obseruabis'. Hinc in una quoque
5 sententia nonnumquam utrumque reperitur, ut: 'si haec sitis, beati eritis, si feceritis ea'. Tale est et illud: 'si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi' etc. — Id quoque frequenter reperitur in poetis abundanter, ut:

Si deus est animus nobis ut carmina dicunt
10 et Si mihi quae posco promittunt
et Si fratrem Pollux alterna morte redemit
et Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus
et Odero si potero, sed non inuitus amabo.

Sciendum est tamen, quod Prisciano testante tunc 'si' maxime coniun-
15 gitur coniunctiuo, quando profertur dubitatie, tunc autem indicatio, quando confirmatie. Idem etiam 'si' est, quando ponitur pro 'non', ut: 'si introibunt in requiem meam', et: 'si Dauid mentiar', et: 'si introiero in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum strati mei, si dero somnum oculis meis' et: 'si dimittetur uobis iniquitas haec donec
20 moriamini'. Ponitur quoque idem 'si' pro utinam, ut est illud Virgilii:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto

et illud Gregorii: 'o si sapere in cordis palato possit'. Ponitur etiam frequenter et pro 'numquid', ut est illud: 'si haec ita se habent?'

25 || f. 11^b || 'De profundis', idest de profunditatibus. Solent enim nonnulli, quotienscumque legunt et ubi audiunt neutri generis nomina, superfluas et penitus inconcinnas incongruasque subauditiones dicere, cum prorsus in locutione, qua nos utimur, sub neutro genere nihil subauditionis uel nobis uel auditoribus nostris ullo modo debeamus ingerere, ut
30 est: 'quid est hoc quod cogitas?' etc.

|| f. 12^a || 'Dispersio' quidem et 'respersio' bene profertur per e; 'consparsio' tamen satius per a profertur, sicuti scilicet a 'patior' mutatur 'perpetior', manet 'compatior'. Sic itaque 'consparsio', sicut 'compassio' et 'dispersio' siue 'respersio', sicuti 'perpessio'. Non excipitur a 'lego'
35 seruans e solum 'relego', quia dicitur pariliter a 'lego' 'delego' 'perlego' 'propterlego' 'selego' 'sublego' 'subterlego', ac per hoc rite similiter et

2 et ū · p̄ s̄ sermonem seruauerunt et u · ā et si 5 heritis 9 Si Deus]
Catonis dist. I 1 10 Si mihi] Verg. Aen. IX 194 11 Si fratrem] Verg. Aen.
VI 121 12 Si potuit] Verg. Aen. VI 119 13 si non i · a · inuitus 14 Prisciano] cf. II p. 241, 17 seq. 249, 7 seq. 21 Si nunc] Verg. Aen. VI 187 28
nihil n̄h̄il 32 m̄r̄tatur

✓ 'intellego', quae reuera ab homine non usquequaque, sed ex parte sciente non uisa sunt a Prisciano, sed cur id acciderit, miror inpendio, cum 'sublegi' dictum sit a Virgilio, quod profecto non a 'subligo' uenit, sed ut claret, a 'sublego'. Esset enim et ibi differentia propter 'subligo subligas', ut ait Maro:

subligat ensem

et in alio loco dicit idoneum exemplum idem a 'lego' compositum, ita inchoans:

It portis iubare exorto delecta iuuentus.

Hinc est et illud Sancti Augustini in alicuius libri fine: 'commen- dare delegi'. Hinc est etiam 'delectus' nomen quartae declinationis, ut 'delectus militum', idest delectio, qua scilicet ad militiae deleguntur seruitium. Hinc est etiam illud Hieronymi: 'Dauid ex pastore allegitur in regem'.

| f. 12^b Apud doctissimos magistros Augustinum, Hieronymum et alios reperitur actiuum 'frustro frustras', et idcirco nullatenus debet emendari in psalmo: 'et non frustrabitur eum' etc.

| f. 13^b Sicut ab h et y litteris, ita nihilominus et a chi et a gi syllabis auferetur accentus in omnibus Graecis, ut 'Helenus' 'Helena' 'anathema' 'romphea' 'butyrum' 'sapphirus' 'Amalechita' 'Ariopagita', unde et illa nomina Latina, quae sunt a Graecis nominibus diriuata, corripiuntur in paenultima suntque penes nos naturaliter correpta 'faginus' 'oleaginus', cum producantur e contrario diriuationis eiusdem cetera possessiua, ut 'cedrinus' 'cypressinus'.

'Ergo' 'itaque' 'igitur' coniunctiones in Latinum habent sensum et illud significant, quod uulgo dicitur 'gers' || f. 14^a |, iam quia sic est: 'gers faciam'; sic inde dicuntur inlatinae semper, siquidem superiora respiciunt atque concludunt.

f. 14^b 'Nola' et 'campanella' unum est, idest 'schilla', ut est illud Auieni de cane:

lusserat in rabido gutture ferre nolam.

'Tero' licet proprie habeat 'triui' praeteritum et 'contero contriui', tamen nostris interdum dicitur a doctoribus 'conterui', unde sine dubio sic in

3 a Virgilio] *Ecl. VIII 21*   5 Maro] *Aen. VIII 459*   9 It portis] *Aen. VIII 130*   exto (or *m. II*)   16 debet (er *m. II*)   18 Sicut ab h et y] *Cf. supra f. 5^a p. 176, 35*   nihilominus   20 anathema   24 cypressinus   29 campanella
30 Auieni] *fab. VII 8 p. 459 ed. Neucl.*

antiphona debet cani: 'caput draconis Saluator conteruit', quod in illo nimirum probatur uero, quod in fine ponitur: 'ab eius potestate omnes eripuit'.

|| f. 15^b || 'Sarcofagum' frequenter in antepaenultima quidam accuunt, 5 sed suauius est paenultimam acui. Ceterum unumquemque aurium potius oportet mulcedini *inseruire* secundum illud, quod Cicero Tullius perhibet: 'imperatum est a ratione, ut peccare suauitatis causa liceret'.

|| f. 16^a || Antiquitus 'paupertas' a quibusdam pluraliter prolata est, 10 sed nunc tantum singulariter proferenda est.

PARS ALTERA.

|| f. 63^a || Figura heroici uersus habet V dactylos et est prima figura et unum *spondeum*, ut:

Omnipotens dominus tibi sit deus ipse benignus.

Sic et ille, qui spondeos habet quinque, ut:

15 Rex regum aeternam Christus donet tibi uitam
atque in hunc modum ceteras continet figuras etc.

|| f. 63^b || . . . . aut spiritaliter est de membris interioris hominis intellegendum. Habet enim uniuscuiusque nostrum anima || f. 64^a || membra, ut 'inlumina oculos meos' etc.; et cetera, de quibus affatim sancta 20 dixit Agnes, unde non bene canitur: 'et sanguis eius ornauit genus meum' pro 'genas meas'.

'Cathedra' producit, sicut 'exedra', ut in exemplo Bedae: 'nostrae cathedra terrae'. —

|| f. 64^b || Caput draconis]. In multorum patrum dictatu reperitur 25 'conteruit' et ut hic dictum fuit, quod et Cassiodorus frequenter dicit, licet ut 'terit triuit', ita 'conterit' facit etiam 'contritum'.

|| f. 65^a || Ancilla dixit Petro: nam et loquella tua]. 'Loquella' que-

1 capud   4 in antepenultimam   5 sed si suauius   6 inseruire *addidi*   11
Figura] *Cod. Bern. 83 saec. X f. 63^a — f. 74^a*   12 et unum spondeum] ut unius
17 aut spiritaliter] *De hoc loco cf. praef. partis II cap. VI: 'agitur de alicuius uersus*
expositio multiplici.   22 nostrae cathedrae   24 Caput draconis] *Cf. supra l. 1*
25 cassiodorus

rella' per duo ll scribi debent teste Papiriano et Cassiodoro in orthographia sua.

|| f. 65^b || Et: inter densas, umbrosa cacumina, fagos quod est epexegesis, idest explanatio. Est et alia locutio huic ueluti contigua, sed non est ipsa priscis quidem usitatissima, sed neotericis⁵ paene uel incognita uel insolita, ut est: 'adferre Domino gloriam, nomini eius' et: 'introite portas eius in confessione, atria eius', et in Gelasio: 'beatus apostolus Iohannes Euangelista' et 'sanctus martyr Iohannes Baptista' et 'beatus confessor Augustinus Pontifex' et illud Cyrilli ad concilium Africanum: 'domini honorabiles fratres', et Attici ad idem: 'domini beatissimi fratres'; et alia multa, quae scilicet locutio tunc fit, quando, sicut uides, interponitur aliquid, quo fiat, ne ibi coniunctio necessaria sit. Verbi gratia non potuisset dici: 'adferre Domino nomini eius gloriam' uel 'introite portas eius, atria eius' nec 'apostolus Euangelista' neque 'martyr Baptista' neque 'confessor Pontifex' sine uitio; nunc autem elegantissime posita sunt sine coniunctione, quod et ipsum satis insigniter prolatum est in secundo uolumine Maccabaeorum.

|| f. 66^b || Saepe siquidem ('patet' uocabulum) solo gaudet nominatio, ut Augustinus: 'decus latet, dedecus patet'; Gregorius: 'patet ratio'; Arator: 'mortis imago patet'; Sedulius:

Peruia diuisi patuerunt caerula ponti;

Maro:

Tris pateat Caeli spatium

et

patet istic ianua leto,

pro 'ad letum'.

|| f. 69^a || Duas etiam partes uide deinceps, ne sub uno accentu pronunties, idest 'uerum tamen', quod nihil est aliud, quam 'set tamen'; 'et tamen' 'et quidem', sic 'uerum tamen' ut duae partes efferendae sunt, nisi forte cum sint etiam duae partes 'pube tenus' te fallat, sed ne diutius fallat, adtendendum est, quod praepositiones, quando nominibus apponuntur, grauantur; ergo 'tenus' ut grauaretur praeposita regulariter, nihilominus grauatur et supposita. Simul etiam uitium alternitatis inspicere in 'reuiuiscit', qui forsitan in nomine Sancti 'Bonifacii' necdum id dispexisti, quique cum ceteris hunc locum nimia prorsus absurditate fatuitatis

1 Papiriano et cassiodoro in orthographia] p. 2290 P, cf. supra p. 157, 7 3 inter] Verg Ecl. II 3 4 ex fexegesis 5 neotericis pene 9 ciuilli 17 mac^aabeorum 20 Arator] Hist. apost. I, II ed. Ben. tom. X p. 140 B Sedulius] Op. pasch. I, I ed. Ben. tom. VI p. 460 H. 22 Maro] Ecl. III 103 25 Patet] Aen. II 661

loeto pro ad loetum 28 set, corr. sed 34 bonefacii

'Altiuillare' appellas, cum si constructor eius nomen habuisset 'Altus', tunc solummodo posset ita uocari, ut uerbi gratia 'mons Biduini'. Nunc autem si nequit ita uocari, sicut monasterium 'Magnus Locus' 'Magnilocus' nequit nuncupari, sed si decepit te 'centimanus' 'celsithronus' 'altithronus', uide tandem aliquando, quod 'alti' 'celsi' et 'centi' non sunt genetiui, sed accusatiui . . . . . 'altithronus' 'celsithronus' altum thronum habens et celsum thronum habens, et 'centimanus' centum manus habens. Ideo sane dixi 'centi' esse accusatiuum, quia eius uidetur officio fungi, sicut 'pennipotens' et 'armipotens' ablatiui uel magis genetiui et
10 'armigeri'.

|| f. 70* || 'Perinde' ponitur usitatus pro 'propterea', sed saepe reperitur pro 'similiter', uel 'ita', ut in dialogo Seueri de Postumiano: 'perinde atque ego triumphat gaudio'.

|| f. 71* || Interdum ab auctoribus difficilior glossa ponitur, quam sit
15 ipsum quod exponitur, ut Hieronymus: 'terrenus idest cholcus.' Tale est et illud Prisciani in praepositione: 'prae' ponitur pro 'ab', ut: 'fit misera prae amore', idest ab amore, || f. 71^b || ubi si quaeratur, utrum necne dici possit alia constructione: 'est' uel 'fuit misera prae amore', idest ab amore', uel omnes uel certe paene omnes negabunt posse, non
20 tamen rite; sic namque potest et dicere te et illud etiam dici potuerat regulariter.

'Sodes' aduerbium non significat 'sodaliter', sed aduerbium est precatium, ut illud Auieni:

Dic, sodes, quidnam trepido tibi retulit ursa.

25 'So' uidelicet producta, cum sit in 'sodali' correpta.

Inter 'abrenuntiare' et 'renuntiare' hoc interest, quod abrenuntiamus illicitis, renuntiamus licitis. Abrenuntiamus Diabolo et omnibus operibus eius et omnibus pompis eis, renuntiamus diuitiis et propriis facultatibus.

'Praescientia' ponitur aliquando pro 'praedestinatione', ut est illud:
30 'non reppulit Deus plebem suam, quam praesciit', idest 'praedestinauit', in secundo libro ad Prosperum. Nos tamen iam nunc ipsam potius tenere debemus differentiam propter illud, quod nimis male in Sma-

1 Altiuillare] Cf. supra p. 178, 7 2 mare, corr. mons bidjuini 4 celsitronus 6 accusatiui] Secuntur uerba nonnulla obscura: et insuper ut genetrice siue gento sic in eiuertis i in nomine bonefacii, quae fortasse sic explicanda sunt: et insuper ut 'genetrice' sine 'genetiuo', sic in e uertis i in nomine 'Bonifacii'; nam de eo nomine uel per e uel per i scripto agi uidetur. altitronus celsitronus altitronum habens et celsum habens 9 uel manus, corr. magis 12 Seueri] Dial. I ed. Ben. tom. VI p. 358 A 14 glosa 16 Prisciani] II p. 50, 5 pro, semper 17 quaerat 20 postest 22 praecatiuum 23 Auieni] Cf. supra p. 174, 15 28 pomp 29 aliquando propter destinatione

ragdo dicitur: 'ab origine quos praesciuit bonos praedestinatione reddit beatos.'

|| f. 71^b || 'Stropha' uersutia dolosa et fraudulenta, ut ait Althelmus:
'Ne fur strophosus'.

|| f. 72^a || 'Anuli pala' pars est illa, qua prae latitudine sui sigillum⁵
solet inprimi uel sigilli gemma seu lapis inseri uel indi.

|| f. 72^b || Inter 'adpraehendere' et 'appaehendere' differentia est:
'adpraehende arma' et 'appaehende lucernam', idest accende. 'Appraehende' et 'appropinquat'. scet uicio, contra 'approbat' et 'applicat' placet.
Et dico, quare, dummodo cum ueritatis audiar caritate. Sicut interpo-
sitis frequenter aliis partibus ponuntur sine coniunctione duo nomina,
quod minime liceret, si iungerentur, ut 'corda uoluntates': nam quasi
hoc laudabili neglectu superius nomen praetermittitur, dum quaelibet alia
pars intermittitur. Sic etiam iure licet, immo debet in uerbis plurium
fieri syllabarum, quod non licet in paucarum. Laudabiliter enim prae-
positionis corruptio parui penditur ac suspenditur, dum complurium syl-
labarum uerbo componitur. Hinc est, quod praepositio 'in' mutatur in
'improbat', manet in 'inproperat'. Sic etiam poetae pauciorum uerba
syllabarum necessario producta custodiunt, plurium uero nonnumquam
licite corripunt. Paenultimas enim 'studebam' et 'mederer' nullus um-
quam praeteritorum corripuit, at 'studebamus' corripuit Teudulfus et
'mederetur'. Sedulius:

Ille loquebatur, nos stupebamus ait.

|| f. 73^a || 'Ridiculus' mobile est et adiectiuum, ut:
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus,
et 'ridicula res' et 'ridiculum responsum', 'ridiculo Geta', quasi ridiculo
scurra.

|| f. 73^b || 'Seuerus' amphibrachys. Iuuenius:
Quod scirem Domino memet seruire seuerio.

Sicut 'facesso', sic 'arcesso' et 'lacesso' tertiae sunt coniugationis, ut: 30

Si potuit Manes accersere coniugis Orpheus.

Sed quia frequenter in nostris inuenitur auctoribus 'accersire' et 'accersiuit', inde participium paenultima producta uenit 'accersitus'.

^{ul}
3 fraudenta Althelmus] *De laude uirg. praef. u. 17 ed. Ben. tom. XIII p. 3 B*
4 aut sur 9 uitio] ante 17 mutatur in improbat^{pro} 18 manet in inperat poete
24 Rediculus 25 Parturiunt] *Hor. ars poet. u. 139* 28 amphibrachis 28 Iuuenius]
L. IV ed. Ben. tom. IV p. 73 E 31 Si potuit] *Verg. Aen. VI 119* accerseretur orpheus

Nobiles Romanorum pueri et etiam adolescentuli tunc temporis erant et sunt etiam hodie 'comatuli', retro uidelicet ab auribus promissam plus minus dimidii mensura pedis habentes comam; hinc adulatorie uel potius inrisorie ὑποχοριστικῶς 'comatuli', quasi comptuli. Nam et Einhardus 5 in uita Karli Imperatoris eundem Karlum dixit fuisse 'dicaculum'.

A 'pumice' uerbum non me recolo legisse, tamen aut sic est aut sicut 'galeatus' et 'togatus', aut asperos ut ipse putas pumicatos, quasi limatos aut certe quasi politos carpendique usu tritos.

A 'calceis' uel 'calciis' potius 'calceoli' uel 'calcioli': nam et 'calceo' 10 calceas' et 'calcio calcias' dixerunt antiqui.

'Epithema' dicitur et emplastrum a superponendo dictum, unde et illud quod ait Hieronymus: 'sumpto themate' putatur quasi sumpta dicendi positione. Porro illud in decretis Innocentii: 'uenimus ad Fotini maximum thema' aliud est, idest quaestionis propositio. 15 Galli Senones || f. 74^a || ab urbe Romana reuertentes condiderunt secus mare ciuitatem uocantes Anthonam uelut 'hanc unam', inde progredientes uocauerunt Auximum, quapropter, ubi tu posuisti 'synthema', si posuisses 'epithema', putasses te † ritis quaestionibus id augendi gratia superaddidisse.

20 || f. 74^a || Agroecius quidem dicit in orthographia: 'afficimur honore et adficimur iniuria', sed tamen nusquam reperitur et 'morte adficient ex uobis' uel 'contumelia adfectos occiderunt', unde uelut superflua uidetur haec differentia, praesertim cum indifferenter et in bono et in malo dicatur 'affectus' et 'affectio'.

25 Ὑπὸ παντί Graecum est, sed agrestes Graeci Latinitatis ignari nequeunt idioma proferre nobis huiusmodi. Vtcumque tamen potest 'obuiatio' uel 'decursus' interpretari, a palatio siquidem Lateranis exeunti Papae cum clero, sicut in gestis Pontificum legitur, occurrit et obuiat populus ad sanctum Hadrianum.

30 'Nugas' pluralis semper numeri et communis est generis, ut est illud Hieronymi: 'uerum haec nugas terimus'.

3^{ul} adōratoriae 4 inrisoriae ΥΠΟΔΟΡΙΣΤΙΚΟΣ quali, corr. quasi 5 in uita
 K IMP eundem Karli] Einh. cap. XXV 6 a pamice 8 liminatos 9 potius calcioli, corr. -eoli 11 emplestrum, corr. emplastrum 12 quasi 15 Cali, corr. m. II
 Galli reuertenes, corr. m. I 17 synthema 18 teritis questionibus 20 Agroecius]
 p. 2270 P: adficimur honore et adficimur iniuria 25 ΥΠΟΠΑΝΤΙ grecum 28 pape
 29 populos 31^{hi} geronimi

'Subinde' ponitur pro 'saepe', ut illud Postumiani de Icaena:
 'subinde restans, subinde respectans.' 'Exinde' deinde uel ex
 illo tempore uel loco, porro 'proinde' itaque, ut Turnus ait Dranci:
 'Proinde tona eloquio'

'Stratus' quartae declinationis est, 'stratum' uero generis neutri
 secundae teste Virgilio:
 stratisque relictis
 non stratibus, quatenus est 'stratum' neutri generis.

---

4 Proinde] *Verg. Aen. XI 383*   5 Stratus] *Haec in fine opusculi leguntur.*
 6 Virgilio] *Aen. VIII 82*   8 non strabus quatenus est stratum uero generis.

VII

VERGILII GRAMMATICI EXCERPTA PARTIM INEDITA.

|| f. 2^b || Quomodo sonamus diphthongon, quando unam syllabam de duabus uocalibus facimus? Priscianus dicit: quando duae uocales suas uoces habent, ideo diphthongos dicitur, quod binas uoces habent. Vergilius tamen dicit, quod prima uocalis in diphthongo uocem non facit, sed sonum amittit, ut ipse dicit: Quaedam autem uocalium mobiles sunt, quaedam stabiles . . . . . quaedam quotiens fortes non cumque proscrip-
tue uidentur, ut a o u; etenim a, cum in principio fineue alicuius partis posita fuerit, e statim non subsequente ma . . . . cum producit, fortis erit, ut 'ars' 'amori' 'schola'; at cum praedictis locis e eam subsecuta fuerit, a infirmis habetur, ut 'aes' 'Aeneas' 'Mycenae' 'Cannae', sicut et o fortis erit in his locis, ut 'amo' 'os' 'origo', 'sermo'; at cum e sequatur, diphthongi loco ponetur, ut 'poena' 'foedus'.

|| f. 3^a || Vt Vergilius dicit: Sciendum est sane, quod, ubicumque uocalem quamlibet in media parte positam duplicata s secuta fuerit, eandem uocalem corripiemus, ut 'uassa' 'fossa' + 'uessit' idest scit, 'uissit' idest uidit; at si una, uocalis producet, ut 'gloriosus' 'uisus'. Omnis superlatius gradus s duplicatam semper habebit, ut altissimus; sic et m duplicata ante sitam corripit uocalem, ut summus gammus; sin alias, producet, ut sumus ramus.

Ara codicis Bernensis 123 ex multis auctoribus collecta f. 1^a—31^b 1 dipton-
gon uel dyptongon semper 2 Priscianus] cf. I p. 37, 13: diphthongi autem dicun-
tur, quod binos phthongos, hoc est uoces, comprehendunt. que due 3 dyptongon
Vergilius] Non exstat is locus apud Matum, sed citatur a Cruindmelo grammatico,
cf. H. Keitti de grammaticis infimae aetatis programm. Erlang. 1868 p. 18: Virgilius
tamen Maro in suis dicit epistolis, quod duae uocales in unam syllabam dyptongi
iunctae non possunt suum exprimere sonum. uirgilius, corr. uerg. 4 que prima
uocales in dyptongon non facit 5 soni nobiles 6 post stabiles uocabulum unum
putredine euamit 9 scola at cuius locis eam su. . . . . 10 aemias micene ganne
11 aut cum 14 duplicata secuta 15 fossa .i. scit nessit uissit .i. uidit aut si
17 grand; 19 sumus ra. . . .

|| f. 5^a || Omnes grammatici dicunt, quod accentus uocis non potest in ultima syllaba esse apud Latinos, nisi in paucis. Vergilius tamen Maro in multis uerbis ponit in ultima ita dicens: Nonnulli aiunt, quod in uno quoque gressu, idest sono duum pedum, *idest* syllabarum primus eleuetur et secundus inclinetur, ut légit ágit núbil uádit. Sed nos dicimus, quod rectum esse sentimus, quod non minus reperimus secundos pedes eleuari, quam primos, ut egó amá docé audí. Maxime autem haec diuersitas ob dissimilium sonorum discretionem reperta est, ne confusibilitas aliqua nascatur. Dicimus enim nominatio casu sédes eleuata prima; at si uerbum sit, uersa uice secundum leuantes pedem dicimus *sedés*; sic cum dicitur *réges*, primus erigitur; at cum uerbum *regés*, secundus pes eleuatur, quod non secundum rationem metrorum, *sed* secundum discretionis aptitudinem facere soleimus, sicut etiam . . . . . imperatio modo primam acuius syllabam et nouissimam calcamus; at ex diuerso, ubi aduerbium sit aut praepositio, prima calcatur, nouissima acuitur. 15

|| f. 6^b || Vt Vergilius dicit: Haec autem Latinitas propter oratorum ornatissimum eloquentiae leporem oratio nuncupatur, unde partes orationis intellegendae sunt de numero partes Latinitatis. Orationes pro sermonibus elocutionibusque accipiendae sunt, quae in octo partes findi soleant.

|| f. 7^a || Vt Vergilius: Reddidimus, ut potuimus, superioris superscriptionis epitoma rationem requirentibus, qua de causa nomen uerbo praetulerimus. Nunc aliud quaestionis inminet genus, cur etiam pronomen uerbum praecedit, cum uerbum omnium partium egregium sit. Quibus hoc modo respondendum est, quod in diuisione omnium partium orationis alii octo partes dixerunt, nonnulli eundem numerum minuentes nomen et pronomen in eandem partem redigendum putauerunt. Verbum quoque et participium in unum conglomerantes absurdum dixerunt, uelut a corpore membrum, ita a uerbo separare participium. Aduerbia autem et coniunctiones unam partem esse putauerunt sequestratis praepositione et interiectione, atque ita tunc erat, ut pro octo partibus V annumeraretur. 20

2 Vergilius] Non extat apud Maium. 4 idest addidi 5 légit] Accentus desunt. 6 que rectum 8 discretionem 10 at sit 11 reges addidi, sed insuper 'nominis' significatio intercidisse uidetur. eregitur aut cum 12 nou non sed addidi 13 etiam] Exciderunt nonnulla ob putredinem, sed de 'pone' uocabulo agitur. 15 calca nouissima accuitur 16 Vergilius] p. 99 Mai 17 ornatissimum leporem oratio nuncupatur: unde et partes orationis intellegendae sunt partes latinitatis
Maius unde partes oras (corr. m. II) 18 orationes om. *Maius* 19 elocutionibusque pro sermonibus eloquentioribus accipiendae *Maius* solent *Maius* 20 Vergilius] p. 137 Mai: Superiore coepto reddita ratio est requirentibus qua de causa uergilius, corr. m. II uirg. superiori superscriptio, corr. -ioni m. II 21 epitoma qua diutia 22 uerbó egregium sit. Respondeo quod *Virgilius Maii* 25 eundem numerum om. *Maius* 26 in eadem parte *Maius* et uerbum et participium *Maius* 27 conglomerantes unam dixerunt. Item aduerbia et coniunctiones, ceteris omissis *Maius* absurdum 28 membrum sperare, corr. separare m. II 29 unam sequestrata praepositione et interiectione ita ut V partes nominarent, reliquis omissis *Maius* 30 erat, *suprascr.* tunc m. II annumerauerint, corr. -auerent m. II

uerint. Pro hac ergo ratione pronomen a nomine secernere noluerunt, sicut nec armiger secernitur a rege. Pronomen est subministratoria pars orationis, quia quicquid est absque nominis amminiculo, infirma esse uidetur.

5 || f. 7^b || Vt Vergilius dicit: Interrogare debeo, cur nomen omnibus partibus Latinitatis praelatum sit, cum in + hiborum elocutione et compositione praecipuum existimetur uerbum. Super hoc Aeneas inquit: Nomen secundum sermonem principium est, non secundum appellationem. Cum enim nascitur homo, priusquam rem aliquam agat uel discat uel
10 sciat, nomen illi inditur, *quare* uerbo praecedit; nomen ergo pars orationis principalis Latinitatis.

Ibid. Vt Pompeius ..... nis creatura ex nomine suo cognoscitur: nisi enim scieris nomen, cognitio rerum perit. Aliter uero Vergilius dicit: Ideo praeponitur nomen, quod quando ..... infans, necesse
15 est, ut statim habeat nomen; actum uero non potest facere: *proprie hoc* monstratur per uerbum.

|| f. 10^b || Diriuatiua multas terminationes habent in ultimis syllabis, ut Vergilius dicit: Diriuatiua autem non unius sunt moris. Quaedam enim in us syllabam desinunt, ut de terra terrenus, de monte montanus,
20 quaedam in cus maxime, quae de regionibus et gentibus diriuantur et sectis, ut Macedonicus Sarmaticus Germanicus grammaticus. Quaedam in tis, ut caelestis. Quaedam in eus, ut igneus. Quaedam in ius, ut Aegyptius. Quaedam in lis, ut carnalis animalis.

|| f. 11^a || Vtrum obseruant diminutiua genera nominum, a quibus
25 nascuntur? Aliquando obseruant, aliquando non, ut Virgilius dicit: Diminutiua autem, quamuis et ipsa immobilia sunt, quando nullis adiciuntur, ab his tamen nominibus, quibus haerent, saepe genere discrepant. Nonnumquam tamen concordant. Dicis enim 'taberna', ex qua diminu-

1 hac g ratione, *corr.* pro hac ergo r. m. II 2 nec socius a rege, *suprascr.* armiger secernitur m. II 3 quae quid, *corr.* quicquid m. II amminiculo, *suprascr.* aditorio m. II infirma, *suprascr.* non stabilis m. II 5 Vergilius] p. 132 Mai: De nomine breuiariam epitomam editurus rerogare prius debeo querimantibus qua de causa nomen omnibus partibus latinitatis praelatum sit. Nomen secundum sensum etc. Maii excerpta 7 existimetur] estiat, *suprascr.* sit m. II 8 secundum sensum Maius apellationem 9 homo euan., *suppleud ex Maio* antequam Maius uel discat uel sciat om. Maius 10 indicitur inditur: nomen ergo Maius quare] Vnum uocabulum euanuit, quod secundum sensum *suppleui*. 11 principalis pars latinitatis est Maius 12 Pompeius] Hunc locum apud Pompeium non inuenio, sed cf. p. 96, 27. 29 K. Lacunam sic expleas: dicit: omnis 13 nisi enim] cf. ars anonyma Bern. p. 63, 33 Vergilius] Non extat apud Maium. 14 quando] *Suppleas*: nascitur 15 ac[ ]tum *proprie hoc ex coniectura dedi: nam duo fere uocabula euanuerunt.* 18 Vergilius] p. 133 Mai moris sunt Maius quaedam — desinunt om. Maius 20 in cus maxime quae om. Maius 21 machaonicus et grammaticus Maius Quaedam — animalis om. Maius. De toto hoc loco cf. ars anonyma Bernensis p. 69, 27—31 22 in eos egyptius 25 Virgilius] Desunt apud Maium, quae uocem 'lapis est ex qua habes' praecedunt. 27 herent 28 nonnumquam est tamen taberna] cf. ars anonyma Bernensis p. 71, 4. seq.

- ✓ 'intellego', quae reuera ab homine non usquequaque, sed ex parte sciente non uisa sunt a Prisciano, sed cur id acciderit, miror inpendio, cum 'sublegi' dictum sit a Virgilio, quod profecto non a 'subligo' uenit, sed ut claret, a 'sublego'. Esset enim et ibi differentia propter 'subligo subligas', ut ait Maro:

subligat ensem

et in alio loco dicit idoneum exemplum idem a 'lego' compositum, ita inchoans:

It portis iubare exorto delecta iuuentus.

Hinc est et illud Sancti Augustini in alicuius libri fine: 'commen- 10 dare delegi'. Hinc est etiam 'delectus' nomen quartae declinationis, ut 'delectus militum', idest delectio, qua scilicet ad militiae deleguntur seruitium. Hinc est etiam illud Hieronymi: 'Dauid ex pastore allegitur in regem'.

| f. 12^b Apud doctissimos magistros Augustinum, Hieronymum 15 et alios reperitur actiuum 'frustro frustras', et idcirco nullatenus debet emendari in psalmo: 'et non frustrabitur eum' etc.

| f. 13^b | Sicut ab h et y litteris, ita nihilominus et a chi et a gi syllabis auferetur accentus in omnibus Graecis, ut 'Helenus' 'Helena' 'anathema' 'romphea' 'butyrum' 'sapphirus' 'Amalechita' 'Ariopagita', unde 20 et illa nomina Latina, quae sunt a Graecis nominibus diriuata, corripiuntur in paenultima suntque penes nos naturaliter correpta 'faginus' 'oleaginus', cum producantur e contrario diriuationis eiusdem cetera possessiua, ut 'cedrinus' 'cypressinus'.

'Ergo' 'itaque' 'igitur' coniunctiones in Latinum habent sensum et 25 illud significant, quod uulgo dicitur 'gers' || f. 14^a ||, iam quia sic est: 'gers faciam'; sic inde dicuntur inlatinae semper, siquidem superiora respiciunt atque concludunt.

f. 14^b 'Nola' et 'campanella' unum est, idest 'schilla', ut est 30 illud Auieni de cane:

lusserat in rabido gutture ferre nolam.

'Tero' licet proprie habeat 'triui' praeteritum et 'contero contriui', tamen nostris interdum dicitur a doctoribus 'conterui', unde sine dubio sic in

3 a Virgilio] *Ecl. VIII 21*   5 Maro] *Aen. VIII 459*   9 It portis] *Aen. III 130*   ex^{or}to (or *m. II*)   16 debet (er *m. II*)   18 Sicut ab h et y] *Cf. supra f. 5^a p. 176, 35*   nihilominus   20 anathema   24 cypressinus   29 campanella
30 Auieni] *fab. VII 3 p. 459 ed. Neuel.*

antiphona debet cani: 'caput draconis Saluator conteruit', quod in illo nimirum probatur uero, quod in fine ponitur: 'ab eius potestate omnes eripuit'.

|| f. 15^b || 'Sarcofagum' frequenter in antepaenultima quidam accuunt, 5 sed suauius est paenultimam acui. Ceterum unumquemque aurium potius oportet mulcedini *inseruire* secundum illud, quod Cicero Tullius perhibet: 'imperatum est a ratione, ut peccare suauitatis causa liceret'.

|| f. 16^a || Antiquitus 'paupertas' a quibusdam pluraliter prolata est, 10 sed nunc tantum singulariter proferenda est.

PARS ALTERA.

|| f. 63^a || Figura heroici uersus habet V dactylos et est prima figura et unum *spondeum*, ut:

Omnipotens dominus tibi sit deus ipse benignus.

Sic et ille, qui spondeos habet quinque, ut:

15 Rex regum aeternam Christus donet tibi uitam
atque in hunc modum ceteras continet figuras etc.

|| f. 63^b || . . . . aut spiritaliter est de membris interioris hominis intellegendum. Habet enim uniuscuiusque nostrum anima || f. 64^a || membra, ut 'inlumina oculos meos' etc.; et cetera, de quibus affatim sancta 20 dixit Agnes, unde non bene canitur: 'et sanguis eius ornauit genus meum' pro 'genas meas'.

'Cathedra' producit, sicut 'exedra', ut in exemplo Bedae: 'nostrae cathedra terrae'. —

|| f. 64^b || Caput draconis]. In multorum patrum dictatu reperitur 25 'conteruit' et ut hic dictum fuit, quod et Cassiodorus frequenter dicit, licet ut 'terit triuit', ita 'conterit' facit etiam 'contritum'.

|| f. 65^a || Ancilla dixit Petro: nam et loquella tua]. 'Loquella' que-

1 capud   4 in antepenultimam   5 sed si suauius   6 inseruire *addidi*   11
Figura] *Cod. Bern. 83 saec. X f. 63^a — f. 74^a*   12 et unum spondeum] ut unius
17 aut spiritaliter] *De hoc loco cf. praef. partis II cap. VI: 'agitur de alicuius uersus*
expositione multiplici.   22 nostrae cathedrae   24 Caput draconis] *Cf. supra l. 1*
25 cassiodorus

tive sit 'tabernaculum', dicitur etiam 'pera', ex qua 'periculum', quam Latini non bene mutauerunt, ut pro n r sumpta 'penam' uocent. 'Lapis' est, ex quo habes 'lapiculum'. Quae autem concordant, multa sunt, ut 'ostium' 'ostiolum', 'rius' 'riuulus', 'flagrum' 'flagellum', in quo quidam r addunt superflue, ut sit 'fragrum'; nam 'flagrum' quod flagrat^s odore; 'fer' 'ferculum': 'fer' enim epulum est et sic flectitur: 'fer ferris' et facit 'ferra'; 'bax' 'baculus'. 'Macula' autem et 'tabula' 'fibula' 'macellum' 'uinculum', quae nomina primae positionis non habent, diminutiva esse non facile creduntur; at hoc Cicero solebat dicere, haec esse diminutiva ex sensu, non ex littera.

19

|| f. 12^b || Vtrum habet 'nouissimus' comparatiuum et positiuum? Non habet secundum Donatum, secundum Priscianum uero et Virgilium habet.

|| f. 14^a || Cur dicitur neutrum? Eo, quod nec aperte masculinum nec femininum sit. Vt Virgilius dicit: Neutrum autem ideo dicitur, quod et in declinatione et in qualitate nec aperte masculinum nec absolute dicitur esse femininum. Commune autem duplex est masculino genere et feminino.

Ibid. Nomina communia sunt, ut 'sacerdos' 'dies' 'finis' 'renis'. 'Lacus', si masculini generis sit, sic declinatur: 'lacus laci laco'; sic²⁰ 'acus aci aco'; sic 'domus domi domo', et facit 'domorum domis'; at feminino genere dicitur 'lacus lacus'; sic 'acus acus', 'domus domus', et facit 'domuum domibus'. 'Lapes' 'pulues' 'cines' masculina sunt; 'lapis' 'puluis' 'cinis' feminina sunt, sed declinatio eadem est. Quomodo inuenerunt doctores neutrum? Ita: necesse erat masculos et feminas per²⁵ masculina et feminina nomina nominari. Item mortales creaturas per neutra nomina nominabant; sed nunc consuetudo mutauit et per neutra nomina uiri uel feminae uocantur et mortales creaturae per masculina et feminina uocantur, ut Virgilius dicit: Omnes autem res materiales, ut lapides et arbores et siqua sunt similia, neutraliter dici debere censue-³⁰

2 mutauerunt sumptam Lapis est] p. 132 Mat 3 ex qua lapiculam 4 hostium hostiolum riuus riuulus om. Maius riuolus flagum 5 flagrum . . . grum quod flagrat odorem] Correxī ex Maio 6 fer ferculum — 8 non habent diminutiva om. Maius 9 odore. Sed non facile creduntur Maius at autem cicero || ut autem Cicero Maius dicere, nosces diminutiva ex sensu non ex littera Maius 12 secundum Donatum] p. 374, 23 secundum Priscianum] cf. I p. 99, 15 H. Virgilium] Deest apud Matum. 15 Virgilius] Non extat apud Matum: pertinet autem is locus ad ea, quae epitoma VIII p. 134 disputata sunt. 17 generi 19 Nomina] Est Virgilii excerptum, cf. p. 134 Mai: Nomina communia — renis lacus. Sed cum masculini generis sit, sic declinabitur lacus laci laco lace laco. Sicut domus domi domo et faciet domorum domis. Et feminum lacus lacus. Et domus faciet domuum domibus — cetera desunt. 21 domorum domus 22 lacus sic acus domus et facit domus domibus 25 masculus, corr. -os m. II 27 mutauit ut, corr. et m. II 29 Virgilius] p. 7 Mai, cf. ars anonyma Bernensis p. 82, 33 seq. omnis, corr. omnes m. II 30 neutralia Maius censerunt, v m. II

runt, unde dicebant 'hic uir' et 'haec mulier' et 'hoc lapis' et 'hoc arbor' et 'hoc cera' et 'hoc panis' et 'hoc domus' et 'hoc manus'. Moneo itaque te, frater carissime, ut quamuis non hac nunc consuetudine scribendi utimur, tamen quia hoc apud ueteres pro recto habebatur, siquid
 5 forte huiusmodi scriptum reperiis, licet non ad indubitatam auctoritatem referendum putes, tamen quia a ueteribus usurpatum est, reprehendere non debes omnino.

|| f. 15^a || Dicit Virgilius: Nomina, quae composita sunt ex duabus partibus corruptis, non reuertuntur ad integritatem, ut ipse dicit: Corruptis autem modis integritas non est quaerenda, sicut nec integris de-
 10 menda, qui enim corrupti dicuntur, non quod integri ante fuerunt, sed quia soli Latine dici nequeunt.

Ibid. Quot sunt casus? Sex. Quare sunt sex? Dicit Virgilius: Casus nominum sunt sex. Quare? Quia sex negotia homines agunt:
 15 nominant generant dant agunt uel accusant uocant auferunt.

|| f. 15^b || Sed dicit Virgilius: Quando dico 'doceo hominem' uel 'amo hominem', non est accusatio, sed glorificatio, et quod uerius est, fit uerbum 'accuso', idest ago, accusatum ire facit infinitiuo futuro, expulsa ire et conuersa tum in tiuus, sic fit accusatiuus idest actiuus. Vt
 20 Virgilius dicit: De accusatiuo casu quaeritur, quid sit. Plerique nostrorum hoc uerbum frequenter adhibuerunt, idest accusandi. Cicero enim sic dicit: accusate quod rectum est, hoc est 'agite'. Terentius quoque: quare non accusatis paenitudinem, hoc est 'non agitis'. Giliudius etiam de Ambrosio inquit: Omnia laude accusabat digna,
 25 pro 'agebat'. Vnde intellegitur, quod accusatiuus casus ab hoc uocatur, quia uerbo haeret actiuo. Et ut uerius dicam, ipse accusatiuus actiuus erit.

|| f. 16^b || Dicit Virgilius: Inter pronomen autem et nomen hoc interest, quod pronomen conparatione carens personam habeat, ut 'ego
 30 tu ille', nomen autem persona abiecta conparationem recipiat, ut 'carus carior carissimus'.

1 inde *Maius* et hoc arbor et hoc cera et hoc panis *desunt apud Maium* 2 manio, corr. moneo m. II 3 haec nunc] non 4 habeatur *Maius* sedq; forte 6 quia ueteribus 7 omnino non debes *Maius* 8 Virgilius] *Deest apud Maium*. 9 partibus *supra lin. m. II* 10 querenda dimenda, corr. dem- m. II 11 non q; integritate ante 12 nequiant 13 quod Virgilius] p. 135 *Mai*. 14 nominum om. *Maius* hominis homines habent *Maius* 15 uel accusant (s prius eras.), om. *Maius* auferant 16 Virgilius] *Non extat apud Maium, sed cf. ars anonyma Bern. p. 88, 19 seq. et Maii editio p. 136.* 20 Virgilius] p. 135 *Mai*; cf. *ars anonyma Bern. p. 87, 30 seq.* quaerunt *Maius* 21 adhibuerunt] tribuerunt, quod om. cod. *Maii*, quamobrem ille 'frequentant' legendum coniecit. 22 idest agite. Accusatiuus casus ab hoc uocatur *Maius* ceteris omissis; nonnulla ex illis, quae *supra* posita sunt, laudat Gainfredus, quem uocat *Maius*, grammaticus p. 18 not. *Mai*, cf. *ars anonyma Bernensis* p. 87, 31 not. terrentius 23 penitudinem || penitentiam *ars Bernensis et Gainfredus* 24 inquit 26 et uerius dicam *Maius* accusatiuus ipse *Maius* 28 Virgilius] *Non extat apud Maium, cf. ars anonyma Bern. f. 113^b p. 134, 25—29*

|| f. 17^b || Vt Virgilius dicit: Sunt pronomina omnis generis et unius personae, ut 'ego' et 'tu'; sunt e diuerso unius generis et omnis personae, ut 'ipse' et 'qui'. Dicis enim 'ego ipse qui dico', 'tu ipse qui dicis', 'ille ipse qui dicit', 'nos ipsi qui dicimus' et reliqua. Vtrum possunt alia pronomina hoc facere de tertia persona? Dicunt alii, quia non est rectum, sicut ut dicit Virgilius: Sunt qui personas coniungunt, quibus nullo modo adquiescendum, ut 'ego tu ille'. Nam praeter illa pronomina, quae omni personae conueniunt, omnis coniunctio talis execranda est.

|| f. 19^b || Vtrum unum sensum habet 'mei' et 'mis'? Non, quod 'mei' dicitur de ea re, quae in praesente possidetur, 'mis' autem de ea re dicitur, quam ab alio spero, ut dicit Virgilius: Legimus flecti 'mei' uel 'mis'. Quare hoc additur? Hoc ita intellegendum, quod 'mis' non dicitur, nisi de ea re, quam mihi ab aliquo repromissam spero et uenturam, 'mei' autem de eo, quod praesens possideo. Quid interest inter 'is' et 'hic'? Dicit Virgilius: Inter 'is' et 'hic' hoc interest, quod 'is' subiungitur, ut 'at is', sed tantum, si coniunctionem subiunctiuam sibi habuerit copulatam, 'is' praeponi potest, ut 'is autem' 'is uero'. 'Hic' autem semper praeponitur. 'Hic' enim, si quando coniunctio ei praepositui ordinis fuerit copulata, tunc liquido subiungitur, ut 'quoniam hic'.

|| f. 19^b || Cur 'ego' habet obliquos casus sibi dissimiles, ut 'ego' 'mei' uel 'mis' et plurali 'nos' 'nostrum' uel 'nostri'? Aliis hoc placet esse, quia similes sunt sensu, licet litteratura dissimiles sunt, ut est in nomine 'bonus melior optimus' et 'unus' singulariter 'singuli' pluraliter facit, et ut sunt inaequalia uerba, ut 'fero' 'tuli' facit praeteritum, 'latum ire' infinitiuum futurum: sic 'ego' 'mei' debet esse, quia similem sensum habent et reliqua. Alii uero dicunt, 'ego' indeclinabile esse, ut est nomen, quod dicitur 'nequam' et omnes casus in una forma habere, idest 'ego' nominatiuo et accusatiuo, ut Virgilius dicit: Verum 'ego', sicut 'nequam' et cetera declinamenta, per omnes casus unam tantum declinationem habere multa auctorum lectione indubitabilium credere conpellimur, Seruilio scribente: agrum ego rapuerunt, hoc est dicere: 'agrum mei rapuerunt'. Cur positum est in principio pronominum hoc pronomem,

1 Virgilius] *Deest apud Maium, sed laudat Gainsfredus apud Matum p. 35 adnot.*: Sciendum est quod testante Virgilio sunt quaedam pronomina omnis generis etc. — qui dicimus et reliqua. 6 Virgilius] *Non extat apud Maium* 8 execranda, corr. execr. 10 possidetur, corr. possi- 11 Virgilius] *Apud Maium non nisi hoc legitur p. 138*: Inter mei uel mis: mis quando ab aliquo spero promissam uenturam rem; mei, quod praesens possideo. 12 quos 15 et hec, corr. hic 16 coniunctioni 20 ergo habet 24 inaequalia 28 Virgilius] p. 23 *Mai* 31 mei agrum *Maius*. *Ad hunc locum Petrus Daniel haec margini adscripsit*: In lib. Aurati sic habetur: Fuerunt quidam qui uoluerunt scribere ego pronomem inter pronomina ut pro omni casu acciperetur sicut fas nefas nequam quidam pro ego minus dicebant nominatiuo mei genetiuo Seruilio teste: agrum ego rapuerunt, hoc est dicere: agrum mei pro genetiuo; Virgilius quoque Asianus: quis ego condidit ut sic essem pro quis me (cf. p. 23 *Mai*)

quod dicitur 'ego' et cur dissimiles sunt sui obliqui casus contra se? Vt Virgilius dicit: Primum in ordine pronomen finitum est 'ego', de quo tam multi innumeras uentilabant quaestiones, quomodo et qua ratione tam dissimilibus litteris idem pronomen compositum sit, ut dicatur 'ego mei' quodque iurgium ita doctores sedare uolebant, ut adfirmarent, 'ego' inter monoptota debere semper adscribi, ut in omni numero et genere et casu 'ego' singulariter diceretur. Terentius 'ego' inter defectiua credidit iudicandum, ut scilicet excepto solo nominatiuo nullum casum haberet; utrique tamen concordia hortamine definito edicto dicebant, pro 'ego' 'mius' accipiendum esse et sic declinandum: 'mius mei uel mis mihi me o a me'. Quibus Galbungi auditores e diuerso resistentes dicebant: Si ita, cur non etiam plurali numero litterarum seruatur ordo, *sed* sic declinatur: 'nos nostrum'? Alioquin multa admodum sunt *uocabula*, quae cum litterarum ordinem non seruent, sensu tamen sententiaeque conuenientia non dubitantur esse. Simili ergo modo defendendum est hoc pronomen, ut sit rite declinandum, sicut plurimi receperunt 'ego mei' et plurali 'nos nostrum'. Quam quaestionem cum ad meum Aeneam retulissem et multa ac diuturna diei . . . grande de hac eadem uoluerimus, ad extremum ita intulit, quod secundum Galbungi uel suorum sententiam 'mius mei mihi' rectissime scribitur.

|| f. 20^b || Vt Virgilius dicit: Nonnulli contendunt, 'qui' omni genere coaptari posse, quippe cum in ablatiua dicamus 'a qui uiro' uel 'a qui muliere' 'a qui opere': si uero horum sententia dici deberet, 'qui' per omnem numerum omnemque casum monoptota quadam declinatione frueretur, ut 'qui uir' 'qui uiri' 'qui uiro' 'qui uirum' 'qui mulier' 'qui mulieris' et 'qui mulieres' 'qui mulierum', 'qui nomen' 'qui nominis' 'qui nomina' 'qui nominum' et cetera huiusmodi.

|| f. 21^a || Vt Virgilius dicit: Pronomina quantitatis et qualitatis declinationem sui non secundum regulam flectendorum pronominum, sed secundum similitudinem adiectorum habebunt, ut 'qualis talis quantus

1 et uirgilius] p. 22 Mai 2 finitum est ego. Sunt multi qui innumeras uentilant Maius 3 quaestiones quod aliqua ratione || inscrutando quomodo et qua ratione Maius 4 idest pronomen 5 quodque] quoque || quod plerumque Maius ita docte Maius 6 ut in nominum nostro 7 terentius, priore r. craso 9 definito definitoque Maius 10 meo a me 12 littera seruatur ordo || sic declinatur 13 sunt quae cum litterarum ordinem seruunt uocabula] Ex Maio suppleui. sunt uocabula quae quemcumque litterarum ordinem seruent Maius 15 esse non dubitantur Maius hoc pronomen trine uideri declinandum Maius 16 receperunt ego mei mihi et pluraliter nos nostrum nobis Maius 17 que, corr. quam m. II ad m. eneam retulissem ac diuturna diei parte de hac eadem multa uoluerimus Maius 18 diei] Lacunam indicand. de hac extrinsecum, corr. m. II 19 quae secundum uel suorum quod ita suorumque Maius 21 Virgilius] p. 34 Mai 22 quoaptari Maius dicam uel om. Maius 23 a qui muliere dici debet a qui opere: siue horum sententia stare debet Maius 24 quada 25 frueret || fruetur Maius 26 qui nomen om. cod., add. Maius 28 Virgilius] Non extat apud Maum, sed cf. p. 33 M. 29 pronomina

tantus', sed hoc ideo accidit, quod ex primis nominibus ueniunt, ut 'qualitas talitas quantitas tantitas'.

Ibid. Virgilius dicit: Sunt pronomina ignota, quae multifarie defectiua sunt: nonnulla enim solo nominatiuo flectuntur, ut 'uspis', unde 'uspiam'; quaedam nominatiuum et genetiuum habent, ut 'illus illius',⁵ 'illa illae', 'illum illi': sic 'ipsus ipsa ipsum'. Sunt quae tribus casibus flectuntur, ut 'cuius cuii cuius', 'cuius cuius cuius', 'cuius cuii cuius'. Sunt quae tetra casibus declinantur, ut 'helus helius heli helum', 'hela helius heli helum', 'helum helius heli helum'. Sunt etiam, quae penta casibus utuntur, ut 'eccum', datiuo 'ecco', accusatiuo 'eccum', uocatiuo 'ecce',¹⁰ ablatiuo 'ecco'. Hoc masculinum est, femininum 'ecca', datiuo 'eccae', accusatiuo 'eccam', uocatiuo 'ecca', ablatiuo 'ecca'. Neutrum 'ellum', datiuo 'elli', accusatiuo 'ellum', uocatiuo 'ellum', ablatiuo 'ello'. Sed haec carent plurali numero. Sunt alia pronomina, quae in Latinitate usitata non habentur, at tamen in dubium recipiuntur: genere masculino, ut¹⁵ mus mi mo mum mi mo, plurali mi morum mis mos mi a mis, feminino ma mae mae mum o ma a ma, et plurali mae marum mis mas o a mis, neutro mum, pro quo autem in usu habetur meus; sic erit et tus pro tuus.

|| f. 21^b || Vtrum compositum est, an simplex istud nomen, quod dicitur 'uerbum'? Compositum est ex duobus corruptis, 'uer' ex uerbere²⁰ et 'bum' ex bucina, ut Virgilius dicit: Verbum igitur ex duobus modis constat: 'uer' ex uerbere, quod lingua gutturi infligit, 'bum' ex bucina, eo quod uox reboat. Nam sicut homo ex corpore constat et anima, ita et uerbum ex lingua et uoce. Cur praecedat uerbum? Virgilius ostendit, quod licet non praecedat in ordine partium, ut nomen²⁵ pronomen uerbum, uero praecedat in contextu lectionis, ut ipse dicit: Nam licet in ordine praeesse non admittitur, tamen in positione cassorum principalem tenet locum.

|| f. 22^a || Dicit Virgilius: Cur in ordine uerborum qualitas primum ponitur? Omnes qui agrum aut prouinciam possident, prius eam sorte³⁰ determinant, ut unus quisque partem suam sibi sorte declaratam sollicite curet; ita et uerbum quoque ex qualitate ordinandum est, quod ex modis

3 Virgilius] p. 138 *Mai*, cf. *ars anon. Bern. f. 114^b p. 136, 25* defectiua defectiua

Maius 4 sola nom^o flectuntur unde est *uspian Maius* 5 quaedam — ipsum
om. *Maius* 6 illas ille sic ipsus ipsas 7 flectuntur cuius cui cuius *Maius*
cuius cuius cuius. Sunt quae etc. *Maius* 8 helius heli etc. *Maius* helius heli
helum helia etc. helia *Maius* 9 helia helum lius li lum helium helius *Maius*
etiam om. *Maius* casibus 10 ut eccum ecci ecco eccum eccum eccae
eccam eccae eccae ellum elli ello ellum ello *Maius* 13 sed plurali carent. Et sunt
pronomina quae non omnia in usu habentur, ut mus mi etc. *Maius* 15 non habentur
ita in dubium recipiuntur 17 a mis neum mū mum. Et tus tuus sus *Maius*
19 simplex 21 bucino Virgilius] p. 140 *Mai* duobus ex modis *Maius* 22
gutturi ex bucino quod *Maius* 23 eoq; uox reboat. Nam sicut — 24 et uoce
desunt apud *Maium*. sicut] si 25 et umbum Virgilius] Non extat apud *Maium*
25 in ordine poertium 27 admittit casorum 29 Virgilius] Non extat apud
Maium, cf. p. 140 30 agt an prouinciam possident

ac formis uelut quibusdam certis limitibus determinatur. Modus enim non aliud, quam certam mensuram significat.

Ibid. Et dicit Virgilius: Primus et fortissimus indicatiuus nominatur, quem rectum ex omnibus multi uocant, ceteros autem procliuios. Hic solus ex omnibus testimonii caput sibi uendicat: ob hoc indicatiuus dicitur, quia et quae acta sunt et quae aguntur et quae agentur, per ipsum indicantur, ut uido uidaui uidabo.

Ibid. Et dicit Virgilius: Imperatiuus secundus est, per quem omne, quod effici debet, imperatur, ut uida. Hunc et in capite multi adsumunt. || f. 22^b || Vt Virgilius dicit: Optatiuus dicitur, per quem omne, quod concupiscibile sit, optatur, unde et aduerbium optandi frequenter adsumit, hoc est utinam, cuius est sensus 'uellem'. Sed oboritur quaestio non minima, quod hoc aduerbium omni personae conuenit 'utinam', sed hoc dicendum, quod hoc aduerbium ita omni personae coaptabitur, ut fuerit ordo personarum, ut sit: 'utinam uidarem' pro 'uellem', 'utinam uidares' pro 'uelles', 'utinam uidaret' pro 'uellet' et sic per cetera. Cur non habet optatiuus modus solitum numerum temporum? Dicit Virgilius: Quare optatiuus modus non solitum temporum numerum suppleat, sicut indicatiuus et coniunctiuus, sed tantum trina declinatione coniunctis dumtaxat duobus in unum temporibus sic flectitur? Sed haec ratio breuiter dicenda est, quod ideo hoc modo sic utimur, quod amplius Latinitati non suppetit.

Ibid. Quomodo habet coniunctiuus modus tempora? Apud Graecos coniuncta tempora habet, apud nos diuisa habet omnia, sed secundum Virgilium duabus causis dicitur coniunctiuus, ut ipse dicit: Coniunctiuus modus duas ob causas sic uocatur uel propter coniunctas partes, quando adiunguntur, ut 'scilicet' 'quanquam' 'quamuis' 'quamlibet' 'nisi' 'sin' uel propter ea quod in cassorum compositione coniunctiuus modus praecedenti indicatiuo copulatur, ut 'cum uideam'.

|| f. 23^a || Vtrum potest infinitiuus loco nominis esse? Potest: tres enim casus habet, nominatiuum accusatiuum ablatiuumque, ut dicit Virgilius: Infinitiuus modus a quibusdam communicatiuus uocatur, pro eo uidelicet, quod uel nomini uel uerbo uel omnibus personis uerborum

3 Virgilius] Primus — 5 uendicat non extat apud Matum. 5 Indicatiuus ob hoc dicitur Maius p. 140 8 Virgilius] Non extat apud Matum. per q omnē q effeci 9 ut uidaui adsumunt De sententia cf. Virgilium Maii p. 53: ita ut ab imperatiuo modo declinationem uerbi exordirentur. 10 Virgilius] Deest apud Matum. optatiuus 11 concupisci uile aduerbi opti an 12 uellim s. aboritur questio 13 q h aduerbium sed h dicendum quod h 15 uellim 16 uellis uellit coetera 17 Virgilius] Non extat apud Matum, sed eadem res obiter tangitur p. 57 18 suppleat si indicā 21 h. || modo quod est amplius 23 coniunctiuo modo grecos 25 Virgilium] Non extat apud Matum coniunctiuo modo 28 propter in cassorum compositionem 29 copulatur ut con uideam 30 potest et i III enim 31 Virgilius] Apud Matum nil nisi hoc extat p. 140: Infinitiuus a quibusdam communicatiuus uocatur. 32 a quidam

numerisque communis habeatur. Hoc sane sciendum, quod si infinitiuus modus quocumque pro nomine accipiat, trium tantum casuum uicem expleat, nominatiuum scilicet et accusatiuum ablatiuumque, quod semper pro neutralis generis significatione numero dumtaxat singulari solebit euenire. Vt hoc autem euidentius pateat, demus exempla: Cornelius uir⁵ in Latina loquella satis eloquens sic fatus est: quid tam iocundum nobis esse potest, quam in hoc nostro diligere permanere, hoc pro ablatiuo posuit. At pro nominatiuo sic ait: Solis currere in die aestiuo iocundissimum. Item pro accusatiuo ut Hilarius: Frater, Lucani legisti assiduam bellare toto curriculo uitae.¹⁰

|| f. 23^b || Virgilius: Omne aduerbium, quod a nomine nascitur, in cassorum compositione ueteres nominibus adiungebant, sicut Glengus dicebat: uir in acie fortiter.

Ibid. Virgilius: Sunt aduerbia qualitatis: eadem sunt sicut nomina et uerba, ut 'falso': dicis enim 'falso uos': hic uerbum est primae coniugationis 'falso falsas', et ablatiuo casu: 'falso nomine uocati sunt', et aduerbialiter dicimus: 'falso loqueris'.

|| f. 24^b || Virgilius: 'Heri' 'instar' 'fas' nonnulli putant nomina esse inflectabilia, sed nos aduerbia esse non ambigimus.

Ibid. Virgilius: Sunt aduerbia, quae putantur esse nomina neutralia, sed non sunt, ut 'longe' 'prope' 'necesse' 'facile' 'difficile'; sed tamen quia 'facilis' et 'difficilis' saepissime reperiuntur, non mirandum erat, si etiam neutraliter 'facile' et 'difficile' inuenirentur, nisi Aeneas hoc fieri posse negaret. Haec aduerbia fortia sunt, quae neutrali uerbo cooperantur, ut ab infinitiuo modo excipiantur, ut si dicas: 'longe est in his ulterius commorari locis', unde Aeneas: prope erat, inquit, Phoebum occasu celeri + imos inuisere priscos. Terentius: Necesse est, inquit, Gallos fieri fallaces, et iterum: Facile est uirum uinci, uiro uirtutis subito superueniente.

|| f. 23^b || Virgilius: Aduerbia ex pronominibus nasci certissimum³⁰

1 numeris q. quod est infinitiuus 2 quocumque] quae nuncq; cassuum 3 nominum scilicet 5 exemplo cornilius] *Cornelius citatur a Virgilio Maii p. 38.*

39. 40 6 factus sic 7 nos esse diligere 8 possuit ad pronomiū sic ait 9 aestiuo pro acosō ut hilarius] *'Hilarius' restitui secundum Virgilium Maii p. 104, ubi Hilarius quidam nominatur.* 11 Virgilius] p. 145 Mai, qui haec habet: In quassorum compositione aduerbium nominibus adiungebant ueteres, ut: uir in acie fortiter pro domo liberis et capite pugnāt; non autem fortiter pugnāt, sed uir fortiter. 14 Virgilius] p. 145 Mai: Sunt aduerbia et nomina et uerba ut falso 15 prime coniugationis 16 uocatur Maius et aduerbium: falso loqueris Maius 18 Virgilius] *Non extat apud Maium.* 20 Virgilius] p. 145 Mai 21 difficile sed tamen — 25 excipiantur desunt apud Maium 22 difficilis 23 facere et difficile 24 cooperantur ut agat sit ab infinitiuo non 25 longe est nos Maius 26 commorare locis. Et prope erat, inquit, Phoebum occasu celeri mouere se. Et necesse, inquit, Gallos Maius inquit foellum 27 imos inuisse repriscos terrentius 30 Virgilius] *Non extat apud Maium, sed cf. p. 72, S. M.*

est, ut 'quondam' ex quodam, 'ollim' ex ollo, 'cuiatim', ex cuio, 'meatim' ex meo. Homerus in quodam uersu scripsit 'ipsim' ab ipso.

¶ f. 27. ¶ Virgilius: Est etiam uerbum et aduerbium isdem litteris charaxari solita, ut 'esto': nam 'esto' neutralis uerbi imperatiuus modus tempore futuro est, cuius syllaba prior acui debet: si uero aduerbium fuerit 'esto', prima syllaba correpta posterior necessario acuetur. Est etiam sensus huius aduerbii 'esto', hoc est 'recte' secundum illud Galbungi: Esto, inquit, uiuunt et reliqua, hoc est 'recte uiuunt.' Est etiam 'esto', quod pro 'forsitan' accipi solet: † etherio cui tante esto Romani uincere postero ualeant tempore, hoc est 'esto' pro 'forsitan' posuit. Virgilius: Multi aduerbia de coniunctatiuis faciunt, ut 'ergo' pro 'saepe' ponant, 'tamen' pro 'inde', iuxta illud Virgilii Asiani: Ergo sapientes legunt tua scripta, o Cato, hoc est dicere 'saepe legunt', et ipse Cato: Tamen, inquit, reuersi Romam ueniunt, hoc 15 est 'inde reuersi'.

Ibid. Virgilius: Aduerbium est quarta orationis particula, quae, quia uerbo adhaeret, aduerbium nuncupatur; sed hic quaestio adcurrit, quo nomine uocabuntur aduerbia comparationis uel qualitatis uel quantitatis, quae non uerbo tantum, sed aliis partibus adiunguntur. Dicimus 20 enim: 'magna ualde uenit turba', dicimus etiam: 'tam docti tam ueloces'. Vnde et hi, qui non octo, sed plures orationis partes numerant *aduerbium in duas partes diuidunt*, unam uocantes prisco nomine aduerbium, quod adhaeret uerbo, alteram expressorium nominant; etenim quae nominibus uel aliis aduerbiis applicamus, non tam adiunctionem solitam, quam 25 sensuum expressionem significant. Virgilius: Sunt aduerbia, quae ex quo nascentur ambiguum est, ut 'frustra' 'nequiquam' 'nequiter'; 'frustra' enim utrum ex originali nomine, an ex inperatiuo uerbi communis *ueniat*,

1 enatim 2 Homerus] *Eiusdem uersus quidam apocryphus citatur p. 139 Mai.*
ipsim] ipse ue, corr. Petrus Daniel 3 Virgilius] p. 14 Mai uerbum 4 craxari
4 ut esto esto *Maius* imperatiuo modo *Maius* 6 necessaria est autem *Maius* 8
uiuunt quia mundi flaccidam luxuriam contempnunt, hoc est recte uiuunt *Maius* inquit
q; unt recte eq; unt 9 accipi solet et hinc hic esto pro forsitan posuit *Maius exemplo*
omisso 11 Virgilius] p. 146 Mai coniunctiuis *Maius* faciunt, ut tamen pro inde, ergo
pro saepe. Vt: ergo legunt sapientes tua scripta, o Cato, hoc est dicere *Maius* 14 et
Cato dicit *Maius* 16 Virgilius] p. 68 Mai ergo est *Maius* 17 adheret nun-
cupatur, sicut pronomen ex nominis communione uocatur. Sed huc quaestio adcurrit.
Forte enim aliquis inquirat, quod non dubito euenturum, si propterea aduerbium uoca-
tur, quia uerbo semper adiungitur, quo nomine uocabuntur aduerbia comparandi et
qualitatis et quantitatis *Maius* 19 nonnumquam non uerbo tantum *Maius* 20
turba. Num quidnam poteris ita componere: uenit ualde? alioquin, quomodo sententia
intellegatur? Dicimus etiam tam docti et tam ueloces *Maius* dicimus enim 21 an-
numerare uolunt *Maius* aduerbium in duas partes diuidunt *desunt, suppleui ex Maio.*
22 prisco nomine aduerbium uocantes *Maius* 23 quod adhaeret uerbo *om. Maius*
nominant *om. Maius* etenimq; nominibus || ecce enim aduerbia quae *Maius* 24 et
aliis *Maius* 25 Virgilius] p. 70 Mai aduerbia ex quo nasci ambiguum est 26
fust'a nequiquam *Maius* 27 communis incertum habetur || communis ueniat ad-
huc in electione pendet lectorum *Maius*

- ✓ incertum habetur. 'Nequiquam' autem et 'nequiter' ex 'nequam' ueniunt, sicut multis Latinorum uidetur.

|| f. 27^b || Virgilius: Aeneas meus triplam adserit esse participii uirtutem: prima, quod uerbum et nomen duas principales partes obtinet; secunda, quod si a uerbo actiuo fuerit, eodem modo agit; tertia, *quod* si in fine testimonii positum fuerit, pro uerbo accipiat.

|| f. 28^a || Virgilius: Est quaestio perdifficilis. Quaeritur itaque, quare ratione uerbum deponens, ex quo tria participia sunt . . . . , ut orior oriens oriturus ortus oriundus, cum non sit passiuum, ex quo trahatur, super quo Aeneam et Galbungum interrogans, ita responderunt: haec duo participia 'ortus' 'oriundus' unius temporis esse.

|| f. 28^b || Virgilius: Alia quaestio, quare scribi inuenimus saepe 'standum' 'sedendum' 'addendum' 'loquendum', cum a neutrali uerbo non nisi duo participia et a deponenti tria tantum participia uenire consuecunt. Sed hoc ad impersonalia uerba referendum, quorum haec, quae praediximus, sunt inpraesentiarum: 'inpraesentiarum' aduerbium temporale est, ut 'praesentim'.

|| f. 29^b || Virgilius: Inter 'uerum' et 'uero' duae sunt distantiae: una, quia 'uerum' praepositiui ordinis est, 'uero' subiunctiui; alia, quia 'uerum' causaliter pro 'tamen' habetur, 'uero' ob expletionem tantum suae stationis accipitur.

Ibid. Virgilius: Quanquam in quinque species coniunctio diuisa sit, tamen in sese commiscuntur, ut unaquaeque alterius ratione pro dictionum qualitate utatur; frequenter enim causales pro rationabilibus et copulatiuae

1 nequiquam *Maius* nequiter si ambo ex nequam *Maius* 2 uidetur] *Sequitur apud Maium etiam apodosis sententiae.* 3 Virgilius] p. 74 *Mai*: Itaque Aeneas meus triplam participiorum adseritur uirtutem: quod in libro de omnium artium uirtute scripto atque ordinatim digesto tali edidit modo. Prima, inquit, uirtus participiorum, quod nomen et uerbum 4 orationis partes *Maius* 5 sicut uerbum fuerit actiuum, eodem modo et ipsum agit, tertia quod si *Maius* tertia si 6 testimoniorum *Maius* 7 Virgilius] p. 81 *Mai*: Sed et quaestio, quae perdifficilis est ad soluendum, cogit sermonem paulo longius progredi. Etenim cum a deponenti uerbo tria participia uenire non dubitetur, est uerbum deponens, ex quo quattuor participia trahi uidentur, ut orior; ex quo est oriens oriturus ortus oriundus. Quaeritur itaque qualiter hac ratione uti debeamus, cum uerbum passiuum non sit, ex quo trahatur . . . . Sed super hoc Galbungum interrogaui simulque Aeneam ab eisque uerba audiui, quia hoc participium, sicut et ortus praeteriti temporis sit, unde et in annumeratione participiorum interposita coniunctione distinctiua sic dicimus, oriens oriturus ortus et oriundus: ex quo ostendimus, haec duo participia unius esse temporis: et ideo recte scribimus 'oriundus erat'. perdifficilis 8 sunt] *Lacunam ex Maio facile expleas.* 11 unus 12 Virgilius] p. 82 *Mai*: Alia nobis quaestio imminet solutionis satis indiga quare saepe inuenimus scribi standum questio sepe 13 audendum *Maius* cum a neutrali uerbo non nisi duo *Maius* 14 participia uenire consuecant et a deponenti tria tantum trahantur *Maius* consuecunt 15 quorum participia sunt haec quae praediximus *Maius ceteris omittis.* 16 inpraesentiarum, i ante t eras. 17 ut praesentim 18 Virgilius] p. 148 *Mai* due distantiae] substantiue *cod. Maii, unde differentiae coniecit Maius* 19 subiunctiui *Maius* 20 pro tamen non habetur || non *om. Maius* uero expletionis suae tantum stationis accipitur *Maius* 22 Virgilius] p. 148 *Mai* 23 unaquaeque

pro causalibus poni solent, ut pro 'enim' 'et' ponatur, sicut Cicero: Vicistis uos et Dii uos iuuerunt, tamquam hoc diceret: 'uicistis, quia Dii uos iuuerunt'. Virgilius: 'Quoniam' 'et' 'enim' pro 'tametsi' ponuntur, sicut Donatus sic fatus est: Quanquam me accusent, quoniam ego auctoritate certa fideus omnium probra tempno, hoc est 'tametsi omnia tempno'. Lucanus etiam de imbecillitate Tuscorum scribens: Enim, inquit, multos uiuant annos, non se umquam uindicabunt, hoc est 'si uiuant'.

Ibid. Virgilius: 'Quoniam' si duo uerba circa se habeat, subiunctum se priori faciet et sequens antecedit Sulpitio scribente: Iurabant, quoniam debellabant; hic est ordo: 'ideo debellabant, quoniam iurabant'.

|| f. 31* || Virgilius: 'Circa' et 'erga' duae praepositiones sunt casus accusatiui, sed hanc diuersitatem habent, quod 'circa' ad uisibilem materiam uel locum pertinet, 'erga' autem ad animum spectat, maxime cum aliquem propensio-rem affectum gerat proximorum; denique et Latinitate philosophica 'ergum' affectus dicitur, unde et 'ergo' sic dicebantur a priscis, qui in sese cunctorum traherent affectum.

1 et ponatur ut uos uicistis et duo iuuerunt hoc est quia duo iuuerunt *Maius* 3 Virgilius] p. 148 *Mai* tamen si 4 ponuntur ut: quoniam ego etc. *Maius* factus 5 tempno 6 tamen omnia tempno tempno. Et iterum scribens: enim, inquit, multos uiuant annos, non se umquam etc. *Maius* 8 uindicabant *Margini manu Petri Daniell* haec adiecta sunt: in altero uet. cod. sic habetur: Donatus praetorius in apologetico sic fatus est quamquam etc. — et: Vulcianus de imbecillitate Tuscorum: Enim, inquit, multos uiuent annos se nunquam uindicabunt, hoc est si uiuant. In codice *Leidensi Voss. Q. 33 f. 81** hic locus ita se habet *Alexandro Riese* auctore: Ulcianus etiam de imbecillitate tuscorum scribens enim inquit etc. Cf. *annal. Fleckeis. 1869 p. 733*. 9 Virgilius] p. 148 *Mai*: Et ait, iurabant quoniam debellabant. Hic est ordo: ideo debellabant, quoniam iurabant. se] enim 11 hoc est ordo ideo debellabant 13 Virgilius] p. 149 *Mai*: Et circa 15 et erga ad animum *Maius* spectat et affectum gerit proximorum *Maius*: cetera apud *Maium* desunt. De loci sententia cf. *Charis. p. 234, 11 K*: fere enim erga ad adfectum refertur.

VIII

COMMENTVM EINSIDLENSE IN DONATI ARTEM MINOREM.

(DE PRONOMINE.)

cf. Don. p. 357, 12 K. || Pag. 112 || Ergo iuxta definitionem soni dicta est persona a concauitate laruarum, quoniam, quo maior erat concauitas, eo et prolixior reddebatur sonus. Secundum uero substantiam persona est indiuidua uniuscuiusque rei repraesentatio. Est ergo prima persona, quae de se ipsa⁵ loquitur, secunda, ad quam loquitur prima, tertia quoque, ad quam prima^{357, 13, 14} suum sermonem dirigit. Casus item. Ideo dixit 'item', quia in nomine iam dixerat casus. Per quos, s. casus. Inflectuntur, nomina omnium generum, pronomina omnium generum et participia omnium generum, quia^{357, 16} istae tres declinabiles sunt. Ego pronomen finitum, i. determinatum,¹⁰ quia, qui dicit ego, in praesentia est. Generis omnis. Sicut enim dicit^{357, 17} uir 'ego', ita et mulier, sic et mancipium. Casus nominatiui. Sciendum est, quod prima persona in singularitate deficit in uocatiuo, quia nemo potest se ipsum uocare, nisi *προσωπούλα* sit, i. conformatio personae, quando aliquis figurate ad se ipsum quasi ad alium loquitur, sicut Virgilius: 15

Infelix Dido, nunc te facta impia tangunt.

^{357, 18} Dido enim ad se ipsam loquebatur. Vt ego, lego; mei uel mis, liber est iste; mihi, dedit; me, laudat; a me, accepit; et pluraliter nos, legimus. Iam prima persona iungit se cum aliis et ideo habet uocatiuum: 'o nos fratres legamus!' Ego, quod Graece similiter dicitur *ἐγώ*. Tu, quod²⁰ Graeci dicunt *σύ*, casus nominatiui et uocatiui est. Secunda persona habet uocatiuum, ut 'tu frater'..... Est scire praeterea, quod nullum

Cod. Einsidl. 172 saec. X p. 112 — p. 138. Prima tractatus pagina 111 putredine ita euauit, ut legi iam nequeat; incipit uero a uerbis: 'Bipertita est in duas partes diuisa' = Don. p. 357, 5 K. Nam quominus id lemma ad locum de nomine p. 355, § spectare iudicemus, obstat commentarii ratio prolixior. Deperit igitur ea expositionis pars, qua de nomine agebatur. 2 definitionem 14 ΠΡΟCΩΠΟΤΤΕΙΑ 15 Virgilius] Aen. IV 596 20 grece 21 greci 22 Post frater uocabulum unum nimio pallore extinctum est, quod in sequentibus quoque passim accidit.

aliud pronomen habet uocatiuum, nisi secunda persona . . . . . quod est tu et prima persona possessiui, quod est meus uel noster. Ille, quod Graece p. 357, 21 dicitur *αὐτός*, ... habet in se significationes, ut ille et ille. Iungitur etiam primae personae, ut:

5 Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena.

¶ 113 ¶ Iungitur et secundae, ut:

Tunc ille es Aeneas?

'Ego' quondam per se singulare erat sine pluralitate: similiter 'nos' plurale erat sine singularitate. Tractum est autem a maiestatibus uel potestatibus, quibus familiaris mos est semper in edictis suis pluraliter loqui, ut: 10 'decreuit nostra maiestas.' Plurimum mouet, cur prima et secunda persona singulas uoces habent, tertia uero sex. Ad hoc respondendum, quoniam prima et secunda finitae sunt et mutuo semper praesentialiter sermocinantur, tertia uero aliquando praesens, aliquando absens, modo prope, 15 modo longe, modo demonstratiua, modo relatiua propter uarias differentias sex habet uoces. 'Ille frater legit', 'illa puella', 'illud mancipium'. Hic iam discernuntur genera.

'Minus quam finita' dicuntur, i. non ex toto neque perfecte finita. cf. p. 357, 25 Quando enim de cognito uel de praesenti dicuntur, finita sunt; cum uero 20 de incognito uel de absenti, infinita sunt.

'Articularia' dicuntur haec pronomina, eo quod pro articulis ponantur. Graeci autem partem articulorum habent, quam nos non habemus et in ultimo eam ponunt, ubi nos interiectionem ponimus. Ergo haec pronomina, i. hic haec hoc, articularia uocantur, quia pro articulis ponuntur. 25 'Praepositium' dicitur eo quod primum ponatur; 'demonstratiuum', quia in demonstratione ponatur, ut 'hic fecit'. Sciendum est, quod 'hic' pronomen semper corripitur et 'hic' aduerbium producit, ut Virgilius:

Hic uir, hic est tibi.

Hic, uir legit; huius, uiri legis; haec, mulier cantat; hoc, mancipium p. 357, 36 30 ludit.

Is 'subiunctiuum' dicitur, quia semper subiungitur. Praecedit enim cf. p. 358, 3 nomen, subsequitur pronomen, ut: 'Aeneas filius Veneris; is uicit Turnum.' Dicitur et relatiuum, eo quod praecedens nomen uel praecedentem personam reuocat ad memoriam, ut: 'Dominus Iesus Christus; is est, qui 35 uicit diabolum, ¶ 114 ¶ eius gratia saluati sumus, ei laudem demus et honorem, eum laudamus, ab eo redempti sumus.' 'Sancti apostoli, ii sunt, qui nobis doctrinam dederunt, eorum dictis eruditi sumus, eis honorem demus, eos laudamus, ab eis edocti sumus.' 'Sancta Maria, ea

1 persona] *An scriptum fuit*: persona personalis? 2 Ille, quod euanuit, suppleui grece 3 habet] *An*: multas habet? 5 Ille ego] *Verg. Aen. I 1* 7 Tunc ille] *Verg. Aen. I 617* aenea 22 greci 27 Virgilius] *Aen. VI 792* 37 doctrinā

est, quae genuit nobis saluatorem, eius prole saluati sumus, ei honorem demus, eam laudamus, ab ea auctorem uitae uel exemplum salutis accepimus.' 'Sanctae mulieres, quae dominum a Galilea secutae sunt, eae sunt, quae nobis fidem dederunt, earum sermone imbuti sumus, eis laudem demus, eas laudamus, ab eis exemplum fidei accepimus.' 'Verbum, quod in principio erat apud dominum, id caro factum est in fine temporum, eius misericordia redempti sumus, ei laudem debemus, id adoramus et glorificamus, ab eo liberati sumus.' 'Verba, quae dominus locutus est in euangelio, ea sunt, quae nos instruunt ad aeternam beatitudinem, eorum admonitione repleti sumus, eis oboedire debemus, ea seruamus, ab eis imbuti sumus.'

cf. p. 358, 7 'Infinita' dicuntur ista, eo quod non sint finita; referuntur enim ad omnem substantiam et requirunt personam, sed non demonstrant. Ergo melius nomina sunt, ut superius diximus. — 'Quis' et 'qui' duo nominatiui sunt, sed hoc distat, quia 'qui' pro 'quis' ponitur, 'quis' uero pro 'qui' nusquam, sed tantum interrogatiuum est, ut: 'quis legit?' 'Ipse, qui et hodie.' 'Quis uir fecit hoc?' 'Cuius uiri est iste filius?' 'Possessiua' dicuntur ista pronomina, eo quod possessionem demonstrant, ut 'meus equus'. Finita dicuntur ista, quia, qui dicit 'meus', in praesentia est. Et sciendum est, quia in hoc pronomine possessiuo duae personae sunt, una possessoris intrinsecus, ubi generis omnis est, sicut || 115 || et primitiuum suum, alterum possessionis extrinsecus, quia iam mobile est, in us in a in um. Ad aliquid dicta, i. ad aliquid se habentia; praeter se enim aliud demonstrant, quemadmodum si dicas patrem, intelligis filium, ita et cum dicis 'meus', semiplenum est, adhuc pendet sensus, usque dum dicas 'meus homo' uel 'equus'. Habet etiam uocatiuum. Possessor enim uocat suam possessionem, ut 'o mi fili'. 'Meus homo est iste', 'tuus seruus est ille', 'uides illum: ille est suus homo.' Finita, quia qui dicit 'noster', praesens est. Ex altera parte pluralia, quia in his possessiuis duae personae sunt. Ex parte ergo possessoris pluralia sunt et ex parte possessionis singularia; uerbi gratia 'noster filius': nos plures *sumus* et habemus unum filium.

p. 358, 40 D. Da horum, s. pronominum. Da, i. dic, sicut 'accipe' pro 'audi', ut est illud:

Accipe nunc Danaum insidias et crimen ab uno. 35

D. O magister, superius dixisti simplicia pronomina, modo dic composita. M. Egomet, compositum est ab ego et met, quae est adiectio syllabarum. Declinatur ergo ex parte nominatiui et 'met' indeclinabiliter per omnes casus currit: nosmet, nostrum uel nostri genitiuus pluralis non recipit 'met' syllabam, ne putetur esse possessiuum. Tutemet uel tute, non facit

7 debemus] An: demus? cf. *supra* l. 2. 5 et p. 203, 34. 37 31 nos plures et
34 illud] *Verg. Aen. II* 65 35 insidias danaum

'tūmet' in nominatiuo, ne uerbum esse putetur; uosmet, uestrum uel uestri non recipiet 'met'. Illic, ex ille et hic; istic, ex iste et hic: ista sunt aduerbia loci. Illicine ex ille et hicine pro illicne: 'illicine est frater tuus', pro illicne. Isticine ab iste et hicine, ut 'isticine est, de quo dixisti mihi', pro isticne. Hicine pro hicne, sicut in Regum libro legitur: Hicine est qui ingreditur nostram domum, pro hicne, et sicine, sicut est illud: Sicine nos separat amara mors, pro sicne, | 116 | et iterum: Haecine reddis domino pro haecne. Idem, compositum est ex 'is' et 'demum' quod in masculino genere producitur, ut:

10 **Viuo nocendo quidem, sed me manet exitus idem.**

Et iterum:

Idem amor exitium pecori pecorisque magistro.

In neutro uero corripitur, ut:

Esset par aetas et idem si robur in armis,

15 **et: Mortale corpus idem immortale resurget.**

DE VERBO.

D. Verbum quid est? Verbum, quod Graece $\phi\eta\mu\alpha$ dicitur, a uer- p. 359. 4
berando, -i- a feriendo dicitur, eo quod uerberato aere plectroque linguae formetur. Aer enim intra septa oris plectro linguae -i- reuolutione percūtitur et uerba formantur; uel secundum Augustinum uerbum dicitur a uere boando, -i- a uere sonando. Quod si ita est, omnia uera dicenda sunt uerba. Sciendum est, quod omnes partes 'uerba' dici possunt. Verbi gratia: 'Verbum fecit hodie consul ad populum', cum non de uerbis solis fuit locutus. Sed haec pars hoc nomen sibi proprie possidet, eo quod dignior sit aliis et prolixiores habet declarationes et in nostra locutione frequentius ponitur, ut est illud: 'eo ad forum et uolo uidere amicum.' M. Pars orationis, -i- una species Latinitatis. Cum tempore et persona. Haec duo semper inueniuntur in uerbo. Tempus enim ubi fuerit, ibidem et persona, ut lego praesens tempus est et prima persona, legi praeteritum et prima persona et ideo unum sine altero non nuenitur. Si autem persona defuerit, uerbum redigitur in participium, tempore uero ablato pro nomine putetur. Sine casu. Bene dixit 'sine casu', quia quidam uoluerunt casus esse in uerbo in infinitiuis modis, unde et Persius: Scire tuum nihil est nisi te scire hoc sciat alter, -i- tua scientia || 117 ||, et in Euangelio: Da mihi bibere, -i- potum, quod Graece dicitur $\delta\acute{o}\varsigma \mu\omicron\iota \pi\iota\epsilon\iota\nu$. $\Pi\iota\epsilon\iota\nu$ autem bibere significat; hinc pitisso siue potio dicitur. Sed Donatus 'sine casu' dixit, quia hoc non recipit. Aut 359, 5

6 et sicine sicut] et sicut sicine ut 10 uiuo nocendo etc.] *Aenigmatis uersus esse uidetur* 12 Idem amor] *Verg. Ecl. III 101* 14 Esset par] *Verg. Aen. XI 174* 17 grece 20 Augustinum] *Aug. dial. p. 9, 13 ed. Crecelius, cf. H. Keil. ann. phil. Fleck. 1859 p. 155* 23 consul] *coñ* 33 modis Persius] *Sat. I 27* 35 in Euangelio] *Ioh. IV 7* grece 36 dos mu pin. Pin autem

agere. Agere aliquid est lego doceo, pati legor doceor. Cum ergo dicit 'agere', comprehendit omnia actiua et medietatem communis uerbi, et cum dicit 'pati', omnia passiuia et alteram medietatem communis uerbi; 'aut neutrum' cum dicit, omnia neutralia et deponentia uerba tangit. Neutrale uerbum dicitur, non ut aliquid non significet, sed utrumque non significat; nam cum actiuam habet significationem, relinquit passiuam, ut facio ambulo, cum uero passiuam, dimittit alteram, ut fio passiuum habet sensum. Et, ut quidam uolunt, passiuum est fio solum desinens in o, cuius actiuum est facio. Verbi gratia 'facio te', et tu respondes 'fio a te'. Quinque genera in sequentibus commemorat Donatus, quae hic breuiter tangit, cum dicit 'aut agere aut pati aut neutrum'. Actum sane siue passionem ostendunt uerba in his, quae animata sunt, neutrum uero maxime in anima carentibus ponitur. — Generalitas uerbi in eo, quod pars est orationis; specialitas, quod caret casu, proprietas uero in actionis passionis uel neutri significatione. D. Verbo quot accidunt, id est quot accidentia habet uerbum. M. Septem. Numerum definiuit. D. Quae? 359, 6 Nomina accidentium requirit. M. Qualitas coniugatio genus numerus figura tempus persona. Quae suis in locis exponemus. Primo de qualitate nobis sit sermo, quia primum accidens est. Igitur in uerbo dicitur qualitas, eo quod, quale sit illud uerbum, ostendit, actiuum uidelicet an passiuum 359, 7 || 118 || siue neutrum. D. Qualitas uerborum in quo est? Id est in quo iure, in qua potestate sita est. M. In modis et formis. Quando enim qualitas uerbi interrogatur, modus et forma respondetur, ut: 'amo' cuius qualitatis est? modi indicatiui et formae perfectae; 'lecturio' modi indicatiui et formae meditatiuae; 'lectito' modi indicatiui et formae frequentatiuae; 25 'calesco' indicatiui modi et formae inchoatiuae. — Modi a moderatione uel a motu sunt dicti, eo quod unus moueatur in alterum: indicatiuus in imperatiuum, imperatiuus in optatiuum, sic et alii. — Indicatiuus dicitur ab indicando, quia per illum actum uel passionem ostendimus, ut: 'quid facis?' 'lego': ecce actum. 'Quid agis?' 'legor', -i- aliquis mea dicta 30 legit: ecce passiuum. Dico dicis, indico indicis, transit in passiuum indicatus indicati, adiuncta uis fit indicatiuus. Primus ergo ponitur indicatiuus, quia perfectior est ceteris. Habet enim suas personas et in nullo tempore deficit neque in sensu. Nam ille, qui dicit 'scribo', perfectum sensum ostendit. Ceteri uero non solum in tempore, sed etiam in sensu 35 deficiunt. Qui enim imperat, ostendit, non esse factum adhuc, quod iubet. Similiter et qui optat, ostendit, se non habere, quod desiderat. Indicatus ergo perfectus est, ut supra diximus, et ideo primum obtinet locum. Imperatiuus secundo in loco ponitur. Quamuis enim in persona et in praeterito deficit, tamen ante optatiuum ponitur, quia maior est qui im-

perat, quam qui optat. Nemo enim sibi ipsi imperare potest; in pluralitate uero habet primam personam, sed magis hortatiua est, quam imperatiua. Nam ipsa cum aliis iuncta suos socios admonet dicens 'legamus fratres'. Dicitur ergo imperatiuus ab imperando, || 119 || eo quod per illum imperamus, sicut optatiuus ab optando, per quem enim optamus, quod habere cupimus et tertio in loco ponitur, quia imperfectus est; nam illo aduerbio optandi eget, quod est 'utinam' et sua tempora habet coniuncta, uidelicet praesens et praeteritum imperfectum, praeteritum perfectum et plusquamperfectum. Coniunctiuus iam in quarto loco ponitur eo quod imperfectior est; non solum enim alio uerbo eget, sed etiam particula -i- aduerbio temporis, quod est cum, ut: 'cum' inuocarem exaudiuit, 'cum tribularer clamaui'. Dicitur ergo coniunctiuus a coniungendo, eo quod sibi coniungat aliud uerbum. Infinitiuus dicitur quasi non finitus et ponitur in quinto loco, quod prioribus imperfectior est. Ostendit ergo Donatus, ubi ille est infinitus, cum dicit 'numeris et personis'. Iste enim modus certum numerum et certam personam habere non potest et sua tempora sicut optatiuus coniunctim possidet. Vtitur ergo uoluntatiuis uerbis tantummodo, ut 'legere uolo uis uult', 'legere uolumus uultis uolunt'. Impersonalis sextum obtinet locum, quia imperfectissimus est omnium. Dicitur ergo impersonalis quasi non personalis -i- sine persona, sed recipit sibi supplementum a personis pronominum, ut 'legitur a me a te ab illo a nobis a uobis ab illis'. Hoc quoque sciendum est quoniam ex passiuo tertiis personis oritur modus impersonalis et sub litteratura passiuo sensum habet actiuo, ut 'legitur a me', -i- ego lego, 'legitur a te', -i- tu legis, 'legitur ab illo', idest ille frater legit. D. Formae uerborum quot sunt? ^{359, 10} Forma, quae Graece *τύπος* sonat, dicitur ab informando, eo quod nos informet -i- aptet ad sensum uerbi intellegendum. Et hoc animaduertendum est, quia haec duo semper inueniuntur in uerbo || 120 || et unum sine altero nusquam reperitur. Verbi gratia lego indicatiuus modus et forma perfecta, lecturio indicatiuus et forma meditatiua. Quid est forma? sensus uerbi et dicitur perfecta forma, eo quod perfectam rem demonstrat, ut ego scribo. Meditatiua dicitur a meditando -i- a cogitando, ut parturio ^{359, 11} -i- parere cogito. Parturire est ante partum dolere, parere uero foetum emittere. Esurio -i- esse cogito; qui enim esurit, semper cogitat, ut manducet. Frequentatiua dicitur a frequentando -i- a saepe agendo ut lectito -i- saepe lego. Inchoatiua dicitur ab inchoando -i- ab incipiendo, ut calesco -i- calere incipio. Inchoo as inchoatus inchoati addita ua fit inchoatiua. Sciendum est, quia hoc uerbum Graecum est. Nullum enim uerbum apud Latinos habet o ante o, et uenit a nomine quod est chaos. Chaos autem est primordialis confusio -i- commixtio quattuor elementorum

5 per quem enim] 'enim' delere non ausus sum, quia et alia neoterice dicta in hoc tractatu occurrerant. 6 tercio 17 uoluntatiuus 26 grece 38 grecum

antequam secernerentur ab inuicem. Hoc animaduertendum est, quia Donatus rectum ordinem in his formis non tenuit; primo enim debuerat meditatiuam formam ponere, deinde inchoatiuam, postea perfectam, ad ultimum frequentatiuam. Nam primule aliquid meditatur, priusquam aliquid inchoemus, et hoc quod inchoatum est ad perfectum ducimus, 5 quod ergo perfectum est, in frequenti usu tenemus. Sed ille a perfecta forma bene inchoauit, et sicut masculinum ante femininum, indicatiuum ante imperatiuum, sic sequens naturam perfectam primo posuit formam. Deus enim omnia perfecte fecit, uidelicet hominem perfectum in aetate XXX annorum et arbores glandiferas, non fructus, uolatilia quoque, non 10 359, 12 oua, quem imitatus est Donatus primam ponendo perfectam. D. Coniugationes uerborum || 121 || quot sunt? Coniugatio dicitur quasi colligatio, eo quod sub una regula quasi sub uno iugo multa coniungit et retinet et ideo a coniungendo dicitur coniugatio. M. Tres. Quidam grammatici quattuor annumerant coniugationes, sicut Priscianus. Donatus uero tres 15 enumerat secundum ordinem trium uocalium, quibus omnia uerba adhaerent, distinguens quartam a tertia coniugatione, cum dicit 'i correptam 359, 29 uel i productam'. Discerni -i- diiudicari. Quid est coniugatio? declinatio 359, 34 uerbi. D. Genera uerborum quot sunt? 'Quot', sicut superius dictum est, numerum requirit. Genus dicitur in uerbo a generando, eo quod 20 unum generetur ex altero, scilicet passiuum ab actiuo et item actiuum a passiuo. Actiua ergo dicuntur ab agendo, eo quod agunt et actum ostendunt, ut lego te doceo te. Vnde et accusatiua dicuntur, quia ex maxima parte accusatiuis copulantur, pauca uero aliis casibus, ut benedico tibi, misereor tui, et unum uerbum est, quod in actiua et in passiuia significa- 25 tione tantum ablatiuo iungitur, ut stipulor a te -i- interrogo te uel interrogor a te. Passiua dicuntur a patiando, eo quod suam passionem profitentur, ut doceor uel uerberor a te. Haec est autem causa actiuorum et passiuorum uerborum transitio actus. Ille enim meus actus transit me dicente 'doceo te'. Tu ergo confiteris, id quod pateris, dicens 'doceor a te'. 30 Tuus iterum actus transit in me. Vnde et illa uerba quae non possunt respondere, neutra sunt, ut aro terram prandeo piscem. Neutra dicuntur, non ut nihil significant aut actum uel passionem, sed utrumque non significant, ut ambulo: ecce actum; rubet: ecce passiuum. || 122 || Sed proprie sunt neutra, quae per se plenum sensum habent, ut uiuo spiro sedeo 35 bibo. Deponentia dicuntur κατ' ἀντίφρασιν -i- per contrarium a deponendo, eo quod nusquam deponunt r uel ideo dicuntur deponentia a deponendo, eo quod deponunt participium futuri temporis, quod in dus desinit. Communia dicuntur, eo quod sub una litteratura duos sensus habent in duas formas -i- in duos intellectus, uidelicet in formam actiui ipsa est 40

6 quod ergo] quod uero?
punctis suppositis inductum est

8 natura
36 cata antifrasi

11 formam ante perfectam additum sed
40 1^a formam

agentis, ut osculor te, et in formam passui ipsa est patientis, ut osculor a te. Osculum est signum pacis, basium amoris, sauium signum Veneris ·i· luxuriae. Inde et quidam poeta:

Basia coniugibus sed et oscula dentur amicis.

5 Sauia lasciuvis miscentur grata labellis.

D. Tempora uerborum quot sunt? Tempora dicuntur a temperando. 360, 6
Sunt autem quattuor tempora anni, quae sua uicissitudine temperantur: aestas calida, hiems frigida, et inter haec duo sunt alia, quae proprie tempora dicuntur, ·i· moderata. In his enim nimietas caloris atque frigoris reperiri
10 nequit. In uerbo autem tempora dicuntur distinctiones nostri actus, quia, quicquid facimus, aut in praesenti modo facimus, aut in praeterito fecimus, uel in futuro faciemus. Est ergo tempus quidam rerum motus. Praesens imperfectum esse dicimus, sicut et futurum, eo quod non manet, sed quodammodo transit. Vnde et a philosophis instans dicitur, a Graecis
15 ἀόριστον, eo quod non stat. Igitur praesens tempus nihil aliud est nisi distantia, ·i· ipsum spatiolum, quod inter praeteritum est et futurum. Verbi gratia ‘deus’: cum dico de, us adhuc remanet, et cum dico us, iam de praeteritum est. Futurum similiter imperfectum est. Quicquid enim in nostro actu est, incertum est et imperfectum. Nam potest esse et non
20 esse. Sunt autem quaedam futura natu|| p. 123 || ralia, quae cotidie eueniunt, ut solem oriri et hominem mori et alium nasci. Ista immutabilia sunt, quia dei dispositu eueniunt. Praesens itaque et futurum simplicia sunt, sed praeteritum in tres diuiditur species, eo quod perfectum est. Nam rem peractam demonstrat. Siquidem diuiditur in praeteritum imper-
25 fectum et in praeteritum perfectum et in praeteritum plusquamperfectum. Dicitur ergo praeteritum imperfectum, eo quod imperfectam rem ostendit. Verbi gratia: ‘quid faciebas heri?’ ‘Legebam uersum, quando me uocasti.’ Cum dico ‘legebam’, intelligis, me legere uersum, sed ad finem non perfecisse et ideo imperfectum esse dicitur. Praeteritum perfectum dicitur,
30 eo quod perfectam et praeteritam rem demonstrat, ut: ‘quid fecisti heri?’ ‘Legi uersum’, et usque ad finem perduxì. Praeteritum plusquamperfectum dicitur, quando actio nostra iam inueterascit, ut: ‘quid feceras in tua infantia?’ ‘Legeram.’ Futurum sicut et praesens simplex remanet.
D. Da declinationem. Da ·i· dic, sicut ‘accipe’ pro audi. Dictum, ·i· pro- 360, 15. 16
35 nuntiatum. Sic, ·i· tali modo, tali ratione. Optatiuo modo, utinam legerem 360, 17. 28
modo et utinam legerem heri, utinam legissem heri et utinam legissem ante quindecim annos. Cum legam, intelligo; cum legerem, intelligebam; cum 360, 33. 35.
legerim, intellexi; cum legissem, intellexeram; cum legero, intelligam. 360, 36
Infinitiuo modo tempore praesenti et praeterito imperfecto 361, 3. 4

3 quidam poeta] cf. *Isid. diff.* 398 tom. V p. 52 *Areal.* 14 grecis norismon
20 quae die cotidie 34 sicut accipe] cf. *schol. Bern. ad ecl. I 19 p. 751*

legere, uolo et uolebam heri; praeterito perfecto et plusquam-perfecto legisse, me uolui heri et uolueram ante multos annos; futuro lectum ire uel lecturum esse, a me uolo crastina die. -i- ego legam.

361, 9 Gerundia uel participialia uerba sunt haec. Gero -i- porto, inde gerundius modus dicitur a gerendo, eo quod aliquid portat. Portat enim 5 sub litteratura actiui passiuum sensum || 124 ||. Inde Virgilius:

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis,
cantando, -i- dum incantatur ab aliquo. Habet et actiuum sensum, ut:
Cantando tu illum,

-s- meruisti, -i- dum cantares. Typicus modus dicitur, -i- figuratus, quia 10 figurate portat sub litteratura actiui sensum passiuum, sicut dictum est. Dicuntur et participialia, -i- participiis similia futuri temporis passiui. Quid ergo distat inter participia et gerundia? Hoc distat, quia, quando gerundiui modi sunt, iunguntur cunctis generibus et numeris et temporibus, sed eundem casum trahunt, quem et uerbum, a quo nascuntur, ut: 15 'causa legendi librum laboro', 'causa legendi paginam laboro', 'causa legendi folium laboro'. Ecce omnia genera: 'legendo Virgilium paginam et folium proficio', 'legendum Martianum artem et uolumen uenio'. Et significat necessitatem, ut: 'legendum est mihi tibi illi nobis uobis illis'. Quando uero participia sunt, cum suis generibus numeris casibus iungun- 20 tur, ut: 'causa legendi libri ueni': ecce genitiuum cum genitiuo, masculinum cum masculino, singularem cum singulari. 'Causa legendae paginae, legendi folii ueni', 'legendo libro insisto', 'legendae paginae', 'legendo folio', 'ad legendum Virgilium', 'legendam paginam et legendum folium ueni'. Priscianus uero haec uerba gerundia dixit esse nomina, quod 25 separatam praepositionem recipiunt, ut 'in conuertendo' 'in legendo'. Verbum enim non recipit, nisi per compositionem. Duo membra gerundiui modi adhuc remanserunt, lectum lectu, et locum significant. Verbi gratia: 'quo pergis?' 'lectum', -i- ad lectionem. 'Vnde uenis?' 'lectu', -i- de lectione. Ponitur et pro ipsa re, -i- pro ipsa uisione, sicut || 125 || 30 'admirabilis uisu' pro uisione. — Omne participium praesens trium generum est et in duas consonantes desinit, -i- in ns. Reliqua uero participia 361, 13 mobilia sunt, in us in a in um. — Legor, ego ab aliquo, et reliqua. Vltior modus dicitur, eo quod plus ultra praeteritum perfectum significat. Nam praeteritum perfectum non ex toto est praeteritum: habet 35 enim 'sum' praesentis temporis. Vltior uero modus iam duo praeterita habet, ut lectus fui. Sciendum est, quia omnia uerba in or desinentia in praeterito deficiunt, sed accipiunt supplementum a participio praeteriti

6 Virgilius] *Ecl. VIII 71* 9 Cantando] *Verg. Ecl. III 25* 18 Martianum] *Capellam scilicet.* 22 singularis 25 Priscianus] *cf. I p. 413, 16 H.* 34 *Fortasse scribendum:* eo quod ultra idest plus quam praeteritum perfectum significat
36 ulterio

temporis et 'sum' substantiuo uerbo, ut lectus sum. Imperatiuo modo 361, 23 legere, a me o Virgili; optatiuo modo utinam legerer, modo 361, 27 a te et heri: utinam lectus fuisset, heri et ante XV annos. Coniun- 361, 34 ctiuo cum legar, sustineo; cum legerer, sustinebam; cum lectus 361, 36
 5 sim uel fuerim, sustinui; cum lectus essem uel fuisset, susti-
 nueram; cum lectus ero uel fuero, sustinebo. — Infinitiuus ubi est cf. 362, 8
 infinitus? In numeris et personis. Hoc distat inter infinitiuum imper-
 sonalis et passiui, quia infinitiuus impersonalis non solum eget uerbo,
 sed etiam ablatiuo pronominis, ut legi a me uolo, .i. legere uolo acti-
 10 uum habet sensum. Praeterito perfecto et plusquamperfecto 362, 9
 lectum esse uel fuisse, a me uolui heri uel ante multos annos
 uolueram, .i. ego uolui heri legere et uolueram ante multos annos. Fu- 362, 10
 turo lectum ire, uel lecturum esse uolo a me crastina die, .i. ego legam
 crastina die. Passiui uero infinitiuus solo uerbo eget, ut legi uolo .i.
 15 uolo ut aliquis me legat. Legi et de praesenti et de praeterito imper-
 fecto potest intelligi, ut legi uolo nunc et legi uolebam heri, .i. ut aliquis
 me legeret. Lectum esse uel fuisse || p. 126 || uolui heri uel uolueram
 ante quinquaginta annos de praeterito perfecto et plusquamperfecto potest
 accipi, .i. ut aliquis me legisset et legeret. Futuro lectum iri uolo cras,
 20 .i. ego uolo, ut legar crastina die, uidelicet ut aliquis mea dicta legat, et
 est compositum a participio praeteriti temporis et iri infinitiuo, quod a
 uerbo eor uenit, sed in usu non est. Legendus, da dum. Haec parti- 362, 12
 cipia, quae in dus desinunt, cum tempora perdunt, in nomina transeunt,
 ut 'loquendus est iste', .i. dignus de quo loquantur homines; 'amandus
 25 est', .i. dignus, ut ametur a me uir; 'legendus est iste liber', .i. dignus,
 ut legatur.

DE ADVERBIO.

Aduerbum, quod Graece ἐπίρρημα dicitur, ideo sibi hoc nomen uin-
 dicat, eo quod sit iuxta uerbum non tantum in ordine partium, quantum
 30 in nostra communi locutione, ut 'bene lege'. 'Ad' pro 'iuxta' ponitur
 et est 'aduerbum' adiectiuum uerbi. Sicut enim dicis 'bonus homo', ita
 dicis 'bene studet'. Nam qualitas uerbi per se ignoratur sine aduerbio.
 Significationem, .i. sensum et intellectum. Explanat, elucidat. Im- 362, 15. 16
 plet, auget perficit. Sciendum est, quia Priscianus comparisonem in
 35 aduerbio non ponit, quia non est generale accidens, sed speciem pro com-
 paratione misit. Omnia enim aduerbia aut primitiuae speciei sunt aut
 deriuatiuae. O magister, da mihi aduerbia loci, .i. dic mihi, quae 362, 22
 aduerbia in loco esse significant. Hic, .s. sedemus. Ibi, .s. sedent alii. 362, 23
 Intus, .s. sumus. Foris, sunt illi. 'Hic' et 'intus', 'ibi' et 'foris' in loco esse

13 lectum ire uel lecturum esse] Confudit scriptor passiuam formam cum actiua,
 cf. Don. p. 361, 5 28 grece ETIPHMA 33 Priscianus] II p. 63, 6: Accidit
 autem aduerbio species significatio figura

significant. 'Intro' et 'foras' et 'illuc' ad locum || 127 || . . . . .
 . . . . . illuc properantes, et in psalmo: illuc
 enim ascenderunt. Potest enim accipi de futuro et de praeterito;
 'illic' uero in loco et est similiter praeteriti et futuri. 'Hic', quando pro-
 nomen est, corripitur; aduerbium uero producitur, ut poeta: 5

Hic uir, hic est, tibi quem promitti saepius audis.

- 362, 23. 24 Hodie, praesens est quasi hoc die. Nuper, praesens est et praeteritum,
 -i- nouiter et uenit a nomine, quod est nuperus ra rum, -i- nouus ua
 uum. Aliquando, de praeterito et futuro accipitur, ut 'aliquando factum
 est hoc', et 'aliquando fiet hoc', et est compositum ex alius et quando. 10
 D. Da numeri, -i- dic mihi aduerbia numeri. M. . . . . bis,
 a duobus. Sciendum est, quia aduerbia tribus modis diriuantur a nomi-
 nibus: sensu et litteratura, sicut ter a tribus, quater a quattuor; littera-
 tura et non sensu, sicut modo, -i- nunc, a nomine, quod est modus; sensu
 et non litteratura, sicut semel ab uno, bis a duobus. Non, et etiam duo 15
 aduerbia sunt contraria; unum negat, alterum affirmat. En, Virgilium.
 362, 25 Ecce, Priscianum. Vtinam, 'ut' aduerbium est similitudinis, addita i fit
 uti et est similitudinis, adiecta nam fit utinam et transit in aduerbium
 362, 26 optandi, ut utinam legerem. Heia, -s- frater. . . . .
 . . . . . || 128 || adiuncta ter et correpta i, ut fortis forti, 20
 362, 27 inde fortiter. Multum, dormit; parum, uigilat; minime, laborat.
 Minime et minimum et minimo idem est, sed minime potest esse aduer-
 362, 28 bium negandi, sicut et non. Forsitan, pluet hodie; fortasse, non. Per-
 sonalia, dicuntur haec aduerbia, eo quod personas demonstrant et com-
 ponuntur ex personis pronominum et 'cum' praepositione. 'Cum' autem 25
 debuerat praeponi, sed causa euphoniae hic postponitur; sonori-
 us enim est mecum, quam cum me. Mecum, legunt pueri. Tecum, recordantur.
 362, 29 Secum, sedet ille -i- solus. Heus, ut Virgilius:

Heus, iuuenes, monstrate mearum.

- 'Heu' aduerbium est respondentis, ut: 'heu quid me uis?' Est et inter- 30
 362, 30 iectio dolentis, ut 'heu mihi'. Seorsum, sedent iuniores; 'orsum' dicimus
 in partem, inde componitur seorsum, -i- separatim, sicut in euangelio:
 Et accepit eum de turba seorsum. Quorsum quoque, dextrorsum
 sinistrorsum inde componuntur. Edepol, -i- per aedem Pollucis, -i- per
 templum Pollucis. Castor, per domum Castoris. Castor et Pollux duo 35
 fratres fuerunt filii Iouis, per quos antiqui iurabant. Et sunt gemini in
 caelo, -i- clarae stellae. Hercle, -i- per Herculem, qui est medius fidius,

1 Prima paginae 127 uerba putredine deperierunt. 5 poeta] Verg. Aen. VI
 791 11 Post aduerbia numeri nonnulla uerba euanuerunt, fortasse: semel ab uno,
 cf. 15 19 Post frater aliquot lineae adeo putredine obscuratae sunt, ut iam legi
 nequeant: in iis, quae p. 128 proxime antecesserant, de aduerbiis qualitatibus ex nomi-
 nibus adiectiuis diuersa terminandi ratione descenditibus actum fuisse patet. 21
 minime] cf. Don. p. 362, 28 cum adnot. 28 Virgilius] Aen. I 321

·i· semideus et semibomo; ex parte patris deus, et ex matre homo. Fidi-
 dius pro filius; antiqui enim d pro l ponebant, sicut sedda pro sella.
 Vel 'medius fidius' dicitur quasi dios filius, ·i· Iouis filius. Dios enim
 Graece Iouis dicitur uel clarus Latine. Castor et Pollux duo filii Ledaе
 5 fuerunt; Pollux eius filius fuit de Ioue et ideo immortalis est ex parte
 patris, Castor uero eiusdem filius de Tyndaro fuit, sed Pollux, qui erat
 immortalis, diuisit immortalitatem cum fratre suo et miseratione deorum
 translati sunt in caelum inter deos || 129 ||. Ideo uocantur semidei et
 semihomines. Hercules uero eiusdem Iouis filius de adulterio, ·i· de
 10 uxore Amphitryonis fortissimus Gigas fuit. D. Da mihi eligendi, ·i· quae 362, 30
 electionem significant. Vt potius, uolo legere quam uagari; et est com- 362, 31
 paratiuum a nomine, quod est 'potis' indeclinabile. Immo, ita est; inde
 componitur 'quinimmo', ·i· cur non potius; 'quin' uero pro 'ut non' po-
 nitur, ut 'noli omittere quin facias', ·i· ut non facias. Simul, sedent
 15 minores; una, recordantur maiores. 'Vna' accentum habet in fine, ne
 putetur nomen esse. Prohibendi ut ne, facias; est et interrogatiuum,
 quando pro numquid ponitur, ut 'fecistine?', ·i· 'numquid fecisti?' Et pro
 'ut non' ponitur, ut 'lege ne uapules'. Est et increpatiuum, ut 'tune
 cruenta?' — Euentus et fortuitus est, quando fortuita res subito nobis
 20 occurrit, ut forte uel fortuitu, euenit mihi aurum reperire. Magis, 362, 32
 uolo legere quam scribere. Tam, aequalitatem significat, ut 'tam uolo
 legere quam et scribere', ·i· utrumque uolo. Vnde Virgilius:

Tam magis illa fremens et tristibus effera flammis

Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.

25 Sciendum est, quod aduerbia quattuor modis componuntur, sicut et nomina:
 ex duobus integris, ut indocte; ex duobus corruptis, ut sufficienter; ex
 integro et corrupto, ut insipienter; ex corrupto et integro, ut sufferenter. 363, 7
 Aduerbia localia, sunt quae in loco esse aliquid ostendunt. Significa- 363, 8
 tionem, ·i· litteraturam et uocem. Sicut enim dicis 'intus sum', ita dicis
 30 'intus exeo', ·i· foras egredior. In utroque, ·i· in loco et de loco, dicimus
 'intus' || 130 ||. Ad locum, ut intro eo foras eo, in utroque dicimus 363, 9
 'eo'. Ista tertia species motionem significat, sicut et quarta. Hinc et uerbum
 composite dicimus 'introeo is'. Quarta uero species est per locum, ut 'Romam
 transeo' per accusatiuum, sicut et ad locum. — Sicut non dicimus ad foras
 35 uel in foras, ita non dicimus de intus et de foris secundum Donatum,
 sed in diuina scriptura inueniuntur, ut: deintus autem respon-
 dens dixit.

DE PARTICIPIO.

Participium, quod Graeco sermone *μετοχή* nominatur, inde sortitum
 40 est uocabulum, quod partem capiat nominis partemque uerbi. Post nomen

6 tındaro   10 amphitryonis   michi   20 michi   22 Virgilius] *Aen. VII* 787
 35 Donatum] p. 363, 10   39 greco   METOKH

et uerbum bene posuit participium, quia ex utroque procedit. Ἐπίκουρον in participio non est, quia in nomine praecessit neque commune duorum generum. Sunt autem in participio sex casus, sicut et in nomine. Et sciendum, quia nusquam in participio deficit casus, sicut in nomine et
 363, 20 pronomine deficit. Hic legens, uir uenit. Huius legentis, uiri liber est
 363, 27 iste. A deponenti tria, participia ueniunt; propter sensum actiui habet duo participia, praesens et futurum, ut loquens locuturus; propter litteraturam passiuui habet unum participium praeteriti temporis, ut locutus;
 363, 28 'loquendus' non habet, sed potius nomen est. A communi quattuor, quia sub una litteratura habet actiuum sensum et passiuum; ea parte, qua actiuum est, habet duo participia. . . . .

[DE PRAEPOSITIONE.]

¶ 131 || Villa dicitur a uallo, -i- a fossa. Antiqui enim, antequam haberent ciuitates, uallum, -i- munitionem, faciebant ex palis et fossa: inde
 365, 16 uilla dicitur. Ante aedes, discurrit sacerdos. Aedis in singularitate templum dicitur, aedes uero pluraliter domos uel munitiones significat; inde aedilis dicitur custos templi. Idem est et aedituus et illa res aedilitas
 365, 17 dicitur. Aduersum inimicos, uadit rex. Aduersum et contra idem est; amicus dicitur quasi animi custos, inde inimicus, -i- non amicus. Cis Rhenum, est ciuitas Magontiae -i- de ista parte. Rhenus est fluuius diuis
 365, 20 deus Galliam et Germaniam. Cis et citra idem sunt, sed in hoc differunt, quod 'cis' propriis nominibus montium uel fluminum iungitur, 'citra'
 365, 17 uero appellatiuis, ut citra forum, -i- de ista parte. Forum appellatiuum est et est locus publicus uel mercatum, ubi homines sua negotia exercent. Mercatum autem dicitur a commerciis. Circum uicinos, benignus
 365, 18 est iste. Circum et circa et erga idem sunt; uicini a uico dicuntur. Circa templum, domini est peribolum -i- murus. Templum dicitur quasi tectum amplum. . . . Hostis dicitur, eo quod iustare init bellum: hostire enim dicimus aequare; hinc hostorium dicitur lignum, quo sextarius aequatur.
 365, 18 Erga propinquos, beniuolus est iste. Extra terminos, non debet ire monachus. Monos unus singularis: inde monachus. Inter naues
 ¶ 132 || natat piscator. Naus Graece nauis Latine. Inde nausea dicitur uomitus, qui fit propter sentinam. Sentina autem est aqua foetida in nauis. Intra moenia, scribo: moenia dicuntur a uerbo munio -i- firmo, quod

1 ΕΠΙΚΟΥΡΩΝ   7 presens   11 duo participia] Post haec sequitur etiam Donati lemma crim = criminans, cf. Don. p. 363, 29; deinde aliquot foliorum iactura facta p. 131 incipit ab expositione Donati lemmatis, quod est apud uillam p. 365, 16
 20 renum   21 idem est   24 commerciis   28 amplum] Donati lemma: contra hostem eiusque interpretatio intercidit.   33 foetida   34 [i] firmo

antiqui dicebant moenio per oe diphthongon. Inde et moenia per oe apud nos scribitur. Infra tectum, sedemus ·i· intus; tectum dicitur a ^{365, 19} legendo. . . . Macellum dicitur a macerandis carnibus, ubi boues et porci macerantur ·i· occiduntur: hinc macellarii dicuntur. Ob augurium, ⁵ ·i· propter *augurium* diues est ille. Augurium dicitur diuination, quasi auigarrium, ·i· a garritu auium, uel quasi auigerium, eo quod ipsa diuination in uocibus geratur auium. Pone tribunal, sedet lictor, idest uirgifer. Tribunal dicitur sedes tribuni. Olim erat tribunus, qui tertiae parti Romae praeerat. Modo millenarius dicitur tribunus, qui mille uiris ¹⁰ praest. Inde tribunal dicitur sedes iudiciaria, cui iudicantes sedent iudices. . . . Paries dicitur a parilitate, ·i· ab aequalitate. Propter disciplinam, uenisti. Disciplina dicitur magisterium a discendo, eo quod plena discatur; hinc et discipulus a disciplina. . . . Fenestra dicitur, eo quod intus ferat lucem: fos enim Graece lux Latine. Secundum fores, scribo. p. ^{365, 20} ¹⁵ Secundum et secus et iuxta idem sunt. Fores pluraliter sunt ostia domorum, quae extrinsecus || 133 || aperiuntur, ualuae uero, quae intrinsecus, a uelando, eo quod uelant. Post tergum, respexit uxor Loth. Tergum gi dorsum, tergus tergoris ·i· corium. Trans ripam, iacio. Ripa et ora et margo idem est. Ultra fines, ciuitatis pergit episcopus, ·i· ultra p. ^{365, 21} ²⁰ terminos. Praeter officium, laborat ipse. Officium dicitur ab effectu, quasi 'efficium', non, ut quidam putant, ab 'officio' uerbo, quod significat noceo, efficio uero est perficio uel impleo: inde officium dicitur a perficiendo. Supra caelos, sedet dominus. Caelum dicitur pictum a uerbo caelo as ·i· sculpo pis uel pingo gis. Caelum enim stellis est depictum. ²⁵ Vsque Oceanum, gubernat dominus. Ocys Graece uelox Latine: inde Oceanus dicitur mare magnum a uelocitate undarum, quo cingitur mundus. Circiter annos, XXX habet ille aetatem. Circiter ad aetatem pertinet. Penes arbitros, sedeo. 'Penes' et 'apud' idem sunt. Arbitri dicuntur iudices, qui suo arbitrio causas iudicant. Arbitrium uero est ³⁰ libera potestas uel uoluntas.

Sciendum est, apud Graecos X et VIII esse praepositiones, apud Latinos uero multo plures. Sed hoc facit polysema significatio paene omnibus Graecis praepositionibus indita. Verbi gratia περί Graeca praepositio diuersis sensibus accipitur: περιφέρω enim circumfero, περί- ³⁵ φρασις circumlocutio, περί τὸ ὄρος circa montes, περί ἀρχῶν de principiis, || 134 || περισσολογία superuacua adiectio. Hoc inodo et κατά:

1 dyptongon inde^{et} 3 Donati lemma: iuxta macellum una cum interpretatione omisum est. 5 propter diues est 6 auigarrum 10 sedent] An: insident? Post iudices Donati lemma: per parietem interdicti eiusque expositio. 11 Propter disciplinam] cf. Don. p. 365, 20 cum adnotatione Keilii. 13 Donati lemma: prope fenestram interdicti. 15 hostia 17 post tergum 25 oculis 27 Circiter annos] cf. Don. p. 365, 20 cum adnot. K. 29 dicuntur] domini 32 polyssema pene 33 grecis ΠΕΡΙ greca 34 periferō perifrasis 35 perito oros periarcho 36 per^ologia cata

dicimus enim *κατὰ Μαθητῶν* ·i· secundum, et † cata mane ·i· iuxta. *Πρός* quoque diuersas habet significationes. Et apud nos *ad* ponitur pro apud, ut est illud:

Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis,
pro 'apud Troiam'.

- p. 365, 22 · D. O magister da, ·i· dic praepositiones ablatiui. Superius dixisti accusatiui praepositiones, ergo dic illas, quae proprie ablatiuo seruiunt. His enim duobus per appositionem iunguntur praepositiones, caeteris uero
p. 365, 23 per compositionem. M. A et ab et reliquae. A domo, egredior. Doma Graece tectum Latine. Hinc et Salomon: Melius est sedere in an-
p. 365, 24 gulo domatis, quam cum muliere litigiosa. Ab homine, accepi. Homo ab humo dicitur. Abs quolibet, ·i· ab aliquo accepi. Cum exercitu, uadit rex, Exercitus dicitur ab exercitio: exercetur enim studio armorum, ·i· docetur. Coram testibus, locutus est dominus. Testes dicuntur a testiculis uel a testonibus, quia minus, quam duo, non
p. 365, 25 recipiuntur. Testiculi autem et testones idem sunt. Clam custodibus, surrexit dominus, ·i· occulte, nescientibus custodibus. Coram et palam idem sunt; clam uero contrarium est illi. De foro, uenio ·i· de
mercato. Forum neutri generis est et significat mercatum in singularitate; fori uero pluraliter masculini generis sedilia sunt nauium unde
Virgilius: laxatque foros ·i· nauium || 135 || sedilia. E iure, damnatus est ·i· ex lege. Ex praefectura, abiectus est ·i· ex dignitate. Praefectura enim est nomen dignitatis, inde 'praefectus' antepositus. Pro
p. 365, 26 clientibus, laborat magister. Clientes dicuntur discipuli, quasi colentes magistrum, uel aliqui subiecti qui metuunt. Prae timore, angeli ex-
p. 365, 27 territi sunt custodes. Palam omnibus, locutus est dominus ·i· manifeste. Sine labore, gubernat deus mundum. Absque iniuria, regit omnia ·i· absque iniustitia; ius dicitur lex, inde iniuria, quicquid contra legem agitur. Tenuis pube. Tenuis praepositio est et licet praeponi debeat, tamen euphoniae causa postponitur, ut pube tenuis. Pubes dici-
p. 365, 28 tur barba uel locus corporis pudendus. Vnde legitur de Scylla, in diuersa monstra pube tenuis fuisse conuersam. In sub super subter. Hae
p. 365, 29 quattuor ambobus casibus seruiunt, sicut ipse in sequentibus manifestauit exemplis. Vel quoslibet, ·i· quoscumque. Ire, de praesenti; isse,
p. 365, 31 de praeterito; ituros esse, de futuro. Itur, pergitur a Troianis. In antiquam siluam, ecce motio; qui enim it, mouetur. Stans, stabilitatem significat. Puppis dicitur posterior pars nauis, sicut prora anterior. Postes
p. 365, 32 dicuntur eo, quod post fores stant. Nituntur, ·i· conantur ascendere,

1 cata mathenn 2 pros ad addidi 3 illud] *Verg. Aen. I 24* 10
Salomon] *Prou. 21, 9* 11 litigiosa 21 Virgilius] *Aen. VI 412* laxantque
labore
nauium ·i· sedilia 27 sine gubernat dñs 29 Tenuis pube om. 31 scilla 32
conuersa 33 manifestabit 36 enim^{it}

ecce motio. — Venus deferebat 'arma radiantia', .i. fulgentia, filio suo Aeneae et 'posuit sub aduersa quercu', ecce stabilitas. Nam qui deponitur, stat. Quercus est arbor glandifera et dicitur a quaerendo, eo quod antiqui ibi uictum quaerebant. D. Super quam uim habet? M. Vbi p. 366, 2
 5 locum, ut super caelum super terram, significat, accusatiuo seruit. Men- p. 366, 3
 tionem .i. recordationem || 136 ||. Rogitans, .i. interrogans. Super p. 366, 4
 Hectore multa. 'Super' hic pro 'de' ponitur. Verba sunt Didonis, apud quam cum esset Aeneas, rogitabat eum super Priamo, hoc est de Priamo rege Troianorum et super Hectore filio eius. D. In quam uim habet?
 10 M. Quando stabilitatem significat, ablatiuo seruit, sicut supra dictum est. Habet et alteram uim, quando accusatiuo seruit, ut: 'in adulterum iratus est episcopus': hic pro 'contra' ponitur. Adulter dicitur alienum torum uiolans. 'In desertorem iratus est rex'. Desertor dicitur, qui suum regem deserit et ad alterum uadit. Idem est et transfuga, uel transfugas
 15 dicimus desertores, qui tempore belli suam militiam deserunt. 'Subter' proprie accusatiuo semper iungitur, ut subter caelum; ablatiuo nusquam, nisi figurate ut Virgilius:

Subter densa testudine

dixit. Testudo est camera scutorum. Diduco, .i. diuido. Vnde Iuue- p. 366, 9
 20 nalis de Hannibale:

Diduxit scopulos et montes rupit aceto,

diduxit .i. diuisit. Scopulos rupes lapides. Di non potest separari a dictionibus. Dictio autem dicitur, eo quod aliquid dicendum .i. intelligendum habeat. Diducere enim est diuidere, ut 'diduco fontem in riuos',
 25 .i. diuido. Distrabo, uendo; distrahere enim est uendere, inde distractor uenditor. Recipio, iterum capio. Secubo, seorsum iaceo. Amplector, circumdo uel deosculor. Congredior, pugno uel luctor. Apud et penes. Hae duae praepositiones per compositionem numquam p. 366, 10
 iunguntur, sed semper per appositionem. Reliquae || 137 || omnes exceptis
 30 di dis re se am con per compositionem et per appositionem iungi possunt. Sciendum est, quod apud nos multae praepositiones inueniuntur, apud Graecos uero paucae, quia maxima ex parte inter aduerbia annumerantur.

DE INTERIECTIONE.

Interiectio quid est? Definitionem interiectionis secundum sub- p. 366, 13
 35 stantiam requirit. Interiectio compositum nomen est ex inter et iacio et facit praeteritum interieci, transit in participium interiectus ti, addita o,

1 Venus] cf. Don. p. 366, 1   3 glandifera   6 Super Hectore] cf. Don. p. 366, 4
 cum adnot. Keilii   14 transfugas   17 Virgilius] Aen. IX 514   19 Iuuenalis]
 Sat. X 153   21 diducit — rumpit Iahnus   acoeto   24 diuidere   25 *nim
 32 grecos   annumerant   34 definitionem

formatur interiectio. Igitur interiectio, quae Graece *παρένθεσις* uocatur, ab interiaciendi nomen sortita est, quia, cum de aliis partibus loquimur, subito inter eas proferimus interiectionem. Vnde et aliae partes, quae subita uoce proferuntur, interiectioni deputantur, ut 'pro dolor' 'pro nefas' 'deo gratias'. Dicitur etiam, ut aiunt, interiectio quasi 'interius iacens ratio', dum uox plerumque impraemeditatiue exterius emergit. Quidam hanc particulam aduerbio consociare uoluerunt. Cur igitur Donatus noluit? Quoniam habet suam proprietatem, sicut ceterae partes, uidelicet mentis affectum ostendere. Et sciendum, quod ita manent interiectiones apud Hebraeos, sicut et apud Latinos, et non mutantur in aliis partibus, ut 'racha' interiectio dolentis est apud Hebraeos significans, -i- demonstrans, mentis affectum, -i- intellectum. Quicquid enim noster animus p. 366, 14 uelit, siue erumpente gaudio seu dolore, interiectione ostendit. Incon- p. 366, 15 dita uoce, -i- || 138 || informata. Euax, interiectio est gaudentis, sicut et euge, ut in euangelio: Euge serue bono, -i- laetare. 'Heu' ali- 15 quando duplicatur, ut Virgilius:

Heu heu quam pingui macer est mihi taurus in eruo.

In interiectionibus, ut ait Donatus, nulli certi sunt accentus; aut enim dicas éuax acuto paenultimo uel euāx ultimo acuto, idem est. Sic et heu et euge et papae. 'Heu' autem interdum monosyllabum est aut disyl- 20 labum, sicut metri necessitas coegerit. 'Papae' Graeca interiectio est admirantis, unde et papa dicitur apostolicus et interpretatur 'admirabilis' uel 'pater patrum'.

LITORA SERMONVM LINGVIS COMPONIMVS ISTIC.

1 paratesis 10 hebreos 11 hebreos 12 enim *supra lin.* 15 euuangelio]
Matth. XXV 21 16 Virgilius] *Ecl. III 100* 17 michi 18 Donatus] p. 371, 24
 19 penultimo euax] *Vtrobique accentus signa omissa sunt.* 20 pape 21 pape
 greca 24 SERMONV LIGVIS

VIII.

COMMENTVM EINSIDLENSE IN DONATI
ARTEM MAIOREM.

DE VOCE.

|| p. 138 med. || Locuturus Donatus de grammatica disputatione bene incohavit a uoce, quia uox est fundamentum omnium artium. Nam de uoce formantur litterae, ex litteris syllabae et ex syllabis partes et cetera. Sciendum autem XV definitiones esse apud rhetores, ex quibus duae sunt
5 principales, substantiae uidelicet et accidentium, quas ambas hic tangit Donatus. Cum enim dicit: 'uox est aer ictus', definitionem substantiae ostendit. Et in hac prima definitione duo requirenda sunt, uidelicet communio et proprietas. Communionem namque habet uox cum litteris syllabis pedibusque ac reliquis partibus in eo, quod dicitur: 'uox est aer
10 ictus'. Nam nomina litteras syllabasque proferentes aerem percutimus. Proprieta|| 139 ||tem in eo, quod subiungit 'sensibilis', auditu tantum modo, non uisu, sicut littera. Quamuis enim litterae et partes audiantur, tamen uidentur et tangi possunt in libro. Cum uero dicit 'sensibilis auditu', accidentium definitionem tangit. Accidit enim uox auditui. Quinque sunt
15 corporis sensus: uisus auditus gustus odoratus et tactus, qui ex se de cerebro per fistulas ad cor descendunt et unus quisque illorum suum habet accidens. Nam oculis accidit uisus et oculus uisui, auditus auribus et aures auditui, gustus ori et os gustui, olfactus naribus et nares olfactui, tactus uero reliquo corpore dimittitur. Animae quoque sensus V enumerantur: intellectualis rationalis irascibilis concupiscibilis uitalis. Nunc
20 per singula uideamus. Vox est aer ictus. Ictus id est percussus. 367, 5

Cod. Einsidl. 172 p. 138—150, 201—208, 151—195   2 iucobanit   4 diffini-
tiones, sic semper   rthiores   15 odoratus, *supraser.*   i. olfactus   16 cerebri
per ||| fistulas

A quo? plectro linguae, idest reuolutione. Vbi? in arteriis, idest in uis spiritus. Arteriae autem sunt os compaginaturn a gutture usque ad cor. Et dicitur uox a uocando, uel a Graeco ἀπὸ τοῦ βοῶ, b in u mutata et addita x, formatur uox. Omnis sonitus generaliter uox dicitur, specialiter tamen hominum siue animalium. Aer dictus est ἀπὸ τοῦ ἀέρειν idest a ferendo, eo quod terram ferat et feratur ab illa. Et est aer uentus spiritus uel flatus modicus plurimum habens raritatis. De quo Virgilius:

Longum per inane secutus.

Sciendum est quia iste aer, qui inter terram est et cursum lunarem, corpulentus et spissus appellatur. Aliquando enim corporascit in nubes et aliquando dissoluitur. Ergo ista pars terrae deputatur, quia in multis suis || 140 || partibus similis est illi. Ille uero, qui superior est, in quo uentosi ac procellosi motus nequeunt existere, ad caelestem pertinet partem et dicitur aether, idest purus spiritus. Aer uero, spissus spiritus, quo iste mundus plenus est, quem trahimus et emittimus. Tria autem corpora 15 naturae mirabili opere formata de ignea natura nascuntur, idest lux calor et uox. Lux uidelicet ad oculos, calor ad tactum, uox ad auditum. In hoc etiam intelligitur, quod uox corpus est de corpore formatum, idest tenuissimus aer de tenuissimo aere ignis. Sed etiam lux corpus est quasi aliud corpus tenuissimum de eadem ignis natura. Calor quoque eodem 20 modo quasi aliud corpus subtilissimum. Multi tamen philosophorum affirmant, haec tria non esse corpora, sed quasdam corporum qualitates. Ictus. Ico icis participium facit ictus, icio autem 'icitus', et idem significant, idest ferio percutio. Inde dicitur aer ictus, idest percussus. Etenim uox sine ictu fieri non potest. Motus igitur causa est ictus, ictus 25 autem causa est uocis. Hucusque definitio substantiae. Sensibilis auditu. Vox enim auditu sentitur, sicut lux uisu. Sensibilis autem dicitur quicquid ab aliquo potest sentiri et facit hic et haec sensibilis et hoc sensibile. Quantum in ipso est. Subaudis ictu idest percussione. Aeris enim maior percussio maiorem sonitum reddit uel etiam in ipso, 30 scilicet auditu, quia quidam sunt qui sagacius audiunt atque maius, quidam uero minus. Articulata, uox dicitur uel ab articulis idest paruis artubus, quibus penna tenetur uel calamus, dum uox forma || 141 || tur litteralis; uel ab artando dicitur, eo quod artata idest coniuncta cum aliquo sensu illius qui loquitur profertur; seu potius ab artubus idest membris suis, uidelicet litteris syllabis et partibus, quibus instar corporis humani perficitur. Artus sunt membra maiora, articuli uero minora. Confusa, idest diordinata, eo quod nullum habet ordinem, mixta, sine sensu prolata. Has duas species uocis, articulatam scilicet et confusam, quas

2 compaginaturn, *suprascr.* .i. coniunctum   3 a greco apo tu boō   5 apotu
aerin   7 Virgilius] *Aen. XII 354*   14 ether   21 philosophorum

hic Donatus comprehendit, Priscianus in quattuor diuidit differentias, articulatam uidelicet et inarticulatam, litteratam *et* illitteratam, quae binae inuicem coniunctae alias quattuor de se reddunt: articulata et litterata, ut est: arma uirumque cano, quae articulata uocatur eo quod intelligi potest, litterata uero eo quod scribi. Articulata et illitterata, ut gemitus hominum et sibilus. Litterata et inarticulata est, sicut uox ranarum et coruorum, ut coax cra, quae scribitur, sed non intelligitur. Illitterata *et* inarticulata, quae nec scribitur nec intelligi potest, sicut collisiones petrarum, cursus fluminum, sonitus tonitruorum.

10

DE LITTERA.

Post uocem, quid sit littera, definiuit et bene post uocem, quia littera signum est uocis. Signa autem sunt aut signa rerum aut signa signorum. 'Terra' enim signum est rei, idest substantiae, litterae autem, quibus illud nomen quod est 'terra' scribitur, signa sunt signi, idest nominis rem significantis. Dicta || 142 || autem littera uel a lituris, idest tabulis ceratis: nam liturae sunt tabulae ceratae, in quibus scribebant antiqui ea quae excogitabant et maxime in noctibus; uel quod legendi iter legentibus praebeat; uel littera dicitur quasi legitera, eo quod in uersu frequenter iteretur. Litterarum igitur diuersi repertores fuere. Primus namque
 20 Enoch septimus ab Adam litteras repperisse dicitur, unde in epistola Iudae legitur: sicut scripsit septimus ab Adam. Deinde Cham filius Noe praenoscens cataclysmum esse futurum fecit duas columnas, unam marmoream quae in aqua seruaretur, et alteram latericiam, quae in igne duraret, quibus septem artes liberales tradidit ut post diluuium stoliditas
 25 hominum pelleretur et acumen ingenii exerceretur. Postea Moyses alias repperit litteras in monte Sinai digito dei scriptas, quae usque ad tempora Hesdrae durauerunt, quibus nunc Samaritae utuntur. Deinde Hesdras inuenit alias leniores et faciliores ad scribendum, quibus Iudaei utuntur. Graecorum uero litteras Phoenices reppererunt, unde in initiis librorum Phoeniceo colore idest minio scribuntur litterae. Latinorum quoque
 30 litteras Carmentis nympha Nicostrata mater Euandri inuenit. Carmentis autem dicta, eo quod futura carminibus canebat; nympha dicitur quasi lympha, idest aqua, quia sicut aqua sapientia diffluebat. Nicostrata uero idest uictoriosa. Νίκη enim Graece uictoria || 143 || Latine, uel gladiata,
 35 eo quod ingenii acumine uigebat. Aliarum quoque litterae gentium a diuersis auctoribus repertae sunt, sicut Gothorum litteras Gofsilus episcopus repperit. Genera etiam litterarum diuersa sunt. Quaedam enim unciales

1 Priscianus] I p. 5, 5 H.   2 litteratam illitteratam   8 Inlitterata inarticulata
 9 tonitruorum   11 definiuit, sic semper   22 cataclysmum   25 moyses supra
 lineam   26 repperit   29 grecorum   phoenices   reppererunt   30 phoeniceo
 31 nimpha, cf. Isidor. Orig. I 4, 1   32 nimpha   33 limpha   34 Niche grece
 37 repperit

dicuntur, quae et maximae sunt et in initiis librorum scribuntur. Dictae autem unciales, eo quod olim uncia auri a diuitibus appenderentur. Sunt et aliae longariae, quae et longae manus scriptura dicuntur, Graece uero *σύνματα*. Sunt et tonsae, quas Scotti in usu habent. Sunt etiam uirgiliae a uirgis dictae.

367, 9   Littera est pars minima. Notandum autem, hic a Donato litteram pro elemento esse dictam more antiquorum. Antiqui enim litteras uocauerunt elementa, eo quod ad similitudinem mundi elementorum, quibus corpora consistunt, litteralem faciunt uocem. Aliud est enim littera, quae uidetur, et aliud quod per eam colligitur idest elementum. Videlicet 10 uox quae per litteram designatur idest indiuidua potestas et uis litterae ipsa pronuntiatio uocatur. Hoc autem, quod uidetur, littera est et figura atque nota uel character aut domus elementi. Igitur si elementum est pars minima uocis articulatae, illud, quod remanet, nota est elementi. Minima, quia quasi atomus est. Atomus autem dicitur quicquid indiui- 15 sibile est. *Τομή* enim graece incisio. Verbi gratia liber diuiditur in sententias, sententiae in partes, partes in syllabas, syllabae in litteras, litterae uero indiuisibiles manent. Vocis articulatae. Non dicit inarticulatae, sed illius, quae litteris comprehendi potest. Quaeritur, cur Donatus superlatiuum gradum genetiuo singulari adiunxit in hoc dicens 20 'pars minima uocis', cum superius illum genetiuo plurali iungendum esse dixerit. Sed ita intelligendum est, ut dicatur: Littera est pars minima scilicet partium uocis articulatae. Litterarum aliae sunt uocales. Haec diuisio prima et principalis est. Primo enim diuiduntur in duas partes idest in uocales et consonantes. Sequitur uero secunda diuisio, 25 quae et subdivisio uocatur ubi ait: Consonantium aliae sunt. Sunt ergo diuisiones duae litterarum et tres partes, idest uocales semiuocales et mutae. Vocales autem a uocando dicuntur uel a uoce, eo quod per se prolatae plenam faciant uocem. Consonantes uero dicuntur, eo quod cum uocalibus positae simul sonant. Semiuocales quoque, non quod dimidium 30 sonum habeant, sed quia per se sine uocalibus perfectum sonum non habent, sicut dicimus semideos et semiuiros, non quod dimidii dii sint, sed quia perfecti non sunt. 'Semiuocalis' autem compositum est ex nomine, quod est semis semissis, et uocalis. Semis uero est alicuius mensurae dimidietas. Mutae etiam dicuntur, non quod penitus careant uoce, sed ad 35 comparationem uocalium mutae sunt, sicut mutum hominem dicimus, non quod locutione prorsus careat, sed ad comparationem eloquentis. Deformem quoque dicimus || 145 || mulierem, non quod sine forma esset, sed male formata est in comparatione mulieris bene formatae. Sciendum

3 grece   4 tonsae] tuusae   13 character   15 athomus   athomus   16
thome   diuitur   21 superius] p. 355, 13 K   26 alia est   29 dicuntur *supra*
lineam   82 dii *supra lineam*

autem quod uocales aperto ore pronuntiamus, non iunctis labris, sicut consonantes. Per se syllabam, scilicet sine adiutorio consonantium. ^{367, 11} Verbi gratia amo a syllaba est, sicut de reliquis. Et sunt numero V apud Latinos, apud uero Graecos VII. Transeunt, idest consonantes ex uo- ^{367, 12} calibus fiunt. Geminantur, idest simul ponuntur, cum aut i praecedat ^{367, 13} u, ut liueo, aut u praecedat i, ut uirgo. Vates, dicitur propheta a uimentis. Hae duae i et u non solum transeunt in consonantes, sed etiam mediae dicuntur idest medium sonum habentes. In quibusdam dictio- ^{367, 14} nibus, idest partibus. Expressum, idest purum uel liquidum sonum ^{367, 15} non habent, quia mixtim sonant. Nam in sono sese confundunt. Vt uir. Hoc loco sonum y Graecae uidetur habere et ideo purum sonum non habet, uel etiam 'intimus' sonus dicitur, quia commixtus uidetur ex i et u, quasi sit u ex una parte et i ex altera, ut ex illis unus sonus formetur, qui intimus idest medius appellatur, quia nec ita pure sonat, ut ¹⁵ solum u aut solum i, unde et sonus u confundit sonum i. Optimus. In hoc etiam sonus i confundit u. Antiqui enim optimus pessimus maxumus scribebant et sonum qui erat inter u et i proferebant. Nunc autem haec per i scribuntur atque proferuntur. Ergo hoc exemplum Donati iam pro nihilo habetur. Extra quam formam, idest qualitatem et habitu- ^{367, 16} dinein, in qua medium sonum habet. || 146 || Quid est u? Non est uocalis, quia eius potentiam non habet, idest nec duo tempora habet, aut unum; quod congruit uocalibus. Consonans autem non est praecedente altera consonante. Quare ergo scribitur? Vt plenior reddat syllabae sonum. Digamma littera est apud Graecos duabus gammis constans, idest ²⁵ ex duabus litteris, una uidelicet super alteram posita, quae tam pinguem sonum reddit apud Graecos, quam et u consonans apud Latinos. Figura itaque illius digamma uocatur. Potestas uero eiusdem uau nominatur, quam accipientes Latini posuerunt super u consonantem, et facit u consonans apud nos, quod digamma apud Graecos, et hoc est quod ait: huic, ^{367, 18} scilicet u consonanti, solet digamma ascribi, idest assignari, quia eius potestatem habet in hoc loco. Vt seruus uulgus. Seruus dicitur ^{367, 19} a seruando: ipse est qui in bello captus seruatur ad uitam. Vulgus dicitur promiscua multitudo, quasi uoluntate uagus, eo quod unus quisque quo desiderat pergit. Nam i litteram, quasi diceret: multi negant i

8 Verbi gratia amo etc.] In margine additum: ego e similiter syllaba est . 4
 grecos 5 cum autem i- 6 liueo] limo, nisi praefers Iuno, quod apud Donatum
 est. 11 y grece 13 sit uu 19 nichilo 23 syllabae sonum] Iuxta ista in
 margine adduntur haec conglutinatoris forcipe misere mutilata: enim loco ubi u....
 nantem habe.....t latini scri.....itur digamma ... per ut signifi....etur quod eius
 digam.... potestatem ha.....a ubi esset ....uans, et in margine inferiori: Repre-
 henditur hic Donatus a quibusdam quare digammon dixerit quasi declinans, cum omnia
 nomina litterarum indeclinabilia sint tam apud grecos quam apud latinos. 24 gre-
 cos 26 grecos 27 dygamma 29 dygamma 30 dygamma ascribi, superscr.:
 s. apud grecos 34 nam i- littera

367, 20 posse geminari in una syllaba, sed ego non nego, quia potest. Latinae uocales corripī et produci possunt. Et ideo dichronae sunt, unum uidelicet uel duo tempora habentes, sicut ara, quando altare significat, longam habet a, quando uero stabulum porcorum, breuem, sic et de ceteris. Graeci uero quasdam habent uocales, quae semper producantur, sicut η et ω , et alias habent, quae perpetue breuiantur, sicut ϵ et o . Habent etiam communes, quae dichronae uocantur, ut α ι et υ . Existi || 147 || mant, sed ego non existimo, quia aspirantur et tres consonantes, c t p, ut pulcher theos propheta, sed uocalibus aspiratio antepōnitur, consonantibus uero postpōnitur. — Semiuocales a uocalibus incipiunt et in suo sono terminantur. Omnes quidem ab e incipiunt nisi sola x quae ab i incipit et hoc ideo, ut, quod habet in fine apud Graecos, haberet in capite apud Latinos, et est littera duplex, quia pro c et s uel g et s accipitur, ut lux lucis lex legis: sunt tamen quaedam nomina extra hanc regulam, ut nix niuis, nox noctis, supellex supellectilis, pro quibus 15 creditur x assumpta esse a Graecis, quia non erat certitudo, utrum cs uel gs ponerentur in eorum nominatiuis. Liquidae dicuntur labiles, quia ueluti aqua labuntur et defluunt in metro. Sed l et r apud Latinos, 368, 2 apud Graecos uero m et n liquescunt. S littera, scilicet praeter id quod semiuocalis est quandam habet potestatem, idest in metro uim consonantis 30 amittit. Vnde et poeta:

Hortatur Mnestheus nunc,
plerumque etiam penitus subtrahitur; ut:

Instantibu paruis.

368, 4 Ex illis, scilicet VII semiuocalibus. F littera superponitur liquidis l uel r. Exprimit, quibus liquidis praepōnitur, ne dubitatio fieret. Priscianus quoque affirmat, quod f littera nihil aliud habet, ut sit semiuocalis, nisi quod a uocali incipit et in se ipsa terminatur. Vnde et nullius dictionis terminalis inuenitur || 148 || et loco illius muta scribitur idest p. Nam ubi nos scribimus f, a multis ph scribitur. — Mutae a suo sono 30 incipiunt et in uocalibus finiuntur. Superuacuae, idest inanes et super- 368, 7 fluae. Imperitis, idest ab indoctis. K litteram praepōnendam esse non c. Priscianus tamen hoc destruit dicens, nullam esse differentiam, utrum Karthago et Kalendae per K, an per C scribantur, licet moderni K in his duobus nominibus, quia Graeca sunt, scribendum esse 35 asserant. 'Cur' et 'cum' ideo per c scribenda sunt, quia consonans sequitur 368, 10 u sine altera uocali. Creditur nota, idest tenetur character uel figura, quando uim consonantis amittit. Est autem aspiratio sonus uberius elatus.

---

2 dycronae   5 greci   6 sicut e et o   7 dycronae   ut a i et y   12
grecos   13 uel g s   16 grecis   18 defluunt   21 poeta] *Verg. Aen. V* 189
22 mnestheus   25 s. u u semiuocalibus   supponitur   26 Priscianus] *I p. 11, 13*
27 nichil   33 esse om.   Priscianus] *I p. 12, 7*   34 Kartago   37 character

Remanent, idest supersunt, restant, scilicet ad disputandum, idest ut de eis dicatur. *Admisimus, idest* assumpsimus, ut hymnus gaza. Du-^{368, 12}plex. Z pro duobus s uel pro s d ponitur quae ante eius assumptionem ita scribebantur, ut 'massa' dicebant pro 'maza' et 'Messentius' uel 'Me-⁵dentius' aut 'Medientius' pro 'Mezentius'. Vnde fit ut quidam putant. Latinae litterae non sunt plures quam X et VII, quia h non est littera sed aspirationis nota, x uero quamuis sit duplex, superflua est, ut dicunt, eo quod nihil aliud habet, quam cs uel gs, k et q nihil aliud habent quam c. Quibus subtractis et Graecis duabus X et VII tantum remanent, nec¹⁰ etiam apud antiquissimos Latinos || 149 || siue Graecos plures fuere, quam XVI subtracta f littera. Si quidem ex XX et tribus. Sicut media^{368, 13} est Latina lingua inter Graecam et Hebraeam, sic medium tenet numerum in litteris. Graeci uero XXIII, Latini XXIII, Hebraei XXII habent litteras. Inde XXII libros habent ex uetere testamento. Tria, i. accidentia.^{368, 15}
¹⁵ Hucusque de littera. Hinc de accidentibus disputaturus est, scilicet hic litteram pro elemento posuit. Nam et elemento accidunt haec tria et eius causa inuenta sunt. Verbi gratia, si quaeratur, quid littera uocetur, accidit ei uocabulum, i. nomen suum; si quaeratur, qua figura sit edita, uidelicet utrum sit recta linea, curua an rotunda, accidit ei sua figura;
²⁰ potestas uero ipsa pronuntiatio et utrum sit uocalis an consonans, semi-uocalis an muta. Multi etiam quaerunt de ordine litterarum, utrum sit per se accidens, sed reuera pars est potestatis. Hoc quoque notandum est, quod litterae in alfabeto non sunt secundum ordinem, quia r post s nisi interposita t nihil sonat, sicut tonsor 'tonsrix' debuisset facere, sed²⁵ 'tonstrix' facit. Sunt ergo secundum placitum eorum, qui eas reppererunt.

DE SYLLABA.

Definitio est syllabae: syllaba est comprehensio, i. conceptio,^{368, 18} coadunatio litterarum. Et dicitur syllaba ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γραμμάτων, i. a conceptione litterarum. Nam συλλαμβάνειν Graece³⁰ || 150 || conceptio Latine, τὰ Graecus articulus, γραμμάτων litterarum. Hic autem litterarum pro elementorum posuit Donatus, quia syllaba coniungit et concipit elementa. Et haec est prima definitio syllabae. Enuntiatio. Altera est definitio, quia una uocalis aliquando syllabam facit, licet non proprie, sed abusiue, sicut 'nominatiuus' dicitur casus et 'unus'³⁵ numerus. Si enim syllaba ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γραμμάτων, idest a conceptione litterarum dicitur, unius uocalis enuntiatio abusiue et improprie uocatur syllaba. Sciendum autem, quod syllaba ab una incipiens

2 admisimus idest om.   4 ita scribebantur] |||| ascribebantur   8 nichil bis
9 grecis   X et VIII tantum   10 grecos   12 grecam et hebream   13 greci
hebrei   24 nichil   25 reppererunt   28 apotu syllabanin ta grāmaton   29 syl-
labanin   30 grecus   35 a potu syllabanin

littera sex adusque peruenit, ut a ab abs mons stans stirps. Temporum capax, i. receptrix. Breuis enim syllaba unum tempus habet, longa uero duo. Cum ergo dicit 'capax temporum', in hac definitione comprehendit et eas, quae unius temporis sunt capaces uel duum. Et est tempus in syllaba spatium quoddam, uidelicet quaedam morula uocis. — 5

368, 27 Communes sunt modo longae, modo breues. In i loco consonantis positam, ut 'aio' a producit in prima persona, in secunda uero corripitur, quia i iam uocalis est. Positione, i. missione, quia ibi duas consonantes mittimus. Dicta ergo positio a ponendo, eo quod poetae artificialiter composuerunt, ut breuis uocalis, quae per se unum tempus 10 habet, ex duabus, quae sequuntur, consonantibus habeat alterum et ex 368, 23 correpta queat esse producta. Producit, i. protelatur. Vt a o. I et u dimisit, quia non semper sunt uocales. || 201 || Iunguntur, i. sociantur. Diphthongum, i. dualem sonum, 'di' duo, 'phthongus' sonus dicitur. 368, 24 Ei, diphthongus antiquis fuit in usu, sed modo ea non utimur, nisi in ipsa particula, idest interiectione, ut 'ei mihi', interiectio dolentis est. 368, 25 'Eibam' in..... posuisse creditur, quia ab usu recessit. Excipitur, i. separatur. Vt arma, nomen neutrale est et semper plurale. Arcus, ab arcendo dicitur, eo quod hostes a longe coerceat, i. repellat. Axis, tribus intelligitur modis; ipsa uidelicet pars, ubi plastrum uehitur, axis 20 appellatur; est etiam pars caeli, i. septentrio, uel linea intelligibilis a polo 368, 26 usque ad polum, circa quam uoluitur caelum. Positam, i. missam. Vt at Iuno at Venus. Venus a uenustate dicitur, i. a pulchritudine. Venustum enim dicimus hominem pulchrum. Geminant, i. duplicant, ut 'aio'. Sed quia hiatus intolerabilis erat inter tot uocales, expulsum est 25 unum i a perspicacioribus altero remanente pro duabus consonantibus. 369, 2 Vt aio te Aeacida Romanos uincere posse. Aeacides dictus est Pyrrhus, qui cum deberet ire ad bellum contra Romanos, interrogauit Apollinem, utrum uictor existeret. Cui dedit dubium responsum, ut, quisquis uinceret, ipse uera dixisse uideretur. Nam dicendo: 'o Aeacida, 30 aio te posse uincere Romanos', quasi uictoriam ei promisit. Si autem dixeris: 'o Aeacida, aio Romanos posse uincere te', || 202 || quasi uictoriam Romanis promittit, unde et λοξός dicitur Apollo, i. lubricus et tortuosus, eo quod dubia dabat responsa.

De communibus syllabis. Syllabae communes, quae corripri et produci possunt, secundum Donatum VIII modis fiunt, sed iuxta beatum Bedam VIII constant. Primus modus est:

Vasto Cyclopi in antro

7 posita 11 sequuntur 12 ut a e 14 dyptongum dy ptongus 15 dyptongus 16 michi 17 Eibam, *suprascr.* eo] *Post haec nonnullae litterae euanuerunt.* quia] *An* quod? 20 ueitur 26 unum i. a perspicacioribus 27 eacida, *bis* 28 pyrrus 30 eacida, *bis* 33 loxos 37 baedam] *p. 2352 P* 38 Vasto] *cf. Don. p. 369, 5 cum adnot. Keilii cyclopi] Verg. Aen. III 617*

et Vastosque ab rupe Cyclopes.

Secundus modus:

Vir humilis maesto caelum conscendit ab humo.

Tertius:

5 Regna beata poli sic iam quae scandere spes est.

Quartus:

Cuius amor maneat, cuius in corde per aeuum.

Hic reprehenditur Donatus, quare non addidit, breuem syllabam etiam in uocalem desinere, cum plerumque inuenitur, ut:

10 Arma uirumque cano.

Quintus:

Sanctae, o iuuenis, tibi sit sapientiae ardor.

Sed iste modus antiquis fuit in usu, nos uero penitus ab eo caremus.

Sed potius in una parte posuit Virgilius, ut:

15 Sudibusue praeustis.

Sextus:

Sophia nota tuae menti et mens nota sophiae.

Septimus:

Est decus hoc animae, uirtus hoc et inclytus ordo.

20 Haec pronomina aliquando producuntur, quia, quod nos dicimus 'hic' et 'haec' et 'hoc', prisci auctores 'hicce haecce hocce' proferebant. Licet ergo 'ce' syllaba ablata est, quasi positione manente ad uoluntatem poetae plerumque producuntur. Octauus:

Condite gaza poli, saccos uacuate gazarum.

25 Ideo 'duplex' dicitur, quoniam, antequam fuisset inuenta, pro ipsa duo ^{cf. p. 369, 13} sigma scribebant, ut 'Ssacharias', quod nos dicimus 'Zacharias'. — Hoc distat inter 'desinere' et 'suscipere': || 203 || 'desinere' est intra syllabam, ^{cf. p. 369, 12, 13}

ut ast, 'suscipere' uero ab altera syllaba, ut arma gaza. Nonus uero in quibusdam Donati codicibus inuenitur, in aliis autem non. Vnde putatur 30 non ab eo editus fuisse. Constat autem ex quattuor praepositionibus 'ad' et 'ob', 'in' et 'sub', quae uarie ponuntur in metro. Cum enim monosyllaba dictione perpetuo sunt breues, ut est 'adit obit', cum trisyllaba semper producuntur, ut 'adicio', cum disyllaba uero indifferenter sunt, scilicet longae uel breues, de qua compositione perficitur modus iste, ut 'adicit

35 obicit'. Longa syllaba duo tempora, i. spatia; habet, i. possidet. ^{p. 369, 14, 15}

Breuis unum, iuxta metricam rationem tempora definit, breuem uide- licet syllabam non amplius, quam unum, et longam, quam duo habere, ne propter multas uarietates metrica ars confunderetur. Nam si ratio

1 uastosque] *Verg. Aen. III 647* 3 Vir] Vir humilis maesto deiectus lumine
 terram *Beda p. 2553 P.* 5 regina que 10 arma] *Verg. Aen. I 1* 12 s'ac
 14 Virgilius] *Aen. VII 524* 17 Sophia] *Cf. supra p. 174, 1* 21 haec hoc 26
 cc
 duo simma 32 trissyllaba 33 dissyllaba

consonantium consideretur, longa duo et semis uel tria tempora, breuis unum et semis potest habere. Apud metricos, i. uersificatores. Semipes, i. dimidius pes, et hoc quantum ad pedes disyllabos, qui ideo primum possident locum, quia primi reperti sunt uel quod principatum tenent inter reliquos. Inde et principales dicuntur.

DE PEDIBVS.

p. 369, 17 Pes est syllabarum. Ventilatur a nonnullis quaestio, cur pedes in arte ponantur. Dicitur tamen, quoniam illos non improbe posuit, quia his quasi quadam pedali regula ad peragendos uersus tempora syllabasque metimur. Certa dinumeratio, certa lex, firma, definita. || 204 || 'Dinumeratio' computatio: nulla enim alia res dinumerat tempora et syllabas, ueluti pedes. Temporum, i. spatiorum. Nam quidam pedes sunt, qui duo uel tria tempora aut quattuor habent secundum numerum syllabarum. Haec autem definitio substantiae est, in qua proprietas et communio intelligenda est. Proprietas in hoc, quod dicit 'certa dinumeratio syllabarum'; communionem uero habet cum syllaba, quando dicit 'certa dinumeratio temporum', quia et in syllaba, sicut in pedibus, mensurantur tempora. Sic ergo iungitur: 'pes est certa dinumeratio syllabarum uel certa dinumeratio temporum'. Post syllabam definit, quid sint pedes, quia ex syllabis constant. Est ergo pes syllabarum certa dinumeratio, quia sunt quidam pedes disyllabi aut trisyllabi uel tetrasyllabi, postea polysyllabi, i. multas syllabas habentes, quos 'syzygias' uocamus. Accidunt, i. eueniunt. Vnicuique, i. omni pedi. Arsis, eleuatio s. uocis, eo quod ibi uox eleuetur. Thesis, humiliatio, i. depositio uel demissio, quia ibi uox deponatur. Numerus, s. certus, i. quot syllabas habet. Tempus, i. quot tempora accipit. Resolutio, quando unus pes soluitur in alterum, uidelicet disyllabus in trisyllabum uel trisyllabus in tetrasyllabum, temporum tamen ratione seruata: ille enim pes ponitur pro altero, cum quo eadem tempora habere debet, utpote proceleumaticus pro dactylo uel spondeo, quia eorundem temporum est. Quidam enim sunt simplices . . . . .

[DE TONIS]

p. 371, 27 || 205 || et proprietatem. Ordo est: Conturbat saepe, i. frequenter commouet accentuum legem, 'uel ratio distinguendi', i. diuidendi. Verbi gratia, si quis legens 'malesanus' diuidat in duos accentus, ut 'male' x

3 dissyllabos 7 uentilatur, *suprascr.* i. mouetur 21 dissyllabi aut trisyllabi
22 polysyllabi sinzugias 25 dimissio 27 dissyllabi in trisyllabum uel trisyllabum
29 cumque proceleumaticus 30 dactilo 31 simplices] *Inter p. 204 et 205 nonnulla folia interciderunt.*

unum accentum habeat et 'sanus' alterum, cum potius sub uno accentu pronuntiandum sit; 'uel pronuntiandi ratio', i. enuntiandi, quando aliquis pharétra et tenebrae et similia dixerit acuto in paenultima posito, cum in antepaenultima ponendus sit, uel etiam sequentibus quattuor particulis, i. ue ne ce que, accentus in ultimo improprie ponitur, ut 'dixit-que' 'putasne' 'uerboue' 'huiusce'; 'uel discernendae *ambiguitatis*', i. segregandae dubietatis, uidelicet dum necessitatis causa ponitur accentus in ultimo loco, sicut in aduerbio 'pone', ne putetur uerbum esse imperatiui et in paenultimo, sicut in nomine, quod est 'persona'. Graeca p. 371, 27
 10 uerba, s. quae ita sunt nobiscum, sicut apud Graecos, sine aliqua mutatione, ut Themisto Calypso. Melius, honestius pulchrius. Efferimus, p. 371, 28 pronuntiamus. Discretionis, i. separationis diuisionis. Pone, i. p. 171, 29 iuxta, in quo mutatur et accentus et locus. Ergo, ut quidam uolunt, p. 371, 30 causam significat, ut 'ergo illius ueni', i. causa s. illius, a nomine, quod
 15 antiqui habebant 'ergum ergi', i. causa, cuius ablatius in usu remansit apud nos et in fine circumflectitur. Sed, ut Sergius dicit, melius significat 'propter'. Sic enim resoluit: 'Ergo illius ueni', i. propter illum.

DE FIGVRIS ACCENTVVM.

Per obliquum, s. iter i. tortuosum. Ascendens, iens. A p. 371, 31. 32
 20 summo, i. ab alto. Descendens, i. ruens. Longa linea, s. ac- p. 371, 33 centus est. || 206 || Aequaliter ducta, ita —, de qua syllabae duo p. 372, 1 tempora habentes designantur, ut in pedibus supra dictum est. Breuis uirgula, s. accentus est. Panda, curua obunca inclinata. Contractior, i. breuior ita ∪. Ista enim breuis uirgula non ita rotunda est,
 25 ut semicirculus, sed uirgula est superius curua, qua breuis syllaba unum tempus habens ostenditur. Isti ergo duo accentus, longus et breuis, in ostensione temporum supponuntur syllabis. Hyfen uirgula, s. parua. p. 372, 2 Subiecta, i. supposita submissa. Versui, i. metro uel prosae. Hac nota, i. figura. Subterposita, i. subiecta subtus missa. Exigit, p. 372, 3
 30 i. requirit compellit. Anteuolans, i. praecurrens. In istis igitur uerbis p. 372, 4 ne erret puer putando duas esse partes, subtus ponitur hyfen coniungens duo in unum. Est autem Graecum nomen, Latine sonat coniunctio. Coniungit enim male separata et interpretatur supposita coniunctio. Dia- p. 372, 5 stole, s. accentus dissimilis hyfen, quia, sicut ille coniungit, ita iste

3 pharetra, tenebrae *omissis accentuum signis* penultima 4 antepenultima 6
ambiguitatis addidi 9 penultimo greca 10 grecos 11 calipso melius]
cf. Don. p. 371, 27 cum adnot. Keitii 13 ut quidam] *cf. Sergii de accentibus [in*
Donatum] p. 484, 9 K 14 ergo illius] ut in Vergilio: 'illius ergo uenimus' (*Aen.*
VI 670) Sergius 16 ut Sergius dicit] *Non est ipse hic Sergius, quem modo laudau,*
quippe qui 'ergo' idem esse quod 'causa', uoluerit p. 484, 9; sed fortasse is, quem
Vol. IV p. 486 seq. edidit H. Keilius, qui quidem eo ipso loco, quo de 'ergo' et 'pone'
agitur p. 525, 12. 13, lacunam passus est in codicibus 27 yfen 28 prose 31
 yfen 32 grecum 34 yfen

separat. Proprie autem diastole est intercolumnium i. spatium, quod fit inter columnas. 'Stole' enim dicitur columna, inde diastole dicitur dis-iunctio, eo quod male coniuncta disiungat. Ad imam, i. ad finem.
 p. 372, 6 Discernuntur, i. separantur. Cohærentia, i. coniungentia, ut 'uir-
 p. 372, 9 ginis ira'. Apostrophus item. Congrue dixit 'item', quoniam prae- 5
 dicta iteratur figura, sed aliud supra et aliud agit infra. Apostrophus
 enim Graece conversio locutionis dicitur Latine, inde apostrophus a con-
 uersione uocatur, quia consonantem dictionis, cuius uocalis aufertur, con-
 uertit ad præcedentia. Vnde hæc figura bene conuersiua uel reuersiua
 || 207 || siue regressiua dicitur. Differunt autem inter se apostrophus et 10
 diastole, quod diastole ad extremitatem ponitur litterae, apostrophus uero
 ad summitatem ut tanton' pro tantone et uidē' pro uidesne, audin' pro
 audisne. Hoc autem fit causa metri, in prosa uero ad pristinam reuer-
 p. 372, 12 titur *formam*. Ceterum, pro sed. Addita, adiuncta s. per dasian;
 uel detracta, subtracta per silen. 'Dasian' interpretatur pinguedo uel 15
 aspiratio siue uberior sonus et dicitur a dando; 'silen' siccitas siue purum
 interpretatur et a silendo dicitur.

DE POSITVRIS.

Positurae et distinctiones idem sunt. Positurae autem a ponendo
 p. 372, 15 dicuntur. Quas $\theta\acute{\epsilon}\sigma\epsilon\iota\varsigma$ Graeci uocant; $\tau\acute{\iota}\theta\eta\mu\iota$ enim Graece pono 20
 Latine. Hæc etiam positurae puncti dicuntur, qui ad hoc iuxta dictionem
 ponuntur, ut ostendant positionem uocis, uel ut manifestior intelligentia
 in dictione cito inueniri possit. Vocantur et distinctiones, eo quod per
 membra sententiam partim distinguant, i. diuidant. Positiones ergo di-
 cuntur, eo quod ibi deponatur uox et resumatur, ne continuatione defi- 25
 p. 372, 16 ciat. Distinctio subdistinctio media distinctio, tres sunt, quarum
 diuersitas tribus punctis diuerso in loco positis demonstratur. Distinctionem
 ceteris præposuit Donatus, quia summam sensus et litteraturae compre-
 hendit, ut ab ea, quæ perfecta est, ceterae originem ducant. A fine
 enim retrogradiendo uenit ad initium, sicuti formas uerborum a perfecta 30
 inchoauit, ut: Iubilate deo o. t. p. d. n. e. d. g. l. e. Distinctio est,
 cuius punctum ad faciem litterae, i. ad summitatem ponimus. Subdistin-
 ctio dicitur, eo quod subius litteram punctus eius ponitur, ut sententiam
 distinguat i. diuidat || 208 || . . . . .
 372, 19 Mox inferendum, ne si diu repausaretur, distinctio esse uideatur. Ad 35
 imam, i. ad pedem litterae, ut: Psalmum dicite nomini eius.
 Media distinctio dicitur, quia medietas sensus ibi est, ut: Iubilate deo

4 uirginis ira] *Verg. Aen. II 413*   5 apostrophus $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$ 14 'formam' uoca-
 bum putredine deletum est.   15 silen] *sc. psilen*   20 thesis greci   thete enim
 25 resumitur   28 summam, *suprascr.* i. perfectionem   34 Post diuidat aliquot
 uocabula euauerunt.   35 esse....atur] uideatur restitui

omnis terra. Periodos, clausula uel circuitus interpretatur. 'Peri' p. 372, 22
 enim Graece circum Latine; 'odos' uia: in eo enim totius sententiae uel
 orationis exitus et determinatio constat. Et bene circuitus uel ambitus
 dicitur, eo quod circumeat i. ambeat amplectaturque clausulas sententiae.
 5 'Colon' dicunt Graeci membrum, inde cola plurali numero membra
 dicuntur. 'Commata' uero incisiones. Et per colon media intelligitur
 distinctio, per comma subdistinctio. Periodos uero distinctionem significat.
 Verum cola et commata in communi sermone, i. in prosa unum idemque
 significant. Sunt enim eiusdem dictionis partes, sed in minoribus parti-
 10 bus colon dicimus, ut: 'Sustinetis enim, si quis uos in seruitutem redi-
 git?' Colon est: 'si quis deuorat † colon' et reliqua usque ad finem
 sententiae. Comma uero est in maioribus, ut: 'Iubilare deo omnis terra'
 et cetera usque ad peractam sententiam. In carmine uero, i. in metro
 aliud et diuersum est. Nam ubi duo pedes liberi sunt, i. nulla rema-
 15 nente syllaba, colon est; comma uero, ubi post duos pedes superest syl-
 laba, quae partem terminat orationis. Totus autem uersus periodus
 dicitur.

[DE NOMINE]

|| 151 || De comparatione. Comparatio dicitur assimilatio, i. coaequatio, 374, 15
 20 eo quod assimilando unum alteri praeferat et ab eo, quod est comparo,
 i. coaequo, uenit comparatio. Gradus, i. ascensiones. Positiuus, dici-
 tur, eo quod primus ponitur uel quod sit prima positio nominis; siue
 positiuus dicitur quasi depositiuus, eo quod reciprocam personam deponit,
 i. dimittit. Non enim eget casu, sed plenus in se manet. Sciendum
 25 autem, quia illa nomina, quae substantiam significant, non comparantur,
 quia incrementa uel diminutiones accipere non possunt. Verbi gratia
 homo uel lapis substantiam significant, cuius significatio nec augeri nec
 minui potest. Si enim homo uel lapis recipiat comparisonem, i. magis
 aut minus, iam non est homo uel lapis. Si uero aliquid accidens homini
 30 uel lapidi dicam, tunc habet locum comparatio, ut doctus homo et doctior,
 lapis durus et durior. Ergo non ipsa substantia, sed ea, quae illi acci-
 dunt, comparantur. Comparatiuus, dicitur et assimilatiuus. Omnia
 nomina comparatiui gradus generis sunt communis et faciunt neutrum in
 ius, ut hic et haec doctior et hoc doctius, excepto uno 'hic senior', quod
 35 tantum masculini generis est et facit femininum 'haec anus'. Compa- 374, 17

4 ambiat amplectiturque 5 greci 9 significat 16 periodus dicitur] *Inter*
p. 208 et p. 151 fato iniquo disiectis grammatici membris aliquot folia prorsus inter-
ierunt 19 coaequatio 24 i. dimittit *supra lineam* egit 29 iam non est homo]
in marg. additum: Homo substantia est et si comparetur non est homo quia non pot-
 est accipere augmentum uel detrimentum 32 et *addidi* 34 hic senior] hic *supra*
lineam

rantur autem nomina quae aut qualitatem significant aut quantitatem, i. omnia nomina, quae comparantur, aut qualitatis aut quantitatis sunt, sed non omnia, quae qualitatem aut quantitatem significant, comparantur. Nam 'caecus' 'mancus' et 'perfectus', cum sint nomina qualitatis uel accidentia, minime comparantur. 'Perfectus' enim dicitur ille, cui nihil deest. Si ergo comparetur et dicatur 'perfectior perfectissimus', perit prior significatio. Per omnes gradus. Duobus modis
 374, 19 nomina in comparatione deficiunt, i. aut litteratura, || 152 || ut piior aut sensu, ut mediocris. Ideo autem per omnes gradus non exeunt, quia, sicut ipse Donatus in sequentibus dicit, quaedam sunt, quae tantum habent positium, ut mediocris, alia positium et comparatium, ut senex senior, quibus deest superlatiuus, alia positium et superlatiuum, ut pius piissimus, quibus deest comparatius. Aliquando, i. nonnumquam. Positiuus gradus tantum inuenitur, i. sine comparatuo et superlatiuo. Vt mediocris. In hoc nomine, quod est mediocris, sensus
 15 contradicit, ne habeat comparatium et superlatiuum. 'Mediocris' enim dicitur iustus temperatus, siue quod medium locum teneat, siue quod modicum i. moderatum aliquid illi sufficiat. Ergo 'mediocrior' non dicitur,
 374, 20 ut non desinat esse mediocris. Aliquando positiuus et comparatius, inuenitur sine superlatiuo, ut senex senior. Senex dicitur a diminutione sensus et plus significat positiuus istius nominis, quam comparatius, quia 'senior' dicitur qui intra senectutem est, 'senex' uero qui
 374, 21 ad ultimam iam peruenit aetatem. Aliquando positiuus et superlatiuus, inuenitur, ut pius piissimus. Pius dicitur religiosus, qui diuinum cultum religiose administrat, e contra uero impius dicitur inreligiosus. Non habet autem hoc nomen comparatium causa hiatus, i. propter nimiam oris apertionem. Et alia nomina, quae in ius desinunt, non faciunt comparatium gradum, ut eximius non facit 'eximior' propter supradictam causam. Nam pro secundo gradu, i. pro comparatuo.
 374, 22 Magis aduerbium ponimus, cum positiuo. Vt magis pius. Quantum ualeret, si diceremus 'piior', tantum ualet, cum dicimus 'magis pius'. Aliquando comparatius et superlatiuus, s. inuenitur sine positiuo.
 374, 23 Vt ulterior ultimus || 153 ||. Haec duo non habent positium gradum. Nam ultra, a quo ista ueniunt, ut Priscianus dicit, non est nomen, sed aduerbium loci uel praepositio. Aliquando superlatiuus tantum, s. inuenitur siue positiuo et comparatuo. Vt nouissimus. Nouissimus ordinem significat i. ultimum. Quantum ergo ad sensum pertinet, deficit in positiuo et comparatuo, quia 'nouus nouior' aliud

8 pi'or] *In marg.*: nisi piior diceremus absonum esset et nimia oris apertio fuisset cum magno hiatu 15 ut mediocris] *In marg.*: ...rsus non permittit ut [com]paretur mediocris [ue]rbi gratia magnus est ....e homo maior ....e iste mediocris 20 adinutione 34 Priscianus] *I p.* 83, 8

significat, i. nouitatem. Hucusque de defectiuus dixit. Nunc de anomalis i. inaequalibus exequitur. Extra hanc formam, i. extra formam defectiuorum, quae in comparatione deficiunt. Sunt bonus et malus, quia per omnes gradus comparantur et extra formam eorum sunt, quae recte comparantur, quia anomalam habent comparationem. Dicimus enim bonus melior optimus. Inaequales gradus habent, quia non faciunt 'bonus bonior bonissimus'. Comparatio nominum proprie in comparatiuo et superlatiuo est constituta. Ideo hoc dicit, quia isti duo proprie dicuntur gradus. Nam positiuus non est gradus, quia perfectus et absolutus est: perfectus est, quia plenus in se manet, absolutus, quia non eget alia persona. Comparatiuus uero et superlatiuus reciprocam personam inquirunt. Saepe autem comparatiuus gradus praepositur superlatiuo, i. plus significat, idest cum superlatiuus plus deberet significare, e contra comparatiuus aliquando plus significat quam superlatiuus, uerbi gratia: 'sapientissimus rusticorum stultior est stultissimo grammaticorum' et: 'minimus gigantum maior est maximo pumilionum', i. nanorum. Saepe idem, s. comparatiuus, minus positiuo significat, i. minus significat quam ipse positiuus. Vt mare Ponticum dulcius est quam cetera. Mare Ponticum dicitur a Ponto insula. Mare autem aquam amaram solet habere, sed hoc mare dulcius esse dicitur, i. parum dulce, quam cetera || 154 ||, quia multa flumina in eo cadunt, quae amaritudinem illius temperant. 'Dulcius' itaque in hoc loco minus significat, quam positiuus, quod est dulce. Nam 'dulce' est ex toto dulcedinem habens, 'dulcius' uero parum dulcedinis continens. Saepe idem, s. comparatiuus, pro positiuo positus minus significat, s. quam ipse positiuus, et nulli comparatur, quia absolutus manet sine ulla persona, ut Virgilius de Charone:

Iam senior sed cruda deo uiridisque senectus,

i. noua. Significatione diminutiua, i. litteratura, sed non diminutiua sed comparatiua, quia similiter reciprocam personam recipiunt s. sicut comparatiua, ut Terentius:

Thais maiuscula est quam ego,

idest parum maior. — Maiusculus est parum maior. Minusculus i. parum minor. Grandiusculus parum grandior. Positiuo tantum adiciuntur; dicimus enim tam bonus, est iste quam ille, i. aequalem qualitatem. Minus bonus, i. malus, minus malus, i. bonus, minime bonus i. pessimus. 'Minime' superlatiuus est et per alterum soluitur: minime malus i. optimus, maxime malus i. pessimus, maxime bonus i. optimus, magis malus i. peior, magis bonus i. melior. Comparatiuus gradus ablatiuo casui adiungitur utriusque

27 Virgilius] *Aen. VI 304* 31 s. sicut comparatiua *supra lineam* Terentius]
Eun. III 3, 21 32 Thais] *supra lineam*: s. uxor mea 35 adiciunt

- 375, 5 numeri. Modo dicit, quibus casibus iunguntur gradus. Alieno ge-
neri, ut: 'homo fortior leonibus, uelocior aquilis'. Vel suo generi,
375, 6 ut homo hominibus comparatur. Vt Hector fortior fuit Diomede.
Modo alieno generi, quia Hector Troianus fuit, Diomedes uero Graecus.
Audacior Troianis, modo suo generi. Sciendum autem quia compa-
ratiuus non solum ablatiuo iungitur, sed etiam nominatiuo, cum 'quam'
particula: sine enim illa non potest. Verbi gratia 'uelocior est hic quam
ille'. Et sciendum || 155 || quia iungitur superlatiuus nominatiuo singu-
lari nominum, quia in singularitate pluralitatem habent, ut 'doctissimus
populi' et 'sapientissimus contionis'. Contio dicitur congregatio hominum. 10
375, 9 Fortissimus Troianorum. Modo suo generi, Troianus enim fuit.
375, 10 Nulli comparatur, quia non habet alteram personam cui copuletur, ut
Iupiter optimus maximus, i. magnus Iupiter.
375, 13 De generibus. Genera nominum sunt quattuor. Genus dicitur
a generando, eo quod generet et generetur. Mas maris est primitiuum, 15
inde diminutiuum masculus la lum, unde et 'masculum tus' legimus. Hinc
etiam masculinum diriuatur. Femen feminis et femur femoris partes uidelicet
corporis i. inter coxalia quibus equis insidemus, inde diriuatur femini-
num. Neutrum genus dicitur per abnegationem duorum, maris uidelicet
et feminae. Commune genus per comprehensionem maris et feminae, 20
quia sub una litteratura duo genera comprehendit. Et ex his quattuor
generibus duo sunt principalia genera, masculinum et femininum, reliqua
375, 15 uero artificialia i. ex arte descendencia. — 'Hic' aliquando pronomen est,
aliquando articulus. Pronomen est in demonstratione, cum dicimus: 'hic
fecit', demonstrando, articulus autem in declinatione, uidelicet cum dici-
mus: 'hic magister huius magistri'. 'Magister' autem dicitur quasi maior 25
in statione. Femininum, s. genus. Est et cetera ut haec Musa.
'Musa' dicitur quasi moysa. Moys enim Graece dicitur aqua, inde Moyses
dicitur, quia de aqua sublatus est. Aqua namque multum iuuat in organo,
quod in ydraulia potest uideri. Ydraulia est organum: ὑδραρ Graece 30
aqua, αὐλοί cannulae dicuntur i. fistulae. Inde auloedus, qui tibia canit.
Feruntur autem fuisse nouem Musae filiae Iouis et Iunonis, quae ideo
|| 159 || finguntur fuisse filiae Iouis et Iunonis, quia Iouis ipse est aer
superior et tenuissimus, Iuno ipsa est aer corpulentus et uicinior terrae.
Ex illo enim superiori et illo inferiori et corpulento perficitur uox. Nouem 35
autem ideo dicuntur fuisse quia nouem sunt officia, quibus uox humana
peragitur, uidelicet plectro linguae, appulsu quattuor dentium, reperi-
sione duorum labrorum, quae in modum cymbalorum reperiuntur cauo
375, 17 gutturis et adiutorio pulmonis. Neutrum s. genus, est et cetera ut

4 grecus 16 masculum tus] mascula tura Verg. Ecl. VIII 65 18 insedimus,
corr. insidemus 30 ydor grece 31 aule i. fistulae supra lineam auledus
38 cymbalorum

hoc scamnum. Scamnum dicitur a scandendo quod altioribus lectis apponebatur et de scamno in lectum ascendebatur. Commune, s. genus est; quod simul, idest sub una litteratura comprehendit marem et feminam, ut hic et haec sacerdos. Sacerdos a sacris dandis dictus. Sed ex his, s. generibus duo sunt principalia idest principatum tenentia. Vel sola, i. naturalia; de utroque, idest de masculino et feminino nascuntur. Praeterea, i. praeter ista genera casus trium generum. Vt hic et haec et hoc felix. Felix dicitur beatus uel propitius, qui Graece εὐτυχής dicitur, et apud nos est simplex, apud Graecos uero semper compositum, ut Virgilius:

O felixque tuis

i. propitius. Epikoenon i. promiscuum. Epikoenon per k et oe diphthongon debemus scribere; quod autem dixit Donatus epikoenon, apud Graecos dicitur supercommune: 'epi' enim super, 'koenon' commune dicitur. Quaeritur enim, quid distat inter epikoenon et commune genus, cum utrumque duo genera comprehendat, masculinum uidelicet et femininum. Sed sciendum, quia commune genus duobus articulis masculinum et femininum comprehendit, ut 'hic et haec sacerdos', epikoenon uero sub uno articulo similiter marem et feminam comprehendit ut 'hic miluus' 'haec aquila'. Cum enim dicis || 157 || 'hic miluus', intelligis masculinum et feminam. Alio modo differunt, quia commune genus in maioribus animalibus fit, sicut in hominibus et in quadrupedibus, epikoenon uero in minoribus, sicut in uolatilibus et reptilibus. Tertio modo differunt, quia commune genus uisu oculorum potest discerni, epikoenon uero non potest. Si enim uideris aquilam uolantem aut murem currentem, nescis utrum sit masculinum an femininum. Iterum quaeritur cur miluus et passer masculino genere proferantur, aquila uero et mustela feminino. Ad hoc respondendum, quia quattuor modis genera dinoscuntur: natura, sicut 'masculus et femina'; articulis, sicut 'hic et haec': cum enim legis uel audis 'hic et haec', intelligis, utrum sit masculus an femina; auctoritate, sicut in his nominibus, quae incerti sunt generis, ut sunt silex et cortex, quae apud quosdam masculino genere pronuntiantur, apud alios uero feminino, ut Virgilius:

Ah silice in nuda conixa reliquit

feminino uero genere protulit, cuius auctoritatem in hoc sequimur. Clausulis dinoscuntur genera, quia decreuerunt auctores, ut ea nomina, quae in us uel in r exeunt, magis masculino genere pronuntientur, ea uero,

8 grece 9 EYTIKHC 10 Virgilius] E. V 65 12 ETIKOENON, bis
13 diphthongon 14 grecos 24 potest discerni] In marg. signo apposito addita
sunt haec: ut uidens hominem potes scire utrum sit masculus an femina, similiter de
equo et equa. 25 aut murem currentem supra lineam 27 mustela feminino] In
marg. signo apposito: aquila ab acumine oculorum dicitur, passer uero a paruitate
corporis. 33 Virgilius] E. I 15 37 uel ^{1a}r pronuntiantur] Cum hoc loco (u.
27-37) conferas illa, quae p. 237, 16 adn. ex codice Bernensi 386 excerpta sunt.

- 375, 24 quae in a exeunt, magis feminino. Sunt praeterea, i. praeter ista; alia, s. nomina; sono, i. litteratura; masculina, intellectu femi-
- 375, 25 nina, ut Eunuchus comoedia. Eunuchus sono masculinum est, quia in us desinit, quae terminatio proprie masculino generi adiungitur, intellectu uero femininum est, quia, cum dico: 'quid legis?' et respondes mihi: 'Eunuchum', intelligo fabulam, quam Terentius descripsit de ea, quae comoedia uocatur. Vnde et supponitur hoc nomen, i. comoedia, non explanationis causa, sed causa exempli. Comoedia autem dicitur a Graeco, quod est 'comos' et 'ode'. Comos enim || 158 || Graece uilla, ode cantus dicitur, inde comoedia carmen uillanum de uilibus et inanibus 10 rebus compositum. Orestes tragoedia. Orestes sono masculinum est quia in es desinit, intellectu femininum, quia cum dico: 'Orestem lego', intelligis fabulam, quae de eo est scripta apud Terentium, quae tragoedia uocatur. 'Tragos' Graece hircus, inde tragoedia dicta est, quia poetis talia carmina componentibus hircus dabatur pro beneficio. Inde et 15 'tragemata' dicuntur uilia munuscula, quae Latine 'bellaria' uocantur. Fuit autem Orestes Agamemnonis et Clytemestrae filius, qui matrem suam interfecit, quoniam et ipsa patrem suum interfecerat. Centaurus naus.
- 375, 25 Centaurus monstrum est semihomo et semiequus, quod depingebatur in naui, ut demonstraretur uelocitas naus, quia naus uelociter currit per 20 mare. Vnde cum dico uel audio 'Centaurum', intelligo nauem. Alia s. nomina; sunt sono feminina, quia in a desinunt, quae terminatio proprie femininorum nominum est. Intellectu masculina, quia, cum dico 'Fenestellam', intelligo scriptorem; fuit enim scriptor optimus. Inde et 'Fenestellas' scriptores uocamus, qui bene utuntur hac arte. Aquila 25 orator i. eloquens.
- 375, 27 Alia sunt sono neutra, intellectu feminina, ut Phronesium. Idem est Sophronium. Ista nomina comica sunt i. iocularia atque diminutua. 'Phronesis' Graece prudentia, inde Phronesium dicitur prudenti-
- 375, 28 cula. Glycerium. 'Glycon' Graece dulce, inde Glycerium dulcicula. Alia 30 sono feminina, intellectu neutra, ut poema, i. carmen uel opus poetae; schema i. figura uel habitus. 'Emblema' dicitur uarietas pauimenti, Graece 'lithostrotus' dicitur, uel emblema est superabundantia, inde
- 375, 29 'embolismus' superabundans. Alia sunt sono masculina, intellectu

9 greco 12 in *s desinit, *supra lin.* sicut achilles 17 clytemestrae qui, *suprascr.* orestes suam, *suprascr.* clytemestram interfecerat] *In marg. inf. signo apposto insuper leguntur haec:* Clytemestra uxor fuit Agamemnonis qui cum reuersus fuisset ex bello Troiano, interfectus est per Egistum adulterum. Nam cum ingressus fuisset domum suam, obtulit ei illa Clytemestra uestem sine capite, quam cum uellet induere et capitium inuenire non posset, ab Egisto adultero occisus est. Vnde postea ab Oreste filio suo interfecta est, qui postea furuit, de cuius miseriis Horatius

tragoediam fecit, idest luctuosum carmen. 22 feminina sono 27 fronesium 29 fronesis grece 30 glicerium glycon grece glicerium 32 uel habitus *supra lin.* 33 grece lithostratus

neutra, ut pelagus. 'Pelagus' dicitur profundum mare uel profunditas
 aquae [159]. 'Vulgus' dicitur promiscua multitudo hominum, hoc uul-
 gus, sed Virgilius masculino genere protulit. Sunt alia alterius 375, 30
 generis in singularitate et alterius in pluralitate, ut hoc balneum et 375, 31
 5 hae balneae, et dicitur balneum ἀπό τοῦ βάλλειν νόον i. a recreatione
 mentis. Hic Tartarus, hi Tartari et haec Tartara, et dicitur Tartarus
 ἀπό τοῦ ταρταρίζειν i. a tremore uel confusione. Hec caelum et hi
 caeli, et dicitur a caelando i. pingendo. 'Caelare' enim dicimus pingere,
 inde et caelum dicimus per ae diphthongon, eo quod stellis sit depictum,
 10 et 'caelum' uocatur ferrum illud, ex quo artifices sculpunt. Hoc porrum.
 Porrum dicitur uirgultum i. herba, hi porri, et dicitur porrum a porro
 i. a longitudine sua. Hoc caepe et hae caepae harum caeparum, et
 dicitur a Graeco κεφαλή, eo quod tantum caput illius ualet, reliquum
 uero corpus inutile est et flaccens. Hic iocus, hi ioci et haec ioca; hic
 15 locus, hi loci et haec loca; hoc forum, hi fori. Forum dicitur locus
 publicus, fori uero sedilia sunt naus. Sunt alia incerti i. dubii ge- 375, 31
 neris, quia masculino genere et feminino ab auctoribus prolata sunt,
 sed auctoritas Virgilii praeponderat, quam nos sequimur. Vt cortex.
 Cortex dicitur corium arboris, dicta quod cor arboris tegat. Hanc Vir-
 20 gilius feminino genere posuit:

Tunc Phaethontiadas musco circumdat amarae
 Corticis.

Silex durus lapis, ex quo ignis excutitur. Idem poeta:

Spem gregis ab silice in nuda.

25 Finis, in psalmo masculino genere profertur, ut: Notum fac mihi
 domine finem meum. Poeta feminino, ut:

Haec finis Priami fatorum.

3 Virgilius] cf. *Aen.* II 98   5 apotu bali noon, in marg.: Nam dolentibus si
 balneum praeparetur, recreat mentem.   7 apo tu tartarizin   nel confusione] In
 marg.: Omne enim profundum frigus habet, ex frigore autem tremor nascitur.   9
 diptongon   10 celum] In marg.: Nonnulli caelum dictum putant quod oellet nobis
 superiora, quod si esset ..... (uerum), cae illud non admitteret diphthongon.   12
 cepe etc.   13 greco cephalē   14 et flaccens supra lin.   19 Virgilius] *Ecl.* VI 62
 21 phoetontiadas   23 silix   idem poeta] *Verg. Ecl.* I 15   25 in psalmo] XXXIX 5
 26 poeta] *Verg. Aen.* II 554

5 Glossa codicis Bernensis 386 saec. XII f. 3^b marg. sin.: Balneum in singulari
 numero neutri generis est, in plurali feminini, ut hae balneae, unde quidam poeta:
 'ad balneas Palatinas'. Balneum dicitur — recreatione mentis.   16 Sunt alia incerti]
 Glossa codicis Bernensis 386 f. 3^b marg. sup.: Sed sciendum est quod IIII modis
 disnoscuntur genera, natura articulis auctoritate et clausulis. Natura, sicut propria
 nomina; articulis, quia, cum dicimus hic, masculinum significat, haec, femininum;
 auctoritate, quia sunt quaedam nomina incertae significationis, nisi ad auctores recur-
 ramus, ut silex cortex, quae aliquando sunt masculina, aliquando feminina; clausulis,
 quia decreuerunt auctores (actores), ut ea nomina, quae in us exeunt, masculino ge-
 nere, illa uero, quae in a exeunt, feminino pronuntientur.

Stirps, quando generationem significat, tunc est femininum, ut: Clara de stirpe David, quando uirgultum uel arborem incisam, masculini generis est, ut poeta:

stirpem sacrum.

'Hic' pinus de fructu et 'haec' pinus || 160 || de arbore. Pampinus: folium uitis. Haec nomina incerti generis sunt: hoc frenum et haec frena et hi freni facit, ut poeta:

bina frena aurea.

Frenum dicitur retinaculum equi a refrenando i. retinendo; dicitur etiam a fero i. equo: antiqui enim 'ferum' dicebant equum, eo quod quattuor pedibus feratur. Clipeus dicitur maius scutum et masculino genere semper pronuntiatur. 'Cleperē' dicunt Graeci furari, inde clipeus dicitur a furando, eo quod sub illo uitam miles furatur. Vulgus dicitur promiscua hominum multitudo, quod Virgilius masculino genere protulit:

Spargere uoces

15

In uulgum.

Hic specus et hoc specus dicitur caeuerna subterranea, inde diminuitur spelunca. 'Haec' buxus dicitur plantata arbor, quando folia habet, incisum uero 'hoc buxum'. Vnde poeta:

uolubile buxum

20

dixit. — Πῦρ Graece ignis, inde pirus dicitur, quod fructum habet ad similitudinem ignis. 'Haec pirus' de arbore, 'hoc pirum' de fructu dicimus. 'Haec' prunus de arbore, 'hoc prunum' de fructu; 'haec' malus de arbore, quae est mater foetantium, 'hoc malum' de fructu i. pomo. Sunt nomina fixa, quae non mouentur in aliud genus, ut 'pater' non potest flecti in aliud genus, quia pater semper est pater, mater semper est mater. Pater a patrando dictum est; iam mater, quod materiam praebeat nascentibus, 376, 5 frater quasi 'fere alter', soror a solatio. Sunt alia nec in totum fixa,

2 uel arborem incisam in marg. 3 est supra lin. ut poeta] Verg. Aen. XII 770 5 Hic pinus] In marg. addita haec: Pin dicunt Graeci acutum, inde pinus ab acumine foliorum, sed et nos haec pinus de arbore dicimus, de fructu pinum. Hic et haec pampinus. Pampinus folium uitis et dicitur pampinus eo quod pendeat de uite. Haec secundum Donatum pro arbitrio uniuscuiusque proferuntur, quia incerti generis sunt, ut hic et haec silex, hic et haec cortex. Quamuis sint duum generum sicut communia, differunt tamen a communibus, quia communia sub duobus articulis (particulis) proferuntur, haec uero modo sub uno, modo sub altero. 7 ut poeta] Verg. Aen. VIII 168 12 furari i. inde 14 Virgilius] Aen. II 98 19 poeta] Verg. Aen. VII 382 21 Pir grece 24 pomu. Verba: sunt nomina fixa — soror a solatio in margine scripta sunt omissionis signo addito.

18 buxus] Glossa codicis Bernensis 386 f. 3^b marg. inf.: Omnia nomina arborum feminini generis sunt, quia matres sunt proprii fetus, fructus uero earum neutri. Quid ergo dicemus (dñs) de buxo, quae est arbor infecunda et infructuosa? Sed sciendum, quia arborem uiridem et radicatam feminino genere pronuntiamus, si uero aliquod opus ex ea factum fuerit, neutro proferimus. Vnde Virgilius 'uolubile buxum' de trocho (troco), quo ludunt pueri.

quia non mouentur per tria genera, nec in totum mobilia, quia non recte mouentur. Nam draco 'draca' debuisset facere, et facit 'dracaena'. Et dicitur draco ἀπὸ τοῦ δέρεσθαι i. a uidere, eo quod ceteris animalibus acutius uideat. Leo similiter 'lea' de feminino debuisset facere, non
 5 'leaena'. Gallus 'galla' debuisset facere et facit 'gallina' propter distantiam: nam Gallus homo est de Gallia, Galla mulier de Gallia regione; gallus uero et gallina auem significat. Rex uero similiter 'rega' debuisset facere, non 'regina'; ideo nec in toto sunt fixa, quia mouentur, nec in toto mobilia, quia non recte mouentur || 161 || Scutum i. arma militum,^{376, 8}
 10 a quo diriuatur 'scutula' quaedam rotunditas, et diminutiuue 'scutella' i. uas, quo manducamus in disco, et 'scutula' uestis dicitur rotunda rotundos circulos habens, quae non seruant genus primitiuum. Pistrinum officina pistorum, pistrilla illa domus. Hoc pistrinum primitiuum, haec pistrilla diminutiuum est. 'Pinso' i. ferio, inde pistores dicuntur, eo
 15 quod pinsant i. feriant. — Hic et haec canis, inde canicula parua canis, sed proprie 'canicula' dicitur stella, quae in mense Iulio apparet in ore canis magnum calorem faciens. — Rana onomatopoeium nomen est et facit 'ranunculus' masculini generis. — Hic Agrippa est et appellatiuum: 'agrippae' dicuntur illi, qui cum nimio dolore nascuntur, sicut caesares.
 20 Secundum ordinem uocalium modo definit genera nominum. Nomina in a desunt, masculinum, ut Agrippa, femininum, ut Marcia, neutrum, ut
 25 toreuma. Τορεύω Graece torno, inde toreuma dicitur tornatura uel balteus puerilis, siue id, quod eicitur de tornatura, uel bullae, quae in stillicidio apparent pluuiali tempore, ad quorum similitudinem calceoli
 30 fiebant nobilium puerorum, per quod designabatur, quod, quamdiu his utebantur, alterius consilio indigebant. Nam βουλή Graece consilium, inde βουλευτής consiliarius. Aliter hami loricarum ita uocantur. Comune genus in a, ut hoc et haec aduena. Aduena dicitur quasi aliunde adueniens. Epicoenon, ut aquila. — Euterpe una est ex nouem Musis^{376, 14}
 35 et interpretatur bene delectans. Sedile dicitur a sedendo. Monile ornamentum muliebre est a collo usque ad pectus dependens et dicitur a monendo, eo quod moneat mentem mulieris subditam esse debere uiro suo. Duo genera tantum in e desinunt: femininum, quando Graecum fuerit, ut Euterpe; neutrum, ut sedile. Sciendum etiam, nomina, quae

2 dracena 3 a potu dorcheste 5 leena 11 rotundos circulos habens in marg. 12 primitiuum] *suprascr.* i. scutum officina 13 hoc pistrinum — diminutiuum est in marg. 16 in ore canis *supra lin.* Ante rana in margine habetur: statua diminutiuue statunculus masculinum i. parua statua (statura). Statua est imago alicuius rei ex aere uel ex qualibet materia; inde statuarius fusor, qui eam componit et fundit et statuarium locus, ubi fiunt. 17 onomatopeion, *corr.* -peium 20 Nomina] In marg.: omnia genera 21 martia 22 toreio graece 23 siue id — 27 ita uocantur in marg. 27 boloutes at hami lorica.... 28 in a, *suprascr.* s. desinit Aduena] In marg.: grece proselitus uocatur: pros ad, elten uenire. epichoeon, *suprascr.* s. in a, *cf. Don. p. 376, 12 cum adnotatione Keilii* 31 est *suprascr.* et dicitur — uiro suo in marg. 33 grecum

in e desinunt, si Latina sunt, neutra esse. Sinapi herba fortissima est.
 376, 16 Gummi resina arboris. Aptota incasualia, a sine, ptosis casus, inde
 376, 18 aptoton sine casu. — Hic et haec pumilio, i. nanus et nana; papilio
 376, 19. 20 est genus uolatilis. Desinens i. finiens. Cornu indeclinabile in sin-
 gulari, in plurali uero declinatur, cornua cornuum. Antiqui autem ita
 declinabant: hoc cornu huius corni || 162 || . . . . .

De numero. Numerus dictus est a numerando a frequentatione nu-
 merorum, uel a Numeria dea paganorum, quae fertur numerum repper-
 risse. Nam illius templum quisquis fuisset ingressus, non antea audebat
 faciem conuertere, donec mille passus retrorsum incedens numeraret. Vel
 10 numerus dicitur quasi nummorum riuus. Plus nomen est quantitatis, inde
 hi et hae plures et haec plura, inde etiam pluralis numerus dicitur.
 Dualis numerus dicitur eo, quod duos tantum recipit numeros, ut in 'duo'
 et in 'ambo', sed hunc non recipimus, quia, qui singularitatem excedit,
 376, 25 in pluralitate deprehenditur. Dies dicitur a diis, ex quibus nomina ac-
 ceperunt, ut dies Solis, quem dominicum uocamus, dies Lunae a Luna,
 dies Martis a Marte, dies Mercurii a Mercurio, dies Iouis a Ioue: Iouis
 dicitur quasi Iouis i. omnium uis et fortitudo. Dies Veneris a Venere,
 dies Saturni a Saturno, quem sabbatum dicimus. Nubes dicitur a nu-
 bendo i. cooperiendo, eo quod caelum cooperiunt. Nubere dicimus co-
 20 operire, inde nuptiae dicuntur, quia ibi capita nubentium flammeo uelamine
 376, 26 teguntur. Puluis singulariter declinatur, licet Horatius abusive dixit:
 Nouendiales spargite pulueres.

2 incasualia sine ptois 3 hoc et haec 6 huius corni] *Post haec in cod. secuntur*
p. 162 intt.: haec corna (?) . . . . . orum remansit. Remigius, qualis est in cod. Bern. 386 f. 25
seq., haec habet f. 29^a col. II: Antiqui ita declinabant 'hoc cornu huius corni'. Inde 'cor-
nuorum' remansit. 8 quae fertur numerum repperisse supra lin. 10 conuerit numeraret]
In marg.: uel a Numa Pompilio rege Romanorum, ante quem ipsi Romani expertes erant
 numerandi, sed lapillis computabant, omnia prospera quidem candidis, aduersa uero nigris,
 unde Persius (*Sat. II 1*): 'Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo', i. candido,
 uel a nummis uocatur numerus, quia (qui) saepius numerantur. Numerus est coacer-
 uatio unitatum. Singularis numerus non proprie dicitur, quia non constat ex pluribus;
 sicut autem nominatiuus non proprie dicitur casus, sed quia ab illo alii cadere inci-
 piunt, ideo casus dicitur, et sicut numerus numerus unus ideo dicitur tantum, quod
 fons sit et origo numerorum, ita et singularis numerus uocatur, quia pluralis numeri
 est origo. 11 nomen, *suprascr.* uel aduerbium 12 hi *supra lin.* 14 hunc,
suprascr. i. dualem 15 in pluralitatem 18 omnium, *suprascr.* uniuersalis 21
 uelamine, *suprascr.* i. orali 22 oratius] *Epod. XVII 48:* Nouendiales dissipare
 pulueres. 23 pulueres] *In marg.:* nouendiales nonus dies est, quia (qui) celebrabatur
 nono die in exequiis mortuorum. Octo enim diebus seruabatur corpus et abluebatur,
 nono uero die incendebatur et sic sepeliebatur. — Sanguis dicitur a sanciendo eo quod

7 *Glossa codicis Bernensis 386 f. 4^b marg. sin.:* Numerus est unitatum collectio,
 sicut quidam, aceruus ex multis unitatibus collectus (cum lectus). Dicitur enim nume-
 rus a numerando uel a Numeria dea paganorum, quae fertur numerum inuenisse uel
 a Numa Pompilio (ponp-), qui fuit auctor numerandi: antiqui nescientes numerare,
 lapillis omnia computabant, in aduersitate nigris, in prosperitate candidis, unde Per-
 sius: 'Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo.' 22 *Glossa codicis Bernensis*
f. 4^b marg. sin.: Cinis iterum singulare est, quamuis legatur in oratio: 'Nouendiales
 cineres'.

Manes dicuntur animae mortuorum uel dii infernales: 'manum' dicebant antiqui bonum, inde 'mane' prima pars diei, hinc etiam per catantifrasin i. per contrarium 'manes' dicuntur, eo quod non sunt boni. Quirites dicuntur Romani a Quirino i. a Romulo, qui et ipse dicitur a 'quiri' i. hasta, quam semper in manu portabat; 'quiris' enim lingua Sabinorum hasta uocatur. Pax singulariter declinatur. Nam si diuiditur pax, discordia erit. Lux similiter, nam si diuidatur, tenebrae semper manebunt. Lux dicitur a luendo, i. a purgando, eo quod purgat tenebras. Kalendae dicuntur pluraliter a 'kalo' i. uoco. Nam sacerdos Romae Capitolium || 163 || ascendens tot uicibus clamabat, quot dies restabant usque ad idus i. diuisionem mensis, et dicebat: 'kalo kalo': ideo pluraliter declinantur. Nundinae dicuntur mercationes a uerbo 'nundinor nundinaris' i. mercor mercaris, et quia pluribus diebus celebrabantur, ideo semper pluraliter efferuntur. Feriae dicuntur a fando, quia deus in creatione mundi dixit: 'fiat fiat'. Ideo pluraliter dicuntur feriae, licet abusive dicatur 'prima feria' 'secunda feria'. Quadrigae, dicuntur quibus quattuor equi copulantur, bigae uero quibus duo. Nuptiae, pluraliter declinantur, eo quod ibi duo copulantur. Scopae, pluraliter dicuntur, eo quod ex multis uirgis constant: 'scopare' dicimus pauimentum uerrere. † Scalineon dicunt Graeci gradatum, inde scalae 3 gradibus, eo quod ex multis lignis constant. Pus, indeclinabile est, quando putredinem uel corruptionem corporis significat. Virus, dicitur uenenum a ui et est indeclinabile. Aurum, dicitur ab aura i. a splendore: inde et aurora dicitur prima pars diei. Argentum, Graece argyrium dicitur. — Olea et oliua arbores sunt; oleum et oliuum idem sunt i. liquor. Triticum, dicitur a terendo. Ordeum, dicitur genus farris. Arma, pluraliter declinantur, quia multa significant; 'arma' enim uocantur instrumenta bouum et pistorum. Nostros etiam libros arma uocamus. Inde armarium dicitur locus, ubi spiritualia arma conduntur. Moenia, dicuntur muntiones ciuitatum. Floralia, i. festa Florae deae, ministrae Veneris, cuius festa uernali tempore celebrabant, quando flores ... et pluraliter declinantur, quia multis uicibus fiebant, i. in uernali tempore. Saturnalia i. festa Saturni et pluraliter declinantur, quia unoquoque anno fiebant. 'Vulcanalia', i. festa Vulcani et dicitur Vulcanus deus ignis quasi

sauciat (*cod. sanctiet*) corpus i. confirmet (*Glossa cod. Bern. 386 f. 4^b marg. sin.*: Sanguis singulare est, quamuis legamus 'sanguinum' et 'sanguinibus', quod inproprie est. Sanguis dicitur a sanciendo i. a confirmando eo quod sanctiet i. confirmet hominem uel sanguis dicitur a suauitate eo quod suauiter sanciat.)

5 manu 7 similiter, *suprascr.* singulariter declinatur 10 clamabat, *suprascr.*
 kalo kalo 11 ad ^{idus} kalendas (sic) 13 et quia — 14 efferuntur *in marg.* 18
 duo, *suprascr.* i. uir et femina 20 greci 23 aurora 24 grece argyrium
 25 i. liquor] *in marg.*: omnia nomina quae ad mensuram et ad pondus pertinent singulariter declinantur 30 ministrae — quando flores... *in marg.*

uolans candor. 'Compitalia' festa Cereris, quae filiam suam Proserpinam raptam a Plutone per compita et biuia inquirebat. Compita dicuntur, ubi multae uiae competunt i. iunguntur. Sunt quaedam nomina positione, i. uoce; singu|| 164 ||laria intellectu pluralia ut contio. Contio dicitur congregatio. Inde contionator dicitur, qui ad contionem, 5 i. ad congregationem, sermonem facit, sicut Salomon ecclesiastes. Ec-
p. 377, 1. 2 clesiastes Graece Latine cōtionator. Plebs, multitudo. Athenae, ciuitas est Graeciae potentissima et dicitur mater sapientiae, quia, ut Graeci dicunt, in illa inuenta est sapientia saecularis et dicuntur Athenae quasi athanatoe i. immortales. Mycenae, ciuitas est Agamemnonis. The- 10 bae, ciuitas est Graeciae maxima cum centum portis. Cumae, ciuitas est Campaniae. Ista nomina sunt uoce pluralia, intellectu singularia.

De figura. Figura dicitur a fingendo, i. a componendo: fingere dicimus componere, inde compositores luti 'figulos' uocamus. Est figura rerum forma, uel figura dicitur res artificialis, quae aut ex una parte constat et 15 simplex dicitur, aut ex pluribus et composita uocatur. Duae sunt figurae secundum Donatum; secundum uero Priscianum tres, simplex composita et decomposita; sed decomposita dicitur, quae a composita diriuatur. 'Animus' simplex figura est, 'magnanimus' composita, 'magnanimitas' 377, 4 decomposita. Indoctus, stultus; impotens, nihil potens. Sicut ex 20 quattuor elementis componuntur omnia corpora, sic componuntur nomina 377, 5 ex quattuor modis. Suburbanus, qui in suburbio habitat, i. in terri- 377, 6 torio. Efficax, effectus corrumpitur et facit effi; capax corrumpitur et facit cax. Inde efficax dicitur effectus capax, qui implere potest, quod uult. Municeps, dicitur munia capiens. Municeps genus quoddam apud 25 Romanos, qui in omnibus communicabant cum eis, nisi in suffragatione. Ineptus, inconueniens. Insulsus, qui non est sale sapientiae conditus. — † Pin Graece acutum, inde pinnipotens dicitur gladiator.

1 compitalia   2 competa, bis   7 grece   8 greciae   greci   9 secularis
10 athanate   immortalis   micenae   11 greciae   17 praescianum] I p. 177, 11
28 grece

18 *Glossa codicis Bernensis 386 f. 5^a marg. sin.*: Adiciunt quidam grammaticorum tertiam figuram i. decompositam, quae licet incomposita figura sit, tamen regulariter per se intelligi potest. Nam composita figura est, quae potest resolui in duas intelligibiles partes, ut magnanimus, quia magnanimus compositum nomen est ex magno et animo; decomposita est, quae non potest resolui in duas intelligibiles partes, sed a composita diriuatur, ut magnanimitas etc. 25 *Glossa codicis Bernensis f. 5^a marg. dext.*: Municipis erant quoddam genus Romanorum a Tarso Ciliciae. Tarsus enim (ei) ciuitas est Ciliciae, quam expugnauit Pompeius et subiugauit Romanis praeter in suffragatione (suffragulatione), hoc est fideiussores non ualebant esse, de qua ciuitate fuit sanctus Paulus, sicut ipse dicit: 'Ego Romanus natu a Tarso Ciliciae non ignotae ciuitatis municeps'. 28 *Glossa codicis Bernensis f. 5^a marg. inf.*: Pinna corrumpitur et facit pinni, potens integrum nomen est uel participium, inde componitur pinnipotens: pin Graece Latine dicitur acutum, inde pinna dicitur gladius et inde pinnipotens, qui bene potest pugnare cum pinna i. cum gladio et pinnipotens uocabatur retiarius. Erat enim species ludi antiquitus in theatris ubi praecedebat (teatris

Nugigerulus, dicitur piger et inutilis portitor || 165 ||. Inexpugna- 377, 8
bilis, dicitur qui non potest expugnari. Imperterritus, qui nihil
timet. Praetor, dicitur quasi praeitor, qui praeest urbi, ipse est et 377, 11
aedilis. Aedes dicuntur domus uel munitiones ciuitatis, inde aedilis dici-
5 tur, qui praeest aedibus. Eques Romanus. Populus Romanorum diui- 377, 10
sus erat in equites et in pedites.

De casibus. Casus dicitur a cadendo, eo quod unus cadit in alterum. Sex sunt apud Latinos, quia apud Graecos quinque sunt. Sed sciendum, quia nominatiuus non proprie dicitur casus, sed abusive. No-
10 minatiuus dicitur a nominando, eo quod per illum nomina requirimus et nomina pueris imponimus, et quia alii originem ab illo sumunt. Geneti-
uius a generando uel quasi generis relatiuus, quia genus reportat ad memoriam; dicitur etiam paternus, quia patrem demonstrat, ut: 'cuius
filius est iste?' 'Aeneae'. Dicitur et possessiuus, quod possessionem
15 demonstrat, ut: 'cuius equus est iste?' 'Ascanii'. Datiuus a dando, eo quod per illum damus; dicitur et commendatiuus, quia per illum com-
mendamus, ut: 'commendo tibi meum librum'. Accusatiuus ab accu-
sando, dicitur etiam et actiuus, quia actiuis uerbis adiungitur, ut 'lego
librum' 'laudo deum'. Vocatiuus dicitur a uocando, ablatiuus ab auferendo.
20 Ex his sex casibus duo sunt recti, nominatiuus et uocatiuus, quia in
omni declinatione similes sunt excepto in secunda declinatione: quando
nominatiuus exit in us, uocatiuus in e, ut 'hic doctus' et 'o docte'; quando
uero in ius, facit uocatiuum in i, ut 'hic Terentius' et 'o Terenti'.

Obliqui, .i. tortuosi. Graeci non habent ablatiuum, sed pro eo 377, 17
25 utuntur genetiuo. Hunc sextum casum quidam Latinum uocant, quia
proprius est Latinorum, nonnulli sextum casum uocant propter ordinem.
Nominatiuus hic Cato. Modo docet declinationem casuum. Quidam 377, 18
assumunt septimum casum sine praepositione, sed nos non recipimus,

8 grecos   12 genere latiuus   18 actiuus] accusatiuus, quod fortasse se recte
habet, cf. p. 193, 25   24 greci

ubi pcedebat) retiarius cum rete et sequebatur sequitor cum gladio ut, si posset, retiarius interficeret, et e contra retiarius, si posset, pedes gladiatoris cum rete inuolueret et abstracto ab eo gladio, qui pinna uocabatur, illum interficeret.

9 *Glossa codicis Bernensis* 386 f. 5^b marg. dext.: fit nominatiuus et dicitur a nominando quia per illum nominamus omnia et rebus nomina imponimus, ut est illud: 'Iohannes uocabitur' et per illum rebus omnibus nomen aptatur (aptamur, *suprascr.* f. tur).

15 *Glossa codicis Bernensis* f. 5^b marg. sin.: fit datiuus et dicitur a dando eo quod per illum damus ut 'do tibi pallium'; dicitur et commendatiuus quia per illum commendamus, ut 'commendo tibi equum'; dicitur salutatiuus, quia per illum amicos salutamus, ut 'uenerabili patri.'

19 *Glossa codicis Bernensis* f. 5^b marg. inf.: fit uocatiuus et dicitur a uocando eo quod per illum uocamus, ut 'o Virgili ueni'; uocatur et salutatiuus, quia per illum salutamus, ut 'o Aenea salue', qui (quia *cod.*) a apud Graecos ultimus ponitur quia Graeci ablatiuo carent.

25 *Glossa codicis Bernensis* f. 5^b marg. inf.: Hoc confirmant quidam grammatici, quia ablatiuus quando inuenitur sine praepositione, tunc VII est casus, sed friuolum est, quia aut sit cum praepositione aut sine praepositione semper est sextus.

quia, siue dicamus cum praepositione || 166 || uel sine praepositione, ab-
 377, 23 latius semper est. Formae casuales sunt VI, i. uarietates; sicut
 sex casus sunt, ita et sex uarietates sunt casuum. Monoptota, 'monos'
 unus 'ptosis' casus; inde monoptota dicuntur unum casum habentia, ut
 frugi. Diptota duos casus habentia, ut uicem uice. Triptota, tres
 casus habentia, ut Musa. Tetraptota, quattuor casus habentia, ut dies.
 Pentaptota, quinque casus habentia, ut doctus. Hexaptota, sex
 casus habentia, sicut unus. Aptota, i. incasualia, quae non declinantur,
 ut nequam fas nefas; fas, licitum; nefas, illicitum. Frugi, monoptotae
 formae; nugas, monoptotae formae; nihili, i. inutilis; nequam, quasi 10
 377, 26 nequiquam. De qua forma, i. de aptota sunt indeclinabilia a quattuor
 377, 30 usque ad centum. Laterem, non habet nominatiuum, quia non facit
 'latus lata' neque 'lateris' genetiuum nec 'lateri' datiuum. Nam a nomine
 ueniunt, quod est latus, i. pars corporis. Laterem dicimus coctam tegu-
 lam ex terra et paleis factam. Dicione, i. iussione, ablatiuus est tan- 15
 tum. Dicio est lex uel potestas, quod ex toto declinatur. Conditio uero,
 i. creatio, a uerbo condo condis; dictio autem, i. locutio a uerbo dico.
 Similiter alia deficiunt per reliquos casus. Vt sponte, ablatiuus est, i.
 propria uoluntate; est et aduerbium qualitatis, quando uerbo iungitur.
 Tabo, est putredo uel corruptio cadauerum. Natu, similiter ablatiuus 20
 est et pro aetate ponitur, ut 'annos natu i. aetate XIX'. Inde compo-
 377, 32 nitur senatus, a senibus et natu. Ignarus belli, i. nesciens bellare.
 Securus amorum, i. de amoribus. Amores in malo pluraliter ponun-
 tur, singulariter uero in bono. Securus dicitur quasi sine cura. Cura
 377, 33 autem dicitur eo, quod cor urat. Congruus paribus, ... 25
 . . . . . inde et 'grues' dicuntur sibi || 167 || conuenientes, quia
 inuicem se custodiunt, uel, ut alii dicunt, onomatopoeium nomen, i. de
 sono uocis factum. Alia accusatiuum sed figurate, i. non proprie.
 Vt exosus bella, i. per bella. Bellum diminuitur a bono per catanti-
 378, 1 frasin, i. contrarium, quod minime sit bonum. Praescius futura, i. 30
 antesciens: 'prae' pro 'ante', praescius diuinus, sciens dicitur doctus, inscius
 indoctus. A Romulo, i. post Romulum; alter a Sylla, i. secundus.
 378, 2 Alia septimum casum, i. ablatiuum sine praepositione. Vt mactus
 uirtute, i. incretus quasi magis auctus.
 378, 3 Terminantur. Priscianus per genetiuum ostendit declinationes, 35

4 ptois	5 dyptota	7 exaptota	9 ^{ptotae} mono formae	. . . . . rtus(?) ^{ptotae} mono formae
18 ut sponte] cf. Don. p. 377, 31 cum adnot. Keilii	20 tabe] cf. l. l.	natu] cf. l. l.	25 Post paribus aliquot uocabula euauerunt	27 onomatopoeium
35 pręscianus] cf. de nomine etc. p. 443, 3 K.				32 silla

32 *Glossa codicis Bernensis 386 f. 6^a marg. sin.*: Sciendum est, quia nomina ordinis semper trahunt ablatiuum casum, ut secundus a Romulo, alter a Sylla et sicut est illud: 'Beatus Bonifacius a beato Gregorio Romae episcopatum quartus tenebat.'

35 *Glossa codicis Bernensis 386 f. 6^b marg. super.*: Quacrendum est, cur Donatus

quia Graecis scribebat: Graeci enim non habent ablatiuum, sed pro eo utuntur genetiuo. Donatus uero, quia Latinis scribebat, per ablatiuum; ipse enim proprius est Latinus, unde et Latinus uocatur. Dumtaxat, 378, 4 aduerbium est affirmandi et significat 'tantummodo'. Quaecumque no- 378, 5
 5 mina. Superius dixerat, omnia nomina quinque uocalibus terminari in ablatiuo casu singulari, in illis uidelicet, quae non sunt aptota i. in- casualia; modo docet de prima declinatione, quae in a terminat ablatiuum, genetiuum pluralem in rum . . . . . conuenit, ut declinentur, i. inflectantur, quaedam nomina contra hanc regulam . . . . .
 10 . . . . .
 Ab hoc uase horum uasorum his et ab his uasis 378, 14
 || 168 || antiqui secundum secundae declinationis ordinem proferebant, ut hoc uasum uasi, sicut templum templi, et inde remanserunt isti casus. Vas generale nomen est, ut: Super omnia uasa utensilia scuta
 15 uasa bellica dentur. Si e producta, in rum. Hic tangit quintam 378, 15 declinationem. Haec regula putatur, i. arbitratur, esse feminini 378, 17 generis. Nomina quintae declinationis feminini generis sunt excepto die et meridio. Vnde quidam dixerunt, eam exceptionem a prima esse. Cladis, dicitur pestilentia uel mortalitas, inde gladius quasi 'cladius' a 378, 26
 20 clade, quam facit. Restis, est uinculum a retinendo dicta uel a retorta. 378, 28 Licet 'puppm' 'naum' debuissimus dicere, tamen 'puppem' 'nauem' et cetera dicimus uel proferimus. Quaecumque nomina o littera. Modo 378, 30 de secunda declinatione docet magister. Contra hanc regulam quaedam sunt, quia non faciunt 'domis' 'iugeris'. Domus et secundae et quartae est et in 28 utraque 'domibus' facit. Terentius de secunda:
 Domi focique fac uicissim ut memineras.
 Similiter ueteres 'iuger iugeris' et 'iugerum iugeri'. Iugerum est spatium terrae, quantum par boum arare in die possunt. Verum, pro sed. Meminerimus, i. recordemur. In dictionibus, i. in partibus. 379, 2, 3
 30 Euphoniā, i. bonam sonoritatem. Quam analogiam, i. propor- tionem. Et praeceptorum regulam. Praeceptorum regula est, ut diceremus his 'domis' et 'iugeris', sed quia euphonia plus ualeat, dicimus his 'domibus' et 'iugeribus'. — 'Artubus' necessitate dicimus, quia, si dice- ef. 379, 8 remus 'artibus', uideretur descendere ab eo nomine, quod est ars artis:

8 Post pluralem in rum duo fere uocabula euauerunt, fort. mittit. necesse est i. 9 inflectant Post regulam aliquot lineae putredine extinctae sunt; item litterae non- nullae post uasis uersu sequenti. 11 ab his uasis....] Ideo hoc fit quia antiquitus secunde declinationis secundum ordinem proferebant Remigius cod. Bern. 386 f. 30^b 14 non est] nomen est super — bellica dicuntur Remigius Bern. l. l. 25 Terentius] Eun. IV 7, 45 29 meminimus] cf. Don. p. 379, 2 cum adnot. Keilii

per ablatiuum casum declinationes uoluit ostendere et non per genitiuum ut Priscianus, sed Priscianus Graecos imitatus est qui ablatiuum non habent, sed pro illo genitiuo utuntur, Donatus uero quia Latinis scribebat, non per genetiuum, sed per ablatiuum suas declinationes ostendit.

et. 379, 10 artus dicuntur maiora membra. — Aptota nomina nec pluralia nec illa, quae a Graecis sumpsimus, | 169 || non ueniunt in hanc regulam, quia 379, 12 ablatiuum non habent. Emblemata, uarietas pauimenti. Epigrammata, superscriptio. Stemma, ordo uel series generationis. Stemma autem uocatur filium, quo sacerdotes tempore aestiuali capita ligabant, non ualentes portare pillos, et pro corona ponitur. Antiqui enim feminino genere proferebant, ut emblemata emblematae. Et inde remansit datiuus et 379, 14 ablatiuus pluralis. Duobus modis cognoscitur, analogia uel ex collatione positiuorum, i. ex conferentia nominum uel ex diminutione.

DE PRONOMINE.

10

Pronomen dicitur, eo quod pro nomine i. in loco nominis ponitur, sicut 'uicecomes' loco comitis et 'proconsul' loco consulis. Ad hoc autem inuentum est pronomen, ut fastidium repetitionis tolleret et ornamentum locutioni afferret. Nam fastidiosa locutio fuisset: 'Virgilius scripsit Bucolica. Virgilius scripsit Georgica, Virgilius scripsit Aeneida'. Cum autem 15 dixeris: 'Virgilius scripsit Bucolica, ipse scripsit Georgica, idem scripsit 379, 23 Aeneida', fastidium tollitur et ornamentum additur. Pars orationis, una species Latinitatis. Posita i. constituta. Tantundem i. iterum tantum et componitur ex 'tantum' et 'demum'. Paene, i. prope. Quare dixit 'paene' et non absolute tantum? Quia nomen plenam orationem 20 facit per se, pronomen uero nihil facit, nisi antecedit nomen. Pronomen 379, 24 Graece *ἀντόνομα* dicitur. Interdum, non semper, propter infinita pronomina, quae non recipiunt personas, sed inquirunt, ut 'quis uir fecit?' 'quae mulier?' 'quod animal?' Et hoc secundum Donatum: nam omnia pronomina finita uoluit Priscianus esse duobus modis, demonstratione 25 aut relatione, demonstratione, ut ego tu ille, relatione, ut hic is. — Modo 379, 26, 27 dicit de qualitate. Finita i. determinata | 170 || circumscripta. Infinita, quae nullam demonstrant personam: 'quis qualis talis' non recipiunt 379, 29 personas. Minus quam finita, non ex toto finita, quia pro praesenti et absenti ponuntur. Praepositiva, quia semper praeponuntur i. ante 30 ponuntur. Non potes enim dicere 'uir quis' 'liber hic', sed 'quis uir' et 379, 30 'hic liber'. Subiunctiua sunt, quia supponuntur, ut 'Aeneas filius Veneris, is tenuit Troiam, idem superauit Turnum'. Sunt alia gentis, ut hic et haec et hoc cuius: antiqui dicebant 'hic et haec cuiatis' et 'hoc cuiate',

2 grecis 4 generacionis stemma autem 9 conserentia 14 locutionis 19
pene 20 pene tantum] An: tantundem? 22 grece autonoma 25 Priscianus]
cf. I p. 578, 18 seq. p. 579, 15 seq.

12 Glossa codicis Bernensis 386 f. 8^a marg. dextr.: Sicut enim proconsul in loco consulis et uicecomes in loco comitis ponitur, ita pronomen uice nominis ordinatur.

sed nos per concisionem ti dicimus 'cuias', remanente accentu in eadem uocali et est diriuatium a 'quis'. Quotus sedet? sedetne decimus? ^{380, 1} totus sedet. Quot fuerunt heri, tot hodie. Infinita sunt, quae non ^{380, 2. 4} demonstrant personam; 'ad aliquid' sunt, quia se et aliud demonstrant; ⁵ per se enim semiplena sunt. Cum enim dico 'cuius', adhuc pendet, usque dum dicam 'equus' uel 'liber'. Cum dicis 'meus', adhuc pendet, usque dum dicatur 'equus'. 'Tuus' similiter pendet, usque dum dicatur 'equus'; 'suus', similiter, usque dum dicatur 'seruus'. Haec etiam possessiua dicuntur, quia possessionem significant. Et sciendum, ¹⁰ quia pronomina possessiua duas habent personas: personam possessoris intrinsecus et personam possessionis extrinsecus, sicut 'meus equus', ita 'mea tabula': 'meus' ex parte possessoris intrinsecus generis omnis est, quia sicut dicit uir 'meus seruus', ita mulier dicit 'meus seruus'; et sicut dicit uir 'mea puella', ita et mulier 'mea puella'; ex parte uero possessionis extrinsecus mobile est in us in a in um. Pronomina sunt quali- ^{380, 5} tatis, quae qualitatem demonstrant; ut 'qualis fuit ille? fuitne bonus? fuitne pulcher?' Et sciendum, quia qualitas in corpore et in animo fit, ut hic et haec qualis et hoc quale generis sunt communis. Cuius redditium est 'talis', i. || 171 || responsium. Alia quantitatis, quae quan- ^{380, 6} titatem demonstrant. 'Quantus fuit Hercules?' 'tantus fuit.' 'Quanta fuit Creusa?' 'tanta fuit.' Quantitas in corpore tantum fit; 'quantus' mobile est, cuius redditium, i. responsium est 'tantus'. Sunt alia demonstratiua, quae rem praesentem notant, i. designant. 'Designare' dicimus 'notare'. Vt hic, quod Graece dicitur $\delta\acute{o}$; haec, Graece dicitur ^{380, 7} $\tau\acute{o}$; hoc, Graece dicitur $\tau\acute{o}$. Relatiua, i. reportatiua, eo quod praecedentem personam ad memoriam reportant, ut: 'Aeneas filius Veneris; is est qui uicit Turnum'. 'Christus filius Dei est, is est qui superauit diabolum.' 'Sancta Maria ea est, quae genuit Saluatorem.' 'Verbum, quod in principio erat apud Deum, id caro factum est in fine temporum.' ³⁰ Sunt magis demonstratiua, eo quod ex duobus demonstratiuis con- ^{380, 8} stant. Vt eccum, compositum est ab 'ecce' aduerbio et 'eum' pronomine; eccam ab 'ecce' et 'eam'; ellum similiter ab 'ecce' et 'illum'; ellam ab 'ecce' et 'illam'. Ista pronomina non habent nisi accusatiuum singularem et pluralem, ut eccum 'ecce eum', eccos 'ecce eos', ellos ³⁵ 'ecce illos'.

12 me ex

24 grece dicitur o

25 grece dicitur H

27 *Glossa codicis Bern. 386 f. 8^b marg. sinistr.*: Relatiua dicuntur pronomina quae nomen reportant ad memoriam primae recognitionis, ut Aeneas filius Anchisae: is est qui uicit Turnum. Dominus Iesus Christus, is est qui uicit diabolum. Beata Maria, ea est quae genuit dominum. Verbum quod erat in principio, id caro factum est in fine temporum.

380, 10 Genera pronomini-¹bus, ita ut nominibus, accidunt paene omnia i. omnia genera, quae in nomine sunt, sunt et in pronomine excepto epikoenno genere, quod in pronomine non est, quia, quando constructio fit ex fixo nomine et adiectiuo et pronomine, ante quam perueniatur ad pronomen, iam cognoscitur per adiectiuum, cuius generis sit fixum. Verbi gratia: 'aquila magna; ea est, quae uolat in partes orientis': 'aquila' fixum est, 'magna' adiectiuum; ante quam dicatur 'ea' pronomen, cognoscitur per adiectiuum, quod est 'magna', cuius generis sit fixum, quod est 'aquila'; ideo in pronomine epikoenon non est. Masculinum, est ibi, sicut et in nomine. Vt quis, et substantiam requirit. ¶ 172 || 10 Femininum, ut quae et reliqua....

380, 13, 15 Vterque de duobus dicitur: 'ubi duo fuerint, uterque legat'. Sunt pronomina tota singularia, ex parte possessoris et ex parte possessionis. Nam, ut supra dictum est, in pronomine possessiuo duae personae sunt: persona possessoris intrinsecus et persona possessionis extrinsecus, 15 ut 'meus seruus': ego solus et ille solus; inde 'meus' trium generum est intrinsecus, sicut primitiuum eius; extrinsecus uero mobile, sicut et 'suus'.

380, 16 Sunt alia tota pluralia, intrinsecus, ut 'nostri equi': nos plures et illi plures. Alia ex parte singularia, i. ex parte possessoris, ut 'mei libri' 380, 17 sunt isti': ego solus et multi libri sunt. Ex parte pluralia, ut noster 20 uester: 'noster liber': nos sumus decem et habemus unum librum; 'uester liber': uos estis XII et habetis unum librum.

380, 18 Figura etiam in pronomini-²bus duplex est, sicut et in nomi-
380, 21 nibus. Quisquis, compositum est ex duobus nominatiuis, ideo ex utra-
que parte declinatur; 'senatus consultum senatus consulti' ex parte nomi- 25
380, 22 natiui declinatur. Idem, compositum est ex duobus corruptis et, quando masculinum est, producitur, ut:

Vino nocendo quidem, sed me manet exitus idem;
in neutro corripitur, ut:

Esset par aetas et idem si robur in annis. 30

380, 25 Personae finitis pronomini-³bus accidunt. Bene dixit 'finitis', quia quaedam sunt pronomina infinita, quae impersonalia 380, 26 uocantur. Persona, uerbale nomen a uerbo 'persono personas' et

1 pene i. omnia genera   3 non est *supra lineam*   11 ut quae et rī uterque]
Lacunam indicant, quia expositio eius lemmatis intercidit   14 ut supra dictum est]
cod. p. 170; p. 247, 10   16 inde me trium   21 noster liber *addidi*   22 uester
liber addidi   nos XII   28 Viuo] *Aenigmati uersus, cf. p. 205, 10*   30 *Esset]*
Verg. Aen. XI 174

33 *Glossa cod. Bern. 386 f. 9^a marg. dextr.*: Persona dicitur eo, quod per se sonet, sed ne putetur (putentur *cod.*) esse uerbum imperatini modi, circumflectitur in paenultimo loco persona et dicitur Graece prosopa, pros ad, opa facies. Inde prosopa dicitur eo quod ad faciem histionum (istionum) ponebatur. Antiqui enim ludentes

ideo circum flectitur, ne putetur uerbum esse, et dicitur persona, eo quod per se sonet, quod Graece *πρόσωπον* dicitur. Prima persona est, quae de se ipsa loquitur ad secundam, ut 'ego lego'; sic et Graeci dicunt *ἐγώ*. Secunda est, ad quam loquitur prima de ipsa secunda, ut 'tu frater legis'; Graeci dicunt *σύ*. Tertia persona est, de qua loquitur prima ad secundam, ut 'ille frater scribit'; Graece *αὐτός*. Sed prima et secunda persona generis sunt omnis, quia, sicut dicit uir 'ego', ita et mulier, ita et mancipium. || 173 || 'Tu' similiter. In tertia uero persona iam discernuntur genera, ut 'ille illa illud'; et prima persona non habet uocatiuum, cum singularis est; in plurali uero uocatiuum cum aliis habet; se enim cohortatur cum aliis: 'O nos fratres legamus', sed magis hortatiuus dicitur, quam uocatiuus.

DE CASIBVS.

Casus pronominum sex sunt, sicut et nominum. Nominati-^{380, 29} uus, ut hic, genetiuius huius, datiuus huic, accusatiuus hunc, uocatiuus o, ablatiuus ab hoc. Vocatiuus in tertia persona non est, sed, ne locus eius uacuuus remaneret, ponitur o. Nullum enim pronomen uocatiuum habet, nisi secunda persona primitiui 'tu', et prima persona possessiui 'meus', quod facit uocatiuum 'o mi'. O aduerbium³⁰ est uocandi; et nomen litterae illius aliquando etiam optandi inuenitur. Cuius possessiuum est interrogatiuum. Cuia cuium genetiuum tantum^{380, 32} habent et diriuantur a 'quis'. Sui non habet nominatiuum, quia hoc^{380, 33} pronomen tantum relatiuum est. Relatio enim in nominatiuo non potest esse, quia intransitiuus est: in se manet et non transit ad aliam personam.³⁵ Ergo nec uocatiuum habet, qui similis est nominatiuo in omni declinatione, nisi in secunda, ut 'hic doctus o docte'. Est etiam 'sui' numeri communis: 'sui homo seruit' et 'sui homines seruiunt.' Nullum^{381, 1} autem pronomen recipit comparisonem, quamuis qualitatem significet, quia iam antecedit nomen.
³⁰ Inter pronomina et articulos hoc distat, quod ea^{381, 4} pronomina esse putantur, quae sine nomine uicem nominis implent, ut 'iste ipse ille'; articuli autem cum pronominibus ponuntur, ut 'hic ipse' 'hic ille'; cum nominibus, ut 'hic uir' 'hic magister'; cum participiis, ut 'hic legens'. Haec eadem pronomina^{381, 8} pro articulis ponuntur, quando in declinatione sunt, et pro

2 prosopa	3 greci dicunt ego	5 greci dicunt su	6 graece autos	11
cohortat	legimus	19 possessiua	27 nullum enim	32 articuli enim

publice deridebant quoscumque uolebant, sed cum prohibitum fuit hoc agi, accipiebant laruas i. talamascas de cortice arboris factas et ad faciem suam illas adponebant, ne cognoscerentur et sic, quoscumque uolebant, deridebant.

381, 9 demonstratione, quando pronomina sunt. Neuter uter unus alter ullus ambo uterque. Haec nomina quidam aestimauerunt .... pronomina esse propter declinationem, quam habent. 'Alter' 'alterius' facit genetivum, sicut 'ille' 'illius', excepto 'neuter' 'neutri', quod est secundae declinationis || 174 |, et ideo pronomina existimanda sunt, eo quod articulis in declinatione carent. Nam non dicitur 'hic ullus' et 'hi ambo'.

DE VERBO.

381, 14 Verbum est pars orationis, i. una species locutionis; ex his octo partibus una pars est uerbum: uerbero as, inde 'uerbum'. Verbum autem dicitur a 'uerberando', i. percutiendo, eo quod uerberato aere et plectro 10 linguae formetur; uel secundum Augustinum uerbum dicitur 'a uere boando i. a uere sonando', et secundum hanc definitionem, quando uere sonat, tantummodo dicimus uerbum, falsa uero non sunt uerba. Omnes partes 'uerbum' possumus dicere: uerbi gratia solemus dicere: 'quis hodie fecit uerbum in ecclesia?', cum non de solo uerbo loquatur; sed specia- 15 liter haec pars nomen istud habet, quod in oratione frequentius iteretur, uel quod prolixiores habet declinationes. Nulla enim pars orationis est sine uerbo. Bene dixit 'cum tempore et persona', quia haec duo simul in uerbo sunt. Verbi gratia 'lego' praesens tempus est et prima persona, 'legi' praeteritum perfectum et prima persona et reliqua. Pulchre dixit 20 'sine casu' propter eos, qui uolebant casum esse infinitiuis, sicut solemus dicere: 'da mihi bibere' pro eo, quod est 'da mihi potum' et 'meum scire' pro 'mea scientia'. Vnde Persius:

Scire tuum nihil est nisi te scire hoc sciat alter.

381, 15 Aut agere aliquid aut pati aut neutrum significans. 25

2 Post 'aestimauerunt' lacunam indicaui, quam sic expleas: sed patet ea 6 dicitur addidi 11 Augustinum] *De dialectica* p. 9, 13 ed. Crecelius Elberfeldae 1857: ergo uerbum dictum est quasi a uerum boando (quasi uere boando cod. Bern. 548 saec. X) hoc est uerum sonando, cf. H. Keil *annal. philol. tom. LXXIX p. 155 et supra p. 205, 20.* 14 quies 17 declinationes] declarationes comm. Einsidl. I p. 205, 25 23 Persius] *Sat. I 27, cf. supra p. 205, 34* 24 in te scire

2 *Glossa codicis Bernensis 356 f. 9^a marg. sinistr.*: Haec pronomina neuter et uter et alter et alius ullus et ambo utrique sunt qui putant ea esse nomina, sicut Priscianus, qui certa ratione nomina ea esse dixit. Nam unus et duo et tres nomina sunt numeri et stultum est dicere illa pronomina propter solam declinationem.

9 *Glossa codicis Bernensis 386 f. 9^b marg. sin.*: Verbum dicitur a uerberando i. percutiendo eo quod uerberato aere plectro linguae formetur: aere enim inter saepta oris percusso (cf. p. 205, 19) formatur uox. Omnes quidem partes uerba possunt appellari, ut dicitur: 'uerbum fecit hodie episcopus ad populum', sed haec pars ideo hoc nomen sibi specialiter assumit eo quod prolixiores habeat declinationes ceteris et saepius iteretur in nostra locutione adeo quod sine illa nulla oratio proferri possit. 18 *Glossa codicis Bernensis f. 9^b marg. sin.*: Bene dixit cum tempore et persona, quia haec duo semper inueniuntur in uerbo simul, uerbi gratia 'amo' praesentis temporis est et prima persona.

22 *Glossa codicis Bernensis f. 9^b marg. sin.*: Sine casu dixit propter illos, qui uolebant casum ponere in uerbo in infinitiuis modis, ut bibere legere. Solent enim dicere: 'da mihi bibere' pro eo quod est 'da mihi potum', 'da mihi manducare', pro 'da mihi cibum' et 'tuum scire' pro 'tua scientia'. Vnde Persius: Scire tuum — alter.

Quinque genera in sequentibus commemorat, quae hic breuiter tangit; cum dicit 'agere', comprehendit actiua et medietatem communis uerbi; cum dicit 'pati', comprehendit passiuā et alterā medietatem communis uerbi; cum dicit 'neutrum', comprehendit neutralia uerba et deponentia.

5 Qualitas dicitur in uerbo, eo quod, quale sit illud uerbum, demonstrat, 381, 16 perfectum uidelicet an frequentatiuum an meditatiuum uel inchoatiuum. Coniugatio dicitur quasi colligatio || 175 ||, eo quod sub una regula quasi sub uno iugo multa uerba coniungat; et est coniugatio uerbi declinatio. Genus dicitur a generando, eo quod unum generetur ex altero, 10 passiuum ex actiuo, actiuum ex passiuo.

DE QVALITATE.

Qualitas uerborum in modis et in formis est, constituta. 381, 17 Cum interrogetur, quid est qualitas? respondetur 'modus et forma', uerbi gratia: 'lego' cuius qualitas? modi indicatiui perfectaeque formae; 'lectito' 15 cuius qualitas est? indicatiui modi et formae frequentatiuae; 'lecturio' modi indicatiui et formae meditatiuae. 'Modus' dicitur a 'moderatione' siue a 'motione', eo quod unus moueatur in alterum, indicatiuus in imperatiuum, imperatiuus in optatiuum, optatiuus in coniunctiuum. 'Forma' dicitur ab 'informando', eo quod nos informet ad sensum uerbi intelligendum, et est forma sensus uerbi. Modi autem sunt, ut multi 381, 17 existimant, VII, quasi diceret: 'ego non ita aestimo'. Quidam autem VII dixerunt propter promissiuum modum futurum indicatiui, ut 'legam'. Cum enim dico 'legam', promitto me lecturum; sed hunc non recipimus. Indicatiuus dicitur ab indicando: dico dicas i- consecro, indico indicas 381, 18 25 transit in participium indicatus, inde indicatiuus. Qui et pronuntiatius dicitur, eo quod per illum quicquid agimus uel patimur pronuntiamus. Imperatiuus dicitur ab imperando ut 'lege frater'. Op- 381, 19. 20 tatiuus dicitur ab optando, eo quod 'utinam' aduerbium optandi recipit. Coniunctiuus in ultimo ponitur, quia in perfectionem non solum eget 30 'cum' particula, sed aliud sibi uerbum coniungit, ut 'cum legam, intelligam', 'cum tribularer, clamaui.' Infinitiuus et impersonalis iam ultimi ponuntur, quia imperfecti sunt. 'Infinitiuus' dicitur, quia imperfectus est, eo quod non est 'finitus': non definit numerum nec personas, sed uoluntatiuis uerbis utitur, ut 'legere uolo' et 'nolumus'. || 176 || 'Coniunctiuus' dicitur a 'coniungendo', eo quod coniungit sibi 'cum' particulam. Considera ordinem modorum. Indicatiuus primus ponitur, eo quod

6 uel indicatiuum	17 ⁱⁿ imperatiuum	30 ^{ut} cum
-------------------	------------------------------	----------------------

20 *Glossa codicis Bernensis f. 9^b marg. sin.*: Quasi diceret Donatus: 'illi existimant, sed ego non existimo nisi sex esse modos, quia, quod dicunt futurum tempus indicatiui esse promissiuum, nos non accipimus.'

perfectus est: habet enim omnia tempora et omnes personas. Imperatiuus postea ponitur, quia imperfectior est: non habet enim primam personam in singularitate, quia nullus potest sibi ipsi imperare, et in praeterito deficit: non habet nisi praesens et futurum. Deinde optatiuus ponitur, quia, licet omnes habeat personas et sua tempora coniuncta, tamen maior est, qui imperat, quam qui optat. Optatiuus uero aduerbio 'utinam' eget et sine eo non potest esse. 'Impersonalis' dicitur, eo quod persona deficit, non recipit sibi supplementum a personis pronominum, ut 'legitur a me a te ab illo a nobis a uobis ab illis'; ita currit usque in finem.

381, 21 Sed quidam receperunt hunc modum pro genere ac significatione uerbi, sicut actiuum uel passiuum, eo quod per omnes modos et
 381, 23 tempora exit aut in tur aut in et aut in it. Sed quae in tur et in it exeunt, ab indicatiuo ueniunt et habent sensum actiuum, ut lego legis legit, inde 'legitur a me'; quid est 'legitur a me', nisi 'ego lego'? 'legitur a te' i. 'tu legis, 'legitur ab illo' i. ille legit; 'auditor a me' i. ego
 381, 24 audio. Contingit mihi i. euenit. 'Contingo' quando integre declinatur, significat tactum: tango, inde contingo, quasi simul tango; quando uero tertia persona recipitur 'contingit mihi' i. euenit, significat fortuitam rem i. subitam. Quae in et exeunt, duas formas habent, alia ab indicatiuo ueniunt, ut misereor miseret, me i. misericordiam habeo
 381, 25 et 'miseret te' i. misericordiam habes. Antiqui dicebant 'misereo miseres', sed iam non est apud nos: inde remansit 'miseret'. Alia a se
 381, 26 oriuntur, i. quae sine origine sunt uerbi: Vt pudet me i. uerecundiam habeo. Taedet me i. taedium est mihi. Sed hoc distat inter 'pudet' || 177 || et 'taedet': 'pudet' de praeterito accipitur, ut 'pudet peccasse' et sicut in libro Regum: pudet me constituisse Saulem regem super Israhel. 'Taedet' autem de praesenti accipitur, ut 'taedet me facere' i. pondus est facere. Libet similiter non habet originem uerbi: 'libet mihi tibi illi, libet nobis uobis illis'. Poenitet me te illum inde 'poenitentia' dicitur, quasi 'punitentia'; ille enim, qui poenitet, punit
 381, 27 i. damnat, quae facit. Qualitas uerbi etiam in formis est constituta, non solum in modis; quas formas alii generibus significationibusque uerborum permiscent, i. copulant coniungunt. Genus et significatio idem est in uerbo: uerbi gratia 'lego' cuius generis
 381, 28 est? actiui; cuius significationis? actiuae. Formae igitur Latinae
 381, 29 quattuor sunt. Bene dixit Latinae, quia apud Graecos una forma est; deficit enim Graeca lingua in formis i. unam formam habent. Perfecta forma dicitur, quod perfectam rem demonstrat, ut 'quid facis?' 'lego'. Meditatiua forma dicitur, quod meditationem i. cogitationem significat,

21 misereo res 24 taedet me i. taedium 26 in libro Regum] *I Sam. XV 11*
 35 Latinae] *Non extat uulgo hoc uerbum apud Donatum, sed cf. Keilii adnot. crit.*
p. 381, 28 et Consentium p. 375, 30 K., quem et ipsum talia legisse uides.

ut 'lecturio' i. legere cogito, 'esurio' i. edere cogito; qui enim esurit, meditat^{ur}, ut manducet; 'parturio' i. parere cogito; 'parere' est fetum i. partum emittere, 'parturire' uero ante partum dolere, unde in euangelio: mulier cum parturit, tristitiam habet, i. cum dolet ante partum. Frequentatiua forma dicitur a frequentia, quod crebro fit, ut 'lectito' i. saepe lego. Inchoatiua dicitur ab inchoando, quod inchoationem i. inceptionem significat, ut feruesco i. feruere incipio. Sciendum, quia Donatus in his formis rectum non tenuit ordinem. Primo enim meditatiuam debuisset ponere, secundo inchoatiuam, tertio perfectam, quarto frequentatiuam, quia primum meditatur aliquid, antequam faciamus, deinde inchoamus, postea perficimus || 178 ||, ad ultimum in usu ponimus. Sed ille imitatus naturam a perfecta inchoauit; natura enim i. deus a perfectis omnia coepit: fecit hominem perfectum quasi in aetate triginta annorum; fecit et arborem non fructum. Ideo Donatus a perfecta inchoauit. Hoc quoque sciendum, quia frequentatiua uerba primae coniugationis sunt, ut lectito as; inchoatiua tertiae, ut feruesco cis; meditatiua sunt quartae, ut lecturio. Verba uero perfectae formae omnium sunt coniugationum. Inchoatiua non habent praeteritum tempus, cf. p. 382, 1 quia, quae inchoantur, non possunt habere praeteritum. Sunt etiam p. 382, 2 frequentatiua, quae a nomine ueniunt. 'Etiam de nomine' dicit, quia superius dixit 'a uerbo'; non solum a uerbo, sed etiam a nomine, ut a nomine, quod est pater, 'patrisso' i. more patris ago, et ab eo, quod est Graecus, 'graecisso' i. more Graecorum loquor. Sunt alia quasi p. 382, 3 diminutiua, quia in io desinunt et a perfecta forma ueniunt, i. a p. 382, 4 perfecto uerbo, ut sorbillo frequenter sorbeo; suggillo, i. strangulo a uerbo suggero i. interrogo; 'suggillare' proprie est crebra interrogatione quasi strangulare. Alia sine origine, i. quae a se ueniunt, ut p. 382, 5 pitisso, i. frequenter bibo uel spuo, inde 'pituita' dicitur minuta saliu. Vacillo, i. titubo moueo dubito: 'uacillat animus meus' i. dubitat. p. 382, 6 Sunt et frequentatiua in tres gradus, i. in tres litteraturas, ut curro primus gradus; curso secundus; cursito tertius; sed 'curso' et p. 382, 7 'cursito' idem est. Saepe in duos, s. gradus. Vt uolo uolas, inde p. 382, 8 uolito as: 'uolitat aquila', i. frequenter uolat. Compesco, i. mitigo p. 382, 7

2 fetum   3 in euangelio] *Ioh. XVI 21*   12 in usum   14 in triginta aetate
21 superius] *Don. p. 382, 1*   22 patrizo   patuis ago   23 grecus grecizo

8 *Glossa codicis Bernensis f. 10^a marg. dex.*: Sciendum est quia non rectum ordinem tenuit Donatus in his formis; nam primum debuerat ponere meditatiuam, deinde inchoatiuam, postea perfectam, ad ultimum frequentatiuam; nam primum meditatur rem agere, deinde inchoamus, postea uero perficimus, perfectam uero in frequenti usu tenemus. Sed in exordio mundi omnia perfecta fecit deus, hominem scilicet perfectum in aetate triginta annorum, non puerum, uolatilia, non oua, arbores magnas cum foliis et fructibus: hunc ordinem sequens Donatus a perfectis inchoauit.

- 'compescui' facit: 'sedo as' i- tranquillo; disco similiter, sed didici facit.
- 382, 8 Ea enim, quae inchoantur, non possunt habere praeteritum. Horreo est metuo, inde 'horribilis', i- metuendus, et horreo est despicio, inde dicitur: non horruisti uirginis uterum, i- non despexisti: hic pro
- 382, 9 despectione ponitur, inde || 179 || horresco horrere incipio. Consuesco, i- in consuetudinem recipio, e contra 'desuesco' a consuetudine recedo, 'desueui' a consuetudine recessi.
- 382, 10 Coniugationes uerbis accidunt tres. Secundum Priscianum quattuor sunt; Donatus tres enumerat coniugationes distinguens tertiam et quartam, ubi dicit i correptam uel i productam: cum dicit 'i correptam',¹⁰ tangit tertiam; cum dicit 'i productam', tangit quartam: uincio, i. ligo, cf. 382, 29 'uinxi' facit, uincior ris 'uinctus'; uinco, i- supero, 'uici' facit, uincor 'uictus'.
- 383, 1 Genera uerborum sunt quinque. Cum dixit 'quinque', numerum definiuit, quia alii uoluerunt impersonalem modum cum¹⁵ generibus et significationibus uerbi sextum genus ponere. Genus et significatio in uerbo idem est. Genera dicuntur a generando, eo quod unum generetur ab altero, passiuum uidelicet ab actiuo et actiuum a passiuo. Significationes dicuntur, eo quod actum uel passionem
- 383, 2 demonstrant, et est significatio sensus uerbi. Actiua dicuntur, eo quod²⁰ actum significant; passiuua, eo quod passionem demonstrant, ut legor i- mea uerba leguntur. Neutra dicuntur non quasi aliquid non significant, i- uel actum uel passionem, sed utrumque simul non significant; quando actum significant, passionem relaxant, et quando passionem, dimittunt
- 383, 5 actum. Communia dicuntur, eo quod sub una litteratura duos sensus²⁵ 383, 10 i- duos intellectus habent. Deponentia dicuntur, eo quod non deponunt r uel quod deponunt participium futuri temporis a passiuo, quod 383, 8 desinit in dus, ut loquendus luctandus. Impersonalia dicuntur, eo quod tertiam habeant personam. Neutro passiuua dicuntur eo quod in praesenti et in futuro neutralem habent declinationem, in prae-³⁰
- 383, 11 terito uero transeunt iam in passiuam, ut gaudeo gauisus sum. Soleo, i. in consuetudine habeo, solitus sum. Conuiuor, || 180 || simul uiuo;

8 Secundum Priscianum] I p. 452, 18 seq. multisque aliis locis. 10 ubi dicit]

p. 382, 21 16 uerbi sexti sextum 17 uerbo 29 neutro passiuua] cf. Don. p. 383, 9 cum adnotatione critica H. Keilii 31 Soleo] cf. Keilii adnot. l. l. 32 in consuetudinem

5 Glossa codicis Bernensis f. 10^b marg. sin.: Haec duo uerba consuesco et quiesco alunt quidam non esse inchoatiua, quia praeteritum habent consueui et quieui, sed reuera satis possunt esse inchoatiua, quia consueui et quieui a uerbis consueo et quiesco ueniunt, quae modo non sunt in usu, sed illis ab usu recedentibus eorum praeterita in usu remanserunt.

14 Glossa codicis Bernensis f. 10^a marg. dext.: Genus et significatio idem est in uerbo. Hunc modum impersonalem quidam grammatici putant esse per se sicut actiuum et passiuum, et quare? Quia per omnes modos currit et habet tertias personas.

colluctor, simul luctor: luctari est concertare. In duas formas, i- 383, 12
in duos intellectus uel sensus, ut 'scrutor te': ecce actum; 'scrutor a te',
i- mea uerba scrutaris: ecce passionem. 'Criminor te' similiter et 'cri-
minor a te', i- tu me criminaris. Inaequalia dicuntur, quia inaequa- 383, 14
5 lem habent declinationem, ut fio factus. Fio neutrale uerbum est, sed
tamen passiuum esse potest secundum quosdam ab eo, quod est facio:
'facio illum' et 'fio a te' dicimus. Vescor, pastus sum. Medeor, 383, 15
mederis et medicor caris idem est, sed distat: 'medeor' genetiuo uel
datiuo iungitur, ut 'medeor tui' uel 'tibi', i- medicinam tibi impendo,
10 'medicor' accusatiuo, ut 'medicor te'. Edo, quando significat manduco,
inaequaliter declinatur 'edo es est', 'edi' facit praeteritum. Pando, i-
aperio, passus sum; uolo, uis imperatiuo caret: nullus enim uoluntati
imperat. Cedo, i- dic. Aue, et salue uerba sunt salutantis. Inquit, 383, 16
i- dicit. Aio, ais ait, et 'ait' praeteritum; faxo, pro faciam; inquit,
15 i- loqui incipit. Sunt monosyllaba, i- unius syllabae uerba et ideo 383, 19
producuntur, ut sto do flo, i- spiritum emitto, inde 'efflo' et 'sufflo' 383, 18
componuntur. Alia uerba, quae in o desinunt, ut 'lego' 'amo', corripun-
tur. Sunt uerba incertae significationis, i- incerti generis, quia 383, 18
incertum est, utrum sint actiui generis, an passiuui uel neutri aut depo-
20 nentis. Vt tondeo, actiue et neutraliter declinatur et quando accusatiuo
iungitur, actiuum est, ut 'tondeo te', quando uero absolute dicitur 'ton-
deo', neutrum est. Tondeor similiter passiuue et deponenter dicitur, 'ton-
deor a te' passiuum est, 'tondeor' uero deponens. Similiter lauo actiue
et neutraliter et lauor passiuue et deponenter. Est etiam duarum con-
25 iugationum, ut lauo lauis et lauor as, sed lauor uis 'laui', lauor uero lauas
[181] 'lauaui' facit praeteritum; lauor lauoris 'lotus' facit praeteritum, sic
et cetera. Tondeo, capillos i- incido; punio, i- damno uindico; mu- 383, 19
nero, munera do; partior, i- diuido; populo, deuasto; assen-
tior, consentio; adulo, falso laudo; auguro, diuino. Haec omnia
30 incerti generis sunt inter actiuum et neutrum, passiuum et deponens.
Tempora participiorum, praesens uidelicet, ut tondens, praeteritum 383, 20
tonsus, futurum tondendus uel tonsurus, sic de reliquis. 'Paene' autem 383, 21
dixit propter participium futuri temporis, quod exit in dus. — 'Reaio' cf. 383, 22
'requaeso' dicere non potes.

---

10 medicorate   11 edo facit   15 monosyllaba^{ba}   22 tondeor autem passi-
uum   32 pene   33 Reaio etc.] *Expositio lemmatis p. 383, 22: sunt quae non*
possumus, ut aio quaeso

---

11 *Glossa codicis Bernensis f. 10^b marg. sin.*: Pandor similiter inaequaliter de-
clinatur et facit praeteritum passus sum et non facit pansus differentiae causa, ne
uideatur eius participium femininum, quod est pansa, proprium nomen, uidelicet
cancellarii Augusti Caesaris qui Pansa uocabatur.

DE NVMERO.

384, 2 Dualis numerus est in nomine, qui singulariter efferri non potest, ut in 'ambo' et in 'duo'; similiter in uerbo dualis numerus est; ut legere, dicimus enim 'legere uolo' et 'legere uolumus' in singulari numero et in plurali. 5

384, 4 Componuntur uerba quattuor modis, sicut et aliae partes
384, 6 orationis: ex duobus corruptis, ut efficio, ab ex et facio; ex
384, 7 duobus integris, ut abduco, ex ab et duco. Ex corrupto et in-
384, 8 tegro ut alligo, i. ualde ligo. Defringo ex integro et corrupto. Repono potest resolui in duo integra, sicut et distraho. Sufficio 10 compositum ex duobus corruptis i. ex sub et facio. Et quando integre declinatur, est subministro; quando impersonaliter 'sufficit mihi tibi illi', significat 'satis'; suffio est suffumigo et est compositum ex sub et fio; suspendo est sursum pendo; suspicio compositum est ex sub et spicio, sed non potest resolui in duo integra, quia 'spicio' in usu non est; sic 15 et compleo.

384, 10 Tempora uerbis accidunt tria. Tempora dicuntur a temperando, i. a moderando. Sunt anni quattuor tempora, quae inuicem inter se moderantur, aestas calida et hiems frigida moderantur uer et autumnum, inde 'tempora' dicimus in uerbo qualitates || 182 || nostrorum actuum. 20 Quod enim in praesenti facimus, praesens tempus uocamus; quod in praeteritis, praeteritum tempus uocamus; quod in futuro sumus acturi, futurum tempus dicimus. Praesens uero tempus a philosophis 'instans' uocatur, eo quod non stat: uerbi gratia, cum dico 'lego', pars praeterita est, pars futura; praesens enim tempus nihil aliud est nisi confinium inter duo 25 tempora, i. punctus inter praeteritum et futurum. Futurum tempus similiter imperfectum atque incertum est, licet quaedam futura naturalia sint, ut diem sequitur nox, et sicut sol mane oritur et sero occidit: hoc cotidie fit. Ea, quae in nostro actu fiunt, incerta sunt, quia possunt esse et non esse. Praeteritum uero tempus perfectum atque certum est; prae- 30 terita enim res perfecta est et ideo in tres partes diuiditur, i. in tres species. Quando aliquid inchoamus et ad finem perducimus, praeteritum perfectum est, uerbi gratia: 'quid fecisti heri?' 'legi', i. totum legi. Praeteritum imperfectum est, quando aliquid inchoamus et non perficimus, ut: 'quid faciebas heri?' 'legebam uersum, sed ad finem non per- 35 duxi', i. non totum legi. Praeteritum plusquam perfectum est, in quo res multo iam tempore facta est, ut: 'quid fecisti in tua infantia?' 'legebam'. Ergo in modis uerborum quinque tempora numerantur, quia praeteritum tempus in tres partes diuiditur.

10 sufficio] cf. Don. p. 384, 9: commentator pro suspicio compleo legerat in suo codice: sufficio suffio suspendo suspicio compleo. 36 in quos

Personae uerbis accidunt tres. Et dicitur persona, quod per ^{384, 17} se sonet: habet enim suam uocem per se, ut 'lego'. Prima persona est, quae de se loquitur, ut lego; secunda est, ad quam loquitur prima de se uel de ipsa secunda, ut 'tu legis'; tertia est, de qua loquitur ⁵ prima ad secundam, ut 'ille legit': nam prima numquam loquitur cum tertia, sed prima persona non eget casu, quia plenum per se, || 183 || ut 'lego'. Vocatiuus proprius est secundae personae. Vt uerberaris in- ^{384, 21} nocens, liber seruis. 'Liber', quando corticem uel librum significat, breuis est li; quando uero liberum, i. ingenuum, tunc producitur li. ¹⁰ Impersonalia dicuntur, eo quod personas non habent, sed a pronomi- ^{384, 22} nibus recipiunt. Et tertiam personam pro cunctis recipimus, ut 'libet mihi tibi illi': ecce 'libet' pro cunctis personis. Formulam, i. simili- ^{384, 27} tudinem genitiui. Vt reminiscor mei i. recordor; alia datiui, ut maledico tibi, quasi male dico; suadeo tibi i. hortor: 'suadeo' tetra- ¹⁵ syllabum dicimus, sed trisyllabum est, sicut 'suauis' disyllabum. Abscedo ^{384, 29} ab illo i. recedo; auertor ab eo i. recedo: sed quando accusatiuo iungitur, significat execro i. abominor, ut 'auertor te'; inde et Virgilius:

Auertantur pabula.

Fruor agro; potior auro i. delector. Septimus casus est ablatiuus ²⁰ sine praepositione. Non dicit modo 'ex agro' uel 'de auro'. — Omnia uerba ^{cf. 384, 30} indicatiui modi aut e uel i uel u habent ante o, et quae non habent uocales, recipiunt omnes consonantes ante o exceptis f et k et q. Lanio ^{384, 33} tractum est a lana i. excrucio uel interficio, inde 'laniones' dicuntur interfectores ciuium. Libo i. sacrifico. Vado i. pergo et non habet ²⁵ praeteritum in simplici, in composito uero habet, ut 'euado euasi'. Impello i. cogo, facit praeteritum impulsi, pello uero pepuli. Sculpo i. ^{385, 1} pingo uel caelo, per ae scribitur, inde 'caelum' a caelando i. a pingendo, eo quod stellis est depictum; 'celo' uero, i. occulto, non habet a. Texo telam i. ordior. Triumpho per p et h, idest post uictoriam immolo et ^{385, 2} dicitur ἀπὸ τοῦ θριαμβίζειν i. ab exiliendo. Nam homines quasi exilientes post uictoriam laetantur || 184 ||. Cedo i. dic: deficit per modos, ^{385, 4} quia non habet nisi secundam personam imperatiui. Facesso frequen- ^{385, 5} ter facio, deficit per formas. Nam quamuis uenit a perfecta forma, fre-

7 uerberaris inimicus liber seruus   15 dissyllabum   17 abhominor   Virgilius] *Fortasse Georg. III 320. 321*: Auertes: nictumque feres et uirgea laetus pabula, *cf. Georg. III 499* uictor equus fontesque auertitur   18 auerta^{ur}   24 ciuium] *An*: ouium?   30 apotu triambein

24 *Glossa codicis Bernensis f. 12^b marg. sin.*: Lego (*Don. p. 384, 33*) multa significat, lego est litteras curro et lego est furor, inde sacrilegus dicitur, quia sacra legit i. furatur et lego i. colligo, inde legumina dicuntur eo quod manibus colliguntur et lego est nauigo, ut est illud: 'legebam Cretam' i. nauigabam. Et Sedulius (*ed. Ben. tom. VI p. 467 D*): 'arua legens dominus placidas peruenit ad undas', et inde murilegus dicitur catus (*cato cod.*) eo quod mures legat i. colligat.

quentatiua tamen forma non potest esse, quia tertiae coniugationis est. 'Adsum', 'fero' per coniugationes deficiunt; 'soleo' per genera deficit: non est neutrum, quia in passiuum transit in praeterito; non est passiuum, quia in o desinit in praesenti, sed neutro passiuum ex utroque
 385, 6 compositum: sic 'gaudeo fio': faxo i. faciam, deficit per numeros, non 5
 habet pluralitatem. Nam sicut alii dicunt 'faxo' illumino, friuolum est.
 385, 7 Impleo per figuras deficit, quia non facit 'pleo' simplex; fero per tempora deficit. Nam 'tuli' de altero uerbo, quod est 'tollo', accipit. Edo per personas deficit, quando 'comedo' significat: nam 'es est' a 'sum' uerbo deducitur. Facesso similiter deficit per personas, i. facere desi-
 385, 9 dero. Cum impersonalia per omnes modos declinentur, quaedam defectiua inueniuntur, ut liquet mihi tibi illi; miseret me illum, i. misericordia est mihi de eo.

DE ADVERBIO.

Aduerbum bene posuit iuxta uerbum. Nam aduerbum iuxta uerbum 15
 ponitur non tantum in ordine partium, quantum in usu nostrae locutionis, et est adiectiuum uerbi, sicut adiectiua nomina apponuntur fixis. Nam sicut dicimus 'bonus homo', ita dicimus 'bene legit'. 'Legit' per se non demonstrat rem perfectam, usque adicias 'bene' uel 'male'. Adiecta i.
 385, 11 superposita. Significationem i. sensum uel intellectum. Explanat 20
 385, 12 i. elucidat, Vt iam faciam. Verbi qualitas per se ignoratur. Nam cum dico 'faciam', incertum est, utrum 'cito faciam', an 'longe', usque dum dico 'iam' aduerbium, ut 'iam legam': tunc demonstro, || 185 || cito me facturum. Vel non faciam. Aduerbia aut a se nascuntur, sine
 385, 13 ulla origine. Vt heri, quod poetae dicunt 'here' causa metri, quia i 25
 longa est, e uero breuis. Inde Iuuenalis:

Iste dies hodie minor est here quam fuit alter.

Hodie, licet quidam dicunt, compositum esse ex 'hoc' et 'die'. Nuper i. nouiter, quamuis quidam dixerunt, uenire a nomine, quod est 'nuperus'.
 385, 14 Tulliane idest more Tullii loquitur. Tullius consul Romanorum 30
 385, 15 fuit et dicitur a tollendo fascinum, i. sarcinam uel adulationem. Ostium dicitur ille aditus, per quem domum intramus, et est res incorporalis; alii uero dicunt 'ostium' quasi obstaculum et tunc est corporale, sed Donatus hoc non recipit. Ostiatim i. per singula ostia. Meatim i.

tamen
 1 forma 6 faxo] A 'face' scilicet deriuatum. 26 Iuuenalis] cf. sat. III 23:
 res hodie minor est, here quam fuit, atque eadem cras | deteret exiguis aliquid.

31 Glossa codicis Bernensis f. 13^a marg. sin.: Ostium dicitur ille aditus, per quem domum intramus, res uidelicet incorporalis uel, ut alii dicunt, ostium dicitur illa res corporalis, lignum uidelicet, quod claudit domum et dicitur ab obstando. Inde uenit aduerbium ostiatim; dicimus enim 'ostiatim uadit ille mendicus' i. per singula ostia.

meo more; tuatim i. tuo more. A uerbo curro cursim i. uelociter. Strictim i. fortiter. Pedetemptim dicitur pedem post pedem leniter ^{385, 16} ambulando uel ponendo a nomine 'pede' et 'tempto' uerbo. A participio, ut indulgenter, s. iudicat rex i. cum indulgentia. Indulgeo multa ⁵ significat: 'indulgeo tibi peccata', i. dimitto; 'indulgeo tibi beneficia', i. praesto; 'indulgeo operam lectioni', i. studium do. A nomine uenien- ^{385, 17} tia aut in a exeunt. Modo dicit, quibus litteris finiuntur aduerbia, quae a nomine ueniunt. Vt una, aduerbium congregandi: 'una recordantur pueri', i. simul. Aut in e productam, ut docte. Bene dixit ¹⁰ 'in e productam', quia alia in e correptam desinunt. Omnia nomina, quae rectam habent comparisonem, in e longam faciunt aduerbium, ut 'iustus iuste' 'clarus clare'. Aut in e correptam, ut rite, i. more uel recte, ^{385, 18} quia antiqui 'ritum' dicebant rectum. Aut in i, ut uesperis uenistis i. uespertina hora, et uenit a nomine, quod est uesper || 186 || uesperis uel ¹⁵ uespera uesperae. Aut in o productam, ut falso loquitur uel false. ^{385, 19} Sciendum est autem, quia aduerbia tribus modis diriuantur: sensu ut 'modo'. 'Modus' nomen mensuram significat, inde 'modo' aduerbium temporis: unam habent litteraturam, sed sensu distant; sensu et non litteratura, ut 'semel' ab uno, 'bis' a duobus: eundem sensum habent, sed ²⁰ non eandem litteraturam. Aut in u desinit, ut noctu uenisti i. tarde. Aut in us ut funditus, a nomine, quod est 'fundus' i. fundamentum: ^{385, 21} inde 'funditus' aduerbium, ut 'funditus euersa est ciuitas', i. a fundamento. Rite a nomine, quod est 'ritus', deriuatur. Impune dicitur ^{385, 22, 24} sine damno et uenit a nomine, quod est 'poena' uel a 'punio' uerbo. ²⁵ Saepe similiter in e breuem desinit, licet comparetur 'saepe saepius' ^{385, 25} saepissime', et uenit a nomine, quod est 'saepes' uel a uerbo 'saepio', i. munio. 'Saepes' est munitio et dicitur, eo quod frequenter ligna uel uirgae ibi ponuntur. Facile i. plane uel leniter; difficile i. grauiter. Facile et difficile nomina sunt neutri generis, sed pro aduerbiis ponun- ³⁰ tur. Toruum, i. terribiliter. Toruus dicitur horribilis, inde 'toruum' ^{385, 26} neutri generis ponitur pro aduerbio. Horrendum i. horribiliter, nomen ^{385, 27} est similiter, sed pro aduerbio ponitur. — 'Sedulus' dicitur assiduus stu- ^{cf. p. 386, 1} diosus et dicitur a sedendo, quia, qui bene studet, diu sedet. Agiliter ^{386, 2} i. uelociter. Vsurpauit i. usu rapuit. — Quaedam e contra, cum ^{386, 3} ³⁵ debuissent in e desinere, exeunt in ter, ut 'huic duro' duriter facit, non dure, i. aspere. Tamen 'dure' dicimus, ut: dure sensit Abraham pro filio suo.

Significatio i. intellectus. Comparatio, qui quaedam aduerbia ^{386, 7} comparantur; 'figurae' etiam, quia quaedam componuntur || 187 ||. Cer- ^{386, 8}

7 dicit   10 productum   correptum   11 longum   12 correptum   15 pro-
ductum   21 fundum   25 breue   36 ut dure sensit Abraham] Mos. I 21, 11

- 386, 10 nitur, uidetur. Vbi aduerbium est loci interrogatiuum. En et ecce accusatiuo iunguntur, ut 'en Virgilium' 'ecce Priscianum.' Vt primitiuum est, inde 'nti' diriuatur, et sunt aduerbia similitudinis, adde nam, fit 'uti-
 386, 11 nam': iam aduerbium est optandi. Quamobrem compositum est ex tribus et dicitur 'quamobrem' quasi 'ob quam rem': nam praepositio praeponi
 386, 13 debet. — Paruus parua paruum, inde parum aduerbium. Forsitan pluet; fortasse ueniet hospes. Personalia, eo quod personam demonstrant. Mecum diriuatum est a prima persona; tecum a secunda; nobiscum similiter a prima; uobiscum a secunda. Nobiscum recordantur isti; uobiscum illi. — 'Orsum' dicimus in partem: inde seorsum i. separatim: 'seorsum uiri in ecclesia stent et seorsum mulieres.'
 386, 15 Iurandi aduerbia sunt, sicut nos dicimus 'per deum', ita antiqui iurabant 'aedepol' i. per aedem Pollucis. 'Aedes' dicitur templum, inde 'aedilis' custos templi. Castor i. per aedem Castoris quos colebant pro diis. Pollux et Castor duo fratres fuerunt filii Iouis et Ladae matris. 15
 Hercle i. per Herculem. Hercules fuit fortissimus deus illorum et quasi medius fidius, i. filius Iouis. Διός Graece Iouis Latine dicitur, uel quasi medius fidius i. ἡμίθεος Latine semideus: ἡμί enim dicitur semi, θεός deus. Inde semideus inter deum et hominem, ex parte matris mortalis, ex parte patris immortalis erat; 'fidius' pro 'filius': d pro l ponebant 20
 386, 16 antiqui, sicut 'sedda' pro 'sella'. Ne facias, ne uideas: est et interrogatiuum, ut 'dixistine?' ponitur et pro 'ut non', ut 'bene lege, ne sis stultus' i.
 386, 17 ut non sis. Tam in aequalitate ponitur, ut 'tam uolo legere, quam scribere', i. utrumque || 188 || uolo. Vbi infinitum est aduerbium et locum
 386, 18 requirit. Quando aduerbium temporis est infinitum, non definit tempus, 25
 ut 'quando ueniat ille?' Ad hoc, quod dicitur 'ubi', respondendum est
 386, 19 'hic', et ad hoc, quod dicitur 'quando', respondendum est 'modo'. In hoc loco, quando stabilitatem significat, ut 'intus sum' 'foris sum': ecce
 386, 20 stabilitatem. Ad locum, quando motionem significat, ut 'intro eo' 'foras eo': ecce motionem. 'Intus' et 'foris' idem significat; 'intro' et 'foras' 30
 cf. 386, 21 similiter idem est. Quidam adiciunt de loco speciem tertiam, sed quasi in loco, eo quod unam litteraturam habent ea, quae in loco sunt, et ista de loco, ut 'intus exeo' 'foris uenio': ecce de loco. Per locum adiciunt
 386, 23 quartam speciem, ut 'hac illac pergo', i. per omnem partem. Heus et heu absolute manent. 35
 cf. 386, 25 Aduerbio quoque accidit comparatio, sicut et nomini. Ideo his aduerbiis, quae non habent omnes gradus, coniungimus 'magis' et 'maximè'

1 ubi] *Commentator in suo codice 'hic ubi' legisse uidetur p. 356, 8* 6 paruum
 17 dios grece 18 hemithens hemi theos

36 *Glossa codicis Bernensis f. 14^a marg. sin.*: Longe positius est a quo diriuatur longule; dicimus enim 'longule abiit' i. parum. Et sciendum est, quia diminutius

pro comparatiuo et superlatiuo, ut 'pie' positius non facit 'pius' propter duas uocales, ne fieret ibi magna apertio oris, sed pro comparatiuo et superlatiuo 'magis pie' et 'maxime pie' dicimus ad augendam significationem. 'Minus' et 'minime' ad minuendam significationem ponimus: 'minus pie' et 'minime pie'.

Figurae sunt duae aduerbiorum, sicut et nominum. Componuntur ^{cf. 387, 1} aduerbia modis quattuor, sicut et nomina: ex duobus integris, ut reponenter: ex duobus corruptis, ut sufficienter; ex integro et corrupto, ut insipienter; ex corrupto et integro, ut suspendenter. Falso, quando ^{387, 2} nomen est, alii datiuo iungitur, ut 'falso scriptori dedi' datiuus cum datiuo; quando aduerbium, uerbo iungitur, ut 'falso loquitur'. Quo pro- ^{387, 3} nomen est ablatiu casus, ut: 'a quo magistro didicisti?' Est et aduerbium loci, ut 'quo pergis?' Pone et uerbum est et aduerbium, sed accentu distat; quando || 189 || aduerbium est, significat prope uel retro. Vnde ^{387, 4} Virgilius:

Pone subit coniunx.

Profecto participium est a uerbo proficiscor et tunc alii datiuo iungitur, ^{387, 5} ut 'profecto homini dedi'; quando aduerbium, tunc pro 'certe' ponitur, ut in euangelio: profecto peruenit in uos regnum dei. Quando con- ^{387, 6} iunctio est et pro siquidem ponitur, ut 'quando ueniet?' Propter praepositio accusatiuo iungitur, ut 'propter augurium'. Est et aduerbium et tunc uerbo iungitur, ut 'propter stat', idest iuxta. Heu interiectio est dolentis et aduerbium respondendi. — Quaedam aduerbia discernuntur ^{387, 7} sensu, ut 'falso'; monstrat enim constructio, quae pars fuerit 'falso'. ^{387, 8} Quaedam accentu, ut 'pone'. Sunt aduerbia loci, in loco ut ^{387, 9} Romae sum, per genitiuum, de loco ut Roma uenio, per ablatiuum; ad locum ut Romam pergo, per accusatiuum. Non anteponitur ^{387, 10} praepositio his s. aduerbiis. Omnia nomina prouinciarum et locorum praepositione egent, quia sensum et significationem nominis seruant. Vt ^{387, 11} de Africa uenio, Africa nomen est proprium prouinciae, non aduerbium ^{387, 12} et dicitur ab Afro auctore. Prouincia dicitur quasi 'porro uincta' regno uidelicet iuncta. Verbi gratia Iudaea cum regnaret ibi Archelaus, regnum

3 et maxime dicimus

15 Virgilius] *Aen. II 725*

18 in euangelio] *Marc. I 15*

aduerbia, quando a positiuis ueniunt, diminuunt sensum, quando uero a comparatiuis nascuntur, augment sensum, ut meliuscule, melius comparatum est, a quo diriuatur meliuscule. Dicimus enim: 'amice, meliuscule bibe!' i. parum melius.

22 *Glossa codicis Bernensis f. 14^b marg. sin.*: Heu interiectio est dolentis, ut illud: 'Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est', et est aduerbium respondendi, ut: 'Heu, frater, iam uenio.'

25 *Glossa codicis Bernensis f. 14^a marg. sup.*: Nomina ciuitatum primae uel secundae declinationis in quo casu intelliguntur in loco? In genetiuo. Ad locum? In accusatiuo. De loco et per locum? in ablatiuo, ut Valentiae sum Lugduni sum, Valentiam uado Lugdunum uado, Valentia uenio Lugduno uenio, Valentia transiui Lugduno transiui.

uocabatur; eiecto illo prouincia dicta est. Sicilia dicitur a Siculo rege.
 cf. 387, 13 Italia ab Italo. — Praepositio aduerbiis nusquam apponitur per appositionem,
 sed per compositionem, ut 'derepente' sub uno accentu pronuntiatur et
 cetera.

DE PARTICIPIO.

5

387, 18 Participium est pars orationis. Post nomen et uerbum bene
 posuit Priscianus participium, quia ab utroque uenit: inde participium
 dicitur quasi 'participium' et cetera. Ideo inuentum est participium ad
 transitiuam || 190 || constructionem uerbi; per nomen et uerbum nulla fit
 transitio, ut 'homo legit': non potest transire ad aliam personam, quia 10
 nominatiuus intransitiuus est in se manens; sed uerbum transit in parti-
 cipium, ut fit transitio uerbi gratia: 'hominis loquentis filius est iste'.
 387, 24 Iam duae sunt personae: persona patris transit in filium. — Participia
 praesentis temporis generis sunt omnis: Licet generaliter hoc
 dixit, sunt tamen quaedam, quae ad mares uel ad feminas pertinent, ut 15
 'nubo' uerbum feminis adhaeret, inde participium eius 'nubens' feminini
 generis est, si non figurate dixeris 'bonus animus nupsit mihi' pro 'mu-
 liere bonum animum habente'. E contra 'futuo' ad uiros tantum pertinet,
 387, 27 inde 'futuens' masculini generis. Significationes participiorum a
 uerbis sumuntur, quia cuius significationis sit uerbum, eius sit et 20
 participium, uerbi gratia 'lego' actiuae significationis est, sic et 'legens'.
 Deponens tria habet, quia sub litteratura passiuum sensum habet actiuum et
 ex parte passiuum unum habet praeteritum 'luctatus', a parte actiuum duo
 'luctans luctaturus'. Commune habet quattuor, quia sub una litteratura
 duos habet sensus: de actiuo sensu duo habet participia 'scrutans scru- 25
 388, 3 taturus', a passiuo sensu alia duo, ut 'scrutatus scrutandus'. Tepescens,
 i. pigrescens: inde 'tepidus' dicitur nec calidus nec frigidus. Defectiua
 interdum alicuius sunt temporis, ut soleo solens, in futuro
 deficit: sic 'studens' et 'crescens' in futuro deficiunt. Componi etiam
 participia quattuor modis possunt, ut describens sufficiens perficiens 30
 sufferens.

388, 12 Sunt et nomina speciem participiorum habentia, ut tunicatus.
 || 191 || 'Tunicatus' litteraturam habet participii, ut armatus, sed
 nomen est. Et 'tunicatus' dicitur tunica indutus, et dicitur 'tunica' quasi
 tonica, inde et 'toga' dicitur quasi 'tega' a legendo. Galeatus galea 35
 munitus; galea est munimentum capitis. Applicanda i. coniungenda.
 388, 13, 15 Triumphata i. uictoriosa: hinc Virgilius:

Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho.
 Regnata, unde Virgilius:

7 Priscianus] cf. I p. 548, 2 seq. 12 ut sit 22 actiuum 37 Virgilius] Aen.
 VI 831 38 chorinto 39 Virgilius] Aen. III 14

Acri quondam regnata Lycurgo.

Furibundus litteraturam habet participii, quod similitudinem habet 388, 20
 furienti, sed nomen est, quia non uenit a passiuo. Ludibundus similis
 est ludenti. Moribundus similis est morienti, sed nomina sunt. Passus. 388, 21
 5 'Passus' si quartae declinationis est, tunc nomen est et significat mensuram
 pedum; 'passus' si participium est, significat ipsum pati et est mobile per tria
 genera in us in a in um, ut 'passus est heri'. Visus nomen idem est
 et uisio. 'Visus' si participium est, ipsum uidere significat ut apostolus
 dicit: nouissime uisus est et mihi. Cultus i. ornatus. 'Cultus'
 10 nomen significat ipsam culturam; 'cultus culti' participium significat ipsum
 colere. Ista tria casibus discernuntur et temporibus. 'Sapiens' 'indul-
 gens' quando nomina sunt, comparisonem recipiunt; quando participia
 sunt praesentis temporis, tempus pro comparisone habent. Coeptus 388, 23
 participium praeteriti temporis est a uerbo 'coepti' defectiuo et non habet
 15 futurum. Vrgendus i. cogendus non habet futurum a uerbo urgeo,
 quod facit praeterito 'ursi ursisti' et 'conturgeo contursi'. Acceptus i. 388, 24
 susceptus participium praeteriti temporis ab accipio uerbo, et quando
 nomen est, comparatur, ut acceptus acceptior || 192 || acceptissimus; ac-
 ceptus i. dilectus. Incensus similiter i. concrematus a uerbo incendo
 20 incendis: quando nomen est, comparatur 'incensus incensior'.

DE CONIUNCTIONE.

Coniunctio dicitur a coniungendo, eo quod coniungit alias partes. Est
 autem quasi uinculum partium. Coniungit enim duo nomina, ut 'Virgilius
 et Priscianus', duo pronomina 'ego et tu', duo uerba 'legit et scribit',
 25 duo aduerbia, ut 'heri et hodie', duo participia, ut 'legens et scribens',
 et se ipsam coniungit, ut 'si et si', duas praepositiones 'circum et circa',
 duas interiectiones 'heu et euax.' Recte etiam post alias partes posita
 est coniunctio, quia eas coniungit. Vnde et merito 'potestas' ei datur
 pro accidente, quam aliae partes non habent. Sciendum autem, quia
 30 coniunctio tribus modis coniungit partes: sensu et litteratura, litteratura
 et non sensu, sensu et non litteratura. Sed hoc inquirentibus dimitten-
 dum est. Cum duo nomina sunt et unum uerbum, duo nomina egent
 coniunctione, ut 'Virgilius et Priscianus legunt'; et quando duo uerba et
 unum nomen, uerba egent coniunctione, ut 'legit et scribit Virgilius'.
 35 Quando uero multa nomina fuerint et una persona, ut 'Publius Cornelius

1 ligurgo   3 ludibundus] *Hoc uocabulum apud Donatum uulgo non legitur.*   4
 passus quartae declinationis tunc

22 *Glossa codicis Bernensis f. 15^b marg. dex. ad Don. p. 389, 2:* 'Saltem' sermo
 tractus est a captiuis, qui abducti hosti dicunt: 'Omnia nostra accipe, et saltem nobis
 uitam concede', et inde remansit saltem per sincopam i. per abscisionem u litterae.

Scipio', non egent coniunctione, quia unum hominem demonstrant. An-
 388, 28 nectens i. ligans. Ordinans i. ordinate componit, ut quae praece-
 dere debeant, praecedant, et quae sequi, sequantur. Verbi gratia: 'si
 dies est, lucet' et 'si stertit, dormit', 'si ambulat, mouetur' non possunt
 conuerti, quia sic coniunctio ordinat sententiam. Non potes enim dicere: 5
 cf. 388, 30 'si lucet, dies est' || 193 || et cetera. — 'Haec copula' generis feminini in
 singularitate significat matrimonium et nuptias, ubi duo iunguntur; simi-
 liter 'haec copula' in pluralitate neutri generis, unde Martianus 'co-
 pula sacra' dixit i. nuptias. 'Copulae' uero feminini generis sunt liga-
 menta canum, inde copulatiuae a copulando dicuntur, disiunctiuae 10
 a disiungendo. Interrogandum est, cur dicitur disiunctiua species in con-
 iunctione, cum dicitur coniunctio a coniungendo. Nam coniunctio et dis-
 iunctio contrariae sunt. Ad hoc respondendum, quia licet sensum dis-
 388, 30 iungat, litteraturam copulat. Expletivae, i. ornativae. Ornat enim
 orationem: potes etiam dicere: 'dominus Iesus postquam locutus est eis' 15
 sine coniunctione, sed ipsa addita pulchrior fit locutio, ut: 'dominus qui-
 388, 31 dem Iesus'. Causales dicuntur, quae causam demonstrant, ut: 'cur
 occidistis eum? quia inimicus erat.' Rationales, quae rationem habent,
 ut: 'dic mihi, quomodo occidam eum; quatinus lateat, ueneno; nam si
 389, 5 ex gladio, patebit.' Quatinus per i. coniunctio est et ponitur pro 'ut', 20
 per e uero aduerbium est, ut 'quatenus' i. quousque.

DE PRAEPOSITIONE.

Praepositio dicitur a praeponendo, i. anteponendo, eo quod prae-
 ponatur aliis partibus, licet quaedam sint, quae supponuntur, ut 'cum'
 et 'tenus', sed a maiore parte dicitur praepositio a praeponendo, quia 25
 389, 20 plures sunt, quae praeponuntur. Complet i. auget, ut excelsus i. ualde.
 389, 23 Mutat, ut indoctus; minuit, ut sublucet. Expresse i. manifeste.
 389, 24, 21 Circum circa i. in circuitu. Prae me i. ante me. — Praepositio
 duobus modis partibus iungitur, uerbo tantum per compositionem, ut
 389, 27 diduco i. diuido; recipio i. iterum capio; secubo i. seorsum cubo; 30
 389, 31 amplector i. deosculor; congregior i. contra egredior. Insula
 dicitur eo quod in salo sit posita, i. in mari. Infula dicitur uestis
 sacerdotalis, sed proprie 'infula' dicitur uitta, qua ornantur capita sacer-
 390, 5 dotum et pro omni ueste ponitur sacerdotali. — Super et subter natura-
 liter iunguntur accusatiuo, || 194 || ablatiue uero figurate, ut: 'gemina 35

8 Martianus | *lib. I, 1, u. 2*   20 patebat   35 gemina | *Verg. Aen. VI 203*

30 *Glossa codicis Bernensis f. 16^a marg. sin.*: Diduco est diuido, unde Iuuenalis
 (*Sat. X 153, cf. supra p. 217, 20*): 'Diduxit scopulos et montem rupit aceto Hannibal.'
 Distraho est uendo, unde legimus: 'Distraxit Iudas Dominum.' 32 *Glossa codicis*
Bernensis f. 16^a marg. sin.: Infula proprie dicitur uitta qua ligabant antiqui sacerdotes
 crines suos ne defluerent eis in oculis et ponitur pro omni ueste sacerdotali.

super arbore sidunt'; 'subter densa testudine casus'. Super ^{391, 2, 3} et subter figurate hic locum significant. 'Testudo' est camera scutorum, qua milites tegunt capita sua, cum ascendunt murum. Multa super ^{391, 9} Priamo rogicans. Verba sunt Didonis, ad quam cum uenisset Aeneas, ⁵ interrogabat eum de Priamo rege Troianorum et de Hectore filio eius. Conficio i. excrucio uel punio. Inde 'confectores' dicuntur carnifices. ^{391, 13} Suscipio aliquando significat ueneror i. honoro. Antiqui etiam geni- ^{391, 14} tiuo iungebant praepositiones, ut 'crurum tenus' pro crure tenus. Et ^{391, 15} est Graeca figura, quia Graeci non habent ablatiuum, sed loco eius genitiuo utuntur. 'Hoc palear' et 'haec palearia': signum est boni bouis, quando palear i. corium a mento crurum tenus, i. usque ad crura pendet. — Suppositae praepositiones significationem perdunt i. sensum ^{cf. 391, 16} et uim nominis, iam non sunt praepositiones, sed suppositiones. Et ^{391, 18} legem propriam, quia lex praepositionis erat, ut praeponeretur. Do- ^{391, 20} natus dixit unum accidens esse in praepositione, sed quidam putant figuram et ordinem. Simplex figura, ut 'abs'; composita, ut 'absque'. Ordinem, quia quaedam praeponuntur et aliae supponuntur; inde Vir- ^{391, 22} gilius: 'te sine' pro 'sine te' et 'capulo tenus'.

DE INTERIECTIONE.

²⁰ Interieccio dicitur ab interiaciendo, quia, quando de aliis partibus loquimur, erumpimus in interiectiuam uocem acti gaudio uel tristitia, metu uel dolore. Interiecta i. interposita. Inuenta est interieccio ad hos ^{391, 26} affectus animi exprimendos: aut enim exprimit affectum metuentis, i. timentis, ut . . . . . uideo subitis lapsura ruinis. 'Ei' ²⁵ inter|| 195 ||iectio est monosyllaba, 'ei' uero pronomen disyllabum; aut affectum optandi exprimit, ut: 'o Gallorum uictor'; aut affectum dolentis exprimit interieccio, ut 'heu', et aliquando in metro geminatur, ut poeta:

Heu heu quam pingui macer;

³⁰ aut affectum laetantis, ut cuax. Graeci interiectionem non habent, sed inter aduerbia deputant. Latini uero non habent articulos, sed illis utuntur pro pronomibus. Nos uero Latini non facimus aduerbia de interiectionibus, quia non statim ea uerbum subsequitur. Nam aduerbium dicitur, eo quod sit iuxta uerbum, istae uero uoces sine uerbo proferun-

1 subter densa] *Verg. Aen. IX 514*   3 Multa] *Verg. Aen. I 750*   5 hectore
17 Virgilius] *Aen. XII 883*   18 capulo tenus] *Verg. Aen. II 553; X 536*   24
Ante uideo subitis etc. aliquot uocabula putredine euauerunt.   25 dissyllabum   28
poeta] *Verg. Ecl. III 100*   34 iuxta uerbum] *In marg. ad haec adscriptum est manu eadem: ut iuste iudicat: iuste aduerbium est, iudicat uerbum.*

25 *Glossa codicis Bernensis f. 17^b marg. dex.*: Hei interieccio est timentis et est monosyllabum, unde Arator (*lib. II ed. Ben. tom. X p. 137 F*): 'Hei mihi iam uideo subitis (-as *cod.*) lapsura ruinis.' Sed quando pronomen est, est dissyllabum, ut is eius ei.

cf. p. 392, 1 tur, ut 'heu mihi' 'euax'. Singulae pluresue partes pro interiectione ponuntur; singulae, ut 'fas'. Fas nomen, i. licitum, et transit in inter-
392, 1 iectionem, sic 'toruum' nomen pro aduerbio ponitur. Pluresue, sicut
'nefas' 'pro nefas', ex multis partibus compositae; 'pro dolor' dolentis
est, ut Sedulius: 5

Pro dolor aeterni fuerant duo crescere postquam,
ex 'pro' et 'dolor'. 'Deo gratias' similiter compositum est ex duabus par-
tibus et est interiectio laetantis: quicquid enim subita uoce pronuntiatur,
392, 2 interiectioni deputatur. Nullus accentus certus est in interiectione. Vt
fere in aliis uocibus i. in aliis partibus, quia quaeque gens suas 10
habet interiectiones, quae in aliam linguam transferri non possunt. Vnde
'racha' interiectio Hebraea ab euangelista in alia lingua exprimi non po-
tuit. Nihil autem differt, utrum 'papae' accentu in fine posito dicatur,
an in paenultimo 'pāpae'. Similiter in ceteris. 'Papae' interiectio est
392, 3 admirantis, inde 'papa' admirabilis. Quas uoces i. interiectiones. In- 15
conditas inuenimus i. informatas. Incondita res dicitur informata,
quae nullam formam nullamque conditionem habet. Affectus dicitur desi-
derium, i. uoluntas ... effectus ..... ipse actus ab efficio uerbo i. per-
ficio.

5 Sedulius] *Op. pasch. lib. II tom. VI p. 462 E ed. Ben.* 11 in alia lingua
12 ab euangelista] *Matth. V 22* 13 pape, ter sine accentu 16 informatus 18
In fine huius tractatus aliquot uoces putredine deletae sunt; ad extremum legitur per-
ficio EXPLICIT . . . . .

9 *Glossa codicis Bernensis f. 17^b marg. sin.*: Conditā res est bene formata, in-
condita, quae non est bene formata. Vnaquaeque enim gens suas interiectiones habet
quae non possunt transferri in aliam linguam. Vnde euangelista 'racha' quae est in-
teriectio apud Hebraeos, non potuit transferre in aliam linguam.

X

COMMENTVM EINSIDLENSE IN DONATI BARBARISMVM.

[DE METAPLASMO.]

.....' p. 197 || 'ectasis' uero excessus mentis. Italia antepaenultimam p. 396, 14
idest i breuem habet. Sed Virgilius ectasin faciens contra naturam
produxit. Profugus, porro fugiens idest longe. p. 396, 15

Systole est correptio ·i· adbreuiatio. Contraria ectasi, ut p. 396, 16
5 aquosus Orion, cum Orion antepaenultima producte dici debeat.
Orion Gigas fuit, est et signum in caelo lucidissimum et pluuiale, unde
et 'aquosus' dicitur. Orion dicitur quasi Vrion, eo quod ex urina deorum
sit natus.

Diaeresis est discissio unius syllabae in duas facta, p. 396, 18
10 quando uidelicet in duas syllabas una diuiditur, ut Albai longai pro p. 396, 19
Albae longae. Diaeresis est discissio, haeresis scissio inde Haereticos
dicimus, qui se scindunt ·i· diuidunt ab unitate fidei. Alba ciuitas est,
quam aedificauit Ascanius propter nouercales insidias, in qua reperta est
porca alba cum triginta porcellis.

15 Synaeresis est conglutinatio duarum syllabarum in unam p. 396, 20
facta. Syn Graece con, gluten res tenacissima est, unde aues capiuntur,

Cod. Einsidl. 172 p. 197—200, 209—214 1 Extasis uero] *Agitur de uoca-*
bulorum 'ectasis' et 'ectasis' differentia antepenultimam, *sic semper* 4 sistole
9 diheresis 11 heresis hereticos 15 sinheresis 16 sin

1 *Glossa codicis Bernensis f. 21^a marg. dext.*: Italiam proceleusmaticus (proce-
leusmaticus) est qui non potest stare in heroico metro, sed Virgilius, quia saepius
erat nominaturus Italiam, primam syllabam contra regulam produxit. 4 *Glossa*
codicis Bernensis f. 21^a marg. dext.: Orion signum est in caelo apparens tempore
hiemis et habet primam syllabam longam, quae causa metri breuiatur. Verba sunt
Annae ad Didonem sororem suam, ut retineret Aeneam hieme, quia ualde amabat
eum dicens: 'indulge hospitio causasque innecte morandi, dum pelago desaeuit hiems
et aquosus Orion.'

p. 396, 21 inde conglutinatio. Vt Phaethon pro Phaëthon. Phaëthon filius fuit Solis, qui cum uituperaretur ab omnibus, quod non esset filius Solis, rogauit patrem suum, ut permitteret ei regere currus eius et permisit ei. At ille nesciens uiam Solis duxit illos per septemtrionalem plagam et tunc coepit mundus ardere, quod cum aspexisset Iouis, fulminauit eum et 5 mortuus cecidit in Eridanum fluuium, a quo nomen accepit. Ipse enim Graece uocatur || p. 198 || Erix, inde Eridanus. Nerei pro Nerēi. Aeripedem ceruam pro aëripedem. Hoc Virgilius dicit de Hercule, qui cursu suo fixit ceruam aërios pedes habentem. Hic autem non dicit, quod eam fixisset sagittis, sed uelocissimo cursu fixit eam i. stare 10 fecit.

p. 396, 27. 28
p. 396, 24. 23

Aspere dure. Difficilis grauis. Dura aspera. Collisio. ....

Per interceptionem i. per subtractionem per abscisionem. Vt at-
p. 396, 25 que ea diuersa penitus dum parte geruntur. Virgilius hoc dicit de Aenea et Turno. Aeneas erat in Tuscia, Turnus uero in Italia. 15

p. 396, 23. 24 Lubrica labilis; lenis suauis.

p. 397, 1 Olli pro illi, ut Virgilius:

Olli caeruleus supra caput astitit imber.

p. 397, 2 R littera de ultimo in paenultimo loco transfertur, ut 'Euandre' pro 'Euander'; similiter 'Thymbre' pro 'Thymber'. Vnde Virgilius: 20

Quod tibi Thymbre caput Euandrius abstulit ensis.

DE SCHEMATIBVS.

Schema Graece figura uel habitus, inde schemata dicuntur figurae.
p. 397, 5 Lexeos genetius est Graecus, sonat autem Latine 'dictionis'. Similiter dianoeas genetius Graecus est, quod Latine dicitur 'sententia'. Sunt 25 ergo schemata lexeos et dianoeas i. sunt figurae uel habitus dictionis et sententiae. Schemata lexeos i. dictionum. Dianoea enim Graece sententia p. 397, 6 dicitur. Sed schemata dianoeas i. sententiarum. Ad oratores i. ad rhetores pertinent. Oratores sunt rhetores eloquentes, quia rhetores non per partes, sicut grammatici, sed per sententias schemata faciunt, quae 30 Cicero || p. 199 || describit. Quae autem ad grammaticos, Donatus de-
p. 397, 7 scribingit. Necessaria, i. magis utilia.

p. 397, 12 Prolepsis est praesumptio, siue praecoccupatio, quando ea quae

1 pheton pro phoeton phoeton 8 ceruam] cf. Donati cod. P p. 396, 21 K. Virgilius] Aen. VI 503 10 fixisset etc.] Cf. Seruium ad l. l.: Fixerit autem statuerit et delassauerit, quia si telo fixisset, non ita esset laudabile. 15 in tuschia 17 Virgilius] Aen. V 10 20 timbre pro tiber Virgilius] Aen. X 394 21 timbre
H
pater 22 DE SCHEMATIBVS. 23 Schema habitus 26 figuræ uel habitus 29 non per per partes 33 prolepsis

33 Glossa codicis Bernensis f. 21^b marg. sin.: Est enim praecoccupatio rerum ordine secuturarum, quia illud, quod primum debuit ponere, longe distulit; debuit

sequi debent, anteponuntur. Interea reges ingenti mole Latinus, p. 397, 13
 'Quadriugo uehitur curru, cui tempora circum Aurati bis sex radii ful-
 gentia iungunt, Solis aui specimen; bigis it Turnus in albis, Bina manu
 lato crispans hastilia ferro. Hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo,
 5 Sidereo flammans clipeo et caelestibus armis Et iuxta Ascanius, magnae
 spes altera Romae, Procedunt castris.' Primitus debuisset dicere 'proce-
 dunt', ad ultimum uero 'reges', sed, cum anteposuit illud, quod est 'reges',
 fecit prolepsin. Hoc Virgilius dicit de regibus, Latino uidelicet et
 Turno atque Aenea, qui ad foedus faciendum uenerant.

10 Zeugma potest dici coniunctio, quia ζεύγω Graece coniungo dicitur p. 397, 15
 Latine. Clausulis sententiolis; apte, congrue; coniuncta, copulata. p. 397, 16
 Interpretes diuum interpretator deorum. Illud uerbum, quod est 'sentis', p. 397, 17
 unam quamque sententiam claudit ita: 'O Troiugena, interpretes diuum i-
 interpretator deorum, qui numina Phoebi sentis i- diuinationem Apollinis
 15 intelligis, qui tripodas Clarii lauros sentis.' Clarius dictus est Apollo, eo quod
 in Clario monte fuit nutritus. Tripus uocatur mensa Apollinis a tribus
 pedibus dicta. Laurus arbor Apollini consecrata est. Est enim quoddam
 genus lauri habens tres radices in quibus diuinationem capitur. Haec uerba
 loquitur Aeneas ad || p. 200 || Helenum uatem Priami filium. Qui sidera
 20 sentis i- qui in sideribus capis diuinationem.

Hypozeuxis est figura superiori i- zeugmae contraria, quia p. 397, 19
 zeugma superior figura uno uerbo multas clausulas coniungit, hypozeuxis
 uero singulis clausulis singula uerba coniungit. Vt regem adit et regi p. 397, 21
 memorat nomenque genusque. De Aenea in Virgilio hoc legitur,
 25 qui cum perrexisset ad Tarchontem regem, ut peteret ei auxilium, indi-
 cauit ei nomen suum et genus.

Syllepsis est dissimilium clausularum per unum uerbum p. 397, 23
 conglutinata i- coniuncta conceptio, ut hic i- in Carthagine. p. 397, 24
 Illius i- Iunonis; arma, hic currus fuit. Hoc Virgilius de Iunone
 30 dicit. Dissimiles clausulas uocat dissimiles numeros i- singularem et
 pluralem, qui uno uerbo coniunguntur, ut 'hic illius arma, hic currus
 fuit' uno uerbo, quod est 'fuit', coniungit pluralem numerum i- 'arma'
 et singularem i- 'currus'. Hoc autem attendendum, quia uerbum ad

2 quadriungo] Verg. Aen. XII 161—169 3 speciem 8 proleptin 9
 zeuma 10 zeugo 16 tripodas 18 in quibus diuinationem capitur] cf. Servium ad
 Verg. Aen. III 359: Per 'lauros' autem oraculum intellegimus. 19 Verba Helenum
 uatem putredine euauerunt. 21 ypozeuxis zeumae 22 zeuma multis clausulis
 25 tarcontem 27 silemsis 28 in chartagine

enim dicere continuo 'reges ingenti mole procedunt castris', deinde 'Latinus'. Cuius
 rei exemplum hoc est: 'Continuo reges ingenti mole Latinus — procedunt castris
 puraque in ueste sacerdos.' Haec dicit de conuentu regum Latini et Turni Aeneae et
 Ascanii.

clausulam, quae sibi propria est, respicit, siue illa singularis siue pluralis numeri sit. Hoc schema i. haec figura. Late patet i. ubique manifestatur. Et fieri solet s. illa figura. Per accidentia i. per genera partium orationis, uerbi gratia 'uir et mulier, qui nouiter ad nos uenerunt, magni sunt'. Hic 'uir' et 'mulier' cum sint masculini et feminini generis, per unum genus i. masculinum clauduntur, quia, ubi duo genera iunguntur masculinum et femininum, per illud, quod praecipuum est, resoluuntur.

[DE TROPIS.]

- . . . . . [Periphrasis est circum-] ¹⁰
- p. 400, 32 p. 209 locutio quae fit aut ornandae rei causa i. ut res, quae per se pulchra est, quodam ambitu locutionis pulchrior efficitur.
- p. 400, 33 Aut uitandae s. rei causa; quae turpis est i. quae per se pulchre
- p. 401, 1 efferri non potest nisi circumlocutione adornetur. Ut: et iam prima nouo spargebat lumine terras Aurora et cetera. Per se pulchra ¹⁵ esset dictio, si diceretur 'oritur iam dies', sed circumlocutione pulchrior fit oratio, cum dicitur ita: 'Et iam prima nouo spargebat lumine terras Aurora': 'nouo lumine' dicit secundum Epicureos, qui dicebant solem
- p. 401, 2 occidere sero et mane iterum nasci, unde et puer depingitur. Et nimio ne luxu i. nimia pinguedine. Obtusior usus i. hebetatior uia sit. ²⁰ Genitali aruo et sulcos oblimet inertes. Virgilius hoc dicit de equabus, quae tempore coitus non crassae, sed macrae debent esse. 'Genitali' autem 'aruo' dixit pro uulua, ut res, quae per se turpis erat ad proferendum, quadam circumlocutione uitaretur. Aruum autem proprie est terra proscissa. ²⁵
- p. 401, 4 Hyperbaton est transcensio i. transilitio et transgressio. Quaedam i. quando multa interponuntur et ad ultimum ea, quae debuerant praecedere, subiunguntur. Verborum ordinem i. conturbans ordinem uerborum.
- p. 401, 6 Hysterologia uel hystero proteron est sententiae cum ³⁰ uerbis ordo mutatus i. quando sententiae et uerba simul mutantur.

8 Post codicis pag. 200 ponenda erat p. 209 = Don. p. 400, 32 seq., aliquot foliis in medio perditis. 18 secundum Epicureos] cf. Seruianum ad Verg. Aen. 11' 554: 'Nouo lumine' secundum Epicureos, qui stulte Solem de atomis dicunt constare, et cum die nasci, cum die perire. 20 hebetatio: 26 yperbaton 30 ysterologia uel hystero proteron.

20 Glossa codicis Bernensis 7, 23^b marg. sin.: Iste locus in tantum totus turpis est, in eam in uulgari locutione despiciatur audiri, sed poeta quadam circumlocutione eum de se uerbis ad aruum genitali et sulcos in quadam rugas in uulua esse dicit.

Vt et. torrere i. coquere; parant i. student et praeparant; flammis p. 401, 8
 i. ignibus; et frangere i. molere s. parant; saxo i. mola. Hoc in
 Virgilio de Troianis reperitur. Debuerat enim prius dicere 'et frangere
 saxo parant' et *tum* 'torrere flammis'. Prius enim fruges saxo i. mola
 5 comminuuntur i. moluntur, deinde torrentur i. igne coquuntur. Seruius
 autem dicit in commento Virgilii, hic non esse ordinem mutatum.
 Troiani enim fruges i. frumentum, quae post tempestatem illis remanse-
 rant et aspergine || 210 || maris humefactae fuerant, torrebant i. siccabant,
 deinde saxo frangebant. Nam et hodie siccari ante fruges et sic frangi
 10 uidemus et quia apud maiores nostros molarum usus non erat, frumenta
 torrebant et ea in pilas missa pinsebant, et hoc erat genus molendi, unde
 et 'pinsores' dicti sunt, qui nunc 'pistoires' uocantur. 'Pinsere' autem
 dici Persius probat, ut:

O lane, a tergo quem nulla ciconia pinsit.

15 O lane i. o prudens; a tergo i. retro; quem nulla ciconia pinsit
 i. quem nullus iaculo inuidientiae et calliditatis retro percussit. Ianus
 enim bifrons est et prudens homo undique circumspectus et oculatus est,
 unde et nullius inimici hominis tela timet.

Anastrophe est uerborum tantum, s. non sententiae. Ordo p. 401, 9
 20 praeposterus, ut 'Italiam contra'. 'Contra' praepositio est, prae-
 positio autem a praeponendo dicitur. Cum ergo supponitur in hoc loco,
 ordo praeposterus est i. permutatus. Virgilius hoc dicit de Cartha-
 gine, quae contra Italiam ex i. contra Romam sita est. Roma enim est
 hac parte maris, Carthago uero ex alia. Italia dicta est ab Italo rege.
 25 Aeneas mittit; rapidum i. uelocem Achaten ad naues. Cetera uero cf. p. 401, 12
 quae sequuntur, per parenthesin interposita sunt 'neque enim patrius'
 et cetera. Hoc autem de Aenea dictum est, qui cum esset cum Didone,
 misit Achaten armigerum suum ad naues propter Ascanium.

Una dictione uel pluribus interiectis i. interpositis, quando p. 401, 14
 30 uidelicet in medio uerbi una uel plures dictiones interponuntur. Sep- cf. p. 401, 15
 tentrio nomen compositum est: hoc uno nomine diuiso multae dictio-
 nes interponuntur. Plurima etiam talia inueniri possunt. Subiecta s.
 haec pars mundi. Septentrioni. Septentrio autem a septem stellis axis
 uocatus, quae in se reuolutae rotantur || 211 ||. Hoc autem proprie 'uertex'
 35 dicitur, eo quod uertitur, sicut poeta ait:

Vertitur interea caelum.

Synchysis est hyperbaton ex omni parte confusum p. 401, 18
 i. commixtum i. quando uerba et sensus confunduntur. Vt tris i. tres p. 401, 20

4 et torrere 5 Seruius] *ad Verg. Aen. I 179*: Multi Hysteroproteron putant,
 non respicientes superiora: quia dixit undis Cererem esse corruptam, quam necesse
 fuerat ante siccari. — Et uolunt etiam hic Hysteron proteron esse: quod falsum est.
 Nam et hodieque etc. 9 Nam] *Sunt Seruii uerba l. l.* et hodieque Seruius 13
 Persius] *Sat. I 58 Jahn.* 22 chartagine 35 poeta] *Verg. Aen. II 250* 37 sin-
 chysis est yperbaton

s. naues. Notus i. uentus australis; abreptas i. cum impetu raptas: in saxa latentia i. absconsa; torquet i. torquendo proicit. Haec saxa inter Sardiniam et Africam sunt, quae mari sereno apparent, tempestuoso uero latent, quia fluctibus operiuntur, ubi Romani et Afri inter
 p. 401, 21 se coniurationem fecerunt. Saxa uocant Itali i. Romani; aras s. deorum marinorum.

p. 401, 24 Hyperbole est dictio fidem i. credulitatem; excedens i. emiens et transcendens, quando uidelicet magna res dicitur, quae credi non possit; augendi causa, ut niue candidior. Talis res i. talis dictio
 p. 401, 25 fidem supereminet, quia nulla res niue candidior inuenitur. Minuendi ut tardior s. est iste; testudine. Testudo est animal tardigradum cuius dorsum testa durissima tegitur, unde et nomen accepit. Testudo etiam est camera scutorum. Ista dictio fidem superat, quia nullum animal tardius testudine incedit.

p. 401, 26 Allegoria est tropus i. conuersa dictio; quo aliud significatur quam dicitur, i. quando aliud sonat in uerbis atque aliud in sensu
 p. 401, 27 intelligitur; ut et iam tempus s. est; equum pro equorum; fumantia laborantia; soluere s. a frenis. Tractus sermo ab equis, quia sicut illis fatigatis colla soluuntur et frena laxantur, ita et poeta fatigatus suo carmini finem imponit; 'fumantia' igitur 'colla equum' carmen suum uocat.²¹

p. 401, 30, 31 Ironia est, quando aliquem uituperando || 212 || laudamus. Vt egregiam uero laudem et cetera. Dido hoc loquebatur ad Venerem et ad filium suum Cupidinem. 'Egregiam uero laudem' i. non egregiam, 'et spolia ampla refertis' i. non ampla, utpote de una femina. Hanc
 p. 402, 2 s. ironiam; nisi grauitas pronuntiationis adiuuerit i. subleuaue- rit; quod negare contendit i. uult.

p. 402, 3 Anti Graece contra, frasis locutio, inde antifrasis contraria dictio uel
 p. 402, 4 locutio. Bellum diriuatum a bono. Bellum itaque i. proelium per contrarium dicitur, eo quod minime sit bonum. Lucus est silua densissima
 p. 402, 5 diis consecrata. Parcae dicuntur eo quod minime parcant i. indulgeant.²² Tres sunt Parcae filiae Iouis et Iunonis: Clotho interpretatur euocatio, Lachesis sors uitae, Atropos sine lege uel ordine. Prima enim fuit natiuitatis euocatio, secunda sors uitae, quemadmodum quisque uiuat, tertia mortis sine condicione i. sine lege. Ipsa sunt et tria fata.

Aenigma est obscura i. tenebrosa oblecta difficilis scrupulosa.²³
 p. 402, 6 Sententia i. dictio; per occultam i. absconsam et incognitam; similitudinem i. significationem. Vt mater me genuit et cetera. In
 p. 402, 7 aenigmatibus Symphosii hoc legitur de glacie. Glacies enim ex aqua

1 nothus 4 Romani et Afri] cf. Seruium ad Aen. I 108 7 yperbole 21 yronia 25 yroniam 31 cleto 35 enigma 37 enigmatibus 38 Symphosii] Non inueni apud Symphosium, cuius quidem de glacie aenigma longe aliter sonat, cf. A. Riese anthol. Lat. I p. 190, 45. Quae commentatoris expositio si pro uera habenda est, Symphosii aetas accuratius definiri inde poterit, quam adhuc factum est ab Alexandro Riese ann. gymn. Austr. 1865 p. 485.

congelata efficitur et iterum sole colliquefacta redit in aquam. Concre- p. 402, 8
cere i. conuertere; et ex eadem s. glacie; effluere s. aquam i. pro-
creare. Dura dictu i. ad dicendum; gratius delectabilius leuius; ut p. 402, 9
cum s. solet fieri. Interrogantibus nobis utrum nos quaesierit ali-
5 quis. Respondetur s. ab aliquo bona fortuna i. bonus euentus. p. 402, 10
Dura esset dictio si diceretur 'nemo nos quaesiuit'. Sed leuius profertur,
cum dicitur 'bona fortuna'. Vnde i. ex hac responsione.

Accommodatum acceptum congruum. Aduersus stimulum p. 402, 11. 12
calces. 'Calces' tractus sermo a bobus, qui stimulat calcitrant et iterum
10 punguntur. Prouerbialiter autem potest ad aliquem rebellem referri, qui
ab aliquo increpatus calcitrat sed iterum . . . . . punitur. Et lupus
in fabula. Lupi natura est, ut, si hominem uiderit, antequam ab eo
uideatur, uocem illius auferat: sic homines malum de aliquo loquentes,
ipsum, de quo loquuntur, si superuenire uiderint, sermo eorum deficit,
15 et tunc conuenienter hoc prouerbum potest dici 'lupus in fabula'. Ho- p. 402, 13
stilis irrisio i. quae ab hoste infertur. Vt en agros i. ecce campos.
Verba Camillae sunt insultantis cuidam Troianorum, quem interfecit. Et p. 402, 14
quam s. Hesperiam; bello i. per bellum; Troiane petisti i. inuasisti. p. 402, 15
Hesperiam i. Italiam; metire i. mensura; iacens s. mortuus. p. 402, 16

20 Astismos est tropus multiplex i. multas species habens; pu- p. 402, 17
tatur s. a doctoribus dictum omne i. omnis dictio. Faceta lepida
iocunda; urbane i. eloquentia. Urbani homines i. qui in ciuitatibus
habitant, eloquentiores solent fieri, quam rustici i. uillani. Inde 'urba-
nitas' pro eloquentia ponitur, 'rusticitas' uero e contra pro simplicitate.
25 Expolitum elimatum exornatum. Vt est illud s. exemplum. Qui p. 402, 18. 19
Bauium non odit, amet tua carmina Maeui. Bauus et Maeuius
duo pessimi poetae fuerunt, qui detrahebant Virgilio, quibus ipse facete
detrahit dicens: 'qui Bauium non odit, amet tua carmina Maeui', i. qui
non odit unum, sit ei pro poena, ut diligat alterius carmina i. Maeuii et
30 faciat contra naturam sicut sequitur: atque idem i. u. e. m. h.

Minus notae rei i. incognitae; quae magis nota est i. plus p. 402, 21
cognita, quando uidelicet aliqua res per se incognita per similitudinem
alterius rei cognitae demonstratur. Icon Graece similitudo dicitur. p. 402, 22
'Iconas' autem dicimus statuas gypseas: gypsus uero est terra tenax,
35 unde statuae fiunt. Vel eorum s. membrorum. Comparatio i. quali- p. 402, 23
tas et quantitas. Vt os humeros || 214 || deo similis. Hoc de Aenea p. 402, 24
in Virgilio legitur, qui cum apparuisset Didoni, erat similis deo. Os
i. per os et per humeros. Per os totum corpus intellige. Parabole
Graece parabola Latine i. similitudo. Mugitus proprie bouis est, sed p. 402, 26
40 hic hominis translatiue dixit mugitum, quia sicut bos mugitum dat, sic

4 utrum pro an nos
et lupus 20 antismos
GRAMM. LAT. SUPPL.

11 Post 'iterum' aliquot uocabula euauerunt. 15 dici
26 meui meuius, sic semper 33 gipseas. gypsus uero

homo uulneratus sonum emittit confusum. Hoc autem de Laocoonte dictum est, qui, cum uulneraretur a serpentibus, uoces ueluti bouis emittebat. Cum saucius s. iam prosauciatus; aram taurus 'et incertam p. 402, 28 excussit ceruice securim'. Paradigma est propositio i. problema uel enarratio uel elocutio; hortantis aut deterrentis, i. quando aliqua p. 402, 29 res hortando aut deterrendo dicitur. Hortantis ut: Antenor potuit p. 402, 31 mediis elapsus Achiuis i. regibus uel Graecis. Illyricos i. Pannonios; penetrare sinus i. recessus. Illyria ipsa est Pannonia. In Virgilio hoc legitur, quod Venus deprecabatur Iouem, ut concederet Aeneam intrare posse in Italiam, ac si hortantis diceret: 'Cur Aeneas, qui de tua stirpe descendit, non potest similiter Italicos penetrare sinus, sicut potuit Antenor Illyricos?' Antenor socius fuit Aeneae, qui fugiens a Troia facile potuit peruenire ad Illyriam. Aeneas uero in mari et in terra per p. 402, 32 septem annos uagabatur. Deterrentis paradigma ut: Ac non sic Phrygius pastor. Amata dicebat hoc ad Latinum maritum suum, nolens, ut ipse daret filiam suam Lauiniam Aeneae. Ac si diceret: 'Num quid sic iste uult filiam nostram captiuam ducere, sicut Phrygius pastor', p. 402, 34 i. Paris, qui etiam Alexander dictus est. Ledaeamque Helenam duxit i. filiam Ladae. Hoc ad deterrendum dicebat. Lacedaemona i. Lacedaemonem, Spartanam uidelicet. Lacedaemona pars Graeciae, hoc est Laconia.

---

1 laocoonte	7 illiricos	8 illiria, sic semper	15 frigijs, bis	adamata
18 ledeam helenam	21 lacoua			

XI.

DIFFERENTIAE SERMONVM.

Inter metum *et timorem* et pauorem hoc interest, quod metus futura prospicit, timor subita mentis consternatio, paor animi motus, unde etiam 'pauida iumenta' dicimus.

Inter que et ue hoc interest, *quod* que coniunctio, ue districtio.

5 Inter omnes et cunctos et uniuersos hoc interest, quod omnes, quorum mentio est, cuncti, qui in uno loco conuersi; qui ubique sunt, uniuersi.

Inter undam et aquam hoc interest, quod unda copiosa aqua est, unde etiam 'abundantiam' dicimus, aqua naturalis est.

10 Inter tacere et silere hoc interest, quod tacet, qui desinit loqui, silet, qui nondum coepit.

Inter auxilium et praesidium et subsidium hoc interest, quod auxilium laborantibus mittitur, praesidium praeparatur, subsidium seruatur, ut, cum exegerit necessitas, detur.

15 Inter consequi et insequi hoc interest, quod consequimur praecedentem, insequimur inimicum.

---

*Cod. Bern. 178 saec. IX f. 111^a—116^a = A; cod. Bern. A 92 fragm. 34 saec. XI—XII p. 1 seq. = B; cod. Bern. 330 saec. X f. 45^a 46^a = C, quo usus erat Putschius p. 2203—8. In cod. Bern. 178 hic est titulus: DIFFERENTIAS CŒCERONIS. Inter metum etc., in cod. A 92: INCIPIT dissonantia sermonum. Inter auxilium etc., in cod. 330: IN NOMINE SALVATORIS INCIPIT DE DISSONANTIA SERMONVM. Inter auxilium etc. 1 et timorem om. A quod metus frustra prospicit, timor subita mentis consternatio est, paor animi motus, unde et iam — dicimus *Dionysius Gothofredus* (vide *prae*.) app. p. 93; cf. *Reifferscheidt Suetoni rell. p. 279* 4 quod om. A coniunctio A districtio A Inter que et ue disiunctio *Gothofredus p. 93* 5 omnes quorum mentio est, cuncti, qui ubique sunt, uniuersi qui in uno loco uersi *Gothofredus p. 93, cf. Reiff. p. 283* 9 aque A unda copiosa aqua est, aqua etiam naturalis *Gothofredus p. 93* 10 sileat A qui desinit loqui silet et qui nondum coepit tacet *Gothofredus, cf. Reiff. p. 289* 12 Inter auxilium] *Hinc incipit cod. Bern. A 92 fragm. 34 = B et cod. Bern. 330 = C* subsidium B quod om. B 13 laboranti B ut est cum exigerit A ut cum exhibuerit B (exibuerit C). *Eadem quae supra posuit, extant apud Gothofredum p. 93* 16 consequi et sequi A sequi et insequi B cum sequimur A sequimur B. Inter sequi et consequi hoc interest, quod consequimur — inimicum *Gothofredus p. 93, cf. Reiff. p. 289**

Inter initium et principium hoc interest, quod principium . . . . operis caput, initium est, quod frequentius intellegimus et toties accipimus, quoties aut mutat personam . . . . in alteram rem, et principium semel, initium saepius. Principium est, ut: 'arma uirumque Troiae canq'; initium: 'Musa mihi memora causas.' Sunt tamen principia, quae natura sui carent et speciem initii habent, ut: 'At regina graui iam dudum saucia cura' et: 'Sic fatur lacrimans classique in-mittit habenas.'

Inter simulare et dissimulare hoc interest, quod simulare scire, quae nescimus, dissimulare, quae scimus et nos scire negamus. 10

Inter polliceri et promittere hoc interest, quod pollicemur ultro, promittimus rogati.

Inter nullum et neminem hoc interest, quod nullus ad uniuersa potest referri, nemo ad hominem et est nemo quasi nec homo.

Inter intus et intro hoc interest, quod intro eo, intus sum. 15

Inter intus et foras hoc interest, quod intus uenio, foras eo.

Inter lustra productae et lustra correptae hoc interest, quod lustra sunt certa tempora, lustra latibula uel turpium hominum receptacula.

Inter seruitium et seruitutem hoc interest, quod seruitus necessitas seruiendi, seruitium dicimus numerum seruorum idest multitudinem. 20

Inter terminum et finem hoc interest, quod terminus non nisi manu ponitur, finis uel sermonis uel uoluntatis uel cuiuscumque rei intellegi potest.

Inter asperum et ferocem hoc interest, quod ferox natura, asper ad tempus.

1 inter principium et initium BC principium A principium operis caput initium est A principium totius corporis iuitium rei est B (*idem om.* est C) principium totius corporis est, initium quasi primum *Gothofredus p. 93* 2 quod frequentius — habenas *om.* BC accipies A 3 quoties a motat personam in alteram rem A 4 initium saepius A arma] *Verg. Aen. I 1* 5 Musa] *Verg. Aen. I 8* quantum sui A 6 at regina grauarum et sic A At regina] *Verg. Aen. IV 1* 7 Sic fatur] *Verg. Aen. VI 1* principium totius operis, cuiuscunque unum est, quasi primum operis caput, initium est, quod frequentius intellegimus et toties accipimus, quoties aut persona mutatur quasi intus in alteram rem et principium semel — causas memora. Inueniuntur tamen principia quae natura sui carent et specie initia habent ut — habenas *Gothofredus p. 106, cf. Reiff. p. 275* 9 dissimulare A simulamus quae BC que A 10 nescimus et negamus nos scire, dissimulamus quae scimus BC et *Gothofredus p. 93, cf. Reiff. p. 290* 11 pollicere A pollicemur, *corr.* -mur A quod promittimus roganti pollicemur ultro B promittimus rogati pollicemur ultro C *Gothofredus p. 79, cf. Reiff. p. 286* 13 quod *om.* BC nullum quasi ad neminem referri hominem nemo quasi nec homo BC nullas potest referri — nec homo *Gothofredus p. 79, cf. Reiff. p. 281* 15 intro eo intus (in intus C) sum intus uenio foras uenio (eo C), *ceteris omissis* BC Inter intus et intro hoc interest, quod intro eo intus sum intus uenio foras eo *Gothofredus p. 79* 17 producte A producta B correpte AC correpta B quod sunt certa lustra tempora A quod lustra sunt tempora certa BC 18 latibula ferarum BC turpia BC Inter lustra producte et lustra correpte hoc interest quod lustra sunt certa tempora, lustra latibula ferarum — receptacula *Gothofredus p. 79, cf. Reiff. p. 277 ibique Handium (progr. Ien. 1848 p. 8)*. 20 seruitium numerorum A idest multitudinem *om.* BC et *Gothofredus p. 79, cf. Reiff. p. 290* 21 non nisi quod manu BC 22 intelligi B terminus non sine manu ponitur — uel cuiusque rei alterius intelligi potest *Gothofredus p. 79, cf. Reiff. p. 292* 23 quod asper ad tempus ferox ad uaturam BC asperum ad tempus, ferox a uatiuitate *Gothofredus p. 79*

Inter flumen et fluuium et amnem et torrentem hoc interest, quod *flumen* a fluere dicitur, fluuius temporalis aqua est, amnis ab ambitu cognominatur, torrens, qui hieme intumescens imbribus niuibusque completur, aestate torretur, idest siccatur.

5 Inter innocentem et innocuum hoc interest, quod innocens sanctitate morum intellegitur, innocuus, qui nocendi uim non habet.

Inter generosum et nobilem hoc interest, quod generosus ex nobili genere nascitur, nobilis operibus uel opibus sit.

Inter regium et regalem hoc interest, quod regius puer est, regalis
10 rex, qui regit regnum.

Inter amentem et dementem hoc interest, quod amens tota mente caret, demens, qui partem retinet, quasi deminutus parte mentis.

Inter pecudes et pecora hoc interest, quod pecudes tamquam oues tantum accipimus, pecora autem mixtura omnium animalium.

15 Inter demonstrare et monstrare hoc interest, quod monstrare semel, demonstrare autem saepius.

Inter diuitem et honestum et pecuniosum et locupletem et opulentem et beatum hoc interest, quod diues auro et argento, honestus moribus dicitur et dignitate et honoribus, pecuniosus a pecoribus dicitur, locupletem agri faciunt: dicitur ab eo, quod sit loci plenus, opulentus his
20 omnibus plenus, beati ab animo.

Inter palam et coram hoc interest, quod palam omnium praesentiam notat, coram personam accipere desiderat.

Inter album et candidum hoc interest, quod album naturale est,
25 candidum cura facit.

1 et amñ A amnem, om. et C quod fluere dicitur A quod flumina pluraliter dicuntur fluuius temporalis BC 2 ambitu A 3 cognominatur om. B quem A intumescit BC 4 estate B flumen a fluere dicitur, flumen a temporali aqua est, amnes ab amnito cognominatur, torrens qui hyeme intumescit et imbribus — completur *Gothofredus p. 79* 6 intelligitur innocuus qui non habet uim innocendi B innocens — qui non habet uim nocendi C *Gothofr. p. 80, cf. Reiff. p. 276* 7 quod sic generosus A quod generosus nascendo operibus sit B, *aliquot uerborum spatio relicto*, generosus nascitur (nascendo C) nobilis opibus sit C *Gothofredus p. 80* 9 Inter regem et regalem C hoc est inter B regis puer C puer regalis est BC Inter regium et regem hoc interest, quod regius puer regalis est, rex quia regit regnum *Gothofr. p. 80, cf. Reiff. p. 288* 11 tota menta A in toto caret mente BC 12 qui om. B demens parte mentis C *reliquis omissis* retinet quasi deminutus parte om. B amens in totum caret mente, demens partem retinet dictus diminuta parte mentis *Gothofredus p. 80* 13 pe||cora, bis C pecudes tantum oues accipimus BC 14 animalium est BC pecodes tantum oues accipimus — animalium est *Gothofredus p. 80, cf. Reiff. p. 286* 15 in monstrare et demonstrare B monstramus semel demonstramus saepius B, *idem* (semel — sepius) C et *Gothofredus p. 80, cf. Reiff. p. 280* 17 et ubique om. BC pecuniosum beatum locupletem opulentum hoc interest BC 18 diues argento auroque B diues auro argentoque C 19 dicitur om. BC et honoribus dicitur beatus ab animo locupletem agri faciunt BC 20 dictus B locis plenus BC 21 his om. BC omnibus bouis plenus tanquam (tanquam C) operibus (opibus C) suis eminens BC diues auro argentoque, honestus moribus dicitur, pecuniosus a pecoribus dicitur, beatus ab animo, locuples ab eo quod sit locis plenus, opulentus omnibus his plenus tanquam opibus suis eminens *Gothofredus p. 80* 22 hominum praesentiam (praesentium, corr. iam C) BC omnium praesentium A 23 accipe A om. BC palam hominum — desiderat *Gothofr. p. 80, 91, cf. Reiff. p. 286* 24 Inter album — cura facit om. A, add. BC et *Gothofr. p. 91*

Inter sensum et intellectum hoc interest, quod sensus naturalis est, intellectus a re obscura.

Inter exanimus et inanimus hoc interest, quod exanimus, qui anima priuatus est, inanimus, qui numquam habuit.

Inter imbrem et nimbem et pluuiam hoc interest, quod imber a Graeca⁵ significatione descendit, quia summa uel quasi umbrosus cadit et cito desinit, pluuiam quod impulsu uenti nubes exprimunt, unde etiam plorare dictum, cum cogente dolore lacrimae exprimuntur. Nimbis etiam erumpit, ut aliquam partem caeli *minorem* occupet, aliam maiorem serenam relinquit.

Inter sanguinem et cruorem et saniem hoc interest, quod sanguis¹⁰ dicitur, cum intra corpus est, quod nos sanciat, id est contineat, cruor cum fusus, dictus quod conruere cogit, sanies cruor putridus.

Inter terga et tergora hoc interest, quod terga sunt hominum, tergora animalium; singulari numero tergum dicimus hominum, animalis¹⁵ tergus dicitur.

Inter mi et mihi hoc interest, quod mi pronomen est simplex, mihi compositum est, uel mi uox affectus est et uocatiuum semper desiderat casum, mihi datiuum.

Inter iram et iracundiam hoc interest, quod ira ex causa nascitur, iracundia perpetuum uitium.²⁰

Inter tum et tunc hoc interest, quod tum ordinis habet significationem, tunc temporis.

Inter noctu et nocte hoc interest, quod nocte nomen est, noctu aduerbium.

2 intellectus a re obscura A sensus naturale est -- obscura *Gothofredus p. 91, cf. Reiff. p. 290* 3 unanimum BC iterest A qui anima priuatus est A qui priuatus est anima BC 4 unanimum qui unum animum habet BC exanimus — qui nunquam habet animam *Gothofredus p. 91* 5 imbrem B quod *om.* BC a graeca BC a grecarum A 6 qui AC quasi umbrosus A, *om.* BC cadet A *in ras.* C 7 pluuiam est quod B pluuiam est quam C impulsu uentorum nubes B impulsu uentorum et nubes, et *eras.* C expremunt A plorare B pluuiam A dictum est B est dictum C 8 coacte (coactq C) doloris BC lacrimae expremuntur A et aliquam B 9 partem caeli maiorem occupet aliam serenam relinquit A partem maiorem occupat celi quam serena relinquit B *idem* C (occupet caeli — serenam, *corr.* serena — relinquit) imber a Graeca significatione descendit quasi umbrosus qui summa uel cadit sed cito descendit. Pluuiam est quam impulsu uenti — plorare est dictum cum coactae dolore lacrimae — ita ut aliquam partem minorem occupet coeli, maiorem serenam relinquit *Gothofr. p. 91* 10 quod *om.* BC 11 intra corpus est dictus qui (quod C) nos BC contineat A cruor confusus A cruor conscius est dictus quod cogit (conruere cogit C) BC 12 cruor putris B patris C sanguis — est dictus quod nos sanciat — cum fusus ideo dictus quod conruere cogit, sanies corpus putre *Gothofr. p. 91, cf. Reiff. p. 290 ibique Handium.* 13 quod terga hominum sunt BC 14 singulari tergum dicimus animalis tergus dicitur numero hominum A nam singularis hominis tergum animalis tergus dicimus BC terga hominum sunt, tergora animalium: numero singulari hominis tergum dicimus, animalis tergus *Gothofr. p. 91, cf. Reiff. p. 292* 16 quod *om.* BC simplex est BC 17 compositum BC est — datiuum *om.* BC 19 casum A mi pronomen — casum (est *bis om.*) *Gothofr. p. 91, cf. Reiff. p. 275* 20 causa, *om.* ex A quod²¹ causa, *om.* ira C 21 iracundiam A uitium est BC ira ad tempus, iracundia continetur in corde *Gothofr. p. 91, cf. Reiff. p. 274 ibique Handium.* 22 temporis signif B temporis significationem, temporis *supra lin.* C *Eadem, quae supra posui, leguntur apud Gothofredum p. 91, cf. Reiff. p. 293* 23 noctem B inter²⁴ C quod aliqua pars noctis quomodo aliquam partem diei nocte autem totam noctem intelligimus B quod noctu aliqua pars noctis quomodo interdum significat aliquam diei partem, nocte autem — intelligimus

Inter fari et loqui et sermocinari et narrare hoc interest, quod famur, cum aliquid facunde dicimus, loqui natura, sermocinamur, quando cum aliis sermones conferimus; narrare docte.

Inter tenere et sumere et accipere hoc interest, quod tenemus aliqua, quae sunt in nostra potestate, sumimus posita, accipimus data.

Inter aspicere et inspicere, suspicere et prospicere, despicere circumspicere conspicere et intueri, uidere et spectare, uisere hoc interest, quod aspiciamus casu, inspicimus iudicaturi, suspicimus in superiorem partem uel ueneramur, prospicimus quae longe sunt, despicimus in inferiorem partem uel languidam, circumspicimus in orbem, conspiciamus prope, intuemur cum causa, uidemus natura, spectamus cum uoluntate, uisimus experta.

Inter furorem et insaniam hoc interest, quod furor temporale uitium est, insania perpetua.

Inter alium et alterum hoc interest, quod alius ex multis, alter de duobus.

Inter scelus et facinus hoc interest, quod scelus crimen est, facinus etiam in laude ponitur.

Inter dona et munera hoc interest, quod dona a deo donantur, munera ab hominibus tribuuntur, et munera, quibus milites officio funguntur, quae quidam et munia uocant.

Inter uestem et uestimentum hoc interest, quod uestes feminarum dicimus, uestimentum uirorum.

C noctu sic dicitur quomodo interdum et significat aliquam partem diei, noctem autem totam noctem intelligimus *Gothofredus p. 91, cf. Reiff. p. 281*

1 et ubique om. BC sermocinare A narrari A quod cum famur A 2 loquimur BC quando cum aliquo sermonem conferimus (conferimus C) narramus cum aliquid docte dicimus BC famur cum aliquid facunde dicimus, loquimur — quando cum aliquo sermone contendimus narramus docte *Gothofredus p. 91* 4 et bis om. BC sumere A sumere *supra lin.* C teffils C aliqua quae sunt om. BC tenemus quae sunt — accipimus data *Gothofredus p. 91, cf. Reiff. p. 293 ibique Handium.* 6 et ubique om. BC aspicere suspicere inspicere prospicere despicere intueri uidere (*corr.* uideri C) spectare hoc interest BC suscipere A dispicere A 7 et expectare uirere A 8 incipimus indicari A iudicatum BC suspicimus A 9 partem om. A dispicimus (despicimus C) inferiorem partem ABC 10 languidam BC languidum A circumspicimus — prope om. BC conspiciamus A 11 cum causa uidemus A cum gaudemus BC expectamus A 12 ex parte A spectata BC. Inter aspicere suspicere inspicere prospicere dispicere intueri uidere spectare et uisere hoc interest, quod aspiciamus casu, suspicimus in superiorem partem uel ueneramur, inspicimus iudicaturi, prospicimus quae longe sunt, dispicimus inferiorem partem uel languidam, intuemur cum causam uidemus, natura uisimus experta *Gothofredus p. 91. 92.* 13 Inter furorem — perpetua om. BC temporale uitium A furor temporis uitium — perpetua *Gothofredus p. 92* 15 ex duobus BC et *Gothofredus p. 92, qui cetera eadem habet.* 17 inter scelum A criminis B criminem C scelus crimen est, facinus etiam in laude recte dicitur, Salustius dixit bonum facinus *Gothofredus p. 92, cf. Reiff. p. 291* 19 quod deo donantur dona B a om. C munera — tribuuntur et om. BC 21 quidem C et om. BC uocantur BC dona dono dantur, munera hominibus tribuuntur, et munera — quae quidem munia uocantur *Gothofredus p. 92* 23 dicuntur BC uestis foeminarum dicitur uestimentum uirorum *Gothofredus p. 92, cf. Reiff. p. 294*

Inter uuidum et humidum hoc interest, quod uuidum penitus maduit humidum, quod ad medium usque peruenit.

Inter uetus et uetustum hoc interest, quod uetus nouo comparatur et contrario uetustum ad antiquitatem refertur.

Inter terrere et detertere hoc interest, quod qui terret, timore cogit, qui deterret, prohibet perseuerare.

Inter solum et unum et solitarium et unicum hoc interest, quod solus, qui a ceteris relictus est, unus initium multorum agit, solitarius, qui semper sine ceteris uiuit, unicus, qui solus habetur propter inopiam aliorum.

Inter afaeresin et syncopen et apocopen hoc interest, quod afaeresis ex prima parte uocis fit et litteras uel syllabas detrahit, ut: 'Si genus humanum et mortalia tempnitis arma' pro 'contempnitis'. Syncope mediam partem perdit, ut: 'Apparent rari nantes' pro 'natantes'. Apocope ex ultima fit, ut: 'domus luxu instruitur' pro 'luxuria'.

Inter soloecismum et barbarismum hoc interest, quod soloecismus in sensu, barbarismus in uoce.

Inter relictum et desertum hoc interest, quod relinquimus uoluntarie, deserimus inuiti.

Inter misereri et miserari hoc interest, quod miseremur, cum eodem tempore et dolet nobis de alicuius casu et subuenimus laboranti, miserari consolari tantum intra affectum doloris.

Inter orare et precari hoc interest, quod orare dicimus, quem oris

1 inter madidum et humidum A permaduit BC uuidum p. p. *in ras.* C humidus A humidum usque (quod usque C) ad medium peruenit BC Inter humidum et uuidum hoc interest, quod humidum penitus permaduit, uuidum, quod medium usque peruenit *Gothofredus p. 92, cf. Reiff. p. 294. Fortasse hic quoque 'madidi' definitio olim extiterat latetque inde aliquid sub illo 'maduit' uel 'permaduit'.* 3 comparatur BC idest contrario BC 4 antiquitate A refert B uetus nouo comparatur, idest contrario — refertur *Gothofredus p. 92, cf. Reiff. p. 294, qui 'e contrario' coniecit idque ad superiora retulit.* 5 timorem facit B timere facit C 6 perseuerare, *corr.* perseuerare B perseuere C qui terret timere cogit — perseuerare *Gothofredus p. 92* 7 inte A quod solus — relictus est *om.* BC 8 initio BC solitarius solus semper uiuit sine ceteris BC 9 unicus habetur solus BC propter impiam aliorum desolationem qui remanet BC solus — multorum ait, solitarius qui semper sine caeteris quit, unicus habetur, solus propter inopiam aliorum *Gothofredus p. 92, cf. Reiff. p. 291* 11 Inter afaeresin — luxuria *om.* BC afaresin et syncopen A afaresin A 12 si litteras uel sillabas A si genus] *Verg. Aen. I 542* 13 syncope A 14 apparent] *Verg. Aen. I 118* 15 luxorii instruitur pro luxoria A domus] *Verg. Aen. I 637* aphaeresis — fit litteras uel syllabas detraheus — syncopen mediam perdit — raro nantes — apocopen ex ultima ut ad domus luxu instruitur pro luxuria *Gothofredus p. 92* 16 solatium A solecismum BC barbarismum B quod solum in sensu A quod solescismus (solecismus C) in sensu fit BC 17 babbam in uoce A soloecismus in uoce fit — uoce *Gothofredus p. 92, cf. Reiff. p. 291* 18 hoc est A reliquimus A, *om.* B uoluntarie A uoluntariae C 19 inuiti et subuenimus laboranti A, *cf. sequentia* relinquimur uoluntate deserimur inuiti *Gothofredus p. 92, cf. Reiff. p. 288* 20 miseremur *om.* B quod miseremur *in ras.* C cum eo tempore B 21 alicuius C casu A causa BC et subuenimus laboranti *om.* A, *cf. praecedentia* subueni||mus C consulari A 22 tantum intrare affectu doloris A tantum est inter affectum doloris B miseremur — tantum et intra affectum doloris esse *Gothofredus p. 92, cf. Reiff. p. 279* 23 et deprecare A hoc est A quod orare dicimus quem oratio ducit A quod orare oris ratio est BC

ratio ducit et qui orat, etiam precatur: at qui rogat, non utique precatur, ut is, qui orat quamquam etiam †praesenti ad preces descendunt.

Inter nescire et ignorare hoc interest, quod nescit, qui omnium notitia caret, ignorat, qui aliquid nescit.

5 Inter legatum et oratorem hoc interest, quod legatus, qui electus est ad officium a ciuitate et est sacrosanctus, et orator, qui ad orandum missus est, ut oris ratione id, quod petit, exponat.

Inter tardum et pigrum et inertem et segnem hoc interest, quod tardus est, qui trahit tempus, iners qui sine arte nullius officii capax, 10 piger, qui per omnia aegro similis est, segnis remotus a calore.

Inter natum et gnatum hoc interest, quod natus participialiter dicitur a uerbo, ut nasci est, gnatus filius a generatione.

Inter infamem et famosum hoc interest, quod famosus tam in bona, quam in mala cogitatione, infamis tantum in mala.

15 Inter iuuentutem et iuuentam et iuuentatem hoc interest, quod iuuentus dicitur multitudo iuuenum, iuuentas iuuenis aetas est, iuuenta dea est iuuentutis.

Inter decus et decorem hoc interest, quod decus ad uirtutem referitur, decor autem ad corpus.

20 Inter sceleratum et scelestum et sclerosum hoc interest, quod sceleratus suo scelere uel alieno contaminatus, scelestus scelerum cogitator, sclerosus quasi insidiator.

1 qui orat etiam precatur at qui rogat (roga||t in ras. C) deprecatur et qui orat etiam imperiti ad preces descendunt (descendunt C) BC, cf. *Handium apud Reiff. p. 283* qui ora eum deprecatur quam etiam praesenti ad prece distendunt A. Pro 'praesenti' fortasse 'rogantes' legendum est. orare dicimus quum oris ratio ducit et qui orat, et iam precatur, aut qui rogat, deprecatur, non utique qui orat, quia etiam imperiti ad preces descendunt *Gothofredus p. 92* 3 et ignorare in marg. C hoc est A quod qui nescit omnium notitia (omni^u notitia C) BC 4 qui ignorat aliquid BC aliquit A qui nescit omnium notitiam caret, qui ignorat aliquid nescit *Gothofredus p. 93, cf. Reiff. p. 282* 5 ligatum B oratione A hoc est A qui om. C legatus electus est ad officium B 6 a ciuitate idest sacrosancti orator ad BC missus ut oris rationem in quo petit agnoscat BC ratio id quod A legatus electus est — sacrosanctus, orator ad orandum missus ut oris rationem exponat in quod petit *Gothofredus p. 93, cf. Reiff. p. 277* 8 In^{ur} C et signem hoc est A tardus qui BC 9 tempus et ers qui sine ante A qui om. BC ullius B officii A 10 qui om. BC egro ABC similis segnis semotus a calore (*idem hucusque ceteris omissis* C) quasi sine igne B signis remotus a calore A segnis dicitur quasi a calore semotus *insuper in marg. habet* C tardus dicitur qui trahit tempus iners sine arte nullius officio capax, piger per omnia — segnis semotus est a calore *Gothofredus p. 93, cf. Reiff. p. 293* 11 Inter natum — generatione om. B gratum A participialiter] parricida paliter A 12 gratus A natus particulariter dicitur a uerbo, idest nasci, ignatus filius a generatione *Gothofredus p. 93, cf. Reiff. p. 282* 13 infam B hoc est A quod om. BC in bona cogitatione quam in mala (im malo, corr. in mala C) B 14 infamis — mala om. A famosus tam in bona cogitatione quam in mala — mala *Gothofredus p. 93* 15 iuuentutem A iuuentem B et iuuentatem om. B et iuuentam om. C hoc est A 16 dicitur om. BC iuuenta etas iuuenis, *reliquis omissis* B iuuentas unius aetas est A iuuentas aetas iuuentutem a iuuentatus C deca A iuuentus dicitur — iuuentas unius aetas, iuuenta dea iuuentatis *Gothofredus, cf. Reiff. p. 274* 18 hoc est A decus — decor ad corpus *Gothofredus p. 93* 19 ad corpus] In C haec adduntur: Inter super et supra hoc interest, quod super est supra (*sic lacuna relicta*) superior inferiori. 20 scelestem A hoc est A scl^eratus C 21 contiminator B contaminatur C 22 insidiosus BC sceleratus suo scelere — quasi insidiosus periculos uel totus uel dies uel animus propter arduitatē *Gothofr. p. 94, cf. Reiff. p. 289*

Inter reliquos et ceteros hoc interest, quod reliquos dicimus relictos ab omnibus referentes, ceteros, quos nescimus.

Inter aegrum et aegrotum hoc interest, quod aeger animo, aegrotus corpore.

Inter prior uenit et anteuenit hoc interest, quod prior uenit ad dignitatem, anteuenit ad tempus.

Inter officere et inficere hoc interest, quod officit, qui nocet, inficit, qui quasi lanam uel alia inficit.

Inter oleas et oliuas hoc interest || fol. 113^b ||, quod oleas ipsum fructum dicimus, unde fit 'oleum', oliuas dicimus arbores unde sunt 'oliueta'.

Inter nutrit et nutriticat hoc interest, quod nutrit mulier, nutriticat nutrix.

Inter maritimum et marinum hoc interest, quod maritimus proximus mari, marinus ab ipso mari.

Inter merum et meracum hoc interest, quod merum per se, meracum mixtum.

Inter laniat et lacerat et lanceat hoc interest, quod laniat, cum membra discerpit, lacerat, qui partibus suis membra destituit, lanceat, qui inutiliter membra discerpit.

Inter laurum et lauream hoc interest, quod laurus ipsa arbor, laurea corona uel uirga.

Inter caeruleum et caerulum hoc interest, quod caeruleum dicimus quasi aureum et caerulum quasi argenteum.

1 hoc est A dicimus om. BC 2 ex omnibus BC referentes] refertur A, om. BC ceteros A reliquos dicimus relictos ex omnibus, ceteros quos nescimus *Gothofredus p. 93, cf. Reiff. p. 255. Illiusque codicum BC differentiae extenduntur: sequitur etiam in B:*
inter redibinū per b litteram et rediniuum per v hoc interest: rednbinū quod finit nascitur rediniuum quod reuiuiscit. Blandior et adulor unum significant. *Cetera in singulorum uocabulorum explicatione glossaria uersantur. Eadem usque ad illa: rediniuum quod reuiuiscit in C codicis sine leguntur* (inter redibinuum — redibinuum quod nascitur). *De 'rediniuo', cf. Reiff. p. 255, Gothofred. p. 94: redibinuum per b litteram — interest quod redibinuum est quod nascitur, rediniuum est quod reuiuiscit.* 3 egrum et egrotum hoc est eger egrotus aeger — corpore *Gothofredus p. 94 sine ulla uarietate* 5 hoc est qui prior quod prior ad dignitatem, ante ad tempus refertur *Gothofr. p. 94, cf. Reiff. p. 256* 7 hoc est, sic fere semper inficit quasi luna officit, qui nocet, inficit quasi qui lanam aut alia inficit *Gothofredus p. 94* 9 oleas — oliuas arbores, unde sunt oliueta *Gothofredus p. 94, cf. Reiff. p. 252* 13 nutriti Inter nutrit et nutriticat hoc interest quod nutrit mulier, nutriticat nutriticus *Gothofredus p. 94, cf. Reiff. p. 252* 14 maritinus maritimum proximo mari, marinum ex ipso mari *Gothofredus p. 94* 16 Inter — mixtum apud *Gothofredum non extat.* meritum hoc est meratum mixtum 18 lanceat, his 19 destituit Inter laniat lacerat et lanceinat hoc interest quod laniat cum membratim distendit, lacerat — distruit, lanceinat — discerpit *Gothofredus p. 94, cf. Reiff. p. 277 ibique Handium: pro 'inutiliter' fortasse 'mutilanter' scribendum est, secundum Handii progr. p. 20: lanceiat qui mutilat membra discerpit.* 21 laure hoc est ipse arbor laureo 22 uirgo laurus est ipsa — uirga *Gothofredus p. 100* 23 ce ruleum et cerulum hoc est 24 aurum et cerulum quasi argentum caerulum dicimus sicut aurum, caeruleum ex caerulo quasi argentum *Gothofredus p. 100*

Inter inum et infimum hoc interest, quod imus loco, infimus ordine.

Inter curam et diligentiam et curiam hoc interest, quod cura cruciatum habet, diligentia rerum administratio, curia, quae curat.

Inter vires et uirtutes hoc interest, quod vires corporis sunt, uirtutes
5 animi.

Inter animam et animum et spiritum et mentem hoc interest, quod anima, qua uiuimus, animus, quo regimur, spiritus, quo spiramus; mens qualitas est aut bona aut mala, quae ad cogitationem potest referri.

Inter graue et ponderosum hoc interest, quod graue secundum ferentis
10 qualitatem, ponderosum natura.

Inter ultorem et uindictam hoc interest, quod ulciscimur nos accepta iniuria, uindicamus, ne accipiamus.

Inter fallacem et pellacem hoc interest, quod fallax infidelis, pellax uerbis, dictus a pelliciendo, idest peruerse loquendo.

15 Inter immolare et mactare hoc interest, quod immolari dicitur hostia, cum mola salsa in caput adiecta est, mactatum autem factum quasi magis factum.

Inter hostiam et uictimam hoc interest, quod hostia dicitur tunc, cum dux in hostem proficiscitur, uictima, cum uicit.

20 Inter nequiquam et nequaquam hoc interest, quod nequiquam frustra, nequaquam nullo modo significat.

Inter iter et itiner hoc interest, quod iter, quo imus, itiner a uia.

Inter liberos et filios hoc interest, quod filii masculino genere ponuntur, liberi in utroque sexu, et quod filii in numerum singularem
25 reuocari possunt, liberi non possunt: nemo enim dicat, qui habet filium unum: 'liberum habeo'. Item filii promiscue omnis conditionis tam ingenui, quam serui || f. 114^b || intelleguntur, liberi non dicuntur, nisi ingenui.

---

1 immum Inter inum — ordine *Gothofredus p. 100* 3 curio quod curuat
Inter curam et diligentiam hoc interest, quod curam cruciatum habet qui commoneat,
diligentia rerum administratio *Gothofredus p. 100. 101* 4 hoc est 5 a^umi vires
— animi *Gothofredus p. 101, cf. Reiff. p. 294* 6 animum et animam 7 quo
uiuimus spiramus anima et qua uiuimus — mens qualitas quae bona aut mala
potest referre ad cogitationem *Gothofredus p. 101* 9 grauis secundum — natura
Gothofredus p. 101 11 Inter ultorem — ne accipiamur *Gothofredus p. 101, cf.*
Reiff. p. 294 14 a pellendo fallax infidelis dicitur, pellax in uerbis ab appellando
idest per se loquendo *Gothofredus p. 101* 15 b^r est quod immolare dicitur ostia
cum mola facta in capite 16 mactatum h^r factum immolare dicitur hostia com-
moles falsa in capite adiecta est, mactatum hoc factum quasi magis actum *Gothofredus*
p. 101, cf. Reiff. p. 275 19 nictima cum uincit hostia perhibetur tunc cum dux
in hoste proficiscitur, nictima conuincit sicut Ouidius in *Fastis*: Victima quae dextra
cecidit uictrice uocatur, hostibus a domitis hostia nomen habet *Gothofredus p. 101*
20 nequiquam hoc est nequaquam — nequaquam nemo significat *Gothofredus p. 101,*
cf. Reiff. p. 282 22 iter — a uia dicitur *Gothofredus p. 101, cf. Reiff. p. 275*
24 innumerum singulari reuocari non possunt, nemo enim filii masculino genere —
reuocari possunt. Nemo enim dicit — item quod filii promiscue omnis conditionis
intelliguntur. Tam ingenui quam serui liberi non dicuntur, nisi ingenui *Gothofredus*
p. 101, cf. Reiff. p. 277, qui tamen Gothofredum alia prorsus dicentem produxit.

Inter dulce et suaue hoc interest, quod dulce idem potest esse quod suaue, non utique suaue, quod dulce: dulce enim mel dicimus et suaue acetum, quod non est dulce.

Inter bellum et duellum hoc interest, quod bellum in externas partes, duellum inter ciues dictum eo, quod diuellatur populus in duas partes.

Inter exemplum et similitudinem hoc interest, quod exemplum historia, similitudo re adprobatur.

Inter diuinitatem et diuinationem hoc interest, quod diuinitas ad potentiam refertur et diuinatio futurorum praescios facit. 10

Inter uim et uirtutem hoc interest, quod uirtus honesta res dicitur, uis iniuria.

Inter rogam et pyram hoc interest, quod rogi defunctis paratur, pyra sacrificiis.

Inter arma et armamenta et tela hoc interest, quod arma sunt, 15
quibus corpora in bello teguntur, armamenta nauium, tela missilia uel iacula.

Inter uirum et masculum hoc interest, quod uir specie, masculus genere, et uir quattuor modis intellegitur, idest specie natura nuptiis uirtute, masculus etiam ab homine segregatur, ut in animalibus dicitur. 20

Inter primum et priorem hoc interest, quod primus praecedat multos, prior alterum.

Inter profugum et exulem et relegatum et transfugam hoc interest, quod profugus quasi uoluntarie relinquit, exul damnatus expellitur, relegatus ad tempus, transfuga, qui ad hostes transit. 25

Inter altum et excelsum hoc interest, quod altum tam in superiorem partem elatum intellegitur, quam quod ad inferiora deponitur, excelsum in superius tantum.

Inter uim et uires hoc interest, quod uis impetu et iniuria constat,

---

1 dulce idem potest esse — quod dulce non est *Gothofredus p. 101* 4 et anellum in extenas, *corr.* externas 5 anellum inter ciues dictum eo quod anellatus Inter bellum et anellum hoc interest, quod bellum inter exteras gentes, Anellum inter ciues, dictum quod auelluntur populi in duas pares *Gothofredus p. 101. 102* 7 istoria exemplum historia est, similitudo adprobatur *Gothofredus p. 102* 10 praesciunt facit diuinitas ad potentiam nominis refertur — praescius facit *Gothofredus p. 102* 12 uir iniuria uirtus hortare est, uis iniuria *Gothofredus p. 102, cf. Reiff. p. 294* 13 piram paratus pira sacrificiis rogi — sacrificiis *Gothofredus p. 102, cf. Reiff. p. 288* 16 missilia arma sunt quibus corpora nostra — iacula *Gothofredus p. 102* 18 speciei 19 et uir inior (= Illi or) modis speciei nuptis uir specie intelligitur, masculus genere et quod uir tribus modis intelligitur, natura nuptiis et uirtute — ut in animalibus *Gothofredus p. 102, cf. Reiff. p. 295* 21 prior alterum praecedat primus omnibus *Gothofredus p. 102, cf. Reiff. p. 287* 23 relegatum et transfugum hoc est 24 uoluntarie reliquit exul damnatus relegatus 25 transfugus qui ad hostes profugus quasi uoluntarie reliquerit, exul quidam natus — transit *Gothofredus p. 102* 26 excelsum hoc est in superiore parte 27 quamq; deponit altum tam in superiorem partem elatum intelligimus quam ad inferiora — tantum *Gothofredus p. 102*

uires ad bonum et fortitudinem corporis referuntur, et ita uis facit uiolentum, uires uiriosum.

Inter saeuum et crudelem hoc interest, quod saeuus circa uerbera est, crudelis monstratur sanguinis.

5 Inter bellum et aciem et proelium et pugnam hoc interest, quod bellum indicitur, acies ordinatur, proelium committitur, pugna geritur, et quod acies tam ferri, quam oculorum.

Inter passum et expertum hoc interest, quod patimur uoluntate, experimur necessitate.

10 Inter genus et gentem hoc interest, quod genus tam hominum, quam ferarum est et ab uno capite descendit, gens ad congregationem plurimam pertinet: dicimus enim 'gens Gallorum'.

Inter terram et tellurem et humum hoc interest, quod tertia pars mundi terra est, tellus dea, humus locus sepulturae ab humando dictus
15 || f. 114^b ||.

Inter moenia et aedificia hoc interest, quod moenia publicorum sunt operum, aedificia priuatorum.

Inter omne et totum hoc interest, quod omne numerositate constat, totum soliditatis est.

20 Inter ulcus et uulnus et plagam hoc interest, quod ulcus per se exit, uulnus ferro, plaga potest esse planus ictus, et quod ulcus leuitatis est, uulnus grauitatis, plagae etiam uerbera uocantur.

Inter sic et ita hoc interest, quod sic qui dicit, exempla ostendit, ita ad rationem refertur.

25 Inter duos et ambos hoc interest, quod duo numerantur, ambo congregantur.

Inter paret et apparet hoc interest, quod paret imperio, apparet uidentibus.

---

1 refferunt ita uis facit uiolentiam uis impetu — refertur. Ita uis facit uiolentiam, uires uiriosum *Gothofredus p. 102, cf. Reiff. p. 294* 3 seuum seuus 4 sanguinis saeuus circa uerba est, crudelis monstratur sanguinis *Gothofredus p. 102, cf. Reiff. p. 291* 6 dicitur acies ordinat cum mittitur bellum dicitur — oculorum est *Gothofredus p. 102* 8 Inter parum pati|||ur patimur — necessitate *Gothofredus p. 102* 10 genus hominum tam quam ferarum est gens ad congregationem plurimam pertinet ab uno capite descendit dicimus enim genus tam hominum quam ferarum est, gens ad cognationem plurimum pertinet et ab uno capite descendit — Gallorum *Gothofredus p. 102* 13 tellurem 14 sepulture tertia pars — sepulturae dicitur ab humando *Gothofredus p. 102* 16 moenia moenia — priuatorum *Gothofredus p. 102, 103, cf. Reiff. p. 281, qui pro altero 'aedificia' muros scribi iubet, pro altero* i
muri aedificiorum, fortasse recte. 19 soliditatis est] soliditates omne — totum soliditas *Gothofredus p. 103, cf. Reiff. p. 283* 21 exit potest ||| esse leuitatis 22 plaga enim uerba uocantur ulcus per se exit — sine quod ulcus — uocantur *Gothofredus p. 103, cf. Reiff. p. 295* 23 sic quid dic sic qui dicit ostendit exempla — refertur *Gothofredus p. 103, cf. Reiff. p. 292* 25 duo — congregantur *Gothofredus p. 103* 27 apparat paret — uidentibus *Gothofredus p. 103, cf. Reiff. p. 287*

Inter pullum et nigrum hoc interest, quod pullum albo contrarium est, nigrum colore accipimus.

Inter putat et existimat, opinatur arbitratur suspicatur hoc interest, quod putat, qui dubitat, existimat, qui [†]ex maturo quae acta sunt dicit, opinatur, qui opinioni aut suae aut alterius credit, arbitratur, qui dubiae rei finem inponit, suspicatur, qui latentis rei prospicit formam.

Inter prohibere et inhibere hoc interest, quod prohibere est porro habere, inhibere ut dicitur, et quod prohibemus iure, inhibemus imperio.

Inter ostentum et prodigium et monstrum hoc interest, quod ostentum sine corpore solido nobis se ostendit in oculis *et* auribus, prodigium uero, quod solidis corporibus prospicitur, ut in caelo cometes stella et in nocte lux, in die tenebrae; monstrum uero naturam cognitam egreditur, ut serpens cum pedibus aut cum quattuor alis.

Inter conticuere, obticuere, reticuere hoc interest, quod qui conticuit, undique silentium praestitit, ut antiqui: 'conticuit tandem factoque hic fine quieuit.' Obticuit, qui nullam spem loquendi reliquit, reticuit, qui silentio responsa finiuit.

Inter sepulchrum tumulum monumentum bustum hoc interest, quod sepulchrum locus, in quo corpora sepeliuntur et a sepeliendo dicitur, tumulus, qui cineres legit, monumentum, quod sepulchro circumdatur, dictum a monitionibus, bustum, in quo ossa sunt, quasi 'bene ustum'.

Inter astra et sidera hoc interest, quod astra sine sideribus esse possunt, sidera sine astris non possunt, quia astra fixa sunt caelo, sidera mouentur.

Inter deripere et diripere hoc interest, quod deripere, cum *ex* superiore parte in inferiorem rapimus, diripimus autem, cum laniamus et in diuersas partes diducimus.

Inter causam et rationem hoc interest, quod causa multas habet species, ratio paucissimas || f. 115^a || et quod ratio efficitur, causa desideratur.

1 pullum — accipimus *Gothofredus p. 103* 3 exestimat iterest 4 exestimat qui ex maturoq; exacta sunt. Pro ex maturo fortasse existimatione scribendum. 5 opinione aut suae quod dubiae putat qui dubitat existimat qui ex immaturo quae acta sunt — inponit, suspicatur qui latentem rei prospicit formam *Gothofredus p. 103, cf. Reiff. p. 287* 7 pro habere 8 inhibere III dicitur inibimus prohibere — inhibere uidetur quod — imperio *Gothofredus p. 103, cf. Reiff. p. 287* 10 in oculis auribus 11 comitis 12 tenebre cognitum ostentum siue corpore solidum nouisse ostentat et oculis et auribus — in coelo comitis stella — interdiu tenebrae, monstrum uero contra naturam cognitum — alis *Gothofredus p. 103, cf. Reiff. p. 284* 15 conticuit] *Verg. Aen. III 718* factoque hic finem 16 loquedi 17 qui conticuit — finiuit *Gothofredus p. 103* 18 sepulchrum 19 sepeliuntur aut sepeliendo 20 qui ut cineres tergit 21 quam si sepulchrum — sepeliuntur a sepeliendo — monumentum quod sepulchrum circumdatur — ustum *Gothofredus p. 103* 22 quam astra astra siue sidera esse possunt quia astra fixa — mouentur *Gothofredus p. 103* 25 cum superiore 26 diripimus II 27 deducimus Inter deripere et deripere hoc interest, quod diripimus, cum ex superiore parte — diripimus autem — deducimus *Gothofredus p. 103* 28 Inter causam species 29 desideratur. arcus dicitur ita illud, cf. sequentia causa — desideratur *Gothofredus p. 104*

Inter Italum et Italicum hoc interest, quod Italus homo, Italicus arcus dicitur, ita illud ad personam refertur, hoc ad rem.

Inter inuium et deuium et auium et peruium hoc interest, quod inuium est sine uia, auium † secretum, deuium secretus locus, peruium, 5 per quod commeatur.

Inter dexteram et dextram hoc interest, quod quidam putauerunt, litteram sine causa abundare consuetudine antiqua, ut rephendo et rephendo, uel uemens et uehemens, ita 'ad dexteram manum' 'dextram prosperam partem' dicimus.

10 Inter leges et iura hoc interest, quod iura reperta sunt ab honesta consuetudine, leges, quae inter nos probanda facimus; iura ab unius cuiusque iustitia dicuntur.....

Inter inuidum et inuidiosum hoc interest, quod inuidus, qui alteri inuidet, inuidiosus, cui inuidetur.

15 Inter protinus et protenus hoc interest, quod protinus statim continuo aduerbium temporis est, protenus quasi porro tenus.

Inter demitto et dimitto hoc interest, quod demittit hic, qui *de* alto deorsum mittit, dimittit, qui in multas partes mittit.

Inter altaria et aras hoc interest, quod altaria deo ponuntur, arae 20 etiam defunctis.

Inter dimidium et dimidiatum hoc interest, quod dimidium non potest significare partem, nisi subiaceat integrum nomen siue dimidiatum est, ut plena hora dicitur: hora integrum nomen quasi totum, siue hora non potest dici dimidia esse; aut dimidiatam horam aut dimidium horae 25 cendum est; dimidiatum autem diminuta portio.

Inter fiduciam et confidentiam hoc interest, quod confidentia est conuictio temeritatis, fiduciam habet, siquis honesta conscientia uiuit et fiducialiter uiuit.

---

1 Inter italiam quod italicus homo italicus ad personam Italus homo — ad rem *Gothofredus p. 104* 4 deuium secretus locus 5 comiatur inuium est sine uia secretum, deuus desertus locus, auium extra uiam, peruium, per quod commeatur *Gothofredus p. 104, cf. Reiff. p. 276* 7 sine causa aliunda re consuetudine ut rephendo et rephendo ut uemens et uihimens quidam putauerunt litteram sine causa abundare consuetudinem antiquam ut repraendo et repraehendo, ut uemens — ita dexteram manum, dexteram — dicimus *Gothofredus p. 104* 10 ab onesia 12 dicuntur] *Post haec alia legum definitio intercidit, quam seruauit Gothofredus* iura reperta sunt — dicuntur, leges quod esta elegantur (*leg. honeste uel iuste legantur*) *Gothofredus p. 104, cf. Reiff. p. 278* 13 inuidit inuidus — inuidiosum cui inuidetur *Gothofredus p. 104* 15 protinus est statim — temporis protenus — tenus *Gothofredus p. 104* 17 qui alto demittit — mittit *Gothofredus p. 104* 19 altaria — defunctis *Gothofredus p. 104* 21 demedium et demediatur hoc est quod demedium 22 nisi subiciat demediatur est ut plena hora dicitur nom integrum nom 24 media esse aut media tam horam aut dimedium horae dimedium est dimediatur hoc diminuta dimidium potest significare partem nisi subiciat integrum nomen, siue dimidiatum est — non potest dimidia esse; ergo aut dimidiata hora aut dimidium horae dimidium est — portio *Gothofredus p. 104* 26 fiducia conuictio temeritatis fiduciam 27 constientia fiducialiter confidentia est cum uitio temeritatis, fiducia habet — conscientia uiuit *Gothofredus p. 104*

Inter legionem et dilectum hoc interest, quod legio dicitur ab eo, quod legantur...., dilectus, quae maxime diligimus, ut filii et cognati uel patres.

Inter assidue et cotidie hoc interest, quod assidue sedulitatis est, cotidie autem perseuerantiae. 5

Inter maeret et meretur hoc interest, quod maeret, *qui tristis est*, meretur, qui ex alterius iudicio parem beneficii gratiam exspectat.

Inter plenitudinem et plenitatem hoc interest, quod plenitudo corporis est, plenitas rei.

Inter precor et deprecor hoc interest, quod precamur deum, depre- 10
camur homines.

Inter tueor et tuor || f. 115^b || hoc interest, quod tueor custodio, tuor uideo.

Inter ludibrium et ludicrum hoc interest, quod ludibrium in alterius iniuria, ludicrum autem, quo ipsi delectamur sine cuiusquam iniuria. 15

Inter stillam et guttam hoc interest, quod stilla cadit, gutta stat.

Inter fidum et fidelem hoc interest, quod fidus amicus dicitur, fidelis seruus.

Inter cognoscimus et agnoscimus hoc interest, quod agnoscimus, *quos* prius habuimus amicos, cognoscimus, quos numquam uidimus. 20

Inter fratrem et germanum hoc interest, quod germanus est uerus frater . . . . . patre et matre, frater uero ex diuerso patre uel diuersa matre.

Inter mersare et mergere hoc interest, quod mersare saepius, mer- 25
gere semel.

Inter agere causam et dicere hoc interest, quod agit patronus, dicit reus.

Inter eminus et comminus hoc interest, quod eminus ex longinquo, comminus sede.

2 legantur dilectus, cf. *Gothofredum* dilegamus, corr. diligimus legio dicitur ab eo quod legatur niri fortes et utiles militiae, dilectus quae — uel cognatio patres *Gothofredus* p. 104, cf. *Reiff.* p. 278 4 cotidie hoc est assidue — quotidie autem perseuerantiae *Gothofredus* p. 104 6 meret quod meret tristis est qui moeret tristis est, meretur autem qui — beneficio gratiam exspectat *Gothofredus* p. 104, cf. *Reiff.* p. 251 8 plenitudo — rei, ita plenitudinem obesorum hominum, plenitatem nariae rei dicimus cuiuslibet *Gothofredus* p. 104. 105, cf. *Reiff.* p. 287 10 deprecamur deum precamur homines *Gothofredus* p. 105, cf. *Reiff.* p. 287 12 custodia tueor — uideo *Gothofredus* p. 105, cf. *Reiff.* p. 293 14 ludicrium hoc est quod ludibrium 15 ludicrium aut quod ipsi delectamur sine cuiusq; ludibrium — quod ipsi — iniuria *Gothofredus* p. 105, cf. *Reiff.* p. 278 16 gutta imbrum stilla situlae uel acci *Gothofredus* p. 105; at idem p. 94 eadem habet, quae supra leguntur, cf. *Reiff.* p. 292 17 fidus etiam amicus — seruus *Gothofredus* p. 105 19 agnoscimus prius habuimus amicus agnoscimus cognitos, cognoscimus quod numquam uidimus *Gothofredus* p. 105 21 uerus frater patre] *Suppleas*: ex eodem fratre uero germanus est uerus frater patre — patre et matre *Gothofredus* p. 105 24 merrare et meggere hoc est quod merrare saepius mersare — semel *Gothofredus* p. 105 26 agit — reus *Gothofredus* p. 105 28 comminus hoc est longiuco 29 sede||| eminus — cominus pede *Gothofredus* p. 105

Inter capere et decipere hoc interest, quod capimus etiam merentes, decipimus innocentes, aut capimus arte, decipimus insidiose.

Inter consilium et sententiam hoc interest, quod consilium cogitatio, sententia consilii pronuntiatio.

5 Inter fors et fortunam hoc interest, quod fors casus est, fortuna dea est, et quidam sic uolunt: 'fors tamquam sors, idest mors.'

Inter uoluntatem et uoluptatem hoc interest, quod uoluntas animi, uoluptas corporis est.

Inter interea et interdum hoc interest, quod interdum aduerbium
10 temporis est, interea causa rei.

Inter meditatur et melitatur hoc interest, quod meditatur animo, melitatur corpore.

Inter homines et bestias hoc interest, quod bestiae uentri seruiunt, homines rationi.

15 Inter surgo et exurgo resurgo consurgo insurgo hoc interest, quod surgo . . . exurgo de lecto, resurgo a morte, consurgo cum aliis, insurgo in alios.

Inter uoluntatem et uoluntatem *et uoluptatem* hoc interest, quod uoluntas Dei est, uoluntas hominis, uoluptas diaboli.

20 Inter elementum et elimentum et alimentum hoc interest, quod elementum de litteris, elimentum de creaturis dicitur, alimentum de escis.

Inter monumentum et monimentum hoc interest, quod monimentum memoriae, monumentum sepulturae dicimus.

25 Inter simul et simitu hoc interest, quod simul una pariterque † res clamat, ut 'simul legimus' 'simul scribimus' || f. 116^a ||, simitu loci recipit significationem tamquam 'simul itu'.

Inter grates et gratias hoc interest, quod grates referimus, gratias agimus.

2 insidiore capimus merentes — insidiose *Gothofredus p. 106* 3 consilium — pronuntiatio *Gothofredus p. 106* 5 fortunam hoc est casus est fors casus est, fortuna data est et quidam — fors tamquam mors *Gothofredus p. 106* 7 et uoluptatem hoc est 8 uoluptas Inter uoluntate et uoluptate hoc interest, quod uoluntas — corporis *Gothofredus p. 106, cf. Reiff. p. 295* 9 interea, om. inter 10 interea interdum — causa rei *Gothofredus p. 106* 11 meditatur — corpore *Gothofredus p. 106* 13 seruiunt bestiae uentri saeuunt homines ratione *Gothofredus p. 106* 15 inter surgo et exurgo resurgo consurgo insurgo hoc est quod surgo exurgo de lecto Inter surgo — insurgo in alios *deest apud Gothofredum*; lacunam, quam indicaui post 'surgo' uerbis e sede expleas, cf. *differentias Terentii grammatici, quas in praef. (de disson. serm. cap. 111) ex codice Einsidlensi 32 p. 206 edidi.* 18 Inter uoluntatem et uoluntatem hoc est quod uoluntas Inter uoluntatem — diaboli *deest apud Gothofredum.* 20 Inter elementum — de escis *deest apud Gothofredum.* 23 Inter monumentum — dicimus *deest apud Gothofredum.* 25 et simitum hoc est 26 semiti 27 significationem tamquam similitum simul una pariter quae res clareat ut simul legimus simul scribimus, simitum lucri recipit significationem, quasi similitum *Gothofredus p. 94, cf. Reiff. p. 291* 28 referimus Inter gratis et gratias hoc interest, quod congratis referimus, gratias agimus *Gothofredus p. 94.*

Inter nixus et nisus hoc interest, quod nixus ad corpus refertur, idest ad genua, nisus ad animum, idest 'conatus'.

Inter nefarium et nefandum hoc interest, quod nefarius a praeteritis intellegitur, nefandus in opere.

---

1 refertur idē et genua   2 animum idem cognatus   nixus ad corpus refertur,
nisus ad animum idest conatus   *Gothofredus p. 94; idem p. 99: nixus ingenua, nisus*
a nitendo, idest conando   3 nefarius — in opere *Gothofredus p. 94, cf. Reiff. p. 232.*

XII.

AVCTORES ANONYMI DE ORTHO- GRAPHIA.

A. ORTHOGRAPHIA BERNENSIS I.

- 'Ara' per a scribendum.
'Aurit', hoc est aquam leuat, sine h; 'haurit', hoc est bibit, per h.
'Aestatem' per ae scribendum.
'Alit' sine h.
5 'Aesus', qui est cibus, per ae.
'Aedes' per ae.
'At', quod 'uero' significat coniunctionem, per t scribendum, 'ad'
praepositio casus accusatiui, per d: 'ad amicum uado.'
'Assiduus' 'assecutus' per duas s.
10 'Accumulatus' per duas c.
'Aggestus' per duas g.
'Apparet', quod uidetur; 'adparet', quod obsequitur.

Cod. Bern. 522 saec. IX f. 94^b—95^b.

5 cybus 11 aggetus

TESTIMONIA.

1 ara] *cf. Gloss. Lat. Bern. 16 saec. IX f. 36^r a*: Ara, quum altare significatur per a sola scribendum, quum uero cubile porcorum cum aspiratione 2 aurit] *cf. Gloss. Lat. Bern. 16 f. 48^a b*: de orthografia | Aurit, per a et u scribendum idest aquam leuat 3 *Gloss. f. 16^a b*: de orthografia | Aetus per a et e scribendum 4 *Gloss. f. 22^r b*: de orthografia | Alit per a sola scribendum 5 *Gloss. f. 16^a a*: quod est cibus per a et e scribendum 6 *Gloss. f. 13^a a*: Aedis per a et e scribendum 7 *Gloss. f. 45^a b*: de orthografia | At quod uero significat per a et t scribendum, *cf. Gloss. f. 7^a b*: Ad praepositio casus accusatiui per a et d scribendum ut est ad amicum uado. 9 *Gloss. f. 42^a b*: de orthografia | Assiduus per duo ss scribendum, *cf. Gloss. f. 42^r b*: de orthografia | Assecutus per duo ss scribendum ne praepositio nomini coniungatur 10 *Gloss. f. 7^r b*: per duo cc scribendum 11 *Gloss. 18^a b*: A^ggestus per duo gg scribendum. 12 *Gloss. f. 32^a b*: Apparet per duo pp scribendum. || ESÖR | (Isidorus) Apparet et paret ita distinguitur. Apparet qui uidetur, paret qui obsequitur non regulae ratione sed discernendi intellectum gratia (*cod. gratiae*)

- 'Adponi' uero per 'ad', quia 'ad' praepositio uerbo coniuncta est.
 'Ammonuit' per duas m.
 'Admirandum' per ad.
 'Annuit' per duas n.
 'Ademptus' per m et p. 5
 'Auctio', quod est uenditio, per diphthongum scribendum.
 'Cedo', quod est concedo, sine a; 'caedes' per ae et 'caelum' 'caesaries' per a et e.
 'Cementarius' 'ceterum' et 'chere', quod est aue, per e.
 'Celeritas' per e. 10
 'Commentarium' per duas m.
 'Conpetit' 'clangor' per duas c.
 'Celeber' per b, unde et 'celebrum' dicimus.
 'Cymbalum' 'cymba' per y.
 'Commessatio' per e. 15
 | f. 95^a | 'Cetus', quod est marina belua, per e solam scribendum.
 'Commercium' per duas m.
 'Clanculum' per duas c scribitur.
 'Cum' praepositio ablatiui casus per c, si uero aduerbium fuerit, per q; dicimus enim 'quum lego'. 20
 'Daemon' per diphthongon scribitur.
 'Dogma' per g.

1 uerbi   6 uinditio per dyptong   9 et cetera   haue   16 sola   21 dyptongon, *semper*

TESTIMONIA.

- 1 *Gloss. f. 11^r a*: **ESIDÖ** | Adponi per d scribendum quia praepositio etc. 2
Gloss. f. 26^r b: de orthographia | Ammonitus per duo mm scribendum | Ammonuit per duo mm scribendum. 3 *Gloss. f. 10^r b*: per a et d scribitur 4 *Gloss. f. 32^r b*: de orthographia | Annuit per duo nn scribendum 5 *Gloss. f. 8^r b*: et p scribendum
 6 *Gloss. f. 46^r a*: de orthographia | Auctio quod est uenditio per diptongas syllabae c addendum. 7 *Gloss. f. 71^r b*: de orthographia | Cedo per e scribendum quod est consentio. *Gloss. f. 60^u b*: Caedes per a et e scribenda. *Gloss. f. 60^u b*: de orthographia | Celibe cum a scribi oportet, *ibid.*: De orthographia | Celum per a et e scribendum. *Gloss. f. 76^r b*: Cesaries per a et e scribenda 9 *Gloss. f. 73^u a*: de orthographia | Cementarius per e sola scribendum. *Gloss. f. 76^u a*: de orthographia | Ceterum per e sola scribendum. Ceterum. Nam (*sic*) *Gloss. f. 74^u a*: de orthographia | Chere quod aue dicimus per e sola scribendum. 10 *Gloss. f. 71^u b*: de orthographia | Celeritas per e sola scribenda 11 *Gloss. f. 87^u b*: de orthographia | Commentarium per duo mm scribendum 12 *Gloss. f. 94^r a*: Conpetit per n scribendum. *Gloss. f. 82^u b*: de orthographia | Clangor per c non per g scribendum
 13 *Gloss. f. 71^u b*: de orthographia | Celebs per b scribendum. Inde et celebem dicimus 14 *Gloss. f. 78^r b*: de glossis | Cymbalum cymbia per y grega scripto 15 *Gloss. f. 87^u b*: Comesatio per e scribendum 16 *Gloss. f. 76^u a*: de orthographia | Ceta quod est — sola scribenda 17 *Gloss. f. 87^u b*: Commerecium quod est negocium per duo mm. 18 *Gloss. f. 82^u b*: de orthographia | Clanculum per duo cc singularum sillabis scribendum 19 *Gloss. f. 106^r a*: **ESIDORI** | Cum praepositio ablatiui casu per c scribenda est si autem aduerbium fuerit per u scribendum enim dicimus cum lego. 21 *Gloss. f. 114^u b*: **ESId** | Daemon per diptonga est scribendum
 22 *Gloss. f. 125^u b*: de orthographia | dogma per g non per c scribendum est.

- 'Dicatus' per i, non per e scribitur.
 'Erus', quod est dominus, per e.
 'Externus' 'extremus' per e et x.
 'Hesternus' dies praeteritus per h et e.
 5 'Essentia' per e scribendum.
 'Effossa' 'effudit' 'effeta' 'efficit' 'effigiem' per duas f scribendum.
 'Erebus' per e solam.
 † 'Efflori' per duas f.
 'Fedus', idest deformis, per e; foedus uero, quod est pacis indicium,
 10 per oe.
 'Foenum' per e solam scribendum; 'foenus' uero per oe.
 'Fabor' per b, unde 'fabet' dicitur; nam per u 'fau' scribuntur.
 'Flagra', quae sunt uerbera, per f et l; nam 'fragra' odora per f
 scribendum.
 15 'Gnarus', quod est sciens, per g et n; 'gnatus', quod est filius, per g.
 'Grassator', quod est latro, per g; 'crassus', quod est pinguis, per c.
 'Haec' pronomen per h et diphthongon scribendum. Nam et omnia
 per h scribenda exceptis possessiuis subiunctiuis relatiuis. Nam quotiens
 subiunctiua syllaba ponimus || f. 95^b ||, quod est 'ac', per solam a scribi-
 20 tur, ut coniunctio a praepositione differre possit. 'Hic' uero pronomen,
 ut aduerbium loci, scribendum, sed ea re ab inuicem distant, quod ad-
 uerbium loci producta syllaba pronuntiamus, pronomen correpta.
 'Hiat' per h scribendum.

2 eros 4 praeter] praeteritus *cod. Sangermanensis 1447, cf. praef.* 5 essentia
 6 effossa 7 crebrus per e sola 11 sola 15 gnarus ||: || |||| quod 19 sola 20
 a praepositione] a pronomine? differe 21 ea rem

TESTIMONIA.

1 *Gloss. f. 119^a a*: scribendum est 2 *Gloss. f. 147^r b*: Erus per e sola scri-
 bendum 3 *Gloss. f. 157^a b*: de orthographia | Externa quod est extranea per e
 et x scribendum si de die loquamur per h scribendum 5 *Gloss. f. 147^a a*: de orto-
 grafia | Essencia per e sola et duos ss scribendum 6 *Gloss. f. 135^r b*: E'fosa per
 duo ff scribendum. *Gloss. f. 135^a a*: Effudit per duo ff scribendum. *Gloss. f. 134^a a*:
 de ortografi | Effecta per duo ff scribendum (*s. v. effeta nulla adest glossa orthogra-*
phica). *Gloss. f. 135^r a*: de orthographia | Effici per duos ff et e pura scribendum.
Ibid.: de orthographia | Effigies per duos ff scribendum 7 *Gloss. f. 145^r a*: de
 ortografia | Erebus per e pura scribendum 8 *cf. Gloss. f. 135^r b*: de orthographi |
 Efflabit per duos ff scribendum; *ibid.* Effluit per duo ff scribendum. 10 *Glossarium*
codicis Sangallensis 905 saec. X p. 348^b: Fedus quod est deformis per e solam scri-
 bendum. 11 *Glossarii Vaticani excerpta 'de orthographia' in Class. Auct. Vatic.*
tom. VI ab Angelo Maio p. 577—581 proposita, p. 578: Fenum quod est palea per
 e solam scribendum. 12 *Gloss. Vat. p. 578 Mai*: Fabor per b scribitur, unde et
 fabet dicitur: nam per u faui scribuntur. 13 *Gloss. Vat. p. 578*: Flagra — per f
 et l scribitur, nam fragla, quod est odora, per r scribitur. 17 *Gloss. Vat. p. 579*:
 Haec pronomen — nam et omnia pronomina per h scribenda — nam quotiens con-
 iunctiuam syllabam ponimus — per a solam scribimus ut coniunctio a positione
 differre possit. *Ibidem infra*: Hic pronomen ut aduerbium loci scribimus — cor-
 repta. 23 *Paulus Abbas in gloss. Vat. p. 599 Mai*: Hiat hispidos honor per h
 scribenda.

'Haut', quod est non, per h et diphthongon scribendum et t muta nouissime ponenda.

'Heremum' per h.

'Hispidus' per h.

'Impedit' 'impius' 'immemor' 'imperator' per duas m scribendum. 5

'Immaculatus' 'immortalis' per n, quia 'in' praepositio addita m euacuatur et non addita 'innocens' redditur.

'Irritum' per duas r. 'Itum' uerbum est per t scribendum.

'Immanes' per duas m.

'Laeua', quod est sinistra, per a et e. 10

'Lixa', quod est uilis uel luxoriosus, per i et x scribendum.

'Moechus', quod est adulter, per oc scribendum.

'Notus', quod est cognitus, per t; 'nothus', quod est auster, per h.

'Occipitium' per duas c scribendum, quod est capitis pars posterior.

'Olympus' per y Graecam scribendum. 15

'Obpilat' per b et p scribendum.

'Offendit' 'officium' 'offulsit' per duas f scribendum.

'Occupat' per duas c || f. 96 |.

'Oppetere' per duas pp.

'Paenes' per diphthongon scribendum; 'penum', quod est cellarium, 20 per e solam scribendum.

'Cur' per c scribendum.

'Raeda' per ae scribendum.

'Saeuit' per a et e scribendum.

'Supplet' per duas p; 'suggerit' per duas g; 'succubuit' per duas c. 25

'Scaphum' per p et h.

1 quod est nomen dyptongon conscribendum 3 herenum 6 praepositio addita in euacuatur et sons addita innocens reditor] Quae supra posui, in cod. Sangerm. 1447 leguntur, nisi quod pro 'non' ibi extat 'son', quod correxit Thurotus. 8 per duas r uerbur est] Quae supra posui, in cod. Sang. sunt. 10 sinistra 14 occipitium 15 olympus per y greca 17 offulsit 19 duos 21 sola 22 C|||ur, i. e. fuit quur, cf. ord. alph. 25 per duos, ter

TESTIMONIA.

1 Gloss. Vat. p. 579: Haut, quod est non, per h et diphthonga et d muta nouissime posita. 3 Gloss. Vat. p. 579: Herenum per h scribimus. 5 Gloss. Vat. p. 579: Impedit imperator impius per i et m scribenda. 6 Gloss. Vatic. p. 579: In praepositio aut uacuat aut implet, ut dignus indignus, nocens innocens. 8 Gloss. Vat. p. 579: Irritum per duo rr scribendum. 9 Gloss. Vat. p. 579: Immanitas et immemor per duo mm scribenda. 12 Gloss. Vat. p. 580: Mecum, idest ego et tu, per e solam scribendum; moechum uero, quod est adulterum, per o et c scribendum. 13 Gloss. Vat. p. 580: Notus, quod est cognitus, per t solam scribendum; nothus, quod est auster, per h scribendum. 16 Gloss. Vat. p. 580: Obpilat — scribendum. 17. Gloss. Vat. p. 580: Offulsit per duo ff scribendum. 22 Gloss. Vat. p. 580: Quur per q scribitur 23 Gloss. Vat. p. 580: Rhaeda per a et e scribendum. 24 Gloss. Vat. p. 581: Saeuit per a et e scribendum. Nam seuit, quod dicitur serui, per e puram scribitur. 25 Gloss. Vat. p. 581: Succedit succubuit succensus per duo cc scribuntur. Suffectus per duo ff scribendum; suggerit per duo gg; suppetit per duo pp scribuntur. 26 Gloss. Vat. p. 581: Scaphum per p et h scribendum, et in capite per solam s.

'Taedet' per a et e scribendum.

'Thema', quod est materia, per h scribendum.

'Xerses' 'Xenofontium' † exentium per x scribendum.

'Ymettia' 'ydasy' 'ypsilon' 'ydros' et cetera Graeca nomina, quae in
5 usum Latini sermonis ueniunt, per y scribenda.

Littera z pro peregrinis nominibus admissa est. Scribendum est
'zelus' 'zabolus' 'Zenon' et cetera sibi similia nomina per z scribimus;
est enim z Graeca littera duplex, quia brevis est.

B. ORTHOGRAPHIA BERNENSIS II.

10 || f. 1^b || Rectae orthographiae ratio, quae hic annotatur, sicubi praeuaricatur,
ignorantiae potius, quam seruandae traditioni imputetur.

'Oportet' per unum p scribendum est, unde et corripitur. Virgilius:

Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.

'Opportunus' per duo p scribendum est, unde et producitur. Lucanus:

15 Opportuna tamen ualli pars uisa propinqui.

'In' praepositio in compositis mutat n in m sequente m uel b uel p, ut
'immitto' 'impono' 'imbibo'. In aliis manet, ut 'incido' 'ingero' 'infero'
'inquiero' 'insequor' 'innitor' 'intromitto'. Transit uero in l sequente l,
ut 'illido' 'illatus'. In r sequente r, ut 'irrideo'.

20 'Ad' praepositio in compositis mutat d in c sequente c, ut 'accubo';
in f sequente f, ut 'affero'; in g sequente g, ut 'aggero'; in l, ut 'allido';
in n, ut 'annitor'; in r, ut 'arrideo'; in s, ut 'assequor'; in p, ut 'appono';
in t, ut 'attero'; sequente d uel m manet, ut 'addo' 'admitto'.

'Aufero' non componitur ex 'ad', sed ex 'ab' praepositione.

25 'Irritus' componitur ex 'in' et 'ratus', quod corripitur; 'irritu' ex 'in'
et 'ritu', quod producitur.

'Abscindo' corripit paenultimam in praeterito 'abscidi'. Lucanus:

Abscidit impulsu uentorum adiuta uetustas.

'Nullo modo' 'ullo modo' 'aliquo modo' duae partes sunt, quia sine
30 sensus confusione interpositis aliis partibus intellegi possunt, ut: 'nullo
'enim modo', 'non ut diximus ullo penitus modo', 'aliquo denique modo'.
Quod fieri non posset, si una pars esset. Non enim dicimus: 'do enim
minus', 'do denique minus', sed 'dominus enim', 'dominus denique'.

'Nullatenus' 'ullatenus' 'aliquatenus' correptam paenultimam habent
35 et sub uno accentu pronunciantur.

4 ymetia ydasilen et ceteraque greca 5 scribendo 8 greca
Cod. Bern. A 92 sched. 28 saec. XI 12 Virgilius] Ecl. VI 5 13 dicere
14 Lucanus] Phars. VI 125 25 irritu 27 pen. Lucanus] Phars. III 471 30
intelligi 34 pen.

TESTIMONIA.

1 Gloss. Vat. p. 581: Taedet — scribendum. 2 Gloss. Vat. p. 581: Thema, quod est
materia, per t et h scribendum. 3 Gloss. Vat. p. 581: Xenophontis per x scribendum.

'Huiusmodi' 'istiusmodi' unam partem et omnis generis esse Priscianus asserit et paenultima corripitur in eis.

'Alioquin' paenultima producitur. Horatius:

Quod moechus foret aut sicarius aut alioquin.

'Circumeo' tam in praesenti, quam in aliis eiusdem uerbi modis m^s habet in scribendo, sed causa euphoniae subtrahitur in legendo.

'Reperio' 'repello' duplicant p in praeteritis, ut 'repperi' 'reppuli'.

|| f. 2* || 'Paulo minus' 'nihilo minus' 'siquo minus' duae partes sunt, quia sine ulla sensus confusione interpositis aliis partibus intellegi possunt, ut 'paulo enim minus', 'nihilo igitur minus', 'siquo enim minus'. 10

'Vindico' aliquando significat optineo. Vnde et 'uindicta' dicebatur uirga, qua serui quondam percutiebantur, quando libertatem optinebant. Vnde Persius:

Vindicta postquam meus a praetore recessi.

'Sub' praepositio in compositis mutat b in c sequente c, ut 'succino' 15 'succumbo'; in f sequente f, ut 'suffero'; in g sequente g, ut 'suggero'; in m sequente m, ut 'summitto'; in aliis manet. Nam 'sustollo' componitur a 'sursum' et 'tollo', 'surgo' a 'sursum' et 'rego', 'sullimis' a 'sursum' et 'limo', 'sulleuo' a 'sursum' et 'leuo', et plura alia, quae a 'sub' uidentur esse composita. 20

'Ob' praepositio in compositis mutat b in c sequente c, ut 'occurro'; in f sequente f, ut 'offendo'; in p sequente p uel t, ut 'oppono' 'optineo'; in aliis manet, ut 'obsequor' 'obruo' 'obnitor' 'obolino'.

'Omitto' per solum o scribendum est, unde et corripitur. Vnde Horatius: 25

Aut spem deponas aut artem illusus omittas.

'Cio' secundae coniugationis, 'cio' quartae, quorum est significatio 'uoco' uel 'moneo'; utriusque supinum 'citum citu', sed differunt, quod 'citum' secundae coniugationis corripitur, quartae producitur, unde inuenitur 'accitus' et 'excitus' secundae coniugationis paenultima correpta, 30 'accitus' et 'excitus' paenultima producta quartae coniugationis. Ab eodem, quod est secundae coniugationis, 'citus cita citum' nomen deriuatur et uerbum 'cito as', cuius compositum 'excito excitas laui.' Antiqui componebant cio quartae coniugationis ex praepositione 'ad' d in r mutant, dicentes 'arcio', quamuis modo non sit in usu, sed 'accio', et 35 inde deriuatur aliud uerbum 'arcesso cessis arcessiui', quod est 'uoco'. 'Arcesso' tamen aliam significationem habet deriuatum a uerbo 'arceo ces',

1 priscianus] cf. I 596, 5 II. 3 oratius] Serm. I 4, 4 4 mechus sicarius
8 paulo nichilominus 9 intelligi 10 nichilo 13 Persius] Sat. V 58 16
suffero, cort. -fero 17 m in summitto 18 et rgo 22 op optineo (fuit optineo)
25 oratius] Serm. II 5, 26 26 omitas 27 sign 28 suppinum 30 accitus, ex-
citus sine notis 31 accitus, excitus sine notis 34 d in re 35 in usu accio] Cf.
Papiae elem. cod. Bern. 2 saec. XII p. 136^b col. II: Antiqui pro ad ar ponebant
ut aruocatus unde arcesso ab arcio pro adicio quod nunc actio dicitur.

quod est 'cohibeo'. Iuniores autem idem 'cio' per 'ad' componebant loco d c ponentes et dicentes 'accio', unde ipsi quoque aliud uerbum deriuauerunt 'acceso' tertiae coniugationis uel 'accersio' quartae coniugationis, unde secundum antiquos 'arcesso' tertiae, iuniores autem 'ac-
5 cerso' tertiae uel 'accersio' quartae inuenitur.

C. ORTHOGRAPHIA EINSIDLENSIS.

'Religio' ideo dicitur, quod animas religet ad cultum diuinum.

'Scripsi' propterea per p scribitur, quia apud Graecos p et s una littera est, quam uocant ψ.

10 'Assiduus' 'assecutus' 'assatus' per duas s.

'Aggestus' 'suggestio' 'suggerendum' 'suggillat' 'suggillatio' per duas g.

'Annuit' 'innuit' 'innocens' 'annum' 'annualis' 'anniuersarius' per
duas n.

'Immo' 'impendit' † 'immo' 'impietas' per m.

15 'Accumulatus' 'accessit' 'accepit' 'accusat' 'occidit' 'occasio' 'occur-
rit' 'occupat' per duas c.

'Apud' 'illud' 'aliud' 'aliquid' per d.

'Caput' 'inquit' 'atque' per t, non per d.

'Quot' 'tot' si de numero fuerit, per t scribitur.

20 'Igitur' 'ilia' 'ilico' 'itaque' 'imago' 'icona' 'imitatur' 'initium' 'in-
maculatum' 'irritum' per i litteram scribitur.

'Error' 'arrogans' 'corripiens' 'corruptus' 'corrigit' 'corrui' 'garrit'
'narrat' 'porro' 'parricida' per duas r.

'Offerit' 'offendit' 'officium' 'efficax' per duas f.

25 'Imperator' 'actor' 'defensor' 'procurator' 'compaginator' 'bellator'
'proelior' 'accusator' 'praesumptor' 'uulnerator' 'protector' 'saluator'
per tor syllabam scribendum.

'Opes' 'dapes' 'renes' 'penes' 'dies' 'acies' 'glacies' 'macies'

^r 4 accepsio IIII. ^{io} Post inuenitur haec addita sunt: Exemplum de suadeo. Ouidius
metamorphoseos in libro VIII° (u. 90): Suasit amor facinus, proles ego
regia Nisi Scilla.

Cod. Einsidl. 281 saec. IX p. 53 seq. 7 grecos 10 suggestio suggellatio
14 accomolatus 18 numiro 19 illa ilia corr. P. Gallus Morelius igona, corr.
Morelius 20 per i litera 23 officax 26 per tor psyllabam

SIMILITUDINES.

6 Cf. orthogr. cod. Bern. 330 saec. X f. 44^a b — f. 45^a a ab Vsenero edit. Mus.
Rhen. XXII p. 417: Religio — diuinum 7 Orthogr. Vsen. p. 417: Scripsi propterea
per p et s scribitur — quam uocant psi. 9 Orthogr. Vsen. p. 417: Assiduus asse-
cutus per duas ss scribendum, ne praepositio nomini coniungatur, ideo et accumulatus
per duas cc et aggestus per duas gg. sic in similibus. et ammonitus per duas m et
annuit per duas n. 13 Orthogr. Vsen. p. 417: Impedit impendit per m scribendum,
ne si in ponatur, similiter et in praepositio nomini copuletur. Ideo et irritum per duo r.
16 Orthogr. Vsen. p. 418: Apud istud illud: omnia haec per d; caput inquit per t.
17 Orthogr. Vsen. p. 417: Atque per t non per d; sic et in reliquis.

'canities' 'facies' haec omnia per e et s ad nouissimam syllabam scribendum.

'Ratio' 'conditio' 'tractatio' 'otium' 'initium' 'oratio' 'benedictio' 'communicatio' 'reuelatio' 'redemptio' 'liberatio' 'consortium' 'commutatio' 'stipulatio' 'congregatio', haec et his similia per t litteram, non per c s scribi debet.

'Aetas' 'aeternum' 'aestuat' 'aestimat' 'aes' 'aereum' de sacramento, 'aerumna' 'aedificat' 'aedificium' 'aedes' 'aequitas' 'aequalitas', haec omnia per a et e scribi debet.

'Poena' 'moenia' 'coepit' 'coeptum' 'proelium' 'oboediens' 'oboedientia' 'foedus' 'foederatus' et reliqua per diphthongon scribitur.

'Gamma' 'flamma' per duas m.

'Patres' 'fratres' 'parentes' 'nepotes' 'seniores' 'senatores' 'adiutores' 'auxiliatores' 'uiatores' 'nauigatores' 'lectores' 'messores' 'aratores' 'imperatores' 'conductores' 'simulatores' per e et s, quia pluralis numerus est, nam per i singularis.

'Magistros' 'angelos' 'discipulos' 'apostulos' 'caelos' 'filios' 'liberos' 'seruos' 'oculos' 'capillos' 'digitos' 'libros' 'episcopos' 'presbyteros', si de plurali numero fuerit, per o scribendum, si uero singulari, per u litteram scribendum.

'Honus' si de honore, per h; 'onus' si de onere, sine h; 'onustus' 'oneratus' similiter sine h.

'Aequus' 'aequitas' 'aequalitas' 'aequa pars', si de aequalitate fuerit, per a; 'equus' si de animalibus fuerit, sine a.

'Verbotenus' 'nullatenus' 'quatenus' 'aliquatenus' 'protenus' 'eatenus' per e, non per i scribendum.

'Negat' si de negando, per g; si de occidendo, per c.

'Hora' dierum per h, 'ora' uestimentorum uel 'ora' hominum uel bestiarum sine h.

'Praemium' 'praeceptum' 'praepositio' 'prae omnibus' 'prae timore' 'prae amore' 'prae amicis' in prima syllaba per diphthongon scribendum.

'Precum' 'plebi' 'precis' sine a littera scribendum.

'Abiit' 'abundantia' 'auus' 'atauus' 'aiunt' sine h littera scribendum.

1 psillabam   5 littera   11 per diphthongon   15 numeros est   18 presbyteros
si di   21 honor   31 in primam psillabam   33 atauus

SIMILITUDINES.

13 cf. *Orthogr. Vsen. p. 415*: Omnes dies omnes homines, haec omnia per e, quia nomina sunt, dixistis fecistis insististis: haec omnia per i, quia uerba sunt. 17
Orthogr. Vsen. p. 415: Seruos equos si de pluribus . . . 21 *Orthogr. Vsen. p. 415*: Honus si de honore, per h; onus si de onere, sine h. 23 *Orthogr. Vsen. p. 415*: Aequus si de aequalitate, per a; equus si de animali, sine a scribitur. 25
Orthogr. Vsen. p. 417: Hactenus per e, quia et pube tenus dicitur. 30 *Orthogr. Vsen. p. 415*: Praemium praeceptum cum a. 32 *Orthogr. Vsen. p. 415*: Praemium preces sine a.

- 'Hodie' 'hodiernum' 'heres' 'hereditas' 'haeresis' 'horret' 'horribilis'
'humatus' 'humus' 'humanum' 'huius' 'hunc' 'hanc' per h litteram.
'Haud longe' 'haud procul' 'haut nuper' quando per h litteram scri-
bitur, aduerbium negantis est, idest 'non'.
5 'Gaudet' 'ardet' 'prohibet' per e et t.
'Tympanum' 'hymnus' 'mysterium' 'inclytum' 'hypocritum' 'byssum'
'gygantum' 'abyssum' per y scribitur.
'Interea' 'propterea' 'praeterea' per diphthongon scribendum.
'Potum' 'potens' 'potior' 'potissimum' 'potestas' per o scribendum.
10 'Iustitia' 'patientia' 'paenitentia' 'potentia' 'prudentia' 'eloquentia'
'temperantia' 'coniuentia' 'sapientia' 'stultitia' 'inprudentia' per t litteram
scribendum.
'Altare' 'memoriale' 'salutare' 'sacerdotale' 'neutrale' 'amplare' sine
m scribendum.
15 'Sacerdos' semper per o, non per u scribi debet.
'Opifex' 'artifex' 'genetrix' 'adiutrix' 'auxiliatrix' 'scriptrix' 'destruc-
trix' 'uindix' 'ultrix' 'radix' per x litteram scribi debet.
'Confestim' 'affatim' per i litteram scribendum.
'CruX' 'nux' per u litteram, 'nix' 'pix' per i litteram.
20 'Vter' 'uterque' 'utriusque' 'utrumqualis' 'utraque' 'ultra' 'ululat'
per u litteram scribendum.
'Dilectus' 'diligendus' 'dilectio' 'diligat' 'diligam', si de dilectione
fuerit, per i litteram, si uero de peccato 'delictum' uel 'delicta', per e
litteram scribendum.
25 'Sumpstus' 'contemptus' 'temptatus' per p scribendum.
'Duplum' 'centuplum' per p, non per b scribendum.
Explicit.

D. ORTHOGRAPHIA BERNENSIS III.

- 'Scripsi' propterea per p et s scribitur quia apud Graecos p et s
30 una littera est, quam ψ ipsi uocant.
'Assiduus' et 'assecutus' per duo s.
'Annuit' per duo n.
'Impedit' et 'impedit' per m. Ideo et 'accumulatus' per duo c.

1 heresis   4 aduerbum   5 proibet   6 ypocritum   11 conibentia   littera,
fere semper   15 distructrix   18 per i litteram deest.
Codex Bernensis 178 saec. IX f. 89^b — 90^a   29 scripsi, corr. scripsi grecos
30 uocant   31 ipsiduus   33 accomolatus

SIMILITUDINES.

29 Scripsi] cf. orthogr. Einsidl. p. 297, 7, orthogr. cod. Bern. 330 ed. Vener Mus.
Rhen. XXII p. 417   31 Assiduus] Orthogr. Vsen. p. 417, orth. Einsidl. p. 297, 9
32 Annuit] Orthogr. Vsen. p. 417   33 Impedit] Orthogr. Vsen. p. 417

- 'Aggerit' 'agger' per duo g.
 'Apud' 'illud' 'istud' 'aliquid' per d.
 'Caput' 'inquit' 'tot' 'quot', si de numero fuerit, per t.
 'Apostolus' si necesse est syllabam diuidi, non o et s, sed s et t iunctum esse debet. 5
 'Difficultas' 'sufficit' 'offensum' 'offert' 'offers' 'suffragium' 'suffragator' per duo f.
 'Auctor' 'defensor' 'accusator' 'doctor' 'scriptor' 'saluator' 'protector' 'compaginator': omnia haec per tor syllabam scribendum est.
 'Complectens' 'complexus' per m. 10
 'Irritum' 'ilico' 'igitur' 'imitatur' 'imago' 'ima' 'immo' 'igona' 'iter' 'iterum' per i.
 'Peccatores' 'patres' 'fratres' 'nepotes' 'seniores' 'senatores' 'adiutores' 'auxiliatores' 'uiatores' 'nauigatores' 'scriptores' 'lectores' 'messores' 'uindemiatores' per e litteram. Sic et de similibus, si de pluribus fuerint. 15
 'Apostolos' 'magistros' 'discipulos' 'filios' 'liberos' 'seruos' 'oculos' 'digitos' 'capillos' 'sanctos' 'artos', si de pluribus fuerint, per o scribendum est, si de singulari numero, per u.
 'Verbotenus' 'nullatenus' 'hactenus' 'quatenus' 'aliquatenus' 'protenus' 'eatenus' per e. 20
 'Negat' de negando per g, 'necat' de occidendo per c.
 'Cum legerim' 'fecerim' praeteritum est tempus, 'cum legero' 'fecero' tempus est futurum.
 'Praemium' 'praeceptum' 'praepositio' 'prae timore' cum a. 'Preces' 'pretium' sine a. 25
 'Abiit' 'abundat' 'abundantia' sine h.
 'Abscondet' 'recondet' 'gaudet' 'ardet' 'dormiet' per e litteram.
 'Tympanum' 'hymnum' 'mysterium' 'Moyses' 'psalterio' per y.
 'Interea' 'propterea' per e.

1 aggit 2 per duo e 4 necessa diuidi in o 8 accusator 10 compe-
 dens 11 igona] *leg. icona* 14 scribtores 15 littera 19 actenus 20 aea-
 tenus per e] *Post haec sequitur in codice hoc:* Renes meos e (per *ante e cras.*) in i
 21 necat 22 fecero 23 futuri 25 precium 27 dormet littera 28 tymphanum

SIMILITUDINES

1 Aggerit] *cf. orthogr. Vsen. p. 417* 2 Apud] *Orthogr. Vsen. p. 418* 3 Caput]
Orthogr. Vsen. p. 418 4 Apostolus] *Orthogr. Vsen. p. 415: Apostolis si necesse*
— esse debet. Sic et inconstans et reliqua, quando s ante t litteram uenit. 6 Diffi-
 cultas] *cf. orthogr. Einsidl. p. 297, 23* 8 Auctor] *cf. orthogr. Einsidl. p. 297, 24* 10
 Complectens] *Orthogr. Vsen. p. 417: Complexus complectens per m scribendum.* 11
 Irritum] *cf. orthogr. Einsidl. p. 297, 19* 13 Peccatores] *cf. orth. Eins. p. 298, 13* 16
 Apostolos] *cf. orth. Eins. p. 298, 17, Vsen. p. 418* 19 Verbotenus] *cf. orth. Eins.*
p. 298, 25 21 Negat] *cf. orth. Eins. p. 298, 27* 22 Cum legerim] *Orth. Vsen. p. 417:*
Cum legerim cum fecerim, praeteriti est temporis, cum legero, cum fecero temporis est
futuri; sic in similibus. 24 Praemium] *cf. orth. Eins. p. 298, 30* 26 Abiit] *cf. orth.*
Eins. p. 298, 33 27 Abscondet] *cf. orth. Eins. p. 299, 5* 28 Tympanum] *cf. orth.*
Eins. p. 299, 6 29 Interea] *cf. orth. Eins. p. 299, 8*

- 'Potum' 'poteum' 'potens' 'potius' 'potior' 'potissimum' per o.
 'Iustitia' 'paenitentia' 'potentia' 'patientia' 'prudentia' 'prouidentia'
 'fortia' per ti syllabam scribitur.
 'Altare' 'memoriale' 'salutare' 'sacerdotale' 'dotale' sine m scribitur.
 5 'Sacerdos' per o.
 'Genetrix' 'adiutrix' 'auxiliatrix' 'scriptrix' 'destructrix' 'uindix'
 'uictrix' per i et x scribitur ad nouissimam syllabam.
 'Confestim' 'affatim' per i.
 'Arrogans' per duo r.
 10 'Crux' 'nux' per u, 'mox' uox' per o.
 'Vter' 'uterque' 'utriusque' 'utrobique' 'utrumque' 'utrumqualis'
 'utraque' 'ultra' 'ululat' per u.
 'Dilectum' 'dilectatio' 'dilegam' 'dilectio' 'dilegit' 'dilectat' 'dilegens'
 si de dilectione fuerit, per i et e scribitur, si de peccato fuerit, ut est
 15 'delicta', per e et i scribendum est.

2 penitentia 3 per t syllaba 6 distructrix 8 confert 10 per mox, om. u
 12 utra ullula 13 diligit dilegam si de dilectio^{ne} fuerit per i scribitur 14 per a et i

SIMILITUDINES.

1 Potum] *cf. orth. Eins. p. 299, 9* 2 Iustitia] *cf. orth. Eins. p. 299, 10* 4
 Altare] *cf. orth. Eins. p. 299, 13* 6 Genetrix] *cf. orth. Eins. p. 299, 16* 8 Con-
 festim] *cf. orth. Eins. p. 299, 18* 9 Arrogans] *cf. orth. Eins. p. 297, 21* 10
 Crux] *cf. orth. Eins. p. 299, 19* 11 Vter] *cf. orth. Eins. p. 299, 20* 13 Dilectum]
cf. orth. Eins. p. 299, 22

XIII.

AVCTORES ANONYMI DE LITTERIS.

A.

A uocalis est. Quibus uirgulis comparatur? Ex tribus uirgulis. Deinde dicitur triplex sono et figura. Quibus nominibus dicitur a? Ex tribus nominibus: aleph in Hebraeo dicitur, alfa in Graeco dicitur, a in Latino dicitur. Quare prima ex litteris est a? Quia dicitur primus de nominibus hominum Adam, et in anima et in angelo, qui fuit ante saecula,⁵ dum animae creatae fuerunt a Deo uiuo. Duplex eius quid significat? Significat || f. 106^a || duo testamenta: lex uetus et noua. Tres uirgulae sunt, de quibus congregatur a. Quid significant? Typum trinitatis ostendunt. Quando congregatur a, quid significat? Typum unius Dei ostendit. Quare? Tres personae uocantur unus Deus. Legitur a † aduerbium numeri¹⁰ complet, ut a † quingentes.

B muta est et consonans, quae ex duabus uirgulis scribitur, quia duo testamenta significat, aliud breue et aliud longum. Quid testamentum breuius et longius? Quia breuior labor in hoc mundo, quam praemia in futuro saeculo, quia fuit ante saeculum ex nomine et opere, quia bonus¹⁵ est deus et opus eius bonum est.

C muta est et consonans est: una quidem uirgula adscripta est, sed panda est ostendens typum ecclesiae, quae iuuatur a Deo. Quare ostendit typum ecclesiae? Quia habet libertatem † arbitrii uice. Aduerbium numeri plenissime fecit, ut centum centies.²⁰

D muta est et consonans, quae sub uirga posita sonum uocalis ad consonantes facit contra s, ut deus et contra m, ut deum. Binis uirgulis

---

Cod. Bern. 417 saec. IX f. 105^b — 108^b, hoc titulo praemisso: DE LITTERIS LATINIS QUIDAM SAPIENS INTERPRAETATVS EST. 3 hebreo alfa doctrina
in greco 5 secula 8 typum, *semper* 10 personae 13 aliū breuē et aliū
14 premia 15 saeculo saeculum 17 unam quidem uirgulam 22 contra es
contra em binas

depingitur, quam, ut alii putant, duas esse litteras c et i, conglutinatae autem et coniunctae simul alius sonum mutae facere scimus, quae duo testamenta significat.

E uocalis est, cuius figura typum trinitatis ostendit. Breuiantur syllabae, quae finiuntur in e, ut saepe et hodie et producuntur in alia hora aduerbia, quae finiuntur in e, ut docte pulchre, cuius . . . . duobus || f. 106^b || capitulis figuratur et una uirgula inter duas illas.

F semiuocalis est et consonans, cuius figura binis uirgulis depingitur, et una recta deducitur de medio eius, deinde dicitur triplex: tres
10 leges figurat.

G muta est et consonans, quae hanc legem habet, ut saepe praenomen subposita significet, ut G Gaius Caesar. Quae duabus uirgulis scripta duo testamenta significat, quae adiecta uocali utraque parte numerum complet, ut ga idest c et praeposita, ut ag idest sexcenta.

15 H muta et consonans interdum nota adspirationis creditur: ideo non adnumerant eam alii cum litteris, eo quod dicitur 'nota' ut homo, quomodo dicitur littera, ut hi mihi, quae duabus uirgulis significatur, quae duo testamenta significant, uetus et nouum, et una recta inter duas illas, quae typum significant inter duas leges.

20 I uocalis est. Quibus modis utitur? I utitur ex octo partibus orationis: haec sunt nomina earum, ut nomen pronomen uerbum aduerbium participium coniunctio praepositio interiectio. Quando utitur octo partes orationis? I littera nomen, +tem pronomen, itera uerbum, ter aduerbium laeta participium, +ex coniunctio, a praepositio, attat interiectio. Corpus
25 eius in alia hora omnes partes orationis complet, ut i nomen, i pronomen, quando dicitur i pro uno; imperatiuo uerbum est: a uerbo neutrali uenit, ut est eo is. + Duo aduerbia || f. 167^a || dicitur, ut semel. I participium est, quia complet partem participium nominis et in alia hora partem uerbi, ut i quando dicitur + albaui coniungitur duarum litterarum
30 syllabarum in una. I praepositio quando dicitur 'in', quod ante n praeponitur. Interiectio, ut +iuuax i simi i dia i longa idest l et in alia hora consonans, ut iuxta; i duplex, ut aio. Saepe autem dicitur media, ut uir. Quae scribitur uirga recta desuper et alia deducitur super ea, quae typum unius Dei ostendit, quia rectus est deus. Da mihi nomen
35 eius in Hebraico. Ioth. In Graeco. Iota. In Latino. I. I cuius generis? Trium generum, ut hic et haec et hoc i. Fit i pro mille sub uirga posita, ut: 'quoniam mille anni ante oculos tuos'.

1 conglutinate 2 coniuncte mute 4 figurae breuiantur syllabe 6 Post
'cuius' forma uel figura excelsae uidetur. 10 figuratur 11 saepe pronomen 12
significat ut g gaius cesar 14 ut ga id c et praeposita ut ag id sexcenta 17 quem
duabus 18 in duas illas 22 praepositio 24 ex coniunctione a praepositio 26
complex 28 qui complet 29 litterarum in qua syllabarum in una 30 qua autem
en 31 i simi] An: i simplex? i longa id. t. 32 ut iuxta 35 in greco in
latina in cuius genere

K muta est et consonans et superuacua cum aliis. Quare superuacua + cum aliis hominibus? Quia opus eius nesciunt, quae hanc legem habet: quotiens scribitur K, sequitur a, ut Kalendae, sed in paucis nominibus observatur. Quae typum hominis ostendit cum duobus sensibus, quia malum sensum et bonum sensum figurat, quae scribitur uirga recta de-⁵ super et alia de medio eius deducitur.

L consonans est et semiuocalis, quae hanc legem suam habet, ut omnis syllaba, quae in l finitur, breuietur, ut semel, nisi unum nomen, ut Danihel. Quae desuper scribitur semiobliqua, quae typum Iudaeorum ostendit, quia semiobliqua fuit. ¹⁰

M consonans est et semiuocalis; tribus uirgulis comparatur, quia et ipsum trinitatis . . . . ostendit, quia typum trinitatis complet || f. 107^b |, dum non subglutinet, sed superglutinet, quia tria nomina habet et una trinitatis potestas omnia subregit.

N consonans est et semiuocalis, cuius figura duo testamenta significat, ¹⁵ uetus et nouum, quia similis est duabus legibus, eo quod caritatem eius ex duabus depingit, quae superglutinet, quia duo testamenta inaequalem historiam habent et inaequalem sensum. Quare recta superior et posterior cum capite obliquo? Quia excelsior est sensus, quam historia, quae complet aduerbium esse negandi sub accentu posita, ut: ²⁰

Tanton me crimine dignum

Duxisti?

Quae complet pronomen cum uirga posita.

O uocalis est, quae corona dicitur, quia non est diuisa, sed scilicet quae complet uocatiuum casum pronominis, ut o, aut interiectio dicitur: ²⁵

O utinam in thalamos inuisi Caesaris issem —

quae ponitur in alia hora aduerbium optandi + dicitur idest utinam o, ut o.

P consonans est et muta, quae praepositur liquidis, r ut primus, l ut: 'plantauerunt uineas', quae significatur duabus uirgulis et duo testa-
menta significat, uetus et nouum, alia recta et alia obliqua. ³⁰

Q consonans est et muta, quae legem suam habet, quod nota praepositur u uocali, sed geminatae u praepositur, ut quum uel quur, quam spreuerunt inimici tui, Domine, ueteres, deinde dixerunt superuacuam esse, quia necessariam quaerunt operam eius, quia quoties scribitur || f. 108^a 'quum' uel 'quur', per q, non per c scribitur. Quare non separatur q ³⁵ et u? Quia non potest dici q sine u. Duo testamenta significat.

3 sequitur autem Kalende 4 obseruat 5 quia scribitur 8 syllaba breuiantur
9 ut ta daniel 11 comparatus 12 trinitatis] *Suppleas* typum. 13 superglutinet
16 et nouo 17 dipingitur inaequalem hystoriam 19 quae historiam 21
Tantum] *Verg Aen. X 668* 26 o utinam in thalamus usichoris regis issem] *Lucan.*
Phars. VIII, 55 27 dicitur id utinam ut o 28 praepositur p ut primus ut
plantauerunt uineas quia 31 notam praepositur uni uocali sed geminata 33 domine
uetera dixerunt uacua esse quia nec. s. quaerunt opera 36 significant

R consonans est et semiuocalis et liquida in alia hora, ut 'grauius', ut si dicas † grauius, quae significatur duabus uirgulis. Significat uetus et nouum *testamentum*.

S consonans est et semiuocalis, quas philosophi liquidas esse dicunt, ut: 'infantibus paruulis', quae duabus uirgulis scribitur. Duo testamēta significat, uetus et nouum.

T consonans est et muta, quae ex duabus uirgulis significatur, alia deducta et alia obliqua; typum corporis et animae significat: corpus deterrēns animam de caelestibus.

V uocalis est et consonans in alia hora, ut 'uates' et in alia hora media dicitur, ut 'optumus', in alia hora duplex, ut † aduigo. Quae ex duabus uirgulis significatur et duo uerba significat, prima obliqua et alia recta; prior et posterior malum uerbum et bonum uerbum significant.

X consonans est et semiuocalis, quae uirga trans uirgam significatur. Quae et typum crucis Christi significat, quae consonans est et duplex uocatur. Quare consonans uocatur et duplex? Quia complet uicem duarum litterarum, quae hae sunt: c et s in sono; in scriptione complet uicem duarum litterarum, ut 'dixerunt'. Dico tibi utique 'in sono', quod complet uicem duarum litterarum, ut 'dixerunt'. Euge euge uiderunt oculi nostri! Quomodo uicem c complet? || f. 108^b ||. Vt Christus (xp̄s). Quomodo uicem complet s? Vt Xersis † conduxit littera.

Y. Graecae duae litterae remanent, quas propter Graeca nomina adsumpsimus. Alia uocalis est, ut 'hymnum', et alia consonans duplex est ut

Z, quae complet duarum litterarum uicem. Quomodo complet duarum litterarum uicem et quae litterae? D et s. Quomodo uicem d complet? Vt

Mezenti ducis exuuias.

* Vidi. Quomodo uicem s complet? Vt: 'principes Zabulon et principes Naphtali.' Explicit.

B.

A. Simplicitas elementi huius litteralis figurae triplicitate linearum ducta sanctae trinitatis simplicitate triplum figurare potest sacramentum,

2 quia significatur duas 3 testamentum om. 4 quae philosophi aliqua esse 5 infantibus] cf. comm. Einsidl. mai. p. 224, 24 8 significant 9 anima 11 ut optamus 14 quae uirgam 15 quia et typum crucis xp̄i 17 haec sunt 18 quo complet 19 Euge] *Species magistri cum discipulis colloquentis significari uidetur.* 21 complet x ut xersis conduxit littora. 22 grece greca 25 d et s mezenti ducis exubias 27 Mezenti] *Verg. Aen. XI 7* 29 neptali. explicit.

Cod. Bern. 36 saec. X folio ultimo. Praemissus est titulus: LITTERVM FIGURAS CONGRVIS ABTARE SENSIBVS NON INCONGRVVM CREDIMVS QVIA HOC FACIENTES DE REGVLA CARITATIS NON EXORBITAMVS (EXOR|||:||||| BIMVS)

quia de patris substantia ante omnia tempora genitus et spiritus sanctus ab utrisque procedens non naturae est mutabilitas, sed personarum concordantissima diuersitas.

B. Ex ueritatis rectitudine duorum testamentorum processio figuratur ac per hoc prior biculata ductior est contractior, quia littera legalis seruitutem generat, subterior autem ideo productior, quia ubi spiritus Domini, ibi libertas.

C. Sinuata huius litterae tractio gremialem ecclesiae susceptionem figurare potest ex omnibus gentibus in se congregatis, ut est similitudo sagenae missae in mare. 10

D. In his duabus lineis missa praedicatio Christi in omnem latitudinem orbis adueriti potest, ut dictum est: 'Ite in mundum uniuersum, praedicate euuangelium omni creaturae!' Cuius euuangelii sicut initium, sic finis est Christus.

E. In tripartitione linearum tripartitum omne uetus testamentum in lege, prophetis et hagiografis adueriti potest, quorum si causa perquiritur, Christus inuenitur. 15

F. De spiritu sancto gemina procedit dilectio, sed superior, quae est diuina, semper debet esse productior.

G. Omnis praedicatio de regno ad regnum procedere debet caritatis quacumque in parte mittatur. 20

H. Adunationem duorum populorum ex diuerso uenientium esse in Christo nemo quis dubitat.

I. Semita iusti recta est et rectus calles iusti ad ambulandum.

K. Suscipiunt a Deo montes pacem, ut uiuant ex fide colles. 25

L. Humiliatio figuratur uirtutis Christi, de qua dicit apostolus: 'qui cum in forma Dei esset, semet ipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus et habitum inuentus ut homo.'

M. Praedicatio de Christo nunc caelos attingit, cum diuinitas eius, nunc terram, cum praedicatur humanitas, ac sic unde quod dictum est: 'uidebitis angelos Dei ascendentes et descendentes super filium hominis.'

N. Haec figuratio consummatio est legis et prophetarum.

O. Ouile designat Christi, quippe ecclesia per totum orbem diffusa unum est ouile, quia unus est pastor.

P. Vis euuangelica de spiritu sancto ualida 35

Q. De ecclesia namque haeretici et schismatici exeunt, quod non mirari debemus, quoniam si essent ex nobis, permauissent utique nobiscum testante apostolo, quod haec portendere uidentur figuratio.

5 ductior] An ductio? 8 traxtio 9 figurari congregantis 10 sagenae
16 agiografis 21 quaecumque] m. II quacūque, sed lincolae erasae sunt. 24
callis 26 uirtus 35 sancto ualida . . . . .] In codice non nisi haec legi possunt
ceteris putredine deletis: ad se p era l n re 36 heretici et scismatici 38 teste

R. Ecclesia nunc per contemplationis uitam caelestia amplectitur nunc per actualet terrestribus occupatur.

S. Vita sanctorum undique prouida isto designari uidetur caractere.

T. Extensio brachiorum Christi totum ad se colligit orbem ipso dicente: 'cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum', hortatu, quo dicit: 'uenite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego uos reficiam'.

V. Quam lata et spatiosa uita est, quae ducit ad mortem et quam arcta et angusta uia est, quae ducit ad uitam, quocirca prosperior ea noscitur, quae constat esse dexterior hac infiguratione.

X. *Cruz Christi in omnes mundi protenditur partes et subditu . . . . . idus Deo.*

Y. Fundamentum aliud nemo potest ponere, *quam* quod positum est, quod est Christus Iesus. Hoc namque, ut ait apostolus, prophetarum et apostolorum est fundamentum, in quo omnis aedificatio constructio crescit in templum sanctum in Domino.

Z. Per incarnationem Christi terrestria caelestibus sociata fuisse nemini fidelium dubitare licebit.

C.

Omnes uero litterae ad similitudinem uocis characteras acceperunt.

- 20 A aperto ore congruo solo spiritu memoratur.
B labris per spiritum impetu reclusis edicimus.
C molaribus super linguae extrema appulsis exprimitur.
D appulsu linguae circa superiores dentes innascitur.
E spiritu facit lingua || f. 109* || paululum pressiore.
25 F dentes labrum inferius deprimentes.
G spiritum cum palato.
H conrasis paululum faucibus † uentribus exhalat.
I spiritus prope dentibus pressus.
K faucibus palato formatur.
30 L lingua quae palato † dulcet.

3 caractere   5 ortatu   6 honorati   9 properior   11 Cruz . . . . . nes
mundi   13 quam *deest*   15 edificatio

Cod. Bern. 417 saec. IX f. 108^b—109^a, praemisso titulo: ITEM DE LITTERIS. Inter hunc tractatum et illum, quem ex isto codice supra edidi, inserta est brevis expositio de litteris: DE LITTERIS EXCERPTVM incipiens ab his uerbis: Littera est pars minima uocis articulatae. Litterarum aliae sunt uocales, aliae consonantes etc., quae tota constat ex frustulis Donati p. 367, 9 — 368, 7. 19 caracteras 20 spm 21 reclusisse dicimus 22 apulsis 23 apulsu 24 spiritus pressiores 25 inferimus 27 exalat 28 dentibus praesit 30 lingua q; palato dulcet

M labris inprimitur.
 N linguae dentibus appulsu conliduntur.
 O rotundi oris spiritu comparatur.
 P labris spiritu erumpit.
 Q appulsu palati ore stricto. 5
 R spiritu lingua crispatur et conraditur.
 S sibilum facit dentibus uerberantibus.
 T appulsu linguae dentibus, quae impulsis extunditur.
 V ore constricto labiisque prominulis exhibetur.
 X quicquid c atque s formauit, exhibilat. 10
 Y appressis . . . . . spirituque procedit.
 Z uero Appius Claudius detestatur, quod dentes mortui, dum expri-
 mitur, imitatur. EXPLICIT DE LITTERIS.

---

2 lingua dentibus apulsu conlidunt	3 rotundioris spñ	4 spñrumpit	5 apulsu
palatio re strictu	6 spñ lingua crispantur	7 uerberantibus	8 apulsu
que formauit	11 apressis spñque	12 z uero apus	10 c at-

I.

INDEX SCRIPTORVM IN IPSO LIBRO LAVDATORVM.

- Aeneas Vergilii grammatici magister 191, 7. 195, 17. 198, 23. 26; 200, 3. 10
 Afranius 103, 16 (Prisc. I, 261, 7)
 112, 3 (Prisc. I, 171, 10)
 132, 32 (Prisc. I, 242, 10)
 Agnes Sancta 183, 20
 Agroecius 187, 21
 Alcuinus 179, 27
 Alii 4, 22. 10, 25. 22, 25. 83, 13. 21. 28;
 84, 1. 2. 5. 14; 86, 18. 87, 1. 2. 4; 88,
 2. 96, 20. 139, 12. 164, 2. 166, 16. 168,
 5. 22; 194, 5. 21. 26; 244, 27. 254, 15.
 258; 6. 33. 31 *marg.* 303, 1; *vide* qui-
 dam, nonnulli, multi, plerique
 Althelmus 186, 3
 Anthologia Latina 174, 6. 8
 Appius Claudius 308, 12
 Arator 184, 20. 265, 24 *et adn.*
 Aristoteles 62, 7
 Ars 149, 18. 154, 27. 28. 36
 Asperius 103, 22. 133, 32
 Astyagius 141, 24
 Atticus ad concilium Africanum 184, 10
 Auctores 96, 21. 29. 98, 29. 147, 21. 185,
 14. 186, 32. 237, 16 *marg. ibid.* 17;
 auctores artis grammaticae 168, 29;
 auctores prisci 163, 20. 227, 21; auctores
 eruditissimi 164, 8
 Augustinus 64, 26. 161, 2. 14; 182, 15.
 184, 19. 205, 20; 250, 11; in artis libro
 grammaticae 172, 3. 12; in libris con-
 fessionum 175, 22; in libro sacramen-
 torum 175, 23; super psalmum Beati
 Immaculati 177, 16; in epistola ad Euo-
 dium 179, 1; in libro de doctrina Chris-
 tiana 179, 11; in alicuius libri fine
 182, 10
 Auienus 174, 15. 182, 30. 185, 23
 Aurelius *vide* Opilius
- Beda 183, 22. 226, 37; in orthographia sua
 175, 15
 Biblia sacra 94, 7. 101, 31. 34; 106, 10;
 114, 16. 26. 34; 115, 16. 121, 16. 122, 29.
- 123, 32. 133, 14. 15. 20. 22; 134, 2. 138,
 3. 140, 20. 22; 172, 6. 7. 8. 9. 12; 173,
 13. 20; 174, 32. 33; 175, 27. 31; 179, 12.
 30. 31. 32; 180, 16. 29. 30. 31; 181, 1.
 2. 3. 5. 6. 17—20; 183, 19. 27; 184,
 17. 205, 5. 7. 8. 35; 212, 2. 213, 36.
 216, 10. 218, 15. 221, 21. 237, 26. 238,
 1. 252, 26. 253, 3. 259, 36. 261, 21.
 266, 12. 305, 28. 306, 12. 26. 31; 307,
 5. 6. 14.
 Boetius 13, 7
- Caecilius 93, 6 (Prisc. I, 198, 4)
 Caesar 103, 14 (Prisc. I, 261, 4). 120, 7
 Canones 177, 22
 Caper 111, 28; in orthographia sua 179,
 15, 23
 Cassiodorus 2, 6. 183, 25; Cassiodorus et
 Papirianus in sua orthographia 175, 7.
 184, 1
 Cato 103, 1. 112, 2 (Prisc. I, 171, 8);
 120, 9
 Catonis disticha 181, 9
 Cicero 80, 17 (Prisc. I, 94, 20); 87, 30;
 93, 2 (Prisc. I, 197, 5); 116, 35 (Prisc.
 I, 157, 11); 127, 22 (Prisc. I, 210, 21);
 140, 3 (Pomp. 207, 32); 183, 6. 192,
 9. 193, 21. 201, 1. 268, 31.
 Claudius 107, 24. 26; 120, 3. 130, 24. 133,
 5. 134, 29.
 Cominianus 96, 23. 117, 20. 167, 6.
 Cominianus et Flavianus 133, 29
 Consentius 62, 12 (338, 7 K); 88, 1 (351,
 6 K); 91, 13 (358, 7 K)
 Cornelius uir in Latina loquella satis elo-
 quens 198, 5
 Cruindmelus 189, 3 *adn.*
 Cyrillus ad concilium Africanum 184, 9.
- Differentiarum liber 174, 18
 Doctores antiqui 163, 20
 Donatus grammaticus 48, 9. 62, 22. 72, 5.
 145, 2. 151, 24. 161, 31. 162, 19. 218,

18. 226, 36. 227, 8. 238, 5 *adn.*; Donati
codices 227, 29
355, 12 K. 77, 34
357, 5 165, 16
357, 8 138, 13
372, 25 62, 1
372, 26 62, 10
372, 27 63, 21
372, 28 62, 5
372, 29 63, 28
373, 2 113, 13
373, 10 65, 14
374, 17 115, 6
374, 18 76, 33
374, 19 77, 1
374, 23 192, 12
375, 18 83, 8
375, 21 83, 14
375, 22 83, 23
375, 27 106, 6
376, 24 81, 23
377, 3 85, 13
377, 8 86, 3. 9
377, 25 88, 30
377, 26 93, 19
378, 30 126, 24
379, 7 125, 7
379, 23 133, 27
379, 26 135, 17
380, 22 140, 25
380, 30 137, 10
385, 16 169, 28
386, 1 154, 36
387, 18 63, 4
- Donatus Vergilii commentator 180, 28
Donatus praetorius in apologitico 201, 8
adn.
Donatus nescio quis 201, 4
- Einhardus in uita Karli Imperatoris 187, 4
Ennius 81, 1 (Prisc. I, 97, 8)
94, 10 (Prisc. I, 199, 4)
94, 29 *adnot.*
102, 27 (Prisc. I, 260, 3)
112, 5 (Prisc. I, 171, 11)
119, 29 (Prisc. I, 278, 16)
122, 16 (Prisc. I, 281, 9)
- Enx 7, 2. 12, 4. 10; 13, 11. 14, 26. 17.
11. 20, 10. 21, 10. 33; 22, 13. 15. 16;
26, 13. 21; 33, 15. 35, 4.
- Ercius 73, 29 (p. 452. 5 K.)
- Felix 131, 30
Flaccus 134, 10
Flavianus 107, 24. 25. 28; Cominianus et
Flavianus 133, 30
Flavius 107, 25 *adnot.*
Fortunatus 175, 25.
- Gabritius 136, 19 *adnot.*
Gainfredus 193, 22 *adn.*
Galbungus 195, 11. 19; 199, 7. 200, 10
Garrinus 136, 19
Gelasius 184, 8
- Gellius 102, 25 (Prisc. I, 259, 23)
Gesta Pontificum 187, 29
Giluidius 193, 24
Glengus 198, 12
Grammatici 26, 31. 77, 27. 105, 32. 133.
8. 135, 24. 167, 6. 190, 1. 242, 18 *arg.*
243, 25 *arg.* 254, 14 *arg.*; posteri
grammatici 165, 28
Grammaticus 67, 19. 84, 32. 87, 22. 100.
4. 102, 1. 104, 6. 105, 32
Gregorius 181, 23. 184, 19
- Hieronymus 93, 15. 121, 15. 175, 30. 176.
1. 182, 13. 15; 185, 15. 187, 13. 32;
in Matthaum 172, 9; in epistolarum uns
suarum 179, 19
Hilarius 198, 9
Homerus in quodam uersu 199, 2
Horatius 8, 2. 97, 1. 102, 22. 103, 12. 172.
1. 186, 25. 236, 17 *adn.* 240, 22 *cum*
adnot. margin. 298, 3. 25
Hostilius 118, 14 (Prisc. I, 270, 8)
- † Illius 133, 7
Incerti poetae 60, 20. 115, 11. 115, 34.
164, 18 *adn.* 171, 4. 16; 174, 1. 181.
13. 183, 1. 13. 15. 20; 205, 10. 15;
209, 3. 224, 24. 227, 3. 5. 7. 17. 19.
24; 237, 5 *arg. inf.* 249, 28
Incerti scriptores 13, 24. 15, 22. 16. 3. 21.
19. 32, 21. 33, 26. 27; 36, 25. 118, 23.
122, 34. 150, 23. 25; 175, 2. 177, 32.
184, 6. 7; 199, 9. 216, 31. 226, 17. 230.
31. 36; 231, 10. 265, 26
Innocentius papa in epistola quam rescrip-
sit Africanis episcopis contra haeresim
Pelagii 174, 11; Innocentii decreta 187.
11
- Isidorus 62, 8 (Origin. I, 6, 1)
62, 14 (O. I, 6, 1)
63, 1. 2 (O. I, 6, 2)
63, 33 (O. I, 6, 3)
67, 2 (O. I, 6, 5)
82, 2. 5 (O. I, 6, 33)
82, 25 (O. I, 6, 33)
83, 16 (O. I, 6, 34)
86, 27; 87, 13 (O. I, 6, 35)
88, 27 (O. I, 6, 43)
140, 24. 175, 6
- Iuuenalis 217, 20. 258, 26. 264, 30 *adn.*
Iuuenius 179, 8. 186, 28
- Laberius 98, 33 (Prisc. I, 200, 9);
109, 3 (Prisc. I, 200, 9)
Laenius 133, 2 (Prisc. I, 242, 13)
Liuius 123, 28 (Prisc. I, 214, 4)
Lucanus 104, 25. 113, 30. 127, 22. 205.
14. 27; 304, 26
Lucanus de imbecillitate Tuscorum 201, 6
Lucilius 103, 10 (Prisc. I, 260, 20); 106.
27 (Prisc. I, 203, 19)
Lucretius 127, 27 (Prisc. I, 211, 20)
- Martianus 264, 8

multi 199, 11. 225, 21; <i>vide</i> alii, nonnulli, tom. I p.	171, 8	112, 2
plerique, quidam	184, 6	88, 35
	197, 12	92, 33
Nacuius 106, 26 (Prisc. I, 203, 17); 106,	198, 7	94, 8
29 (Prisc. I, 204, 1)	201, 1	108, 32
Nonnulli 86, 26. 130, 28. 135, 12. 137, 32.	206, 1	110, 20
181, 25. 190, 3. 195, 21. 199, 21. 243,	206, 12	111, 15
26; <i>vide</i> multi, plerique, quidam, alii	206, 14	110, 8
Opilius 75, 34	210, 14	127, 18
	212, 4	120, 13
Onidius 103, 3 (Prisc. I, 260, 9); 127, 25	212, 9	120, 13
(Prisc. I, 210, 18); 283, 19 <i>adnot.</i> 297,	212, 14	120, 13
4 <i>adnot.</i>	242, 5	165, 3
Pacuius 102, 29 (Prisc. I, 260, 4)	249, 9	117, 21
Paperinus 136, 12	257, 21. 23	128, 6
Papirianus et Cassiodorus in sua orthogra-	258, 3. 7	128, 6
fia 175, 2. 184, 1	259, 18	102, 9. 20
Paulinus ad Licentium 173, 4	262, 1. 4	127, 29
Persius 205, 33. 240, 7 <i>marg.</i> 10 <i>adnot.</i>	262, 17	127, 29
250, 23 et 22 <i>marg.</i> 270, 13. 298, 13	264, 6	118, 2
Philosophi 143, 19. 256, 23	269, 21	118, 7
Plautus 90, 14 (Prisc. I, 188, 26); 98, 32	278, 7	176, 3
(Prisc. I, 199, 17); 103, 7 (Prisc. I, 260,	284, 20	94, 31. 99, 3
19); 114, 9 (Prisc. I, 152, 10); 120, 8	296, 9	104, 12
Plerique 120, 6; <i>vide</i> alii, multi, nonnulli,	303, 9	104, 16
quidam	362, 8	127, 13
Plinius Secundus grammaticus 135, 1. 3	363, 27	127, 33
Poetae 99, 4. 114, 7. 120, 22	476, 11	11, 1
Pompeius 85, 24 (169, 2 K.)	557, 26	22, 13
85, 26 (169, 6)	558, 1	22, 18
94, 10 (180, 3)	586, 5	136, 4
125, 15 (195, 13)	589, 11	140, 31
137, 17 (203, 27)	29, 25	176, 29
138, 19 (206, 17)	50, 5	185, 16
139, 16. 141, 12. 21; 180, 24.	187, 18	180, 28
191, 12	187, 22	173, 22
Postumianus 188, 1	228, 10	173, 25
Priscianus 7, 24. 24, 2. 128, 1. 130, 4.	241, 17	181, 14
176, 21; 182, 2; 208, 15. 210, 25. 211,	249, 7	181, 14
33. 221, 1. 224, 26. 33; 232, 34. 242,	299, 9	173, 7
17. 244, 35 <i>et ib. marg.</i> 246, 25. 254, 8.	319, 10	173, 8
298, 1	328, 6	173, 10
tom. I p.	343, 26	173, 11
20, 12, II.	352, 16	172, 15
37, 13	352, 18	172, 17
55, 13	352, 20	172, 18
58, 7	377, 16	173, 11
62, 21		
64, 10	Priscianus in minore arte	126, 16 (p. 444,
86, 7		26 K)
89, 1	443, 3 K.	90, 30
91, 16	443, 4	90, 33
92, 9	443, 10	91, 23
92, 14	443, 12	92, 8. 16
93, 20	443, 16	92, 28
94, 10	443, 18	109, 6
94, 12	443, 21	93, 10
94, 23	444, 5	99, 20
99, 15	444, 26	128, 16
100, 1	445, 18	105, 10
102, 5	446, 2	105, 28
119, 9	446, 11	110, 8
142, 9	447, 16	130, 31
144, 11	448, 33	130, 31
147, 2	Prisciani schola	1, 12

Probus 135, 18. 21; 165, 16.	<i>Bucolicon</i>	II, 3	184, 3
		II, 22	120, 11
		II, 53	105, 20
Quidam 6, 14. 13, 34. 15, 22. 16, 3. 21,		III, 1	142, 4
19. 32, 21. 33, 27. 36, 25. 86, 25. 87,		III, 25	210, 9
25. 89, 23. 98, 33. 120, 5. 166, 11. 174,		III, 89	47, 29. 85, 7
14. 183, 9. 197, 32. 206, 8. 218. 4. 5;		III, 100	218, 16. 265, 28
229, 13. 242, 18 <i>marg.</i> 243, 25 <i>et marg.</i>		III, 101	205, 12
<i>ibid.</i> 27. 245, 18. 250, 2 <i>et marg.</i> 251,		III, 105	184, 22
21. 254, 5 <i>marg.</i> 14 <i>marg.</i> 255, 6. 258,		V, 65	235, 10
28. 29; 260, 31. 265, 15. 279, 21. 287,		VI, 5	295, 12
6. 289, 6; <i>vide</i> alii, nonnulli, multi,		VI, 62	237, 19
plerique		VIII, 28	96, 35
Salustius 94, 13; 111, 32 (Prisc. I, 147, 5);		VIII, 65	234, 16
128, 15 (Prisc. I, 258, 6); 279, 17 <i>adn.</i>		VIII, 71	210, 6
Sedulius 100. 2. 184, 20. 186, 22. 257, 24		VIII, 21	182, 3
<i>adn.</i> 266, 5	<i>Georgicon</i>	I, 57	177, 1
Septuaginta Scripturae Sacrae interpretes		I, 183	96, 34
175, 31		I, 210	48, 2. 85, 7
Sergius 93, 14. 128, 4. 135, 1. 151, 24.		I, 306	105, 19
33; 162. 19. 167, 1. 229, 16		I, 315	48, 2. 85, 7
Sernilius 194, 30. 31 <i>adnot.</i>		II, 170	132, 8
Sernius 102, 21. 176, 37. 179, 5. 180, 28;		II, 382	99, 15. 132, 17
in commento Virgilii 271, 6		II, 520	105, 19
Seuerus in dialogo de Postumiano 185, 12		III, 53	171, 12
Smaragdus 185. 32		IV, 238	60, 12
Solinus 118, 16 (Prisc. I, 270, 17)		IV, 494	99, 33
Stoici 63, 8	<i>Aeneidos</i>	I, [1]	136, 1. 141, 10.
Sulpitius 201, 10		I, 1	203, 5. 227, 10
Symphosius 272, 38		I, 8	221, 4. 276, 4
		I, 24	276, 5
Terentius grammaticus 1, 11. 87, 31. 136,		I, 46	216, 3
21. 193, 22. 195, 7. 198. 27		I, 118	157, 31
Terentius poeta 93, 3 (Prisc. I, 197, 18);		I, 194	280, 14
111, 32 (Prisc. I, 147, 3); 128, 8 (Prisc.		I, 321	48, 1. 85, 7
I, 257, 20); 128, 11 (Prisc. I, 258, 1);		I, 542	212, 29
128, 13 (Prisc. I, 258, 4); 138, 27. 29		I, 567	280, 12
(Pomp. p. 206, 27 K); 140, 4 (Pomp.		I, 573	102, 14
207, 29); 173, 15. 21. 26: 233. 31. 236,		I, 617	180, 27
6. 13; 245, 25		I, 637	203, 7
Tendulfus 186, 21		I, 637	280, 15
Ticidas 90, 14 (Prisc. I, 188, 26)		I, 750	170, 28. 265, 3
		II, 65	204, 35
Valerius 128. 5		II, 98	238, 14
Varro 106, 30 (Prisc. I, 204, 5); 120, 6		II, 250	271, 36
Vegetius 81, 18 (Prisc. I, 97, 19)		II, 324	113, 18
Vergilius Maro grammaticus 63, 10. 71, 4.		II, 413	230, 4
80, 21. 82, 27. 86, 23. 131, 12. 134, 12.		II, 442	170, 21
25; 136, 8. 13. 18. 25; 137, 27. 140, 7.		II, 553	265, 18
14; 160, 3. 24; 178, 24. 189, 3. 13;		II, 554	237, 27
190, 2. 16. 20; 191. 5. 13. 18. 25; 192.		II, 661	184, 25
12. 15. 19. 29; 193, 8. 13. 16. 20. 28;		II, 725	261, 17
194, 1. 6. 11. 14. 28; 195, 2. 21. 28;		III, 14	262, 30
196, 3. 21. 24. 29; 197, 3. 8. 10. 17.		III, 179	147, 28
25. 31; 198, 11. 14. 18. 20. 30; 199, 3.		III, 354	94, 30. 99, 6
11. 16. 25; 200, 3. 7. 12. 18. 22; 201.		III, 475	147, 26
3. 9. 13		III, 527	170, 19
Vergilius Asiaticus 194, 31 <i>adn.</i> 199, 12		III, 617	226, 38
Vergilius Maro poeta 7, 22. 8, 2. 176, 37.		III, 647	227, 1
237, 3. 257, 17. 267, 2. 268, 8. 14; 269,		III, 718	286, 15
8. 24. 29; 270, 21. 271, 3. 22; 273, 37.		IV, 1	276, 6
274, 8		IV, 82	188, 6
<i>Bucolicon</i>		IV, 130	182, 9
I, 15		IV, 593	81, 23
I, 30			

<i>Aeneidos</i>	IV, 596	202, 15	VII, 524	227, 15
	V, 10	268, 17	VII, 787	213, 22
	V, 189	224, 21	VIII, 77	104, 27
	V, 301	80, 1	VIII, 168	238, 7
	V, 451	87, 6	VIII, 459	182, 5
	V, 606	101, 32	VIII, 616	170, 24
	V, 823	158, 1	VIII, 648	99, 13, 132, 20
	VI, 1	276, 7	IX, 26	94, 30, 99, 9
	VI, 119	181, 12. 186, 31	IX, 194	181, 10
	VI, 121	181, 11	IX, 203	178, 17
	VI, 179	170, 17	IX, 514	217, 18. 265, 1
	VI, 187	181, 21	X, 394	72, 12. 268, 20
	VI, 203	264, 35	X, 536	265, 18
	VI, 304	79, 32. 233, 28	X, 668	304, 21
	VI, 323	147, 24	XI, 7	305, 27
	VI, 412	216, 21	XI, 126	173, 9
	VI, 514	179, 7	XI, 174	205, 14. 248, 30
	VI, 592	157, 30	XI, 383	188, 4
	VI, 791	212, 5	XII, 161—169	269, 2—6
	VI, 792	203, 27	XII, 354	220, 7
	VI, 831	262, 27	XII, 584	173, 29
	VI, 838	72, 12	XII, 770	238, 4
	VI, 843	132, 8	XII, 883	265, 17
	VII, 14	112, 35	Verrius 120, 14 (Prisc. I, 212, 16)	
	VII, 261	31, 9	Vlpianus 81, 17 (Prisc. I, 97, 18)	
	VII, 382	105, 20. 238, 18 <i>marg.</i> 20	Vulcianus de imbecillitate Tuscorum 201, 8 <i>adnot.</i>	

II.

INDEX LIBRI GRAMMATICVS.

A.

- A litterae descriptio* 302, 1. 305, 30; *quomodo formetur* 307, 29; a littera *monoptoton* 89, 14, 97, 30; a producere 5, 26; apud Aeolenses 5, 29; a uel e communes 227, 5; a fortis 189, 7; a infirmis 189, 10
a littera dichronos 224, 7
a finita nomina, *uide* nomina
a finita aduerbia, *uide* aduerbia
a aduerbium hortandi 168, 9
a ab abs 58, 26—28, 226, 1
Aaron 39, 8, 113, 27
Abdias 97, 18
abiectio 48, 24
abies abietis 105, 22, 132, 31
abiit *orth.* 298, 33, 300, 26
abilis finita derivatina 18, 30
ablativus casus, *uide* casus
abolitus 180, 11, 13
abominor 51, 3
Abraham 93, 25, 164, 6; Abrahæ 93, 28
abrenuntiare et renuntiare *quo diff.* 185, 26
abs finita nomina, *uide* nomina
abscondet *orth.* 300, 27
absque 58, 27, 59, 3; abs absque 265, 16
absoluta oratio 161, 12
abstineo illius et illum et illo 173, 7
absum 53, 11 *adn.*
abulum finita derivatina, *uide* nomina
abundus finita derivatina, *uide* nomina
abundanter 55, 20
abundantia *orth.* 298, 33, 300, 26
abundat *orth.* 300, 26
abundo 60, 27
abyssus *decl.* 103, 26; *quem accentum habeat* 177, 4; *orth.* 299, 7
ac 57, 18, 169, 4; *orth.* 293, 19
ac si 169, 8
accidentia 64, 26
accentus *nomen* 125, 28
accentuum figurae 229, 19—230, 17
accentus propter h uel y de paenultima ablati 177, 5, 182, 18; a chi et gi syllabis ablati 182, 18; anceps 6, 4; circumflexus 4, 9, 26, 28, 5, 23, 6, 3; acutus 4, 1, 10, 5, 12, 6, 11; gravis 3, 34, 4, 7; accentus nominum 176, 35—177, 12; nominum Graecorum 182, 19; nominum Latinorum possessiuorum a Graecis derivatorum 182, 23; accentus unus in duabus partibus non adhibendus 184, 27; accentus discretionis causa adhibitus diversus 190, 7; a. interiectionum 218, 18, 266, 9; praepositionum nominibus appositum 184, 31; accentus uerborum inaequalis 6, 10; in antepaenultima, longa paenultima 176, 35; in ultima syllaba 190, 1
acceperit *orth.* 297, 14
acceptus *nomen et participium* 263, 16
accerso uel accersio 186, 31, 297, 2
accessit *orth.* 297, 14
accidentia 135, 3, 8, 9, 15, 161, 30; *quid significant* 135, 10; a. partium 135, 13; a. nominibus corporalibus 24, 25, 32, 6; accidentium genera 64, 26, *cf.* accidentia
accio *pro* adcio 297, 1
accipere tenere sumere *quo diff.* 279, 4
accipiter 40, 15; accipitra 40, 16
accola 96, 13
accubo *orth.* 295, 20
accumulatus *orth.* 291, 10, 297, 14, 299, 33
accusat *orth.* 297, 14
accusati accusatio 110, 36
accusatiuus casus 86, 34, 87, 5, 10, 17—32, 88, 9, 15, *cf.* casus
accusator *orth.* 297, 25, 300, 8
accuso *idest* ago 87, 23, 29; 193, 18
acer acerrimus 80, 33; a. acris acre 114, 17; a. acrimonia 68, 28
acetum 85, 3
Achates 97, 21; A. Achatae 132, 4
Achilles 116, 28, 132, 29, 144, 6
acies 45, 2, 61, 17 *adn.* 131, 11; aciei 130, 27; *orth.* 297, 27
acies *homonymum* 71, 29; acies bellum proelium pugna *quo diff.* 285, 5
Acilia lex 172, 17
acre acrius 78, 32; acri acrimonia 98, 27
acris acredo 68, 32, 111, 5; acrior *hic et haec* 78, 28, 39

- acriter acius 78, 32
† acte 167, 20
acti actio 110, 36.
actiua uerba, *uide* uerba
actiua participia, *uide* partici-
cipia
actiuus casus *idest* accusati-
uus 243, 18, *cf.* casus
actor *orth.* 297, 24
actus 61, 17 *adn.*
acumen 42, 19, 75, 7, 112, 30
acuo acies 68, 16; a. acu-
men 113, 20
acus 47, 21, 23, 126, 2; aci
aco *masc.* 192, 21; acus
acus *fem.* 192, 22; a. acu-
leus 70, 10
acutus acutela 175, 16
acutus accentus, *uide* accen-
tus
acyrologia *nomen quem ac-*
centum habeat 174, 2
ad 58, 5, 8; *communis syl-*
laba 227, 30; *ad praepos.*
orth. 291, 7; *quomodo se*
habeat in compositis 295, 20
ad *pro* apud 216, 2
ad aliquid dicta nomina 73, 5
ad aliquid quodammodo se
habentia nomina 73, 10;
inter 'ad aliquid quodam-
modo se habentia' *et* rela-
tiua *quid intersit* 73, 15
ad aliquid finita pronomina,
cf. pronomen
Adam 93, 24, 164, 6; Adae
93, 27
adamans antis 121, 4
addo *orth.* 295, 23
adeo bonus 79, 23
ademptus *orth.* 292, 5
adficio et afficio *non distant*
187, 24; *quo differant*
187, 21
adfini adfinitas 116, 6
adfirmandi aduerbia, *uide*
aduerbium
ad foras 213, 34
Adherbal 111, 24
adhuc 53, 19
adiecta incorporalium rerum
95, 24
adiectiua nomina, *cf.* nomina
adicio 227, 33; *adicit* 227, 34
adit 227, 32
adiutores *orth.* 298, 13, 300, 13
adiutorium 42, 1
adiutrix *orth.* 299, 16, 301, 6
admirabiliter 54, 9
admirandum *orth.* 292, 3
admitto admittier 115, 11
admitto *orth.* 295, 23
admoneo te illius et illum
173, 10
adolescens participium per e
179, 25; adolescens, *non*
adulescens 180, 14
adolesco adolescens 179, 14
adoliscens adoliscencia ado-
liscenul. adoliscenior 179,
16, 180, 5; adoliscens *no-*
men per i 179, 25 seq.
adopto adoptulus 16, 33, 23,
21, 28, 8, 37, 11
adparet *orth.* 291, 12
adponi *orth.* 292, 1
adprehendere et apprae-
hendere *quo diff.* 156, 7
adquiesco 50, 25
adrogo 49, 14
adroganter 55, 21
Adrumetus Adrumeti 105, 7
adspicio aspicio 20, 12
adsum 258, 2
adueticius 68, 1
aduena aduenae 92, 14, 96,
20—23; *decl.* 96, 15; *unde*
dicatur 239, 28
aduenio aduenticius 15, 11;
a. aduena 73, 36
aduentum ire aduenticius 75,
21
aduenti *pro* aduentus 128, 7,
14, 129, 4
aduerbium *nomen* 41, 29
aduerbium 12, 5, 53, 18,
154, 20—155, 27, 166,
21—168, 29, 198, 11—
200, 2, 211, 28—213, 37,
258, 14—262, 4; *quare*
dictum sit 143, 12, 154,
21, 166, 23, 167, 1, 199,
16, 211, 28, 265, 33; *quid*
sit specialiter 199, 22; ad-
uerbium siue expressorium
199, 23; aduerbiorum spe-
cies duae 168, 20, 199, 21;
aduerbiorum figurae 55,
10, 54, 26 *adn.* 155, 15;
quomodo componantur 213,
25; adu. significatio 53,
22, 154, 26, 155, 16, 167,
12; adu. comparatio 55,
1—9, 154, 29, 155, 1, 3,
211, 34; aduerbii et neu-
tri generis comparatiuus
idem 78, 30, 79, 2; aduer-
biorum superlatiuus e ter-
minatus 79, 12; ab aduer-
biis comparatiuus ueniens
79, 15, 81, 16, 20, 23, 28
aduerbium a grammaticis
'omne dictum' uocari 167,
6; aduerbium et coniunctio
una pars orationis 190, 28;
aduerbium et interiectio
quo differant 265, 33; ad-
uerbium cur iuxta uerbum
ponatur 258, 15; aduer-
bium loco interiectionis
positum apud Graecos 265,
30; aduerbium diminuti-
um quando minuat et
quando augeat 260, 36
marg.
aduerbia pro nominibus po-
sita 167, 8
aduerbia quot modis diriuen-
tur 259, 16
aduerbia dirinata ex nomi-
bus 198, 11; tribus modis
212, 12; ex nominibus
quartae declin. aut nulla
aut raro oriri 130, 14; ex
participiis 168, 28; ex
praepositionibus 171, 5;
ex pronominibus 168, 5,
198, 30; de coniunctatiuis
199, 11; dubiae originis
199, 25
aduerbia finita a 54, 4
e producta nel correpta
54, 4, 14, 18; quae no-
mina aduerbia in e lon-
gam faciant 259, 10
i 54, 5
im 54, 8
o 54, 5
r 54, 9, 25, 124, 25
u 54, 8
us 54, 10
aduerbia adfirmandi 53, 25
245, 4
aequandi 168, 19
congregandi 54, 1, 168,
13
comparandi 54, 2, 168,
16
demonstrandi 53, 25,
168, 10
diminutiua 260, 36 *marg.*
dubitandi 53, 28, 168, 3
eligendi 55, 30, 168, 12
euentus 54, 1, 168, 15
finita 168, 18
hortandi 53, 26, 168, 9
infinita 168, 17
interrogandi 53, 27, 167,
24
iurandi 54, 2, 168, 11
loci 53, 22, 155, 16—27,
167, 12, 168, 20—27;
213, 18
de loco 155, 16, 18, 24,
25, 27, 168, 25
ad locum 155, 16, 17, 20
—22, 168, 21, 27, 212, 1

- per locum 155, 17. 18. 168, 26
in loco 155, 17. 20—22. 24. 27. 168, 20. 24. 211, 39
de loco quasi in loco 260, 31
negandi 53, 24. 167, 22, 212, 22
numeri 53, 23. 167, 17
optandi 53, 26. 197, 11.
207, 7. 212, 28. 249, 20
ordinis 53, 26. 167, 19
personalia 53, 29. 168, 4. 212, 24
prohibendi 54, 1. 168, 14
qualitatis 53, 27. 167, 27. 198, 14
quantitatis 53, 28. 168, 1
respondendi 53, 30. 168, 7. 212, 30
separandi 53, 30. 168, 8
similitudinis 53, 27. 167, 26. 212, 17
temporis 53, 24. 167, 15. 207, 11
uocandi 53, 29. 168, 6. 249, 19
aduersum 58, 5. 9; aduersum et contra *idem esse* 214, 18
'aduersus stimulum calces' *quid sit* 273, 9
adulescens 179, 23. 34. *uide* adolescens
adulter *quid sit* 217, 13; a. adulteri 101, 11
adultus 179, 34. 180, 8
ae aduerbium uocandi 168, 6; respondendi 168, 7; hortandi 168, 9
ae syllaba brevis et producta 227, 12
ae diphthongus ex Graeca *ov* nata 132, 2
Aeacides dictus Pyrrhus 226, 27
aedepol 260, 13, *uide* edepol
aedes et aedis *quo distent* 214, 15; *orth.* 291, 6. 298, 8
aedes aedilis 67, 28. 243, 3
aedificium 36, 14; *orth.* 298, 8; aedificia et moenia *quo diff.* 285, 16
aedificat *orth.* 298, 9
aedifico 49, 13; ae. aedificium 74, 5
aedilis *idest* praetor 243, 3; ae. aedituus aedilitas 214, 17
aedituus 105, 2. 214, 17
aegrotus et aeger *quo diff.* 282, 3
Aegyptius 69, 31. 191, 22
Aegyptus 102, 8. 103, 27
Aemilianus *unde dictus* 66, 15
aemulor 51, 3
Aeneadae 99, 13. 182, 13. 15.
Aeneades Aeneadae 97, 23. 99, 11. 117, 7. 132, 6
Aeneas 95, 1
Aeneas Aeneae 91, 26. 97, 5. 13. 150, 30. 164, 1. 6; *cuius sit quantitatis* 189, 10; Aeneam uel Aenean 97, 6. 164, 2; Aenea uel Aeneas 97, 6
aenigma *nomen* 44, 23. 108, 21
aenigma *figura quid sit* 273, 35
Aeolenses 5, 26. 28, 6. 4. 11
aqua pars *orth.* 298, 23
aequalitas *orth.* 298, 8. 23
aequitas *orth.* 298, 8. 23
aequor 114, 31
aequus *orth.* 298, 23
aer 114, 16; *quid sit* 220, 6; aer ἀἰρ τοῦ ἀέρος 220, 5; aeris species diuersae 220, 9—15; aer et aether *quo diff.* 220, 14
aera *nominatiuus* 114, 7
aerem *orth.* 298, 7
aerugo 110, 26
aerumna *orth.* 298, 8
aes aduerso 14, 16
aes 85, 2; *decl.* 120, 21; *cuius quantitatis sit* 189, 10; *orth.* 298, 7
aes finita nomina, *uide* nomina
aestatem *orth.* 291, 3
aestimat *orth.* 298, 7
aestuatur *orth.* 298, 7
aestus 125, 28
aesus *orth.* 291, 5
aetas *orth.* 298, 7. 291, 3 *adn.*
aeternum *orth.* 298, 7
aether 114, 6; aether et aer *quo diff.* 220, 14
aethera *nominatiuus* 114, 7
aenum 46, 30. 85, 1
aereresis syncope apocope *quo diff.* 280, 11
affatim *orth.* 299, 18. 301, 8
affectuosus 39, 12; affectuose 54, 5
affectus 44, 13; *quid sit* 266, 17
affero 295, 21
afficio et adicio *nihil differunt* 187, 24; *quo diff.* 187, 21
Afri quomodo loquantur 176, 31
Africa 95, 36; ab Afro 261, 30; A. Africanus 72, 34
Africanus *unde dictus* 65, 34
ag *idest* sexcenta 308, 14
Agamemnon 113, 25
Agamemnonius 72, 12
ager agri 100, 30; a. agrestis 67, 35
agere causam et dicere causam *quo diff.* 288, 26
agger *orth.* 300, 1; a. aggero 14, 11
aggerit *orth.* 300, 1
aggero *orth.* 295, 21
aggestus *orth.* 291, 11. 297, 10
agilis 61, 17 *adn.*, agilior
agillimus 78, 21; agillimus 81, 13
agit *quem acc. habeat* 190, 5
agmen 75, 6
agnellus 70, 1. 8. 17
agnomen 65, 27. 66, 12; loco cognominis positum 66, 28; ab animo 65, 29; a. corpore 65, 31; extrinsecus 65, 32
agnosco et cognosco *quo diff.* 288, 19
agnulus 70, 1
agnus *decl.* 103, 19
ago 49, 25. 50, 14; a. agito 7, 21; agor 50, 18
agon 113, 27 *adn.*
agonitheta 95, 10
agrestes Graeci Latinitatis ignari 187, 26
agricola 96, 13
agricultura 95, 16
Agrippa 92, 16; Agrippae *quid signif.* 239, 18
ἀγρός 100, 27
Aiax Alacis 118, 34
aiio 226, 25
† aio ais aifa 5, 18
aio 49, 24; a. a producta et correpta 226, 7; ait *praeteritum* 255, 14
ainet *orth.* 298, 33
al finita nomina, *uide* nomina
al finita deriuatua, *uide* nomina
alacer alacris alacre 114, 17
Alba ciuitas ab Ascanio aedificata 267, 12
Albai Longai 94, 30
albus et candidus *quo diff.* 277, 24
Alcuini bibliotheca 179, 27
ale finita deriuatua, *uide* nomina
Alexander 71, 22. 100, 8. 17. 29
Alexander miles 169, 22
Alexandria 95, 35

- Ἀλέξανδρος* 71, 22. 100, 27
 algeo 49, 19 *adn.*
 alia 92, 29; aliae 93, 1
 alimentum 75, 4; alimentum
 elementum elementum *quo*
diff. 289, 20
 alioquin 57, 23. 168, 12. 169,
 10. 13; *quem acc. habeat*
 206, 3
 aliqua alicuius 92, 31
 aliquando 212, 9; *accentus*
 177, 11
 aliquatenus *accentus* 295, 34;
orth. 298, 25. 300, 19
 aliquid 123, 24. 124, 4; no-
 men, *non pronomen* 123,
 27. 250, 2 *marg.*; *orth.*
 297, 16
 aliquis 140, 8
 aliquo modo *orth.* 295, 29
 alis finita derivatiua 67, 22
 alit *orth.* 291, 4
 aliud 123, 24. 124, 4; nomen,
non pronomen 123, 27;
orth. 297, 16
 alius et alter *quo diff.* 279,
 15
 allec 32, 8. 120, 13. 17
 Allecto 109, 36
 allego per e 182, 13
 allegoria *nomen quem accen-*
tum habeat 173, 32
 allegoria *figura quid sit* 272,
 15
 allex 120, 14
 allido *orth.* 295, 21
 Allobrox Allobrogis *quid*
significet 119, 22
 allocutina oratio 161, 3
 almitas 164, 19
 alnus alni 105, 10. 129, 17
 alpha 89, 15. 20. 93, 12
 alphabeti series 18, 21. 23, 13
 als terminata nomina, *uide*
nomina
 altare 43, 3. 47, 12. 109, 15;
orth. 299, 13. 301, 4
 altaria et arae *quo diff.* 287,
 19
 alter alterius 250, 3; nomen
 et pronomen 250, 2 *marg.*;
 alter et alius *quo diff.* 279,
 15
 altera 92, 29; alterae 93, 2
 alti in *compositis non gene-*
tius, sed quasi accusati-
uus 185, 5
 altissimus *cuius quantitat-*
is sit 189, 17
 altithronus *quomodo conpo-*
situm sit 185, 4
 altitudo 111, 10
 Altuillare *male pro* Altum-
 uillare 185, 1
 altrinsecus 54, 12
 Altumuillare cella 178, 7
 altus 103, 33. 144, 38; altus
 et excelsus *quo diff.* 284, 26
 aluus alui 129, 7
 alx finita nomina, *uide no-*
mina
 am 158, 24. 217, 31
 am finita nomina, *uide no-*
mina
 ama *accentus* 190, 7
 amabiliter 54, 9 *adn.*
 amabo amator 18, 16
 Amalechita *quem accentum*
habeat 176, 36. 182, 20
 amandus 105, 6. 156, 12
 amans 121, 8. 155, 30. 156,
 10; a. amantior 79, 14
 amata 95, 27
 amatu amaturio 7, 19
 amatum amabilis 17, 4; ama-
 tum ire amaturus 21, 32;
 amatum ire amabilis 75, 17
 amatus 105, 3. 155, 36. 156,
 10; a. amaturus 15, 18.
 17, 8
 amaturus 105, 4. 155, 35.
 156, 12
 amau amatus 15, 17. 21, 29;
 a. amator 20, 27
 ambae 110, 5
 ambegi ambages 74, 32
 ambigo ambages 15, 6. 20,
 21. 23, 31
 ambio 9, 25. 11, 5
 ambo et duo *quo diff.* 285,
 25
 ambo 84, 15. 110, 4. 240, 14;
 nomen, *non pronomen* 250,
 2 *marg.*
 ambulans 121, 8; a. ambu-
 laturus 56, 5
 ambulo 49, 13. 50, 2. 22;
 ambulator 50, 3
 amens et demens *quo diff.*
 277, 11
 Amfion 113, 26
 amici amicitia 98, 6
 amictus 44, 12 *adn.*; 61, 17
adn.
 amicus 41, 1. 103, 25; unde
dicatur 214, 19; a. amici-
 tia 68, 20
 ammonnit *orth.* 292, 2
 amnis 61, 17 *adn.*; amnis
 flumen fluius torrens *quo*
diff. 277, 1
 amo 26, 7. 31, 23. 49, 13. 206,
 23; *cuius quantitat-*
is sit 189, 11; a. amans 15, 16.
 17, 7. 21, 24; a. amandus
 15, 18. 17, 7. 37, 14. 21,
 28; a. amatus 17, 7; a.
 amas 152, 35. 153, 18; a.
 amabo 153, 22; a. amator
 68, 13; a. amor 74, 11
 amor et amores *quo diff.*
 244, 23
 amori *quantitas* 189, 9
 amphibrachys 186, 28
 amphimacrus 178, 17
 ampleare *orth.* 299, 13
 ample 168, 1
 amplectans amplectatus etc.
 57, 8
 amplexor 50, 9. 10. 51, 4
 amplexus 105, 3
 amplio 11, 32
 amplior 11, 34; amplioris
 12, 12
 amplius 12, 5
 amre 158, 33 *adn.*
 an finita nomina Graeca 112,
 25, *uide nomina*
 anaglypha *quid sit* 174, 24
 analogia *nomen quem accen-*
tum habeat 174, 3
 analogia 113, 12. 122, 11.
 124, 8. 126, 34. 147, 11
 anastrophe *quid sit* 271, 19
 anathema 44, 23 *adn.*; *quem*
acc. habeat 176, 35. 182,
 20
 anceps cipitis 122, 6. 8. 10
 Anchisa uel Anchises 97, 27;
 Anchisa uel Anchise 97,
 28
 Anchisai 95, 1
 Anchisam 147, 30
 Anchises Anchisae 91, 27.
 97, 26. 117, 7. 132, 4;
decl. 147, 19. 164, 7; An-
 chisen 147, 21. 31; Anchi-
 sen uel Anchisem 97, 27
 Anchisiades 65, 29. 72, 6.
 97, 23. 99, 11; Anchisia-
 dae 132, 6
 Anchonam quasi hanc unam
 187, 17
 ancipes 122, 15
 Andreas 97, 19
 anfractus 44, 15
 angelus 39, 9; angelos *orth.*
 298, 17
 angiportus angiportum 127,
 30
 anguilla 70, 26
 anguis 120, 27
 anicula 70, 24. 96, 3
 Anien Anienis 111, 19
 anima 45, 9; animabus 93,
 30. 32
 anima animus ratio cor *quo-*
modo diff. 174, 26
 anima animus spiritus mens
quo diff. 283, 6
 animal 111, 25; *quid sit* 73,
 22

- animalis 191, 23
 aninus magnanimus magnanimitas 242, 19
 Anio Anienis 110, 28. 111, 19
 Annanias 97, 19
 annitor *orth.* 295, 22
 anniuersarius *orth.* 297, 11
 annona 41, 12. 61, 17 *adn.*
 annualis *orth.* 297, 11
 annuit *orth.* 292, 4. 297, 11. 299, 32
 annum *orth.* 297, 11
 anomala nomina, *uide* nomina
 anomala uerba, *uide* uerba
 aus finita nomina, *uide* nomina
 ante 58, 5. 8
 antenurale 43, 3
 ante anterior 79, 17
 antenit et prior nemit *quo diff.* 282, 5
 Ἀντίπατρος 100, 27
 Antipater Antipatri 100, 30
 antiphrasis *quid sit* 272, 27
 antiquitus 54, 11
 antiquorum Romanorum mos *dicendi* (antiqui, ueteres, prisci, antiquissimi, ueterimi, maiores) 82, 9. 88, 13. 89, 28. 92, 33. 93, 2. 94, 9. 11. 19. 31; 98, 3. 30; 103, 1. 104, 12. 19; 106, 24. 31; 108, 27. 109, 1. 111, 22. 112, 1. 114, 8. 116, 13. 118, 13. 122, 15. 17; 126, 31. 127, 17. 20; 128, 4. 8; 131, 26. 133, 5. 138, 24. 142, 12. 163, 20. 165, 18. 27; 171, 10; 177, 15. 183, 9. 184, 5. 187, 10. 193, 4. 212, 36. 213, 2. 214, 13. 215, 1. 217, 5. 221, 16. 222, 7. 223, 16. 226, 15. 227, 13. 229, 15. 238, 10. 240, 5. 7 *adn.* 241, 2. 242, 28 *arg.* 245, 11 *arg.* 12. 27. 246, 6. 34. 248, 33 *arg.* 252, 21. 259, 13. 260, 12. 21. 265, 7. 286, 15. 287, 7. 296, 33. 35 *adn.* 297, 3. 304, 33
 antismos (astismos) 273, 20
 antistes 116, 35
 antistita 116, 35
 Antoni pro Antonii 104, 14
 Antonius 104, 34; A. Antonianaster 24, 23. 70, 21
 ἀντόνομα 63, 12. 246, 22
 annuli pala *quid sit* 186, 5
 annulus anellus 70, 18
 annus 126, 1. 129, 7; a. annalis 67, 28
 aux terminata nomina, *uide* nomina
 anxii anxietas 69, 11. 115, 36
 ἀόριστον 209, 15
 aper apri 100, 16
 apes 116, 30
 apex 119, 11
 apis 61, 17 *adn.*
 aplare 43, 3. 47, 12
 aphaeresis, *uide* aphaeresis
 apocope aphaeresis syncope *quo diff.* 280, 11
 apocope 112, 17
 Apollo 109, 34; A. Apollinis 110, 14. 111, 19; A. Phoebi 90, 17; A. λοξός dictus 226, 33
 apostolus 39, 9; *quomodo diuidatur* 300, 4; apostulos *orth.* 298, 17. 300, 16
 apostrophus *unde uocetur* 230, 6; apostrophus et diastole *quo diff.* 230, 10
 apparet et paret *quo diff.* 285, 27
 apparet et adparet *quo diff.* 291, 12 *et adn.*
 apparet *orth.* 291, 12
 appellatina nomina, *uide* nomina
 appellatina qualitas 162, 3
 Appianus contra Pyrrhum studio orationis libros composuit 161, 17
 Appianus Claudius Z litterae detestator 308, 12
 applicat recte dictum 186, 9
 appono *orth.* 295, 22
 appraehendere et adpraehendere *quo diff.* 186, 7
 appraehende uitiose dictum 186, 8
 approbat recte dictum 186, 9
 appropinquat uitiose dictum 186, 9
 apte 55, 14
 aptota, *uide* nomina
 apud, ad pro apud 216, 2
 apud 58, 5. 8; *orth.* 297, 16. 300, 2
 aqua 163, 32; aqua et unda *quo diff.* 275, 8
 aquaeducta 47, 12
 aquaeductus 44, 13
 aquarius 104, 32
 aquila 40, 15; a. aquilae 92, 15. 96, 31. 145, 17. 24. 30; *decl.* 96, 25; aquila hanc 83, 25 seq. 162, 14—19; 235, 20. 27; aquilus 40, 16
 Aquila 92, 16. 163, 31
 ai finita nomina, *uide* nomina
 ar finita deriuatum, *uide* nomina
 ara *orth.* 291, 1; ara hoc est altare 224, 3; ara hoc est stabulum porcorum 234, 4; ara arula 70, 29
 arae et altaria *quo diff.* 287, 19
 Arabia 95, 36
 Arabs Arabis 121, 17
 Arar 113, 29
 aratores *orth.* 298, 14
 arbitratur suspicatur putat existimat opinatur *quo diff.* 286, 3
 arbitri, arbitrium *quid sit* 215, 29
 arbitror 50, 26
 arbor 114, 30. 144, 2; arboreis 114, 37; arbor *neutr.* 83, 1. 193, 2; arbor arborior arborissima 144, 25
 arborum nomina, *uide* nomina
 arbos uel arbor arboris 117, 34
 arbutus arbutum 105, 15; a. arbuti 129, 16
 arcesso 186, 30; *deriuat. ab* arcio 296, 36; ab arceo 296, 37
 ἀρχή 128, 24
 Archelaos Iudaeae rex 261, 32
 ἄρχων 128, 24
 archons archontis 123, 3
 arcibus 125, 6. 10. 20
 arcio pro accio 296, 35
 arcitus ab arceo arcus 128, 33
 arcus 44, 14; arcu 129, 15
 arcubus 125, 5. 12. 18
 arcula 70, 24. 96, 4
 arcus 44, 15. 61, 17 *adn.* 125, 12; *unde dicatur* 226, 18
 ardea 40, 15; ardeus 40, 16
 ardentem 55, 17
 ardet *orth.* 299, 5. 300, 27
 arduus 105, 2
 area 41, 12
 arefacis accentus 177, 9
 argenteus 105, 34
 argenteus 109, 15
 argentum 43, 26. 85, 2. 164, 10; a. ἀργύριον 241, 24
 argumentose 55, 15
 aries 117, 11. 132, 31; aries — ouis 82, 32
 Ariopagita accentus 182, 20
 aris finita deriuatum, *uide* nomina
 arma 47, 3. 85, 12. 226, 18. 227, 28; *nom. num. plur.* 241, 26; *quas significatio- nes habeat* 241, 27; arma

- armamenta tela *quo diff.* 284, 15
 armarium *quid sit* 241, 28
 Armenicum bellum 169, 22
 armiger-geri 101, 6; *quomodo figuratum sit* 185, 10
 armipotens *quomodo formatum sit* 185, 9
 armo armatura 68, 19
 armus armi 47, 3
 aro 208, 32
 Arpinas 116, 11; Arpinatis 116, 14; Arpinate 116, 15
 arrideo *orth.* 295, 22
 arrogans *orth.* 297, 21. 301, 9
 ars *quantitas* 189, 9; a. artis 121, 13. 125, 9; *unde dicitur* 161, 20. 23
 ars *quid sit* 161, 20; artis subtilitas *quid sit* 26, 16—33; 33, 2—6. 22. 29; ars unaquaeque liberalis oratio dici potest 161, 9; artes liberales 161, 22; ars grammatica 161, 23; ars conscripta species dicitur, non ars 161, 29
 ars *finita nomina, uide nomina arsis quid sit* 228, 23
 artatus artus 128, 33
 ἄρτος 63, 14
 arteriae *quid signif.* 220, 2
 artibus artubus 125, 6. 10. 20. 245, 33
 articulata nox 161, 1—7; *uide uox; cur dicatur* 220, 32
 articulus 63, 14. 17. 145, 28. 31; apud Latinos 63, 18. 19; articuli et pronomina *quo diff.* 249, 30
 articularia pronomina 149, 30. 203, 21, *uide pronomina*
 artifex *orth.* 299, 16
 artificialia nomina 85, 23. 25; *uide nomina*
 artificiose 55, 13
 artigraphia nomen quem accensum habeat 174, 3
 artos *orth.* 300, 17
 artubus artibus 125, 5. 8. 12. 18. 245, 33
 artus 44, 13. 61, 17 *adn.* 125, 11; a. articulus 70, 14; a. artu 127, 30
 artus et articuli *quo diff.* 220, 37
 arula 70, 29
 Aruns Aruntis 123, 6
 aruum 41, 25; *quid sit* 270, 24
 arx terminata nomina, *uide nomina*
 arx arcis *decl.* 121, 19. 125, 10; arx arceo 14, 25
 as *finita nomina, uide nomina*
 as *finita uerbi secunda persona* 49, 2. 17, *cf. uerbum*
 Asia 95, 36
 asina asella 70, 27. 96, 3
 asper et ferox *quo diff.* 276, 23
 asperi asperitas 69, 7
 aspicio 49, 25; a. auspex 74, 25; aspicere suspicere etc. *quo diff.* 279, 6
 aspicio adspicio 20, 12
 as - picio, non a - spicio 20, 14
 aspiratio 224, 9; *quid sit* 224, 38
 assatus *orth.* 297, 9
 assecla assequa 19, 22
 assecutus *orth.* 291, 9. 297, 9. 299, 31
 assequor *orth.* 295, 22
 asseuero asseueras *accensus* 177, 7
 assidue et cotidie *quo diff.* 288, 4
 assiduus *orth.* 291, 9. 297, 9. 299, 31
 ast 57, 18. 28. 157, 30. 169, 4. 227, 28
 astismos *quid sit* 273, 20
 astrum 41, 25; astra et sidera *quo diff.* 286, 22
 astuti astutia 98, 12
 at 57, 18. 28. 157, 30. 169, 4; *orth.* 291, 7
 ataus *orth.* 298, 33
 Athenae quasi athanatoe 242, 10; matersapientiae 242, 7
 Athlas Athlantis 97, 11
 athleta 95, 10
 atomus *quid sit* 222, 15
 atque 57, 18. 169, 4; *orth.* 297, 17
 Atreis Atreias Atrine 72, 9
 Atrides 71, 1. 3. 97, 21
 atrociter 54, 9 *adn.*
 Atropos *quid sit* 272, 32
 atrox 119, 25
 attat 61, 17. 158, 33. 171, 20
 † atte 168, 10
 auarus 40, 31. 61, 12 *adn.* 103, 22
 auceps 35, 3. 13
 auctio *orth.* 292, 6
 auctor 115, 2; *orth.* 300, 8
 auctori auctoritas 69, 16. 116, 7
 auctoritas in loquendo 179, 19
 audacior 78, 29
 audacis audacissimus 81, 12
 audaciter 54, 9 *adn.*; audaciter audacter 55, 18; audacius 78, 32; audacissime 79, 10
 audax 119, 2; a. audacius 78, 31; a. audacissimus 79, 9
 audeo audax 74, 23
 audi *accensus* 190, 7
 audiam auditor 18, 18
 audiendus 105, 7
 audin 230, 12
 audio 50, 13; a. audiens 21, 26; a. audiam audibo 153, 29; audior 50, 17; audita 95, 27; auditio 75, 11; auditor auditrix 75, 13; auditum ire audibilis 75, 19; auditurus 105, 4; auditus 22, 7. 44, 16. 61, 17 *adn.* 125, 30. 126, 19; audiui auditor 20, 28
 aue 53, 8
 auertor aliquem et ab aliquo 257, 16
 aufero *quomodo compositum sit* 295, 24
 Augias Augiae 97, 14
 auguriam *unde dicitur* 215, 5
 Augustoduni tamquam Augustoduno 61, 12
 auis 61, 17 *adn.* 117, 17. 120, 28
 auium nomina promiscui generis 40, 18
 auium innium deuium peruium *quo diff.* 287, 3
 aulai 94, 30. 95, 1. 99, 6
 αὐλολ *quid signif.* 234, 31
 aura Aurora 241, 23
 aureus 105, 34
 auricalcum 85, 2
 aurifer - feri 101, 5
 auris 61, 17 *adn.*
 aurit *orth.* 291, 2
 aurium mulcedini inseruendum 183, 6
 aurum 85, 2. 164, 10; *decl.* 43, 24; *unde dictum* 241, 23
 aus *finita nomina, uide nomina*
 ausex 20, 3
 auso 50, 24 *adn.*
 auspex 19, 32
 auspicor 51, 1
 aut 57, 19. 156, 34. 169, 5
 autem 57, 20. 28, 157, 32. 169, 6
 αὐτός 203, 3. 249, 6
 auus 105, 1; *orth.* 298, 33
 auxi auctor 20, 28
 auxiliatrix *orth.* 299, 16. 301, 6.

auxiliatores *orth.* 298, 14.
300, 13
auxilior 51, 4
auxilium 41, 28; auxilium
praesidium subsidium *quo*
diff. 275, 12
ax *finita nomina, uide nomina*
axis 117, 16; tribus modis
intellegendum 226, 19
Azarias 97, 19.

B.

B littera 4, 12; *quomodo for-*
metur 307, 21; *eius de-*
scriptio 302, 11. 306, 4
b *in u mutata* 220, 3
Babylonia 95, 36
Bacchius *quem accentum ha-*
beat 176, 35
bax baculus 71, 8. 192, 7
balineum 106, 18; *decl.* 106,
19
balneum *unde dictum* 237, 4;
balneum balneae 237, 5 *et*
marg.
baptisma 44, 23 *adn.* 108,
21; *quem accentum habeat*
177, 4
barba 95, 22
barbarismus et soloecismus
quo diff. 280, 16
Bartholomeus 105, 31
βαρύτερος coniugatio 4, 12
seq.
βαρύτερος uerborum species
3, 31 seq. 4, 1 seq.
basilica 95, 16
basis 61, 17 *adn.*
basium osculum sauium *quo*
diff. 209, 2
Bauus et Maenius poetae
pessimi 273, 26
beatitas 164, 19
beatus diues honestus pecu-
niosus locuples opulentus
quo diff. 277, 17
bellaria *quid signif.* 236, 16
belliger 100, 13. 101, 7
bellator bellatrix 15, 13;
orth. 297, 24
bellatum bellator 17, 5. 75,
11; b. bellatrix 17, 5
bellare *casus accusatiuus* 198,
10
bello 50, 25
bellum et duellum *quo diff.*
284, 4
bellum acies proelium *quo*
diff. 285, 5
bellum *unde dictum* 244, 29.
272, 28
bene 54, 12. 13. 55, 14. 166,
26. 167, 27

bene melius optime 79, 3
benedico tibi 208, 24
benedictio *orth.* 298, 3
Beneuentanorum dicendi mo-
dus 176, 31
benignus 40, 29. 103, 22
beniuolentia 41, 13
beo 9, 3
beta 89, 20. 93, 12
bibio 15, 10. 49, 25. 208, 36;
b. bibulus 15. 10. 74, 21
biceps cipitis 122, 6. 8. 10
bicipes 122, 15
bidens entis 121, 29
Biduini mons 185, 2
bigae 115, 9; *num. plur.* 241,
17
bilis ibilis *finita deriuatiua*
18, 30, *cf. nomina*
bini 115, 10
bipennis 117, 18
bipes 116, 32. 132, 28
bis 53, 23. 212, 11. 15
bis iugae bigae 115, 9
bis uni bini 115, 10
bitumen 42, 20. 112, 30
bo et bor *finita uerba, uide*
uerba
bo *finita uerba primae con-*
iugationis 34, 18—22
Bogud 123, 27. 124, 3
boni bonitas 115, 33
bonitas 69, 7. 115, 23
Bonifacius *quomodo conpo-*
situm sit 184, 34
bonus *decl.* 61, 17 *adn.* 103,
33. 129, 11; b. melior opti-
mus 77, 15. 81, 7. 20. 194,
23; b. bonior bonissimus
77, 16. 233, 7; bonum me-
lius optimum 79, 3
bos bonis 117, 36
bouis 61, 17 *adn.*
brachium 41, 25
breuio 12, 6; breuior 12, 7
breuis 61, 17 *adn.*; breuiter
breuius breuissime 155, 6;
breuiter 54, 9. 168, 1; bre-
uius 12, 8
bucina 46, 27
βουλή βουλευτής 239, 26
bulla *unde dicta* 239, 26;
quid sit 239, 24. 27
bulum ibulum *finita deriu-*
atiua 18, 29, *uide nomina*
bundus ibundus *finita deri-*
uatiua 18, 31, *uide nomina*
bustum sepulchrum tumulus
monument. *quo diff.* 286 18
butyrum *quem accentum ha-*
beat 176, 35. 182, 20
buxum buxum 105, 18. 238,
18 *et marg.*
byssum *orth.* 299, 6

C.

C littera 224, 18; *eius de-*
scriptio 302, 17. 306, 8;
quomodo formetur 307, 22
C et K litterae 224, 34
C pro d positum 297, 1
C *finita nomina, uide nomina*
cacumen 42, 19
cadauer 114, 5
caecus *num comparetur* 232, 4
caedes 74, 14. 116, 29; *orth.*
292, 7
caedo Caesar 15, 3. 68, 12;
c. caedes 74, 14
caelare *quid sit* 237, 8; *orth.*
257, 27
caelebs caelibis 122, 1; *quid*
sit 122, 2; *quasi caelo aptus*
122, 3
caelestis 67, 18. 191, 22
caelicola 96, 14
caelitus 54, 10
caelum *decl.* 43, 15. 86, 1.
162, 23; c. caelestis 67, 18.
35; c. hi caeli 237, 8; cae-
los *orth.* 298, 17; caelum
unde dicatur 215, 23. 237,
8; *quid signif.* 237, 10;
orth. 237, 9. 292, 7
caepe, *uide cepe*
caepicius, *uide cepicius*
caeruleus et caerulus *quo diff.*
282, 23
Caesar 15, 3. 35, 4. 31. 34.
68, 12. 69, 26. 113, 29; a
Caesare secundus 170, 12;
Caesares *quid signif.* 239,
19
caesaries 131, 10; *orth.* 292, 7
caesum ire Caesar 35, 4. 31.
34; c. ire caesio 35, 34
caesus Caesar 69, 26
Caesari Caesaria 98, 24
Caesaria 95, 35. 98, 24
caesio 35, 34
caestus 128, 29 *adn.*
calcar 68, 12
calceo 11, 1. 187, 9
calceoli uel calcioli 187, 9
calceus uel calcius 187, 9
calcio 187, 9
calcioli uel calceoli 187, 9
calcius uel calceus 187, 9
calco 14, 25
calefacis *quem accentum ha-*
beat 177, 9
caleo 49, 19; c. calidus 74, 20
calescens 56, 11
calesco 48, 25. 152, 4. 12.
206, 26. 207, 36
caligo 74, 20
caligo 25, 31. 26, 4. 32, 22.
76, 8. 11. 13. 110, 25

- calix icis 119, 18
 callide 55, 14
 Calliope 109, 13
 Calliopia 95, 20; C. Calliopiae 92, 11
 calor lux uox *ignae naturae corpora* 220, 16
 caluities caluitia caluitium 181, 14
 calumnior *accusatio iunctum* 177, 13
 calx calcis 121, 1; *quid sit* 121, 2; calx calsis 120, 32; *quid sit* 121, 2; calx calco 14, 25; c. calcar 68, 12
 Calypso 13, 26. 24, 14. 71, 13. 229, 11
 campanella 182, 29
 campester tris 101, 17. 19; tris tre 124, 15
 cancer cancri 100, 16
 candela 14, 27; *non* candella 175, 11
 candeo candela 14, 27; c. candor 74, 12
 candidus didior didissimus 144, 33; candidus et albus *quo diff.* 277, 24
 candor 74, 12
 caneo 29, 21
 canicula stella 239, 16
 canis hic et haec 83, 12. 145, 19. 22. 29; c. canicula 239, 15
 canis — cata 82, 32
 canities 45, 3. 61, 17 *adn.* 131, 10; *orth.* 298, 1
 Cannae cuius *quantitatis sit* 189, 10
 cano cornicen 15, 3. 74, 27
 canon 113, 27
 cantans cantabundus 75, 24
 cantus cantilena 68, 17
 canus caneo 29, 21
 capaci capacitas 69, 15. 116, 5
 capax 74, 33
 capella 70, 26. 28. 96, 3
 caper capellus 70, 20; c. capri 100, 16. 30
 capere et decipere *quo diff.* 289, 1
 capillos *orth.* 298, 18. 300, 17
 capio capis 122, 10. 12; c. municeps 15, 6. 35, 3. 13. 74, 26; c. particeps auceps 35, 3. 13; c. capax 74, 33
 Capitolium 41, 23
 capitulum 41, 27. 70, 32. 34
 Cappadocia 95, 36
 capra capella 70, 28
 capreolus 70, 8
 capros 100, 27
 caput 107, 23. 122, 11; c. capitis 123, 30; *orth.* 297, 17. 300, 3
 carbasus 45, 18
 carbo carbunculus 70, 16; c. carbonis 110, 11
 carcer 114, 4; c. carceris 114, 20
 carcer Tullianum 178, 5
 cardo inis 111, 16
 carduus 103, 34
 careo 50, 23; *ablatiuo iunctum* 60, 28
 Carisiacus palatium 178, 8
 carissima 95, 32
 caritas 84, 31. 32
 carmen 42, 20
 Carmentis nympha Nicostrata litterarum inuentrix 221, 31; *quid significet* 'carmen-tis' 221, 31
 carnalis 191, 23
 carnifex 119, 14
 carnis *nominatiuus* 111, 22
 caro carnis 110, 28. 111, 22
 Carthago 110, 25
 cassis 117, 17
 cassorum compositio 197, 28. 198, 12; positio 196, 27
 casta 95, 23
 castellum 71, 3
 casti castimonia 98, 27
 castigo 49, 11 *adn.*; 50, 15; castigor 50, 20
 castimonia 68, 27. 98, 27
 castissima 95, 33
 castitas 115, 24
 Castor 54, 2. 168, 11. 212, 35. 260, 14; Castor et Pollux 212, 35; Jouis filii 260, 15
 castrum castellum 71, 3
 castra 85, 12
 castus 40, 29. 61, 17 *adn.* 103, 22; c. castimonia 68, 27
 casuales formae *quot sint et quae* 88, 25. 35. 89, 18
 casus *nomen* 44, 12 *adn.* 61, 17 *adn.* 125, 27
 casus *nominum* 40, 21. 86, 17. 146, 12. 161, 32. 193, 13. 243, 7; casus *nominum* quemadmodum modi uerborum 150, 32; casus *quomodo definiatur* 86, 17—19; *unde dictus* 243, 7
 casus *nominum* quinque 87, 1; sex 86, 22. 243, 8; *cur sex sint* 86, 23. 193, 14; septem 87, 2; octo 87, 4; *apud Graecos* quinque 243, 8
 casus recti 86, 25. 88, 2. 243, 20; obliqui 86, 25; casus recti similis 88, 2
 casus commendatiuus i. datus 243, 16 *et* 15 *marg.* hortatiuus i. uocatiuus primae personae aptus 249, 12
 Latinus 86, 25. 243, 25. 245, 3
 paternus i. genetiuus 243, 13
 possessiuus i. genetiuus 243, 14
 septimus 87, 13. 145, 3. 4. 9. 243, 28. 25 *marg.* 257, 19
 sextus 86, 26. 243, 26
 casus pronominum 141, 17—142, 16. 149, 8
 infinitiuorum 250, 21 *et* 22 *marg.*
 participiorum 55, 32
 praepositionum 58, 4. 158, 11—22. 171, 10
 schema per casum 180, 26
 casus *nominatiuus* 86, 29. 88, 4. 11. 145, 3. 6. 146, 14; *quare dicatur* 87, 7. 13. 163, 4; *quare casus dicatur* 163, 9—19; *pro uocatio posita* 104, 24; primitiuus et deriuatiuus 38, 31; nom. pluralis et singularis genetiuus sono uel syllabis pares 133, 8
 genetiuus 86, 33. 88, 8. 12. 145, 11. 12; *quare dicatur* 87, 8. 15. 243, 11; a genetiuo quinque declinationes regulatae 91, 11; genetiuus pluralis ab ablatiuo singulari formatus 146, 20—147, 4; genetiuus pro *nominatiuo* positus 172, 15; pro ablatiuo 173, 2. 14; pro ablatiuo apud Graecos 243, 24; genetiuus Graecus in *eos* 132, 22; in *ovs* 132, 22; in *oos* 129, 35; genetiuus singularis ei terminatus 130, 25; genetiuus quasi generatiuus 38, 34; genetiuus extrema syllaba producta in quattuor declinationibus 128, 1; genetiuus pluralis in rum 46, 20. 46, 1. 126, 26; in um 46, 1; in ium 46, 13; in unum 46, 17
 datiuus 86, 34. 87, 5. 9. 16. 88, 8. 14. 163, 21—24; *unde dictus* 243, 15 *et marg.*; datiuus pluralis ab ablatiuo singulari formatus 21

- 146, 20—147, 4; datiuus pluralis a datiuo singulari formatus 163, 21—23; a datiuo ablatiuus deductus 163, 24; datiuus singularis ae diphthongo uel o finitus 163, 21; i finitus 163, 22; datiuus et ablatiuus pluralis in is 45, 20. 126, 27. 163, 22; in bus 46, 1. 15. 20; 163, 23; datiuus et ablatiuus pluralis quartae declinationis in ubus 125, 4
- accusatiuus 86, 34. 87, 5. 10. 17—32. 88, 9. 15; *unde dictus* 193, 16—27. 243, 17; dicitur et actiuus 243, 18; accusatiui casus praepositiones 58, 5. 158, 11. 170, 16—29; accusatiui et ablatiu praepositiones 59, 5. 170, 16—29; accusatiuo uerba iuncta 61, 4—6
- uocatiuus 86, 34. 87, 11. 32. 88, 1. 9. 15. 146, 14; quomodo se habeat ad nominatiuum 243, 20; *unde dictus* 243, 19 *et marg.*; uocatiuo casu tertia persona caret 249, 16; uocatiuus primae personae aptus 249, 16
- ablatiuus 86, 25. 27. 32. 87, 1. 3. 12. 88, 2. 9. 16. 145, 1. 3. 146, 14; *unde dictus* 243, 19; *inter* ablatiuum et septimum *quid intersit* 145, 4; ablatiuus singularis *quomodo terminetur* 146, 17; terminatus a 45, 19. 245, 7; o 45, 19. 126, 25; e producta 45, 27. 46, 3. 131, 28. 30. 146, 32; e correpta 46, 1. 9. 146, 32; i 45, 27. 46, 13; u 45, 27. 46, 17; ablatiuus pluralis terminatus is 45, 20. 126, 27; bus 46, 1. 15. 20; abus 93, 30. 32; ablatiu casus praepositiones 58, 26. 158, 11. 13; ablatiu et accusatiui praepositiones 59, 5. 170, 16—29; uerba ablatiuo iuncta 60, 23—61, 3; ablatiuum casum apud antiquos in usu non fuisse 163, 20; genetiuus pro ablatiuo positus, *uide* genetiuus; ablatiuus et datiuus inter se similes, *uide* datiuus; ab ablatiuo singulari genetiuus pluralis formatus 146, 20—147, 4. 163, 25; ab ablatiuo singulari datiuus pluralis formatus 146, 20—147, 4. 163, 25; ab ablatiuo singulari ablatiuus pluralis formatus 146, 20—147, 4. 163, 25
- cata canis 82, 32
† cata mane 216, 1
cathedra *quem accentum habeat* 183, 22
catella 70, 27
catellus 70, 18
catena catella 70, 27
Caulina 97, 14
Cato 109, 35. 163, 7. 169, 16; C. Catonis 110, 13
Catonicus 170, 1
catus catellus 70, 18
Caucasus 66, 8
caupo caupona 124, 20
causa et ratio *quo diff.* 286, 27
causales coniunctiones, *uide* coniunctio
caute 55, 16
cautela 68, 18
cautes 116, 31
cautus cautella 68, 18
ce *syllaba a pronomine ablata* 227, 22; *quem accentum habeat* 229, 5
Cebe Ceбетis et Cebs Ceбетis 108, 1 *adn.*
Cecropidae 99, 12. 132, 12. 15
cedo 50, 14. 257, 31; *orth.* 292, 7; cedor 50, 18
cedrius *quem accentum habeat* 182, 24
celare *orth.* 257, 28
celeber *orth.* 292, 13
celebris celeberrimus 81, 4
celebrum 292, 13
celeri celeritas 69, 16. 116, 6
celeritas *orth.* 292, 10
celeuma 108, 21
celsi in *compositis quid sit* 185, 5
celsithronus *quomodo compositum sit* 185, 4
celsitudo 69, 1. 111, 10
cementarius *orth.* 292, 9
censeo censura 68, 19
censor 75, 17
censura 68, 19. 75, 28
Centaurus *quid sit* 236, 19
centi in *compositis quid sit* 185, 8
centies 167, 18
centimanus *quomodo compositum sit* 185, 4 *seq.*
centum 88, 30. 89, 13. 22. 93, 20
centuplum *orth.* 299, 26
cepa cepe 89, 25. 98, 1. 4. 106, 25. 28; *unde dictum* 237, 13; *cepa ceparum* 98, 3. 106, 24. 237, 12
cepicius 106, 30
cepicium 106, 31
cera *neutr.* 83, 1. 193, 2
cerebrum 71, 2
cerebellum 71, 2
Ceres Cereris 116, 29
certamen 42, 20. 75, 6
cernical 68, 8. 111, 25
cernicula 70, 24. 27. 96, 4
ceruix cernical 68, 8; c. ceruicula 70, 27
ceteri et reliqui *quo diff.* 282, 1
ceterum 57, 23. 169, 10; *orth.* 292, 9
cetus *orth.* 292, 16
ceu 53, 27. 167, 26
chalybs bis 122, 32, *quid sit* 122, 33
Cham litterarum propagator 221, 21
chaos *quid sit* 207, 40
chaus 179, 1
charisma 44, 24. 108, 21
chasma 179, 2
chere *orth.* 292, 9
a chi et gi syllabis accentus ablatu 182, 19
chiografum 41, 33
Chiron 113, 26
cho et chor *finita uerba* 15, 28
cholcus *idest* terrenus, glossa 185, 15
chrisma *decl.* 44, 18
Cicero 86, 1 *adn.* 109, 35. 169, 16. 170, 1; C. Cicero-nis 110, 13
Cicero orator 163, 7
cico, cio 297, 27
Cim 124, 1
cines *masc.* 192, 23
cingo cingulum 74, 101
cinis 117, 17; *fem. gen.* 192, 24; *num. sing.* 240, 22 *adn.*
cinor *finita uerba* 15, 31
cio 11, 22. 297, 27
cio *finita nomina a prima coniugatione deriuata* 27, 16
circa 58, 6. 11; circa et erga *quo diff.* 201, 13; circa et circum et erga *idem esse* 214, 26
circum 58, 5. 10
circum eo *orth.* 296, 5
circumflexa declinatio 130, 28, *uide* declinatio, coniugatio
circumflexus accentus, *uide* accentus
circumspicere despicere etc. *quo diff.* 279, 6
cis 58, 5. 9
cis et citra *quo diff.* 214, 21

- ceterior 79, 16. 81, 22
 citharista 95, 11; c. citharistae 92, 10
 ciuimus 81, 22
 cito *finita uerba* 16, 1
 citra 58, 5. 10. 167, 14; c. ceterior 79, 16. 81, 22
 citra et cis *quo diff.* 214, 21
 citum itum 296, 29
 citum cito excito 296, 32
 citus 8, 23
 ciuice 54, 5. 55, 16
 ciuilis 67, 29. 73, 1
 ciuis ciuilis 67, 29; c. ciuitas 68, 14
 ciuitas 39, 7. 68, 14. 107, 22. 164, 19; c. ciuilis 73, 1
 ciuitas Mediolanum 178, 6
 ciuitatum nomina propria 66, 7. 105, 7, *uide nomina*
 clade cladium cludibus 146, 27
 clades 116, 30; c. haec et hae 84, 27
 clam 58, 26. 30. 216, 18
 clamo 26, 7. 31, 23. 49, 15; c. clamor 74, 12
 clanculum *orth.* 292, 18
 clangor *orth.* 292, 12
 clari clarior clarissimus 78, 18
 clari clarissimus 81, 6
 claritas 164, 19
 clarus praeclarus 146, 5
 classis 117, 18
 Claudius 104, 33
 clauis 120, 28
 claustrum 41, 29
 'clausulae dissimiles' *quid sint* 269, 30
 clemens clementius 78, 33
 clementer 55, 20; c. clementius 78, 34
 clementia 95, 25
 clepere 238, 12
 cliens clientis *decl.* 121, 30; clientes *quid signif.* 216, 24
 climax acis 118, 35
 clipeus *gen. masc.* 238, 11; *unde dictus* 238, 12
 Clotho *quid signif.* 272, 31
 co et cor *finita uerba* 15, 28. 29, 30. 38, 8. 16—24
 co *finita uerba* primae coniugationis 34, 23—32
 coax 221, 7
 cochleare 43, 3. 47, 12. 109, 16
 Coder 101, 1
 codex codicillus 70, 9; c. codiculus codicellus 70, 14
 codicillus 70, 9; codicellus 70, 14
 codiculus 70, 14
 codicum emendatio 30, 2—31, 12
 Codrus 100, 33; Codrus 101, 1
 coenobium Corbeia 178, 6
 coepi coeptus 263, 13
 coepi *orth.* 298, 0
 coeptum *orth.* 298, 10
 coeptus 56, 12
 cognomen 65, 25. 66, 6. 112, 29; cognomen et nomen *quo diff.* 66, 33
 cognosco et agnosco *quo diff.* 288, 19
 cogo 49, 24
 cohors tis 123, 16
 colon *quid sit* 231, 5. 10. 11. 15
 cola et commata *quo diff.* 231, 8—16
 collaborat, *uide* conlaborat
 collacrimat, *uide* conlacrimat
 collaetatur, *uide* conlaetatur
 collata, *uide* conlata
 collatio, *uide* conlatio
 Collatina porta, *uide* Conlatina
 collaudat, *uide* conlaudat
 collega 96, 13
 colleuita, *uide* conleuita
 collibertus, *uide* conlibertus
 colligit, *non* conligit 174, 31
 collis 117, 16
 collocat, *non* conlocat 174, 31
 colloquium, *uide* conloquium
 collucet, *uide* conlucet
 collum 41, 24
 colo cultus 180, 2
 coloni colonia 98, 13
 colonus colonia 68, 24
 † colosista 95, 10
 columella 70, 28. 96, 3
 columna 95, 16
 colus coli uel colus 129, 9
 comatulus 187, 4
 comedo 32, 23. 76, 7. 10. 12
 comes a comitando 117, 4
 comma *quid sit* 231, 6. 12. 15, *cf.* colon.
 commeatus 44, 13. 125, 28
 commendaticius 17, 6
 commendo 49, 12
 commentarium *orth.* 292, 11
 commentaticius 68, 2. 75, 22
 commentatum ire commen-
 taticius 75, 22
 commercium 36, 14; *orth.* 292, 17
 commessatio *orth.* 292, 15
 comminus et eminus *quo diff.* 288, 28
 commode 55, 16
 comoedia *unde dicta* 236, 8
 commonitorium 41, 27
 commune genus, *uide* genus
 communes coniunctiones, *uide* coniunctio
 communia nomina trium
 generum, *uide* nomina
 communia nomina duorum
 generum, *uide* nomina
 communia nomina inter sin-
 gularem et pluralem nume-
 rum, *uide* nomina
 communia uerba, *uide* uerba
 communia participia, *uide*
 participia
 communicatio *orth.* 298, 4
 communicatiuus modus *hoc est* si itiuus 197, 32
 commutatio *orth.* 298, 4
 comos 236, 9
 comparatio etc., *uide* conpa-
 ratio
 complectens *orth.* 300, 10
 complexus *orth.* 300, 10
 comptulus 187, 4
 con — 158, 24. 174, 28. 217, 31; quomodo scribi debeat
 l uel sequentibus 174, 28—175, 6
 concedo tibi illius rei et illam
 rem 173, 11
 conciliabulum 69, 25
 concilium 41, 26
 concolor 115, 2
 concordia concorditer 54, 28
 concordia 123, 18
 concordis concordissimus 81, 12
 concorditer 54, 10. 55, 18
 concors dis 123, 17
 concrispando cachinnum di-
 cere 171, 17
 concubina 17, 1. 28, 9. 37, 13. 74, 1
 conditio *orth.* 298, 3
 conditor linguarum 26, 28
 conduco 158, 24
 conductores *orth.* 298, 15
 confessi confessio 68, 30
 confestim *orth.* 299, 18. 301, 8
 conficio confector *quid signif.* 265, 6
 confidentia et fiducia *quo diff.* 287, 26
 confidere 53, 15
 confido 49, 24 *adn.* 50, 22
 confitens confessus con-
 fessurus 56, 7
 confiteo 50, 6; confiteor 50, 5. 26
 confringo confringor 49, 32
 conger 101, 1
 congeries 45, 2 *adn.* 61, 17
 adn.
 congregandi aduerbia, *uide*
 aduerbium
 congregatio *orth.* 268, 5
 congruos 101, 1; congrus 101, 1

- coniuentia *orth.* 299, 11
 coniugatio 152, 18—153, 33.
 208, 12; a secunda persona
 demonstrata 91, 20; quo-
 modo inueniatur 152, 25.
 34; coniugationes uerbo-
 rum quattuor 6, 24. 8, 6.
 13, 3. 20. 26. 208, 15; tres
 49, 1. 208, 16; quinque
 regulis quaerendae 152,
 21—24
 coniugatio prima 6, 24. 8,
 27. 9. 9. 14. 10, 19 seq.
 30. 11. 26. 12. 21. 13, 22.
 31; 16, 27. 17, 17. 25, 28.
 27. 13. 29. 33; 28, 5, 11.
 19. 28; 29, 15. 31; 30, 22.
 31. 13. 16; 32, 2. 4. 7. 10.
 12. 16. 22; 33. 24. 28. 32;
 34, 9. 11. 14; 36, 5. 7. 18.
 34. 37. 1. 5. 7. 18. 20. 23.
 24. 28. 32. 34. 38, 6. 9.
 49, 3. 11. 152, 28. 32; 153,
 3. 18; coniugationis pri-
 mae uarietas quaternaria 31,
 22; uerba primitiua 16,
 30. 17, 17; uerba tantum
 primitiua 31, 22; tantum
 deriuatiua 31, 23; primi-
 tiua simul et deriuatiua
 31, 24; neque ex nomini-
 bus deriuata neque more
 primitiuorum desinamina
 facientia 31, 26; clausulae
 quadraginta quinque 34,
 12; terminationes deriu-
 atiuorum ex prima coni-
 ugatione nominum 16, 30—
 17, 9; tredecim termina-
 tiones ex praesenti indica-
 tione primae coniugationis
 manantes 27, 33. 28, 8
 coniugatio secunda 8, 16. 25.
 26 seq. 9. 10. 25. 29. 3.
 18. 24; 30. 5. 9. 20. 28;
 31. 4. 32. 16. 24. 33, 6.
 14. 23; 49, 8. 19. 152, 29.
 33. 133, 4. 18
 coniugatio tertia 6, 22. 9. 14.
 10. 20 seq. 31. 29. 3. 6.
 28. 30. 5. 7. 9. 12—17. 20.
 28. 31. 4. 22. 49. 6. 24.
 152. 29. 33. 133. 5; correpta
 153, 5. 19; producta 153,
 6. 19; quando correpta sit,
 quando producta 153, 6—
 17
 coniugatio quarta 6, 23. 8.
 27. 9. 9. 14; 10. 29. 32;
 11. 9. 29; 29. 3. 18. 25;
 30. 3. 8. 21. 28. 31. 4. 32.
 17. 25. 33, 6. 15. 28
 coniugatio quinta β π α 4. 12
 per ζ nel duplicatam
 sigma 4, 13
 per liquidas μ λ ν ρ 4, 15
 per uocales υ ε 4, 18
 per consonantes ξ ψ φ
 4, 18
 per uocales ante ω 4, 19
 per consonantes ante ω
 4, 21. 23
 coniugatio βαρύντονος prima
 secunda tertia 4, 12; quarta
 4, 13; quinta 4, 15; sexta
 4, 18. 20; septima 4, 23
 coniugatio περισπωμένη
 prima 5, 1; secunda 5, 3.
 6, 8; tertia 5, 5; quarta 6, 9
 coniunctio 57. 15. 156, 25—
 158, 5. 168, 30—170, 14;
 182, 25. 200, 18—201, 12.
 263, 21—264, 21; *quare*
dicatur 168, 32. 263, 22;
quando ponenda sit 263,
 32; *cur aliis partibus post-*
ponatur 263, 27
 coniunctionis potestas 57,
 16. 156, 29
 coniunctiones copulatiuae 57,
 18. 156, 30. 31; 169, 4.
 14—20; 264, 10
 disiunctiuae 57, 19. 156,
 30. 33; 169, 4. 264, 10;
unde dictae 264, 11
 expletiuae 57, 20. 156,
 30. 157, 1. 169, 5. 21—
 26; 264, 14
 causales 57, 21. 156, 30.
 157, 6. 169, 7. 26—170,
 9. 264, 17
 rationales 57, 24. 156,
 30. 157, 10. 169, 11.
 170, 9—14. 264, 18
 inter causales et rationales
quid intersit 157, 16—28
 coniunctionis figurae 57, 25.
 157, 28
 coniunctiones praepositivae
 57, 27. 157, 29. 30. 194, 18
 inlativae 182, 27
 subiunctivae 57, 28.
 194, 16
 postpositivae 157, 32
 communes 57, 29
 medise sine communes
 157, 29. 31. 158, 3
 coniunctio *omissa* 184, 12. 16,
 186, 11
 coniunctiones et aduerbium
 una pars orationis 190, 28
 coniunctionis species in se
 commixtae 200, 22
 coniunctiuus modus 166, 17
 conuocatiuus modus 48, 17.
 159, 36. 151, 1. 3. 11. 33.
 197, 28. 207, 9; *quare*
dicatur 151, 15. 166, 14.
 197, 25. 251, 30. 34; con-
 iunctiuus praecedenti indi-
 catio copulatus 197, 28;
 coniunctiuus praeteriti uel
 futuri *accentus* 179, 4
 coniungo 176, 9
 coniunx coniugis 121, 25
 conlux, *non* conlunx 176,
 3—14. 20
 conlaborat, *non* collaborat
 174, 38
 conlacrimat, *non* collacrimat
 174, 38
 conlaetatur, *non* collaetatur
 174, 38
 conlata, *non* collata 175, 1
 conlatio, *non* collatio 175, 1
 Conlatina porta, *non* Collatina
 175, 5
 conlaudat, *non* collaudat 175, 1
 conleuita, *non* colleuita 175, 5
 conlibertus, *non* collibertus
 175, 5
 conligit, *uide* colligit
 conlocat, *uide* collocat
 conloquium 41, 27; *non* collo-
 quium 175, 6
 conluceat, *non* colluceat 175, 1
 conludium 41, 25
 conor 50, 28
 conpaginator *orth.* 297, 24.
 300, 9
 conpago inis 110, 17. 25
 conpar 114, 2; c. couparo
 14, 10
 conparandi aduerbia, *uide*
 aduerbium
 comparatio nominum 39, 9.
 76. 15. 144, 14. 231, 19—
 234, 13 comparationis de-
 finitio 76. 15. 17. 19; quae
 nomina comparentur 76,
 33. 144, 26—39; quae non
 comparentur 231, 24. 232,
 27; comparationis consue-
 tudo trina 77, 12; compa-
 rationis nominum species
 quattuor 155, 2
 comparatio pronominis 148,
 16
 aduerbiorum 55, 1. 154,
 29. 211, 34; species
 quattuor 155, 3; quae
 aduerbia comp. reci-
 piant 155, 1
 comparationis gradus 39, 10.
 12. 40, 4. 55, 2. 76, 30
 comparatiuus gradus 39, 10.
 55, 2. 7. 77, 31. 144, 19.
 154, 29. 31. 33; 251, 32;
quare dicatur 76, 24; *quid*
sit 80, 25; *cuius generis sit*
 115, 7. 231, 33

- comparatiuus gradusa superlatiuo comparatus 162, 9; cui casui seruiat 77, 13. 145, 1; interdum genetiuo seruiens 172, 4; a participiis ueniens 79, 14; ab aduerbiis siue praepositionibus ueniens 79, 15. 81, 16. 20. 23. 28
- comparatiuus 'minus' aduerbio demonstratus 79, 27; pro positiuo positus 79, 31 — 80, 2; superlatiuo praecellens 80, 5 — 12. 233, 14
- comparatiuo carere nomina ius terminata 232, 27; comparatiuus minus a positiuo significans 78, 6 — 13
- comparatiui diminutio 80, 3. 260, 36; pro comparatiuo 'magis' positum 77, 6; comparatiuus una syllaba superlatiuum uincens 78, 22; una syllaba genetiuum positui uincens 78, 14; comparatiuus i breuem habet 78, 23; i loco consonantis 78, 26; comparatiuus neutri gen. et aduerbii idem 78, 30. 79, 2
- compassio per a, *non* per e 181, 33
- compator per a, *non* per e 181, 33
- compello compellis 49, 25
- compendiose 55, 15
- conpesco conpesceui 253, 33
- competit *orth.* 292, 12
- compita *quid signif.* 242, 2
- Compitalia 242, 1
- conpleo 49, 20
- compos 117, 33. 36
- composita, *uide* nomina, uerba
- composita figura *quid sit* 146, 6
- compositionis nominum modi quattuor 85, 26
- conridet, *non* corridet 175, 1
- conripit, *uide* corripit
- conrodit, *non* corrodit 175, 1
- conrumpit, *uide* corrumpit
- conscribo *accusatiuo tunc* 177, 25
- consensus 44, 13. 61, 17 *adn.*
- consequor et sequor *quo diff.* 275, 15
- consessi consessio 110, 35
- consiliarius 104, 32
- consilium 41, 26. 74, 7. 106, 15; consilium et sententia *quo diff.* 289, 3
- consistorium 41, 31
- consolatus consolatio 75, 27
- consonantes, *uide* coniugatio
- consonantes in duas uel tres desinentia nomina 120, 31; uerba consonantes ante o habentia 25, 14. 29. 257, 22; i pro consonante ante o 5, 15. 17. 19. 22. 6, 7; i loco consonantis in comparatiuo 78, 26; consonantes quomodo pronuntiantur 223, 1; unde dictae 222, 29
- consortium *orth.* 298, 4
- conspario per a, *non* per e 181, 32. 33
- conspicuum 44, 12. 47, 9. 61, 17 *adn.*
- conspicere intueri etc. *quo diff.* 279, 6
- constanter 54, 9
- constanti constanter 54, 27. 124, 28
- constructio ad sensum 180, 20
- consueo consuesco 253, 5 *marg.*
- consuesco *num* inchoatiuum *sit* 253, 5 *marg.*; c. desuesco 253, 5
- consuetudo dicendi 97, 16. 125, 15. 179, 18; moderna 193, 3
- consul 14, 28; c. consularis 67, 33; c. proconsul 134, 5
- consulo consul 14, 28; c. consultor 19, 11; c. consilium 74, 7
- consulor consultor 19, 12
- consultor 19, 10. 11. 12
- consultum ire consultor 19, 10
- consurgo surgo exurgo resurgo insurgo *quo diff.* 289, 15
- contemplor 50, 27
- contemptus *orth.* 299, 25
- conterit contritum 183, 26
- contero contrui 182, 32; c. conterui 182, 33. 183, 25
- contextus 125, 28
- conticuere obticuere reticuere *quo diff.* 286, 14
- contingo contingit 252, 16
- contio contionator 242, 5
- contra 58, 6. 11; contra et aduersum *idem esse* 214, 18
- controuersia 98, 11; controuersus controuersia 68, 23
- contueor 50, 27
- contumaciter 54, 9 *adn.*; contumacius 55, 7; contumacissime 55, 7
- contumax 74, 23. 119, 2
- contumeo contumax 74, 23
- conubs conubis 123, 23
- conuersia 68, 22. 98, 10
- conuersio 110, 34
- conuersi conuersia 98, 10; conuersus conuersia 68, 22
- conuersi conuersio 110, 34
- conuiua conuiuor conuiuium 31, 25
- conuiua 73, 36; c. conuiuae 92, 13; *decl.* 96, 10
- conuiuor conuiuium 74, 6
- copia 95, 21
- copulatiuae coniunctiones, *uide* coniunctiones
- copulum copula 264, 6
- coquus coquina 68, 17
- cor 42, 29. 114, 31; cor anima animus ratio *quo diff.* 174, 26
- coram 58, 26. 29; coram et palam *idem esse* 216, 17; *quo diff.* 277, 22
- Corbeia coenobium 178, 6
- corbis 117, 16
- coreulum 70, 32
- Corinthi tamquam Corintho 61, 9
- corium 41, 31
- Corneli 65, 22; *unde dicti* 65, 23
- Cornelius 65, 21. 66, 35
- cornicen 15, 3. 74, 27; c. cornicina 115, 5. corniger geri 101, 7
- cornu 89, 20; *decl.* 43, 9. 127, 3. 19. 240, 4; c. corniculum 70, 34
- cornua cornuum cornibus 89, 36
- cornum 127, 21. 26
- cornus 105, 12. 126, 7. 127, 22; cornus cornu 127, 29
- corporalia nomina 67, 12. 143, 16
- corporalium rerum uocabula ex infinitiuo futuro deriuata 19, 5 — 10
- corporum inanimantium uocabula 83, 29
- corporum in primordio mundi genitorum nomina 85, 35
- corpus 42, 11. 118, 18; c. corporis 118, 28. 129, 25; c. corporalis 67, 25; corpus *quid sit* 73, 21
- corridet, *uide* corridet
- corripiens *orth.* 297, 21
- corripit, *non* conripit 174, 31
- corrodit, *uide* corrodit
- corrui *orth.* 297, 21
- corrumpit, *non* conrumpit 174, 31
- corruptus *orth.* 297, 21
- cortex *incerti generis* 119, 16. 235, 31. 237, 16 *marg.* 238, 5 *adn.*; *fem.* 237, 20; *unde dicatur* 237, 19

- coruus 96, 32. 103, 18, 145, 19. 25; hic uel haec 103, 18
 corylus coryletum 69, 23
 cos cotis 117, 33
 cotidie et assidue *quo diff.* 288, 9
 cra 221, 7
 cras 53, 25. 154. 22. 166, 26. 167, 15
 crassitudo 111, 10
 creatrix 119, 19
 creatura 75, 28. 95, 28
 credo 50, 13; c. credulus 74, 22; credor 50, 17
 Cremona 163, 33
 creo 9, 3
 crepo 9, 20
 crescens in futuro deliciens 262, 29
 Creta 96, 1
 † creuima 108, 20
 erimen 42, 20
 criminans criminatus etc. 56, 9. 156, 20
 crimino 51, 4. 154, 9; te et a te 255, 3
 criminosis 40, 31. 61, 17 *adn.* 103, 22; criminose 55, 15
 † crisal 111, 26
 cristiger 164, 16
 crucio 11, 24
 crudus crudelis 67, 26; crudelis et saeuus *quo diff.* 285, 3
 cruor 42, 28 *adn.* 84, 29; cruor sanies sanguis *quo diff.* 278, 11
 crurum tenuis 171, 12. 265, 8
 crus 42, 11; c. crucis 118, 21
 crux crucis 119, 28; *orth.* 299, 19. 301, 10
 cs = x 225, 8
 etetica nomina idest possessua 72, 11
 cuba 26, 6
 cubo cubile 14, 28. 17, 2. 28, 9. 37, 13. 74, 2; c. concubina 17, 1. 28, 9. 37, 13. 74, 1
 cudo 118, 12
 cuia cuiae cuiam 137, 5; cuia cuiae cuiae 196, 7
 cuias 136, 4—25; c. cuiates 137, 4. 13; cuiatis cuiate 246, 34
 cuiatim ex cuio 199, 1
 cuius cuii cuio 137, 4. 196, 7; cuius cuia cuium 137, 12. 15; 141, 37—142, 10; cuium cuii cuio 137, 5. 196, 7
 cuius cuius 227, 7
 culmen *decl.* 112, 31
 culpa 41, 13
 culter cultellus 70, 17
 cultrum 41, 32
 cultura 95, 16
 cultus *decl.* 44, 8. 56, 18. 21. 61, 17 *adn.* 125, 28; nomen et participium 263, 9; cultus a colo 129, 2
 culum *finita nomina, uide nomina*
 culus *finita nomina, uide nomina*
 cum per e scribendum 224, 36
 cum *aduerbium* 207, 11; *orth.* 292, 19
 cum *coniunctio* 151, 11. 166, 18; *coniunctio iuncta* 251, 30
 cum *praepositio* 58, 26. 29. 212, 25; *supposita* 264, 24; *orth.* 292, 19
 cum — tum 174, 27
 cum fecerim, cum fecero *quo diff.* 300, 22
 cum legerim, cum legero *quo diff.* 300, 22
 cumbo 30, 15
 cuna cunabulum 69, 24
 cuncti omnes uniuersi *quo diff.* 275, 5
 Cupido inis 111, 16
 cupido 14, 29, 68, 33. 74, 2; c. cupidinis 111, 17
 cupidus 74, 21
 cupio cupido 14, 29, 68, 33. 74, 2. 111, 6; c. cupidus 74, 21
 cupressus si 129, 16, *uide cypressus*
 cur 53, 27; *orth.* 294, 22; per e scribendum 224, 36
 cura diligentia curia *quo diff.* 283, 2
 cura unde dicta 244, 24
 curator procurator 134, 5
 curia curialis 67, 23
 curia diligentia cura *quo diff.* 283, 2
 curra non dicendum 47, 12
 currens 55, 31; c. cursurus 56, 5
 currere 53, 15; currere casus *nominatiuus* 198, 8
 curriculum 70, 13
 curro 49, 25. 50, 22
 currus 44, 12. 47, 22. 125, 27; *decl.* 61, 17 *adn.*; c. curriculum 70, 13; currus hic et hi 84, 26
 cursim 54, 8
 cursito 31, 23. 152, 16
 curso et cursito *idem sunt* 253, 31
 cursu curso 7, 18
 cursus 47, 8. 125, 28
 curuo curuamen 113, 18
 cus finia deriuatiua, *uide nomina*
 cuspis 117, 17
 custodias 94, 6
 custodias *genetiuis* 94, 6. 13. 20
 cutis 117, 18
 Cyclops 123, 9; Cȳclōpis Cȳclopes 226, 38. 227, 1
 cydonium 41, 23
 cymba *orth.* 292, 14
 cymbalum *orth.* 292, 14
 cypressinus quem *accentum habeat* 182, 24
 cypressus si 105, 9
 Cyprus pri 105, 9. 129, 15
 Cyrus superueniens 169, 23

D.

- D litterae descriptio 302, 21. 306, 11; quomodo formetur 307, 23
 d pro l 213, 2. 260, 20
 d in r mutata 296, 84
 d finita nomina 123, 24
 daemon *orth.* 292, 21
 Damasci tamquam Damasco 61, 10
 Damascus sci 105, 8
 dammae 96, 34
 Daniel 112, 10
 dapes *orth.* 297, 27
 dapifer feri 101, 4
 Dardanides dae 97, 24. 132, 7
 dasia accentus 230, 15
 dati datio 111, 1
 datiuus casus *uide casus*
 Dauid 66, 9
 de 58, 27. 30; in pro de 173, 19
 dea 45, 9; dea deabus 93, 30. 32
 decet 53, 9
 decies 167, 18
 decipere et capere *quo diff.* 289, 1
 declamatorie 55, 15
 declamo 49, 15
 declinationes nominum quinque 61, 17 *adn.* 90, 29. 31; 147, 5. 163, 26; a quinque uocalibus ordinem acceperunt 90, 34. 130, 29; quinque declinationum *genetiui* 91, 1—7. 147, 6; cur Priscianus declinationes per *genetiium* ostenderit 244, 35; cur Donatus eas per *ablatiuum* ostenderit 245, 2; declinationes V in *genetiuis* cerni 147, 15. 152, 18

- declinatio octo partium orationis 63, 23
declinatio nominis pronominis participii 63, 27
declinationis duplicis nomina 131, 13; declinatio circumflexa 130, 28; declinatio Graeca 164, 2
declinatio prima 91, 21—99, 17, 163, 28, 164, 4—8; eius nomina es finita 117, 5, secunda 36, 4, 99, 18—107, 16, 164, 4; declinationis secundae mobilia 124, 20 nec in totum fixa nec in totum mobilia 124, 23; d. secundae et quartae nomina 126, 5, 21; d. secundae composita 164, 15; tertia 107, 17—124, 30, 164, 17; eius terminationes septuaginta sex 107, 24; quinquaginta duae 107, 24; quid intersit inter utrumque numerum 107, 25—28; d. tertiae nomina i ante es observantia 117, 10; d. tertiae neutra us finita triforem regulam in genetiuis habere 118, 26; d. tertiae nomina mobilia 124, 13; nec in totum fixa nec in totum mobilia 124, 19; d. tertiae quae sint nomina 124, 7; d. tertiae nomina communia duorum vel trium generum 124, 11; d. tertiae nominum aduerbia 124, 25; quarta 124, 31—130, 15; d. quartae et secundae nomina 126, 5, 21; d. quartae nomina participii similia 126, 7—21, 130, 11; d. quinta 12, 13, 130, 16—133, 26, 165, 1; d. quintae nomina feminini generis 245, 17, d. quintae nomina i ante s observare 117, 7
declinatio verbi, *vide* uerbum
declinatio participii, *vide* participium
decomposita nomina, *vide* nomina
decor et decus *quo diff.* 281, 18
decus decoris 114, 37; d. decoro 14, 15
decussis 117, 23
dediū deditio 111, 1 *adn.*
dee *pro* dens 100, 5
defectiua uerba, *vide* uerba defectiua participia, *vide* participia
defensor 75, 17; *orth.* 297, 24, 300, 8
deficio 50, 24
deformis *quid sit* 222, 37
dego 50, 23
deicio 50, 14; deicior 50, 19
dein 167, 20
deinceps 167, 20
deinde 53, 26, 167, 20
deintus 155, 26, 168, 25, 213, 35
delectus per e 182, 9, 11, *cf.* dil—
delegi per e 182, 11
delego per e 181, 35
delictum *orth.* 299, 23, 301, 15
deliramentum 41, 26
delta 93, 12; d. deltae 93, 13
delubrum 41, 22
demens et amens *quo diff.* 277, 11
deminutiva, *vide* nomina
demitto et dimitto *quo diff.* 287, 17
demonstrare et monstrare *quo diff.* 277, 15
demonstrandi aduerbia, *vide* aduerbium
demonstratiua pronomina, *vide* pronomina
dens dentis 121, 27
deo gratias *interiectio* 218, 4, 266, 7
deponentia, *vide* uerbum, participium
deprecor et precor *quo diff.* 288, 10
derepente, *non* de repente 262, 3
deripere et diripere *quo diff.* 286, 25
deriuatiua, *vide* nomina, uerba
derogo 49, 14
des finita nomina patronymica 97, 22, 99, 10
describens 262, 30
describo *accusatiuo iunctum* 177, 25
desertor quid sit 217, 14
desertor et transfuga *quo diff.* 217, 15
desertus et relictus *quo diff.* 280, 18
desideo deses 23, 22
desidero 50, 15; desideror 50, 19
desino et suscipio *quo diff.* 227, 27
despicio prospicio etc. *quo diff.* 279, 6
destructrix *orth.* 299, 16, 301, 6
desum 53, 11 *adn.*
detero deterior deterrimus 81, 2
deterre et terrere *quo diff.* 280, 5
deuerto deuerticulum 23, 20, 74, 9
denium inuium auium peruium *quo diff.* 287, 3
deus 99, 31, 100, 5; deus dea 124, 25
dexter sinister 73, 11, 14
dextera et dextra *quo diff.* 287, 6
dextrorsum 212, 33
di 158, 24, 2, 7, 23, 31
diadema 44, 23 *adn.*
diaeresis *fig.* 267, 9
dialecticus 69, 29
dialogi 161, 13
Diana 95, 20
διαπορεύσιμον 6, 10 *adn.*
diastole *quid sit* 229, 33; *idest* intercolumnium 231, 1; diastole et apostrophus *quo diff.* 230, 10
dicaculus 187, 5
dicatus *orth.* 293, 1
dice 51, 21
dicens 55, 30; d. dicturus 56, 2; d. dicentes 56, 13
dicere 53, 15; dicere causam et agere causam *quo diff.* 288, 26
dichoreus 179, 13
dichronae uocales 224, 2
dicio conditio dictio 244, 16
dicio *quid sit* 244, 16; dicione 89, 25, 244, 15
dico dicis 49, 24 *adn.* 50, 15; dicor 49, 31—50, 19
dictio 75, 11; *quid sit* 217, 24
dictito 152, 16
dicto 7, 18
dictus dicendus 56, 3
dictu dicto 7, 18
Dido 71, 13, 109, 36; *decl.* 71, 15
diducere *idest* diuidere 217, 25, 264, 30 *mag.*
diecula 70, 25, 96, 4
dies 40, 12, 45, 2, 46, 24, 61, 17 *adn.* 84, 24, 117, 8, 130, 21, 133, 12—23, 139, 7, 192, 19; d. hic et hi 84, 27; dies ei em e 90, 6; tetrapoton 244, 6; *decl.* 133, 23; d. hic et haec 83, 12, 28; dies *masc.* 133, 13, 245, 17; *fem.* 133, 18; *semper masc.* 133, 21; dies

- orth.* 297, 27; *unde dictus* 240, 15
 dierum nomina 240, 16
 Diespiter 88, 24. 89, 7. D.
 Diionis 90, 16
 difficile 54, 14; aduerbium,
non nomen 198, 21. 259, 29
 difficillimus 81, 13
 difficultas *orth.* 300, 6
 digamma 223, 24; praeteritum
 per digamma 5, 17
 digammos 93, 14
 digitos *orth.* 298, 18. 300, 17
 dignitas 115, 23. 143, 19;
neutr. 83, 3
 dignor 50, 27
 dignus dignitas 115, 29;
 dignus munere 87, 3
 dilectat *orth.* 301, 13
 dilectatio *orth. ibid.*
 dilectio *orth.* 299, 22. 301, 13
 dilectissima 95, 31
 dilectus et legio *quo diff.* 288,
 1; dilectus *orth.* 299, 22.
 301, 13
 diligam *orth.* 301, 13
 diligens *orth. ibid.*
 dilegit *orth. ibid.*
 diligam *orth.* 299, 22
 diligendus *orth.* 299, 22
 diligenter 54, 9 *adn.*
 diligentia cura curia *quo diff.*
 282, 2
 diligere casus ablatiuus 198,
 7. 282, 2
 diligit *orth.* 299, 22
 diligo 50, 16; diligor 50, 20
 dilunium 41, 30
 dimidium et dimidiatum *quo*
diff. 287, 21
 diminutiua, *uide* nomina
 dimitto et demitto *quo diff.*
 287, 17
 Diomedes 97, 21
 Dios 213, 3; *Διός* Iouis 260,
 17
Διοσχορίδης Διοσχορίδου
 132, 3; Dioscorides Dio-
 scoridae 132, 3
 diphthongi natura 189, 1.
 226, 14
 diptota, *uide* nomina
 diripere et deripere *quo diff.*
 286, 25
 diriuatum ire diriuatiuus 75,
 20
 dis — 158, 24. 217, 31
 dis ex *δός* conuersum 130, 1
 disciplina *cur dicatur* 215, 12
 discipulos *orth.* 298, 17. 300,
 16
 discolor 115, 2
 discordia 41, 13. 123, 18
 discors dis 123, 18
 disiunctiuae coniunctiones,
uide coniunctio
 dispar 114, 2
 dispersio pere, *non* dispersio
 181, 31. 34
 dissimulare et simulare *quo*
diff. 276, 8
 distinctio *quid sit* 230, 31;
 distinctio media *quid sit*
 230, 37
 distractor 217, 16
 distrahere *idest* uendere 217,
 26. 264, 30 *marg.*
 disyllaba uerba 11, 19. 21
 ditis ditior ditissimus 78, 18
 diues 116, 31
 Dines Tenedos 65, 32
 diues et honestus, pecuniosus,
 locuples opulentus beatus
quo diff. 277, 17
 dinatio et diuinitas *quo diff.*
 284, 9
 diuitiae 84, 34
 diuido diuiduus 74, 17
 diuisi diuisio 68, 31
 do finita nomina, *uide* nomina
 do et dor finita uerba 15, 28
 doce *quem accentum habeat*
 190, 7
 docebo doctor 18, 16
 docendus 105, 7
 docens 156, 10
 doceo docilis 15, 8; d. docens
 15, 16. 21, 25; d. docendus
 15, 16. 21, 28; d. doctor
 73, 25; d. docibilis 74, 15;
 d. doces 153, 4. 19; d.
 docebo 153, 22
 doceo 49, 19; d. te 208, 23;
 doceor a te 208, 28; doceo
 discipulum 87, 27
 docibilis 74, 15
 docilis 15, 8
 docta 95, 24, 27; doctissima
 95, 31
 docte 53, 28. 54, 4. 166, 26.
 167, 27; d. indocte 155,
 15; d. doctius doctissime
 79, 4. 155, 4
 docti doctissimus 81, 6. 32
 doctior 115, 8; hic et haec
 78, 28; doctior quam ille
 77, 32; d. ab illo 77, 33;
 d. illo 77, 34. 36
 docto docte 54, 21; d. docto-
 rum doctis 146, 22
 doctor 18, 16. 20, 28. 73, 25;
orth. 300, 8
 doctor doctrix 119, 9; d. d.
 doctrina 75, 14
 doctrina 95, 25
 doctum doctius doctissimum
 79, 4; doctum ire docturus
 21, 32
 docturus 105, 4
 doctus 39, 11. 99, 27. 102, 7;
 d. doctio 75, 26; d. doctior
 doctissimus 77, 13; d. docti
 105, 25; d. indoctus 40,
 20; doctus i o um e 90, 8.
 25; d. pentaptoton 244,
 7; doctus a um 107, 12.
 156, 6
 docui doctus 21, 29; d. doctor
 20, 28
 dodrans antis 115, 21. 121, 6
 dogma 44, 23 *adn.* 107, 21.
 108, 20; *orth.* 292, 22;
 dogmam *pro* dogma 98,
 33. 109, 4
 doleo 50, 23
 dolor 114, 29
 doloris interiectio, *uide* in-
 teriectio
 dolose 55, 14
 doma 216, 9
 domibus 129, 29
 domicilium 41, 24
 domina *decl.* 45, 4; domi-
 nabus 45, 7
 dominus — seruus 73, 6—10
 domo domorum 126, 23. 29
 domu domuum domibus 126,
 32
 domus 44, 16. 47, 18. 23.
 61, 17 *adn.* 126, 2. 22. 144,
 3; d. haec et hae 84, 26;
 d. domi uel domus 129, 8;
 d. domi domo *masc.* 192,
 21; domorum domis *masc.*
 192, 21; domuum domibus
fem. 192, 23; domus *neutr.*
 83, 1. 193, 2; *decl.* 245, 24
 dona et munera *quo diff.* 279,
 19
 Donati codices inter se dissi-
 miles 227, 29
 dono 49, 12. 50, 15; donor
 50, 20
 donum 41, 22. 99, 28. 106, 13
 dormio 50, 23
 dorsum 41, 32
δός finitus genetiuus 129, 35
δός in dis conuersum 130, 1
 dos dotis 117, 33
δός μοι πτεῖν 205, 36
 dotale *orth.* 301, 4
δovs genetiuus Graecus 132,
 22
 draca *non dicendum* 239, 2
 draco 109, 35; d. draconis
 110, 12; d. dracaena 101,
 26. 124, 20. 239, 2
 dualis numerus, *uide* numerus
 dubitandi aduerbia, *uide* ad-
 uerbium
 ducens ducturus 56, 2
 ducenti 93, 22

- ducere 53, 15
duco 30, 15, 49, 24, 50, 14;
participia 57, 5
duco ducor 49, 31, 50, 18
ductor ductrix 115, 11
ductus ducendus 56, 4
dudum 167, 16
duellum et bellum *quo diff.*
284, 4
dulce et suave *quo diff.* 284, 1
dulce et dulcius *quo diff.* 233,
23
dulcedo 68, 32, 111, 5
dulci dulciter 54, 27
dulcis 117, 27; d. dulcedo
68, 32, 111, 5
dulciter 54, 9
dulcitus 111, 12
dumus dumetum 69, 22
dumtaxat *quid sit* 245, 3
duae 110, 5
duo 84, 15, 110, 4, 240, 13,
duo et ambo *quo diff.* 285,
25
duplex 119, 14
dupliciter 54, 9 *adn.*
duplum *orth.* 299, 26
dure 55, 14; *adverb.* 259, 36
duri duritia 98, 6
duriter 259, 35
durus duritia 68, 20
duro 49, 15
dus finita nom., *uide nomina*
duumuir 101, 28
duxidux 15, 13, 20, 21, 74, 31
dux ducis 119, 27, 33
- E.**
E litterae descriptio 303, 4,
306, 15; *quomodo formetur*
307, 24
e anceps 5, 28
ab e incipientes consonantes
224, 11
e terminata duo genera fem.
et neutr. 239, 33
e finita fem. Graeca 239, 33
e finita aduerbia 54, 4, 14, 18
e in ablatiuo singulari quando
correpta, quando producta
sit 146, 32
E littera 4, 18, 224, 6; per e
coniugatio 4, 18
η littera 224, 6; producta
apud Aeolenses 5, 29
e ex 58, 27, 31
eatenus *orth.* 298, 25, 300, 19
ebor 114, 31
ebri finita deriuatiua 67, 34
ebs finita nomina 122, 1
ecce eccae etc. 137, 9, 168,
10, 196, 11
ecce 53, 25, 168, 10; accusa-
tiuio iunctum 260, 1
ecclesia 40, 11, 61, 17 *adn.*
95, 16; *decl.* 41, 4
ecclesiastes contionator 242, 5
eccum ecco etc. 196, 10;
eccum eccam 137, 12, 138,
7, 142, 11; unde ueniat 247,
31; eccum eccos 247, 34
eccus ecci etc. 137, 8, 142,
12; eccus eccam 142,
14
ectasis *fig.* 267, 1
edepol 54, 2, 168, 11, 212, 34
edo 255, 10; edo es est 258, 9
ef *pro* e 146, 8
effecta 95, 36
effectus 44, 13
effecta *orth.* 293, 6
efficax 85, 29, 30, 119, 2,
146, 8, 162, 30—163, 3;
quid sit 242, 23; *orth.* 297,
23
efficaciter 55, 18
efficio efficax 74, 23; efficio
215, 22
efficit *orth.* 293, 6
effigiem *orth.* 293, 6
† efflori *orth.* 293, 8
effossa *orth.* 293, 6
effudit *orth.* 293, 6
effutio effutis 74, 16
egeio 49, 20; *ablatiuo iunctum*
60, 29
ἐγώ 202, 20, 249, 4.
ego 135, 23, 30, 138, 34, 139,
15, 141, 5, 148, 23, 26, 27,
149, 12, 194, 2; *decl.* 141,
22; *pro* mei 194, 31 *et adn.*;
pro me 194, 31 *adn.*; ego
defectiuum 195, 7; *cur*
dissimiles casus habeat
194, 20, 195, 1—20; *cur*
primo loco positum sit 195,
1; *indeclinabile* 194, 26;
monoptoton 195, 5; *cuius*
linguae sit 195, 23; *quem*
accentum habeat 169, 12
ego ego 140, 16
egomet 139, 15, 140, 9, 10,
17, 204, 37
ego et met *quo diff.* 165, 24
egregior 78, 15
ei *diphthongus* 226, 15
ei *diuisae syllabae* 130, 32, 37
ei *interiectio* 171, 15, 226,
16, 265, 24; *uide* hei
eia 53, 26
eibam 226, 17
eis finita *secunda persona*
4, 25, 5, 1
el finita nomina, *uide nomina*
† elagon 113, 27
electrum 41, 24, 85, 2
ἐλεέω 4, 20
elegans 57, 12
eleganti eleganter 54, 28
elementum 42, 1; elementum
hoc est littera 222, 7;
elementum elementum ali-
mentum *quo diff.* 289, 20
eleuatio 75, 10
Elias Eliae 97, 18
eligendi *aduerbia*, *uide* ad-
uerbium
elis finita *denominatiua* 67,
26, *uide nomina*
ella finita *deriuatiua* 68, 18;
uide nomina
ellam ellum 137, 12, 138, 8,
ellum eli etc. 196, 12; *unde*
ueniat 247, 32; ellum el-
los 247, 34; ellus ella ellum
142, 14
elocutio 168, 8, e. plena 148,
13, 14; semiplena 148, 13,
15; elocutionis signifi-
cationes octo 143, 2
eloquentia *orth.* 299, 10
eloquium 41, 27
eloquor eloquium 74, 4
emblemata emblematis 92, 23;
e. emblematae 246, 7; *quid*
sit 236, 32
emblematis *pro* emblemati-
bus 99, 3
emblematum emblematis 99, 1
embolismus 236, 34
ἐμπεῶν 5, 6
ἡμὶ ἡμῶν 260, 18
eminus et comminus *quo diff.*
288, 28
Ἐμμενίδης Ἐμμενίδους
132, 23
Emmenides Emmenidis 132,
24
emps terminata nomina, *uide*
nomina
en finita nomina, *uide* no-
mina
en *aduerbium* 53, 25, 168, 10;
accusatiuo iunctum 260, 1
ἐνικῶς 111, 29
enim 57, 24, 169, 9, 11; et
pro enim 201, 1
enim *pro* tametsi 201, 3
enimvero 57, 24, 169, 9, 11
Ennius 104, 33
Enoch litterarum repertor
221, 20
ens finita nomina, *uide* no-
mina
ens finita nomina *participia-*
lia, *uide nomina*
ensifer 164, 15
ensis 117, 16; ensis mucro
gladius 71, 33
ensis finita deriuatiua, *uide*
nomina
enthesis *quid sit* 178, 10

- eo *uerbum* 9, 10. 49, 24; iho 153, 31; eor iri 211, 22
eo uel eor *finita uerba* 8, 19. 21. 24. 27 seq. 12, 18, 15, 27. 29, 19. 23; 33, 17. 20. 21
eos finitus *genetivus Graecus* 132, 22
eos uel ovs in is conuersa 132, 23
epexegetis 184, 4—17
Ephesi tamquam Epheso 61, 10
ἐνὶ *idest* super 235, 14
epicoenon *idest* promiscuum 162, 13; *idest* supercommune 235, 14; *quomodo scribendum sit* 235, 12; episcoenon et commune *quo diff.* 235, 15. 21. 23
epicoenon genus nominum, *uide* genus, nomen
epicoenon in participio 214, 1, *uide* participium, genus
Epicurei 270, 18
ἐπιδόνα 63, 13. 211, 28
Epirus 176, 35. 177, 3
episcopus *orth.* 298, 18
epistolae 161, 13
epithema *quid sit* 187, 11. 19
eps *finita nomina, uide* nomina
epulo 17, 2. 37, 13; epulor
epulo 17, 2. 37, 13; epulor 51, 1
equa equabus 45, 10. 93, 30. 32
equatio 75, 10
eques equester 68, 11; eques Romanus 68, 12; equitis Romani 139, 20
equidem 57, 20. 169, 6
equus eques 68, 15; equus equa 124, 25; *orth.* 298, 29
er *finita nomina, uide* nomina
er *finita deriuatiua, uide* nomina
eradico eradicus *accentus* 177, 7
Erebus *orth.* 293, 7
erga 58, 6. 12; erga et circa et circum *idem esse* 214, 26; erga et circa *quo diff.* 201, 13
ergastulum 41, 30
ergo 57, 25. 29; 169, 12. 182, 25; *idest* propter 229, 17; *quid signif.* 229, 13; *pro* saepe 199, 11
ergum ergi 229, 15; ergum *idest* affectus 201, 17
†erno era 4, 18
erotema *quid sit* 178, 11
erro errabundus 15, 8. 16, 34. 37, 12. 74, 18
erro error 74, 12.
error *orth.* 297, 21
ers *finita nomina, uide* nomina
erudis *qualis sit pes* 178, 17
erus *orth.* 293, 2
es *finita nomina, uide* nomina
es correpta *finita deriuatiua* 68, 15
es producta *finita deriuatiua* 68, 16
es *terminata* secunda persona 49, 4. 21
Esaias 39, 8
essentia *orth.* 293, 5
esto *aduerbium et uerbum* 199, 3
esto *aduerbium quomodo acuiatur* 199, 5
esto *uerbum quomodo acuiatur* 199, 5
esto *pro* forsitan 199, 9; *pro* recte 199, 7
esu esurio 7, 18. 19
esurio 152, 10. 207, 34. 253, 1
esus 44, 14
et 57, 18. 29; 156, 28. 167, 4; et *pro* enim 201, 1; *pro* tametsi 201, 3
etam *casus accusatiuus* 93, 15
etenim 57, 23. 169, 9. 11
etiam 53, 25. 169, 7. 212, 15
etiamsi 57, 21. 169, 8
etquidem *accentus* 184, 29
etsi 57, 21. 169, 7
et tamen *accentus* 184, 29
etum *finita deriuatiua, uide* nomina
etymologia 13, 20. 161, 19
Euandre *pro* Euander 268, 19
Euandrius 72, 12
euangelium 42, 1. 106, 15
euax 61, 16; 171. 17. 265, 30; *accentus* 218, 19
euentus *aduerbia, uide* aduerbium
euentus *quid sit* 213, 19
euge 218, 15
Eunuchus comoedia 236, 3
euphonia 77, 19. 104, 25. 115, 35. 125, 13. 126, 33. 177, 8. 212, 26. 245, 32
Europa 96, 1
eus *finita nomina, uide* nomina
eus *finita deriuatiua, uide* nomina
Eutex, de nomine eius 1, 10 seq.; Prisciani discipulus, 2, 7
Euticis ars Constantinopoli scripta 2, 9
Euterpe 109, 13; *quid signif.* 239, 28
Euticius 1, 14
Euticia pronuncia 1, 14. 15
Euticii 1, 15
εὐρυχῆς 235, 9
ex *finita nomina, uide* nomina
nomen utrum in ex an in pex desinat 19, 31. 20, 1—16
exaltans 55, 31
exalto 49, 13
examen 42, 21
exanguis 117, 27
exanimis 117, 27
exanimis et inanimus *quo diff.* 278, 3
exaspero 49, 15
excelsi excelsissimus 81, 6
excelsissimus a um 81, 34; excelsissima 95, 33
excelsus et altus *quo diff.* 284, 26
exceptio *hoc est* contrarietas 92, 19
exedra *accentus* 183, 22
exemplar 113, 32
exemplum et similitudo *quo diff.* 284, 7
†exentium *orth.* 295, 3
exercitus 44, 17. 61, 17 *adn.*; *decl.* 125, 22; exercitus exercitus 128, 25; *unde dictus* 216, 13
exheredo 14, 14
exiam 153, 32
eximior *non dicendum* 232, 28
exiude *quid sit* 188, 2
exio exibo 153, 32
existimat putat opinatur arbitratratur suspiratur 286, 3
exitus 44, 12 *adn.*
exoletus 180, 11. 13
expensa 41, 12. 46, 27
expertus et passus *quo diff.* 285, 8
expletivae coniunction., *uide* coniunctio
explicit explicat 179, 18. 22; explicuit 179, 22
expressorium *hoc est* aduerbium 199, 23
exsanguis, *uide* exanguis
exsurgo, *uide* exurgo
exta 85, 12
exterior extremus uel extimus 78, 23
externus *orth.* 293, 3
extimus 78, 23; *pro* extremus 81, 22
extra 58, 6. 13; e. exterior 79, 15. 81, 24
extremus 81, 25; *orth.* 293, 3

extrinsecus 54, 11
 exul 112, 13; exul profugus
 relegatus transfuga *quo*
diff. 284, 23; exul exulo
 14, 8
 exulo exilium 74, 6; e. exul
 68, 10
 exulto 49, 14
 exurgo 50, 24; exurgo surgo
 resurgo consurgo insurgo
quo diff. 289, 15
 Ezechias 97, 18
 Ezechiel 39, 8. 112, 10

F.

F *littera* 224, 26. 225, 11;
eius descriptio 303. 8. 305,
 18; *quomodo formetur* 307,
 25
 f et ph 224, 30
 faba 85, 3
 fabella 70, 28. 96, 3
 faber fabri 100, 16
 fabor, fabet *orth.* 293, 12
 fabricius 68, 2
 fabricio 49, 13
 fabula 71, 11; f. fabella 70,
 28
 facesso 186, 30. 257, 32
 facia *quid sit* 131, 20
 facies facia 131, 17
 facies 130, 35. 131, 9. 165,
 2; *decl.* 44. 29. 61. 17 *adn.*;
quid sit 131, 20; *orth.*
 298, 1
 facile 54, 14; f. *aduerbium*,
non nomen 198, 21. 259,
 29
 facillior facillimus 78, 21
 facillimus 81, 13
 facinus 42, 4 *adn.*
 facinus et scelus *quo diff.*
 279, 17
 facio artifex opifex 74, 25
 facio 11, 6. 49, 25; f. facilis
 74, 16
 factum 41, 27
 facunde 55, 13
 faex defaeco 4, 24
 fagus *accentus* 182, 22
 fallax 119, 1
 fallax et pallax *quo diff.* 283,
 13
 fallo 110, 6; f. fallax 74, 24
 false 54, 7
 falso *nomen* 198, 16. 261, 10
 falso *uerbum* 198, 15
 falso *aduerbium* 54, 5. 198,
 17. 261, 10
 famē 108, 12. 131, 31
 fames 84, 31; 116, 30; f. fa-
 mei 131, 27; haec f. et
 hae f. 84, 28

familia familiaris 67, 34
 familiai 94, 6. 95, 1
 familias 94, 6. 9. 11
 famis 61, 17 *adn.*
 famosus et infamis *quo diff.*
 281, 13
 famula famulabus 93, 30.
 94, 1
 famulus famula 124, 25
 † fane 168, 10
 fanum 41, 22
 far farris 113, 29
 fari loqui sermocinari nar-
 rare *quo diff.* 279, 1
 farris 6 17 *adn.*
 fas 88, 29. 89 10. 25. 116,
 9. 124, 2; 224, 9; *inter-*
iectio 266, 2
 fas *utrum aduerbium sit an*
nomen 198, 18
 fascis 61, 17 *adn.*
 fatuus 41, 1. 99, 27. 105, 2;
 o fatuus 99, 31
 fanstus 40, 30. 103, 22
 fanus *orth.* 293, 12
 fax facis 119, 1
 faxo 53, 8. 258, 5
 faxo *idest* illumino 258, 6
 febricito 16, 1
 febrido 50, 23 *adn.*
 febriciens 55 31
 febrio 50, 23
 febris 61, 17 *adn.*
 feceritis *acc.* 179, 13
 fedus *orth.* 293, 9
 fel 32, 9 fellis 112, 9
 felici felicitas 69, 16. 116, 5;
 f. feliciter 124, 27
 felicior 115, 8
 felicitas 115, 24
 feliciter 54, 9 *adn.* 55, 19
 felix 40, 14. 107, 22. 119,
 20. 145, 18; f. infelix 86,
 9. 146, 4; *quid sit* 235, 8;
 hic et haec et hoc felix 83,
 15. 33.
 femen femininum 234, 17
 femina et femininum *quo dif-*
ferant 82 19
 femininum *uide* genera
 femur 42, 28
 Fenestella 92, 16; Fenestel-
 lae *boni scriptores uocati*
 236, 25
 fenestra *cur dicatur* 215, 13
 fer fera 71, 8
 fer ferculum 71, 6. 192, 6
 fer ferris ferra 192, 6
 ferculum 41. 30. 70, 32
 feria 241, 16
 feriae 84, 34; *cur num. plur.*
sint 241, 15; *unde dictae*
 241, 14
 ferio 50, 14; ferior 50, 18

fero 258, 2. 7; f. tuli latum
 ire 194, 24; f. fertilis 67,
 31; f. lucifer 15, 4
 ferociter 55, 21
 ferox ferocis 119, 22. 25
 ferox et asper *quo diff.* 276,
 23
 ferrugo 110, 26
 ferrum 43, 26. 85, 3. 164,
 10
 feruefacis *acc.* 177, 9
 feruens 55, 31
 ferueo 49, 19 *adn.* 50, 22; f.
 feruidus 68, 4
 feruere e producta 55, 13
 feruesco 48, 25. 152, 12. 253,
 7. 16
 feruo fernor 74, 13
 ferus *idest* equus 238, 10
 festum 174, 20
 fibula 192, 7
 fictus ficilis 67, 31
 ficus 105, 12. 126, 7
 fides 47, 14. 84, 31. 32. 117,
 9. 131, 24. 132, 25
 fidelior fidelissimus 77, 28.
 29
 fidelis 39, 11. 67. 26. 77. 28
 fidicen 74, 28; fidic, fidicina
 113, 5
 fides 165, 3
 fido 50, 22
 fidius pro filius 213, 2
 fiducia et confidentia *quo diff.*
 287, 26
 fidus fidelis 67, 26
 fidus et fidelis *quo diff.* 288,
 17
 fieri pro firi uel fire 115, 11
 figura *nomen* 41, 11
 figura *quid sit* 242, 14; *unde*
dicta 242 13
 figura simplex 40, 20; *quid*
sit 146, 5; f. composita 40,
 20; figura decomposita 242,
 18 et *marg.*
 figurae *nominum* 40, 19. 242,
 13
 figurae *uerborum* 51, 7
 figurae *participiorum* 56, 14
 figuratiter 55, 21
 filia filibus 93, 30. 32
 filie uel filii uel filius 104, 21
 filii et liberi *quo diff.* 283, 23
 filius 99. 27. 104, 5; *decl.*
 104, 29; f. filia 124, 24;
 filius uel filii 99, 31; f. filio
 lus 70, 20; filios *orth.*
 298, 17. 300, 16
 filo filamen flamen 113, 13
 flumus 84, 29
 finalitas 3, 10. 26, 10, 13

- finalitatis indicium 3, 6 seq.
9. 27. 6. 32
fugo figulus 242, 14
finis 40, 12. 61, 17 *adn.* 192,
19; f. hic et haec 83, 12.
237, 25; *incerti generis*
117, 29
finis et terminus *quo diff.*
276, 20
fio 11, 22. 206, 8. 258, 5;
f. facio 255, 5
firmi firmitudo 69, 3
firmus 41, 1; 103, 33
fiscale 43, 4
flabrum flabellum 71, 2
flagello 49, 15
flagellum 41, 27
flagitiose 55, 15
flagito 49, 13
flagra *orth.* 293, 13
flagram 192, 5; f. flagellum
71, 2. 6. 192, 4
flamen *masc.* 112, 34; flamen
Vulcanale 112, 34
flamma *orth.* 298, 12
flatis 15, 11. 17, 6
flatum ire flamen 75, 5
fletus 44, 13. 47, 9
fexus 44, 15. 56, 18. 26
fio flatis 15, 11. 17, 6; f.
efflo sufflo 255, 16
Flora dea ministra Veneris
241, 30
Floralia 85, 13; *cur plur. sit*
241, 32
flos 117, 32; f. flosculus 70, 10
flucti *genetivus* 128, 5
fluctibus 125, 8
fluctus 44, 16. 61, 17 *adn.*
125, 30; f. fluctus 128, 29;
f. flucticulus 70, 14; hic f.
et hi f. 84, 25
fluidus 14, 31
flumen 42, 19. 112, 29
flumen et fluuius et amnis et
torrens *quo diff.* 277, 1
fluminum nomina 66, 7
fluo fluidus 14, 31; f. flumen
113, 20
fluuius 39, 7
fluxi fluxus 15, 17
fluxum fluxio 20, 31; f. ire
flumen 75, 7
focus 46, 23. 47, 24; focos
47, 25
foederatus *orth.* 298, 11
foedus 118, 18. 189, 12; f.
foederis 118, 28
foedus *orth.* 293, 9. 298, 11
foenerator 118, 19
foenero 118, 19
foenum 43, 27. 85, 3
foenum *orth.* 293, 11
foenus foenoris et foeneris
118, 18
foenus *orth.* 293, 11
foetus 44, 14. 125, 30
fomes fomitus 116, 25
fons fontis 123, 2
fonticulus 70, 1
for finita nomina 23, 6
foramen 42, 20. 112, 29
foras 155, 22. 167, 13. 168,
21. 26. 212, 1
foras et intus *quo diff.* 276, 15
foratum ire foramen 75, 5
fores 84, 34; f. et ualuae *quo*
differant 215, 15
foriusecus 54, 12
foris 53, 23. 61, 7. 155, 21.
23. 27; 167, 13. 168, 21.
25; 211, 39
forma 41, 12; *quid significet*
207, 25; *unde dicta* 251, 18
formae uerborum 48, 21; v.
uerbum
formae seu species 12, 27
formido 25, 31. 26, 4. 32,
22. 68, 34. 76, 7. 10. 13;
111, 6
fornax fornacis 118, 35
fornus 46, 23. 47, 24; fornus
47, 26
foro foramen 113, 17
fors forte 89, 26
fors et fortuna *quo diff.* 289, 5
forsan 168, 3
forsitan 53, 28. 168, 3
fortasse 53, 28. 168, 3
fortassis 53, 29
forte 54, 1. 168, 15; *nomen*
et aduerbium 167, 8
forti fortiter 54, 27. 212, 20.
124, 28; f. fortitudo 69, 4
fortia *orth.* 301, 3
fortis 39, 11. 61, 17 *adn.*; f.
forte fortiter 117, 25; f.
fortior fortissimus 77, 14
fortissima 95, 31; f. fortior
162, 10
fortissimus a um 107, 14
fortiter 54, 9. 27
fortitudo 110, 2. 111, 12
fortuitu 54, 1. 168, 15
fortuitus quid sit 213, 19
fortunas pro fortunae 94, 9
forum *decl.* 43, 20; f. hi fori
162, 24. 216, 19; fori *quid*
sint 237, 16
forum *quid sit* 214, 23. 237, 15
fos 215, 14
fossa 189, 15
fractus 61, 17 *adn.*
fragmen 42, 20. 75, 6; f.
fragminis etc. 90, 22
fragra *orth.* 293, 13
Francia 96, 1
frater 114, 4; f. fratris 114,
21; f. fratruelis 57, 26; f.
fraterculus 70, 11; *unde*
dictus 238, 28
frater et germanus *quo diff.*
288, 21
fratres *orth.* 298, 13. 300, 13
fratricida 95, 10
fraudulenter 55, 19
fraus fraudo 14, 17; f. fraudis
120, 25
fremitus 44, 12 *adn.* 61, 17
adn.
frena et freni 238, 6
frenum *unde dictum* 238, 9
frequens 121, 35
frequentatua, v. verba
frequenter 54, 9 *adn.*
frigeo frigidus 68, 5. 74, 20
frixoria, non frixuria 178, 19
Fronesium 106, 7
frons frondeo 14, 18; f.
frondis 123, 3
frons frontis 123, 3
fructi *pro* fructus 128, 7
fructifer feri 100, 13. 101, 5
fructu fructuum fructibus
147, 3
fructus 44, 12. 61, 17 *adn.*;
f. fructus 147, 8
frugi 88, 28. 107, 21. 109,
28. 30; 124, 2; 244, 5. 9;
f. frugem fruge 89, 27
frumentum 43, 27. 85, 3;
frumenta 43, 29. 47, 26.
85, 5
fruo 51, 2. 60, 25
frustra 199, 26
frustro frustas 182, 16
frux fruges 89, 28; f. uel
fruges frugis 109, 29. 31;
gen. comm. 119, 29
fugio fugito 7, 21; f. fuga
73, 36
fulcio fulcrum 74, 3
fulcrum 41, 29
fulgens 55, 32
fulgeo 50, 22
fulgor 114, 31 fulgorum ful-
gora 114, 33
fulgur 42, 28
fulmen 42, 21
fultum ire fultrix 75, 12
fumus 84, 29
fundamen 42, 19;
fundamentum 41, 26
fundatum ire fundamentum
75, 3
funditus 54, 10
fundo fundamentum 15, 2.
17, 4
fungor 51, 2. 60, 27
funis 61, 17 *adn.* 117, 16
funus 42, 4 *adn.*

furax 16, 33
 furca furcula 70, 26
 fur furis 102, 5. 115, 13; f.
 furor 14, 12; f. furunculus
 70, 16
 furens furibundus 75, 23.
 263, 2
 furio 50, 24 *adn.*; f. furi-
 bundus 74, 19
 furiosus 40, 31
 furo 50, 25; f. furax 16, 33
 furor 14, 12
 furor et insania *quo diff.*
 279, 13
 furunculus 70, 16
 futuens *gen. masc.* 262, 19
 futurum, *cf.* tempus
 futuri coniunctiui accentus
 179, 4
 futuri temporis participia
 actiua non in rus etc., sed
 in urus etc. terminari 22, 15
 ab infinitiuo futuro nascentia
 etiam a praeterito perfecto
 nasci posse 20, 18
 ab infinitiuo futuro nascentia
 nomina etiam a participiis
 recte deriuari 18, 1—7

G.

G litterae descriptio 303, 11.
 306, 20; *quomodo formetur*
 307, 26
 ga *quid sit* 303, 14
 Gabriel 112, 11
 Gaddir 101, 29. 114, 25
 Gaius 169, 17
 Galba 169, 31
 galea galeatus 187, 7
 galeo 11, 1
 galla *non dicendum* 239, 5.
 Galli Gallia 98, 13
 Galli Senones Anchonae et
 Auximi oppidorum condi-
 tores 187, 16
 Gallia 96, 1
 Gallus Gallia 68, 25
 Gallus Gallia 239, 6
 gallus, gallina 101, 26. 124,
 24. 239, 5
 gamella 96, 3
 gamma 93, 12; gammis 93,
 15; *orth.* 298, 12
 gammus 189, 18
 garrit *orth.* 297, 21
 gaudens — gaudendus 57, 6
 gaudeo 50, 2. 258, 5; gauisus
 sum 254, 31; gaudeo 50, 3
 gaudeo — gaudium 74, 6
 gaudeo *idest* uolo 173, 28
 gaudet *orth.* 299, 5. 300, 27
 gaudium 41, 21. 89, 30. 99,
 28. 32; g. gaudii 104, 8
 gaza 225, 2. 227, 24. 28

gedeon 113, 27
 gelu 127, 6. 20; g. gelo 14, 7
 gelum 127, 28
 gemina gemella 70, 28
 gemitus 44, 16. 47, 9. 61, 17
adn.
 gener 100, 12
 genera, v. genus
 genero 82, 9
 generosus et nobilis *quo diff.*
 277, 7
 genetiuus *casus, uide casus*
 genetiuus *an* genetiuus? 88, 19
 genetrix *orth.* 299, 16. 301, 6
 geno 82, 9. 88, 13
 gens gentilis 67, 29; g. gen-
 tis 121, 28
 gens et genus *quo diff.* 285, 10
 genu 43, 13. 127, 6. 20; g.
 geniculum 70, 34
 genum 127, 21
 genuo 82, 9
 genus pro genu 127, 23
 genus in species uel formas
 diuisum 12, 27
 genus et gens *quo diff.* 285, 10
 Nominis genus 40, 10. 82, 1.
 145, 14. 234, 14; *generis*
definitio 81, 1. 2. 5. 17;
unde deriuatur 82, 8. 234,
 14. *inter* genus uerbi et
 pronominis et participii
quid intersit 82, 9
 genera lili modis diuosci
 235, 28. 287, 16 *margin.*
 genera diminutiuorum 70,
 5—30
 genera uerborum u. uerba
 genera participiorum 55,
 27. 214, 1
 genus masculinum 40, 11.
 70, 5. 145, 14. 30; 148,
 34; *quando ponendum*
sit 82, 30
 femininum 40, 11. 70, 22.
 145, 14. 30; 148, 34;
quando ponendum sit
 82, 31; feminina no-
 mina sex modis fiunt
 95, 17—28; propria
 95, 20; fixa 95, 21;
 mobilia 95, 22; ab ad-
 iectis incorporalium re-
 rum orta 95, 24; parti-
 cipia praeteriti tempori-
 ris 95, 26; participia
 futuri temporis 95, 27;
 feminina singularia et
 pluralia neutra in trium
 generum mobilibus pa-
 ria esse 97, 31; femi-
 nina nomina tam quar-
 tae quam secundae
 declinationis 126, 5

neutrum 40, 11. 44, 25. 70,
 30. 82, 24. 145, 14. 148,
 34. 153, 34. 154, 4. 6.
 234, 19; *quare dictum*
sit 82, 24. 25. 192, 14;
quando ponendum sit
 82, 30; *quomodo in-*
uentum sit 192, 24;
 neutri generis nomina
 adiectiua sine subaudi-
 tionibus intellegenda
 181, 25
 commune 40, 12. 78, 26.
 79, 1; 83, 8. 145, 15.
 153, 35. 154, 7. 192, 19;
quid sit 83, 9. 192, 17;
quare dicatur 234, 20
 commune ex duobus generi-
 bus 72, 20. 148, 35; ex
 tribus generibus 72, 17.
 83, 14. 149, 1; nom. mo-
 bilia inter tria gen. 72, 18
 genus commune trium gene-
 rum et commune duorum
quo differant 83, 35
 genus commune et pro-
 miscuum *quo differant* 83,
 31. 145, 21—32. 235, 15.
 21. 23
 communia *quomodo discer-*
nantur 154, 10
 epicoenon uel promi-
 scuum 40, 15. 83, 22.
 115, 14. 145, 18. 162,
 13; *quare dicatur* 83,
 23. 25; epicoenon in
 participio 214, 1; *cf.*
 epicoenon
 incertum 83, 28. 37. 235,
 31. 237, 16 *margin.* 238,
 5 *adn.*
 omne uel trium generum
 40, 14. 83, 15. 145, 17.
quare dicatur 83, 16
 gerendi modus, *uide* gerun-
 dius
 Germanicus 69, 29. 191, 21
 germanus et frater *quo diff.*
 288, 21
 germen 112, 30
 gero corniger 15, 4; g. geru-
 lus 74, 22
 gers *quid sit* 182, 26
 gerulus 146, 11
 gerundius modus 56, 6. 73,
 27. 151, 3. 34; 210, 4
 gerundia et participia *quo*
differant 210, 13
 a gi et chi syllabis accentus
 ablati 182, 19
 gigans 115, 20; g. gigantis
 121, 5
 gigas gigantis 115, 20
 gigno 82, 2

- git 123, 31. 124, 3
glacies 45, 2. 61, 17 *adn.*
117, 8. 131, 10; glaciei 12,
11; *orth.* 297, 27
glacio 12, 10
gladius 46, 23. 104, 5. 32;
g. quasi cladius 245, 19
glans 121, 8; g. glandis 121, 6
glis 117, 17; g. glisco 29, 8.
30, 16
glorians — gloriaudus 57, 7
glorior 51, 1
gloriosissima 95, 32
gloriosissimus a um 81, 35
gloriosus 189, 16; g. gloriosa
um 101, 22
glos gloriis 117, 33
glossa 177, 34; glossa diffil-
cilior quam expositum 185,
15
gluten *quid sit* 267, 16
glycon (glyceron) Glycerium
236, 30
Glycerium 106, 6. 8
gnatus et natus *quo diff.* 281,
11
gnatus *orth.* 293, 15
gnarus 41, 1
gnarus *orth.* 293, 15
go et gor *finita uerba* 15, 28
Goffilus litterarum repertor
221, 36
Gothorum litterae 221, 36
gracillimus 81, 13
grada *non dicendum* 47, 12
gradus, *cf.* posituius, con-
paratiuus, superlatiuus
gradus *quid sit* 76, 30
gradus *nomen* 44, 13. 47, 17.
125, 27
Graeci (Graece) 3, 29. 5, 25.
27. 28; 6, 2. 7; 13, 25.
15, 31. 24, 17. 18. 19; 44,
18; 63, 12. 15. 17. 20; 65,
3; 67, 6. 71, 12—22; 82,
4. 86, 25. 28; 87, 2. 23.
29; 92, 8. 21. 22; 93, 11.
94, 5. 14. 20; 97, 3. 7. 15.
20. 25. 31; 99, 5. 100, 26.
31. 32; 105, 28. 106, 1. 3;
108, 22. 25; 109, 2. 8. 9.
27; 110, 1. 112, 25. 113,
3. 114, 23. 115, 16. 19;
123, 26; 129, 13. 26. 35;
132, 1. 8. 21. 28; 147, 9.
29; 161, 17. 164, 2. 165,
23. 25; 166, 1; 172, 20.
173, 30; 177, 14. 179, 1.
187, 25. 197, 23; 202, 20.
21; 203, 2. 22; 205, 17.
35; 207, 26. 37; 209, 14;
211, 28. 213, 39. 215, 14.
25. 31; 218, 1. 21; 220, 3.
221, 29. 34; 222, 3. 16;
223, 4. 24. 29; 224, 5. 12.
16. 19. 35; 225, 10. 13.
229, 10. 234, 28. 30; 235,
8. 9. 14; 236, 9. 14. 29.
30. 33; 237, 13. 238, 5
adn. 12. 21; 239, 22. 26;
241, 20. 24; 242, 7. 8. 28
et marg. 243, 8. 19 *marg.*
24; 244, 35 *marg.* 245, 1.
246, 2. 22; 247, 24. 25;
248, 33 *marg.* 249, 2. 3. 5.
6; 252, 36. 260, 17. 265,
9. 30; 267, 16. 268, 7. 23;
269, 10. 272, 27. 273, 33.
39; 295, 4. 8; 297, 7. 299,
29. 302, 3. 303, 35. 305, 22
Graecorum litterae 221, 29
Graeca locutio 177, 18
Graeci sermonis idioma 187,
27
Graeco more 173, 1
Graeca declinatio 164, 2
Graeca forma 132, 9
inter Graecam Latinamque
formam 24, 16. 147, 32
Graeca nomina in Latinam
linguam conuersa 24, 15
seq.
Graeca nomina *quem accen-
tum habeant* 182, 19
Graeca nomina 132, 1. 28;
propria 129, 13; appella-
tiua 129, 15; neutra 92, 29
Graecus genetiuius in *ov* 132, 1
Graeci Graecia 98, 14
Graecia 96, 1
Graecus Graecia 68, 24; G.
Graeculus 70, 9; G. grae-
cisso 253, 25
Graugena 96, 14
gramen 42, 18
gramma 108, 21
grammatica ars 161, 23
grammatica et rhetorica *quo
differant* 180, 16 *seq.*
grammaticus 69, 29. 191, 21;
grammatici et rhetores *quo
diff.* 268, 30
grandi granditer 54, 28
grandiusculus 80, 4. 233, 34
granum 41, 26
grassator *orth.* 293, 16
grates et gratias *quo diff.*
289, 28
grato grate 54, 22
gratulor 51, 1
grae et ponderosum *quo diff.*
283, 9
Gregorius 104, 34
gremen 42, 21 *adn.*
grex gregis 119, 11
grus gruis 118, 22. 129, 32;
unde dicatur 244, 26;
onomatopocium nomen
244, 27
gs = x 225, 8
gummi 89, 17. 19. 109, 27
gurgus 132, 27; g. gurgitis
116, 26
gustus 61, 17 *adn.* 125, 30
gutta et stilla *quo diff.* 288, 16
guttur 114, 30
guttur 42, 29
gypsus *quid sit* 273, 34

H.

- H littera 97, 30. 225, 6; *eius
descriptio* 303, 15. 306,
22; *quomodo formetur* 307,
27
ab h et g litteris accentus
ablatus 182, 18
habeo 50, 15; habeor 50, 20
habitus 69, 1
hac 155, 18. 167, 13
hactenus 167, 21; *orth.* 300,
19
Sancti Hadriani signum uel
templum 187, 30
haec *orth.* 293, 17
haereo 50, 23 *adn.*
haeresis *orth.* 299, 1; haeresis
Haeretici *quid signif.* 267,
11
hanc *orth.* 299, 2
Hannibal 111, 24
harundo 111, 14
Hasdrubal 111, 24
hastile 43, 3
haud longe *orth.* 299, 3
haud procul *orth.* 299, 3
haurit *orth.* 291, 2
haut *orth.* 294, 1
haut nuper *orth.* 299, 3
hebes hebetis et hebs hebetis
108, 2
Hebraea lingua 218, 9. 10
Hebraei 225, 13. 266, 9 *marg.*
Hebraeorum libri XXII ex
uetere testamento 225, 14
Hebraica nomina, *uide* no-
mina
hei, ei 265, 25 *marg.*
heia 168, 9
hela helius heli helam 137,
6. 196, 8
Helena 95, 21; *accentus* 182,
19
Helenus *accentus* 182, 19
helum helius heli helum 137,
6; helus helius heli helum
196, 8
hem 168, 6
herba 163, 32; h. herbidus
68, 3; h. herbosus 68, 6

- Hercules 116, 28. 132, 28;
 Iouis filius 213, 9
 hercle 54, 2. 168, 11. 212,
 37. 260, 16
 here heri 258, 25
 hereditas *orth.* 299, 1
 heremus 103, 28; *orth.* 294, 3
 heres 116, 32; *orth.* 299, 1;
 h. exheredo 14, 14
 heri 53, 24. 166, 26. 167, 15,
uide here; heri *utrum ad-*
uerbium, an nomen sit 198,
 18
 heroicus uersus 183, 11
 Hesdras litterarum inuentor
 221, 27
 hesternus *orth.* 293, 4
 heu 53; 30. 61, 17. 158, 33.
 168, 7. 171, 14. 212, 30.
 265, 27; heu *aut monosyl-*
labum aut dissyllabum
 218, 20; heu *interiectio et*
aduerbium 261, 22 *et marg.*
 heu *interiectio* duplicata
 218, 15. 265, 29
 heus 53, 30. 168, 6
 heus heu 260, 35
 hexaptota, *uide* nomina
 hiat *orth.* 293, 23
 hic. *pronomen et articulus*
 234, 23
 hic *pronomen* 138, 6. 139,
 15; hic 203, 27. 212, 4;
 hic *pronomen minus quam*
initium 166, 3; *decl.* 141,
 27; hic hi 139, 5. 149, 3;
 hic ipse 149, 31; hic ullus,
 hi ambo *non dicendum* 250,
 6; hic et is *quo diff.* 194,
 14; hic *pronomen et hic*
aduerbium quo diff. 293, 20
 hic *modo correptum, modo*
productum 227, 20
 hic *orth.* 293, 20
 hic *aduerbium* 53, 22. 154,
 27. 155, 17. 167, 13. 168,
 18. 24. 211, 39; hic 203,
 27. 212, 5
 hiece 140, 10. 227, 21
 hicine 139, 16; *pro* hicne
 205, 5; quasi hicine 140, 18
 hiemo 14, 18
 hiemps hiemis 122, 24
 hiems hiemo 14, 18
 Hieremias 97, 18
 Hierusalem 39, 6
 † hiliria hiliriae 92, 12. 96, 7
 hinc 155, 18. 167, 20
 hio 11, 17. 23. 30
 hirundo 114, 14
 Hispania 68, 25. 96, 1
 Hispani Hispania 96, 13;
 Hispanus Hispania 68, 25
 hispidus *orth.* 294, 4
 historia 173, 32
 historiae 161, 13
 historicus 69, 29
 ho et hor finita uerba 15, 28,
uide uerba
 hōc hōc 227, 19
 hodie 53, 25. 154, 23. 167,
 15; quasi hoc die 133, 17.
 212, 7. 258, 28; *orth.* 299, 1
 hodiernum *orth.* 299, 1
 holocaustum 41, 33. 106, 14
 holus holeris 118, 18. 29
 homicida 95, 10
 homicidium 41, 33
 homines et bestiae *quo diff.*
 289, 13
 homo hominis 86, 1. 110, 7.
 111, 18; h. hominior
 hominissimus *non dicen-*
dum 144, 26; homo ab
 humo dictus 216, 12; h.
 homuncio 70, 3. 9
 homoeosis *quid sit* 273, 31
 homullus 70, 4. 9
 homullulus 70, 4
 homuncio 70, 3. 9
 homunculus 70, 4
 honestus tior tissimus 144,
 37; honestus diues pecu-
 niosus locuples opulentus
 beatus *quo diff.* 277, 17
 honoratus tior tissimus 144,
 37
 honorifice 55, 13
 honos *orth.* 298, 21
 honor honestas 69, 19. 116, 3
 honorificabilitudinitas 164,
 17 *cum adnot.*
 hor finita nomina 23, 6
 hora *orth.* 298, 28
 hordea 47, 27; hordeum 43,
 27
 horrescens 56, 10
 horret *orth.* 299, 1
 horreum 41, 29. 21 *adn.*
 horreo horror 74, 12; *quid*
signif. 253, 3
 horrendum *aduerbium* 259,
 31
 horribilis *orth.* 299, 1
 hortandi *aduerbia, uide ad-*
uerbium
 hortatiuus casus i. uocatiuus
 primae personae aptus 249,
 12, *uide* casus
 hortatus 56, 18. 23
 hortor 51, 5
 hortus 46, 23
 hospes 116, 32. 34; h. hospi-
 talis 67, 24
 hospita 116, 34
 hospitalis 67, 24
 hostia et uictima *quo diff.*
 283, 18
 hostire *idest* aequare 214,
 28
 hostis 61, 17 *adn.*; *cur dica-*
tur 214, 28; h. hostilis 67,
 29
 hostorium *quid sit* 214, 29
 huc 155, 17. 167, 13. 168, 27
 huius *orth.* 299, 2
 huiusmodi 89, 24; *accentus*
 296, 1
 huiuscemodi 89, 25
 humaniter 55, 17
 humanitus 54, 11
 humanum *orth.* 299, 2
 humatus *orth.* 299, 2
 humerus humeri 129, 11
 humidus et madidus *quo diff.*
 280, 1 *adn.*; humidus et
 uidus *quo diff.* 280, 1
 humilio 12, 6. 50, 13; humi-
 lior 50, 17
 humilior 12, 7; humilius 12,
 8; humiliter 54, 9 *adn.*;
 humillimus 81, 13
 humo *pro* homo 178, 19
 humus 103, 28; h. humi 129,
 8; *orth.* 299, 2; humus
 terra tellus *quo diff.* 285,
 13
 hunc *orth.* 299, 2
 huu 168, 6
 hymnus 225, 2; *orth.* 299, 6.
 300, 28
 hyperbaton *quid sit* 270, 26
 hyperbole *quid sit* 272, 7
 hyphen *quid sit* 229, 32
 hypocritum *orth.* 299, 6
 hypozeuxis *quid sit* 269, 21
 hysterologia *quid sit* 270, 30
 hysteroproteron *quid sit* 270,
 30

I.

- i littera 223, 7; 226, 12; non
 praeiudicans in uerbis 5, 7
 i litterae descriptio 303, 20.
 306, 24; *quomodo forme-*
tur 307, 28
 i littera dichronos 224, 7
 i ante *o* pro consonante 5,
 15. 17. 19. 22. 6, 7
 i loco consonantis 78, 26
 i sonum y Graecae habens
 223, 11
 i pura 11, 34. 12, 1. 6. 11
 i geminata in una syllaba
 224, 1
 i in e mutata euphoniae
 causa 115, 35
 ex i et u commixtus sonus
 223, 12
 per i uocalem secunda per-
 sona cognoscitur 5, 14

- i terminata uerba neutra* 53, 9
i finita aduerbia 54, 5
 comparatiuus *i breuem habet* 78, 23
iaceo 49, 20. 50, 22
iacio 11, 6
iactanter 55, 21
iacto 50, 14
iactor 50, 19
iactus 61, 17 *adn.*
iam 53, 19
iamen 42, 18 *adn.*
ianus quid sit 271, 16
† iarosilem 6, 10
ibi 53, 22. 168, 25. 211, 39
ibilis terminata nomina 18, 30
ibulum terminata nomina 18, 29
ibundus finita nomina 18, 31
ico ictus, icio ictus 220, 23
icon quid sit 273, 34
icona orth. 297, 19. 300, 11
ictus 44, 14
idcirco 169, 13
ideae hoc est aeternae et incommutabiles rationes 26, 23
Idem 140, 27. 141, 2. 205, 13. 248, 27
Idem 140, 26. 141, 1. 205, 9. 248, 27
idem pronomen quid sit 36, 11; minus quam finitum 141, 16
idem unde ortum sit 205, 8
idem idest is et demum 140, 33; *idest is et homo* 140, 23
identidem 141, 3
ideo 169, 12
idus 241, 11; *decl.* 126. 2
idus quasi ii dies 126, 5
ieiunium 40, 12. 106, 14; *decl.* 41, 15; *ieiunia ieiunia* 104, 3
ieiuno 49, 11. 50, 24
ieiunus 40, 30. 103, 22
iesaias 97, 18
iezabel 112, 12
igitur 57, 25. 29. 158, 4. 169, 12. 182, 25; *orth.* 297, 19. 300, 11
ignaua ignauia 98, 11
ignauus 40, 31; *i. ignauia* 68, 23
ignesco 48, 25
igneus 69, 30. 105, 34. 191, 22
igniculus 70, 8. 13
ignifer 164, 15; *i. igniferi* 101, 5
ignis 117, 16; *decl.* 61, 17 *adn.*
ignominiose 55, 15
ignorare et nescire quo diff. 281, 3
ilia orth. 297, 19
Iliades Iliadae 97, 25
† iliaria 96, 7
ilico orth. 297, 19. 300, 11
ill - , uide inl-
illa illae 196, 6
illac 155, 18. 167, 13
illatus orth. 295, 19
ille 135, 23. 30. 139, 15. 141, 6. 8; 203, 2; minus quam finitum 141, 10
illeipse 139, 16
illic 154, 27. 155, 17. 167, 13. 168, 24. 205, 2. 212, 4
illicine 205, 3
illido orth. 295, 19
illinc 155, 18
illiscum 168, 4
illius 137, 16
illuc 53, 23. 155, 17. 167, 13. 168, 27. 212, 1
illud orth. 297, 16. 300, 2
illum illi 196, 6
illus 148, 25. 27. 149, 12; finitum 148, 29; infinitum 148, 30
illus illius 196, 5
im - , cf. in-
im termin. nomina 124, 1
ima orth. 300, 11
imago inis 110, 17; *orth.* 297, 19. 300, 11
imber 100, 31. 114, 4; *imber nimbus pluuias quo diff.* 278, 5
imbibo orth. 295, 17
imbros 100, 30
imitatur orth. 297, 19. 300, 11
imitor 51, 5; *i. bonos* 87, 28
immanes orth. 294, 9
immemor orth. 294, 5
immitto orth. 295, 17
immo 54, 1. 168, 12; *orth.* 297, 13. 300, 11
impar 114, 2
impedit orth. 294, 5. 299, 33
impendit orth. 297, 13. 299, 33
imperatiuus modus, uide imperatiuus
imperatiuus nomen 103, 24.
imperator orth. 294, 5
imperito imperite 54, 21
impersonalis modus, uide impersonalis
impietas orth. 297, 13
impius orth. 294, 5
impleo 49, 20
impono orth. 295, 17
improperat non improperat 186, 18
imus et infimus quo diff. 283, 1
in 59, 6. 9—13. 25—27. 32. 60, 2. 5. 7. 9. 12. 14—18. 170, 16—19; *communis syllaba* 227, 31; *in praeposito orth. quomodo se habeat in conpositis* 295, 16
in pro contra 217, 13
in pro inter 175, 23
in pro super 175, 18
in aliquem pro in aliquo 175, 27
in aliquo hoc est per aliquem 175, 28
inanimus et exanimus quo diff. 278, 3
inbuo 9, 23
incedo 50, 23
incensus nomen et particip. 263, 19
incessanter 55, 22
incestum 41, 32
inchoatua uerba, uide uerba inchoo 15, 27
incido orth. 295, 17
inclino 49, 15; *a chaos Graeco* 207, 39
inclytus 40, 29; *orth.* 299, 6
incola 96, 13
inconditus quid sit 266, 16
inconuulsus 41, 1
Incorporalium rerum nomina in or ex indicatiuo praesenti deriuata 19, 5—8
incrementum 75, 4
incubo 26, 5. 32, 23
incus incudis 118, 11; *unde deriuatur* 118, 11. 12
indago 32, 23. 76, 8. 11. 13
inde 53, 23; 26 *adn.* 167, 20
indecor indecoris 114, 37
indicatiuus modus 48, 14. 197, 3. 150, 35. 151, 2. 6. 33; 166, 16; *quare dicatur* 197, 5. 206, 28. 251, 24
indicatiuus modus excellentior quam infinitiuus 18, 8
ex indicatiuo praesenti deriuata nomina rerum incorporalium in or 19, 5—8
ex indicatiuo praesenti primae coniug. manantes tredecim terminationes 27, 33—28, 8
de indicatiuo praesenti uenientium nominum termi-

- nationes generales XXVII
 36, 33
 de indicatio praesenti uenientium nominum terminationes speciales 36, 34
 indicatiuus futuri coniugationum 153, 21—32
 indicatiuus *nomen* 103, 24
 indicium 42, 1
 indico 49, 13
 indictum 41, 21 *adnot.*
 indignor 50, 27
 indiuidua quae et propria dicuntur 12, 27
 indiuidua species seu formae continent 12, 27
 indocte 213, 26
 indoctus 40, 20
 indulgeo *quot significationes habeat* 259, 4
 indulgens indulgentior 79, 14
 indulgens *nomen et participium* 263, 11
 indulgenter 168, 28
 ineptus 85, 32
 iners inertia 68, 27; i. inertiis *decl.* 122, 20; i. inertiis inertissimum 79, 9
 iners tardus piger segnis *quo diff.* 281, 8
 inerter inertius inertissime 79, 9
 inerti inertia 98, 23
 inertiis inertissimus 81, 11
 inerior 78, 29
 infamis et famosus *quo diff.* 281, 13
 † infar 113, 32
 infelicitur 55, 19
 inferior infimus 78, 22
 inferum 41, 31
 infero *orth.* 295, 17
 inficere et officere *quo diff.* 282, 7
 infideli infidelitas 69, 16, 116, 6
 infimus 81, 28
 infimus et imus *quo diff.* 283, 1
 infinitiuis modus 48, 18, 151, 3, 18, 33; 207, 13, 211, 6; *unde dictus* 251, 31
 infinitiuis impersonalis et passiuus *quo differant* 211, 7
inter infinitiuum et impersonalem *quid intersit* 151, 25
 infinitiuis qui et communicariuus 197, 32
 infinitiuis modus loco nominis positus 197, 30—198, 10
 ex infinitiuo futuro deriuata rerum corporalium uocabula 19, 5—10
 infinitiuis *quot casus habeat* 197, 30
 ab infinitiuo futuro nascentia nomina 20, 18
 infirmus 41, 1
 inflit 53, 8
 infitior 51, 2
 inflammo 49, 15
 in foras 213, 35
 informus 61, 17 *adn.*
 infra 56, 6, 14; i. inferior 79, 16, 81, 28
 infula *quid sit* 264, 32 *et marg.*
 ingeniose 55, 13
 ingens 40, 14, 57, 12, 121, 35
 ingero *orth.* 295, 17
 ingluuius 131, 10
 ingrate 55, 14
 inguen 42, 19
 inhibere et prohibere *quo diff.* 286, 7
 inimicus 41, 1, 103, 23
 initium 42, 1; *orth.* 297, 19, 298, 3
 initium et principium *quo diff.* 276, 1
 iniuria 41, 12; *quid sit* 216, 28
 inlatinae coniunctiones 182, 27
 inluminator inluminatrix 115, 10
 immaculatus *orth.* 294, 6, 297, 19
 inmemor 115, 3 inmemoris 114, 37
 immolare et mactare *quo diff.* 283, 15
 immortalis *orth.* 294, 6
 innitor *orth.* 295, 17
 innocens 56, 16; *orth.* 297, 11
 innocens et innocuus *quo diff.* 277, 5
 innoceo 56, 14
 innuit *orth.* 297, 11
 Ino 109, 36
 inopi inopia 98, 23
 inops inopia 68, 27; i. inopis *decl.* 123, 11
 inpello 49, 25
 inperatiuis modus 48, 15, 150, 35, 151, 1, 2, 7, 33; 197, 8, 206, 39; *unde dictus* 166, 9, 251, 27
 inperator *orth.* 297, 24, inperatores *orth.* 298, 14
 impersonalis modus 48, 20, 151, 3, 30, 34; 207, 19; *unde dictus* 252, 7; pro

- nerbi genere creditus 254, 14 *marg.*, 15; impersonalis et passiuus *quo diff.* 211, 7
 inportunus 40, 30, 61, 17 *adn.*
 inpotens 40, 20
 inpraesentiarum 200, 16
 improbat *non* improbat 186, 18
 imprudentia *orth.* 299, 11
 inpune 54, 14; *unde dictum* 259, 23
 inquam 53, 8
 inquiri *orth.* 295, 17
 inquit *orth.* 297, 17, 300, 3
 inruo 49, 25
 insania et furor *quo diff.* 279, 13
 insanus 40, 31, 103, 23
 inscribo *accusatio iunctum* 177, 25; *quid sit* 174, 21
 insequis insequentia 98, 17
 insensatus 41, 1, 61, 17 *adn.*
 insequi et sequi *quo diff.* 275, 15
 insequor *orth.* 295, 17
 insidiose 55, 14
 insignis insignio 11, 11
 insinuo 49, 12
 insipienter 213, 27, 261, 9
 insons insontis 123, 4
 inspicere suspicere etc. *quo diff.* 279, 6
 inspico 34, 25, 38, 16
 instans tempus, *cf.* tempus
 instanter 55, 20
 instar *utrum aduerbium sit an nomen* 198, 18
 insula *unde dicatur* 264, 31
 insulsus 85, 33, 146, 9
 insulto 49, 14
 insum 53, 11 *adn.*
 insurgo surgo exurgo resurgo consurgo *quo diff.* 289, 15
 integri integritas 69, 8
 intellectus 44, 14
 intellectus et sensus *quo diff.* 278, 1
 intellegens 55, 30
 intellegibilia 174, 25
 inter 47, 5, 58, 6, 13
 intercapio intercapedo 68, 32, 111, 5
 interea 57, 23, 169, 10; *orth.* 299, 8, 300, 29
 interea et interdum *quo diff.* 289, 9
 interiectio 61, 14, 158, 31—37, 171, 14—20, 217, 35—218, 23, 265, 19—266, 19; *cur inuenta sit* 265, 22

- interiectio dici potest integra elocutio 171, 20
 interiectionum accentus 218, 18. 266, 9
 interiectiones peregrinae 266, 10
 interiectio apud Graecos 63, 20
 interiectiones Hebraeorum 218, 9, *cf.* *rachia*
 interiectio aduerbio conso-
 ciata 218, 5
 interiectio et aduerbium *quo*
diff. 265, 33
 interiectiones non mutatae in
 aliis partibus 218, 9
 interiectio quasi interius ia-
 cens ratio 218, 4
 interiectio *nomen unde dica-*
tur 217, 36. 265, 20
 interitus 44, 14
 interlego *per e* 182, 1
 interpres 116, 33
 interrogandi aduerbia, *cf.*
aduerbium
 intestina 85, 12
 intus 81, 21
 intus sonus *quid sit* 223,
 12
 intus *idest* medius 223, 14
 intra 56, 6. 14; *i.* interior
 79, 16. 81. 21
 intrinsecus 54, 11
 intro 50, 22. 155, 22. 167,
 13. 168, 21. 27; 212, 1
 intro et intus *quo diff.* 276, 14
 intro et foras *idem sunt* 260,
 30
 introeo 213, 33
 introitus 44, 12 *adn.*; 61, 17
adn.
 intromitto *orth.* 295, 17
 intueri uidere etc. *quo diff.*
 279, 6
 intus 53, 22. 155, 21. 23. 26.
 167, 13. 168, 21. 25. 211,
 39. 213, 29
 intus et foras *quo diff.* 276,
 15; *idem sunt* 260, 30
 intus et intro *quo diff.* 276,
 14
 † inuar innaris 113, 31
 innideo 50, 23; *i.* inuidus 19,
 20. 68, 4
 inuidia 41, 13
 inuidus et inuidiosus *quo diff.*
 287, 13
 inuitans inuitatorus 56, 2
 inuitatus inuitandus 56, 3
 inuito 50, 14; inuitor 50, 18
 inuium deuium auium per-
 nium *quo diff.* 287, 3
 inuocatio 75, 10
 inuoco illum 87, 27
 io uel ior *finita uerba* 9, 23.
 10, 30. 31. 11, 4. 10. 19.
 21. 12, 13. 18; 15, 27. 29,
 20. 24; 33, 18. 20. 21
 io et ior *finita uerba* per con-
 iunctas litteras 15, 29
 ioculariter 55, 18
 iocor 51, 2
 iocus ioci ioca 47, 2. 237, 14
 Ionas 97, 18
 ior *finita nomina* 23, 6
 Iordanis 39, 6
 Iouis 90, 15; quasi Iouis
quid sit 240, 17; *i.* aer su-
 perior 234, 33
 ips term. *nomina* 122, 28
 ipse 135, 32. 139, 15. 148,
 5. 7. 11; 149, 18 — 29;
 initum 135, 34; minus
 quam finitum 136, 2. 141,
 15
 ipsim ab ipso 199, 2
 ipsus ipsa ipsum 196, 6
 ir 101, 31; *ir* iris 101, 35.
 102, 1; 114, 26
 ira 41, 13; *i.* irascor 29, 8
 ira et iracundia *quo diff.* 278,
 20
 irascor 51, 2
 iris 101, 33; iris iridis 101,
 35. 102, 2
 ironia 173, 32; *quid sit* 272,
 21
 irps termin. *nomina.* 122, 26
 irretio 14, 7
 irrideo *orth.* 295, 19
 irritio irritamen 113, 19
 irritum *orth.* 294, 8. 297, 20.
 300, 11
 irritus irritū 295, 25
 is terminata secunda persona
 49, 5. 26
 is 135, 32. 203, 31; *is* ea id
 138, 7; *is* pronomen rela-
 tium 203, 32
 is et hic *quo differant* 194, 14
 Israelita 95, 11
 iste 135, 32. 139, 3
 istac 167, 13
 istic 167, 13. 205, 2
 istic istac istoc 140, 32
 isticine 205, 4
 istiusmodi 89, 24; *quem ac-*
centum habeat 296, 1
 istud *orth.* 300, 2
 ita 57, 24. 169, 11
 ita et sic *quo diff.* 285, 23
 Itali 176, 31; *I.* Italia 98, 12
 Italia 96, 1; *I.* Italicus 72,
 34; *I.* ab Iulo 262, 2;
 Italiam *proceleusmaticus*
 267, 1 *mary.*
 Italicus 69, 29
 Italicus et Italus *quo diff.*
 287, 1
 Italus Italia 68, 25
 itaque 57, 24. 169, 11. 182,
 25; *orth.* 297, 19
 item 57, 23. 169, 10
 itemque 57, 23. 169, 10
 iter uel itiner 114, 5; *orth.*
 300, 11
 iter et itiner *quo diff.* 283,
 22
 iterum *orth.* 300, 12
 itum *orth.* 294, 8
 'iubeo gaudere' *quid sit* 173,
 26
 iubeo illum 87, 27
 Indaea 95, 36
 Indaeorum litterae 221, 28
 Indas 97, 19
 iudicans — iudicandus 57, 5
 iudicium iudicialis 67, 24
 iuger iugerum 245, 27
 iugere iugerum iugeribus
 126, 32.
 iugero iugerorum iugeribus
 126, 30
 iugerum *quid sit* 245, 27
 iugiter 54, 9 *adn.*
 iuglandis *pro* ioglandis 180, 4
 Iulianus 166, 4
 Iulius 104, 33. 169, 16
 iumentum 41, 31
 iungo iugum 74, 3
 iunior *pro* iuuenior 78, 25
 Iuno 110, 3; *i.* aer corpu-
 lentus 254, 34
 Iuppiter 88, 34. 89, 7
 iura et leges *quo diff.* 287, 10
 iurandi aduerbia *cf.* *aduer-*
bium
 iuri iuria iniuria 98, 23
 ius *finita nomina dir.* 69, 30
 ius iuris 118, 21. 129, 24; *i.*
 iniuria 68, 27
 iusta 95, 23
 iustitia 95, 15. 25; *orth.* 299,
 10. 301, 2
 iussi iussus 15, 17
 iussum ire iussor 75, 16; *i.*
i. iussio 75, 8
 iussum iussio 14, 29
 ius sto iustitium iustum 19,
 23
 iustitia 143, 19; *i.* iustitiae
 iustitiam 90, 2; *decl.* 61,
 17 *adn.*; generis neutrius
 83, 2
 iustus 40, 11. 61, 17. *adn.* 103,
 22; *decl.* 40, 25; *i.* iusti-
 tia 13, 29; *i.* iustifico 24, 27
 inueis inuenisco 29, 7. 30, 16
 inuenta inuentas inuentus
quo diff. 281, 15
 inuis *pro* Iouis 178, 19

iuuentus 129, 22
iuxta 56, 6. 14
iuxta secundum secus *idem*
esse 215, 15
ix *terminata nomina* 119, 17.

K.

K *littera* 97, 30. 225, 8; *ei*us
descriptio 304, 1. 306, 25;
quomodo formetur 307, 29.
k et c *quomodo inter se*
habent 224, 34
Kalendae 84, 33. 224, 34;
cur sit num. plur. 241, 8
Kalendae et Karthago *nomina*
Graeca 224, 35
kalo 241, 9
Karthago 224, 34
κατά 215, 36
κατ' ἀντιφράσιν 208, 36.
241, 2
κατὰ Μαθηταῖον 216, 1
κλίση 128, 30
κλύω 4, 14

L.

L *litterae descriptio* 304, 7.
306, 26; *quomodo formetur*
307, 30
d pro l 213, 2
l apud Latinos liquescens
224, 18
coniugatio per l 4, 15
labefacis *accentus* 177, 10
labor 114, 29. l. laboro 14, 11
lac 85, 4. 107, 23; l. lacto 14,
8. l. lactis 120, 3—16
Lacedaemona 274, 20
lacerat laniat lanceat *quo diff.*
282, 18
laccessio 186, 30
Lachesis *quid sign.* 272, 32
lact 120, 6. 7
lacte 120, 9
lactes 120, 15
lactis *nominatiuus* 120, 16
lacus 44, 12 *adn.* 61, 17 *adn.*
125, 29; l. lacunar 68, 12.
69, 27
lacus lacu *laco masc.* 192, 20;
lacus lacus *fem.* 192, 22
laedo laedor 49, 32
laesi laesio 110, 34
laesum ire laesio 75, 8
laesus 105, 3
laetans — laetandus 57, 7
laeti laetitia 98, 7
laetitia 68, 21; *quid sit* 131, 18
laetities laetitia 131, 16
laetities *quid sit* 131, 18
laeto 50, 6
laetor 50, 5. 26
laeva *orth.* 224, 10

lambo 30, 15
lamen 42, 20
lana lanio laniones 257, 23
lanceat laniat lacerat *quo diff.*
282, 18
lanugo, inis 110, 17
lanx lancis 121, 23
Lar 113, 29
las laris *quod et lar idest*
ignis 115, 22
laser 114, 6
lapes *masc.* 192, 23
lapis 86, 1. 117, 17; l. lapi-
cula 71, 5; l. lapiculum
192, 2
lapis *gen. neutr.* 82, 35. 193,
1; *fem.* 192, 24
laqueatus lacus 129, 1
laqueus laquear 69, 27.
laruae i. talamascae 248, 33
marg.
lata 95, 27
lateo latro 14, 29. 74, 2; l.
latex 15, 12. 23, 21. 74,
25; lateo laterna 35, 3
later 114, 4; l. lateris 114, 20
laterem 244, 12; *quid sit* 244,
14
Latina loquella 198, 6
Latina lingua media inter
Graecam et Hebraeam 225,
12
Latini antiquissimi 225, 10.
uide antiqui
Latinitas 197, 21. 205, 27
Latinitas philosophica 201,
16
Latinitatis status 134, 18
Latinorum litterae 221, 30
latro 110, 8; l. latrunculus
70, 16
latrocinor 16, 1
latus 118, 19. 144, 38; l.
dilato 24, 27
lauacrum 41, 28
laudabilis le 124, 17
laudans 55, 29
laudatio 75, 10
laudatum ire laudabilis 75, 17
laudatus a um 55, 28
laudo 49, 12. 50, 14
Lauinia arua 165, 10
lauo 49, 12; l. lauas lauis
255, 25; l. *actiue et depo-*
nenter 255, 23
lauro *actiue et deponenter*
255, 23
laurea et laurns *quo diff.* 282,
21
laureolum 70, 32
laurus 103, 29. 105, 12. 126, 7
laus laudis 120, 24
lea *non dicendum* 239, 4
lecti lectio 68, 30

lectio 75, 11. 110, 2, lectionis
110, 15
lectito 31, 23. 48, 24. 152,
3. 16. 206, 25. 207, 35.
253, 6. 16
lectores *orth.* 298, 14. 300, 13
lectum lectu 210, 28
lecturio 48, 23. 152, 3. 9;
206, 24. 253, 1, 17
lecturus 105, 4
lectus lecti 128, 30; *decl.* 57,
10
legam lector 18, 18
legatus et orator *quo diff.*
281, 5
legendus 105, 7
legens 156, 7; l. legentes 156,
24; l. lecturus 156, 15;
legens — legendus 57, 4;
l. relegendus 156, 24
leges et iura *quo diff.* 287, 10
legi lector 20, 28; l. lectus
21, 29
legio et dilectus *quo diff.*
288, 1
legit *acc.* 190, 5
lego 48, 15. 23. 49, 24. 50,
15. 150, 6. 11; 152, 3. 13;
252, 38; l. legis 153, 5.
10. 19; l. legens 21, 25;
l. lector 73, 25
lego lectito lecturio 251, 14
lego neglego 154, 13; l. legor
154, 1; l. legam 153, 24;
l. legimus 154, 12; l. legito
7, 20
lego *quot significationes ha-*
beat 257, 24 *marg.*
lego te 208, 23
legor 50, 19; l. legeris 153, 11
lenio lenimen 113, 24
lenis 61, 17 *adn.*
leno 85, 3; l. lena 124, 20
lens lentis 121, 29
lens lendis 121, 30
Lentulus Lentulaster 13, 27;
L. lentulizo 24, 22
leo leaena 101, 26. 124, 20.
239, 4; l. laena 68, 17
leo 109, 35; leonis 110, 12
lepos 117, 32
lepus 118, 2; l. leporis 118, 3
lepus lepusculus 70, 12
letum 46, 30. 85, 1
leuir 101, 27
leuis 61, 17 *adn.* 117, 27
leuiter 55, 19
Leuitis 69, 30
leuo 49, 12
lex legis 119, 12. 224, 14;
l. lego 14, 22
libeo libido 74, 2
liber 47, 7. 100, 7; l. libero
24, 28; l. libellus 70, 19;
22*

- l. libertas 69, 12. 115, 31;
 liber liber 257, 8
 Liber *quot significationes habeat* 100, 18
 liber liberi 100, 22; l. libri 100, 24
 liber *uolumen* 100, 19. 23
 liber *ingenuus* 100, 19
 liberatio *orth.* 298, 4
 liberi et filii *quo diff.* 283, 23
 liberos *orth.* 298, 17. 300, 16
 libertas 115, 23
 libet 53, 8. 257, 11; l. libido 68, 33. 111, 6
 libripens 121, 37; *quid sit* 121, 38
 libros *orth.* 298, 18
 libum libo 14, 9. 34, 21
 licet 53, 9. 169, 7
 lien 113, 2
 lignarius 104, 32
 lignee 99, 32. 100, 3
 ligneus 105, 34, lignee 106, 4
 lignifer feri 101, 6
 lignum 41, 30. 86, 1. 89, 31
 ligo ligamen 113, 19
 Liguria 118, 25
 Ligus Liguris 118, 25. 129, 30
 lilium 41, 26
 limen 42, 20
 liminare 43, 4
 limus 84, 29
 linea 41, 13
 liquatum ire liquamen 75, 6
 liquidae litterae *cur dicantur* 224, 17
     coniugatio per liquidas 4, 15
 liquidae in metro defluentes 224, 18
 liquor 19, 13. 15. 16
 lis 117, 17
 lithostrotus *quid sit* 236, 33
 liticen 74, 28
 litigo litigium 14, 32. 16, 31. 36, 13. 37, 10. 74, 3
 littera 159, 21. 221, 10
 litterarum uirtus 302, 1—307, 18; ordo 225, 21—25
 litterae *quomodo formentur* 307, 19—308, 13
 littera *unde dicatur* 221, 15; pro elemento 225, 16. 31; quasi legitima 221, 18
 littera *cur atomus uocetur* 222, 16
 litterarum accidentia 225, 15
 litterae potestas *hoc est sensus* 160, 28; *quid sit* 225, 20
 litterae figura *hoc est corpus* 160, 27; *quid significet* 225, 19
 litterae definitio 64, 4. 8; 221, 11
 litterae spirido 160, 28
 littera figura nomine potestate consistens 160, 23
 littera hominis aetati similis 159, 24—160, 19
 litterarum genera 221, 37—222, 5
 litterae tonsae 222, 4; uirgiliae 222, 4; longariae 222, 3; unciales 221, 37
 litterarum repertores 221, 19—37
 litterae duabus columnis per diluuium propagatae 221, 22
 litterae Latinorum 221, 30; XVI 225, 11; XVII 225, 6; XXIII 225, 13; Graecorum 221, 29; XXIII 225, 13; Hebraeorum XXII 225, 13; Iudaeorum 221, 28; Samaritarum 221, 27; Gothorum 221, 36
 litterae terminales et terminationes *inter se diuersae* 107, 17. 19. 23
 littera litterula 70, 30
 litteratura *hoc est* extremitas soni 91, 33
 litteratus 40, 30
 litterula 96, 4
 litterae quid sint 221, 16
 lixa *orth.* 294, 11
 lo et lor *finita uerba* 15, 29
 loci aduerbia, *cf.* aduerbium
 loci, loca 237, 15
 'loco est' *idest* 'ibi est' 176, 29. 34
 locuples 116, 32; l. locupletius locupletissimus 79, 8
 locuples diues honestus pecuniosus opulentus beatus *quo diff.* 277, 17
 locupletur locupletius locupletissime 79, 8
 locupletas *acc.* 177, 6
 locupletis locupletissimus 81, 10
 locupletis *acc.* 177, 6
 locupletio locupletas *acc.* 177, 7
 locus 162, 26; l. loca 47, 1
 longariae litterae, *uide* litterae longe 168, 1; *aduerbium, non nomen* 198, 21
 longe longule 260, 36 *marg.*
 longitudo 69, 1. 111, 10
 longus 144, 38; l. prolongo 24, 27
 loquella, *non* loquela 175, 9. 13. 183, 27
 loquellares, *non* loquelares 175, 16
 loquendus 156, 19; nomen, *non* participium 214, 9
 loquendum 200, 13
 loquens 55, 31; loquens, loquutus loquutus 55, 34. 56, 6; l. locutus locuturus 156, 18
 loqui fari sermocinari narrare *quo diff.* 279, 1
 loquor 50, 27
 loquor, *non* loquo 154, 5
 λογός 226, 33
 Lucas 97, 20
 lucellum 70, 32
 luceo lucerna uel lucina 74, 1
 luceo 50, 22; l. lucerna 14, 27. 35, 2. 12
 lucifer 15, 4; l. luciferi 101, 4
 Lucius *quid significet* 65, 8
 lucrum lucellum 71, 2
 luctamen 42, 19
 luctans luctatus luctaturus 262, 23
 luctor 50, 27
 luctus 44, 12 *adn.* 61, 17 *adn.*
 lucus *unde dictus* 272, 29
 ludens ludibundus 75, 23. 263, 3
 ludibrium et ludicrum *quo diff.* 288, 14
 ludicror 51, 1
 ludo ludibundus 74, 18
 lues 116, 30
 Lugduni *tamquam* Lugduno 61, 11
 luis 61, 17 *adn.*
 lumen 42. 20. 112, 29
 luminare 43, 4. 109, 14; *decl.* 109, 19
 luna 163, 33
 luo lues 74, 15; l. lumen 113, 20
 lupa lupanar 69, 27
 'lupus in fabula' *quid sit* 273, 12
 lusor 75, 17
 lustra productae et lustra correptae *quo diff.* 276, 16
 lutum 85, 2
 lux *num. sing.* 241, 7; *unde dicta* 241, 8
 lux, calor, uox *igneae naturae corpora* 220, 16
 lux tenebrae 73, 11. 17
 lux luceo 14, 24; l. lucis 119, 28. 224, 14
 luxi lux 15, 14. 23, 31. 74, 31
 luxoria secunda syllaba breui 178, 21
 luxoria, *non* luxuria 178, 20
 luxories 117, 8
 luxuries 26, 1. 131, 11; luxuriei 25, 27
 luxurio 25, 25. 26, 1
 luxus 125, 30. 126, 19. 128, 20
 Lysias Lysiae 97, 5

M.

- M litterae descriptio* 304, 11.
 306, 29; *quomodo formetur* 308, 1
m apud Graecos liquescens 224, 19
per μ coniugatio 4, 15
m duplicata uocalem corripit 189, 17
m finita aduerbia 54, 8
ma mae mae mam etc. 196, 17
Macedonicus 69, 28. 191, 21
macellarii 215, 4
macellum cur dicatur 215, 3
macellum 41, 30. 71, 11. 85, 2. 192, 7
macies orth. 297, 27; *m. macer* 68, 11
macrologia quem accentum habeat 174, 2
mactare et immolare quo diff. 283, 15
mactus uirtute 87, 4
macula 71, 11. 192, 7
maefacis acc. 177, 10
mades madidus 15, 9. 74, 19
madidus et humidus quo diff. 280, 1 *adn.*
maeret et meretur quo diff. 288, 6
maesti maestitia 98, 8
maestitia 68, 21
Maeuius et Bauus poetae pessimi 273, 26
magis 54, 2. 168, 16; *pro comparatio positum* 77, 6. 260, 36; *pro superlatiuo* 77, 8
magis bonus 79, 23
magis pius pro piior 232, 31
magister 145, 15; *m. discipulus* 73, 6—10; *unde dictus* 234, 26; *magistros orth.* 298, 17. 300, 16
magistratus 125, 29; *m. magistratus* 128, 24
magnanimitas 164, 19
magne 167, 27; *maius maxime* 79, 6
magnificentissima 95, 32
magnifico magnifice 54, 17—19
magnum maius maximum 79, 5
magnus magni 99, 23; *m. a um* 107, 12
magnus maior maximus 77, 15; 81, 15; *maguior magnissimus* 77, 15
magnus maximus 81, 8; *m. magnitudo* 68, 35
magnitudo 111, 9
Magnus locus, non Magni locus 185, 3
Magontiae ciuitas 214, 20
maiestatis pluralis 203, 9
maior 78, 20. 26. 29; *m. maiestas* 69, 19. 116, 3
'maior horum', non 'maior his' dicendum 172, 12
'maior Neronum quomodo intellegendum sit 172, 1
maius maioris 18, 32. 129, 24
maiusculus 80, 4. 233, 33
Malachias 97, 19
male 54, 12. 13. 55, 14. 166, 26
male peius pessime 79, 6
malignus 40, 31
malleus malleolus 70, 21
Mallius consul 170, 11
malum 41, 23; *peius pessimum* 79, 6
malus malum 105, 14. 238, 23
malus peior pessimus 77, 16. 81, 7
malus malior malissimus 77, 18
mancipi 109, 30. 31; *manceps* 109, 31
mancus num comparari possit 232, 4
mandatiuus modus 166, 11
mane 53, 25
manes 84, 36; *quid sit* 241, 1
maneo 49, 19 *adn.* 50, 23
manna 92, 12. 96, 7. 164, 6
mantile decl. 42, 30
Manto 109, 36
Mantua 163, 33
manus 44, 15. 47, 8. 21. 23. 61, 7 *adn.* 139, 7; *m. manus* 115, 26. 129, 6
manus gen. neutr. 83, 1. 193, 2
manus decl. 125, 33; *ui um* u 90, 6
haec manus et hae manus 84, 26
manus idest bonus 241, 1
Marcellus 66, 35
Marcus 169, 16
mare 109, 15
margo 110, 26; *marginis* 110, 30. 111, 18
marinus et maritimus quo diff. 282, 14
maritus 115, 22
marmor 42, 28. 114, 30
Maro Maronis 110, 13
Mars Martis 121, 11; *quid sit* 121, 12
martyr 39, 9. 101, 29. 114, 23; *martyra* 114, 24
mas et masculinum quo differant 82, 19
mas masculus 70, 10; *masculinum* 234, 15
mas maris 115, 21
masculus et uir quo diff. 284, 18
massa pro maza 225, 4
mastruga 174, 18
mater 114, 5; *m. matris* 114, 22; *unde dicta* 238, 27
materies 131, 10
Mathias 97, 19
Mattheus 105, 31
maxilla 70, 26
maxime pro comparatio positum 260, 36
maxime bonus 79, 23. 30
maximus quasi magnus 80, 21
maxumus 223, 16
mea 155, 29
meum ex meo 199, 1
mecum 168, 4; *m. tecum*
secum nobiscum uobiscum 53, 29
meum sonorius quam cum me 212, 27
medella, non medela 175, 8. 13
Medentius 225, 4
medeor 51, 2; *medeor et medicor quo diff.* 255, 7; *medeor tui uel tibi* 255, 9
mederer productum, mederetur correptum 186, 20. 22
mediae uocales 223, 7
mediae coniunctiones siue communes, uide coniunctio
medicor te 255, 10
medii medietas 69, 11. 115, 36
Medientius 225, 5
mediocre 168, 2
mediocrior 40, 3. 77, 21. 232, 18
mediocris 40, 2. 77, 2. 21. 232, 11. 15; *quomodo comparetur* 232, 9
mediocrissime 55, 6
mediocrissimus 40, 3. 77, 21
mediocriter 55, 5
mediocrius 55, 5
Mediolanum ciuitas 178, 6
meditamur et melitamur quo diff. 289, 11
meditativa uerba, uide uerba
meditatus mediatiuus 75, 26
meditor 50, 28
medius fidius 54, 3. 168, 11; *i. semideus* 213, 1; *quasi dios filius* 213, 3. 260, 20
medullitus 54, 11
medidius 54, 2
mei et mis quo differant 194, 9
mel 43, 27. 85, 4; *m. mellis* 112, 8; *mella* 43, 29. 47, 26. 85, 5
Mela 97, 16
Melampus Melampodis 130, 3

- Μελάμπος Μελάμποδος* 130, 2
 melior 78, 29. 115, 8
 melitatur et meditatur *quo diff.* 289, 11
 melius melioris 118, 32; m. meliuscule 260, 36 *mag.*
 meliusculus 80, 4
 melodia 173, 34
 membrana 41, 11. 46, 27. 61, 17 *adn.*
 membratum 54, 8
 memini 53, 10
 Memnon 113, 25
 memor 115, 2 memōris 114, 37
 memoratus memoratio 75, 26
 memoria 84, 31; m. memorialis 67, 23
 memoriale *orth.* 299, 13. 301, 4
 Menander 100, 8, 17, 29
 Menandros Menander 71, 22
 mendax 119, 2
 mendici mendicitas 69, 7
 mendicus cior cissimus 144, 36
 mens mentior 14, 17; m. mentis 121, 28
 mens anima animus spiritus *quo diff.* 283, 6
 mensa 41, 13; m. mensula 70, 25
 mensis 61, 17 *adn.* 117, 16
 mensula 96, 3
 mensura 95, 28
 mentior 51, 1; m. mendax 74, 24
 mentum 41, 24
 meracus et merus *quo diff.* 282, 16
 mercatum *hoc est* forum 214, 24
 merces 116, 30. 132, 27
 mercor commercium 74, 4
 Mercurie 104, 20
 meretrix 119, 19
 meretur et maeret *quo diff.* 288, 6
 mergo merges 74, 14
 meridies 245, 18; m. meridiei 130, 23. 32
 mersare et mergere *quo diff.* 288, 24
 mersum ire mersio 75, 8
 merus et meracus *quo diff.* 282, 16
 merx mercor commercium 31, 24
 Messentius 225, 4
 messis 61, 17 *adn.* 117, 18
 messorēs *orth.* 298, 14. 300, 13
 met 165, 24; 204, 37
 metaplasmus 267, 1—268, 21
 metior 51, 1
 μετοχή 63, 13. 213, 39
 meura 161, 12
 metus metus 128, 20
 metus timor pauor *quo differant* 275, 1
 meus 137, 16. 28. 149, 33; o mi 249, 19
 Mezentius 225, 5
 mi et mihi *quo diff.* 278, 17
 Michael 39, 8. 112, 11
 Michas 97, 18
 mico 31, 27
 miles 132, 27; m. militis 116, 25; m. milito 14, 13; m. militaris 67, 33
 militiai 95, 1
 milium 43, 27
 mille 89, 13. 22. 93, 22. 109, 17
 millenarius tribunus 215, 9
 miluus 162, 14. 235, 19. 26
 Minerua 95, 21; Palladis 90, 17
 minime, minimum, minimo 212, 22
 minime bonus 79, 24. 30
 minime pie 261, 5
 minimus 81, 30
 minor 78, 20
 'minor fratrum' *quomodo intellegendum sit* 172, 2
 minus minoris 129, 24
 minus minusculum 70, 33
 minus *pro* 'non' aduerbio *positum* 79, 28
 minus bonus 79, 24
 minus pie 261, 4
 minus *aduerbium* 79, 25; comparatiuum demonstrans 79, 27
 minusculus 80, 4. 233, 33
 minute 168, 1
 mirabile 109, 15; m. mirabilis mirabili 89, 33
 mirabilis mirabile 124, 17; m. m. mirabiliter 117, 26
 mirabiliter 54, 9 *adn.*
 miraculum 41, 24
 miratum ire miraculum 75, 1
 mire 167, 27
 miror illum et illius et illo 173, 8
 misella 96, 4
 miser miserrimus 80, 33
 misera misella 70, 29
 miserabiliter 55, 20
 misere miseri miserrissime 155, 5
 misereo miseres 252, 21
 misereor pauperes 87, 27
 misereri et miserari *quo diff.* 280, 20
 miseret 53, 9. 252, 22
 misereor 50, 28; m. tui 208, 25
 miseri miseria 98, 14
 misericordi misericordia 98, 23
 misericordia 95, 15
 misericorditer 55, 20
 misericors misericordia 68, 26
 'missa facio' *quid sit* 174, 12
 missi missio 68, 30. 110, 35
 missum ire missio 75, 9
 mius mei mihi 195, 10. 19
 mius *pro* ego 195, 9
 mo et mor *finia uerba* 15, 29
 moderans — moderandus 57, 7
 moderatus 40, 29. 61, 17 *adn.*
 moderni 193, 3. 224, 35
 modesta 95, 24
 modesti modestia 98, 7
 modi quemadmodum casus nominum 150, 32; *quid sint* 151, 1. 197, 1; *unde dicti* 206, 26. 251, 16; modorum ordo 251, 36; *uide* coniunctiuus, indicatiuus, gerendi, impersonalis, communicatiuus, infinitiuus, mandatiuus
 modi proclui 197, 4; recti 197, 4; ultiores 210, 34
 modice minus minime 79, 5
 modicum minus minimum 79, 4
 modicus minor minimus 77, 16; modicior modicissimus 77, 19
 modo 54, 6. 168, 18. 212, 14; modo — quando 260, 27
 moechus *orth.* 294, 12
 moenia 85, 12; *unde dicantur* 214, 34; *orth.* 298, 10
 moenia et aedificia *quo diff.* 255, 16
 moenio *antiquitus dictum* 215, 1
 moles 116, 31. 132, 27
 molier *pro* mulier 178, 18
 molior molimen 113, 24
 mollior 115, 8
 momentum 75, 4
 moneo 49, 20
 monile 107, 21. 109, 14; *unde dictum* 239, 30
 monumentum et monimentum *quo diff.* 289, 23
 monoptota nomina, *uide* nomina 126, 36
 mons 39, 7. 226, 1; m. montis 123, 2; m. montanus 67, 17. 181, 19

monstrare et demonstrare
quo diff. 277, 15
 monstrum ostentum prodigium *quo diff.* 286, 9
 monticius 69, 35
 monticellulus 70, 1
 monticellus 70, 1
 monticulus 69, 34, 35
 monumentum et monimentum *quo diff.* 289, 23
 monumentum bustum sepulchrum tumulus *quo diff.* 286, 18
 moraliter 55, 21
 mordere 53, 13
 moribundus 263, 4
 moriens moribundus 75, 24
 morior 50, 28; m. moribundus 74, 18
 mors mortis 123, 16
 morsus 125, 28
 mos 117, 32
 motum ire mobilis 75, 18
 mox *orth.* 301, 10
 Moyses litterarum repertor 221, 25
 Moyses *orth.* 300, 28; *unde dictus* 234, 28
 mugil 112, 14
 mugitus 47, 22
 mula mulabus 45, 9, 93, 30, 32
 mulier 82, 35, 114, 5; m. muliebris 67, 35
 mulier uir 82, 31
 mulsum 85, 3
 mulum 53, 28, 168, 1
 multus plurimus 81, 8
 mulus mula 24, 25
 mun *pro* meum 196, 18
 munera et dona *quo diff.* 279, 19
 munere dignus 87, 3
 muneror 51, 5
 municeps 15, 6, 35, 3, 13, 74, 26; 85, 29, 31; *quid sit* 242, 25 *et marg.*
 municeps munus capiens 163, 1
 munimen 75, 7
 munio munimen 113, 24
 muniti munitio 68, 30, 110, 36
 munus 42, 4 *adn.* 118, 19; m. muneris 129, 25; m. munile 67, 30
 murale 43, 3
 murilegus *unde dictus* 257, 24 *marg.*
 murmur 115, 15; *gen. masc.* 115, 16; *decl.* 42, 22
 murmuro 49, 16; m. murmur 68, 13
 muros 47, 26
 murus 46, 23, 47, 24

mus mi mo etc. 196, 16
 mus muris 118, 24, 129, 32; m. musculus 70, 11
 Musa 41, 11, 136, 32, 145, 15, 147, 20, 164, 5; *decl.* 95, 12; M. Musarum Musis 146, 22; Musa *triptotum* 244, 5; *unde dicta* 234, 28
 Musae cur Iouis et Innonis filiae dicantur 234, 32; cur novem fingantur 234, 35
 Musas *pro* Musae 94, 15
 mustela 145, 25, 162, 14, 235, 27
 mustus musta 128, 30
 mutae litterae quomodo dicantur 222, 35
 Muthul 112, 24; 124, 3
 Mycenae 189, 10
 myrtus myrte 104, 23; m. myrtum 105, 15; m. myrtetum 69, 23
 μῦς 129, 33
 mysterium 41, 24; *orth.* 299, 6, 300, 28

N.

N litterae descriptio 304, 15; 306, 32; quomodo formatur 308, 2; coniugatio per v 4, 15
 n apud Graecos liquescens 224, 19
 nam 169, 9
 nam nanique 57, 26, 22, 157, 28
 namque 169, 9
 narrare loqui fari sermori-nari *quo diff.* 279, 1
 narrat *orth.* 297, 22
 nascens natus nasciturus 56, 6
 nasco 50, 5; nascor 50, 5, 27
 Naso Ovidius 65, 31
 natans nataudus 57, 6
 nato 49, 13, 50, 25
 nato non nato 154, 5
 natu 89, 25, 244, 20
 natura 75, 28, 95, 28
 naturae definitio 13, 7
 natus et gnatus *quo diff.* 281, 11
 natus nata 124, 24
 naturaliter naturalius naturalissime 55, 5, 6
 naturalitus 54, 10
 nauem nauim 245, 21
 nauigatores *orth.* 298, 14, 300, 13
 naus nauis 214, 32
 nausea *unde dicatur* 214, 32
 nanta 96, 13, 163, 19
 naui 108, 11
 nauim 108, 8
 nanis 61, 17 *adn.* 120, 28; n. nauialis 67, 25
 ne 54, 1, 57, 19, 167, 22, 25, 168, 14, 169, 5, 213, 16; quot significationes habeat 260, 21; cuius accentus sit 229, 5
 ne increpatum 213, 18
 ne pro numquid 213, 17
 ne pro ut non 213, 18
 nec 57, 19, 167, 22, 169, 5
 necat *orth.* 298, 27, 300, 21
 necesse aduerbium, non nomen 198, 21
 nefandus et nefarius *quo diff.* 290, 3
 nefas 88, 29, 89, 10, 29, 116, 9, 124, 3, 244, 9; *interiectio* 266, 4
 negandi aduerbia, cf. aduerbium
 negat *orth.* 298, 27, 300, 21
 neglegenti neglegentia 98, 21
 nemo neminis 111, 18
 nemo et nullus *quo diff.* 276, 12
 nemo gustabit quomodo dicatur 180, 18
 nemo gustabunt quomodo dicatur 180, 23
 nemus 42, 11
 neoterici 184, 5
 Nepet 123, 31, 124, 3
 nepos 117, 32; n. nepotulus 70, 10
 nepos homonymum 71, 25
 nepotes *orth.* 298, 13, 300, 13
 † nepteni 167, 23
 neptis 117, 18
 nequa 96, 24
 nequa necuius 92, 31
 nequando acc. 177, 11
 neque 57, 19, 167, 22, 169, 5
 nequam 32, 9, 88, 28, 89, 13, 19; 123, 36, 124, 3, 194, 27, 244, 9; *decl.* 44, 1; *quid sit* 244, 10
 nequeo nequam 14, 30
 nequid 123, 25, 124, 4
 nequiquam 199, 26
 nequiquam et nequaquam *quo diff.* 283, 20
 nequiter 199, 26
 Nerine 72, 9
 Nerion 72, 4
 Nero 66, 1
 Nerva 163, 31
 nescire et ignorare *quo diff.* 281, 3

† nesi 168, 14
 † nete 168, 14
 neuter *nomen, non pronomen* 250, 2 *margin.*
 neuter neutri 250, 4
 neutra *cf.* uerba
 neutrale *orth.* 299, 13
 neutrum genus *cf.* genus
 neutrum neutralis 67, 23
 neue 167, 22. 168, 14. 169, 9
 nex neco 14, 21. 34, 27. 38, 17
 nexi nexio 68, 31. 111, 1
 nexum nexio 20, 31
 ni 57, 22. 169, 9
 Nicia 97, 16
 Nicostrata Carmentis nymphæ litterarum inuentrix 221, 31
 Nicostrata *quid significet* 221, 33
 niger, gra grum 107, 11; n. nigrior nigrissimus 144, 33
 niger et pullus *quo diff.* 286, 1
 nigre nigrius nigrissime 155, 5
 nigri nigrior nigerrimus 78, 19
 nihil 112, 16. 167, 22. nihilum 112, 17
 nihili 88, 28. 107, 21. 109, 30. 31; 124, 2. 244, 10; nihilum 109, 32
 nihilo minus *orth.* 296, 8
 nimbus imber pluuia *quo diff.* 278, 5
 ningo 176, 9
 nisi 57, 22. 169, 9. 197, 27
 nisus nisus 76, 1; n. nisi 76, 3
 nisus et nixus *quo diff.* 290, 1
 nitrum 85, 2
 nix ninis 120, 1. 224, 15; *orth.* 299, 19
 nix non nix 176, 12
 nixus et nisus *quo diff.* 290, 1
 no et nor *finita uerba* 15, 29
 nobilis et generosus *quo diff.* 277, 7
 nobiscum 168, 4
 nocens noceo 56, 15
 nocte et noctu *quo diff.* 278, 24
 noctu 54, 8
 nola 182, 29
 nomen 39, 4. 161, 30—165, 4. 231, 18—246, 9; *quare dicatur* 143, 8; *cur omnibus partibus prælatum sit* 63, 31. 191, 5. 13; nominis uis 191, 12; definitio 134, 29. 143, 12; def. secundum sonum 63, 35. 64,

6; secundum sensum 69, 8. 11; nomen et pronomen una pars orationis 190, 26; nomen et pronomen *quo diff.* 193, 28; nomina pro pronomine habita 139, 11. 250, 2 *et margin.*; persona nomini numquam accidit 148, 17; nomina et participia *quo diff.* 263, 11; aduerbium a nomine ueniens 198, 11; nom. pro aduerbiis posita 259, 29; denominibus tractata uerba per incrementa syllabarum 32, 26. 28. 33, 8; nomina in duas uel tres consonantes desinentia 120, 31
 nominis *accentus* 176, 35—177, 12
 nomina Latina a Graecis deriuata quem accentum habeant 182, 20; nomina Lat. possessiua a Graecis deriuata quem acc. habeant 182, 23; nom. paenultima longam habentia, cum antepaenultima accentum habeat 176, 35
 nominis *casus, uide casus*
 nomina aptota *hoc est* incasualia et indeclinabilia 88, 30. 89, 1. 4; 109, 16. 244, 7; indeclinabilia 89, 1. 21. 124, 2
 monoptota 88, 27. 89, 1. 11. 18; 126, 36. 244, 3; *unde dicta* 244, 3
 diptota 88, 23. 89, 26. 244, 5
 triptota 89, 27. 90, 18. 109, 22. 113, 15. 244, 5
 tetraptota 90, 2. 21; 113, 14. 244, 6
 pentaptota 90, 7. 23; 244, 7
 hexaptota 90, 11. 15
 nominis *comparatio, uide comparatio*
 nominis *declinatio, uide declinatio*
 nominis *figura* 40, 19. 85, 14. 146, 2; *quomodo definitur* 85, 14. 15
 nomina naturalia *id est* simplicia 85, 23. 25; artificialia *id est* composita 85, 23. 25; decomposita 242, 18 *et margin.*
 nominum compositorum ratio 85, 26. 184, 27 seq.; cur III modis componantur 242, 20; eorum declinatio 86, 9;

quando iterum componantur 86, 2—9; nomina in compositione corrupta 162, 30; ex duobus corruptis composita 193, 8; ex duobus nominatiuis composita 139, 18
 nominis *genus, uide genus*
 nominis *numerus, uide numerus*
 nominis numerus 40, 18. 84, 4. 146, 1; *quomodo definitur* 84, 4. 5; *inter* numerum nominis et pronominis et uerbi et participii *quid intersit* 84, 7; nomina ad mensuram pertinentia semper numeri singularis 120, 23. 241, 25 *adn.*
 nomina semper singularia generis masculini 84, 28; feminini 84, 30; neutri 85, 1; nomina inter singularem et pluralem communia 84, 22; nomina semper pluralia generis masculini 84, 30; feminini 84, 33; neutri 85, 12
 nominis *qualitas* 39, 5. 64, 33. 144, 11
 nomina ad aliquid dicta 73, 5
 ad aliquid quodammodo se habentia 73, 10; inter hæc et relatiua *quid intersit* 73, 15
 adiectiua 72, 13; communia trium generum 72, 17; mobilia inter tria genera 72, 18; communia duorum generum 72, 20; adiectiua neutra sine subauditionibus intelligenda 181, 25
 anomala 78, 15. 20; 81, 3. 7. 15. 20
 appellatiua 39, 7. 67, 1. 144, 2. 148, 21; *quare dicantur* 67, 2; appellatiuorum species 67, 4—12; partes XXVII 144, 13; a corpore sumpta 144, 32; ab animo 144, 31; extrinsecus a fortuna 144, 35; appellatiua et propria *quo diff.* 164, 11
 arborum 105, 9. 13. 126, 6. 129, 13. 15; *femi-*

- nini generis* 238, 18
marg.; *secundae declinationis* 103, 29
 ciuitatum 105, 7; quibus casibus locum significant 261, 25 *marg.*
 comica 236, 28
 communia, *vide* genus
 corporalia 67, 12; nomina rerum corporaliū ex infinitiuo futuro deriuata 19, 5—10; nomina corporum genitorum in primordio mundi 85, 35; nomina in rebus omnibus primogenita 63, 35
 nomina cetica *idest* possessiua 72, 11
 deriuatiua 67, 16, 20; nominum deriuatiuorum terminationes 191, 17; de regionibus gentibus sectis deriuata 191, 20; nomina ab infinitiuo futuro nascentia etiam a participiis recte deriuantur 18, 1—17; nomina ab infinitiuo futuro nascentia etiam a praeterito perfecto nasci posse 20, 18; per incrementa syllabarum ex uerbis deriuata 32, 29; nominum ab indicatiuo praesenti uenientium terminationes speciales XVIII 36, 34; generales XXVII 36, 33; a uerbis deriuata 14, 26—15, 18; nominum ex prima coniugatione deriuatorum terminationes 16, 30—17, 9
 diminutiua 67, 19, 69, 34 seq.; *quare dicantur* 69, 35; nominum dimin. genera a nominibus primitiuis discrepantia 191, 24; dimin. sono 71, 9; ex sensu, non ex littera 192, 10
 elementorum 97, 30
 epitheta *idest* adiectiua uel superposita 72, 13
 fixa 95, 21; *unde dicta* 238, 24; nec in totum fixa nec in totum mobilia 101, 25, 239, 1, 8
 fortia uel principalia 173, 31
 generalia 73, 17
 gentis 72, 32
 Graeca 97, 7, 12, 15, 20, 25; 98, 29, 100, 32, 117, 6, 129, 26, 147, 9, 19—33; tota Graeca 71, 12, 147, 31; nom. Graeca in paenultima correpta 173, 31—35; producta 173, 35—174, 10; nominum terminationes inter Graecam Latinamque formam 24, 16, 71, 18
 Hebraica 93, 23, 97, 17; propria 112, 9, 11
 homonyma *hoc est* unimina 71, 24
 incorporalia 67, 13, 69, 18, 111, 13, 129, 3; rerum incorporaliū nomina 115, 27; in or ex indicatiuo praesenti deriuata 19, 5—8; nomina ab adiectis incorporaliū rerum orta 95, 24
 iusularum 105, 8
 Latina tota 71, 16, 147, 32; nominum terminationes totae conuersae in Latinam formam 24, 15; inter Graecam Latinamque 24, 16, 71, 18
 loci 72, 35; locorum et prouinciarum praepositione egentia 261, 28
 mediae significationis 72, 29
 mobilia 95, 22; duarum declinationum tantum sunt 107, 7; quattuor formas habentia 101, 21; nec in totum fixa nec in totum mobilia 101, 25, 239, 1, 8
 notha 71, 20, 23
 numeri 73, 2; *quae declinentur* 73, 3
 ordinis 73, 5; ablatiuo iuncta 244, 32 *marg.*
 participialia 16, 4, 21, 34, 35; 27, 19; participiis similia 15, 14—18, 21, 18—22, 17, 57, 12, 75, 30 seq.
 patriae 72, 34
 patronomica 71, 33, 117, 6; masculina 72, 2; feminina 72, 7
 primitiua 14, 5—25, 67, 14, 19; nom. primit. clausulae quasi singulares 34, 2—6, 32; 35, 1, 5, 8, 10, 11, 14, 26, 29, 32; 36, 6, 38, 23; nom. prim. deriuatiuis similia 36, 1—4; nom. prim. et uerba deriuatiua 38, 2—4, 10; nom. prim. tam mobilia quam fixa us terminata 36, 4
 primogenita in rebus omnibus 63, 35
 principalia uel fortia 173, 31
 propria 39, 6, 7; 65, 1, 95, 20; 118, 31, 144, 1, 148, 20; species quattuor 66, 21, 144, 12; Romana 24, 21, 32, 5; Graecorum 65, 3; montium fluminum ciuitatum 66, 7; secundae declinationis neutra 164, 9
 prouinciarum et locorum praepositione egentia 261, 28
 qualitatis 72, 24; non omnia comparari posse 232, 3
 quantitatis 72, 27; non omnia comparari posse 232, 3
 relatiua 73, 6, 15; *inter* relatiua et ad aliquid quodammodo se habentia *quid intersit* 73, 15
 rigida 126, 36
 semigenia 162, 21
 specialia 73, 24
 synonyma 71, 31
 uerbalia 21, 34, 35; 22, 23, 35, 16, 17; 73, 25, 115, 12; nomin. uerbal. ab indicatiuo praesenti uenientium terminationes 73, 32; nomin. uerb. fontes tres 17, 9; quattuor 17, 27; nom. uerb. a praeterito perfecto uenientia 74, 30; ab infinitiuo futuro deriuata 74, 32; a participiis deriuata 75, 22
 Nomina finita a *fem. gen.* 236, 1, 237, 16 *adn.*; *Graeca tertiae decl.* 98, 29, 108, 19, 25; 109, 2, 7; *deriuatiua* 98, 4—29
 abs 121, 14
 abulum *deriu.* 18, 29, 69, 24
 abundus *der.* 18, 31
 aes 120, 18
 al *der.* 68, 8; correpta 111, 23
 alis et ale *der.* 67, 22

- als 120, 32
 alx 121, 1
 am 123, 34
 an *Graeca propria* 112, 25
 ans 121, 3
 anx 121, 23
 ar 115, 18; *der.* 68, 11, 14, 69, 26; *correpta* 113, 28; *Graeca* 115, 19
 aris *der.* 67, 32
 ars 121, 11
 arx 121, 19
 as 115, 18; *Graeca* 115, 19; *der.* 68, 14, 69, 5
 aus 120, 24
 ax 118, 33
 bulum *der.* 18, 29
 bundus *der.* 18, 31
 c 120, 3
 cio *a prima conj. derivata* 27, 16
 cus *der.* 69, 27, 191, 20
 d 123, 24
 des *patronica* 97, 22, 99, 10
 ebris *der.* 67, 34
 ebs 122, 1
 edo *der.* 68, 31
 el *producta* 112, 10; *correpta* 112, 8
 elis *der.* 67, 26
 ella *der.* 68, 18
 emps 122, 24
 en *producta* 113, 2; *correpta* 112, 28; *Graeca* 113, 3
 eus 121, 26; *participalia* 16, 14
 eps 122, 5
 er 114, 3; *der.* 68, 11
 ers 122, 18
 es 25, 18, 116, 24; *der. producta* 68, 16; *correpta* 68, 15; *propria es producta* 116, 27; *primae declinat.* 117, 5; *es producta quintae decl.* 130, 19, 31; *nomen es term. nomin. singul.* 131, 42
 etum *der.* 69, 20
 eus *deriuat.* 69, 30, 191, 22; *Hebraica* 105, 30; *Graeca* 105, 28—106, 4
 ex 119, 9; *nomen utrum in ex an in pex designat* 19, 31, 20, 1—16
 fer 100, 12, 101, 3, 164, 15
 for 23, 6
 ger 100, 12, 101, 3, 164, 15
 hor 23, 6
 i *Graeca neutr.* 109, 27
 ia *der.* 68, 23
 ibulum *der.* 18, 29, 69, 23
 ibundus *der.* 18, 31
 icus *der.* 68, 1
 ido *der.* 68, 31
 idus *der.* 68, 2
 il *producta* 112, 15; *correpta* 112, 13; *deriuat.* 68, 9
 ilis et ile *der. producta i* 67, 27; *correpta i* 67, 30
 ior 23, 6
 ir 114, 23
 is 117, 14
 ius *deriuat.* 191, 22; *ius term. nomina comparatio egent* 232, 27
 lis *der.* 191, 23
 na *der.* 68, 17
 o *Graeca fem.* 110, 1
 ol *producta* 112, 18
 on 113, 25
 or 19, 6, 22, 24, 30—23, 15, 25; 114, 28—115, 12; *der.* 68, 12
 os *Graeca* 129, 13
 osus *der.* 68, 5
 pex 19, 31, 20, 1—16.
 r *masc. gen.* 235, 34, *cf.* 237, 16 *margin.*
 ses 23, 22
 sia *der.* 68, 22
 sio 16, 12, 68, 28
 sor 16, 12
 tas *der.* 115, 29; *nominum tas finitorum regulae* 115, 24—116, 7
 tia *der.* 68, 20
 tio 16, 12, 68, 28
 tis *der.* 67, 35, 191, 22
 tor 16, 22, 18, 13, 20, 26; *a prima coniugatione deriuata* 27, 16
 trix *a prima coniug. deriuata* 27, 16
 tum *der.* 68, 10
 tus *consonante praeedente* 128, 28, 129, 5
 ubris *der.* 67, 34
 udo *der.* 68, 31
 uis 120, 26
 ul 112, 22; *der.* 68, 10
 ur 115, 13; *der.* 68, 13
 ura *der.* 68, 18
 us 118, 1; *masc.* 235, 34, *cf.* 237, 16 *margin.*; *primitiuatam mobilia quam fixa* 36, 4; *der.* 191, 19; *us producta nulum nomen Latinum masc. term.* 129, 34; *producta seu correpta neutra tertiae declin.* 129, 22; *correpta fem. quartae decl.* 129, 5; *producta Graeca* 129, 34
 ux 119, 26
 x *littera terminata nominatio casu quinque regulis variantur in genetiuis* 119, 30
 xio 20, 30
 xor 21, 2, 23, 6
 xtrix 21, 2
 nomen 107, 22, 112, 28; *n. nominis nomini nomine* 90, 5; *decl.* 42, 12
 nomen et cognomen *quo differant* 66, 33
 nomen *pro praenomine positum* 66, 24
 nomini *ignominia* 98, 25
 nominatus *an nominatiuus?* 88, 18
 nominatiuus *casus, uide casus*
 nominatiuus, *nomen* 103, 34
 nominatum *ire nominatiuus* 75, 20
 nominatus *nominatiuus* 75, 25
 non 53, 19, 25, 212, 15
 nonaginta 93, 19
 nonne 167, 25
 nosmet 205, 39
 noster 137, 27, 28, 149, 34; *n. nostri* 101, 16
 nostra 95, 30
 nostras 136, 4—25; *n. nostrates* 137, 3
 nostrates 137, 13
 nothus *orth.* 294, 13
 noto 49, 13
 notus *orth.* 294, 13
 Nouendiales *quid signif.* 240, 23 *adn.*
 noui 53, 10
 noui nouitas 69, 7, 115, 34
 nouies 167, 18
 nouissime 55, 9, 167, 20
 nouissimus 77, 11; *quid signif.* 232, 37
 nouissimus *num habeat comparatiuum et positium* 192, 11
 nouiter 167, 16
 nouus nouior *quid significet* 232, 38
 nox *pro nux* 178, 18

nox noctis 119, 23. 120, 2.
224, 15
noxa 41, 13
noxia 41, 11 *adnot.*
nubens *generis femini* 262,
16
nubere nuptiae 240, 20
nubes *unde dictae* 240, 19
nubes 46, 24. 84, 24. 116,
30. 139, 6; n. nubecula 70,
26
nubis 61, 17 *adn.*
nubit *acc.* 190, 5
nubo nubilus 74, 15
nucleus 105, 34
nuda 95, 23
nudius tertius 166, 26. 167,
15
nudius quartus 167, 15
nugas 44, 7. 88, 29. 32. 89,
25. 124, 3. 244, 10; n. nu-
gor 14, 13
nugas *communis generis* 187,
31
nugigerulus 85, 34. 146, 10
nulla 92, 29, nullae 93, 1
nullatenus 167, 22; *orth.*
298, 25. 300, 19
nullo modo *orth.* 295, 29
nullus 125, 28
nullus et nemo *quo diff.* 276,
12
Numa Pompilius numerorum
iuuentor 240, 10 *adn. et*
marg.
Numantinus *unde dictus* 66,
14
numen 112, 29
Numeria dea 240, 8
numeri aduerbia, *cf.* aduer-
bium
numeri nominum, *uide* no-
men
numeri uerborum 51, 6; u.
uerbum
numeri pronominum, *uide*
pronomem
numerus singularis 84, 13
numerus pluralis 84, 14
numerus dualis 84, 15. 139,
11. 240, 13; uerbi 256, 3
numerus *unde dictus* 240, 7
numerus numerosus 68, 7
numquam 167, 22
nunc tunc 174, 27
nundinae 84, 34; *cur sit plur.*
241, 12
nuo numen 113, 20
nuper 53. 24. 167, 16. 212,
7; *unde ueniat* 258, 29
nuperus 212, 8
nuptiae 46. 25. 84, 34; *cur*
sit plur. 241, 17
nurus 129, 6

nusquam 167, 22
nutriscat et nutrit *quo diff.*
282, 12
nutrio nutriam nutribo 153,
30
nutrio nutris 153, 6—12. 16.
20
nutrior nutritis 153, 13
nutritor, nutritrix 75, 14
nutrix 119, 19
nux cis 119, 28; *orth.* 299,
19. 301, 10
nympha *quasi* lympa 221,
32

O.

Olittera 224, 6; *eius de-*
scriptio 304, 24. 306, 33;
quomodo formetur 308, 3
olittera 224, 6
coniugatio βαρύντος per
uocales ante ω 4, 19
coniugatio βαρύντος per
consonantes ante ω 4, 21.
23
o in u *uersa* 180, 1
o *infirmis* 189, 1
o *fortis* 189, 10
o *anceps apud Graecos* 5, 25.
27. 6, 1
o *producta* 5, 23
o *terminata uerba producta*
255, 15; *correpta* 255, 17
o *finium uerbum passium*
206, 8
o *finita aduerbia* 54, 5
o *articulus uocatiuicatus* 141,
23. 32. 249, 17
o *pronomem* 141, 24
o *aduerbium* 141, 31; *uocandi*
249, 19; *optandi* 249, 20
o *interiectio* 141, 31
o tu 141, 30
o Turni 141, 30
o nos 141, 30
o η τό 247, 24
oa *adverb.* 168, 9
ob 58, 6. 15; *communis syllaba*
227, 31
ob *praepos. orth. quomodo*
se habeat in compositis
296, 21
obicit 227, 35
obiex 19, 32
obit 227, 32
oblecto oblectamen 113, 18
oblino *orth.* 296, 23
obliuiscor 51, 3
obnitor *orth.* 296, 23
oboediens *orth.* 298, 10;
oboedientia *orth.* 296, 23
obpilat *orth.* 294, 16
obruo *orth.* 296, 23

obscuritas 164, 19
obsequor 50, 28; o. obse-
quium 74, 4; *orth.* 296, 23
observatio 75, 10
obticuere contineretreticuere
quo diff. 286, 14
obtus 44, 12. 61, 17 *adn.*
125, 31
occasio *orth.* 297, 14
occasus 125, 30
occidit *orth.* 297, 14
occido occidens 15, 8. 74, 17
occipitium *orth.* 294, 14
occiput occipitis 123, 31
occulto occulte 54, 20
occupator *orth.* 294, 18. 297, 15
occurro *orth.* 296, 21; occurrit
orth. 297, 14
occursus 44, 15
Oceanus *unde dictus* 215, 25
ὀξυνομένης species uerborum
5, 12. 6, 3. 5, 11
octies 167, 18
octo 110, 4
octoginta 93, 19
oculus ocellus 70, 18; oculos
orth. 298, 18. 300, 16
ocys 215, 25
oda 173, 35; ode 236, 9
odi 53, 10
odium 41, 22
odoratus 61, 17 *adn.* 125, 30
ὀδός 231, 1
Odysseus 71, 18
Oedipus Oedipodis 130, 2
offendit *orth.* 294, 17. 297, 23
offendo *orth.* 296, 22
offensiuncula 70, 25
offensum *orth.* 300, 6
offerit *orth.* 297, 23
offert, offers *orth.* 300, 6
officere et inficere *quo diff.*
282, 7
officio 215, 21
officioae 55, 16
officium *unde dicatur* 215,
20, *orth.* 294, 17. 297, 23
offulsit *orth.* 294, 17
oli 158, 34
oi *aduerbium* 168, 7
Οἰδῖνος Οἰδῖνοδος 130, 2
olea 41, 11; o. oliua 241, 25
oleae et oliuae *quo diff.* 282, 9
oleaginus *acc.* 182, 22
oleaster ri 105, 23
oleum 43, 27. 85, 4; o. oli-
uetum 69, 22
oleum et oliuum *idem sunt*
241, 25
olim 167, 16
olina 41, 10. 61, 17 *adn.* 95,
22; o. oliuetum 68, 10
oluae et oleae *quo diff.* 282, 9
ollim ex ollo 199, 1

- Olympias 97, 9
 Olympus *orth.* 294, 15
 omitto *orth.* 296, 24
 omne 109, 15
 omne et totum *quo diff.* 286, 18
 omne genus uel trium generum, *uide* genus
 omnes, cuncti, uniuersi *quo diff.* 275, 5
 omnino; *non* omniter 117, 29, 124, 30
 omnis 61, 17 *adn.* o. omne omnino 117, 28
 omnis omnino 124, 29
 † omo omnis omnia 5, 21
 † omoro omoris omosa 5, 17
 onerosus *orth.* 298, 22
ὄνομα 63, 12, 108, 21
 ons *term. nomina* 123, 1
 onus onerosus 68, 7; *onus orth.* 298, 21
 onustus *orth.* 298, 21
 oo *finita uerba* 15, 27
 opaca 95, 23
 opacus opaco 34, 26, 38, 17
 opes *orth.* 297, 27
 opifex 119, 13; *orth.* 299, 16
 opinor 50, 26; o. opinio 17, 2, 37, 14
 opinatur putat existimat arbitratur suspicatur *quo diff.* 286, 3
 opitior 16, 1, 51, 4
 oportet *orth.* 295, 12
 oppono *orth.* 296, 22
 opportunus 103, 22; *orth.* 295, 14
 oppetere *orth.* 294, 19
 ops *termin. nomina* 123, 8
 ops opis *decl.* 123, 10
 optandi aduerbium, *cf.* aduerbium
 optatiuus modus 48, 16, 150, 36, 151, 3, 8, 16, 33; 166, 19, 197, 10, 207, 5; *unde dictus* 251, 28; *cur non solitum numerum temporum habeat* 197, 16
 optatum optatiuus 17, 6; optatum ire optatiuus 75, 20
 optima 95, 33
 optimas 116, 10
 optimatis 116, 14; optimate 116, 15
 optime 55, 14
 optimus optimas 68, 14
 optineo *orth.* 296, 22
 opto optatiuus 15, 10
 optumus 223, 16
 opulens 57, 12
 opulenter 55, 20
 opulentus honestus pecuniosus locuples diues beatus *quo diff.* 277, 17
 opus 42, 11
ὄπωτος 4, 20
 or *finita nomina* 19, 6, 22, 24, 30—23, 15, 25
 or *finita uerba* 210, 37
 ora *orth.* 298, 28
 orans 55, 30; o. oraturus oratus orandus 57, 1
 orare et precari *quo diff.* 280, 23
 orator et legatus *quo diff.* 281, 5
 orati oratio 68, 29, 110, 35
 orationis partes 39, 2; *plures quam octo* 199, 21; principales 62, 11; modo *plures modo pauciores existimatae* 190, 24; *quinque* 63, 9; *octo* 62, 1; apud Graecos 63, 11; *quo differant inter se* 63, 15—23; *duae* 62, 7
 oratio *hoc est* unaquaeque ars liberalis 161, 9
 orationis studium *quis inuenit* 161, 16—18
 oratio *quid sit* 143, 1, 161, 8, 190, 16
 oratio liber solerti studio editus 161, 10
 oratio duobus modis dicitur 161, 14
 orationis genera 161, 11
 oratio absoluta 161, 12; allocutina 161, 13; copulata et ligata 161, 12; disputatina 161, 13; relatiua 161, 13
 oratio *nomen* 75, 11; o. orationis 110, 15; *orth.* 298, 3
 orator 107, 22
 oratum ire oraculum 75, 1
 orbis 61, 17 *adn.* 117, 16
 ordeum 85, 4; *ordea* 85, 6, *cf.* hordeum
 ordino 50, 15; ordinar 50, 19
 ordior 50, 27
 ordo 109, 35; o. ordinis 111, 16; o. ordino 14, 7
 Orestes 97, 21; Orestem 147, 30; Orestes 147, 31
 Orestes tragoedia 236, 11; O. Clytemestrae interfecto 236, 17 *et adnot.*
 Orfeus 99, 27. Orfeu 99, 32
 oriens oriturus etc. 200, 9
 origo 110, 2, 189, 11; o. originis 110, 16
 Orion *unde dictus* 267, 7
 orior 50, 27
 oriundus ortus *unius temporis* 200, 11
 ornati *pro* ornatus 128, 10
 ornatum ire ornamentum 75, 3
 ornatus 44, 12 *adn.* 16; 61, 17 *adn.*
 oro 48, 15, 49, 11; o. oraculum 15, 2, 17, 3
 ors *termin. nomina* 123, 15
 orsum *idest* in partem 212, 31
 orsum seorsum 260, 10
 orsus *pro* ursus 178, 18
 orthographia 174, 3
 ortus 44, 12 *adn.* 61, 17 *adn.* 125, 30
 ortus oriundus *unius temporis* 200, 11
ὀρετρον 4, 14
 os *terminata nomina* 117, 31
in os uel *in os desinens secunda persona* 5, 5
 os 189, 11; o. ossis 42, 11, 117, 34; o. oris 42, 11, 117, 34
 os oro 14, 15; os osculum 70, 33
 osculor 51, 5, 154, 9; te et a te 209, 1
 osculum basium sauium *quo differant* 209, 1
 ossu 127, 6
 ostentum 41, 33
 ostentum prodigium monstrum *quo diff.* 286, 9
 ostium 41, 21 *adn.*; o. ostiolum 71, 5, 192, 4; *quid sit et unde ueniat* 258, 31 *et marg.*
 otium 41, 21; *orth.* 298, 3
 ouile 109, 16
 ouis 61, 17 *adn.*; ouis aries 82, 32; o. ouile 67, 30
 ox *terminata nomina* 119, 21

P.

- P littera 224, 8; *eius descriptio* 304, 28, 306, 35; *quomodo formetur* 308, 4
 coniugatio per π 4, 12
 paciscor 51, 2
 Paean 112, 26
 paeues *orth.* 294, 20
 paenitentia *orth.* 299, 10, 301, 2
 paenitet 53, 9
 pala annuli *quid sit* 186, 5
 palam 58, 27, 59, 2
 palam et coram *idem esse* 216, 17; *quo diff.* 277, 22
 Palatium Lateranis 187, 28
 paleare *quid sit* 265, 11
 Pallas Pallantis 97, 11, 115, 19
 palleo 50, 23

- palma 41, 12
 palpo 32, 23. 76, 7. 10. 12
 palumbes 116, 30
 palus 129, 22; p. paludis 118, 10
 paluster tris 101, 17. 20
 pampinus 46, 26; *hic et haec* 238, 5 *adn.*
 Pau 24, 14. 71, 13. 112, 27
 pandor passus sum, *non* pansus 256, 11 *marg.*
 panis 117, 15; *generis neutrius* 83, 1. 193, 2
 pannus panniculus 70, 20
 Pansa cancellarius Augusti Caesaris 255, 11 *marg.*
 Papa apostolicus *unde dicatur* 218, 22. 266, 15
 Papae a palatio Lateranis exeunti occurrit propulus ad sanctum Hadrianum 187, 28
 papae 61, 17. 158, 33. 171, 19; papae, pápae 266, 13
 papae *Graeca interiectio* 218, 21
 papauer 42, 29. 114, 6
 papirio 110, 7
 par 42, 28 *adn.*; *decl.* 113, 23; p. paro 14, 10
 paradigma *quid sit* 274, 4
 Parcae *unde dictae* 272, 30
 parco parcus 15, 7
 parentes *orth.* 298, 13
 παρτέρθεος 218, 1
 pareo 50, 23
 parere et parturire *quo diff.* 253, 2
 par et apparet *quo diff.* 285, 27
 paries 117, 11. 132, 31; *generis neutrius* 83, 3
 pariter 168, 13
 paro parilis 67, 32
 parricida 95, 10. 96, 14; *orth.* 297, 22
 parricidium 41, 31
 pars 125, 10; pars partior 14, 18
 parsi parsimonia 98, 28
 particeps 35, 3. 13
 participo participium 74, 5
 participium 21, 18—22, 18. 52, 7. 53, 5. 55, 24. 156, 28—156, 24. 200, 3—17. 213, 38—214, 11. 262, 5—263, 20; *cur inuentum sit* 262, 8; *unde dicatur* 213, 39
 participiorum *casus* 55, 32. 214, 3
 figura 56, 14
 numerus 56, 13
 declinatio 57, 9
 tempora 55, 33
 genera 55, 27; masculinum 156, 4. 5; femininum 156, 4. 6; neutrum 156, 4. 6; epicoenon 214, 1; commune *idest* omne 156, 4. 7
 terminationes 156, 9
 tripla *virtus* 200, 3
 significatio 55, 35; 156, 13
 participia a verbo actiuo 56, 1; 156, 15; passiuo 56, 2. 156, 15; depONENTI 56, 5. 156, 17. 200, 7. 214, 6. 262, 22; neutro 56, 4. 156, 17; communi 56, 7. 156, 19. 214, 9. 262, 24
 participia inchoatiua 56, 10; defectiua 56, 11
 participia praesentis temporis in ens desinentia 121, 36; eorum natura 210, 31
 participia actiua futuri temporis non in rus ra rum, sed in urns ura urum terminata 22, 15
 participia mobilia 210, 32
 participia *quando in nomina transeant* 211, 22
 participia *similia* nominibus 15, 14—18. 21, 18—22, 17. 56, 17
 participia et nomina *quo differant* 75, 30 *seq.*
 comparatiua a participiis ueniens 79, 14
 participia et gerundia *quo differant* 210, 13
 participialia nomina 21, 34. 35. 27, 19. 210, 12; *uide* nomina
 a participiis deriuata nomina uerbalia 75, 22
 participialia nomina in ens 16, 14
 participium *nomen* 36, 15. 41, 29
 partibus 125, 6. 10. 20
 partior particeps 74, 27
 partibus 125, 6. 12. 19
 parturio 207, 32. 253, 2
 parturire et parere *quo distent* 207, 33. 253, 2
 partus 44, 15. 61, 17 *adn.* 125, 12. 31
 parum 53, 28
 paruum *aduerb.* 168, 1
 paruus 144, 38; p. minimus 81, 8
 pastus 44, 14
 pascha 44, 23 *adn.* 92, 12. 164, 6 *decl.* 96, 6
 hic passer 83, 25. 34. 96, 33. 114, 4; 162, 14—19. 235, 26; p. passeris 114, 20
 passibilis 75, 19
 passiuus, *cf.* uerba
 passiuus et impersonalis infinitiuus *quo differant* 211, 7
 passus 56, 17; de passu 56, 18; a patiendo 56, 19; *nomen et participium* 263, 5
 passus et expertus *quo diff.* 285, 8
 pateo patibulum 74, 8
 patet *cum solo nominatiuo* 184, 18
 pater 114, 4; p. patris 108, 7. 114, 21. 147, 7; pater illius 73, 6—10; p. paterculus 70, 11; p. patrisso 253, 22; p. *unde dictus* 238, 26
 pater familias patris familias etc. 94, 23
 patientia 61, 17 *adn.*, *orth.* 299, 10. 301, 2
 patior 50, 27
 patrepatrum patribus 146, 26
 patres *orth.* 298, 13. 300, 13
 patriarcha 95, 10
 patricius 68, 2; p. patriciolus 13, 27. 24, 23
 patris patrè 146, 36
 patronomica *es term.* 132, 5. 10. 14; *uide* nomina
 Patrum dictatus 183, 24
 patruus patruelis 67, 26
 paulo minus *orth.* 296, 8
 Paulus 66, 34
 paulus paululum pauxillum 70, 35
 paupor timor metus *quo differant* 275, 1
 pauper 114, 8; *decl.* 114, 9
 pauper pauperics 68, 16; p. paupertas 69, 13, 115, 37; p. pauperis 114, 20
 pauper pauperculus 70, 11; p. pauperimus 80, 33
 paupera 114, 9
 pauperics 131, 11
 pauperior 78, 29
 paupertas *pluraliter prolata* 183, 9
 pax *cur sit num. sing.* 241, 6
 pax paco 14, 21. 34, 26. 38, 17; p. pacis 118, 35; p. paciscor 29, 8; p. paxillus 70, 9
 peccatores *orth.* 300, 13
 pecora et pecudes *quo diff.* 277, 13
 pecten pectinis 112, 35. 113, 12

- pectus 118, 18; p. pectoris 105, 26. 118, 28. 129, 25; *decl.* 42, 4
 pecu 118, 13
 pecua 118, 14
 peculi *pro* peculii 104, 14
 pecuniosus diues honestus locuples opulentus beatus *quo diff.* 277, 17
 pecus 42, 4 *adn.* 102, 9; pecus pecoris 103, 14. 118, 12; p. pecudis 118, 11
 πεῖδος 128, 26
 pedetemptum 54, 8; *quid sit* 259, 2
 pedes 228, 6—31; *eorum definitio* 64, 5. 9. 228, 14; pedes *cur in arte ponantur* 228, 7; pedes disyllabi trisyllabi tetrasyllabi polysyllabi 228, 21; pedes disyllabi *cur primum locum possideant* 228, 3; pedis resolutio *quid sit* 228, 26
 peior 78, 26. 29
 pelagus 85, 1. 99, 31. 102, 8. 103, 32; p. pelagi 129, 26; *decl.* 43, 5; *quid sit* 129, 27. 237, 1
 Peleias 72, 9
 Peleus 72, 4
 Pelides 72, 1. 4; 97, 21
 pellax et fallax *quo diff.* 283, 13
 pendeo pendulus 74, 21
 penes 58, 7. 21; *orth.* 297, 27
 penes *hoc est* apud 215, 28
 pennifer 164, 16
 pennipotens 85, 34; *quomodo figuratum sit* 185, 9
 pensa 41, 11; p. pensae 46, 27
 pensum pensa 46, 29
 penu penu 102, 16
 penum peni 102, 16. 103, 16
 penum *orth.* 294, 20
 pennus 124, 23; p. peni 102, 11. 20; p. penoris 102, 16; 103, 14
 pennus *masc.* 103, 7. 8; *femin.* 103, 7. 10; *neutr.* 103, 7, 10
 pepuli impulsi 257, 26
 per 58, 6. 16; 'per deum' *iurandi aduerbium* 260, 12; per catantifrasin 241, 2
 pera periculum 71, 5. 192, 1
 percunctor 51, 5
 perenniter 55, 17
 pereo 50, 24; p. periculum 74, 10
 perfecta uerba, *uide* uerba perfecti perfectio 111, 1
 perfectior perfectissimus *non dicendum* 232, 6
 perfecto perfecte 54, 21
 perfectum *tempus* 154, 15. 17, *cf.* tempus
 perfectus *num conparetur* 232, 4
 perficiens 262, 30
 perfidus perfidiosus 68, 7
 περί 215, 33. 231, 1
 περί ἀρχῶν 215, 35
 περί τὸ θεός 215, 35
 perinde 174, 22
 perinde *pro* propterea 185, 11
 perinde *pro* similiter *nel ita* 185, 12
 periodos *quid sit* 231, 1—4. 7. 16
 περιφέρω 215, 34
 περίφρασις 215, 34
 periphrasis *fig. quid sit* 270, 10
 περισπωμένη *uerborum species* 4, 27. 6, 4
 περισπωμένη coniugatio prima 5, 1; secunda 5, 3. 6, 8; tertia 5, 5; quarta 6, 9
 perissologia 174, 2. 215, 36
 perite 55, 13
 perlego *per e* 181, 35
 perniciēs 131, 10
 perniciēs 45, 2. 61, 17 *adn.* 117, 8; p. huius perniciēs 133, 7. 11
 pernox pernocto 14, 23
 perpetior *per e* 181, 33
 perperio *per e* 181, 34
 persequor 50, 28
 perseuero perseueras *acc.* 177, 7
 Persicum 41, 23
 persōna persōna 229, 9
 persona *quem accentum habet* 248, 33 *marg.* 249, 1
 persona *quid significet* 202, 4
 persona *unde dicatur* 202, 2. 248, 33. 249, 2
 persona prima uocatio singulari carens 202, 12
 personae *pronominum, uide* pronomen
 personae *uerborum, uide* uerbum
 personalia aduerbia, *cf.* aduerbium
 perspicax 119, 2
 perspicio perspicuus 74, 17
 persulto 49, 14
 peruium inuium deuium
 auium *quo diff.* 287, 3
 pes pedis 68, 15
 pessima 95, 33
 pessime 55, 14
 pessumus 223, 16
 pestifer feri 101, 5
 petens — petendus 57, 4
 petitor petitrix 75, 13
 peto 49, 26
 Petrus 39, 8
 pex *finita nomina* 19, 31. 20, 1—16
 coniugatio per φ 4, 12. 18
 ph et f 224, 30
 Phaethontis fabula 268, 1
 phalanx phalangis 121, 24
 pharétra pháretra 229, 3
 Philippicae sectae 148, 5
 philosophica Latinitas 201, 16
 philosophorum de luce calore uocesententiae 220, 15—22
 philosophus philosophia 174, 2
 pho et phor *finita uerba* 15, 30
 Phoenices litterarum repertores 221, 29
 Phoeniceo colore *scriptae litterae* 221, 30
 Phoenicia 102, 14
 φωράω 5, 4
 phronesis Phronesium 236, 29
 φυγή fuga fugo 24, 17
 physica ratio philosophi 35, 20
 pia 95, 23
 pictai 94, 30. 95, 1. 99, 6
 pictura 22, 11. 41, 11. 75, 28. 95, 28
 pie 100, 5; p. piissime 55, 8; p. magis pie, *non* pius 261, 1
 πικρὸν 205, 36
 piētūs 55, 8
 pietas 143, 19
 piget 53, 9
 piger gra grum 101, 23; p. pigritia 13, 29; p. pigri 101, 12
 piger tardus iners segnis *quo diff.* 281, 8
 pignus 118, 19; p. pigneris 118, 6. 30; p. pignoris 118, 5. 30
 pii pietas 69, 11. 115, 36
 piior 40, 5. 232, 8 *et adn.*
 piissimus 40, 5
 pin pinus 238, 5 *adn.*; pin pinna pinnipotens 242, 28 *et marg.*
 pinnipotens *quid sit* 242, 28 *et marg.*
 pinso pistor 239, 14
 pinsores pistores 270, 12
 pinus 103, 29. 105, 12. 126, 7. 238, 5
 pio 11, 1. 7. 12. 30
 † pipisi 167, 16
 pirum 41, 23
 pirus piri 129, 16; p. pirum

- 105, 14. 238, 21; *unde dicta* 238, 21
Pisa 163, 33
piscis 61, 17 *adn.* 83, 26. 117, 30. 145, 25
pistrinum pistrilla 239, 13
pitisso *unde ortum sit* 205, 36
pius 11, 13. 40, 5. 29; 61, 17 *adn.* 100, 5. 103. 22; p. pie 104, 23; p. piissimus 77, 5. 23. 232, 12. 24; piior 77, 5. 24. 25; 78, 15; pius *quid sit* 232, 24
pix picis 119, 18; *orth.* 299, 19
Platon 113, 26
plaudere 53, 15
plaustrum 41, 29
plausus 44, 17
plebei 131, 27
plebes 131, 26
plebi *orth.* 298, 32
plebe plebis 122, 4
pl. nitas et plenitudo *quo diff.* 288, 8
plenus sum 60, 30
pleo impleo 258, 7
plico 31, 27
ploratus 44, 16. 47, 9. 61, 7 *adn.*
plumbum 43, 26. 85, 3. 164, 10
plumiger 164, 16
pluralis numerus 40, 19, *vide* numerus
pluralis maiestatis 203, 9
plurimus 81, 3
plus 78, 20 p. pluris 118, 32. 129, 24; p. plusculum 70, 33
plusquamperfectum, *vide* tempus
pluuia imber nimbus *quo diff.* 278, 5
po finita uerba 9, 19
po et por finita uerba 15, 29
poema poematis 92, 20
poena 189, 11. 12; *orth.* 298, 10
poenitet poenitentia 252, 29
Poenus 102, 13
poeta 163, 19—164, 5; *derl.* 95, 3; p. poetae 147, 7. 17; p. poetae poetam 90, 1
ποιημάτων poematum 109, 10
polio poliam polibo 163, 29
polliceri et promittere *quo diff.* 276, 10
Pollux 71, 17; P. Pollucis 119, 26
Pollux et Castor Ionis filii 260, 15
πῶλῶ 5, 2
Polydeuces 71, 17
Polymnia 174, 9
polysema significatio 215, 32
pomum 41, 23
ponderosum et graue *quo diff.* 283, 9
pondus ponderis 129, 25
pone 58, 6. 15
pone poné *quo differant* 190, 13 *cum adn.* 229, 8. 261, 13
pono compos 15, 7. 35, 2. 12; p. compos *idest* conpotator 74, 30
Ponticum mare *unde dictum* 233 19
pontifex pontificis 119, 11
populans populatus popula-
turus populandus 56, 9
populor 51, 4
populus uocatus 104, 26.
populus popellus 70, 18; p. popularis 67, 32
porro 57, 20. 169, 7; *orth.* 297, 22
porro autem 57, 20
porrum 106, 22; porrum hi
porri 162, 24. 237, 11; a
porro 237, 11
portatus por. us 128, 32
portentum 4, 33. 106, 14
porticus 126, 2. 129, 7
porto portor 49, 32
portus 44, 15. 61, 17 *adn.* 125, 27
positio *hoc est* terminatio 23, 5
positio *quid sit* 31, 32; *quare dicatur* 226, 9
positiones *quare dicantur* 230, 24
positiuus gradus 39, 10. 11. 40, 2. 3. 5. 55, 2. 4. 6. 8; 144, 16; 154, 29. 30. 32. 35; *quare dicatur* 76, 22. 231, 21; *cur casus dica-*
tur 76, 27 *cur non sit casus proprie* 233 9 *pro*
positiuo positus compara-
tiuus 79, 31—80, 2; *vide*
comparatio
positurae *idest* distinctiones 230, 19—231, 17
possideo 50, 15; possideor 50, 20
possum 53, 11
post 58, 7. 18. 171, 5; p. posterior 79, 17. 81, 25
posterior 2, 31
postes *unde dicantur* 216, 38
postpositiuae coniunctiones, *vide* coniunctio
postremus 81, 25
potens inpotens 40, 20; po-
tens *orth.* 299, 9. 301, 1
potenti potentior 54, 28
potentia *orth.* 299, 10. 301, 2
potestas *idest* syllaba 91, 32;
potestas *orth.* 299, 9
poteum *orth.* 301, 1
potior 60, 26; *orth.* 299, 9. 301, 1
potis potius 213, 12
potissimum *orth.* 299, 9. 301, 1
potius 53, 30. 168, 12; *orth.* 301, 1
poto a Graeco πειν *ortum* 205, 36
potum *orth.* 299, 9. 301, 1
prae 58, 27. 59, 1. 122, 9;
prae amicis *orth.* 298, 31;
prae amore *orth. ibid.*;
prae omnibus *orth.* 298, 30; prae timore *orth.* 298, 30. 300, 24
prae ponitur pro ab 185, 16
praeceps cipitis 122, 5. 10;
p. praecipis 122, 16
praeceptum *orth.* 298, 30. 300, 24
praecipies 122, 15
praedans — praedandus 57, 8
praedestinatio et praescientia
inter se differunt 185, 32
praedicans — praedicaturus
57, 9
praedico 49, 11
praedium 41, 28
praedor, 51, 3; p. praeduus
16, 32. 37, 11; p. praeda-
bundus 17, 1
praefectura, praefectus 216,
23
praefectus equitum 86, 15.
139, 23
praegnas *decl.* 116, 19
praelium 41, 21 *adn.*
praemium 41, 28; *orth.* 298,
30. 300, 24
praenomen *quare dicatur*
134, 6
praepositio 58, 2. 158, 8—
30. 170, 15—171, 13. 201,
13—18. 214, 13—217, 33.
264, 22—265, 18; *unde*
dicatur 264, 23
praepositiones Latinorum
plures quam Graeco-
rum 215, 31; apud
Graecos inter aduerbia
nummeratae 217, 34;
apud Graecos *quot sint*
215, 31; praepositio-
nes pro aduerbiis posi-
tae 171, 5; comparati-
uus ab aduerbijs siue

- praepositionibus ueniens 79, 15. 81, 16. 20. 23. 28
 praepositio in uerbis plurium syllabarum corrupta 186, 15; in uerbis paucarum syllabarum non corrupta 186, 15
 praepositiones praepositivae 171, 1; subpositivae 171, 3. 265, 12; praepositivae et subpositivae 171, 9; per compositionem iunctae 216, 8. 217, 29; per appositionem iunctae 216, 8. 217, 30
 praepositionum nominibus appositarum uis 184, 34
 praepositionis casus 58, 4
 praepositiones genetino iunctae 171, 10. 265, 7; accusatio 58, 5. 158, 11; ablativo 58, 26. 158, 11. 13; mediae 158, 15—22; casus accusativi et ablativi 59, 5; loquellares 158, 26
 praepositiones quae segregari non possunt 158, 23
 praepositio nomen orth. 298, 30. 300, 24
 praepositivae coniunctiones, uide coniunctio
 praes praedis 120, 19
 praesagio praesagax 74, 24
 praescientia quid sit 185, 29
 praescientia et praedestinatio inter se differunt 185, 32
 praescribo dativo iunctum 177, 26; quid sit 174, 21
 praesens, cf. tempus
 praesentim (praefertim) 200, 17
 praesepe 109, 15
 praesertim 57, 23. 169, 10
 praesideo praeses 23, 21
 praesidium 41, 28
 praesidium subsidium auxilium quo diff. 275, 12
 praesul 112, 23
 praesulo praesul 68, 10
 praesum 15, 27. 53, 11 adn.
 praesumptor 297, 25
 praeterea 57, 24. 169, 10; orth. 299, 8
 praeteritum, cf. tempus
 praetor, praetor 243, 3
 praetor urbanus 86, 12; praetoris urbani 139, 19
 prandeo 208, 32; p. prandus 19, 21; p. prandium 74, 6
 prandium 106, 15
 pransor 46, 17
 precans — precandus 57, 8
 precari et orare quo diff. 280, 23
 preces orth. 300, 24; precis orth. 298, 32
 precor 51, 5
 precor et deprecor quo diff. 288, 10
 precum orth. 298, 32
 presbyteros orth. 298, 18
 pretium orth. 300, 25
 Priamides 97, 21
 Priamus, Priame 104, 23
 pridem 167, 16; p. prior primus 79, 17—19
 pridie 167, 16
 primas 116, 10
 primatis 116, 14; primate 116, 15
 prime 167, 19
 primitiva nomina, uide nomina
 primitiva uerba, uide uerba
 primitus 167, 17. 19
 primo uel prime 79, 20
 primum 167, 17. 19
 primus primas 68, 14
 prius et prior quo diff. 284, 21
 princeps principis 122, 5; unde ueniat 122, 9. 13; princeps quasi primatum capiens 122, 14; p. principior 14, 19
 principium 42, 1
 principium et initium quo diff. 276, 1
 prior 2, 28; p. primus 78, 20
 prior uenit et antequam quo diff. 282, 5
 Priscianus oppugnatus 173, 1. 18, 23. 25. 176, 3. 15—18
 prius 60, 29
 pro 58, 27. 59, 1
 probatum probatio 17, 5; p. ire probatio 75, 9
 probi probitas 69, 7
 probus probus 34, 20; p. probitas 68, 14
 procaci procacitas 69, 15. 116, 6. 124, 28
 procelusmaticus proclactylo uel spondeo positus 228, 30
 proceps 167, 20
 procida 167, 20
 proconsul 134, 5; quid sit 246, 12 et marg.
 procurator unde dictus 134, 4; orth. 297, 24
 prodigium 41, 33
 prodigium ostentum monstrum quo diff. 286, 9
 prodolor interiectio 218, 3. 266, 4
 proelior 51, 1
 proelium orth. 298, 10
 proelium bellum acies pugna quo diff. 285, 5
 προῶς 63, 15
 profecto 54, 5; participium et aduerb. 261, 17
 professi professio 110, 34
 proficiscor 51, 1
 profugus exul relegatus transfuga quo diff. 284, 23
 progenies 131, 10
 prohibendi aduerbia, cf. aduerbium
 prohibet orth. 299, 5
 prohibere et inhibere quo diff. 286, 7
 proinde 174, 22
 proinde idest itaque 188, 3
 prolepsis fig. quid sit 268, 33
 prolongo 24, 27
 promiscuum genus, cf. genus
 promissius modus 151, 3. 24; 251, 22 et 20 marg.
 promittere et polliceri quo diff. 276, 10
 promittor 50, 20
 promittor 41, 31
 pronelas interiectio 218, 3. 266, 4
 pronomen 48, 8. 65, 4—21. 133, 27—142, 16. 148, 1—149, 35. 165, 5—166, 7. 193, 28—196, 18; 202, 2—205, 15. 246, 10—250, 6; quare dicatur 65, 5. 11. 143, 11. 148, 2. 9. 246, 11
 pronominis usus quando inuentus sit 66, 28. 246, 12; cur praecedat uerbum 134, 16. 190, 22
 pronominis definitio 133, 27—30. 134, 12; quid sit 191, 2; quid significet 165, 6—13
 pronominis quid proprium sit 134, 31; inter pronomen et nomen quid intersit 133, 34. 134, 23. 148, 12. 193, 28
 pronomina pro nominibus habita 139, 11. 250, 2
 pronomina pro nomine positum 66, 24
 pronomina in Latinitate non usitata 196, 14; ex pronomibus nascentia aduerbia 198, 30; pronomem cum aduerbio commutatum 168, 5
 pronominum qualitas 148,

- 20; bipertita 135, 17. 165, 17; quadripartita 135, 19. 165, 17; quindecimdiuisionum 135, 35; subdiuisiones 135, 21
- pronomina finita 135, 22. 26. 30. 34. 148, 21. 26; 149, 11. 35. 165, 16. 204, 19. 28. 246, 25; *quid sint* 148, 22
- infinita 135, 23. 26. 148, 21 — 149, 13. 35. 165, 16. 204, 12. 246, 27. 247, 3; *quare dicantur* 148, 31; species IIII, 149, 12
- infinita praepositiva 135, 31
- minus quam finita 135, 20. 26. 32; 136, 2. 149, 16 — 29. 165, 17. 203, 18. 246, 29
- ad aliquid dicta 204, 23
- relatiua 135, 29. 138, 6; 247, 25 et 27 *margin.*; *quomodo se habeant ad genus nominis appellatiua* 178, 1; *nominis proprii* 178, 4
- ad aliquid finita vel possessiua 135, 27. 137, 15. 27
- possessiua 135, 21. 26; 137, 17 — 138, 3. 149, 33; 165, 17. 204, 17. 247, 10
- ad aliquid infinita 135, 28. 247, 4
- demonstratiua 135, 29. 138, 5. 203, 25
- magis demonstratiua 135, 29. 138, 7 — 12
- articulata 149, 30. 203, 21; pronomina et articuli *quo diff.* 249, 30
- quantitatis 135, 29. 138, 5. 247, 19
- qualitatis 135, 29. 138, 4. 247, 15
- quantitatis et qualitatis *quomodo declinentur* 195, 28
- pronominum personalium uaria potestas 203, 11
- numeri 135, 27. 137, 15
- ordinis 135, 27. 137, 13
- gentis 135, 27. 136, 3
- ignota 136, 26; ignota defectiua 196, 3
- pronominum casus 141, 17 — 142, 16. 149, 8. 249, 14; uocatiua pron. carent 249, 17
- pron. singulorum casuum 137, 35 — 142, 16. 196, 4; duorum casuum 137, 1. 2. 196, 5; trium casuum 137, 1. 4. 196, 6; quattuor casuum 137, 1. 5. 141, 33. 196, 7; quinque casuum 137, 2. 7. 141, 20. 196, 9
- pronomina tota pluralia 248, 18; tota singularia 248, 13; ex altera parte pluralia 204, 29. 248, 20; ex parte singularia 248, 19
- pronominum figura 139, 14. 141, 3. 149, 4. 248, 23; simplicia 132, 14; composita 139, 15. 30
- pronominum genera 138, 13 — 139, 3. 148, 34. 248, 1; incertum genus siue epicœnon in pronomine non est 138, 19. 139, 2
- pronomina omnis generis et unius personae 194, 1; unius generis et omnis personae 194, 2
- pronominum persona 141, 4 — 16. 149, 7. 248, 31; quibus pronominibus accidat 194, 4; pronominibus personas accidere qui dicant, non recte statuere 135, 2. 5; pronomina impersonalia 248, 32; pronominum numerus 139, 3 — 13. 149, 3; pronomina praepositiva 136, 8. 137, 13. 203, 25. 246, 30; subiunctiua 136, 9. 137, 4. 203, 31. 246, 32
- pronuntiatio *quid sit* 222, 12
- pronuntiatiuus modus 48, 14. 150, 35. 151, 1. 251, 25
- propago 26, 4. 32, 23. 76, 8. 11. 13; p. propaginis 110, 17
- prope 58, 7. 17; p. propior 79, 17; p. propior proximus 81, 16
- prope aduerbium, non nomen 198, 21
- properanter 55, 19
- propheta 39, 9. 95, 9. 163, 19. 224, 9
- propria siue indiuidua 12, 27
- propria nomina, uide nomina
- propter praepositio et aduerbium 261, 20
- propterea 57, 25. 169, 13. *orth.* 299, 8. 300, 29
- propterlego *per* e 181, 35
- propugnatum ire propugnaculum 75, 2
- prora et puppis *quo diff.* 216, 38
- proreta 163, 19
- prorogo 49, 14
- πρός* 216, 2
- prosa 161, 13
- proselytus aduena 239, 28 *adn.*
- prosodia 173, 34
- πρόσωπον* 249, 2
- προσωποῦντα* *quid sit* 202, 14
- prosper a um 101, 13
- prosperi prosperitas 69, 8
- prospicere inspicere etc. *quo diff.* 279, 6
- prosum 53, 11
- protector *orth.* 297, 25. 300, 8
- protenus *orth.* 298, 25. 300, 19
- Proteus Protei 105, 29
- protinus 167, 16
- protinus et protenus *quo diff.* 287, 15
- prouentus 44, 14
- proverbium *quid sit* 273, 8
- providentia 95, 25; *orth.* 301, 2
- prouincia *quid sit* 261, 31; prouincia et regnum *quo diff.* 261, 32
- prouoco 49, 14
- proximior 81, 17
- prudens 40, 14. 157, 12. 121, 35; p. prudentia 68, 26; p. prudentius 78, 33
- prudenter 54, 9 *adn.*; p. prudentius 78, 33
- prudenti prudentia 98, 22
- prudentia 95, 16; *orth.* 299, 10. 301, 2
- prudenticula 236, 29
- prudentissimus a um 81, 34
- prunum 41, 23
- prunus prunum 105, 16. 238, 23
- coniugatio *per* φ 4, 18
- psalmista 41, 12
- psalmodia 173, 34
- psalterio (sic) *orth.* 300, 28
- psile *accentus* 230, 16
- pubes *quid sit* 216, 30
- pube tenus 59, 4; *accentus* 184, 30
- publicans — publicandus 57, 6
- publico publice 54, 20
- Publius praenomen 65, 5 *quid significet* 65, 9
- Publius Cornelius Scipio Africanus 65, 2. 66, 3

Publius Cornelius Scipio Africanus Numantinus Aemilianus 66, 11
 Publius Virgilius Maro 66, 2
 pudet 53, 9
 pudet et taedet *quo diff.* 252, 24
 pudici pudicitia 98, 7
 pudicitia 68, 21
 Pudpid 123, 28. 124, 3
 puer 99, 26. 30. 100, 8. 12; p. pueri 147, 7; puer i o um 90, 3; p. puerilis 67, 20
 puera puella 70, 29
 pugillo pugil 68, 9
 pugna bellum acies proelium *quo diff.* 285, 5
 pugnans 55 31; p. pugnat-
 torus pugnatus pugnandus 57, 6
 pugnator propugnator 134, 6
 pugno 49, 16
 pugnis pugillus 70, 17
 pulcher, non pulcer 224, 8
 pulcher 100, 7; p. pulchra
 pulchrum 100, 14. 107, 10; p. pulcherrimus 80, 32
 Pulcher Iulius 66 31
 pulcherrima 95, 32
 pulcherrimus a um 81, 32
 pulchre 53, 28. 167, 27
 pulchro pulchre 54, 22
 pulvis pulvis 119, 18
 pullus et niger *quo diff.* 286, 1
 puls pulvis 121, 22
 pulsus 44, 17
 pulvis masc. 192, 23
 pulvis sing., non plur. us. 240, 22
 pulvinar 42, 29
 pulvis 84, 29. 117, 17. 120, 27; gen. fem. 192, 24
 pumex pumicatus 187, 7
 puncti idest positurae 230, 21
 punitentia poenitentia 252, 30
 puppem puppim 245, 21
 puppi puppinm puppibus 147, 1
 puppis 117, 18
 puppis et prora *quo differant* 216, 38
 purgatum ire purgamen 75, 5
 purgo purgamen 113, 18
 pus 85, 1. 129, 28; indecl. 241, 21
 putat existimat opinatur arbitratursuspiscatur *quo diff.* 286, 3
 putreo 50, 25
 pyra et rogos *quo diff.* 284, 13

Pyrrhus Romanorum hostis 226, 28
 pysma *quid sit* 178, 13
 Pythias 97, 9

Q.

Q littera 225, 8; eius descriptio 304, 31. 306, 36; *quomodo formetur* 308, 5
 quadraginta 93, 18
 quadrigae 84, 34; num. plur. 241, 16
 quadriiugae, quadrigae 115, 10
 quadrupes 116, 32
 quadruplex 119, 14
 quae forma sing. et plur. 139, 10
 quaeso 53, 8
 quaesti pro quaestus 128, 7. 12
 quaestus 125, 29
 qualis talis 148, 35
 qualis 61, 17 adn. 135, 31. 138, 4. 31. 139, 15. 195, 30
 qualiscumque 139, 16
 qualitas 196, 1; *quid sit* 135, 11; *ubi fiat* 247, 17
 qualitas propria 162, 3
 qualitas appellativa 162, 3
 qualitatis aduerbia cf. aduerbium
 qualitatis species III 144, 29
 quam particula 145, 7. 8; cum nominatio comparatio iuncta 234, 6
 quamlibet 197 27
 quamobrem 53, 27. 57, 23. 169, 10 undeueniat 260, 4
 quamobrem pro quare 167, 24
 quamquam 57, 20. 169, 6. 197, 27
 quamuis 57, 20. 169, 6. 197, 27
 quando 54, 6. 57, 21. 168, 17. 169, 8. 260, 25
 quando — modo 260, 27
 quandoquidem 57, 21. 169, 8
 quantitas 196, 2, ubi fiat 247, 21
 quantitatis aduerbia, cf. aduerbium
 quantitatis species a mensura 144, 28
 quantus 135, 31. 138, 5. 195, 30
 quapropter 57, 24. 169, 12
 quare 167, 24
 quarties 167, 17
 quasi 53, 27. 167, 26

quatenus 57, 22. 169, 9; orth. 298, 25. 300, 19
 quater 167, 17. 212, 13
 quatinus et quatenus *quo diff.* 264, 20
 quattuor 88, 29. 89, 13. 15. 20. 93, 20
 que 57, 18. 28. 157, 32. 169, 4; quem accentum habeat 229, 5
 que et ue *quo diff.* 275, 4
 queo 9, 10
 quercus 103, 29. 105, 11. 126, 7
 quercus unde dicatur 217, 4
 querella, non querela 175, 9. 14
 queror querulus 74, 22; q. querimonia 98, 28
 querulus querulela 175, 15
 questus 56, 18. 26; q. questus 128, 29
 qui monoptoton 195, 24
 qui 194, 3
 qui forma singul. et plural. 139, 8
 qui omnis generis 195, 21
 qui pro cuius, cui, quem, quae etc. 195, 25
 quia 57, 24. 169, 12
 quid 123, 24. 124, 4
 quid aliud aliquid nomina, non pronomina 123, 27
 'quid hominum' *quomodo intellegendum sit* 173, 23
 'quid turbae' *quomodo intellegendum sit* 173, 24
 quidem 57, 19. 140, 9. 169, 6
 quie pro quiete 132, 34. 133, 4
 quieo quiesco 254, 5 marg.
 quies 117, 11. 132, 31; q. quiei 132, 32
 quiesco 50, 25; q. quiesco 15, 10; q. num inchoatiuum sit 254, 5 marg.
 quin 57, 22.
 quin pro ut non 213, 13
 quin etiam 57, 22. 169, 8
 quinimmo 213, 13
 quinni 53, 25
 quinquaginta 93, 18
 quinque 89, 22
 quinqies 167 17
 quippe 57, 25. 169, 12
 Quirinus 241 3
 quiris *quid sit* 241, 4
 Quirites 84, 30. 241, 3
 quis 124, 5. 135, 31. 138, 22. 139, 15. 169, 8
 quis fem. 138, 25—29
 quis quae quod 135, 23. 138, 30. 148, 34. 149, 5. 14
 quis et qui *quo distent* 204, 14

quiscumque 140, 12
 quislibet 140, 11
 quisnam 140, 11. 149, 6
 quispiam 140, 6 *adn.* 140, 12. 149, 5
 quisquam 140, 13
 quisque 140, 12
 quisquis 139, 16. 140, 10. 149, 5. 248, 24; *decl.* 140, 1
 quisuis 140, 13
 quo et quor *finita uerba* 15, 30
 quo *nomen et adverbium* 261, 13
 quodpiam 139, 16
 quomodo 167, 25
 quondam ex quodam 199, 1
 quoniam 57, 24. 169, 12
 quoniam *pro tametsi* 201, 3
 quoniam *quomodo collocetur* 201, 9
 quoniam quidem 57, 25. 169, 12
 quoque 57, 20. 169, 6
 quorsum 212, 33
 quot 89, 15. 137, 15. 139, 15; *orth.* 297, 18. 300, 3
 quotus 135, 31. 137, 14
 quum quur *per q, non per c scrib.* 304, 35
 quur 167, 24; *orth.* 294, 22

B.

R *littera* 225, 23; *eius descriptio* 305, 1. 307, 1; *quomodo formetur* 308, 6
 r *pro n* 192, 2
 r *littera* de ultimo loco translata 268, 19
 r *apud Latinos liquescens* 224, 18
 r *finita aduerbia* 54, 9. 25
 coniugatio *per q* 4, 15
 rabiei 25, 27
 rabies 26, 1. 45, 2. 61, 17 *adn.* 131, 10; r. rabidus 68, 3
 rabio 12, 9. 25, 25. 26, 1
 racha *interiectio Hebraea* 218, 10. 266, 12
 Rachel 112, 12
 radicitus 54, 10
 radius 104, 5. 10. 12. 32
 radix *orth.* 299, 17
 radix radice 119, 19; r. eradico 14, 22. 34, 27. 38, 17
 raeda *orth.* 294, 23
 Rafahel 112, 11
 ramus 189, 19
 rana ranunculus 239, 18; rana *onomatopoeium nomen* 239, 17
 rapaci rapacitas 69, 15. 116, 5

rapax 119, 2; r. rapacis 119, 33
 rapio rapina 74, 1
 rapui raptor 20, 28
 raro 54, 5, rare 54, 7
 ratio 75, 10; *orthogr.* 298, 3
 ratio anima animus cor *quomodo differant* 174, 26
 ratio et causa *quo diff.* 286, 28
 rationabile 109, 15
 rationales coniunctiones, *uide* coniunctio
 ratis 61, 17 *adn.*
 Rauenna uel Rauennae 61, 8
 re 158, 24. 217, 31
 reatio *non dicendum* 255, 33
 reatus 125, 29
 reboo 15, 27
 recipio 158, 25
 recitans, recitaturus, recitatus, recitandus 57, 2
 recondet *orth.* 300, 27
 recordor 51, 4
 recte, esto *pro recte* 199, 7
 recti rectitudo 111, 9. 10 *adn.*
 rectitudo 69, 1
 redemptio *orth.* 298, 4
 redibuius et rediuius *quo diff.* 282, 2 *adn.*
 ree 100, 5
 reformidans 158, 28
 refrigerium 41, 32
 rega *non dicendum* 239, 7
 regalis 117, 27
 regalis et regius *quo diff.* 277, 9
 regias *pro* regiae 94, 14. 21
 regimen 112, 29. 113, 22
 regina reginae 92, 11
 regnum 41, 24. 28
 regnum et prouincia *quo diff.* 261, 32
 rego regimen 15, 2. 74, 11
 regula praeceptorum 126, 34; *quid sit* 245, 31
 regulae ratio 179, 19
 regulariter 55, 21
 relegatus profugus exul transfuga *quo diff.* 284, 23
 relego *per e* 181, 35
 relictus et desertus *quo diff.* 280, 18
 religio *quare dicatur* 297, 6
 reliqui et ceteri *quo diff.* 282, 1
 reminiscor 51, 4
 remote 168, 8
 renes *orth.* 297, 27
 renis 61, 17 *adn.* 117, 15. 192, 19
 renuntiare et abrenuntiare *quo differant* 185, 26
 reor 50, 26
 repello reppuli *orth.* 296, 7
 reperio repperi *orth.* 296, 7
 reponenter 261, 8
 reprendo reprehendo 287, 7
 reptile 109, 15
 requaeso *non dicendum* 255, 34
 requia *quid sit* 131, 19
 requiei *non* requietis 117, 12
 requies 45, 2 *adn.* 61, 17 *adn.* 117, 11. 131, 11; r. requia 131, 16; r. requiei 133, 4
 requies *quid sit* 131, 19
 rerum natura 147, 5. 13
 res 84, 24. 117, 9. 131, 24. 132, 26. 165, 4; r. rei 146, 35; haec res et hae res 84, 28
 rescribo *accusatiue iunctum* 177, 26
 resideo reses 23, 21
 respersio *per e* 181, 31. 34
 respondendi aduerbia, *cf.* aduerbium
 restis 117, 18; *quid sit* 245, 20
 resurgo 50, 24
 resurgo surgo exurgo con-surgo *quo diff.* 289, 15
 rete 32, 8. 109, 15; r. irretio 14, 7; r. reticula 70, 27
 retiarius *quid sit* 242, 28 *marg.*
 reticere continere obtinere *quo diff.* 286, 14
 reticula 96, 4
 reuelatio *orth.* 298, 4
 reus 100, 5
 reuiscit *quomodo conpositum sit* 184, 34
 reuocor 158, 29
 rex 39, 9; r. regis 119, 11; r. regina 68, 17. 124, 19. 239, 7
 rexi rex 15, 13. 20, 21. 23, 31. 74, 31
 rhema 108, 21
 ῥήμα 63, 13. 205, 17
 Rhenus fluius 214, 20
 rhetores et grammatici *quo diff.* 268, 30
 rhetoricus 69, 29
 rictus rictus 128, 29
 rideo ridiculum 15, 1. 74, 9
 ridere 53, 13
 ridiculus 186, 24
 rien uel ren 113, 2
 rigo rigus 16, 32
 ripa et ora et margo *synonyma* 215, 18
 risum ire risor 75, 16
 risus 125, 29; r. risus 128, 19

- rite 54, 14
 ritum i. rectum 259, 13
 ritus 44, 15. 125, 31
 riuus riunlus 71, 6. 192, 4
ro et ror finita uerba 15, 30
 robor 114, 30
 robor *de uirtute* 42, 29
 robor *de arbore* 42, 29
 robur roburis 115, 17
 robur robo 14, 12; r. ro-
 buris 115, 17
 rogans — rogandus 57, 3
 rogatio *quid sit* 178, 15
 rogito 48, 24
 rogo 49, 11 *adn.* 50, 13; ro-
 gor 50, 18
 rogos et pyra *quo diff.* 284,
 13
 Roma 66, 8. 95, 35. 163, 33;
 Roma uel Romae 61, 7
 Roma Romanus 72, 35
 Romana *nomina propria,*
uide nomina
 Romani 176, 31
 Romani poetae 164, 2
 romphea 176, 35; *accentus*
 182, 20
 Romulidae 99, 13. 132, 13.
 16
 ros 117, 32
 rosa rosetum 68, 11. 69, 22
 rosetum 41, 25
 rostrum 41, 26
 rotundus 117, 3
 rubeo 208, 34
 rubigo rubiginis 110, 16. 26
 rubor coloris 42, 29
 rubus, rubi 105, 23
 ructo 49, 14. 50, 24
 rufa 95, 23
 rumex *incerti generis* 119, 16
 rumor rumusculus 70, 12
 ruo ruina 14, 28. 73, 36
 rupi rupes 20, 21. 74, 31
 rus 42, 4 *adn.*; r. ruris 118,
 21. 30
- S.
- S littera 225, 23; *eius de-*
scriptio 305, 4. 307, 3;
quomodo formetur 308, 7
 s *finita aduerbia* 54, 10
 s duplicata uocalem corripit
 189, 14
 s in metro uim consonantis
 amittens 224, 20
 s subtracta 224, 23; coniu-
 gatio per duplicatam sig-
 ma uel § 4, 13
 Sabini a Romanis ciuitati
 adscripti 66, 30
 sacella 96, 4
 sacer era crum 101, 13. 107,
 11; s. sacri 99, 22. 100,
 14
 sacerdos 39, 9. 40, 12. 117,
 36. 164, 26. 192, 19; s.
 hic et haec 83, 33. 235, 4
 sacerdos *orth.* 299, 15. 301, 5
 sacerdotale *orth.* 299, 13.
 301, 4
 sacramentum ire sacramentum
 75, 4
 sacrificium 106, 15
 sacrificio sacrificium 74, 5
 sacrum sacellum 71, 1
 saeculum 41, 25
 saepe 54, 14; *unde ueniat*
 259, 25
 saepes 46, 24
 saepio saepes 68, 16
 saeuit *orth.* 294, 24
 saeuus et crudelis *quo diff.*
 285, 3
 sagax 119, 2
 sagio sagax 74, 24
 sagitta 41, 13
 sagitto 49, 15. 50, 14; sagit-
 tor 50, 19
 sal 32, 9; *decl.* 111, 27—112,
 7; *mascul.* 112, 2; *neutr.*
 111, 29. 112, 1; *sales*
mascul. 111, 30; *fem.* 111,
 29
 sale 112, 5
 salio 9, 25; s. salax 74, 24
 Salomon 66, 9
 salsugo salsuginis 110, 17
 saltans saltabundus 75, 24
 saltem *unde dicatur* 263, 22
margin.
 saltim 57, 20. 157, 2. 169, 6
 saltus 61, 17 *adn.* 125, 29;
 s. saltus 128, 25
 salubris saluberrimus 81, 4
 saluator *orth.* 300, 8
 salue 53, 8
 salus saluto 14, 16; s. salu-
 bris 67, 34
 Salustius 104, 33; o Salusti
 104, 18
 salutare 43, 4; *orth.* 299, 13.
 301, 4
 salutarius casus i. *dativus*
 243, 15 *margin.*
 salutarius casus i. *uocativus*
 243, 19 *margin.*
 saluator *orth.* 297, 25
 saluus 105, 1
 Samaria 95, 35
 Samaritarum litterae 221, 27
 Samuhel 112, 10
 sancta 95, 23
 sanete 55, 16
 sancti sanctitas 115, 32
 sanctissima 95, 33
 sanctitas 115, 23
 sanctus 40, 30. 103, 33; s.
 a um 107, 13; s. sancti
 129, 4; sanctos *orth.* 300,
 17
 sanguis 117, 17. 120, 27;
unde dictus 240, 23 *adn.*
 sanguis cruor santes *quo diff.*
 278, 11
 sanies 131, 10
 sapiens sapientius sapientis-
 simum 79, 7
 sapiens sapientius 78, 31.
 sapiens sapientior sapientis-
 simus 77, 13
 sapiens sapientia 68, 26
 sapiens 39, 11. 121, 35; *no-*
men et participium 263,
 11
 sapienter 166, 26; s. sapien-
 tius 78, 31; s. s. sapien-
 tissime 79, 7
 sapientia 41, 11. 95, 16; *orth.*
 299, 11
 sapienti sapientia 98, 22; s.
 sapienter 54, 24
 sapiens tior tissimus 144, 32;
 sapientior hic et haec 78,
 28
 sapientis sapientissimus 81,
 11
 sapientissima 95, 31
 sapientissimus a um 81, 33
 sapio 50, 2. 22; sapior 50. 3
 sapphirus *accent.* 176, 35
 sarcófagum et sarcófagum
 183, 4
 sarculum 41, 21 *adn.*
 sardius *accent.* 176, 35
 Sarmaticus 69, 28. 191, 21
 sartago 110, 25
 satietatis 12, 12
 satior *illius rei et illam rem*
 173, 11
 satrapa 163, 19
 satur 102, 3; s. a um 107,
 11; s. saturi 99, 22. 26.
 31
 Saturnalia 85, 13; *cur sit*
plurale 241, 32
 saturo satur 68, 13
 sanium osculi m basium *quo*
diff. 209, 2
 saxum 41, 30; s. saxosus
 68, 5
 scabies 45, 2 *adn.* 61, 17
adn.
 scalae 84, 34; *cur sit plurale*
 241, 20
 † scalineon 241, 20
 scalpo 9, 21; s. scalprum 74, 3
 scalprum scalpum 19, 22
 scamnum 41, 22. 143, 17

- 145, 15; s. scamnellum 71, 1; *unde dicatur* 235, 1
 scaphum *orth.* 294, 26
 sceleratus 40, 31
 sceleratus scelestus scelerosus *quo diff.* 281, 20
 scelestus 40, 31. 61, 17 *adn.*
 scelus 42, 4 *adn.*; s. scelerosus 68, 6
 scelus et facinus *quo diff.* 279, 17
 sceptrum 41, 24. 106, 13
 schema 44, 23. 108, 20, *decl.* 108, 22
 schema schemae 108, 28; schematnm, ti etc. 99, 1. 108, 29. 35; schematis pro schematibus 99, 3; schema pro schemate 98, 32
 schema per casum 180, 26
 schema per genus 180, 30
 schemata *fig.* 269, 22—270, 8; *quid sign.* 268, 23
 schemata dianoeas 180, 23. 268, 27
 schemata lexeos 180, 24. 268, 26
 schilla 182, 29
 schola 41, 12. 189, 9; schola scholaria 67, 33; s. scholasticus 67, 17
 scholastico scholastice 54, 21
 scholasticus 69, 34. 70, 1
 scilicet 57, 25. 169, 13. 197, 27
 scindo 50, 15; scindor 50, 19
 scio 11, 22. 50, 15; scior 50, 19
 Scipiadus 132, 9
 Scipio 86, 1. 109, 34; cognomen 65, 27. 66, 35. 66, 12; S. Scipionis 110, 13
 scire tuum, *idest* tua scientia 205, 34. 250, 24
 scissi scisio 110, 35
 scissio syllabae 99, 5
 sciens praesciens insciens 244, 31
 scobs scobeo 14, 19
 scopae 84, 34; *cur sit plur.* 241, 18
 scopare *quid sit* 141, 19
 Scotti quas litteras in usu habeant 222, 4
 scortum 100, 9
 scriba 95, 11; s. scribae 92, 10
 scribens describens 56, 15
 scribo scriba 14, 27. 73, 36; s. scriptura 68, 19
 scribo *accusatio* inunctum 177, 25
 scrinium 41, 22
 scripsi *orth.* 297, 7. 299, 29
 scriptor *orth.* 300, 8; scriptores *orth.* 300, 14
 scriptrix *orth.* 299, 16. 301, 6
 scriptu scripto 7, 18. 30
 scriptura 22, 11. 95, 28
 scripturio 152, 10
 scriptus scribendus 156, 16
 scrutans, scrutatus scrutaturus scrutandus 56, 8. 262, 25
 scrutor 50, 9. 51, 5; scrutorte et a te 255, 2
 sculpo 9, 21
 sculptile 109, 15
 scutula scutella *quid sign.* 239, 10
 scutum scutula 239, 9
 Scylla in diuersa monstra pube tenus conuersa 216, 31
 se 158, 24. 217, 31
 sectae Philippicae 148, 5
 sectae Verrinae 148, 5
 secubo 158, 26
 secui sector 20, 28
 seculariter 55, 21
 secum 168, 4
 secunda *persona*, *uide* uerbum
 secunde 167, 19
 secundum secus iuxta *idem esse* 215, 15
 secundum 167, 19
 securis 117, 18
 securus tui et de te 173, 26
 sed 57, 23. 169, 10; u. set
 sedda pro sella 213, 2. 260, 21
 sedendum 200, 13
 sedeo 49, 20; s. sedile 74, 2
 sedes sedes *quomodo differant* 190, 9
 sedes sedis et ses sedis 108, 3
 sedes sedile 67, 30
 sedile 43, 3. 109, 14
 sedis 117, 19
 seduli sedulitas 69, 8
 sedulo 54, 5; sedule 54, 7
 sedulus *unde dictus* 259, 32
 seges 116, 30
 Segestanus 172, 19
 segmen 112, 29
 segni segnitia 98, 16
 segnis (insignis) 61, 17 *adn.*
 segnis tardus piger iuers *quo diff.* 281, 8
 segnitia 68, 21; *quid sit* 131, 18
 segnities 131, 11; s. segnitia 131, 15; *quid sit* 131, 17
 selego per e 181, 36
 semel 53, 23. 212, 15
 semen 112, 29; semino 14, 9
 semet 140, 17
 semi semideus 260, 18
 semis semissis 222, 34
 semita 61, 17 *adn.*
 semiuocales *unde dictae* 222, 30
 semiuocales a uocali incipientes 224, 10
 semper pro saepe 2, 13
 senati *genetius* 128, 5. 8. 15
 senatores *orth.* 298, 13. 300, 13
 senatus 61, 17 *adn.*; 125, 29; s. senatus 128, 22; s. senator 68, 12; *unde dictus* 244, 22
 senatus consultum 86, 16. 139, 26. 248, 25
 senectus 118, 10. 129, 22
 senex senis 119, 11. 120, 1; s. senecio 70, 22; s. senilis 67, 28; s. senior senissimus 40, 4. 77, 3. 232, 11. 20; senex et senior *quo diff.* 232, 22; *unde dicatur* 232, 20
 senior, anus 231, 34
 seniores *orth.* 298, 13. 300, 13
 sensibilis 75, 19; *quid sit* 220, 27
 sensus 44, 12. 47, 22; 61, 17 *adn.*
 sensus et intellectus *quo diff.* 278, 1
 sensus animae quinque 219, 19
 sensus corporis quinque cum accidentibus 218, 15
 sententia et consilium *quo diff.* 289, 3
 sentina *quid sit* 214, 33
 sentio 50, 13; s. sensibilis 74, 15; sentior 50, 17
 sentis 61, 17 *adn.*
 seorsum 53, 30. 168, 8. 212, 32
 separabiliter 55, 17
 separandi *aduerbia*, cf. aduerbium
 separatum 168, 8
 sepes sepis et seps sepis 108, 2
 sepis 61, 17 *adn.*
 septentrio *quid sit* 271, 33
 septies 167, 18
 sepulchrum tumulus monumentum bustum *quo diff.* 286, 18
 sequester 114, 4

- sequi et consequi *quo diff.* 275, 15
 sequi et insequi *quo diff.* 275, 15
 sequor 50, 28
 series 181, 11
 sermo 189, 11; s. sermonis 110, 11
 sermocinari loqui fari narrare *quo diff.* 279, 1
 † Seron 161, 17
 seruitium 42, 1
 seruitium et seruitus *quo diff.* 276, 18
 seruitus 118, 9; s. seruitutis 129, 21
 seruitus et seruitium *quo diff.* 276, 18
 seruus 40, 30. 99, 27. 105, 1; seruus uel serue 99, 31; s. seruilis 67, 29; seruus *orth.* 298, 18. 300, 16
 seruus *cur dicatur* 223, 31
 seruus dominus 73, 6—10
 ses *finita nomina* 23, 22
 sese 140, 17
 set tamen 184, 28
 setiger 164, 16
 seu 57, 22. 169, 9
 seuerus 40, 30. 61, 17 *adn.*
 seuerus *qualis pes sit* 186, 28
 seur 101, 27
 seuter 54, 9 *adn.*
 sex 89, 20. 22
 sexaginta 93, 19
 sexessis 117, 23
 sexies 167, 17
 Sextus Roscius 66, 2
 sexus 44, 12 *adn.* 125, 31; s. sexus 128, 21
 si 57, 21. 169, 7
 si *cum indicatio* 181, 1 *seq.*
 si *cum coniunctio* et si *cum indicatio* quo differant 181, 14
 si *cum subiunctio* 180, 37
 si *pro* utinam 181, 20
 si *pro* numquid 181, 24
 si *pro* non 181, 16
 sibilus 45, 18
 sic et ita *quo diff.* 285, 23
 Sicania litora 165, 10
 Sicilia 96, 1; a Siculo 262, 1
 sicine 205, 7
 † sic sambe 167, 26
 sicut 167, 26
 sicuti 167, 26
 sidera et astra *quo diff.* 286, 22
 sidera siderum sideribus 89, 36
 sidus 118, 19
 sienim 57, 22
 sigillum 41, 32
 signaculum 41, 32
 significatio et genus *uerborum idem est* 252, 34. 254, 14 *marg.* 254, 17
 significatio admirationis 61, 17; doloris 61, 16; laetitiae 61, 16; metus 61, 17
 significationis plenae *uox* 83, 37
 significationis mediae *uox* 83, 36
 significationes *uerbor. unde dictae* 254, 19
 signifer 164, 15; s. signiferi 101, 6
 signorum definitio 221, 12
 signum 41, 32
 sile (psile) *accentus* 230, 16
 siler 105, 24. 114, 6
 silere et tacere *quo diff.* 275, 10
 silex *incerti generis* 84, 2. 119, 15. 235, 31. 237, 16 *marg.* 238, 5 *adn.*, silex *fem.* 237, 24
 silvester - tris 101, 17. 20, 24; s. tris tre 124, 14
 siluula 70, 25
 simili similitudo 69, 4. 111, 11
 similis similior simillimus 78, 19
 similitudo et exemplum *quo diff.* 284, 7
 similitudinis aduerbia, *cf. aduerbium*
 simillimus 81, 13
 simitu et simul *quo diff.* 289, 25
 simpliciter 54, 9 *adn.*
 simul 54, 1. 168, 13
 simul et simitu *quo diff.* 289, 25
 simulare et dissimulare *quo diff.* 276, 8
 simulatores *orth.* 298, 15
 sin 57, 22. 169, 9. 197, 27
 sinapi 89, 17. 109, 28
 sinceri sinceritas 69, 8
 sinciput sincipitis 123, 30
 sine 38, 27. 59, 2
 singularis numerus 40, 18, *uide numerus*
 singulus singularis 67, 33
 sinister dexter 73, 11 14—16
 sinistrorsum 212, 34
 sinus 44, 13. 61, 17 *adn.* 125, 27
 sio *finita nomina* 16, 12
 Sion 39, 7. 113, 28
 siqua sciunt 92, 31
 siquando *acc.* 177, 11
 siquid 123, 25. 124, 4
 siquidem 57, 21. 169, 8
 siquis 140, 8
 siquo minus *orth.* 296, 8
 siremps sirempsis 122, 24
 Siren 113, 3
 sis *acc.* 179, 3
 sitis 61, 17 *adn.* 84, 13. 117, 18
 situs 61, 17 *adn.*
 sine 57, 22. 169, 9
 so et sor *finita uerba* 15, 30
 sobrio sobrie 54, 22
 sobrius 40, 30. 61, 17 *adn.*
 s. sobrii 104, 8. 32
 socrer socii 100, 18
 socii societas 69, 11. 115, 37
 socrus 129, 7
 sodalis *prima syllaba correpta* 174, 17; *accentus* 185, 25
 sodaliter 185, 22
 sodes, non sodaliter 174, 14; *accentus* 185, 25
 Sofronium 106, 7
 sol sto solstitium 23, 20; solstitium 19, 23
 sol 32, 9. 107, 21; *deql.* 112, 19; soles *idest* dies 112, 20
 sola solius soli 92, 26. 29; solae 93, 1
 soleo 49, 20. 258, 2; s. solitus sum 254, 31
 solers 122, 19
 solitarius solus unus unicus *quo diff.* 280, 7
 sollicitus mei et de me 173, 20
 solecismus 155, 19
 solecismus et barbarismus *quo diff.* 280, 16
 solor solamen 15, 3. 17, 4. 113, 17
 solum 41, 26
 solus solius *etc.* 90, 28
 solus unus solitarius unicus *quo diff.* 280, 7
 somnium 41, 23
 somnus somni 129, 11
 sonipes 116, 32
 sophia, sophia 227, 17
 Sophronium 236, 28
 sophus sophi sophia 173, 36
 sopio sopor 74, 14
 sopor 19, 15
 sor *finita nomina* 16, 12
 sorbeo sorbillo 253, 25
 sordeo sordidus 74, 20
 soror 114, 30; *unde dicta* 238, 28

- sors sortior 14, 20; s. sortis 123, 16
 sospes 116, 32, 33
 Sospita 116, 33
 Sparnacus uilla 178, 7
 sparsim 54, 9
 specie specierum speciebus 146, 27
 specibus 125, 17
 species *uerborum, uide verba*
 species, *non ars dicitur ars, quando conscripta fuerit* 161, 29
 species 45, 3. 61, 17 *adn.*; s. speciei 130, 26. 146, 35. 147, 8; *decl.* 131, 6; s. specimen 113, 22
 spectare uisere etc. *quo diff.* 279, 6
 specu 127, 7; s. specu 102, 18; specubus 125, 14. 16
 specum speci 102, 18; specum specu 103, 1
 specus 124, 23. 125, 14; *masc.* 102, 21; 238, 17; *fem.* 102, 25; *neutr.* 103, 1; 238, 17; s. uel specu 125, 31
 specus speci 102, 9. 20; s. specoris 102, 17; s. spelunca 238, 17; *quid sit* 238, 17
 spem rem *producta* e 131, 2
 sperans speraturus speratus sperandus 57, 2
 spero 49, 13; speror 50, 20
 spes 84, 31. 32. 117, 9. 131, 25. 132. 26. 165, 4; s. spei 146, 35
 spica inspico 34, 25. 38, 16
 spicio 20, 11; s. suspicio 256, 14
 spiritus 44, 16
 spiritus mens anima animus *quo diff.* 283, 6
 spiritus sanctus scripturae sacrae scriptor 180, 33
 spiro 208, 35
 splen 113, 2
 splenis 61 17 *adn.*
 splendeo splendidus 79, 19
 splendide 55, 13
 spontaliter 55, 4. 18; spontalius spoutalissime 55, 5
 sponte 88, 28. 89, 25. 244, 18
 sportula 41, 11. 46, 27
 spuma spumous 68, 6
 ss *pro* z 225, 4. 227, 25
 Ssacharias *pro* Zacharias 227, 26
 stagnum 43, 26. 85, 2
 stamen 42, 19. 112, 30
 standum 200, 13
 stans 55, 31. 226, 1; s. staturus 56, 4. 156, 17
 stati statio 110, 36.
 statua statnarius statuarium 239, 16 *adn.*
 status *quid sit* 239, 16 *adn.*
 statuarium *quid sit* 239, 16 *adn.*
 statuarius *quid sit* 239, 16 *adn.*
 statum ire uel status statio 17, 32
 statum ire stabilis 75, 18
 statunculus 239, 16 *adn.*
 status 125, 31
 stercus 84, 29
 stella 163, 32
 στέλλω 4, 17
 stemma 44, 23; *quid sit* 246, 4
 Stephanus 39, 8
 sterno strages 68, 16
 stigma 44, 23
 stilla et gutta *quo diff.* 288, 16
 stips stipsis 122, 28; s. stipitis 122, 30; *quid sit* 122, 31
 stipula 41, 13
 stipulatio *orth.* 298, 5
 stipulor a te 208, 26
 stirpitus 54, 11
 stirps 226, 1; stirps hominum 122, 26; s. arborum 122, 27
 stirps *masc.* 238, 2; *femin.* 238, 1
 stirps exstirpo 14, 20; stirps stirpis 122, 26
 sto 49, 13. 50, 22; s. stabulum 14. 32. 74, 7; s. stabilis 15, 8. 28, 9
 sto stabulum stabilis 16, 34. 37, 12
 στολή 230, 2
 στόμαχος stomachus stomachor 24, 18
 strages 116, 29
 strata 61, 17 *adn.*
 stratum strati 188, 5
 stratus stratus 188, 5
 strenuus 103, 34
 † strepidus 54, 11
 strepitus 44, 12 *adn.* 61, 17 *adn.*
 strictim 54, 8
 strideo stridor 74, 13
 strio 110, 6
 stropa *quid sit* 186, 3
 strophosus 186, 4
 struo strues 68, 17. 74, 15
 studebam *productum*, studebam *corruptum* 186, 20. 21
 studens *in futuro deficiens* 262, 29
 stulte 55, 14
 stultitia *orth.* 299, 11
 stultus ior issimus 144, 31
 stupeo stupor 74, 13
 sua 95, 30
 suadela *non* suadella 175, 11
 suadeo 49, 20; *trissyllabum et tetrasyllabum* 257, 14
 suasum re suasor 75, 16
 suane et dulce *quo diff.* 284, 1
 suauis suauitudo 69 4
 suauis 117, 27; s. suane 124, 18; *trissyllabum et tetrasyllabum* 257, 15
 suauitudo 111, 12
 sub 19, 6. 13—15. 28—30. 60, 20—23. 170, 20—24.
 sub *communis syllaba* 227, 31
 sub *praepos. quomodo scrib. in compositis* 296, 15
 subdistinctio *quid sit* 230, 32
 subinde *pro* saepe 188, 1
 subiunctivae *coniunctiones, uide coniunctio*
 sublegi a sublego, *non a subligo ueniens* 182, 3
 sublego *per* e 181, 36
 suboles 116, 31. 178, 18
 subrogo 49, 14
 subscribo 60, 31; *datiuo iunctum* 177, 21. 26
 subsidium auxilium praesidium *quo diff.* 275, 12
 subsidium 41, 28
 subsum 53, 11 *adn.*
 subter 59, 6. 20. 217, 16; *quando ablatiuo seruiat, quando accusatiuo* 264, 34
 subterlego *per* e 181, 36
 suburbanus 85, 28. 146, 7; *quid sit* 242, 22
 successus 44, 16. 61, 17 *adn.*
 succino *orth.* 296, 15
 succubuit *orth.* 294, 25. 296, 15
 sudo sudor 15, 4. 16. 32. 37, 11. 74, 11
 sufferens 262, 31
 sufferenter 213, 27
 suffero *orth.* 296, 16
 sufficiens 262, 30
 sufficienter 55, 17. 213, 26. 261, 8
 sufficio sufficit 156, 10
 sufficit *orth.* 300, 6
 suffio 256, 13

suffragium, suffragator *orth.* 300, 6
 suggerendum *orth.* 297, 10;
 suggerit *orth.* 294, 25
 suggero suggillo 253, 25;
orth. 296, 16
 suggestio *orth.* 297, 10
 suggillat *orth.* 297, 10
 suggillatio *orth.* 297, 10
 sui sibi se a se 141, 34; *pro-*
nomen relatiuum 249, 23
 suis *nominatiuo* 118, 23
 suis 61, 17 *adn.*
 sulleuo *unde componatur* 296,
 19
 sullimis (sic) *unde componatur* 296, 18
 sulphur 42, 28; s. sulphuris
 102, 6, 115, 17
 sulsus *pro* salsus 146, 8
 sum 53, 11; s. praesum 15,
 27
 sumere tenere accipere *quo*
diff. 279, 4
 summitto *orth.* 296, 17
 summus 189, 18
 sumus 189, 19
 sumptus 44, 14, 61, 17 *adn.*;
orth. 299, 25
 supellex supellectilis 119, 12,
 120, 1, 224, 15
 supellectis 122, 17
 super 59, 6, 15—19, 170, 25
 — 29; *quando ablatiuo,*
quando accusatiuo seruiat
 264, 34
 super *pro* de 217, 8
 superbi superbia 98, 11
 superbus superbio 11, 12,
 29, 22
 superficies 61, 17 *adn.* 131,
 11
 superlatius gradus 39, 13,
 40, 5, 6; 55, 2, 8, 9; 144,
 21, 154, 29, 31, 34; *quare*
dicatur 76, 25; definitio
 80, 23; formae octo 80,
 27; superl. cui casui iun-
 gatur 80, 12, 145, 11; sup.
 quando nominatiuo singu-
 lari iungatur 234, 8; gene-
 tiuo iunctus 222, 19; pro
 positiuo positus 80, 20;
 comparatiuum una syllaba
 uincit 78, 17; a compara-
 tiuo una syllaba uictus 78,
 22; comparatiuo par 78,
 20; superlatiuo praecellens
 comparatiuus 80, 5 — 12;
sup. aduerbiorum in e ter-
min. 79, 12
 superliminare 43, 4
 superluminare 43, 4 *adn.*

supero 49, 16, 50, 14; supe-
 ror 50, 18
 superstes 116, 32
 supinum 7, 16
 supplet *orth.* 294, 25
 supplicans — supplicandus
 57, 3
 supplico 49, 12
 suppositiones 265, 13
 supra 58, 7, 20; s. superior
 79, 16, 81, 25
 supremus 81, 25
 surgo 50, 24; *unde conpo-*
natur 296, 18
 surgo exurgo resurgo con-
 surgo insurgo *quo diff.*
 289, 15
 sus suis 118, 22, 129, 32
 suscipere et desinere *quo*
differant 227, 27
 suspendenter 261, 9
 suspicatur putat existimat
 opinatur arbitrat *quo*
diff. 286, 3
 suspicere aspicere etc. *quo*
diff. 279, 6
 suspicor 51, 2; s. suspicio
 14, 30, 17, 3
 sustollo *unde componatur* 296,
 17
 Suthul 112, 24, 124, 3
 suus 137, 16, 28
 σύ 202, 21, 249, 5
 syllaba 225, 26 — 228, 5;
unde dicatur 225, 28; syl-
 labae definitio 225, 27, 33;
 syll. quot litteris constare
 possit 225, 37; syllabae
 tempus *quid sit* 226, 4;
 s. brevis *quid sit* 226, 2;
 temporis unius et semis
 228, 1; s. longa *quid sit*
 226, 2; duorum et semis
 nel trium temporum 228,
 1; s. communis *quid sit*
 226, 6; syllabae commu-
 nes 226, 35 — 227, 35;
 VIII modis secundum Do-
 natum, VIII secundum
 Bedam 226, 36; modus
 nonus 227, 29
 syllaba syllabae 91, 25
 syllepsis *quid sit* 269, 27
 synaeresis 5, 5, 10; *fig. quid*
sit 267, 15
 synchysis *quid sit* 271, 37
 syncopa 113, 13, 116, 12,
 128, 32
 syncope afaeresis apocope
quo diff. 280, 11
 syncrisis (synchysis) 271, 37
adn.
 σύνδεσμος 63, 14
 synthema *quid sit* 187, 13

Syria 95, 36
 συσπαρα *quid sit* 222, 4
 systole *fig. quid sit* 267, 4
 syzygia *quid sit* 228, 22

T.

T littera 224, 8, 225, 24,
 etus descriptio 305, 7,
 307, 4; *quomodo formetur*
 308, 8
 t termin. nomina 123, 30
 tabella 96, 4
 taberna tabernaculum 71, 4,
 191, 28
 tabernaculum 41, 31, 106, 13
 tabi tabo 89, 26
 tabo 88, 28, 89, 29, 244, 20
 tabula 41, 11, 71, 11, 192,
 7; t. tabella 70, 28; ta-
 bula *pro* tabulae 94, 15
 tacere et silere *quo diff.* 275,
 10
 tactus 61, 17 *adn.* 125, 30
 taedet 53, 9; *orthogr.* 295, 1
 taedet et pudet *quo diff.* 252,
 24
 talamascas i. laruae 248, 33
margin.
 talis 61, 17 *adn.* 135, 32,
 138, 4, 31; 195, 30
 talitas 196, 2
 talpae 96, 34
 tam 54, 2, 168, 16, 213, 21,
 260, 23
 tam bonus 79, 23
 tamen 57, 21, 169, 7
 tamen *pro* inde 199, 12
 tametsi 169, 8; *pro* tametsi:
 quoniam, et, enim 201, 3
 tamsi 169, 8
 Tanaquil 112, 16
 tantidem 168, 19
 tantitas 196, 2
 tanton 230, 12
 tantulus 70, 8
 tantundem 168, 19; *unde di-*
catur 246, 19
 tantus 135, 32, 138, 5, 196, 1
 tarde 55, 13
 tardus piger iners -egnis *quo*
diff. 281, 8
 Tarsus Ciliciae ciuitas a Pom-
 peio expugnata 242, 25
margin.
 Tartarus decl. 45, 14; Tar-
 tari Tartara 237, 6; *unde*
dictum 237, 6
 taurus uacca 82, 32
 tautologia 174, 3
 tectum 41, 21
 tecum 168, 4
 tego teges 15, 5, 68, 15, 74,
 14; t. tegimen 74, 11, 113,
 22

- tegmen 112, 29
tela arma armamenta *quo diff.* 284, 15
telum 41, 22
tellus 129, 22; t. telluris 118, 10
tellus terra humus *quo diff.* 285, 13
τέμνω 4, 17
temperans 55, 31
temperantia *orth.* 299, 11
temperate 55, 16
temperato temperate 54, 22
temperies 45, 2 *adn.* 61, 17
adn.; t. temperia 131, 14
templa templorum templis 89, 35
templum 41, 22. 89, 30. 90, 19. 144, 3; *decl.* 106, 11; t. templi 99, 23. 32
templum *unde dicatur* 214, 27
temptatus *orth.* 299, 25
temporis *aduerbia*, *cf.* *aduerbium*
tempora uerborum 154, 14. 209, 6; 256, 17—39; tria 51, 8; quinque 51, 9; *unde dicantur* 209, 6. 256, 17
tempus praesens 154, 14. 15. instans 209, 13; *quid sit* 256, 23; futurum 154, 15. 18. 209, 18; *quid sit* 256, 26; *uide* futurum; praeteritum 209, 23; *quid sit* 256, 30; coniunctiui praeteriti *accensus* 179, 4; praeteritum per digamma 5, 17; per σ 4, 19. 5, 2. 4. 16; per σ uel ξ 4, 14; praeteritum imperfectum 154, 14. 16; *quid sit* 256, 34; praeteritum plusquamperfectum 154, 15. 17; *quid sit* 256, 36
tempus 42, 11; t. temporis 118, 28
tenaci tenacitas 69, 15. 116, 5
tenax 119, 2
tenēbrae tēnebrae 229, 3
Tenedos Diues 65, 32
tenella 96, 4
teneo 50, 15; teneor 50, 19
tenere sumere accipere *quo diff.* 279, 4
tener tenellus 70, 19; tener a um 107, 10; t. teneri 100, 10. 101, 12
tenera tenella 70, 29
tenerrima 95, 32
Τέννης Τέννεος 132, 22
Tennes Tennis 132, 24
tenus 58, 27. 59, 3. 171, 9; 216, 29. 264, 25; *accensus* 184, 32
tepefacis *acc.* 177, 16
tepeo 50, 23; t. tepidus 74, 20
tepesceus 56, 11
tepidus 50, 23 *adn.*
ter 53, 23. 167, 17. 212, 13
Terentius 104, 33; o Terenti 104, 18
Terentius Mallii consulis interfector 170, 10
teres 117, 3. 132, 28
terga et tergora *quo diff.* 278, 14
tergēre 53, 14
tergum et tergus *quo differant* 215, 17
† teriuma 108, 20
terminalis et terminatio *quo differant* 91, 27
terminationes uerborum 15, 26—16, 1
terminationes *nominum* tredecim ex praesenti indicatio prima coniug. manantes 27, 33—28, 8; mere Graecae 13, 25. 24, 12. 32, 5; generales *nominum* de indicatio praesenti uenientium 36, 33; speciales *nominum* de indicatio praesenti uenientium 36, 34
terminus et finis *quo diff.* 276, 20
tero trini 182, 32. 183, 26
terra 41, 12. 86, 1. 163, 32; *generis neutrius* 83, 3
terra terrenus 67, 17. 181, 19; t. terrestris 68, 1
terra humus tellus 71, 32
terra tellus humus *quo diff.* 285, 13
terrai 95, 1
terras *pro* terrae 94, 9
terrenus *ideat* cholcus 185, 15
terrere et detertere *quo diff.* 280, 5
terrigena 96, 13
territus perterritus inperterritus 86, 6. 7
testa 41, 12. 46, 27
testa siue testu testudo 69, 4. 111, 12
testes *unde dicantur* 216, 15
testiculi, testones 216, 16
testis 61, 17 *adn.*; t. testor 14, 14; t. testiculus 70, 13
testu 127, 6
testudo *quid sit* 217, 20. 265, 2. 272, 11
Teucer Teucris 100, 29; Teucros 100, 27
textor textrix textrina 75, 15
textrix 119, 19
textus textilis 67, 31
Thaddeus 105, 31
Thebae Thebanus 72, 35
thema 44, 23 *adn.*; *quid sit* 187, 13
thema *orth.* 295, 2
Themisto 13. 26. 24, 14. 71, 12. 229, 11
theologia 174, 3
theos 224, 9
Thesides, Thesidae 97, 24; 132, 6; Thesidae 99, 12. 132, 12. 15; Thesidas 132, 8. 12. 15
thesis *quid sit* 228, 24
Thoas Thoantis 97, 11
Thomas 97, 19
Thymber Thymbri 100, 30
Thymbros 100, 27; Thymbre *pro* Thymber 268, 20.
Θριαμβίζω 257, 30
Θρίαμβος triumphus triumpho 24, 18
Tiberis 66, 8
tibicen 74, 29. 115, 6; tibicen 115, 8
timeo timidus 68, 4. 74, 20; t. timor 74, 12
timidi timiditas 69, 9
timor *decl.* 115, 4
timor metus paor *quo diff.* 275, 1
tio *finita nomina* 16, 12
tipicalia uerba 52, 6
tiro tirunculus 70, 16
tis *finita nomina* 69, 30
Titan *decl.* 112, 25
τίθημι 230, 20
titubo 31, 27
tmesis *quid sit* 271, 29
to et tor *finita uerba* 15, 30
Tobias 97, 19
toga togatus 187, 7; toga *unde dicta* 262, 34
tollo tuli 258, 8
τομή 222, 1. 6
tondeo tonsor 15, 5
tondeo *actiue et neutraliter* 255, 20
tondeor *passiue et deponenter* 255, 2
toni 228, 33—229, 17
tonitru 127, 6. 19
tonitrum 41, 25. 127, 21
tonitrus 127, 22; tonitrus uel tonitra 125, 31. 127, 29
tonsae litterae 222, 4
tonsor tonstrix tonstrina 75, 15
tonsrix tonstrix 225, 24
tor *finita nomina* 16, 12. 18. 13. 20, 26; a *prima coniugat. der.* 27, 16

- † toreuma 108, 21
toregma 44, 23 *adm.*
toreuma 44, 23 108, 20; t.
toreumatis 92, 23; toreu-
matum ti 99, 1. 108, 34;
quid sit 239, 22
toreumatis *pro* toreumatibus
99, 3
τορεῦμα torno 239, 22
† toria 92, 12. 96, 7
torpeo torpedo 14, 29. 68, 33.
111, 6
torqueo torquis 15, 7
torquere 53, 13
torquis 117, 16
torrens flumen fluvius amnis
quo diff. 277, 1
toruum *nomen et adverbium*
167, 8. 259, 30. 266, 3
† tos cos totis 117, 35
tot 89, 16. 137, 15; *orth.* 297,
18. 300, 3
totae 93, 1
totum et omne *quo diff.* 285,
18
totus 135, 32. 137, 14
trabis trabis 121, 15
trabs trabis 121, 15
tractatio *orth.* 298, 3
tragemata *quid sign.* 236, 16
tragoedia *unde dicta* 236, 14
tragos 236, 14
traho 49, 26. 50, 14; trahor
50, 18
trames tramis 116, 26
trans 58, 7. 18
transcribo *dativo iunctum*
177, 26
transfuga et desertor *quo*
differant 217, 15
transfuga profugus exulrele-
gatus *quo diff.* 284, 23
translationes scripturae sa-
cræ diuersae 181, 3
tremo tremor 74, 13
tres 93, 21
tressis 117, 23
tremir 99, 26. 101, 28
tribibus 125, 17
tribubus 125, 14. 16
tribunal 117, 26; *quid sit*
215, 8
tribunicus 68, 2
tribunus tribunal 68, 9
tribunus *quid sit* 215, 8; mili-
tum 139, 23; plebis 139, 24
tribuo 9, 23
tribus 47, 8. 21. 23; 125, 14
triceps capitis 122, 6. 10
trices 167, 18
triginta 93, 18
tripes 116, 32
triplex 119, 14
tristi tristitia 98, 16
tristitia 68, 21
triticum 43, 27. 85, 3. 164,
10; *unde dictum* 241, 25
triumpho *orth.* 257, 29
triumvir 101, 27
trix *finita nomina a prima*
conjug. derivata 27, 16
trochus 238, 18 *marg.*
Troia oppidum 178, 8
Troiani 165, 10
Troiana 96, 14
tropi 270, 9—274, 21
trux cis 119, 30
tu 135, 23. 30. 138, 34. 141,
6. 148, 24. 149, 1. 12. 194, 2
tua 95, 30
tuba *nomen* 114, 6. 14
tuber *adject. idest superbus*
114, 14
tubicen 74, 29; t. tubicina
113, 4
Tucca 136, 31
tuguri *pro* tugurii 104, 14
Tulliane Tullianus Tullia-
nissime 155, 13
Tullianum carcer 178, 5
Tullianus Tulliahe 155, 10;
T. Tullianior Tullianissi-
mus 155, 11
Tullii insidiae 170, 11
Tullius 104, 33; *unde dictus*
258, 30
tulor *finita uerba* 16, 1
tum cum 174, 27
tum et tunc *quo diff.* 278, 22
tumeo tumidus 68, 4; t.
tumax 74, 23
tumes 140, 10. 17
tumulti *pro* tumultus 128, 10
tumultus 125, 29; t. tumultus
128, 19
tumulus homonymum 71, 30
tumulus sepulchrum monu-
mentum bustum *quo diff.*
286, 18
tunc nunc 174, 27
tunc et tum *quo diff.* 278, 22
tunicatus *quid sit* 262, 34
tuor et tueor *quo diff.* 288, 12
turba turbo 14, 6. 29, 18. 34,
20. 37, 15
Turbo Turbonis 111, 20
turbo 76, 7. 10. 13; t. turbi-
nis 111, 20; t. turbidus
68, 3
turbulenter 55, 19
turpiter 55, 19
turtur 117, 18
turtur 115, 14
tus *pro* tuns 196, 18
tus turibulum 69, 24
Tusci Tuscia 98, 14
Tuscus Tuscia 68, 24
tutemet uel tute, non tumet
204, 40
tutu 140, 17
tutus tutela 68, 18
tutus 137, 16. 28. 149, 33
Tydeus Tydei 99, 24. 105, 29
Tydides 71, 34
tympanum *orth.* 299, 6. 300,
28
Tyndaritanus 172, 18
typicus modus 210, 10
τύπος 207, 26
Tyrys Tyri 105, 9. 129, 14

V.

- V *littera* 223, 7. 20. 226, 13;
eius descriptio 305, 10.
307, 8; *quomodo formetur*
308, 9
ov in ae *diphthongon conuer-*
sum 132, 2
u *finita aduerbia* 54, 8
b in u *mutata* 220, 3
ex u et i *commixtus sonus*
223, 12
ua 171, 19
uacca taurus 82, 32
nach 158, 33
uacillo *quid sit* 253, 29
uaco 31, 27
uacnus 105, 2
uadit *acc.* 190, 5
uado 49, 26; u. uadum 15.
1; u. uas 15, 5; uado
praeterito caret 257, 24
uador *quid sit* 177, 34
uaga 95, 23
Valentianus 62, 21
ualeo ualidus 68, 5
Valerius 104, 33
uallis 117, 18
ualuae et fores *quo differant*
215, 15
uanus 41, 1
uapulo 49, 15. 50, 22
uas 42, 11; u. uador 14, 13;
decl. 116, 7; *quid sit* 245, 14
uassa 189, 15
uasum uasi 245, 12
uates *quid sit* 223, 6
uau *littera* 223, 27
uber 114, 6. 15; u. ubertas
69, 13. 116, 2
ubi 53, 22 *adm.* 23. 168, 17.
260, 24; ubi — hic 260, 26
uhse 167, 24
uch 158, 33
ul *terminata nomina* 123, 27
ue 169, 5; *quem accentum ha-*
beat 229, 5
ue et que *quo diff.* 275, 4
uercordia 123, 19
uecors dis 123, 18

- nectigal 111, 26
 uehemens 57, 12
 ueho uehiculum 74, 9
 uel 57, 19, 169, 5
 uelis acc. 179, 3
 ueliuolus 17. 3. 28, 10. 37, 14
 uellus 118, 19
 uelociter 54, 9 *adn.* 55, 19
 uelox uelocis 119, 24
 uelum 41, 22; u. uexillum 71, 1
 uelut 167, 26
 ueluti 167, 26
 nemens uehemens 287, 8
 uenatum ire uenatrix 75, 12
 ueneror 51, 5
 ueni *imperat.* 129, 20
 uenio de ueniendo 50, 24
 uenit in mentem *alicuius rei* 172, 16—173, 6
 uenor 50, 28
 uenter uentriculus 70, 12
 uentosus 68, 6; u. uenti 129, 2
 Venus Veni 118, 7. 129, 19; V. Veneris 118, 6. 7; 129, 18; *unde dicta* 226, 23
 uepris (febris) 61, 17 *adn.*
 uer 114, 6
 ueraciter 54, 9 *adn.*
 uerax 119, 2; *decl.* 119, 4
 uerber 26, 6
 uerbero 26, 5. 32, 23
 uerberor a te 208, 28
 uerbotenus *orth.* 298, 25. 300, 19
 uerbum 41, 28. 106, 17
 uerbum *nomen* quomodo compositum sit 196, 19; *unde dicatur* 205, 17; a uere boando 205, 21; a uerbando 205, 17
 uerbum 48, 10. 166, 6—20. 150, 1—154, 19. 196, 19—198, 10. 205, 16—211, 26. 251, 8—258, 13; *cur praecedat* 196, 24; *quare dicatur* 150, 12—30; 280, 9 *et marg. quid sit* 156, 21. 250, 13; specialiter 205, 24
 uerbum et participium *una pars orationis* 190, 27
 uerborum qualitas 48, 12. 150, 31. 151, 36. 152, 17; *quid sit* 206, 19. 251, 5. 11—254, 7; *cur primum in ordine ponatur* 196, 29
 uerborum modi 251, 20, *cf. modus*
 uerborum numeri 51, 6. 154, 12. 156, 23. 256, 1; numerus dualis 256, 3
 uerbi declinatio 63, 30. 251, 7. 254, 8—13, *cf. coniugatio*; uerba sine declinatione 53, 7
 uerborum genera 49, 29. 153, 34. 208, 20; *unde dicta* 254, 17; *numero V* 251, 1. 9. 254, 14; *numero VI* 254, 15
 uerborum personae 51, 13. 154, 19. 257, 1
 uerborum figurae 51, 7. 154, 13. 156, 24
 uerborum formae 48, 21. 151, 36; forma uerborum apud Graecos una 252, 36; quo ordine se excipere debeant 208, 1. 253, 9 *et 8 marg.*
 uerborum tempora, *uide* tempus
 uerborum significationes 49, 29; genus et significatio *idem sunt* 252, 34; 254, 14 *marg.* 254, 17
 uerbi proprietates *quid sit* 206, 14
 uerbi specialitas *quid sit* 206, 14
 uerbi generalitas *quid sit* 206, 13
 uerbi casus 205, 32
 uerborum terminationes 15, 26—16, 1
 uerborum coniugationes a secunda persona demonstratae 91, 20
 uerborum secunda persona as terminata 49, 2. 17; *ας* 5, 3. 21; *ας* 5, 3; *es* 49, 4. 21; *εις* 4, 25. 5, 1; *is* 49, 5. 26; *οις* uel *ως* 5, 5; secunda persona per icognoscitur 5, 14
 uerba primae coniugationis ho terminata 34, 18—22; co 34, 23—32
 uerborum species *ὀξύνομένην* 5, 12, 6, 3. 5. 11; *περισπωμένην* 4, 27. 6, 4; *βαρύνοτος* 3, 11 seq. 4, 1 seq.
 uerba consonantes ante o habentia 25, 14. 29; uocales ante o habentia 25, 9. 15. 32
 a uerbis derinata nomina 14, 26—15, 18; per incrementa syllabarum 32, 29
 uerba a nomine deriuata 12, 15. 20; per incrementa syllabarum de nominibus traducta 32, 26. 28. 33, 8;
 ab ipsis accidentibus nominibus corporalibus nata 24, 25. 32, 6
 omnia uerba anomala uel defectiua tertiae coniugationis 124, 9
 uerba pauciorum syllabarum producta a poetis custodiuntur 186, 18; plurimum syllabarum a poetis nunquam corripuntur 186, 19
 uerbum *quando in nomen transeat* 205, 31; *quando in participium transeat* 205, 31
 uerbalia nomina 21. 34. 35. 22, 23. 35, 16. 17; *a participiis deriuata* 75, 22; *uide* nomina
 uerbalium nominum fontes tres 17, 19; quattuor 17, 27
 uerbis similia nomina 76, 7; *quomodo discernantur* 76, 9
 uerba ablatiuo iuncta 60, 23—61, 3
 accusatiua 208, 23
 accusatiuo iuncta 61, 4—6
 actiua 49, 30. 50, 13. 51, 14. 56, 1. 87, 26. 153, 34. 35. 154, 1. 6, 208. 22; *unde dicta* 254, 20; actiui uerbi declinatio 51, 14
 anomala 35, 26. 124, 9
 communia 50, 7. 51, 3. 53, 4. 56, 7. 87, 26. 153, 35. 154, 7. 10. 156, 21; *unde dicta* 254, 25; uerbi comm. et depon. declinatio 53, 4
 defectiua 35, 26. 53, 8; tertiae declinationis 124, 9
 deponentia 50, 4. 26. 87, 26. 153, 35. 154, 5. 6; 208, 36; *unde dicta* 254, 26; *decl.* 53, 4; depon. participia 200, 7
 deriuata 7, 9 seq. 11, 9; uerba deriu. et nomina primitiua 38, 2—4. 10
 dissyllaba 11, 19. 21
 frequentatiua 6, 23. 7, 10. 17. 20 seq. 8, 7. 10, 1 seq. 12, 22. 31. 48, 24. 152, 9. 15. 207, 35. *unde dicta* 253, 5; *primae coniugationis* 253, 15
 incertae significationis 255, 18
 inchoatiua 6, 22. 7. 9. 10. 20. 8, 7. 10, 1 seq. 12, 31. 48, 24. 152, 8. 11. 207, 36; *perfecto caren-*

- tia 253, 18. 254, 2; *ter-
 tiae coniugationis* 253,
 16; *unde dicta* 253, 6
 impersonalia 200, 15. 257,
 10; *unde dicta* 254, 28
 mediatina 6, 23. 7, 9. 17.
 8, 7. 10, 2 seq. 28. 12,
 31; 48, 23. 152, 8. 207,
 32; *quartae coniugatio-
 nis* 253, 17; *unde dicta*
 252, 39
 neutra 50, 1. 21. 208, 32;
quid sit 206, 5; *unde*
dicta 254, 22; declin.
 53, 3
 neutropassiva *unde dicta*
 254, 29
 passiva 49, 32. 50, 17. 153,
 34. 35. 154, 2. 7. 208,
 27; *unde dicta* 254, 21;
 declin. 52, 9
 perfecta 6, 24. 7, 24. 8, 6.
 18. 13, 1. 38, 26. 48, 23.
 95, 24. 152, 9. 13; 207,
 31; *omnium coniuga-
 tionum* 253, 17; *unde*
dicta 252, 37
 primitius 7, 25. 8, 21. 11,
 19; *primae coniuga-
 tionis* 16, 30—17, 17
 tipicalia 52, 6
 uoluntatiua 207, 17
 uerba finita bo et bor 15,
 28; *primae coniuga-
 tionis* 34, 18—22
 cho et chor 15, 28
 cinor 15, 31
 cito 16, 1
 co et cor 15, 28. 29, 30. 38,
 8. 16—24
 do et dor 15, 28
 eo uel in eor 8, 19. 21. 24.
 27 seq. 12, 18; 15, 27.
 29, 19. 23; 33, 17. 20. 21
 go et gor 15, 28
 ho et hor 15, 28
 i 53, 9
 io uel ior 9, 23. 10, 30.
 31. 11, 4. 10. 19. 21.
 12, 13. 18. 15, 27. 29,
 20. 24; 33, 18; *per*
coniunctas litteras 15, 29
 lo et lor 15, 29
 mo et mor 15, 29
 no et nor 15, 29
 oo 15, 27
 or 210, 37
 pho et phor 15, 30
 po 9, 19; po et por 15, 29
 quo et quor 15, 30
 ro et ror 15, 30
 so et sor 15, 30
 to et tor 15, 30
 tulor 16, 1
 uo uel uor 9, 22. 12, 18;
 15, 27; *per coniunctas*
litteras 15, 30
 um 15, 26. 53, 11
 xo et xor 15, 31
 zo 15, 31
 uereor 51, 5; u. nerecun-
 dus 15, 9
 ueri ueritas 115, 33
 ueritas 115, 23
 uermis 117, 16
 uerres 116, 26
 Verrinae sectae 148, 5
 uersi *pro* uersus 128, 8
 uersus 125, 28; u. uersiculus
 70, 18
 uertex uerticis 119, 10. 12;
quid sit 271, 34
 uerto uertex 74, 25
 ueru 127, 7
 uerum et uero *quo differant*
 200, 18
 uerum *pro* tamen 200, 20
 uerum tamen 184, 28; *acc.*
 184, 29
 uexillum 70, 33
 uescor 50, 28
 uesper *quid sit* 178, 26
 uespera *quid sit* 178, 32
 uespera uesperasco 29, 8.
 30, 15
 uespere uespera uesper
 uesperum *quomodo inter*
se differant 178, 25
 uespere *quid sit* 178, 29
 uesperis 54, 5
 uesperum *quid sit* 178, 30
 † uessit 189, 15
 uester 137, 27. 28. 149, 34;
 u. nestri 101, 16
 nestigo nestigium 74, 5
 nestimentum 41, 29
 nestimentum utrorum 47, 12
 nestimentum et nestis *quo*
diff. 279, 22
 nestis 17, 17. 61, 17 *adn.*;
 u. uestibulum 69, 23
 nestis *feminarum* 47, 14
 uestra 95, 30
 uestras 136, 4—25
 uestrummet *uel* nestrimet
ne dicatur 205, 1
 † uete 167, 20
 ueter 81, 1
 ueteres, *inde* antiqui
 uetula 70, 25
 netus ueteris 118, 25; 129,
 29; u. netustas 69, 13;
 116, 2; u. netulus 70, 15;
 u. ueterrimus 81, 1
 uetus et uetustus *quo diff.*
 280, 3
 Vfens 121, 28
 uia 41, 10. 61, 17 *adn.* 95, 22
 uiando 11, 29
 uias *pro* uiae 94, 10
 uiator 11, 29; u. uiatrix 115,
 10; uiatores *orth.* 298, 14.
 300, 13
 uicecomes *quid sit* 246, 12
et marg.
 uicem uice 89, 27. 241, 5
 uicies 167, 18
 uictima et hostia *quo diff.*
 283, 18
 uictrix *orth.* 301, 7
 uictus 125, 28
 uicus 85, 1
 uida 197, 9
 uidarem uidares uidaret 197,
 15
 uidelicet 57, 20. 169, 6
 uiden 230, 12
 uideo 49, 19. 50, 13; uideor
 50, 17
 uideo uisibilis 15, 11
 uidere spectare etc. *quo diff.*
 279, 6
 uido uidaiui uidabo 197, 7
 uigil 112, 15; u. uigilo 14, 8
 uigilo 49, 11; u. uigil 68, 9
 uilis uilissimus 81, 10
 uilla *unde dicatur* 214, 13
 uillum 70, 32
 uimen 42, 19. 112, 30
 uina 43, 29. 47, 26
 uincio uinculum 74, 10
 uinco uincio 253, 11
 uinculum 41, 25. 71, 11. 192, 8
 uindemiatores *orth.* 300, 15
 uindex 119, 15
 uindex et ultor *quo diff.* 283,
 11
 uindico 50, 14; uindico 50,
 18; *quid sign.* 296, 11
 uindicta *quid sit* 296, 11
 uindix *orth.* 299, 17. 301, 6
 uinea 41, 10. 61, 17 *adn.* 95,
 16; u. uinetum 69, 22
 uinum 43, 27; 85, 4; uina
 85, 6
 uio 11, 28
 uiolenti uiolentia 98, 12
 uir 32, 9. 101, 27. 117, 20;
 u. uiri 99, 22. 30; u. uiri-
 lis 67, 28; *masc.* 82, 35
 uir mulier 82, 31; uir uira
 124, 24
 uir et masculus *quo diff.*
 284, 18
 uires et uirtutes *quo diff.*
 283, 4
 uirga 41, 12
 uirgiliae litterae 222, 4
 Virgilius 104, 33; V. poeta
 163, 4. 164, 6
 Virgilius ii io ium i 90, 8;

- o Virgili 104, 18; Virgilie 104, 20
uirgo 107, 21. 110, 26
uirtus 118, 10
uirtus et uis *quo diff.* 284, 11
uirtutes et uires *quo diff.* 283, 4
uirus 103, 32. 117, 20; u. uiri 129, 27; *decl.* 117, 22; *unde dictum* 241, 22
uis 117, 19; uis uis *decl.* 117, 19. 120, 29; u. uiris 117, 21
uis et uires *quo diff.* 284, 29
uiserespectare *quo diff.* 279, 6
uisibilis 75, 19
uissit 189, 15
uisu uiso 7, 30; uisu *pro* uisione 210, 31
uisus 22, 6. 44, 12; 56, 18. 20; 61, 17 *adn.* 125, 30. 126, 19. 189, 16; u. uisus 126, 12; uisus a um 126, 15; uisus *nomen et participium* 263, 8
uisus uisi 126, 14
uita 41, 11. 95, 22
uitis 61, 17 *adn.*
uino 208, 35; u. uiuidus 68, 3; u. conuiua 73, 36
ulciscor 50, 9. 10. 51, 3
ulcus 118, 19
ulcus uulnus plaga *quo diff.* 285, 20
Ulixes 71, 18. 116, 28
ulla 92, 28 ullae 93, 1
ullatenus *quem accentum habet* 295, 34
ullo modo *orth.* 295, 29
ullus 124, 5; *nomen, non pronomen* 250, 2 *mag.*
uls *termin. nomina* 121, 22
ulterior modus 210, 34
ulterior ultimus 77, 10. 78, 22
ultime 167, 19
ultimus 81, 22
ultor et uindex *quo diff.* 283, 11
ultra 58, 7. 19. 167, 14; u. ulterius 79, 16. 81, 21; *non nomen, sed aduerbium uel praepositio* 232, 34; *orth.* 299, 20. 301, 12
ultrix *orth.* 299, 17
ululat *orth.* 299, 20. 301, 12
ululatus 44, 16. 47, 9. 61, 17 *adn.*
um *finita uerba* 15, 26. 53, 11
umbra umbella 70, 29
una 54, 1. 4; 168, 13
uua unius uni 92, 26. 28. 33.
uuae 93, 1
una *aduerbium qualem accentum habeat* 213, 15
unciales litterae *unde dictae* 222, 1
unciola 70, 25
unda et aqua *quo diff.* 285, 8
unde 53, 23
unicus solus unus solitarius *quo diff.* 280, 7
uniuersi omnes cuncti *quo diff.* 275, 5
uns *termin. nomina* 123, 6
unum ullum 70, 33
unus 93, 21. 124, 5; u. unius uni etc. 90, 13. 27; u. hexaptotum 244, 8; unus singuli 194, 23
unus solus solitarius unicus *quo diff.* 280, 7
unx *term. nomina* 121, 25
uo et uor *finita uerba* 15, 27; *per coniunctas litteras* 15, 30
uobiscum 168, 4
uocabula *antma constantium* 83, 31
uocabula *rerum incorporatum* 83, 2
uocabula *rerum uel corporum inanimantium* 83, 29
uocalium transmutatio 91, 8; duplicatio 91, 8; transilitio 91, 8
uocales *quomodo pronuntiantur* 223, 1; *unde dictae* 222, 28; apud Latinos quinque 223, 3; Graecorum 224, 5; septem 223, 4
uocales quando producantur 189, 11; uocalis producta in nominibus quartae decl. 127, 12. 13—16; quando corripiantur 189, 13; uocalis correpta in nominibus neutr. quartae declinat. 127, 10
uocales dichronae 224, 2; mediae 223, 7; mobiles 189, 5; stabiles 189, 6
uocales ante o habentia uerba 25, 9. 15. 32. 257, 20
uocalis una syllabam faciens 225, 33
uocandi *aduerbia, cf. aduerbium*
uocatiuus *casus, uide casus*
uocatus uocatiuus 75, 25
uoco 49, 13; u. uocabulum 74, 8; u. reuoco 146, 5
uolans — uolans 57, 6
uolo uelinolus 17, 3. 37, 14. 28, 10; u. uolatilis 67, 31; u. uult 180, 1; u. uolito 253, 32
uolo de uoluntate 49, 25. 50, 21; *cur inperatiuo careat* 255, 12
uolo de uolatu 49, 12. 50, 21
uolpes *pro* uulpes 178, 18
uoltus *pro* uultus 178, 19
uolumus uultis 180, 1
uoluntas 115, 28
uoluntas et uoluptas *quo diff.* 289, 7
uoluntas uoluntas uoluptas *quo diff.* 289, 18
uoluntatiua *uerba, cf. uerba*
uomer 114, 4
uorax 119, 1
uoro uorax 15, 12. 16, 33. 37, 12
uortex uorticis 119, 10
uosmet 205, 1
uotum 41, 30. 106, 14
uoueo 50, 24
uox 219, 1—221, 9; *unde dicta sit* 220, 3; *ἀνδρὸς τοῦ βῶα* 220, 3
uocis definitio per substantiam 218, 6; per accidentia 218, 14; uocis XV definitiones apud rhetores 219, 4; quibus officiis peragatur 234, 36; quid sit generaliter et specialiter 220, 4; omnium artium fundamentum 219, 2
uocis species duae 220, 39; quattuor 221, 1; articulata uox cur dicatur 220, 32; quattuor causis efficitur 161, 1—7; articulata et litterata 221, 3; articulata et illitterata 221, 5; litterata et inarticulata 221, 6; illitterata et inarticulata 221, 7
uox lux calor *igneae naturae corpora* 220, 16
uox uocis 119, 23. 33; u. uoco 14, 23. 34, 28. 38, 18; u. uocabulum 69, 25; *orth.* 301, 10
Vrania 174, 5
ὄρνις 174, 5
urbs *termin. nomina* 123, 22
urbs urbanus 73, 1; u. urbis 123, 22
urceus 106, 2; u. urceolus 70, 21
urgeo urgendus 263, 15
urgendus 56, 12
ursa ursabus 93, 30. 32
ursus ursa 124, 25
ursus *pro* orsus 180, 3
ovs *finitus* genetiuus Graecus 132, 22
ovs nel eos in is *conuersa* 132, 23

us producta *terminata nomina*
feminina tertiae declinat.
 129, 20
 us correpta *term.* uocabula
 rerum incorporabilia 128,
 17
 us producta *term. nomina*
 quartae declinationis 127,
 33—36
 us *terminata nomina* primi-
 tiua tam mobilia quam fixa
 36, 4
 uspiam 136, 25 *adn.*; 196, 5
 uspis 196, 4
 usque 58, 7. 20
 usurpatio 75, 10
 usus 44, 15; u. usus 128, 19
 ut, utinam 212, 17; u. uti
 utinam 260, 2
 uter 139, 11; nomen, *non*
 pronomen 250, 2 *margin.*;
orth. 299, 20. 301, 11
 uterque 84, 15. 139, 11. 248,
 12; *orth.* 299, 20. 301, 11
 uterque et utrique *quo*
differant 177, 28
 Utica 95, 35
 utinam 53, 26. 151, 9. 16.
 166, 20; 207, 7; *optatiuo*
iunctum 251, 28
 utinam *hoc est* uellem 197, 12
 utiliter 55, 22
 utor 51, 2. 60, 25. 114, 30;
 u. utilis 67, 31. 74, 16
 utra 92, 29
 utraque *orth.* 299, 20. 301, 12
 utrique nomen, *non* pro-
 nomen 250, 2 *margin.*
 utriusque *orth.* 299, 20. 301,
 11
 utrobique *orth.* 301, 11
 utrum 167, 24

utrumqualis *orth.* 299, 20.
 301, 11
 utrumque *orth.* 301, 11
 uuidus et humidus *quo diff.*
 280, 1
 Vulcan 112, 27; Vulcanus
unde dictus 241, 34
 uulgi 43, 7. 85, 1; *decl.* 103,
 30; u. uulgi 129, 27; hic
 et hoc 237, 2. 238, 14
 uulgi *quid sit* 223, 32. 237,
 2. 238, 13
 uulnerator *orth.* 297, 25
 uulnus 118, 29
 uulnus ulcus plaga *quo diff.*
 285, 20
 uulpecula 70, 25. 96, 4
 uulpes 116, 30
 uulpes *pro* uolpes 180, 2
 uulpis 61, 17 *adn.*
 uultur 40, 15
 uultura 40, 16
 uultus a uoluntate 180, 2
 uultus a uolo 129, 1
 uup 158, 33 *adn.*

X.

X littera 225, 7; *eius de*
scriptio 305, 14. 307, 10;
quomodo formetur 308, 10;
 duplex 224, 13
 x littera ab i incipiens 224, 10
 coniugatio per ξ 4, 18
 praeteritum per ξ uel per σ
 4, 14
 Xenofontium *orth.* 295, 3
 Xerses *orth.* 295, 3
 xio *finita nomina* 20, 30
 xo et xor *finita uerba* 15, 31
 xor *finita nomina* 21, 2. 23, 6
 xrix *finita nomina* 21, 2

Y.

Y litterae *descriptio* 305, 22.
 307, 13; *quomodo formetur*
 308, 11
 y littera dichronos 224, 7
 y Graeca 223, 11; in u longam
 mutata 129, 33
 coniugatio per y 4, 18
 accentus propter h. uel y.
 de paenultima ablatas
 177, 5
 accentus ab h et y litteris
 ablatas 182, 18
 ybs *term. nomina* 122, 32
 ydasy *orth.* 295, 4
 ydraulia *unde dicta* 234, 30
 ydros *orth.* 295, 4
 Ymettia *orth.* 295, 4
 ὑποκοριστικῶς 187, 4
 ὑπὸ παντὶ (?) *quid sit* 187, 26
 ypsilon *orth.* 295, 4

Z.

Z littera 225, 3. 295, 6; *eius*
descriptio 305, 24. 307,
 17; *quomodo formetur* 308,
 12; *cur duplex dicatur* 227,
 25
 coniugatio per ζ uel dupli-
 catam sigma 4, 13
 zabolus *orth.* 295, 7
 Zacharias 97, 19. 227, 26
 zelus *orth.* 295, 6
 Zenon 113, 26; *orth.* 295, 7
 zeugma 36, 25; *quid sit* 269,
 10
 ζεύγω 269, 10
 zo *finita uerba* 15, 31

III.

INDEX SCRIPTORVM IN PRAEFATIONIS EXCERPTIS LAVDATORVM.

A.

Alii XXV *bis*. XXVIII *ter*. LII. LIII. LXV.
C *bis*. CLXXXII, 11. CLXXXIX *bis*.
CCXII, 13. CCXX, 5. CCLI *bis*. *vide* non-
nulli, plerique, multi, plurimi, quidam
alius doctor CV
Apollonius LIII
Aristoteles LXIII. CCXII, 14
Aristotelici CCXIII, 1. 4. CCXXXIX, 5
auctor artis haud facilis (futilis?) CXCH
auctores LXV
Audacius CXCVII, 5
Audax grammaticus CV, *vide* Audacius
Augustinus XXV. XXVII. XLII. CIII. CV.
CLXXVI. CCLIV, 1. 5
— in artis grammaticae libro CII
— contra Iulianum CIV

B.

Beda CLXXVI
Biblia sacra XLIII. XLVIII, 1. 5. 9. LII.
LIII. CII. CIV. CXXXXIV, 6. 9. CCXXIX,
14. 15. 16. CCXXXIV, 26. 28. CCXLII.
CCXLIV—CCXLVI *vide* Paulus aposto-
lus, incerti scriptores, epistola Iacobi
Boetius CIV

C.

Canon Laodicensis CCLIX
Caper CLXXVI
Cassiodorus CXXXX
Cato XLI
Catonis disticha CCXXX, 2
Catullus CCXX, 12
Cicero XLIX, 7. 19; CLXVI. CLXXVII.
CCXXXVII, 2. 24. CCXXXVIII, 1
— in Catilinam CCXIV, 8. CCXXXVI, 21
Cicero synonymorum auctor Veterio salutem
CXVII
Cominianus CLII, *bis*. CLVI—CLIX. CLXV.
CLXVI
Consentius CLXV. CLXVI. CXCI. CXCH

D.

Dionysius Ariopagita CI
doctores CXV
Donatus XXV *bis*. XXXV *bis*. CIV. CXIII,
14. CXIV, 1. CLXXXIX. CCVII. CCXX,
1. CCXXIV, 14. CCXXVI, 6. CCXXXIX,
4. CCXLVI. CCLVI, 1 not.
— in prima editione XXXVI *bis*
— in maiori uolumine CXII
Donatus Vergilii interpres L, 28
Dracontius CCVI, 8. CCXXVII, 26. 28.
CCXXXII, 10. 12

E.

Ennius XLVI, 27. CXV. CCXXXV, 11.
CCXXXVII, 11. 21. 29
Enoch XXIV
epistola catholica XXIV
epistola Iacobi XXXVIII
Eugenius CCXXX, 14. CCXXXII, 6. 14. 16

F.

Flaccus Rebius CCLX, 2
Flauianus CLXIV. CLXIV *quater*. CLXVI

G.

Grammatici XXXIX. CCXL, 1. CCL
grammaticorum antiquissimi XXVI
grammatici posterii XXVI
grammatici CLVI. CXCH, 3

H.

Hieronymus XLII. CCLIII, 2. CCLIV, 1
— in libro Hebraicorum nominum CII
Hiir Hirclitus LX. LXI
Horatius L, 3. CLXXXIV, 16. CCXXXIV,
20. CCL not.

I.

Incerti scriptores XLV, 26. XLII *adn*.
XLVIII, 9. XLIX, 1. 9. CCXV, 13. 16.

17. 25. 30. 37. 41. CCXVI, 1. 17. 22. CCXXII, 11. 13. CCXXIV, 1. 17. CCXXVI, 12. 15. 17. CCXXVIII, 15. 19. 21. CCXXIX, 1. 4. CCXXXVII, 3. 4. 6. 7. CCXXXVIII, 12. 22
uide nonnulli, alii, quidam, multi, plures, plurimi, plerique
 incerti poetae XXIII. XXVII. XXXIII. XLIV, 3. 5. 8. XLV, 11. 15. 27. XLVIII, 22. 29. LI, 15 *not.* CVIII *not.* CXXXIV, 4. CLXXXVIII (Ara deis etc.). CCXIV, 25. CCXV, 14. 20. 22. 24. 28. 32. 39. CCXVI, 6. 10. 14. 16. 18. 24. CCXVII, 9. CCXXII, 10. CCXXIII, 12 (*uide* Isidorns). 17. CCXXIV, 10. CCXXVI, 5. CCXXVII, 24. CCXXVIII, 3. 9. 13. 24. CCXXIX, 9. 11. 13. 17. 26. CCXXX, 16. 17. 20. 22. 24. CCXXXI, 2. 4. 6. 10. 12. 14. CCXXXIII, 5. CCXXXIV, 3. 6. CCXXXV, 6. 14. 15. 28. CCXXXVI, 15. 17. 25. 27. CCXXXVII, 13. 15. 17. 19. CCXXXVIII, 3. CCXLVI
 interpres Graecus CIV
 Iohannes episcopus CCLIX *bis*
 Iosephus XXXVIII. LII
 Isidorus XXXVIII. LII. CCXXIII, 12 (*uide* incerti poetae). CCLV, 1. 5. CCLVI, 3. 7. 14. 19
 Iuuenalis CCLI
 Iuuenius CXIV, 4
- L.**
 Liuius (Prisc. I, p. 231, 12) XXVI
 Lucanus LXV *bis*. CCXXXIV, 23. CCXLV (uers. 5 a calce)
 Lucilius (Prisc. I, p. 232, 1) XXVI
 Lucretius CLXXV
- M.**
 Magistri XXXIX
 Martianus CLXVIII, 14
 Maximianus CCLI, 2. CCLII, 5
 multi XXXVI. CCXII, 12. CCXXXI, 21
uide alii, quidam, plures, plurimi, plerique, nonnulli
- N.**
 Nonnulli XXVIII. CCXVII, 11. CCLIII, 6
uide alii, quidam, plures, plurimi, plerique, multi
 . . . . nouus CCLIV, 1 (fin.)
- O.**
 Ouidius CLXXVI. CLXXXVIII; Ouidius Naso CLXXVI
- P.**
 Paperinus CCLII, 1. 10. CCLIII
 Paulus abbas CXXXVI. CXXXVII
 Paulus apostolus LIII
 Persius CXXXIII, 6. CCXXXVIII, 8. 10
 philosophi XXIV *bis*.
 Plautus XIX. CLXXV
 — Geminis (Prisc. I, p. 231, 22) XXVI
 plerique CLXVIII, 8. CCL
uide multi, plures, plurimi, nonnulli, alii, quidam
 Plinius LXI
- plures XXVIII
 plurimi CCXVII, 15
uide multi, plures, nonnulli, alii, quidam, plerique
 Pompeius CLXXXVII. CLXXXIX. CCVII
 Priscianus LXV. LXVIII. CIV. CXII. CLXVIII, 6. 7. CLXXX, 19. 20. CCLI
 Probus XIX. CXXXIV. CLI, 2 (fin.). CLII. CLXXXIX *bis*. CCVII
 Prudentius CCXXVIII, 11. CCXXX, 4. 10. 12. 19. 26. 28. CCXXXII, 24. CCXXXIII, 23.
- Q.**
 Quidam ex prudentibus CCXXIV, 17
 quidam XVIII. XIX. XXVIII *bis*. XXXIII. XXXIX. XL. XLII *ada*. LII *bis*. LIV. LXV. LXVII. CXI. CXXXIV, 3. CLXVIII, 10. CLXXV *bis*. CLXXVII. CLXXXII, 10. 11. CLXXXIII, 14. CXIII, 15. CCXVII, 3. CCXX, 1. 4. CCXXV, 17. CCXXVI, 16. CCXXXI, 15. CCXXXV, 19. CCLI. CCLX, 21
uide alii, multi, plures, plurimi, plerique, nonnulli, incerti scriptores
 quidam auctor narrans de grammatica CLXXVIII
 quidam artium scriptores XXXVI
- R.**
 Rebius, *uide* Flaccus Rebius
 Remigius CXII. CXIV
- S.**
 Salustius L, 1. CLI, 4 (fin.). CLXXXVII
 Scotti CLXXV *bis*.
 Sedulius XXXVI. CXI. CCXXXI, 8. CCXXXIII, 20. CCXXXV, 3
 Sergius (Seregius) CXIII *quater*. CXIV, 6. 10. 13. 17. 20. 23; CXCV, 1. 7. 13. 15; CCXIII, 40
 Sernius CLXXV *ter*. CLXXXVI
 Solinus LXI
 Stoici CCXII, 25. CCXXXIX, 6. CCLV, 1
- T.**
 Terentius L, 14. LV. CXXXIV. CLXXXVIII. CCXXXVI, 19. CCXXXVII, 1
 de uerbo tractans CXXXIII, 1
 Tertullus LXI
- V.**
 Varro XIX. CLXXXVIII
 ad Ciceronem CCVI
 Vergilius poeta CIII. CXVI. CLXXXVII. CLXXXIII, 14. CLXXXIV, 14, 20
Bucolicon I, 15 CXV
 I, 30 CXCV, 17
 I, 48 XIX
 III, 1 L, 17
 III, 97 CCXXX, 6
 III, 111 XLVI, 11
 VI, 62 XLIX, 25
 VI, 76 CCXXXIV, 18
 VII, 65 CCXVI, 4
 VII, 66 CCXXII, 12
 VIII, 13 XLVI, 14

<i>Bucolicon</i> VIII, 71	XXVIII	<i>Aeneidos</i> II, 725	CCXVIII, 9.
IX, 28	XLVI, 17		CCXXXIII, 26
IX, 30	XXV	III, 156	XLVII, 28
IX, 48	XLVII, 24	III, 211	XLVIII, 34
X, 50	CCXXX, 8	III, 359. 360	CCXXXVI, 10
<i>Georgicon</i> II, 448	XXV	III, 523	XLVII, 34
II, 451	CCXXIX, 20	IV, 1	LI, 5
II, 478	L, 6	IV, 419	XLV, 25
II, 542	XLVI, 3	IV, 590	XXXVII
III, 389	CXC VII, 2	IV, 593	XLII
III, 548	CXCVI, 18	IV, 628	CCXXXVIII, 5
IV, 486	CLXXVI	IV, 642	XLVI, 8
<i>Aeneidos</i> I, [1]	CCXXXIII, 11	IV, 690	XLVI, 6
I, 2	XLVIII, 24. 27	V, 13	CLXXVI
I, 3	CCXXX, 30.	VI, 179	XLI
	CCXXXV, 24	VI, 615	XLV, 32
I, 5	CCXXXV, 20	VI, 789	XLVII, 10. CCXIV, 15
I, 16	CCXXIV, 6	VII, 109	XXVI
I, 94	CCXXIX, 7	VII, 363	CCXXXVIII, 19
I, 118	CCXXXIV, 21	VII, 399. 400	CXV
I, 130	XLVII, 6	VII, 742	XLIX, 28
I, 136	CCXXVIII, 18	VIII, 192	CCXXXV, 26
I, 191	XLV, 28	VIII, 205	LI, 7
I, 242	CCXXXVIII, 16	VIII, 643	LI, 13
I, 249	CCXXXV, 8	IX, 1	CCXXXV, 18
I, 254	CCXXXV, 30	IX, 427	XLIX, 6
I, 263	XLVI, 30	IX, 537	CCXXXV, 21
I, 297	XLVIII, 16	IX, 550	XLVII, 12. CCXIV, 11
I, 338	XLVIII, 17	IX, 723	XLIX, 23. 27
I, 399	LI med.	X, 180	XLVII, 21
I, 604	XLVII, 31	X, 362	LI, 15
II, 19	CCXXXIV, 15	X, 394	CCXXXII, 18
II, 32	CIV	XI, 126	CIV
II, 55	XXXIII	XI, 268	CLXXXVI
II, 234	CCXXXII, 8	XI, 657	XLIX, 1
II, 333	XLVII, 14. CCXIV,	XII, 264	L, 20
II, 393	CXXVII [13]	XII, 657	CLXXXVI
II, 492	CLXXVI	XII, 903	CCXXXVII, 22
II, 535	LI, 9	XII, 934	XXV
II, 559	LI, 11	<i>Moreti</i> 42	CCL et uol.
II, 664	CCXXXIII, 3		

IV.

INDEX PRAEFATIONIS EXCERPTORVM GRAMMATICVS.

A.

- A uocalis aut consonans XXXIII
 a uocalis XXIV. XXXII
 a uocalis dichronos XXXIII
 a post k habentia nomina CCXXXI, 20
 a syllaba XVIII; longa CCXXIX, 25; breuis CCXXX, 1
 a finitae praepositiones, *uide* praepositio
 a finitae coniunctiones, *uide* coniunctio
 a finita nomina XXXV. XXXVI; gen. fem. CIX
 α negatiuum CI, 13
 a praepositionis quantitas CXCVI, 10
 a ab abs CCXLV
 ab syllaba XVIII
 ab praepos. quantitas CXCVI, 9
 abduco reduco etc. *qua diff.* CXXXIII, 23
 ablativae praepositiones, *uide* praepositio
 ablativus casus, *uide* casus
 † abmo quantitas XXXIII
 aboleo aboleui LXVII. CIV; uel abolui LXVII. CIV; aboletum uel abolitum LXVII; aboletus CIV
 Abraham XXV. CCXL, 17; litterarum inventor XXIV
 abs absque CCXVIII, 11
 abscedo CXIII, 7. 10
 abscido CXIII, 5
 abscondo absconsum LXIX, 35; abscondidi absconditum LXIX, 35
 absolutiva nomina, *uide* nomina
 abusque CCXXVII, 2
 ac CCXXVII, 25
 accedo orth. CXIV, 1
 accentus XXIII. CCXXXIII, 15—CCXXXIV, 6; *quid sit* XXXIV. XLV, 16; *unde uocetur* XLV, 17; accentus detractio CXV; accentus nominum patronomicorum CLXXXII, 28. CLXXXIII, 2; accentus uerborum peregrinorum et barbarorum nominum CCXVIII, 28; a. praepositionum, *uide* praepositio; a. interiectionum, *uide* interiectio; accentuum regula discretionis corrupta CCXXXIII, 16; accentuum ratio CCLII med.
 accentus pes littera syllaba omnibus orationis partibus communia CCXX, 9
 accidentia substantiae et substantia *quo diff.* CXIII, 10
 accidentia partium orationis *unde accidunt* CCLIII
 accidere et accedere *quo diff.* CXVIII, 1 seq.
 accidit euenit etc. *quo diff.* CXXXI. CXXXIII, 10
 accido orth. CXVIII, 3. 7. CXIV, 2; *quant.* CXIV, 3
 accipio suscipio incipio *quo diff.* CXXXIII, 18
 accipio suscipio recipio *quo diff.* CXXXIII, 17
 accusatiuae praepositiones, *uide* praepositio
 accusatiuus, *uide* casus
 ach XVI
 Achates CCLVI, 9
 Achilles orth. CXXXVII; Achilli *pro* Achillis XLVIII, 20
 acies *homonymum* XLVII, 8. CCXIV, 9. CCXLII, 7; a. exercitus XLVII, 11. CCXIV, 10; a. ferri *ib.* 13. CCXIV, 12; a. oculorum *ib.* 9. CCXIV, 14
 acuo acui acutum LXVIII, 11
 acyrologia *fig.* XLV, 24. 26
 ad *quant.* CCLIV
 ad Siciliam CCXXVII, 15
 Adam XXV. CCXL, 16
 Adamantius Martyrius orth. CXXXII, 4
 addic *acc.* CCLII, 5
 addidici LXVII
 adduc *acc.* CCLII, 5
 adduco traduco etc. *quo diff.* CXXXIII, 23
 adescit orth. CXXXX
 adfero XXIX
 adferre orth. CXXXX
 adforas XXXVI. CCXXVI, 20
 adhuc orth. CXXXX; *acc.* CCLII, 6
 adiaforos uocalis, *uide* uocalis
 adiecta nomina, *uide* nomina

- adintus CCXXVI, 20
adiuuari *orth.* CXXXVIII
admonere monere commonere *quo diff.* CXXIX. CXXXIII, 7
adnuntiari *orth.* CXXXIX
ἀδω ἡσα LXXIV, 9
ador adoris XXVI; adōr *ibid.*
adoro ador XXVI
aduenā XXV
aduerbium CCXXVI, 8 — CCXXVII, 21
aduerbium *unde dictum* CLXXXIV, 7; aduerbii proprium CLXXXII, 16; *quid sit* CLXXXIV, 1
aduerbium *quando nascatur* CLVI, CXCIV, 11
aduerbia nata a pronominiibus CLXI, 1
a participiis *ibid.* CXCIV, 6. CCXVII, 11
a uerbis *ibid.*
aduerbium *quasi* interiectio XXXVI
aduerbium *Graece* epirrema uel pandectes *dictum* CLVI
quando in aduerbium transeat praepositio CXCIV, 15; interiectio CCXLVI
aduerbium uerbo iunctum CCXII, 16. 30
aduerbio iuncta interiectio apud Graecos CCXII, 8
pro aduerbio nomen *positum* CXV. CXCIV, 17
aduerbia in loco et de loco CXCIV, 14
aduerbia numeri CIII; ordinis CIII
aduerbia ordinis et numeri *quo diff.* CIII
aduerbia uocandi CCXXVI, 12
aduersor LV
aduersum *quant.* CCLIV
ae *diphthongus* CCXXXII, 5
† aedo XXIX
aeger et aegrotus *quo diff.* CXXXI
Aemilius senator Donati aequalis CCLX, 26
Aeneas XXV
Aeoli CLXXVII
aequitas *orth.* CXXXV
aeramen *orth.* CXXXV
aes CLXXXIII, 18; *orth.* CXXXV
aes et es *quo diff.* CXXXI
aes *finita nomina* CLXXXIII, 17
aiaeresis *fig.* XLV, 29. LXIV
affero XXIX
Africanus Scipio *unde dictus* XLIX, 15
ἀγχο ἡγχα LXXIV, 7
age agendum L, 25
ager CCXLII, 6 (*med.*)
ager uocabulum, *non* nomen CCXIII, 13
agnomen *quid sit* CCXIII, 22. CCLVI, 6
agnominum genera decem CCXIII, 24
agnosco LXVI, 12; a. agnoui agnitum LXV. LXVIII, 25
agnosco et cognosco *quo diff.* CXXXIII, 6
agnot *acc.* CCLII, 5
ΑΓΡΑ CI, 21
agrideraht CCL
ai *terminatus datiuus primae declin.* CCXXXV, 13
aia *interiectio* CCXLVI
aio XXIX
akyros *idest* sine domino XLV, 26
al *fin. nom.* XXXVI
alamoi XVI
Albanus XLI
albus XXV
Alcaicum pentametrum XLIV, 1; tetrametrum XLIV, 4
ἀλεῖφω ἡλειφω LXXIV, 4
aleph alpha a XXXVIII. LIII
ahoquin *quant.* CXCVI, 5
aliter *orth.* CXXXV
alius et alter *quo diff.* CXXXI
altec XXXVI
allegoria *fig.* XLVI, 1
alnus XXV
Alpo *fluuii* nomen CLXXXIII, 19
alter et alius *quo diff.* CXXXI
alteruter XXVI
Altumüllare *idest* Hautuilliers CV
am *syll. fin. nom.* XXV
am *loquellaris praep.* CXCVI, 13. 14
amabo XXIX
amandi amando amandum XXVIII. CCLVI, 1
amans amanter CXCIV, 9. CCXVII, 13
AMAPTIA C, 24
AMAPTIGENEA, *non* AMAPTIGENIA C, 23
AMAPTΩAOC, *non* AMAPTIAOC C, 26
amas amari LXV. LXVI, 1
amatum XXVIII; amari amatum LXV
amatum amari CCLVI, 1
ambedo XXIX
ambolia *fig.* XLVI, 23
amens CXCIV, 24
amicio LXVI, 12
amnis *masc.* CCXVI, 2
amo XXXVI
amphiboloicon *fig.* LXV
amplector CXCVI, 14
an *fin. nom.* XXXVI
an *quant.* CXCVI, 5
anadiplosis *fig.* XLVII, 17. 19
anafora *fig.* XLVII, 26
analogia *soni causa relictā* LXII
anapaestus *unde dictus* CCIV
anas XL
Anchises XXV
ancilla CCXVII, 6 (*med.*)
ancipites uocales, *uide* uocales
angelus XL. CCXL, 18
angustus XXXIX
anima XL
animal XXVI
animalia nomina, *uide* nomina
animantium uoces, *uide* uoces
annotat *orth.* CXXXV
annuntiat *orth.* CXXXV
ante *quant.* CCLIV
antefero XXIX
ante hac *acc.* CCLII, 6
antifrasia *fig.* XLVIII, 3. 4. 6
antiquariorum *studia laudantur* CXXXI
antiqui XXIV. LIV. CVIII *bis.* CLXXV. CLXXVI *bis.* CLXXVII. CCXIII, 9. CCXXI,

9. CCXXIV, 11. CCXXV, 6. CCXXXIII, 6.
CCXXXV, 12. CCLI, 3 (*fin.*) CCLIII
antiquorum mos mortuos statuis ornandi
CCXIV, 34
antiqui poetae CCLI, 1 (*fin.*)
antiquissimi XXVI
antithesis *fig.* CCXXXV, 29
antonomasia *fig.* XLVIII, 13. 33
ἀντίθεσις ἁντιθέσις LXXIV, 9
ἀπό *idest* de XLII
apocalypsis *idest* releuatio XLII
apocope *fig.* XLVIII, 19. LXIV. LXV
Apollinis ad Pyrrum responsum XLVI, 25
Apollonius doctor peritissimus artium
CLXVIII, 25. 29
apostolus CCXL, 19
apostrophare *quid sit* LXV
apostrophus *fig.* CLXXV
appellatio nomen uocabulum *quo diff.*
CCXIII, 8
appellata nomina, *uide* nomina
applico applicau *uel* applicui LXVI, 6
aptari *orth.* CXXXIX
aptus et utilis *quo diff.* CXXX
Apuleius metamorphoseon scriptor
CXXXIX
apud *quant.* CCLIV
aqua CCXL, 12; aqua unda limpha latex
fluente *synonyma* CCXLII, 14
aquila XL; gen. fem. CIX
aquilus *non dicendum* XL
ar *fin. nom.* XXXVI; *cuius quant. sint* CCLI
ara XXXIII
ara et hara *quo diff.* CLXXVIII
Araxes CLXXXIII, 13
arbitrari *orth.* CXXXIX
arbitrium *quid sit* CXXX
arbor XXVI, XL
arborum fructus nomina, *uide* nomina
arcesso accio CLXXVI
Arcontius plumator CCXIII, 23. CCXV, 6
ardeo arsi LXVI, 15
Arduus *agnomen* CCLVI, 10
argumentum XLII *et adnot.*
arida tellus humus terra arua *synonyma*
CCXLII, 13
aries *homonymum* CCXIV, 16
Aristotelicorum categoriae CCXIII, 1
arithmetica XXXIV
arma CLXXXI, 8
arma et tela *quo diff.* CXXXI
armarium et armamentarium *quo diff.*
CLXXVIII
armenta et greges *quo diff.* CXXIX
arologah CCL
arrigere *quid sit proprie* CXVI
ars *syllaba* XVIII; cum spiritu leni CCXXXIII,
11
ars *quid sit* XLIX, 10; *unde dicta* XXXIII;
ars et disciplina *quo diff.* XXXIV
artium genera tria XXXIV. XLIX, 11
artium tractores XXXIV; traditores XXXV
articulus a Latinis orationis partibus non
adnumeratus CCXII, 4; orationis pars
apud Phoenices CCLV, 5
arua arida tellus humus terra *synonyma*
CCXLII, 13
artus *quid sit* XXV
as *fin. nom.* XXV. XXXVI
as *termin. genetiuis primae decl.* CCXXXV, 13
Asclepiadeum pentametrum XLIV, 6
Asia CLXXXIII, 2
aspicio aspexi aspectum LXVIII, 2. 3
aspiratio *consonantium* XXXIII; *uocalium*
XXXIII
ast *quant.* CXCVI, 7
ast CCXXVII, 27
ast autem CLXXXIV, 20
astiti LXVII
astronomica XXXIV
asyntheton *fig.* XLII
at *cont.* omnibus casibus praeposita LI, 3
atque CCXXVII, 23
atomus atomum CLXXV
atomus *idest* littera XXIV; *quare dicatur*
ibid.; *quid sit ibid.* CLXXV
atque CLXXXIV, 12
atque equidem CLXXXIV, 20
attat *accentus* CXC VII, 6
attestor detestor etc. *quo diff.* CXXXIII, 11
atramentum *lectionis fundamentum* LX, 3
au diphthongus CCXXXII, 11
auctoritas lectionis, *uide* lectio
audacter *pro* audaciter CCXXXV, 3
audi *acc.* CCLII, 6
audio XXXVI
audit *acc.* CCLII, 5
auditus *lectionis fundamentum* LX, 3
aue XXIX
aufero XXIX
augeo auxi LXVI, 27
augurium et auspicium *quo diff.* CXXX
Augustinus CCXL, 17
Augustini responsum Andaci grammatico
datum CV
aurum XL
aus *finita nom. gen. fem.* CLXXXIII, 17
Ausonius cocus CCXIII, 22
auspiciu et augurium *quo diff.* CXXX
ausus *orth.* CXXXX
aut et haut *quo diff.* CCXXVIII, 1
antem *subiunctiu* CCXXXIX, 8
ax *fin. nom.* XXXVI
AZYMOC CI, 13

B.

- b *muta* XXIV
ba *idest* in XLI
Bacchis CLXXXII, 27
Baiae *orth.* CXXXX
balat ouis CXXXX *not!*
balneum, balneae CCXV, 15
barba et barbae *quo diff.* CXXXI
barbarismus *unde dictus* CXIV; barbarismus
ex accidentibus litterarum et syllabarum
quando fiat CLXXXVII; barbarismus in

- scripto et b. in pronuntiatione *quo diff.*
 CXV
 Barcinona *pro* a Barcinona CCXXVII, 21
 barrit *elephans* CXXXX *not.*
 βαρρότος, *uide* coniugatio
 βασιλέω LXXIV, 15
 basuban *idest* in tempestate XLI
 baubare CXXXX *not.*
 becae XVI
 benedico *pro* maledico XLVIII, 10
 benignitas CCXL, 14
 ber *syll. fin. nom.* XXV
 berc XVI
 berna *orth.* CXXXX
 beuer *idest* fiber CLXXV
 † bianati CLXXVI
 bibo XXXVI; b. bibi bibitum LXVIII, 16. 17
 bilis, uilis CCXVI, 28 *et adnot.*
 Bimus *agnomen* CCXIII, 36. 40
 bircus *orth.* CXXXX
 bita *orth.* CXXXX
 blatterat *camelus* CXXXX *not.*
 bo finita uerba, *uide* uerba
 βω finita uerba, *uide* uerba
 boluntas *orth.* CXXXV
 bonitas CCXL, 13
 bonus XXXIX; *pro* malus XLVIII, 9; *accent.*
 CCXXVI, 3
 bonus uonus CCXXXV, 31
 boo reboo LXII
 breis XXXIX
 bus *syll. fin. nom.* XXV
 Byzantium *unde dictum* CLXIX, 2
- C.
- c *mula* XXIV
 c *fin. nom.* XXV. XXXVI
 c *littera term.* pronomen, *uide* pronomen
 cacenphaton *fig.* CXVI
 cacosyntheton *fig.* CXIV
 Cadmus litterarum inuentor XXIV. I. II
 cado cecidi LXIX, 33
 caecior *non dicendum* CXIII, 23
 caedo *orth.* CXIII, 4. 13
 caelestia *orth.* CXXXIX
 caelibes *orth.* CXXXV. CXXXX
 caelum XLII. CCXL, 11; *orth.* CXXXIX;
 caelum, caeli CCXV, 23
 caeruleus et caeruleus *quo diff.* CXXX
 Caesar XXXVI
 Caesaraugustam *pro* ad Caesaraugustam
 CCXXVII, 18
 Caesarea Africae colonia CLXVIII, 10
 Caesarea Augusta CLXVIII, 9
 Caesarea Cappadocia CLXVIII, 9
 Caesarea Palaestina CLXVIII, 9
 Caesareae urbes *quot fuerint* CLXVIII, 8
 caespites *orth.* CXXXX
 caesura semiquinaria et semiseptenaria
 CLXXXIII
 caiti XVI
 calefacit *accentus* CIII
 callidus et facundus *quo diff.* CXXX
- candeo candui canditum LXVI, 23. LXVII
 candidus XXV
 canis XXXVI
 cano XXXVI
 capio cepi LXVIII, 6
 capitulum XLII *et adnot.*
 caput XXXVI
 careo LXVII, 36, *uide* caueo
 Careto notarius CCXXI, 1
 caritas CCXL, 13
 carmen XXXVI
 Carmentis nympa XXIV. LII. LIII
 Cassiodorus *orthographiae auctor* CXXXXII,
 10
 castanea CLXXXIII, 20
 casus *unde dicti* XXIX. XL. CCLVI, 19. 20;
 sex CCXXII, 15; septem *ibid.* 16; octo
ibid. 17
 casus nominatiuus *unde dictus* XXIX. XL
 casus genetiuius *unde dictus* XI.; *primae decl.*
 as *terminatus* CCXXXV, 13; *pro* nomina-
 tiuius positus CIV; casus genetiuius de-
 clinationum quinque XLI; a genetiuius con-
 positae declinationum regulae XXXV;
 datiuus *unde dictus* XL; *primae decl.* ai
term. CCXXXV, 13; accusatiuus *unde*
dictus XI.; uocatiuus *unde dictus* XI.;
 ablatiuus XXIX; *unde dictus* XI.; sine
 praepositione CCXXI, 20; i finitus in no-
 minibus faciem participiorum habentibus
 CXCI, 25
 casus sextus CCXXII, 6
 septimus CCXXII, 7. 16
 octauus CCXXII, 17
 casus utriusque praepositiones, *uide* praepositio
 categoriae Aristotelicorum CCXIII, 2
 cateia *quid sit* CXV
 Cato nomen XXXVI
 Cato philosophus XLVI, 34; Catonis de lit-
 teris uox XLI
 cauannae *hoc est* magalia CXV
 caueo LXVI, 12; LXVIII, *uide* careo
 causa *quid sit* XCIV
 causales coniunctiones, *uide* coniunctio
 ce *particula* XXIII
 a ce *incipientia uocabula quomodo scrib.*
 CXXXIX
 cecidit *orth.* CXXXIX
 cecitas *orth.* CXXXIX
 cedo XXIX. LXIX, 28. EXII; *orth.* CXIII,
 6. 10. 13
 celebrari *orth.* CXXXIX
 celebrat *orth.* CXXXIX
 censeo LXVII, 35; censum LXVIII
 centeni XXVI
 centesimus XXXV
 centum XXXV
 cera *lectionis fundamentum* LX, 3
 ceroma *pro* palaestra positum CI, 6
 Ceruerus *orth.* CXXXX
 ceruix, ceruices XLIX, 18
 cerulum *orth.* CXXXIX

- cesso XXIX
 cesus *orth.* CXXXIX
 ceterum *orth.* CXXXIX
 Chaldaeorum litterae XXIV. LIII
 Cham litterarum inuentor XXIV. LII. LIII
 Chananaeus XLI
 Charisiaci palatium *idest* Chiersi CV
 charta *lectionis fundamentum* LX, 3
 chen XVI
 chlbgpib XVII *not.*
χω finita uerba, *uide* uerba
 Ciceroni aedili notus Donatus CCLX, 25
 † ciclos CCLVI, 10
 Cilices soloeicisim auctores CCXXXIV, 8
 cio finita uerba, *uide* uerba
 circa *quant.* CCLIV
 circum *quant.* CCLIV
 circum, circa CCLIV
 citra *quant.* CCLIV
 citum LXV. LXVI, 14
 circumdedi LXVII
 circumfero XXIX
 cis *quant.* CXCVI, 9. CCLIV
 ciuitas CCLX, 19; ciuitatum nomina, *uide*
     nomina
 clam CCLXV
 clangor *quid sit* CXVI
 Clarus, Clarinus (Clarauus?) CCXLII, 4 (*med.*)
 clauis XLII *adn.*
 clausula *quid sit* XXXV
 claxendix *quid sit* CLXXXIX
 cleo cliens CLXXV; cliens *quid sit* CCXI.V
 clipeus *inc. gen.* CCXVI, 11
 co CXCVI, 14. 15; *dichrona* CXCVI, 15
 co finita uerba, *uide* uerba
 coax CLXXXI, 10
 codex *nomen secundum artem perquisitum*
     • XXI
 codicum tegumenta CXXXXII, 18
 codicellarius XXI
 codicellus XXI
 coepi XXIX
 coerceo CXCVI, 15
 coetus *orth.* CXXXX
 cognomen *quid sit* XLI. XLIX, 15. CCLVI, 3
 cognomina in baptismi gratia indita CCXIII, 20
 cognosco et agnosco *quo diff.* CXXXIII, 6
 cognosco LXVI, 12; cognomi cognitum LXV.
     LXVIII, 25
 Colchis CLXXXII, 26
 collarium collaria CXVI; *quid sit* *ibid.*
 collectiua nomina, *uide* nomina
 collega XXV
 collisiones *quid sig.* CXV
 collum collus CXVI
 colophon metrum *unde dictum* CLXXXIII
 Colosenses LIII
 comedo XXIX
 commata XLV, 19
 commonah: CCL
 commonere monere admonere *quo diff.*
     CXXIX. CXXXIII, 7
 communia uerba, *uide* uerba
 communia nomina, *uide* nomina
 communis numerus, *uide* numerus
 communes praepositiones, *uide* praeposi-
     tiones
 comoedia *quid sit* CCXV, 8
 con CXCVI, 14. 15. CCXVII, 26
 concedo *orth.* CXCH, 14
 concessiuus modus XXVIII
 concido CXCH, 5. 16
 condo condidi LXIX, 29
 conecto CXCVI, 15
 confero XXIX
 conflitor XXVIII
 coniugatio βαρύτερος LXXIV, 1
 coniugationes Graecae sex LXXXIV
 coniunctiuus modus XXVIII; *unde dictus*
     ibid.
 coniunctio XXXVI. CCXXVII, 22-CCXXIX,
     23; *unde dicta* CXCIV, 1; coniunctionis pro-
     prium CLXXXII, 19; quantitas CXCVI, 3
 coniunctio nomini et uerbo iuncta CCXII, 19
 coniunctiones praepositivae et suppositivae
     CLXXXIV, 11
 coniunctiones poetice postpositae CLXXXIV,
     12
 coniunctiones terminatae a CXCVI, 3
     i CXCVI, 3
     n CXCVI, 5
 coniunctiones causales LI, 1. CXCIV, 8
 coniunctiones rationales L, 29. CXCIV, 8
 coniunctiones causales et rationales *quo diff.*
     XCIV
 coniunctiuus modus CCXXV, 5; *unde dictus*
     CCXXV, 14
 coniungo coniunxi coniux CII
 coniunxi coniunx CII
 coniux, non coniunx CII. CLXXXVI
 conlatio CXCVI, 16
 conniteo conuiui LXV
 comparatio nominum CCXIV, 26-CCXV, 6;
     quare dicta CCXX, 17; *quid sit* CCXX, 19
     seq. CCLVI, 14; c. num recte inter acci-
     dencia nominum adnumeretur CCXX, 1
 comparationis gradus tres CCXXI, 7; quat-
     tuor CCXXI, 9
 comparatiuus gradus XL. CCXXI, 20; quibus
     casibus seruiat CCXXII, 5
 comparatiui gradus genera CXIII, 15
 comparatiuorum diminutio CLXXXIII, 4
 comparatiuus minus positio significans
     CLXXXIII, 4
 — superlatiuo praepositus CCXIV, 27
 — nominatiuo iunctus CCXV, 4
 conpesco conpescai LXVIII, 20; conpescitum
     LXVIII, 26
 compositio nominum, *uide* nomina
 compositus *pro* compositus CCXXXV, 8
 conquiesco conquiesci LXVIII, 20
 consonantes XXIV. LXII; consonantes *quasi*
     corpora LIV; consonantium aspiratio
     XXXIII; quantitas LXIII. LXIV; conso-
     nantes et uocales *quomodo iungantur* LXIII.
     LXIV
 consonantes ante *ω* habentia uerba, *uide* uerba
 constans a consto CCLII, 12

- Constans Imperator Constantini filius XLIII
 Constantinopolis *cur condita sit* CLXVIII, 34 seq.; Roma secunda *appellata* CLXVIII, 32. CLXIX, 7
 Constantinus Imperator Constantinopolis conditor CLXVIII, 33
 consul XXXVI; consules *quid sub Imperatoribus egerint* CLXIX, 30
 consumptio XLII
 consurgo insurgo etc. *quo diff.* CXXXIII, 4
 contestor protestor etc. *quo diff.* CXXIX. CXXXIII, 11
 contigit obtigit etc. *quo diff.* CXXXI. CXXXIII, 10
 contra CXLIV; *quant.* CCLIV
 conuoco innoco etc. *quo diff.* CXXXIII, 2
 coram CCLV
 corporalia nomina, *uide* nomina
 corpus et res *quo diff.* XLII
 cortex *masc. et fem.* XLIX, 21 s. CCXV, 34
 Corninus CCXIII, 32
 cos pumex murex marmor petra lapis silex *synonyma* CCLII, 14
 coutor *datiuo iunctum* CII
 cra CLXXXI, 10
 Crassus Dines CCXIII, 30
 crater crateris CIII; crateras *primae declin.* CIII
 Creator *nom. propr.* CCXLI, 25
 creatura *nom. appell.* CCXLI, 27
 Cremonenses Augusti hostes XLVI, 21
 crepo LXVI, 3
 crepitus *quid sit* CXVI
 crêta crêta CXV
 Creticus CCLVI, 8
 Creticus Metellus CCXIII, 25
 crinis *masc.* CCXVI, 1
 crisma XXXVI
 croax XXVI
 crocum *masc. et neutr.* I., 1
 cubo LXVI, 3. LXVIII, 16
 cuium cuias cuiatis L, 17
 cum *particula coniunctio iuncta* XXVIII. CCXXV, 18
 cum et quum *quo diff.* CCXXXI, 28. CCXLV
 cupi *acc.* CCLII, 6
 cupio cupiui cupitum LXVIII, 6. 7
 Curius Dentatus CCXIII, 34
 curro XXXVI; c. cursim CLXI, 4
 cursus cursim CLXII, 6
 Curtius Valerianus *orthographus* CXXXXII, 3
 Cybele *unde dicta* C, 3. 4
 Cybellus sacerdos C, 3
 cygna *non dicendum* XL
 cygnus XL
 Cyprus XXV
 damma *fem.* L, 3
 de *praepositio* XLII. CCXLV; *quant.* CXCVI, 11
 de Africa CCXXVII, 14
 decem XXXV
 decimus XXXV
 declinationum regulae a genetiuo compositae XXXV; *declinatio prima* XXV; *quot litteris finiatur* ibid.; *declinatio secunda* XXV; *quot litteris finiatur* ibid.; *declinationis tertiae agnitio* XXXV; *declinationis tertiae syllabae terminales uiginti octo* XXXVI
 dedi LXVI, 20. LXVII; d. datum LXV
 dedit *pro* dedit XLVIII, 32
 dedo et do *quo diff.* CXXXIII, 15
 deduco educo etc. *quo diff.* CXXXIII, 23
 defectus *phr.* L, 6
 definitio *quid sit* XXXIV. XXXV. CCLII, 4. CCLIV
 deforis XXXVI. CCXXVI, 19
 deformis et turpis *quo diff.* CXXX
 dehinc CCXXVII, 2
 dei *nomen litterae* XVI
 deintus XXXVI. CXCIV, 15. CCXXVI, 19
 delectat *orth.* CXXXVIII
 delectatio *orth.* CXXXVIII
 deleo deleui LXVII
 delerare et delirare *quo diff.* CXXIX
 deltin XXXVI
 deltoi XVI
 delirare et delerare *quo diff.* CXXIX
 Delphicum metrum i. dactylicum CLXXXIII
 delubrum *orth.* CXXXV
 demens CXCIV, 24
 demum *quid sit* L, 27
 denominatiua nomina, *uide* nomina
 densat denset L, 19
 Dentatus Curius CCXIII, 34
 deo finita uerba, *uide* uerba
 Deo gratias *interi.* CCXLV
 depeciscor et paciscor *quo diff.* CLXXV
 deponentia uerba, *uide* uerba
 depoposci LXVII
 depost CIV
 deprecor imprecor precor *quo diff.* CXXXIII, 9
 desertus et disertus *quo diff.* CXXX
 dstrictus *orth.* CXXXX
 desub CIV
 desubtus CCXXVII, 1
 desuper CIV
 desursum CCXXVII, 1
 detestor testor etc. *quo diff.* CXXXIII, 11
 deus *cuius quant. sit* CLXXVI; dens deorum CCXX, 11
 di- CXCVI, 14. 16
 diaeresis *fig.* CCXXXV, 10
 dialyton *figura* XLII
 diasyrtica *fig.* LXV
 dichronae uocales, *uide* uocales
 dicis *idest* manifestatio CLXXXIX
 dico dixi dictum LXVIII, 24
 dico praedico etc. *quo diff.* CXXXIII, 21
 dictio *quid sit* CLXXXII, 3
 didici LXVI, 20. LXVII; *orth.* CXXXX

D.

d muta XXIV
 pro d posita r CLXXVI
 dactylica metrica XLV, 1
 dactylicum trimetrum XLV, 9
 datiuus, *uide* casus

diduco abduco etc. *quo diff.* CXXXIII, 23
 dies *quid signif.* L, 8; dies dies XL; *gen. inc.*
 CCXV, 34
 dignitas XLIII
 dilator et dilatator *quo diff.* CXXXI
 dio *finita uerba, uide uerba*
 Diomedes *orthographus* CXXXXII, 12
 Diomedes *literarum auctor* LIII
 dirigo CXCVI, 16
 dis CXCVI, 14
 discedo CXCHII, 11
 disco didici LXVIII, 20; discitum LXVIII, 26
 discretio *quid sit* XXXIV
 disciplina *unde dicta* XXXIII; disciplina et
 ars *quo diff.* XXXIV
 disertus et desertus *quo diff.* CXXX
 disiungo CXCVI, 16
 displicina *pro disciplina* CLXXVI
 determinat *orth.* CXXXVII
 distinctio XXIII
 distortum LXVI, 29. LXVII
 distractio XXVI
 diues XXXIX
 Dives agnomen CCLVI, 11
 Dives Crassus CCXIII, 30
 diuidia nomina, *uide nomina*
 diuido diuisi LXIX, 33
 diurna diutina diuturna *quo diff.* CXXIX
 dixi *pro dixit* XLVIII, 20
 do *finita uerba, uide uerba*
 do *finita uerba, uide uerba*
 do LXVI, 3. LXIX, 34
 do et dedo *quo diff.* CXXXIII, 15
 doceo LXVII, 35; doctum LXVIII
 doctior, tam doctus CCXXI, 18
 doctor XXXVI. CCXL, 19
 doctus XXV; d. a nm XXIX; d. doctior
 doctissimus CCXXI, 10; d. docti CCLVI, 22
 doctusne *acc.* XXIII
 doctusne *acc.* XXIII
 doctusque (dictusque) *acc.* XXIII
 doctusne *acc.* XXIII
 dominicus modus XXVIII
 domo LXVI, 3
 domum CCXXVII, 15
 domus uocabulum, *non nomen* CCXIII, 13
 Donati nita CCLX, 1 seq.; Donatus *σύν-
 ρητος* rhetoris Victorini CCLX, 7; Do-
 nati artes ad discentium usum ordinatae
 CXI; Donati locus tempus persona XLI.
 XLIII; Donati editio prima et secunda *quo
 diff.* CXI; Donati codices inter se diuersi
 CXV. CXVI
 Donatus inpugnatus CCXX, 1. 4
 doleo LXVII, 36. LXVIII; dolui LXVI, 32.
 LXVII; dolitum doliturus LXVII
 ΔΡΥΑΔΕC C, 1
 ΔΡΥC C, 1
 duco dux LXII; d. duxi LXVIII, 18
 duco deduco etc. *quo diff.* CXXXIII, 23
 dum *pro cito aut modo* L, 25
 dus *syll. fin.* XXV
 dux XXXVI
 duxi dux CII

E.

e uocatis XXIV. XXXII; dichronos XXXIII
 e syllaba longa CCXXX, 3; breuis *ib.* 5
 e pro i *pronuntiata* CVIII
 e finita nomina XXXV. XXXVI
 e ex CCXLV
 η littera, *uide eta*
 ear XVI
 ecclesia XL
 ecclasis *fig.* XLVIII, 23. 26
 edico dico etc. *quo diff.* CXXXIII, 21
 edo XXIX; *plusquamperfecto caret* CLXV.
 CLXVI; *quid significet* CXI
 educo induco etc. *quo diff.* CXXXIII, 23
 effero XXIX
 efoti XVI
 egeh XVI
 egens XXXIII
 ego ego CCXXI, 17
 ego et met *quo diff.* XXVI
 egomet CCXXI, 16
 ei diphthongus CXXXXII, 15
 eia CCXLV
 εἶλω εἶξα LXXIV, 7
 el *fin. nom.* XXXVI
 elegans XL
 elegiacus pentameter XI.V, 12
 elementa *idest litterae* XXIV; elementum et
 littera *quo diff.* XXXIII
 elencus XLII *adn.*
 elicio elicui elicium LXVIII, 3
 ellipsis *fig.* CCXXXV, 22
 emendatio librorum CXXXXII, 1
 Emeritae CCXXVII, 8
 emunctorium *quid sign.* CLXXVI
 en *fin. nom.* XXXVI
 εν *idest in* XLI
 εν βουλή ἀσεβῶν XLI
 εν ὀνόματι Κυρίου XLII
 energia *quid sit* CCXIII, 3
 enim CLXXXIV, 18
 Enoch *literarum inuentor* XXIV. XXXVIII.
 LII. LIII
 ensis mucro gladius framea hasta *synonyma*
 CCXLII, 15
 ent syllaba futuri temp. I, 21
 enucleatus *unde dictum* CLXXV
 eo finita uerba, *uide uerba*
 epenthesis *fig.* XLVIII, 30. LXV
 epilogus *fig.* LXV
 epirrema *idest aduerbium* CLVI
 epitheton *fig.* XLVIII, 33
 epizeuxis *fig.* XLIX, 4
 equidem CLXXXIV, 18
 equus XXVI; *orth.* CXXXV
 er *syll. fin. nom.* XXV. XXXVI
 erexit *quant.* XXXIII
 erga *quant.* CCLIV
 ergo coniunctio rationalis XCIV. CLXXXIV,
 19; ergo et ergó *quo diff.* CXXXIV, 1
 erit *quant.* XXXIII
 Erix XXXVI
 † ΕΡΟΥΘΘΕΩΝ CI, 9

- es syll. fn. nom.* XXV. XXXVI; *gen. fem.* CLXXXIII, 12
es et nes quo diff. CXXXI
 Esdras litterarum inuentor XXIV
et CLXXXIV, 12. 18; cum spiritu aspero CCXXXIII, 9; praepositiva CCXXIX, 10; subiunctiva CCXXIX, 12
 eta longa ab Atheniensibus addita LIII
 Eterius CCXIII, 10
 ethmi XVI
 etsi *quant.* CXCVI, 4
eu diphthongus CCXXXII, 13
eu aduerbium et interlectio CCXII, 35
 Eua CCXL, 17
 euax CCXLVI
 euenit contigit etc. *quo diff.* CXXXI. CCXXXIII, 10
 euertor LV
 euge CCXLV. CCXLVI; *unde dictum* CCXLVI *med.*
 eunuchus *quid sit* CCXV, 8
 euoco reuoco etc. *quo diff.* CCXXXIII, 2
 euphonia CCXXIV, 19
 Euripides ab Euripo CLXXXII, 26
 eus *aduerbium* CCXXVI, 12
 eus *fn. nomina* CLXXXIII, 18
 Eutychea *orthographus* CXXXXXII, 6
ex fn. nom. XXXVI
 'ex' in compositione CLXXVIII
 exanimis exanimus L, 11
 excedo CXCLII, 7. 10
 Excelsus *agnomen* CCLVI, 10
 exemptus *orth.* CXXXX
 exercitus XL
 exercitus et exercitatus *quo diff.* CXXX
 exfero XXIX
 exinde CCXXVII, 1
 exosus L, 23
 expedit et oportet *quo diff.* CIII
 expugnabilis inexpugnabilis CLXXVIII
 extra CCXLIV; *quant.* CCLIV
 exurgo resurgo etc. *quo diff.* CCXXXIII, 4

F.

- f semiuoc.* XXIV
f loco aspirationis posita CLXXVII
 faba *gen. fem.* CCXVI, 22
 faber XXV
 Fabullinus CCXIII, 10
 facesso CXII
 facio feci LXVIII, 1; factum LXVIII, 3
 facturarum species diuersae CXXXXXII, 23
 facundus et callidus *quo diff.* CXXX
 famulus CCXLII, 5 *med.*
 faueo LXVI, 12
 faxo XXIX
 fego XVI
 Felix Sylla CCXIII, 31
 ferbeo LXV
 ferit XXIX
 fero XXIX
 ferox XXXVI
 ferueo ferui, *non* ferbui LXV

- fiber *idest* beuer CLXXXV
 ficus CLXXXIII, 20
 fido LXIX, 28
 figura simplex XL; composita XL
 fido fidi fissum LXIX, 37. 38
 finis *gen. incert.* CCXV, 34
 finit *acc.* CCLII, 5
 fio XXIX
 fis *pro* his CLXXVII
 fixa nomina, *uide* nomina
 Flanius *orth.* CXXXXVII
 Flanius Theodorus Prisciani discipulus CLXIX, 12
 Flavius † domus egi carex nir inlustris Tra-semundus CCXIII, 16
 fleo fleui fletum LXVI, 30. LXVII
 flos XXXVI
 fluenta aqua unda limpha latex *synonyma* CCXLII, 14
 fluo LXVIII, 10
 fluuiorum nomina, *uide* nomina
 fluius XL. CCXL, 19
 Focas *orthographus* CXXXXXII, 6
 fodio fodi fossum LXVIII, 5
 foiti XVI
 fontanus XXIX
 foris CXCI, 13. CCXXVI, 20
 forsā *pro* forsitan CCXXV, 5
 forte XXIX
 fortuna *idest* consuetudo CCXIII, 31
 fragor *quid sit* CXVI
 framea hasta ensis mucro gladius *synonyma* CCXLII, 15
 fraus CLXXXIII, 17
 frena freni CCXVI, 11
 frequentatius uerba, *uide* uerba
 frico LXVI, 3
 frondens *pro* frondosus XLV, 28
 Fronto notarius CCXXI, 1
 frnor et utor *quo diff.* CLXXVI
 fruor *ablatiuo iunctum* CII
 fugio fugi fugitum LXVIII, 5
 fundo fusum LXIX, 38
 fungor LV
 fulgeo fulsi LXVI, 26
 fur XXXVI
 futurum indicatiui modus, *non* tempus modi CXXXXV, 7

G.

- g muta* XXIV
 G. Caesar Gaius Caesar XL
ga syll. fn. nom. XXV
 Gaius Gaia XL
 Gallorum mos torques gestandi CCXIII, 29
 gallus gallina XL
 gannire CXXXX not.
 garpoi XVI
 gaudeo gausum, *non* gausum LXVI, 25. LXVII
 gaudium CCXL, 13
 gecomaht CCL
 gehot CCL

gemitus *quid sit* XXVI. CLXXXI, 9

GENEA C, 25

genealogia C, 25

generatio gens genus *quo diff.* XL

genetius, *vide* casus

gens XXVI

gens generatio *genus quo diff.* XL

genera nominum *quomodo constituta sint* CCVI

genus masculinum XL; femininum XL; neutrum XL; commune XL; epicoenon XL, *quatuor modis dinosci* *ibid.*; promiscuum CIX; trium generum XI

gentilia nomina, *vide* nomina

geo *finita uerba, vide* uerba

ger *syll. fin.* XXV

gerendi modus XXVIII. CCXXV, 5; *uel actione uel passionis significationis* *ibid.*; pars orationis CCLV, 10

gerundium *pro* participio *acceptum* CLXXVII

gfvufnbnbt XVII *not.*

gimol CCL

gio *finita uerba, vide* uerba

girothi CCL

githol CCL

glaccit *gallina* CXXXX *not.*

gladius framea hasta ensis mucro *synonyma* CCXLII, 15

glancit *anser* CXXXX *not.*

go *fin. uerba* XXXVI

yo *finita uerba, vide* uerba

gobo XVI

gomoth CCL

Gotus XL

gradus praelatiuus, *vide* praelatiuus

Graeca nomina XXIV

Graecae litterae, *vide* litterae

Graeci (Graece) XXIV, XXVI, XXXIII, XXXVI, XXXVIII, XLI, XLII et adn. XLV, 19. LIII. LXXXIV, 1. 12. Cl. 21. CLXVIII, 21—30. CLXXV. CLXXVII. CLXXXVIII. CLXXXII, 28. CXC VII, 5. CCXII, 5. 7. 11. 26. 31. 32. 33. 34. 35. 37. CCXXXI, 5. CCXXXVI, 2. 6. CCXLII, 1. 2 *med* CCXLVI. CCLV, 6. CCLX, 22

Graeco more CIII

Graecorum litterae XXIV, LII, LIII

Graecus *agnomen* CCXIII, 37

gramineus *pro* graminosus XLV, 27

gramma *idest* littera XXIII. XXIV

gramma gramme CLXVIII, 14

grammatica XXXIV. XLIX, 12; *quid sit* XXIII; *quando reperta* *ibid.*; *unde dicta* *ibid.*; CLXVIII, 13

grammatici et oratores *quo diff.* CCXXXVI, 8

grammatici officia XXXIV

grammaticorum commentarii CLXII, 3

grandiusculus CLXXXIII, 11

greges et armenta *quo diff.* CXXIX

grex XXVI

guthol CCL

H.

h muta XXIV

ha *interiectio* CCXLVI

Habraham Habrahamus CCXLIII

haereo LXVI, 33. LXVII

Hannibal *orth.* CXXXVII

haorl XVI

hara et ara *quo diff.* CLXXVII

harena *orth.* CXXXVII

hasta XXXIII; hasta ensis mucro gladius

framea *synonyma* CCXLII, 15

hausit *orth.* CXXXVII

haut et aut *quo diff.* CCXXVIII, 1

hebes hebētis CIII

Hebraei XXIV, XLI, XLII, LIII

Hebraeorum nomina in Lat. sermonem con-

uersa CCXLIII

Hebraica lingua XXXVIII

Hebraicae litterae, *vide* litterae

Heliās XL

heremus XXV

heri XXXIII

Herodians doctor peritissimus artium

CLXVIII, 25 29

Herodias CLXXXII, 27

heroicum metrum i. dactylicum CLXXXIII

heu *quant.* CXC VII, 3

heu heu CCXLVI

heus et heu *interiectiones an aduerbia sint* XXXVI

hic *articulus et pronomen* CCXII, 34; *pronomen et aduerbium* CCXXIV, 3

hic praepositium CCXXIII, 19

hiems hiemis LXII

hinc CCXXVII, 1

hinnit *equus* CXXXX *not.*

hirconi XVI

hircus XXXIII

Hispanus XL

hispidus *orth.* CXXXVII

historiarum scriptores veteres CLI, 3 (*fin.*)

Hludounico regi chrismatis reliquiae datae CV

ho *fin. uerba, vide* uerba

hōc, hīc CCXXXIII, 3. 5

hoie hoie mi *interi.* CCXVI

Homerus poeta dactylicus CLXXXIII

hominis definitio XXXIV. XXXV

homo XXVI. XXXIII, XI. CCXI, 18; *appellatio, non nomen* CCXIII, 11

homoeoptoton *fig.* CCXXXVII, 20

homoeoteleuton *fig.* CCXXXVII, 28

homonymia *fig.* XLVII, 7

honor *orth.* CXXXVII

Honoratus Donati discipulus CXXXXIX

horologium solanum et aquatile CXXXXII, 31

hortus CCXLII, 7 *med.*

hua *interi.* CCXIV

humidus *orth.* CXXXVII

humus XXXIII; humus terra arua arida tel-

lus *synonyma* CCXLII, 13

hymnorum castigatio critica CIV

hyperbole *fig.* LXV

hypostasis *quid sit* CCXIII, 3

I.

i *littera* in Hebraeo XLI, in Graeco *ibid.*, in Latino *ibid.*
 i *loco* u *posita* CCLIII
 i *sonans* e CVIII
 i *uocalis* XXIV. XXXII; *dichronos* XXXIII
 i *uocalis in consonantem transiens* XXXII
 i *terminatae coniunctiones, uide* coniunctio
 i *terminata uerba, uide* uerba
 i *syllaba longa* CCXXX, 7; *breuis ibid.* 9
 iacob iacobus CCXLIII
 iaculatio *ars* XXXIV. XLIX, 13
 iambica metra XLV, 1
 ico ici ictum LXVIII, 22
 idem CVIII *not.*; idem CVIII *not.*
 Idumei, *non* Edomei CII
 Idus XL
 ieu ieu *interi.* CCXLI
 lesaiae nomen *quomodo scribendum sit* CII
 igitur CLXXXIV, 19; *praepositiua* CCXXXIX, 15; *subiunctiua ibid.* 16
 ignis XXXVI. CCXL, 12
 il *fin. nom.* XXXVI
 illac *acc.* CCLII, 9
 ille XXVII; *personae primae* CCXXXIII, 8; *tertia* CCXXXIII, 16
 illic *acc.* CCLII, 9
 illoc *acc.* CCLII, 9
 im-, *uide* in-
 impello XXXV
 implico implicui LXV
 imprecor precor deprecor *quo diff.* CXXXIII, 9
 in *praepositio* CCXVII, 19; *acc. et abl.* XLI; *ablatiua iuncta* CIII; *quant.* CXCVI, 12; in *compositione* CLXXXVIII
 'in' *quomodo dicatur* in Graeco XLI; in Hebraeo XLI
 in *fin. nom.* XXXVI
 in Italia CCXXVII, 15
 inaequalia uerba, *uide* uerba
 inanimalia nomina, *uide* nomina
 incipio suscipio accipio *quo diff.* CXXXIII, 18
 incipit *quid sit* CXXXIII, 20
 inconcinnitas litterarum, syllabarum, *uide* littera, syllaba
 incondita res *quid sit* CXII
 inconstans CCLII, 15
 incorporalia nomina, *uide* nomina
 inde CCXXVII, 1
 indeclinabilia uerba, *uide* uerba
 indicatiuus modus XXVIII; CCXXV, 4; *unde dictus* *ibid.*; indicatiuus *pro* imperatiuo *positus* CXVI; *pro* indicatiuo modo infinitiuis CLI, 1 (*fin.*). CLII
 indico edico etc. *quo diff.* CXXXIII, 21
 indoctus *ulterius non componi* XXXV
 induco adduco etc. *quo diff.* CXXXIII, 23
 inductio et suppositio *quo diff.* CLXXXVII
 indulgens indulgenter CCXVII, 13
 induperator *pro* imperator XLVIII, 31
 inermis inermus L, 12

inexpugnabilis *quomodo compositum sit* CCXVI, 27
 infantibu' *pro* infantibus CXV
 infero XXIX
 infinitiuis modus XXVIII; CCXXV, 5; *pars orationis apud Phoenices* CCLV, 9; infinitiuis *pro* praeterito perfecto indicatiui *positus* LXI, 6; infinitiuis modus *pro* indicatiuo CLI, 1 (*fin.*). CLII; infinitiuis passiuus et impersonalis *quo diff.* LX
 infinitum, *uide* uerbum
 infinitum *quid sit* LIV
 inflt XXIX
 inforas XXXVI
 infra CCXLIV; *quant.* CCLIV
 ininutio tamquam passio CLXXXVI
 imperatiuus modus XXVIII. CCXXV, 4; *unde dictus* *ibid.*; *pro* imperatiuo indicatiuus *positus* CXVI
 impersonale, *uide* uerbum
 impersonalis modus XXVIII. CCXXV, 5; *non* modus *dicendus* CCXVII, 1; *pars orationis apud Phoenices* CCLV, 6
 inquam XXIX
 inquit, inquit *orth.* CXXXV *not.*
 inscriptio *quid sit* XLII
 iusiapiens CCLII, 15
 Inspiciens *agnomen* CCXXXIII, 36
 insurgo surgo etc. *quo diff.* CXXXIII, 4
 intellegentia spiritalis XXXIX
 inter CCXLIV; *quant.* CCLIV
 interea *quant.* CXCVI, 4
 interea loci *acc.* XXIII
 interiectio XXXVI. CCXVIII, 18 — 30. CCXLV—CCXLVI; interiectio *quasi* aduerbium XXXVI; interiectionis accentus CXI. CCXVIII, 26
 interiectionis proprium CLXXXII, 20; *quantitas* CXCVII, 3
 interiectio a Graecis orationis partibus non adnumerata CCXII, 5
 interiectio nomini et uerbo iuncta CCXII, 22
 interiectio in aduerbii significationem transiens CCXLVI
 interrogatiuum *quid sit* LIV
 intolat XVI
 intra CCXLIV; *quant.* CXCVI, 9. CCLIV
 intus CXCIV, 13. CCXXVI, 20
 inuoco prouoco etc. *quo diff.* CXXXIII, 2
 io *finita uerba, uide* uerba
 ioht apud Hebraeos *quid sign.* XLI
 Iordanis XL
 Ioseph Iosephus CCXLIII
 iot iota i XLI
 iota apud Graecos *quid sign.* XLI
 Iouis mens diuina CLXXXVII; Iouis *quis fuerit* CCXIV, 33
 ἰππεύω LXXIV, 15
 ipsemet CCXXI, 16
 ir *syll. fin. nom.* XXV
 irascor LV
 ironia *fig.* XLVIII, 3. 6
 † iruo LXVIII, 12
 is *fin. nom.* XXXVI

Isayas CCXL, 17
 ish XVI
 istac *acc.* CCLII, 9
 istic *acc.* CCLII, 9
 istoc *acc.* CCLII, 9
 ita *quant.* CXCVI, 4
 Italia *accent.* CLXXVII
 itaque CLXXXIV, 18
 item *quant.* XXXIII
 ĩtum LXV. LXVI, 14
 itur *quant.* XXXIII
 Iubal filius Lamech litterarum conservator
 XXXVIII
 iubeo LXVI, 33. LXVII
 iudicium XXV
 Iulius papa Donato scribendi auctor XLIII
 iuniorum dicendi modus CLXXV
 Iuno XXXII
 Iuppiter Iuppitris uel Iuppiteris CLXXV;
 Iuppiter optimus maximus *unde dictus*
 CCXIV, 33
 iuris scientia XXXIV
 Iustinus Iustinianus CCXLII, 3 *med.*
 iustitia XI. XLIII
 iuni ĩtum LXV
 iuxta CCXLIV; *quant.* CCLIV
 ix *fn. nom.* XXXVI

K.

k et q *quo diff.* CCXXXI, 15
 k *muta* XXIV
 K in X *uersa* C, 21
 k *littera damnationis* CCXXXI, 23
 kalendae CCXXXI, 26
 kalo CLXXIX
 kalod XVI
 kaminus, *non* caminus CCXXXI, 22
 kaput, *non* caput CCXXXI, 22
 Karthagini CCXXVII, 8
 Karthago CCXXXI, 26; *ter rebellans* XLVI, 7
 kastus, *non* castus CCXXXI, 22
 κατοικίδιον CLXXVIII
 † katolio CLXXVIII
 κερόλοφος *quid sit* CLXXVIII
 ΚΗΡΩΜΑ, *non* ΚΗΡΑΜΑ CI, 6
 καω finita uerba, *uide* uerba
 KPEA CI, 21
 ΚΡΕΑΓΡΑΙ CI, 20
 κρόβω ἐκρυφα LXXIV, 4
 KYBEΛΛA C, 2
 KYBIZEΘAI C, 4

L.

l *littera* CXV; *semiocalis* XXIV
 l liquescens CCXXX, 25; *consonans* *ibid.* 27
 l *fnita nomina* XXXV. XXXVI
 labdacismus *quid sit* CXV
 labor LV
 lac XXXVI; l. lact lacte XIX
 Lacedemonenses LIII
 lambo lambi LXVIII, 16

lanio XXXVI
 lapis XL; l. silex cos pumex murex marmor
 petra *synonyma* CCXLII, 14
 laquear CCLI
 Lar *quid sit* CLXXVIII
 lasso XXXVI
 latebrae *acc.* XXXIII
 latex fluente aqua unda limpha *synonyma*
 CCXLII, 14
 Latinae litterae, *uide* litterae
 Latinitas *quid sit* XXXIV. XXXV
 latus XXXIX
 laui lotum lautum LXV
 lauo LXVI, 3. 12
 laurus XXVI
 laus CLXXXIII, 17
 lehes lebētis CIII; lebetas *primae declin.* CIII
 lectio *unde dicta* LXI, 3; duobus modis con-
 stans LX, 3; duabus qualitatibus utens
 LX, 3; tribus modis contexta LX, 3; lec-
 tionis fundamenta LX, 3; partes XXXIV
bis; nutrimenta LX, 3; auctoritas CCXVII,
 12
 lectu *pro* lecturo XLVIII, 21
 legitura *idest* littera XXIV
 legitur CCXVII, 1
 λέγω ἐλέξα LXXIV, 6
 λέπω ἐλειψα LXXIV, 4
 leo finita uerba, *uide* uerba
 leo leui LXVI, 31. LXVII
 leo deleo releo *quid sign.* CLXXVI
 lethmi XVI
 Liberius episcopus XLI
 libet XVIII
 librorum emendatio, *uide* emendatio
 librorum *inscriptio quot nominibus dicatur*
 XLII et *adnot.*
 li-en CLXXXVIII
 ligo XXXVI
 limpha latex fluente aqua unda *synonyma*
 CCXLII, 14
 lingua Latina *quot modis dicatur* XLII
 liquidis finita uerba, *uide* uerba
 liquor LV
 littera syllaba pes accentus omnibus orationis
 partibus communia CCXX, 9
 littera XXIV. LII. LIII. CCXXIX, 24 —
 CCXXXII, 3; *quid sit* XXXII. LIII. LXII.
 CLXXXI, 15
 litteris *quae accidunt* CLXXVII
 litterarum inuentio XXIV. XXXVIII. LII;
 cur repertae sint LIII; genera XXIV
 litterarum inconcinnitas *quid sit* CLXXVI;
 litterarum forma XXXIII; figura XXXIII.
 CLXXXI, 19. 22; interpretatio LIII; nis
 LIII; potestas et nomen *quo diff.* LIII;
 CLXXXI, 21; genus XXXIII; pronuntiatio
 CLXXXI, 18. 20
 littera *quibus modis dici possit* XXIV; *quare*
dicatur *ibid.* LIV. CVIII; ab iterando in
 lectione CVIII; a litura CVIII. CLXXXI,
 17; *quasi* legitura LIV. CVIII. CLXXXI,
 16
 litterae *idest* elementa XXIV. CLXXXI, 18;

- littera et elementum *quo diff.* XXXIII. CLXXXI, 18
 litterae communes LIII; *quare dictae* LIV; Graecae XXXVIII Hebraicae XXIV. XXXVIII. XLI, LII, LIII; Hebraicae Latinae Graecae *quo diff.* XLI; Latinae XXIV. XXXVIII. LII. LIII; mysticae CXXXXIII, 1 seq. 9
 litterae nomen *quid sit* XXXIII
 litum LXV. LXVI, 14
 lo *fin. uerba* XXXVI
 localia nomina, *uide* nomina
 locorum nomina, *uide* nomina
 locus, loca CCXV, 29
 logah *CCL*
 longanimitas CCXL, 13
 longus XXXIX
 loquellares praepositiones, *uide* praepositio
 loquor XXVIII. LV
 loto XVI
 luceo LXVI, 33. LXVII
 lucernae mechanicae CXXXXII, 25
 Lucius Sallustius CCXIII, 18
 ludo lusi LXVIII, 27; lusum LXIX, 34
 lugeo luxi LXVI, 26. LXVII
 luna CCXX, 11; luna prima secunda tertia *ibid.*, 14
 luo finita uerba, *uide* uerba
 lupanar CCLI
 luxi lux CII
 lyen CLXXVIII
 lyra *unde dicta* CLXXXIII
 Lysia CLXXXIII, 2
- M.**
- m littera CXV; *semiuc.* XXIV
 m liquescens CCXXX, 29; consonans CXXXXI, 1
 ma *idest* de XLII
 madian *idest* de iudicio XLII
 magalia et mapalia *quo diff.* CXV
 magister XXV
 magistrorum auctoritas CII. CIX
 Magnus *agnomen* CCXIII, 37
 malathi XVI
 maleanus *acc.* XXIII
 malle *orth.* CXXXVII
 Mallius Torquatus CCXIII, 26
 malo XXIX; *orth.* CXXXVII
 malus XXXIX; *accentus* CCXXVI, 3
 man XVI
 mancier *non dicendum* CXIII, 23
 mancipium CCXLII, 6 *med.*
 maneo LXVII, *uide* moneo
 Mantuani poetae XLVI, 19
 manus *lectionis fundamentum* LX, 3
 Marcipor XXVI
 mare XXXVI. XLII
 marmor petra lapis silex cos pumex murex *synonyma* CCXLII, 14
 Maro XXXVI
 Mars *syllaba* XVIII
 mastruga *quid sit* CXV
- mater XXXVI
 Maximus Donati discipulus CXXXXIX
 Maximus et Maximianus *idem sunt* CL not. 2
 meatim CLXI, 3
 mediae significationis nomina, *uide* nomina
 medicina XXXIV. XLIX, 13
 mediocris CXIII, 27
 meditor XXVIII
 meo XXIX
 mel XXXVI
 memin *XXIX. CCXVII, 7*
 memorialis *quid sit* CLXIX, 21
 ad mensuram pertinentia nomina *gen. neutr. et sing.* CCXVI, 19
 mentis esse CIV
 met et ego *quo diff.* XXVI
 META C, 11
 méta méta CXV
 metacismus *quid sit* CXV
 metafora reciproca CXVI
 metaplasmus CXXXXV, 1—31
 Metellus Creticus CCXIII, 25
 METEMPYXOCIC C, 10
 metior XXVIII
 metri necessitas CCXXIV, 2
 Metrorius Donati discipulus CXXXXIX
 metrum dactylicum quot nominibus appellatur CLXXXIII
 metrum uniforme et multiforme *quid sit* CLXXXIII
 metuo LXVIII, 12
 miccit *capra* CXXXX not.
 Michael CCXL, 16
 mico LXV. LXVI, 3. 8
 mille XXXV
 millesimus XXXV
 miluus *gen. masc.* CIX
 Minerua dea artium CLXXVII
 miror LV miror illum et illius et illo CIV
 misereri *orth.* CXXXVIII
 mitto *pro omitto* XLV 30
 Mnestheus Menestheus CLXXV
 mo *fin. uerba, uide* uerba
 mobilia nomina, *uide* nomina
 modulatio *quid sit* XXXIV
 modi uerborum CCXXV, 4
 modus, *uide* indicatiuus, imperatiuus, optatiuus, coniunctiuius, infinitiuius, inpersonalis, gerendi, promissiuius, concessiuius, pronuntiatiuus dominicus
 modus *unde dictus* XXVII modi quot sint XXVIII modi definitio XXVII
 moneo LXVI, 33, *uide* maneo
 monere admonere *commonere quo diff.* CXXXIX. CXXXIII, 7
 mons XL
 montanus XXIX
 moueo moui LXV; m. motum LXVI, 11
 Moyses V primorum librorum historiae scriptor XXXIX; litterarum inuentor XXIV. LII
 mucro gladius framea hasta ensis *synonyma* CCXLII, 15
 mugit taurus CXXXX not.

mugitus CLXXXI, 11
 mulceo LXVI, 33. LXVII
 mulgeo mulxi, mulgo mulsi LXVII
 mulier CCXL, 18; appellatio, *non* nomen
 CCXIII, 11
 mulierem *accentus* CIII
 multiplico LXVI, 5; multiplicaui LXV
 multus XXXIX
 muniri *orth.* CXXXIX
 murex marmor petra lapis silex cos pumex
synonyma CCXLII, 14
 mus *syll. An. nom.* XXV
 Musa XXV
 Musaeus poeta dactylicus CLXXXIII
 musica XXXIV
 mustela *gen. fem.* CIX
 mutae XXIV, *unde dictae ibid.*
 MYCTHPION C, 8
 MYCTHC C, 8
 MYXOC CI, 3

N.

n *semiuc.* XXIV
 n liquescens CCXXXI, 3; consonans *ibid.* 5
 n *fnita nom.* XXXV, XXXVI
 n *termin. coniunctiones, uide* coniunctiones
na syll. An. nom. XXV
 nabeleth XVI
 nam CLXXXIV, 18
 nam neque CLXXXIV, 20
 nanciscor LV
 natat, inuatat *num diff.* CCXXIX, 18
 ne *particula* XXIII
 ne coniunctio et aduerbium CCXXVIII, 14;
 ne et ne *quo diff.* CCXXVI, 14
 neco LXVI, 3; necui uel necaui LXVI, 4;
 nectum uel necatum LXVI, 10
 nefas *interiectio* XXXVI. CCXVIII, 25; pro
 nefas *ibid.*
 νέμω ένεμω LXXIV, 13
 neo LXVI, 33. LXVII
 nepa scorpii uxor CCXIV, 7
 nepos *homonymum* CCXIV, 3
 net XVI
 neutra Latina *quomodo Graeci interpretentur*
 CIV
 neutrum *unde dictum* CCLIV
 Nicostrata Euandri mater litterarum inuentrix
 XXIV. LII. LIII
 niger XXV
 ningo niuxi nix CII
 nis *fnita nom.* inanimalia *gen. masc.* CCXV,
 42
 nisi *quant.* CXCVI, 4
 nitor LV
 no *fin. uerba, uide* uerba
 uoceo LXVII, 36. LXVIII
 nomen appellatio uocabulum *quo diff.*
 CCXIII, 8
 nomen XXXIX—XLI; CCXIII, 7—CCXIV,
 25. CCXX, 1—CCXXIII, 2; CCXXXIX, 1
 —CCXLIII; principalis pars orationis
 CCXII, 3

nomen *quid sit* XLI; nominis *proprium*
 CLXXXII, 12; unde dictum CCV
 nominis accidentia *quot sint* CLXXXIX
 nominum declinatio XLI; *quomodo requira-*
tur ibid.
 nominum decl. prima XLI
 secunda XLI
 tertia XLI
 quarta XLI
 quinta XLI
 nomen *pro* aduerbio *positum* CXV. CXCI, 17
 nomina faciem participiorum habentia CXCI, 23.
 CCLII, 10
 nominum compositio XXXV. XL; quae no-
 mina componi possint CLXXXVIII
 numerus XL
 genus XL. CCXV, 7 — CCXVI, 25; quo-
 modo constitendum sit CCVI
 figura XL; CCXVI, 26—32
 comparatio XXXIX; quae nomina con-
 parentur XL; quae nomina non con-
 parentur XXXIX. CXIII, 3. 22.
 CCLVI, 16
 nominum casus, *uide* casus, formae casuales
 septem LXIV
 nomina monoptyota LXIV; diptyota LXIV;
 triptyota LXIV; tetrptyota LXIV; penta-
 ptyota LXIV; hexptyota LXIV; nominum
 quantitas XXXIX; qualitas XXXIX. XL
 CCXLI, 20
 nominum terminationes, *uide* terminationes
singulas sub litteris.
 nomina incerti generis CCXV, 33. CCXVI, 11
 nomina sono masculina intellectu neutra
 CCXV, 11
 nomina absolutiua XXVI; adiecta uel appel-
 latiua XXXIX; uel mediae significationis
 CCXLIII, 1
 animalia XL; appellatiua XL. CCXIII,
 38. CCXLI, 33; eorum species XXVII
 siue XXVIII CCXIII, 39
 appellatiua et mobilia XL; barbara
 CCXVIII, 29
 ciuitatum *quo casu proferenda sint*
 CCXXVII, 4
 collectiua XXVI; communia CCXL, 19;
 idest appellatiua XLIII; corporalia
 XLII. CCXL, 11; denominatiua
 CLXXXII, 25
 diuidia XXVI; fixa et mobilia XXIX
 fluuiorum CLXXXIII, 12. 18
 fructus arborum CLXXXIII, 20
 gentilia CLXXXII, 25
 Hebraeorum in Lat. sermonem conuersa
 CCXLIII
 homonyma CCXIV, 1—17. CCXLII,
 1—10
 inanimalia XL. CCXV, 42
 incorporalia XL. CCXL, 12; localia XL;
 ad mensuram et ad pondus pertinentia
gen. neutr. et sing. CCXVI, 19
 mobilia XXIX. XL; numeri XXXV;
 ordinis XXXV; nomina ordinis et
 numeri *quo diff.* XXXV

nomina patrulega CCXLII, 1 *med.*
 patronomica CLXXXII, 24. CLXXXIII,
 13. CCXLII, 1 *med.*; eorum accentus
 CLXXXII, 28
 possessiua CCXLII, 5 *med.*
 propria XL. CLXXXII, 24. CCXX, 11.
 CCXL, 18. CCXLI, 24; quattuor mo-
 dorum XLI
 propria et fixa XL; prouinciarum et
 locorum CCXXVII, 13
 specialia XXVI; spiritalia XLIII; syno-
 nyma CCXLII, 11—16
 tipicalia LXXXIII; tractiua XXVI
 nominatiuus casus, *uide* casus
 nominatio iunctus comparatiuus CCXV, 4
 nomos CCXLII, 2 *med.*
 Nonae XL
 norat *pro* nouerat CCXXXV, 3
 noui XXIX. CCXVII, 6
 nubes nubes XL
 nubo nupsi LXII; nuptum LXVIII, 15
 nullus nonnullus CLXXVIII
 numeri aduerbia, *uide* aduerbia
 numeri nomina, *uide* nomina
 numeri et ordinis nomina *quo diff.* XXXV
 numerus singularis XL; semper singularis
 XL; singularis intellectu plurali XL; plu-
 ralis XL; semper pluralis XL; pluralis
 intellectu singulari XL; communis XL
 numerus litterarum syllabae conueniens
 XVIII
 nummisma *orth.* CXXXX
 nummularius *orth.* CXXXX
 nus *syll. fin. nom.* XXV
 nux CLXXXIII, 20.

O.

o uocalis XXIV. XXXII; *dichronos* XXXIII
 o longa ab Atheniensibus addita LIII
 w litterae *uis* CXXXIV, 10
 o *fin. nom.* XXXVI
 o *termina* uerba correpta CCXXVI, 6
 w *finita uerba* barytona Graeca, *uide* uerba
 w pura *finita uerba*, *uide* uerba
 o *syllaba* longa CCXXX, 11; breuis *ibid.* 13
 o *interiectio* CCXLV
 ob CCXLIV; *quant.* CCLIV
 obtestor attestor etc. *quo diff.* CXXIX.
 CXXXIII, 11
 obtigit accidit etc. *quo diff.* CXXXI
 obtusus, *non* obtimus CVIII
 occido CXCH, 5
 OΔH C 14
 odi XXIX. CCXVII, 6; osus sum L, 23
 OE *diphthongus Latinus* C, 20. CCXXXII, 7
 OI *diphthongus Graecus* C, 19
 OI in Y *uersa* C, 20
 OIKOC C, 22
 OIKΩ C, 21
 OIKOYMENH C, 18; *quomodo scribatur*
 C, 20
 OIKOYMENIKOC C, 18
 oithi XVI

ol *fin. nom.* XXXVI
 oleo oleui LXVI, 31; *uel* olui LXVII
 oleum XL
 olli *pro* illi CCXXXV, 29
 oma CCL
 omen *quant.* XXXIII
 on *fin. nom.* XXXVI
 oneris gestamen *ars* XXXIV
ōvova idest nomen XLII
 onomaton schesis, *uide* schesis
 oportet et expedit *quo diff.* CIII
 opplet *acc.* CCLII, 5
 Ops mater deum C, 2
 optatiuus modus XXVIII. CCXXV, 5. 20;
unde dictus *ibid.*
 optimus *pro* optimus CCXXXV, 31; *quo*
diff. CCLIII
 opus XXXIII; *quant.* XXXIII
 or *fin. nom.* XXXVI
 oratio *unde dicta* XXXV; *quid sit* XXV.
 XXXV. CLXXXII, 4; *quot modis dicatur*
 XXV
 oratio, uerba, syllabae, litterae XXXIX
 oratio *quot modis constet* XXXIX; orationis
 partium ordo diuersus CXI; *quot sint*
 partes CLXXXII, 10. CCXII, 1 — CCXIII,
 6. CCLV. CCLV, 5. CCLVI, 1 *not.*
 orationis partium accidentia *unde accidunt*
 CCLIII
 oratores XXIV
 oratores et philosophi *quo diff.* CCXIII,
 2; oratores et grammatici *quo diff.*
 CCXXXVI, 8
 ordinis aduerbia, *uide* aduerbia
 ordinis nomina, *uide* nomina
 ordinis et numeri nomina *quo diff.* XXXV
 Orfius litterarum auctor LIII
 Orion XXXVI
 orthographi antiqui CXXXXII, 3
 orthographia *quot partes habeat* CLXXXII, 1
 os *nomen litterae* XVI
 osus *non dictus* L, 24
 ox *fin. nom.* XXXVI

P.

p *muta* XXIV
 pacat *acc.* CCLII, 5
 paciscor LV; p. deperiscor *quo diff.* CLXXV
 pagani CLXXVII
 palaestra *ars* XXXIV
 ITAAIN C, 13
 ITAAINΩΔIA C, 13
 pampinus *gen. inc.* CCXV, 34
 pandectes *idest* aduerbium CLVI
 pando XXIX; pandi LXIX, 32; passum
 LXIX, 39
 panis *masc.* CCXVI, 1
 papa *interiectio* CCXLVI
 papae CLXXXII, 21; *acc.* CXCVII, 6
 pape papé *nulla differentia* CXII
 Papirianus *orthographus* CXXXXII, 3
 paradigma *fig.* CCXXXVIII, 14
 paragoge *fig.* LXV

- parco LXVI, 12; parsi uel peperci LXVIII, 23
 parenthesis *fig.* XLVIII, 31. LXV
 pario peperci partus paritum paritura LXVIII, 8
 Parma *fluvii nomen* CLXXXIII 19
 paronomasia *fig.* CCXXXVI, 28
 participium CCXVII, 10—13. CCXXXIX, 4
 participii proprium CLXXXII, 14
 participium *quasi* participium CXCIV, 20
 a participiis nata aduerbia CLXI, 1. CXCIV, 6. CCXVII, 11
 pro participio *acceptum* gerundium CLXXVII
 participiorum faciem habentia nomina CXCIV, 23
 participium nomini iunctum CCXII, 18
 participia et nomina *quo diff.* CCLII, 10
 paruus XXXIX
 Paruus *agnomen* CCXIII, 37
 Pascha XXV
 pasco LXV; paui pastum LXVIII, 25
 passer XL; *gen. masc.* CIX
 pateo LXVII, 36; passum LXVII, 37. LXVIII
 pater XXXVI
 patriarcha CCXL, 18
 patrilega nomina, *uide* nomina
 patronomica, *uide* nomina
 pauper XXXIX; *agnomen* CCLVI, 11
 pax XXXVI. CCXL, 13
 † pectienses LIII
 pecus XL
 pedo LXIX, 28
 peior CXIII, 27
 pelagus CCXV, 11
 Penates CLXXXIII, 15
 pendeo pependi LXVI, 18
 pendo pependi LXIX, 33
 penes CCXLV
 penna *lectionis fundamentum* LX, 3
 pepigi XXIX
 per *nomen litterae* XVI
 per CCXLIV; *quant.* CCLIV
 'per' in compositione CLXXVIII
 percontor contus CLXXVI
 perfectior *non dicendum* CXIII, 23
 perfero XXIX
 perficio perfeci LXVIII, 1
 pergamina a Principe rare largita CCXVI, 32
 perifrasis *fig.* LXV
 periocha in uitis scribendis *quid sit* CLXVIII, 2
 periuro, peiuro *orth.* CXXXX
 Perses CLXXXIII, 12
 pes *masc.* CLXXXIII, 14; pes littera accen-
 tus omnibus orationis partibus communia
 CCXX, 9
 peto XXXVI
 petra lapide silex cos pumex murex marmor
synonyma CCXLII, 14
 Petrus XLI. CCXL, 17
 FANTACIA C, 15
 FANTACIA et FANTACMA *quo diff.* C, 16
 FANTACMA C, 15
 philius CLXXVII
 philosophi XXIV; ph. et oratores *quo diff.*
 CCXIII, 2
 philosophorum mos in porticu se congre-
 gandi CCXII, 26
 philosophia XXXIV. XLIX, 13
 φω finita uerba, *uide* uerba
 Phoenices litterarum inuectores XXIV; duo-
 decim partium orationis auctores CCLV,
 5. CCLVI, 1 *not.*
 φράζω φράσσα LXXIV, 11
 pietas XXXVI. XL. XLIII
 piger XXV
 piget XVIII
 pinus *gen. inc.* CCXV, 34
 pio finita uerba, *uide* uerba
 pithirin XVI
 pitisso *quasi* potisso CLXXVIII, *uide* pytisso
 pituita *unde dicta* CLXXV
 placari *orth.* CXXXIX
 placeo LXVII 36. LXVIII
 πλάσσω πλάσσα LXXIV, 11
 plebs XXVI
 πλέω LXXIV, 15
 πλέθω πλεῖω LXXIV, 9
 plico LXVI, 3; plicitum LXV. LXVI, 8;
 plicani LXV
 pluo plui plutum LXVIII, 11
 pluralis numerus, *uide* numerus
 πω finita uerba, *uide* uerba
 po *fin. uerba*, *uide* uerba
 poema XXXVI
 poeta XXV. CCXL, 19
 poetica XXXIV
 polluceo LXVI 33. LXVII
 polyptoton *fig.* CCXXXVIII, 4
 Pompeiopolis urbs CCXXXIV, 9
 póne et poué *quo diff.* CCXXXIII, 17.
 CCXLIV
 poposci LXVI, 20. LXVII
 populus XXVI. XL; *homonymum* CCXXII, 9
 porrum, porri CCXV, 26
 porro *pro* olus CCXXXIX, 2; *pro* autem *aut*
 tamen *ib.* 3
 posco poposci LXVIII, 20; poscitum
 LXVIII, 26
 positius gradus XXXIX
 pro positio positus superlatius CCXIV, 32
 positui gradus genera CXIII, 15
 post CCXLIV; *quant.* CCLIV
 post *praepositio* utriusque casus CCXVII, 30
 posthac *acc.* CCLII, 6
 posteriores poetae CCLI 2. CCLII, 1
 postulari *orth.* CXXXVIII
 pote *pro* potis est XLVIII, 20
 practicon *quid sit* CCXXXVI, 6
 prae CCXLV
 praeceptum XXV
 praedico indico etc. *quo diff.* CXXXIII, 21
 praefatio XLII *et adn.*
 praefectura *quid sit* CCXLV
 praefero XXIX
 praelatius gradus CCXXI, 9
 praemoneo moneo etc. *quo diff.* CXXXIII, 7

- praenomen *quid sit* XL. CCXIII, 16
 praepositio CCXVII, 14 — CCXVIII, 17;
 CCXLIV — CCXLV; *unde dicta* CXCV, 13
 praepositionis proprium CLXXXII, 18
 praepositionum quantitas CXCVI, 8; accusa-
 tiuarum CXCVI, 8. CCLIV; ablatiuarum
 CXCVI, 9 communium CXCVI, 11; lo-
 quellarium CXCVI, 12
 praepositiones accusativae CCXLIV
 — CCXLV; ablativae CCXLV
 praepositiones a terminatae CXCVI, 8
 praepositio *quando in* adverbium *transeat*
 CXCV, 15
 praepositio nomini et uerbo iuncta CCXII, 21
 praep. accentus CCXVII, 22; praep. utriusque
 casus CCXVII, 19; praepositivae CCXVIII,
 2. 12; suppositivae uel subiunctivae
 CCXVIII, 2. 4. 13
 praepositiones aduerbiis separatim praeponi
 non debere XXXVI
 praes CLXXXIII, 18
 praeter CCXLV *quant.* CCLIV
 praeteritum uerborum Graecorum baryto-
 norum LXXIV
 praeteritorum formae LXV—LXIX
 prandi uel prausus sum LXVI, 21. LXVII
 precor imprecor deprecor *quo diff.* CXXXIII, 9
 Primides CLXXXIII, 13
 Primus *agnomen* CCXIII, 36
 Priscani uita CLXVIII—CLXIX; num Chris-
 tianus fuerit CLXXVII
 Prisciani codices CLXXV. CLXXVII
 pro CCXLV
 pro dolor *interiectio* XXXVI. CCXLVI
 pro Jupiter *interiectio* XXXVI
 pro nefas *interiectio* XXXVI
 ПРОВАННА CI, 16
 ПРОВАННАTION CI, 16
 prodo prodidi LXIX, 29; proditum LXIX, 35
 profero XXIX
 prologus XLII *et adn.*
 promissus modus XXVIII. CCXXV, 7
 pronomen CCXXXIII, 3—CCXXXIV, 19; *quid*
sit CLXXXIII, 21; pronominis proprium
 CLXXXII, 15
 pronominum qualitates quot sint CCVII
 pronomen finitum XXVII; minus quam
 finitum XXVII; Graecum XXVI; prono-
 men c littera term. CCXXXII, 25
 pronomina *pro* nominibus *habita* CXII; a
 pronominibus nata aduerbia CLXI, 1; prono-
 minis uocatiuis per se non plenus
 CLXXVII
 pronomen nomini innectum CCXII, 16. 29
 pronomini iunctus articulus apud Latinos
 CCXII, 9
 pronomē et articulus a Graecis segregata
 CCXII, 8
 pronuntiatio *quid sit* XXXIV bis. XLII
 pronuntiativus modus XXVIII; *unde dictus*
ibid.
 prooemium XLII *adn.*
 prooma CCL
 prope *quant.* CCLIV
 propheta XL. CCXL, 19
 propria nomina, *uide* nomina
 propter CCXLIV; *quant.* CCLIV
 propterea *quant.* CXCVI, 4
 prosemaht CCL
 prosthesis *fig.* XLV 29
 protestor obtestor etc. *quo diff.* CXXXIII, 11
 prothesis *fig.* LXIV
 prouinciarum nomina, *uide* nomina
 prouoco uoco etc. *quo diff.* CXXXIII, 2
 prus *syll. fin. nom.* XXV
 per Y formatum praeteritum LXXIV, 4
 ΨΥΧΗ C, 12
 ΨΥΧΩCIC C, 12
 pube tenus CCX, 6
 pudet XVIII. CCXVII, 3
 puellus puella XXVI
 puer XXV
 puera puer XXVI
 pugnabilis expugnabilis inexpugnabilis
 XXXV
 pulcher XXXIX
 pumex marmor murex petra lapis silex cos
synonyma CCXLII, 14
 punctus punctum CLXII, 6
 pungo punctum CLXI, 4
 Puplipor Pupliporis XXVI
 Puteoli XL
 Pythias CLXXXII, 27
 pytisso *quid sit* CLXXXV, *uide* pitisso

Q.

- q et k *quo diff.* CCXXXI, 15
 q muta XXIV
 quae, que *orth.* CCXXXIII, 4
 quaeſo XXIX
 quaestor *quid sign.* CLXIX, 25
 quamquam CLXXXIV, 18
 quandoque CLXXXIV, 18
 quapropter CLXXXIV, 19
 quarto et quartum *quo diff.* CIII
 quatinus CLXXXIV, 18
 quatio quassi quassum LXVIII, 9
 que *particula* XXIII; *subiunctiva* CCXXXIX, 6
 quella XVI
 queo *finita uerba, uide* uerba
 queror LV
 qui: a qui ques quium quibus CCXXXIV, 11
 seq.
 quia CLXXXIV, 19; *quant.* CXCVI. 4; *quia*
quid sign. CLXXXVI
 quiesco quiesci LXVIII, 19
 quinto et quintum *quo diff.* CIII
 quis = quibus CCXXXIV, 10
 quislibet CLVI
 quisnam CLVI
 quītum LXV. LXVI, 14
 quoniam CLXXXIV, 19

quoque *coniunctio et pronomen* LI, 2.
 CCXXVIII, 21
 quorizeth XVI
 quot, quotus *cuius quantilatis sit* CCXIV, 21
 quotus et totus *quo diff.* CCXIV, 18
 quum et cum *quo diff.* CCXXXI, 28. CCXLV

B.

r pro d posita CLXXVI
r semiuoc. XXIV
r liquescens CCXXXI, 7; *consonans ibid.* 9
r fin. nom. XXXV. XXXVI; *gen. masc.* CIX
racha interiectio Hebraica CXII
radix gen. inc. CCXV, 34
rapio rapui raptum LXVIII, 6. 7
ratio quid sit XCIV
rationales coniunctiones, uide coniunctio
rchoniti XVI
re CXCVI, 14. 16
recenseo recenseui uel recensui CIV; *recen-*
setus CIV
recipio accipio suscipio quo diff. CXXXIII, 17
reduco duco etc. quo diff. CXXXIII 23
refero XXIX
refert CXCVI, 17
reicio CXCVII, 1
relligio pro religio XLVIII, 32
reliquias pro reliquias XLVIII, 30. CLXXVII
remitto CXCVI, 17
res et corpus quo diff. XLII
resurgo consurgo etc. quo diff. CXXXIII, 4
ret XVI
renoco conuoco etc. quo diff. CXXXIII, 2
rex XXXVI. XL. CCXL, 19
rex CXII
rhethorica XXXIV. XLIX, 10
rideo risi LXVI, 16; *risum* LXVI, 22
rien quid sit CLXXV. CLXXVIII
rigeo rigui LXVI, 27. LXVII
ro fin. uerba, uide uerba
rogo cuius accentus sit CCXXVI, 1
Roma ciuitas XLIII; CCXL, 17; *unde dicta*
XLII; antea Alba uocata XLII
Roma idest uirtus XLII
Romani idest sublimes siue tonantes XLII
rubigo quid sit CLXXVIII
ructatus quid sit XXVI
rudis asinus CXXXX not.
rugit leo CXXXX not.
ruo XXXVI; *ruitum uel rutum* LXVIII, 12
ruris cultus ars XXXIV
rus accusatiuus pro ad rus CCXXVII, 16

S.

s littera a Tuscia raro expressa XXXII
s semiuoc. XXIV
s liquescens CCXXXI, 11. CCLI, 1 *fin.*; *de*
metro exclusa ib. 2
s fin. nom. XXXV. XXXVI, *gen. masc.* CIX

per s formatum praeteritum LXXIV, 8. 10
sa syll. fin. nom. XXV
sacerdos XL
saepes saepes XL
sal XXXVI, *masc. et plur.* CCXVI, 21
Salomon XL. CCXL, 17
saltem CLXXXIV, 18
saltus ars XXXIV
salue XXIX
salutatio XLII
sanctus XL
sanguis XXXVI
sapiens a sapio CCLII, 12
sapiens sapienter CLXI, 2; *agnomen* CCXIII,
 36
sapio sapitum LXVIII, 7
sarsoria ars XLIX, 14
sat pro satis XLVIII, 21
satum LXV. LXVI, 14
satur XXV
Saturnalia XL
Saul Saulus CCXLIII
schemata linguae Latinae LXIV
schemata dianoeas et lexeos quo diff.
 CCXXXVI, 8; *schemata lexeos*
 CCXXXVI, 1 — CCXXXVIII, 23
schesis onomatopoeia fig. CXXXVII, 9
scholasticus XXIX
Scotiorum praecepta grammatica CLXXV
sera XXVI
scribo scripsi LXII
scriptura sacra XXXIX
scripturarum auctoritas triplex XXXIX;
scripturarum auctoritas tribus modis com-
mendata XLIII
scrupulus quid sit CLXXIV
sculpo XXXVI
se CXCVI, 14. 16
secerno CXCVI, 16
seco LXVI, 3
secui sectum LXV
'secum est' quid sit CCXXVI, 9
secundo et secundum quo diff. CIII
secundum CCXLIV
Secundus agnomen CCXIII, 37
sedeo XXXVI. LXVI, 12; *sedi* LXVI, 16;
sessum, non sesum LXVI, 23. LXVII
sedile XXXVI
seduco diduco etc. quo diff. CXXXIII, 23
segetare fluctus non dicendum CXVI
Sem litterarum conseruator LII
sem idest nomen XLII
semaht CCL
semea CLVI
semitucales XXIV; *unde dicantur ibid.*
senex CXIV, 3
senior anus CXIII, 18
sententia quid sit XXXV
sepelio LXVI, 12
sepher idest littera XXIV
sequor LV
Sergius Donati discipulus CXXXXIX

- Seruandus notarius CCXXI, 1
 Seruiolus liber LXIV, 27
 seruus CCXLII, 5 *med.*
 sexto et sextum *quo diff.* CIII
 sextum consul *quid sit* CIII
 si *quant.* CXCVI, 4
 † sibelare CXXXX not.
 sibilus *quid sit* XXVI. CLXXXI, 9
 silex *gen. masc. et fem.* CXV. CCXV, 34;
     silex pumex murex marmor lapis petra
     synonyma CCXLII, 14
 Silvester beatus Constantini conuersor
     CLXVIII, 34
 sin *quant.* CXCVI, 5
 sinciput *quid sit* CLXVI
 sinceris sincere *quant.* CCL; *unde dictum ib.*
     et not.
 sine CCXVIII, 13
 singularis numerus, *uide* numerus
 singuli XXVI
 siui XVI
 Sion XL
 sis XXIX
 sisto XXIX
 situm LXV. LXVI, 14
 so *fin. uerba, uide* uerba
 sodes XXIX
 sol XXXVI. CCXX, 11; soles CCXX, 12
 Soloe urbs CCXXXIV, 8
 soloecismus CXXXXIV, 7—29; *unde dictus*
     CXV. CCXXXIV, 8
 soloecismus per genera CXV; per modos
     CXVI
 soluo LXVI, 12; solui solutum LXVIII, 13
 soluo *pro* dissoluo XLV, 30
 sono LXVI, 3
 sorbeo LXVI, 33; sorbui LXVIII
 Spanus *agnomen* CCXIII, 38
 Sparnacus *idest* Epernay CV
 specialia nomina, *uide* nomina
 specular *quant.* CCLI; *unde dictum ibid.*;
     speculare ibid.
 specus *inc. gen.* CCXVI, 12
 σπείρω *ἐσπείρω* LXXIV, 13
 sperare *pro* timere XLV, 26
 spiritalia nomina, *uide* nomina
 spiritus asper XVIII. CCXXXIII, 6; lenis
     XVIII. CCXXXIII, 8
 Spiritus Sanctus Remigio in columbae specie
     chrisma ministrans CV
 spondeo spondi LXVI, 18
 spuo LXVIII, 12
 σσ finite uerba, *uide* uerba
 stans *syllaba* XVIII
 stata *pro* statuta CCXXXV, 6
 stater statēris CIII
 stātum *uel* stātum LXV
 steti LXVI, 20. LXVII; statum LXV
 stirps *syllaba* XVIII; *gen. inc.* CCXV, 34
 sto LXVI, 3
 stoa CCXII, 26
 Stoici *unde dicti* CCXII, 26; quinque oratio-
     nis partium auctores *ib.* CCLV
 strepitus CLXXXI, 11
 strideo stridi LXVI, 15. LXVII
 strido LXIX, 28
 struo LXVIII, 10
 sub CCXVII, 19
 substantia et substantiae accidentia *quo diff.*
     CXIII, 10
 subter CCXVII, 20
 succedo CXCIII, 7. 10
 suffero XXIX; subfero CCXVII, 27
 sum XXIX
 sumptio XLII
 super CCXVII, 19; *quant.* CXCVI, 12; super
     et supra *quo diff.* CCXLV
 Superbus Tarquinius CCXIII, 34
 superlatiuus gradus XL; *pro* positio pos-
     itus CCXIV, 32; superlatiuo praepositus
     comparatiuus CCXIV, 27
 supina uerborum, *uide* uerba
 suppleo suppleui suppletum LXVI, 30
 suppositio et inductio *quo diff.* CLXXVII
 supraportatiuus XL
 Sura Lentulus *unde dictus* XLIX, 16
 surgo exurgo *etc. quo diff.* CXXXIII, 4
 suscipio incipio accipio *etc. quo diff.*
     CXXXIII, 17. 18
 suspendi *non* suspendidi LXVI, 19
 suspicio CCXVII, 29
 Sylla Felix CCXIII, 31
 syllaba CCXXXII, 4 — CCXXXIII, 14
 syllaba *quid sit* LXII
 syllabae quot *accident* XVIII; syllabae lati-
     tudo *uel* crassitudo XVIII; longitudo
     XVIII; altitudo XVIII; syllabarum *quan-*
     titates LXIII. LXIV; *ratio diuersa* LXIII.
     LXIV; inconcinnitas CLXXXVI; correptio
     et productio CLXXXVI; syllaba brevis in
     fine uocabuli communis CXXXII, 17;
     syllaba littera pes accentus omnibus ora-
     tionis partibus communia CCXX, 9
 CYMMYCTHC C, 7
 CYMMYXOC CYMMYXH CI, 2
 CYMMYXΩN, *non* CYMMYXIΩN CI, 1
 Symon XLI
 CYMTOCIAKOC CI, 16
 CYMTOCION CI 15
 CYN C, 7. CI, 3
 synaerxis *fig.* CXIV
 synaloephe *fig.* CCXXXV, 16
 σννκατῆγορηματα *quid signif.* CLXXXII, 10
 syncope *fig.* LXIV. LXV. CCXXXV, 2
 syncrasis *fig.* CCXXXV, 19
 synecdoche *fig.* LI *med.* LXV
 CYNΘHMA CI, 5
 Syrorum litterae XXIV. LIII

T.

- t muta XXIV
 t *fin. nom.* XXXV. XXXVI
 ta *syllabae fin. nom.* XXV
 taedeo taedet XVIII

- tam *adverb. compar.* CCXXI, 13
 tam doctus, doctior CCXXI, 18
 tamen CLXXXIV, 18; *quant.* CXCVI, 6
 tapinosis *fig.* LXV. CCXXXIV, 14
 Tarquinius Superbus CCXXIII, 34
 Tartarus Tartara CCXV, 18
 tau *litterae uis* CXXXXIV, 5
 tautologia *fig.* CCXXI, 15
 taxus XXV
 teges *tegētis* CIII
τεῖνω ἔτεινα LXXIV, 13
 tela et arma *quo diff.* CXXXI
 temea CLVI
 temno *pro* contemno XLV, 32
 templum XL
 tempus syllabae multiplex XVIII
 teneo LXVII, 35; tenni LXVII; tentum LXVIII
 tenor acutus grauis uel circumflexus XVIII
 tenuis CCXVIII, 13
 Teodisca lingua CCVIII. CCXLVI
 ter *syll. fin. nom.* XXV
 terra CCXL, 11; t. arua arida tellus humus
 rus *synonyma* CCXLII, 13
 teres XXXVI
 tergeo torsi LXVI, 26. LXVII; tergeo tergo LXVII
 terni XXVI
 terra XLII, LIV
 tertio et tertium *quo diff.* CIII
 testimonium XLII
 testor contestor etc. *quo diff.* CXXXIII, 11
 texo XXXVI
 Theocistus *orthographus* CXXXXII, 12
 Theologicum metrum i. dactylicum CLXXXIII
 Thessalis CLXXXII, 26
 theta *litterae uis* CXXXXIII, 10
θω finita uerba, *uide* uerba
 thronos XXXIII
 Thymber Thymbre CLXXVII
 ti XVI
 Tiberis CCXL, 17
 Tiburtius uir pulcherrimus CCXIV, 30
τίλλω ἔτιλα LXXIV, 13
 tiunitus *quid sit* CXVI
 tio finita uerba, *uide* uerba
 tipicialia uerba, *uide* uerba
 Titan XXXVI
 titulus a Titane XCI *adn.*
 to *fin. uerba, uide* uerba
τω finita uerba, *uide* uerba
 Toleti CCXXVII, 10; Toletum *pro* a Toletum
 CCXXVII, 21; Toletum *pro* ad Toletum
 CCXXVII, 18
 tondeo totondi tonsum LXVI, 22. LXVII
 tono LXVI, 3
 tonsrix *pro* tonsrix CLXXVI
 Torquatus Mallius CCXIII, 26
 torqueo torsi torsum uel tortum LXVI, 29.
 LXVII
 torreo tostum LXVII, 37. LXVIII
 toruum *pro* torue CXV
 tot, totus *cuius quantitatis sit* CCXIV, 23
 tothimos XVI
 tutto *interiectio* CCVIII. CCXLVI
 totus *idest* sic est CCXIV, 21
 totus et quotus *quo diff.* CCXIV, 18
 Trachia XXXIII
 tractiua nomina, *uide* nomina
 traduco seduco etc. *quo diff.* CXXXIII, 23
 tragoedia *quid sit* CCXV, 9
 traho XXXVI
 trans CCXLIV
 transanimatio i. *μετεμψύχωσις* C, 11
 transeo CCXLIV
 transfero XXIX
 transnato CCXLIV; transuolat CCXLIV
 Trasemirus doctior a Petro et Trasemirus
 doctior Petro *quo diff.* CCXXI, 1
 Trasemundus CCXIII, 16
 tres *gen. comm.* CLXXXIII, 15
 Trimus *agnomen* CXXXIII, 36. 40
 Troas CLXXXII, 26
 trochaica metra XLV, 1
 Troia *idest* Troyes CV
 Troiae urbis reaedificandae consilium a Con-
 stantino initum CLXVIII, 37
 tuarum *quant.* XXXIII
 tuatim CLXI, 3
 Tullius defensor causarum XLVI, 35
 turpis XXXIX
 turpis et deformis *quo diff.* CXXX
 tus *syll. fin. nom.* XXV
 Tusi a litteram raro exprimentes XXXII
 tute CLVI
 tuto *interiectio* CCXLVI
 Tyberias CLXXXII, 27
 Tydeus CLXXXIII, 18

V.

- u loco i posita CCLIII
 u uocatis XXIV. XXXII; *dichronos* XXXIII
 u uocalis in consonantem transiens XXXII
 u post q habentia nomina CCXXXI, 20
 u syllaba longa CCXXX, 15; breuis *ibid.* 18
 uadari *quid sit* XLVII, 1
 uades *quid sign.* XLVI, 35
 uado XXXVI
 uagor LV
 ualeo LXVII, 36. LXVIII
 uas homonymum CCXLII, 1—7
 uates XXXII
 uau *littera* CLXXV
 ubi *quant.* XXXIII
 uchi XVI
 ue *particula* XXIII; coniunctio uel praepo-
 sitio uel interiectio CCXXVIII, 6
 uel CCXXVIII, 12
 Velius Longus *orthographus* CXXXXII, 3
 uelocitas ars XXXIV. XLIX, 1
 Venus XXXVI
 ueo finita uerba, *uide* uerba
 nepres *masc.* CLXXXIII, 14
 uerbum et uerba *quo diff.* XXVII
 uerbum XXVII — XXIX. CCXVI, 33 --
 CCXVII, 9. CCXXV, 1 — CCXXVI, 7;
 principalis pars orationis CCXII, 3

- uerbum *quid sit* XXVII; *quare dictum ibid.*
 CCXXV, 2; uerbi proprium CLXXXII, 13
 uerborum syllabae extremae XXXVI
 uerba consonantes ante ω habentia LXXIV,
 1; liquidis finita LXXIV, 12
 uerborum modi CCXXV, 4; *uide* modi
 uerborum coniugationes XXXVI
 uerba primae coniugationis LXV—LXVI;
 secundae coniugationis LXV—LXVIII;
 tertiae coniugationis LXVIII—LXIX
 uerborum praeterita LXV—LXIX; supina
 LXV—LXIX; a uerbis nata aduerbia
 CLXI, 1
 uerba regulis corrupta XXIX; communia
 XXVIII; communia consonante antece-
 dente *primae coniug.* LV; deponentia
unde dicta XXVIII; deponentia conso-
 nante antecedente or *primae coniug.* LV;
 frequentatiua *cur dicantur* XXVII
 gerendi CCLV, 11
 inaequalia CCXVIII, 15
 indeclinabilia XXIX; infinita et inper-
 sonalia *quo diff.* LX; impersonalia XVIII.
 CCXVII, 2; tribus casibus seruiunt XVIII
 uerborum impersonalium declinatio XVIII;
 uerbum impersonale et infinitum *quo diff.*
 LX; uerba neutra i terminata CCXVII, 6
 uerba tipicalia XXVIII
 uerba finita ho XXXVI. LXVIII, 15—17
 $\beta\omega$ LXXIV, 3
 $\gamma\omega$ LXXIV, 6
 cio LXVIII, 1
 eo XXXVI. LXVI, 8; tertiae coniug.
 LXVIII, 18; primae coniug. LXV
 deo LXVI, 17. LXVII
 dio LXVIII, 5
 do XXXVI. LXVIII, 27—LXIX, 39
 $\delta\omega$ LXXIV, 8
 eo XXXVI; coniugationis secundae
 LXXIV, 15
 geo LXVI, 26. LXVII
 gio LXVIII, 5
 $\gamma\omega$ LXXIV, 6
 ho XXXVI
 i neutra CCXVII, 6
 io XXXVI. LXVIII, 1—9; coniug.
 quartae LXXIV, 15
 $\kappa\omega$ LXXIV, 6
 leo LXVI, 30. LXVII
 lno LXVIII, 13
 mo XXXVI
 no XXXVI
 ω pura LXXIV, 14
 ω barytona LXXIV, 1
 $\varphi\omega$ LXXIV, 3
 pio LXVIII, 6
 po XXXVI
 $\pi\omega$ LXXIV, 3
 queo LXVI, 29. LXVII
 ro XXXVI
 so XXXVI
 $\sigma\sigma\omega$ LXXIV, 10
 $\theta\omega$ LXXIV, 8
 tio LXVIII, 9
 uerba finita to XXXVI
 $\tau\omega$ LXXIV, 8
 ueo LXV
 uo LXVIII, 10—14
 xo XXXVI
 $\xi\omega$ LXXIV, 10
 uerres *masc.* CLXXXIII, 13
 uescor LV
 ueteres XXXIV. XXXV. XLIX, 21. L, 16.
 17. 23, *uide* antiqui
 ueterum traditio XXXIX
 ueto LXVI, 3
 uetui uetitum LXV
 nge *pro euge* XLV, 30
 nia *interiectio* CCXLVI
 ui *interiectio* CCXLVI
 Victorini rhetoris $\sigma\upsilon\gamma\chi\rho\nu\sigma$ Donatus
 CCLX, 7
 uiden CLXXV
 uideo uidi LXVI, 16. LXVII; uisum LXVI,
 22
 uideri *orth.* CXXXIX
 uigil XXXVI
 Vincila lentiarius CCXIII, 23. CCXIV, 20.
 CCXV, 6
 uinco uici LXVIII, 19; uictum LXVIII, 24
 uinea CCXLII, 6 *med.*; uocabulum, *non* no-
 men CCXIII, 13
 uir XXV; appellatio, *non* nomen CCXIII, 11
 uir *nomen litterae* XVI
 uires *fem.* CLXXXIII, 16
 Virgilius CCXL, 17
 uis *fin. nom.* XXXVI
 uisus *lectionis fundamentum* LX, 3
 uitescere gemmas *non dicendum* CXVI
 uitis XXVI
 uiuo LXVI, 3; uixi nictum LXVIII, 14
 ul *fin. nom.* XXXVI
 ulcus *quid sit* CLXXXVIII
 Vlives CLXXXIII, 12
 ultra CCXLIV
 um *syll. fin. nom.* XXV
 unda limpha latex fluente aqua *synonyma*
 CCXLII, 14
 unianimis unianimus L, 11
 unt *syll. praes. temp.* L, 21
 unus XXXIII. XXXV; *quant.* XXXIII
 uo finita uerba, *uide* uerba
 uocabulum nomen appellatio *quo diff.*
 CCXIII, 8
 uocales XXIV; XXXII; LXII; *unde dicantur*
 XXIV; *quae in consonantes transeant*
 XXXII
 uocales *quasi* animae LIV; uocales et con-
 sonantes *quomodo iungantur* LXIII. LXIV;
 uocalium *aspiratio* XXXIII; *quantitas*
 LXIII. LXIV; uocales dichronae *idest*
 ancipites XXXIII; uocalis adiaforos
 CCXXXII, 26
 uocales per se syllabam facere XXXIII
 uocandi aduerbium CCXXXVI, 12
 uocatiuus, *uide* casus
 uoco XXXVI; u. uox LXII
 uoco euoco etc. *quo diff.* CXXXIII, 2

- uolo XXIX
 uoluo XXXVI. LXVI, 12
 uonus *pro* bonus CCXXXV, 31
 uox *quid sit* XXXII. LXII. CLXXXI, 2;
     unde dicta LXII. CLXXXI, 12
 uocis species duae uel quattuor XXV; quat-
     tuor CLXXXI, 3
 uox articulata XXV. XXXII. CLXXXI, 4
     articulata et litterata CLXXXI, 7
     articulata et illitterata CLXXXI, 9
     inarticulata XXV. CLXXXI, 4
     inarticulata et litterata CLXXXI, 10
     inarticulata et illitterata CLXXXI, 11
     litterata XXV. CLXXXI, 5
     illitterata XXV. CLXXXI, 5
     confusa XXV. XXXII
 uoces animandum CXXXX not.
 ur XVI
 ur *fin. nom.* XXV. XXXVI
 urbs urbis LXII
 us *fin. nom.* XXXVI
 usque CCXLV
 usque *num* praepositio *sit* CCXVII, 15
 ut *fin. nom.* XXXVI
 uterque XXVI
 utilis et aptus *quo diff.* CXXX
 utinam CCXLV; *aduerbium optatiuo iunctum*
     XXVIII
 utor LV; u. et fruor *quo diff.* CLXXVI
 utor *ablatiue iunctum* CII
 una une nonne *interiectio* CCXLVI
 uulgus CCXV, 11; *inc. gen.* CCXVI, 11
 ux *fin. nom.* XXXVI
 uzaict XVI

X.

x littera simplex CCXXX, 21; *duplex ibid.* 22
x semiuoc. XXIV
x fin. nom. XXXV. XXXVI
 per ξ formatum praeteritum LXXIV, 6
 xo *fin. uerba, uide uerba*
 xus *syll. fin. nom.* XXV

Y.

y littera XXIV. LIII
y litterae uis CXXXXIII, 1. 9
 yofui XVI
 ΥΠΕΡΑΓΑΘΟΣ CI, 18
 ΥΠΕΡΑΛΗΘΗΣ CI, 18
 ΥΠΕΡΘΕΟΣ CI, 17

Z.

z littera XXIV. LIII
 zeugma *fig.* CXIV
 ζω finita uerba, *uide uerba*
 Zorobabel filius Salathielis XXIV
 zoichichin XVI
 ΖΥΜΗ CI, 12
 ΖΥΜΩ CI, 12

V.

LIBRORVM MANVSCRIPTORVM, QVOTQVOT AD HVNC LIBRVM CONFICIENDVM ADHIBITI SVNT, HELVETICORVM CONSPECTVS.

A. LIBRI BERNENSES NVMERO QVINQVAGINTA DVO:

Nr. 1	p. CLXXIX	Nr. 243	p. CXXXXIX—CL
2	p. 296, 35 adn. CLXXIX	258	p. CXVII. CXVIII not. 1. CXXXXIX.
16	p. 291—293. 8. XVI not. XXV not. XLIV—LII. CXVIII not. 1. CXXXIV—CXXXII. CXXXV— CXXXVII. CXXXX et not.	266	CXXXX et not.
36	p. 305—7. CXXXXIII. CXXXXIV. CXXXXVI	276	p. LIV
56	p. CX not.	286	p. CLXXIX
83	p. 172—188. XCIX—CV	326	p. 178, 32 adn.
95	p. CXXXXIII. CXXXXIV	330	p. LIV
101	p. CXXXXIII. CXXXXIV	331	p. 275—282. 297, 6 adn. CXIX
109	p. CLXXVIII	336	p. CX not.
123	p. 44, 27 adn. 62—142. 189—201. XXXII—XXXVII. LXXXIII. XCI not. XCIV. CVII. CLI. CLII. CLV—CLXII. CLXXXV— CXCIV. CCVII. CCXX— CCXXV. CCLI—CCLIX	383	p. XXXIV. XXXV et adn. CXC VII, 5 adnot.
129	p. CXXXXIII. CXXXXIV	386	p. LIV
159	p. CXXXXIII. CXXXXIV		p. 237, 5 marg. 16 marg. 238, 18 marg. 240, 7 marg. 22 marg. 242, 18 marg. 25 marg. 28 marg. 243, 9 marg. 15 marg. 19 marg. 25 marg. 244, 32 marg. 35 marg. 246, 12 marg. 247, 27 marg. 248, 33 marg. 250, 2 marg. 9 marg. 18 marg. 22 marg. 251, 20 marg. 253, 8 marg. 254, 5 marg. 14 marg. 255, 11 marg. 257, 24 marg. 258, 31 marg. 260, 34 marg. 261, 24 marg. 27 marg. 263, 22 marg. 264, 30 marg. 32 marg. 265, 25 marg. 266, 9 marg. 267, 1 marg. 4 marg. 268, 33 marg. 270, 20 marg. LIV. CVIII. CX—CXVI. CXVII
171	p. CXXXXI—CXXXXIII	416	p. 164, 18 adn. LIV
178	p. 275—290. 299—301. CXVII— CXIX. CXXIX. CXXXVIII	417	p. 302—305. 307—308. LII. LIII. CXXXXIV—CXXXXVI
189	p. CLV not. CCLIX—CCLXI	432	p. 92, 8. 28. 41 adn. 93, 12 adn. 109, 7 adn. XLIII. XLIV. CXCI. CXCIV—CCIII
197	p. CLXXII	439	p. LIV
207	p. 39—61. 52, 6 adn. 143—158. 161, 7—171. 166, 22 adn. XV —XXXI. XLIV. XLV, 24 not. —LI, 15 not. LXXX—LXXXII. LXXXIX—XCIV. XCVI. CVIII et not. CXCIV, 7 not. CCIV— CXXXXIX. CCXLVI, 5 not. CCLV	469	p. LIV
224	p. CXVII not. CXX—CXXIII. CXXXXIII. CXXXXIV		
225	p. CXXXXI—CXXXXIII		

392 LIBRORVM MANVSRIPTORVM HELVETICORVM CONSPECTVS.

Nr. 519	p. LIV	A 92, 6	p. CXVIII not. CCXLIX—CCL
522	p. 159—171. 291—295. XXX.	A 92, 19	p. CLXXXIII
	XXXVII—XLIII. XCVI.	A 92, 22	p. CCXXXIX—CCXLVI
	CXXXV.	A 92, 23	p. CCXLVII—CCXLIX
611	p. 39—61. LXXXI—LXXXIII	A 92, 25	p. CCL—CCLI
702	p. LIV	A 92, 28	p. 295—297. CXXXVIII
A 61	p. LIV	A 92, 34	p. 275—282. LIII. LIV. CXIX.
A 90, 21	p. CLXXI. CLXXII		CXXXX
A 90, 22	p. CLXX. CLXXI.	B 42	p. CLII—CLIV
A 90, 30	p. CLXVII—CLXIX	B 45	p. LIV

B. LIBRI EINSIDLENSES NVMERO QVINDECIM:

Nr. 15	p. LV—LX. LXI, 5. CLXVI	Nr. 266	p. LX
32	p. LXI, 5 LXII. CXXXII —	281	p. 297—299. CXXXIX
	CXXXIV. CLXXXIV—CLXXXVIII	293	p. LI. CXXXV not. CXXXVII.
60	p. LXI	300	p. LXI. LXII
172	p. 202—274. XLII not. LXII. CIX	302	p. XVII not. 2
	not. CXX not. 1	338	p. LXI
203	p. LXI, 6	339	p. LXI
235	p. LXXV	365	p. LI
265	p. 5, 12 not. LV—LX		

C. LIBRI TVRICENSES NVMERO QVATTVOR:

C 37 (280)	p. LXXXVI not.	C 99	p. 1—38. LXXXIII
C 58 (275)	p. XVII not. 2. LXIII—LXIX	C 123	p. LXIX

D. LIBER SANGALLENSIS VNVS:

905	p. 293, 10 adu. CXXXVII
-----	-------------------------

VI.

INITIORVM CONSPECTVS.

---

a.

A. Simplicitas elementi huius 305, 30	ΔPYAΔEC deae silvarum sunt dictae a nomine ΔPYC .i. quercus C
A terminatus nominatibus singularis brevis est XIX	
A uocalis est quibus uirgulis comparatur? 302, 1	....Ecstasis uero excessus mentis. Italia antepaenultimam 267, 1
Abditum opertum abseconsum obscurum CXVIII not. 1	....Ergo iuxta definitionem soni dicta est persona 202, 1
Accedunt unicuique sillabae tenor XVIII	Est antiquarum liber hic sententiarum LXIV
Afferresin dicunt de uertice quando recidunt LXIV	....Est apud Latinos unde Latinitas orta est. Maior populus XXXII
Amphiboloicon est figura dubiae orationis LXV	
Ara per a scribendum 290, 1	Formae casuales nominum VII sunt monoptota LXIV
As in praeterito ni suscipit s remouendo LXVI, 1	Frontem dat prothesis quam negat afferesis LXIV
Audacia temeritas confidentia improbitas nequitia CXVIII not. 1	Fundamenta quibus lectio plantatur LX
Audiuimus te doctissime magister XXXVII	Genera litterarum diuersa sunt quia diuersis locis XXIII
Barbarismus dicitur a barbaris gentibus; dum enim Romani CXIV	Grammatica est scientia recte loquendi XXX
Beatus Hieronimus in libro Hebraicorum nominum CII	Hactenus haec primus liber edocet inde secundus LXII
Codex quae pars orationis est? Nomen est XXI	Hoc opus exiguo quod cernis tramite lector 159, 1
Collegi haec uerba quae plurimis modis in unum digestis CXVII	Illud quod Horatius ait maior Neronum 172, 1
Coniunctiones fere omnes corripuntur sed quae a uel i terminantur CXCVI	Inanis uanus uerbosus uaffer loquax garrolus CXVII not.
Cum dicit secunda intelligitur prima quia Donatus duas ediciones CX	In deriuatorem nomen participato LXIII
Cum in capite uniuscuiusque libri multa possint requiri CLXVIII	Infinitas benedictionis gratias iam Deo patri referimus CLXXXIX, 1
De Roma de Sicilia de Italia de Africa de Hispania uenerunt ad nos CXXXXXIX	In nomine sanctae trinitatis aggressus quidam XXXIX
De uoce primus liber est et partibus eius LXII	Inpersonale autem hanc habet differentiam LX
Dic mihi quis primus ante diluuium LIII	Inpersonalia uerba quae sunt? Vt sedetur curritur XVIII
Doctus quae pars orationis est? Nomen est. Vnde hoc scis? XXIX	Inter auxilium et praesidium et subsidium hoc interest 275, 12 adu.

- Inter metum et panorem hoc interest quod metus 276, 1. CXXIII
 Inter polliceri et promittere hoc interest CXX
 Inuoco in adiutorium prouoco ad iracundiam CXXXIII, 2
 Littera est pars minima uocis articulatae. Litterarum aliae 307, 19 adn.
 Littera fert species uocales conque sonantes LXII
 Locuturus Donatus de grammatica disputatione 219, 1
 Notandum inprimis quod maiores has partes maioribus CXI
 Omnes uero litterae ad similitudinem uocis 307, 19
 Omnia communia uel deponentia consonante antecedente LV
 Omnia uerba primae coniugationis et actiuae terminationis LXV
 Oratio dicitur elocutio quasi oris ratio eo quod ore et ratione consistat XXX
 Oratio est oris ratio idest oris eloquutio 143, 1
 Orator actor defensor CXVII
 Orthographia grece latine recta scriptura interpretatur XLI
 Partes orationis (quot) sunt octo. Quae? Nomen — interiectio. Nomen est pars orationis. Nomini accidunt 39, 1
 Partes orationis quot sunt? Donatus octo esse ostendit 62, 1
 Partes orationis quot sunt? Octo. Quae? Nomen — interiectio. Quomodo partes orationis? Partes elocutionis XXI. CCIV
 Partes orationis sunt octo. Nomen — interiectio. Octo sunt partes orationis sine quibus loquutio esse non potest XXIII. CCXII
 Petistis a me, karissimi, ex arte grammatica nobis competentes regulas dari CLXXX, 17
 Praesens quae pars orationis est XXXI
 Prima species quae apud Graecos βαρύτερος LXXIV
 Primum nobis interrogandum est quando uel quo tempore littere XXXVIII
 Quae scribi potis est ut dicitur syllaba uox est LXII
 Quae sunt quae omnem ueritatem scripturae commendant XLI
 Quaerendum est quare casus dicti sunt. Casus dicti sunt a cadendo XXIX
 Queritur enim quis primus litteras LII
 ....quas Priscianus bene commemorat. Quarta declinatio XVII
 Quid est uox? Aer ictus sensibilis quantum in ipso est. Quot diuisiones habet XXXII
 Quoniam in arte Euticis grammatici I, 1
 Rectae orthographiae ratio quae hic annotatur 295, 10
 Religio ideo dicitur quod animas religet 297, 6
 Rogatus a consodalibus uitam Donati grammatici breuiter commentauit CCLX, 3
 Scripsi propterea per p et s scribitur 299, 29
 Sciendum est autem cui littera similis esse uidetur 159, 23
 Sciendum est primo quia auctoritas scripturarum uel artium XLIII
 ....segregaret aut ideo, quia non inuenitur in rerum natura nomen CCXXXIX
 Sunt nomina tota mobilia ut doctus a um et ideo mobilia dicuntur XXIX
 Terra quae pars est? Nomen. Quare? quia significat substantiam LIV.

b.

CODICIS BERNENSIS 16 (GLOSSARVM LIBRI) LEMMATA
GRAMMATICA.

Quae ad differentiam sermonis et ad orthographiam spectant, suis locis p. 291 seq. et praef. partis II sect. XI cap. 2 p. CXXIV—CXXXI et sect. XII cap. 1 p. CXXXV—CXXXVII et cap. 3 p. CXXXX quaero disposita.

- Accentus est anima uerborum XLV, 16
 acyrologia inpropria dictio XLV, 24
 acyrologia akyros idest sine domino XLV, 26
 aelementum est cuiusque rei XXXV not.
 afaeresis est ablatio de principio XLV, 29
 age aduerbium optantis est L, 25
 Alcaicum pentametrum constat XLIV, 1
 Alcaicum tetrametrum constat XLIV, 4
 allegoria est tropus quo aliud XLVI, 1
 ambibolia est ambiguitas dictionis XLVI, 23
 anadiplosis est iteratio uerborum XLVII, 17
 anadiplosis est congeminitio dictionis XLVII, 19
 anafora est repetitio eiusdem uerbi XLVII, 26

- antifrasis est unius uerbi ironia quae non uoce XLVIII, 6
antifrasis est unius uerbi ironia quae diuersitatem XLVIII, 3
antifrasis est cum dicimus habundare XLVIII, 4
antonomasia est significatio uice nominis XLVIII, 13
apocope est ablatio de fine XLVIII, 19
ars nomen est generale XLIX, 10
Asclepiadeum pentametrum habet XLIV, 6
at coniunctio omnibus casibus LI, 3 *adnot.*
- Ceruix dum singulari numero XLIX, 18
cognomen est quod ex uirtute XLIX, 15
commata sunt particulae sensuum XLV, 19
corticem ueteres corucem uocabant XLIX, 21
corticem corium arboris XLIX, 23
corticis amarae noue genere feminino XLIX, 27
crocum et neutro et masculino L, 1
cuium cuius Terentius L, 14
cuium pecus antiqua declinatione L, 17
- Dactylica iambica et trochaica XLV, 1
damnae generis feminini L, 3
defectus pluraliter defectus solis L, 5
demum uel maxime uel postremo L, 27
densat spissat coniugatio secunda L, 19
dies cum multa significet L, 8
- Ectasis productio contra naturam XLVIII, 23
ectasis est extensio syllabae XLVIII, 26
elegiacus pentameter heroico semper XLV, 12
elementum est cuiusque rei XXXV *not.*
ent syllaba futuri temporis L, 21
epenthesis adpositio in medium XLVIII, 30
epitheton est et praeposita dictio XLVIII, 33
epizeuxis est eiusdem uerbi XLIX, 4
exanimis mortuus exanimis autem L, 11
exosus ab odio dictus est nam antiqui L, 23
- Quod at coniunctio omnibus casibus LI, 3
quod quoque et coniunctio sit LI, 2
quod ubi sunt rationales L, 29
- Synecdoche dicitur figura a parte LI *med.*

VII.

PRAEFATIONIS ARGVMENTVM.

Praemonitum	p. VII—XII
Pars I De bibliothecarum Bernensis Einsidlensis Turicensis	
libris grammaticis. Accedunt ex eisdem excerpta	p. XIII—LXIX
A De libris Bernensibus	p. XIII—LIV
Cap. I Cod. Bern. 207	p. XIII—XXXI
Cap. II Cod. Bern. 123	p. XXXII—XXXVII
Cap. III Codd. Bernn. 522 et 432	p. XXXVII—XLIV
Cap. IV Cod. Bern. 16	p. XLIV—LII
Cap. V Codd. Bernn. 417 et A 92, 34	p. LII—LIV
B De libris Einsidlensibus	p. LV—LXII
1. Eutychis de discernendis coniugationibus codices duo	p. LV—LX
2. Fragmentum anonymum de impersonalis et infiniti differentia	p. LX
3. Sententiae nonnullae de lectione	p. LX
4. Rufini et Prisciani scriptorum metricorum etc. codices	p. LXI
5. Prisciani scriptorum reliquorum codices	p. LXI
6. Scholium Sallustii codici adscriptum	p. LXI
7. Carmen grammaticum codicis 300	p. LXI, LXII
C De libris Turicensibus	p. LXIII—LXIX
Pars II Anecdotorum Helueticorum commentarii	
I Commentum Sedulii Turicense in Eutychis artem de discernendis coniugationibus	p. LXXXIII—LXXXIX
Cap. I De libris manuscriptis	p. LXXXIII—LXXXV
Cap. II De Sedulio eins libri auctore	p. LXXXV—LXXXVII
Cap. III De libri indole	p. LXXXVII—LXXXVIII
Cap. IV Qua aetate liber scriptus esse uideatur	p. LXXXVIII—LXXXIX
II Ars Asperi grammatici	p. LXXX—LXXXIII
Cap. I De Aspero eius artis auctore	p. LXXX
Cap. II De libris manuscriptis	p. LXXX—LXXXI
Cap. III De emendanda Asperi arte	p. LXXXI—LXXXIII
III Ars anonyma Bernensis cod. 123	p. LXXXIII—LXXXIX
Cap. I De artis indole et auctoribus	p. LXXXIII—LXXXVI

Cap. II De locis quibusdam Claudii Sacerdotis	p. LXXXVI—LXXXVII
Cap. III De emendanda arte	p. LXXXVIII—LXXXIX
III Primae explanationes Sergii de prioribus Donati	
grammatici urbis Romae	p. LXXXIX—XCVI
Cap. I De Sergio artigrapho	p. LXXXIX—XC
Cap. II Quae inter librum Bernensem et scripta	
Sergiana intercedat ratio	p. XC—XCIV
Cap. III De libri origine peregrina	p. XCV—XCVI
V Petri grammatici excerpta	p. XCVI—XCVIII
Cap. I De libris manuscriptis	p. XCVI—XCVII
Cap. II De Petri grammatici fontibus doctrina	
aetate	p. XCVII—XCVIII
VI Quaestiones grammaticae selectae ex codice Ber-	
nensi 83 excerptae	p. XCIX—CVI
Cap. I De codice Bernensi 83	p. XCIX—C
Cap. II Fragmentum glossarii Graeco-Latini .	p. C—CI
Cap. III De codicis 83 quaestionibus grammaticis	p. CI—CV
Cap. IV De codicis 83 quaestionum grammatica-	
rum origine atque aetate	p. CV—CVI
VII De Vergilio Marone grammatico	p. CVI—CVII
VIII—X De commentis Einsidlensibus in Donati artem	
minorem, maiorem, barbarismum	p. CVII—CXVI
Cap. I. De Remigii Autisiodorensis in Donatum	
commentis	p. CVII—CX
Cap. II De codicis Bernensis 386 commentis in	
Donati artem secundam duobus	p. CX—CXIV
Cap. III De commento Bernensi in Donati barba-	
rismum	p. CXIV—CXVI
XI De dissonantia sermonis	p. CXVII—CXXXIV
Cap. I De codicis Bernensis 178, Putschii, Go-	
thofredi, Handii differentiis	p. CXVII—CXXXIV
Cap. II De magni libri glossarum eod. Bern. 16	
differentiis	p. CXXXIV—CXXXII
Cap. III De Terentii grammatici differentiis Ein-	
sidlensibus	p. CXXXII—CXXXIV
XII Auctores anonymi de orthographia . . .	p. CXXXV—CXXXVIII
Cap. I De magni libri glossarum lemmatis ortho-	
graphicis et Paulo orthographo	p. CXXXV—CXXXVII
Cap. II De orthographiarum anonymarum codi-	
cibus	p. CXXXVII—CXXXIX
Cap. III De lemmatis orthographicis e dinersis	
codicibus Bernensibus collectis	p. CXXXIX—CXXXX
Cap. IV Cassiodori diuinarum artium instructio-	
nis caput XXX ad fidem codicum Bernensium	
recognitum	p. CXXXXXI—CXXXXXIII
XIII Auctores anonymi de litteris	p. CXXXXXIII—CXXXXXVI
Pars III Spicilegii grammatici capita tredecim . . .	p. CXXXXXVII—CCLXI
I De grammaticorum catalogis Bononiensi atque	
Bernensi uetustis	p. CXXXXXIX—CLI
II Probiana	p. CLI—CLIV.

Cap. I De aliquot Valerii Probi locis ex libris eius grammaticis excerptis	p. CLI—CLII
Cap. II De Probi notarum codice Bernensi Mar- canouano et Petro Diacono	p. CLII—CLIV
III De Charisio et Flauiano	p. CLV—CLXVII
Cap. I De Charisii excerptis Bernensibus	p. CLIV—CLXIII
Cap. II De Flauiano grammatico	p. CLXIII—CLXVII
IIII Priscianea	p. CLXVII—CLXXXIV
Cap. I Prisciani uita Bernensis inedita	p. CLXVII—CLXIX
Cap. II De aliquot Prisciani codicibus hactenus incognitis	p. CLXX—CLXXIV
Cap. III De Prisciani commentario Einsidlensi aliisque glossis Prisciani Bernensibus	p. CLXXIV—CLXXIX
Cap. IV De Papiae arte grammatica ex Prisciano excerpta	p. CLXXIX—CLXXXIV
V De Pompeii et Consentii grammaticorum excerptis	p. CLXXXV—CXCI
Cap. I Pompeiana	p. CLXXXV—CXC
Cap. II Consentiana	p. CXC—CXCI
VI Sergiana	p. CXCI—CCIII
Cap. I Sergiani cuiusdam commentii fragmenta inedita	p. CXCI—CXC
Cap. II Sergii de ultimis syllabis caput ineditum	p. CXCV—CXCVII
Cap. III De codicis Bernensis 432 in ceteris Sergii scriptis recte recensendis auctoritate	p. CXCVIII—CCIII
VII De Iuliano Toletano grammatico cum excerptis ex eius opere deperdito ineditis	p. CCIV—CCXXXIX
VIII De Smaragdi grammatici arte	p. CCXXXIX—CCXLVI
VIII De fragmento Phocae grammatici aliisque excerptis grammaticis	p. CCXLVII—CCLI
X De Maximiano Paperino Hieronymo Augustino aliis auctoribus in codicis Bernensis 123 arte prima nominatis	p. CCLI—CCLIV
XI De Isidoro grammatico	p. CCLV—CCLVI
XII De Alcuini arte	p. CCLVII—CCLIX
XIII Donati grammatici uita a Flacco Rebio con- scripta	p. CCLIX—CCLXI

VIII.

LIBRI ARGVMENTVM.

I	Commentum Sedulii Turicense in Eutychis artem de discernendis coniugationibus	p. 1—38
II	Ars Asperi grammatici	p. 39—61
III	Ars anonyma Bernensis	p. 62—142
IIII	Primae explanationes Sergii de prioribus Donati grammatici urbis Romae	p. 143—158
V	Petri grammatici excerpta	p. 159—171
VI	Quaestiones grammaticae selectae ex codice Bernensi 83 excerptae	p. 172—188
VII	Vergilii grammatici excerpta partim adaucta partim inedita	p. 188—201
VIII	Commentum Einsidlense in Donati artem minorem	p. 202—218
VIII	Commentum Einsidlense in Donati artem maiorem	p. 219—266
X	Commentum Einsidlense in Donati barbarismum	p. 267—274
XI	Differentiae sermonum [Ciceronis]	p. 275—290
XII	Auctores anonymi de orthographia IV	p. 291—301
XIII	Auctores anonymi de litteris III	p. 302—308

Mendas nonnullas a typothetis commissas et ob reliquam uirorum solertissimorum diligentiam et ob paucitatem fere leuitatemque earum a uiris doctis facile condonandam atque benigne corrigendam seorsim persequi nolui.

1

1

1

1

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD AUXILIARY LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(650) 723-9201
salcirc@sulmail.stanford.edu
All books are subject to recall.
DATE DUE

JAN 02 2000

1999

NOV 15 2001

JAN 01 2002

